

BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
ENDÜSTRİ 4.0'DAN TOPLUM 5.0'A
ÇALIŞMANIN GELECEĞİ:
STK'LAR VE SENDİKALAR

10TH INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS CONGRESS
THE FUTURE OF WORK FROM INDUSTRY 4.0 TO SOCIETY 5.0: NGO'S AND TRADE UNIONS

**10. ULUSLARARASI
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI**

**10TH INTERNATIONAL
NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS CONGRESS
PROCEEDINGS BOOK**

ngo@bandirma.edu.tr / www.ngo.bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
BİLDİRİLER KİTABI

**10TH INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL
ORGANIZATIONS CONGRESS
PROCEEDINGS BOOK**

EDİTÖRLER/EDITORS:

Prof. Serap PALAZ

Doç. Dr. Kemal YILDIZ

EDİTÖR YARDIMCILARI /ASSISTANT EDITORS:

Arş. Gör. / Res. Asst. Gizem Burcu KARAALİ

Arş. Gör. / Res. Asst. Merve ÇİLOĞLU YÖRÜBULUT

Arş. Gör. / Res. Asst. Olcay POYRAZ

Arş. Gör. / Res. Asst. Bilal COŞAN

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1-3 Kasım/November 2019

Bandırma - BALIKESİR, TÜRKİYE

Kitap Adı /Book Name:

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ BİLDİRİLER KİTABI
10TH INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS CONGRESS PROCEEDINGS BOOK

Editörler / Editors:

Prof. Dr. Serap PALAZ

Doç. Dr. Kemal YILDIZ

Editör Yardımcıları / Assistant Editors:

Arş. Gör. / Res. Asst. Gizem Burcu KARAALİ

Arş. Gör. / Res. Asst. Merve ÇİLOĞLU YÖRÜBULUT

Arş. Gör. / Res. Asst. Olcay POYRAZ

Arş. Gör. / Res. Asst. Bilal COŞAN

1-3 Kasım 2019, Bandırma-Balıkesir, TÜRKİYE

1-3 November 2019, Bandırma – Balıkesir

Sayfa ve Kapak Tasarımı / Page and Cover Design: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi

Basım Yılı / Publication Year: 2019

ISBN: 978-605-69839-3-1

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI
(Sertifika No: 40258) YAYIN NO: 13

Bandırma Onyedi Eylül University Publications (Certificate No:40258)
Publication Number: 13

Kitap Adı / Editors:

10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi (NGO'19) Tam Metin Bildiriler Kitabı
10th International Congress of Non-Governmental Organizations – NGO'19

- Prof. Dr. Serap PALAZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-İİBF, spalaz@bandirma.edu.tr)
- Doç. Dr. Kemal YILDIZ (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi-İİBF, kyildiz@bandirma.edu.tr)

10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 1-3 Kasım 2019 tarihlerinde Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde Çanakakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Türk Metal Sendikası işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. Kongremiz 27 Haziran 2018 tarih ve 30461 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Akademik Teşvik Yönetmeliği'ne uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş, en az beş farklı ülkeden konuşmacı katılım sağlamıştır. Bazı yazarlar, kongreye katılarak sunum yapmışlar fakat bildiri tam metinlerinin yayınlanmasını arzu etmemişlerdir.

Sayfa ve Kapak Tasarımı / Cover Design: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
1.Baskı 2019 (x + 782 s.) / 1st Edition: 2019 (x + 782 p.)
ISBN: 978-605-69839-3-1

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Yayınları

Merkez Adres: Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Merkez Kampüsü, Bandırma/Balıkesir
Tel: 0 (266) 717 01 17
e-mail: kurumsaliletisim@bandirma.edu.tr

"Bu kitap, 10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'nde (NGO'19) sunulan tam metin bildirilerden oluşmaktadır. Kitabın tüm yayın hakları Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi'ne aittir. Yayıncı veya editörlerin izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamaz ve çoğaltılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yayınların sorumluluğu yazarlarına aittir. / "This book consists of full-text papers presented at the 10th International Congress of Non-Governmental Organizations (NGO'19). All rights of the book belong to Bandırma Onyedi Eylül University. Any part of the work may not be reprinted or reproduced without the permission of the publisher or editor. Citation can be done by citing the source. The responsibility of the publications in the book belongs to the authors."

İletişim / Contact: ngo@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ÖNSÖZ

Türkiye'nin köklü kongrelerinden biri olan "10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi" bu yıl Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Türk Metal Sendikası işbirliği ile yapılacaktır. Uluslararası STK'lar Kongresi'nin 10.uncusu "Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Çalışmanın Geleceği: STK'lar ve Sendikalar" teması ile 01-03 Kasım, 2019 tarihleri arasında Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde Bandırma'da gerçekleştirilecektir.

Bu Kongre'ye yerli ve yabancı olmak üzere 38 farklı üniversiteden 107 sunum hazırlanmıştır. Bu Kongre ile, sendika ve STK temsilcileri ve üyelerinin katılımları ile birlikte dünyanın farklı bölgelerinden akademisyenlerin biraraya getirilmesi, bilimsel çalışmaların paylaşıldığı, tartışmaların gerçekleştirildiği ve karşılıklı fikir alışverişi çerçevesinde yeni fikirlerin üretildiği bir ortamın oluşturulması hedeflenmiştir.

10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi'nin gerçekleştirilmesinde emeği ve desteği olan Onur Kurulu üyeleri Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Sedat MURAT'a, Türk Metal Sendikası Başkanı Sayın Pevrul KAVRAK'a, Kongre Düzenleme Kurulu adına Organizasyon Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Serap PALAZ'a, kongrede görev alan tüm Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyeleri ve öğrencilerine, davetimize uyararak kongremize katılan işçi ve işveren sendikaları yönetici ve uzmanlarına, sivil toplum kuruluşları temsilcilerine tüm katılımcılar adına teşekkür ediyorum. Bir sonraki kongrede görüşmek temennisiyle...

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR

Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi

Rektörü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

FOREWORD

One of the fundamental congresses in Turkey, "10th International Congress of Non-Governmental Organizations", was organized in cooperation with Bandırma Onyedi Eylül University, Çanakkale Onsekiz Mart University, and Turkish Metal Union this year. The 10th International Congress of NGOs took place in Bandırma, hosted by Bandırma Onyedi Eylül University between 01-03 November 2019 with the theme "The Future of Working from Industry 4.0 to Society 5.0: NGOs and Trade Unions".

107 presentations were prepared for this congress from 38 different domestic and foreign universities. With the presentations and the participation of trade union and NGO representatives and members, it is very meaningful to create an environment in which academicians from different regions of the world are brought together, scientific studies are shared, scientific discussions are conducted, and new ideas are produced within the framework of mutual exchange of ideas.

On behalf of all participants, I would like to thank honorary board members of 10th International Congress of Non-Governmental Organizations Prof. Sedat MURAT, the rector of Çanakkale Onsekizmart University, and Mr. Pevrul KAVRAK, the President of Turkish Metal Union, for their efforts and supports. I would also like to thank Prof. Serap PALAZ for behalf of the Congress Organizing Committee. At the same time, I would like to thank the faculty members and students of the Department of Labor Economics and Industrial Relations who served in the congress, the executives and experts of workers' and employers' unions who attended our congress in accordance with our invitation and representatives of NGOs. We hope to see you all in our next congress.

Prof. Süleyman ÖZDEMİR

Bandırma Onyedi Eylül University

Rector

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

KURULLAR /COMMITTEES

ONUR KURULU / HONORARY BOARD

Prof. Süleyman ÖZDEMİR (Rector of Bandırma Onyedi Eylül University)
Prof. Sedat MURAT (Rektor of Çanakkale Onsekiz Mart University)
Pevrul KAVLAK (Head of Turkish Metal Union)

KONGRE DÖNEM BAŞKANI / CHAIR OF THE CONFERENCE

Prof. Süleyman ÖZDEMİR (Rector of Bandırma Onyedi Eylül University)

ORGANİZASYON KURULU /ORGANIZATION COMMITTEE

Prof. Serap PALAZ (Chairperson)
Assoc. Prof. Kemal YILDIZ (Deputy Chairperson)
PhD Lecturer Neslihan ARSLAN (Deputy Chairperson)
PhD Lecturer Betül YILMAZ (Deputy Chairperson)
Prof. Bünyamin BACAK (Çanakkale Onsekiz Mart University)
PhD Naci ÖNSAL (Chairperson of Turkish Metal Union Research and Education Center)
Assoc. Prof. Celalettin YANIK (Bandırma Onyedi Eylül University)
Assoc. Prof. Fatih YILMAZ (Bandırma Onyedi Eylül University)
PhD Lecturer Hamit AKÇAY (Bandırma Onyedi Eylül University)
PhD Lecturer Yasin YILMAZ (Bandırma Onyedi Eylül University)
Assoc. Prof. Özgür TOPKAYA (Çanakkale Onsekiz Mart University)
PhD Lecturer Nihal Eminoğlu (Çanakkale Onsekiz Mart University)
PhD Lecturer Canan Öykü KARA (Çanakkale Onsekiz Mart University)
Res. Asst. Olcay POYRAZ (Bandırma Onyedi Eylül University)
Res. Asst. Merve ÇİLOĞLU YÖRÜBULUT (Bandırma Onyedi Eylül University)
Res. Asst. Bilal COŞAN (Bandırma Onyedi Eylül University)
Res. Asst. Gizem Burcu KARALİ (Bandırma Onyedi Eylül University)

KONGRE BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli University)
Prof. Adem KORKMAZ (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Adnan MAHİROĞULLARI (Cumhuriyet University)
Prof. Ahmet Nizamettin AKTAY (Antalya Bilim University)
Prof. Alexandra Kaasch (Bielefeld University)
Prof. Alpaslan SEREL (Bandırma Onyedi Eylül University)
Prof. Aşkın KESER (Uludağ University)
Prof. Aydın BAŞBUĞ (Social Sciences University of Ankara)
Prof. Ayhan GENÇLER (Trakya University)
Prof. Aysen TOKOL (Uludağ University)
Prof. Damira CAPAROVA (Kyrgyz-Turkish Manas University)
Prof. Damira ZHAPAROVA (Kyrgyz-Turkish Manas University)
Prof. Deniz KAĞNICIOĞLU (Anadolu University)
Prof. Elif OKTAY (Yalova University)
Prof. Handan KUMAŞ (Pamukkale University)
Prof. Hüseyin ERKUL (Çanakkale Onsekiz Mart University)
Prof. İsmet BOZ (Samsun 19 Mayıs University)
Prof. Kadir ARICI (Ankara Hacı Bayram Veli University)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Prof. Levent ŞAHİN (İstanbul University)
Prof. Mehmet DEMİRBAĞ (University of Essex)
Prof. Metin ÖZUĞURLU (Ankara University)
Prof. Mustafa AYKAÇ (Marmara University)
Prof. Mustafa DELİCAN (İstanbul University)
Prof. Nazan YELKİKALAN (Çanakkale Onsekiz Mart University)
Prof. Nükhet HOTAR (Dokuz Eylül University)
Prof. Özlem IŞIĞIÇOK (Uludağ University)
Prof. Peter ACKERS (Loughborough University)
Prof. Sayım YORGUN (İstanbul University)
Prof. Sedat MURAT (İstanbul University)
Prof. Serpil AYTAÇ (Uludağ University)
Prof. Tekin AKGEYİK (İstanbul University)
Prof. Tijen ERDUT (Dokuz Eylül University)
Prof. Türker TOPALHAN (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Prof. Yusuf ALPER (Uludağ University)
Prof. Yücel UYANIK (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Prof. Zeki ERDUT (Dokuz Eylül University)
Prof. Zeki PARLAK (İstanbul University)
Assoc. Prof. Abdurrahman BENLİ (Sakarya University)
Assoc. Prof. Brigita STANIKUNIENE (Kaunas Teknoloji University)
Assoc. Prof. Doğa Başar SARIİPEK (Kocaeli University)
Assoc. Prof. Emina KARO Uluslararası (Vizyon University)
Assoc. Prof. Ramazan TİYEK (Kırklareli University)
Assoc. Prof. Sadık KILIÇ (Zonguldak Bülent Ecevit University)
Assoc. Prof. Şenol YAPRAK (Police Academy)
Assoc. Prof. Valentina FRANCA (Ljubljana University)
Assoc. Prof. Yener PAZARCIK (Çanakkale Onsekiz Mart University)
Assoc. Prof. Zerrin SUNGUR TAŞDEMİR (Anadolu University)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İçindekiler

Önsöz.....i

Kurullar..... iii

İçindekiler.....v

Reclaiming fate of Rohingya Refugees: Role of Local and International NGO's

MD Zahir AHMED, Akbaruddin AHMAD..... 1

Almanya ve Türkiye’de Kadınların İşçi Sendikalarındaki Konumu ve Etkisi: Dgb Ve Hak-İş Örneği / The Position And Impact Of Women In The Trade Unions In Germany And Turkey: An Example Of Dgb And Hak-İş

Süleyman DİNÇER.....14

Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştığı Sorunlar: Çanakkale Belediyesi Örneği / Problems Faced By Disabled People In Working Life: Example Of Çanakkale Municipality

Duygu SUCİ SELÇUK, Prof. Dr. Suat UĞUR..... 33

Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Sendikalar Yeniliklerin Neresinde? / The Past, Present and Future of Union Organizations in the Media Industry: Where do Unions Stand in terms of Innovation?

Dr. Öğr. Üyesi İpek TOK..... 53

21. Yüzyılda Futbol Taraftar Stk’larında Yeni Yapılanmalar / New Structurings in Football Fan NGOs in 21. Century

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU.....66

Sendikadan Derneğe Bir Sivil Toplum Hareketinin Başkalaşımı: TÖS VE TÖB-DER Örneği / A Civil Society Movement Transformation From A Union To An Organization: The Case of TÖS and TÖB-DER

Prof. Dr. Tuncay GÜLOĞLU, Arş. Gör. Enes ATAY.....77

Toplumun Kanayan Yarası Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nın Rolü / Combating Society's Bleeding Wound Violence Against Women: The Role of Mor Çatı Women's Shelter Foundation

Doç. Dr. Dilek AVCI, Doç. Dr. Latife UTAŞ AKHAN.....86

Avrupa Futbol Taraftarının Ticarileşme Sürecinde Yeni Reaksiyoner Yapılanmaları / New Reactional Structures in The Course of Commercialization of European Football Fans

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU.....95

Gençlerde Madde Bağımlılığıyla Mücadele: Yeşilay ile Hayata Tutun / Combating Substance Abuse in Young People: Keep Life to Life with Yeşilay

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇİÇEK KORKMAZ, Doç. Dr. Dilek AVCI, Prof. Dr. Serap ALTUNTAŞ.....106

Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları Greenpeace ve WWF'in Kamuoyu Oluşturma Amaçlı Afişlerinin Görsel Çözümlemesi / Visual Analysis on Posters of Greenpeace and WWF which are Environmental Non-Governmental Organizations

Arş. Gör. Esra TANI.....115

Sendikalarda Kadın Üyelerin Azlığı / Low Female Members in Trade Unions

Dr. Öğr. Üyesi Onur BAYRAKCI.....123

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sivil Toplum Kuruluşu Algısı Ve Öngörülen Kurumsal Roller Açısından Kalkınma Planlarının Analizi / Analysis of Development Plans in Terms of Perceptions of Non-Governmental Organizations and Foreseen Institutional Roles Doç. Dr. Şerif ÖNER.....	133
Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Sorumlu Yatırımların Sivil Toplum Kuruluşları Açısından Önemi / The Importance of Corporate Social Responsibility and Social Responsible Investments for Non-Governmental Organizations Dr. Devran DENİZ, Doç. Dr. H. Aydın OKUYAN.....	154
Türkiye Ekonomisinde Emek Verimliliği İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki / The Relationship Between Labor Productivity and Economic Growth in Turkish Economy Prof. Dr. Suna KORKMAZ, Fatih ASLAN.....	163
Sosyal Dışlama İle Başetme: Lambda ve Kaos Gİ Örneği / Coping with Social Exclusion: The Case of Lambda and Kaos Gİ Doç. Dr. Latife UTAŞ AKHAN.....	171
Endüstri 4.0 ve Refah Payı Kapsamında Vatandaşlık Geliri / Industry 4.0 and the Citizenship Income Doç. Dr. Özgür TOPKAYA, Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ.....	178
Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatı ile İşgücü Verimliliği İlişkisinin Panel Nedensellik Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi / Assessment of The High Technology Exports and Labour Productivity Relationship Within Axis of hhe Panel Causality Analysis Doç. Dr. Feyza BALAN, Öğr. Gör. Günay KOYUNCU.....	190
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Oecd Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi / The Effect of Gender Inequality On Income Distribution: Panel Data Analysis For Selected Oecd Countries Doç. Dr. Feyza BALAN, Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ.....	203
History Of Labour Movement in East Africa: Case of Kenya and Tanzania Salum Rashid MOHAMED.....	215
Yerel Kuruluşların Mülteci Ve Sığınmacılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarına Bakışı: Balıkesir Örneği / Overview of Local Organizations and Social Policy Applications For Asylum Seekers: The Case Of Balıkesir Öğr. Gör. Salih TOSUN, Dr. Öğr. Üyesi Hasan AZAZİ.....	228
Sürdürülebilir Kalkınmayı Hedef Edinmiş Birleşmiş Milletlerin Sosyal Koruma Misyonu / The United Nations' Mission of Social Protection Targeting Sustainable Development Arş. Gör. Ruhel SAMANLI.....	236
LoRaWAN Teknolojisinin Kullanımı Endüstri 4.0 Örneği / Using LoRaWAN Technology Industry 4.0 Example Öğr. Gör. S. Gökhan TAŞKIN, Öğr. Gör. Kadir KESGİN, Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARUCU.....	246
İşçi Sendikalarının Toplu İş Sözleşmelerinde Sosyal Hizmet Unsurlarının İncelenmesi: Genel İşler İş Kolu Örneği / Investigation Of Social Work Elements In Collective Labor Agreements Of Labor Unions: Case Of General Works Arş. Gör. Burak KÜSMEZ, Arş. Gör. Abdurrahman Sefa ULU.....	258
Türkiye'de Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Etkisi / Economic Growth Impact of R & D Expenditures in Turkey Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TORUN, Meral ÇABAŞ.....	275

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Z Kuşağı Temsilcilerinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakışı: Üniversite Öğrencileri Ekseninde Bir Değerlendirme / Perspectives of Generation Z Representatives on Non-Governmental Organizations: An Evaluation on the Axis of University Students Öğr. Gör. Atilla YILDIRIMALP, Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP.....	284
Endüstri 4.0 Sürecinde Sendikal Bilinç: İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme / Industrial Consciousness In The Industry 4.0 Process: An Evaluation On The Views Of Worker Confederations Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP, Nurullah KARAGÖZ, Özgür KARAHAN.....	294
STK'lar İçin İletişim Kurmanın Alternatif Ortam ve Aracı Olarak Topluluk Medyası ve Gençler: STK İyi Uygulama Örnekleri / Community Media as an Alternative Medium and Tool of Communication for NGOs and Youth: NGO Good Practice Examples Dr. Emel KUŞKU ÖZDEMİR, Dr. Öğr. Üyesi Aslı ELGÜN, Doç. Dr. Ebru B. GÜZELOĞLU, Prof. Dr. Aylin GÖZTAŞ.....	303
Kadına Yönelik Şiddetin Sebepleri-Bandırma Kadın Danışma Merkezi Kapsamında Bir Araştırma / Causes of Violence Against Women-A Research on Bandırma Women's Counseling Center Doç. Dr. Kemal YILDIZ, Nilgün GERMİYAN.....	319
Kar Amaçsız Örgütlerde Müşteri Odaklılığın Web Sayfaları Bağlamında Değerlendirilmesi / Evaluation of Customer Orientation on Non-Profit Organizations in The Context of Web Pages Doç. Dr. Muhammet Ali TİLTAY, Mustafa ECE.....	328
Türkiye'de Gig Ekonomisi (Platform Ekonomisi) Çalışanlarının Önlenemez Yükselişi / The Inevitable Rise of Gig Economy (Platform Economy) Worker's In Turkey Prof. Dr. Serap PALAZ, Sefa SAKARYA.....	337
The Role of Non-Governmental Organizations in Supporting Scientific Developments: An Evaluation through the Discipline of Geography / Bilimsel Gelişmeleri Desteklemede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Coğrafya Disiplini Üzerinden Bir Değerlendirme Prof. Dr. Yılmaz ARI.....	346
Türkiye'deki Düşünce Kuruluşlarının Etki Kapasiteleri Bağlamında Önemli Bir Değişken Olarak Sosyal Medya Kullanımı / Social Media Usage As A Significant Variable For Impact Capacity Of Think Tanks In Turkey Prof. Dr. Önder KUTLU, Arş. Gör. Niyazi KARABULUT.....	354
Coğrafi Açından Göç ve Sivil Toplum Kuruluşları / Migration and Non-Governmental Organizations in terms of Geography Hatice Ö. AKYÜZ.....	365
Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Hayattaki Rolü Üzerine: Çanakkale Güç Birliği Platformu Derneği / On the Role of Non-Governmental Organizations in Socio-Economic Life: Çanakkale Forces Platform Association Dr. Öğr. Üyesi Recep FEDAL, Gamze AYDIN.....	382
Politika Süreçleri Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarında Performans / Performance in Non Governmental Organization within the Context of Policy Processes Prof. Dr. Önder KUTLU, Arş. Gör. Selçuk KAHRAMAN, Arş. Gör. Selçuk DİNÇER.....	392
Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Bir Sivil Toplum Kuruluşu: OXFAM / An International Non-Governmental Organizations In Alleviating Poverty: OXFAM Burcu Çağla ÖZGÜL.....	405

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Olarak Ötekileştirilen Mülteci Kadınların Hak Temelli Sivil Toplum Çalışmalarıyla Güçlendirilmesi / Empowering Excluded Refugee Women Through Social Gender With Rights Based Civil Society Works Öğr. Gör. Hülya KARAKARTAL.....	414
Akıllı Kent Ekseninde Üretim Yeniden Tanımlanması / Re-Definition Of Production On Smart City Pivotal Dr. Öğr. Üyesi İsmet AKBAŞ, Doç. Dr. Barış ÖZTUNA.....	420
Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynaklarına Etkisi: İnsan Kaynakları Analitiği / The Effects of Industry 4.0 On Human Resources: Human Resources Analytics Prof. Dr. Ersin KAVİ, Mihrişah OCAK.....	432
Dernek ve Vakıflara Yapılan Bağışların Kazançtan İndirilmesi Esnasında Yaşanan Hukuki Sorunlar / Reducing Donations to Associations and Foundations from Income and Some Legal Problems Volkan DENİZ, Doç. Dr. Özgür BİYAN.....	449
Sivil Toplum Kuruluşlarında, Liderlik-Üye Etkileşiminin Örgütsel Bağlılığa Etkisi / Effect Of Leadership-Member Interaction On Organizational Commitment In Non-Governmental Organizations Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ, Yasemin ALTUNDAL, Nilüfer A. BİYAN.....	459
Uluslararası Alan İndekslerinde Sivil Toplum Kuruluşları Yazınının Bibliyometrik Analizi / Bibliometric Analysis of Writing of Civil Society Organizations In International Field Index Sevin KARAGÖZ, Burcu SÜKÜTİ, Buse Nur ÜSKÜPLÜ, Prof. Dr. Mehmet TEKTAŞ.....	479
Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları Alanında Yayınlanmış Tezlerin Analizi / Analysis of Theses Published in Civil Society Organizations in Turkey Özgür YILMAZ, Aygül GİDER, Doç. Dr. Necla TEKTAŞ.....	490
Yerel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi / Importance of Civil Society Organizations in Local Development Prof. Dr. Selçuk İPEK, Arş. Gör. Yakup TAŞDEMİR, Özalp KILIÇ.....	501
Sosyal Sermayenin Önemli Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları / Civil Society Organizations As An Important Actor Of Social Capital Prof. Dr. Selçuk İPEK, İlknur KAYNAR.....	510
Türkiye'de Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları Algısı: Bandırma Örneği / Civil Institutions Perceptions Of People In Turkey: Example Of Bandırma Prof. Dr. H. Yunus TAŞ, Öğr. Gör. Ömer Faruk ÖZEL	518
Çocuklara Yönelik Gönüllü Kuruluşların Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının İncelenmesi: Bir Çocuk Bir Umud Derneği Örneği / Investigation of Social Responsibility Activities of Voluntary Organizations for Children: One Child and One Hope Association Bedirhan AVCI.....	534
Sivil Toplum ve Kamu Bürokrasisi Organizasyonu Olarak Kent Konseylerinin Yönetime Katılımı: Yalova Kent Konseyi Örneği / The Participation of City Councils As A Civil Society and Public Bureaucracy Organization In Management: An Example of Yalova City Council Prof. Dr. Muharrem ES, Arş. Gör. Kubilay ÇAKICI.....	543
Özel ve Kamu Sektöründeki Çalışanların Sendikalara Yönelik Güncel Bakış Açıkları / Current Perspectives of Private and Public Sector' Employees towards the Unions Doç. Dr. Harun YILDIZ, Öğr. Gör. Alptekin DEVELİ.....	552

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sendika Tercihindeki Siyasallaşma Eğiliminin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi / Investigation of the Politicization Tendency in Union Preference in terms of Demographic Characteristics	
Doç. Dr. Harun YILDIZ, Öğr. Gör. Alptekin DEVELİ.....	559
Sosyal Dışlanmaya Yol Açan Faktörlerin Kavramsal Olarak İncelenmesi ve Yoksulluk İlişkisi / The Conceptual Examination of Factors Leading to Social Exclusion and The Relationship Between Poverty	
Hakkı ALBAYRAK, Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR.....	566
Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Politikalar / Policies to Prevent Working Poverty in Turkey	
Doç. Dr. Aslan Tolga ÖCAL, Sefa KAYA.....	577
Sosyal Sorumluluk Projeleri Kapsamında Bir Bölgede Yaşayan Vatandaşların Gönüllü Katılımı Ve Topluma Hizmet Hakkında İnceleme: Yalova İl’inin Subaşı Beldesi Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma / Volunteer Participation Of Citizens Living In A Region Under Social Responsibility Projects And Social Service Research: A Qualitative Research On Subaşı Residence Of Yalova Province	
Melike ÖZCAN.....	595
Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Hizmetkâr Liderlik İlişkisi / Relationship between Organizational Citizenship Behavior and Servant Leadership in the Context of Organizational Culture in Non-Governmental Organizations	
Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK, Öğr. Gör. Ahmet İhsan ŞAMDAN.....	625
Sosyal Dışlanmanın Bir Nedeni Olarak Engelli Yoksulluğu / Poverty Of Disabled As A Cause Of Social Exclusion	
Emine Elif AYHAN.....	634
Türkiye’nin Makedonya ve Kosova Göçmenlerine Dair Politikaları: STK’ların Soydaşıktaki Rolü / Turkey’s Policies Concerning to Immigrants of Macedonia and Kosovo: The Role of NGOs on Consanguinity	
Arş. Gör. Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ, Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tanju AKYOL.....	647
Hazır Giyim Sanayiinde Emek ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü / Labour in the Apparel Industry and the Role of International NGOs	
Erdal KAYA.....	664
Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk Döngüsünde 2000’li Yıllar Sonrasında Türkiye’de Çocuk Olmak / Income Distribution Injury and Poverty Cycle Children In Turkey After The 2000’s Are Being	
Öğr. Gör. Nesrin AÇIKGÖZ.....	671
Gelecek Nesil İş gören ve İşverenleri Sivil Toplum Örgütlerine Katılmaya Motive Eden Faktörler: Üniversite Öğrencileri Örneği / Factors that Motivate Next Generation Employees and Employers to Participate in Non-Governmental Organizations: The Case of University Students	
Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN, Dr. Çiğdem DEMİRCİ, Prof. Dr. İsmet BOZ.....	690
Yerel Kalkınma Bağlamında Kooperatifler ve Belediye Etkileşimi / Cooperatives and Municipalities in the Context of Local Development Interactions	
Doç. Dr. Arman Zafer YALÇIN.....	701
Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılımın Kuşaklar Açısından İncelenmesi: Bandırma İlçesi Örneği / Investigation Of Participation In Non-Governmental Organizations In Terms Of Generations: The Case Of Bandırma District	
Dr. Öğr. Üyesi Betül YILMAZ, Olcay TÜRKER.....	713

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International/ Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sağlık Turizmi Derneklerinin Sivil Toplum Açısından Önemi ve Üyelerine Verdikleri Hizmetler / The Importance of Health Tourism Associations in Terms of Civil Society and Their Services

Dr. Çiğdem DEMİRCİ, Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN, Prof. Dr. İsmet BOZ. 727

İşçi Kuruluşlarına Üyelik Koşulları ve E-Devlet Üzerinden Üyeliğin Kazanılma Prosedürü / Membership Conditions of Unions and The Procedure for Acquiring Membership By Means of e-Government

Doç. Dr. Yusuf YİĞİT, Arş. Gör. Mehdi Can ÖZKIR. 741

Ülkelere Göre Sağlık İnsan Gücünün İncelenmesi / Examination of Health Labor Force of Countries

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem SEVİM, Arş. Gör. Canser BOZ, Doç. Dr. Emrah ÖNDER. 758

Dijital Platform Çalışanları ve Yeni Örgütlenme Modelleri / Digital Platform Workers and New Organization Models

Öğr. Gör. Dr. Serpil ÇİĞDEM, Öğr. Gör. İsmail KOÇ. 766

Ağ Toplumu'nda Sivil Toplum Kuruluşları / The Non-Governmental Organisations in The Networks Society

Öğr. Gör. Dr. Selahattin ÖZBERK 783

Reclaiming fate of Rohingya Refugees: Role of Local and International NGO's

MD ZAHIR AHMED¹

AKBARUDDIN AHMAD²

ABSTRACT:

Rohingyas are the Muslim ethnic community of the Rakhine state of the Myanmar. Being Indo-Aryan ethnic group, they have long history of living independently at former present Rakhine state. Though the people of former Arakan and present Rakhine state were converted to Muslim in 7th century but after getting independence from Britain in 1948, Myanmar possesses the state and never recognized them as an ethnic minority. Over and above, the Junta government always wanted to exile them because of their religion. The brutal torture on Rohingya Muslim started 4 decades back in 1978. As the aftermath of Operation Kind Dragon by the Junta government first, 20000 Rohingya Muslims fled to Bangladesh. Soon after executing the national citizenship law in 1982, Rohingya became the biggest stateless refugee ethnic group in the world and officially violation of human rights started then. In 2016 a group of Rohingya terrorists attacked Myanmar's border police and as the aftermath Rohingya ethnic cleansing started by the name of anti-terrorist operation. Again they fled to Bangladesh and still they are at the refugee camps of Ukhia, Bangladesh. This time the number is as big as 1.3 million and being very populous and with the delicate economy, it was very difficult for Bangladesh to cope with. But Bangladesh has resolved the situation with satisfactory level with the help of international organizations, INGO's and NGO's. Actually to mitigate this 21st-century man-made disaster, local and international NGO's will be the ultimate key role player as the solution of this deep-rooted into the citizenship affairs of Myanmar where Bangladesh cannot do anything directly. Since the Myanmar government has always been reluctant to grant citizenship to the Rohingya, so this ethnic group of more than 2 million has been deprived of all basic needs, including education, medical, and employment. Since the Myanmar government has been torturing the Rohingyas for a long time, it is unlikely that any effective action on their part can be expected. So merging this deprived ethnic group to others, effective programs from various non-government and development organizations are highly expected apart from the government and foreign countries.

This present study has focused on the possible way out of the Rohingya crisis to reclaim their basic rights and fate with the help of local and international NGO's.

Key words: Rohingya crisis, refugee, forced migration, citizenship, advocacy campaign

Jel Code: Z10

---

¹ Doctoral Candidate, Northwest Normal University, Lanzhou, China. Email: ahmedzahirdu@gmail.com

² Chairman- Policy Research Centre.bd, Dhaka, Bangladesh. Email: ahmadakbaruddin@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

INTRODUCTION

Owing to the undemocratic attitude of the so-called democratic country of Myanmar, no NGO could do anything for the Rohingya Muslims effective in the Rakhine state of the country. Despite of the successful repatriation of previous influx of 1978 and 1991-1992, hundred thousand of Rohingya refugees remain in Bangladesh for the sake of life and prosperity. But there was no relief and developmental operations carried out by the NGOs. But the humanitarian situation went undoubtedly wrong on this present influx so that thousands of local, national and international NGOs rushed to the Cox's Bazar's Rohingya refugee camps with relief and humanitarian aid. Apart from the humanitarian assistance, numbers of NGOs are constantly drawing attention of global leaders for ensuring the sustainable solution of this crisis. More than a million refugees in different camps of Bangladesh are now struggling for their human rights and prosperous future.

On August 23, 61 local, national and international NGOs raised concerns because of the future generations and current humanitarian crisis of the Rohingya refugees (Tylor, E & Garmirian, C., 2019). While working in both side of Bangladesh and Myanmar, these NGOs have realized the actual facts to call the assistance of the world to preserve the human rights of Rohingya Muslims and safe repatriation to Rakhine state. The role of NGOs for the sustainable solution of the Rohingya crisis is unprecedented as no effective moves have been taken by the Myanmar government in last 4 decades. To improve the quality of life of the Muslim refugees in the largest refugee camp in the world, NGOs are assisting the government of Bangladesh and UN agencies effectively. The humanitarian conditions of the camp is seemingly stable due to the effective role of NGOs. But staying at Bangladesh for a prolonged time period could be the main cramps for the Rohingya Muslims to preserve the human rights. Repatriation with direct supervision of local and international NGOs would be only sustainable solution. Repatriation is the only way out of this crisis because every one out of ten child living in a camp in Bangladesh suffers from acute malnutrition, there is no formal education system working at the camps due to the reluctance of Myanmar government, children's lives are being compromised due to various crimes including drug trafficking, gang fight etc.

This current study will review the various effective roles of NGOs for the safe and voluntary repatriation of Rohingyas to Myanmar. Alongside, it'll focus of the importance of the accountability of the long term damage and suffering due to the serious violation of human rights of the Rohingya Muslims.

OBJECTIVES OF THE STUDY

Although international organizations, INGO's and NGO's came forward in several occasions the paradoxes in the way of assuring the human rights of Rohingya Muslims remain unsolved because till today they have focused on their human rights during the asylum in Bangladesh but Rohingyas want to go back their homeland with full citizenship. So focusing on the role of INGO's and NGO's for acquiring citizenship of Rohingya and act as their safeguard at Rakhine state is the prime objective of the study.

Methodology

The research will be qualitative and based on secondary sources of data. For secondary data, this present study accumulated information from newspaper, published articles, report of local and international organizations and survey.

Significance

Since the problem has no ceased sight so active role of the INGO's and NGO's is expected to ensure a sustainable solution. This present study will recommend an advocacy campaign by the INGO's and NGO's at the end with the previous humanitarian role for the Rohingya crisis. Since no one, either the

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Junta or the so-called democratic government compassioned for the Rohingya Muslims so there is no alternative except intensive cooperation of the NGO's to establish Rohingyas at their homeland.

Role of NGOs and Development Organizations in Rohingya Crisis

After the achieving the independence, Bangladesh has faced three (03) major Rohingya influx; In 1978, 1991-1992 and 2017, Bangladesh has faced the Rohingya influx from the then Burma and present Myanmar. Because of "Operation Nagmin" more than 2,50,000 refugees from Burma fled to Bangladesh. Later on 1991-1992 and latest 2016-2017.

Rohingya Influx 1978

In 1977 central government of Burma launched a notorious campaign to identify and repulse the so-called foreigners. Later on in early 1978 "Operation Nagmin" was commenced to prosecute the foreigners. Thousands of citizens were tortured, prosecuted and harassed in different ways. To avoid the brutal torture some 2,52,000 persons were fled to Bangladesh, while Burmese government claimed some 1,43,000 escaped from their country to avoid the procedures of the projects (Abrar, 1994). At the June-July 1978, the repatriation agreement came to action and between August 1978 to December 1979 a total 1,87,250 refugees were returned to Arakan.

Rohingya Influx 1991-1992

Prior to this recent influx, mass outflow from the then Arakan to Cox's Bazar took place in 1991-1992. Being persecuted, raped, forced labored by the army with the direct order by the Junta administration, more than 2,50,000 Rohingya Muslims fled to Bangladesh (Human Rights Watch, 2000). On that occasion, UN agencies and NGO's were assisted the government of Bangladesh to manage the crisis moments like the present one (Human Rights Watch, 1993). In September 1992, the repatriation began with the arbitration of Human Rights Watch, UNHCR. Though major repatriation was done by the October 1992 but the support stopped in December 1992 from development organizations due to the constraint for repatriation. In 1993 UNHCR conducted interview of the refugees where the results showed less than 30% were willing for repatriation. After a though call of negotiation, mass repatriation was done in August 1994. That time UNHCR and other human rights organizations were not allowed to visit Arakan state without bureaucratic permission so the human rights were not preserved. Till 1997, the repatriation was done but a significant parts of them remain in Bangladesh for the sake of life (Human Rights Watch, 1996).

Recent Crisis (2012-2017)

On the 25th of August 2017 in the name of the military operation Myanmar Army started their brutality on Rohingya Muslims. They have torched fire on the innocent Rohingya's property, illegal prosecution, killing, rape, installing landmines etc. No move by the international organization was implemented because the so-called democratic government of Myanmar barred them from entering Rakhine state and conducting their human rights operations. Owing to incessant international pressure, the government of Myanmar allowed the development organizations and international medias to visit Rakhaine state in a very limited form. Because of the Rohingya militant operation on Myanmar's law enforcing forces, government and military forces got the chance to do ethnic cleansing. As evidences by the satellite images from the BBC, it was proven that on the pretense of anti-terrorism operation and installing military establishments numbers of villages of Rohingya Muslims were wiped out (Head, 2019). Subsequently, the size and the speed at which Rohingya Muslim refugees started migrating to Bangladesh caused complex humanitarian problems in a very short period of time.

To mitigate the crisis, the government of Bangladesh has provided wide ranged scope of humanitarian operations for the development and non-governmental organizations. But the overall situation went worsen due to the prevalence of natural disasters in Bangladesh. In this regard, the military and local

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

governments of Bangladesh have had initial success in building emergency infrastructure. But the relief operations has shackled in some extent because of the lack in military-non-government coordination framework (Bowden, 2018). We have observed the humanitarian operations from almost every international and local NGO's soon after the massive migrations of 2012, 2015, 2016, 2017 (May, 2017).

2017 Influx: Role of NGOs

BRAC

BRAC, the world's largest NGO has been working in Cox's Bazar for more than 36 years to improve the fate of Rohingya refugees. BRAC's successes to fight the Rohingya crisis in 2017 are:

Table 1. BRAC's Operational Achievement in Rohingya Camps in Cox's Bazar

People provided with shelters	Children supported through child friendly spaces	latrines constructed	Outpatient screenings in community health outlet	community awareness meetings held
167,000	100,000	20,857	1.3M	1,809
Children and adolescents registered in learning centres	Trees planted in host communities	Psychosocial support services delivered by skilled staff	Community mobilisation volunteers on the ground	Households provided with vegetable seeds in host communities
61,185	26,605	10,532	1,000	1,508

From Humanitarian Crisis Management Programme, BRAC, Bangladesh. Copyright 2019 by BRAC

IOM

UN's migration agency, International Organization for Migration is working for the most vulnerable group- the women and girl in Cox's Bazar's Rohingya camps. They are successful in terms of protecting the community from human trafficking and ensuring shelters. From March-December 2018 their achievements are:

Table 2. IOM's Operations from March- December 2018

Quality case management for vulnerable childrens	Home based rehabilitation service for disabilities	Victim support for human trafficking cases
172	248	204
Awareness campaign for anti-trafficking movements	Individual awareness about human trafficking	Women and girls support cases
880	25,290	900+

From International Organization for Migration, Grand-Saconnex, Switzerland. Copyright 2019 by IOM

Action Against Hunger

Action Against Hunger is another NGO that is operating from the very beginning because of the humanity. According to the report of 2018, they are conducting humanitarian operations with their 900+ staff and 1300+ community volunteers.

Table 3. Action Against Hunger's Operations in 1st Year

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Everyday meal served for	Treatment for malnutrition children	Medical assistance for pregnant and breastfeeding women	Mental health support
11,000	18,500	19,000	3,50,000
Emergency kit supply for building shelters	Hygine kit supply	Drinking water point set-up	Latrine set-up
38,200	24,000	230	1000

From Action Against Hunger, ACF-USA. Copyright 2019 By Action Against Hunger

Save the Children

Save the Children has operating at the Rohingya camp since 212, and they have increased their task lines since the last major influx of 2017 (Save the Children, 2019). The agency is creating a favorable environment for the psychosocial development of refugee children. For the maternity and primary healthcare, they have standby ambulance. Save the Children is working with the World Food Program to provide daily food and rations. Save the Children is working on a different projects including pure water and sanitary systems, solar lamps, fighting malnutrition and housing.

Doctors Without Borders/ Médecins Sans Frontières

This organization has provided 1.3 million medical consultations from August 2017 to the present. Doctors Without Borders have been conducting their activities in Bangladesh since 1985, but their activities at Rohingya Refugee Camp have been praised. So far, they have provided outpatient treatment for 1,300,000, hospitalization to 25,760 patients and providing mental health care to 31,980 persons (Doctors Without Borders, 2019).

International Rescue Committee

International Rescue Committee has started its humanitarian operations in Bangladesh in 2018 with medical care and emergency rescue support. Prior to the operations, it has called for human rights for Rohingyas along with other 60 aid groups. As of late, its ordains its 400+ staff members and volunteers from where they have assisted 1,28,178 people (International Rescue Committee, 2019).

ActionAid Bangladesh

ActionAid Bangladesh is mostly working through the women centric approach since they are most vulnerable to the situations and need long term support for being fully functional. This NGO has provided the women of the camp with drinking water, hygiene kits, blanket, washroom and cooking materials for more than 40,000 refugees. Since the Cox's Bazar is landslides prone area so they used their capacities to stabilize the shelters of the Rohingyas. 15 water and sanitation blocks have been installed by them with 6 spaces for the psychological needy women to provide psychosocial support. Besides these short term crisis managements, ActionAid Bangladesh is also looking forward to the sustainable livelihood, education and quality living for the Rohingya Refugees. (ActionAid, 2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Danish Refugee Council

Danish Refugee Council or DRC is working for the Rohingya refugees in Bangladesh since December 2017. DRC is closely operating in the Kutupalong-Balukhali camps with IOM and UNHCR for the protection support, improving living, building standard shelters with resilience and sustainability. It is also working for the sustainable livelihood, women protection from abuse and violence and most importantly working for the livelihood for the locals or host whose livelihood has been disrupted due to this massive influx. (DRC, 2019).

Centre for Disability in Development

Centre for Disability in Development or CDD started their operations in Cox's Bazar in December 2017 with the cooperation of CBM International, Germany. CDD is dedicated to provide healthcare, mental health, rehabilitation support and crisis management. The services they have provided through CBM are as following:

Table: Role of Center for Disability in Development

Total reached people	Training for the personnel's for disability services	Health service receiver	Therapeutic service recipients
21,631	160	17,594	7,203
Received Eye Assessment	Received hearing assessment	Assistive devices distributed to	Psychological support recipients
4,520	2,467	1,849	2,939

From CBM International, Bensheim, Germany. Copyright 2019 by CBM International

Previous role of NGO's in Rakhine

After the democratic government came to power after liberation from military rule, Myanmar came under the jurisdiction of donor agencies and received satisfactory amount of international funds for the mostly long term developmental projects i.e. environment, education, healthcare as well as emergency relief and humanitarian support. But donor agencies' efforts failed when the so-called democratic government of Myanmar interrupted their work. Most of the agencies were restricted to work within Yangon and staffed by the locals. With the disrespectful interference, some 600 civil society organizations and 59 INGO's were working for the overall improvement (Dugay, 2015). Though they were dedicated to improve the vulnerable societies but the government never allowed to do that in the remote areas specially in the Rakhine state.

Doctors Without Borders/ Médecins Sans Frontières

International medical organization Médecins Sans Frontières delivers emergency aid in Myanmar since 1992. Their operations areas were primarily Rakhine, Kachin and Shan states, Tanintharyi and Yangon states. In early 2014 the operation was suspended by the government because of service delivery to the Rohingya Muslims and later on resumed the operations in December 2014 but lost the congeniality. The main working areas of Doctors Without Borders is basic health and maternity healthcare, tuberculosis and malaria treatment and HIV and AIDS prevention.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Population Services International

Population Services International is operating in Myanmar for last 20 years. This organization is dedicated for the healthcare operations mostly focused to HIV, AIDS, malaria, pneumonia and diarrhea treatment. Primarily they are working for the HIV prone areas and primary target is sex workers (Dugay, 2015).

World Vision

With the concerning areas of education, health, nutrition & wash, livelihood & resilience, child protection, disaster risk reduction & response, World Vision is operating in Myanmar since 1991. Their operational coverage is 11 states out of 14 but unfortunately they have failed to success in Rakhine due to the government's reluctance. During the recent influx, they have monitored the situation and coordinate the migration. Prior to that, they have condemned the government for the brutality on Muslims. Before the attack in 2017, they have delivered monthly basis food for 21,000 Rohingyas in Rakhine with the partnership of World Food Programme (World Vision, 2017).

Save the Children

Since 2002, Save the Children is advocating the children's rights in Myanmar. Soon after the influx of 2017, Save the Children is still working in the central Rakhine state. The main working areas are critical education, child protection, programs for malnutrition and community volunteers program for the hygiene. This organization is also dedicated into Rohingya camps of Bangladesh. Apart from the refugees Save the Children is operating in the Sittwe and Pauktaw camps in Rakhine state for the protection and safety of the children and others (Save the Children, 2019).

Action Contre Le Faim

Since 1994 Action Contre Le Faim is working in Myanmar for fighting against hunger. Despite from the government's restrictions, they are operating widely for the Rohingyas from 2008 for nutrition, food security and sustainable livelihood (Action Contre Le Faim, 2019).

Malteser International

With the short term relief operations and sustainable constructions, rehabilitation, healthcare, malnutrition, HIV & AIDS, tuberculosis, livelihood, and disaster risk reduction, Malteser International is operating in several states of Myanmar including Rakhine since 2001 (Malteser International, 2019).

Solidarités International

This French humanitarian global relief organization started operating in Myanmar since after the Cyclone Nargis 2008. Along with other regions, it operates in Rakhine areas for drinking water, sanitation and hygiene, food security, building disaster resilient community and others (Solidarités International, 2018).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

International Committee of the Red Cross

Red Cross has been working in Myanmar since 1986 focusing relief operations, visiting detainees and improving prisoner's conditions. As of late Red Cross is working for drinking water, livelihood, disaster resilience in most of the areas of Myanmar including Rakhine state (ICRC, 2018).

International Rescue Committee

International Rescue Committee has started operating in Myanmar since 2008 soon after the Cyclone Nargis. They are working in Myanmar for healthcare, WASH, social development programs, livelihood and emergency relief operations in most of the remote areas including the Rakhine state (IRC, 2019).

DISCUSSION

Like previous occasions, it was initially speculated that Rohingya refugees would return to their homeland from the camps of Bangladesh within shortest time period. Though international communities were so much willing for the repatriation but there was no effect measure taken by the Myanmar's side which is the clear gesture that the Myanmar government has ousted the Rohingya Muslims from Rakhine State in 2017 through a long-term plan. Despite repeated evocation, the reactions of Myanmar authority remain immutable. Two years after the influx, they are still calling the Rohingya Muslims as illegal citizens. The geographical location of Myanmar, especially the Rakhine state makes the region quite significant to many states and their strong support to the authority is widely responsible for the unruly and cruel behavior of Myanmar government. Gambia, Africa's smallest state, has steadily reached the door of global conscience. It took an unprecedented step on 11th November 2019 to the realm of international justice through filing genocide case against Myanmar to in the International Court of Justice (ICJ). Through this case, Gambia is appealing to stop the ongoing genocide and atrocities by the Myanmar government on the Rohingya Muslim ethnic group with the direct interferences of United Nations and other development and humanitarian agencies (Swart, 2019). On the same day, Canada has given support to Gambia for it's move on Rohingya issue. Besides Canada, Bangladesh, Nigeria, Turkey and France have slandered Suu Kyi and her government for the Rohingya genocide. Prior to that, In October 2018 Canada has abrogation of honorary Canadian citizenship of Aung San Suu Kyi for her atrocities and brutality on Rohingya Muslims (The Canadian Press, 2019). Though human rights activists were grumbling for the role of UN Security Council and International Criminal Court but there wasn't any effective move owing to the Russian and other nations disreputable support to the Myanmar but after Gambian move, ICC has opened the investigation for the Rohingya genocide. (Swart, 2019). Initially, there was a perplexity aroused due to non-membership of Myanmar to the ICC. Since Bangladesh is a member of International Criminal Court and the loss they have made due to the Rohingya ethnic cleansing will be a ground to hold Myanmar at the court. Furthermore, using the universal jurisdiction principle, Argentina also has filed a case against Suu Kyi with other top officials of Myanmar for the destroying Muslim minority. Albeit, these legal actions have begun to take too late but it's believed to bring sustainable solution for the Rohingas. Through these legal procedures, Rakhine state will be open for the operations of non-government and development agencies and for the international media as well. The presence of these agencies will be fostering the Rohingya community. Because staying at Bangladeshi refugee camps will not ensure the fate of Rohingyas in long run. Repartition is the only way to attain the success and achieve the

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

unconditional citizenship to avail all the rights. Triumph of the whole process is mostly depends on the effectiveness of non-governmental agencies. This present study is prioritized the role of the NGO's as follows:

Priority Role of Non-government Agencies in Rohingya Crisis

Ensuring the safeguard through exposing the genocide

When the issue of repartition arises, we must think that sending them back could be venturesome without addressing this genocide of 21st century. Myanmar government executed their notorious plan by its military forces with detestable long term plan. Repeatedly, by the name of anti-terrorism operations, military forces burnt the houses and properties, stabbing and shooting to death, rape women and girls and forced the survivors to flee for the sake of life (Refuges International, 2017). Through interviewing the survivals and close investigation, it is identified that with the direct order form the head of Myanmar's military force Senior General Min Aung Hlaing, 33rd and 99th Rapid Action Battalions of the military strike with the Rohingya cleansing operation in Rakhine state (Lewis, S., Siddiqui, Z., Baldwin, C. & Marshall, A.R.C., 2018). Due to the accessibility issue of international media in Rakhine state the figures of casualties remain unknown but with some legitimate survey, the real numbers revealed. Between August 25 to September 24, 2017 at least 9,000 Rohingya Muslims have been killed and 71.7% which is equivalent to 6700 Rohingyas are killed by the military forces including 730 children under the age of five (Doctors Without Borders, 2017). So prior to the repartition, proper investigation of the genocide and expose in public is a must. With the reference of the investigation report, all accused should be punished capitally to ensure the future safeguard of the Rohingya Muslims.

Improving the living condition by annihilating afoot persecution inside Rakhine

After the major influx in Bangladesh, the number of remaining Rohingyas in Myanmar is difficult to predict as there is no such database publicly available from the government's side of Myanmar. Referring the interview of the refugees in Bangladesh, it is estimated that around 4,00,000 Rohingyas are still remaining at several camps in Myanmar. Most of them are living at the displacement camps in Central Rakhine since 2012 without proper food education, medication and dignity. Most of them are depends on the humanitarian assistance but the non-government and development agencies are restricted to go inside on regular basis. Foreign aid is totally restricted to operate in the northern Rakhine even the need assessment is also banned there. In the displacement camps in central Rakhine, Rohingyas are living as open air prisoners because they had to sacrifice their land and properties for the establishment of illegal military property (Amnesty International, 2018). To check this serious human rights violation, humanitarian operations through the unconditional access of the non-government organization is a must.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Protection of the Rohingyas in Bangladesh

The dedication of Bangladeshi government towards Rohingya crisis is praiseworthy. The country has shared its sovereign land and all other facilities for the more that a million's huge population for a long time. Though Rohingyas are safe for now from the military aggression but they need extra care to preserve the human rights. Geographically, Bangladesh is prone to natural disasters and the Cox's Bazar area where Rohingya refugees are living is most prone. During the monsoon the challenge of managing refugees goes beyond the capacity. Because of the Myanmar's reluctance to take back the Rohingyas, Bangladesh is planning to relocate the refugees to the Island called "Bhasan Char" which has no capacity to cope with the natural disasters. For 4,00,000 students living at the camps of Bangladesh, education is also a great challenge. There is no curriculum of Rohingya's own language in Myanmar and the government of Myanmar will not allow Burmese curriculum in Bangladesh so there is no formal education practically in the camps. This huge generation is raising without education which will lead them to dark in future. There was no vaccination for the Rohingyas in Myanmar so they are very vulnerable to common diseases which is a protection concern. The women and girls abused by the Myanmar's military forces need post trauma psychological support (Sullivan, 2018).

Repatriation is the sustainable solution

Though international community has different opinion for solving the refugee crisis but repatriation is the only and sustainable solution. Refugee cannot be a safe and dignified status to live in different parts of the globe. But the repatriation must be welcoming from the Myanmar's side with full assurance of protection and safety. The root cause of the crisis must be address and solved subsequently. To avoid further crisis, non-government agencies should work for a long term period with the government of Myanmar and other international bodies.

Protect and preserve of human rights

Citizenship is the root cause of the atrocity on Rohingya Muslims which need to sort out at very first. All the human rights will be assured with solving this problem. It is also recommended that, human rights can't be preserved without the legal actions against the military rulers and even the top officials of the government including Suu Kyi. The cases filed at the International Criminal Council, International Court of Justice and Argentine court should go through proper legal procedure which will finally lead to the capital punishment for the culprits. Illegal military installation on the Rohingya's property need to remove, formal education curriculum needs to develop through indigenous language for the them, access to healthcare, vaccination and livelihood are also needed to ensure within shortest time period. With fragile economy, it will be really a challenge for the Myanmar government so long term operational projects need to implement at the Rakhine state form the non-government organization with the close monitoring of the UN and other development agencies.

Special caution for misleading NGOs

After the 2017's influx, international communities mostly from NGO body rushed to Cox's Bazar, Bangladesh to assist the refugees. The contribution from their side is enormous and significant to unravel the humanitarian crisis. The government was as generous to the NGO as like the refugees. The

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

entire world has observed the openness from the Bangladeshi government's completely opposite of Myanmar government. The generous policies from Bangladesh attracted more NGOs to work with Rohingya refugees. But using the religious mind setup and Muslim sentiment some notorious NGOs started their operation mainly recruiting for the militant groups. At least 3 NGOs named Islamic Relief, Muslim Aid and Fazlullah Foundation have been banned from operating in Rohingya camps for their misguiding activities (The Daily Star, 2017). Experiencing notorious practices from some NGOs, Bangladesh government has imposed some terms and references for working in the Rohingya camps. Government is monitoring the NGO activities through it's vigilance team and prior to start the operation, every NGO needs to register and permitted by NGO Affairs Bureau so that they wouldn't lure the poor religious Rohingyas to misguide them in negative manner (UNB, 2019). The activities of militant supported NGOs revealed when more than 1,00,000 Rohingyas attended rally and meeting on August 6, 2019 on the 2nd anniversary of recent influx. This incident stir the government to investigate the militant activities inside the camps and found many of them guilty. As a result as of late 41 NGOs have been banned from the activities for Rohingya camps in Cox's Bazar (Bhuiyan, 2019). Being a buffer state, Bangladesh is very lucrative for the militant groups. The efforts made by the government of Bangladesh are remarkable to tackle the terrorism and militant operations. After taking Rohingya issue as a stand point, they have tried to operate through NGO's cover. This issue could bring unrest for this region. Considering this issue, Bangladesh government is screening the humanitarian and relief operations of the NGOs working at Rohingya camps.

Limitations of the Study

Initially the study focused on both primary and secondary data but due to the inaccessibility to Myanmar they study has confined into the secondary sources. Besides Myanmar, the camps in Bangladesh became more restricted to go inside to take interview of the refugees. Interviews are also required for the banned NGOs as the secondary sources have guided one way information. To understand the actual situations and demand for the Rakhine state, it is very much necessary to collect field data and interviewing the long term working NGOs in Rakhine state for long term. So this present study is suggesting further study to collect data from Rakhine state, victims and the service providers to ensure safety policy for the Rohingya Muslim and ensuring sustainable solution as well.

REFERENCES

- Patinkin, J. (2018). A lost generation: No education, no dreams for Rohingya refugee children. Case Postale, Geneve: Retrieved from IRIN Website: <https://www.refworld.org/docid/5b740129a.html>
- Maxwell, D. (2018). Long denied education, Rohingya children start school in exile. *ASIAN CORRESPONDENT*. Retrieved from <https://asiancorrespondent.com/>
- Head, J. (2019, September 10). Rohingya crisis: Villages destroyed for government facilities. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/>
- Bowden, M. (2018). The current context to the Rohingya crisis in Bangladesh. Retrieved from the Humanitarian Practice Network Website: <https://odihpn.org/magazine/current-context-rohingya-crisis-bangladesh/>
- May, T. (2017). Helping the Rohingya. *New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- BRAC. (2019). *Humanitarian Crisis Management Programme (Activity Report 2019)*. Retrieved from <http://response.brac.net/>
- International Organization for Migration. (2019). *IOM Appeal Bangladesh/ January-December 2019*. Retrieved from https://www.iom.int/sites/default/files/country_appeal/file/iom-cxb-appeal.pdf
- Action Against Hunger. (2018). *ONE YEAR ON: ACTION AGAINST HUNGER'S WORK TO HELP DISPLACED ROHINGYA*. Retrieved from <https://www.actionagainsthunger.org/story/one-year-action-against-hungers-work-help-displaced-rohingya>
- UNICEF. (2019). *Rohingya crisis: Results for Rohingya children*. Retrieved from <https://www.unicef.org/emergencies/rohingya-crisis>
- Save the Children. (2019). *Rohingya Crisis Explained*. Retrieved from <https://www.savethechildren.org/us/what-we-do/emergency-response/rohingya-crisis>
- Doctors Without Borders. (2019). *The Rohingya Refugee Crisis*. Retrieved from <https://www.doctorswithoutborders.org/rohingya-refugee-crisis>
- International Rescue Committee. (2019). *Rohingya Crisis*. Retrieved from <https://www.rescue.org/country/bangladesh>
- UNHCR. (2019). *Rohingya Emergency*. Retrieved from <https://www.unhcr.org/en-us/rohingya-emergency.html>
- WFP. (2018). *The Continuing Rohingya Crisis*. Retrieved from <https://sway.office.com/GrRGaqjSDioD53ud>
- ActionAid. (2019). *Rohingya Crisis Appeal*. Retrieved from <https://www.actionaid.org.uk/donate/emergency/rohingya-refugee-crisis>
- Danish Refugee Council. (2019). *Bangladesh*. Retrieved from <https://drc.ngo/where-we-work/asia/bangladesh>
- Human Rights Watch. (2000). *BURMESE REFUGEES IN BANGLADESH: STILL NO DURABLE SOLUTION*. Retrieved from <https://www.hrw.org/reports/2000/burma/burm005-01.htm>
- Human Rights Watch. (1993). *Bangladesh: Abuse of Burmese Refugees from Arakan (Vol. 5, No. 17,)*. Retrieved from <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/BANGLADE930.PDF>
- Abrar, C.R. (1994). *Repartition of Rohingya Refugees*. Retrieved from Online Burma/Myanmar Library Website: http://www.burmalibrary.org/docs/Abrar-repatriation.htm#_ftn1
- World Vision. (2017). *World Vision ready to respond to Rakhine State violence*. Retrieved from <https://www.wvi.org/pressrelease/world-vision-ready-respond-rakhine-state-violence>
- Dugay, C. (2015). *Top global development NGOs in Myanmar: A primer*. *Devex*. Retrieved from <https://www.devex.com/news/top-global-development-ngos-in-myanmar-a-primer-85786>
- Save the Children. (2019). *Help Save Children in Myanmar*. Retrieved from <https://www.savethechildren.org/us/what-we-do/where-we-work/asia/myanmar>
- Action Contre Le Faim. (2019). *Rohingya Refugees Crisis*. Retrieved from <https://www.actioncontrelafaim.org/en/headline/rohingya-refugees-crisis/>
- Malteser International. (2019). *Myanmar/Rakhine: Fighting TB and Malaria*. Retrieved from <https://www.malteser-international.org/en/our-work/asia/myanmar/rakhine-fighting-tb-and-malaria.html>
- Solidarités International. (2018). *Myanmar: Life in Rakhine Camps 2/2*. Retrieved from <https://www.solidarites.org/en/countries/myanmar/myanmar-life-in-rakhine-camps-2-2/>
- ICRC. (2018). *Myanmar: In Rakhine, placing people at the centre*. Retrieved from <https://www.icrc.org/en/document/myanmar-rakhine-placing-people-at-centre>
- IRC. (2019). *Growing violence: Myanmar*. Retrieved from <https://www.rescue-uk.org/country/myanmar>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- The Canadian Press. (2019). Canada supports genocide case against Myanmar at International Court of Justice. Retrieved from <https://www.timescolonist.com/canada-supports-genocide-case-against-myanmar-at-international-court-of-justice-1.24003704>
- Swart, M. (2019). Will cases brought against Myanmar deliver justice to Rohingya?. *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/iran-loosens-internet-restrictions-protest-shutdown-191121195539005.html>
- Doctors Without Borders. (2017). Rohingya crisis in Bangladesh: A summary of findings from six pooled surveys. Retrieved from https://www.doctorswithoutborders.org/sites/default/files/2018-08/summary_mortality_surveys_coxs_bazar.pdf
- Refugees International. (2017). Bearing Witness to Crimes Against Humanity. Retrieved from <https://www.refugeesinternational.org/reports/2017/10/bangladesh>
- Lewis, S., Siddiqui, Z., Baldwin, C. & Marshall, A.R.C. (2018). Tip of the Spear: The shock troops who expelled the Rohingya from Myanmar. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/>
- Amnesty International. (2018). Myanmar: Military land grab as security forces build bases on torched Rohingya villages. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/03/myanmar-military-land-grab-as-security-forces-build-bases-on-torched-rohingya-villages/>
- Sullivan, D. (2018). Aid Restrictions Endangering Rohingya Ahead of Monsoons in Bangladesh. Retrieved from <https://www.refugeesinternational.org/reports/rohingyalivesatrisk>.
- Star Online Report. (2017). 3 NGOs barred from relief works for Rohingyas. *The Daily Star*. Retrieved from <https://www.thedailystar.net/myanmar-rohingya-crisis/three-ngo-barred-relief-works-rohingyas-cox-bazar-bangladesh-1475002>
- UNB. (2019). NGOs working in Rohingya camps to face action if violate terms: FM. *The Daily Star*. Retrieved from <https://www.thedailystar.net/rohingya-crisis/ngo-working-rohingya-camps-face-action-if-violate-terms-1792567>
- Bhuiyan, H.K. (2019). Govt probing Aug 25 Rohingya rally, roles of NGOs. *Dhaka Tribune*. Retrieved from <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/rohingya-crisis/2019/09/01/govt-probing-aug-25-rohingya-rally-roles-of-ngos>
- Tylor, E. & Garmirian, C. (2019). Sixty-one NGOs Warn of Worsening Crisis in Myanmar, Call for Refugees' Engagement on Safe, Voluntary. Retrieved from <https://www.savethechildren.org/us/about-us/media-and-news/2019-press-releases/ngos-warn-of-worsening-crisis-in-myanmar>

Almanya ve Türkiye’de Kadınların İşçi Sendikalarındaki Konumu ve Etkisi: Dgb ve Hak-İş Örneği

Süleyman DİNÇER¹

ÖZET:

Kadın işgücünün emek piyasasındaki istihdamı çerçevesinde adil ücretlendirme, esnek çalışma ve(ya) aile ile çalışma hayatının uyumu gibi konular/sorunlar, bilimsel çalışmalarda yeterince yer almamaktadır. Ne var ki çalışan kadınların sendika ile örgütsel bağı ve sendika içindeki konumu/etkisi ile ilgili özellikle uluslararası boyutuyla fazla araştırma bulunmamaktadır. Bu gerçekten yola çıkarak, araştırmamızın konusu, Almanya ve Türkiye’de işçi sendikalarının tarihsel oluşumu ve gelişimi sürecinde kadın üyelerinin yönetim mekanizmalarındaki yeri üzerinde olacaktır. Bu bağlamda Almanya’yı temsilen “Alman Sendikalar Birliği” (Deutscher Gewerkschaftsbund =DGB) ile Türkiye’yi temsilen Hak-İş Konfederasyonu’nun kendilerine özgü “kadın dostu” özellikleri deskriptif ve mukayeseli yaklaşımlarla ortaya konulacaktır. Ayrıca her iki sendikanın cinsiyete dayalı örgütsel/yönetimsel yapısı değerlendirilecektir. Buna bağlı olarak araştırmanın temel amacı, sistematik bir şekilde aralarındaki nicel ve nitel farkı belirlemektir. Sosyolojik teorilerden yola çıkarak, “kadın dostu” sendikacılık oluşum derecesinin, sendikal yönetim şeklinin yanında toplumsal yapının özellikleri ile yakından ilişkili olduğu bir varsayım olarak kabul edilecektir. Sendikalar arası kıyaslamaya dayanan araştırma yöntemleri ile içsel/yönetimsel ve dışsal/sosyal şartların sendikalardaki kadın üyeleri farklı olarak nasıl etkilediği sorusuna yanıt aranacaktır. Elde edilen sonuçlar, hangi faktörlerin kadınları karar mekanizmalarına yaklaştırdığını veya uzaklaştırdığının gösterecektir.

Anahtar sözcükler: kadın işgücü, sendikalı kadınlar, DGB, HAK-İŞ; kadın dostu sendikalar
Jel Kodu: Z10

---

¹ Kocaeli Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı Öğrencisi, slmyndncr@hotmail.com.

The Position and Impact of Women in The Trade Unions in Germany and Turkey: An Example Of Dgb and Hak-İş

Süleyman DİNÇER¹

ABSTRACT:

Within the framework of employment of female labour in the labour market, issues such as fair wages, flexible working and (or) harmony of working life and family are sufficiently involved in scientific studies. However, there is not much research about the trade union membership of working women and their position/influence within the trade union especially in international dimension. Starting from this reality, the subject of our research will be about the position of female members in the management mechanism during the process of the historical formation and development of trade unions in Germany and Turkey. In this context, the special "women-friendly" features of "Federation of German Trade Unions", which represents Germany and Hak-İs Confederation, which represents Turkey will be submitted in conjunction with descriptive and comparative approaches. Also the gender-specific organizational/administrative structure of the two trade unions will be evaluated. Correspondingly, the main purpose of the research is to determine systematically the quantitative and qualitative differences between them. Based on sociological theories, it will be assumed that the degree of formation of "woman-friendly" unionism is closely related to the characteristics of social structure as well as the form of trade union management. With research methods, drawing a comparison among the trade unions, the internal/managerial and external/social conditions which affect female members in trade unions will be analysed. The results will show which factors contribute to or prevent "women-friendly" trade unionism.

Keywords: female labour, trade union women, DGB, HAK-İŞ, "Women-Friendly" trade union

Jel Code: Z10

---

¹ Kocaeli University Institute of Social Sciences, Graduate Student in Sociology

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

DGB VE KADIN POLİTİKALARI

Alman Sendika Tarihinde Kadın İşgücü

Almanya’da Alman Sendikalar Birliği (Deutscher Gewerkschaftsbund =DGB) dâhil işçi sendikalarının kadın işgücü ile ilişkileri başlangıcından beri girift bir konudur. Gerçi işçi sendikaları, kurulduklarından beri hep kadın işgücünün haklarını savunmuş, kadın eşitliği ile ilgili mücadelelerde bulunmuş ve örneğin iş sağlığı ve güvenliği bağlamında kadınların gece işlerinde çalışmalarını yasaklayabilmiştir. Yıllarca işçi sendikaları, çalışan kadınların üyeliklerini memnuniyetle kabul etmiş, fakat sendikalı kadınların yönetim mekanizmalarında yeterince yer almadıkları için, kararlar genelde erkek yöneticiler tarafından alınmıştır. Diğer taraftan kadın üyeler, 1970’li yıllara kadar sendikal örgütlenme gerekliliğine pek önem vermedikleri için, işçi sendikaları, kadın işgücünün yönetim hiyerarşisindeki özel sorunlarına yönelik müstakil politikalar geliştirememiştir.

DGB’ye bağlı ÖTV sendikasının genel başkanlığına seçilen Dr. Monika Wulf-Mathies’i (1982-1994) dikkate almazsak bugün bile işçi sendikalarının üst yönetim kurullarında kadınlar ya hiç yer almamakta, ya da azınlıkta kalmaktadır (<https://www.gewerkschaftsgeschichte.de/frauenpolitik-der-gewerkschaften.html>; Erişim: 30.09.2019).¹

Buna bağlı olarak toplu iş sözleşmelerinde ağırlıklı olarak emek piyasasında çalışan erkek işgücünün hakları ön plânda tutulmuş ve kadın işgücünün emeği, gerektiği kadar önemsenmemiştir. Bunun sonucunda kadın işgücünün ücreti, erkeklerinkisine göre yeterince kalifikasyona sahip olmadıkları veya vasıfsız ve tehlikesiz işlerde çalıştıkları gerekçesiyle hep düşük seviyede seyretmiştir. Yıllar içinde cinsiyet odaklı ücret ayrımcılığı hukuken bütünüyle ortadan kaldırılmasına karşılık emek piyasasında halen birçok kadın işgücü erkeklere göre daha ücret elde etmektedir. İfa edilen meslek ve nitelik gibi kriterler dikkate alınmadığında kadın işgücünün ortalama geliri halen erkeklerinkisinin ancak % 75 ile % 80 arasında seyretmektedir (<https://www.gewerkschaftsgeschichte.de/frauenpolitik-der-gewerkschaften.html>; Erişim: 30.09.2019).

2018 yılı dikkat alındığında Almanya’da kadın ve erkek işgücü arasındaki gelir farkı (Gender Pay Gap), erkeklerin ortalama brüt saat ücreti esas alındığında % 21 civarında gerçekleşmiştir. Kısacası kadınlar, bir saat çalıştıklarında erkeklere göre ortalama olarak % 21 oranında daha az gelir elde edebilmektedir (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/3261/umfrage/gender-pay-gap-in-deutschland/>; Erişim: 02.10.2019).

Dolayısıyla işçi sendikalarında kadın işgücüne yönelik iyileştirici politikalara Almanya’da da ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla ilgili olarak hemen her işçi sendikası, gender politikası ekseninde kadın erkek eşitliğini temel ilke olarak kabul etmektedir. Artık işçi sendikalarının gündeminde sadece kadın işgücüne yönelik ücret adaleti gibi klasik sorunlar ele alınmamakta, aynı zamanda sendikalı kadınların meslekî ve örgütsel kariyerlerine yönelik spesifik teşvik ve destek mekanizmaları da gündeme gelmektedir.

Almanya’da İşçi Sendikalarının Genel Yapısı ve Üye Sayısı

Almanya’da bugün yaklaşık olarak 7,6 milyon üyesi ile 80 işçi sendikası, hemen her sektörde örgütlü olarak faaliyet göstermektedir. Buna göre bağımlı çalışanların işçi sendikalarına üye olma oranı (sendikal örgütlenme derecesi) % 22 civarındadır. Kaldı ki üye olanların yaklaşık olarak % 20’si de emek piyasasında aktif olmayan emeklilerden meydana gelmektedir (Bundesagentur für Arbeit: 2019: 12).

Alman işçi sendikaları, değişik şekillerde organize olabilmektedir. Bir çatı sendikası (Birlik) altında diğer üye sendikalarla beraber organize olabileceği gibi kendi başına da örgütlenebilmektedir. Bu bağlamda 14 işçi sendikası, hiçbir Birliğe bağlı değildir. Bir çatı sendikası olarak Alman Memurlar Birliği

---

¹ ÖTV sendikası, 2001 yılında kendini lağvederek diğer 4 sendika ile birlikte Ver.di sendikası bünyesinde bütünleşmiştir (Hardtke-Schambach, 2008: 108).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

(Deutschen Beamtenbund=DBB) bünyesinde üyeleri nispeten az olmakla birlikte (2018 yılı için: 1 milyon 317 bin) 40 sendika bulunmaktadır. DGB'ye rakip olarak kurulmuş olan Hıristiyan Sendika Birliği (Christliche Gewerkschaftsbund = CGB), her ne kadar kendine bağlı 16 sendikaya sahip ise de üye bakımından (2014 yılı için: 271 bin) DGB kadar güçlü değildir (<https://www.wila-arbeitsmarkt.de/blog/2016/11/08/gewerkschaften/>; Erişim: 29.09.2019).

1949 tarihinde Münih'te kurulan ve yaklaşık olarak 6 milyon üyeye sahip olan DGB, kendi bünyesinde bütün sektörleri temsil eden 8 müstakil sendika barındıran bir çatı sendikasıdır. Metal endüstri sendikası (IG Metall), 2 milyon 270 bin üyesi ile sadece DGB içinde değil dünyada en büyük sendikadır.

Almanya'da işçi sendikalarının üye sayısı son yıllarda azalmaktadır. Bunun bir sebebi, iktisadî ve sektörel yapıdaki değişimdir. Örneğin maden, demir ve çelik sanayi önemini nispeten yitirmiştir. Hizmet sektörü yıllar içinde büyüdü ama KOBİ'lerin küçük ölçekli yapıları ile istihdam özelliklerinin niteliksel değişimine bağlı olarak atipik çalışma (part time, kısa süreli iş akitleri, kiralık işçi vb) modellerinin ortaya çıkması ile işçi sendikalarına üye olabilmek şartları da ağırlaştırıldı. Son dönemlerde kısmî de olsa sendikalar, yeni üyeler kazanabilmekte. Ancak gençlerin yanında kadınların sendikalara yeni katılımı arzu edilen seviyede olmamaktadır (<https://www.wila-arbeitsmarkt.de/blog/2016/11/08/gewerkschaften/>; Erişim: 29.09.2019)

Örgütlenme Gücü İle Sosyal Adalet Arasındaki İlişki

Uluslararası boyutuyla ele alınmış bir araştırma, bir ülkede sendikal örgütlenme derecesi ile gelir dağılımdaki adaletsizlik arasındaki belirgin ilişkiyi açıkça göstermektedir. Buna göre sendikal örgütlenme derecesi düşük olan ülkelerde gelir dağılımı kötü iken sendikal örgütlenme derecesi yüksek olan ülkelerde gelir dağılımı daha âdildir (Herzer, 2016). Değişik ülkelere yönelik bu ilişkiyel bağ, belirli dönemler için de teyit edilebilmiştir. Örneğin 1986–2010 dönemi içinde işçi sendikalarında azalan üye sayısına paralel olarak birçok ülkede gelir dağılımındaki eşitsizlik de nispeten artmıştır (Hans Böckler Stiftung, 2016).

Üye sayısının azalması ile birlikte işçi sendikalarının örneğin toplu iş sözleşmelerinde işverenlere karşı gücünün azalacağı ve buna bağlı olarak gelir dağılımının ve sosyal adaletin de işçilerin aleyhine gelişeceğine dair görüşler son yıllarda dillendirilmektedir. Ne var ki üye kaybına uğramış olsa da başta DGB olmak üzere Almanya'daki işçi sendikaları, NGO'ların içinde kadın ve erkek işgücünün haklarını savunan en güçlü ve en etkili sivil toplum örgütleri özelliğini halen taşımaktadır (DGB; 2018/a).

Alman işçi sendikaları, üye kaybına rağmen örgütlenme gücünü halen koruyabildikleri için, bağımlı çalışanların makroekonomik düzeydeki brüt katma değer içindeki toplam geliri azalmamış hatta bir miktar yükselmiştir. İşçilerin milli gelir içindeki ücret payı, 2006-2010 dönemde % 54,5 iken, bu oran 2011-2015 dönemi için % 56'ya yükselmiştir (<https://www.iwd.de/artikel/die-lohnquote-ist-stabiler-als-vermutet-334267/>; Erişim: 02.10.2019). Diğer taraftan Almanya, 2008-2017 dönemi için, AB'nin belirlemiş olduğu sosyal adalet indeksini, 0,48 puan artırarak, 6,07'den 6,71'e yükseltebilmiştir (Bertselsmann Stiftung, 2017: 7).¹

DGB ve Kadın Çalışmaları

DGB, kuruluşundan (1948) hemen sonra kadın çalışmalarına başlamış ve bünyesinde sendikal kadınlara yönelik yapılandırmalara gitmiştir. Bu bağlamda 1949 tarihli tüzüğe sendikal görevler kapsamına kadınlar dâhil edilmiş ve 1950 yılından itibaren sendikal kadınların sorunlarıyla ilgilenen tam zamanlı çalışan bir kadın temsilcisi (Frauensekretärin) seçilmiştir. 1950'li yılların sonunda DGB'ye bağlı sendikaların yarısı kendi uhdelerinde bir kadın yapılandırmasına sahip olmuştur. 1962 tarihli

---

¹ (Alman) Bertelsmann Vakfı, AB'nin tanımladığı Sosyal Adalet İndeksi (Social Justice Index) çerçevesinde 6 ana başlık (Yoksulluk; Eğitim; Emek Piyasası; Sağlık; Nesillerarası Adalet; Toplumsal Dayanışma) altında toplanmış 38 değişik kriteri esas alarak, her yıl AB'ye üye olan 28 ülkenin sosyal adalet konumunu kıyaslayarak incelemektedir (Bertselsmann Stiftung, 2017: 17).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

tüzüğe ise ilk kez “Federal Kadın Komisyonu” (Bundes-Frauenausschuss) ismi altında müstakil bir kurul eklenmiştir (Blaschke, 2008: 208).

DGB, 16 Kasım 1996 tarihinde düzenlediği 5. olağanüstü federal kongresinde 1981 tarihli temel strateji programını değiştirerek, kadınlara yönelik yeni bir manifesto hazırlamıştır. Buna göre kadınların, ekonomi ve toplumda olduğu kadar kendi organizasyonlarında da eşit haklar çerçevesinde katılması öngörülmüştür. Bu hedefe ulaşmak için, sendikal kadın çalışmaları, aşağıdaki üç ana ilkeyi kendine rehber edinmektedir:

- Kadına Yönelik Teşvik/Destek (Frauenförderung),
- Cinsiyetler Politikası (Geschlechterpolitik),
- Eşit Konumlandırma/Katılım Politikası (Gleichstellungspolitik).

Böylece kadınların hakları, bütün siyasî alanlarda geçerlilik kazanacaktır. Bu çerçevede DGB, federal/merkezî yönetime bağlı bir kadın çalışmaları şubesi ihdas etmiştir. DGB'ye bağlı bütün işçi sendikalarının eyalet ve ilçe yönetimlerinde de bir kadın temsilcisinin seçilmesi gerekli görülmüştür (https://www.nachhaltigkeit.info/artikel/dt_gewerkschaftsbund_dgb_572.htm; Erişim: 30.09.2019).

DGB, 2018 tarihli en son tüzüğünde “Hedef” başlıklı 2. maddesinde kadın çalışmaları ile ilgili temel ilkelerini şu şekilde belirlenmiştir:

“Birlik (DGB) ve ona bağlı sendikalar, Gender-Mainstreaming stratejisini de uygulayarak, cinsiyetler demokrasisinin tesisi ve kadın ve erkeklerin bütün işletmelerde, bürokraside, ekonomide, toplumda ve siyasette âdil katılımı için mücadele eder.” (Satzung, m. 2):

Bu hedefe ulaşabilmek için, DGB yönetim kurulunda ve bölge yönetimlerinde seçimle göreve gelecek kadınların sayısı, en az toplam sendikalı kadın üye sayısı nispetinde olmalıdır. (Satzung, m. 3/c):

DGB ve Üye Sendikalarda Kadın Sayısı

DGB'ye bağlı sendikalardaki kadın üye oranı, birbirinden epey farklıdır. Erkeklerden daha fazla üyesi olan Eğitim ve Bilim Sendikası'ndaki (Gew. Erziehung und Wissenschaft) kadın üye oranı yaklaşık olarak % 72'dir. Ver.di (Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft = Birleşik Hizmet Sendikası) isimli sendikada kadınların oranı da % 52'den biraz daha fazladır. Ancak Ver.di'nin kadın işgücü sayısı 1 milyon üzerinde olduğu için, sayısal boyutuyla en “kadın dostu sendika” unvanını korumaktadır.

Gıda-Keyif-Gastronomi (Gew. Nahrung- Genuss- Gaststätten) sendikası'ndaki kadın üye oranı yaklaşık olarak % 42 ile epey yüksektir. Diğer sendikalardaki kadın üye oranları, DGB'ye bağlı sendikalardaki toplam kadın üye oranının (% 33,7) altında kalmaktadır. % 18,1 ile en az kadın üye oranına sahip olan sendika ise IG Metall'dir (Sanayi Sendikası Metal). Ne var ki IG Metall, 410 bin kadın üyesi ile Ver.di'den sonra yine de en çok kadın üyesine sahip olan bir sendikadır (Bkz. Tablo 1).

DGB'ye bağlı sendikalardaki kadın ve erkek üye oranlarındaki farklılıklar, kadın ve erkek işgücünün emek piyasasına yönelik olarak farklı tercihlere sahip olmalarına bağlı olarak ortaya çıkan farklı meslekî ve sektörel dağılım ile yakından ilgilidir. Söz gelimi 2015 yılında Tıp ve Sağlık (Temizlik; Sosyal Kültürel Hizmetler) mesleğinde/sectöründe çalışan kadın işgücü oranı, % 82,6 (% 76,7; % 73,7) iken bu oran, inşaat mesleğinde/sectöründe sadece % 8,2'dir (Hobler ve diğerleri, 2017).

DGB'ye bağlı 8 sendikanın toplam üye sayısı, 2005 2018 dönemi için 6 milyon 778 binden 5 milyon 974 bine düşmüştür. Erkeklerin üye sayısı, 4 milyon 620 binden 3 milyon 974 bine inerken, kadın üye sayısındaki azalma 2 milyon 158 binden 2 milyon 15 bin civarında gerçekleşmiştir. Erkeklerdeki üye sayısındaki sayısal/oransal düşüş kadınlarınkine göre daha yüksek düzeyde meydana geldiği için, toplam üye sayısındaki kadın oranı % 31,8'den % 33,7'ye yükselmiştir (Bkz. Tablo 2).

Tarihsel gelişim açısından bakıldığında Almanya'da sendikalı kadın oranı tedricî olarak arttığını söyleyebiliriz. 19. yüzyılın sonunda işçi sendikalarında kadınların oranı % 10 civarındayken bu oran 1951 yılında % 17'e çıkmıştır. Bugün her ne kadar sendikalı kadınların oranı 2018 yılı için yaklaşık

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

olarak % 34 ise de toplam istihdam içinde % 46 dolaylarında olan kadın işgücü oranına göre yine de düşüktür.¹

Ver.di ve Kadın Kota Uygulaması

Almanya'da kadın işgücü, emek piyasasında eşit haklara sahiptir. Ancak realitede daha iyi diploma derecelerine ve eşdeğer meslekî kalifikasyonlarına sahip oldukları halde çalışma hayatında kadın işgücününün eşit konuma eriştiğini söylemek halen mümkün değildir. Genelde kadın işgücününün ücreti daha düşük olmakta ve erkeklere nazaran meslekî kariyerde birçok engelle ile karşılaşmaktadır. Sağlık ve sosyal hizmetler alanında olduğu gibi tipik "kadın mesleği" olarak görülen işlerin ücreti örneğin sanayide "erkek mesleği" olarak görülenlerinkinden daha düşüktür. Kadın işgücü, emek piyasasında daha çok düşük ücretli sektörlerde çalıştığı gibi aile sorumluluklarının bir gereği olarak part-time gibi atipik işlerde istihdam edilmektedir.

Ver.di (Vereinte Dienstleistungsgewerkschaft = Birleşik Hizmet Sendikası), kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları yapısal engelleri aşabilmeleri ve müstakil bir gelir güvencesine sahip olabilmeleri için, siyaset ve ekonomi alanında başta fırsat eşitliği olmak üzere lobi faaliyetleri sürdüren "kadın dostu" işçi sendikalarının başında gelmektedir. 2001 yılında 5 işçi sendikasının birleşmesinden meydana gelen Ver.di (Hardtke-Schambach, 2008: 108), kadın erkek eşitliğinin savunuculuğunu yaparak (Ver.di Tüzüğü; m. 5/1), tek işçi sendikası olarak tüzüğüne sendikalı kadınlar için kota maddesi eklemiştir.

2015 tarihli geliştirilmiş sendika tüzüğüne göre sendikalı kadınlar, bütün organ, komisyon ve temsilciler seçiminde en az toplam üye içindeki oransal temsiliyetleri doğrultusunda yer almalıdır. Federal düzeyde, eyalet ve ilçe yönetimlerinde kadınlar için eşitlik politikalarına yönelik yapılandırılmaların tesisi zaruridir (Ver.di Tüzüğü; m. 20/3). Bu hedeflere ulaşabilmek için, özellikle gender demokrasi ve Gender Mainstreaming GM)² anlayışı ekseninde işletme, ekonomi, toplum ve siyaset alanlarında kadın ve erkeklerin eşit katılımı gereklidir (Ver.di Tüzüğü; m. 20/3/f).

Ver.di'nin kadın oranı 2018 yılı için % 52'3'e ulaştığı için, ilgili kurullardaki kadın temsilcilerinin oranı da en az % 50'dir. Seçilmiş 11 eyalet yönetim kurullarının 10'unda 3 temsilciden 2'si kadındır. Federal yönetim kurulunun 14 üyesinden 9'u ise kadındır. Böylece DGB içinde Ver.di, İskandinav ülkelerinin sendikalarından sonra kadın kotasını en kararlı biçimde uygulayan Almanya'nın tek işçi sendikasıdır (<https://frauen.verdi.de/themen/++co++efcfeade-1432-11e3-a745-52540059119e/>; Erişim: 30.09.2019).

Bu bağlamda "Kadın ve Eşit Konumu" konusu, merkezî idarede her zaman yerini almaktadır. Ayrıca eyalet kongrelerinde temsil edilen sendikalı kadınlar tarafından oluşturulan "Federal Kadın Komisyonu", kadın haklarının korunması yönünde seslerini merkezde dillendirebilmektedir (<https://www.verdi.de/themen/gleichstellung>; Erişim: 29.09.2019)

---

¹ 2018 yılına göre Almanya'da sosyal sigortalı olarak çalışanların toplam sayısı, 32 milyon 540 civarındadır. Tam gün olarak çalışan kadınların oranı % 24 ve yarım gün olarak çalışan kadınların oranı ise % 22 olmak üzere toplam istihdam oranı içinde % 46'dır. Erkeklerinkisi ise yarım gün % 6 ve tam gün % 48 olmak üzere toplan % 54'dür. Sağlık ve sosyal hizmetler alanında ise tam gün olarak çalışan kadınların oranı % 36 ve yarım gün olarak çalışan kadınların oranı % 41 olmak üzere bu sektörde kadın istihdam oranı % 77 ile % 46 olan ortalama kadın istihdam üzerinde seyretmektedir (Bundesagentur für Arbeit: 2019: 12).

² "Cinsiyet Odaklı Beyin Fırtınası" olarak tercüme edebileceğimiz GM, cinsiyetlerle ilgili sorunların çözümünde hem kadın, hem de erkeklerin eşit partnerler olarak karar mekanizmalara katılımı sağlanarak, toplumsal mutabakatı esas alan fikrî bir süreçtir. Dolayısıyla "Cinsiyete Dayalı Fikrî Süreç" kapsamında sorunlara yanıt aranırken, sadece kadınların değil, erkeklerin de sorunları ele alınmakta ve cinsiyet haklarının eşit sağlanması ilkesinden her iki cinsiyete atıfta bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz.: (Seyyar, 2004).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

HAK-İŞ VE KADIN POLİTİKALARI

İslâmî Sendikacılıktan İslâmî Değerlere Saygılı Demokratik Sendikacılığa Dönüşüm

1977-1980 yılları arasında Türkiye’de mevcut 8 işçi konfederasyonu içerisinde en yenisi olan Hak-İş, İslâmî çizgide alternatif bir sendikacılık anlayışı ile 22 Ekim 1976 tarihinde Ankara’da kurulmuştur. Ne var ki Hak-İş, her ne kadar millî değerler (Millî Görüş) ekseninde kurulmuş olan MSP’nin¹ bir devamı olarak İslâmî/“İslâmcı” sendikacılık alanında bir yenilik getirmek istediye de işçi ve işverenler arasındaki menfaat çatışması ile ilgili gerçeği görerek, diğer işçi sendikalarının mücadele yöntemlerini taklit etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Bununla birlikte sermaye-emek kardeşliğini tesis edememiş olsa da Hak-İş, işçi işveren arasındaki yakınlaşmayı sağlamak amacıyla ortak çıkarlar doğrultusunda “sosyal partner” anlayışını çalışma hayatına kazandırmıştır. Hak-İş yöneticileri tarafından ilk dönemlerde kullanılan İslâmî söylemlerin, işçi kesimin somut ihtiyaçlarına yeterince cevap verecek bir içeriğe sahip olmadığı görülünce sendikal yapı, İslâmî değerlerini koruyarak, gittikçe çoğulcu, demokratik ve sivil toplumun evrensel kriterlerine doğru evrimleşti. Bu bağlamda Hak-İş, kuruluşundan beri sayısal gücünün ötesinde “İslâmcı” (İslâmî) hareketin demokratikleştirilmesinde öncü bir rol üstlenmiştir ve halen de üstlenmektedir (Duran ve Yıldırım, 2005: 243).

Bu demokratik açılımın (sendikalı) kadınların haklarının korunması, geliştirilmesi ve cinsiyetler eşitliği bağlamında örgüt içi katılımcılığın teşvik edilmesine de yol açacağı muhakkak gibi görünmektedir. Nitekim Hak-İş Genel Başkanı **Mahmut Arslan**’ın şu sözleri, buna delil teşkil edecek niteliktedir (Hak-İş, 2014: 1): “HAK-İŞ olarak, kadınların hayatın her alanında yaşadığı sorunlarının çözümü için çalışıyoruz. İşyerlerinden sendikalara kadar tüm kademelerde kadınlarımızı görmek istiyoruz. Kadın işçilerimizi Hak-İş çatısı altında örgütlenmeye davet ediyoruz.”

Cinsiyetlere Göre Hak-İş’in ve Üye Sendikalarının Üye Profili

Türkiye'nin ikinci büyük işçi konfederasyonu olan Hak-İş’e bağlı birisi KKTÇ’de olmak üzere toplam 21 üye sendika bulunmaktadır. Hak-İş’in “Hak-İş ve Bağlı Sendikalarında Kadın Çalışmaları Anketi Araştırması”na göre (Hak-İş, 2014: 1), 2009 yılında % 2,6 olan Hak-İş’e bağlı sendikalara üye kadın oranı 2010 yılında % 7,2’ye, 2011 % 10,2, 2012 yılında % 10,5, 2012 yılında % 10,5’e ve 2013 yılında ise % 11,1’e yükselmiştir.

2019 yılı itibariyle Hak-İş’e bağlı sendikaları dikkate alırsak, toplam üye sayısı ortalama olarak 686 bindir. Bunlardan yaklaşık olarak 165 bini kadın üyedir. Bu oran itibariyle % 24’lük bir paydır. 2009 yılında Hak-İş’in kadın üye oranı % 2,6 iken, bugün bu oran 10 yıl içinde % 24’e çıkmıştır. Öz Sağlık-İş Sendikası, 17.392 kadın üyesi ile en yüksek sendikalı kadın üyesine (% 36) sahip olmakla birlikte kadın oranı açısından ortalamanın üzerinde bir performans göstermektedir (Tablo 4).

Şüphesiz bu da sağlık sektöründe kadın istihdamının nispeten yoğun olduğunun bir yansıması olsa gerek. Benzer bir kadın işgücü yoğunlaşmasını Hizmet-İş sendikasında da görmek mümkündür. Burada

---

¹ Hak-İş, tarihsel boyutuyla her ne kadar **Prof. Dr. Necmettin Erbakan** liderliğindeki Milli Selamet Partisi (MSP) çıkışlı bir işçi sendikası gibi algılsa da günümüzde MSP’nin siyasî çizgisinde ve Millî Görüş zihniyetinin temsilcisi olan Saadet Partisi’nden ziyade muhafazakâr demokrat kimliği ile iktidarda olan AK Parti’ye daha yakın bir konumdadır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sendikalı kadın oranı her ne kadar % 18 ile sınırlı kalmış ise de bu sektörde çalışan sendikalı kadın sayısı 69.100 ile bütün sendikalarının içinde ilk sırada yer almaktadır (Tablo 4).

Cinsiyet Dağılımı Açısından Hak-İş Konfederasyonunun Merkez ve İl Yönetim Yapısı

1976-2011 dönemlerinde Hak-İş Konfederasyonu genel başkanlık makamına seçilen 6 üst yöneticisi hep erkeklerden oluşmuştur. Günümüzde ise Hak-İş Yönetim Kurulu, Genel Başkan **Mahmut Arslan** başta olmak üzere 4 Genel Başkan Yardımcısı ve bir Genel Sekreter olmak üzere 6 erkek üyeden oluşmaktadır. 5 üyeden oluşan Genel Yönetim Kurulu Yedek Üyeleri de erkektir. 3 üyeden oluşan Genel Denetleme Kurulu asıl üyeler de erkektir. 3 üyeden oluşan Genel Denetleme Kurulu Yedek Üyeleri de erkektir. 3 üyeden oluşan Genel Disiplin Kurulu asıl üyeler de erkektir. 3 üyeden oluşan Genel Disiplin Kurulu yedek üyeleri ise kadınlardan oluşmaktadır. Böylece üst yönetimde yer alan 23 üyeden sadece 3 kadın, o da Genel Disiplin Kurulu yedek üyesi sıfatıyla yer alabilmiştir.

Üye sendikalarda kadın genel başkanı olmadığı için, üye sendika genel başkanlardan oluşan Başkanlar Kurulu da buna göre sadece 25 erkek üyeden oluşmaktadır. Her ne kadar Hak-İş Başkanlar Kurulunda bir sendikalı kadın temsilcisi yer almıyorsa da Genişletilmiş Başkanlar Kurulunda sendikalı bir kadın üye temsilci olarak bulunmaktadır. Örneğin son genel kurulda kadın komite başkanları Genişletilmiş Başkanlar Kurulunda yer alabilmiştir.

Hak-İş bünyesinde aktif olan 4 Genel Merkez Komitesi'nde ise 3 kadın başkan yer almaktadır. Bunlardan en önemlisi Genel Merkez Kadın Komitesi'dir. **Fatma Zengin** Başkanlığındaki 22 üyeden oluşan ve 4 ayda bir olmak üzere yılda en az 3 kez toplanan Kadın Komitesi, Hak-İş ve ona bağlı sendikaların ağırlıklı olarak Kadın Komitesi temsilcilerinden oluşmaktadır. Hak-İş Yönetim Kuruluna bağlı olan Genel Merkez Kadın Komitesi, bağlı sendikaların kadın komiteleri ve işyeri kadın kurullarıyla işbirliği içinde çalışmalarını sürdürmektedir.

2013 yılında Hak-İş Kadın Komitesi Başkan Yardımcıları, Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) ile Uluslararası İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ITUC) PAN Avrupa Bölgesel Konseyi Kadın Komitelerinin yönetim kurullarına seçilmiştir.

2009 yılında % 3 olan Sendika Genel Kurullarında delege olan kadın oranı, 2013 yılında % 8,9'a yükseldi. 2019 yılında ise bu oran, % 13'e çıkmıştır. Şöyle ki Hak-İş Genel Merkez Delege Sayısı, 2019 yılına göre toplam 3.474'dür. Bunlardan sendikalı kadın sayısı ise 442'dir (Tablo 6). Gerek sayı (124) gerekse oran itibarıyla en yüksek temsiliyet düzeyin ulaşılmış olan sendika, % 55 ise KKTC Kamu-Sen Sendikasıdır (Tablo 6).

Hak-İş'te sendikalı kadın oranı, 2019 yılında % 24'lere çıkmış olmasına rağmen Merkez Delegeadaki payı ancak % 13'e kadar ulaşabilmiştir. Dolayısıyla sendikalı kadınların üst tepe yönetimlerdeki temsil oranının da sendikalı kadın oranının altında seyretmesine sebebiyet vermektedir (Tablo 4, 5 ve 6). Bu da Hak-İş'te kadın odaklı açılımın, DGB'de sendikalı kadınlara tüzüklerde tanınan haklarla kıyaslandığında henüz yetersiz olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte Hak-İş ve bağlı sendikalarının tamamına yakını genel kurullarında aldıkları bir kararlar ana tüzüklerine kadın odaklı düzenlemelere yer vermiştir. Diğer taraftan kadın üye oranı % 5'in üzerinde olan bütün üye sendikalar, son yıllarda merkezî ve yerel düzeyde kadın komitelerini kurmuştur. Bu bağlamda şube genel kurullarında 111 olan kadın delege sayısı 2013 yılında 634'e yükseldi (Hak-İş, 2014: 1). 2019 yılı itibarıyla 3 sendika hariç (Öz Orman, Enerji İş ve Maden) diğer 18 sendikada bugün bir kadın komitesi bulunmaktadır (Tablo 6). Diğer yandan üye sendikaların kadın komite başkanları, Hak-İş Kadın Komitesi Başkan Yardımcısı olarak görev alabilmektedir. Aylık olarak yapılan Hak-İş Kadın Komitesi, buna göre 1 Başkan ve 18 yardımcısından oluşmaktadır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Hak-İş ve üye sendikalarında çalışan kadın sayısı, 2009 yılında epey az iken, 2013 yılında 62'ye yükseldi. Üye sendikaların genel merkez zorunlu yönetim organlarındaki kadın sayısı 21'e, şube ve bölge zorunlu yönetim organlarındaki kadın sayısı 42'ye yükseldi.

2013 itibarıyla 28 il ve ilçe temsilcisinin 19'u kadınlardan oluşmaktadır. 2013 yılında işyeri baş temsilci seçilen kadın sayısı 132'ye yükseldi. Ayrıca Hak-İş il temsilcilerinin 3'ü kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 5).

Hak-İş'e üye sendikalarda 2009 yılında kadın il/şube başkanı bulunmazken, 2013 yılında 2 sendikalı kadın, bu göreve getirilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda elde ettiğimiz sonuçlara göre 2019 yılı itibarıyla 81 sendika il/şube başkanlarından sadece 3'ü sendikalı kadındır (Bolu, Eskişehir, Muğla). Hizmet İş Sendikasına bağlı 3 ildeki kadın başkanı hariç gerek il, gerekse merkez yönetimin başında kadın yöneticisi olmadığı gibi, kurullardaki oransal temsiliyetleri de sendika kadın oranının çok altında kalmaktadır. Kaldı ki il kadın başkanlarının hepsi seçimle değil merkez tarafından tayinle o göreve getirilmiştir. Kadın üye sayısı artmakla birlikte, karar alma mekanizmalarında kadın üyesi o nispette artmamıştır.

2019 Sendika Genel Merkez Yönetim Kurulunda değişik üye sendikalarından gelen toplam 17 kadın yöneticisi yer almaktadır (KKTC Kamu-Sen Sendikası: 14; Öz Sağlık-İş Sendikası: 1; Öz İletişim-İş Sendikası: 1).

2019 Sendika Genel Merkez Denetim Kurulu Kadın Denetçi Sayısı 8'dir (KKTC Kamu-Sen Sendikası: 1; Öz Sağlık-İş Sendikası: 1; Öz Taşıma-İş Sendikası: 1; Öz Büro-İş Sendikası: 1; Oleyis Sendikası: 3; Hizmet-İş Sendikası: 1).

2019 Sendika Genel Merkez Disiplin Kurulu Kadın Sayısı 7'dir (KKTC Kamu-Sen Sendikası: 1; Öz Finans-İş Sendikası: 1; Oleyis Sendikası: 1; Öz Taşıma-İş Sendikası: 1; Öz Sağlık-İş Sendikası: 2; Öz İletişim-İş Sendikası: 1).

2019 Sendika Şubelerinin Yönetim Kurulunda hiçbir kadın yöneticisi bulunmamaktadır. 2019 Sendika Şubelerinin Denetim Kurulu Kadın Denetçi Sayısı, 20'dir (Hizmet-İş Sendikası: 8; Oleyis Sendikası: 6; Öz Çelik-İş Sendikası: 1; Öz Gıda-İş: 3; Öz İplik-İş Sendikası: 2).

2019 Sendika Şubelerinin Disiplin Kurulu Kadın Sayısı 22'dir (Öz İplik-İş Sendikası: 1; Öz Gıda-İş: 2; Öz Çelik-İş Sendikası: 1; Oleyis Sendikası: 2; Hizmet-İş Sendikası: 16) (Tablo: 5).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Almanya'da tarihsel boyutuyla zaten var olan kadın örgütlerinin toplumsal hayattaki demokratik etkinliklerinin bir sonucu olarak işçi sendikaları da örgütlü/sendikal kadınların taleplerini çok erken safhada dikkate almıştır. Almanya'da DGB başta olmak üzere, işçi sendikalarının (sendikalı) kadın dostu açılımları, süreç içinde somut olarak Kadına Yönelik Teşvik/Destek (Frauenförderung), Cinsiyetler Politikası (Geschlechterpolitik) ve Eşit Konumlandırma/Katılım Politikası (Gleichstellungspolitik) gibi temel ilkeler doğrultusunda şekillenmiştir. DGB, bugün Gender Mainstreaming (GM) yaklaşımını tüzüklerinde de benimseyerek, ilkeleri doğrultusunda kadın dostu sendikacılık alanında örnek bir konuma gelebilmiştir.

Türkiye'de genel anlamda sendikaların ve özelde ise Hak-İş'in cinsiyetler demokrasisine uygun bir açılımı henüz çok yenidir. Buna bağlı olarak Hak-İş'e bağlı sendikalı kadın oranı ancak % 24'lerde kalabilmiş ve yönetimlere gelebilen sendikalı kadın oranı ise bunun bile altında seyretmektedir. Örgütlü kadın sayısını ve bu doğrultuda sendika içinde yönetici kadın oranını artırabilmek için, Hak-İş'in, GM politikalarını oluşturması ve sürekli olarak geliştirmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde sendikalı kadınların örgütsel etkinliklere katılımının dışında yönetim kurullarında da daha çok yer almaları sağlanabilecektir. Sendikalı kadın üyelerine bu imkân verildiğinde Hak-İş başta olmak üzere

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türk sendikaları, kadın dostu açılımını sağlamış olacaktır. Bu bağlamda atılması gereken somut adımlar, şu şekilde sıralanabilir:

- Hak-İş'e bağlı bütün sendika üyelerinin GM hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir ta ki bu konuda uygulamaya dönük bilinçli bir farkındalık oluşturulabilsin. Kadınların yönetim kademelerine yönelik adım atabilmeleri de yine yönetim/liderlik konuları hakkında bilgi sahibi olmaları ile mümkündür. Onun için sendikalı üyelere eğitim seminerleri verilmelidir.

- Eğitimden amaç, GM zihniyetinin sendika hayatına yansıtılmasıdır. Bunun somut tezahürü de sendika içinde yer alan bütün kurul ve komitelerdeki kadın üye sayısı/oranıdır. Amaç, örgüt içi karar mekanizmalarında kadın üyelerinin sayısal/oransal yönleriyle yeterince yer alabilmesini sağlamak olmalıdır. Bunun takibi de istatistikî verilere dayandırılarak, her yıl sistematik olarak ya sendika tarafından, ya da bağımsız bir kuruluş tarafından yapılmalıdır.

- İstatistikî takibin yanında GM kapsamında başarının elde edilip edilmediğine yönelik olarak şu soruya da cevap aranmalıdır: Toplu iş sözleşmelerinde olduğu gibi örgüt içi karar mekanizmalarında sendikalı kadın işçilerin özel sorun ve ihtiyaçları ne kadar dikkate alınmaktadır? Sendikalı kadınların örgütsel/idarî etkinliğinin derecesi ancak bu şekilde ortaya çıkacaktır.

- Nicel ve nitel takip sayesinde Hak-İş ve ona bağlı sendikalarda kadın üyelerine karşı ayrımcılığın oluşması engelleneceği gibi sendikalı kadın üyelerinin özel sorunlarının çözümüne dönük daha çok ağırlık verilecektir. Sendikanın bütün idarî katmanlarında GM'nin kurumsal faydaları hakkında kapsamlı bir konsensüsün sağlanması ile birlikte liderlik vasfına sahip olan daha çok kadın, yönetim kurullarında yer almak isteyecektir.

- Kadınların yönetim kurullarında daha çok yer alması ile katılımcı demokrasi (istişare kültürü) anlayışına uygun olarak birlikte kararlar alınırken, cinsiyetlerin ontolojik ve toplumsal özellikleri de dikkate alınacaktır. Böylece sendikal etkinliklerde ve kararlarda GM ekseninde cinsiyete dayalı avantajlar daha fazla kullanılarak, sendikal/kurumsal performans artacak ve bu da çalışma barışına olumlu yönde etkileyecektir.

- GM'nin sendikal misyon ve vizyonun bir parçası olması durumunda GM, sendikaya sağlayacağı ilave katma değeri şu şekilde özetleyebiliriz:

- a) Cinsiyetlerle ilgili olarak alınan ortak siyasî ve sosyal nitelikli kararlarla, sendika, "kadın dostu imajı" ile çalışma hayatında etkinliği, itibarı ve güveni artacak ve daha çok kadın üye celbedecektir;

- b) Cinsiyet ile ilgili gerçek ayrımcılığa yol açan unsurların baştan belirlenmesi ve tedbirlerin de buna göre daha isabetli olarak alınması ile olası olumsuzlukların giderilmesi erken safhada mümkün olacak ve düzeltme maliyetlerinin de önüne geçilecektir;

- c) Her iki cinsiyete ait potansiyellerin gün ışığına çıkması ve erkek-kadın üyelerin kendilerine uygun alanlarda aktif olarak görev almaları sağlanacaktır. Cinsiyetlerin zayıf ve güçlü özelliklerine göre isabetli yönlendirmeler ve teşvikler neticesinde kişilerin motivasyonu artacak ve çalışma hayatının değişik alanlarında etkinlik, verimlilik ve kalite artacaktır.

TABLolar:

Tablo 1: DGB'ye Bağlı Sendikalarda Oranlarıyla Birlikte Erkek ve Kadın Üye Sayısı: Yıl 2018

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

DGB'ye Bağlı Sendikalar	Toplam		Erkek		Kadın	
		DGB içinde %	Toplam	Sendika içinde %	Toplam	Sendika içinde %
IG Bauen-Agrar-Umwelt (BAU)	247.182	4,1	181.012	73,2	66.170	26,8
IG Bergbau, Chemie, Energie	632.389	10,6	495.398	78,3	136.991	21,7
Gew. Erziehung und Wissenschaft (GEW)	279.389	4,7	78.930	28,3	200.459	71,7
IG Metall	2.270.595	38,0	1.860.526	81,9	410.069	18,1
Gew. Nahrung-Genuss-Gaststätten (NGG)	198.026	3,3	115.121	58,1	82.905	41,9
Gew. der Polizei (GdP)	190.931	3,2	142.341	74,6	48.590	25,4
EVG	187.396	3,1	146.737	78,3	40.659	21,7
ver.di	1.969.043	33,0	939.087	47,7	1.029.956	52,3
DGB'de Toplam Üye	5.974.951	100,0	3.959.152	66,3	2.015.799	33,7

Kaynak: <https://www.dgb.de/uber-uns/dgb-heute/mitgliederzahlen/2010>; Erişim: 29.09.2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 2: DGB'de Oranları İle Birlikte Toplam Erkek ve Kadın Üye Sayısı (Dönem: 2005-2018)

DGB	Toplam Üye (Milyon)	Toplam Erkek Sayısı (Oran)	Toplam Kadın Sayısı (Oran)
2005	6.778	4.620 (68,2)	2.158 (31,8)
2010	6.193	4.185 (67,6)	2.008 (32,4)
2017	5.995	3.97 (66,3)	2.020 (33,7)
2018	5.974	3.959 (66,3)	2.015 (33,7)

Kaynak: <https://www.dgb.de/uber-uns/dgb-heute/mitgliederzahlen>; Erişim: 30.09.2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3: Hak-İş'te Ortalama Olarak Toplam Üye Sayısı, Toplam Erkek/Kadın Üye Sayısı ve Oranları (Dönem: 2009-2019)

Hak-İş	Toplam Üye Sayısı	Toplam Erkek Sayısı (Oran)	Toplam Kadın Sayısı (Oran)
2009	-	- (% 97,4)	- (% 2,6)
2010	-	- (% 92,8)	- (% 7,2)
2011	-	- (% 89,8)	- (% 10,2)
2012	-	- (% 89,5)	- (% 10,5)
2013	177 bin	157 (% 89)	20 bin (% 11)
2015	300 bin	245 bin (% 82)	55 bin (% 18)
2016	433 bin	331 bin (% 77)	102 bin (% 23)
2017	488 bin	373 bin (% 76)	115 bin (% 24)
2018	615 bin	462 bin (% 75)	153 bin (% 25)
2019	686 bin	521 bin (% 76)	165 bin (% 24)

Kaynak: Hak-İş (2014). Talep üzerine Hak-İş Kadın Komitesi Başkanı Fatma Zengin tarafından şahsımıza gönderilen en son istatistiki veriler ve kendi değerlendirmelerimiz.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
 November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 4: 2014/2019 Yılına Ait Hak-İş'e Bağlı Sendikalarda Kadın ve Erkek Üye Sayısı İle Oranları

Hak-İş'e Bağlı Sendikalar	Toplam Üye/2019	Toplam Erkek Sayısı/2019 (Oran: 2014/2019)	Toplam Kadın Sayısı/2019 (Oran: 2014/2019)
Oleyis	16.280	12.312 (% 62/% 76)	3.968 (% 38/% 24)
Öz Büro-İş	75.615	47.315 (% 72/% 63)	28.300 % 28/% 37)
Öz Finans-İş	53.516	38.226 (% 73/% 72)	15.290 (% 27/% 28)
Öz-İş	27.241	24.641 (% 71/% 90,05)	2.600 % 29/% 9,5)
Öz İplik-İş	41.460	30.486 (% 80/% 74)	10.974 (% 20/% 26)
Öz Gıda-İş	38.075	32.125 (% 85/% 84)	5.950 (% 15/% 16)
Öz Orman-İş	25.139	23.659 (% 92/% 94)	1.480 (% 8/% 6)
Hizmet-İş	384.299	315.199 (% 92,8/% 82)	69.100 (% 7,2/% 18)
Öz Taşıma-İş	23.167	21.647 (% 96/% 93,5)	1.520 (% 4/% 6,5)
Öz Çelik-İş	43.908	41.345 (% 98/% 94)	2.563 (% 2/% 6)
Medya-İş	3.071	2.652 (% 98,4/% 86,4)	419 (% 1,6/% 13,6)
Öz Ağaç-İş;	11.381	10.874 (-/% 96)	507 (-/% 4)
Öz Maden-İş	703	703 (-/% 100)	0 (-/% 0)
Öz Petrol-İş;	1.067	1.010 (-/% 95)	57 (-/% 5)
Liman-İş;	5.752	5.531 (-/% 96)	221 (-/% 4)
Öz Çelik-İş Sendikası	43.908	41.345 (-/% 94)	2.563 (-/% 6)
Öz Sağlık-İş Sendikası	48.618	31.226 (-/% 64)	17.392 (-/% 36)
Öz İletişim-İş Sendikası	1.248	953 (-/% 77)	295 (-/% 23)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Öz Güven-Sen Sendikası	37.154	34.654 (-/% 93)	2.500 (-/% 7)
KKTC Kamu-Sen Sendikası	3.260	2.171 (-/% 66)	1.089 (-/% 33)
Öz İnşaat-İş Sendikası	596	581 (-/% 97,5)	15 (-/% 2,5)
Enerji-İş Sendikası	7.229	6.729 (-/% 93)	500 (-/% 7)
Toplam (2019)	686.315 (%100)	521.448 (% 76)	164.867 (% 24)

Kaynak: Hak-İş, 2014: 1. Talep üzerine Hak-İş Kadın Komitesi Başkanı Fatma Zengin tarafından şahsımıza gönderilen en son istatistiki veriler ve kendi değerlendirmelerimiz.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 5: Hak-İş ve Kadın Yöneticileri (2009/2013/2019)

	2009	2013	2019
Sendika Genel Merkez Kadın Delege Sayısı	x	x	442
Sendika Genel Kurullarında Delege Kadın Oranı	% 3	% 8,9	% 13
Sendika Genel Merkez Kadın Yönetim Kurulu Üye Sayısı	x	x	17
Sendika Genel Merkez Denetim Kurulu Kadın Denetçi Sayısı	x	x	8
Sendika Genel Merkez Disiplin Kurulu Kadın Sayısı	x	x	7
Şube Genel Kurullarında Kadın Delege Sayısı	111	634	x
Kadın Şube Başkanı	0	2	3
Kadın İl Temsilcisi	x	3	x
Kadın İl Ve İlçe Temsilcisi (Toplam 28)	x	19	x
İşyeri Baş Temsilcisi	x	132	x
Hak-İş ve Üye Sendikalarında Çalışan Kadın Sayısı	x	62	x
Sendikaların Genel Merkez Zorunlu Yönetim Organlarındaki Kadın Sayısı	x	21	
Sendikaların Şube ve Bölge Zorunlu Yönetim Organlarındaki Kadın Sayısı	x	42	42 (Sendika Şubelerinin Denetim Kurulu Kadın Denetçi Sayısı: 20. Sendika Şubelerinin Disiplin Kurulu Kadın Sayısı: 22)

Kaynak: Hak-İş, 2014: 1. Talep üzerine Hak-İş Kadın Komitesi Başkanı Fatma Zengin tarafından şahsımıza gönderilen en son istatistik veriler (Zengin, 2019) ve kendi değerlendirmelerimiz.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 6: Üye Sendikalara Göre Hak-İş Sendika Genel Merkez Toplam Delege Sayısı İçinde Kadın Delege Sayısı ve Oranı (2019)

Hak-İş'e Bağlı Sendikalar	Sendika Genel Merkez Toplam Delege Sayısı	Sendika Genel Merkez Kadın Delege Sayısı	Sendika Genel Merkez Kadın Delege Oranı %	Kadın Komitesi
Oleyis	200	23	% 19	var
Öz Büro-İş	0	0	0	var
Öz Finans-İş	387	70	% 18	var
Öz-İş	x	x	x	var
Öz İplik-İş	293	66	% 22	var
Öz Gıda-İş	260	6	% 2	var
Öz Orman-İş	x	x		yok
Hizmet-İş	572	53	% 11	var
Öz Taşıma-İş	212	12	% 6	var
Öz Çelik-İş	258	5	% 2	var
Medya-İş	89	17	% 20	var
Öz Ağaç-İş;	201	0	0	var
Öz Maden-İş	x	x	x	yok
Öz Petrol-İş;	200	0	0	var
Liman-İş;	210	0	0	var
Öz Çelik-İş Sendikası	258	5	% 2	var
Öz Sağlık-İş Sendikası	131	54	% 41	var
Öz İletişim-İş Sendikası	132	12	% 9	var

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Öz Güven-Sen Sendikası	x	x	x	var
KKTC Kamu-Sen Sendikası	229	124	% 55	var
Öz İnşaat-İş Sendikası	x	x	x	var
Enerji-İş Sendikası	x	x	x	yok
Toplam	3.474	442	% 13	var

Kaynak: Hak-İş, 2014: 1. Talep üzerine Hak-İş Kadın Komitesi Başkanı Fatma Zengin tarafından şahsımıza gönderilen en son istatistiki veriler (Zengin, 2019). ve kendi değerlendirmelerimiz.

KAYNAKÇA

Bertselsmann Stiftung.(2017). Soziale Gerechtigkeit in der EU – Index Report 2017. Social Inclusion Monitor Europe. Gütersloh.

Blaschke, Sabine. (2008). Frauen in Gewerkschaften: Zur Situation in Österreich und Deutschland aus organisationssoziologischer Perspektive. Rainer Hampp Verlag München und Mering.

Bundesagentur für Arbeit. (2019). Statistik/Arbeitsmarktberichterstattung. Die Arbeitsmarktsituation von Frauen und Männern 2018. Nürnberg. s. 12.

DGB. (2018/a). Regierung muss den Zusammenhalt in der Gesellschaft stärken, Pressemitteilung 004 vom 19.01.2018, <http://www.dgb.de/presse/++co++9d356f72-fcf1-11e7-8b6a-52540088cada>, Erişim: 25.09.2019.

Duran, Burhanettin. Yıldırım, Engin. (2005). Islamism, Trade Unionism and Civil Society: The Case of Hak-İş Labour Confederation in Turkey. Middle Eastern Studies. Vol. 41. No:2; s. 227-247.

Hak-İş (2014). Hak-İş ve Bağlı Sendikalarında Kadın Çalışmaları Anketi. http://www.hakis.org.tr/haberler.php?action=haber_detay&id=683&fbclid=IwAR03TzWmafzA3QDgA_RIFBLlglo9xzOkTQHW1gSrwfFo-N-AcfGkM7etYGQ; Erişim: 11.10.2019.

Hans Böckler Stiftung. (2016): Organisiert gegen Ungleichheit: Starke Gewerkschaften verhindern, dass die Einkommen auseinanderdriften, in: Böckler Impuls 7/2016; s. 5.

Hardtke-Schambach, Lydia (2008). "Der Vereinigungsprozess zu ver.di aus der Gender Perspektive." in: Gahleitner, Sile Birgitta ve diğerleri. Sozialarbeitswissenschaftliche Forschung. Budrich UniPress Ltd. Opladen&Farmington Hills.

Herzer, Dierk. (2016). Unions and Income Enequality: A Heterogenous Panel Co-integration and Causality Analysis, in: LABOUR, März 2016; s. 319-343.

Hobler, Dietmar; Pfahl, Svenja; Horvath, Sandra. (2017). Horizontale Segregation des Arbeitsmarktes 2015. In: WSI GenderDatenPortal. file:///C:/Users/wsi-gdp-erwerbstaetigkeit-2017-06-grafikblatt-16.pdf; Erişim: 27.09.2019.

<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/3261/umfrage/gender-pay-gap-in-deutschland/>; Erişim: 02.10.2019.

<https://frauen.verdi.de/themen/++co++efcfeade-1432-11e3-a745-52540059119e/>; Erişim: 30.09.2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- <https://www.dgb.de/uber-uns/dgb-heute/mitgliederzahlen/2010>; Erişim: 29.09.2019.
- <https://www.dgb.de/uber-uns/dgb-heute/mitgliederzahlen>; Erişim: 30.09.2019.
- <https://www.gewerkschaftsgeschichte.de/frauenpolitik-der-gewerkschaften.html>; Erişim: 30.09.2019.
- <https://www.iwd.de/artikel/die-lohnquote-ist-stabiler-als-vermutet-334267/>; Erişim: 02.10.2019.
- https://www.nachhaltigkeit.info/artikel/dt_gewerkschaftsbund_dgb_572.htm; Erişim: 30.09.2019.
- <https://www.verdi.de/themen/gleichstellung/++co++6e68a92e-b20d-11e0-46e5-00093d114afd>; Erişim: 29.09.2019.
- <https://www.wila-arbeitsmarkt.de/blog/2016/11/08/gewerkschaften/>; Erişim: 29.09.2019.
- Satzung des Deutschen Gewerkschaftsbundes. (2018). Zuletzt geändert durch den 21. Ordentlichen Bundeskongress des Deutschen Gewerkschaftsbundes 2018 in Berlin.
- Seyyar, Ali. (2004). Feminist Kadın Politikalarına Alternatif Olarak Fitri Cinsiyetler Politikalarının (Gender Mainstreaming) Doğuşu. Sivil Toplum Dergisi, Sayı: 2(8).
- Ver.di Tüzüğü; <https://wdr.verdi.de/++file++5215cdfc6f68443a8a0003ff/download/satzung.pdf>; m. 20/3; Erişim: 29.09.2019.
- Zengin, F. (2019). Kadın Komitesi Başkanlığı Özel Verileri.

Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştığı Sorunlar: Çanakkale Belediyesi Örneği

Duygu SUCİ SELÇUK¹
Prof. Dr. Suat UĞUR²

ÖZET:

Araştırma, engelli bireylerin çalışma hayatına girerken karşılaştıkları zorlukları ve çalışma hayatındaki sorunları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda Çanakkale Belediyesi araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme (mülakat) yöntemi kullanılarak 26 engelli personelle görüşülmüştür. Mülakat sorularına verilen cevaplarla engelli personelin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar belirlenmiştir.

Görüşme yapılan engelli personel, engelli bireylerin çalışma hayatına girerken karşılaştıkları sorunları; fiziki engeller, işveren önyargıları, engel oranlarının yüksek olması, çalışma koşullarının engele uygun olmaması, engelli bireyin eğitim seviyesinin düşük olması, toplumun işaret dili bilmemesi (iletişim zorluğu), kota sisteminin yetersiz olması, engelli bireyin özgüven eksikliği olarak listelemişlerdir. Görüşülen engelli personel, çalışma hayatında terfi, fazla mesai, maaş yetersizliği, iş yoğunluğu, iletişim, çalışma alanının dar olması gibi sorunlarla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir.

Görüşmeciler, karşılaşılan sorunlara karşı getirdikleri çözüm önerilerini sırasıyla; engele uygun iş, kota sisteminin artırılması, temel ve mesleki eğitimin sağlanması, kurumlarda işaret dili eğitiminin verilmesi, İŞKUR'un aktif olması, önyargının kırılması, işyerinin engelliye göre düzenlenmesi, fiziki şartların iyileştirilmesi, evde çalışmanın artırılması, sağlık sorunlarının giderilmesi, iş ilanlarının sıklıkla yayınlanması, ışıklı ve titreşimli çağrı cihazının sağlanması olarak belirlemişlerdir.

Anahtar sözcükler: engelli, istihdam, çalışma hayatı, sorunlar, çözüm önerileri.

Jel Kodu: J20, L20

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, duyugusuci@gmail.com.

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, suatugur@comu.edu.tr

Problems Faced by Disabled People in Working Life: Example Of Çanakkale Municipality

Duygu SUCİ SELÇUK¹
Prof. Dr. Suat UĞUR²

ABSTRACT:

The research was carried out to determine the difficulties faced by disabled people in entering their working life and problems in working life. In this context, Çanakkale Municipality has been identified as a research area. Interview method, which is one of the qualitative research methods, was conducted with 26 disabled personnel. With the answers given to the interview questions, the problems faced by disabled employees in working life were determined.

Disabled persons interviewed, physical barriers to the problems faced by disabled individuals when entering work life, employer prejudices, disability of the disabled, high disability rates, lack of working conditions, low level of education of disabled people, lack of sign language of society (communication difficulty), quota system, the disability of the disabled individual, anxiety of disabled recruitment can not reach the disabled individual, the employer thinks disabled staff as a waste of time.

The disabled staff interviewed stated that they face problems such as promotion in work life, overtime, lack of salary, work intensity, communication and narrow working area. The interviewers have proposed solutions to the problems they face; work appropriate to the obstacle, increasing the quota system, providing basic and vocational education, providing sign language education in institutions, being active in İŞKUR, breaking prejudice, arranging the workplace according to the disabled, improving physical conditions, increasing work at home, publishing health announcements frequently , as the provision of light and vibrating pager.

Keywords: disabled, employment, work life, problems, solution offers

JEL Codes: J20, L20

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, duygusuci@gmail.com

² Çanakkale Onsekiz Mart University, suatugur@comu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Dezavantajlı bir grup olan engellilerin çalışma hayatına girerken zorluklar yaşaması, ekonomik problemlere yol açmaktadır. Her insan kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin geçimini sağlayabilmek için bir gelire ihtiyaç duymaktadır. Ekonomik kazanç sağlayamayan engelli birey, kendisini çaresiz ve işe yaramaz hissedecektir. Bu durum da psikolojik sorunlara neden olacaktır. Çalışmak, sadece gelir elde edebilmek için değil, toplumsal hayata katılmak ve sosyalleşmek için de yapılan bir eylemdir. Toplumsal hayata katılımın sağlanması özellikle de engelli bireyler için oldukça önem taşımaktadır. Çalışma hayatına katılmayan engelli birey, toplumdan uzaklaşacak ve sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Çalışma hayatına katılan engelli bireyin, işvereniyle, çalışma arkadaşlarıyla ve çalışma ortamıyla ilgili birtakım sorunlar yaşaması iş performansını düşürecektir. Günün büyük bir bölümünü çalışma hayatında geçiren engelli bireyin çalışma hayatında huzursuz olması, aile ve sosyal hayatını da olumsuz etkileyecektir. Bu duruma bağlı olarak engelli bireyin, psikolojik çöküntüye girmesi kaçınılmazdır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme (mülakat) yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çanakkale Belediyesi'nde çalışan 26 engelli personele sorular yöneltilerek birebir mülakat gerçekleştirilmiştir. Engelli bireylerin çalışma hayatına girerken karşılaştıkları zorlukları ve çalışma hayatındaki sorunlarını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada verilen cevaplar incelenerek sorunlar ve çözüm önerileri listelenmiştir.

KAVRAMSAL AÇIDAN ENGELLİLİK VE TÜRLERİ

Dünyada ve Türkiye'de engellilik kavramının kullanılışıyla ilgili fikir birliği bulunmamaktadır (Kolat, 2010:2). Engellilik ile farklı anlamda olup aynı anlamdaymış gibi kullanılan birçok kelime, kavram karışıklığına sebep olmuştur (Talaslıoğlu, 2011:9). Bu kavramlar arasında en sık rastlananlar; engellilik, özürülük ve sakatlık kavramlarıdır (Murat, 2009:23). Doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple gerçekleşebilen ve bireyin bedensel, ruhsal, zihinsel becerilerini farklı oranlarda kaybetmesine yol açan duruma özürülük denir. (Seyyar, 2008:344). Engellilik ise bireyde meydana gelen fiziksel, ruhsal, psikolojik eksiklik sebebiyle bireyin toplumsal hayata uyum sağlayamaması ve normal bir günlük yaşam sürdürememesi halidir (Hasırcıoğlu, 2006:6). Sakatlık, bireyde meydana gelen fiziksel ve düşünsel olan eksiklik ve bozukluklardır (Altan, 1976:6).

Geniş bir kitleyi anlatmak için "engelli" kavramı kullanılırken sadece yeti kaybından kaynaklanan fiziksel bir eksikliği ifade etmek için "özürülü" kavramı kullanılmaktadır (Alvar, 2014:9). Özürülü kavramının daha sınırlı engelli kavramının ise daha geniş bir kapsamı ifade ettiği görülmektedir. Engelli kavramı fiziki eksikliğin yanında sosyal, kültürel, ekonomik, psikolojik eksiklikleri de içinde barındırır (Dalbay, 2009:34). Özürülülüğün ya da sakatlığın bir sonucu olan engelli kavramı, yalnızca özürülü bireylerin tanımlanmasında kullanılmamaktadır. Dezavantajlı birey ve grupların tamamı için kullanılabilen en genel kavramdır (Alvar, 2014:9). Örneğin eski hükümlüler de toplumun olumsuz bakış açısı veya istihdamlarının sınırlı olması bakımından engelli konumundadır (Dalbay, 2009:34).

Engellilik; fiziksel engellilik, zihinsel engellilik, ruhsal ve duygusal etkilerine göre engellilik olarak üç gruba ayrılmaktadır. Ortopedik engellilik olarak da adlandırılan fiziksel engellilik; hastalık, kaza, doğum gibi herhangi bir sebeple bireyin bedenindeki organlarda meydana gelen kayıp ya da eksiklik oluşmasından dolayı fiziki yeteneklerinin kısmen kullanılması veya hiç kullanılmaması halidir (Seyyar, 2008:46). El, kol ayak, bacak, parmak, ve omurgalarda oluşan kısıllık, eksiklik, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekilsel bozukluk, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı, felçlik, serabral palsi (beyin felci), spastikler ve spina bifida (omirilikte meydana gelen gelişim bozukluğu) gibi rahatsızlıklar da fiziki engel olarak kabul

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

edilmektedir (Atıcı, 2007:13). Süreğen hastalıklar da engel türlerinden sayılan, uzun süre bakım, gözetim ve tedavi gerektiren hastalıklardır. Doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple meydana gelebilen süreğen hastalıklar, bireyin eğitim, mesleki ve sosyal hayattaki rollerinin engellenmesine sebep olur (Öztürk, 2008:17). Zihinsel engellilik, zihin gelişimi ve zihinsel fonksiyonlarda meydana gelen yavaşlama, duraklama ve gerileme nedeniyle bireyin sosyal ortama uyum sağlamada zorlanması halidir. Doğum öncesi, doğum esnası veya doğumdan sonrası herhangi bir sebeple meydana gelen zihinsel engellilik; bireyin akli melekelerindeki yetersizlik, ruhsal çöküntü hali (depresyon), hafıza kayıpları, ruhi yapı ve sinir sistemiyle ilgili tüm engelleri (epilepsi, şizofreni, akıl hastalığı, öğrenme güçlüğü gibi) kapsamaktadır (Kaşıkçı, 2007:10-11). Ruhsal ve duygusal engellilik ise davranış, duygu ve düşüncelerinde, yaşamsal faaliyetlerinde, kişiler arasındaki ilişkilerinde güçlük yaşayan, normalden farklı hareketler sergileyen bireylerde görülen engelliliktir (Şişman vd., 2011:5).

Tablo 1. 2010 Verilerine Göre Kayıtlı Olan Engelli Bireylerin Cinsiyet, Yerleşim Yeri, Engel Oranı, Yaş Grubu ve Engel Türleri

	Toplam	Görme Engelli	İşitme Engelli	Dil ve Konuşma Engelli	Ortopedik Engelli	Zihinsel Engelli	Ruhsal ve Duygusal Engelli
Toplam	100	8,4	5,9	0,2	8,8	29,2	3,9
Cinsiyet							
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
Erkek	58,6	67	57,5	67	56,2	61,1	67,9
Kadın	41,4	33	42,5	33	43,8	38,9	32,1
Yerleşim Yeri							
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
Kent	62,4	59,2	67,1	70,6	59,8	61,1	61
Kır	37,6	40,8	32,9	29,4	40,2	38,9	39
Engel Oranı							
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
%20- %39	15,2	28,3	16,6	52,3	33,8	6,7	12,3
%40- %69	42,4	28,1	78,8	37,1	49,4	43,3	25,8
%70+	42,4	43,6	4,6	10,5	16,9	50	61,9
Yaş Grubu							
Toplam	100	100	100	100	100	100	100
0-6	4,9	1,4	9,6	25,1	3,7	7,4	2
Tem.14	16,2	5,1	17,4	37,1	5,1	36,1	10,5
15-24	17,2	16,1	20,9	14,9	13,1	27,5	9,3
25-44	27,7	36,2	32,4	11,7	39,2	23,3	49,5
45-64	18,9	25,5	12	7,5	22,1	4,9	22,1
65+	15,2	15,8	7,7	3,7	16,7	0,8	6,6

Not: Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010.

Engelli bireyler cinsiyet bazında incelendiğinde %58.41'inin erkek, %41,4'ünün kadın olduğu görülmektedir. Yerleşim yerine göre bakıldığında kırdaki %37.6, kentte ise %62.4 oranında engelli vardır. Engel oranına göre inceleme yapıldığında; engel oranı %20-%39 aralığında %15.2, engel oranı %40-%69 aralığında %42.4, engel oranı %70'in üstünde ise %42,4 engelli bulunmaktadır. Yaş grubuna göre; 0-6

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yaş aralığında %4.9, 7-14 yaş aralığında 16.2, 15-24 yaş aralığında %17.2, 25-44 yaş aralığında %27.7, 45-64 yaş aralığında %18.9 ve 65 yaş üstünde %15.2 engelli birey mevcuttur. Veriler incelendiğinde; cinsiyet bazında, erkeklerin engellik durumu kadınlardan fazla; yerleşim yerine göre, kentte yaşayan engelliler kırdaki yaşayan engellilerden fazla; yaş grubuna göre 25-44 yaş aralığında bulunan engellilerin diğer yaş gruplarından fazla olduğu görülmektedir.

Engelliliği Açıklamaya Çalışan Modeller

Toplumun engelliliğe ve engellilere bakış açısı tarihsel süreçte farklılıklar göstermiştir. Engelliliği açıklamaya çalışan modeller birbirini izleyen sırayla; Ahlaki (geleneksel) model, tıbbi (medikal) model, sosyal model, insan hakları modelidir (Berkün, 2013:21). Ahlaki modelin bakış açısına göre engellilik, kişilerin işledikleri günahlar sebebiyle ilahi güçler ve tanrılar tarafından kişiye ceza olarak verilmiştir. Ortaçağ Avrupası'nda görülen bu model günümüzde geçerliliğini kaybetmiştir (Kolat, 2010:8).

Tıbbi model, engelliliğin bir hastalıktan, sağlık sorunundan veya kazadan kaynaklandığını, engelin rehabilitasyonla veya medikal araçların kullanımıyla iyileştirilebileceğini düşünen modeldir (Çınarlı, 2010:25). 1800'lü yılların ortalarından 1970'li yılların başlarına kadar geçerli olan bir modeldir (Özgökçeler ve Alper, 2010:37). Sosyal modele göre ise engelli birey, engelinden bağımsız bir bireydir fakat toplumdaki diğer bireylere göre farklı ihtiyaçları vardır. Örneğin tekerlekli sandalye kullanan birey ile gözlük kullanan birey arasında fark yoktur. Fakat ulaşım veya evde serbest dolaşım olanakları bakımından tekerlekli sandalye kullanan bireyin diğer bireyden farklı ihtiyaçları vardır (Çınarlı, 2010:25). İnsan hakları modeline göre engelli birey, temel haklara sahip olan bu hakların korunması ve geliştirilmesi gereken bireydir. Temel hakları ihlal edildiği durumda yasalar önünde hak sahibi olan ve korunması gereken engelli bireyin kendisi değil, onun insan haklarıdır. Bu sebeple engelli birey, yardım edilmesi gereken zavallı bir varlık olamaz. (Kolat, 2010:12-13).

Engellilerin İstihdama Girme Gerekliliği

Engel durumunu tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığı için engellilerin de gücü oranında toplum içinde tüketici olmak yerine üretici bir birey olarak ekonomik hayata katılımlarını sağlamak devletin anayasal görevlerindedir (Eren, 2010:42). Engelli bireyler, kendilerinin ve bakmakla sorumlu oldukları kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve başkalarından bağımsız, insan onuruna yakışır şekilde yaşamak için gelir sağlayan bir işe ihtiyaç duymaktadırlar (Eren, 2010:31). Engelli bireylerin, bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri veya kendilerine bakan yakınları vardır. Engelli bireyler, kendilerinin ve ailelerinin doğal, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışma hayatına girmek zorundadır (Şişman vd., 2011:19).

Çalışma isteği sadece gelir elde etmek amacını taşımaz, gelir elde etmenin yanında özgüven ve saygı duygusunun oluşturulması ve toplumsal bağlılığın geliştirilmesi de istenmektedir. Benzer duyguları engelli bireyler de yaşamak istemektedir. Özellikle de engellilerin toplumsal bağlarının kuvvetlenmesi için bir işte çalışmaları oldukça önem teşkil etmektedir (Altan, 1976:229). Engellilerin istihdama katılımlarının sağlanmaması, onları toplumda devletin, hayır kurumlarının veya kişilerin merhametiyle yaşamını devam ettiren, kendilerine sağlanan imkanlarla yetinmekten başka çaresi olmayan ikinci sınıf vatandaş konumuna düşürecektir (Gülmez, 2009:36). Engelli bireyler, gerekli eğitimleri alarak ve rehabilite edilerek topluma katkıda bulunacak bir unsur haline gelecektir. Bu durum da ulusal gelir düzeyini yükseltip ulusal gelirden alınan payları arttıracaktır. Gelir düzeyinin yükselmesiyle birlikte engellilerin kurulu sosyal güvenlik sistemi kapsamında sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlandırılmalarına da gerek kalmayacaktır. Sosyal güvenlik harcamalarının düşmesi sosyal güvenlik sistemini finanse eden vergi yükümlüleriyle aktif sigortalıların ekonomik yüklerinin azalmasını sağlayacaktır (Şişman vd., 2011:20).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Engellilerin İstihdam Edilmesini Zorlaştıran Etkenler

Engelliler, 20. yy.'ın başlarında çalışma hayatına katılmaya başlamıştır. Engelliler, Sanayi Devriminin gerçekleştiği Avrupa'da bile çalışabilir durumda olsalar dahi geçimlerini ailelerinin desteğiyle sağlamaktadır. Engellilerin bir kısmı ise evsiz olarak yaşamakta ve dilencilik yaparak hayatını devam ettirmektedir. Zamanla Avrupa'da sosyal korumanın sağlanmaması ve ağır, zor şartlar altında çalışma koşulları ve kapitalist sistemin çevreye verdiği zararlar (ağır metaller, su kaynaklarının kirlenmesi gibi) sebebiyle engelli sayısı hızla artmıştır (Selek Öz ve Orhan, 2012:37). Daha önceden Türkiye'de engellilerle doğrudan veya dolaylı olarak kamusal karar ve uygulamalarla karşılaşılrsa da, engellilerin istihdam edilerek korunmalarına yönelik sosyal politikalar, daha fazla 1960'lı yıllarda görülmeye başlanmıştır (Alvar, 2014:24).

İstihdam sorunu, sadece engellilerin karşılaştığı bir sorun olmamakla birlikte diğer bireylerin de yaşadığı genel bir sorundur. Türkiye'de engelli olmayıp da istihdam sorunu yaşayan bireylerin olması engellilerin işsizlik sorununun normal bir durum olduğunu göstermez. Engellilerin insan onuruna yakışır biçimde yaşayamaması, onların sahipsiz bırakılması sosyal devlet anlayışına uymaz (Altan, 1997:63). Engelli bireyler, diğer bireylere göre işe yerleşmede, işyerindeki çalışma koşullarında, işten ayrılıp başka işe yerleşebilmede, işyerine ulaşımın sağlanmasında daha fazla sorunla karşılaşmakta ve sınırlandırılmaktadırlar (Gülmez, 2009:40). Türkiye'de bir işe başvuru yapan engelli bireyler, sağlıklı bireylerle yarışmak zorunda kalmaktadır. Tercih edilen taraf çoğunlukla sağlıklı bireyler olmaktadır (Eren, 2010:47).

Tablo 2. Kayıtlı Olan Engelli Bireylerin Engel Türüne Göre Çalışma Durumu (%)

15 ve daha yukarı yaşta yaştakiler	Toplam	Görme Engelli	İşitme Engelli	Dil ve Konuşma Engelli	Ortopedik Engelli	Zihinsel Engelli	Ruhsal ve Duygusal Engelli	Süreğen Hastalık	Çoklu Engellilik
Çalışanlar	14.3	24.8	26.8	18.0	25.5	5.8	7.6	13.6	11.4
Ücretli Çalışan	77.4	80.1	79.8	76.7	82.3	67.7	66.5	75.6	77.1
İşveren	15.0	14.0	10.4	15.8	10.3	13.4	17.7	20.2	15.4
Ücretsiz Aile İşçisi	7.6	6.0	9.8	7.6	7.3	18.9	15.8	4.2	7.4
Çalışmayanlar	85.7	75.2	73.2	82.1	74.5	94.2	92.4	86.4	88.6
İş arayan	6.3	14.4	13.5	13.8	11.5	2.6	8.1	5.3	4.1
Diğer	93.7	85.6	86.5	86.2	88.5	97.4	91.9	94.7	95.9
Çalışmama Veya İş Aramama Nedeni									
Çalışamayacak durumda ağır engelli	51.4	37.2	23.8	29.2	41.6	67.9	51.8	49.8	51.9
Emekli/Öğrenci/Ev işleriyle Meşgul	29.2	31.0	38.7	37.0	31.2	10.8	13.0	39.2	35.3
Engeli nedeniyle kendisine iş verilmeyeceğini düşünüyor	16.6	19.0	19.8	19.7	17.6	21.6	22.9	12.3	13.5
Ailesi çalışmasına izin vermiyor	3.3	2.2	3.7	1.8	2.5	5.3	3.4	3.0	2.4
Diğer	10.7	12.7	17.8	11.6	14.4	9.7	20.4	8.4	9.0

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010.

Tablo 2 incelendiğinde çalışan engellilerin %77.4'ünü ücretli çalışanlar oluştururken %15.0'i işveren konumunda %7.6'sının ise ücretsiz aile işçisi olduğu görülmektedir. Çalışmayan engelliler %85,7 iken bunlardan sadece %6,3 olan kısmı iş aramaktadır. Yani %93,7 'lik kısmı iş aramamaktadır. İş aramama nedenlerinin en başında ise %51.4 oranla en fazla "bireyin çalışamayacak durumda ağır engelli olması"

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

cevabı gelirken en az ise %3.3 oranla “ailesi çalışmasına izin vermiyor” cevabı gelmektedir. Çalışamayacak durumda ağır engellileri %67.9 oranla en fazla zihinsel engelliler oluştururken, ailesinin çalışmasına izin vermediği engel türünü yine %5.3 oranla en fazla zihinsel engelliler oluşturmaktadır.

Engellilerin istihdam edilememesinin nedenleri işverenlerden, engelli bireyin kendisinden, fiziki çevreden veya başka nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Türkiye’de engelli istihdamının düşük olmasının bir nedeni işverenlerin engellilere karşı olan olumsuz tutumlarıdır. İşverenlerin çoğu engelli bireyleri vasıfsız, verimsiz ve iş yerinde uyumsuz olduklarını düşündükleri için bu düşünce engelli istihdamına olumsuz etki bırakmaktadır (Gönülaçan, 2016:114). Engellilerin kendileri de bazen istihdama katılımlarını olumsuz etkilemektedir. Kendilerini başkalarına bağımlı olarak gördükleri için sahip oldukları potansiyeli fark etmemektedirler. Kendilerini beceriksiz olarak gördükleri için bir iş yapamayacaklarını düşünmektedirler. Bu da çalışma konusunda isteksizliğe yol açmaktadır (Eren, 2010:70). Engelli bireylerin çalışma hayatına etki eden zorluklar sadece işyeri ve işten kaynaklanmamaktadır. Engelli bireyler işyerinden dışarı adım attıkları andan itibaren önemli sosyal ve çevresel engellere maruz kalmaktadır (Köksal, 2010:60). Fiziki çevreden kaynaklanan engeller; trafikten, kaldırımdan ve kent mobilyalarından kaynaklanan zorluklar olmak üzere üç başlık altında toplanabilir (Şat ve Göver, 2017: 528-529). Engelli bireylerin istihdama katılmalarını engelleyen diğer bir etken ise engelli aileleridir. Engelli aileleri, yeterli ve doğru bilgiye sahip olmadıkları ya da çocuklarının çalışma hayatına ayak uyduramayacağını ve çalışma hayatına katılmalarının güç olacağını düşündükleri için onların istek ve çabalarını olumsuz şekilde etkilemektedirler. Engelli aileleri, çocuklarını hep bakıma muhtaç bireyler olarak görmektedirler. Engelli bireylerin, çalışma hayatına katılabilmesi zor ve uzun bir süreci kapsayacağı için bu durum ailelerin gözünü korkutmakta ya da ailelere gereken şekilde bilgilendirilmediği için çocuklarının çalışma hayatına girmesine çekimser bakmaktadırlar (Bilgin, 1998:9).

Engellilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

Engelliler, çalışma hayatına katılabilmek için diğer insanlardan fazla çaba göstermekte ve daha fazla engelle karşılaşmaktadırlar. Engellilerin çalışma hayatına girmesiyle bu sorunların bitmesi beklenirken daha farklı birçok sorun meydana gelmektedir. Bu sorunlardan en önemlileri düşük veya fazla ücret alma, kötü muamele, işyerinin engelliye uygun olmaması, basit işlerde çalıştırılma ve meslekte ilerleyememe, işin mesleğe uygun olmaması, işverenin engellinin sağlık sorunlarına inanmaması gibi sorunlardır.

Kamuda veya özel sektörde çalışan engelliler emsal işi yapan diğer çalışanlara kıyasla daha az ücret almakta ve dışlanmaktadırlar. Diğer çalışanlar, engelli bireylere alt statüde çalışıyormuş gibi davranmakta onlara yaklaşımda, hitapta ve genel iş pratiklerinde bunu göstermektedirler. Söz konusu durum engelli bireyin kendisini yük gibi hissetmesine ve dışardan da böyle algılanmasına yol açmaktadır. Engelli birey kendisinin işe yakışmadığını, muhatap alınmadığını aynı zamanda diğer çalışanlarla eşit olmadığını düşünmektedir. Engelli ve diğer çalışanlar arasındaki maaş farklılığını belirleyen bir diğer unsur da eğitim durumudur. Yine aynı şekilde engelli bireyin eğitim durumu yüksek olsa bile sırf engeli nedeniyle yetersiz görülmektedir aldıkları maaş ise diğer bireyler tarafından bir taciz aracı olarak kullanılmaktadır (Ölmezoglu, 2015:36).

Engelli çalışanların önemli sorunlarından biri de engellerinden dolayı iş arkadaşları ve üstleri tarafından kötü muameleye maruz kalmalarıdır. Bu kötü muamelenin çalışma hayatındaki adı mobbingdir. Engelli çalışanlara uygulanan mobbing, mobbingin en uç noktasını oluşturmaktadır. İşveren, amir veya yönetici kimse, engelli bireyin işten çıkması için önüne engel koymakta ve ona iş vermek istememektedir. Söz konusu kimseler, engelli bireyin yaptığı işin dışında başka bir iş verebilmekte hatta engeline uygun olmayan işleri yapmalarını bile isteyebilmektedir. Engelli birey, işe yerleştirildiğinde istihdam

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sorununun giderildiği düşünülmektedir. Ancak çalışma ortamı engelli bireyin özellikleri ve yetenekleri göz önünde bulundurularak düzenlenmediği ve engelli bireye iş başında geliştirme eğitimi verilmediği için engelli çalışandan gerektiği gibi bir verim alınmamaktadır. Söz konusu durum, kurum, işveren, engelli birey ve işe alınmayı bekleyen başka engelli birey için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Engelli birey, en başta iş bulduğu için sevinse de çalışma hayatında karşı karşıya kaldığı davranışlar ve sorunlar nedeniyle kendisini verimsiz hissetmekte ve kendisinin “işe yaramaz” biri olduğunu düşünmektedir. İşveren iktisadi nedenler veya bilinçsizlik yüzünden çalışma ortamında engelli bireyin özelliklerini ve yeteneklerini göz önünde bulunduran düzenlemeler yapmamaktadır. Bu nedenle işveren engelli çalışanına “işgücü vasıfları” ile uyumlu olmayan işler yaptırmaya çalışmakta veya hiç iş yaptırmamayı tercih etmektedir. Bazı sorunlar da engelli bireylerin eğitilmiş iş gücü vasıflarının olmamasından ya da işe uygun iş gücü vasıflarının olmamasından kaynaklanmaktadır. İşverenlerin çoğu yasal zorunluluk nedeniyle engelli işçi istihdam ettiği için engelli bireyin hangi işleri yapabileceğini bilmemekte ve engelli birey için gereken hazırlıkları yapmamaktadır. Bu sayılan sorunların tümü engelli çalışanların niteliksiz ve düşük ücretli işlerde çalıştırılmaları, işten çıkarılacak kişiler arasında ön sıralarda yer almaları gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Köksal, 2010:60).

Engellilerin karşılaştıkları sorunlardan biri de üstleri tarafından basit işler verilmesidir. Yerine getirilmediği zaman işyeri açısından önemli sorunlar oluşturmayacak işler, niteliksiz veya basit iş olarak tanımlanabilir. Engelli çalışanlara bu tarz işlerin verilmesi, kendilerini yetersiz hissetmelerine ve yük olarak görmelerine neden olmaktadır. Engelli çalışanlara verilen niteliksiz işler aynı zamanda düşük ücretli işler de olabilmektedir. Engelli bireylerin yapabileceği işler göz ardı edilerek fiziksel engellerine göre onları değerlendirmek önyargılı bir davranıştır. Önyargıların ve ayrımcılığın söz konusu olduğu bir durumda eşit işe eşit ücret kavramından bahsetmek pek mümkün değildir. Bu durum çalışma hayatında engelli bireyin dezavantajının giderilmediğini göstermektedir (Yıldırım, 2011:47-48).

Engelli bireyler güzel bir meslek sahibi olsalar bile kendi mesleklerinde ilerleyememekte ve üst düzey yönetici görevlerine getirilmemektedir. Bazen de kendi mesleklerinde bile çalışmamaktadır. Engelli bireylerin, kendi mesleklerinde çalışabilmeleri için diğerlerine göre daha fazla çaba göstermeleri gerekmektedir (Gündüz, 2007:40). Engelli bireylerin meslekte ilerleyememelerine neden olan faktörlerden biri de kurum kültürüdür. Kurum kültürü, rollerin kişilerden daha önemli olduğu bir görüştür ve çalışanların etkileşimi, çalışma ve çalışma alanı ile ilgili tüm işleyişi belirleyen bir unsurdur. Özellikle kamu sektöründe karşılan bir sorundur.

Engellilerin çalışma hayatında başarılı olabilmeleri için aldıkları eğitim doğrultusunda istihdam edilmeleri gerekir. Engellilerin aldıkları eğitimin dışında istihdam edilmeleri Türkiye’de yapılan en büyük yanlışlardan biridir. Mesleğiyle bağdaşmayan bir işte çalışan engelli birey, benlik bölünmesiyle karşılaşmakta ve bu da onun başarısız ve mutsuz olmasına yol açmaktadır (Öztürk, 2011:31). Engelli bireyler, engel durumundan dolayı diğer bireyler gibi tüm alanlarda ve işlerde çalışmamaktadır. Yapacakları işin engel durumuna uygun olması gerekmektedir. Örneğin zihinsel engeli olan bireyin, analiz yapabilme, karar verebilme süreçlerini kapsayan bir işi yapma durumu sınırlıdır veya ortopedik engeli sahip olan bireyin ise engel durumuna göre yoğun fiziksel güç gerektiren, ağır işlerde çalışması zor olacaktır (Erbil Erdugan, 2010:56).

Toplumdaki bireylerin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetleri özellikle engelli bireyler açısından büyük bir öneme sahiptir. Fakat engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden faydalanmalarının önünde birçok engel bulunmaktadır (Yıldırım, 2011:48). Çalışan engelli bireylerin sağlık sorunlarından dolayı sağlık raporu almaları kamu ve özel sektör işverenleri tarafından sorun olarak görülmektedir. Bazen kamu amirleri, bir doktor gibi hüküm verip, engelli personelin rapor almasına karşı caydırıcı yöntemler kullanmaktadırlar (Ölmezoğlu, 2015:35-36).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türkiye’de Engellilerin İş Piyasasından Korunmaları

Engelli bireyler diğer bireylere göre işe yerleşme, işten ayrılıp başka bir iş bulabilme, çalışma koşullarına uyabilme, işyerine gidip gelme vb. konularda daha çok sıkıntı yaşadıkları için engelli bireylerin çalışma hayatından korunmaları gerekliliği doğmuştur (Altan, 1976:247). Engelli bireylerin çalışma hayatından korunmaları, işe girmeden önce başlayıp işe yerleştirilirken devam eden ve işe yerleştirildikten sonra da varlığını koruyan bir süreçte gerçekleşir (Toplu, 2009:98).

Engelli Bireyin Çalışma Hayatına Girmeden Önce Korunması

Engelli bireylerin çalışma hayatına girmeden önce korunması, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon, özel ve temel eğitim, mesleki eğitim hizmetlerinden yararlanmalarıyla sağlanır (Toplu, 2009:98). Engelli bireyin kullanamadığı yetenekleri iyileştirerek yeniden kazandırmak ve bireyin engeliyle birlikte yaşamasına alıştırmayı sağlamak, tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetleriyle gerçekleşmektedir. Engelin tamamen yok edilmesi sağlanamıyorsa engelin yeteneklerdeki etkisinin en az seviyeye indirilmesi hedeflenir. Kamusal nitelikli hizmetlerden sayılan tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerine engelli ailelerinin destek olması da oldukça önem taşımaktadır (Toplu, 2009:99). Örneğin; yeni doğan bir bebek duyma ve görme yetilerini kullanamıyorsa öncelikle var olan engelin tamamen ortadan kaldırılıp kaldırılamayacağına araştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılması gerekenler kulaktaki engeli ortadan kaldıracak bir operasyonun veya göz naklinin yapılmasıdır (Altan, 1976:249). Engelli bireylerin çalışma hayatına girmeden önce korunmalarında ikinci basamağı oluşturan özel ve temel eğitim (Toplu, 2009:99), engellilerin toplumsal hayatın tüm alanlarına katılması ve gelişimlerinin sağlanması açısından önemli bir hizmettir (Şişman vd., 2011:29). Engelli birey; yürüyebilmesini, okuyup yazmasını, merdivenden inip çıkmasını, yönünü bulmasını, taşıtlardan yararlanabilmesini bilmiyorsa ve buna bir de eğitim yoksunluğu eklenince engelli bireye sağlanan çalışma imkanı, hiçbir işe yaramayacaktır (Altan, 1976:250). Engelli bireylerin, tıbbi tedavisi ve rehabilitasyonlarının sağlanması ile özel ve temel eğitim almaları istihdama katılmak için gerekli olmasına rağmen yeterli değildir. Sahip oldukları yetenekleri mesleki bilgi ve becerileri kazanmak için kullanmalıdırlar. Bu da istihdama katılmadan önceki son korunma yöntemi olan mesleki rehabilitasyon ve eğitim hizmetleriyle gerçekleşir (Şişman vd., 2011:37). Engelli bireylerin çalışma hayatına girmeden önce korunmasının son aşaması olan mesleki rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerinin amacı, engelli bireylerin kullanabildiği yeteneklerini değerlendirip onlara mesleki bilgi ve beceriler kazandırmaya çalışmaktır (Toplu, 2009:101). Mesleki rehabilitasyonla birlikte engelli bireylerin iş arama, bulma, çalışabilme, hak ettikleri ücreti alabilme konusunda karşı karşıya kalabilecekleri zorlukların büyük bir kısmı giderilecek ve engelli bireyler rahatlıkla çalışma hayatında yer alacak, böylelikle kendilerine olan güvenleri de artacaktır (Altan, 1976:251).

Engellilerin Çalışma Hayatındayken Korunması

Çalışma hayatına girmeyi başaran engelli bireyler, bazı sorunlara karşı yasalar tarafından korunma altına alınmışlardır. Engelli bireylerin çalışma hayatından korunması; ücret bakımından, iş süreleri, izin ve tatillerden, iş yeri ve iş kollarından kanunlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu kanun maddelerinden birkaçı şunlardır:

ÖETİHY’nin 8. maddesine göre; bireyin engelli, eski hükümlü ve terör mağduru olması daha düşük ücretle çalıştırılmasının bahane olamayacağı, onların da diğer işçilere yapılan sosyal yardımlardan yararlanma hakkına sahip olduğu, toplu iş sözleşmelerine ve iş sözleşmelerine onların aleyhinde olacak hükümlere yer verilemeyeceğinden bahsedilerek korunma altına alınmışlardır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İş Kanunu'nun 63. maddesinde iş süreleri düzenlenmiştir. Buna göre; çalışma süresinin günde on bir saati geçmemesi ve iki aylık zaman diliminde işçinin haftalık ortalama çalışma süresinin normal haftalık çalışma süresini geçmemesinin gerektiği, denkleştirme süresinin toplu iş sözleşmesi ile dört aya kadar artırılacağı belirtilmiştir. Kamu sektöründe çalışan engelli bireylerin, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü izinli sayılacağı ve olumsuz hava koşullarından dolayı valiliklerce okulların tatil edildiği günlerde, aynı bölgede görevini yapan engelli kamu personelinin izinli sayılacağı Engelli Memurlar Genelgesinin 3. maddesinde yer almaktadır. Bu genelgeye göre kamuda çalışan engelli personel olumsuz iklim koşullarında çalışmaktan korunmuştur. DMK'nın 101. maddesine göre "Engelli memurlara isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez" hükmüyle gece çalışmak istemeyen engelli bireyler korumaya alınmıştır.

Engelli bireylerin nasıl ve hangi işlerde çalışabilecekleri 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesinde, "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçi çalıştırmak zorundadır" şeklinde düzenlenmiştir. "Yer altı ve su altı işlerinde engelli işçi çalıştırılmaz ve yukarıdaki hükümler uyarınca işyerlerindeki işçi sayısının tespitinde yer altı ve su altı işlerinde çalışanlar hesaba katılmaz" hükmüyle engelli çalışanlar ağır işlerden korunmuştur.

Engellilerin Çalışma Hayatı Sona Erdikten Sonra Korunması

Engelli bireylerin, çalışma hayatına girmeden önce ve çalışma hayatındayken nasıl korunmaları gerekiyorsa çalışma hayatı sona erdikten sonra daha fazla korunmaya ihtiyaç duyarlar. Çünkü çalışma hayatı sona erince ekonomik sıkıntılar meydana gelecek ve bu da beraberinde engelli bireyin sağlık durumunu, sosyal hayatını, aile yaşantısını olumsuz yönde etkileyecektir. Çalışma hayatı sona erdikten sonra engelli bireyler kanunlar tarafından korunma altına alınmıştır. Söz konusu kanun maddelerinden birkaçı şunlardır:

Engelli bireyler 4857 Sayılı İş kanununun 30. Maddesine göre : "Bir işyerinden malulen ayrılmak zorunda kalıp da sonradan maluliyeti ortadan kalkan işçiler eski işyerlerinde tekrar işe alınmalarını istedikleri takdirde, işveren bunları eski işleri veya benzeri işlerde boş yer varsa derhal, yoksa boşalacak ilk işe başka isteklilere tercih ederek, o andaki şartlarla işe almak zorundadır. Aranılan şartlar bulunduğu halde işveren iş sözleşmesi yapma yükümlülüğünü yerine getirmezse, işe alınma isteğinde bulunan eski işçiye altı aylık ücret tutarında tazminat öder." hükmüyle korunmaktadırlar. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda ise engelliler, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile malullük sigortası aracılığıyla korunmaktadırlar İş kazası ve meslek hastalığı sigortasıyla engelli bireye sağlık yardımları ile geçici iş göremezlik ödeneği, sürekli iş göremezlik geliri, cenaze ödeneği, kız çocuklarına evlenme ödeneği ve hak sahiplerine bağlanan gelir parasal yardımlar altında sağlanmaktadır. Malullük sigortasıyla sağlanan yardım ise malullük aylığıdır.

Parasal yardımlar 5510 sayılı kanunun 14'üncü maddesine göre; geçici iş göremezlik ödeneği, sürekli iş göremezlik geliri, iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybeden sigortalının hak sahiplerine gelir bağlanması, gelir bağlanan kız çocuklarına evlenme ödeneği sağlanması, iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle hayatını kaybeden sigortalı için cenaze ödeneği sağlanması şeklinde sıralanmıştır.Parasal yardımlar, sigortalı kişinin yaşamı boyunca kendisine ödenir. Fakat iş kazası sonucunda sigortalının ölmesi halinde parasal yardımlar, kişinin mirasçılık durumuna ve kanunda belirtilen usul ve esaslara göre ailesine yapılır (Korkusuz ve Uğur, 2010:260). Evlenme ödeneği 5510 Sayılı Kanun'un 37. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; "Evlenmeleri nedeniyle, gelir veya aylıklarının kesilmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde almakta oldukları aylık veya gelirlerinin iki yıllık tutarı bir defaya mahsus olmak üzere evlenme ödeneği olarak peşin ödenir. Evlenme ödeneği alan hak sahibinin aylığının kesildiği tarihten itibaren iki yıl içerisinde

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yeniden hak sahibi olması halinde, iki yıllık sürenin sonuna kadar gelir veya aylık bağlanmaz". Cenaze ödeneğiyle ilgili olan 5510 Sayılı Kanun'un 37. maddesinde; "iş kazası veya meslek hastalığı sonucu veya sürekli iş göremezlik geliri, malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı almakta iken veya kendisi için en az 360 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi bildirilmiş olup da ölen sigortalının hak sahiplerine Kurum Yönetim Kurulunca belirlenip Bakan tarafından onaylanan tarife üzerinden cenaze ödeneği ödenir. Cenaze ödeneği, sırasıyla sigortalının eşine, yoksa çocuklarına, o da yoksa ana babasına, o da yoksa kardeşlerine verilir" hükmü yer almıştır. 5510 Sayılı Kanun'un 26. maddesine göre; malullük sigortasından sigortalılara sağlanan hak, malullük aylığı bağlanmasıdır. Malullük yardımı ile sigortalıya sağlanan diğer yardımlar; sağlık yardımları, işe alıştırma (rehabilitasyon), sosyal yardım zammı, yol parası ve zorunlu giderlerdir (Korkusuz ve Uğur, 2010:281-282).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma, engelli bireylerin çalışma hayatında ne tür zorluklara maruz kaldığını ortaya koymakla beraber, engel türlerine ve oranlarına göre bu sorunların nasıl değiştiğini incelemektedir. Söz konusu sorunların ortaya çıkarılması için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, nitel veri toplama yöntemleri olarak kabul edilen (gözlem, görüşme, döküman analizi vb.) yöntemlerinin kullanıldığı, olayları doğal ortamında gerçekçi ve bütüncül şekilde ortaya çıkarmak için nitel sürecin izlenmesidir. Araştırma, bir durum çalışması/case study olarak tasarlanmıştır. Durum çalışması, bir sınıf, mahalle veya örgüt gibi doğal bir çevrede yapılmaktadır. Çalışma konusu olan ortam veya olayların bütüncül yorumunu amaç edinmektedir. Durum çalışma deseni çeşitlerinden biri olan, bir birey, bir kurum gibi tek bir analiz birimini ele alan bütüncül tek durum deseni uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:45,83,326).

Veriler derinlemesine mülakat (görüşme) yöntemiyle toplanmıştır. Nitel veri toplama araçlarından olan görüşme yönteminin kullanılmasının çalışmaya sağladığı avantajlar; engelli bireyle birebir göz teması kurarak sorunlarını kendi ağzından dinleyebilmek, anlayamadığı soruları en basite indirgeyerek anlatıp doğru cevap vermelerini sağlamak olmuştur. Özellikle zihinsel engelli bireylerle yapılan görüşmelerde soruları en basit şekilde anlayabilmeleri için açıklamalar yapılmıştır. Engel oranı yüksek işitme ve konuşma engelli bireylerle ise işaret dili ve yazı yoluyla iletişim sağlanarak görüşme yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma alanı olarak belirlenen Çanakkale Belediyesi'nin tercih edilmesinin birkaç nedeni vardır. Birincisi bir kamu kurumu olarak farklı birimlerde birçok engelli personeli bünyesinde barındırmasıdır. İkincisi Çanakkale Belediyesi'nin personeliyle mülakat gerçekleştirilmesinde sağlamış olduğu ortam kolaylığıdır. Üçüncüsü ise çalışma için ekstra bir maliyet gerekmemiş ve ulaşım sorunu yaşanmamıştır.

Çalışma grubu, Çanakkale Belediyesi işçi ve memur statüsünde farklı birimlerde (mali hizmetler, insan kaynakları, kültür ve sosyal işler, hal, su ve kanalizasyon, temizlik işleri, itfaiye, sağlık işleri, park ve bahçeler, basın yayın ve halkla ilişkiler, yazı işleri müdürlüğü) çalışan 30 engelli personelden oluşmaktadır. Çalışma grubundan 26 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Birçok kez denenmesine rağmen personelden 4'ü iş başında bulunmadığı için görüşme gerçekleştirilememiştir.

Çanakkale Belediyesi'nde çalışan 26 engelli personel; yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim seviyesi, meslek, engel türü, engel oranı ve engel sebebi durumlarına göre incelenmiş, tablo3'de buna yönelik bilgiler yer almıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3 . Çanakkale Belediyesi Görüşülen Engelli Personele İlişkin Genel Bilgiler

Kişi	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hali	Eğitim Seviyesi	Meslek	Engel Türü	Engel Oranı	Engel Sebebi
K1	35	Erkek	Evli	Lisans	Büro İşçisi	Fiziksel	68%	Doğuştan
K2	33	Erkek	Evli	Lisans	Büro Memuru	İşitme	52%	Bilmiyor
K3	55	Erkek	Evli	Ortaokul	Arşiv İşçisi	Fiziksel	50%	Sonradan
K4	43	Erkek	Evli	İlkokul	Güvenlik İşçi	Fiziksel	60%	Sonradan
K5	43	Erkek	Evli	Lise	Veznedar İşçisi	Görme	45%	Bilmiyor
K6	26	Erkek	Bekar	Lise	Büro Memuru	Ortopedik	84%	Doğuştan
K7	34	Erkek	Evli	Ön Lisans	Elektrik Teknisyeni İşçisi	Fiziksel	49%	Sonradan
K8	24	Erkek	Bekar	Lise	Büro İşçisi	İşitme Konuşma	71%	Sonradan
K9	27	Kadın	Evli	Lisans	Büro Memuru	İşitme	72%	Doğuştan
K10	44	Erkek	Evli	Lisans	Büro Memuru	Fiziksel	42%	Sonradan
K11	50	Erkek	Evli	Ön Lisans	Büro Memuru	Süreğen Hastalık	62%	Sonradan
K12	26	Erkek	Bekar	İlkokul	Büro İşçisi	Fiziksel	56%	Doğuştan
K13	35	Erkek	Evli	Ön Lisans	Büro İşçisi	Fiziksel	46%	Sonradan
K14	41	Erkek	Evli	İlkokul	Büro İşçisi	Fiziksel	70%	Sonradan
K15	26	Kadın	Bekar	Lise	Büro İşçisi	İşitme Konuşma	69%	Doğuştan
K16	29	Kadın	Bekar	Lise	Büro İşçisi	İşitme Konuşma	52%	Doğuştan
K17	26	Erkek	Bekar	Lise	Büro İşçisi	Ruhsal Duygusal	45%	Doğuştan
K18	25	Erkek	Bekar	Lise	Büro İşçisi	Zihinsel	44%	Doğuştan
K19	56	Erkek	Evli	İlkokul	Bahçivan İşçisi	İşitme	40%	Sonradan
K20	37	Erkek	Evli	İlkokul	Bahçivan İşçisi	Fiziksel	45%	Sonradan
K21	43	Erkek	Bekar	İlkokul	Güvenlik İşçisi	Fiziksel	47%	Doğuştan
K22	35	Erkek	Evli	İlkokul	Güvenlik İşçisi	Fiziksel	49%	Sonradan
K23	29	Erkek	Evli	İlkokul	Süpürgeci İşçisi	Ruhsal Duygusal	60%	Sonradan
K24	37	Erkek	Bekar	İlkokul	Süpürgeci İşçisi	Zihinsel	48%	Sonradan
K25	37	Erkek	Bekar	Lise	Süpürgeci İşçisi	Ruhsal Duygusal	40%	Sonradan
K26	25	Erkek	Bekar	Lise	Güvenlik İşçisi	Zihinsel	50%	Doğuştan

Görüşülen engelli personel yaş aralıklarına göre; 23-29, 30-36, 37-43, 44 üstü şeklinde 4 gruba ayrılarak incelenmiştir. Görüşülen engelli bireylerin %39'u 23-29 yaş aralığında, %27'si 37-43 yaş aralığında, %19'u 30-36 yaş aralığında, %15'i ise 44 ve üstü yaş aralığında yer almaktadır. Görüldüğü gibi 23-29 yaş aralığında çalışan engelli personel daha fazladır. Çanakkale Belediyesi'nde genç engelli personelin daha fazla yer aldığı görülmektedir.

Görüşülen engelli personel cinsiyet bazında yüzdelerle incelendiğinde, Çanakkale Belediyesi engelli personelin %12'si kadın %88'i ise erkektir. Kadın ve erkek arasında çok büyük bir oransal fark bulunmaktadır. Kadın ve engelliler ayrı ayrı dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Kadın engelliler ise çifte dezavantaja sahip grup olması sebebiyle engelli erkeklere göre iş gücüne katılım oranlarının daha düşük olması beklenmektedir. Genel olarak Türkiye bazında TÜİK verileri ile kıyaslandığında erkeğin işgücüne katılım oranı % 32,22 iken kadının % 6,71'dir. Bu verilerden de kadın istihdamının erkek istihdamına göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Çanakkale Belediye'sindeki yapılan araştırma da bu bariz farkı kanıtlar niteliktedir. Görüşme yapılan engelli personel medeni durumlarına göre incelendiğinde, personelin %42'sinin bekar, %58'inin ise evli olduğu görülmektedir. Engelli personelin medeni hallerinde büyük bir oransal fark bulunmamaktadır. Görüşülen engelli personelin yaş aralıklarıyla medeni durumları kıyaslandığında 44 ve sonrası yaş grubunda yer alan engelli personelin tamamının evli olduğu anlaşılmaktadır. En fazla bekar sayısı ise 23- 29 yaş aralığında görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan personel eğitim düzeyine göre değerlendirilmiş, ilkokul, ortaokul, lise, ön lisans, lisans olarak beş kategori ortaya çıkmıştır. Şekil 1'e göre lise mezunu adaylar %35 oranla diğerlerinden fazla çıkmıştır. İlkokul mezunu adaylar da %31 oranla lise mezunlarına oldukça yakındır. Grupta en az orana sahip olan %8 oranla ortaokul mezunları olmuştur. Görüşülen engelli bireylerden

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

okuryazar olmayan yoktur. Görüşülen engelli bireyler meslek gruplarına göre incelendiğinde; ; görüşme grubunda yer alan engelli personelin %81'inin işçi statüsünde, %19'unun ise memur statüsünde çalışmaktadır. Engelli personelin meslek gruplarıyla eğitim düzeyleri karşılaştırıldığında, memur statüsünde çalışan engelli personelin eğitim seviyesinin lise, ön lisans ve lisans düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin mesleki statüyü etkilediği düşünülmektedir.

Görüşülen engelli personel engel türüne göre incelendiğinde; En fazla engelli personel %50 oranla fiziksel engel türüne sahiptir. Yani görüşülen engelli personelin yarısı fiziksel engele sahiptir. Daha sonra sırasıyla %25 oranla işitme-konuşma engelliler, %12 oranla ruhsal ve duygusal engelliler, %5 oranla zihinsel engelliler, %4 oranla görme engelliler ve süregelen hastalığa sahip olanlar gelmektedir. En az engelli personelin görme ve süregelen hastalık engel türüne sahip olduğu görülmektedir. Süregelen hastalığa sahip olan engelli bireyin orta yaşlı olması dikkat çeken bir noktadır. Çanakkale Belediyesi'nde görüşülen engelli personelin engel oranları %40-%56 arasında 17, %57-%73 arasında 8, %74 üstünde olan ise 1 personel bulunmaktadır. Çanakkale Belediye'sinde engel oranı düşük olan bireylerin çalışma hayatında daha fazla yer aldığı görülmektedir. Ağır engel oranına sahip olan sadece 1 kişi vardır. O da ortopedik engellidir. En hafif engel derecesine sahip engelli bireylerin arasında zihinsel engellilerin yer alması da dikkati çeken bir durumdur. Çanakkale Belediyesi'nde görüşülen engelli personelin %54'ü engel durumunun sonradan ortaya çıktığını, %38'i engelinin doğuştan olduğunu, %8'i ise engel durumunun ne zaman oluştuğunu bilmediğini dile getirmişlerdir.

BULGULAR

Araştırmada engelli personelin çalışma hayatındaki sorunlarını belirlemeye yönelik üç ana tema kullanılmıştır. Bu temalar işe girişte karşılaşılan zorluklar, çalışma hayatında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileridir. Ana temalar ve ana temalara bağlı alt temalar aşağıdaki şekilde de ifade edilmiştir.

İşe Girişte Karşılaşılan Zorluklar

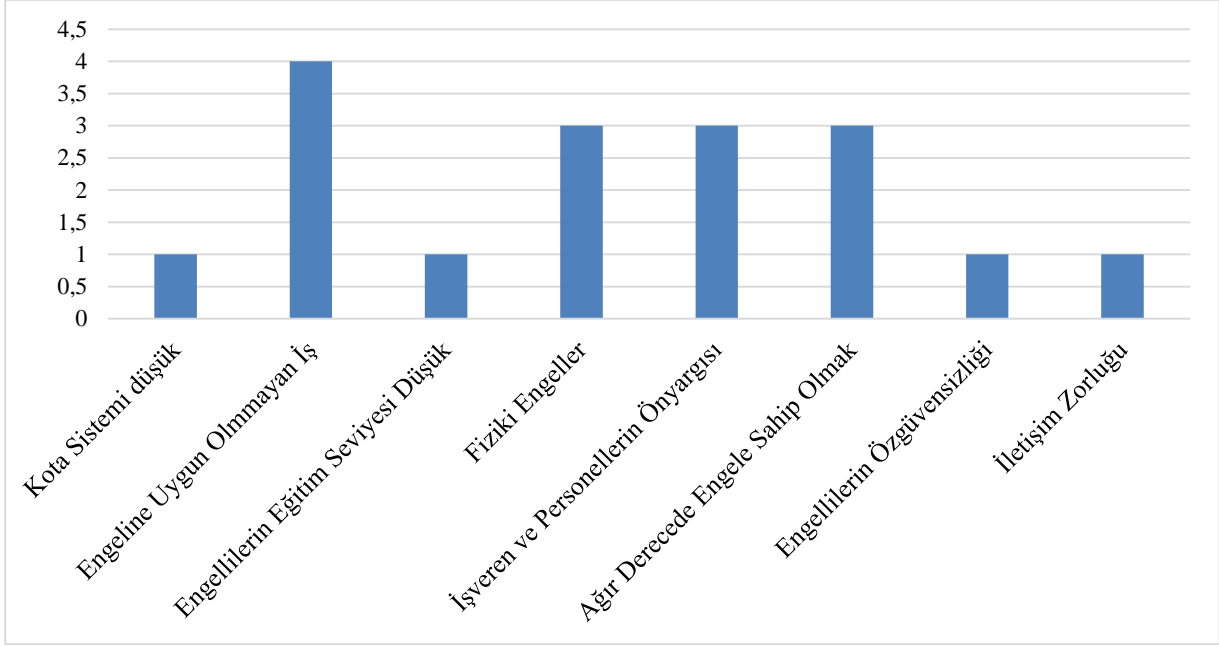
Çanakkale Belediyesi'nde görüşülen engelli personelin çalışma hayatına girerken ne tür zorluklar yaşadığını tespit etmek amacıyla sorular sorulmuştur. Öncelikli olarak işe nasıl girdikleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğu mülakat yoluyla işe girdiğini söylemiştir. Sonraki cevap ise EKPSY yoluyla çalışma hayatına girdiklerine yöneliktir. İşe girerken zorluk yaşadınız mı? sorusuna ise katılımcıların %88'i zorluk yaşamadığını söylerken %12'si ise mülakat sırasında iletişim kurmakta zorluk yaşadığını beyan etmiştir. %12'lik dilimde yer alan engelli personelin tamamını işitme ve konuşma engelliler oluşturmaktadır. Engelli bireylerin çalışma hayatına girerken zorluklar yaşadığını düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız sizce bu zorluklar ne veya nelerdir? Sorusuna katılımcıların %46'sı zorluk yaşadığını, %54'ü ise zorluk yaşamadığını söylemişlerdir. Verilen cevaplar incelendiğinde, işyerinin engelliye uygun olarak düzenlenmemiş olması en sık rastlanan cevaplar arasındadır.

Katılımcı 11 (K11) "Bedensel engellilere uygun iş yeri yok", (K5) "Bir iş yerine gece bekçiliği için başvurmuştum fakat görme engelli olduğumdan dolayı işe kabul edilmedim. Benim yerime fiziksel engelli olan bir çalışan kabul edildi. Benim görme engelime işe uygun görülmeyip, fiziksel engelli olan bireyin güvenlik görevlisi olarak işe başlaması ne kadar doğru olabilir ki..." düşüncesini bu şekilde ifade etmiştir. Diğer sık rastlanan cevaplar arasında ise sağlıklı insanların, işverenin ve personelin engelliye önyargıyla yaklaşması cevabı yer almaktadır. Bir katılımcı ise (K17) "İşverenler engelli personele önyargılı yaklaşıyor, engellilerin işe yaramayacaklarını düşünüyor. Bence herkesin yapabileceği bir iş mutlaka vardır." (K20) ve (K21) katılımcıları ise engel oranı yüksek olan engelli bireylerin iş bulmakta zorlandıklarını söylemişlerdir. (K21) bu düşünceye şöyle yanıt vermiştir "Ağır engelli bireyler iş bulma konusunda sıkıntı yaşıyorlar. Örneğin süpürgeyi tutamayan engelli çalışma arkadaşlarım var." Verilen

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

cevaplardan biri de engellilerin özgüvensiz olmasıdır. (K12) “Engelli bireylerin engellerinden utanması, özgüvensiz olmalarına neden oluyor ve bu da çalışma hayatından uzaklaşmalarına sebep oluyor.” diyerek düşüncesini ifade etmiştir. Engelli bireylerin çalışma hayatına girerken zorluklar yaşamadığını düşünen katılımcılar da olmuştur. (K2) “Kota sisteminden dolayı engelli bireylerin çalışma hayatına girmesi kolaylaştı” cevabını verirken (K13) ise “Engel raporunu alan engelli bireylerin iş bulması daha da kolaylaştı” cevabını vermiştir.

Grafik 1. Görüşülen Engelli Personelin, Engellilerin Çalışma Hayatına Girerken Yaşadıkları Zorluklar Hakkındaki Görüşleri

Verilen cevaplar incelendiğinde, engelli bireylerin çalışma hayatına girmesindeki engeller:

- Engelli bireyin çalışma ortamının engeline uygun olmaması (K6, K11, K14, K5),
- Kota sisteminin düşük olması (K5),
- Engelli bireylerin eğitim seviyesinin düşük olması (K14),
- Fiziki engeller (ulaşılabilirlik) (K14, K9, K10),
- İşveren ve diğer personelin engelliye olan önyargısı (K17, K22, K11),
- Engellinin ağır derece engeliye sahip olması (K20, K21, K5),
- Engellilerin özgüvensizliği (K12),
- İşitme ve konuşma engellilerin iletişim konusundaki zorlanmaları (K8), olarak tespit edilmiştir.

Çalışma Hayatında Karşılaşılan Sorunlar

Engelli bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla 6 tane hazır tema kullanılmış ve katılımcılara bunlara yönelik sorular yöneltilmiştir. İlk tema terfi konusunda sorun yaşanıp yaşanmadığı ile ilgilidir. Katılımcılara çalıştığınız kurumda terfi etme şansınız var mı? Terfi etmek ister miydiniz? Terfiyi hak ettiğinizi düşünüyor musunuz? Neden? Soruları sorulmuştur.

Katılımcı (K9) “Terfi etme şansım var ve tabii ki terfi etmek istiyorum. Hak ediyorum çünkü çevre mühendisiyim fakat mühendis kadrosunda değil düz memur kadrosunda yer alıyorum. Kendi mesleğimle ilgili alana geçmek istiyorum” cevabını vermiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bir diğer katılımcı olan (K2) "Terfi etmek istiyorum. Tecrübeli olduğum için de terfi etmeyi hak ettiğimi düşünüyorum" demiştir. Bunların dışında verilen cevapları yüzdelerle dilime dökecek olursak katılımcıların %58'i terfi hakkı olmadığını söylemiş, %29'u terfi hakkının olduğunu fakat terfi etmek istemediğini söylemiş, katılımcıların %13'ü ise terfi etme hakkını bilmediğini dile getirmiştir. İkinci temada engelli bireylerin yaptığı mesleğin engeline uygun olup olmadığı belirlemek için sorular sorulmuştur. Bu mesleği isteyerek mi seçtiniz? Mesleğinin ilgi ve becerileriniz doğrultusunda size uygun olduğunu düşünüyor musunuz? Mesleğin size uygun olduğunu düşünmüyorsanız aslında hangi mesleği yapmak isterdiniz? Neden? Soruları sorulmuştur. Verilen cevapları yüzdelerle dilimle ifade edildiğinde katılımcıların %96'sı mesleğinin engeline uygun olduğunu, %4'ü ise mesleğin kendisine uygun olmadığını söylemiştir. (K1) "Bu mesleği isteyerek seçmedim ve bana uygun olduğunu düşünmüyorum. Sağlık sektöründe çalışmak isterdim". cevabını vermiştir. Çalışma ortamının engel durumunuza göre düzenlendiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna; (K5) "Çalışma ortamı engeline uygun fakat fazla mesai yapınca yoruluyorum. Bazen 2 buçuk, 3 saat arası nöbetlerimiz oluyor. Görme engelim olduğundan dolayı uzun süre bilgisayara bakamıyorum" cevabını vermiştir. Bir diğer katılımcı (K1) "Çalışma ortamı engeline uygun fakat ortopedik engelli olduğum için sürekli oturmamam, ayaklarımı çalıştırmam gerekiyor ancak iş yoğunluğundan dolayı yapamıyorum" (K8) "Sadece iletişimde sorun yaşıyorum. Çalışma arkadaşlarımla Skype'dan konuşarak anlaşıyorum" (K9) ise "Avizeli telefonlarla konuşurken sıkıntı yaşıyorum bu yüzden gelen telefonlara bakamıyorum. Çalışma arkadaşlarım benim yerime bakıyor. Sadece cep telefonlarını kullanabiliyorum" cevabını vermiştir. (K15) "Çalışma arkadaşlarımla iletişimde zorluk çekiyorum bu sebeple mesaj yoluyla anlaşmaya çalışıyoruz", (K16) "Çalışma alanımız çok dar", (K25) "Çalışma bölgelerimiz çok geniş olduğu için yorucu oluyor. Özellikle iklim koşulları elverişsiz olduğu zamanlarda süpürge yapmakta zorlanıyoruz" cevaplarını vermişlerdir. Üçüncü temada engelli bireylerin ulaşımda ve çalışma ortamındaki mekansal zorluklarla karşılaşmış ve karşılaşmadığını belirlemek için sorular sorulmuştur. İş yerine ulaşımda mekansal zorluklar yaşıyor musunuz? İş yerinde fiziki şartlardan (asansör, rampa, tuvalet vb.) dolayı zorluk yaşıyor musunuz? sorularına katılımcıların hiçbiri mekansal zorluk yaşamadığını söylemiştir. İş yerine ulaşımını yürüyerek ve kişisel araçlarıyla sağladıklarını için herhangi bir zorluk yaşamadıklarını dile getirmişlerdir. Çalışma ortamında engelli lavabosu ve rampa olduğu için zorluk yaşamadıklarını söylemişlerdir.

Dördüncü temada engelli bireylerin sağlık raporu almalarında işverenin olumsuz tepki verip vermediğini belirlemek amacıyla sorular sorulmuştur. Sağlık ya da başka bir problem nedeniyle uzun süreli işe devamsızlığınızın sıklığı nedir? sorusuna verilen cevapları yüzdelerle dilime döktüğümüz zaman katılımcıların %77'si uzun süreli işe devamsızlığının olmadığını, %23'ü ise işe devamsızlığının olduğunu yanıtını vermiştir. (K5) "Engelimle ilgili olmayan farklı bir sağlık problemimden dolayı 2 kere 1 ay boyunca işe devam edemedim" (K7) "Bir kere hastalıktan dolayı 40 günlük devamsızlığım olmuştu" (K9) "Engelimden dolayı en fazla 1 haftalık sıklıkla rapor alıyorum" (K17) "En fazla 1 hafta işe devamsızlığım olmuştu" (K19) "Engelimden dolayı kulak ameliyatı olmam gerekiyordu. Bu sebeple 1 ay işe devam edemedim" (K20) "Geçirdiğim trafik kazasından dolayı 18 ay yürüyemediğim için işe devam edemedim" (K24) "Bir kere 1 hafta işe devamsızlığım oldu" cevaplarını vermişlerdir. Hastaneye gitmek için izin aldığınızda veya sağlık raporu aldığınızda işverenin olumsuz tepki veriyor mu? sorusuna (K5) hariç diğer katılımcılar "hayır" cevabını vermiştir. İşverenin engel durumunuzu kullandığını düşünmesin diye sağlık raporu almaktan çekiniyor musunuz? Sorusuna (K10) hariç diğer katılımcılar "hayır" cevabını vermiştir. Beşinci temada engelli bireylerin ücret konusundaki sıkıntılarını belirlemek amacıyla sorular sorulmuştur. Öncelikle engelli bireylerin aldığı gelir öğrenilmiştir. Aşağıdaki tabloda engelli bireylerin aldıkları gelir aralıkları üç kategoriye ayrılmış, kişi sayısı ve yüzdelerle dilime dökülmüştür.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19*)

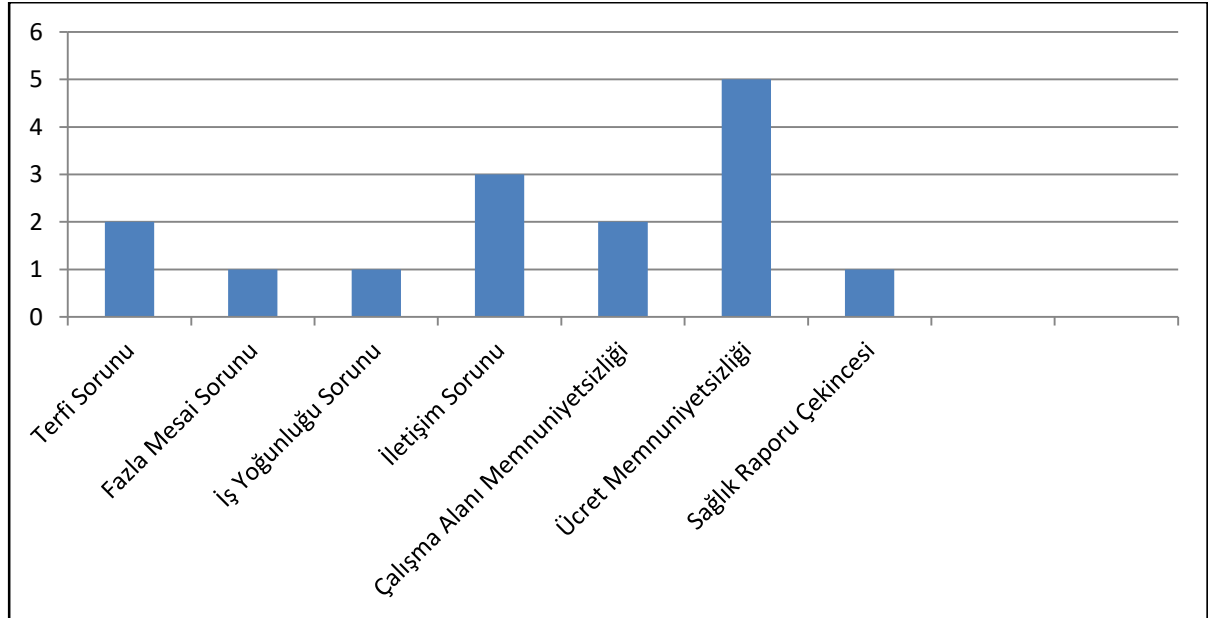
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 4. Görüşmecilerin Gelir Aralığı

Gelir Aralığı	Kişi Sayısı	Yüzdeler Dilim
2020,90-3000 TL	13	%50
3000-4000 TL	11	%42
4000-5000 TL	2	%8

Asgari ücret (2019 yılı) : 2020, 90 TL

Emsallerine göre daha düşük veya daha yüksek maaş alıyor musunuz? Alıyorsanız sebebi nedir? Sorusu sorulmuştur. Verilen cevaplar incelendiğinde engelli bireyler, vergi muafiyetinden dolayı diğer çalışanlara göre daha yüksek maaş aldıklarını söylemişlerdir. Aynı işi yapan çalışanlardan kıdemi fazla olan ve sendika üyesi olanlar daha fazla ücret aldıklarını söylerken, daha yüksek ya da eksik ücret aldığını söyleyen olmamıştır. Maaş memnuniyeti sorulduğunda ise engelli bireylerin %81'i maaşlarından memnun olduğunu, %19'u ise memnun olmadığını söylemiştir. (K12) "memnun değilim çünkü ülke şartlarına göre maaşım çok düşük kalıyor" cevabını vermiştir. Altıncı temada engelli bireylerin çalışma hayatında, çalışma arkadaşları ve işverenleri tarafından sürekli baskı ve kötü muameleye maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Engelli bireylerin tamamı bu soruya "hayır" cevabını vermiştir. İşvereniniz size basit ve anlamsız işler veriyor mu? Sorusuna;(K19) "Bana kendi iş alanım dışında başka bir alanda iş verdiler. Bu konuda sorun yaşadığım için daha sonra kendi işime geri döndüm" cevabını vermiştir. Diğer engelli çalışanlar ise böyle bir sorun yaşamadıklarını söylemişlerdir. Çalışma ortamında engeliniizden dolayı size farklı tutum sergilendiğini hissediyor musunuz sorusuna ; (K3) "Çalışma arkadaşlarım ve işverenim ağır işlerde bana ayrıcalık sağlıyor" (K9) "İşitme engelli olduğum için avizeli telefonlarla iletişim kuramıyorum. Bu yüzden gelen telefonlara bakmak istemiyorum. Çalışma arkadaşlarım bu konuda bana ayrıcalık sağlıyor. Telefonlara onlar bakıyorlar" (K17) "Kekeme olduğum için cenaze anonlarına çıkmıyorum. Çalışma arkadaşlarım bana anlayış gösterip yardımcı oluyorlar" cevaplarını vermişlerdir. Bulgular incelendiğinde görüşülen engelli bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2. Görüşülen Engelli Personelin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar

Katılımcıların çalışma hayatında karşılaştıkları zorluklar; terfi, fazla mesai, iş yoğunluğu, işitme engelli personelin çalışma arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorlanmaları, ücret memnuniyetsizliği, çalışma alanının dar olmasıdır. Görüşülen grup incelendiğinde çalışma ortamında ve ulaşımda mekansal zorluk

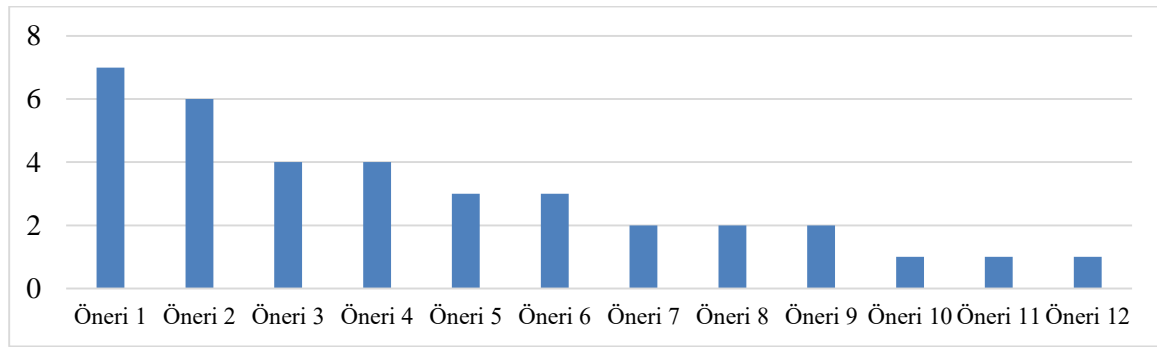
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yaşanmadığı görülmüştür. Engeliyle alakalı olmasa da sağlık raporu alarak işe devamsızlığı bulunan 7 personel bulunmaktadır. En fazla 2 aylık işe devamsızlık yapan engelli personel bulunmaktadır. Katılımcılardan sadece biri sağlık raporu alma konusunda işverenin tepkisinden çekinmektedir. Görüşülen çalışma grubundaki engelli personelin çoğu aldıkları maaştan memnun olsa da memnuniyetsiz olanlar da mevcuttur. Çanakkale Belediyesi'nde görüşülen engelli personelin hiçbir baskı ve kötü muameleye maruz kalmamıştır.

Sorunlara Getirilen Çözüm Önerileri

Engelli istihdamı arttırılmak için ne tür bir yol izlenmelidir? Sorusu sorularak engelli bireylerin ağzından engelli istihdamına çözüm önerileri getirilmesi istenmiştir. Verilen cevaplar grafik 2'de gösterilmiştir

Grafik 3. Görüşülen Engelli Personelinin İstihdam Sorunlarına Getirdikleri Çözüm Önerileri

- Öneri 1. Engeline uygun iş sağlanabilir (K2, K3, K4, K19, K20, K21, K26)
- Öneri 2. Kota sistemi arttırılabilir (K1, K5, K17, K22, K24, K25)
- Öneri 3. Temel ve mesleki eğitim sağlanmalı (K7, K10, K11, K25)
- Öneri 4. Kurumlarda işaret dili eğitimi verilmeli (K8, K10, K15, K16)
- Öneri 5. İŞKUR aktif olmalıdır (K4, K10, K11)
- Öneri 6. Engelli bireylere karşı önyargı kırılmalı (K5, K9, K17)
- Öneri 7. İşyeri engelli bireye göre düzenlenmeli (K6, K14)
- Öneri 8. Fiziki şartlar iyileştirilebilir (K1, K13)
- Öneri 9. Evde çalışma imkânı arttırılmalı (K9, K10)
- Öneri 10. Sağlık sorunları giderilmelidir (K2)
- Öneri 11. Resmi gazetede, sosyal medyada ve televizyonda iş ilanları sık sık yayınlanmalı (K12)
- Öneri 12. Kurumlarda ışıklı ve titreşimli çağrı cihazı sağlanabilir (K8)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli bireyler, günümüze kadar olan süreçte farklı toplumlarda sosyal dışlanmaya maruz kalmışlardır. Toplumsal hayata katılabilmek için çeşitli mücadeleler veren engelli bireylerin çalışma hayatına girerken de zorluklar yaşaması kaçınılmazdır. Ekonomik ve sosyal açıdan engelli bireyin çalışma hayatına girmesi önem taşımaktadır. Engelli bireyin çalışma hayatına girerken ve çalışma hayatındayken karşılaştıkları sorunları belirlemek, bu sorunların ortadan kaldırılması için ilk adım olacaktır. Çanakkale Belediyesi alan araştırmasında, engelli bireylerin işe girerken hangi zorluklarla karşılaştığı saptanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların görüşlerine göre, engelli bireylerin iş bulamamasının en önemli nedeni engelli bireyin engeline uygun işin bulunamaması olarak belirlenmiştir. Araştırmadaki

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

engelli bireyler yaptıkları işin engeline uygun olduğunu dile getirseler de çevrelerindeki diğer engellilerin bu durumla karşılaştıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmadaki sorulara verilen cevaplara göre; engelli bireylerin diğer bireylere göre kamu sektöründe ve özel sektörlerde daha az oranda iş bulmalarının sebebi, kota sisteminin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı kota oranlarının artırılması gerektiğini düşünmektedir. Engelli bireylerin iş bulamamasının önünde engel olarak görülen diğer bir görüş de işverenlerin önyargısıdır. Bu önyargılardan biri engellilerin işe yaramayacağı düşüncesidir. İşverenin engelli bireye önyargıyla yaklaşması da bu olumsuzluklardan biridir. Engelli bireyler de diğer insanlar gibi verimli çalışabilirler. Hatta diğer çalışanlara kıyasla daha başarılı dahi olabilirler. Engelli bireylerin engel durumları iş bulmaları konusunda onlara sorun teşkil etmemelidir. Asıl engel toplumun onlara bakış açısıdır. Toplumun önyargıları giderildiği zaman engelli bireylerin önündeki engeller kalkacaktır. Engellilerin çalışma hayatına girememesinin nedenlerinden biri ise katılımcıların verdiği cevaba göre temel ve mesleki eğitimin eksikliğidir. Temel eğitimden sonra engelli bireyin mesleki eğitim kursları aracılığıyla kişisel yetenek ve becerileri doğrultusunda eğitim alarak meslek sahibi olması amaçlanmalıdır. Böylece meslek öğrenen engelli bireyin kendine güveni gelecek, niteliklerine uygun iş arayacaktır. İşveren de “işe uygun engelli bulamıyoruz” bahanesini kullanamayacaktır.

Katılımcıların görüşlerine göre, fiziki çevrenin engelli bireye uygun düzenlenmemiş olması engelli bireyin çalışma hayatına katılmasına engel olmaktadır. Fiziki çevrenin uygunsuzluğundan kasıt engellilere göre uyarlanmamış toplu taşıma araçları, çeşitli toplum hizmetlerine ve yapılara ulaşamama gibi engellerdir. Katılımcılar, işyerine ulaşılabilirlik konusunda sıkıntı yaşamadıklarını belirtseler de diğer engellilerin bu sorunla karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Engelli bireyin sosyal hayata ve çalışma hayatına katılımlarının sağlanabilmesi için özellikle toplu taşıma araçlarının onlara uygun düzenlenmesi gerekir. Toplu taşıma araçlarının engelli bireyler için ayrılan koltukları yüksekte yapılmakta ve diğer insanlar tarafından işgal edilmektedir. Genelde kalabalık olan bu araçlara inip binerken engelli bireyler ezilme, düşme tehlikesi yaşamaktadır. Evden dışarı çıktığı andan itibaren bu sorunlarla karşılaşacağını bilen engelli bireyler dışarı çıkmak yerine evde kalmayı tercih etmektedirler. Evden çıkamayan engelli birey, toplumla kaynaşma sağlayamamakta, sosyal dışlanma riskiyle karşılaşmaktadır. Özel aracıyla ulaşımını gerçekleştirmeye çalışan engelli bireylere diğer bireyler engel olmaktadır. Park yeri aramak yerine engelli park yerine park etmekte, engelli bireyin yeri olduğunu önemsememektedirler. Bu durum engelli bireylerin haklarına yapılmış bir saldırıdır. Kanuni para cezası olsa da bireyleri caydırmamaktadır.

Yapılan araştırmaya göre katılımcıların çalışma hayatında karşılaştıkları en büyük sorun personel gelirinin yetersizliğidir. Engelli bireylerin, emsal durumda çalışan diğer personele göre daha düşük gelirle çalışması da bir sorun olarak görülmüştür. Fakat araştırmada böyle bir durum yoktur. Sadece gelir durumundan memnuniyetsizlik söz konusudur. Asgari ücret, geçmiş yıllara kıyasla oldukça artış göstermesine rağmen günümüz şartlarına göre alım gücü yükseldiği için çalışanların aylık geliri yetersiz hale gelmektedir. Görüşme yapılan gruptaki işitme engellilerin hepsi iletişim kurmakta sorun yaşadığını dile getirmiştir. Çevredeki diğer işitme engellilere bakıldığında sadece çalışma hayatında değil sosyal hayatta da işitme engellilerin iletişim konusunda sorunlar yaşadığını görülmektedir. Televizyon programlarının az bir kısmı hariç işaret diliyle anlatım veya alt yazı kullanılmamaktadır. İşitme engelli bireyler sadece ailesi ve diğer işitme engelli arkadaşlarıyla rahat iletişim kurabilmektedir. Bu durum da onların toplumdan soyutlanmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmada katılımcıların tamamı kötü muameleye maruz kalmadığını, çalışma arkadaşlarının kendisine pozitif ayrımcılık yaptığını dile getirmişlerdir. Pozitif ayrımcılık, çalışma arkadaşlarının engelli personelin yapmakta zorlandıkları işlerde yardımcı olunması şeklinde belirtilmiştir. Katılımcıların tamamı yasal hakları olan kötü iklim şartlarında işe gitmeme haklarını bildiklerini ve kullandıklarını söylemişlerdir. 3 Aralık Dünya Engelliler Günü'nde işe gitmediklerini, belediye başkanı tarafından kahvaltuya davet edilip, dilek ve şikayetlerinin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

dinlendiğini dile getirmişlerdir. Çanakkale Belediyesi olarak yapılan ayrıca bir pozitif ayrımcılığa rastlanmamıştır.

Yapılan araştırmada katılımcıların bir kısmının terfi sorunuyla karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Fakat bu sorun engelli olmalarından kaynaklı bir ayrımcılığa dayanmamaktadır. Eğitim durumlarının işe girdikten sonra değişmesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmada, çalışma hayatında yaşanan zorluklardan biri de fazla mesai olarak belirlenmiştir. Fazla mesai yapan engelli bireyin çalışma performansı düşmesi bakımından. İşletme açısından olumsuz sonuçlara yol açan bir durumdur. Fazla mesai yapmanın engelli bireyin sağlık durumunu tehlikeye düşürme ihtimali de bulunmaktadır. Hiçbir iş insan sağlığından daha kıymetli değildir. Fazla mesai yaptığını dile getiren kişi aynı zamanda iş yoğunluğundan da şikâyet etmektedir. İş yoğunluğu nedeniyle dinlenme arasına çıkamayan engelli birey, çalışma hayatında zorlanmaktadır. Araştırma bulgularına göre, işverenler sağlık raporuna çekinen engelli personel bulunmaktadır. Diğer bireylerin de sahip olduğu bu hak, özellikle engelli birey açısından çekinilen bir durum olmamalıdır. Oysaki engelli personelin sağlık durumu işveren açısından da oldukça önemlidir. Sağlık muayenelerini gerçekleştiremeyen engelli bireyin çalışma hayatında iş performansı düşecektir. Sağlık, engelli birey açısından çalışma ve sosyal hayatta birçok soruna yol açabilecek bir durumdur. Çalışma hayatı, bireyin büyük bir zamanının geçtiği alandır. Çalışma ortamından memnun olmayan engelli birey, huzursuzluk yaşayacaktır. Bu durum engelli bireyin aile ve sosyal hayatını da olumsuz etkileyecektir.

Katılımcıların karşılaştığı bütün sorunlar incelendiğinde, engelli bireylere karşı bakış açısının değiştirildiği ve onların da toplumsal hayatın bir parçası olduğu kabul edildiği zaman sorunların büyük bir kısmının ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Herkesin bir engelli adayı olduğu düşünülmeli ve ona göre düzenlemeler yapılmalıdır. Bireyler ve Kurumlar engellilerin hayatını kolaylaştıracak imkânları sağlamaya çalışmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alper, Y., & Özgökçeler, S. (2010). Özürlüler kanunu'nun sosyal model açısından değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Sayfa:33-54.
- Altan, Ö. Z. (1976). *Sakatlar ve Türkiye'de çalışma sorunları*. Eskişehir: İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, No:146/90.
- Alvar, B. (2014). Isparta'da engelli istihdamı ve sorunları, Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Atıcı, İ. (2007). Fiziksel engelliler ve kentsel mekanın kullanımı, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bal Oğuztürk, B. (2005). İşçi statüsünde çalışan özürlülerin çalışma ortam ve materyallerinin ergonomik tasarım konusunda bir araştırma (Sivas İli Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Berkün, S. (2013). *Özürlülerin istihdamında ev esaslı tele çalışma (evde tele çalışma):Bursa İli Belediyelerinden Örnekler*, Ankara: ÇASGEM, Yayın no:38.
- Baybora, D. (2013). Türkiye'de iş kazaları ve meslek hastalıkları ve sosyal güvenlik sistemi içindeki yeri, International Conference On Eurasian Economies.
- Bilgin, K. U. (1998). Özürlülerin çalışma hayatındaki sorunları ve çözüm önerileri, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/543.pdf>.
- Çınarlı, S. (2010). *Engellilere yönelik kamu hizmetleri*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınevi.
- Dalbay, R. S. (2009). Özürlü yakınlarının özürlülere yönelik sosyal politikalara ilişkin bilgi, beklenti, ve memnuniyet dereceleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Erbil Erdugan, F. (2010). *Türkiye’de özürlü yoksulluğu ve mücadele politikalarının değerlendirilmesi: ankara keçiören örneği*, Ankara.
- Eren, A. (2010). Engellilerin iş yerlerinde çalıştırılması için yapılabilecekler üzerine bir araştırma, Maltepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gönülaçan, A. (2016). Engelli istihdamına yönelik işveren tutumları: trabzon örneği, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:16, Sayı:3.
- Gülmez, H. (2009). Özel sektör ve kamu sektöründe özürlü istihdam etme yükümlülüğü, Dokuz Eylül Üniversitesi Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, İzmir.
- Gündüz, G. S. (2007). Sosyal içerme politikalarının uygulanmasında kamu istihdamı kurumlarının rolü, Türkiye İŞKUR Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Hasırcıoğlu, A. (2006). İşverenlerin özürlü istihdamına yaklaşımı sakarya örneği, Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Kaşıkcı, T. (2007). İnsan kaynakları yönetimi açısından sakat ve eski hükümlü çalıştırma yükümlülüğü, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kolat, S. (2010). *Avrupa Birliği sosyal politikalar çerçevesinde özürllülere yönelik ayrımcılıkla mücadele ve türkiye’deki yansımaları*, Ankara: Anıl Matbaacılık.
- Korkusuz, R., & Uğur, S. (2010). *Sosyal güvenlik hukukuna giriş*, Bursa: Ekin Yayınevi, 2. Baskı.Köksal, Ayşegül (2010). Türkiye’de engelli istihdamı ve bir araştırma, Bahçeşehir Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Merttir, R. (2013). Türk sosyal güvenlik hukukunda iş kazası ve meslek hastalığı bakımından işverenin yükümlülükleri ve sorumlulukları, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Murat, S. (2009). Genel olarak özürllülere yönelik çalışmalar ve ismek örneği, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:56.
- Orhan, S., & Selek Öz, C. (2012). Özürllü istihdam yöntemlerinin uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2.
- Ölmezoğlu, N. İ. (2015). Çalışma yaşamında engelliler: gümüşhane ili engelli istihdamına ilişkin emek arz yönlü bir araştırma, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Öztürk, M. (2008). *Anne ben engellendim! hastalıklı çocukların gelişimi ve eğitimi süregelen hastalıklı çocuklar*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Öztürk M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*, İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları, Ajansvista Matbaacılık.
- Seyyar, A. (2008). *Sosyal siyaset terimleri ansiklopedik sözlük*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık, İkinci Baskı.
- Şat, N., & Göver, T. (2017). Engelliler için belediyelerin erişilebilirlik sorumlulukları:Çorum Engel Haritası Projesi, doi: <http://dx.doi.org/10.17218/hititsosbil.287902>.
- Şişman, Y., & Yazıcı, B., & Kocabaş, F. (2011). *Özürllülerin çalışma yaşamına katılma gereği ve türkiye’de bu bağlamda uygulanan sosyal politikaların genel bir değerlendirilmesi kota yönteminin uygulanmasına ilişkin bir eskişehir örneği*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Talaslıoğlu, P. (2011). Çalışan engellilerin sahip oldukları denetim odağıyla iş hayatında yaşadıkları stres ve anksiyete ile başa çıkmaları arasındaki ilişki, Maltepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Toplu, A. (2009). Sosyal dışlanma perspektifinde türkiye’de özürllü istihdamı, Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- TÜİK, Özürllülerin sorun ve beklentileri araştırması, 2010.
- Yıldırım, Y. Z. (2011). Dezavantajlı bir grup olarak engellilere yönelik eğitim faaliyetleri: ismek örneği, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı.

Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Dünü, Bugünü ve Geleceği: Sendikalar Yeniliklerin Neresinde?

Dr. Öğr. Üyesi İpek TOK¹

ÖZET:

Türkiye’de medya sektöründe kurulan ilk sendika, 1952 yılında faaliyete başlayan İstanbul Gazeteciler Sendikası’dır. Mesleki örgütlenme anlamında daha önce de çeşitli girişimleri olan medya sektörü için bu ilk sendikanın kurulması, özellikle 1960-1980 yılları arasında sendikal faaliyetler açısından önemli gelişmeler yaşanmasına zemin hazırlamıştır. 1980’li yıllardan itibaren ise gerek Türkiye’nin içinde bulunduğu politik süreç gerekse dünyaya yön veren neoliberal politikalar çerçevesinde, medya sektöründe yoğunlaşma, kuralların kaldırılması (deregülasyon) ve çeşitlenme uygulamaları görülmüş özelleştirme ve tekelleşme eğilimleri nedeniyle medya sektöründe sendikal örgütlenme parçalanmaya başlamıştır. Özellikle 2001 kriziyle birlikte sektördeki işten çıkarmalar ve sermaye sahipleri arasında sendikalara darbe vurmak için bir silah olarak kullanılan centilmenlik sözleşmeleri sendikalara çok ciddi zararlar vermiştir. Bu durumda, bir yandan sektörün içinde olduğu krizden etkilenen sendikalar, bir yandan da yapısı itibarıyla sürekli değişen medya iklimi karşısında yeni çözümler üretmek zorunda kalmıştır. Bugün medya sektörü yeni iletişim teknolojileri ve buna bağlı olarak değişen çalışma pratikleri çerçevesinde her geçen gün yapısal olarak farklılaşmakta, eskinin tabirleri yeninin karşısında git gide anlamsız kalmaktadır. Yeni medya ile birlikte internet yayıncılığının yükseldiği günümüz medya ortamında, yeni iş tanımları ve yeni iş modelleri karşımıza çıkmaktadır. Bu başdöndürücü hız karşısında sendikaların rolü ise önemli bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu noktalardan hareketle çalışmanın amacı, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin ortaya çıkışını ve gelişimini tarihsel bir bakış açısıyla ele alarak, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin bugünü ve geleceği üzerine bir değerlendirme yapmaktır.

Anahtar sözcükler: medya sektörü, medya sektöründe sendikal örgütlenme, medya sektöründe mesleki örgütlenme

JEL Kodu: J50, J51

---

¹Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, ikumcuoglu@bandirma.edu.tr.

The Past, Present and Future of Union Organizations in the Media Industry: Where Do Unions Stand in terms of Innovation?

Asst. Prof. İpek TOK¹

ABSTRACT:

Istanbul Journalist's Union, the first union established in the media industry in Turkey, started its operations in 1952. After various attempts of unionizing professional journalists, the establishment of Istanbul Journalist's Union paved the way for significant developments between the years 1960-1980 in terms of unionization. Since the 1980s, both the political processes which Turkey went through and the neo-liberal policies which dominated the world, led Turkey's media industry to concentration, deregulation and diversified applications. Unions, on the other hand, started to lose power and fragmentise under the new conditions shaped by privatization and monopolization trends in the media industry. Particularly with the 2001 economical crisis, layoffs in the industry and gentleman's agreements, which were used as a weapon to strike unions by capital owners, had caused serious harm to unions. In this case, the unions affected by the crisis in the industry, on the one hand, had to come up with new solutions against the constantly changing media climate. Today, the media industry is structurally differentiating with each passing day within the framework of new communication technologies and changing practices, and the terms of the old are increasingly meaningless against the new. In today's media environment internet broadcasting increases with new media, new job descriptions and new business models appear. The role of trade unions in the face of this dizzying speed is an important question mark. The aim of this study is to make an evaluation on the present and future of the union organizations in the media industry by considering the emergence and development of the union organization in the media industry from a historical point of view.

Key Words: medya industry, unionization in media industry, professional syndication in media industry

JEL Code: J50, J51

---

¹Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, ikumcuoglu@bandirma.edu.tr.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Dernekler ve e-örgütlenme gibi sendikalar da ihtiyari (isteğe bağlı) örgütlenme biçimleri içerisinde yer almaktadır. Çalışmada ilk önce, sendikal örgütlenmenin mesleki örgütlenme içerisindeki konumunu ortaya koymak açısından medya sektöründe mesleki örgütlenme biçimleri üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda; zorunlu örgütlenme, denetim amacına dönük örgütlenme ve ihtiyari örgütlenme biçimlerinin genel hatları anlatılmıştır.

Daha sonra ise medya sektöründe sendikal örgütlenmenin tarihsel gelişimine yer verilerek, Türkiye'de medya sektöründe sendikal örgütlenmenin ilk örnekleri ortaya konmuştur. Medya sektörünün bugününe bakıldığında ise öncelikle karşımıza medyanın yapısal olarak dönüşümünün medya ikliminde yarattığı değişimler ve bu değişimlerin sendikal örgütlenmeleri nasıl etkilediği sorusu karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmada, geleneksel medyanın yeni medyaya evrildiği süreçle ilgili bilgi verilerek bugün internet yayıncılığı karşısında basılı yayıncılığın durumu ortaya konmuştur. Son olarak ise medya sektöründe sendikal örgütlenmenin geleceği üzerinde durularak, sendikaların yeni iş yapma pratikleri geliştiren medya profesyonellerinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni çalışmalar yapması gerektiği vurgulanmıştır.

MEDYA SEKTÖRÜNDE MESLEKİ ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

Medya sektöründe mesleki örgütlenme biçimlerine baktığımızda; zorunlu, denetim amacına dönük ve ihtiyari olmak üzere üç çeşit örgütlenme biçiminden söz edebiliriz. Bu örgütlenme biçimlerini yeni iletişim teknolojileri bağlamında yeniden düşündüğümüzde ise bu üç örgütlenme türünün içerisinde E-örgütlenmeyi de dâhil etmek artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Çalışmada e-örgütlenme, ihtiyari örgütlenme içerisinde anlatılacaktır.

Zorunlu örgütlenme

Daha çok otoriter rejimlerde görülen zorunlu örgütlenme modeli, gazetecilik mesleğinin yürütülebilmesi, bir kanun hükmü uyarınca kurulan; yetkilerini, üyelerinin gücünden değil kanundan alan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlar ve meslek odaları gibi mesleki kuruluşlara üye olmak koşuluna bağlıdır. Zorunlu örgütlenme, 1935 yılında kurulan Türk Basın Birliği denemesinin dışında ülkemizde bulunmamaktadır.

Denetim Amacına Dönük Örgütlenme

Denetim amacına dönük örgütlenme ise basın dördüncü kuvvet olma işlevinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaş, özgürlükçü demokrasilerde basın, devlet mekanizmasını kamu adına denetleyen bir üst kurul niteliğindedir. Fakat eğer basın, devlet eliyle denetlenirse sistemde bazı aksaklıklar meydana gelebilmekte, basın özgürlüğü tartışmalı bir hale gelebilmektedir. Bu nedenle, basının özgürce denetleme işlevini yerine getirebilmesi için devlet eliyle değil; kendi kendini denetleyen sistemler kurarak bir üst mekanizmaya gerek olmadan, kendi içinde koyduğu bazı kural ve değerleri uygulayarak otokontrol sistemini etkin bir biçimde kullanması gerekmektedir. Dolayısıyla basının özerk yapısına daha uygun olan bu tür örgütlerin varlığı; hem basının kurallar çerçevesine girmesini hem de bunu dışardan gelebilecek dayatmacı bir kontrol mekanizması ile değil; daha özerk ve demokratik bir biçimde yapabilmesini sağlamaktadır.

Denetim amacına dönük örgütlenme biçiminin Türkiye'deki örneklerine baktığımızda karşımıza, 1960 yılında kurulan Basın Şeref Divanı ve 1988 yılında kurulan Basın Konseyi çıkmaktadır. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti ile İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın girişimi ile kurulan Basın Şeref Divanı, uzun ömürlü olamamış, 1986 yılında kapanmasından sonra 1988 yılında Basın Konseyi kurulmuştur.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Basın Konseyi, 1986 yılında Oktay Ekşi'nin girişimiyle; Hasan Cemal, Güneri Civaoglu, Yalçın Doğan, Oktay Ekşi, Teoman Erel, Orhan Erinç, Yurdakul Fincancı, Güngör Mengi ve Rauf Tamer gibi tanınmış gazetecilerden oluşan bir "çalışma grubu" oluşturularak kurulmuştur. Basın Konseyi, medya profesyonellerinin görüşleri çerçevesinde bir tasarı hazırlayarak, "Basın Meslek İlkeleri" ve "Basın Konseyi Sözleşmesi"nin esaslarını saptamıştır. İlkesel düzeyde yürüttüğü çalışmalar ve bunları yazılı hale getiren düzenlemeleriyle Basın Konseyi, medya sektöründe kurulmuş mesleki örgütlenmeler içindeki ilk profesyonel örgüttür demek yanlış olmaz. Basın Konseyi, çalışmalarını uzun yıllar Ankara muhabirliği yapmış gazeteci Pınar Türeñ'in başkanlığında günümüzde de sürdürmektedir.

İhtiyari (İsteğe Bağlı) Örgütlenme

Zorunlu örgütlenme ve denetim amacına dönük örgütlenme ile ilgili bilgi verildikten sonra, medya sektöründe görülen asıl örgütlenme biçimi olan ihtiyari örgütlenme üzerinde durulacaktır. Medya sektöründe ihtiyari örgütlenme; dernekler, e-örgütlenmeler ve sendikalar biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Dernekler

Medya sektöründe dernekler, katılımı gönüllülük esasına dayanan ve çalışma yaşamını şekillendirme gibi kitlesel bir amacı olmayan yapılardır. Dernekler daha çok mesleğin sorunlarını ortaya koymak, çözüm yolları üretmek ve topluca hareket edebilmek için faaliyet göstermektedir. Medya sektöründe faaliyet gösteren dernekleri gruplamak gerekirse "toparlayıcı dernekler" ve "uzman dernekleri" olmak üzere iki tip dernekte söz etmek mümkündür. Toparlayıcı dernekler; tür bakımından bir ayırım yapmadan tüm gazetecilerin örgütlenebildiği bir yapı oluşturularak dayanışmayı artırmayı ve mesleki hak ve özgürlüklerin iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Uzman dernekleri ise gazetecilik mesleğinin farklı alanlarındaki profesyonelleri kapsayan daha küçük çaplı dernekleri ifade etmektedir. Ekonomi muhabirleri derneği, haber kameramanları derneği gibi dernekler bu gruba dâhil edilebilmektedir (Karaca, 2004: s. 173; Besen, 1997: s. 63-142; Topuz, 2003: s. 201)

Türkiye'de medya sektörünün örgütlenme girişimlerinin ilk örneklerini oluşturan dernekler, zorunlu olarak üye olunması gerekmeyen ihtiyari örgütlenme şeklindedir. Özellikle 1970-1980 yılları arasında etkin bir şekilde faaliyet gösteren medya dernekleri, sektördeki örgütlenme biçimlerine ilk örnek olmaları bakımından önemlidir. Medyanın dernekleşme faaliyetleri ilk önce Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde görülmüş, daha sonra ise Anadolu'nun diğer şehirlerine doğru yayılmıştır. İlan ve reklam gelirlerindeki artışın, yerel medya organlarını çoğaltması ve ulusal yayınların giderek bölgelere özel ekler çıkarması derneklerin küçük şehirlere de yayılmasına neden olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde baktığımızda ise Türkiye'de medya sektöründe kurulan ilk medya derneğinin 1917 yılında kurulan Osmanlı Matbuat Cemiyeti olduğu görülmektedir. Bu derneğin ardından, 1930'da Türkiye Gazeteciler Birliği, Basın Birliği Derneği, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Gazeteciler Cemiyeti kurulmuş fakat burada saydığımız derneklerin hiçbiri uzun ömürlü olamamıştır. Bunların dışında 1978 yılında kurulan Çağdaş Gazeteciler Derneği ve 1946 yılında Sedat Simavi başkanlığında kurulan Türkiye Gazeteciler Cemiyeti günümüzde de faaliyetlerini sürdüren medya derneklerindedir. Burada adı geçen dernekler toparlayıcı dernekler olup uzman dernekleri ise medyanın 1990'lı yıllarda sektörleşmeye başlaması ile paralel olarak gelişen uzmanlaşma ile birlikte artış göstermiştir. Günümüzde Haber Kameramanları Derneği, Ekonomi Muhabirleri Derneği gibi pek çok dernek, uzman derneklerine örnek olarak gösterilebilir (Kumcuoğlu, 2010: s. 2-55).

Çağdaş Gazeteciler Derneği Can Güleryüzlü, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Turgay Olcayto başkanlığında çalışmalarına bugün de devam etmektedir. Faaliyet alanlarına göre medya derneklerinin bugünkü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sayılarına baktığımızda; İstanbul'da 61, Ankara'da 54, İzmir'de ise 23 medya derneğinin halen faaliyet gösterdiği görülmektedir¹.

E-örgütlenme

Toparlayıcı dernekler ve uzman dernekleri dışında günümüzde özellikle sosyal medya üzerinden örgütlenen medya sektörü profesyonelleri de bulunmaktadır. Sosyal medya üzerinden örgütlenen medya profesyonellerinin e-örgütlenme olarak açıklanabilecek örgütlenme biçimini;

- Kendi aralarındaki iletişimi daha hızlı, etkileşimli ve pratik bir biçimde kurabilmek,
- Üye oldukları medya derneğinin (toparlayıcı ya da uzman) faaliyetlerinden haberdar olabilmek,
- Sosyal medya üzerinde bir platform kurarak daha fazla kişiye, daha kolay bir biçimde ulaşabilmek,
- Sadece derneğe üye olanlarla değil; mesleği icra eden tüm medya profesyonelleri ile ve mesleği şu anda yapmayan eski profesyonellerle de iletişimi koparmamak amaçlarıyla kullandıkları söylenebilir.

İnternet üzerinden örgütlenme genel olarak hâlihazırda var olan derneklerin; sosyal medya ağlarındaki "şubeleri" konumundadır. Dernekler, sosyal medya hesaplarını hem resmi hesap olarak kullanmakta hem de üyeler birbirleriyle kolay bir biçimde etkileşim kurabilmektedir.

Sendikalar

Medya sektörü; enerji, bankacılık, inşaat, sağlık gibi sektörlerden yapılan işin niteliği bakımından farklılık gösterse de temelde var olan emek-sermaye ilişkisi nedeniyle diğer sektörlerden çok da farklı değildir. Bu nedenle diğer sektörlerde olduğu gibi medya sektöründe de sendikal örgütlenmeden söz etmek mümkündür.

Türkiye'de medya sektörüne baktığımızda, mesleğin yapılması için herhangi bir derneğe veya sendikaya üye olmanın zorunlu olmadığı görülmektedir. Bu anlamda ihtiyari örgütlenme içerisinde yer alan sendikalar bir zorunluluk değil; gönüllülük ilişkisi içerisinde değerlendirilmektedir. Genel olarak baktığımızda (Yağlı, 1996: s.48) medya sektöründe sendikaları; "*medya çalışanlarının yasal hak ve çıkarlarını elde etmek ve bu hakların sürekliliğinin oluşmasını sağlamak, ekonomik, sosyal, kültürel açılardan üyelerinin gelişmesine yardımcı olmak, yapılan işin niteliğine göre ortaya çıkan sorunlarla ilgilenmek ve üyelerinin örgütlenme ihtiyacını karşılamak üzere kurulan demokratik örgütler*" olarak tanımlamak mümkündür.

Türkiye'de Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de medya sektöründe sendikacılığın bugününü anlayabilmek için önce biraz geçmişe, gazetelerin kurulduğu ilk yıllara gitmek gerekmektedir. Fransa Elçiliği'ndeki matbaada basılan Bulletin de Neuvelled (1795) ile başlayan Türkiye'nin yayıncılık serüveni; yine elçilikçe 1796 yılında çıkarılan Gazete Française de Constantinople ile devam etmiş, ilk Türkçe gazete ise 1 Kasım 1831 yılında devlet tarafından çıkarılan Takvim-i Vekayi gazetesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı göz önüne alınarak Farsça, Arapça, Fransızca, Ermenice ve Rumca olarak çıkartılmaya başlanan Takvim-i Vekayi gazetesi, başlangıçta iç ve dış haberlere, askerlik, bilim, ticaret konularına yer vermiş, 1860'dan sonra ise yalnızca resmî gazete olarak çıkarılmıştır.

---

¹<https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

William Churchill tarafından 1840'da çıkarılan Ceride-i Havadis ise ilk özel Türkçe gazete olarak basın tarihimize geçmiştir. 1860'da Agâh Efendi tarafından yayınlanmaya başlanan Tercüman-ı Ahval ve 1862'de Şinasi'nin kurduğu Tasvir-i Efkâr, özel teşebbüsün çıkardığı ilk Türk gazeteleridir.

İlk çıkan gazetelerin durumu böyle iken gazetecilik mesleğinin bir mesleki örgütlenme ortaya koyacak elverişli koşullara kavuşması için gazetelerin ortaya çıkışından sonra yaklaşık 80 yıl daha beklemek gerekecektir. Toplumsal bir ihtiyaçtan dolayı kendiliğinden ortaya çıkmamış, adeta ithal edilmiş gazeteler, gazeteciliğin de uzun yıllar profesyonel bir meslek olarak kabul görmemesine neden olmuştur. Bunun en önemli nedeni toplumsal, siyasal ve kültürel olarak gazeteye ihtiyaç duyacak bir duyarlılığın toplumsal hayatta karşılığının bulunmamasıdır. Yönetim kademesinin değişim rüzgârları, muhafazakâr değerleri ile yeni hayat arasında sıkışıp kalan toplumsal kesimler arasında; farkındalık, sorgulama, eleştiri, evrensel değerler, insan hakları gibi toplumsal yaşamı inşa eden değerler sistemlerinin dışında kalmıştır. Okuma yazma oranının çok düşük olduğu ve dolayısıyla gazete ile fiziksel bağ kurma noktasında bile sıkıntı yaşayan bu dışa kapalı, içe dönük toplumsal yaşantı içinde gazetelerin bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaması şaşırtıcı değildir. Bunun bir ihtiyaç olarak hissedilmesini sağlayacak kadar derin ve etkili bir hareket yaratamayan az sayıdaki gazete, zaten baskıya meyilli ve basın özgürlüğüne bir tehdit olarak gören tüm kurumlar için rahatlatıcı olmuştur. Yine bu dönemde, gazetelerin çok sınırlı teknik imkânlarla basılıp dağıtılması da hem içerik açısından hem de biçimsel anlamda gazetelerin periyodik bir bilgilendirme yayını olmaktan öte düzensiz bir biçimde çıkan ve okuyucuları cezbetmeyecek birer bülten niteliğine sokmuştur. Dönemin gazetecileri kuşkusuz bu durumdan mustarip olarak yazmaya devam etmiştir fakat onlar da ekonomik olumsuzluklarla baş etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle dönemin ilk gazetecileri, tek başına gazetecilik yaparak geçinememiş, gazeteciliğin yanında ek iş yapmak neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu çetin koşullar altında yıllarca varlık gösteremeyen mesleki örgütler, ilk filizlerini 1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanından sonra vermeye başlamıştır. Siyasal baskıların azaldığı meşrutiyet iklimi, medya sektöründe çalışanların haklarını korumak ve birlikte hareket edebilmek için mesleki örgütler kurmaya yönelik gazeteciler için kurdukları Mürettibini Osmaniye Cemiyeti örgütünde vücut bulmuştur. Ancak iyi niyetlerle başlayan bu çaba, maalesef kurulma aşamasında biterek başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1917 yılında ise yaşanan sürpriz bir davet, Türkiye'de kurulan ilk medya örgütünün temellerini atmıştır. Bir basın derneğinin Almanya'ya davet edilmesi ile başlayan bu süreç, bir hak mücadelesi sonucunda ortaya çıkan örgütlenme ihtiyacından değil; Almanya'dan gelen davete icabet şeklinde vuku bulmuştur. Dolayısıyla örgüt kurulmasına kurulmuştur ama örgütün faaliyetleri bir matbuat kulübü kurulmasından ve Almanya'dan gelen kâğıtların Türk gazetelerine dağıtılmasına aracılık etmekten öteye geçememiştir. Zamanla örgüt isim değişikliklerine gitmiş, 1935 yılında ise Atatürk'ün isteği ile adını Basın Kurumu olarak değiştirmiş, Basın Kurumu da Türk Basın Birliğine katılmak üzere 11 Haziran 1935 tarihli kongre kararıyla kendini feshetmiştir (Topuz, 2003: s. 150-206; Altun 1995: s. 5-75)

Medya sektöründe ilk sendikal örgütlenme; "*Basın Mesleğinde Çalışanlar ve Çalıştıranlar Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Kanun*"un gazetecilere sendika kurma hakkı tanınmasıyla 1952 yılında kurulan ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin bir uzantısı olan İstanbul Gazeteciler Sendikası'dır. Asgari ücretlerin kabulü, toplu sözleşme, yıllık izin, tazminat, iş anlaşmazlıklarının çözümü, grev hakkı, meslek içinde eğitim ve gazetecilerin özgürlük ve sosyal güven içinde çalışmalarını gibi konuların ele alındığı sendika, 1955 yılında Türkiye Gazeteciler Konferansı'nı düzenleyerek, basın özgürlüğü ve gazetecilerin sosyal haklarını tartışmaya açmıştır. İstanbul Gazeteciler Sendikası 1963 yılında yeni bir örgütlenmeye giderek, Türkiye Gazeteciler Sendikası adını almıştır. Türkiye Gazeteciler Sendikası, daha sonra Türkiye Fikir İşçileri Sendikası'nın da katılımıyla kapsamını giderek genişletmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bir işkolunda ve bir işyerinde birden fazla sendikanın faaliyet göstermesine izin veren 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile birlikte Türkiye'nin birçok yerinde yeni sendikalar faaliyete geçmiştir. 1964 yılında Ankara'da da "Türkiye Fikir İşçileri Sendikası" adıyla yeni bir sendika kurulmuştur. Anadolu Ajansı ile ilk toplu sözleşmesini yine aynı tarihte imzalayan Fikir-İş Sendikası, 1969 yılında Türkiye Gazeteciler Sendikası'na katılmıştır. İstanbul Gazeteciler Sendikası'nın da Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) olarak yeniden yapılanmasının ardından TGS, en geniş kapsamlı sendika durumuna gelmiştir. Kuruluş amacını "*Çalışma ilişkilerinde üyelerinin ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek*" olarak tüzüğünün 2. maddesinde belirten TGS, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 60. maddesinde sayılan 27 sıra numaralı gazetecilik işkolunda kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda sendika, üyelerinin sosyal haklarını iyileştirmekve daha iyi şartlarda çalışmalarını sağlamak için pek çok çalışma yapmıştır. (Altun, 1995: s. 60-65)

1965 yılında Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na (IFJ) üye olan TGS, 1971 yılında gazete, dergi ve ajans çalışanlarının; 1996'da ise radyo televizyon çalışanlarının sendikaya üye olabilmesinin yolunu açmıştır. Bugün de TGS, Gökhan Durmuş başkanlığında çalışmalarını sürdürmektedir¹.

Türkiye Gazeteciler Sendikası dışında Türkiye'de farklı sendikalar çatısı altında da gazetecilerin örgütlenme çalışmaları bulunmaktadır. 1996 yılında DİSK'e bağlı olarak Medya, Radyo, Televizyon, Gazete İşçileri Sendikası (Medya-Sen) kurulmuş, ancak bu sendikanın varlığı uzun ömürlü olmamış ve 2007 yılında kapanmıştır. 2012 yılında ise Medya-İş Sendikası kurulmuştur. Sezai Ballı'nın başkanlığını yürüttüğü ve Basın-Yayın ve Gazetecilik işkolunda kurulan Medya İşçileri Sendikası, Anadolu Ajansı çalışanları tarafından kurulmuş bir sendikadır.

Medya Sektörünün Yapısal Değişimi ve Yeni Medya

Araç, ortam, ortam aracı anlamında kullanılan medya kavramı, birçok iletişim aracını tek bir yelpazede birleştiren, geniş kapsamlı bir kavramdır. Medya kavramını geleneksel ve yeni medya biçiminde ayırmak mümkündür. Geleneksel medya içerisinde; gazete ve dergi gibi yazılı medya araçları ile radyo ve televizyon gibi görsel-ışitsel medya araçları bulunmaktadır. Yeni medya ise yeni iletişim teknolojilerini merkezine alan dijital bazlı internet yayıncılığı araçlarını² ifade etmektedir. Yeni medya "sesli, görüntülü ya da yazılı iletişim içeriklerinin üretimi ve dağıtımının dijital teknolojiler aracılığıyla yapıldığı; hızlı, etkileşimli araçlar dizisi olarak tanımlanabilmektedir.

Yeni medya, bilgisayar teknolojilerinin metin, ses, görüntü, müzik gibi tüm iletişim içeriklerini "0" ve "1" şeklinde ikili sayı sistemine indirgenmesi olarak tanımlanabilecek dijitalleşme kavramı ile mümkün olabilmektedir. İletişim içeriklerinin dijitalleşmesi ile telekomünikasyon teknolojileri biraraya geldiğinde ise yeni medyanın bir başka önemli temeli olan yöndeşme (convergence) kavramı ortaya çıkmıştır. Yöndeşme ile birlikte iletişim araçları arasındaki geçirgenliğin artması ve bilgisayar teknolojileri ile telekomünikasyon gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren şirketlerin birleşmelerine imkân vermesi, geleneksel medya ve yeni medya araçlarını yapısal anlamda dönüştürerek dev bir sektör haline getirmiştir. İnternetin hızlı yükselişi ile medya sektörünün uyumlu birlikteliği, medyaya yeni olanaklar yaratmış, geleneksel medyanın tıkanıp noktalarında yeni medya kapılarını ardına kadar açarak hızlı, etkileşimli, esnek yapısıyla içerik üretimi kolaylaşmış, dolayısıyla iletişim içerikleri çeşitlenmiştir. Sosyal

¹<https://tgs.org.tr/biz-kimiz/tarihce/>

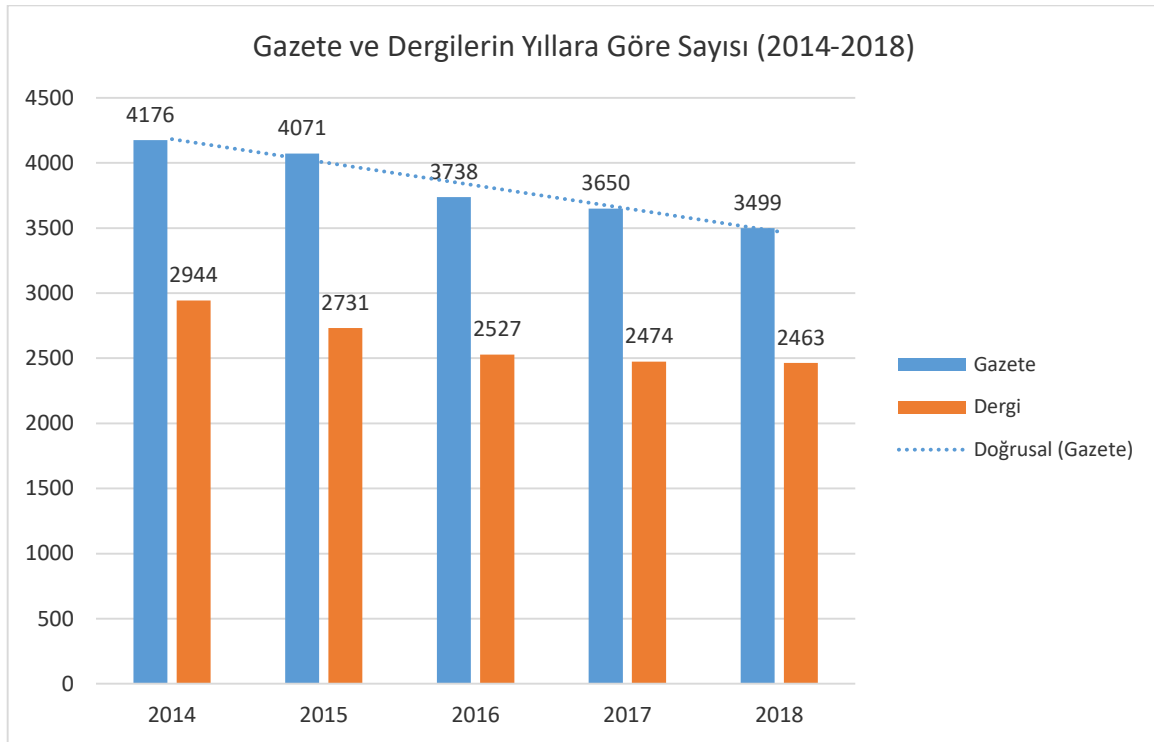
² Yeni medya kavramının kökeni aslında 1970'li yıllara kadar gitmektedir. Mikroişlemci ve bilgisayar teknolojilerinde yaşanan gelişmelere işaret eden kavram, zamanla internet ve mobil teknolojilerle de birleşince günümüzdeki anlamına kavuşmuştur. Bugün yeni medya ile yalnızca internet yayıncılığı değil; aynı zamanda haber odaklı internet yayıncılığı, dijital oyunlar, animasyon bazlı dijital ajanslar, mobil uygulamalar, dijital dergi ve elektronik kitap yayıncılığının da olduğu geniş bir platform ifade edilmektedir. Çalışmada yeni medya kavramı ile haber odaklı internet yayıncılığı özelinde internet gazeteciliği üzerinde durulacaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

medyanın rüzgârını da arkasına alan yeni medya ikliminin yapısal değişimleri, sektörel bazda etkilerini gösterirken medya sektöründe çalışan profesyonellerin de iş yapma biçimlerini doğrudan etkilemiştir.

Günümüzde yazılı medya hem çalışan hem de gazete sayısı bakımından yeni medyanın yükselişi karşısında güç kaybetmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) yaptığı yazılı basın istatistikleri dikkate alındığında; 2018 yılında yazılı basın organlarında çalışanların sayısının 2014 yılına göre yüzde 42 azalarak, 80 bin 364'ten 46 bin 497'ye düştüğü görülmektedir. Yine TÜİK'in verilerine göre 2018 yılında Türkiye'de yayınlanan gazete ve dergi sayısının 2017'ye göre yüzde 2,6 azalarak 5 bin 962'e gerilediği belirtilmiştir. Bu yayınların yüzde 58,7'sini dergiler oluşturmuştur¹.

Tablo 1. Türkiye'de Yayınlanan Gazete ve Dergi Sayıları (2014-2018)

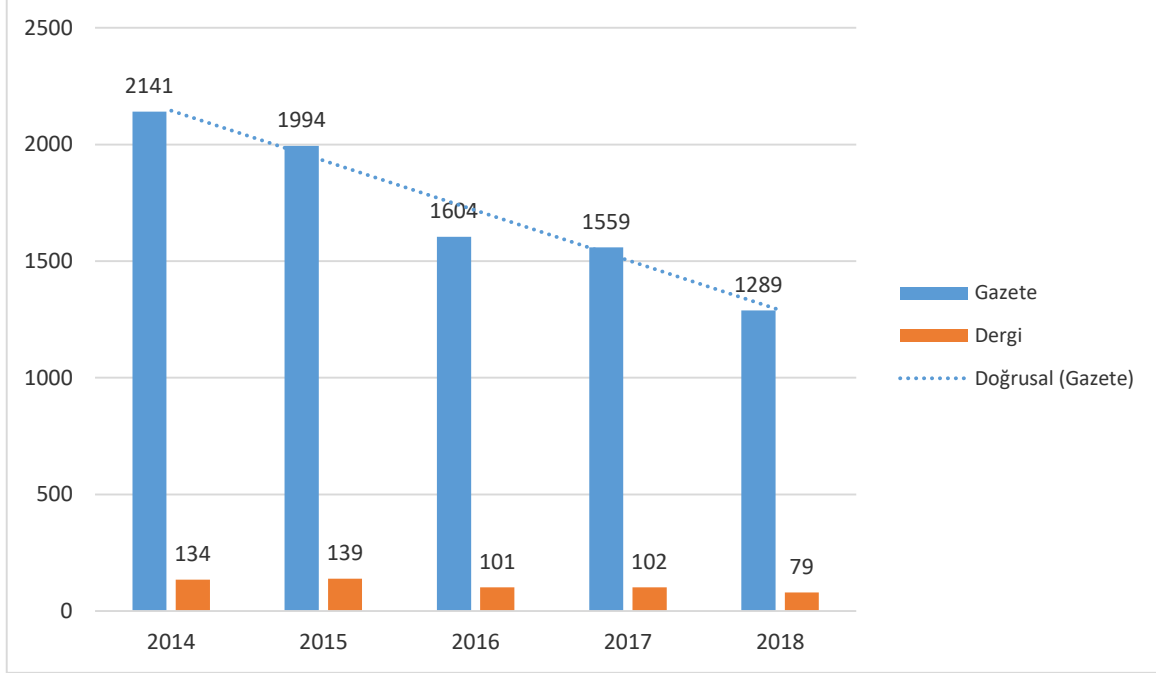
Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yazili-medya-istatistikleri-aciklandi/869642> (Erişim tarihi: 21.10.2019)

Gazete ve dergilerin 2018 yılı tirajına bakıldığında ise 2017'ye göre yüzde 17,6 azaldığı görülmektedir. Türkiye'de 2018 yılında yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajının 1 milyar 368 milyon 287 bin 463 olduğu, bunun yüzde 94,2'sinin gazetelerden oluştuğu kayıtlara geçmiştir.

¹<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/yazili-medya-istatistikleri-aciklandi/1214236>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 2. Gazete ve Dergilerin Yıllara Göre Tirajı (2014-2018)

Kaynak: <https://www.bik.gov.tr/yazili-medya-istatistikleri-aciklandi-2/> (Erişim tarihi: 20.10.2019)

Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Bugünü

Türkiye’de medya sektöründe kurulan sendikaların yapısına bakıldığında üyelerinin niteliğine göre ayrıldığı görülmektedir. Buna göre, birinci grupta sadece fikir işçilerini kabul eden sendikalar bulunmaktadır. Bu tip sendikalara Fikir İşçileri Sendikası örnek olarak gösterilebilir. İkinci grupta ise sadece basın sanayinde çalışan beden işçilerinin olduğu Basın İş Sendikası¹ ve Disk Basın-İş Sendikası örnek gösterilebilir. Medya sektöründe çalışan işçiler arasında ayırım yapmayan ve hem beden işçilerini hem de fikir işçilerini kapsamına alan üçüncü gruba ise Türkiye Gazeteciler Sendikası örnek olarak verilebilir.

Hak-İş’e bağlı olan Medya-İş Sendikası da 2013 Ocak ayında 560 üyeye işkoluna giriş yapmış ve 2017 Temmuz ayı istatistiklerinde 2.328 üye sayısına ulaşmıştır. Sendika, 2019 Temmuz ayı istatistiklerinde de büyümesini sürdürerek üye sayısını 2.495’e çıkarmıştır.

31 Temmuz 2019 tarihinde; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığı’nın (AÇSHB) 6356 Sendikalar ve Toplu Toplu İş Sözleşmesi Kanunu gereğince; İş Kollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına ilişkin 2019 Temmuz Ayı İstatistikleri hakkında tebliğe göre medya sektöründe faaliyet gösteren sendikalar ve bu sendikaların üye sayıları Tablo 3’te belirtilmiştir.

¹<http://www.basin-is.org.tr/hakimizda,2,2,66#.Xa6zK0gzaUk>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3. İş Kollarındaki İşçi Sayıları ve Sendika Üye Sayıları (Temmuz 2019)

SENDİKA ADI	Toplam İşçi Sayısı 86.366	Üye Sayısı	%
BASIN-İŞ SENDİKASI (Türkiye Basın, Yayın, Gazetecilik, Grafik Tasarım, Baskı Ve Ambalaj Sanayi İşçileri Sendikası)		2297	2,67
TÜRKİYE GAZETECİLER SENDİKASI (TGS)		1345	1,56
DİSK BASIN-İŞ SENDİKASI (Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası)		370	0,43
MEDYA-İŞ SENDİKASI (Medya İşçileri Sendikası)		2495	2,90

Kaynak:<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/11652/2019-temmuz.pdf> (Erişim tarihi: 23.11.2019)

AÇSHB Ocak 2013 istatistiklerine göre basın, yayın ve gazetecilik işkolunda toplam işçi sayısı 104,141 iken sendikalı işçi sayısı ise 3714 üyedir. Yani sendikalaşma oranı 3,6 civarındadır.

Tablo 4. İş Kollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayıları (Ocak 2013)

SENDİKA ADI	Toplam İşçi Sayısı 104,141	Üye Sayısı	%
BASIN-İŞ SENDİKASI (Türkiye Basın, Yayın, Gazetecilik, Grafik Tasarım, Baskı Ve Ambalaj Sanayi İşçileri Sendikası)		1719	1,72
TÜRKİYE GAZETECİLER SENDİKASI (TGS)		817	0,78
DİSK BASIN-İŞ SENDİKASI (Türkiye Basın Yayın Matbaa Çalışanları Sendikası)		546	0,52
MEDYA-İŞ SENDİKASI (Medya İşçileri Sendikası)		560	0,54

Kaynak:<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/11652/2019-temmuz.pdf> (Erişim tarihi: 23.11.2019)

Ocak 2019 istatistiklerine bakıldığında ise basın, yayın ve gazetecilik işkolunda toplam işçi sayısının 86366'ya düştüğü ve bu sayının 6707'sinin sendikalara üye olduğu görülmektedir. Sendikalaşma oranı ise 7,8 olarak belirtilmiştir. Yani 2013 yılına göre sendikalaşma oranı %4,2 oranında artmıştır.

Medya sektöründe sendikal örgütlenmenin bugünkü durumuna baktığımızda üye sayısı bakımından artış yaşandığı görülmektedir. 2013 yılında basın, yayın ve gazetecilik işkolunda toplam işçi sayısı 104.141 olarak belirtilmiştir. Bu artışın en önemli sebeplerinden bir tanesi sendikaya üyeliğin E-devlet üzerinden kolay bir biçimde yapılabilmesi ve medya sektöründeki taşeronlaşmada yaşanan artış gösterilebilir. Basın, yayın ve gazetecilik işkolunun sendikalaşma oranına bakıldığında ise 2013 yılının Ocak ayında 3,6 olan oranın 2019 Ocak ayına gelindiğinde 7,8'e yükseldiği görülmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Congress - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İşkolu	2013 1	2013 7	2014 1	2014 7	2015 1	2015 7	2016 1	2016 7	2017 1	2017 7	2018 1	2018 7	2019 1
Ağaç ve kâğıt	6,5	7,3	7,7	7,8	8,0	8,1	8,3	8,5	8,6	8,4	8,4	9,0	9,2
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	28,0	28,6	27,9	26,1	26,7	26,0	27,3	24,4	25,8	24,4	23,3	22,4	24,3
Banka, finans ve sigorta	22,8	23,3	23,7	28,7	31,0	32,8	34,8	35,2	35,5	35,2	34,8	34,4	34,9
Basın, yayın ve gazetecilik	3,6	4,2	4,6	4,9	5,1	6,2	6,5	5,9	6,6	6,6	6,8	7,8	7,8
Çimento, toprak ve cam	16,7	15,4	16,6	16,2	20,1	20,7	20,5	19,5	20,6	19,6	20,1	19,8	23,0
Dokuma, hazır giyim ve deri	8,6	8,6	9,2	9,2	9,4	9,5	9,4	9,2	9,1	8,7	9,1	9,0	9,2
Enerji	19,8	20,2	19,7	19,9	23,4	25,1	26,8	26,8	27,0	27,3	28,1	27,4	29,3
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	7,0	6,8	7,3	7,8	8,2	7,9	8,3	8,0	8,1	8,6	8,8	9,1	9,7
Genel işler	20,5	18,6	18,8	20,3	23,6	27,4	31,9	29,4	33,3	34,5	36,5	43,5	45,7
Gıda sanayi	13,4	13,0	12,8	11,7	12,2	13,1	13,6	13,5	13,5	13,3	13,3	12,3	12,4
İletişim	23,7	22,5	22,6	23,0	23,0	23,8	25,2	24,1	22,7	23,8	23,0	21,0	22,5
İnşaat	2,3	2,2	2,7	2,5	2,7	2,3	2,7	2,6	3,1	2,9	3,2	3,1	4,4
Konaklama ve eğlence işleri	4,4	3,9	4,2	3,6	4,0	3,6	3,9	3,4	3,8	3,4	4,0	3,4	4,3
Madencilik ve taş ocakları	19,2	18,3	20,2	19,7	20,9	19,2	20,8	18,2	19,3	17,6	18,4	17,2	19,8
Metal	15,1	15,2	15,8	16,0	16,1	15,8	16,9	17,3	17,8	18,0	18,0	18,2	18,4
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	7,5	7,9	9,8	9,8	10,2	10,5	10,7	11,3	11,2	11,3	10,9	11,1	11,5
Sağlık ve sosyal hizmetler	2,5	2,6	2,8	3,9	5,2	6,8	8,1	9,1	10,2	11,8	12,2	12,0	12,2
Savunma ve güvenlik	12,2	12,3	13,2	15,4	20,9	28,0	32,6	32,2	35,5	32,9	39,6	41,1	43,1
Taşımacılık	5,7	5,8	6,4	7,5	8,4	8,6	9,1	9,8	9,8	10,1	9,7	10,4	10,7
Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar	4,3	4,1	4,1	4,3	5,3	6,0	5,9	4,9	5,1	5,1	5,0	5,2	5,2
Toplam	9,2	8,9	9,5	9,7	10,7	11,2	12,0	11,5	12,2	12,0	12,4	12,8	13,9

Tablo 5. İşkollarına Göre Sendikalaşma Oranları (Yüzde) (2013-2019)

Kaynak: ÇŞGB ve AÇŞHB İşçi Sendikaları İstatistikleri. DİSK-AR. (Erişim tarihi: 26.10.2019)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2013 yılından 2019 yılına kadar bakıldığında medya sektöründe sendikalaşma oranının %3,6'dan %7,8'e kadar yükselerek yaklaşık %50'lik bir artış kaydettiği görülmektedir. Ancak işkolu istatistiklerinin geneline bakıldığında 20 işkolu içerisinde basın, yayın ve gazetecilik işkolunun; konaklama ve eğlence işleri, inşaat, ticaret, büro ve sanatlar işkollarından sonra sendikalaşma oranının en düşük olduğu 5. sendika olduğu görülmektedir.

Tablo 6. İşkollarına Göre Sigortalı ve Sendikalı İşçi Sayısı ile Sendikalaşma Oranları (Ocak 2019)

İŞKOLU	İşçi Sayısı	Üye Sayısı	Sendikalaşma Oranı
Konaklama ve eğlence işleri	840.112	35.846	4,3
İnşaat	1.259.940	54.921	4,4
Ticaret, büro, eğitim ve güzelsanatlar	3.596.394	188.147	5,2
Basın, yayın ve gazetecilik	86.366	6.707	7,8
Dokuma, hazır giyim ve deri	1.042.846	96.044	9,2
Ağaç ve kâğıt	224.942	20.771	9,2
Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk	171.981	16.668	9,7
Taşımacılık	750.674	80.268	10,7
Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç	473.045	54.308	11,5
Sağlık ve sosyal hizmetler	424.081	51.572	12,2
Gıda sanayi	603.795	74.644	12,4
Metal	1.521.942	279.790	18,4
Madencilik ve taş ocakları	183.187	36.285	19,8
İletişim	63.714	14.307	22,5
Çimento, toprak ve cam	153.985	35.393	23,0
Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık	139.557	33.930	24,3
Enerji	234.455	68.593	29,3
Banka, finans ve sigorta	287.441	100.188	34,9
Savunma ve güvenlik	291.767	125.619	43,1
Genel işler	1.061.760	485.037	45,7
Genel Toplam	13.411.983	1.859.038	13,9

Kaynak: TC. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), Ocak 2019 İstatistikleri. DİSK-AR. <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalaşma-Arastirmasi.pdf> (Erişim tarihi: 19.10.2019)

Yeni medya ve sendikaların medya sektöründeki bugünkü durumuna baktığımızda karşımıza çıkan en önemli sorun, internet yayıncılığındaki kanuni boşluklardır. Geleneksel medyanın güç kaybettiği¹ bir medya ortamında, yeni medyanın bu boşluğu niceliksel olarak doldurduğu fakat özellikle internet haberciliği yapan gazetecilerin “gazeteci” sayılmalarının bile yeni sayılabilecek bir gelişme olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. İnternet gazetecileri, 14 Aralık 2018 tarihinde Basın Kartı Yönetmeliği'nde değişiklik öngören Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yürürlüğe giren yönetmeliğin, tanımlar başlıklı 4. maddenin n bendinde “Medya Mensubu: Radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi basın-yayın organları ile dijital ortamlarda basın-yayın faaliyeti yürüten çalışanları” olarak tanımlanmıştır². Bu gelişme önemli olmakla birlikte internet gazeteciliğinin henüz emekleme aşamasında olduğunu göstermektedir. İnternet medyası sektöründe yıllarca gazeteci sayılmadan gazetecilik yapmaya çalışan iş görenler, çalışma koşulları bakımından birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu ortam içerisinde internet medyası için sendikal örgütlenme henüz yolun başındadır demek yanlış olmayacaktır. Bugün internet medyası ile ilgili sendikal örgütlenmenin faaliyetlerine TGS'nin yaptığı toplu iş sözleşmeleri örnek olarak verilebilir. Buna göre TGS; Gazete Duvar (1. Dönem) (01.06.2019-01.06.2021) Bianet (2. Dönem) (01.06.2018-01.06.2020) adlı haber siteleriyle toplu iş sözleşmesi yapmıştır. Ancak günümüzde 100'e yakın Türkçe haber yapan haber sitesi olduğu düşünülürse toplu iş

¹<https://www.bik.gov.tr/basin-ilan-kurumu-2019-basin-calisanlari-istatistikleri-aciklandi/>

²<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.465.pdf>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sözleşmesi yapılan site sayısının sadece 2 olması, medya sektöründe sendikal örgütlenmenin geleceğine ilişkin karşımıza önemli bir soru işareti olarak çıkmaktadır.

Sonuç Yerine: Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Geleceği

Medya sektöründe geleneksel medyanın gücü yeni medya karşısında azalmaktadır. İnternet yayıncılığı ile birlikte medya, yapısal olarak hızlı bir biçimde dönüşmüştür ve bu süreç aynı hızla devam etmektedir. Dolayısıyla medya sektöründe sendikal örgütlenmenin, yeni medyanın yapısına uygun yeni stratejiler hayata geçirmesi gerekmektedir. Fazla mesai, çalışma süresi gibi konular yeni medya ile birlikte farklılaşmıştır. Yani sendikalar, “eskinin tabirleriyle” yeninin konuşulamayacağı farklı bir medya sistemi içinde olduklarını iyi analiz etmelidir.

Bugün genel olarak sendikalaşma oranlarına bakıldığında, bir artıştan söz etmek mümkündür. 2013 yılında 3,6 olan medya sektöründe sendikalaşma oranının 2019 yılında 7,8'e yükseldiği görülmektedir. Ancak bu artışın nedenleri üzerinde gerçekçi bir biçimde durmak gerekmektedir. Bugün notere gitmeye gerek kalmadan e-devlet üzerinden kolay bir biçimde sendikaya üye olma imkânı sendikaları sayıca güçlendirmiştir. Bu artışın sendikal örgütlenmeye katkısı kuşkusuz çok fazladır ancak artışın, faaliyetlerin etkinliğini aynı oranda artırıp artırmadığı ise tartışmalı bir konudur. Üye sayısı yükselen ancak örgütlenemeyen bir sendika, medya sektöründeki olumsuzlukları gidermekte yetersiz kalacaktır. Bu nedenle sendikacılığın karşılaştığı genel sorunlardan biri olan “sendikaya güven” konusu, özellikle yeni medya sektöründe çalışan medya profesyonelleri özelinde yeniden ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altun A. (1995) **Türkiye’de Gazetecilik ve Gazeteciler** Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) Yayınları.
- Besen H. (1997) **Türkiye’de Gazetecilik, Gazeteler, Gazeteciler**. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Gökçek Karaca N. (2004) **Türkiye’de Basın Çalışanlarının İş İlişkileri ve Sorunları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Karahisar T. (2012) **Türkiye’de Medya Sektörü ve Gazeteciler**. Ankara: Ekin Yayınları.
- Kumcuoğlu İ. (2013) **Medya Sektöründe Sendikal Örgütlenmenin Sorunları ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Anadolu Üniversitesi.
- Topuz H. (2003) **Türk Basın Tarihi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uçak O. (2011) **Değişen Gazetecilik ve Yeni Yasal Düzenlemeler** Ankara: Derin Yayınları.
- Yağlı, S. (1996) “Türk Yazılı Basınında Örgütlenme ve Basın Sendikalarının Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Yolları.” **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ege Üniversitesi.

21. Yüzyılda Futbol Taraftar STK'larında Yeni Yapılanmalar

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU ¹

ÖZET:

Futbol, dünya genelinde yüksek düzeyde popüleriteye sahip olarak taşıdığı misyonu itibarıyla spor olgusunun üzerinde bir boyuttur. BM'ye üye ülke sayısı 193 iken FİFA'ya üye ülkesinin 208 olması ciddi bir göstergedir. Futbolu bu düzeyde yüksek temsil kabiliyetine taşıyan futbola gönül vermiş taraftarlar ve onların oluşturduğu yapılanmalar ve STK'lardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AHİM) tarafından 1996 yılında verilen BOSMAN Kararı milat değerinde sonuçlar doğurmuştur. Sürece UEFA müdahale etmiş, Finansal Fair Play (FFP) Kriterleri geliştirerek, orantısız borçlanmalara müeyyideler getiren düzenlemeler geliştirmiştir. Borç girdabına giren Kulüpler şirketleşme veya borsaya girmiş, başta tarihi geçmiş olan kulüp taraftar dernekleri tepkisel davranışlar sergilemiştir.

Avrupa genelinde toplumsal yaşamda görülen ve ciddi savrulmalardan birisi olan nefret suçlarının kendisini futbol taraftarları arasında göstermesi sonrasında reaksiyon olarak kurulmuş entelektüel STK'ların hedefi bu savrulmalarla mücadeledir.

Futbol sektöründe ekonomik ve sosyal gelişmeler Taraftar yapılanmalarını değiştirdi. Ticarileşme öncesi ve sonrasında Avrupa Futbol Taraftar yapılanmalarının gündemleri, öncelikleri ve faaliyet alanları bu araştırmanın konusudur. Literatür taraması ve gözlem yöntemiyle yapılan çalışmada; çatı örgütler irdelenmiştir. FARE, FSE (Football Supporters Europe), BAFF (Bündis Aktive Fans), FATAB (Futbolda Aktif Taraftarlar Birliği), TFTF (Tüm Futbol Taraftarlar Federasyonu) gibi STK'ların kendilerinin geliştirdikleri, AB fonlarını başarılı kullanarak projelerde yol gösterici sonuçlara ulaşmışlardır.

Anahtar sözcükler: futbol taraftar STK'ları, FARE, FSE, ticarileşme ve nefret suçları

Jel Kodları: I20, Z10

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Çanakkale / TR, necerrahoglu@comu.edu.tr

New Structurings in Football Fan NGOs in 21. Century

Assoc. Prof. Necati CERRAHOĞLU¹

ABSTRACT:

Football, with a high level of popularity throughout the world, carries a mission beyond the phenomenon of sports. In cooperation, the number of members to FİFA is 208 meanwhile 193 in BM, is a serious indication regarding to this importance. The reason of this high level of representaiton is the football fans, the structures and the NGOs they constituted. The Bosman Ruling which manifested by European Human Rights Court (EHRC) in 1996 resulted as a milestone. UEFA intervened to the course by improving the Financial Fair Play (FFP) criterias and sanctioned the high borrowing among footbal clubs. Football clubs in the debt vortex began to incorporate or going into stocks markets resulted with a retroaction from the old football fan associations.

The spread of the hate crimes which can be seen in general life in Europe into football fans eventuated as a reaction of the intellectual NGOs operating in football by fighting against the mentioned problem.

Economical and social advances in football sector reconstructed football fan organizations. The subject of this study is the agendas, priorities and the fields of activity of these football fan organizations in Europe before and after the commercialization. Having adopted the literature review and observation methods, the study examined the head organizations. The organizations such as FARE, FSE (Football Supporters Europe, BAFF (Bündis Aktive Fans), FATAB (Association of Active Fans in Football), TFF (Federation of All Football Fans) were observed to be improving themselves and achieved to guiding results by the effective usage of EU fundings.

Key Words: NGOs in football fans, RARE, FSE, commercialization and hate crimes.

Jel Code: I20, Z10

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Sports Science Faculty, Çanakkale / TR, necerrahoglu@comu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatına üye ülke sayısından daha fazla ülkenin Uluslararası Futbol Federasyonlar Birliği Federasyonu FIFA'ya üye olmuş olması yorumlanması gereken bir olgudur. Buradan anlaşılacağı üzere küçük ülkeler (ve ada ülkeleri) kendilerini FIFA aracılığıyla temsil istekleri daha yükündür. Böylelikle de kendilerini uluslararası platform anlamında futbol cazip gelmektedir.

Futbolun küresel anlamda ulaştığı popülarite sayesinde gücünü günden güne pekiştirerek daha yüksek hedeflere odaklanmaktadır. Ekonomik bağlamda da gittikçe kaynaklarını artıran ve çeşitlendiren futbola daha yüksek yatırımlar da yapılmaktadır. Bu yatırımlar şüphesiz ki daha fazla para kazanmak hedeflidir. Her geçen gün daha da ticarileşen futbolda herşey yatırımcıların istediği gibi gelişse de taraftarlar açısından gidişat sorunlu olarak algılanmaktadır.

Futbolda taraftarları artan ticarileşmede kulüplerin görülmemiş şekilde borçlanmaları sonrasında kendilerinin finansman kaynağı olarak görülmesi yanı sıra taraftarların müsabakalara giriş biletlerine ulaşımında sınırlamalar yaşamaları gibi sorunlara tepkisel davrandıkları gözlemlenmektedir. Futbol isimli gösterinin merkezinde taraftar vardır mottosunun geçerliliği ciddi şekilde sorgulandığı süreçler yaşanmaktadır. Avrupa genelinde toplumlarda görülen aşırı sağ siyasi yaklaşımların devamında;

- Irkçılık,
- Ayrımcılık,
- Aşağılama,
- Yabancı Düşmanlığı,
- İslamafobi

gibi sapkın davranışlarda çok tehlikeli tırmanışlar söz konusudur. Bu davranışlara tepki olarak yeni ve entelektüel taraftar yapılanmaları kurulmuştur. Bu yapılanmalar Avrupa Birliği ve UEFA gibi üst yönetim organları tarafından "ortak yaşama katkı", "entegrasyon (uyum) sürecine destek" ve "kamu yararı" gerekçelerinden dolayı cesaretlendirilip, çeşitli proje çağrıları ve fonlar ile desteklenmektedir.

AVRUPA FUTBOL YAPISINDA RADİKAL DEĞİŞİKLİKLER

Futbolun dünya genelinde virtini Avrupa'dır. Dünyanın en kaliteli ve en pahalı futbolcuları Avrupa liglerinde özellikle de İngiltere'de kendilerine yer bulmaktadır. 2000'li yıllardan sonra hız kazanarak tek bir ülke olma yolunda hızlı adımlar atan Avrupa Birliği ülkeleri tek para birimi (Euro) üzerinde mutabık kalmış, sınırları da kaldırarak önemli mesafeler almışlardır. Avrupa genelinde başta futbolcular olmak üzere sporcuların kulüpleriyle yaşadıkları bazı anlaşmazlıklar artık yeni bakış açısıyla değerlendirilmeğe başlanılmıştır. Avrupa Adalet Divanına akseden davalardan BOSMAN Davası bir milat oldu. Bu karar ile futbolcular serbest dolaşım hakkına kavuştular.

Avrupa Birliği genel anlamda sporun dış çerçeve şartlarını oluşturmak için konuyu "insan hakları", "çalışanların özgürlüğü" ve aralarında "uygulamanın birliğini tesis etmek" için bağlayıcı kararlar aldı. AB 2007 yılında Sporun Yeni Yol haritasını belirlemek için Modern sporun başlatıcısı ve yapılandırıcısı olan Fransız entelektüel Baron Pierre de Cuobertin'in adının verildiği bir raporu yayınladı. Beyaz Kitap (WHITE PAPER ON SPORT) kapsamı ve derinliği itibarıyla çok orijinal bir çalışma olup, tüm Avrupa

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ülkelerinin spordaki toplumsal gelişmeleri analitik olarak irdeleyip, kapsamlı ve genel tavsiye kararları ihtiva etmektedir. Avrupa toplumlarda spor bağlamında zorluklar ve riskler tespit edilmiş ve bunlara olası genel ve makro çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Genel olarak Beyaz Kitap;

1. Giriş
2. Sporun Toplumsal Rolü
3. Sporun Ekonomik Boyutu
4. Spor Organizasyonu
5. Takip
6. Sonuç

Olmak üzere altı temel bölümden oluşmaktadır. Sporun Toplumsal rolü başlığı altında 8 (sekiz) alt başlık bulunmakta, bunların içerisinde de en önemlisi "**İrkçılık ve Şiddeti Önleme ve bunlarla mücadeleyi güçlendirme**" başlıklı kısmıdır. Spor Organizasyonu bölümü altında da 8 (sekiz) alt başlık içerisinde en dikkat çeken "**Reşit Olmayan Oyuncuların Korunması**" ile "**Yosuzluk, Kara Para Aklama ve diğer Mali Suçlar**" konulu başlıklardır.

(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex:52007DC0391#document1>)

Avrupa Futbol Federasyonları Birliği UEFA'nın Süreçe Katkısı: FFP Kriterleri

UEFA İcra Kurulu 2009 yılında futbolu finansal açıdan güzelleştirmek adına Finansal Fair Play (FFP) kurallarını geliştirmek için bir Finansal Adil Oyun ve Toplumsal Sorumluluk Komitesi kurdu. FFP, 6 (altı) ilkenin hayata geçirilmesini planladı. Bu amaçla UEFA Finansal Fair Play Komitesi, UEFA'ya bağlı tüm federasyonlarda profesyonel futbol kulüplerinin / futbol ailesinin 2014-15 sezonuna kadar bu ilkelere uymalarını, bunun için gerekli yasal-yönetmelik yapıları sonuçlandırılmasını talep ediyor, süreci takip ediyor ve denetliyor. "Futbolun krize yuvarlanmasına veya ölümüne seyirci kalmayacağız" diyen Platini Finansal Fair Play hareketini başlattı. Bu kurallar bütünü ile uygulandığı takdirde, futbol eski sağlığına kavuşacağı öngörümüştür. Para "futbolun kanındaki şekere" benzetilmekte, fazla para futbolun sağlığını bozmakta yaklaşımı ileri sürülmektedir. Bu amaçla FFP ile kulüplerin kendi aralarında da daha dengeli ve rekabetçi mücadele hedeflenmektedir.

"Finansal fair playin temel kuralları Akşar (2004) tarafından aşağıdaki maddeler halinde belirtilmiştir.

1. *Yöneticiler kulüp için ceplerinden harcama yapamayacak. (Paralı başkan dönem sona eriyor.)*
2. *Yöneticilere, şirket ortaklarına veya ilişkili şirketlere olan borçlar, 2012-13 sezonuna kaynaklarına ödenecek. (Borçlar kaynaklarına iade olunacak)*
3. *2012-2013'ten itibaren kulüpler transfere gelirlerinden daha fazla harcama yapamayacak. (Denk Bütçe uygulaması esas olacak.)*
4. *Mali tablolarında parasal olmayan gelirler yer alırsa, (Örneğin, başkan veya ortakların borç verdiği paralar) bu gelirler futbol dışı gelir kabul edilecek ve kulüp gelirleri içinde sayılmayacak. (Sadece kulübe hibe edilen tutarlar gelir sayılacak.)*
5. *Hiçbir futbolcu, kulüp ya da yasal otoriteye vadesi geçmiş borç bulunmayacak. (Gelirlerden daha fazla borçlanılmayacak. (Denk Bütçe İlkesi). Bu durumda transfer yasağı geliyor.*
6. *Öz sermayenin eksiye düşmesine izin verilmeyecek. Kulüplerin başabaş noktasını yakalamalarına olanak sağlamak için kulüplerin belirli bir dönem zarar etmelerine izin verilecek.*
7. *Futbolculara yapılacak ücret, maaş ve prim ödemeleri, toplam gelirin yüzde 70'ini geçemeyecek.*
8. *Kulübün toplam borcu, toplam gelirinin yüzde 100'ünü geçemeyecek. (Denk Bütçe Uygulaması)*
9. *Bütçesi 5 milyon euronun altındaki kulüpler finansal kriterlerden muaf tutulacak.*

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

10. Kulüplerin ilişkili şirketleri ile yaptıkları her türlü ticari işlemde geçerli olan fiyatların piyasa emsallerinden oldukça yüksek veya düşük olması durumunda, bu rakamların gelir veya gider hesaplarına herhangi bir etkisi olmayacak, söz konusu işlem için bir emsal piyasa fiyatı bulunarak gelir ve giderin tespitinde bu fiyat dikkate alınacak." (Akşar 2004)

Avrupa'da Entelektüel STK'lar Kurulması ve Örgütlenmeler

Avrupa Birliği ulaştığı bu sonuçlar aslında saha çalışmalarının bir sonucuydu ve Avrupa toplumunda tespit edilen risklerin minimize edilmesi anlamında tedbirler geliştirmek üye ve aday üye devletlere tavsiye kararları içermektedir. Tespit edilen ve rapora yansıyan problemler alanlardan birisi de gittikçe artan "İrkçilik" ve "Yabancı Düşmanlığı" sorunudur. Avrupa genelinde bağımsız STK'lar toplumda kendini ciddi olarak göstermeye başlayan; Şiddet, İrkçilik, Ayrımcılık, Aşağılama ve Yabancı Düşmanlığı konularında örgütlenmeye başladılar. Bu STK'lar daha sonra kısa adı FARE olan **Football Against Racism in Europe** çatı örgütlenme altında yapılanmıştır. FARE ile UEFA'nın birlikte geliştirdiği Eğitim ve Kampanya programları büyük yaygınlık ve beğeni kazandı.

Alman Ulusal Aktif Futbol Taraftarları (**Das Bündnis Aktiver Fußball-Fans - BAFF**) isimli STK, 1993'de Hitler'in doğum günü anısına düzenlenen futbol maçını engellemek için toplanan guruplardan doğdu. Bu entelektüel düşünce ile yapılanlar sonrasında gönüllülük esasına göre yapılanarak çeşitli kampanyalar aracılığıyla Alman tepe yöneticilerine ulaşmış, kendilerini ifade etmişlerdir.

- 2004'de Almanya Cumhurbaşkanı **Johannes Rau** ile temas,
- 2005 Temmuz ayında İçişleri bakanı Otto Schily'ye ziyaret,
- 2005 Eylül ayında BAFF'ın "PROFans" projesinin sunumu,
- Stadionwelt dergisi ile Alman Futbol Kulüpler Birliği (DFL) birlikteliği,
- BAFF Avrupa'da benzer kampanyalara ve çeşitli internet faaliyetlerine destek verdi,
- Video-Aksiyonu "*Show Racism the Red Card*" projeleri organizasyonu gerçekleştirdi.

En popüler spor dalı futbolun temel problemi olan ırkçılığa karşı mücadele hedefi ile Avrupa'nın farklı kesimlerinden bu konuya hassasiyet duyan taraftarlar ve diğer paydaşlar Şubat-1999 tarihinde Viyana'da düzenlenen konferansa katıldı. **Football Against Racism in Europe (FARE)** adı altında faaliyet yürüten bu STK grubu, "*Dünyada herkes en güzel oyun olan futbolu hiçbir korku ve endişe içerisinde olmadan oynama, izleme, konuşma, kritik etme hakkı ve özgürlüğü vardır*" sloganı ile örgütlendi. Stadyumlarda, maçlarda, soyunma odalarında, antrenman sahalarında, bürolarda, sınıflarda;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

tarafarlardan, oyuncularından, antrenörlerden, yöneticilerden ya da eğitimcilerden gelebilecek "**yabancı düşmanlığı**", "**aşağılayıcı tavırlar**" ve "**dışlayıcı yaklaşımların**" her türüsüne karşı mücadele edilmesi gereği ile yapılandı. (Cerrahoğlu, 2006 a)

Geliştirdiği aksiyon planında; özellikle ırkçılıkla mücadeleyi hedef alan FARE, 13 farklı Avrupa ülkesinde internet ağı ile eylem planını uygulamaktadır. Bu planda; ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık, aşağılamak, küçümsemek gibi yaklaşımlara karşı kamuoyu oluşturmaktadır. FARE; farklı etnik gurupların kültürel birlikteliğinin korunması yanında futbolun en yüksek kullanılabilirliği hedefler ve tarafların ortak hareket etmesini öngörür. (Dilican, 2018)

AB ve UEFA tarafından Desteklenen Eğitim Projesi

İrkçiğe karşı Birliktelik (vereint gegen Rassistus) mottosu ile yapılandırılan projede "**Dernekler için El Kitabı: Futbol Kulüplerinde İrkçılığa karşı Mücade (Ein Handbuch für Vereine Bekämpfung von Rassistus in Kulüpfussball)**" konulu çalışma yürütülmüş, burada tüm Avrupa ülkelerine örnek araştırmalar takdim edilmiştir. Her ülke kendi kültür yapısına göre ana fikri farklı yöntemler ile gerçekleştirme çağrısı yapılmıştır. Avrupa ülkelerinde konuya duyarlı STK'lara fon desteği de sağlanarak çalışmanın gerçekleştirilmesi teşvik edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Barcelona ve Hamburg futbol kulüplerinin geniş desteği ve konuya duyarlı taraftarlara ve STK'lara stadyumlarını açarak organizasyona destek olan kulüpler büyük sempati kazandılar. UEFA'nın desteği ile geliştirilen projenin Avrupa'ya yayılması da zor olmadı. Proje kapsamında ünlü siyahi oyuncuların görev alması temin edilerek, özellikle de okul çocuklarından başlanılan eğitim kısa sürede beğenildi ve yayıldı. Projeden oluşturulan el kitabı futbol kulüplerine dağıtıldı ve eğitim materyali olarak kullanıldı.

Söz konusu proje Türkiye'de de işlenmiştir. Kısa adı FATAB olan Futbolda Aktif Taraftarlar Birliği tarafından 2010 yılında Avrupa Birliğinden proje desteği alınarak Şimdi Hareket Zamanı isim altında bu makeleyi kaleme alan araştırmacı yürütücülüğünde gerçekleştirilmiştir. (FATAB, 2010)

Projenin içeriği;

1. Irkçılık
2. Ayrımcılıkla mücadele
3. Cinsel istismar
4. Takımlar için kampanyalar ve temel konular
  - a. Çalışma planlarının oluşturulması
  - b. Örnek figürler yoluyla eğitim faaliyetleri
  - c. Irkçılık karşıtı organizasyonlar ve özel günler
  - d. Futbolcu ve teknik ekiplerin görevlendirilmesi
  - e. Eğitim kurumlarında aktiviteler
5. FARE faaliyet programlaması
  - a. Açık ve Net Fikir Beyanı
6. Fanlarla işbirliği
  - a. Irkçılık yanlısı seyirciler ve taraftarlarla iletişim
7. Güvenlik önlemleri; kolluk kuvvetlerinin yaklaşımı
8. Özel gruplarla (Etnisite) birlikte çalışma
  - a. Etnik gruplara bağlı azınlıklar
  - b. Etnik gruplara daha fazla imkan tanımak
9. Medyanın organlarının etkili kullanılması
10. UEFA ve FARE'nin eşgüdümü ve işbirliği

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Futbol Taraftarları Gerçekten Gösterinin Merkezinde mi?

2006 Dünya Futbol Kupası şöleni başlamadan organizasyon ile ilgili düzenlemeler herkesi memnun edemiyor. Bu ayrıcalıklı seremoniye katılmak isteyenler, uygulanan bilet dağıtım sistemine eleştirilerini yükselttiler. Bireysel hak ve özgürlüklerin, güvenlik gerekçesiyle sınırlandırılması, Alman mahkemelerinin ve AB-Rekabet Komisyonunun gündemine geldi.

Dünya Kupası maçları başlamadan önce FIFA, ciddi bir şekilde **tekelleşme** ile itham ediliyor. Maçlara giriş biletleri sorunu, FİFA'ya imaj kaybettirmeğe devam ediyor. Seyircilerin biletler ile ilgili şikâyetleri bitmek bilmiyor. Ziyaretçilere sunulan biletlerin toplamı 3 milyon, buna karşın talep edilen 30 milyon olunca sıkıntılar da kaçınılmaz olarak gündeme geliyor.

2006 Dünya Kupasında Almanya' da Sunulan Biletlerin Sayısal Dağılımı		
Alıcı	Bilet Âdeti	Yüzde Oranı (%)
Serbest Satışa Konulan	913,000	31.2
Sponsorlara Sunulan	555,000	19.0
Organizasyona katılan ülke federasyonları	468,000	16.0
Alman Futbol Federasyonu (DFB)	389,000	13.3
Protokol ve Özel Konuklar	347,000	11.9
Organizasyona katılmayan federasyonlar	191,000	6.5
Televizyon ve Yayın Haklarına sahip şirketler	64,000	2.2
Toplam	2,927,000	100

Kaynak: Kicker vom 04.02.2005

Bilet satışlarında ve sonrasında yaşanan sorunlar Alman medyasın Obmusmanlara, mahkemelere ve nihayet AB Parlamentosu gündemine geldi. AB Alman Milletvekili Lambbsdorff, bilet satış modeli FİFA'nın tekelleşmiş karakterini soru önergesi ile AB-Rekabet Komisyonuna taşıdı.

Bu arada Alman Futbol Federasyonu "**eksik şeffaflık**" ile suçlanıyordu. İnternette sunulan, opsiyonlu (yedek) biletlerin garanti içermemesi, buna rağmen bedellerinin peşin tahsil edilmesi, kullanılmayan

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bilet bedellerinin iadesinin ise ancak Kupası sonrası ödenecek şekilde tasarlanmış olmasının hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle konu, Brüksel'de görüşüldü. Lambdsdorff, beklediği kararı bulamayınca, hukuka uygun olsa da, kamu vicdanına aykırılıklar olduğu savıyla sporseverleri boykota çağırdı.

Almanya 2006 Dünya Kupası Biletlerinin Fiyatları (€)				
Kategori	1	2	3	4
Açılış Maçı	65	115	180	300
Gurup Maçları	35	45	60	100
İlk Sekiz Maçları	45	60	75	120
Çeyrek Final Maçları	55	150	240	400
Üçüncülük Maçı	40	60	75	120
Final Maçı	120	220	360	600

FİFA Başkanı Blatter bilet dağılım modelini önceden onaylamasına rağmen, gerçeği açıklamaması ve daha fazla ticarileşmeden yana taraf olmasından setçe eleştirilmektedir. VIP-Davetlilerinin 1900 €'dan başlayan fiyatlarla satılıyor olması, kitlelerin öfkelerini ve dışlanmışlığını hissettirmiştir. Bilet fiyatlarına "**ucuz**" denemez, hele de Avrupa dışından Almanya'ya gelmeyi düşünen futbol sevdalıları için. Fakat, 2002 Japonya-Kore Dünya Kupası Bilet fiyatlarını temel alıp karşılaştırma yapan uzmanlar; 2006 Almanya'daki organizasyonun fiyat politikasını "**makul**" değerlendirmektedirler. Futbolu yönetenler ve Politikacılar, fırsat buldukça seslendirdikleri slogan; "**gerçek taraftar futbol seremonisinin merkezindedir**" yaklaşımı günümüzde sorgulanmaktadır. Futbolun kendisine ait olduğunu düşünen tabandaki yığınlar, artan eğilim sergileyen ticarileşmeye karşı öfkelenmekte ve son ayrıcalıkları olan Futbol keyfini de kaybetmiş olmanın endişesiyle davranmaktadırlar (Cerrahoğlu, 2006 b).

FSE Avrupa kıtasından 48 ülkeden taraftarların üyelikleriyle oluşan bağımsız, temsilcili, demokratik ve halk tabanlı bir ağıdır. Günümüz futbolunun tartışılması gereken konuları olan bilet satışı, taraftar kültürü, ırkçılık ve cezalar hakkında Avrupa'daki futbol taraftarları nihayet güçlü bir birlik haline gelip tek bir ses olabilecekler. Tüm Avrupa'daki taraftarları ilgilendiren konuların tartışıldığı, Arsenal stadyumunda yapılan toplantı FSE ağının gelişimine büyük ivme kazandırdı. İkinci toplantıda; ırkçılık, cezalar, bilet fiyatlandırması ve ticarileşme konuları tartışıldı; gerekli yasal işlemler ile FSE'nin resmileştirilmesi kararı alındı. Üyelik her türlü taraftar organizasyonlarına açık tutuldu ve FSE'yi daha ileri götürecek bir komite seçmek amacıyla demokratik seçimler gerçekleştirildi. Avrupa çapında ilk kampanyalar başlatılırken, en dikkat çekici kilometre taşı UEFA'nın FSE'yi taraftar konularında diyalog partneri olarak tanıması oldu. İstanbul'da ilk kez Temmuz 2012 tarihinde düzenlenen Kongreye UEFA, TFF ve İBB ekonomik destek sundu. TFF ve FATAB yanı sıra **UNİFEB, UNİBJK ve UNİultraAslan** gruplarının lojistik ve katılım desteği sunduğu organizasyon alınında ilk olma zelliğine sahiptir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

SONUÇ ve ÖNERİLER

Avrupa'da siyasi gelişmeler hızlı bir şekilde futbol aracılığı ile topluma yansımakta, başta ırkçılık olmak üzere Nefret Suçları hızla yayılmaktadır. Futbolun popülaritesini ve PR gücünü kullanmak isteyen kötü niyetli guruplar propagandalarını iletmekten çekinmemektedir.

Futbolda hızlı ticarileşme ve bunun getirdiği olumsuz sonuçlardan dolayı kulüpler hızla ve kontrolsüzce borçlanmakta, başta AB Konseyi ve UEFA konuya yakın ilgi göstererek kurumsal çözüm girişimlerinde kararlı görünmektedir. UEFA Finansal Fair Play komisyonu kurarak futbolun borç batağına saplanmasına önlemler geliştirdi. AB Konseyi de futbolda daha yaygın görünen Nefret Suçlarına karşı tavsiye kararları geliştirdi ve en önemlisi de reaksiyon olarak kurulan ırkçılık karşıtı STK'lara motivasyon ve fon desteği sundu. Geliştirdiği eğitim projeleri, yaptığı çağrılar ile hedefe yönelik projeleri destekleyerek sürece katkıda bulundu.

Araştırmaya konu olan alanda Avrupa'nın ve onunla bağlantılı Türkiye'deki STK'ları incelediğimizde, Türk STK'ları etkinlik ve aktivitelerinde henüz başlangıç aşamasında gözlemlenirken ciddi fon sıkıntısı içerisinde oldukları tespit edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- FARE (Football Against Racism in Europe),
- FSE (Football Supporters Europe),
- BAFF (Bundis Aktive Fußball Fans),
- FATAB (Futbolda Aktif Taraftarlar Birliği),
- TFTF (Tüm Futbol Taraftarlar Federasyonu),
- TARAF-DER (Taraftar Hakları Derneği).

Yukarıda belirtilen Türk ve Avrupa merkezli Futbol Taraftar STK yapılanmalarının kendilerinin geliştirdikleri aktiviteler ve EU fonları tarafından önerilen projeler ile ulaştıkları başarılı sonuçlar yeni dönem Futbol STK'larının da yol göstericileri konumundadır.

Gençlik ve Spor Bakanlığının yanı sıra Türkiye Futbol Federasyonunun (TFF) nefret suçları ile mücadele konseptini belirlemiş olan Türk STK'ları arasında işbirliği yok denecek düzeyde zayıf durumdadır. Bakanlığın ve federasyonun konuyu gündemine almaması büyük eksiklik olarak değerlendirilmektedir. AB'ye aday üye bir ülke olarak Türkiye toplumunda Beyaz Kitap isimli raporun çağrılarını yapılandıran her hangi bir projeye ve aktiviteye de raslanılamamıştır. Futbolun gücü ve ulaştığı potansiyel dikkate alındığında Türkiye içerisinde de konuya duyarlı STK'ların Bakanlıklar ve federasyonlar düzeyinin de üzerinde devlet desteği ile kamu yararına faaliyetler ve Avrupa'da başarıyla icra edilen benzer kampanyalar ile yapılandırılmasında büyük yararlar görülmektedir.

KAYNAKLAR

Akşar, T. Bosman Kararları ve Futbolda Liberal Devrim <http://arsiv.ntv.com.tr/news/280928.asp>

BAFF (Bundis Aktive Fussballdans) http://d-a-s-h.org/dossier/02/01_baff-en.html
<http://archiv.aktive-fans.de/01a9d793eb002811c/50146094ee0153c08/index.html>

Cerrahoğlu, N. (2006 a); Can Football Fan Associations Be Described As NGOs? Taraftarlıktan Sorumluluğa, Futbol Taraftar Dernekleri STK Olabilir mi?, III. Uluslararası DTL'lar Kongresi, Kongre Tam Bildiriler Kitabı s. 637 – 643, Çanakkale

Cerrahoğlu, N. (2006 b); Almanya 2006 Dünya Şampiyonasının Sosyo-Ekonomik Bir Analizi s. 960-962. 9. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi. Muğla

Dilican, Tunay (2018); *Football supporter structures as the formation of non-governmental organization*, Tez No:518175. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

FATAB, (Futbolda Aktif Taraftarlar Birliği) www.fatab.org

TFTF, (Tüm Futbol Taraftarlar Federasyonu) <http://www.tftf.com.tr>

White Paper on Sport, Commission of The Europea (Beyaz Kitap)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex:52007DC0391#document1>

Sendikadan Derneğe Bir Sivil Toplum Hareketinin Başkalaşımı: TÖS VE TÖB-DER Örneği

1. Prof. Dr. Tuncay GÜLOĞLU¹

2. Arş. Gör. Enes ATAY²

ÖZET:

Türkiye’de sendikal hareket Osmanlı Devletinin son döneminde doğmuş ve gelişmeye başlamıştır. Ancak gerek Osmanlı son döneminde gerekse Cumhuriyet ilk döneminde yapılan hukuki düzenlemelerle Türkiye’de sendikacılığın gelişmesine fırsat verilmemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye’de sendikal hareket 1947 yılında yasallaşan 5018 sayılı “İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun” ile meşru zeminde gelişmeye başlamıştır. Bu dönem itibariyle sendikal hareket işçi ve işveren sendikalarını kapsayan bir hareket olmuş, memurların sendikal örgütlenmelerine ilişkin herhangi bir düzenleme ise yapılmamıştır. Türkiye’de 1961 Anayasası ile çalışma hayatında yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden birisi de anayasa ile memurlara da sendika kurma hakkının verilmesidir. Bunun sonucu olarak 1965 yılında çıkarılan 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu ile beraber memurlar arasında da yoğun bir sendikalaşma hareketi başlamış ve birçok memur sendikası kurulmuştur. Her ne kadar memurlara toplu iş sözleşmesi yapma ve greve gitme hakkı verilme de bu dönem kurulan sendikaların gerek sayıları gerekse üye sayıları bu alanda örgütlenme talebini göstermektedir. Bu dönem 1971 Askeri Muhtırası ve onun sonrasında yapılan ve memurların sendika kurma hakkını ortadan kaldıran anayasa değişikliğiyle son bulmuştur. Bu çalışmada 1960 döneminde kurulan dönemin önemli bir sivil toplum örgütü haline gelen Türkiye Öğretmenler Sendikasının (TÖS) kuruluşu, gelişimi, yaşanan sorunlar ile Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği’ne (TÖB-DER) dönüşmesi ve TÖB-DER’in ortadan kalkması ile son bulan süreç incelenecektir. Kanuni kısıtlamalar sonucu, sosyal, hukuki ve siyasal değişimlerle bir memur sendikasının bir derneğe nasıl ve ne şekilde dönüştürdüğü analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: TÖS, TÖB-DER, sivil toplum örgütleri

JEL Kodu: J5, L3

---

¹ Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, tguloglu96@yahoo.com

² Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, enes.atay@yalova.edu.tr

A Civil Society Movement Transformation From a Union to an Organization: The Case of TÖS and TÖB-DER

Prof. Dr. Tuncay GULOGLU¹

Research Assistant Enes ATAY²

ABSTRACT:

Labor union movement was born and began to develop in Turkey in the last period of the Ottoman Empire. However, in the last period of Ottoman Turkey as well as in the first period of the Republic was not given the opportunity to the development of trade unionism. After the Second World War period, the trade union movement in Turkey was legalized by the Trade Unions Act of 1947 and began to develop on legitimate grounds. As of this period, the trade union movement was a movement involving employees' and employers' unions, and no arrangements were made regarding the union organization of public workers. Working life of Turkey entered a new era by the Constitution of 1961. During that period one of the important developments is that the constitution gave the public workers the right to form trade unions. As a result of this right, Public Workers Trade Unions Law enacted in 1965, an intensive movement of unionization among the public workers started and many public workers unions were established. Although the public workers didn't have the right to enter into collective bargaining and strike, both the number of unions and the number of members of the unions increased in that period and those indicate the demand for organization in this field. This period ended with the 1971 Military Memorandum and the subsequent constitutional amendments that abolished the right of public workers to form trade unions. In this study, Turkey Teachers Union (TOS) was examined by its establishment, development and problems and its transformation to Teachers Mergers and Solidarity Association (TOB-DER). It will be analyzed that how a NGO transforms from a labor union to an association because of legal restrictions, the social and legal and political changes.

Keywords: TÖS, TÖB-DER, Non-Governmental Organizations

JEL Code: J5, L3

---

¹ Yalova University, School of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, tguloglu@yalova.edu.tr

² Yalova University, School of Economics and Administrative Sciences, Department of Labour Economics and Industrial Relations, enes.atay@yalova.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Türkiye’de sendikacılık, tarihi süreçte gelişimini önemli dönüşümlerle göstermiştir. Sendikacılığın gelişimi açısından Türkiye sendikacılığı dört farklı dönem halinde incelenebilir. Öncelikle Osmanlı Devleti’nde sendikal hareketin 1871 İstanbul’da kurulan Ameleperver Cemiyet ile başladığı kabul edilebilir (Işıklı, 1972: 291). Buna göre Türkiye’de 1871-1947 dönemi sendikal hareketin ilk dönemi olarak kabul edilebilir. Bu dönemde sendikacılık düzensiz bir seyir izlemiştir. Özellikle yeni başlayan sendikal hareket ilk olarak 1908 senesi Ağustos ve Eylül aylarında gerçekleşen bir dizi grev nedeniyle çıkarılan 1909 tarihli “Tatil-i Eşgal Kanunu” ile kısıtlamalara uğramıştır (Çavdar, 2005:87-89). Diğer yandan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de sendikacılık ve sendikal harekete menfi etkileri olan düzenlemelerde bulunmuştur. 1925 tarihinde yürürlüğe giren “Tahrir-i Sükûn Kanunu” ile hükümete ülkenin sosyal düzenini, huzur ve asayişini bozan veya bozmaya çalışan tüm örgüt, yayın ve gösteri eylemlerini yasaklama yetkisi vermişti. Tahrir-i Sükûn Kanunu ile fiilen Türkiye’de işçi hareketleri yasaklanmış oluyordu. Bunun bir yansıması olarak 1928 senesinde “Amele Teali Cemiyeti” takibata uğrayarak kapatılmıştır (Mahiroğulları, 2005: 30). Buna ilave olarak 1938 senesinde çıkarılan 3512 sayılı “Cemiyetler Kanunu” da 9. Maddesinin H bendinde Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını yasaklamıştı. Bu düzenleme ile de sendikal örgütlenme yasal zeminde tamamen yasaklanmıştır (Mahiroğulları, 2005: 31). 1871-1947 arası Türkiye sendikacılığının ilk dönemine bakıldığında zaten yetersiz olan sendikal örgütlenmenin getirilen düzenlemelerle tamamen kısıtlandığı adeta yeni doğan sendikal hareketin yok edilme noktasına geldiği söylenebilir.

Türkiye’de sendikal hareketin 2. dönemi 1947 senesinde çıkarılan 5018 sayılı “İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun” ile başlamıştır. Aslında ilk olarak 1946 yılında Cemiyetler Kanunu’nda değişikliğe gidilerek sınıf esasına veya adına cemiyet kurulması yasağı kaldırılmıştır. Böylece hukuki olarak sendika yasağı rejiminden sendika özgürlüğü rejimine geçilmiştir. Yine 1945 yılında Çalışma Bakanlığı ve 1946 yılında ise İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuştur. 5018 sayılı kanuna göre sendikalar genel sözleşme adı altında toplu sözleşme yapma hakkına sahip olurken, grev ve lokavt yasağı getirilmiştir (Güloğlu, 2012).

1947-1960 dönemi Türkiye’de sendikacılığın yeniden doğuş dönemi olarak da görülebilir. Bu dönemde çeşitli kanunlarla yasaklanan sendikacılık yeniden gelişim göstermiş çeşitli alanlarda pek çok sendika kurulmuştur. 1952 senesinde Türk-İş’in kuruluşu da bu alandaki önemli bir gelişmedir. Bu dönemki düzenlemelere bakıldığında memurlara sendika kurma veya örgütlenme hakkı konusunda herhangi bir düzenleme ve gelişmenin olmadığı da söylenebilir.

1960 yılına gelindiğinde ise Türkiye demokrasisini kesintiye uğratan askeri darbe meydana geldi. Askeri darbe sonrası dönemde hazırlanan ve 1924 Anayasasını iptal eden yeni anayasa 09.07.1961 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası 1924 Anayasasından farklı olarak sosyal ve ekonomik haklara geniş yer vermiştir. Sendikacılık açısından bu anayasanın getirdiği en önemli iki yenilik kamu çalışanlarına sendika kurma hakkı tanınması ve grev hakkı olmuştur. (Çavdar, 2005:144).

12 Mart 1971 Muhtırası sonrası dönemde sendikacılık, grev ve kamu sendikacılığına ilişkin önemli kısıtlamalar olmasına rağmen 1980 askeri darbesine kadarki dönemde Türkiye sendikacılığı örgütlenme açısından önemli başarılar elde etmiştir.

1980 askeri darbesi sonrasında ise Türkiye’de sendikaların faaliyetleri uzun süre yasaklanmıştır. Darbe sonrası 1983 yılında çıkarılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ise sendikal örgütlenmeyi ve grev hakkını kısıtlayıcı çeşitli düzenlemeler içermektedir.

Bu dönemde memurların sendika kurmasına ilişkin kanuni düzenlemeler 2000 yılından sonra gerçekleştirilmiş ve 2001 senesinde 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikalar Kanunu çıkarılmıştır. 2012 yılında çıkarılan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunuyla beraber ülkemizde yeni bir

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

döneme girilmiş 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı T.İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanununda yer alan düzenlemeler tek bir kanunda toplanmıştır. Ayrıca 2001 yılında çıkarılan 4688 sayılı Kamu Sendikaları Kanunu önemli revizyona uğramış, kanunun adı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu adını almıştır. 2012 yapılan düzenlemelerle memur sendikalarına grevsiz toplu görüşme hakkı tanınmıştır (<https://www.mevzuat.gov.tr>).

1961 ANAYASASI VE MEMURLAR

Türkiye’de 1960 askeri darbesi sonrası hazırlanan ve Temmuz 1961 tarihinde kabul edilen yeni anayasa ile Türkiye’de çalışanlar açısından da yeni bir döneme girilmiştir. Yeni anayasada sosyal ve iktisadi haklar ve ödevler başlığı ile bir bölüm hazırlanmış ve bu bölümün içinde çalışma ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Bu bakımdan 1924 Anayasasından oldukça önemli farklılığı bulunmaktadır.

1961 Anayasasının 42. maddesi angaryayı yasaklarken devlete işsizliği önleyici tedbirleri alma görevi vermiştir. 43. madde ise çocuklar, gençler ve kadınların çalışma şartları bakımından özel olarak korunmasını öngörmüştür. Yine 44. madde ile çalışanlara dinlenme bir hak olarak kabul edilmiş, 45. maddede ise ücrette adalet ilkesi anlatılmıştır. 1961 Anayasasının 47. maddesi ise bütün vatandaşlar için sosyal güvenliği bir hak olarak kabul etmiştir. 49. maddede ise sağlık ve konut hakkı yer almıştır. 50. madde ile de öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama devletin ödevi olarak kabul edilmiştir. 1961 Anayasasının 51 maddesi kooperatifçiliğin gelişimine ilişkin tedbirler alma görevini devlete verirken 52. maddesi de tarımın ve çiftçinin korunmasına ilişkin hükümler içermektedir (R.G., 1961: 10859)

1961 Anayasasının çalışanlar açısından öneme sahip maddeleri ise 46. ve 47. maddeleridir. 46. madde “çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika üye birlikleri kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler” ifadesi ile işçiler dışında kalan kamu çalışanlarına da ilk kez sendika kurma hakkını tanımıştır. Bu hakkın memurlar açısından nasıl kullanılacağı ve uygulamanın ne olacağı da yine 46. maddede “işçi niteliği taşımayan kamu hizmeti görevlilerinin bu alandaki hakları kanunla düzenlenir” denilerek açıklanmıştır (R.G., 1961: 10859).

Türkiye’de 1961 Anayasasının 46. Maddesi memurlar açısından önemli bir reform niteliğindedir. Esasen kamu çalışanlarından bu alanda ciddi bir baskı ve talep olmadan evrensel standartlar dikkate alınarak çalışanlar ifadesi getirilerek memurlara sendika kurma ve üye olma hakkı tanınmıştır.

1961 anayasasının 46. maddesi memurlara ile işçilere sendika kurma ve üye olmada eşit haklar tanıran anayasanın 47. maddesi “işçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu iş sözleşme ve grev haklarına sahiptirler” diyerek memurlara grev hakkı tanımamıştır (R.G., 1961: 10859). Böylece Türkiye’de kamu çalışanları açısından grevsiz sendikacılık dönemi başlamıştır.

Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Türkiye’de Memur Sendikacılığı

Memur sendikacılığı Türkiye’de geç başlamış; kamu çalışanlarına örgütlenme hakkı ile ilgili özel kanun ilk defa 1965 yılında yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası’nın felsefi arka planı çerçevesinde temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmadan kullanılmak istenmesi memurların sendikalaşmasına imkan tanımış ve 624 sayılı Kamu Personeli Sendikaları Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Kanun, Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) tarafından ortaya konulan normların uzağında kalan, yasak ve kısıtlamalarla dolu, adeta bir “geçiş yasası” niteliği taşımıştır (Mahiroğulları, 2013: 228). Kanun bir bakıma temelde anayasal bir zorunluluğu yerine getirmek amacıyla çıkarılmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türkiye'nin ilk Memur Sendikaları Kanunu özelliğini taşıyan 624 sayılı kanunun UÇÖ tarafından benimsenen sözleşmelerle uyumsuz birtakım kısıtlamalar da içermektedir. Öncelikle UÇÖ tarafından 1948 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu "Sendika Özgürlüğüne ve Sendika Hakkının Korunmasına İlişkin 87 Sayılı Sözleşme" esasında işçilerle birlikte memurları da kapsayan, genel nitelikli bir sözleşmedir. Yani memurlar dahil herkese sendika kurma hakkı tanımaktadır (Talas, 1992: 215). Türkiye 1948 yılında olumlu oy kullandığı sözleşmenin gerekliliğini 1965 tarihli 624 sayılı kanunla memurlara örgütlenme hakkı tanıyarak yerine getirmiştir.

Sendika ve toplu pazarlık hakkının korunmasını amaçlayan 1949 tarihli "Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkının Korunmasına İlişkin 98 Sayılı Sözleşme" de Türkiye'nin 1951 yılında onayladığı sözleşmedir. Fakat Türkiye'nin bu sözleşmeye olan yaklaşımı ve yorumlaması dar çerçeve içerisinde olduğu için UÇÖ ile uyumsuzluğa çine düşmüştür (Talas, 1992: 216).

1948 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de sendika kurma hakkına değinilmiş; "herkesin çıkarlarının korunması için başkaları ile sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır" ilkesi kabul edilmiştir (Mad. 23/4).

1950 yılında kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. Maddesi de sendikal haklara ilişkin birtakım ilkeleri benimsemiştir. Sözleşme 'ye göre, çıkarlarını korumak için sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak hakkı dahil herkes, barışçıl toplantı ve örgütlenme özgürlüğü haklarına sahiptir. Burada da söz konusu olan sadece işçiler değil aynı zamanda kamu çalışanlarını da kapsamaktadır (Talas, 1992: 216).

1978 yılında 151 sayılı Kamu Yönetiminde Örgütlenme Hakkının Korunması ve Çalışma Koşullarının Belirlenmesi Usulleri Sözleşmesi UÇÖ tarafından yayınlandı. Sözleşme daha önce yayınlanan sözleşmelere ek olarak doğrudan kamu çalışanlarına yönelik bir örgütlenme hakkından bahsetmektedir. Sözleşmede önemli bir ayrıntı olarak kamu görevlisi yararına olan sözleşmelerin öncelikle uygulanması ilkesine yer vermiş ve 87 ve 98 Sayılı sözleşmelerde kamu görevlilerine uygulanabilecek daha elverişli kurallar bulunmadığı zaman uygulanabileceği öngörülmüştür (Gülmez, 1992: 182). Türkiye tarafından 151 sayılı sözleşme 1993 yılında imzalanmıştır.

Avrupa Konseyi üyesi 16 devlet tarafından 1961 yılında imzalanan ve yürürlüğe girmesi için gereken beşinci onayın da alınmasıyla 1965 yılında yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı da sendika kurma, sendikaya üye olma ve toplu pazarlık hakkının güvence altına alınmasıyla ilgili maddeler içermektedir. Türkiye hali hazırda sendikal haklara ilişkin maddelere çekince koymuş bir şekilde sözleşmeyi ilk olarak 1989 yılında daha sonra Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı yine aynı maddelere çekince koyarak 2007 yılında imzalamıştır (Gülmez, 2007: 35)

Türkiye'nin sendikal haklara ilişkin yasal düzenlemelerinin taraf olduğu, onayladığı uluslararası sözleşmelerle uyumlu olduğunu söylemek mümkün değildir. Halbuki Türkiye, Anayasa'nın 90'ıncı maddesinde geçen, "... temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır" ilkesi gereği taraf olduğu ve uymayı taahhüt ettiği uluslararası sözleşmeler ile uyumlu olmak zorundadır.

Devlet Personeli Sendikalar Kanunu

1961 Anayasasınının 46. maddesi tüm çalışanlara sendika kurma hakkı tanımış ve işçi niteliği taşımayan kamu çalışanlarının bu alandaki yasa ile düzenlenir hükmünü getirmişti. İşte bu anayasal hükme dayandırılarak 1965 yılında 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu çıkarıldı. 25 maddeden oluşan bu kanun, memurlara üst kuruluş olarak federasyon ve konfederasyon kurma hakkını tanımıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kurulacak olan sendikaların çalışma alanları son derece sınırlı tutulmuş kanunun 13. maddesinde sendikaların mensuplarına ilişkin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyetlerde bulunmaları uygun görülmüş ancak toplu görüşme, toplu pazarlık ve toplu sözleşme konularında memurlara herhangi bir imkan tanınmamıştır.624 sayılı Kanun ile memur sendikaları adeta birer yardımlaşma sandığı durumuna getirilmiştir. Kanunun en olumlu yönü 18. maddesinde kurulacak memur sendikalarına üye olacakların üye aidatlarının maaşlarından kurumlarınca kesilerek ödenmesi ilkesini benimsemesidir (Talas, 1992:205-206; R.G., 1965: 12025).

624 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden hemen sonra 200 civarında memur sendikası kurulmuştur. 1970 yılına gelindiğinde ise memur sendikalarının sayısı 500 civarına ulaşmıştır. Bu durum kamu kesiminde örgütlenme ihtiyacının ne kadar yoğun olduğunu ve sayının yüksekliği de memur sendikalarının örgütlenme yapısı itibarıyla çok parçalı ve dağınık olduğunu göstermekteydi (Talas, 1992: 205).

Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)

Osmanlı döneminde dernek kurmanın serbest bırakılması İkinci Meşrutiyet ile birlikte sağlanmıştır. Bu serbestiyle ile birçok mesleki örgüt kurulmuştur. Öğretmenler de bu dönem içerisinde örgütlenmeye başlamıştır. Osmanlı'da üniversiteye karşılık gelen Darül-Fürun ve Darül-Muallim okullarından mezun olanlar tarafında 1908 yılında "Encümen-i Muallim" kurulmuştur. Bu kuruluş hem ilk memur hem de ilk öğretmen örgütü olma özelliğini de taşımaktadır. Yine bu yıllarda ikinci bir öğretmen örgütü olan "Muhafaza-i Hukuk-u Muallim Cemiyeti" İdadi, Rüştiye ve İptidai Okulları'nda görev yapan öğretmenler tarafından kurulmuştur (Akyüz, 1970: 110-11).

Daha sonra bu iki öğretmen sendikası haklarını daha iyi savunabilmek amacıyla bir araya gelmişler ve "Cemiyet-i Muallim" adında tek bir örgüt çatısı altında birleşmişlerdir (Kaynak, 1979:59).

Cemiyet-i Muallim 1909 yılında yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu engeline takılmış ve olgunlaşma sürecini tamamlayamadın kapanmıştır. Fakat öğretmenler mevcut yönetimle görüşerek bir çıkış yolu bulmuşlar ve "Nesr-i Maarif ve Teavüh-ü Muallim Cemiyeti"ni kurmuşlardır.

Ankara merkezli olan ve 1920 yılında kurulan "Muallim ve Muallimler Cemiyeti" ilk merkezi memur örgütü olarak kabul edilir (Meydan, 1986:18).

Cumhuriyet rejimi ile öğretmenlerin örgütlenmesi çok üst düzeyde olmasa da Ankara merkezli bir örgütlenme hareketi yaşanmıştır. Türkiye Muallimler ve Muallimler Cemiyeti Birliği özellikle siyasi bir etkinin de söz konusu olmasıyla 1925 yılında "Türkiye Muallimler Birliği" ismini almıştır.

Tüm bu gelişmelerden sonra 1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu yürürlüğe girmiş ve genel olarak örgütlenmeyi yasaklamış. Öğretmen açısından da örgütlenme yasaklanmış ve 1946 yılına kadar ülke genelinde öğretmen örgütü kurulmamıştır (Elmas, 1986:31).

1946 yılı Türkiye'de tek partili sistemden çok partili sisteme geçişin yılıdır. Bu dönemde yapılan bazı yasal değişiklikler sendikacılığı da etkilemiştir. Hususi olarak bir sendika kanunun olmadığı bu dönemde Cemiyetler Kanunu üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler sendika örgütlerine yasal olarak kurulma imkânı tanımışsa da kamu görevlilerinin dernek kurmasını yasaklamaya devam etmiştir. Fakat öğretmenler bu hususta pasif tavır sergilemeyerek öğretmen hareketinin ve örgütlenmesinin ikinci büyük kuruluşu olan "Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu" (TÖDMF) nu 1949 yılında kurmuşlardır (Meydan, 1986:19).

TÖDMF kuruluşunda Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin kurduğu "Köy Öğretmen Dernekleri" etkin rol oynamıştır. Köy Enstitülerinin kapatıldığı yıla denk gelen TÖDMF kuruluşu, köy enstitüsü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

öğretmenleri tarafından oluşturulmuştur. TÖDMF 1954 yılında 15.000 üyeye ulaşmış büyük bir dernek haline gelmiştir.

1960 yılı içerisinde Askeri darbe sonucunda 1961 yılı Anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa özellikle sendikalar açısından birçok kısıtlamayı kaldırmıştır. Darbe sonrası kurulan hükümet de yasal olarak sendikal faaliyetlerin önünü açmıştır. Bu dönemde yürürlüğe giren 624 sayılı kanun neticesinde ilk 6 ayda 202 sendikal örgüt kurulmuştur (Tutum, 1968: 39).

Bu dönemde işçi sendikaları gibi kamu çalışanların örgütlenmesi de hız kazanmıştır. 1968 yılında Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-PERSEN) kurulmuştur. TÜRK-PERSEN 66 sendika ve 1 federasyonun katılımıyla yaklaşık 400 bin üyeye ulaşmıştır (Koç, 2001: 21).

17 Haziran 1965 tarihinde 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanununun çıkarılmasından hemen sonra öğretmenlerin sendika örgütlenmesini gerçekleştirmek amacıyla 8 Temmuz 1965 tarihinde TÖS kurulmuştur. Esasında TÖS' ün temelinde 1954 yılında kurulan Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu (TÖDMF) vardır. TÖDMF'nin yönetiminde yer alan etkili isimlerin kurduğu TÖS kısa zamanda öğretmenler arasında yaygınlaşarak etkili bir sendika haline gelmiştir. Nitekim TÖDMF daha sonra 1969 yılında feshedilerek varlığı TÖS'e aktarılmıştır (Yıldırım, 2013:34; Buyruk, 2015:164-165).

TÖS memur sendikacılığı alanında kuruluşundan itibaren önemli gelişmeler göstermiştir. Sendikanın üye sayısı 1966 ile 1970 yılları arasında 21 binden 72bine çıkmıştır. Şube sayısı ise bu dönemde 500'e ulaşmıştır. TÖS' ün üye sayısı hakkında aslında çeşitli itilaflar vardır. 1973 yılındaki Kayyum Raporuna göre üye sayısı 64.133'tür ancak araştırmacılar bazı şube yöneticilerinin merkezi aidat payını az gönderebilmek için üye sayısını düşük gösterdiklerini ve gerçek üye sayısının 90-100 bin civarında olduğunu iddia etmektedirler (Koç, 2019: 1).

TÖS' ün politikaları ve uygulamaları incelendiğinde TÖS, anti-emperyalist, ulusalcı ve emekten yana bir politika izlediği, yasadışı örgütlenmelerle ilişkiye girmediği, silahlı eylemlere destek vermediği, demokratik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Koç, 2019: 2).

TÖS' ün benimsediği üç temel ilke olduğu görülmektedir. Bunlar:

1. Antiemperyalizm
2. Ulusalçılık
3. Emek yanlısı ve savunucusu olma (Koç, 2019: 5).

TÖS 1965-1971 yılları arasında kısa süren faaliyetleri arasında önemli eylemleri gerçekleştirmiş bir sendikadır. TÖS' ün özellikle 15-19 Aralık 1969 tarihleri arasında gerçekleştirdiği "genel öğretmen boykotu" Türkiye'de gerçekleştirilen ilk genel grev olarak kabul edilmektedir (Koç, 2019:2). Bu eylemde TÖS, üye sayısı 60 bin civarında olmasına rağmen yaklaşık 109 bin öğretmenin katılımını gerçekleştirmiştir (Koç, 2019: 2). TÖS' ün gerçekleştirdiği diğer önemli eylemler ise Devrimci Eğitim Şurası ve Büyük Eğitim Yürüyüşü olmuştur. (Yıldırım, 2013:88). TÖS' ün gelişimi 1971 Askeri Muhtırasına kadar devam etmiş kendi faaliyet alanında en etkili sendika haline gelmiştir.

12 Mart Askeri Muhtırası ve Memur Sendikalarının Sonu

1961 Anayasası ile memurların sendikalaşması ile devam eden demokratik süreç 12 Mart 1971 Muhtırası ile son bulmuştur. Muhtıra sonrası kabul edilen anayasa değişikliği ile memurların sendika kurma ve üye olma hakkı tamamen ortadan kaldırılmıştır. 1961 Anayasasınının 46. maddesi "çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri kurma, bunlara üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler" derken 29 Eylül 1971 tarihinde anayasada yapılan bir değişiklikle bu madde değiştirilmiş "işçiler ve işverenler, önceden izin almaksızın, sendikalar ve sendika birlikleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten ayrılma hakkına sahiptirler” denilerek memurların sendika kurma hakkı tamamen ortadan kaldırılmıştır (R.G., 1971: 13964).

Öte yandan memurların siyasi partilere üye olmasını yasaklayan 1961 Anayasasının 119. maddesine bir fıkra eklenmiştir ve “Memurlar ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlar ve kamu yararına çalışan derneklerden özel gelir kaynakları ve özel imkânları kanunla sağlanmış olanların merkez kurullarında görev alanlar, siyasi, partilere ve sendikalara üye olamazlar” denilerek bu yasak daha da pekiştirilmiştir (R.G., 1971: 13964).

Bütün bu gelişmelerle birlikte ülkemizde memur sendikacılığı ile birlikte TÖS’ ün de faaliyetleri son bulmuş oldu. Ayrıca muhtıranın ardından TÖS’ ün 185 yöneticisi ve üyesi hakkında Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde dava açıldı ve 1972 yılında 59 sanık hakkında çeşitli hapis cezalarına hükmedildi. Ancak Askeri Yargıtay 1974 yılında bu kararları bozdu ve 1976 yılında TÖS davasının bütün sanıkları beraat etti (Koç, 2019: 3).

Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER)

22 Eylül 1971 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlanan anayasa değişiklikleri ile ülkemizde memur sendikacılığı dönemi sona ermiş bulunuyordu. Yeni değişikliklerle sendika kurma hakkı sadece işçi ve işverenlere tanınıyordu. İşte bu gelişmeleri gören TÖS yöneticileri TÖS’ ün mal varlığının hazineye devrini önlemek amacıyla anayasa değişikliğinden çok kısa bir süre önce 3 Eylül 1971 tarihinde TÖS üyelerine bir öğretmen derneği kurdurdular derneğin adı Türkiye Öğretmenler Birliği (TÖB) oldu. Ancak Ankara Valiliği “birlik” sözcüğünün sendikayı çağrıştırdığı gerekçesiyle tüzüğü kabul etmeyince derneğin adı 23 Kasım 1971 tarihinde Türkiye Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği (TÖB-DER) olarak değiştirilmiştir (Aydın, 2016: 34).

Amacının üyelerinin ekonomik, sosyal ve özlük haklarını koruyup geliştirerek Atatürk devrimlerini gerçekleştirme biçiminde tanımlayan TÖB-DER ülke çapında örgütlenmeye gitmiştir (Buyruk, 2015:166). Kısa zamanda 650 şubesi ve 200 bin civarında üyeye ulaşan TÖB-DER en büyük öğretmen örgütlenmesi durumuna gelmiştir (Koç, 2001:12).

1970-1980 arasındaki dönemde Türkiye ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmıştır. Özellikle 1973 petrol krizi sonrası bozulan ekonomik dengeler ile yaşanan ideolojik kamplaşma TÖB-DER'i de olumsuz etkilemiştir. Nitekim TÖB-DER 24 Aralık 1979 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı kararı ile faaliyetten alıkonulmuştur. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi sonrasında ise 1981 yılında TÖB-DER hakkında dava açılmıştır. Dava kısa sürede sonuçlanmış ve askeri mahkeme TÖB-DER genel merkez ve şubelerinin kapatılmasına ve burada bulunan demirbaş eşyaların hazineye irat olarak kaydına kara verdi. Ayrıca 50 TÖB-DER yöneticisi çeşitli hapis cezalarına mahkum oldular (Aydın, 502-514).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de siyasi ve sosyal nedenlerle hukuken sivil toplum örgütlerinin kısıtlanması veya yasaklanması durumunda başka tür sivil toplum örgütlerine dönüşmeleri bir realitedir. TÖS ile başlayan öğretmenlerin sendikalaşma süreci 1971 Askeri Muhtırası ile sona ermiş oldu. Bunun bir sonucu olarak öğretmenlerin örgütlenme isteklerinin bir yansıması olarak TÖB-DER ortaya çıktı. Aslında bir öğretmen derneği statüsünde olan TÖB-DER kapatılan TÖS’ ün maddi ve manevi mirası üzerine kurulmuş olmasından dolayı adeta sendikaya benzer bir dernek özelliği göstermiştir.

TÖS’ ün TÖB-DER’e dönüşmesi ülkemizde bir sivil toplum hareketinin kendi istemi dışında varlığını sürdürebilme amacıyla dönüşebildiğinin önemli bir örneğidir. Buradan isim, nitelik, faaliyet alanı farklı dahi olsa sivil toplum hareketlerinin dönüşerek varlıklarını ve etkinliklerini sürdürme isteğinin ne kadar büyük önem taşıdığı anlaşılabilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (1970). Türkiye’de Öğretmen Kuruluşları Hakkında Orijinal Bir Belge İle Unutulmuş Bir Kaynak. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1-4
- Aydın, İ. (2016). TÖB-Der Tarihi. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Buyruk, H. (2015). Profesyonizm ve Sendikacılık İkiliği Ekseninde Türkiye Öğretmen Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. Çalışma ve Toplum. Sayı 2015/4.
- Çavdar, T. (2005). Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Kesitler. İstanbul: Nazım Kitaplığı.
- Elmas, Y. (1986). Günümüzde Öğretmenlerin Örgütlenme Sorunları. Abece Dergisi, Aralık 9
- Gülmez, M. (1991). “Türkiye’nin İnsan Hakları Belgelerini Onaylama Politikası”, İnsan Hakları Yıllığı. C.13, S.1.
- Gülmez, M. (2007). “Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartına Uyum Sağlayabilecek Miyiz?”, Çalışma ve Toplum. S.1, No:12
- Güloğlu, T. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatı ve Gelişme, Türkiye’nin Toplumsal ve Ekonomik Yapısı, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4688.pdf> Erişim Tarihi: 25.11.2019.
- Işıklı, A. (1972). Sendikacılık ve Siyaset. Ankara: Sevin. Matbaası.
- Kaynak, S. (1979). Türkiye Öğretmen Örgütlenmesi, Demokratik Eğitim Kurultayı Bildirgesi, Ankara
- Koç, Y (2000). Türkiye-ILO İlişkileri. Türk-İş Eğitim Yayınları: 44, Ankara
- Koç, Y. (2001). Geçmişten Günümüze Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması. Türk-İş Eğitim Yayınları No: 69. Ankara
- Koç, Y. TÖS Gerçeği.
<http://www.68dayanisma.org/index.php/component/attachments/download/74.html>
- Erişim Tarihi: 26.11.2019.
- Mahiroğulları, A. (2005). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikaları. İstanbul: Kitabevi.
- Mahiroğulları, A. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık, Bursa: Ekin Yayınevi
- Meydan, N. (1986). Öğretmenlerin Örgütlü Mücadelesi, Abece Dergisi, Aralık 9
- Resmi Gazete. (17.06.1965). Devlet Personeli Sendikaları Kanunu, Sayı 12025.
- Resmi Gazete. 20.07.1961. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Sayı 10859.
- Talas, C. (1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tutum, C. (1968) Türkiye’de Memur Sendikaları, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 32-45. Ankara
- Yıldırım, H. (2013). Türkiye’de Öğretmen Örgütlenmeleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış YL Tezi.

Toplumun Kanayan Yarası Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın Rolü

Doç. Dr. Dilek AVCI¹

Doç. Dr. Latife UTAŞ AKHAN²

ÖZET:

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı yaşanan, fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik şiddet unsurlarını içerebilen her türlü davranış olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet, tüm dünyada yaygınlığı giderek artan ciddi bir toplum sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü'nün bildirdiğine göre kadınların %30'u şiddete maruz kalmaktadır. Benzer şekilde ülkemizde de kadınların %38'i yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddet türlerinden en az birine maruz bırakılmaktadır. Şiddete maruziyet kadınlarda fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca kadınların sağlığını olumsuz etkilemekte, yaşam kalitelerini azaltmakta, hatta yaşamlarının sona ermesine neden olmaktadır. Yapılan çalışmalar kadına yönelik şiddetin coğrafi sınır ve gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin ülkelerin en önemli sosyal problemlerinden biri olarak güncelliğini sürdürdüğünü ve acil önlem alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda şiddetle mücadelede devlet kurumlarından sivil toplum kuruluşlarına kadar ilgili tüm kurum/kuruluşlara önemli sorumluluklar düştüğü söylenebilir. Şiddeti önlemek için yasal düzenlemelerin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına, kadının statüsünün geliştirilmesine, toplumsal duyarlılığı artırmaya yönelik planlamalar yapılmasına gereksinim vardır. Bu makalede kadına yönelik şiddet kavramı, türleri, dünyadaki ve Türkiye'deki yaygınlığı, nedenleri, kadın sağlığına yansımaları, kadına yönelik şiddetle mücadele ve Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ile ilgili bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: kadına yönelik şiddet, sığınmaevi, sivil toplum kuruluşu

JEL Kodu: I, IO

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, davci@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, lakhan@bandirma.edu.tr

Combating Society's Bleeding Wound Violence Against Women: The Role of Mor Çatı Women's Shelter Foundation

Assoc. Prof. Dr. Dilek AVCI¹

Assoc. Prof. Dr. Latife UTAŞ AKHAN²

ABSTRACT:

Violence against women is defined as any kind of behavior that is related to gender inequality and may include physical, psychological, sexual or economic violence. Violence against women is a serious public health problem that is increasingly prevalent all over the world. According to the World Health Organization, 30% of women are exposed to violence. Similarly, in our country, 38% of women are exposed to at least one type of violence at any time in their lives. Exposure to violence causes physical, psychological, social, cultural, economic problems in women. It also affects women's health negatively, decreases their quality of life and even leads to the end of their lives. Studies emphasize that violence against women is one of the most important social problems of countries regardless of geographical boundary and development level, and urgent measures should be taken. In this respect, it can be said that all relevant institutions/ organizations, from state institutions to non-governmental organizations, have important responsibilities in the combat against violence. In order to prevent violence, there is a need to ensure gender equality, to improve the status of women, and to make plans to increase social sensitivity in addition to legal regulations. In this article, is aimed to give information about the concept of violence against women, types, prevalence in the world and Turkey, reasons, reflections on women's health, combating violence against women and Mor Çatı Women's Shelter Foundation.

Keywords: violence against women, shelter, non-governmental organization

JEL Code: I, IO

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, davci@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyedi Eylül University, lakhan@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı yaşanan, fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik şiddet unsurlarını içerebilen her türlü davranışı kapsamaktadır (PAB, 2018:10). Kadına yönelik şiddet, coğrafi sınır ve gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin ülkelerin önemli sosyal problemlerden biri olarak güncelliğini sürdürmektedir (Afşar ve ark. 2017:135; KSGM, 2015:19; WHO, 2013:4). Dünya Sağlık Örgütü tarafından 80 ülkede yapılan araştırmaya göre kadınların %30'una eşi, birlikte yaşadığı kişi veya yakını olmayan biri tarafından fiziksel veya cinsel şiddet uygulanmaktadır (WHO, 2013:16). Benzer şekilde Türkiye'de yapılan çalışmada ülke genelinde kadınların %38'inin hayatlarının herhangi bir döneminde şiddet türlerinden en az birine maruz bırakıldığı belirtilmektedir (KSGM, 2015:83).

Şiddet, kadının hayatını derinden etkilemekte, fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Kadına yönelik şiddet, cinsiyet eşitsizliğini beslemekte, kadınların eğitim ve istihdam olanaklarına erişimlerinin azalmasına, yaşam kalitelerinin düşmesine neden olmaktadır (Aşkın ve Aşkın, 2017:190; Oktay, 2015:71). Aynı zamanda kadınların sağlığını olumsuz etkilemekte, yaşamlarının sona ermesine neden olmakta ve sağlık sistemi üzerinde küresel bir yük oluşturmaktadır (Dillon ve ark. 2013:313909; Sugg, 2015: 629; WHO, 2013:21). Kadına yönelik şiddetin olası yansımaları sadece şiddete maruz kalan kadınlarda değil, bu kadınların çocukları üzerinde de kendini göstermektedir. Şiddetin olduğu ailelerde büyüyen çocuklarda çeşitli ruhsal ve davranışsal sorunlar ortaya çıkabilmekte, şiddetin kuşaklararası aktarımına yol açabilmektedir (Afsar, 2019:249; Ayhan ve Özkan, 2016:3753).

Yapılan tüm çalışmalar kadına yönelik şiddetin evrensel bir problem olarak devam ettiğini göstermekte ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin mücadele verilmesini zorunlu kılmaktadır (Başar ve Demirci, 2015:41; Erden ve Akdur, 2018:129). Ülkemizde kadına yönelik şiddet olgusunun kamuoyu ve devletin gündeminde bir sorun alanı olarak yer alması 1980'li yıllardan itibaren kadın hareketlerinin çabaları sonucunda olmuştur (Çalışkan ve Çevik, 2018:219; Gül ve ark. 2017:200). Bunun sonucunda kadına yönelik şiddet bir suç olarak kabul edilmiş ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlileri arasında Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu yer almaktadır (PAB, 2018:15; Afşar, 2018:192). Bütün bu mevzuat şiddetin önlenmesi ve/veya şiddete maruz kalan kadının gerekli hizmeti alabilmesi için sektörlerarası işbirliğinin önemini vurgulamaktadır (PAB, 2018:10).

KADINA YÖNELİK ŞİDDET KAVRAMI

Kadına yönelik şiddet, dünyada yaygınlığı giderek artan ve mücadele edilmesi gereken ciddi bir insan hakkı ihlali ve halk sağlığı problemidir (Ozgenturk, 2015:54; WHO, 2013:2). Bu problemin çözülebilmesi amacıyla birçok kuruluş kadına yönelik şiddet ile ilgili küresel düzeyde kabul edilebilecek bir tanım geliştirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, ilk defa 1993'de Birleşmiş Milletler kadına karşı şiddeti şöyle tanımlamıştır: "Kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veren ya da verebilecek, gerek kamusal gerekse özel alanda yapılan bu tip davranışlara yönelik tehditleri ve kadınların özgürlüğünün zorla kısıtlanmasını da içine alan şiddete yönelik her türlü cinsiyetçi davranıştır." (BM, 1993). Bu tanım günümüzde evrensel olarak kabul edilmektedir.

Kadına yönelik şiddet konusunda ilk uluslararası sözleşme niteliği taşıyan, ülkemiz tarafından 2011'de imzalanan ve 2014'de yürürlüğe giren İstanbul Sözleşmesi'nde ise kadına yönelik şiddet, bir insan hakkı ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir şekli olarak ifade edilmektedir (Avrupa Konseyi, 2011).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Ülkemizde bu sözleşmeye uygun olarak hazırlanan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da kadına yönelik şiddet, "Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranış" olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012).

KADINA YÖNELİK ŞİDDET TÜRLERİ

Şiddet genellikle bir bütün olarak yaşanmakla birlikte, uluslararası ve ulusal mevzuatta kadına yönelik şiddet fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet olmak üzere dört başlık altında incelenmektedir (Kandemirci ve Kağnıcı, 2014:2; KSGM, 2016:4).

Fiziksel şiddet, kadının fiziksel olarak zarar görmesine neden olan her türlü eylemdir. Örneğin; vurma, tekmeleme, tükürme, yumruklama, saçını çekme, ısırma, yaralama, öldürme. Psikolojik şiddet, duygusal gereksinimlerin kadına baskı uygulayabilmek için sürekli bir biçimde istismar edilmesidir. Örneğin; sürekli kavgaya çıkarma, hakaret etme, aşağılama, başkalarının yanında küçük düşürücü davranışlarda bulunma, kadını kendisine veya sevdiklerine zarar vermekle tehdit etme, kadının ailesi veya arkadaşlarıyla görüşmesini kısıtlama/engelleme. Cinsel şiddet, cinselliği bir tehdit, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanmaktır. Örneğin; kadını cinsel ilişkiye zorlama, kadının cinsel gereksinimlerini önemsememe, tecavüz etme, hoyratca cinsel ilişkide bulunma, kürtaja zorlama. Ekonomik şiddet ise kadının gereksinim duyduğu ekonomik imkânlardan mahrum bırakılması, paranın kadın üzerinde bir tehdit ve kontrol aracı olarak kullanılmasıdır. Örneğin; kadını çalıştırmama veya zorla çalıştırma, maaşına el koyma, para harcamasını kısıtlama, ailenin gelirini içkiye/kumara harcayıp aileyi geçimini sürdüreceği maddi kaynaktan yoksun bırakma (Dery ve Diedong, 2014:7; KSGM, 2016:5; Tatlılıoğlu ve Küçükköse, 2015:197-198).

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN YAYGINLIĞI

Kadına yönelik şiddet, tüm toplumları derinden ve olumsuz biçimde etkilemektedir. Şiddet ülkeden ülkeye veya ülkedeki yerleşim birimlerine göre farklılık gösterse de, kadına yönelik şiddetin kaçınılmaz olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Dery ve Diedong, 2014:1; Ozgenturk, 2015:59; Thakare ve ark. 2018:3079).

Kadına yönelik şiddetle ilgili en kapsamlı çalışmalardan birisi Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada on farklı ülkedeki yaklaşık 24 bin kadından maruz kaldıkları şiddet hakkında veri toplamıştır. Yayınlanan raporda kadınların hayatlarının bir döneminde eşleri tarafından fiziksel, cinsel, duygusal şiddete uğrama oranlarının sırasıyla %13-61, %6-59 ve %20-75 arasında değiştiği bildirilmektedir (WHO, 2005:6). Benzer şekilde Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1994-2011 yılları arasında kadına yönelik şiddetin incelendiği araştırmalar gözden geçirilmiş, 56 farklı ülkede yaşayan yaklaşık 350 bin kadından toplanmış veriler değerlendirilmiştir. Araştırmaya raporuna göre, kadınların %35'i erkekler tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete uğramakta ve şiddeti uygulayanlar genellikle eşleri (%30) olmaktadır. Bazı ülkelerde bu oran %70'e kadar yükselmektedir (WHO, 2013:16-20).

Ülkemizde ise kadına yönelik şiddet ile ilgili verilerin kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de Dünya Sağlık Örgütü'nün 2005 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışma örnek alınarak 2008'de bir araştırma yapılmıştır. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması adı ile yürütülen bu kapsamlı araştırmaya göre hayatının herhangi bir döneminde psikolojik şiddete uğrayan kadınların oranı %44,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

fiziksel şiddete uğrayanların oranı %39, ekonomik şiddete uğrayanların oranı %23, cinsel şiddete uğrayanların oranı ise %15 olarak belirlenmiştir (KSGM, 2009:45-65).

Kadına yönelik şiddet konusunda ülkemizde meydana gelen değişikliği ortaya koymak amacıyla aynı çalışma 2014 yılında tekrarlanmıştır. Bu çalışmada 2008 yılına kıyasla fiziksel şiddete uğrayan kadınların oranının %36'ya, cinsel şiddete uğrayanların oranının %12'ye, fiziksel veya cinsel şiddete uğrayanların oranının %37'ye düştüğü belirlenmiştir. Ancak kadınların yaşamının herhangi bir döneminde duygusal şiddete maruz kalma sıklığının aynı oranda kaldığı (%44), ekonomik şiddete maruz kalma sıklığının da %24'e yükseldiği saptanmıştır (KSGM, 2015:83-97).

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN NEDENLERİ VE KADIN SAĞLIĞINA YANSIMALARI

Kadına yönelik şiddetin tek bir sebebi olmayıp, birbiriyle ilişkili birçok faktör şiddete neden olmaktadır. Kadına yönelik şiddetin nedenlerine yönelik araştırmalarda sıklıkla ekolojik model temel alınmaktadır. Bu modelde şiddetin nedenleri iç içe dört halka şeklinde kurgulanmaktadır. En içteki halka bireylerin kişisel özelliklerini, ikinci halka eşler arasındaki ilişkinin özelliklerini, üçüncü halka sosyal etkenleri, son halka ise toplumun özelliklerini göstermektedir (Boyacıoğlu, 2016:128; Kandemirci ve Kağnıcı, 2014:3; Prasad ve Periyan, 2019:5-7).

Maruz kalınan şiddet, kadının fiziksel, ruhsal, sosyal sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Literatürde şiddete maruziyetin kadınlarda fiziksel ve ruhsal hastalıkların görülme sıklığını artırdığı belirtilmektedir. Bu sorunlar arasında geçici veya kalıcı sakatlıklar, beden travmaları, yetersiz beslenme, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, kronik ağrı, jinekolojik problemler, nörolojik hastalıklar, düşükler, adölesan gebelikler, perinatal komplikasyonlar, düşük ağırlıklı bebek doğumları ile anne ölümlerinin yanı sıra depresyon, anksiyete, intihar, madde kullanımı ve bağımlılığı, posttravmatik stres bozukluğu gibi ruhsal bozukluklarda yer almaktadır (Dillon ve ark. 2013; KSGM, 2015:134-137; Sugg, 2015:630; WHO, 2013:21-28).

Dünya Sağlık Örgütü 2013'de yayınladığı raporda şiddet gören kadınların çeşitli sağlık sorunları yaşadığı vurgulanmaktadır. Bu raporda şiddet gören kadınlarda düşük doğum ağırlığına sahip bebeğe sahip olma oranının %16 olduğu, 100-140 milyon kadın veya genç kızın kadın sünnetine bağlı sağlık sorunları yaşadığı, şiddete maruz kalan kadınların kalmayanlara oranla neredeyse iki kat daha fazla kürtaj olduğu ve depresyona girdiği bildirilmektedir (WHO, 2013:21-28). Benzer şekilde ülkemizde yürütülen araştırmaya göre, şiddete uğrayan kadınlar arasında sağlık durumunu "kötü/çok kötü" olarak ifade edenler, hiç şiddete uğramayan kadınlara oranla iki kat daha fazladır. Aynı çalışmada erkeklerin şiddetine maruz kalmış kadınlar arasında son 4 hafta içinde kendini mutsuz hissettiğini söyleyenlerin oranı %70, yaşamının herhangi bir döneminde hayatlarına son vermeyi düşünenlerin oranı %33 olarak belirlenmiş olup, intihar düşüncesinin hiç şiddet görmeyen kadınlara kıyasla 3 kat fazla olduğu bildirilmiştir (KSGM, 2015:134-137).

KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE

Kadına yönelik şiddetle mücadele, çok boyutlu yaklaşımı ve tüm toplumun kararlı mücadelesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla, ilgili tüm kurumların önleme, koruma, tedavi, cezalandırma ve politika boyutuyla sürecin içinde yer alması önem taşımaktadır. Ülkemizde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın haklarının korunması ile ilgili önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kadına yönelik şiddetin kabul edilemez olduğu inancıyla eylem planları

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

hazırlanmıştır. Eylem planlarında kadına yönelik şiddetin önlenmesi için tüm kurumların görev ve sorumlulukları belirlenmiştir (KSGM, 2016:36-43).

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda (2016–2020) yer alan hedefler şunlardır:

1. Kadına yönelik şiddetle mücadele ile ilgili mevzuatta düzenlemeler yapmak,
2. Şiddetin nedenlerini ortadan kaldırmak için toplumsal farkındalığı artırmak ve zihniyet dönüşümünü sağlamak,
3. Şiddete maruz kalan kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetleri yaygınlaştırmak,
4. Şiddet mağdurlarına ve şiddet uygulayanlara yönelik sağlık hizmetlerini düzenlenmek,
5. Kadına yönelik şiddetle mücadelede sektörlerarası işbirliğini güçlendirmek.

Kadına yönelik şiddetle mücadelede yasal düzenlemeler kadar bu düzenlemelerin etkin şekilde yürütülmesi, şiddet mağdurlarının yanı sıra şiddet uygulayan bireylere yönelik koruma, tedavi, rehabilitasyon hizmetlerinin sunulması büyük önem taşımaktadır (KSGM, 2016:36-43). Bu doğrultuda ekolojik model, şiddetle mücadele çalışmalarına öncülük etmektedir. Bu model, müdahaleleri üç ana başlık altında toplamaktadır. Şiddetin ortaya çıkmadan önlenmesini hedefleyen birincil koruma, bireysel (kadınlara/erkekler eğitimi verilmesi), kişilerarası (iletişim becerilerinin geliştirilmesi, öfke yönetimi becerisinin artırılması, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi), toplumsal (medyanın kullanılması, örgütlenme) ve politik (sosyal, ekonomik, kültürel önlemlerin politik kararlara yansıtılması) düzeyde yapılabilecekleri işaret etmektedir. İkincil koruma şiddet mağduru kadınların tanınmasını, sorunlarının çözümünü, güvenliklerinin sağlanmasını, ihtiyaçlarının karşılanmasını, aynı şekilde şiddet uygulayan erkeğin tanınmasını (psikopatoloji, bağımlılık vb.) ve tedavisini kapsamaktadır. Üçüncül koruma ise rehabilitasyon aşamasıdır. Bu aşama kadına yönelik danışmanlık hizmetlerini, sağlık hizmetlerini, barınma ve iş imkânı sağlamayı içermektedir (Kandemirci ve Kağnıcı, 2014:7).

Konuya ilişkin görüşler incelendiğinde kadına yönelik şiddetin özellikle birinci basamak sağlık kurumlarında çalışanlar tarafından tanınması ve müdahale edilmesi durumunda yaygınlığının azaltılmasının mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle sağlık çalışanları üstlenmiş oldukları rolleri gereği şiddet mağdurlarını hem ve şiddet uygulayanları tanılamada, müdahale etmede ve rehabilitasyonda anahtar konumda olduklarını unutmamalıdır (O'Campo ve ark. 2011:857; Sugg, 2015:630).

MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI

Şiddetle mücadelede bir araç olarak yaygınlaştırılmaya çalışılan düzenlemelerinden birisi kadın sığınmaevleridir (Aşkın ve Aşkın, 2017:192). Öncelikle şiddet gören kadınlara barınma imkânı sağlamak için açılan sığınmaevleri, zamanla kadınların kendilerini gerçekleştirmelerine yardım edecek olanakların sunulduğu kuruluşlar olarak önem kazanmaya başlamışlardır (Aşkın ve Aşkın, 2017:689; Kelebek, 2017:80). Türkiye'de kamuya ait ilk sığınmaevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 1990'da hizmete başlamıştır (Küçükali, 2016:45).

Ülkemizde sığınmaevlerinde sunulan hizmetler "Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkındaki Yönetmelik" çerçevesinde yürütülmektedir. Yönetmeliğe göre, sığınmaevlerinde kadınlara/çocuklarına psikolojik, hukuki, tıbbi, ekonomik destek sunulmaktadır (Resmi Gazete, 2013). Türkiye'de 2016 yılı Aralık ayı itibarıyla toplam 137 kadın konukevi bulunmaktadır (Aşkın ve Aşkın, 2017:193). Ancak Avrupa Birliği üye ülkelerde her 7500–10000 nüfusa karşılık bir sığınmaevi bulunması gerektiğini belirtmektedir (Council of Europe, 2008:38). Avrupa Birliği yasal zorunluluk ölçütüne göre

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ülkemizde 1400 sığınmaevinin bulunması gerekmekte olup, sığınmaevi sayısının yeterli olmadığını söylemek mümkündür (Aşkın ve Aşkın, 2017:193).

Kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla sivil toplum kuruluşlarına bağlı faaliyet gösteren sığınmaevlerinden birisi de 1990 yılında İstanbul'da kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'dır. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı feminist politika üreten ve kadın dayanışması temelinde şiddetle mücadele eden bir sivil toplum kuruluşudur. Vakıf hiyerarşisiz, kadınlardan kadınlara yatay örgütlenmeyle hizmet sunmaktadır. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı geleneksel cinsiyet rollerinin yol açtığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri temelinde kadına yönelik şiddeti ele almakta olup, kadınları güçlendirerek şiddetle mücadelenin olanaklılığına dikkat çekmektedir. Vakıf cinsiyet ayrımcılığını önlemeye yönelik toplumsal alanın bütün alanlarında erkek egemenliğiyle mücadele yolunu seçtiğini beyan etmekte ve "erkek şiddetine karşı örgütlü mücadelemize birbimizden aldığımız güçle devam ediyoruz" sloganı ile çalışmalarını yürütmektedir (Gül ve ark. 2017:202).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kadına yönelik şiddet, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkisinden kaynaklanan bir insan hakkı ihlalidir. Her ne kadar yapılan çalışmalar her üç kadından birinin şiddet gördüğünü bildirse de, şiddetin gerçek boyutları aile ilişkilerinin özel kabul edilmesi nedeniyle tam olarak bilinmemektedir. Ulusal ve uluslararası tüm pozitif gelişmelere rağmen, kadına yönelik şiddet coğrafi sınır ve gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin ülkelerin önemli sosyal problemlerden biri olarak güncelliğini sürdürmeye devam etmektedir. Şiddet hangi şekilde olursa olsun kadınların temel haklarını ve özgürlüklerini kullanmalarını engellemekte, kadınlarda fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik problemlere yol açmaktadır. Ayrıca kadınların sağlığını olumsuz etkilemekte, yaşam kalitelerini azaltmakta, hatta ölümlerine sebep olmaktadır. Bu nedenle acil önlemlerin alınması zorunludur.

Tüm dünyada değişik yöntemlerle kadına yönelik şiddetle mücadele edilmektedir. Ülkemizde de kadına yönelik şiddetle mücadele sıfır tolerans ilkesi doğrultusunda ilgili tüm tarafların işbirliğiyle yürütülmektedir. Türkiye'de yasal düzenlemeler ve hazırlanan ulusal eylem planları ile kadına yönelik şiddet konusunda gittikçe artan bir duyarlılık oluşmuştur. Ancak çok boyutlu bu hazin durumun sadece yasal düzenlemelerle çözülemeyeceği anlaşılmaktadır. Yasal düzenlemelerle birlikte uygulamaya yönelik önlemlerin alınması da oldukça önemlidir. Şiddeti önlemek için öncelikle erkeklerle işbirliği yapılmasına, kadının statüsünün geliştirilmesine, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına, toplumsal duyarlılığı artırmaya yönelik planlamalar yapılmalıdır. Kadınlara sunulan hizmetlerin niceliğinin/niteliğinin artırılmasının yanı sıra şiddet uygulayan erkekler için çeşitli müdahale stratejileri geliştirilmelidir. Ayrıca kadın örgütlerinin de önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Kadınların kendi sorunlarına sahip çıkmaları ve her düzeyde örgütlenmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir.

KAYNAKLAR

- Afsar, S. T. (2019). Forgotten subjects of violence against women: children in women's shelters. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 243–269.
- Afşar, S. T. (2018). Sığınmaevinde kalan kadınlara sunulan hizmetler ve kadınların sığınmaevi sonrası yaşam planları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29, 190–225.
- Afşar, S. T., Baran, A. G., & Arıtan, C. K. (2017). Şiddet gören kadınların sığınmaevlerine erişimini engelleyen etmenler. *Fe Dergi*, 9, 134–150.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Aşkın, E. Ö., & Aşkın, U. (2017). Kadın sığınmaevleri: kadına yönelik şiddetle savaşmada bir sosyal politika aracı. *ICOMEPE Özel Sayısı*, 687–698.
- Aşkın, U., & Aşkın, E. Ö. (2017). Sığınmaevlerinin aile içi şiddetle mücadelede kadını güçlendirme etkisi: sığınmaevinde kalan kadınlar üzerine bir araştırma. *ICOMEPE Özel Sayısı*, 188–208.
- Avrupa Konseyi. (2011). *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*. Retrieved October 25, 2019 from <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr>
- Ayhan, F., & Özkan, B. (2016). Aile içi şiddetin ergenler üzerine etkisi. *Journal of Human Science*, 13, 3753–3767.
- Başar, F., & Demirci, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *KASHED*, 2, 41–52.
- Birleşmiş Milletler. (1993). *Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri*. Retrieved October 25, 2019 from <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr>
- Boyacıoğlu, İ. (2016). Düünden bugüne Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve ulusal kadın çalışmaları: psikolojik araştırmalara davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19, 126–145.
- Council of Europe. (2008). *Combating violence against women: minimum standards for support services*. Strasbourg: Council of Europe Press.
- Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 218–233.
- Dery, D., & Diedong, A. L. (2014). Domestic violence against women in Ghana: an exploratory study in up-per west region, Ghana. *International Journal of Humanities and Social Science*, 4, 228–244.
- Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D., & Rahman, S. (2013). Mental and physical health and intimate partner violence against women: a review of the literature. *Int J Family Med*, 2013, 313909.
- Erden, G., & Akdur, S. (2018). Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet ve kadın cinayetleri. *Klinik Psikoloji Dergisi*, 2, 128–139.
- Gül, S. S., Özen, B., & Kahya, Ö. (2017). Morçatı ve Şefkat-der örneğinde kadına yönelik şiddetle mücadelede sivil toplumun rolü. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 199–226.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2015). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2016). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı (2016–2020)*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kandemirci, D., & Kağnıcı, D. Y. (2014). Kadına yönelik aile içi şiddetle baş etme: çok boyutlu bir inceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17, 1–12.
- Kelebek, G. (2017). Sığınma evinden ayrılan kadınların sürdürülebilir yaşamları. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 79–87.
- Küçükali, A. (2016). Kadın konukevi müdürlüklerinden hizmet alan kadınların genel profili ve kurumlardan aldıkları hizmetlerin verimliliği: Erzurum, Erzincan, Bayburt örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7, 43–57.
- O’Campo, P., Kirst, M., Tsamis, C., Chambers, C., & Ahmad, F. (2011). Implementing successful intimate partner violence screening programs in health care settings: evidence generated from a realist-informed systematic review. *Soc Sci Med*, 72, 855–866.
- Oktay, E. Y. (2015). Türkiye’nin ve dünyanın ortak sorunu: kadına şiddet. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 64, 57–118.
- Ozgenturk, I. (2015). Physical intimate partner violence against women in Turkey. *European Scientific Journal*, 11, 54–69.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Polis Akademisi Başkanlığı. (2018). *Aile içi ve kadına karşı şiddetle mücadele*. Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Prasad, S., & Periyar, R. (2019). Factors influencing intimate partner violence. *Indian J Comm Health*, 31, 4–9.
- Resmi Gazete. (2012). *6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*. Retrieved October 25, 2019 from <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012>
- Resmi Gazete. (2013). *Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik*. Retrieved October 25, 2019 from <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013>
- Sugg, N. (2015). Intimate partner violence: prevalence, health consequences, and intervention. *Med Clin North Am*, 99, 629–649.
- Tatlılıoğlu, K., & Küçükköse, İ. (2015). Türkiye’de kadına yönelik şiddet: nedenleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 194–209.
- Thakare, M. M., Bakshi, R. K., Giri, P. A., Sharma, M. K., & Goel, N. K. (2018). Prevalence and correlates of domestic violence in a resettlement colony of union territory of Chandigarh, India. *Int J Community Med Public Health*, 5, 3079–3083.
- World Health Organization. (2005). *Multi-country study on women’s health and domestic violence against women initial reports on prevalence, health outcomes and women’s responses*. Geneva: World Health Organization Press.
- World Health Organization. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: Prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence*. Geneva: World Health Organization Press.

Avrupa Futbol Taraftarının Ticarileşme Sürecinde Yeni Reaksiyoner Yapılanmaları

Doç. Dr. Necati CERRAHOĞLU ¹

ÖZET:

Futbol, yaygın popülaritesiyle ticarileşme sürecinden en fazla etkilenen spor branşı oldu. 1990'lı yıllarda başlayan ticarileşme sürecinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin BOSMAN kararı milat olarak süreçte dominant rol oynadı. Futbol kulüpleri kontrolsüz borçlanmalardan dolayı batma – kapanma – iflas süreçleri yaşadı. Böylelikle de kulüp yapılarında Şirketleşme – Borsaya girme bağlamında yapısal değişiklikler yaşandı. Spor yapısı içerisinde alışık olunmayan bu durumlar doğal olarak futbol taraftar yapılanmalarında da eleştiri konusu oldu ve reaksiyoner yeni STK'lar kuruldu.

Ticarileşme süreci sonrası sosyal hastalık diye tanımlanan nefret suçlarında da (ırkçılık – ayrımcılık – aşağılama – yabancı düşmanlığı – İslamafobi) artışlar yaşanması hem AVRUPA Birliği Konseyini, hem UEFA'yı tedbir almaya iterken bir yandan da entelektüel düzeyde birikimli olan taraftar gurupları sportif rekabeti bir yana bırakarak insan hakları bağlamında ortak paydaların zarar görmemesi anlamında yeni yapılanmalara gittiler. FARE ve FSE önde gelen çatı örgütlenmeler olarak ortaya çıktı.

Sporda kontrolsüz ticarileşme sayesinde futbol taraftarları seyirci konumundan müşteri statüsüne indirgenmesi süreci yaşanırken bir yandan da futbolda sosyal hastalıklar tırmanma eğilimi sergilemesi çatı kuruluşlar için kırmızı sinyal olarak algılandı ve yapısal tedbirlere başvurulurken diğer yandan da kamu yararı bağlamında yeni ve entelektüel STK'ların desteklenmesi ve güçlendirilmesi için düzenlemeler ve kamu otoritelerine çağrılar yapıldı.

Araştırmada literatür tarama yöntemi yanı sıra gözlem yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda araştırmacı Avrupa'da AB tarafından desteklenen ve kamu otoritelerine çağrılarda adı geçen FARE isimli örgüt ile yakın işbirliği içerisinde Viyana, Londra ve Brüksel'de ki toplantılara Türkiye adına davet edilmiş, yapılan çalışmalara da aktif destek sunmuştur.

Futbol sektöründe ekonomik ve sosyal gelişmeler Taraftar yapılanmalarında da değişikliklere sebebiyet verdi. Ticarileşme öncesi ve sonrasında Avrupa Futbol Taraftar yapılanmalarını gündemleri, öncelikleri ve faaliyet alanları bu araştırmaya konu edilmiştir. Literatür taraması ve gözlem yöntemiyle yapılan araştırmada, Avrupa merkezli çatı yapılanmaların tartışılması hedeflenmiştir. Yeni kurulan Futbol STK'ları ve çatı kuruluşlar, ticarileşme dönemi ile gelen yeni sorunlara çare üretmen bağlamında sivil inisiyatif olarak önemli rol oynamakta, bu misyonun boyutları ve detaylarının tartışmaya açılması hedeflenmiştir.

Anahtar sözcükler: futbol, taraftar, STK ve ticarileşme

Jel Kodları: I20, Z10

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Çanakkale / TR, necerrahoglu@comu.edu.tr

New Reactional Structures in The Course of Commercialization of European Football Fans

Assoc. Prof. Necati CERRAHOĞLU¹

ABSTRACT:

Football is the most influenced sport branch from the commercialization due to its' widespread popularity. The BOSMAN Ruling of European Human Rights Court constituted a turning point in commercialization course in football in 1990s. The football clubs faced bankruptcy and closure. Thus, the football clubs began to facilitate structural changes such as incorporating and getting into the stock markets. This unusual changes in sport in general led to speculations in football fan organization and new reactional NGOs were founded.

The increase of the social problems such as racism-discrimination-xenophobia-islamophobia impelled European Union Council and UEFA to take precautions in the post-commercialization process. In the meanwhile, the intellectual football fan organizations started to deprioritize sportive competition and reconstruct themselves in order to save common grounds on human rights.

DUe to commercialization in sport, the football fans degraded to the "customer" status rather than "audience" while the hate crimes in football increased. A number of precautions were taken in order to encourage, support and improve new and intellectual football fan organizations while taking structural majors were being administered.

The economical and social developments in football resulted as changes in football fan organizations. The agendas, priorities and field of activities of football fan organizations before and after the commercialization course in football sector constitutes the subject of this study. Literature review and observation method were used and the discussion of the European centered head organization was aimed.

Newly founded Football NGOs and head organizations has an important role on finding solutions to new problems as civil initiatives and the discussion regarding to the depth and details of this mission was aimed.

Key Words: Football, fan, NGO and commercialization

Jel Codes: I20, Z10

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Sports Science Faculty, Çanakkale / TR, necerrahoglu@comu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Futbol dünya genelinde görülmemiş bir popüleriteye ulaşmış, halen gelişme trendini sürdürmektedir. 1990'lı yıllara kadar klasik spor politikaları gereğince yönetilen futbolda hâkim değerler; Amatörlük, Centilmenlik, Fair Play, Barış, Dostluk, Saygı ve Kamu Yararı iken, 1990 yılı sonrasında ilerleyen süreçte dünya genelinde sporun ticarileşmesi politikası benimseniyor. Bu süreçte Avrupa öncü rol oynuyor.

Her ne kadar BOSMAN Kararı sürecin belirleyicisi olarak isimlendirilirken asıl arka planda Özel TV kanallarının yayın hayatına başlamaları idi. Özel TV Kanalları yayın hayatına girdiği andan itibaren kendilerini Kamu Yayın Kanallarıyla rekabete odakladı. Daha fazla reyting uğruna her türlü gayretlere girişildi, bu süreç Avrupa ile Türkiye'de aynı zaman diliminde ve benzer yöntemler ile yaşandı.

Özel TV Şirketleri kalabalık kitlelerin beklentilerini tespit ederek futbol yayınlarına ciddi yönelimler yaşandı. TV Futbol yayınları bedellerinde görülmemiş fiyat artışları yaşandı, Kulüp gelirlerinin artık ilk kalemini TV yayın gelirleri oluşturmaya başladı. 2002 Japonya / Kore Dünya Futbol Kupası organizasyonunda TV Yayın hakları 3,4 Milyar Dolar ile Kirch / İSL Konsorsiyumuna ihale edildi. Burada rekor olan bu bedel 1998 Fransa Dünya Futbol Kupası organizasyon TV Yayın bedeli ile kıyaslandığında %1000 (bin)'den fazla bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Dört yıl sonrasında bu artış trendi dünya genelinde futboldan başka bir sektörde ulaşılması imkânsız bir olgudur. (Waldhauser, 1999)

SPORDA LİBERAL DEVRİM: MİLAT BİR KARAR

Modern Olimpiyatlar 1896 yılından itibaren Amatörlük ideali üzerine yapılandırılmış olup, bu anlayış değişmeden 1990'lı yıllara kadar ulaşmıştır. Bu süreçte sporcular kulüplerin kontrolünde ve kulüp yöneticilerin inisiyatifleri ile transfer yapabiliyorlardı. Bir nevi sporcular kulüplerin modern köleleri olarak adlandırılıyorlardı, kulüp müsaade etmediği takdirde başka kulüplerde spor yapmaları mümkün olamamaktaydı. Sistem kulüp yönetimlerine geniş yetkiler vermekte idi.

Tuğrul AKŞAR (2004) süreci aktarırken; *“Jean-Marc Bosman’ın 1990 yılının Temmuz ayında Royal FC Liege takımıyla kontratı sona ermişti. Yaşı ilerlemiş tüm futbolcular gibi onu da bir gelecek korkusu*

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sarmıştı. Kulübüyle yeniden iyi bir kontrat yapmak istemesine karşın; kulübünden kendisine, 1 yıllık bir kontrat karşılığı taban fiyat öneriliyordu: Aylık 750 euro... Bu durumu kabullenemeyen Bosman kendisine başka bir kulüp arayışı içine girdi. Sonunda, Fransız kulübü Dunkerque ile anlaştı. Ancak kendisine aylık 750 euro taban fiyat üzerinden değer biçen Royal FC Liege, UEFA, FIFA ve Belçika Futbol Federasyonu'nun transfer yönetmeliklerine yaslanarak, sözleşmesi bitmiş bu futbolcuyu, 400 bin Euro'ya satış listesine koymuştu. Ve Royal FC Liege, Fransız kulübü Dunkerque'den bu tutarı talep etmekteydi. Bu tutarı ödeme gücü olmayan Fransız kulübü, Bosman'ı kiralama yoluna gitti ve bir yıl için 30 bin Euro ödeme yapılacağı konusunda, Royal FC Liege ile "prensipite" anlaşma sağladı. Böylece yılsonunda belirlenen bedelin yarısına Bosman'ın bonservisini alma olanağına kavuşacağına hesabını yapan Dunkerque, Bosman'ı sezonun ilk bölümüne yetiştirebilmek için, Fransız Federasyonu'na belirlenen son tarih olan 3 Ağustos'tan önce renklerine bağlaması gerekiyordu. Bosman, 30 Temmuz tarihinde Fransızlara, aylık 2 bin 250 euro karşılığında imza attı. Aynı gün Dunkerque banka teminatını ve sözleşmeyi Belçika kulübüne yollamasına karşın; Fransız kulübünün mali bir bunalımda olduğu haberini öğrenen Royal FC Liege, sözleşmeyi işleme koymadı ve Bosman'ı kulübü tarafından yapılan teklifi reddettiği için idari olarak cezalandırarak kadro dışı bıraktı. Böylece aylık 750 euro'luk ödmeden de kurtuldu. 3 Ağustos tarihi geldiğinde de, Fransız Futbol Federasyonu'na, Belçika kulübü Bosman'ın bonservisini göndermedi. Bosman'dan ilk maçlarda yararlanamayacak olan Dunkerque de bu transferden tamamen vazgeçti.

Bosman'ın yaklaşık beş yıl süren hukuk mücadelesinin sonunda belki de umduğu kadar çok şey kazanamadı ama profesyonel sporculara diğer çalışanlarla eşit haklara sahip olduklarını, Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan 1960 tarihli Roma Anlaşması'nın bireylere getirdiği hakların, spor sahalarına da yansiyebileceğini bu şekilde kanıtlamış oldu. Hiçbir geliri ve işsizlik sigortası olmayan, yönetmelikler gereği hiçbir kulüpte de oynayamayan Bosman, bunun üzerine, serbest dolaşım hakkı olan bir Avrupa Topluluğu vatandaşı olarak, adım adım haklarını kazanacağı ve gelecekte tüm futbol dünyasını altüst edecek davayı Liege 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açtı. Belçikalı Bosman, davayı eski kulübü, Belçika Futbol Federasyonu ve UEFA'ya karşı açtı. Dava konusu ise uluslararası transfer sisteminin hukukiliğini-yasallığını sorguluyordu. Yerel mahkemenin lehte kararı sonucu hâkim davayı Avrupa Adalet Divanı'na havale etti. Çünkü konu, Avrupa Topluluğu'nu ilgilendiren iki uluslararası yönetmeliğin çakışmasıydı. Uluslararası Transfer Yönetmeliği, oyuncuların sözleşmesi bitse dahi kulüp tarafından belirlenecek bonservis bedelinin yeni kulüp tarafından ödenmesini öngörüyordu. Ve bu yönetmelik de Avrupa Topluluğu'nun, çalışanların serbest dolaşım hakkını garanti altına alan yasalarıyla temelden çelişiyordu. Belçikalı hâkim ayrıca dava kapsamına liglerde uygulanan yabancı sınırlamasının Avrupa Topluluğu çalışma yasalarına aykırı olduğu yönündeki görüşünü de kattı. Beş yıllık zorlu davanın ardından, Avrupa Adalet Divanı 15 Aralık 1995'te ünlü kararını açıkladı."

"Bosman Kararları;

1. Öncelikle, futbolun bir ekonomik sektör olarak kabul edilmesi gerektiğini; futbol dâhil tüm profesyonel spor dallarının, birer ekonomik alan ve aktivite olarak görülmesi gerektiğini;
2. Avrupa Topluluğu vatandaşı futbolcuların, kontratlarının bitiminin ardından bonservis gibi kısıtlamalarla transferlerinin engellenmesinin hiçbir hukuki dayanağı olmadığını;
3. AB vatandaşı futbolcuların milliyetlerine dayalı herhangi bir kısıtlamanın (en fazla 5 yabancı oyuncu oynatma kuralı) milli takımlar dışında, yapılmasının yasadışı olduğunu;
4. Bu konuda kulüpler tarafından yapılacak rekabeti engelleyici centilmenlik anlaşmaların Avrupa Komisyonu tarafından en ağır şekilde cezalandırılacağını;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

5. *Bu kararların, bundan sonraki gelişmelere de kaynak olacağını, gerekçeli kararında hükme bağlamıştır.”¹*

Böylelikle başta futbolcular ve devamında da sporcular SEBES DOLAŞIM hakkına ulaştı. 2000 yılında UEFA Kupasını kazanan Galatasaray Kulübünden (şampiyon olmuş kulüplerin oyuncularının piyasa değerinin artması gayet doğal) iki ünlü oyuncu hiçbir bonservis bedeli ödemedi İtalya'ya gitti. Sonuç olarak Bosman Kararı sonrasında sporcular ekonomik bağlamda çok ciddi kazanımlar elde ederken kulüpler tam tersine çok ciddi kayıplar yaşamaya başladılar.

Avrupa’da Sporun Yeni Yol Haritası; Beyaz Kitap;

Spor, Avrupa’da sistematik yürütülen uğraşı, hobi boyutu ile ilgi çekmekte, bu yönü ile benzersiz bir olgudur. Tim, takım arkadaşlığı, ekip ruhu, dayanışma, birlikte hareket etmek, hoşgörü ve adil oyun gibi pozitif değerlerin yerleşmesini sağlar. Bu gelişime ve karakter oluşumuna değer yükler. Temel hedef olan AB vatandaşlığının gelişimi ve daha aktif olmayı destekleyeceği gibi hak aramak anlamında bilinçlenmeye de olumlu etkilerde bulunur. Böylelikle de arzulanan ve istendik AB Vatandaşlığı rolü gelişimini temin eder.

Spor aracılığı ile Avrupa’da yeni fark edilen tehditler ve zorlamalar tespit edilmiştir, bunlar;

1. Ticari Baskı,
2. Genç oyuncuların suiistimali,
3. Doping,
4. Irkçılık,
5. Şiddet,
6. Yolsuzluk,
7. Kara para aklaması.

Sporun kendi doğasında bulunan birleştirici özelliği fark edilmiş, Avrupa Konseyi tarafından Nice Bildirgesi’nde vurgulandığı üzere ortak politika oluşturulmasında dikkate alınması gereken bir olgu olduğuna vurgu yapılmıştır. Spor organizasyonlarının düzenlenmesinde sporun özgüllüğünün kullanılması, ülkelerin ve topluluğun farklı mevzuatlarının korunması yanı sıra çeşitli anlaşma maddeleri kapsamında Spor Mirasının aktarılmasına da özel önem verilmesi çağrısı yapmıştır.

¹ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/280928.asp>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Beyaz Kitap hazırlanırken ve rapor kaleme alınırken birçok Avrupalı uzmandan istifade edilmiş, düzenli internet paylaşımları ile paydaşlarla ortak bir bakış açısı yakalanmaya önem verilmiştir. Alan uzmanlarının çalışma sonuçları da göstermiştir ki; Avrupa Toplumunun yeni kurgulanan spor eylem planı hakkında ciddi bir beklentiler söz konusudur.

Bosman Kararı, Beyaz Kitap ve sonrasında UEFA'nın Finansal Fair Play Kriterleri ticarileşen futbolun yönetiminde kontrolün kaybolmaya başlaması ile birlikte kulüplerin aşırı ve kontrolsüz borçlanmaya başlamaları futbolun iflası gibi bir olumsuzluğu beraberinde getirmeye başladığı tehlikesine karşı alınan kurumsal yapısal tedbirlerdir.

Bu yapısal tedbirler öncesinde ve sonrasında kulüpler klasik yapılarını terk ederek başta ürün gelirleri olmak üzere her kalemden taraftar gelirlerine odaklanmış, kendi başarısız transfer hamleleri yanı sıra beceremedikleri ekonomi yönetiminden doğan devasa borçlarını taraftarlardan karşılama konseptine geçiş yaparak yönetme yoluna yöneldiler. Artık taraftarlar kulüpler için "taraftar konumundan müşteri pozisyonuna düşürüldüler". Kulüp – taraftar ilişkilerinde de değişiklikler meydana geldi, kulüplerin en eski (en kıdemli) üyeleri itibar kaybına uğrarken, kulüp kombine biletlerini veya locaları satın alanlar ile kulübün ürünlerini eksiksiz satın alanlar "itibarlı taraftar" olarak değer kazandılar. Kulübe sadakat, kulübün kendisinin üretip pazarladığı ürünlerin satın alınması, bir başka deyim ile kulübe sadakat; "kulübe fazla ödeme yapılması" ile ölçülür oldu. Böylelikle de "para" belirleyici faktör olarak öne çıktı.

Ticarileşme Karşısı STK Yapılanmaları

Futbolda görülmemiş para hareketleri ve ticarileşme hareketlilikleri taraftarı direkt etkilediği ve bu etkinin de kurumsal boyut kazanması, geri dönülemez bir yapıya evrilmesi taraftarlarca da algılanmış olması reaksiyoner bir etki uyandırdı.

Özellikle de futbol kulüplerinin şirketleşme sonrası satılmaya başlanması süreci taraftarların tepkisini çekti. Taraftarların en sevgili varlığı olan kulüplerinin şahıslara satılması, taraftarların yalnızlığını ve daha önceden hiç yaşamadıkları duygu tepkilere dönüşmesi gecikmedi.

Şirketleşmeye geçilmesi evresi sonrasında çok yüksek bütçeleri yöneten kulüpler, sert ve acımasız rekabetin yaşandığı futbol sektöründe kendilerine saygın yer bulabilmek için sporculara değerlerinden de yüksek ödemeler yapmaktan çekinmemişlerdir. Yüksek maliyetli ödemeler yanı sıra tesis ve alt yapı yatırımları, kulüpleri / şirketleri yeni kaynak arayışlarına sevk etmiştir. Böylelikle de şirket hisseleri, düşük maliyetli / kısa vadeli fon ihtiyacı için halka arz edilmiştir. Neticede piyasalarda işlem görmeye başlayan hisseler tepkilere neden olmuştur. Eskiden sadece dernek sıfatı taşıyan kulüpler, sporun büyüyen ekonomisi sayesinde ciddi şirketlere dönüşmesi yatırımcıların ve fon guruplarının ilgisine mazhar olmuştur.

21. yüzyılda spor kulüpleri ve bu kulüpler tarafından kurulan şirketlerinin faaliyetleri, bu faaliyetlerden doğan işletme zararları dikkatle izlenmiştir. Kulüplerin kısa ve acil giderleri yatırımcılar tarafından değerlendirilmekte ancak bu durum en çok taraftarları rahatsız etmektedir. Finansal problemlerden kaynaklanan gelişmelere taraftarlar ilginç ve alışık olunmayan refleksler göstermektedir.

İngiltere: Manchester United Olayı

İngiltere'de Manchester United Kulübünü 1998 yılında finansal bir sorun yaşamış, kulübü Murdoch satın almak istemişti. Uluslararası arenada medya şirketleri sahibinin bu girişimi, taraftarların birlikteliği

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve dayanışması sayesinde bertaraf edilmiştir. Taraftarlar tarafından gönüllülük prensibi dahilinde etkin bir mücadele gösterilerek kriz aşılmıştı. Kampanya dâhilinde sürdürülen çalışmalarda tanınmış ünlü kişinin destekleri ve kentin iş adamlarının desteği yanında dünyanın çeşitli yerlerinden takımları kendi istekleri dışında sermaye guruplarınca satıl almış ya da el değiştirmiş başka kulüp taraftarlarının özverileri ile durdurulmuştur.

Birleşik Krallık'ta ise bu gidişata karşı çıkan ve kulüplerin gerçek sahipleri tarafından yönetilmeleri gerektiğini savunan bir oluşum yavaş ama emin adımlarla gelişmekte. Supporters' Trusts (ST) diye bilinen kurumlar aslında bizdeki taraftar derneklerinin bir benzeridir. ST hareketinin temel yaklaşımı kulüplerin birkaç seçkin kişi tarafından değil kulübe gönül vermiş tüm paydaşlar tarafından yönetilmesidir. ST'lerin asıl önemli tarafı sıradan taraftar oluşumlarından en önemli farkı; toplu hareket etmeleri, aynı hedefe odaklanmaları, organize olmuş olmaları ve kuruluş amaçları, organizasyonel yapıları ve dayanışmalarıdır.

Bu farkların çoğunun oluşmasının ardındaki en önemli kurum ise hükümet inisiyatifi ile kurulmuş; ancak yönetsel açıdan bağımsız bir kurum olan Supporters' Direct (SD) olarak gösterilebilir. Supporters' Direct kaynaklarının büyük çoğunluğu bizdeki GSGM'nin İngiltere'de ki benzeri kurumlar olan Sport England ve Sport Scotland tarafından sağlanan, yönetsel bağımsızlığa sahip bir kuruluştur.

Ana amacı ülkede Taraftar Vakıflarının kurulması, taraftarların kulüplerde daha fazla söz sahibi olması ve kulüp hisselerinin bu vakıflar tarafından satın alınarak kulüplerin taraftarlar tarafından yönetilmesini sağlamaktır. İdeal amaç kulübün tam kontrolü olmamasına rağmen azınlık hisseleriyle de olsa taraftarın kulüplerinde daha fazla söz sahibi olmasını temin etmek. SD, Taraftar Vakıflarının yönetimine hiçbir şekilde müdahale etmemekle birlikte onlara danışmanlık hizmeti vermekte ve organize olmalarına destek olmaktadır. Koordinasyon, eşgüdüm ve bilgi aktarımı işlevini üstlenen bu kurum, maddi destekten çok, ihtiyaç duyulan kritik konularda stratejik hizmet sağlamaktadır. SD'nin burada üstlendiği kritik rol sivil toplum kuruluşları olan ST'lerin harekete geçmesinde itici güç görevi görmektedir.¹

SD'ler Taraftar Gruplarına genel olarak aşağıdaki konularda destek sağlamaktadırlar:

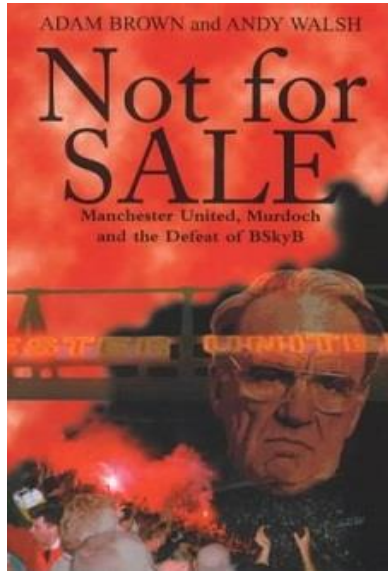
- ⇒ Mevcut ST'ler arasında en iyi uygulamaların tespiti ve yaygınlaştırılması
- ⇒ Ortak toplantılar düzenleyerek karşılıklı fikir alışverişinin ve yardımlaşmanın desteklenmesi

¹ <https://www.sdeurope.eu/wexford-supporters-trust-take-ownership-league-ireland-club/>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- ⇒ Medya kampanyaları ile ilgili destek sağlanması
- ⇒ Gerekli durumlarda ilgili kişi/kuruluşlar ile irtibat kurulması
- ⇒ Düzenlenecek umumi toplantılar için uygun konuşmacıların bulunması
- ⇒ Hukuki ve finansal danışmanlık hizmeti vermek
- ⇒ Düzenli brifing ve uygulamalı seminerler ile güncel gelişmelerin üyelere aktarılması
- ⇒ ST çalışanları ve Yön. Krl. üyeleri için konferans ve eğitim seminerleri düzenlenmesi
- ⇒ Postalama, toplantı org. gibi kuruluş aşamasındaki bazı masraflara katkı sağlanması

Supporters' Trust'lar ve ardından da 2001 yılında Supporters' Direct'in kurulmasıyla gelişen bu hareket Birleşik Krallık'ta Mart 2008 itibarıyla 152 kulübe yayılmıştır ve her geçen gün etkinliğini arttırmaktadır. Bu oluşum 13 kulübün kontrolünü tamamıyla ele geçirmiş ve üye kulüplerin %25'inin yönetim kuruluna temsilcilerini sokmayı başarmıştır. Kulüplerin %50'sinde de ST'lerin hissesi bulunmaktadır. ST'lerin üye sayısı da her yıl hızla artmış ve toplam üye sayısı bugün itibarıyla 120.000'e ulaşmıştır. ST'ler, 2001 yılından bugüne kadarki kısa sayılabilecek dönemde, 21 kulübün iflastan kurtulmasını sağlayarak önemli bir başarı elde etmişlerdir. Kuruluşundan beri kulüplerin özgürlüğü için £21m kaynak aktaran bu vakıflar doğrudan maddi kaynak sağlamanın dışında yerel halkı harekete geçirmek ve yerel şirketler/iş adamlarının dikkatini kulübe çekmek yoluyla kulüplerin zor dönemlerinde dış kaynak bulunması konularında da önemli katkı sağlamışlardır.

Supporters' Trust'lar yapı olarak kısaca IPS (Industrial and Provident Societies) olarak adlandırılan yapılanma modeli ile örgütlenmişlerdir. Bizdeki kooperatif modeline benzeyen bu kurumsal kimlik, kâr amaçsız örgütlere demokrasi ve şeffaflık getiren yapısı sebebiyle tercih edilmektedir. 16 yaşını doldurmuş herkes, sembolik £1 karşılığında bu oluşuma üye olabilmekte ve katkıları ne olursa olsun kişi başı bir oy prensibi uygulanmaktadır.

SD, uzmanlara IPS'nin sağladığı genel çerçevenin dışında Taraftar Vakıflarının ihtiyaçlarına cevap verecek bir örnek tüzük hazırlatmıştır. SD, kendisine üye vakıflara, yapılarını belirlerken bu çalışmayı örnek almalarını tavsiye etmiştir. Tavsiye edilen model zorunluluk olarak getirilmiş olmamasına karşın şu anda tüm üyeler tarafından kullanılmaktadır.

ST hareketinin Birleşik Krallık'taki başarısı UEFA ve Avrupa Birliği'nin de ilgisini çekmiş ve bu modele desteklerini açıkça belirtmişlerdir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

AB Avrupa Spor Bağımsız Gözden Geçirme Raporu'nda ST hareketinin tüm Avrupa'ya yapılabiliğinin araştırılması önerilmiştir. Kulüplerin gerçek sahipleri tarafından yönetilmesini açıkça destekleyen UEFA da, Avrupa çapında bir fizibilite çalışmasını yürütmesi için SD'ye kaynak aktarmıştır.

2007 sonbaharında başlanan projede taraftarlar tarafından yönetilen kulüpler fikrinin tüm Avrupa'ya yapılabiliğinin araştırılacaktır. İlk kez organize edilen Avrupa Taraftar Birlikleri Organizasyonu ile da planlanan birliktelik yolunda önemli bir adım atılmıştır. Projenin uygulanabilir değerlendirilmesi ST'lerin Avrupa'ya yayılması için yeni projelerin AB ve UEFA desteğinde yürütülmesi planlanmaktadır.

Almanya: BVL - Borussia Dortmund Olayı

Taraftarların pek alışık olmadıkları ve hızla gelişen ticarileşme karşısında tepkisel davranışları ile kulüplerini satın almayı hedefleyen sermayeye karşı tavırlı davrandıkları kayıtlarda yer almaktadır. Almanya'nın köklü kulüplerinden olan ve Borsaya giren ilk Alman kulübü unvanına da sahip meşhur NRW eyaletini kulübü BVL- Borussia Dortmund'un hamleleri amacına ulaşmadı. 2005 yılında borsada kötü günler yaşayan Borussia Dortmund hisselerini satışa çıkarttı. Bu hisselerin bir bölümünü İstanbullu işadamı Sadettin Saran aldı. Bu hamle taraftarların yoğun muhalefeti ve kamuoyu baskısı oluşturdu. Bu baskı sonucu SARAN daha da hisse almayı planlarken, elindekileri de devrederek kulüple bağlantısını sonlandırmıştır.

Sadettin SARAN'ın Almanya futbol piyasasından çekilmesinde Dortmund taraftarının sert tepkisi ve oluşturduğu negative kampanyanın tesiri büyüktür. Alman medyasında SARAN'ın bilinmeyen yönlerinin ortalığa dökülmesi;

- Silah tüccarı olduğu
- Gerçek adının Stefan olduğu
- ABD Vatandaşı olduğu

Yönünde medyada yayınlar yapılması sonrasında SARAN elindeki hisseleri de satarak tamamen Almanya piyasasından ayrılmaya karar verdi.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Taraftarlar tutkunu olduğu kulüplerin satılığa çıkartılması, bir meta olarak satın alınması gerçeğine hala daha alışabilmiş değildir. Bir yandan kulüplerinin maddi yönden güçlü olmalarını, popüler rakamlar ile arzulan transferlerin yapılabilmesine sıcak bakarken diğer yandan da bu durumun kulübün

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

şirketleşerek satılmadan yapılmasını istemektedir. Ancak böyle pembe bir durumun mevcut olmadığı yaşanan gerçeklerden anlaşılabilir.

Taraftarlar İngiltere örneğinden hareketler ile belli oranda dayanışma içerisinde Kooperatif tarzı bir yapılanma ile denemiş, lakin gelişmeler çok umut verici olmadığı için bu yolun bir nihai çözüm olarak görülmesi mümkün olamamaktadır.

Taraftarlar kulüplerinin satılıp / alınmasına engel olamamakta, yasal düzenlemeler bağlamında da elinden fazla bir şey gelmediğini fark ettiğinde yeni bir aktivite geliştirmiştir. Bu da kamu otoritelerine çağrı yaparak kulüp satın alma olaylarında talipli olanların paralarının kaynağının devlet tarafından araştırılması KARA PARA gibi yasal olmayan yollardan elde edilen servetlere sahip olanlara engel konulması gibi talepleri seslendirdikleri görülmektedir.

Taraftar – Kulüp ilişkilerinde eski dönemlere kıyas ile soğukluk söz konusu olup, taraftarlar artık coşku ile kulüplerinin deplasman maçlarına katılımlarda azalmalar, sahiplenme duygusunda zayıflamalar, aidiyet ve bağlılıkta da gevşemeler söz konusudur.

Sporun içerisine paranın legal yollardan girmesi, futbolun ticarileşmesi, futbol yayınlarının şifreli kanallardan (PAY TV) yayınlanması, mobil cihazlar üzerinden yeni sistemlere geçilmesi, internet üzerinden yayınların pazarlanması gibi gelişmeler artık olağanlaşmış olması yeni bir sürecin başladığının da habercisi durumundadır. Taraftarlar canlı futbol yayınlarında nasıl ki şifreli kanallara zor da olsa alıştılar, ticarileşme sürecinde yeni gelişmelere de alışmaları zaman alacak, takımdaşlık duygusu, kimlik edinme gayreti ve takıma bağlılık da yine devam edecek, lakin bu önceki dönemler ile farklılık arz edecektir. Kuşak farklılığı gibi yeni duruma da alışılacak ancak bu yaşlı jenerasyon için biraz daha sancılı olacağı muhakkaktır.

Ticarileşme karşıtı reaksiyoner olarak kurutan taraftar STK'larının oluşturdukları ortak bilinç eksilmeden gelişmelere göre evrileceği, getirilen yeni düzenlemelere göre kendini dizayn edeceği, mücadeleden vaz geçilmeyeceği, etkili odaklar ile sivil inisiyatifler olarak görüşmelere, müzakerelere devam edileceği, hatta gerektiği zamanlarda protestolarda da bulunulacağı da bir realite olarak ortadadır.

KAYNAKLAR

Akşar, Tuğrul: Bosman Kararları ve Futbolda Liberal Devrim

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/280928.asp>

Cerrahoğlu, Necati, (2006); Can Football Fan Associations Be Described As NGOs? Taraftarlıktan Sorumluluğa, Futbol Taraftar Dernekleri STK Olabilir mi?, III. Uluslararası DTL'lar Kongresi, Kongre Tam Bildiriler Kitabı s. 637 – 643, Çanakkale

Dilican, Tunay (2018); *Football supporter structures as the formation of non-governmental organization*, Tez No:518175.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

White Paper on Sport, Commission of The Europea (Beyaz Kitap)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?uri=celex:52007DC0391#document1>

Waldhauser, Hermann, (1999); Die Fernsehrechte sed Spoertveranstalters, Kühl–Tettinger–Vieweg (Hrsg.) Beitrage zum Spoertrecht: Bd 5, s.37 – 38, Ducker & Humblor, Berlin.

Sadettin Saran Dortmund hisselerini neden sattı:

<https://www.futbolarena.com/fenerbahce/sadettin-saran-borussia-dortmundu-neden-satti-312288h/>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

<https://www.welt.de/print-welt/article399086/Wie-Aktionaer-Saran-in-Dortmund-an-Macht-gewinnen-will.html>

<https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/fussball-investor-stellt-dem-bvb-50-millionen-euro-in-aussicht-1234040.html>

<https://www.sdeurope.eu/wexford-supporters-trust-take-ownership-league-ireland-club/>

<https://www.theguardian.com/social-enterprise-network/2013/nov/27/fan-ownership-football-premier-league>

Gençlerde Madde Bağımlılığıyla Mücadele: Yeşilay ile Hayata Tutun

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇİÇEK KORKMAZ¹

Doç. Dr. Dilek AVCI²

Prof. Dr. Serap ALTUNTAŞ³

ÖZET:

Madde bağımlılığı, özellikle gençler olmak üzere tüm toplumu etkileyen ciddi bir sağlık sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü gençlerde kazalar, intiharlar ve cinayete bağlı ölümlerin %75'ine madde kullanımının neden olduğunu bildirmektedir. Türkiye'de madde kullanım yaygınlığı diğer ülkelere kıyasla daha düşük olmasına rağmen, son yıllarda yürütülen çalışmalar gençlerde madde kullanım yaygınlığının giderek arttığını ve maddeyle tanışma yaşının düştüğünü göstermektedir. Tüm dünyada önemi her geçen gün artan bu karmaşık soruna karşı çok taraflı bir mücadele zorunlu hale gelmiştir. Bağımlılıkla mücadele konusunda örgütlenmiş en eski sivil toplum kuruluşu Yeşilay'dır. Yeşilay, "bağımlılıklar dokunmadan önce insana dokunma" sloganıyla alkol, sigara, uyuşturucu, kumar ve teknoloji bağımlılığı ile mücadele etmektedir. Madde bağımlılığıyla mücadelede Yeşilay'ın yürüttüğü çalışmaların yanı sıra Hemşirelik Yönetmeliği kapsamında okul sağlığı hemşiresi, toplum ruh sağlığı hemşiresi, alkol-madde bağımlılığı merkezi hemşiresine de önemli sorumluluklar yüklenmiştir. Bu durum madde bağımlılığıyla etkin bir şekilde mücadelede tüm kurum ve kuruluşların eş zamanlı hareket etmelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda makalede gençlerde madde kullanım yaygınlığı, madde bağımlılığına ilişkin risk faktörleri ve koruyucu faktörler, madde bağımlılığıyla mücadele ve Yeşilay ile ilgili bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: gençlik, hemşirelik hizmetleri, madde bağımlılığı, mücadele, Yeşilay

JEL Kodu: I, IO

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, akorkmaz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, davci@bandirma.edu.tr

³ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, saltuntas@bandirma.edu.tr

Combating Substance Abuse in Young People: Keep Life to Life with Yeşilay

Assist. Prof. Dr. Ayşe CİCEK KORKMAZ¹

Assoc. Prof. Dr. Dilek AVCI²

Prof. Dr. Serap ALTUNTAS³

ABSTRACT:

Substance addiction is a serious health problem affecting the whole society, especially young people. The World Health Organization reports that 75% of youth deaths due to accidents, suicides and murders are caused by substance abuse. Although lower prevalence of substance use in Turkey than other countries, studies conducted in recent years indicate that an increasing prevalence of substance use in teens and substance of the meeting falls age. A multilateral combat against this complex problem of increasing importance all over the world has become compulsory. The oldest non-governmental organization organized to combat addiction is Yeşilay. Yeşilay combats with alcohol, cigarettes, drugs, gambling and technology addiction with the slogan “touch human before touching addictions”. In addition to the activities carried out by Yeşilay on substance abuse, important responsibilities were also imposed on school health nurse, community mental health nurse and alcohol-drug addiction center nurse within the scope of Nursing Regulation in our country. This situation demonstrates the necessity for all institutions and organizations to act simultaneously in combating substance addiction effectively. In this direction, the article aimed to give information about the prevalence of substance use among young people, risk factors and protective factors related to drug addiction, combating drug addiction and Yeşilay.

Keywords: youth, nursing services, substance addiction, combat, Yeşilay

JEL Code: I, IO

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, akorkmaz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyedi Eylül University, davci@bandirma.edu.tr

³ Bandırma Onyedi Eylül University, saltuntas@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Bağımlılık yapıcı madde kullanımı, özellikle gençler olmak üzere herkesi etkileyen, biyolojik, psikolojik, sosyal ve yasal yönleri olan ciddi bir halk sağlığı sorunudur. Madde kullanımı çeşitli önlemler alınmasına karşın her geçen gün artan ve tüm dünya gençliğinin yaşamını tehdit eden bir sorun olmaya devam etmektedir (Albayrak ve Balcı, 2014; Özbay ve ark. 2018; WHO, 2016; Taylan ve Genç, 2017). Dünya Sağlık Örgütü tarafından gençlerde kazalar, intiharlar ve cinayete bağlı ölümlerin %75'ine madde kullanımının sebep olduğu bildirilmektedir (WHO, 2016). Ülkemizde lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, yaşam boyu en az bir madde kullanım oranı alkol için yaklaşık %51, sigara için %37, uçucu maddeler ve esrar için %6, ekstazi için %3 ve eroin için %2 olarak belirlenmiştir (Ögel ve ark. 2006).

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin 2012 yılında yayınladığı raporda ise esrar dâhil herhangi bir uyuşturucu maddeyi en az bir kez kullananların oranının 18 yaş altı grupta %1.5 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca raporda uyuşturucu madde kullanıcılarının sadece %5-8'inin tedaviye ulaşabildiği vurgulanmıştır (TUBİM, 2012). Türkiye'de madde kullanım yaygınlığı diğer ülkelere kıyasla daha düşük olmakla birlikte, yapılan çalışmalar gençlerde madde kullanımının giderek arttığını, başlama yaşının düştüğünü ve yakın gelecekte ülkemizin en öncelikli problemlerinden birisinin madde bağımlılığı olabileceğini göstermektedir (Doksat ve ark. 2016; Pumariega ve ark. 2014; Softa ve ark. 2015).

Ergenlik dönemi, riskli davranışlara yönelimin arttığı bir evre olup, erken ergenlik döneminde başlanan madde kullanımı ergenlik dönemi boyunca artarak devam eden düzenli bir seyir izlemektedir. Ergenler önce sigara ve alkol gibi yasal maddeleri denemekte, daha sonra esrar ve diğer yasa dışı maddeleri kullanmaya yönelmektedirler (Dilbaz, 2013; Ryzin ve ark. 2012). Erken yaşta madde kullanımına başlanması ciddi fiziksel ve ruhsal hastalıkların yanı sıra çeşitli sosyal ve yasal sorunları beraberinde getirmektedir (Bilaç ve ark. 2019; Doksat ve ark. 2016).

Ergenin madde ile tanışması ve kullanmaya başlamasında biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel faktörler etkili olmaktadır. Gençler merak, sorunlarından uzaklaşmak, eğlenmek, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını gidermek gibi nedenlerle madde kullanmayı denemektedir (Aktan ve ark. 2018; Albayrak ve Balcı, 2014). Bu dönemde madde kullanımı açısından risk etkenleri arasında çevresinde madde kullanan akranların olması, düşük benlik saygısı, düşük öz-denetim, sosyal ilişkilerde zorlanma, travmatik yaşantılar, etkin baş etme becerilerine sahip olmama gibi değişkenler yer almaktadır. Ayrıca çocuk/ergenin ebeveynleriyle ilişkisinin kalitesi de madde kullanma davranışı üzerinde etkilidir (Myers, 2013; Özbay ve ark. 2018; Pumariega ve ark. 2014; Ryzin ve ark. 2012; Softa ve ark. 2015).

Türkiye İstatistik Kurumu 2016 yılı verilerine göre, ülkemizdeki 0–24 yaş grubunda bulunan çocuk ve ergen sayısı 31.914.824'tür (TÜİK, 2016). Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında yüksek bir oran olan bugünün çocuk/gençlerine yönelik hizmetler, Türkiye'nin bu demografik özelliğini gelecekte güçlü bir avantaja çevirmesine katkı sağlayacaktır (Özbay ve ark. 2018). Bu yatırımların başında kuşkusuz gençleri riskli davranışlardan koruma amacına yönelik girişimler gelmektedir. Zira madde bağımlılığının tedavisi oldukça zor, maliyetli ve zaman alıcıdır. Madde bağımlılığı ile mücadele en etkili yöntem gençleri bağımlılık yapıcı maddelerden korumak ve onları güçlendirmektir (Griffin ve Botvin, 2010; Özbay ve ark. 2018). Bu kapsamda çok taraflı ve koordineli mücadele için bakanlıklara, kurumlara, sivil toplum örgütlerine önemli sorumluluklar düşmektedir (Ateş ve Koçak, 2018; Özbay ve ark. 2018).

GENÇLERDE MADDE KULLANIM YAYGINLIĞI

Ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmalar gençlerde madde kullanımı ve bağımlılığının giderek arttığını göstermektedir. Ögel ve arkadaşları tarafından on beş ayrı ilde 18.599 lise öğrencisiyle yapılan araştırmada, hayatı boyunca en az bir defa sigara kullanım oranı %63.9, son bir ay içinde en az bir defa alkol kullanım oranı %17.3 olarak bulunmuştur. Ayrıca çalışmada hayat boyu en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6, uçucu kullanma oranı %8.6, uyuşturucu-uyarıcı madde kullandığını belirtenlerin oranı ise %3.3 olarak belirlenmiştir (Ögel ve ark. 2001). Benzer şekilde farklı coğrafi bölgelerde yaşayan ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol, madde kullanım yaygınlığının incelendiği bir çalışmada, ilköğretim öğrencilerinde yaşam boyu en az bir defa tütün kullanım oranının %16.1, alkol kullanım oranının %15.4, uçucu ve uyuşturucu madde kullanım oranının %1.7 olduğu saptanmıştır. Ortaöğretim öğrencilerinde ise yaşam boyu en az bir defa tütün kullanım oranı %55.9, alkol kullanım oranı %45.0, esrar kullanım oranı %4.0, uçucu madde kullanım oranı %5.1, eroin ve ekstazi kullanım oranı %2.5 olarak belirlenmiştir (Ögel ve ark. 2004). Erzincan'da lise öğrencileriyle yapılan başka bir çalışmada öğrencilerin %11.2'sinin sigara, %3.4'ünün alkol, %1.9'unun uçucu madde, %0.7'sinin ekstazi, %0.3'ünün esrar ve %0.1'inin kokain kullandığı belirlenmiştir (Hacıhasanoğlu ve ark. 2009). Erzurum'da bir lisede okuyan öğrencilerle yapılan çalışmada, öğrencilerin %25.8'inin sigara, %12.9'unun alkol ve %6.4'ünün uyuşturucu kullandığı belirlenmiştir (Gümüş ve ark. 2011).

Ülkemizde gerçekleştirilmiş en kapsamlı madde kullanım yaygınlığı araştırması otuz iki ilde bulunan okullarda yapılmıştır. Toplam 11812 öğrenci ile yürütülen bu çalışmada öğrencilerin %26.7'si herhangi bir tütün ürününü, %19.4'ü alkollü içecekleri denediğini, %2.2'si hastalık nedeni dışında ilaç kullandığını belirtmiştir. Ayrıca öğrencilerde herhangi bir yasa dışı bağımlılık yapıcı maddenin en az bir kere kullanılma oranı %1.5 olarak bulunmuştur (TUBİM, 2012).

İstanbul'un 28 ilçesinde 14–18 yaş grubundaki 31.272 öğrenci ile yapılan bir araştırmada yaşam boyu en az bir kez kullanım yaygınlığı en yüksek maddenin sigara olduğu (%45.5), bunu sırasıyla alkol (%35.5), esrar (%3.3), uçucu maddeler (%2.4), ekstazi (%1.6), amfetaminler (%1.4), LSD (%1.2) ve kokainin (%1) izlediği bildirilmiştir. Aynı çalışmada madde kullanım riskinin erkeklerde esrar için yaklaşık 2.5 kat, alkol için 1.2 kat ve sigara için 1.2 kat daha fazla olduğu saptanmıştır (Ünlü ve Evcin, 2014). Benzer şekilde İstanbul'da 31.272 lise öğrencisiyle yapılan başka bir çalışmada, esrar dışında herhangi bir yasa dışı madde kullanım yaygınlığının %9.2 olduğu bulunmuştur (Pumariega ve ark. 2014).

Türkiye'de bir bağımlılık merkezinde tedavi görmekte olan çocuk/ergenlerde madde kullanımı eğiliminin incelendiği çalışmada, madde kullanımı için başvuran gençlerin sayısında artış olduğu bildirilmiştir (Doksat ve ark. 2016). Kocaeli'de lise öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığının incelendiği araştırmada, sigara içme oranının %28.2 olduğu, öğrencilerin %18.1'inin alkol, %3.6'sının uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullandığı ve en çok kullanılan maddelerin esrar, sakinleştirici ilaçlar, bonzai ve ekstazi olduğu bulunmuştur (Taylan ve Genç, 2017). Sivas'ta yürütülen bir çalışmada, lise öğrencilerinin %32.8'inin sigara, %6.8'inin alkol, %2.1'inin bonzai, %1.6'sının bali, %0.7'sinin esrar ve %0.4'ünün ekstazi kullandığı belirtilmiştir (Uzun ve Kelleci, 2018). Bir bölge ruh sağlığı hastanesi çocuk ve ergen yataklı servisinde madde kullanımı nedeniyle yatarak tedavi gören gençlerin özelliklerinin incelendiği araştırmada ise en çok kullanıldığı saptanan maddelerin çoğul madde (%81.3), esrar (%62) ve ekstazi (%62) olduğu, bu maddeleri bali (%55.4) ve sentetik kannabinoid (%55.4) kullanımının izlediği, kızlarda en sık kullanılan maddenin esrar (%62.1), erkeklerde ise ekstazi (%63.5) olduğu belirtilmiştir (Bilaç ve ark. 2019). Sonuçlar değerlendirildiğinde madde kullanım oranlarının bölgelere veya maddenin türüne göre farklılık göstermekle birlikte, yaygınlığın azımsanmayacak kadar yüksek olduğu ve artış gösterdiği söylenebilir.

MADDE BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN RİSK FAKTÖRLERİ VE KORUYUCU FAKTÖRLER

Ergenlerde madde kullanımının artması ve toplumsal bir sorun haline gelmesi araştırmacıların madde bağımlılığının etiolojisi, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Risk faktörleri, bireylerin madde kullanma ve suç işleme, okulu bırakma gibi madde kullanımıyla ilişkili sorunları yaşama olasılığını arttıran etmenlerdir. Koruyucu faktörler ise risk faktörlerinin etkisini hafifleten veya ortadan kaldıran, stresli yaşam koşullarının olumsuz etkilerini azaltan, kişinin kendisine veya çevresine ait etmenlerdir. Risk faktörleri ve koruyucu faktörler genel olarak birey, aile, toplum, okul düzeyinde tanımlanmaktadır (Griffin ve Botvin, 2010).

Bireysel Düzeydeki Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler

Maddeler hakkında yetersiz/yanlış bilgiler, tedaviye yönelik olumsuz tutumlar, düşük benlik saygısı, düşük öz-denetim, risk alma eğiliminin yüksek olması, kendini daha iyi hissetme, aleksitimi, yalnızlık, depresyon, utangaçlık, düşmanlık, umutsuzluk, travmatik yaşantılar, baş etme becerilerinin yetersiz olması, madde kullanan arkadaşın varlığı, arkadaş baskısı bireysel risk faktörleri arasında yer almaktadır. Madde kullanımına karşı güçlendirici nitelikteki faktörler arasında ise madde kullanım riskini doğru algılama, madde kullanımına yönelik olumsuz tutum, toplumun değer yargılarına önem veren arkadaş grupları, etkili başa çıkma becerileri, sosyal yeterlilik becerileri, empati ve iletişim becerileri, ahlaki inanışlar ve değerler, iyimserlik, içsel kontrol yer almaktadır (Albırayak ve Balcı, 2014; Alikasıfoğlu, 2005; Myers, 2013; Özbay ve ark. 2018; Softa ve ark. 2015; Şener ve ark. 2018).

Aile düzeyindeki risk faktörleri ve koruyucu faktörler: Aile düzeyinde görülen risk faktörleri ailede madde kullanan bir rol modelin varlığı, olumsuz ebeveyn tutumları (aşırı otoriter veya aşırı ilgisiz), uygun olmayan disiplin yöntemleri, aile içi çatışmalar, aile içinde şiddet ve istismar, parçalanmış veya boşanmış aileler, düşük eğitim düzeyine sahip ebeveyn, zayıf aile bağları olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan aile, gençlerin madde kullanımından korunmasında da önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda etkin aile desteği, destekleyici ebeveyn-ergen ilişkisi, güçlü aile bağları ve aile normları, tutarlı disiplin, yeterli ve uygun aile denetimi, güvenli ve istikrarlı aile koruyucu faktörlerdendir (Alikasıfoğlu, 2005; Myers, 2013; Özbay ve ark. 2018; Ryzin ve ark. 2012; Softa ve ark. 2015; Şener ve ark. 2018).

Toplumsal düzeydeki risk faktörleri ve koruyucu faktörler: Toplumsal düzeydeki risk faktörleri arasında sosyal çevrede maddeye erişebilme olanağı, madde kullanımına ilişkin yasal boşluklar, düşük sosyoekonomik düzey toplum bazındaki risk faktörleri içinde ele alınmaktadır. Toplumun ve bünyesindeki kurumların yapısı koruyucu faktör işlevi de görmektedir. Madde kullanımına karşı normların varlığı, kişinin kurumlara ait hissetmesi, destek hizmetlerine erişim imkânı, kültürel kimlik ve aidiyet duygusu, sağlıklı yaşam için aktivite olanaklarının varlığı toplumsal düzeydeki koruyucu faktörlerdendir (Alikasıfoğlu, 2005; Hays ve ark. 2003; Özbay ve ark. 2018; Şener ve ark. 2018).

Okul düzeyindeki risk faktörleri ve koruyucu faktörler: Madde kullanımı açısından okul yaşantıları çift yönlü olarak önem arz etmektedir. Okula ait bağların kaybedilmesi, akran reddi, düşük okul başarısı, yetersiz akran desteği, otoriter okul yönetimi, okulun bulunduğu çevre gibi etmenler madde kullanımının okul düzeyindeki risk faktörlerini oluşturmaktadır. Okul düzeyindeki koruyucu faktörler pozitif okul atmosferi, başarılı okul performansı, caydırıcı okul kurallarıdır (Aktan ve ark. 2018; Alikasıfoğlu, 2005; Gazioğlu ve Canel, 2015; Özbay ve ark. 2018).

MADDE BAĞIMLILIĞIYLA MÜCADELE

Günümüzde madde kullanımı ve bağımlılığı tüm dünyada üzerinde dikkatle durulması gereken önemli sorun alanlarından biri haline gelmiştir (Ateş ve Koçak, 2018). Bu nedenle madde kullanımı ve bağımlılığıyla mücadelede birçok aktörün birlikte görev alması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki önleme faaliyetleri pek çok kurum tarafından yürütülmektedir (Albayrak ve Balcı, 2014; Ateş ve Koçak, 2018).

Ulusal Mevzuat ve Düzenlemeler

Madde kullanımını önlemeye yönelik devlet tarafından bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve birçok devlet kurumuna görev ve sorumluluk yüklenmiştir. Yasalar düzenlenirken temel başlangıç noktası hiç şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 58. maddesi olmuştur (Ateş ve Koçak, 2018). Aşağıda ulusal mevzuatta yer alan yasa dışı maddeye ilişkin suçlar, madde kullanımı hakkında kanun ve yönetmeliklerden bazıları açıklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası: Anayasanın 58. maddesinde "Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır." denilmektedir (Resmi Gazete, 2017a). Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti, madde kullanımı konusunda tehlikenin farkında olduğunu göstererek gençlerin alkol, sigara, kumar, uyuşturucu ve benzeri maddelerden korunmasını devletin görevlerinden birisi olarak kabul etmiştir (Ateş ve Koçak, 2018).

Türk Ceza Kanunu: Kanunda uyuşturucuya ilişkin suçlar uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin imal ve ticareti ile kullanımına yönelik suçlar olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir (Ateş ve Koçak, 2018). Uyuşturucu madde suçları, Türk Ceza Kanunu'nun 188–192 maddelerinde düzenlenmiştir. Yeni Türk Ceza Kanunu ile uyuşturucu madde kullanan ya da kullanmayı bulunduranlar kişilere karşı ceza kapsamında değişiklikler getirilmiştir (Resmi Gazete, 2016).

Çocuk Koruma Kanunu: Bu kanuna göre korunma ihtiyacı ya da özellikle suça sürüklenen çocukların haklarını güvence altına almak amaçlanmaktadır. Yönetmelikte alkol, uyuşturucu, uyarıcı madde bağımlısı olan çocukların tedavi altına alınmasına yönelik kararların uygulanmasında çocuğun rızasının alınmayacağı belirtilmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbir kapsamında çocuğa uyuşturucu/uyarıcı maddeler hakkında bilgi verilmekte, sorumluluk bilinçlerinin geliştirilmesi sağlanmakta ve yol gösterilmektedir (Resmi Gazete, 2006).

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği: Yönetmelikte uyuşturucu ile mücadelede resmi ve özel ortaöğretim kurumlarındaki yönetici ve öğretmenlere öğrencileri her türlü madde bağımlılığı ile uyuşturucu/uyarıcı madde bulundurmaktan, kullanmaktan, üretimi ve kaçakçılığına aracılık etmekten korunması hükmü yer almaktadır (Resmi Gazete, 2017b).

Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik: Bu yönetmeliğe göre okul sağlığı hemşiresi, öğrencilere sağlıkla ilgili olumlu davranışların kazandırılması için sağlık eğitimi yapmakla görevlidir. Toplum ruh sağlığı hemşiresi, kendi bölgesinde yaşayan tüm riskli yaş gruplarındaki bireylerin madde bağımlılığından korunması ve ruh sağlığının sürdürülmesi ile görevlidir. Alkol-madde bağımlılığı merkezi hemşiresi bağımlılığın önlenmesi, tanısı ve tedavisi konusunda eğitim ve danışmanlık yapmaktan sorumludur (Resmi Gazete, 2011).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Evrensel Önleme

Madde kullanımını önleme çalışmalarının da risk faktörlerini azaltmak ve koruyucu faktörleri artırmak amacıyla aile, okul ve toplum bazında yürütülmesi çok önemlidir.

Aile Odaklı Önleme: Aile madde kullanımı açısından hem bir risk faktörü, hem de koruyucu bir faktördür. Günümüzde modernleşmenin etkisiyle aile bağları zayıflamaya başlamış, bu durum gençlerde şiddet, madde kullanımı, duygusal ve davranışsal sorunların artmasına yol açmıştır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı ebeveynlere yönelik ergenle iletişim, ebeveyn tutumları gibi konularda eğitim verilmesini hedefleyen programlar geliştirmektedir (TUBİM, 2012).

Okul Odaklı Önleme: Madde kullanımı açısından en riskli grubun okul çağındaki çocuk ve ergenler olması, okul odaklı çalışmaların önem kazanmasına yol açmaktadır. Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı çocuk/ergenlerin riskli davranışlardan korunması amacı ile eylem planları hazırlamakta, stratejik hedefler ve faaliyetleri belirlemektedir. Ayrıca Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından “Öğrencilerin Zararlı Madde Kullanımı ve Şiddet Gibi Risklerden Korunması Genelgesi” çıkarılmıştır ve bu genelge ile olumlu okul iklimi oluşturulması hedeflenmiştir (MEB, 2006).

Toplum Odaklı Önleme: Konu ile ilgili tüm kurumların çalışma sahalarına uygun olarak hazırlanan programlarla bağımlılıkla mücadelede toplumsal farkındalık oluşturulmaktadır. Örneğin; Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi tarafından toplum odaklı önleme kapsamında birçok konferans ve basın yoluyla eğitim faaliyeti yapılmaktadır. Benzer şekilde Milli Eğitim Bakanlığı madde kullanımı ile mücadele kapsamında öğrencilere, öğretmenlere, yöneticilere ve ailelere yönelik eğitimler düzenlemektedir. Toplum odaklı önleme faaliyetleri yürüten birimlerden biri de İl Halk Sağlığı Müdürlükleri'dir. Ülkemizde bazı müdürlükler tarafından yürütülen projeler aracılığıyla birçok madde bağımlısı tedaviye yönlendirilmiş, ayrıca madde bağımlılığı ve korunma yolları hakkında eğitimler yapılmıştır (TUBİM, 2012).

MADDE BAĞIMLILIĞIYLA MÜCADELEDE YEŞİLAY'IN ROLÜ

Bağımlılıkla mücadele konusunda örgütlenmiş en eski sivil toplum kuruluşu olan Yeşilay, alkollü içkilerle mücadele amacı ile dönemin Şeyhülislamı Haydarizade İbrahim Efendi'nin himayesinde Dr. Mazhar Osman ve arkadaşları tarafından 5 Mart 1920 yılında İstanbul'da “Hilal-i Ahdar” adıyla kurulmuştur. “Hilal-i Ahdar” ismi daha sonra “Yeşil Hilal” ve “Yeşilay” olarak değiştirilmiştir. Yeşilay, 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı ve İsmet İnönü'nün Başbakanlığı'nda Bakanlar Kurulu kararı ile kamu yararına çalışan cemiyet statüsüne geçirilmiştir.

Kuruluşundan itibaren bağımlılık tipleri değiştikçe Yeşilay'ın tüzüğünde de çalışma alanları çeşitlenmiş, alkolden sonra sigara, uyuşturucu, kumar ve teknoloji bağımlılığı Yeşilay'ın çalışma alanına dâhil olmuştur. Böylece bir asırlık geçmişe sahip Yeşilay, toplumu zararlı alışkanlıklardan korumak için çalışan, önleyici ve rehabilite edici halk sağlığı çalışmaları yürüten bir sivil toplum örgütü haline gelmiştir. Yeşilay'ın cemiyet tüzüğünde öngörülen faaliyetlerinin çerçevesinin temelini Anayasa'sının “gençliğin korunması” başlıklı 58. maddesi belirlemektedir. Anayasal düzenlemenin yanında, Yeşilay'ın mücadele ettiği alkol, tütün, uyuşturucu ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerden oluşan mevzuat bulunmaktadır. Yeşilay, mevzuat çerçevesinde oluşturulan kamu politikalarının yürütülmesinde önemli görevler üstlenmekte ve kendisine verilen görevleri kamu kurumları ile işbirliği içinde yürütmektedir. Bunun yanı sıra Yeşilay, 2017–2019 Stratejik Planı'nda önleme, rehabilitasyon, işbirlikleri, bilimsel

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kapasite, mücadeleye katılım, uluslararasılaşma, kurumsal gelişim, etkinlik ve iletişim olmak üzere sekiz ana strateji belirlemiş olup, stratejik planda yer alan hedeflere ulaşmak için “bağımlılıklar dokunmadan önce insana dokunma” sloganı ile çalışmalarını yürütmektedir (Yeşilay, 2017).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Madde bağımlılığı, tüm toplumu derinden etkileyen ciddi bir problemdir. Bağımlılık olgusu, sadece bağımlı bireye sunulan hizmetlerle aşılabilecek bir sorun olmaktan çıkmış, bütün toplumu ilgilendiren karmaşık bir sorun haline dönüşmüştür. Bu sorun yapısı gereği çok taraflı ve koordineli bir mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Madde bağımlılığını önleme çalışmalarında öncelikle gençlerin madde kullanmama nedenlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda çocuk ve gençlerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak koruyucu ve önleyici programlar oluşturulmalıdır. Hazırlanacak programların birey, aile, okul ve toplum odaklı bir nitelikte olması başarıya ulaşma açısından önemlidir. Ayrıca konuyla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan tüm kurumların sürece dâhil olduğu, toplumsal açıdan değişimi ve gelişimi amaçlayan programlar hazırlanmalı, hayata geçirilmelidir. Özetle, madde kullanımı ve bağımlılığı ile etkin bir şekilde mücadele edebilmek için arz, talep ve tedavi alanlarında çalışan kurum ve kuruluşların birlikte hareket ederek çalışmalarını yürütmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, O., Yılmaz, M., & Yılmaz, M. (2018). Ortaokullarda uygulanan bağımlılıkla mücadele programının etkililiğinin değerlendirilmesine yönelik yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 637–664.
- Albayrak, S., & Balcı, S. (2014). Gençlerde madde bağımlılığı ve önlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11, 30–37.
- Alikaşifoğlu, M. (2005). Madde kullanımı risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Adölesan Sağlığı Sempozyum Dizisi*, 43, 73–83.
- Ateş, H., & Koçak, A. (2018). *Bir kamu politikası olarak bağımlılıkla mücadele*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Bilaç, Ö., Kavurma, C., Önder, A., Doğan, Y., Uzunoğlu, G., & Ozan, E. (2019). Bir bölge ruh sağlığı hastanesi çocuk ve ergen yataklı servisinde madde kullanımı nedeniyle yatarak tedavi gören gençlerin klinik ve sosyodemografik özellikleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22, 463–471.
- Dilbaz, N. (2013). *Madde kullanım riski ve madde bağımlılığından korunma*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile Eğitim Programı.
- Doksat, N. G., Çiftci, A. D., Zahmacıoğlu, O., Tekden, M., Özbek, F., Günay, G., ... & Erdoğan, A. (2016). Trends and gender differences in alcohol and substance use among children and adolescents admitted to an addiction treatment center in Turkey: comparison of 2014 with 2011. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 17, 325–331.
- Gazioğlu, A. E. İ., & Canel, A. N. (2015). Bağımlılıkla mücadelede okul temelli bir önleme modeli: yaşam becerileri eğitimi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2, 5–44.
- Griffin, K. W., & Botvin, G. J. (2010). Evidence-based interventions for preventing substance use disorders in adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 19, 505–526.
- Gümüş, İ., Kurt, M., Ermurat, D. G., & Feyatörbay, E. (2011). Lise öğrencilerinin madde bağımlılığı konusunda bilgi, tutum ve davranış düzeylerinin belirlenmesi (Erzurum örneği). *Ekev Akademi Dergisi*, 15, 321–334.
- Hacıhasanoğlu, R., Türkleş, S., Yıldırım, A., & Karakurt, P. (200). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 10, 111–123.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Hays, S. P., Hays, C. E., & Mulhall, P. F. (2003). Community risk and protective factors and adolescent substance use. *Journal of Primary Prevention, 24*, 125–142.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Eğitim ortamlarında şiddetin önlenmesi ve azaltılması strateji ve eylem planı (2006–2011+)*. (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019, www.orgm.meb.gov.tr)
- Myers, L. L. (2013). Substance use among rural African American adolescents: identifying risk and protective factors. *Child and Adolescent Social Work Journal, 30*, 79–93.
- Ögel, K., Çorapçioğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Tot, Ş., Doğan, O., ... & Liman, O. (2004). Dokuz ilde ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi, 15*, 112–118.
- Ögel, K., Taner, S., & Eke, C. Y. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi, 7*, 18–23.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., & Çakmak, D. (2001). Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türk Psikiyatri Dergisi, 12*, 47–52.
- Özbay, Y., Yılmaz, S., Büyüköztürk, Ş., Aliyev, R., Tomar, İ. H., Eşici, H., ... & Akyıldız, F. D. (2018). Madde bağımlılığı: temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 5*, 81–130.
- Pumariega, A. J., Burakgazi, H., Unlu, A., Prajapati, P., & Dalkilic, A. (2014). Substance abuse: risk factors for Turkish youth. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 24*, 5–14.
- Resmi Gazete. (2006). *Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik*. (Erişim Tarihi: 11 Kasım 2019, www.mevzuat.gov.tr)
- Resmi Gazete. (2011). *Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019, www.saglik.gov.tr)
- Resmi Gazete. (2016). *Türk Ceza Kanunu*. (Erişim Tarihi: 09 Kasım 2019, www.mevzuat.gov.tr)
- Resmi Gazete. (2017a). *T.C. Anayasası*. (Erişim Tarihi: 09 Kasım 2019, www.mevzuat.gov.tr)
- Resmi Gazete. (2017b). *Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği*. (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2019, www.ogm.meb.gov.tr)
- Ryzin, J. V., Fosco, M. G., & Dishion, T. J. (2012). Family and peer predictors of substance use from early adolescence to early adulthood: an 11-year prospective analysis. *Addictive Behaviors, 37*, 1314–1324.
- Softa, H. K., Karahmetoğlu, G. U., & Ergun, S. (2015). Lise öğrencilerinde madde kullanımı ve ilişkili faktörlerin incelenmesi (Kastamonu ili örneği). *Bağımlılık Dergisi, 16*, 167–174.
- Şener, D. K., Akkuş, D., Karaca, A., & Cangür, Ş. (2018). Lise öğrencilerinin madde kullanmama davranışlarını etkileyen faktörler. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 5*, 405–429
- Taylan, H. H., & Genç, Y. (2017). Liselerde sigara, alkol ve uyuşturucu/uçucu/uyarıcı madde kullanım eğilimleri: Kocaeli örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*, 180–199.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. (2012). *EMCDDA 2012 ulusal raporu (2011 verileri): Türkiye, yeni gelişmeler, trendler, seçilmiş konular*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016). *İstatistiklerle Türkiye*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Uzun, S., & Kelleci, M. (2018). Substance abuse in high school students: their self-efficacy to avoid substance abuse and related factors. *Dusunen Adam the Journal of Psychiatry and Neurological Sciences, 31*, 356–363.
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2014). İstanbul'da liseli gençler arasındaki madde kullanım yaygınlığı ve demografik faktörlerin etkileri. *Literatür Sempozyum, 1*, 2–11.
- World Health Organization. (2016). *The global strategy for women's, children's and adolescents' health (2016–2030)*. Geneva: World Health Organization Press.
- Yeşilay. (2017). *Yeşilay 2017–2019 stratejik planı*. (Erişim Tarihi: 25 Ekim 2019, www.yesilay.org.tr)

Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları Greenpeace ve WWF'in Kamuoyu Oluşturma Amaçlı Afişlerinin Görsel Çözümlemesi

Araş. Gör. Esra TANI¹

ÖZET:

Türkiye'de çevrecilik alanında resmi olarak faaliyet gösteren yalnızca iki uluslararası sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşları Türkiye ofisleriyle Greenpeace ve WWF'dir (Dünya Doğayı Koruma Vakfı). Her iki kuruluş da Türk kamuoyunda doğal kaynakların korunması ve iklim değişikliğini önlemek için kampanyalar yürütmektedir. Kampanya sürecinde ise yoğunlukla dijital medya kullanılmakta ve görsel metinler ön plana çıkarılmaktadır. Kampanyalar için tasarlanan afişler internet ortamında hızlı yayılmakta ve özellikle bazı afişler ikonikleşmektedir. Bu kapsamda yapılan çalışmanın amacı, çevreci sivil toplum kuruluşlarından Greenpeace ve WWF'in toplumsal farkındalık oluşturma amacıyla geleneksel ve dijital medyada kullandıkları afişlerin görsel çözümlemesini yapmaktır. Son yıllarda evrensel bir sorun haline gelen iklim değişikliği konusundaki kampanyada kullanılan afişler, amaçlı yargısal örneklemeyle seçilmiştir. Toplumsal hafızaya kazınmış bu afişler, göstergebilimsel olarak çözümlenmiştir. Ancak araştırmanın kısıtlılıkları bulunduğu için sonuçlarda genellemeye gidilmemiştir. Araştırma keşifsel bir amaç taşımaktadır. Afişlerin ortak özelliğinin ise yaratıcı, duygulara hitap eden, insani değerlere vurgu yapan, etkili ve harekete geçirici sloganlara sahip olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşu, greenpeace, wwf, görsel çözümleme, iklim değişikliği

JEL Kodu: M10, D23, D83

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, etani@bandirma.edu.tr

Visual Analysis on Posters of Greenpeace and WWF which are Environmental Non-Governmental Organizations

Res. Asst. Esra TANI¹

ABSTRACT:

Only two official international non-governmental organizations are operating in the field of environmentalism in Turkey. These non-governmental organizations are Greenpeace and WWF (World Wildlife Fund). These organizations carry out campaigns to influence Turkish public opinion for the protection of natural resources and climate change. During the campaign, digital media is used intensively and visual texts are emphasized. Posters designed for campaigns are spreading rapidly on the internet and some posters become iconic. The study aims to analyze the posters used by Greenpeace and WWF in traditional and digital media to create social awareness. Posters from campaigns on climate change, which has become a universal problem in recent years were selected by purposeful sampling. However, the results were not generalized because the study had limitations. The research has an exploratory purpose. The common feature of the posters is that they are creative, addressing emotions, emphasizing human values, effective and have motivating slogans.

Keywords: non-governmental organizations, greenpeace, wwf, visual analysis, climate change

JEL Code: M10, D23, D83.

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, etani@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Batı'nın Aydınlanma olarak adlandırdığı dönem aynı zamanda modernizmin de başlangıcı olup insanın doğayla olan savaşında üstünlük kurmaya başladığı yeni bir sürecin başlangıcıdır. Bu süreçte doğa ve doğal yaşam alanları, ekonomik çıkarlar için kontrolsüzce kullanıma açılmıştır. Sanayileşmenin başlangıcından 20. yüzyılın ortalarına kadar doğanın hızlı tüketimi ve kirletilmesi söz konusu olmuştur. Aksoy'un (2008) da belirttiği gibi insanın çevre üzerindeki hakimiyet mücadelesi çok eskilere dayanmakla birlikte, 1970'lerden itibaren sivil toplumun dünyada güçlenmeye başlamasıyla birlikte, çevreci hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sivil toplum kuruluşları uzun yıllardır iklim değişikliği ve hem insan hem de yaban hayatının tehlikeye düşmesi sebebiyle kamuoyu oluşturmaya çabalamaktadır. Bugün tüm dünyada iklim değişikliği ile alakalı olarak önemli bir farkındalık oluşmuş ve iktidarlar baskı gruplarının faaliyetlerini görmezden gelemeyecek noktaya ulaşmıştır. Devletler çevre için kalkınma planları ve uluslararası sözleşmeler hazırlamaya başlamış olup (Bozkurt, 2016), bu faaliyetlerin yapılmasında sivil toplumun rolü çok büyüktür. Sivil toplum kuruluşları ise topluma ulaşmada ve toplum yararına halkı bir amaç etrafında örgütlemeye medyayı kullanarak (Aksoy, 2008: 27), çevreci bir toplumsal hareket biçimi ortaya koymaya çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile sivil toplum için medya hem bir baskı unsuru, hem de propaganda yapılabilecek bir mecradır. DeLuca (2009) iklim değişikliği gibi çevre konularına yönelik toplumsal bilincin oluşmasında, medyanın önemli bir sorumluluk üstlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız olarak sosyal ve kültürel alanlarda toplumun kalkınmasına öncülük eden yapılar olarak kabul edilmektedirler. Sivil toplum, özellikle çevre ve adalet gibi konularda devlete alternatif projeler geliştirerek varlık göstermeye çalışmaktadır (Biber, 2011: 25). Bunlardan ikisi Greenpeace ve WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı), Türkiye'de çevrecilik alanında faaliyet gösteren iki uluslararası sivil toplum kuruluşudur (Tani, 2018). Greenpeace Türkiye, hem Türkiye'nin yerel çevre sorunlarına yönelik kampanyalar yürütmekte, hem de diğer ofislerle birlikte küresel kampanyalara destek vermektedir (Greenpeace Akdeniz, 2019). WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) ise özellikle Türkiye'de nesli tükenen hayvan ve doğal yaşam alanlarına yönelik kampanyalar yürütmektedir (WWF, 2019). Ancak her iki sivil toplum kuruluşu da dünya çapında devam eden iklim değişikliği kampanyalarına destek vermektedir. Bu kampanyalar için yoğun olarak kullanılan afişler ise dijital ve geleneksel medyada öne çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Greenpeace ve WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) kuruluşlarının dijital medyada iklim değişikliği ile ilgili paylaştıkları ve kamuoyu tarafından büyük beğeni toplayan afişlerinden dördünü göstergebilimsel olarak incelemektir. Afişlerin görünen ve sembolik anlamlarını ortaya çıkarmak, renk ve öge kullanımı arasındaki uyumu anlamak ve metoforik dilini çözümleyebilmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

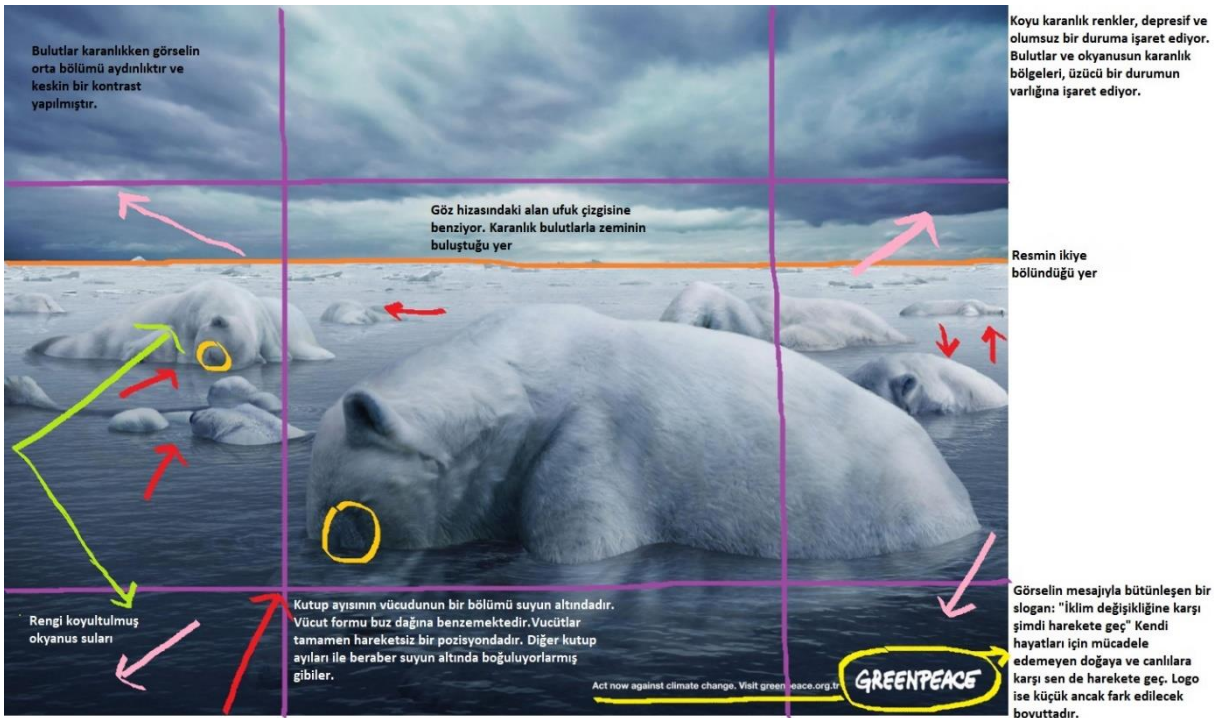
Bu bildiri, keşfedici bir ön çalışma olarak tasarlanmıştır. Dijital medyada kamuoyu tarafından beğenilen ve özellikle genç kuşakları hedef alan çevreci afişlerin biçimsel olarak ortak özelliklerinin tespit edilip belirlenmesi için pilot bir araştırma olarak hazırlanmıştır.

Analiz etmek için seçilen afişler, her iki sivil toplum kuruluşunun resmi internet adreslerinden elde edilmiştir. Afişlerden üçü, Greenpeace ve biri, WWF'e aittir. Her iki sivil toplum kuruluşunda iklim değişikliği ile alakalı görsel basında çok sayıda afiş çalışması bulunmaktadır. Bu nedenle amaçlı örnekleme gidilerek, en çok metaforik anlatım kullanan dört afişin görsel analizi yapılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde dört afişin hem görsel üzerinde metaforik noktaları çizilerek vurgulanmış, hem de afişin altında detaylı çözümlenmeler yapılmıştır.

Afiş 1: Greenpeace İklim Değişikliği

Greenpeace tarafından yukarıda hazırlanan afiş, turuncu çizgiyle belirtildiği üzere öncelikle ikiye ayrılmıştır. Resmin üst bölümünde karanlık bulutlar bulunmakta ve bulutlar resmin genelinde üzücü bir durumun varlığına işaret etmektedir. Görselin dört köşesi de karanlık ve depresiftir. Zemindeki okyanus suları da bulutlar gibi ışıktan yoksundur. Bulutlardan başlayarak görselin orta kısmına indikçe, tam göz hizasında gökyüzü ve zemin arasındaki ufuk çizgisi belirmekte ve keskin kontrast dikkat çekmektedir. Afişte temelde beyaz ve siyah olmak üzere iki ana renk tercih edilmiştir. Zemindeki kar tabası ve kutup canlıları mekân hakkında izleyiciye mesaj vermektedir. Mekânın Kuzey Kutbu olduğu anlaşılmaktadır. Ancak net şekilde vücut formları belli olan on adet kutup ayısı, hareketsiz bir şekilde yere yığılmıştır. Kutup ayıları birbirlerinin üzerine devrilmiş veya ters bir şekilde suyun üstünde yatmaktadır. Ayıların vücut formları, özellikle karanlık bulut ve okyanus sularıyla birleştiğinde ters giden

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bir şeyin varlığını hissettirmektedir. Kutup ayıları ya ölmüş ya da ölmek üzeredir. Bu kadar çok sayıdaki kutup ayısının bir arada bulunması de yine olağan bir durum değildir, çünkü kutup ayıları bireysel yaşamayı tercih eden canlılardır.

Görselin en altında “iklim değişikliği için şimdi harekete geç” sloganı yer almaktadır. Sloganın hemen yanında ise Greenpeace logosu bulunmaktadır. Görselin geneline bakarak hakiki anlamı bulamayan izleyiciler, slogan ve kurumsal logo sayesinde afişin iklim değişikliği nedeniyle hayatını kaybeden canlılarla ilgili olduğunu daha kolay anlayacaktır. Kendi yaşamı için harekete geçemeyen canlılar için sen harekete geç mesajı verilmektedir. Resmin genelindeki hareketsizlik ile tek cümlelik hareket geç sloganı da kendi içinde bir kontrast barındırmaktadır. Afişte tercih edilen renklerden afişin görünen ve sembolik anlamındaki mesaja kadar bir ters vurgu bulunmaktadır. Ancak bu afiş özellikle iklim değişikliğinde sıkça kutup ayılarının kullanılması nedeniyle nispeten izleyicinin daha kolay yorumlayabileceği bir afiş olma özelliği taşımaktadır.

Afiş 2: WWF İklim Değişikliği Afişi

WWF tarafından hazırlanarak izleyiciye sunulan afişte, temelde tek bir öge ve iki ana renk kullanılmıştır. Arka zemin oldukça koyu tonda bir lacivertken, görselin merkezinde mavinin daha açık bir tonu ve kahverengi dikkati çekmektedir. Arka zeminin derin koyu rengi, odağın merkezde kalmasını sağlamaktadır. Merkeze doğru ise ışık üzerinde oynanmış ve merkez aydınlatılmıştır. Bu durum izleyicinin algısını, afişin tam merkezine yönlendirmektedir. Bu afişte de kontrast belirgindir.

Afişin *görünen anlamında* sıradan bir dondurma külahı ve bir top dondurma olduğu söylenebilir. Ancak dondurma bir metafor olarak kullanılmış olup dondurmanın topu dünyanın uzaydan görünüşünü andırmaktadır. Dünya üzerindeki sular taşarak, külahı yani kara parçalarını kaplamaya başlamıştır. Dondurmanın erimesi aynı zamanda dünyanın da bir dondurma gibi erimesini sembolize etmektedir. Dondurma ancak sıcakta eriyebilirken, bu durumda dünyada ısınmakta ve tıpkı bir dondurma gibi erimektedir.

Afişin altında bir açıklama metni bulunmaktadır. Oldukça küçük yazılan metin yine afişteki düz ve yan anlamı ayırmak ve izleyiciye yardımcı olmak içindir. Açıklama; “Küresel ısınmanın ilk işaretleri şimdi açıkça görünürdür. Hiçbir şey ve hiç kimse iklim değişikliğinden canını kurtarmayacaktır.....” şeklinde devam etmektedir. Dondurma külahının ucununun ise oldukça aşağıya inen sivri bir ok gibi aşağıdaki metne yönelik izleyicinin dikkatini çekmeye çalıştığı düşünülmektedir. Küçük ama oldukça anlamlı logo ise izleyiciye bu afişin, çevreci bir amaca hizmet ettiğinin emarelerini sunmaktadır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Afiş 3: Greenpeace İklim Değişikliği Afişi

Tek bir petrol kuyusu yaklaşık 1500-2000 ton civarında atık maddeyi çevreye boşaltır. Eğer izin verirse, petrol sondajları Arktik bölgeyi mahvetmiş olacak.

Görsel ikiye bölünmüştür. Her iki bölüm kendi içinde ayrı hikayeler anlatırlar da bütünde verdikleri mesaj aynıdır.

Normal koşullarda üzeri kar ve buzla kaplanmış olması gereken bir karaparçası. Ancak buzullar erimiş ve kara parçası başlıkla kaplanmış.

Küçük bir buzdağı üzerinde yaşamı tutunan bir deniz aslanı, deniz gergedanı ve kutup ayısı. Deniz aslanı ve gergedanı çamur ve petrole bulanmıştır. Deniz gergedanının boynuzunu yukarı kaldırmaya, yardım istediği anlamına gelmektedir. Kutup ayısı yavrusunun da başı yukarı doğru ve seslenir pozisyonundadır. Doğal ortamlarında birbirleriyle yan yana gelmesi mümkün olmayan üç "vahşi" hayvan aynı amaç için bir aradadır: Yaşamak!

Petrol sızıntıları karadan denize doğru akmaktadır.

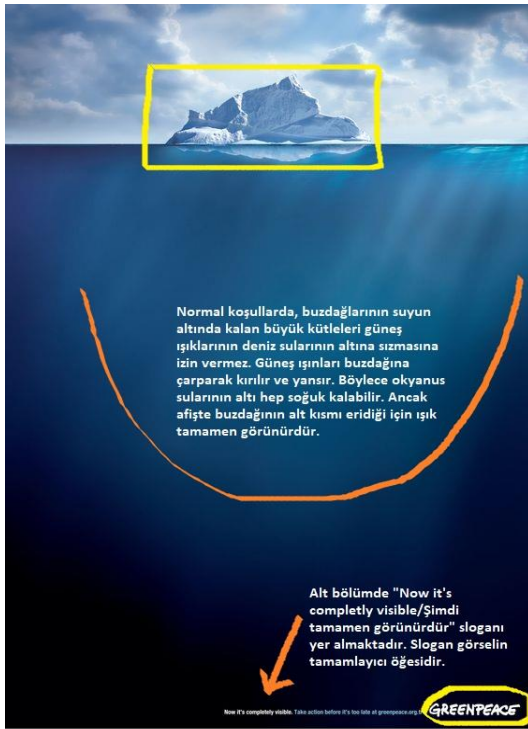
Üçüncü afiş Greenpeace Ofisi tarafından izleyiciye sunulmuş bir afiştir. Bu afişte de yine görselin iki farklı bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Yukarıda turuncu çizgiyle ayrılmış olan üst bölümde büyük harflerle bir soru sorulmaktadır: Peki Biz Şimdi Nereye Gideceğiz? Resmin arka fonunda kuzey ışıkları bulunmaktadır. Bunu, sayısız yıldız ve gökyüzüne süzülen yeşil ışıklardan anlayabilmekteyiz. Üst bölümdeki tek öğe ise bir sondaj kulesidir. Sondaj kulesi, petrol ve doğalgaz çıkarmak için kullanılmaktadır. Normal şartlarda insan yaşamının bile oldukça sınırlı olduğu Kuzey Kutup Noktası'nda sondaj kulesinin varlığı çok alışık olduğumuz bir imaj değildir. Aslında afişin en önemli öğesi bu sondaj kulesidir denilebilir. Kulenin yanında bir açıklama cümlesi dikkati çekmektedir: "Tek bir petrol kulesi yaklaşık 1500-2000 ton civarında atık maddeyi çevreye boşaltır. Eğer izin verirse petrol sondajları Arktik Bölgeyi yok etmiş olacak." Dolayısıyla bu protest afişin iklim değişikliği ile ilgili olduğunu açıkça anlayabilmekteyiz.

Afişin alt kısmındaki ikinci bölümde ise oldukça karanlık bir takım renk geçişleri ve merkezde bir buzdağının üzerindeki yavru kutup ayısı, deniz gergedanı ve deniz aslanı bulunmaktadır. Normal koşullarda birbirlerinden bağımsız yaşayan ve vahşi doğada birbirlerini avlayan hayvanlar bir araya gelmiştir. Yavru ayı kafasını kaldırarak yardım çağırırken, deniz gergedanı da boynuzunu yukarı kaldırarak sesini duyurmaya çalışmaktadır. Deniz gergedanının üzerine çevrelerini saran siyah zift bulaşmıştır. Bu üç vahşi hayvanın köşeye sıkıştığı ve herhangi bir kaçış noktalarının olmadığı anlaşılabilmektedir. Afişin üst bölümü de göz önünde bulundurduğumuz da denize doğru akan siyahlığın petrol akıntısı olduğunu söyleyebiliriz. Normal koşullarda kutup bölgeleri bembeyaz buzla kaplı olması gerekirken, burada sondajlardan sızan petroler Arktik Bölge'yi kirletmiş ve canlı yaşamını tehdit etmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Afişin en altında “Arktik Bölge’yi küresel bir sit alanı ilan ederek korunmasında bir fark yaratabilirsin” sloganı yer almaktadır. Sloganın altında da Greenpeace logosu bulunmaktadır. Açıklamalar olmasa, genel izleyici kitlesi için bu afişi çözümlenmek zor olabilirdi. Ancak yine kurumsal logo ve açıklamalar izleyiciyi yönlendirmiş ve konunun aciliyetini vurgulamıştır. Bu afiş yukarıda incelenen 1 numaralı afiş ile benzer özellikler taşımaktadır. Her ikisinde de yaşam alanları elinden alınan canlılar ve o canlıların çaresizliği vurgulanmıştır. Kendi hayatını koruyamayacak canlıların yardımına ise yine onların hayatını tehdit eden insanlığın koşabileceği tezatlığı yer almaktadır.

Afiş 4: Greenpeace İklim Değişikliği Afişi

Sonucu ve dördüncü afiş ise en az öğenin ve rengin kullanıldığı afiştir. Buna göre afişte beyaz ve mavinin çeşitli tonları kullanılmıştır. Temel öğe buzdağı olmakla birlikte gözyüzü okyanus/deniz suları ve buz dağı olmak üzere üç unsur üzerinden önemli bir manifesto anlatılmaya çalışılmıştır. Buzdağı kutup bölgelerinde olmakta ve genellikle devasa boyutlarda görünmektedir. Ancak buradaki buzdağı oldukça küçüktür. Yine buzdağlarının %99'luk kısmı deniz yüzeyinin altında olurken, %1'lik kısmı deniz yüzeyinde olur. Ancak bu afişte tam tersi bir durum söz konusudur. Buzdağının alt kısmı büyük oranda erimiştir. Gökyüzünden gelen güneş ışıkları ise net birlikte denizin altına sızmaktadır. Normal koşullarda gökyüzünden gelen güneş ışıkları buzdağının alt kısmına çarparak kırılmakta ve kırılarak yansımaktadır. Bu şekilde okyanus suları hep serin kalabilmektedir. Ancak afişin en alt kısmında yazan sloganda da belirtildiği üzere “Şimdi tamamen görünürdür”. Görünür olan ise iklim değişikliğinin etkileridir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşları Greenpeace ve WWF'in iklim değişikliğine yönelik görsel medyada sundukları afişlerden 4'ü incelenmiştir. Her iki sivil toplum kuruluşunun da hazırladıkları afişlerin tasarım açısından oldukça başarılı olduğu söylenebilmektedir. Çok az metin, öğe ve renkle çok önemli mesajlar verilebilmiş ve izleyici düşünmeye sevk edilmiştir. Afişlerin ortak özelliği olarak; “yaratıcılık, gerçeklik, duygusallık, sorumluluk, insani değerlere vurgu, evrensel konulara temas, az sözle çok şey anlatma becerisi, konunun bütünlüğü, kurum ve verdiği mesaj arasındaki uyum, mesajlar ve görseller arasındaki uyum, etkili sloganlar, doğru renkler ve harekete geçirici” olmaları belirlenmiştir. Seçilen ve incelenen afişlerin sayısının azlığı nedeniyle genelleme yapmamakla birlikte, incelenen dört afişin belirtilen özellikleri taşıdığı söylenebilmektedir.

Özellikle bundan sonra yapılacak çalışmalarda çevreci sivil toplum kuruluşlarının çok daha kapsamlı bir şekilde dijital iletişim dilleirinin ve faaliyetleirinin incelenmesi önerilmektedir. Giriş bölümünde de

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

belirtildiği üzere bu bildiri bir pilot çalışma olup keşfedici araştırma örneği olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın devamında kategorik olarak bir inceleme yapmak düşünülmektedir. Daha çok sayıda afiş incelenerek daha anlamlı ve sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, N. (2008). Sivil Toplum Ve Baskı Grupları. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Biber, A. (2011). Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler Sorunları. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bozkurt, Y. (2016). Çevre Sorunları Ve Politikaları. Bursa: Ekin Yayınları.
- DeLuca, K. M. (2009). Greenpeace International Media Analyst Reflectson Communicating Climate Change. Environmental Communication, 3(2). 263-269, DOI:10.1080/17524030902972734.
- Greenpeace Akdeniz (2019). Resmi İnternet Adresi. Erişim: <https://www.greenpeace.org/turkey/hakkimizda/>.
- Tani. E. (2018). Çevreci Sivil Toplum Kuruluşlarının Dijital Aktivizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Araştırma, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 47, 524-546.
- WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) (2019). Resmi İnternet Adresi. Erişim: <https://www.wwf.org.tr/hikayemiz/ilkelerimiz/>.

Sendikalarda Kadın Üyelerin Azlığı

Dr. Öğretim Üyesi Onur BAYRAKCI¹

ÖZET:

Türkiye’de sendikalaşma oranlarında kadın üyelerin azlığı dikkat çekmektedir. Son yapılan çalışmalarda kadınların sendikalaşma oranı yüzde 6,7’ye kadar düşmektedir. Nüfus içinde kadın işçi oranlarının düşüklüğü de oldukça çarpıcıdır ve bu oran yüzde 27,6’dır. Yine oranlardan gidecek olursak kadın işçilerin sendika üyelik oranları yüzde 19’dur. Bu rakamlar bize, kadınların çalışma süreçlerine katılım oranları zaten düşük olduğunu gösterir. Bu sayının düşük olmasının nedenleri çok yönlüdür. Özellikle ülkemizde toplumsal cinsiyetçi yaklaşımın hala yaygın olarak varlığını sürdürmesi önemli nedenlerden birisidir. Erkeğin evin reisi, kadının ise asli görevinin ev içi işler, çocuk bakımı olarak görülmesi bu durumu da daha da tetiklemektedir. Diğer taraftan ülke içinde istihdam koşullarının dar olması da erkeğe istihdam alanında öncelik verilmesi de bu faktörlerden birisidir. Bu bildiriye kadınların sendikalaşmaya neden sıcak bakmadığı ya da bakmadığının nedenleri bu konuda yapılan son çalışmalar ışığında değerlendirilecektir. Yöntem olarak literatür çalışması seçilmiştir. Bu çalışmayla kadınların sendikalaşmaya bakış açılarıyla ilgili bulgular ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar sözcükler: sendikalaşma, kadınların katılımı, toplumsal cinsiyet, işsizlik.

JEL Kodu: J51,J16

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, obayrakci@gmail.com

Low Female Members in Trade Unions

PhD Lecturer Onur BAYRAKCI¹

ABSTRACT:

Turkey draws attention scarcity of female members in unionization rates. In recent studies, the unionization rate of women decreases up to 6.7 percent. The low rate of female workers in the population is also striking and this rate is 27.6 percent. Again, the rate of union membership of women workers is 19 percent. These figures show us that women's participation rates in working processes are already low. The reasons for this low number are multifaceted. One of the main reasons is that gender mainstreaming is still widespread in our country. The fact that the man is the head of the house and the main duty of the woman is seen as domestic work and child care triggers this situation even more. On the other hand, narrow employment conditions in the country and giving priority to men in the field of employment is one of these factors. In this paper, the reasons why women do not or do not support unionization will be evaluated in the light of recent studies. Literature was chosen as the method. This study will reveal the findings of women's perspective on unionization.

Keywords: unionization, women's participation, gender, unemployment

JEL Codes: J51, J16

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, obayrakci@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Türkiye’de sendikalarda kadın üye oranlarının düşüklüğünü anlayabilmek için öncelikle sendikal yapılaşmanın geçmişine bakmak en sağlıklı yoldur. Gelişmiş ülkelerde sendikacılığın tarihi iki yüzyıl öncesine kadar gitmektedir. Sendikacılık ağır sanayide taban bulmuş ve yılar geçtikçe güçlenerek yoluna devam etmiştir. İşçi hareketlerinin siyasasını oluşturan sendikalarda gerileme küreselleşmenin tüm dünyada yaygınlaşmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Silver, sendikal geriliği küreselleşmenin ortaya çıkardığı sermayenin aşırı akışkanlığının sebep olduğu tüm dünya piyasalarının homojenleşmesinden görür(Silver, 2009: 14). Mazur’a göre, küreselleşme çok uluslu şirketlerin üretim birimlerini ülke dışına özellikle de sanayileşmenin olmadığı ve emeğin ucuz olduğu yerlere taşınması sonucu ya da taşımakla tehdit etmesi işçi örgütlülüğünü parçalamış ve işçiler arasında rekabet yaratmıştır. Bu gelişmeler sonucunda işçiler pazarlık güçlerini yitirmiş, gerek ücret gerekse çalışma koşulları daha da kötüye gitmiştir(akt: silver, 2009: 15). Bir diğer yaklaşım ise, Tilly ve Castells’in aktarımına göre ise sermayenin etkisinin dolaylı yönde sendikalizmi etkilediği yönündedir. Bu görüşe göre, sermayenin akışkanlığı ona güç kazandırırken diğer taraftan ise ulusal devletleri zayıflatmıştır. Zayıflayan ulusal devletler sermaye ile işçi sınıfı arasındaki hakemlik rolünü yitirmiş bunun sonucunda da sendikalar güç kaybetmiştir(akt: Silver, 2009: 15).

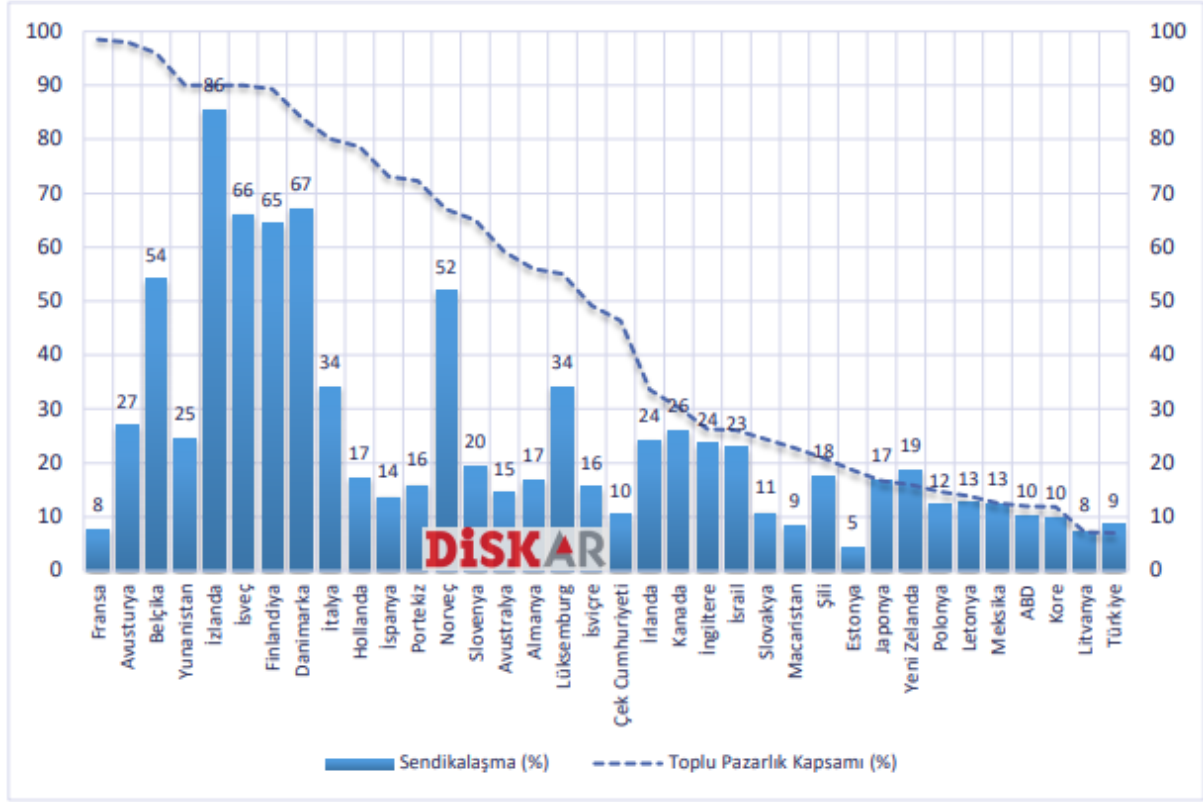
Tüm dünya da küreselleşmenin ekonomik ayağı olan neo-liberalizmin başat olması sonucu ekonomik yapılar ve piyasalar değişmiş, parçalı hale getirilmiştir. Yeni gelişen piyasaların en önemli saç ayağını rekabet şansını artırabilmek için emek maliyet fiyatlarının düşürülmesi gelmiştir. Emek maliyetlerinin düşürülmesi ise piyasaların esnekleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bu uygulamalar sonucu çalışma ilişkilerinde taşeron çalışma, evde çalışma, çağrı üzerine çalışma gibi çalışma biçimleri ortaya çıkarken, üretim biçimlerinde de tam zamanında üretim, toplam kalite yönetimi gibi biçimler ortaya çıkmıştır.Sonuç olarak piyasaların gerek çalışma biçimlerinde gerekse üretim biçimlerinde değişiklik göstermesi sendikal yapıların dengesini bozmuş ve sendikalar kan kaybına uğramıştır(Mahiroğulları, 2012: 11).

Tüm bu veriler ışığında Türkiye bağlamında sendikacılık ele alındığında Disk’in 2019 yılında yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre Türkiye’nin sendikalaşma ve toplu iş sözleşme oranları oldukça kötü bir karneye sahip olduğunu göstermektedir. BU rapora Türkiye, “*OECD üyesi ülkeler içinde en düşük sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi kapsamına sahip ülkelerden biridir. OECD verilerine göre Türkiye’de 2017 yılı için sendikalaşma oranı yüzde 8,6, 2016 yılı için toplu iş sözleşmesi kapsamı ise yüzde 7’dir. Türkiye bu oranlarla veri elde edilebilen 36 OECD ülkesi içinde son sıralardadır*”

kaynak:<http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalasma-Arastirmasi.pdf>.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

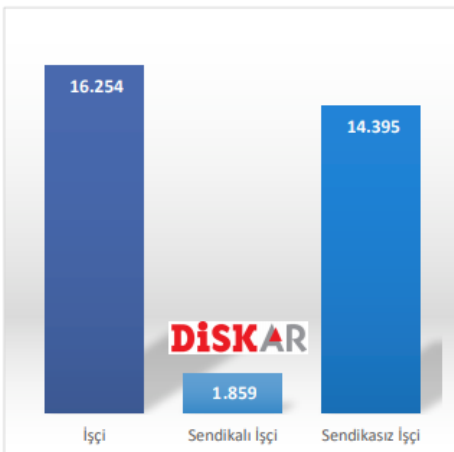
Grafik 1: Türkiye-OECD Ülkelerinde Sendikalaşma ve Toplu İş Sözleşmesi Kapsama Oranları (Yüzde)

<http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalaşma-Arastirmasi.pdf>

Yine aynı rapora göre işçilerin büyük çoğunluğunun sendikasız olduğu vurgulanmıştır.

Grafik 4: İşçiler, Sendikalılar ve Sendikasızlar (Ocak 2019)

2013 ile 2019 arasında sendikalaşmada yaşanan nicel artışa rağmen, işçilerin yüzde 90'a yakını sendikasızdır. Kayıt dışı çalışan işçiler dahil toplam 16 milyon 254 bin işçinin sadece 1 milyon 859 bini sendika üyesidir. Fiili sendikalaşma oranı yüzde 11,4'tür. Toplam işçilerin yüzde 90'ına karşılık gelen 14 milyon 395 bin işçi ise herhangi bir sendikaya üye değildir (Grafik 4).

İlerleyen bölümlerde toplu iş sözleşmesi bölümünde de ele alındığı üzere toplu iş sözleşmesinden yararlanan işçi sayısı 1 milyon 132 bindir. 15 milyon 122 bin işçi toplu iş sözleşmesi kapsamı dışındadır.

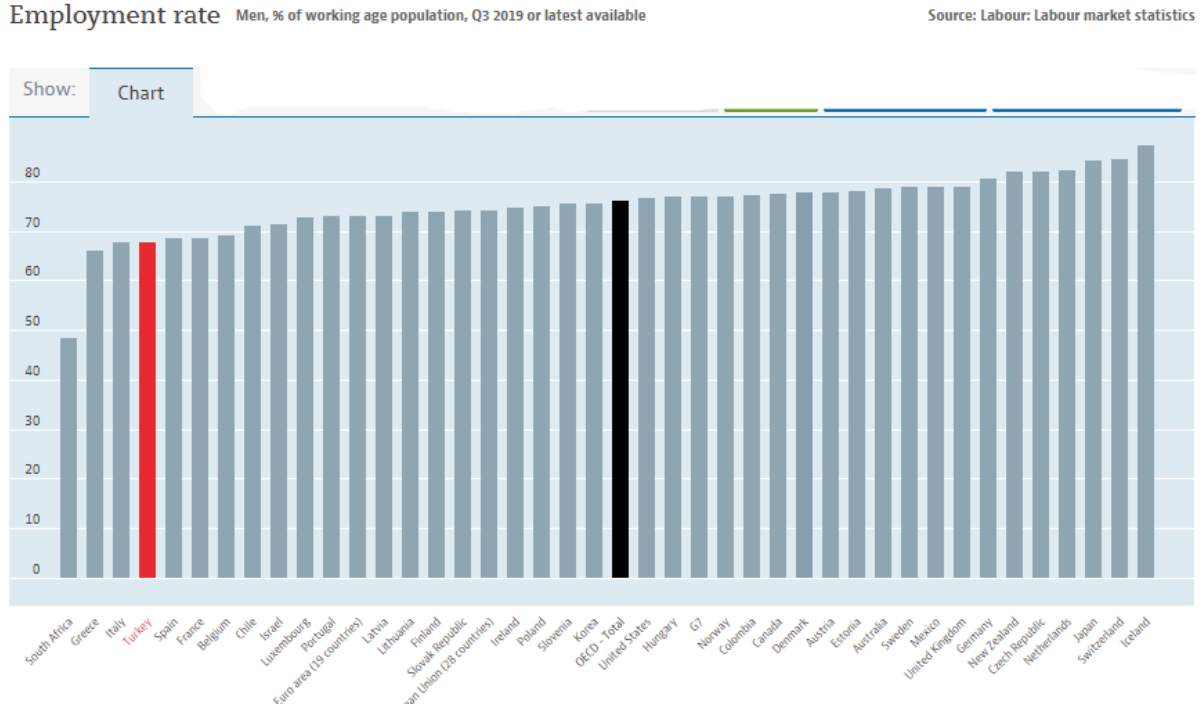
Kaynak: AÇSHE İstatistikleri. DİSK-AR tarafından hesaplanmıştır.

Kaynak: <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalaşma-Arastirmasi.pdf>

Tüm bu gerçeklerin ışığında sendikacılık hareketinde kadın çalışanların durumları incelenmeye kalktığında durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Çünkü sağlam veriler elde edebilmek için genel

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

olarak işgücü piyasalarına katılım oranlarına bakmak gerekmektedir. Türkiye’de işgücüne katılım oranları gerek OECD gerekse TÜİK verilerine göre çok düşük düzeyde seyretmektedir. TÜİK ve OECD verilerine göre 2017- 2019 yılları arasında işgücüne katılım oranı %53,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran içinde erkeklerin işgücüne katılımı %67,9 iken kadınların katılım oranı ise %32,1 olarak gerçekleşmiştir.

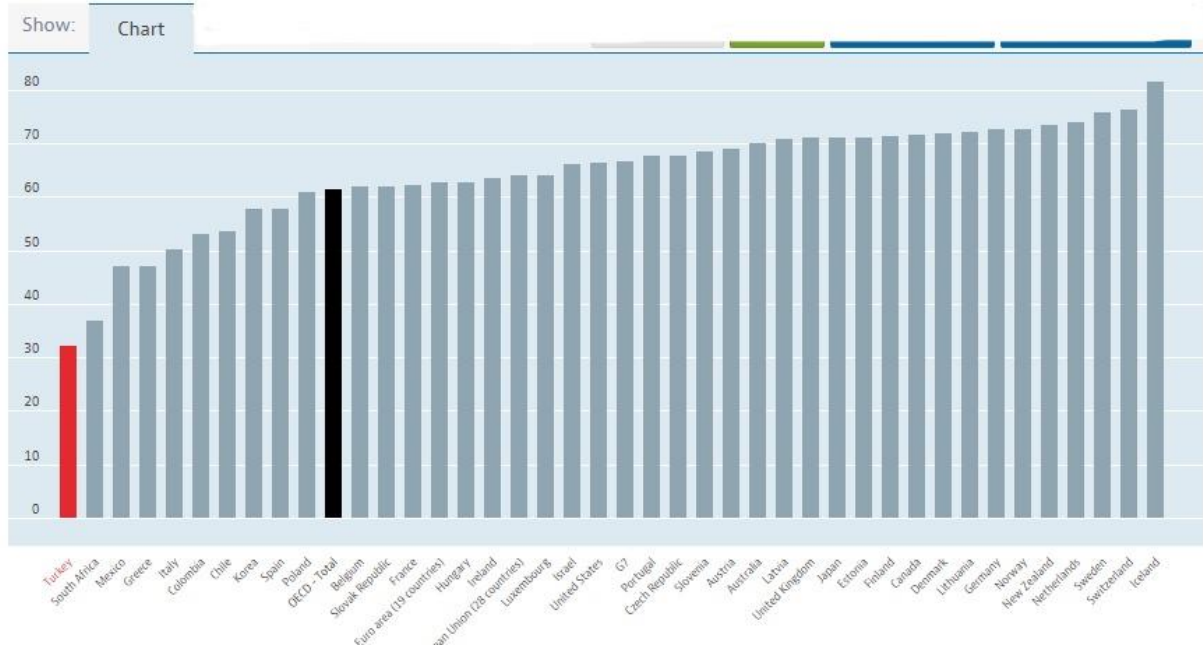

(<https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart>)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Employment rate Women, % of working age population, Q3 2019 or latest available

Source: Labour: Labour market statistics

(<https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart>)

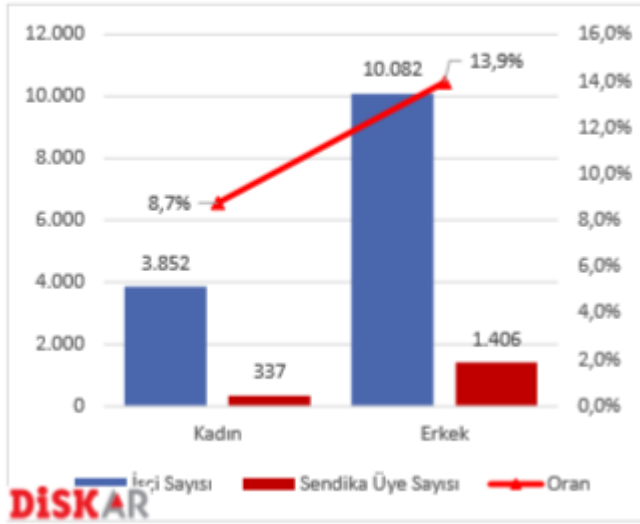
Türkiye’de işgücüne katılım oranı 2004 yılı için %52,56 iken; 2013 yılında %56,31 düzeyindedir. (OECD Data) Tablo ’da aynı dönemler için OECD ülkeleri toplam rakamlarına bakıldığında sırasıyla %72,09 ve %74,24 değerlerine ulaşmaktadır. Bu iki yıl değerleri temel alındığında bile, Türkiye’de işgücüne katılım oranlarının OECD ülkelerinden daha düşük düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu noktada işgücüne katılım 15-64 yaş arasındaki kadınlar ve erkekler açısından değerlendirildiğinde; 2004 yılında erkeklerin %74,6’sı ve kadınların %25,2’si işgücüne katılırken; 2013 yılında erkeklerin %76,3’ü ve kadınların %33,7’si işgücüne katılmaktadır (<https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart>). Yukarıda verilen tablo aracılığıyla 2004-2013 yılları arasındaki değerler yorumlandığında hem erkeklerin hem de kadınların işgücüne katılım oranları artmakta; ancak kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklere kıyasla oldukça düşük düzeylerde kaldığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye için sendikal katılımın düşük/yüksek olmasının nedenleri açıklanmaya çalışılırken, ilk olarak ülkedeki işgücüne katılım oranlarının yıllar içerisinde hem genel olarak hem de kadınlar için neden OECD ülkeleri ortalamasından ya da Norveç gibi bu alanda yüksek değerlere sahip olan ülkelerden daha düşük bir trend gösterdiğinin de incelenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde tüm dünya da olduğu gibi sendikalaşma oranı her geçen gün daha da düşmektedir. Üyelik oranlarındaki bu düşüş doğal olarak kadın üye sayısına da doğrudan etki yapmaktadır. Avrupa da gelişmiş sendikacılık yapısı olmasına rağmen kadın sendikalı sayısı toplam üye sayısının yüzde 40’ına

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

tekabül ederken, kadın temsilci oranı 31 sendika konfederasyonu(ETUC) içinde sadece dördünde kadın temsilci oranı erkeklerle yakın olurken geriye kalan 27 konfederasyonda kadınların temsil oranı oldukça düşüktür. Bu konfederasyonlarda kadınlar büro ve benzeri işlerde yer alırken temsil bağlamında yok denecek kadar azdır (Toksöz, 2005: 41-42). Kadın üye azlığının belki de en önemli sebeplerinden birisi de Türkiye’de ki sendikaların erkek baskın çalışması ve kadın üyeliklerin arttırılması ve kadınlar üzerine politikalar oluşturma konusunda son derece isteksiz olmalarından kaynaklanmaktadır. Sendikalar her ne kadar sık sık kadınları kazanmak için ne tür politikalar üretmeleri gereği üzerine konuşmalar yapıp bunları kongrelerinde sunsalar da fiiliyatta bu karşılık görmemektedir(Özar, 2015: 237- 241).

Grafik 12: Sendikalaşmanın Kadın-Erkek Dağılımı (Bin) (%) (Temmuz 2018)

Kaynak: <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalasma-Arastirmasi.pdf>

Tablo incelendiğinde toplumsal cinsiyet ayrımının işgücü süreçlerinde de çok net bir şekilde sürdüğü görülmektedir.

“Temmuz 2013’te kadın sendika üyesi 125 bin iken Temmuz 2018’de 337 bine ulaşmıştır. Erkek sendika üyesi ise Temmuz 2013’te 861 bin kişi iken, Temmuz 2018’de 1 milyon 406 bine yükselmiştir. Son 6 yılda kadınların sendikalaşmada artış oranı yüzde 150, erkeklerin ise yüzde 53 olarak gerçekleşmiştir. Temmuz 2013’te toplam sendikalı işçiler içinde kadın sendikalı işçilerin oranı yüzde 12,7 iken, bu oran Temmuz 2018’de yüzde 19’u aşmıştır Kadınların örgütlülük düzeyindeki artış oranı erkeklere göre daha yüksek oranda gerçekleşmiş olsa dahi kadınların sendikalaşma oranı hala düşük olduğudur”(<http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalasma-Arastirmasi.pdf>).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kadınların sendikalara karşı olan tutumlarının farklı farklı sebepleri vardır. Franzway, Kirton ve Haley, ; Roby ve Uttal,'a göre, Sendikalarda kadın üyelerin azlığının farklı sebepleri varsa da ana sebep cinsiyetçi örgütlenme modelinden kaynaklanmaktadır. Erkek egemen örgütlenme modelinde sendikal çalışmalar da erkeksi olmuştur. Gerek kullanılan dil gerekse Sendika çalışma prensiplerinin erkeğe göre belirlenmesi, geç saatlere kadar uzayan toplantı saatleri, çalışma süreci içinde kullanılan dil, kadınların sendikal üyeliğe neden daha az sıcak baktığını anlatmaktadır(akt: Ulutaş& Pala, 2012: 295). Kadınların evi daha fazla önemsemelerinin sonucu işe bağlılıklarının daha az olduğu ve bundan dolayı iş tatminlerinin düşük olduğu, erkeklere oranla daha az mücadeleci oldukları ve işte edilgin rolleri oynamayı tercih ettikleri de öne sürülen nedenler arasında sayılabilir(Koray, 1993: 43).

İş piyasalarının esnekleştirilmesinin sonucunda kadın çalışanların sayısında hatırı sayılır bir yükselme söz konusu olmuştur. Ancak kadın istihdamının hızla artmasına karşılık işgücü piyasasının kayıt dışılığının artması, kadınların kayıt dışı çalışma oranını arttırmıştır. Kayıt dışı sektörlerde sendikalaşma çok güçtür. Bu yüzden de kayıt dışı çalışan kadınların sendika üyesi olma şansı çok azdır.

Dünya çapında kadınların sendikal faaliyetlere katılımının düşük olmasındaki esas neden toplumda var olan cinsiyete dayalı işbölümüdür. Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadının yerinin evi olduğu düşüncesi, kadınların sendikal üyelikleri ve faaliyetlerini olumsuz etkileyebilmekte ve sendikalara ilgilerini azaltmaktadır. Aynı zamanda sendikalarda egemen olan ataerkil zihniyet yapısı kadınların sendikaya yabancılaşmasına yol açmaktadır. Çoğu zaman sendikal faaliyetlerde kadınların ailevi rolleri göz ardı edilmektedir. Kadınlara özgü sorunlar sendikaların pazarlık gündemine bile alınmamakta ve çoğu zaman kolaylıkla vazgeçilebilen konulardandır. Kadınlar kendi ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir örgüte katılmayı gerekli görmemektedir (Toksöz, 2005).

Kadınların sendikalık üyeliklerinin düşük olmasını istihdamdaki yerlerine göre de değerlendirebiliriz. Türkiye'de kadınların çoğunlukla atipik istihdam modellerinde yer almaktadır. Bunun farklı farklı sebepleri vardır: "Kadının yeri evidir" anlayışı, "Erkek evin reisidir" anlayışına kadar farklı yorumlanabilir(Karaca, 2016: 236). Diğer taraftan da ülkenin ekonomik olarak daralması kadınların istihdam edilmesini daha da zora sokmaktadır. Türkiye'de kadının "ikincil" konumu ve kadın iş gücünün "yedek iş gücü" olarak görülmesi de bu durumu daha da tetiklemektedir.

Esnekleşme politikaları sonucu kadın emeği mümkün olduğunca kayıt dışı alana kaydırılmıştır. Kayıt dışı alanın kadınlar tarafından doldurulmasının farklı sebepleri vardır:

- a) Castells ve Portes'e göre sermayenin örgütlü işçi yapılarından uzaklaşma isteği(akt: Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999: 196).,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- b) Kayıt dışı sektörlerde sendikasızlık/örgütsüzlük olmadığından dolayı emek süreçlerinin denetiminin sermayeye geçmesi(akt: Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999: 196).,
- c) Fernandez ve Kelley'e göre, denetim dışı olunması sonucu, vergi ve sosyal sorumluluklardan kurtulma(akt: Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1999: 196),
- d) Ülkeler arasında aratan rekabet sonucu emekgücünün ucuzlatılma isteği sayılabilir(Özbay,1998: 166).
- e) Tüm bu sebeplerden dolayı kadınlar ülkemizde genellikle vasıfsız, düşük ücretli, yükselme olanaklarının çok dar olduğu işlerde istihdam edilmektedir. Ucuz işgücünü oluşturan kadınlar bir taraftan yedek işgücü olarak el altında bulundurulurken diğer taraftan ise çalışan kesimleri tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır(Başbakanlık, 1999: 16).

YÖNTEM

Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması yapılmıştır. Konu bağlamında makale, rapor ve kitaplar taranmış ve bunların doğrultusunda değerlendirme yapılmıştır

BULGULAR

Yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde:

- a) Kadınlar işgücü piyasalarında yeterli yer bulamamışlardır,
- b) Kadınlar sendikaya karşı sıcak bakmamaktadır,
- c) Sendikal yapı ataerkillik üzerine oturtulmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kadınların sendikalara sıcak bakabilmeleri için sendikalar klasik işleyiş modellerini değiştirmek ve kadınların da söz sahibi olacak şekilde dönüştürülmeleri gerekmektedir. Sendikalar her ne kadar sözlü olarak kadın sendika üyelerini arttırmak için çalışma yapılacağını söyleseler de eylem de bu durum vücut bulmamaktadır. Diğer taraftan kadınlar sendikal yapılar hakkında yeterli bilgi sahibi olmaması da kadın sendikacı üye azlığına neden olmaktadır. Sendikaların gerekli bilgilendirme çalışması yapmaları zorunluluk halindedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

KAYNAKLAR

- Doğanalp, B., & Sanioğlu, Z. (2016). CAM TAVAN SENDROMU: EŞİTLİK VE KADINLAR BAĞLAMINDA TÜRKİYE NEREDE? V. Yücel, & S. Ögreci içinde, *EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE KADIN* (s. 227- 256). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- KONFEDERASYONU, T. D. (2019). *Türkiye’de Sendikalaşma, Toplu İş Sözleşmesi Kapsamı ve Grevler (2013-2019)*. ANKARA: DİSK. EKİM 10 EKİM, 2019 tarihinde <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/02/Sendikalaşma-Arastirmasi.pdf> adresinden alındı
- Koray, M. (1993). *ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADIN GERÇEKLERİ*. İstanbul: BASİSEN EĞİTİM VE KÜLTÜR YAYINLARI.
- Mahiroğulları, A. (2012). XXI. YÜZYILA GİRERKEN SENDİKACILIK: GÜNÜMÜZDEKİ DEĞİŞİM, DÖNÜŞÜM VE GELECEK İÇİN ARAYIŞLAR. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 9- 33.
- OECD. (2019). *Employment rate*. OECD. EKİM 2019 tarihinde <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart> adresinden alındı
- Özar, Ş. (2015). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları Kadın Harekatı, Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları. G. Toksöz, & A. Makal içinde, *GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN EMEĞİ* (s. 223- 253). Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbay, F. (1998). TÜRKİYE'DE KADIN EMEĞİ VE İSTİHDAMINA İLİŞKİN ÇALIŞMALARIN GELİŞİMİ. F. Özbay içinde, *Küresel Pazar Açısından KADIN EMEĞİ VE İSTİHDAMINDAKİ DEĞİŞİMLER Türkiye Örneği* (s. 147- 182). İstanbul: TAKAV Matbaacılık A.Ş.
- T.C BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ VE SORUNLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (1999). *YENİ ÜRETİM ÖRGÜTLENMESİNDE KADINLARIN ÜRETİMDE YER ALMA KOŞULLARININ DEĞİŞİMİ*. ANKARA: T.C. BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ VE SORUNLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.
- Toksöz, G. (2015). Kalkınma da Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye'de Kadın İstihdamı. G. Toksöz, & A. Makal içinde, *GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KADIN EMEĞİ* (s. 143-168). Ankara: İMGE KİTABEVİ.
- Tülay, T. (2005, Mart). Türkiye'de Kadın İşçiler ve Sendikal Örgütlenme. (G. Atılgan, Dü.) *Tes- İş*, 41- 47.

Sivil Toplum Kuruluşu Algısı Ve Öngörülen Kurumsal Roller Açısından Kalkınma Planlarının Analizi

Doç. Dr. Şerif ÖNER ¹

ÖZET:

Batının tarihsel sürecinde ortaya çıkan sivil toplum kavramı siyasal karar alma süreçlerine toplumsal katılımı hedeflemiştir. Ancak merkezi ve yerel idare karar süreçlerine bir başka unsur katma konusunda istekli olmamışlardır. Merkezi ve yerel seçkinler arasında yaşanan mücadeleler sivil unsurların bir paydaş kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Günümüz batı demokrasi işleyişinde toplumsal kesimlerin yönetime katılımı etkin bir şekilde işletilmektedir. Bu çerçevede uluslararası metinlerde yönetime katılıma yer veren bir çok hüküm de yer almaktadır.

Literatürde sivil toplum kavramının çeşitli tanımları vardır: Sivil toplum, devletin ve Devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alandır. Kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışındaki özerk alandır. Devlet denetimi veya baskısının olmadığı alandır. Bireylerin/grupların bağımsız tutum belirleyebilmesidir. Sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri gönüllü ilişkiler ve etkinlikler alanıdır.

Çağdaş yönetim anlayışı, yönetim sürecine NGO'nun (Non-Governmental Organization) paydaş olarak katılımını gerekli görmektedir. Yönetim süreçlerin geçirdiği değişimler NGO'nı sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal karar mekanizmalarında etkin bir pozisyona taşımıştır. Türkiye, NGO'nun yönetim süreçlerinde yer almaları konusunda önemli birikime sahiptir. Özellikle yerel düzeyde son dönemlerde kent konseyleri, NGO'nun göz önüne çıktığı kurumdur. Merkezi idare düzeyinde (kalkınma planları başta olmak üzere) NGO'lar çeşitli roller üstlenmektedirler. Ayrıca toplumsal kesimlerin yönetim süreçlerine çeşitli biçimlerde katılım gösterme eğilimi olduğu söylenebilir. Ancak merkezi ve yerel idarelerin NGO katılımı konusunda etkin adımlar atmadığı da bir başka görüştür.

Ülkemizde 1963'den bu yana gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı nitelik taşıyan 10 kalkınma planı hazırlanmış ve uygulanmıştır. Son olarak 23 Temmuz 2019'da 11. Kalkınma Planı uygulamaya girmiştir. Kalkınma planları sosyo-ekonomik açıdan öne çıksada aslında tüm kurumsal yapılara yönelik hedef ve politikalar belirler. Türkiye'de hazırlanan kalkınma planları da (pek çok alanda olduğu gibi) yerel yönetim alanında da değişim ve dönüşüm odaklı olmuştur. Çalışmamızda dönemsal analiz açısından Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları döneminde hazırlanan kalkınma planları ele alınmaktadır. İlgili planlarda NGO'ya ilişkin kurumsal roller, yaşanan değişim ve uygulamalar incelenmektedir. Özellikle on birinci kalkınma planı çerçevesinde NGO analizi yapılmaktadır. Bu analiz çerçevesinde plan döneminde NGO'lara düşen roller belirlenmektedir. Ayrıca merkezi ve yerel düzeyde NGO ile öngörülen işbirliklerine yer verilmektedir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum, Sivil toplum kuruluşları, kalkınma planı, roller ve değişim

JEL Kodu: L31, O18, O21

---

¹Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, serifoner@balikesir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9446-7394

Analysis of Development Plans in Terms of Perceptions of Non-Governmental Organizations and Foreseen Institutional Roles

Assoc. Prof. Şerif ÖNER ¹

ABSTRACT:

The concept of civil society that emerged in the historical process of the West aimed at social participation in political decision-making processes. However, the central and local authorities were not willing to include another element in the decision processes. The struggles between the central and local elites resulted in the adoption of civilian elements as a stakeholder. In today's western democracy, the participation of the social segments to the administration is effectively operated. In this context, there are also many provisions that include participation in governance in international texts.

There are various definitions of the concept of civil society in the literature: Civil society is the economic and social sphere outside the State and State authority. It is an autonomous field which operates outside the authority according to its own principles and rules. It is an area where there is no state control or pressure. It is the ability of individuals / groups to determine independent attitude. It is a field of voluntary relations and activities where they can participate in socio-cultural activities.

Contemporary governance approach requires the participation of NGOs (Non-Governmental Organizations) as a stakeholder in the governing process. Changes in governance processes have led the NGOs to an effective position in socio-economic, cultural and political decision-making. Turkey has significant experience in the involvement of the NGOs in its governance processes. Especially at the local level, the city councils are the institutions where the NGOs stand out in recent times. At the central government level (mainly development plans), NGOs play various roles. Besides, it can be said that social groups have a tendency to participate in the governance processes in various ways. However, it is another opinion that central and local administrations have not taken effective steps on the NGO participation.

Since 1963, 10 development plans binding on real and legal persons have been prepared and implemented in our country. Finally, on July 23, 2019, the 11th Development Plan was implemented. Although development plans come to the forefront from a socio-economic point of view in general, they actually set goals and policies for all institutional structures. In Turkey, the development plans prepared (as in many other areas) has been focused on the changes and transformations in the local government area. Our study covers the development plans prepared during the period of Justice and Development Party (AKP) governments in terms of periodical analysis. The institutional roles, changes and practices of the NGOs are examined in the relevant plans. NGO analysis is carried out especially within the framework of eleventh development plan. Within the framework of this analysis, the roles of NGOs in the planning period are determined. In addition, the foreseen collaborations with NGOs at central and local level are included.

Keywords: civil society, Non-Governmental Organizations (NGOs), development plan, roles and change

JEL Code: L31, O18, O21

---

¹Balıkesir University, serifoner@balikesir.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9446-7394

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Ülkelerin genel sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri bölgesel ve küresel ölçekte etkin rol oynayabilmelerinin ve/veya söz sahibi olabilmelerinin birincil belirleyicisidir. Tarihsel süreç içinde genel çerçevesi çizilen “kalkınma” olgusu günün koşullarına göre farklı parametreler ile ele alınmakta ve ülkeler arası olduğu kadar supranasyonal ilişkiler açısından da etki faktörü olma özelliğini korumaktadır. Keynezyen ekonomi politikalarının ve refah devleti anlayışının temel aracı olarak ortaya çıkan kalkınma planları günümüz liberal (yerine göre karma) politikaların belirleyiciliği altında ülkeler arası sosyo-ekonomik ve küresel ilişkilerin şekillenmesinde olduğu kadar toplumsal dinamikler açısından da “yol haritası” olma özelliğini korumaktadır.

Ülkemizde 1960 anayasası ile başlayan planlı kalkınma girişimleri günümüze kadar hükümetlerin temel belirleyiciliği ve/veya vizyoner yaklaşımlarının sınırları altında tüm sektörler ve toplumsal kesimlere yönelik gelecek vizyonu katma aracı özelliğini üstlenmiştir. Kalkınma planlarında konjonktürel koşullar çerçevesinde öne çıkan küresel sorun alanlarının yanı sıra iç dinamiklerin/toplumsal kesimlerin talep ve beklentilerine cevap verecek yaklaşımların izlerini görmek mümkündür. Bu çerçevede ülkemizde hazırlanan kalkınma planlarında kapsayıcı biçimde; kamu-özel sektör, kırsal kalkınma, şehirleşme, bölgesel sosyo-ekonomik ilişkisel vizyonlar (AB), yoksulluk, balıkçılık, kültür-sanat, spor, bilişim vb. pek çok alanın ele alındığı ve proaktif bir perspektif ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Ülkemizdeki kalkınma planlarının ele aldığı konu alanlarından biri de sivil toplum olgusu ve sivil toplum kuruluşları olmuştur. İnceleme konusu yaptığımız Adalet Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde hazırlanan kalkınma planlarının da sivil toplum olgusuna dair bir tür “irade beyanı” niteliğinde “varlığı kabullenilen” olgusal yaklaşım sergilenirken günün küresel ve toplumsal iç dinamiklerine göre şekillendiği izlenimi edinilecek biçimde sivil toplum kuruluşları ise kamu-özel sektör yanında bir üçüncü sektör olarak ele alınmış ve ilkesel açıdan “çok ortaklı yönetim” anlayışının aktörü olarak konumlandırılmış ve ilkesel bazda çeşitli rol(ler) verilmesi öngörülmüştür. Planların sivil toplum kuruluşlarına yönelik yaklaşımlarına yönelik “ilkesel açıdan” tabirini kullanmamızın literatürel açıdan bilinen/geçerli nedeni; sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin öngörülen konumlandırmaların çoğunlukla plan içerisinde güçlü aforizmalar arasına sıkıştırılmış ve uygulamaya aktarılamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin sivil toplum kuruluşlarının demokratik yaşamın (karar alma ve uygulama) vazgeçilmez unsuru oldukları plan metinlerinin temel yaklaşımı olarak belirlenmekle birlikte bahse konu idare beyanını uygulamaya aktaracak yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmadığı gibi toplumsal kesimlerin bu yöndeki bilinç düzeylerine odaklanacak yaklaşım ve uygulamaların toplumsal yaşamın bir gerçeği olması sağlanmamıştır.

Bu genel çerçeve içerisinde aşağıda yer alan çalışmanın amacı; merkezi idare tarafından sivil toplum algısının ve sivil toplum kuruluşlarının yönetsel düzeyde hangi perspektifler içinde konumlandırılmasının belirlenmesi olacaktır. Bu noktada çalışmanın temel kurumsal çerçevesi ve sınırı 2007-2019 dönemlerinde ortaya konulan kalkınma planları olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan yöntem olarak dönemsel analiz açısından Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları döneminde hazırlanan 9. (2007-2013); 10. (2014-2018) ve 11. (2019-2023) kalkınma planları ile ortaya konulan perspektifler ele alınması gerçekleştirilecektir. İlgili kalkınma planları ekseninde gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda; sivil toplum algısı ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin öngörülen kurumsal rol(ler) bu konuda yaşanan bakış açısının değişimi ele alınacak, özellikle on birinci kalkınma planı çerçevesinde proaktif sivil toplum olgusu ve sivil toplum kuruluşu analizi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

KALKINMA PLANLARININ DÖNEMSEL ANALİZİ (2007-2019)

Çalışmamız Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları döneminde hazırlanan kalkınma planlarının analizi üzerinde yoğunlaşacaktır. Dönemsel analiz içinde iki ayrı hükümet sisteminin uygulanmış olması planların incelenmesi açısından önemli bir gösterge özelliği taşımaktadır. Bu çerçevede 9. 10. ve 11. kalkınma planları sivil topluma ilişkin algısal yaklaşımları ve sivil toplum kuruluşlarının yönetsel süreç aşamalarında konumlandırılmaları açısından incelenecektir.

DOKUZUNCU KALKINMA PLANI: SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YAKLAŞIMLARININ ANALİZİ

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümetleri tarafından hazırlanan ilk kalkınma planı olma özelliği taşımaktadır. Plan Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlığını yaptığı 59. Hükümet tarafından hazırlanmış, TBMM'de 28.6.2006'da kabul edildikten sonra 1.7.2006'da RG'de yayınlanmıştır. Plana bütüncül bir bakış yapılmakla birlikte bu bölümünde çalışmamızın ana çerçevesi içinde olmak kaydıyla dokuzuncu kalkınma planı sivil topluma ilişkin kavramsal yaklaşımları ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin öngördüğü rol(ler) açısından incelenecektir (Şekil 1) .

Dokuzuncu Kalkınma Planı: Vizyon Strateji ve Genel Özellikler

Plan içeriğinde Dokuzuncu Kalkınma Planının² (9.KP) küresel ve bölgesel değişimin çok boyutlu/hızlı şekilde yaşandığı, rekabetin ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastladığı belirtilmektedir. Söz konusu şartları dikkate alan bir yaklaşımla Türkiye'de mevcut sosyo-ekonomik gelişmelerin yönetiminde etkinliği sağlamak için kamu yönetiminin kurumsal altyapısının yurttaş odaklı, kaliteli ve etkili, hızlı hizmet arz kapasitesine sahip, saydam, katılımcı, hesap veren ve öngörülebilirlik niteliklerini kurum işleyişine yansıtan çağdaş bir yapı/işleyişe kavuşturulmasının zorunluluğu vurgulanmıştır (9.KP:57). Ekonomik ve sosyal gelişmenin hızlandırılması ve vatandaşların yaşam kalifikasyonlarının artırılması sonucuna ulaşılabilesinin planda öngörülen hedeflerin tüm kesimlerin sahiplenmesi ile mümkün olabileceği vurgulanmaktadır. Toplumsal sahiplenmeyle kastedilen unsurlar olarak kamu kesimi ve özel

¹Metin içindeki tüm şekiller yazar tarafından hazırlanmıştır.

²Dokuzuncu Kalkınma Planı, RG Tarih:1.7.2006 Sayı:26215 (mükerrer).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kesim ile birlikte sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları da sayılmaktadır. İçinde sivil toplumunda bulunduğu toplumsal unsurlar arasında sağlanması/geliştirilmesi öngörülen iletişim ve işbirliğine dayalı birlikteliğin kurumsal işleyişe yansıtılması ve bunun kurumsal anlayışı yansıtması hedeflenmektedir (9.KP:12).

Plan Dönemi Vizyon ve Temel İlkeler

9.KP'da Avrupa Birliğine (AB) üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji belgesi olarak hazırlanmış, plan dönemi AB'nin kurumsal süreçleri dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde yedi yıl olarak belirlenmiştir. Zira söz konusu dönemsel tercihin özellikleri olarak küreselleşmenin etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat/risk artışının gerçekleştiği vurgulanmıştır (9.KP, 2006:14). Plan, "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" (9.KP, 2006:10) vizyonu ve Uzun Vadeli Strateji çerçevesinde hazırlanmıştır. Plan vizyonuna ulaşılırken temel alınacak ilkelere ilişkin bazı örnekler şunlardır (9.KP, 2006:12):

- 1.Ekonomik, sosyal ve kültürel alanlara bütüncül bir yaklaşım izlenmesi
- 2.Toplumsal diyalog ve katılımcılığın güçlendirilmesi
- 3.İnsan odaklı gelişme ve yönetim anlayışının sağlanması
- 4.Kamusal hizmetlerin arzında şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, verimlilik, vatandaş memnuniyeti ilkelerinin kurumsallaştırılması
- 5.Devletin ticari mal ve hizmet üretiminden çekilerek, politika oluşturma, düzenleme ve denetleme işlevlerinin güçlendirilmesi
- 6.Uygulamanın vatandaşa en yakın birimlerce yapılması

Planın vizyonu ve temel ilkeleri arasında sivil toplumun etkin kamu yönetimini tamamlayan bir kurum olma rolü öngörülmektedir. Burada dikkati çeken nokta ise sivil toplum açısından "demokratik" olma vurgusunun yer almasıdır. Kamu yönetimi için ise "etkinlik" vurgusu yapıldığını belirtmek gerekir. Demokratik olma koşuluyla sivil topluma etkin olması öngörülen kamu yönetimi ile işbirliği ve birbirlerini tamamlamalarının öngörülmesi "toplumsal diyalogun ve katılımcılığın güçlendirilmesi" ilkesi ile pekiştirilmektedir.

Planın (demokratik) sivil topluma ilişkin öngördüğü "işbirliği ve tamamlayıcı rolü"ne ilişkin yaklaşımının Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde hazırlanan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı ile eşleştiği görülmektedir. Zira söz konusu tasarı sivil toplum-kamu yönetimi birlikteliğine yaptığı güçlü vurgunun yanında; katılımcılık, insan odaklılık, etkin kamu yönetimi, şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, verimlilik, vatandaş memnuniyeti ve hizmette yerellik gibi günümüz kurumsal metinlerinde izlerini gördüğümüz pek çok perspektifin dillendirildiği bir metinsel perspektif olma özelliği göstermektedir.¹

Avrupa Birliğine Katılım Süreci ve Sivil Toplumun Rolü

Türkiye AB ilişkileri açısından AB üyesi ülkeler nezdinde Türkiye'nin tanıtımı ve Türk halkının Türkiye-AB ilişkileri ve katılım süreci hakkında bilgilendirilmesini hedefleyen iletişim stratejileri içinde sivil toplumlar arasındaki bağlardan yararlanılması öngörülmektedir (9.KP, s.21). Plan bu yaklaşımla Türkiye-AB ilişkilerinin seyrine etki edecek biçimde mevcut sivil toplum mekanizmalarına; Avrupa Birliği üyesi ülkeler nezdinde sahip oldukları networkleri ve işbirliği arka planlarını Türkiye lehine devreye sokma rolü verilmektedir.

¹Vatandaş odaklılık, katılım, şeffaflık vb. kavramlar için Bknz., Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, Başbakanlık 2003, Ankara, s.70,87,91,101,114.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Toplumsal Entegrasyonu Aidiyeti Geliştirici Roller ve Sivil Toplum Kuruluşları

Plan öncesi döneme ilişkin kültür politikaları değerlendirmeleri içinde sivil toplum kuruluşlarının kurumsal rol ve kapasitelerine atıflar yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal ilişkiler açısından araçsal niteliklerine yönelik birinci olarak; iletişim imkanlarının artmasının yanında sivil toplum kuruluşlarının sağladığı gelişmelerin gençlerin talep ve beklentilerini net ve açık biçimde ifade etmelerine imkan tanıdığı, ikinci olarak; göç ve düzensiz kentleşmenin neden olduğu toplumsal uyum sorunlarına bağlı biçimde şekillenen ve ortaya çıkan toplumsal birlikteliği/bütünlüğe zarar veren ve gerileten şartları/ortamları ikame ederek ulusal ve yerel perspektife yansıtılması öngörülen toplumsal entegrasyon ve aidiyet duygusunu geliştirici uygulamaların yaygınlaştırılmasına yönelik politika aracı olarak “sivil toplum kuruluşları ile diyalogun artırılması” öngörülmektedir (9.KP:53).

Yerel Dinamiklere Bağlı Bölgesel Gelişme ve Sivil Toplumun Rolü

Ülkemizde küresel gelişme ve kalkınma gerçekliklerine uyum sağlayacak biçimde yerel kalkınma çaba ve girişimlerinin öne çıkmasında Kalkınma Ajanslarının etkin rolüne vurgu yapılmıştır. Yerel/iç dinamiklerin entegre edilmesi ve kaynakların etkin kullanımı temelli yerel ve bölgesel ölçekli kalkınmanın sağlanması görev ve vizyonu verilen Kalkınma Ajanslarının¹ hedef ve beklentilere erişmek noktasında kamu ve özel sektörün yanında sivil toplum kuruluşlarını da temel bir aktör olarak konumlandırıldığı (9.KP:55) belirtilmiştir.

Plan Amaç ve Gelişme Ekseninde Sivil Toplum Kuruluşlarının Öngörülen Rolü

9.KP Planı döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı biçimde sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda belirlenen stratejik amaçlar, gelişme eksenleri şunlardır (9.KP, 2006:11):

- 1.Makro dengeleri gözetmek
- 2.Öngörülebilirliği arttırmak
- 3.Piyasaların daha etkin işleyişine imkan verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri öne çıkarmak
- 4.Sorunları önceliklendirmek
- 5.Temel amaç ve önceliklere yoğunlaşmak

Söz konusu gelişme eksenlerine ilişkin politika araçlarının belirlenmesinde sivil toplum kuruluşlarına yönelik olarak aşağıda yer alan vurgu ve rollere yer verilmiştir.

Ulaşım Altyapısı ve STK

Ulaşım altyapısına yönelik iki konuda sivil toplum kuruluşları ile işbirliği ve desteğine yer verilmektedir. Birincisi; bölgesel hava taşımacılığının geliştirilebilmesi için yerel yönetimlerin yanında sivil toplum kuruluşlarının da desteğinin sağlanması; İkincisi; trafik güvenliğine ilişkin hazırlanacak programların kamuoyuna aktarılması ve yeni proje bazlı ortaklıkların geliştirilmesi konusunda sivil toplum kuruluşlarının katkılarının artırılması öngörülmektedir (9.KP:80).

Ar-Ge Gelişimi Katkıları ve STK

Kurulacak Teknoloji Transfer Merkezleri (TTM) aracılığıyla elde edilen bilginin sanayi sektörüne ve üretim odaklarına aktarılması öngörülmektedir. Bu çerçevede teknoloji tercihi, transferi ve yönetimi konularında danışmanlık yapacak sivil toplum kuruluşlarının kurulmasının teşvik edilmesi ve desteklenmesi hedeflenmektedir (9.KP:83).

---

¹5449 sayılı-Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, RG: Tarih: 8.2.2006 Sayı: 26074.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Eğitim ve İşgücü Talebi Duyarlılığında STK'nın Rolü

Değişen ve gelişen küresel işgücü gerekleri doğrultusunda, bireylerin istihdam kabiliyetlerini artırma amacı taşıyan “yaşam boyu öğrenim” stratejilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede Birincisi; “yaşam boyu öğrenim” süreç ve kademelerinde STK'nın roller üstlenmelerini destekleyecek kurumsal mekanizmalar oluşturulması, İkincisi; sivil toplum kuruluşlarının nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik girişimlerinin desteklenmesi öngörülmektedir (9.KP:92-93).

Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Güvenlik Politikalarında STK

Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesi amacına yönelik politikaların uygulanmasına yönelik sivil toplum kuruluşları nezdinde öngörülen roller şunlardır: Birincisi; gerek politika araçlarının uygulanmasında gerekse bu çerçevede muhtapları nezdinde gerçekleştirilecek eğitim, barınma, istihdam uygulamalarında tüm kesimlerin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının hem merkezi yönetim hem yerel yönetim kuruluşlarıyla koordineli çalışmasına yönelik tedbirler alınması, İkincisi; sivil toplum kuruluşlarının (yerel yönetimlerin yanında) sosyal hizmet ve yardımlar çalışmalarının desteklenmesi öngörülmektedir (9.KP:97).

Kültür Politikaları ve Toplumsal Diyalog Rolü Açısından STK

Plan sosyo-ekonomik politika perspektiflerinin kültür ve toplumsal diyalog temelli ele alınmasına yönelik olarak sivil toplum kuruluşları için iki rol belirlemiştir. Birincisi; planın sosyo-ekonomik hedeflerinin sahada etkin karşılık bulmasına katkı sağlayacak biçimde öngörülen sosyo-ekonomik politika araçlarının kültür politikaları ile eklenmesini sağlamak ve kültür politika araçlarını işlevsel kılmak için sivil toplum kuruluşlarının etkin katılımının sağlanması rolü, İkincisi; öngörülen kamu politikalarının oluşturulmasında demokratik katılımı ve şeffaflığı sağlamak ayrıca toplumsal diyalogu geliştirmeye yönelik olarak STK'ların karar alma süreçlerine katılım ve katkılarına sağlayacak kurumsal mekanizmalara yönelik çalışmalar yapılması öngörülmekte ve bu çerçevede STK'na katılımcı demokrasinin kurumsal araçlarından biri olma rolü öngörülmektedir (9.KP:98).

Yerel Kalkınma Katkısı ve STK

Plan sivil toplum kuruluşlarını yerel dinamiklerin belirleyiciliğinde kalkınma temelli gelişim perspektif ve politika aracı nitelikleri açısından konumlandırmakta rol model kurumlar arasında yer vermektedir. Bu çerçevede yerel dinamiklere dayalı kalkınma anlayışına yönelik olarak (kamu/özel sektör ve üniversiteler yanında) STK'ların işbirliği ve katkılarıyla girişimciliği geliştirmeye yönelik (özel) eğitim programlarının desteklenmesi öngörülmektedir (9.KP:100). Söz konusu politika aracının çıktısı olarak STK'nın sektörel bazlı mevcut birikim ve kapasitelerini eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik proje odaklı bakış açısına evrilmesine yönelik bir yeni rol tanımlanmış olduğu söylenebilir. Yerel kalkınmada yerindenlik ilkesinin esas alınması kalkınma girişimlerinde katılımcılığın geliştirilmesi ve (kilit) paydaşlar arasında ortaklık kültürünün oluşturulması hedeflenmektedir. Bu çerçevede aralarında STK'nın da yer aldığı yerel paydaşlar nezdinde sinerji sağlanması, sahiplenme ve farkındalığın artırılması öngörülmektedir. Yerel kalkınma katkısı açısından STK'na verilen rol; öncelikle az gelişmiş bölgelerden başlamak üzere yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamlarının özendirilmesi olarak belirlenmiş görülmektedir (9.KP:101).

Yerel Kurumsal Kapasitenin Gelişiminde STK Varlığı

Yerel ölçekli kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik olarak kamu, özel sektör ve STK'lar arasındaki işbirliklerinin desteklenmesi ve aralarında yeni network ve ortak hareket alanlarının oluşturulması ve karşılıklı bilgi paylaşımının özendirilmesi öngörülmektedir (9.KP:101). Bu çerçevede STK'na; yerel ölçekte birlikte hareket etmek üzere konumlandırılan diğer unsurlar ile (kamu-özel sektör-üniversiteler-toplumsal kesimler) bilgi ve deneyim paylaşımı rolü verilmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ONUNCU KALKINMA PLANI SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YAKLAŞIMLARININ ANALİZİ

6.7.2011'de Recep Tayyip Erdoğanın Başbakanlığında kurulan 61. Hükümet döneminde hazırlanan Onuncu Kalkınma Planı TBMM'de 2.7.2013'de onaylanmış ve 6.7.2013'de RG'de yayınlanmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı içeriği sivil topluma ilişkin kavramsal yaklaşımları ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin öngörülen rol(ler) açısından incelenecektir (Şekil 2).

Şekil 2. Onuncu Plan Dönemsel Özellikler

Onuncu Kalkınma Planı: Strateji ve Genel Özellikler

Onuncu Kalkınma Planı (10.KP)¹ ülkemizin 2023 hedefleri doğrultusunda vatandaşlarımızı yüksek refah seviyesine ulaştırma yolunda belirleyici olarak hazırlanmıştır. Plan, istikrarlı ekonomik büyüme, hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet, kaynakların sürdürülebilir kullanımı vb. unsurları kapsamaktadır. Sosyo-ekonomik kalkınma süreci bütüncül bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma anlayışı ve katılımcı yaklaşımla hazırlanmıştır (10 KP:2014:2) Planın oluşumunda, Kalkınma Bakanlığının planlama deneyimi başta olmak üzere, ihtisas komisyonlarından kamu ve özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK), düşünce kuruluşları ve akademisyenlerin görüş ve önerilerinden yararlanılmıştır.

Temel amaçlar ve ilkeler çerçevesinde uzun vadeli planın kalkınma amacı; “kurumları ve roller yeniden şekillenen küresel dünyada toplumsal kesim mensuplarımızın temel değerlerini ve beklentilerini önceleyen yapısal/kurumsal dönüşümlerle ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkın refahını artırmak” (10.KP 2014:27) olarak belirlenmiştir. İnsan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde, bireysel/toplumsal niteliğin ve bireylerin kendilerini geliştirmesi, sosyo-ekonomik yaşama aktif

¹Onuncu Kalkınma Planı TBMM Kararı, RG Tarih: 6.7.2013 Sayı:28699 (mükerrer)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

katılması, toplumsal refahın tabana yayılması esas alınmıştır (10.KP 2014:27). Planın amaç ve ilkeleri şu başlıklar altında toplanabilir:

- 1.Türkiye'nin uluslararası düzeyde yüksek gelir grubuna girmiş ve yoksulluk sorununu çözmüş ülke statüsüne kavuşması toplumun refah seviyesinin artırılması
  - 2.Bilim ve teknoloji alanında yenilikçi üretim kapasitesinin yükseltilmesi. Halkımızın mutlu ve onurlu yaşamasına dönük yüksek standartta yaşam ortamının oluşturulması
  - 3.İnsan haklarının ve bireysel özgürlüklerinin hukukla garanti altına alındığı, etkin, öngörülebilir, kurumsallaşmış kamu politikaları ile desteklenen toplum ve yönetimin oluşturulması
- Söz konusu temel amaçlara ulaşırken kalkınma sürecinin işletilmesinde bütüncül yaklaşımla insan odaklı, katılımcı, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin belirleyici olması öngörülmüştür (10.KP 2014:28).

Plan Amaç ve Gelişme Ekseninde Sivil Toplum Kuruluşlarının Öngörülen Rolü

Planda yer alan nitelikli işgücü, yaşanabilir mekanlar, bölgesel gelişme vb. eksenlerde STK'na ilişkin çeşitli tespitler ve ilkesel ölçekte rol ve etkinlik paylaşımına yönelik öngörüler ve politikalar belirlenmiştir.

Nitelikli İnsan ve Güçlü Toplum Olgusu ve STK

Planda nitelikli birey ve güçlü toplum için daha etkin kamu yönetimine ve güçlü adalet sistemine ihtiyaç bulunduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede güçlü bir sivil toplumun varlığının; öngörülebilir adalet sistemi ile karar alma ve uygulama süreçlerinde esnek, katılımcı, saydam ve yeterli kurumsal kapasiteye sahip bir kamu yönetimi için öncelikli olduğu belirtilmiştir (10.KP:29). Nitelikli insan ve güçlü toplum inşasında STK'nın konumuna yönelik gerçekleştirilen ilerlemeler planın tespitlerine göre şu başlıklar altında toplanabilir;

1.STK'nın sahip oldukları potansiyelleri sayesinde yerel/ulusal ölçekli ihtiyaçlara yönelik hizmet ve sorunlara çözüm üretme kapasite ve imkanları genişletilmiş böylece sosyal ve ekonomik hayatta daha fazla rol almaya başlamışları sağlanmıştır (10.KP:39).

2.Kurumsal varlıkları ile dahil oldukları hizmet ve uygulama süreçlerinin katılımcı ve demokratik süreçlerini güçlendiren STK'na yönelik önemli idari ve yasal düzenlemeler yapılarak, örgütlenme hak ve özgürlüğüne daha fazla imkân sağlayan bir ortam oluşturulmuştur. Özellikle dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuat iyileştirilerek uygulamada görülen aksaklıklar giderilmiştir. Bu noktada STK, dahil edildikleri kurumsal işleyiş perspektifleri açısından katılımcı ve demokratik süreçleri güçlendiren yapılar olarak tanımlanmış, öngörülen rol ve görev perspektifi belirlenmiştir. Bununla birlikte STK'na ilişkin daha bütüncül politikalar gerçekleştirmek için yasal ve kurumsal düzenlemelere ihtiyaç olduğu vurgusu yapılmıştır (10.KP:39).

3.STK'nın kurumsal yapabilirlik kapasitelerinin geliştirilmesi için özellikle kamu imkanlarından sağlanan mevcut mali desteklerin (Kalkınma ajansı, Sodes projeleri ve hibe programları vb.) miktar ve çeşitliliğinin geliştirilmesi gereği vurgulanmıştır (10.KP:39).

Planın STK için öngördüğü kurumsal nitelikler; güçlü, çeşitli, çoğulcu ve sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir. Bu nitelikleri taşıyan STK'nın varlığı ile sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede planın STK için öngördüğü temel rol bu yapıların "güçlü, kurumsal anlamda çoğulcu işleyişe sahip ve sürdürülebilir" kılınmasıdır.

STK için öngörülen rolün işler kılınması ve kalkınma amaçları ile eşleştirilmesi için öngörülen politika araçları ise şu başlıklar altında derlenebilir (10.KP:40):

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- 1.STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amaçlı ayrıntılı yasal/kurumsal düzenlemeler yapılması
- 2.Birincil düzeyde, ulusal öncelikler ve kamu yararı doğrultusunda faaliyet gösteren STK'nın desteklenmesi
- 3.Kalkınma sürecine daha fazla katkı yapabilmeleri amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin STK'na yapacakları finansal desteklere yönelik teşviklerin iyileştirilmesi
- 4.Uluslararası standart ve uygulamalara uygun şekilde STK'nın vergi muafiyeti ve kamu yararı statülerinin tanımı ile kriterleri yeniden düzenlenmesi
- 5.STK'nın etkin ve objektif denetiminin saplanmasına yönelik iç ve dış denetim standartlarının yeniden belirlenmesi.

Sosyal Koruma Politikaları ve STK

Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması temel amacına (10.KP:43) ulaşmak noktasında öngörülen politika araçları içinde STK'na rol verilmektedir. Bu çerçevede yoksulluğun nesiller arası geçişkenliğinin önlenmesi ve yoksullukla mücadelede "sivil toplumun katılımının" (10.KP:44) ve üstlendiği rollerin artırılması hedeflenmektedir.

Kültür-Sanat ve STK

Yapılan düzenlemelere rağmen kültür ve sanat hizmetlerinin sunumuna sivil toplum kuruluşlarının (yerel yönetimler ve özel sektör ile birlikte) daha güçlü şekilde katılımı ihtiyacının devam ettiği vurgulanmaktadır (10.KP:44). Bu çerçevede kültür-sanat faaliyetlerinin gelişim ve sunumunda (yerel yönetimler ve özel sektör ile birlikte) sivil toplumu kuruluşlarının rolünün artırılması bir politika aracı olarak belirlenmiştir (10.KP:45).

Girişimcilik-KOBİ'ler ve STK

Yenilikçi üretim ve istikrarlı yüksek büyüme perspektifleri çerçevesinde öngörülen politika araçları arasında STK'nın rolüne yer verilmiştir. Bu çerçevede STK'nın girişimciliğin desteklenmesi noktasında kurumsallaşması öngörülen "iş geliştirme merkezleri ve hızlandırıcıların" (10.KP:92) nicelik ve niteliklerinin artırılmak suretiyle etkin hizmet vermelerinin sağlanması ve bu kapsamda STK'nın kamu ve özel sektör işbirliğiyle destek modellerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Öngörülen politika çerçevesinde girişimcilik sektörü ile ilişkili STK'na (kamu ve özel sektörle birlikte) sektörde belirleyici ve etkin olma rolü verilmektedir (10.KP:93).

Turizm ve STK

Plan Turizm sektörünün nitelikli işgücü, tesis, hizmet vb. kalitesinin artırılması ve sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde bölgesel kalkınmada öncü sektör haline gelmesini amaç olarak belirlemiştir (10.KP:114). Söz konusu amaca erişmek noktasında turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde STK'ların (mahalli idareler ve yerel halk ile birlikte) turizmle ilgili karar süreçlerine katılımının artırılması politika araçları arasında yer almıştır (10.KP:114). Bu çerçevede turizm sektörüne ilişkin karar süreçlerinde STK'na "katılım rolü" verilmektedir.

Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre ve STK

Şehir ve mekân kalitesi açısından yerel yönetimlerin yerindelik ve yönetim odaklı anlayış çerçevesinde yeniden yapılandırılmasının yanında mali ve kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekliliğinin halen geçerli olduğu vurgulanmıştır (10.KP:118). Bununla birlikte yerel dinamikler arasında yer alan STK'nın (kamu-özel sektör üniversiteler vb. diğer unsurlar ile birlikte) hizmet kapasitelerinin geliştirilmesi ve ilgili yerel dinamikler arasında etkili network oluşturulması gereği vurgulanmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yaşanabilir mekân olgusu ile doğrudan ilişkili olan çevre kalitesinin korunması ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının geliştirilmesine yönelik olarak belirlenen politikaların uygulama, izleme, değerlendirme aşamalarında STK'nın (diğer yerel dinamiklerle birlikte) rolünün artırılması öngörülmektedir (10.KP:118). Yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevre başlığı çerçevesinde STK'na ilişkin 3 ayrı rol tanımı yapıldığı söylenebilir. Birincisi; STK'nın hizmet kapasitelerini geliştirme rolü, ikincisi; yerel dinamikler ile networklerin geliştirilmesi rolü. Üçüncüsü; çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınma politika araçlarına ilişkin işletilen uygulama ve değerlendirme süreçlerine aktif katılım ve katkı sağlama (10.KP:118).

Bölgesel Gelişme ve Rekabet Edebilirlik Açısından STK

STK'ların yerel ve bölgesel kalkınmaya katkılarını artırmak üzere; “karar alma süreçlerine katılımları artırılacak, mali yönetim ve teknik kapasiteleri güçlendirilecek, proje geliştirme ve uygulama becerileri geliştirilecektir” (10.KP:125). Bu çerçevede STK verilen rol; kalkınma konularında çalışan STK ile kamu kurumlarının işbirliklerinin geliştirilmesi şeklinde belirlenmiştir.

Çevrenin Korunması ve STK

Yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir çevre başlığı çerçevesinde çevre yönetiminde görev, yetki ve sorumluluklardaki belirsizliklerin ve kurumsal yapabilirlik eksikliklerinin giderilmesi, denetim araçlarının güçlendirilmesi öngörülmektedir. Söz konusu hedeflere ulaşılmasına yönelik STK'na verilen rol; bu kuruluşların (özel sektör ve mahalli idarelerle birlikte) etkinliklerinin arttırılmasıdır (10.KP:137).

Afet Yönetimi ve STK

1990 Marmara depremi sonrasında Ülkemizin temel gerçeklerinden biri olduğu anlaşılan doğal afet olgusu planın ele aldığı başlıklardan birini teşkil etmiş ve konu yaşanabilir mekanlar ve sürdürülebilir çevre kapsamında ele alınmıştır. Plan; afet yönetimine ilişkin yasal-kurumsal altyapının gözden geçirilmesi, kamu kurumları-STK arasındaki bilgi iletişim-koordinasyonun güçlendirilmesi ve toplumsal kesimlerin afet risklerine karşı mevcut direnç kapasitelerinin geliştirilmesi konularının önemine yer verilmiştir (10.KP:140). Afet yönetimi konusunda STK'na kamu kurumsal yapıları ile bilgi paylaşımı ve koordinasyon içinde bulunma rolü verildiği görülmektedir.

Küresel Kalkınma-Uluslararası İşbirliği ve STK

Kalkınma hedefinin realizasyonu çerçevesinde özellikle uluslararası işbirliği kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak STK'nın (özel sektör ve bireylerle birlikte) katkısının geliştirilmesi gereği vurgulanmıştır. Kalkınma eksenli uluslararası etkileşimlerin geliştirilmesine yönelik olarak STK'nın (özel sektör ile birlikte) mevcut kapasitelerinin geliştirilmesi ve aynı konuda STK ile diğer unsurlar (kamu-özel sektör) arasında işbirliğinin arttırılması politika aracı olarak belirlenmiş bulunmaktadır. Bu çerçevede içsel dinamikleri ve gerçekleri açısından STK'na kalkınma eksenli olmak üzere uluslararası işbirliği kapasitelerini geliştirme rolü/görevi verilmektedir. İkinci bir rol tanımı ise aynı amaç doğrultusunda kamu ve özel sektör işbirliği imkanlarının geliştirilmesidir (10.KP:142). Benzer şekilde STK'nın (özel sektör kuruluşlarının yanında) küresel kalkınma gündemine katkı yapmaya yönelik girişim ve projeleri destekleneceği vurgulanmıştır. Bu noktada dikkati çeken perspektif Türkiye'nin küresel düzeyde ve kriz yaşayan ülkeleri içine alan acil ve insani yardım kapasite ve girişim etkinliğinin arttırılma hedefinin konulması ve bu konuda da STK'na katkı yapma rolü verilmiş olmasıdır.

Yerel Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Yerel ve bölgesel politikaların belirlenmesinde kamu, özel sektör ve STK'ların ortak fikir ve çözüm kümeleri etrafında buluşmalarına aracılık etmeyi amaçlayan yönetim mekanizmalarının ağırlığının arttığı günümüzde yerel kurumsal kapasite arttırma programın amacı, “önceliklerin isabetli belirlenmesi, uygulamada kalitenin ve kaynak kullanımında verimliliğin artırılması ve kalkınma

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çabalarının güçlendirilmesi için yerel düzeyde kurumsal kapasitenin, katılımcılığın ve yönetişimin geliştirilmesi" (10.KP: 194) olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede; STK'na verilen rol yerel ölçekli politika oluşturma, karar alma-uygulama süreçlerine mevcut katkılarını arttırmalarıdır.

Kalkınma için uluslararası işbirliği altyapısının geliştirilmesi: Program çerçevesinde Türkiye'nin kalkınma alanında sahip olduğu bilgi, tecrübelerin paydaş ülkeler ile paylaşılması amaçlanmaktadır. Bu konuda STK'na uluslararası işbirliği alanında kurumsal ve beşeri kapasitelerini geliştirme görevinin yanında ayrıca bu konuda Kamu ve özel sektör kuruluşları ile işbirliğini geliştirme rolü verilmektedir (10.KP:199)

Öncelikli Dönüşüm Programlarında STK'nın Konumu

Dönüşüm programları plan kapsamında 2023 hedeflerine ve plan amaçlarına ulaşılabilmesine yönelik temel yapısal sorunların çözümüne yönelik dönüşüm sürecine katkıda bulunabilecek reform alanları için 25 başlık altında dönüşüm programları hazırlanmıştır (10. KP 2014:149-199).

Bu program başlıklarının bazılarında STK 'na ilişkin rol-görev belirlemesine gidildiği görülmektedir. Örneğin Yerelde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi programı kapsamında yerel kurumsal kapasitenin, katılımcılığın, yönetişimin geliştirilmesi öngörülmüştür. Programın hedef kitlesi merkezi idarelerin taşra teşkilatları, yerel yönetimler, üniversiteler, meslek kuruluşları ve STK'larıdır (10.KP 2014:194-195). Ayrıca yerel hizmet sunumunda verimliliğin artırılması olarak genelleştirilen hedefin realize edilmesine yönelik süreçte aralarında STK'nında bulunduğu unsurların politika oluşturma ve uygulama süreçlerine katkısının artırılması olarak öngörülmüştür. Bu anlamda STK'na yerel nitelikli hizmet sunumunun kalifikasyonun geliştirilmesinde politika oluşturma ve proje bazlı uygulama gerçekleştirme rolü verilmiştir. Bu çerçevede Birinci olarak; STK'nın "proje yönetimi, mali ve idari yönetim becerilerinin arttırılması, kurumsal yönetim ilkelerinin işler kılınması" (10.KP 2014:195) suretiyle STK'larının yerel kalkınma süreçlerine katkılarının artırılması hedeflenmiştir. İkinci olarak; sivil ve mesleki örgütlülüğün arttırılması öngörülmüştür.

Dönüşüm programlarında STK'na yönelik yer alan rol tanımları ve belirlemelerini kısa başlıklar altında toplayabiliriz:

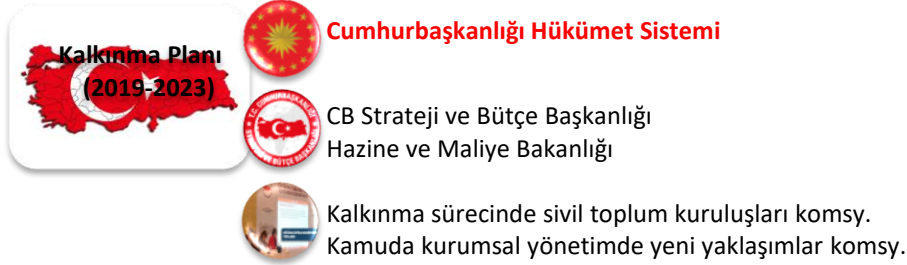
- 1.Sosyal yardım ve hizmetlerde etkinliğin sağlanması: Sosyal yardım ve hizmetlerde kamu, özel kesim ve STK arasında koordinasyon sağlanması ve tekrarların önlenmesi (10.KP:158).
- 2.Kayıt dışılıkla mücadelede toplumsal mutabakat sağlanması: Kayıt dışı ekonominin olumsuz etkileri hakkında toplumsal bilincin artırılmasına yönelik kamu ve STK işbirliğinin sağlanması (10.KP:167).
- 3.Dinamik nüfus yapısının korunması: Aile dostu kültürel ortamın geliştirilmesine yönelik yazılı ve görsel yayınlar ile STK'ların ilgili faaliyetlerinin desteklenmesi (10.KP:193).

ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI YAKLAŞIMLARININ ANALİZİ

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından teşekkül ettirilen CHS'nin ilk kabinesi 9 Temmuz 2018'de 16 Bakanlık ve 1 Cumhurbaşkanı yardımcısı olmak üzere 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararı ile atanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin On Birinci, CHS'nin ise Birinci Kalkınma Planı 18 Temmuz 2019'da TBMM'de Genel Kurulunda onaylanmış ve 23 Temmuz 2019'da yayınlanmıştır.

On Birinci Kalkınma Planı, dönemsel analizine yer verdiğimiz planlar içerisinde sivil toplum olgusu ve sivil toplum kuruluşlarına en kapsamlı bakış açısının sergilendiği plan olarak görülmektedir. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşlarının sadece ülke içinde değil uluslararası düzeyde kalkınma girişimlerinde rol(ler) ve görev(ler) ile donatıldığı ayrıca ülkemizin tanıtımı açısından kurumsal misyonlar yüklenildiği görülmektedir (Şekil 3).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 3. On Birinci Plan Dönemsel Yönetim özellikleri

On Birinci Kalkınma Planı: Vizyon Hedef ve Genel Özellikler

On Birinci Kalkınma Planı (11.KP)¹ Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) sırasında hazırlanan ilk kalkınma planı olma özelliğini taşımaktadır. Plan, on beş yıllık bir perspektifin ilk adımı olarak uzun vadeli yaklaşımla ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koymak üzere beş yıl için hazırlanmıştır. Hukukun üstünlüğü, güçlü demokrasi ile geliştirilen temel haklar-hürriyetler kalkınma çabasının temel belirleyici unsurları olarak görülmektedir. 11. KP, “istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik, nitelikli insan ve güçlü toplum, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim” (11.KP:1) gelişme eksenleri olmak üzere beş ana eksen meydana gelmektedir. Planda öngörülen politikaların etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik CB Programı, orta vadeli programlar (OVP), CB yıllık programları, bölgesel gelişme ve sektör stratejileri, kurumsal stratejik planlar kalkınma planı esas alınarak hazırlanacaktır (11.KP:2). CHS’nde yürütmenin hızlı ve etkili yapısıyla bu çerçevede uygulanacak en üst politikaların belirlendiği 11. Kalkınma Planının idarelerce etkin bir şekilde uygulanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Plandaki gelişmelerin etkin şekilde izlenmesi ve değerlendirilmesi Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda yapılarak her yıl rapor şeklinde Cumhurbaşkanına sunulacaktır (11.KP 2019:1-3).

11.KP’nin hazırlanmasına ilişkin koordinasyon görevi 2017’de yayınlanan Başbakanlık Genelgesi ile Kalkınma Bakanlığına verilmiş ve çalışmalara başlanılmıştır.² İlerleyen süreçte yayınlanan CB Kararnamesi ile Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen temel hedef, ilke ve amaçlar çerçevesinde kalkınma planı hazırlama görevi (politika kurullarının görüşleri alınmak kaydıyla) Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığına müşterek görev olarak verilmiştir (13 Nolu CB kararnamesi:2018). Bu çerçevede, bakanlıklar başta olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra toplumumuzun tüm kesimlerinden çok sayıda temsilcinin katkılarıyla katılımcı bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Bu kapsamda üç bin beş yüzü aşkın kamu-özel sektör çalışanı, Stk üyesi ve akademisyenin katıldığı 75 komisyon ve 32 çalışma grubu oluşturulmuştur. Ülkemizin kalkınma önceliklerine yönelik görüş alışveriş süreci kapsamında “81 ilde toplam 267 adet toplantı ve çalıştay düzenlenerek yerel düzeyde yaklaşık 12 bin kişinin katkısı” (11.KP:2) alınmış ve ayrıca internet üzerinden yaklaşık 19 bin kişiye anket uygulanmıştır.

¹RG Tarih: 23.7.2019 Sayı:30840-mükerrer

²On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları El Kitabı, Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonlarının Oluşturulmasına İlişkin 2017/16 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, RG Tarih: 29.7. 2017 Sayı: 30138

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

11.KP'nın vizyonu; "daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" (11.KP 2019:26) olarak belirlenen uzun vadeli bir perspektif sunmaktadır. Bu vizyon çerçevesinde planın uzun vadeli kalkınma amacı; "milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmak"; "Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi" ; "vatandaşların mutlu, sağlıklı, güvenli yaşam sürebilecekleri, temel hak ve özgürlüklerin adil ve hızlı çalışan bir hukuk sistemiyle korunmasının yanı sıra öngörülebilirliği yüksek kamu politikalarıyla, fırsat eşitliğine dayalı, kolay erişilebilir ve vatandaş odaklı kamu hizmetleri sunulması" (11.KP 2019:26) olarak belirlenmiştir. Plan ilkeleri; "insan odaklı kalkınma anlayışıyla toplumsal refahın yaygınlaştırılması doğrultusunda şehirlerin ve kırsal alanların daha iyi iş fırsatları ve yaşam ortamları sunabilir hale getirilmesi; bireysel ve toplumsal nitelik ve yetkinlik düzeylerinin yükseltilmesi, sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeler ile doğal kaynakların kullanılmasında nesiller arası hakkaniyet ve sürdürülebilirliğin sağlanması; insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik, şeffaflık ve verimlilik" (11.KP 2019:26) olarak başlıklandırılmıştır.

Plan hedef ve politikalar: 11.KP'nın hedef ve politikaları: istikrarlı ve güçlü ekonomi; rekabetçi üretim ve verimlilik; nitelikli insan ve güçlü toplum; yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim gelişme eksenleri olmak üzere beş temel eksen oluşmaktadır. Tüm eksenler açısından nihai olarak "daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" vizyonunun gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır (11.KP 2019:26).

Temel Perspektifler Açısından Sivil Toplum ve STK

Planın hedef ve politikalarına yönelik olarak "sivil toplum olgusu ve sivil toplum kuruluşları"na ilişkin amaç ve politikalar ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (11.KP:192). Sivil toplum konusunda öngörülen 4 temel amaç şunlardır:

- 1.Sivil toplum bilincinin gelişmesi
- 2.Örgütlü sivil toplumun güçlenmesi
- 3.STK'ların saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir yapıya kavuşması
- 4.Devletin karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması

Kalkınma planlarının gelecek yönelimli vizyonlarının göstergesi niteliğini taşıyan içerik metinleri politika başlıklarıdır. Planın sivil toplum başlığı içinde belirlenmiş olan politika ve tedbirler şunlardır (11.KP:192):

- 1.Demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü bir sivil toplumun oluşumunu güçlendirecek düzenlemeler yapılması
- 2.Sivil toplum ve gönüllülük alanını güçlendiren düzenlemeler yapılması
- 3.Uluslararası standartlarda STK veri tabanı oluşturulması ve verilerin yayımlanması
- 4.STK'nın faaliyetlerinin sosyo-ekonomik boyutuna ilişkin derlenecek verilerin derlenmesi
- 5.STK'nın sosyo-ekonomik faaliyetlerinin toplumsal kesimler nezdinde yarattığı etki ölçülmesi
- 6.STK'ların iç ve dış denetimine ilişkin süreçlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde yeniden düzenlenmesi uygulanmasının sağlanması
- 7.STK'nın karar alma ve mevzuat hazırlama süreçlerine katılımlarını ilgili süreçlerde etkinliğini artıracak çalışma(lar) yapılması
- 8.STK'nın idari ve mali alanlarda sürdürülebilirliklerine katkı sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılması
- 9.Sosyo-ekonomik faydayı arttırmaya yönelik olarak gerçek/tüzel kişilerin STK ilişkilerini teşvik ve kolaylaştıran finans/vergi düzenlemelerinin yeniden ele alınması
- 10.Sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumları işbirliğinin güçlendirilmesi
- 11.STK'nın kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

12.Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün ¹ kurumsal kapasitesinin görev alanıyla uyumlu şekilde güçlendirilmesi (<https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplumla-iliskiler-genel-mudurlugu>, Erişim tarihi: 23.9.2019) ²

13.Proje hazırlama, fon bulma vb. alanlar başta olmak üzere STK'na yönelik kapasite geliştirme eğitimlerinin yaygınlaştırılması

14.Sivil toplum faaliyetlerine yönelik toplumsal farkındalığın artırılması ve bu alandaki araştırmaların desteklenmesi

15.STK'nın başarılı faaliyetleri kamuoyuyla paylaşılması suretiyle bu kuruluşların toplumsal görünürlüklerinin geliştirilmesi

16.Çocukların küçük yaşlardan itibaren sivil toplum faaliyetleriyle tanışması ve gönüllülük bilincinin oluşmasına yönelik okullarda uygulamalar başlatılması

17.Üniversite öğrencilerinin gönüllülük ve STK faaliyetlerine katılımı ile STK'da staj imkânlarının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi

18.Üniversitelerde sivil toplum merkezlerinin yaygınlaştırılması

19.Üniversitelerde sivil toplum "sertifika" ve "yüksek lisans" programlarının açılması

On Birinci Kalkınma Planı: Sivil Toplum Algısı ve Kurumsal Rol

On birinci planın dönemsel analiz açısından ele aldığımız diğer iki plandan temel farkı (yukarıda yer verdiğimiz üzere) on birinci planda sivil toplum olgusuna ve sivil toplum kuruluşlarının kurumsal yapılarına ilişkin değerlendirme ve vizyoner yaklaşımları ayrı bir başlık altında toplanmış olmasıdır. Bunun yanında plan başlık ve içerikleri incelendiğinde çeşitli konu başlıklarında da sivil toplum kuruluşlarına atıf yapıldığı görevlendirme öngörülerine rastlanmaktadır (Şekil.4). Çalışmamızın bu kısmında planın konu içeriklerindeki bahse-konu atıf-rol belirlemeleri ve yaklaşım analizleri ele alınacaktır.

Şekil 4. STK'nın Araçsallaştırılması: Sektörel Roller

¹İçişleri Bakanlığı bünyesinde 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanununun 46. maddesi ile kurulan "Dernekler Dairesi Başkanlığı", 13.09.2018 tarihli 17 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile "Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü"ne dönüştürülmüştür.

²Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 1 nolu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 256. maddesi ile İçişleri Bakanlığı teşkilatı içinde yer almıştır (RG, Tarih: 10.07.2018 Sayı: 30474).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Küresel Etkiler Altında Yerel Yönetim ve STK

Küresel gelişmelerin ele alındığı başlık altında ülkemizde 6360 sayılı kanunla 2012 yılında gerçekleştirilen büyükşehir reformuna atıf yapılmış ve modelin “Türkiye’de hizmette etkinlik bakımından” (11.KP:12) gelişmekte/yaygınlaşmakta olduğu belirtilmiştir. Büyükşehir bu modeline ilişkin üç temel ihtiyaç/beklenti (içinde STK atıfıyla birlikte) ise şu şekilde belirlenmiştir: Birincisi; bölgesel ve yerel kalkınmaya yönelik kentsel planlama ve hizmetlerin sunumunda vatandaşların katılımını arttırma ihtiyacı, ikincisi; Büyükşehir modelinin merkezi yönetimle koordinasyonu güçlendirecek şekilde geliştirilme ihtiyacı, Üçüncüsü; yerel düzeyde sivil toplum ve özel kesim ile kamu idareleri arasında koordinasyonu artıran mekanizmaların geliştirilmesi ihtiyacı. (11.KP:12). Bu çerçevede 11. plan büyükşehir yönetiminin hizmette etkinlik hedefine ulaşılması noktasında STK’nın kamu ve özel sektör ile öngörülen koordinasyon mekanizmaları içinde rol alması öngörülmektedir.

İstikrarlı Güçlü Ekonomi Hedefi ve STK

Planın hedefleri ve politikalarının belirlenmesine yönelik istikrarlı ve güçlü ekonominin oluşturulmasında STK konumlandırılmış görülmektedir. Birincisi; makro-ekonomik politikalar belirlenmesine yönelik temel dönüşüm kararlarında kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK) ve diğer bütün paydaşların katılımlarıyla toplumsal mutabakatın oluşturulmasına özel önem verilmesi (11.KP:29) ikincisi; ESK kombinalarındaki atıl kapasitenin kamu ve özel sektör ile STK’lar tarafından kullanılmasının sağlanması (11.KP:49) öngörülmüştür. Bu çerçevede STK birinci olarak; Toplumsal mutabakatın tespitinde ekonomik politikaların belirlenmesinde temel aktörlerden biri olarak konumlandırılmıştır ikinci olarak; STK’nın et ve süt kombinalarının işletilmesinde görev alması öngörülmektedir.

Kurumsal Kapasite ve STK

Planın hedef ve politikalarından biri olan rekabetçi üretim ve verimliliği sağlamak için öngörülen yatay politika alanlarından biri “yüksek kurumsal kapasite” olarak belirlenmiştir (11.KP:59) Bu çerçevede özel sektörün kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine yönelik belirlenen politikalar arasında STK’na rol verilmiş görülmektedir (11.KP:60);

1.Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile imalat sanayii firmalarını kapsayan STK’ların sektörel sorunlara yönelik veriye dayalı nitelikli analiz ve çözüm üretebilen bir yapıya kavuşmaları desteklenecektir.

2.İmalat sanayii sektörlerinde faaliyet gösteren STK’na yönelik kapasite geliştirme programı uygulanacak, sektörel ortak sorunlara çözüm getiren araştırma projeleri desteklenecektir.

3.Oda ve borsa hizmetlerine ilişkin hizmet standartlarının belirlenmesi hesap verebilirlik-saydamlık mekanizmaları geliştirilecektir.

Kültür-Sanat ve STK

Kültürümüz yurt dışında tanıtılacak, kültürel diplomasi faaliyetleri geliştirilecek, kamu ve sivil toplum kuruluşlarınca yürütülen kültürel diplomasi nitelikli faaliyetler arasında eşgüdüm sağlanacak ve uluslararası ilişkilerde kültürün yapıcı rolünden istifade edilecektir (11.KP:160).

Çevrenin Korunması ve STK

Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre başlığı içinde yer verilen çevre koruma konusunda planda; “çevre ve doğal kaynakların korunması, kalitesinin iyileştirilmesi, etkin, entegre ve sürdürülebilir şekilde yönetiminin sağlanması, her alanda çevre ve iklim dostu uygulamaların gerçekleştirilmesi, toplumun her kesiminin çevre bilinci ile duyarlılığının artırılması” (11.KP:183) temel amaç olarak belirlenmiştir. Çevre konusunda öngörülen politika içeriklerinde çevre ile ilgili kuruluşların görev-yetki

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve sorumluluklarının netleştirilmesi kamu ve özel sektörün yanı sıra yerel yönetimler ve STK arasında koordinasyon/işbirliğinin geliştirilmesi ayrıca toplumsal kesimlerin çevre bilincinin artırılması tüm bu politikalar çerçevesinde “etkin çevre yönetimi”nin sağlanması öngörülmektedir. Çevre koruma politikalarının uygulanabilmesi açısından STK'nın kamu, özel sektör ve yerel yönetimler ile işbirliği ve koordinasyon içinde olma rolü verilmiştir.

Hukuk Devleti Demokratikleşme ve STK

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli bir paydaşı haline gelen STK'ların dinamik ve esnek yapıları ile yerel ve ulusal düzeydeki ihtiyaç ve sorunlara cevap verebilme potansiyelinden yararlanılması; demokrasinin güçlenmesi, kamusal hizmetlerde verimlilik ve kalitenin artırılması açısından önem taşımaktadır. Plan döneminde aktif vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımının sağlanması, sivil toplum- kamu-özel sektör işbirliğinin artırılması ve sosyal diyalog ortamının geliştirilmesi, STK'ların kurumsal, beşeri ve finansal kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir (11.KP:188).

Kalkınma Amaçlı Uluslararası İşbirliği Çerçevesinde Ulusal Kapasite ve STK

Planda ülkemizin diğer ülkeler nezdindeki uluslararası kalkınma işbirliği faaliyet-girişimlerinin stratejik yaklaşımla, daha etkin ve koordinasyon içerisinde yürütülmesi temel amaç olarak belirlenmiştir (11.KP:201). Bu konuda ortaya konulan politika araçları ve tedbirler arasında STK'na roller verilmekle birlikte, STK'nın üstlenmesi öngörülen rollere ilişkin olarak işbirliği, koordinasyon ve yapabilirlik kapasitelerine ilişkin atıflar yer almaktadır. Uluslararası kalkınma ve bu konudaki organizasyonlar açısından STK'na ilişkin rol tanımları yapıldığı görülmektedir. Bu konuda planın politika araçları ve öngördüğü tedbirleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür (11.KP:202-204):

- 1.Kamu, özel sektör ve STK'nın diğer ülkelere yönelik kalkınma yardımlarının organizasyonunda eşgüdüm sağlanması
- 2.STK tarafından uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek yardım faaliyetlerinin stratejik perspektifle ele alınması
- 3.STK'nın uluslararası yardım girişimlerinin kamu kurumları ile koordinasyon içerisinde yürütülmesinin sağlanması
- 4.STK tarafından yapılan uluslararası kalkınma yardımı verilerinin toplanması ve raporlanmasına ilişkin mevzuatın güncellenmesi
- 5.STK'nın uluslararası kalkınma işbirliği faaliyetlerine yönelik “akreditasyon kriterleri” belirlenmesi
- 6.Uluslararası kuruluşlar, yabancı yardım kuruluşları, yabancı diplomatik misyonlar ve uluslararası STK'lar gibi kalkınma işbirliği alanındaki tüm aktörlerin Türkiye’de yürüttükleri faaliyetlerin ülkemizin ulusal politikalarıyla uyumuna ilişkin işbirliği mekanizması oluşturulması

Öte yandan Ülkemizin, gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının küresel gündeme taşınması ve bu sorunların çözüme kavuşturulması başta olmak üzere küresel nitelikteki sorunların çözümünde aktif rol oynaması temel amacı (11.KP:206) çerçevesinde Uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan ve Türkiye ile ilgili çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar, üniversiteler, STK'lar ve kişiler ile uluslararası işbirlikleri geliştirilecek, bu kapsamda Türkiye'nin tanıtımına yönelik araştırmalar yapılması ve projeler gerçekleştirilmesi öngörülmektedir (11.KP:206) Bu noktada kalkınma planı uluslararası kamuoyu üzerinde etkili olan uluslararası düzeydeki STK ile iletişim kurulmasını ve bu kuruluşlar aracılığı ile Türkiye'nin tanıtımına katkı yapmalarının sağlanması amacı (11.KP:208) ortaya konulmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve STK

On Birinci Kalkınma Planının dünyanın temel gündemlerinden birini oluşturan sürdürülebilir kalkınma konusunda düşünsel ve kurumsal bazlı bir perspektif öngörüsü bulunmaktadır. Bu çerçevede sürdürülebilir kalkınma amaçlarının önceliklerimiz doğrultusunda politikalara yansıtılması, amaçlara

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ilişkin etkili bir takip ve gözden geçirme mekanizması oluşturulması amacı planda yer almıştır (11.KP:208). Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınma amaçları başlığının yeri incelendiğinde bir bölüm olarak çalışmanın son iki sayfasında değerlendirmeye alındığı ve bu hedeflere dair bir amaç maddesi ve yaklaşık altı maddelik bir politika ve tedbirler bölümünün yer aldığı görülüyor. Buradaki ayrılık aslında amaçların planın tamamından ayrı konumunu gösteriyor (Orhan:2019 <http://ekoioq.com/2019/10/03/11-kalkinma-planı-ve-surdurulebilir-kalkinma-amaclari/> Erişim Tarihi: 27.10.2019). Bu konuda öngörülen temel politika ve tedbir olarak Cumhurbaşkanlığı bünyesinde "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu" nun kurulmasıdır. Kurulun katılımcıları arasında (ilgili kamu kuruluşları, mahalli idareler, üniversiteler, özel sektör ile birlikte) STK'da yer alması öngörülmüştür (<http://www.idemahaber.com/ulusal-surdurulebilir-kalkinma-koordinasyon-kurulu-kuruluyor/> Erişim Tarihi:27.10.2019) Bu çerçevede STK'na Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu bünyesinde; sürdürülebilir kalkınma amaçlarının uygulanmasının ulusal düzeyde takip ve gözden geçirilmesi ile koordinasyonunu sağlama rolü verilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İkinci dünya savaşı sonrasında etkin uygulama ve sonuçlarına tanık olunan keynezyen politikaların temel araçlarından biri planlı kalkınma modeli olmuştur. 1960'lardan itibaren Türkiye üzere planlı kalkınma kavramına Anayasada yer verilen düzenlemeden hareketle yasal ve kurumsal yapısına yansıtmaya başlamıştır. Planlı kalkınma anlayışının üst politika aracı ve yol haritasını ilki 1963 yılında hazırlanan kalkınma planları oluşturmaktadır. Kalkınma planları bu dönemden itibaren üst/merkezi bir plan anlayışının yansıması olarak gelecek yönelimli olarak her alanda politika, vizyon ve uygulama araçları kullanarak hedef belirleme görevi üstlenmiştir.

Sivil toplum olgusu ve araçsal yansıması olan sivil toplum kuruluşları özellikle Avrupa Birliği ile gelişen ilişkiler ve küresel yönetsel gelişmelere bağlı olarak 1990'lardan itibaren kurumsal işleyişin paydaşı olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Özellikle, küreselleşme süreci ile birlikte temel bir perspektif olarak belirlenen new public management anlayışının yönetsel çıktıları arasında yer alan katılım, yönetişim, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri ekseninde sivil toplum kuruluşlarına olan ilgi gerek toplumsal gerek se yönetsel erk düzeyinde yoğunlaşmıştır.

Çalışmamızda 1990'lardan sonra güçlü şekilde yasal ve kurumsal yansımalarına tanıklık ettiğimiz sivil toplum-yönetsel erk ilişki ve işbirliği ele alınmıştır. Söz konusu ilişki biçimini belirlemek amacıyla dönemselsel bir bakış gerçekleştirmek üzere liberal politika araçlarının etkin şekilde kullanıldığı dönemi ifade ediyor olması dolayısıyla 2009-2019 arası kalkınma planları incelenmiştir. Ele alınan tarihsel sürecin temel karakteristik özellikleri şu başlıklar altında ele alınmıştır:

- 1.2002 yılından itibaren kesintisiz 17 yıldır süregelen Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı bulunmaktadır.
2. Bu dönem içinde üç adet kalkınma planı (9,10 ve11) kalkınma planı hazırlanmıştır.
- 3.Kalkınma planlarının hazırlandığı dönem içinde 2 farklı yönetsel model/hükümet sistemi görülmektedir (Parlamenter sistem ve CHS).
- 4.Planların hazırlanması sürecinde özellikle (9 ve 10 plan) Avrupa Birliği ile olan ilişkilere güçlü vurgu ve AB normlarına uyumlaşma çabasına rastlanmaktadır.
- 5.Yönetim sisteminde yaşanan değişikliğin sonucu olarak plan hazırlık süreçlerindeki yetkili merkezi yapılanmalar farklılık göstermektedir.
- 6.İlgili döneme ait tüm planlar (önceki planların aksine) süre tahdidi konulmadan hazırlanmıştır. Ancak 2023 vizyonu 3 planında temel vurgusu olarak öne çıkmıştır.

Dönemselsel analizini yaptığımız kalkınma planlarında sivil toplum kuruluşları merkezi ve yerel yönetsel süreçlerde temel bir paydaş/aktör olarak konumlandırılmıştır. Yönetim süreçlerinin politika belirleme, karar verme, uygulama ve denetim aşamalarından oluştuğunu dikkate aldığımızda çalışmamızda sivil

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

toplum kuruluşlarına bahse-konu süreçler içinde verilen rol (ler) üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Dönemsel planlarda küresel ve toplumsal iç dinamiklerine göre şekillendiği izlenimi edinilecek biçimde sivil toplum kuruluşları üçüncü sektör olarak ele alınmış ve ilkesel açıdan gerek merkezi gerekse yerel yönetim işleyişinde “çok ortaklı yönetim” anlayışının aktörü olarak konumlandırılmış ve ilkesel bazda çeşitli rol(ler) verilmesi öngörülmüştür.

Dokuzuncu planda ulaşım altyapısı, trafik güvenliği konularında hazırlanacak programların kamuoyuna aktarılması ve yeni proje bazlı ortaklıkların geliştirilmesi noktasında sivil toplum kuruluşlarının katkılarının artırılmasına yer verilmiştir. Ar-ge çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarının; teknoloji tercihi, transferi ve yönetimi konularında danışmanlık yapmaları; yaşam boyu öğrenim süreç ve kademelerinde üstlenmeleri; nitelikli işgücü yetiştirme ve girişimcilik konularında sivil toplum etkinliklerinin desteklenmesi öngörülmüştür. Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesi amacıyla yönelik politikaların uygulanmasında eğitim, barınma, istihdam uygulamalarında sivil toplum kuruluşlarının hem merkezi yönetim hem yerel yönetim kuruluşlarıyla koordineli çalışmasına yönelik tedbirler alınmasında sivil toplum kuruluşlarının (yerel yönetimlerin yanında) sosyal hizmet ve yardımlar çalışmalarının desteklenmesi öngörülmüştür. Planda öngörülen sosyo-ekonomik politika araçlarının etkin şekilde uygulanabilmesine yönelik olarak toplumsal diyalogun geliştirilmesi rolü açısından sivil toplum kuruluşları araçsal açıdan etkin kılınması düzenlenmiştir. Yerel ölçekli kurumsal kapasitenin geliştirilmesine yönelik olarak kamu, özel sektör ve STK'lar arasındaki işbirliklerinin desteklenmesi ve aralarında yeni network ve ortak hareket alanlarının oluşturulması ve karşılıklı bilgi paylaşımının özendirilmesi öngörülmüştür.

Onuncu Plan sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumları arasındaki işbirliği açısından konumlandırılmıştır. Bu çerçevede; güçlü bir sivil toplumun varlığının katılımcı, saydam ve yeterli kurumsal kapasiteye sahip bir kamu yönetimi için öncelikli olduğu belirtilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi için özellikle kamu imkanlarından sağlanan mevcut mali desteklerin geliştirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının güçlü kurumsal niteliklerle donatılması gereğine işaret edilmiştir. Kurumsal nitelikleri geliştirilmiş sivil toplum kuruluşlarına; yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde kamu ile işbirliği sağlamaları; kültür-sanat faaliyetlerinin sunumunda rollerinin arttırılması; girişimcilik sektöründe belirleyici ve etkin olma rolü verilmesi düzenlenmiştir. Kentsel yaşam alanlarının iyileştirilmesi ve sürdürülebilir yaşam standartlarının oluşturulması açısından sivil toplum kuruluşları için öngörülen roller şunlardır; yaşanabilir mekân olgusu ile doğrudan ilişkili olan çevre kalitesinin korunması ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının geliştirilmesine yönelik politikalara aşamalarında rollerinin arttırılması; çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesi ile sürdürülebilir kalkınma politika araçlarına ilişkin işletilen uygulama ve değerlendirme süreçlerine aktif katılım sağlanması; yerel ölçekli politika oluşturma, karar alma-uygulama süreçlerine mevcut katkılarının arttırılması. Ayrıca, yerel ve bölgesel kalkınma, afet yönetimi ve küresel kalkınma süreçlerine katkı açısından da sivil toplum kuruluşlarına roller verilmiştir.

On birinci planda sivil toplum olgusuna ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin yaklaşımlar ayrı bir başlık altında toplanmış, sivil toplum kuruluşları ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli bir paydaşı olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede dinamik ve esnek yapıları ile sivil toplum kuruluşlarının demokrasinin güçlenmesi, kamusal hizmetlerde verimlilik ve kalitenin artırılmasına yönelik olarak karar alma süreçlerine etkin katılımına ilişkin mevcut kurumsal katılım mekanizmalarının güncellenmesi öngörülmüştür. Küresel gelişmelerin sivil toplum kuruluşlarını da etkilediği vurgulanmış bu tespitten hareketle; bölgesel ve yerel kalkınma açısından sivil toplum kuruluşlarının özel kesim ile kamu idareleri arasında koordinasyonu artıran mekanizmaların geliştirilmesi ihtiyacına atıf yapılmış; büyükşehir yönetiminin hizmette etkinlik hedefine ulaşılması noktasında STK'na kamu koordinasyon mekanizmaları içinde rol verilmesi hedeflenmiştir. İstikrarlı güçlü ekonomi hedefi başlığı altında sivil

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

toplum kuruluşlarının; ekonomik politikaların belirlenmesinde temel aktörlerden biri olması; et ve süt kombinalarının işletilmesinde görev alması; imalat sanayii sektörlerindeki STK'nın kapasite geliştirme programına dahil edilmesi ve bu konudaki projelerin desteklenmesine yer verilmiştir. Çevre korunma politikaları çerçevesinde "etkin çevre yönetimi"nin sağlanmasına yönelik olarak kamu ve özel sektörün yanı sıra yerel yönetimler ve STK arasında koordinasyon/işbirliğinin geliştirilmesi planlanmıştır.

İlgili odalarda etkin bir sivil toplum katılımının gerçekleştirilebilmesi için bu kuruluşların kurumsal, beşeri ve finansal kapasitelerinin güçlendirilmesi gereği vurgulanmış; STK'nın uluslararası kalkınma işbirliği faaliyetlerine yönelik "akreditasyon kriterleri" belirlenmesi; STK'nın uluslararası işbirliklerinin geliştirilmesiyle ülkemizin tanıtımına katkı yapmalarının sağlanması ve Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulacak Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kuruluna sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmesi öngörülmüştür.

11. kalkınma planı içinde sivil toplum kuruluşları ile kamu ve özel sektör arasında öngörülen kurumsal işbirliklerinin sağlanması noktasında şu konulara özen gösterilmesi gerektiği açıktır:

- Toplumda sivil toplum algısı güçlendirilmeli
- Sivil toplum odaklı çalışma ve eğitimlerin her eğitsel düzeyde (anaokulu, lise vb) verilmeli
- Bireylerin özellikle gençlerin sivil toplum kuruluşları ile olan etkileşimleri geliştirilmeli
- Üniversitelerde sivil toplum odaklı akademik çalışmalara ve projelere güçlü destekler sağlanmalı
- Bireylerin toplumsal sorunlara kahvahanede, pazarda, televizyon başında "söylenerek" değil "söyleyerek-seslendirerek" katkı sağlayacakları platformlar geliştirilmeli
- Sivil toplum kuruluşlarının topluma kendilerini tanıtabilme çabaları genişletilmeli ve desteklenmeli
- Sivil toplum kuruluşlarının kurumsal altyapıları (mali, idari vb) güçlendirilmeli
- İlgili mevzuat katılımcı yönetim anlayışını tam ve etkin yansıtacak şekilde revize edilmeli

KAYNAKLAR

- Orhan, G. (2019). "11. Kalkınma Planı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları", <http://ekoik.com/2019/10/03/11-kalkinma-plani-ve-surdurulebilir-kalkinma-amaclari/>Erişim Tarihi: 27.10.2019.
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) RG Tarih: 1.7.2006, Sayı: 26215.
- Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı (2003). T.C. Başbakanlık, Ekim, Ankara.
- Onuncu Kalkınma Planı TBMM Kararı, RG Tarih: 6.7.2013 Sayı:28699 (mükerrer).
- On Birinci Kalkınma Planı, RG Tarih: 23.7.2019 Sayı:30840 (mükerrer).
- On Birinci Kalkınma Planı (2019 - 2023), Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları El Kitabı, Kalkınma Bakanlığı, On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonlarının Oluşturulmasına İlişkin 2017/16 Sayılı Başbakanlık Genelgesi, RG Tarih: 29.7.2017 Sayı: 30138.
- 4771 sayılı Kanun, RG Tarih: 03.09.2002, Sayı:24841.
- 5449 sayılı-Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, RG: Tarih: 8.2.2006 Sayı: 26074.
- 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. RG, Tarih: 10.07.2018 Sayı: 30474.
- 13 Nolu Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG, Tarih: 24.7.2018 Sayı: 30488.
- 17 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG, Tarih:13.09.2018 Sayı:30534.
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/sivil-toplumla-iliskiler-genel-mudurlugu>, Erişim Tarihi: 23.09.2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

<http://www.idemahaber.com/ulusal-surdurulebilir-kalkinma-koordinasyon-kurulu-kuruluyor>, Erişim
Tarihi:27.10.2019.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Sorumlu Yatırımların Sivil Toplum Kuruluşları Açısından Önemi

Dr. Devran DENİZ¹

Doç. Dr. H. Aydın OKUYAN²

ÖZET:

Sürdürülebilirlik gelecek nesillerin yaşam olanaklarını tehlikeye atmadan şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması olup özellikle gelişmiş ülkelerde 1990'lardan beri artan bir öneme sahip olmuştur. Sürdürülebilirlik kavramının doğal bir sonucu olan kurumsal sosyal sorumluluk ise şirketlerin sadece ortakların kâr amaçlarının değil tüm paydaşların taleplerinin dikkate alınarak yönetilmesidir. Bu şekilde hem sürdürülebilir bir ekonomi yaratılacağı hem de uzun vadede şirketlerin kârlılığının artacağı savunulmaktadır. Sürdürülebilirliğin diğer önemli bir unsuru sosyal sorumlu yatırımlar ise sadece finansal ölçütlere göre değil finansal, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim ilkelerine göre yapılan yatırımlardır. Sosyal sorumlu yatırımların amacı dünya kaynaklarının daha sürdürülebilir şekilde kullanılmasına destek olan ve sosyal konularda duyarlı şirketleri sermaye piyasalarında diğer şirketlere göre öne çıkarmaktır. Türkiye'de de son yıllarda sürdürülebilirlik alanında gelişmeler yaşanmakta olup bu gelişmeler sivil toplum kuruluşlarını sermaye piyasalarında önemli bir aktör haline getirmektedir. Çünkü kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal sorumlu yatırım kavramlarının ön plana çıkması ile şirketler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği artmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada sürdürülebilirlik kavramının tarihi gelişimi, Türkiye'deki durumu ve sivil toplum kuruluşları açısından önemi incelenmiştir. Çalışmanın sonunda sürdürülebilirlik alanındaki uygulamaların global düzeyde gelişimine paralel olarak ilerleyen yıllarda Türkiye'de de önemli gelişim göstereceği, sivil toplum kuruluşlarının bu konuda daha fazla katkı sağlayacağı ve bu gelişmeleri dikkatli takip etmesi gerektiği öngörülmüştür.

Anahtar sözcükler: sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal sorumlu yatırım, sivil toplum kuruluşları
JEL Kodu: M14, G19, L30

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, ddeniz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, hokuyan@bandirma.edu.tr

The Importance of Corporate Social Responsibility and Social Responsible Investments for Non-Governmental Organizations

PhD. Devran DENİZ¹

Assoc. Prof. H. Aydın OKUYAN²

ABSTRACT:

Sustainability is the fulfillment of the needs of the present generation without jeopardizing the life resources of future generations, and this concept has become increasingly important, especially in developed countries, since the 1990s. Corporate social responsibility, an element of sustainability, is the management of companies by taking into consideration not only the profit goal of the partners but also the demands of all stakeholders. In this way, it is argued that a sustainable economy will be created and that the profitability of companies will increase in the long term. Socially responsible investments, other element of sustainability, are based on financial, environmental, social and corporate governance principles instead of making decisions based only on financial criteria. The purpose of socially responsible investments is to promote socially sensitive companies, supporting the sustainable using of world resources, compared to other companies in the capital markets. The developments in the field of sustainability make non-governmental organizations an important actor in the capital markets. Because, cooperation between companies and non-governmental organizations is grow stronger as a result of the development of corporate social responsibility and socially responsible investment concepts. Therefore, in this study the importance and historical development of the concept of sustainability for non-governmental organizations in Turkey are examined. It is understood that the concept of sustainability began to developing at recent times in Turkey. However, it is estimated that the concept of sustainability will continue to developing. For this reason, non-governmental organizations should follow the developments carefully and contribute more.

Keywords: sustainability, corporate social responsibility, social responsible investment, non-governmental organizations
JEL Code: M14, G19, L30

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey, ddeniz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey, hokuyan@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Geleneksel neoliberal ekonomide şirketlerin tek amaçları kâr elde etmek ve ekonomik menfaat sağlamaktır. Oysaki günümüzde toplumlar şirketlerden yalnızca ekonomik değil çevresel ve sosyal konularda da faaliyet göstermelerini beklemektedir. Bu sürecin sonucu olarak son yıllarda sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) ve sosyal sorumlu yatırım (SSY) kavramları ortaya çıkmıştır. Çünkü son zamanlarda dünyanın karşı karşıya kaldığı çevresel sorunlar, küresel ısınma, biyoçeşitlilik kaybı, kaynakların hızla tükenmesi ve kirlenmesi gibi şimdiki ve gelecek nesillerin yaşam koşullarını tehlikeye atan gelişmeler yaşanmaktadır. Bunlara ek olarak insan hakları ihlalleri, çalışan hakları ihlalleri, ayrımcılık gibi evrensel hukuk ve çalışma koşullarına uygun olmayan olaylar yaşanmaktadır. Bütün bu nedenlerle insan haklarının gözetildiği, doğanın ve gelecek nesillerin yaşam koşullarına zarar verilmediği sürdürülebilir bir büyümeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilir bir büyüme için şirketler belki de devlet yönetimlerinden daha önemli bir role sahiptir. Çünkü şirketlerin ekonomik büyüklükleri ve yarattığı istihdam, birçok ülkenin aynı ölçütlerinden daha yüksektir. Bu nedenle son yıllarda işletme ve finans alanında sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal sorumlu yatırımlar kavramları oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır.

Sürdürülebilirlik alanında yaşanan gelişmeler bu alanda detaylı çalışma ihtiyacını artırmıştır. Bu nedenle bu çalışmada sürdürülebilirlik, kurumsal sosyal sorumluluk, sosyal sorumlu yatırım kavramları öncelikle açıklanmıştır. Sonrasında Türkiye’de bu alanda yaşanan gelişmeler anlatılmıştır. Daha sonra ise sivil toplum kuruluşları (STK) açısından kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal sorumlu yatırımların önemi açıklanmıştır. Son kısım ise sonuç bölümü olup bu bölümde genel değerlendirmeler yapılmış ve sosyal sorumlu yatırımlar perspektifinde STK’ların önemi özetlenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir kalkınma toplumların gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanağını riske atmadan, bugünkü kuşağın ihtiyaçlarını karşılamak veya kalkınmasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır (Çitak ve Ersoy, 2016: 43). Bu nedenle şirketler için sürdürülebilirlik kavramının ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları bulunmaktadır (BİST, 2014: 5). Sürdürülebilirlik kavramı ilk defa 1972 yılında Stokholm konferansında kullanılmıştır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ise 1950’lerde ilk defa kullanılmış ve günümüze kadar birçok tanımı yapılmıştır.¹ Bu tanımlardan en çok kullanılanı Avrupa Birliği tarafından 2001 yılında hazırlanan raporda yapılan tanımdır. Bu raporda kurumsal sosyal sorumluluk kavramı “şirketlerin ekonomik faaliyetlerine ve menfaat sahipleri ile olan ilişkilerine gönüllülük esası çerçevesinde bir takım çevresel ve sosyal beklentileri dâhil etmeleri” olarak tanımlanmıştır (Özgüç, 2005: 2). Söz konusu sosyal ve çevresel konular, çalışanlara fırsat eşitliği sağlanması ve çalışanlar arasında ayrımcılık yapılmaması, çalışan sağlığı ve işyeri güvenliğine önem verilmesi, çalışanlara örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşme haklarının tanınması, çocuk iş gücü kullanılmaması, çevreyi kirlüten atık ve gazların etkilerinin azaltılması, yolsuzlukla mücadele içeren davranış şeklinin geliştirilmesi gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Kısacası topluma ve doğaya zarar vermeksizin toplumun refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlama kurumsal sosyal sorumluluğun temelinde yatan düşüncedir (Sakarya vd., 2014: 2) Toplumun (menfaat sahiplerinin) şirketlerden beklentilerinin artması toplumu olumsuz yönde etkileyen çeşitli olayların

---

¹ Kurumsal sosyal sorumluluk ifadesi kavramsal olarak ilk defa Howard R. Bowen’in (1953) “İş Adamlarının Sosyal Sorumlulukları” adlı kitabında kullanılmıştır (Sakarya vd., 2014: 3).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yaşanmasından sonra olmuştur. Örneğin Hindistan'da Bhopal felaketi, ABD'nin Alaska eyaletinde Exxon Valdez kazası, Ukrayna'daki Çernobil nükleer kazası yaşanan bazı acı tecrübeler örnek olarak gösterilebilir (Sakarya vd., 2014: 3).

Paydaş teorisine¹ göre şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk anlayışını uygulaması orta ve uzun vadede şirkete olumlu finansal katkı sağlayacaktır. Çünkü kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı;

- Yükselen marka değeri,
- Nitelikli iş gücü çekme
- Pazarda kendi şirketinin ürün ve hizmetlerine müşteri talebini çekme
- Sermayeye daha kolay ulaşım
- Orta ve uzun vadede azalan maliyetler
- Yenilikçi ürün ve hizmet gelişimi
- Şirket ömrünün uzaması

gibi nedenlerle şirketlere pazarda rekabet avantajı sağlayacak ve finansal performansı olumlu etkileyecektir.

Paydaş teorisi şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk davranışlarını artırarak finansal performanslarını iyileştireceğini savunsa da bu ilişkinin tersini savunan görüşler de bulunmaktadır. Dengeleme hipotezi, yönetsel fısraçılık hipotezleri ve neoliberal iktisadi akım bunlara örnek olarak verilebilir. Bu görüşlerin temelinde sosyal sorumlu davranışların şirketlere ilave maliyet yükleyeceği ve bu durumun finansal durumu kötüleştireceği düşüncesi yatmaktadır (Başar, 2014: 61-62).

Sonuç olarak işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarına dikkat etmeleri iki nedenle açıklanabilir. Bunlardan birincisi gerçekten etik kaygılar ve sürdürülebilir büyüme, ikincisi ise paydaşlarla iyi ilişkiler kurarak uzun vadede ekonomik çıkarları koruma düşüncesidir (Sakarya vd., 2014: 3).

Sosyal sorumlu yatırım (sosyal yatırım/ etik yatırım/ değer yargılı yatırım) kavramı ise kurumsal sosyal sorumluluk alanındaki gelişmelere istinaden yatırımcı boyutunda oluşan bir kavramdır. SSY kurumsal sosyal sorumluluk skorları yüksek ve kumar, tütün, alkol, nükleer enerji vb. alanlarda üretim yapmayan şirketlerin menkul kıymetlerine veya bu menkul kıymetlerden yapılandırılan finansal varlıklara yatırımların yapıldığı bir anlayıştır. Dolayısıyla SSY anlayışında sadece varlıkların finansal performansına (getiri ve risk) bakılmaz bunlara ek olarak çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim faktörlerine de dikkat edilir (US SIF, 2015: 7). Sonuç olarak KSS şirketler özelinde bir sorumluluğu ifade etmekte iken, SSY yatırımcılar özelinde sorumluluğu ifade etmektedir (Özgüç, 2005: 15).

Sosyal sorumlu yatırım yaklaşımlarından en çok tercih edilenleri Seçim (Screening), Hissedar etkisi (Shareholder Advocacy) ve En iyi (Best- In class) yöntemlerdir. Seçim yöntemi negatif ve pozitif seçim ve sorumlu yatırım tematik fonlar şeklindedir. Negatif seçim "sin stocks" diye adlandırılan endüstrilerin elenmesi ve bunun dışındaki şirketlerin hisselerine yatırım yapılmasıdır. Pozitif seçim yönteminde ise çevresel, sosyal veya kurumsal yönetim odaklı faaliyetlere bağlı seçim yapılır. Sorumlu yatırım tematik fonlar, su, enerji, sürdürülebilir kalkınma, düşük karbon ekonomisi alanlarında uzmanlaşmış sektörlere yatırım yapılan fonlardır. Hissedar etkisinde ortağı ya da alacaklısı olunan şirketin çevresel ve sosyal politikası etkilenmeye çalışılır. En iyi yaklaşımında ise yatırım yapılacak endüstrideki şirketler arasından çevresel ve sosyal performansı en iyi olan şirketlere yatırım yapılır (Çikot, 2010: 20).

---

¹ Paydaş genel olarak işletme ile ilgili olan tüm taraflar olarak kabul edilmektedir (Ortaklar, çalışanlar, devlet, müşteriler, tedarikçiler, sivil toplum kuruluşları vb.). Paydaş teorisi tüm paydaşların beklentilerinin iyi anlaşılması ve yönetilmesi durumunda toplumsal fayda ve işletme performansının yükseleceğini savunan bir teoridir (Becan, 2011: 24).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sosyal sorumlu yatırımlar bireysel ya da kurumsal olarak yapılabilir. Bireysel yatırımlar doğrudan bireyler tarafından yapılan yatırımlardır. Kurumsal yatırımlar ise yatırım şirketleri, vakıflar, dernekler, dini kuruluşlar tarafından yapılan yatırımları ifade etmektedir. Bireysel ve kurumsal yatırımcılar kurumsal sosyal sorumluluğu yüksek şirketlere doğrudan yatırım yapabilirler ancak modern portföy yönetim teknikleri açısından sosyal sorumlu yatırımları yapmanın hemen her ülkede en sık kullanılan yöntemi sosyal sorumlu fonlardır. Sosyal sorumlu fonlar kurumsal sosyal sorumluluk skoru yüksek şirketlere yatırımların yapıldığı fonlardır. Pratikte sıkça borsaların sürdürülebilirlik endeksini temsil eden sosyal sorumlu fonlara rastlanmaktadır. Ancak sosyal sorumlu fonlara sosyal sorumlu şirket paylarının yanında tahvil, bono vb. geleneksel finansal varlıklar da portföy yönetim teknikleri gereğince eklenebilmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi SSY fonların en çok karşılaşılanı ülkelerin resmi borsaları tarafından oluşturulan sürdürülebilirlik endekslerin dayalı çıkarılan fonlardır. Sürdürülebilirlik endeksleri ilgili ülkede kurumsal sosyal sorumluluk skoru yüksek ve belirli alanlarda üretim yapmayan şirketlerden oluşmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilirlik endeksleri üzerine oluşturulan fonlar yatırımcılar açısından sosyal sorumlu ve iyi derecede çeşitlendirilmiş bir yatırım yapmanın oldukça pratik yöntemidir.

Sosyal sorumlu yatırımların ilk uygulamaları 1900'lerin başlarında kiliseler tarafından yapılmıştır. Kiliseler tütün, alkol, kumar gibi endüstrilerdeki şirketlerin hisselerini günah hisseler (sin stocks) olarak adlandırmış, bu hisselerden uzak durulması konusunda vatandaşları yönlendirmişlerdir. Modern anlamda sosyal sorumlu yatırımlar ise 1970'lerde başlamıştır. Tütün, kumar, alkol gibi yasaklı endüstriler yanına askeri ve nükleer enerji gibi konularda üretim yapan şirketler de dâhil edilmiştir (Çitok, 2010: 19). Kiliseler dini (inançsal) kaygılar ile belirli hisselerden kaçınılmasını istemekte iken SSY'ler daha modern zamanda insanlığa ve sürdürülebilir ekonomiye zarar verebilecek davranışlardan kaçınma amacıyla oluşturulmuştur.

ABD'de ilk sosyal sorumlu fon 1971 yılında, Avrupa'da ise 1965 yılında İsviçre'de oluşturulmuştur. Küresel Sürdürülebilir Yatırımlar Derneği (Global Sustainable Investment Alliance- GSIA) verilerine göre 5 major piyasada (Avusturalya ve Yeni Zelanda, ABD, Kanada, Avrupa, Japonya) sosyal sorumlu yatırımların büyüklüğü 2018 yıla başı itibarı ile 30,7 trilyon dolara ulaşmıştır. Söz konusu fonların 2016-2018 arasındaki büyümesi %34 seviyesinde gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir yatırımların 11.99 trilyon doları ABD'de, 14.07 trilyon doları Avrupa ülkelerinde, 2.18 trilyon doları Japonya'da, 1.69 trilyon doları Kanada'da, 734 milyar doları Avusturalya ve Yeni Zelanda'ya aittir. SSY'lerin profesyonel olarak yönetilen toplam fonların içindeki oranı ise Japonya için %18.3, ABD için %25.7, Avrupa ülkeleri için %48.8, Kanada için %50.6, Avustralya ve Yeni Zelanda için %63.2 arasındadır. Sürdürülebilir yatırımların yaklaşık %40'ı negatif seçimle (bazı endüstri şirketlerinin çıkarılması) ve %20'ye yakını ise hissedar etkisi yöntemiyle yapıldığı görülmüştür. Ayrıca dünya genelinde sürdürülebilir yatırımların %51'inin pay senetlerine, %36'sının sabit getirili varlıklara, kalan kısmının diğer çeşitli finansal varlıklara yapıldığı da ölçülmüştür (Global Sustainable Investment Alliance, 2018).

GSIA verilerinden de görüldüğü gibi sürdürülebilir yatırımlar yüksek bir büyüme trendindedir. Nitekim küresel bazda büyüme trendleri karşılaştırıldığında, enerji sektöründe rüzgar enerjisi, turizmde ekoturizm, tarımda organik tarımın, yatırım alanlarında ise sosyal sorumlu yatırımların en hızlı büyüyen alanlar olduğu bilinmektedir (BİST, 2004: 15).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

TÜRKİYEDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK VE SOSYAL SORUMLU YATIRIMLARIN GELİŞİMİ

Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluk ve sosyal sorumlu yatırımların gelişimi diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdekine göre çok daha geç olmuştur. Türkiye’de ancak 2005 yılından itibaren önemli adımlar atılmaya başlanmış olup bu gelişmeler aşağıda özetlenmiştir.

İlk defa 2005 yılında özel sektör, sivil toplum, kamu ve akademik dünyanın önde gelen sosyal sorumluluk gönüllülerinin katılımı ile Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği (TKSSD) kurulmuştur. Bu dernek kurumsal sosyal sorumluluk alanında şirketlerin gelişimi için çalışmalarını sürdürmektedir.

2014 yılında Borsa İstanbul’a (BİST) kote olan şirketler için BİST tarafından Sürdürülebilirlik rehberi hazırlanmış ve BİST’te kote veya kote olma potansiyeline sahip şirketler gönüllülük esaslı ile kurumsal yönetim uyum raporu yayınlamaya başlamıştır. Söz konusu rapor pay sahiplerinin hakları, kamuyu aydınlatma ve şeffaflık, menfaat sahipleri ile olan ilişkiler ve yönetim kurulu yapısı ana başlıklarından oluşmaktadır.

2008 yılı Mayıs ayında Sosyal sorumlu yatırım seçeneği olarak çıkarılan ilk fon Türkiye İş Bankası tarafından Tema Çevre Fonu (TÇF) halka arz edilmiştir. Bu fonda finansal yönden güçlü, çevresel değerlere duyarlı şirketlerin menkul kıymetlerinin (pay veya borçlanma senedi) yanı sıra hazine bonosuna ve devlet tahviline yatırım yapılmaktadır. Fonun stratejisi çevre sorunlara duyarlı yatırımcılara yatırım alternatifi sunulması ve çevreye saygılı şirketlerin teşvik edilmesidir. Fona menkul kıymeti alınacak şirketler,

- Yakın zamanda çevre kirliliği nedeni ile para cezası almamış
- Altın arama faaliyetlerinde bulunmayan
- Silah ve tütün mamulleri üretmeyen
- TS EN ISO 14001 çevre yönetim sistemi belgesine sahip

şirketler arasından seçilir. Fonun toplam büyüklüğü 31.10.2019 itibari ile 5.505.666 TL’ye ulaşmıştır (www.isportfoy.com.tr). Fonun oluşturulmasında ve kriterlerin belirlenmesinde Türkiye’nin çevre konusunda öncü sivil toplum kuruluşu olan TEMA Vakfı’nın uzmanlığından yararlanılmaktadır.

Yapı Kredi Portföy tarafından oluşturulan Ülkem İçin Fonu da (ÜİF) sosyal sorumlu yatırım fonu gibi algılanmaktadır. Ancak ÜİF özü itibari ile bir SSY olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü söz konusu fon sadece sosyal sorumlu şirketlerin varlıklarından oluşan bir fon değildir. Fonun yönetim gelirleri ile Türkiye için sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirilmesi fonun SSY olarak algılanmasına neden olmaktadır.

Borsa İstanbul tarafından BİST Sürdürülebilirlik endeksinin (XUSRD) oluşturulması ise SSY’ler açısından şimdiye kadarki en önemli gelişme olmuştur. Çünkü sürdürülebilirlik endeksleri sosyal sorumlu yatırım seçenekleri ve fonlarının geliştirilmesi için en önemli faktördür. XUSRD endeksi ilk defa 4.11.2014 tarihinde oluşturulmuş ve endekse BİST30 endeksinden 15 şirket alınmıştır. Ekim 2019 itibari ile endekste 50 şirket bulunmaktadır. Yatırımcılar sürdürülebilirlik endeksindeki şirketlerin pay veya borçlanma senetlerinde doğrudan yatırım yapabilecekleri gibi söz konusu endeks aracılığıyla oluşturulan fonlara da yatırım yapabilirler. Örneğin Garanti Portföy Yönetimi A.Ş tarafından 24.01.2011 tarihinde halka arz edilen Sürdürülebilirlik Fonu çevreye ve sosyal değerlere duyarlı yatırımcılar açısından sosyal sorumlu yatırım yapabilme seçeneği sunmaktadır. Fonun toplam değeri Mayıs 2018 itibari ile yaklaşık 85 milyon TL seviyesine ulaşmıştır. Benzer şekilde Yapı Kredi Portföy Yönetimi A.Ş

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

tarafından 19.08.2011 tarihinde Sürdürülebilirlik Hisse Senedi Fonu halka arz edilmiştir. Fonun toplam değeri Ekim 2019 itibari ile 8 milyon TL'yi geçmiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki Türkiye SSY'ler alanında gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Örneğin gelişmiş ülkeler ve Avrupa ülkelerinin birçoğunda sosyal sorumlu yatırım dernek veya vakıf şeklinde örgütleri varken ülkemizde ise bu konuda herhangi bir organizasyon bulunmamaktadır. Örneği ABD'de SIF (Social Investment Fund), Avrupada EUROSIF, Asya'da Asya Sürdürülebilir ve Sorumlu Yatırımlar Birliği, Kanada'da Sosyal Sorumluluk Yatırımlar Birliği bulunmaktadır. Türkiye'de de bir sosyal sorumlu yatırımlar formu veya derneğinin oluşturulmasının fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Bu forum bireysel veya kurumsal yatırımcılara sosyal sorumlu yatırımların her yönüyle tanıtımının sağlanmasına katkı sağlayabilir.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI AÇISINDAN SOSYAL SORUMLU YATIRIMLARIN ÖNEMİ

Sürdürülebilirlik konusundaki gelişmelere paralel olarak STK'ların da işletme çevresi ile ilişkisi bu alanda artmakta ve önemli katkıları olmaktadır. Örneğin FTSE borsasına kote (İngiltere) şirketler üzerinde yapılan bir araştırmada şirket yöneticileri KSS raporlaması yapmalarının nedenleri arasında STK'ların yaptığı eleştiri ve baskıların önemli bir etken olduğunu ifade etmişlerdir (Özgüç, 2005: 20). Dolayısıyla STK'ların yapabileceği ilk önemli katkı şirketlerin KSS raporlarının yayınlanmasına ve bu alandaki gelişmelere destek olmalarıdır. Örneğin KSS raporları henüz Türkiye'de yeterli kapsamda değildir. KSS raporlarının çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim faktörlerinin tamamını içermesi yönünde çalışmalara katkı sağlanabilir. Benzer şekilde büyüklüğü belirli ölçeği aşan veya en azından BİST'e açık olan tüm şirketlerin KSS raporlaması yönünde baskı oluşturulabilir. Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği Türkiye'de bu alanda faaliyetlerini sürdürmektedir.

STK'lar aynı zamanda SSY'lerin şirket yönetimleri ve yatırımcı tarafından bilinirliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapabilmektedir. Sürdürülebilirlik ve SSY'ler konusunda duyarlı bireysel ve kurumsal yatırımcıların konu hakkında bilgilendirilmesi sosyal sorumlu şirketlerin sermaye piyasasında ön plana çıkmasını sağlayabilecek bu da sürdürülebilir bir ekonomiye katkı sağlayacaktır. Çünkü diğer şirketler de aynı rekabet avantajlarını elde edebilmek için sosyal sorumlu davranma eğilimine yönelebilecektir.

Benzer şekilde STK'lar kendi uzmanlık alanlarına göre sosyal sorumlu tematik fonların oluşturulması hususunda portföy yönetim şirketlerine baskı yapabilirler ve katkı sağlayabilirler. Örneğin Türkiye İş Bankası tarafından oluşturulan Tema Çevre Fon'u gibi daha fazla çevre ile ilgili tematik fon oluşturulabilir. Nitekim ekolojik sistemde yaşanan problemler nedeniyle son yıllarda toplumlarda çevre duyarlılığı artmıştır. Son yıllarda sıkça gündeme gelen bir diğer konu ise kadın istihdamıdır. Bu konuda duyarlı yatırımcılar için kadın istihdamı konusunda sorumlu davranan şirketlerin menkul kıymetlerinden bir fon oluşturulabilir. Örneğin çalışan ve yönetici pozisyonunda yeteri kadar kadın istihdamı sağlayan, kadın erkek arasında eşit işe eşit ücret ilkesini uygulayan şirketlerin menkul kıymetlerinden oluşan bir fon sermaye piyasasında kayda değer bir talep görebilir. ABD'de kadın istihdamını destekleyen SSF'ler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Pax Ellevate Global Women's Index fonu, Barclays Women in Leadership Total Return Index fonu gibi bir çok fon örneği bulunmaktadır (US SIF, 2015: 4-5). Bu fonların büyüklüğü 30.09.2019 tarihi itibari ile sırasıyla 400 milyon dolar ve 39 milyon dolar civarında olup her iki fona da şirketlerin yönetim kurulu ve yönetici pozisyonundaki kadın sayısına ve finansal performansa göre şirketler dahil edilmektedir.

Yukarıdakilerine benzer şekilde çalışan hakları konusunda duyarlı şirketlerin menkul kıymetlerinden fon oluşturulabilir. Örneğin çocuk işçi çalıştırılmayan, çalışanlar arasında ayrımcılık yapılmayan, işçi sağlığı ve güvenliği konularında duyarlı şirketlerin menkul kıymetlerinden yeni bir tematik fon oluşturulabilir. Toplumdaki bütün bireylerin kendisi ya da en yakınındaki kişilerin birer çalışan olduğu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve toplumların çalışan hakları konusundaki duyarlılığı düşünüldüğünde oluşturulabilecek bir fonun yatırımcılar nezdinde önemli talep görebileceği düşünülmektedir. Ancak yapılan araştırmalarda yurtiçi ve yurtdışında çalışan hakları temalı bir fona rastlanmamıştır.

Özet olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülke toplumlarının sürdürülebilirlik konusuna yoğunlaşmaları ile STK'lar işletme çevresi ve sermaye piyasalarında daha etkili ve önemli bir role sahip olmaya başlamıştır. Önümüzdeki yıllarda bu rollerin artarak devam edeceği de tarafımızca öngörülmektedir. Bu nedenle STK'ların kendi uzmanı oldukları alanlarda toplumu bilinçlendirmeleri ve finansal piyasa araçlarına destek olmaları oldukça önemli görünmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Özellikle 1990'lı yıllardan bu yana toplumlarda sürdürülebilirlik alanına olan ilgi her geçen yıl artmıştır. Sürdürülebilirlik doğaya ve gelecek nesillerin yaşam imkanlarına zarar vermeden bugünün ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk ise şirketlerin tüm paydaşlarının ihtiyaçlarını dikkate alarak hizmet veya mamül üretmeleridir. Sosyal sorumlu yatırımlar da, kurumsal sosyal sorumluluk seviyesi yüksek; tütün, alkol, kumar vb. alanlarda mamül veya hizmet üretimi olmayan şirketlere yatırım yapılmasıdır. Kısacası KSS ve SSY ile, sürdürülebilir bir dünya için ekonomik çevredeki paydaşlar ve sermaye piyasaları aracılığıyla, işletmelerin çevresel ve sosyal konulara duyarlı hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

KSS ve SSY alanında yükselen ilgi STK'ların işletme çevresi ve sermaye piyasasında önemli roller almasına neden olmuştur. Nitekim birçok ülkede işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması yapması STK'ların baskısı ile olmuştur. Yine STK'lar sosyal sorumlu yatırımların tanıtılmasına destek olmaktadır. Benzer şekilde STK'lar kendi uzmanlık alanlarında tematik fonların oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Buradaki amaç sürdürülebilir ekonomiye destek olan şirketlerin ekonomik çevrede ve sermaye piyasasında öne çıkarılmasıdır. Bu şekilde diğer şirketlerin de çevreye ve sosyal konulara duyarlı olması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de 2005 yılında Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği kurulmuş olup dernek, şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk raporlaması alanında gelişmeleri izlemekte, destek olmakta ve de toplumdaki farkındalığın artması için çaba sarfetmektedir. Ayrıca bundan sonraki süreçte birçok ülkede olduğu üzere Türkiye'de Sosyal Sorumlu Yatırımlar derneğinin de kurulması faydalı olacaktır.

Sonuç olarak toplumlarda çevre sorunları ve sosyal konulara artan duyarlılık neticesinde ilerleyen yıllarda sürdürülebilirliğin öneminin global boyutta daha da belirginleşeceği öngörülmektedir. Bunun sonucunda STK'ların da işletme çevresi ve sermaye piyasası alanında daha önemli bir unsur haline geleceği tarafımızca düşünülmektedir. Bu nedenle finans dünyası, akademik çevre ve STK'ların sürdürülebilirlik alanında daha fazla iş birliği yapacağı bir döneme girilmektedir. Dolayısıyla gelişmiş ve pek çok gelişmekte olan ülkeye göre Türkiye'nin geride kaldığı bu alanda ilerleme kaydedilmesi için belirtilen çevrelere ve STK'lara önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Başar, B.A. (2014). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Kimya-Petrol-Plastik Sektörü Şirketleri Üzerine Bir Araştırma, Yönetim ve Ekonomi, Cilt: 21, Sayı: 2, 59-72.
- Becan, C. (2011). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramının Paydaş Teorisi ve İletişim Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi: Bankaların Basın Bültenlerine Yönelik bir İçerik Analizi, Journal of Selcuk Communucation, 7(1), 16-35.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Çikot, Ö. (2010). Sorumlu Yatırımlar, Sermaye Piyasasında Gündem, Sayı: 97, 19-36.
- Çitak, L. ve Ersoy, E. (2016). Firmaların BİST Sürdürülebilirlik Endeksine Alınmasına Yatırımcı Tepkisi: Olay Çalışması ve Ortalama Testleri ile Bir Analiz, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 8(1), 43-57.
- Global Sustainable Investment Alliance, (2018), 2018 Global Sustainable Investment Review, 1-26.
- USSIF, (2015). A Guide for Individual & Institutional Investors, 1-12.
- Özgüç, E. (2005). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Sermaye Piyasası Kurulu Ortaklar Finansmanı Dairesi, Yeterlilik Etüdü, Ankara.
- Sakarya, Ş., Yıldırım, A. ve Aytakin, S. (2014). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Açıklamalarının Finansal Performans Üzerine Etkisi: Bist-30'da Bir Uygulama, AKÜ İİBF Dergisi, Cilt: XVI, Sayı: 1, 1-15.
- İş Portföy, (2019). <https://www.isportfoy.com.tr/>

Türkiye Ekonomisinde Emek Verimliliği İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

Prof. Dr. Suna KORKMAZ¹

Fatih ASLAN²

ÖZET:

Gerçekleştirilen bir üretim sürecinde üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynak ve girişimcilik) birleşimi önemli olmaktadır. Ancak son zamanlarda üretim faktörlerine teknoloji faktörü de eklenmiştir. Bazı sektörlerde üretim emek yoğun, bazı sektörlerde ise sermaye yoğun üretim kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Teknolojinin gelişmesi ve üretim sürecinde kullanılması sonucunda emek miktarına duyulan ihtiyaç azalmaya başlamıştır. Ancak üretim sürecinde teknolojinin kullanılması ile birlikte emeğin verimliliğinde de artış olduğu gözlenmiştir. Teknoloji ile birlikte makineleşmenin üretim sürecinde daha çok yer alması emek verimliliğini artırdığı gibi emek maliyetlerinde de azalma yaratmıştır. Bu nedenle bu çalışmada emek verimliliğinin ekonomik büyüme ile ilişkisine bakılmıştır. Çalışılan saat başına gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) emek verimliliğinin bir ölçüsü olduğu için bu çalışmada bu değişken ele alınmıştır. Çünkü bu değişken emek girdilerinin diğer üretim faktörleriyle ne kadar verimli bir şekilde birleştirildiğini ve üretim sürecinde nasıl kullanıldığını ölçmektedir. 1985-2017 dönemine ait yıllık verilerle yapılan Granger nedensellik testi sonucunda emek verimliliğinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Anahtar sözcükler: emek verimliliği, ekonomik büyüme, granger nedensellik testi.

JEL Kodu: J24, O47, C22

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, skorkmaz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, fthaslan56@gmail.com

The Relationship Between Labor Productivity and Economic Growth in Turkish Economy

Prof. Dr. Suna KORKMAZ¹

Fatih ASLAN²

ABSTRACT:

The combination of production factors (labor, capital, natural resource and entrepreneurship) is important in a production process. Recently, however, technology factor has lately taken place among the production factors. Production is carried out in some sectors with labor-intensive production and in others with capital-intensive production. The need for labor and use of it during the production process has decreased in line with the advancement of technology. On the other hand, using technology during the production process increased the labor productivity. The fact that mechanization with technology is more involved in the production process not only increases labor productivity but also reduces labor costs. Therefore, relationship between labor productivity and economic growth is examined in this study. Since gross domestic product (GDP) per working hour is measurement of labor productivity, it is employed in this study. Because, this variable measures how effectively labor input is combined with other production factors and how it is used in the production process. A unidirectional causality relationship was found from labor productivity to economic growth as a result of the Granger causality test carried out on the annual data of 1985-2017 periods.

Keywords: labor productivity, economic growth, granger causality test

JEL Code: J24, O47, C22.

---

¹Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, skorkmaz@bandirma.edu.tr

²Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, fthaslan56@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Üretim sürecinde üretim faktörlerinin hangi oranlarda kullanılacağı önemli olmaktadır. Etkin bir üretim gerçekleştirmek için üretim faktörlerinin üretim sürecine doğru bileşimde katılması gerekmektedir. İlkel üretim süreci olduğu dönemlerde 1770'li yıllarda üretim sürecinde daha çok emek kullanılmaktaydı. Emeğin üretim sürecinde ağırlığı sermayeye göre daha fazlaydı. Ancak 21. yüzyılda teknolojik gelişmelerin artması ile emek yoğun üretim sürecinden, sermaye yoğun üretim sürecine doğru yönelim artmıştır. Teknolojik gelişme ile birlikte ülkeler arasındaki teknolojik farklılık ülkelerin gelişmişlik düzeylerini de etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin, gelişmiş ülkelerin ekonomilerini hep bir adım geriden takip etmesi, eldeki kaynakların maksimum etkinlikle kullanma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da ekonomik etkinlik ile ilişkilendirilmektedir. Verimlilik kavramı iktisat tarihinde çok kullanılan bir kavramdır. Adam Smith'in 1776 yılında yayımladığı *The Wealth of Nations*-Ulusların Zenginliği adlı eserinde uzmanlaşma ve iş bölümünün önemine dikkat çekmiştir. Ona göre insanlar en iyi olduğu işte faaliyet göstermelidir, çünkü insanlar tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamazlar. İş bölümü ve uzmanlaşma yönteminin uygulanması durumunda emek verimliliğinde artış yaşanacağını ileri sürmüştür. Böylece ulusların zenginliğinin kaynağını bir bakıma emek verimliliğindeki artışa bağlamıştır (*Albayrak ve Ağazade, 2017: 12*). Emek verimliliğine vurgu yapan düşünceler daha sonra gelen iktisat akımlarında da yerini almıştır. Üretim faktörlerinden biri olan emek, diğer üretim faktörlerine göre kısa dönemli gelişmelere daha açıktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermayenin yetersiz olduğu durumlarda emek faktörü bu açığı kapatmak için sermayenin yerine kullanılmaktadır.

Sanayi devriminden sonra emeğin yerini teknoloji almaya başlamıştır. Sanayi devrimlerinin süreci ilk olarak sanayi devrimi ile başlamaktadır. Birinci Sanayi Devrimi buhar gücünün kullanılmaya başlanması ve makineler için çeşitli araçların geliştirilmesini kapsamaktadır. İkinci Sanayi Devrimi (20. Yüzyıl) elektrik enerjisinin kullanılmaya başlanması ile birlikte seri üretimin oluşmasını kapsamaktadır. Üçüncü Sanayi Devrimi ile (1970'lerin başı) üretim süreçlerinin elektronik ve bilgi teknolojileri ile otomasyonu sağlanmıştır. İlk programlanabilir akıllı kontrol cihazı (PLC) Modicon 084 tanıtılmıştır. Dördüncü Sanayi Devrimi ise yeni bir üretim tarzını ifade etmektedir. Bu yeni üretim tarzı ilk kez 2011 yılında Hannover Sanayi Fuarı'nda ortaya konulmuştur. Akıllı Üretim Sistemi, sanayide yeni bir değerler dizisi doğurmuştur. Sanayi 1.0'ın dinamik olan buhar gücüyle çalışan mekanik sistemler, sanayi 4.0 ile birlikte siber fiziksel sistemlere yerini bırakmıştır (*Bağcı, 2018: 124-125*). Dijital sanayi devrimi olan Endüstri 4.0; imalat ve endüstride dördüncü sanayi devrimini ifade etmektedir. Kısacası, Endüstri 4.0, üretim sürecinde insan kaynaklı hataların minimuma indirildiği, makinelerin üretim sürecinde birbiriyle etkileşiminde insan kontrolünün minimum olduğu bir üretim ağını ifade etmektedir.

Sanayileşme süreci ile birlikte teknolojinin üretim sürecinde kullanılması, emek verimliliğinde artışa katkıda bulunduğu gibi emek maliyetlerinde de azalmalara neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışmada emek verimliliğindeki değişimin ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarındaki artışına olan etkisine yani ekonomik büyüme ile olan ilişkisine bakılmak istenmiştir. Çalışılan saat başına gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) emek verimliliğinin bir ölçüsü olduğu için bu çalışmada bu değişken emek verimliliğinin göstergesi olarak ele alınmıştır. Çünkü bu değişken emek girdilerinin diğer üretim faktörleriyle ne kadar verimli bir şekilde birleştirildiğini ve üretim sürecinde nasıl kullanıldığını ölçmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

LİTERATÜR TARAMASI

Buchele ve Christiansen (1999) 1960 yılından 1990'lu yılların başına kadar Kuzey Amerika ve Avrupa'nın başlıca ekonomileri için uzun dönemde verimlilik artışını incelemişlerdir. Onlar kurumların toplu pazarlık, iş güvenliği ve sosyal korumayı teşvik etmelerinin istihdam artışını negatif yönde, verimlilik artışını ise pozitif yönde etkilediği sonucuna varmışlardır. İşgücü piyasasında deregülasyona gidilmesi ekonomik büyümeyi önemli ölçüde artırmadığı gibi, çalışanlar için daha fazla eşitsizlik ve güvensizlikle sonuçlanacaktır. Margaritis vd. (2005) 1979-2002 döneminde Avustralya, Yeni Zelanda ve İrlanda'nın verimlilik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisini incelemişlerdir. İrlanda'nın hem ekonomik büyüme hem de işgücü verimliliği artışı açısından Avustralya ve Yeni Zelanda'dan daha iyi performans gösterdiğini bulmuşlardır. İrlanda'daki verimlilik artışı teknolojik değişimin iyileştirilmesinden kaynaklanmıştır. Atesoglu ve Smithin (2006) 1960-2002 dönemine ait G7 ülkeleri için yaptıkları analiz sonucunda tüm ülkelerde emek verimliliği ile ekonomik büyümenin pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Adak (2009) Türkiye için 1987-2007 dönemine ait azalan kareler yöntemi ile yaptığı analiz sonucunda toplam faktör verimliliği ile ekonomik büyüme arasında anlamlı doğrusal bir ilişki olduğunu kanıtlamıştır. Jajri ve Ismail (2010) 1981-2007 döneminde Malezya için yaptıkları çalışmalarında, sermaye stoku ve sermaye-emek oranının Malezya'nın ekonomik büyümesinde ve işgücü verimliliğine katkıda bulunmasında önemli bir rol oynadığını ortaya koymuşlardır. Ayrıca emek verimliliğinin ekonomik büyümenin belirlenmesinde pozitif etkisi olmuştur. Sala ve Silva (2011) Avrupa'da mesleki eğitimin emek verimliliğini arttırmada önemli bir belirleyici olduğunu göstermek adına 1999-2005 yılları için yaptıkları çalışmada, çalışan başına bir saatlik ek eğitimin emek verimliliğini yaklaşık %0.55 puan artırdığını ortaya koymuşlardır. Alani (2012) 1972-2008 yıllarında Uganda için yaptığı ekonometrik araştırma sonucunda hem emek hem de sermaye verimliliğindeki artışın, hem sermaye birikimini hem de ekonomik büyümeyi azaltacağını ve işsizliğe neden olabileceğini kanıtlamıştır. Alam vd. (2013) 1980-2009 yıllarında 19 OECD'ye üye ülkeler için GMM yöntemi ile yaptıkları çalışmada kısa dönemde emek verimliliğinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü, uzun dönemde ise emek verimliliği ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Maia ve Menezes (2014) 1981-2009 yıllarında Brezilya ve ABD ülkeleri için işgücü piyasası dinamikleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonuçları Brezilya'daki ekonomik büyümenin, işgücü yoğun faaliyetlere büyük oranda işgücünün katılımıyla gerçekleştiğini, oysaki ABD'deki ekonomik büyümenin ise yüksek teknolojinin kullanılması ile birlikte işgücü verimliliğindeki artıştan kaynaklandığı ortaya koymuştur. Lee ve McKibbin (2014) genel denge modeline dayanan ampirik çalışmalarında Asya'daki hizmet sektöründeki işgücü verimliliğindeki artışın tüm sektörler için fayda sağladığını ve sürdürülebilir ve dengeli bir büyümeye de katkı yaptığını ispatlamışlardır. Emsina (2014) şiddetli bir kriz yaşayan ve yaşanan kriz sonrasında hızlı bir toparlanma süreci yaşayan Avrupa Birliği ülkelerinden Letonya, Litvanya ve Estonya üzerine emek verimliliği ve ekonomik büyüme konusunda bir çalışma yapmıştır. Araştırma sonucunda kriz öncesi dönemde ve kriz sonrasında ilk aşamasında verimlilik artışı ve ekonomik büyüme arasında hiç ilişki olmadığını veya zayıf bir ilişki olduğunu, kriz sonrası dönemde ise verimlilikte artış olduğunu bulmuştur. Martín-Retortillo ve Pinilla (2015) 1950-2005 dönemine ait yaptıkları ekonometrik çalışmalarında diğer sektörlerde üretken faktörlerinin kullanımının artması ile birlikte, sektörlerden sürekli işgücü çıkışının tarım işçilerinin verimliliğinin artışına neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Ek olarak tarımsal desteklemenin verimliliği olumsuz etkilediğini vurgulamışlardır. Işık (2016) Türkiye için 1990-2014 dönemine ait azalan kareler yöntemi ile yaptığı çalışmada toplam faktör verimliliği ile ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ispatlamıştır. Mendez-Guerra (2017) 1950-2010 dönemine ait 74 ülke için yaptığı panel veri analizi sonucunda orta ülkelerde fiziksel sermaye birikimi durgun bir süreç izler iken, beşeri sermaye birikiminin zaman içinde arttığını kanıtlamıştır. Korkmaz ve Korkmaz (2017) 2008-2014 dönemine ait yıllık verilerle OECD ülkeleri için yaptıkları panel veri analizi sonucunda ekonomik büyümeden emek

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

verimliliğine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlamışlardır. Aksu (2017) 1960-2009 arasındaki dönemde Türkiye için yaptığı Granger nedensellik ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri sonucunda ekonomik büyüme ile verimlilik arasında hem kısa hem de uzun dönemde nedensellik ilişkisi tespit edememiştir.

VERİ VE YÖNTEM

Üretim sürecinde kullanılan üretim faktörlerinin etkin olarak üretim sürecine katılması önemlidir. Çünkü üretim faktörleri ne kadar etkin kullanılırsa bu üretilen mal ve hizmet miktarına da yansımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada emek verimliliğinin üretilen mal ve hizmet miktarı ile bir ilişkisinin olup olmadığı değerlendirilmek istenmiştir. Çalışılan saat başına gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) emek verimliliğinin bir ölçüsü olduğu için, emek verimliliğinin göstergesi olarak bu değişken seçilmiştir. Çünkü bu değişken emek girdilerinin diğer üretim faktörleriyle ne kadar verimli bir şekilde birleştirildiğini ve üretim sürecinde nasıl kullanıldığını ölçmektedir. Türkiye için 1985-2017 dönemine ait yıllık veriler alınarak, emek verimliliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki VAR analizi ile araştırılmıştır. GSYİH verisi ulusal hesaplarla, sabit fiyatlarla ve mevsimsellikten arındırılmış olarak IMF'in elektronik veri dağıtım sitesinden alınmıştır. Emek verimliliği verisi (LP) ise OECD'nin elektronik veri dağıtım sitesinden alınmıştır. Tüm değişkenlerin logaritmaları alınmıştır.

Bir zaman serisi Y_t 'nin olasılık dağılımı zamana bağlı olarak değişmiyorsa başka bir ifade ile $(Y_{s+1}, Y_{s+2}, \dots, Y_{s+t})$ 'nin birleşik dağılımı s 'ye bağlı değilse serinin durağan olduğu sonucuna varılır. Aksi halde Y_t 'nin durağan olmadığı söylenir (*Stock and Watson, 2011, Çev. B. Saraçoğlu: 550*). Yanıltıcı regresyonun ortaya çıkmaması için değişkenlerin birim köke sahip olup olmadıklarından emin olunması gerekmektedir. Değişkenlerin durağanlık testlerini tespit etmek için uygulamada en fazla tercih edilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri kullanılmıştır. Birim kök test sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP		
	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	
LGSYİH	Düzye	0.213	0.969	0.564	0.986
	Sabitli 1. farkı	-5.941	0.000*	-6.128	0.000*
LLP	Düzye	-0.577	0.862	-0.487	0.881
	Sabitli 1. farkı	-7.356	0.000*	-7.657	0.000*

*, **, *** işaretleri sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin anlamlı olduğunu göstermektedir. ADF ve PP test sonuçlarında p değeri anlamlılık düzeyinden yüksek bulunmuşsa birim kök var, aksi durumda birim kök yok kararı verilmiştir. Kritik değerler MacKinnon'dan (1996) alınmıştır.

Tablo 1'de görülen ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre GSYİH ve emek verimliliği (LP) değişkenlerinin düzeyde durağan olmadıkları, birinci farklarında durağan I(1) oldukları tespit edilmiştir. Oluşturulan VAR modelinin gecikme uzunluğunu gösteren test sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. VAR Modeli Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Gecikme	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	NA*	1.25e-06	-7,920	-7,825*	-7,891*

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1	7,228	1.24e-06*	-7,924*	-7,638	-7,836
2	0.554	1.62e-06	-7.662	-7.186	-7.516
3	1,911	2,00e-06	-7,467	-6,801	-7,263
4	5,288	2.07e-06	-7,459	-6,603	-7,198

Tablo 2’de görülen VAR gecikme uzunluğu test sonuçlarına göre son öngörü hatası (FPE) ve Akaike bilgi kriterine (AIC) göre, bu kriterleri minimum yapan gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

VAR modelinin varsayımlarından biri olan hata terimleri arasında değişen varyans sorunun olup olmadığı araştırılmıştır. Değişen varyansın varlığını test etmek için ki-kare (Chi-sq) istatistiği 12.961, p olasılık değeri 0.371 olarak bulunmuş ve hata terimleri arasında değişen varyans yoktur olarak ifade edilen H_0 hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmiştir.

Modelde kullanılan değişkenler aynı düzeyde yani I(1) düzeyinde durağan oldukları için modelde yer alan değişkenlerin karşılıklı etkileşim halinde olup olmadıklarını belirlemek için Granger nedensellik testi yapılmıştır. Eğer X değişkeni Y değişkeninin (Granger) nedeni ise, X’teki değişimler Y’deki değişimlerden önce gelmelidir. Dolayısıyla, Y’nin (kendi geçmiş değerleri de içinde) başka değişkenlere göre regresyonuna X’in geçmiş ya da gecikmeli değişkenleri de eklendiğinde Y’nin kestirimi anlamlı biçimde iyileşiyorsa, o zaman X, Y’nin (Granger) nedeni olduğu söylenebilir (*Gujarati, 2006: 621*). Bu nedenle bu çalışmada emek verimliliği ve ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olup olmadığı Granger nedensellik testine göre araştırılmıştır.

$$\Delta LGSYİH_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i \Delta LLP_{t-i} + \sum_{j=1}^n \beta_j \Delta LGSYİH_{t-j} + u_{1t} \quad (1)$$

$$\Delta LLP_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i \Delta LLP_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j \Delta LGSYİH_{t-j} + u_{2t} \quad (2)$$

Emek verimliliği ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi test sonuçları bir gecikme uzunluğuna göre Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

		F-İstatistik	p-değeri
$\Delta LGSYİH$ ΔLLP Granger nedeni değildir	31	2.917	0.098
ΔLLP $\Delta LGSYİH$ Granger nedeni değildir		6.850	0.014**

** %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olan nedensellik ilişkisini göstermektedir.

Tablo 3’de görülen Granger nedensellik testi sonucuna göre emek verimliliği (LP) GSYİH’nın nedeni değildir p olasılık değeri 0.014 olarak bulunmuştur. %5 anlamlılık düzeyine göre emek verimliliği GSYİH’nın nedeni değildir boş hipotezi reddedilmektedir. Granger nedensellik test sonuçlarına göre emek verimliliğinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gerçekleştirilen bir üretim sürecinde emek, sermaye, doğal kaynaklar ve girişimcilik üretim faktörlerini oluşturmaktadır. Bir üretim sürecinde üretim faktörlerinin hangi bileşimlerle üretime katıldığı önemli olmaktadır. Üretimin ilkel aletlerle gerçekleştirildiği 18.yüzyılda üretim sürecinde emek kullanımı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ağırlıkta iken, özellikle sanayi devriminden sonra teknolojik gelişmelerin artması ile birlikte emek yoğun üretim sürecinden, sermaye yoğun üretim sürecine doğru yönelim artmıştır. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte ülkeler arasındaki teknolojik gelişmişlik durumu ülkelerin gelişmişlik düzeylerini de etkilemiştir. Teknolojinin üretim sürecinde kullanılmaya başlanması ile birlikte çalışanlar arasında işbölümü ve uzmanlaşmada da bir artış görülmüştür. İşbölümü ve uzmanlaşmanın artması emeğin üretim sürecinde daha verimli olması sağlamıştır. Emeğin üretimde verimliliğinin artması üretim sürecine de yansımakta ve üretim miktarında da bir artış görülmektedir. Bu da ülkelerin ekonomik büyümelerine yansımaktadır. Teknolojinin üretim sürecinde kullanılması aynı zamanda emek maliyetlerinde de bir azalmaya yol açmıştır. Bu nedenle bu çalışmada emek verimliliğinin ekonomik büyüme ile olan ilişkisine bakılmış, çalışan saat başına gayri safi yurtiçi hâsıla emek verimliliğinin bir ölçüsü olduğu için bu çalışmada bu değişken ele alınmıştır. Çünkü bu değişken emek girdilerinin diğer üretim faktörleriyle ne kadar verimli birleştirildiğini ve üretim sürecinde nasıl kullanıldığını ölçmektedir. Türkiye için 1985-2017 dönemine ait yıllık veriler alınarak, emek verimliliği ile ekonomik büyüme arasında ilişki VAR analizi ile araştırılmıştır. Yapılan Granger nedensellik test sonucunda, emek verimliliğinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ekonomik büyümede emek faktörü önemli olmaktadır. Çünkü emek faktörü gerek kendi fikrini gerekse bedenini kullanarak üretimi planlamakta ve gerçekleşmesini sağlamaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanmasında işgücünün verimli olması önemlidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde üretime katılan her bir işgücünün, çalışılan saat başına düşen üretim miktarının artırılması gerekmektedir. İşgücü verimliliğini artırmak için çalışanlara işletme içinde eğitim verilebilir. Çalışanların çalışma saatleri boyunca çalışma gücünü koruyabilmeleri için yeterli ve dengeli beslenmelerine dikkat edilmelidir. Ayrıca çalışma anlamında motivasyonlarının yükseltilmesi gerekir. İşletme içinde çalışanların kendi aralarında olan iletişimlerini güçlendirilmelidir. İş güvenliği sağlanmalı ve meydana gelebilecek iş kazaları olabildiğince azaltılmalıdır. Zaman zaman çalışanlar ödüllendirilerek motivasyonlarının artması sağlanmalıdır. Çok kadın çalışanı olan işletmelerde kreş hizmeti gibi sosyal koşulların sağlanmış olması verimliliğin artmasına katkıda bulunacaktır. İşçi ve işveren arasındaki ilişkilerde ve ücret sözleşmelerinde çalışanların haklarının korunması anlamında, sendikaların görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmeleri de önemlidir.

KAYNAKLAR

- Adak, M. (2009). Total Factor Productivity and Economic Growth. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 15, 49-56.
- Aksu, L. (2017). Türkiye’de İstihdam, Verimlilik ve İktisadi Büyüme İlişkilerinin Analizi. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 39-94.
- Alam, A., Arshad, M. U. & Rajput, W. (2013). Relationship of Labor Productivity, Foreign Direct Investment and Economic Growth: Evidence from OECD Countries. *Journal of Business and Management Sciences*, 1 (6), 133-138.
- Alani, J. (2012). Effects of Productivity Growth on Employment Generation, Capital Accumulation and Economic Growth in Uganda. *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 3 (3), 170-175.
- Albayrak, N. C. & Ağazade, S. (2017). Emek Verimliliği ve İhracat İlişkisi: Türk İmalat Sanayi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53, 11-25.
- Atesoglu, H. S. & Smithin, J. (2006). Real Wages, Productivity and Economic Growth in the G7, 1960-2002. *Review of Political Economy*, 18 (2), 223-233.
- Bağcı, E. (2018). Endüstri 4.0: Yeni Üretim Tarzını Anlamak. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 9 (24), 122-146.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Buchele, R. & Christiansen, J. (1999). Employment and Productivity Growth in Europe and North America: The Impact of Labor Market Institutions. *International Review of Applied Economics*, 13 (3), 313-332.
- Emsina, A. A. (2014). Labour Productivity, Economic Growth and Global Competitiveness in Post-crisis Period. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 156, 317-321.
- Gujarati, D. N. (2006). *Temel Ekonometri*. (Ü. Şenesen ve G. G. Şenesen, Çev.), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Işık, C. (2016). Türkiye’de Toplam Faktör Verimliliği ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Verimlilik Dergisi*, Sayı: 2, 45-56.
- Jajri, I. & Ismail, R. (2010). Impact of Labour Quality on Labour Productivity and Economic Growth. *African Journal of Business Management*, 4 (4), 486-495.
- Korkmaz, S. & Korkmaz, O. (2017). The Relationship between Labor Productivity and Economic Growth in OECD Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 9 (5), 71-76.
- Lee, J-W & McKibbin, W. J. (2014). Service Sector Productivity and Economic Growth in Asia. *Asian Development Bank Institute Working Paper*, No. 490.
- Maia, A. G. & Menezes, E. (2014). Economic Growth, Labor and Productivity in Brazil and the United States: A Comparative Analysis. *Brazilian Journal of Political Economy*, 34 (2), 212-229.
- Margaritis, D., Scrimgeour, F., Cameron, M. & Tressler, J. (2005). Productivity and Economic Growth in Australia, New Zealand and Ireland. *Agenda*, 12 (4), 291-308.
- Martín-Retortillo, M. & Pinilla, V. (2015). On the Causes of Economic Growth in Europe: Why did Agricultural Labour Productivity not Converge between 1950 and 2005?. *Cliometrica*, 9 (3), 359-396.
- Mendez-Guerra, C. (2017). Labor Productivity, Capital Accumulation, and Aggregate Efficiency Across Countries: Some Stylized Facts. *Munich Personal RePEc Archive*, No. 82461.
- Sala, H. & Silva, J. I. (2011). Labor Productivity and Vocational Training: Evidence from Europe. *IZA Discussion Paper*, No. 6171.
- Stock, J. H. & Watson, M. W. (2011). *Ekonometriye Giriş*. (B. Saraçoğlu, Çev.), Ankara: Efil Yayınevi.

Sosyal Dışlama İle Başetme: Lambda ve Kaos Gl Örneği

Doç. Dr. Latife Utaş AKHAN¹

ÖZET:

Sosyal dışlanma olgusuyla karşı karşıya kalan grupların içerisinde engelliler, suçlular, istismar edilen çocuklar, madde bağımlıları, marjinal, asosyal veya eşcinsel bireyler yer almaktadır. cinsel yönelimlerinin farklılığı nedeniyle LGBT'ler sosyal dışlanmayı yaşayan gruplar arasında yer almaktadırlar. Bireylerin lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel (LGBT) olması tarih boyunca bir hastalık olarak görülmüş, LGBT'ler cezalandırılmış veya öldürülmüştür. Gün geçtikçe cezalandırılmalar/ölümler azalmış, ancak hastalık olarak görülmeye devam edildiğinden bu bireyler tedavi edilmeye çalışılmışlardır. Günümüzde LGBT'lere geçmişteki gibi hastalık algısıyla yaklaşılmasına karşın, toplumun olumsuz tutumunun çok değiştiği söylenemez. Cinsel yönelime ve kimliğe dayalı ayrımcılık yasalarda, eğitim, barınma, istihdam veya sağlık hizmetlerine erişim hakkında kendini göstermektedir. Medyanın ürettiği nefret söylemleri ve toplumun farklı olana karşı tutumu bu dışlanmayı hala beslemektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'deki LGBT'li bireylerin sosyal dışlanmayla mücadele etmek, hak aramak üzere bir araya gelerek örgütlenmelerinin ilk adımları 1990'lerde atılmıştır. Bu doğrultuda 1993 yılında İstanbul'da bir grup eşcinsel aktivist LGBT dayanışması için Lambda ismi altında bir araya gelmişlerdir. Diğer taraftan 1994 yılında Ankara'da Kaos-Gl isimli yeni bir grup doğmuştur. Bu grup çeşitli organizasyonlarda, mitinglerde, üniversitelerde yazılı ve görsel araçlarla topluma ulaşmaya, eşcinsellerin sesini duyurmaya çalışmaktadır.

Anahtar sözcükler: sosyal dışlanma, baş etme, Lambda, Kaos-Gl.

Jel Kodu: I,10

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, lakhan@bandirma.edu.tr

Coping with Social Exclusion: The Case of Lambda and Kaos Gl

Assoc. Prof. Latife Utaş Akhan¹

ABSTRACT:

The groups that face social exclusion include the disabled, criminals, abused children, drug addicts, marginal, asocial or homosexual individuals. Due to the differences in their sexual orientation, LGBTs are among the groups that face social exclusion in the most severe level. The fact that individuals are lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) has been seen as a disease throughout history, LGBTs have been punished or killed. Penalties / deaths have been reduced day by day but these individuals have been tried to be treated as these behaviors continue to be seen as diseases. Although LGBTs are not approached with the perception of illness as in the past, the negative attitude of the society has not changed much. Discrimination based on sexual orientation and identity is manifested in the laws, in the rights to access to education, housing, employment or medical services. The hate discourse produced by the media and the attitude of the society towards what is different still feeds this exclusion. The first steps of organisations that LGBT individuals in Turkey, came together to combat combating social exclusion, to seek justice were taken in the 1990s. In this direction, a group of gay activists came together in 1993 in Istanbul under the name Lambda for LGBT solidarity. On the other hand, a new group called Kaos-Gl was formed in 1994 in Ankara, which is mostly composed of university students. This grup issues Turkey's first gay and lesbian magazine Kaos-GL and tries to reach out to the society and to give a voice to homosexuals through various organisations, meetings, and with written and visual tools within universities.

Key words: social exclusion, coping, Lambda, Kaos-Gl.

Jel Code: I,10

---

¹ Bandırma Onyedü Eylül University, lakhan@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Bu makalenin amacı, kamusal ve özel alanda sosyal dışlamaya maruz kalan dezavatajlı gruplardan biri olan eşcinsel bireylerin bir hak arayıcısı olan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve işlevleri hakkında bilgi vermektir.

SOSYAL DIŞLAMA KAVRAMI

Sosyal dışlama kavramı, gönüllü veya bir baskı sonucu, zorunlu bir şekilde insanlardan, toplumdan kopma, sosyal ilişki kuramama veya tek başına bir hayat sürdürme anlamına gelmektedir. kişinin, toplumdan soyutlanması, yaygın gelenekçi kültüre hapsedilmesi ve yeniliklerden uzak tutulması anlamına da gelir. Bu kavram, fert veya grupların yoksulluk, eğitimsizlik, özürülük gibi nedenlerden dolayı eğitim, sağlık ve kültürel imkânlardan yararlanamaması, üretim etkinlikleri içinde yer alamaması ve karar alma süreçlerine katılamaması şeklinde tanımlanabilecek kapsamlı bir kavramdır (Genç ve Seyyar, 2010: 645)

Dışlanma eğitim olanaklarından, barınma imkânlarından, iş hayatından, sağlık, ulaşım gibi hizmetlerden ya da sosyal ilişkilerden dışlanma gibi biçimlerde gerçekleşmektedir. Sosyal dışlanma teorisi temel olarak bireylerin sahip oldukları sosyal haklar ve eşitsizlikler üzerine inşa edilmektedir.

LGBT bireylerle ilgili sosyal dışlanmayı ortaya çıkaran kimliklerin kamusal alanda görünürlük kazanmasıyla başlamaktadır. Yani birey ya da gruplar kimliklerini ortak toplumsal alana taşıdıklarında dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Bireyin gizil bir homoseksüel cinsel yaşam sürmesi, onu yakalanma riski ile baş başa bıraksa da toplumsal olarak dışlanma pratiklerinden uzak tutabilir. LGBT bireylere yönelik gerçekleştirilen nefret suçlarını dışlamanın en açık göstergesidir (Güner ve diğ. 2010).

Sağlık alanındaki dışlama, sosyal dışlamanın bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. LGBT'lerin sağlık alanında dışlanmalarının nedenlerinden birisi de yanlış bir inanış olan HIV/AIDS yayılmasından eşcinselleri sorumlu tutmalarıdır (Atasoy, 2009; 58).

Depresyon, anksiyete bozuklukları, intihar yaşadıkları psikolojik problemlerdendir (Amanat 2011).

Cinsel Kimlik, Eşcinsellik ve Eşcinselliğe Dair Yaklaşımlar

Cinsel kimlik, kişinin cinselliği oluşturan çekim duygusunu ya da bağlanma ve sevgiyi içeren romantik ilgiyi hangi cinse karşı hissettiğini ve kendisini cinsel yönelim konusunda nasıl tanımladığını belirten kavramdır. (Jogjakarta İlkeleri, akt Öztunalı 2015:76).

Cinsel kimlik: Cinsel kimlik genellikle kişinin yapısal özellikleri, kromozomlarının ne olduğu aklımıza gelmektedir. cinsel organlar, gonadlar, hormonlar bizim cinsel kimliğimizi oluşturan yapılar olarak adlandırılır (Tuzer, 2004). Cinsel kimliği Yüksel (2009), "kişinin kendi bedeni ve benliğini belli bir cinsiyet içinde algılayışıdır" şeklinde ifade etmiştir. Özsungur (2010;164), cinsel kimliği "öznel bir özdeşim duygusu olup bireyin kendisini kız ya da erkek cinsiyetine ait hissetmesi" olarak tanımlamaktadır. Biyolojik ve sosyal faktörlerin birleşiminden etkilenecek 2-3 yaşlarında ortaya çıkan cinsel kimlik, ergenlikte kararlı bir hal almaktadır (Strickland, 2001).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Eşcinsellerin Dışlandığı Kamusal Alanlar

Müfredat, ders programları ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göze çarptığı ve geleneksel cinsiyet rollerinin sürekli olarak pekiştirildiğini görmekteyiz. Çalışmalar eğitimde cinsiyet eşitsizliği üzerinde dururken literatürde cinsel yönelim eşitsizliğine dair alan tamamen görünmez kalmaktadır. Elbette ki eğitimdeki cinsel yönelim eşitsizliğinin, cinsiyet eşitsizliğinden bağımsız olduğunu söyleyemeyiz. Aksine cinsel yönelim ayrımcılığı cinsiyet ayrımcılığının devamı niteliinde ortaya çıkmaktadır. Ders kitabı ve içeriklerinde sıklıkla rastladığımız erkek ve kadın ikiliği üzerine olan bölünme ve cinsiyet rolleri doğrultusunda ortaya çıkan ayırım heteroseksüel yapılanmayı destekler nitelikte gelişmektedir.

Sağlık Alanında Sosyal Dışlama

Sosyal dışlama ile karşılaştığımız diğer bir alan ise sağlıktır. LGBT'lerin sağlık kurumlarına başvurmaları sonucu çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Sağlık çalışanlarının ayrımcı bilgi, tutum ve davranışlarına maruz kalmalarına dikkat çekmektedir. Özellikle, LGBT'lere yönelik, sağlık çalışanları arasındaki homofobik yaklaşımlar nedeniyle, bireyin hizmete erişiminde doğrudan ya da dolaylı olarak dışlanmaya maruz kaldığını ve yetersiz bakım almasına sebep olduğunu ifade etmektedir (Buz, 2011: 142) Bu durum LGBT bireyde sosyal ve psikolojik açıdan sorunlara sebep olmaktadır. Sağlık çalışanının olumsuz yaklaşımları LGBT'lerin bakım almamasına, hizmete ulaşırken doğrudan ya da dolaylı dışlanmaya maruz kalmasına yol açmaktadır

Sağlıkla ilgili LGBT bireylerin karşılaştıkları sorunlar arasında depresyon, anksiyete bozuklukları ve intihar başta gelmektedir. LGBT bireyler dışlanmaya maruz kalmamak için genellikle özel kurum ve kuruluşlara müracaat ettiklerini ancak bunun da maddi olarak kendilerini zorladıklarını ifade etmektedirler.

Örgütlenme ve Sivil Toplum Kuruluşları

Şimdiki sorun, tarihte yaşanan farklı tecrübelerin neredeyse tektipleştiği bir dünya modelinde azınlıkların, marjinal ve dezavantajlı grupların, ötekileştirilenlerin örgütlenmesidir. Dünyanın her yerinde eşitlik, özgürlük, adalet talep edenler artık evrensel bir iletişim ağının içerisinde örgütlenmektedirler. Bu grupların hepsi, "insan hakları için, gerçekte oldukları gibi olabilme, bu nedenle şiddete ya da tacize maruz kalmama hakkı için, hayatlarını, özgürlüklerini, geçim kaynaklarını kaybetmeden başkalarıyla cinsel ilişkiye girebilme hakkı için ve eşit yurttaşlar olarak görülme ve tüm insanların layık olduğu düzeyde bir saygı görme hakkı için mücadele etmektedirler" (Baird, 2004:13).

Türkiye'de bugün LGBT alanında faaliyet gösteren ve örgütlenen üniversite öğrenci toplulukları, bağımsız inisiyatifler ve tüzel kişilik kazanmış dernekler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Hebun LGBT (Diyarbakır), Homofobiye Karşı İnisiyatif (Kıbrıs), İstanbul LGBT Dayanışma Derneği, iÜ Radar LGBT Topluluğu, Kaos GL (Ankara), Lambda İstanbul, Lambda İstanbul Aile Grubu LİSTAG (İstanbul), LuBUnya Boğaziçi Üniversitesi LGBT Topluluğu, MorEl Eskişehir Blog, ODTÜ LGBT Dayanışması, Pembe Hayat LGBT Dayanışma Derneği (Ankara), Siyah Pembe Üçgen Derneği (İzmir), Voltrans Trans Erkek İnisiyatifi, SPoD (İstanbul), T-Der (Trans Danışma Merkezi Derneği-Ankara), Aktör LGBT Hareketi, Yedi Renk LGBT (Mersin), Trakya LGBTQI, Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği (Ankara) şeklinde sıralanabilir. (Berghan, 2014:146).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Hareketin öncülerinden Kaos GL örgütü, 1994 yılında kurulmuştur. Hareketin ilk zamanlarında LGBT bireyleri örgütlemek için gösterilen çaba son yıllarda yerini daha uzmanlaşmış alanlara ve spesifik tartışma konularına bırakmıştır. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma etkinliklerinde de görüleceği üzere Türkiye'den ve yurt dışından siyasetçiler, iletişimciler, gazeteciler, sendika temsilcileri gibi profesyonel kişilerin yanında farklı anabilim dallarından akademisyenler de bu etkinlikler de homofobiye karşı mücadele stratejileri geliştirmektedirler. Yine son dönemde Siyah Pembe Üçgen Derneği tarafından yürütülen "LGBT Sözlü Tarih" projesi tarafından yayına hazırlanan kaynaklar, Pembe Hayat LGBT Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Seks İşçiliği ve İnsan Hakları Sempozyumu'na katılan bildirilerin kitaplaştırılması, Kaos GL'nin Türkiye'de eşcinsel olmanın farklı biçimlerine vurgu yaptığı söyleşi dizisinin, kadından erkeğe transseksüel bireylerin deneyimlerinin ve Lambda İstanbul LBTT Dayanışma Derneği'nin 2008 yılında İstanbul'da yaşayan trans kadınların sorunları üzerine yaptığı alan araştırmasının kitaplaştırılması ve alanda yayınlanan raporların çoğalmasa aktivizmin toplumsal bellek oluşturma çabaları için önemli bir adım olarak sayılabilir.

SONUÇ

Sosyal dışlanma ile mücadele çok boyutlu bir olgudur ve toplumdaki tüm bireyleri kapsamalır.

Sosyal Dışlamanın çeşitli biçimleri, dezavantajlı bir grup olan eşcinsellerde kamusal ve özel alanlarda kendini göstermekte; bu da eşcinsellerde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Kaos-GI ve Lambda gibi sivil toplum kuruluşları, eşcinsellerin yaşadıkları sosyal dışlamanın azaltılması için ülke çapında yürüyüş düzenleme, kitap- dergi gibi çeşitli basılı dökümanlar oluşturma, sempozyum- panel, homofobi karşıtı buluşmalar gibi organizasyonlar düzenleme yoluyla faaliyet göstermektedirler.

Cinsel yönelimi nedeni ile eleştirilmemek ve stigmaya uğramamanın LGBT'lere verdiği güven ile sağlık çalışanları bu müracaatçı kitlesine açılma sürecinde yardımcı olabilmelidir. Sosyal dışlanmanın yol açtığı depresyon ve intihar gibi psikolojik sorunlar sadece bazılarıdır. LGBT bireyler sağlık alanında kendilerini gizlemekte ya da olumsuz tutum ve davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Sağlık çalışanlarının homofobik yaklaşımları onları olumsuz etkilemekte, istedikleri sağlık hizmetinden yararlanmakta zorluk yaşamaktadırlar.

Eşcinsel bir bireyle bir arada olma, zaman geçirme gibi davranışlar o bireylere karşı damgalamayı ve dışlamayı azaltmaktadır. LGBT bireyler, sosyal dışlanma ile mücadelede insanlara farkındalık sağlanmasının en etkili yol olduğunu düşünmektedir. İnsanların bilgilendirilmesi ile eşcinselliği bir hastalık olarak görmekten vazgeçebileceklerini düşünmektedirler. Aynı zamanda katılımcılar, LGBT örgütlerinin ise sosyal dışlanmada hem etkin rol oynadığı hem de etkili olmadığı yönünde birçok farklı görüşe sahiptir. STK'ların yaptıkları yürüyüş, sempozyum gibi faaliyetlerin toplumda görünürlüklerinin ve sayısının artması sosyal dışlamayı önemli ölçüde azaltabilir.

Ailenin bilgilendirilmesi LGBT bireyin aile ile olan ilişkisinde olumlu gelişmeler sağlayacağından aile ile bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

LGBT'lere yönelik hizmetler çoğalmalı, kimlik değiştirme ile ilgili kamu çalışanları bilgilendirilmeli ve yeni hizmetler sağlayacak alanlar oluşturulmalıdır. LGBT'lere yönelik algıda değişim yaratmak noktasında politika değişiklikleri gereklidir.

Sosyal dışlanma ile mücadele edebilmek için politika değişikliklerinde LGBT bireylerinde katılacakları toplantılar düzenlenebilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sosyal dışlanmanın önlenmesi için LGBT bireyin sosyal destek mekanizmasından yararlanılmalı ve akran grupları ile çalışmalar yapılabilir.

LGBT bireyin özsaygısına zarar vermemeyi, dışlanmasına ve sitigmaya engel olmayı savunurken istemeden de olsa bu sürece dâhil olmamak için sağlık çalışanları ve kamusal alanda görev yapanlar kendi homofobik yaklaşımları ile yüzleşmeli ve olumsuz önyargılarından kurtulabilmeyi sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

- Amanat, Ç. 2011. Erkek Homoseksüel ve Heteroseksüellerde Depresyon ve Suçluluk Utanç Düzeyinin Cinsiyet Rolüne Göre Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 2, 10, 213-220.
- Atasoy, S. 2009. LGBTT'lere Yönelik Şiddet. Anti Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma. Ankara: Kaos GL Yayınları; 57-63.
- Baird, V. 2004, Cinsel Çeşitlilik-Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller, çev. H. Doğan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Berghan, S. (2014) "Transfeminizm", *Cogito*, 65-66:140-148.
- Buz, S. 2011. Lezbiyen Gey Biseksüel Transseksüel Travesti Bireylerle Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*.22(2); 137-148.
- Genç, Y., Seyyar, A. (2010). Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü), Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- Göregenli, M., Karakuş P. (2011). "Türkiye'deki LGBT Bireylerin Günlük Yaşamlarında Maruz Kaldığı Heteroseksist Ayrımcı Tutum ve Uygulamalar", Anti-Homofobi Kitabı 3, Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- Güner, U./Kalkan, P./Öz, Y./Özsoy, E.C./Söyle, F. (2011), Türkiye'de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi).
- Jogjogarta İlkeleri*, çeviren; Zafer Salan. (2007, Mart). Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2016, http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B01keleri.pdf
- Özşungur, B. 2010. Cinsel Kimlik Gelişimi Ve Cinsel Kimlik Bozukluğunda Psikososyal Değişkenler: Gözden Geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. Ankara:17(3);163-174.
- Öztunalı, G. (2015). Sosyolojik değerlendirme: LGBT bireyler açısından cinsiyet kimlikleri meselesi/ Sociological evaluation: The issue of gender identity from the perspective of LGBT people. *Eğitim Bilim Toplum*, 13(51):73-97.
- Kaos GL. *Eğitimde cinsel kimlik ayrımcılığına son*, Kaos GL. (2010, Mart 19). Erişim Tarihi: 15.04.2016.
- Kılıçarslan C., Işık T. (2015).: Being LGBTI In Turkey: A Social Structure-Based Appraisal, Conference of the International Journal of Arts & Sciences, CD-ROM. ISSN: 1943-6114 :: 08(03):115–120 (2015).
- Köten, E., Erdoğan, B. (2014).: Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma Ve İnternet, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Lambdaistanbul Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi (2006), Ne Yanlış, Ne de Yalnız! Bir Alan Araştırması: Eşcinsel ve Biseksüellerin Sorunları. Erişim Nisan 23, 2016, <http://www.lambdaistanbul.org/s/wp-content/uploads/2013/02/ne-yanlis-ne-de-yalniziz.pdf>.
- Öner, A. (2015). Beyaz Yakalı Eşcinseller-İşyerinde Cinsel Yönelim Ayrımcılığı ve Mücadele Stratejileri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Semerci, P.U. (2013). Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar, istanbul bilgi üniversitesi sosyoloji ve eğitim çalışmaları birimi.
- Strickland, B. 2001. The Gale Encyclopedia of Psychology. United States of America: 62 Gale Group

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Tuzer, V. 2004. Eşcinsellik, Travestilik, Transseksüellik. Geylerin Ve Lezbiyenlerin Sorunları Ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları İçinde, 7-11.
- Webber, A. (2011). "Psikanaliz, Eşcinsellik ve Modernizm", Gey ve Lezbiyen Yazını, yay. haz. H. Stevens, çev. K. Tanrıyar, (49-69) içinde, Sel Yayıncılık, İstanbul
- Wolf, S. (2012). Cinsellik ve Sosyalizm-LGBT Özgürleşmesinin Tarihi, Politikası ve Teorisi, çev. K. Tanrıyar, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Yüksel, Ş. 2009. Ruh Sağlığı İle İlgili Destek İsteyen GLB Bireyler ve Aileleri İle 63 Çalışmak. Anti Homofobi Kitabı Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma. Ankara: Kaos GL Yayınları; 103-107.

Endüstri 4.0 ve Refah Payı Kapsamında Vatandaşlık Geliri

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA¹

Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ²

ÖZET:

Sanayi Devrimi süreci günümüzde dört temel endüstriyel gelişme dönemine ayrılmış bulunmaktadır. 2011 yılından itibaren endüstri 4.0 konusu gündeme oturmuştur. Ardından dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Japonya tarafından toplum 5.0 kavramı dile getirilmiştir. Sanayi Devriminin yeni bir aşaması olarak nitelenen endüstri 4.0'ın beraberinde getireceği teknolojik kapasiteyi kullanacak toplum modelini oluşturma fikrinin yarattığı toplum 5.0 kavramı; Endüstri 4.0 olarak adlandırılan dönemin toplumlar tarafından özümsemiğini de gözler önüne sermektedir. Tartışılan konular arasında yer alan önemli bir sosyal politika meselesi ise; aslında endüstriyel gelişme dönemlerinin hepsinde varlığını devam ettirebilmeyi başarmış teknolojik işsizlik konusudur. Endüstriyel gelişmenin tarihsel sürecine bakıldığında; günümüz işsizlik oranlarının artmaya devam ettiği gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişmenin yol açtığı ekonomik daralmanın olumsuz etkilerinin hissedildiği görülmektedir. Uzun vadede yeni döneme uyum sağlayamayacak ülkelerde refah düzeylerinin düşmesi beklenirken, çalışma içerisinde gelişmiş ülkelerin bu konuya karşı çözüm olarak tartıştıkları vatandaşlık geliri konusu irdelenmektedir. Çalışma; endüstri 4.0 ve ilgili alanlarda literatür taraması ve betimsel analiz yöntemini içermektedir.

Anahtar sözcükler: Endüstri 4.0, Toplum 5.0, refah devleti, vatandaşlık geliri

JEL Kodu: I3, J23, J64

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ozgurtopkaya@gmail.com

² Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abenli@sakarya.edu.tr

Industry 4.0 and the Citizenship Income

Assoc. Prof. Özgür TOPKAYA¹

Assoc. Prof. Abdurrahman BENLİ²

ABSTRACT:

Industrial Revolution is divided into four main industrial development stages as of today. While the concept of industry 4.0 is discussed in the agenda, Japan as one of the most civilized economies of the world proposed the concept of 5.0. Shortly, it refers to creating a new societal model that will enable extensive use of technological capacity by the industry 4.0 which is discussed as a new industrial revolution phase. This approach also implies that new era is accepted by the societies. Among other issues, technological unemployment comes fore as a social policy matter since this type of unemployment remained stable during all phases of industrial development. It is seen that negative effects of economic shrinking is increasing due to technological development related unemployment among the developing countries. In the long run, countries which will not achieve sustainability in technological front are expected to face further welfare decreases. The study discusses a solution namely the citizenship income as a solution by using literature review and descriptive analysis.

Key Words: Industry 4.0, Society 5.0, welfare state, citizenship Income

JEL Code: I3, J23, J64

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ozgurtopkaya@gmail.com

² Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abenli@sakarya.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Dünyada teknolojinin geldiği boyutun göstergelerinden bir tanesi sayılan yıllık küresel robot kurulumu 2018 yılında 422,271 sayısına ulaştı. 16,5 milyar Amerikan Doları değerinde (yazılım ve çevre birimler hariç) ciroya ulaşan sektör bir önceki yıla göre %6 büyüdü. Dünya çapında 2018 yılı sonu itibariyle operasyonel haldeki robot sayısının 2 milyon 439 bin 543 tane olduğu ve uluslararası alanda görülen ticari gerilimlere rağmen robot sayısının artmaya devam ettiği görülmektedir. 2010 yılından buyana endüstriyel robotların sayısında önemli artışların temel belirleyicileri otomasyon ve süregelen teknik yeniliklerdir. 2013 yılından 2018 yılına kadar yıllık robot kurulumu yaklaşık %19 olarak gerçeklemiştir (International Federation of Robotics, 2019, s.13).

Dünya Ekonomik Forumu 2019 Yıllık Toplantısında, toplumsal yapının teknolojik gelişmeler ışığında birçok yönden geleceğinden bahsedilmiştir. Teknoloji, daha yüksek yaşam standartları ve kolaylıklar gibi pozitif; istihdam ve büyüme, gelir eşitsizliği ve bilginin dağılımında farklılıklar gibi birtakım negatif dışsallıklar ortaya çıkaracaktır (www.weforum.org; “Modern Society Reached Its Limits. Society 5.0 Will Liberate Us”, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2019). İstihdam alanlarının daralması başlıca olumsuzluklardan bir tanesini oluşturmaktadır. Ülkeler arası gelişmişlik farklarının artmaya devam ettiği günümüzde; uzun vadede bu farkın yönü, toplumların tercihleri doğrultusunda şekillenecektir. Teknolojik gelişmeyi yakından takip eden ülkelerin refah düzeylerinin artacağı beklenmektedir.

2008 Küresel Krizi ve ardından Avrupa Bölgesini etkisi altına alan bölgesel ölçekli Avrupa Borç Krizi; istihdam piyasalarında daralmanın başlıca sebebi olarak gösterilirken, teknolojik gelişmelerin süregelen etkisi Endüstri 4.0 Kavramının tartışılır hale gelmesiyle yeniden alanyazında yer bulmaya başlamıştır. Üretimde kullanılan teknolojinin yazılım ve donanım parçalarının işlevselliğinin artması ve teknolojinin yayılma etkisi sayesinde mal ve hizmet piyasalarında kullanımı yaygın haldedir. Geçmişte bir üretim bandında on işçinin yerine getirdiği işleri tek başına çok düşük maliyetle yerine getirebilen endüstriyel robotlar işletme sahipleri tarafından tercih edilmektedir. Bu yüzden üretim bantları başta olmak üzere diğer birçok imalat ile ilgili işlerde robotlar tercih edilir hale gelmiştir.

Teknolojinin işsizliğe yol açtığı ya da en azından arttırdığı yönündeki literatür oldukça eski bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Şüphesiz yukarıda verilen örnekte olduğu üzere bir makine bazen onlarca işçinin yaptığı işin toplamından daha fazlasını yerine getirmektedir. Konunun işsizlik boyutu bir yana, talep yanlı ekonomi açısından değerlendirildiğinde işsizliğin artışının orta gelir grubunun toplam gelirinin azalmasına yol açacağı ve tüketim harcamalarının düşeceği değerlendirilebilir. Bu durumda piyasa denge düzeyinin bozulacağı da açıktır. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda işverenlerin genel olarak bu soruna karşı buldukları çözümlerden bazıları, işverenlerin çalıştırdıkları robot başına vergi vermeleri şeklindedir. Daha sonra buradan elde edilecek vergi gelirlerinin refah devletlerine katkı olarak değerlendirilmesi beklenmektedir.

Çalışma içerisinde endüstriyel ve toplumsal gelişme karşılıklı işlenmektedir. Bunu takiben sonraki bölümde mevcut veriler ışığında teknolojik işsizlik konusunun boyutları dönemler itibariyle araştırılmaktadır. Son olarak toplum 5.0 döneminde işsiz ve yoksul bireylere sağlanabilecek ve gündemde olan vatandaşlık geliri konusu ile ilgili öngörülerde bulunmaktadır.

ENDÜSTRİYEL VE TOPLUMSAL GELİŞME

Endüstriyel ve toplumsal gelişme arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, Sanayi Devrimi süreci öne çıkmaktadır. Zira Sanayi Devrimi öncesinde endüstriyel örgütlenmeler sınırlı ve toplumsal yapı ise önce

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kabile ardından ataerkil aile yapısında olmuştur. Toplum 1.0 ve Toplum 2.0 bu dönemleri nitelemek üzere ortaya çıkan iki kavramdır. Avcı toplayıcı toplumlar Toplum 1.0 olarak adlandırılırken insanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ve tarımsal üretimin başlaması ile Toplum 2.0 olarak ifade edilen toplumsal yapı oluşmuştur. Bu noktadan itibaren ilk endüstriyel örgütlenmeler olarak sayılan Ahilik ve Lonca Teşkilatları geçimlik ekonominin temellerini oluşturmuştur.

Temelleri küçük kentlerin 10. ve 11. yüzyıllarda oluşmasıyla atılan loncalar ve Ahilik Teşkilatı ticari kapitalizmin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zamanla bilimsel, iktisadi ve siyasi alanda yaşanan gelişmeler 18. yüzyılda sosyo-ekonomik gelişme için zemin niteliği taşımaktadır. İktisadi alanda 1500'li yıllarda görülen Merkantilizm ardından Fizyokrazi Avrupa'da özellikle İngiltere'de belirli bir sermayenin birikmesine yol açmıştır.

Toplum 3.0, 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile birlikte değişmeye başlayan toplumsal yapıyı niteleyen bir kavramdır. Toplum 3.0 aynı zamanda modern aile yapısını nitelemektedir. Köylerden kentlere göç eden çok sayıda insan 1800'li yılların başlarından itibaren kısa sürede İngiltere'de kent nüfusunun ve kentleşme oranının hızla artmasına yol açmıştır. Toplum 3.0'ın oluşması Endüstri 1.0 ve 2.0 dönemleri sayesinde gerçekleşmiştir. Endüstri 1.0 döneminde kentleşme ve modern aile yapısı oluşmaya başlamıştır ve bu dönem 1750 ile 1900 arasında kalan dönemdir. Endüstri 1.0'ın oluşmasına yol açan etken ise şüphesiz Thomas Newcomen ve James Watt tarafından buhar gücünün keşfedilmesi ve ticari olarak kullanılabilir hale getirilmesi olmuştur. Bunun yanında İngiliz Bilim Akademisinin ortaya koyduğu bir dizi buluş özellikle tekstil sektörünün büyük üretim birimleri şeklinde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Endüstri 2.0 buhar gücünün ardından elektrik gücünün kullanılmaya başlanması, başta demiryolları olmak üzere dünya çapında ulaşım sistemlerinin kurulması, ticaret yollarının ve ticaretin gelişmesini içermektedir. Bu sürecin yığın üretim dönemi ile başladığı kabul görmektedir. Yığın üretimin iktisatta Fordizm olarak ifade edildiği göz önünde bulundurulursa sürecin 1900'li yılların başında ortaya çıktığı ifade edilebilir. Henry Ford'un bant sistemi ile dünya çapında uygulanmaya başlayan yığın üretim sistemlerinin inelastik özellikleri sebebiyle bir süre sonra rekabet avantajını kaybetmeye başladığı görülmüştür. Henry Ford'un "benden hangi renk araba isterseniz isteyin yeter ki rengi siyah olsun" sözü durumu özetler niteliktedir.

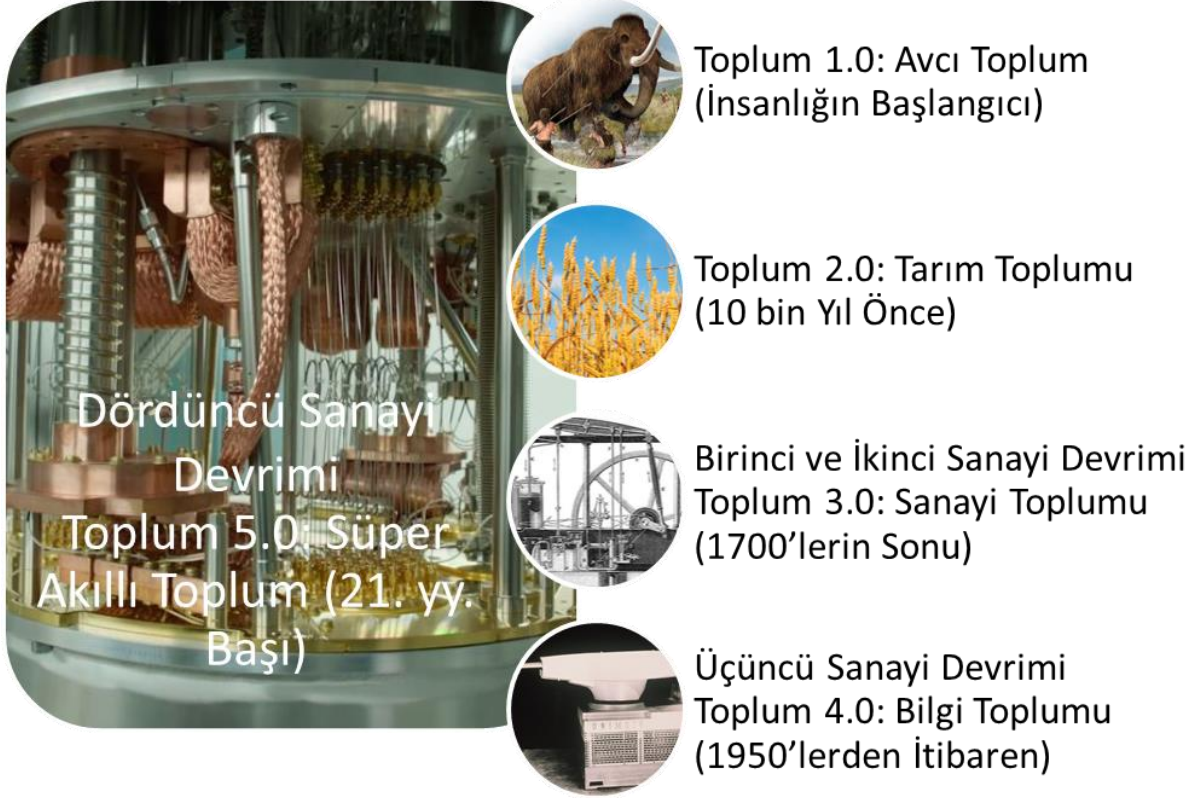
Japonya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya koyduğu yeni üretim ve yönetim teknikleri esneklik konusunu da gündeme getirmiştir. Ancak Toplum 3.0 döneminde Endüstri 3.0'ın doğuşu teknolojinin üretim sürecinde işçinin yerini almasıyla ortaya çıkmıştır. O zamana kadar geliştirilen makineler teknolojik işsizlik konusunu sürekli gündemde tutarken; Amerikan General Motors Şirketinin ilk robotu 'Unimate' üretim hattında bir iş istasyonunda çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde 1970'lere kadar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tam istihdam düzeyinde Keynezyen ekonomik politikaların talep üzerine ortaya koyduğu teşvikler sayesinde önemli gelişme göstermişlerdir. Refah ekonomileri olarak adlandırılan ülkelerde yaşayan hanehalkları orta gelir grubunun oluştuğuna ve belirli bir satın alma gücünün devlet tarafından asgari ücret uygulamalarıyla garanti altına alındığına şahitlik etmişlerdir. Sosyal devlet uygulamaları refah devletleri ile zirveye ulaşmış ve bu dönem sosyal politika alanında da altın çağ olarak adlandırılmıştır.

1978'lerden itibaren Dünya'da liberal piyasa ekonomisi geri dönmüştür. Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası'nın ortaya koyduğu Washington Konsensüsü gelişmekte olan ülkeleri de kapsayacak şekilde dünya çapında yeni bir ticari örgütlenme ile küresel piyasa sistemini başlatmıştır. Bu gelişmeler beraberinde birtakım siyasal değişim ile desteklenmiştir (Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü Üyeliği, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Dağılması ve Berlin Duvarının Yıkılması). Endüstri 3.0 bu tarihten itibaren teknolojiye dev bir adım atarak internet ve bilgisayar çağına girmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1990'lı yıllarda internet ve bilgisayar teknolojileri sayesinde üretim faaliyetlerinde maliyet avantajları yakalanmış ve ekonomik büyüme devam etmiştir. Ancak dönemle ilgili eleştiriler arasında büyümenin emek yoğun değil, teknoloji yoğun büyüme olduğu şeklindeki tespitleri yer almaktadır.

Şekil 1: Endüstriyel ve Toplumsal Gelişme

Kaynak: Keidanren (2018). Society 5.0, Keidanren Policy and Action, Japan, p. 4.

2011 yılından itibaren başta Almanya ve Avrupa Birliği'nin yayınlarında Şekil 1'de görülen dördüncü sanayi devrimi dönemi başlamış bulunmaktadır. Endüstri 4.0 olarak literatüre geçen dönem sahip olduğu yenilikçilik ve farklı nitelik özellikleri nedeniyle yeni bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Rekabet avantajını korumak adına yeni dönemde tüm üretim süreci birbirine entegre olarak hareket etmekte aynı zamanda esneklik özelliğini korumaktadır. Önceki dönemde de var olan bilgisayarlar, otomasyon süreci ve robotlar yeni dönemde (Endüstri 4.0) internet ağlarının gelişmesi sayesinde kapasitelerini geliştirmektedir. Çok düşük maliyet ile işletmelerde bir pratik haline gelen teknolojik uygulamalar; üretim faaliyetlerinin, makinelerin çalışmaları ve işlemlerinin, hammaddelerin, çalışanların ve hatta ürünlerin tedarik zinciri boyunca hareketlerinin izlenebilmesini, kendileri hakkında gerçek zamanlı veriler oluşturulup bunların analiz edilebilmesini sağlamaktadır. Dördüncü sanayi devrimi veriye dayalı bir devrim olarak göze çarpmaktadır. Temel amacı ise otomasyon, operasyonel etkinlik ve verimlilik alanlarında gelişmeler kaydetmektir. Yükselmekte olan endüstri 4.0 kavramı gelecek endüstriyel gelişmeyi içeren sözgelimi; siber-fiziksel sistemler, nesnelere interneti, hizmetlerin interneti, robotlar, büyük veri, bulut üretim ve artırılmış gerçeklik gibi bir dizi alanı kapsayan şemsiye bir kavramdır (Nagy vd., 2018:3).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Avrupa yörüngesinde ortaya çıkan Endüstri 4.0 ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan "Çin Mali 2025-Made in China 2025" (www.cfr.org; Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019) gibi sınai gelişmeyi hedefleyen politikalarından bir diğeri Japonya tarafından dile getirilmiştir. Toplum 5.0 Japon hükümetinin toplumsal bir ivme yakalamak için ortaya koyduğu bir bilim, teknoloji ve yenilikçilik politikasıdır. Yenilikçilik kültürünün yoğun olduğu Japonya'da politikalar halen merkezi olarak bakanlıklar ve büyük şirketlerin liderliğinde oluşturulmaktadır. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren bu durum değişiklik göstermeye başlamıştır. Ülkenin yenilikçilik politikası bir dizi aşamaya sahip olan dönüşüm sürecine girmiştir. Öncelikle ülke içindeki "ileri düzey bilimsel" araştırma gündemine sahip endüstriyel kapasiteyi destekleme vurgusu yapan yenilikçilik sistemi terk edilmiş, bunun yerine devlet tarafından desteklenen araştırmalar için bütçe ve kamu altyapısını güçlendirmek ve üniversite-sanayi işbirliğini arttırmak amaçlanmıştır. Bu yeni eğilimin göstergesi "Toplum 5.0" kavramının yaratılması ve ortaya konmasıdır. Burada amaç sadece teknolojik gelişme değildir. Politikalar ile Japon iktisadi ve sosyal kurumları üzerinde temel reformlar için baskı oluşturulması amaçlanmaktadır. Böylece yenilikçilik sürecinde topluma daha fazla ağırlık verilebilecektir. (Carraz ve Harayama, 2019:34).

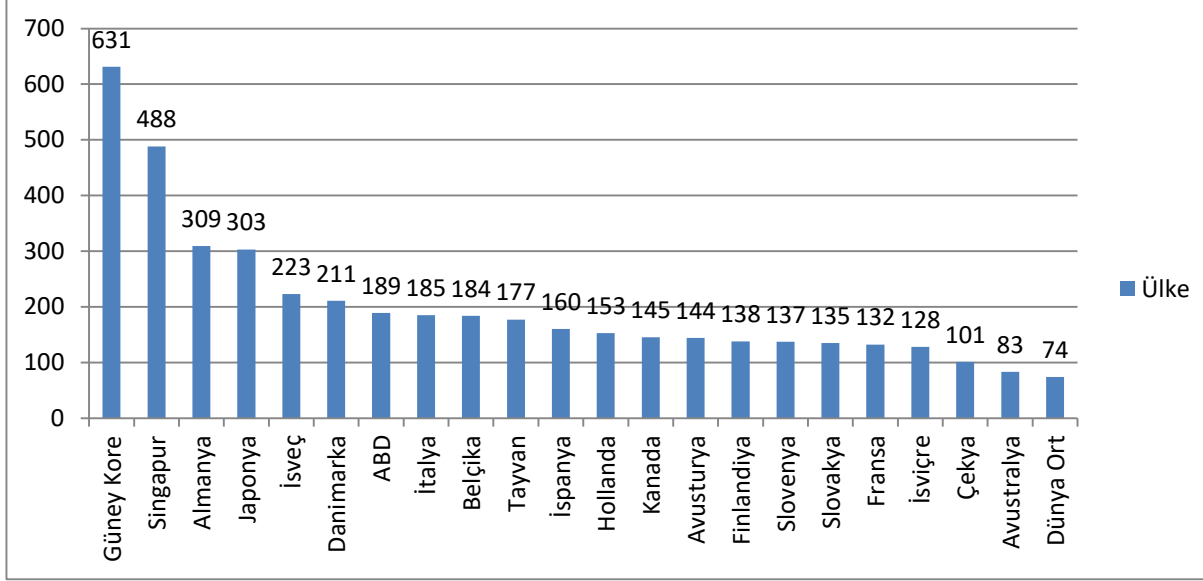
BEŞERİ İŞGÜCÜNÜN NİTELİĞİNİN DEĞİŞİMİ VE İSTİHDAM ALANLARINDA KUTUPLAŞMA

Tüm bu endüstriyel ve toplumsal gelişme dönemlerinde ortaya konan sağlık politikaları sayesinde nüfusun gelişmesinde eşi görülmemiş başarı elde edilmiştir. Çok çeşitli salgın hastalıklar önlenmiş, ortadan kaldırılmış ve insan ömrü uzamıştır. Toplum 2.0 döneminin başlarında (10.000 yıl önce) sadece 4 milyon olan insan nüfusu, 1800 yılında 990 milyona, 1900 yılında 1 milyar 650 milyon, 1960 yılında 3 milyar, 1999 yılında 6 milyar, 2011 yılında 7 milyar ve 2019 yılı itibarıyla 7.7 milyar kişi sayısına ulaşmış bulunmaktadır (www.ourworldindata.org, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019). Yoğun nüfus artışı özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam daralmalarına yol açmış ve açmaya devam etmektedir.

Teknolojik gelişmelerin Sanayi Devrimi sürecini yönlendirdiği değerlendirildiğinde, Endüstri 4.0 döneminin de diğer dönemler gibi kapitalist sistemin işleyişi ile ilgili birtakım problemler dışında herhangi bir soruna yol açmadan sosyo-ekonomik gelişmeye katkı yapmasını beklemek doğru olmaz mı? Hayır, bu kez farklı olabilir. Günümüzdeki teknolojik değişim dalgasının önceki dalgalardan farklı olduğu ifade edilmektedir. Şu an piyasada kendi başına hareket eden (sürücüsüz) araçlar ve orijinal müzik besteleyen robotlar var ve henüz mevcut endüstriyel gelişme dönemi için belirtilen teknolojik değişim tam olarak gerçekleşmedi. Bu gelişmeler; yüksek düzeyde sofistika, soyut ve bilişsel görevleri yerine getirebilecek teknolojiyi sunabilecek yapay zeka ve öğrenen makineler ile ilgili konuları içeriyor. Bu teknolojiler nedensellik, his duygusu ve karar verme ile ilgili becerileri gerektiriyor ki bunlar işgücüne ait özellikler. Bu yüzden bilgisayarlar ve dijital gelişmeler zihinsel gücün yerine geçmek üzere-bu güç çevremizi şekillendirme ve anlama becerisini içeriyor. (Martinelli, 2019:16).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Grafik 1B : 2016 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinde Onbin Çalışan Başına Kurulu Bulunan Endüstriyel Robot Sayısı

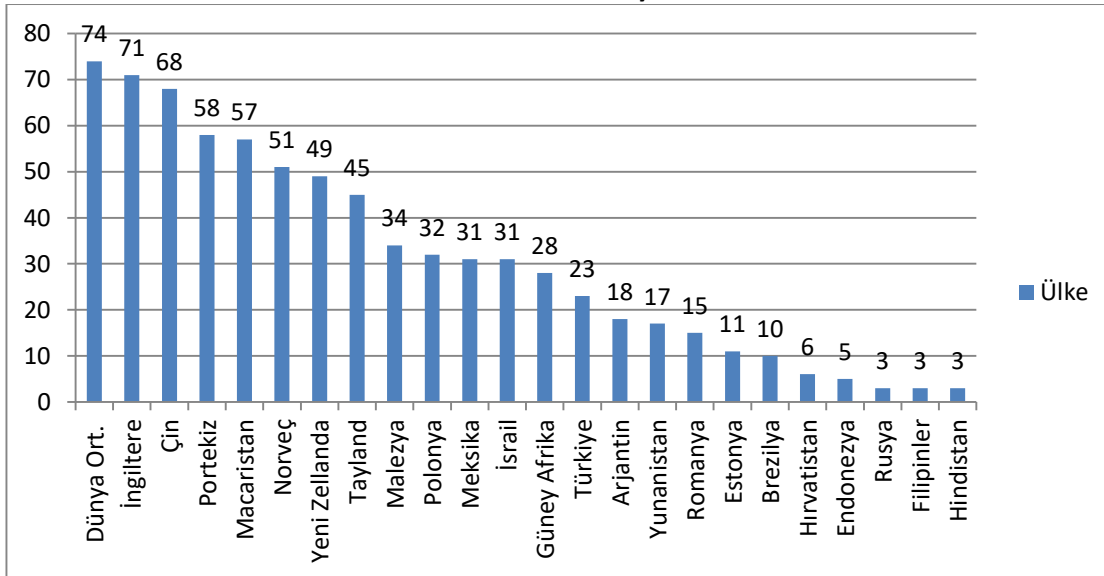

Kaynak: Dünya Robot Federasyonu, 2017

Grafik 2a'da 2016 yılı itibariyle imalat sanayiinde onbin çalışan başına kurulu bulunan endüstriyel robot sayısı ile ilgili veriler yer almaktadır. Robot yoğunluğu olarak ifade edilen kavram ile ilgili veriler incelendiğinde gelişmiş ülkelerin birçoğunun dünya ortalaması olan 74'ün üzerine çıktıkları görülmektedir.

2015 yılında Dünya ortalaması 69 olan imalat sanayiinde robot yoğunluğu, 2016 yılında 74 robota yükselmiş bulunmaktadır.

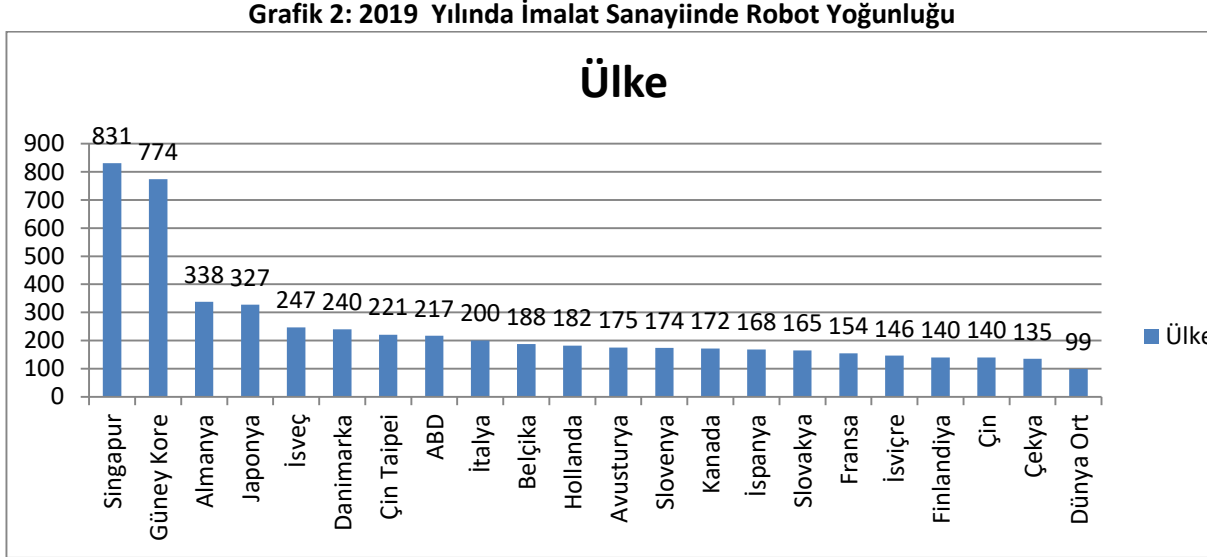
Grafik 1B: 2016 Yılı İtibariyle İmalat Sanayiinde Onbin Çalışan Başına Kurulu Bulunan Endüstriyel Robot Sayısı

Kaynak: Dünya Robot Federasyonu, 2017

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

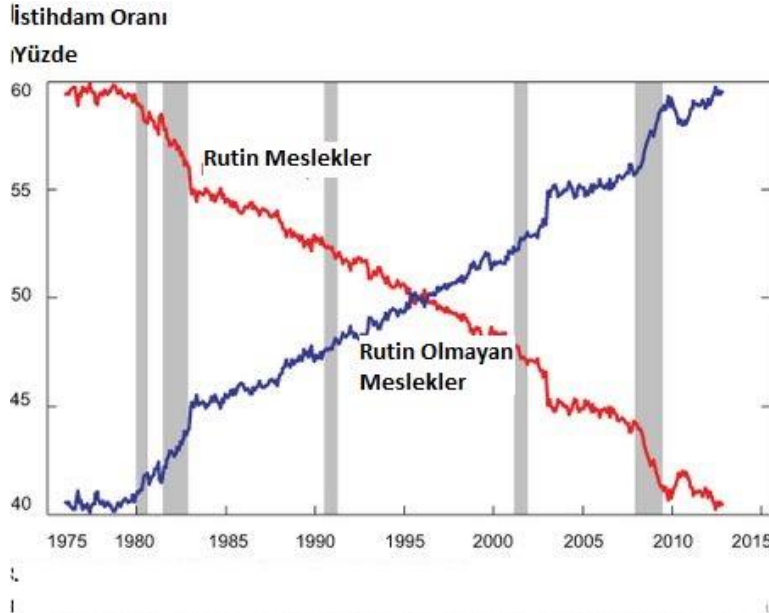
Grafik 2B'de imalat sanayiinde robot yoğunluğu dünya ortalamasının altında kalan ülkeler ile ilgili verilere yer verilmektedir.

Kaynak: Dünya Robot Federasyonu, 2019.

Dünya Robot Federasyonunun 18 Eylül 2019 yılında yayınladığı istatistiklere yer verilen Grafik 3'de Rutin ve Rutin olmayan mesleklerin görünümüne yer verilmektedir.

Grafik 3: Amerika Birleşik Devletleri Örneğinde Rutin ve Rutin Olmayan Meslekler (1975-2015)

Not: Grafik üzerinde gösterimde olan bantlar resesyon dönemlerini göstermektedir.

Kaynak: Amerikan Nüfus Bürosu, Güncel Nüfus Sayımı Verilerinden Derleyen Steafia Albanesi, Victoria Gregory, Christina Patterson, and Ayşegül Şahin (2013). "Is Job Polarization Holding Back the Labor Market?" Liberty Street Economics. <<https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2013/03/is-job-polarization-holding-back-the-labor-market.html>>, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bireylerin yürütmekte oldukları ekonomik faaliyetlerin mesleki dağılımı ile ilgili veriler değerlendirildiğinde 1980'li yıllardan itibaren yürütülmekte olan mesleklerin yüksek beceri ve düşük beceri düzeyindeki işler olarak ayrışmaya başladığı görülmektedir. Bu ayrışmaya mesleksi iş kutuplaşması adı verilmektedir (Albanesi et al, (2013); Autor et al. (2003); Acemoğlu ve Autor (2010); Jaimovic and Siu (2011)). Frey ve Osborne, Autor (2015) ve Autor ve diğ. (2003) tarihli çalışmalarında ortaya çıkan temel varsayım; bilgisayarların rutin olmayan işlere kıyasla rutin işlerde insanların yerine daha kolay çalışabilecekleri ve yapılan rutin işlerin yoğunluğu arttıkça, rutin olmayan girdilerin marjinal üretkenliğinin artacağı şeklindedir (Özen, 2017:9).

Özen (2017) tarihli çalışmasında Türkiye'deki işlerin yüzde 59'unun gelecekte bilgisayarlar tarafından yerine getirilebileceği yönünde tahminde bulunmaktadır. Yüksek risk altında bulunan meslekler olarak ise büro elemanları, nitelsiz tarım işçileri, montaj ve satış hizmeti veren elemanlar bulunmaktadır. Düşük risk grubu olarak ise sağlık, bilim, teknoloji alanlarında çalışan profesyoneller, eğitim sektörü çalışanları ve yöneticilik mesleği olarak gösterilmektedir (Özen, 2017:2).

Grafik 4: Amerika Birleşik Devletleri Örneğinde Rutin ve Rutin Olmayan Mesleklerde İstihdam Oranlarının Dağılımı (1975-2015)

Not: Grafik üzerinde gösterimde olan bantlar resesyon dönemlerini göstermektedir.

Kaynak: Amerikan Nüfus Bürosu, Güncel Nüfus Sayımı Verilerinden Derleyen Steafia Albanesi, Victoria Gregory, Christina Patterson, and Ayşegül Şahin (2013). "Is Job Polarization Holding Back the Labor Market?" Liberty Street Economics. <<https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2013/03/is-job-polarization-holding-back-the-labor-market.html>>, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019.

Şekilde Rutin ve rutin olmayan mesleklerin istihdam oranlarının bilişsel ve manuel işlere göre dağılımı ile ilgili verilere yer verilmektedir.

İşlerin mesleksi kutuplaşması aynı zamanda ücretler düzeyinde de kutuplaşmaya yol açmaktadır. Autor'un 2015 tarihli çalışmasında 16 Avrupa Birliği Üyesi ülke üzerinde yaptığı araştırmada; düşük, orta ve yüksek ücretli mesleklerde istihdam oranlarının 1993-2010 yılları arasındaki değişimi incelenmiştir. Bu çalışmaya göre düşük ücretli işlerde istihdam oranları en yüksek İtalya ve Avusturya'da olmak üzere %6 olarak artış gösterirken; yüksek ücretli işlerde İrlanda; %10, Belçika%9, İspanya %10, İngiltere %7, Lüksemburg %13, Finlandiya %12, Danimarka %8 ve İsveç %8 artış kaydetmiştir. Araştırmanın en önemli yanı ise orta düzeyde ücret ödenen mesleklerde istihdam oranlarının araştırmaya katılan tüm ülkelerde en az %4,9 olmak üzere azaldığı şeklindedir. Araştırmaya

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

göre en fazla istihdam azalması yaşayan ülkeler; İrlanda'da %14,9, Belçika, %12,1, İspanya %12,0 ve İngiltere %10,9, Lüksemburg %10,7, Yunanistan %10,7, Finlandiya, %10,7, İtalya, %10,6, Avusturya %10,4 ve Danimarka %10,3 şeklindedir (Autor, 2015:15).

VATANDAŞLIK GELİRİ-ULUSAL GELİR UYGULAMALARI

İtalya vatandaşlık geliri programını 2019 yılında başlattı. Hükümet vatandaşlık gelirinin yoksulluğu azaltmak ve işsizliğe çözüm bulmak amacıyla başlatıldığını vurguladı. Vatandaşlık gelirinin alınması karşılığında tarafların istihdam anlaşması ya da sosyal içerme anlaşması imzalayacakları ayrıca işsizlerin aktif istihdam politikaları kapsamında yeniden mesleki eğitim alacakları ve çalışmaya başlayacakları öngörülmektedir. Hükümetin yıllık 7-8 milyar Avro ödeme yapacağı hesaplanmaktadır. İtalya'da böyle bir programın ortaya çıkmasının temel sebebi Ocak 2019 itibari ile ülkede görülen işsizlik oranının %10,5 ile Avrupanın en yüksek işsizlik oranı olması.

Vatandaşlık geliri alabilmesi için başvuran bireylerin bir İtalyan ya da AB vatandaşı olması veya en az 10 yıldır ülkede yaşıyor olması gerekiyor. Ayrıca hanehalkı gelirinin 9,360 Avro'nun, tasarruflarının 6 bin Avronun ve 30 bin Euro'dan daha yüksek fiyatlı ikinci bir mülkünün olmaması gerekmektedir. Herhangi bir geliri olmayan veya asgari düzeyde tasarrufu olan bir kişi yıllık azami 9,360 Avro ya da aylık 780 Avro alabilecek. Vatandaşlık geliri sisteminin uygulandığı bir diğer ülke olan Finlandiya bu sistemi iki yıl uyguladıktan sonra kaldırdı. Son ödemeleri 2019 yılında Ocak ayında bitirmiş olacak. Konuyla ilgili olarak elde edilen öncel bulgular vatandaşlık geliri alanların refah düzeylerinin arttığını fakat iş arayan işsizlerin sayısında önemli bir artış gözlemlenmediğini göstermektedir (euronews.com, "What is Italy's new 'Citizens' Income Scheme?", Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019".

SONUÇ

Teknolojik gelişmelerin görülür düzeyde emek tasarrufu sağladığı göz önünde bulundurulduğunda ve sürekli olarak bu tür teknolojilerin ortaya çıktığı değerlendirildiğinde sanayi devrimi sürecinden buyana geçen süreçte teknolojik değişim neden hala tüm işlerin yerini alamamaktadır? Otomasyon süreçleri; üretim hatlarında üretilen birim başına gerekli beşeri emek oranını azaltmasına rağmen neden toplam istihdamı kritik düzeyde azaltamamaktadır? Bu soruların cevabı: beşeri emek oranı otomasyon süreci ile ortadan kaldırılamaz fakat genel olarak onlara yardımcı/tamamlayıcı işlevselliğe sahiptir şeklindedir. Birçok beşeri iş süreci çokyönlü girdi üzerine kurulu bulunmaktadır. Bu girdiler: beşeri işgücü ve sermaye; beyin ve kasgücü, yaratıcılık ve sürekli tekrar, teknik ustalık ve sezgisel yargı, çok çalışma ve ilham, kurallara bağlılık ve takdir yetkisinin kullanılmasını içermektedir. Genel olarak bu girdilerin herbiri önemli fonksiyonlara sahip bulunmaktadır. Yani bir tanesinde meydana gelen gelişme diğerine olan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Buyüzden, yukarıda sayılan çokyönlü girdiyi barındıran üretim sürecinde; girdilerin biri üzerinde meydana gelen bir yeniliğin diğerinin ekonomik değerinin artmasına yol açacağı varsayılmaktadır. Bu durumun en iyi anlatımı Kremer (1993) tarihli çalışmasında dile getirdiği O-ring (çember) üretim fonksiyonudur. O-ring modelinde üretim zincirinin herhangi bir adımında meydana gelen üretim hatası tüm üretim sürecinin başarısızlığa uğramasına sebep olmaktadır. Üretim sisteminde yer alan tüm süreçler iyi işlediğinde ise birbirlerinin güvenilirliğini arttırmaktadır. Otomasyon ya da bilgisayarların üretimde kullanımlarının nitelik veya nicelik olarak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

arttırılmaları ile üretim süreçlerinin daha güvenilir, ucuz ve hızlı olmaları sağlanırken; üretim zincirinde kalan beşeri emeğin değeri artmaktadır (Autor, 2015:6)

Hükümetlerin rolü artık gelecek vaad eden teknolojileri belirlemek ile sınırlı değildir. Hükümetler yenilikçilik faaliyetleri için gereken genel çevreyi geliştirmek ile yükümlü bulunmaktadır (Carraz ve Harayama, 2019:43).

KAYNAKLAR

- Acemoglu, D. & Autor, D. (2011). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings, *Chapter 12, Handbook of Labor Economics*, Editors David Card, Orley Ashenfelter Volume 4, Part B, 2011, pp. 1043-1171.
- Albanesi, S. & Gregory, V. & Patterson, C. & Şahin, A. (2013). Is Job Polarization Holding Back the Labor Market? *Liberty Street Economics*. <<https://libertystreeteconomics.newyorkfed.org/2013/03/is-job-polarization-holding-back-the-labor-market.html>>, Erişim Tarihi: 28 Ekim 2019.
- Autor, D. H. (2015). Why are There Still So Many Jobs? The History and Future of Workplace Automation, *Journal of Economic Perspectives*, Volume 29, Number 3, Summer 2015, pp. 3-30.
- Autor, D. H. & Levy, F. & Murnane, R. J. (2003). The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration, *The Quarterly Journal of Economics*, November 2003, pp. 1279-1333.
- Carraz, R. & Harayama, Y. (2019). Japan's Innovation Systems at the Crossroads: Society 5.0, *Panorama Digital Asia*, Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., ss. 33-45.
- Dünya Robot Federasyonu, Robot Investment Reaches Record 16.5 billion USD, *International Federation of Robotics Press Release*, Shangai, Frankfurt, Sep 18, 2019, <<https://ifr.org/ifr-press-releases/news/robot-investment-reaches-record-16.5-billion-usd>>, Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019.
- Dünya Robot Federasyonu, Robot Density Rises Globally, *International Federation of Robotics Press Release*, Frankfurt, Feb 07, 2018, <<https://ifr.org/ifr-press-releases/news/robot-density-rises-globally>>, Erişim Tarihi: 22 Ekim 2019.
- Euronews, <<https://www.euronews.com/2019/03/06/what-is-italy-s-new-citizens-income-scheme-euronews-answers>> , Erişim Tarihi: 1 Ekim 2019.
- Frey, C. B. & Osborne, M. A. (2013). *The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?*, <https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf>.
- International Federation of Robotics (2019). *Executive Summary World Robotics 2019 Industrial Robots*, Report, pp. 13-16.
- Jaimovic, N. & Siu, H. E. (2012, Revised in 2018). *Job Polarization and Jobless Recoveries*, Working Paper 18334, National Bureau of Economic Research, pp. 1-38.
- Keidanren (2018). Society 5.0, *Keidanren Policy and Action*, Japan, p. 4.
- Marinelli, L. (2019). Basic Income, Automation, and Labour Market Change, *Institute for Policy Research, IPR Report*, University of Bath, pp. 1-72.
- Nagy, J. & Olah, J. & Erdei, E. & Mate, D. & Popp, J. (2018). The Role and Impact of Industry 4.0 and the Internet of Things on the Business Strategy of the Value Chain-The Case of Hungary, *Sustainability*, 10, 3491, Doi:10.3390/su10103491.
- Özen, E. N. (2017). Bilgisayarlı Otomasyon ve Türkiye'de İşgücü Piyasasının Geleceği, *Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*, ss. 1-17.
- www.cfr.org, Is 'Made in China 2025' a Threat to Global Trade?, <<https://www.cfr.org/backgrounders/made-china-2025-threat-global-trade>>, Erişim Tarihi: 29 Ekim 2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

www.ourworldindata.org, The Size of the World Population over the last 12.000 Years, <
<https://ourworldindata.org/uploads/2018/11/Annual-World-Population-since-10-thousand-BCE-for-OWID.png>>, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2019.

www.weforum.org; Modern Society Reached Its Limits. Society 5.0 Will Liberate Us, Hiroaki Nakanishi, Chairman Keidanren, <
<https://www.weforum.org/agenda/2019/01/modern-society-has-reached-its-limits-society-5-0-will-liberate-us/>> ; Erişim Tarihi: 13 Ekim 2019

Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatı ile İşgücü Verimliliği İlişkisinin Panel Nedensellik Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Feyza BALAN¹

Öğr. Gör. Günay KOYUNCU²

ÖZET:

Günümüz ekonomilerinde bilgi ve teknolojisini kendi üretip bu bilgi ve teknolojilerini ihraç eden ülkeler ekonomik ve sosyal yönden diğer ülkelere kıyasla dünya ekonomisi açısından daha önemli bir yere sahip olmaktadır. Teknolojik devrimlerin emeği her seferinde biraz daha arka plana atması araştırmacıların teknik elemanların yer edindiği böylece emeğin büyük bir çoğunluğunun dışlanıp tasarruf ve verimliliğin artmasının beklendiği yüksek teknoloji Endüstri 4.0 sürecinin emek piyasası üzerinde yaratacağı etkileri üzerine odaklanmalarına yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı 36 OECD ülkesinin 2007-2018 yılları arası dönemde Endüstri 4.0 sisteminin önemli çıktılarında olan yüksek teknoloji ürün ihracatı ile emek piyasasında işgücü verimliliği arasındaki nedensel ilişkileri panel veri analizi aracılığıyla ortaya koymaktır. Yeni nesil panel nedensellik testlerinden biri olan Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testinin kullanıldığı çalışmanın ampirik bulgularına göre 8 ülke için yüksek teknoloji ürün ihracatından işgücü verimliliğine doğru tek yönlü; 6 ülke için işgücü verimliliğinden yüksek teknoloji ürün ihracatına doğru tek yönlü ve 3 ülke için ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Dolayısıyla yeni nesil işgücünün verimliliği üzerinde etkili olan Endüstri 4.0 sürecinde, işgücünün de dönüşüm içine girerek veri ve bilgi işleme yetkinliğine sahip olması, istatistiki bilgi ve analitik düşünce yeteneğine sahip olması, organizasyon ve iş süreçlerini iyi anlayabilen, değişime kapalı olmayan, takım çalışmasına yatkın olması öngörülen işsizliğin oluşmasına engel olabilecektir.

Anahtar sözcükler: Endüstri 4.0, emek piyasası, işsizlik, panel nedensellik.

JEL Kodu: C33, E24, O14

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye, feyzabalan@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye, gozdemir@comu.edu.tr

Assessment of The High Technology Exports and Labour Productivity Relationship Within Axis of The Panel Causality Analysis

Assoc. Prof. Feyza BALAN¹

Lecturer Günay KOYUNCU²

ABSTRACT:

In today's economies, the countries producing and exporting their information and technologies have an important place in terms of economic and social aspects compared to other countries. Technological breakthroughs put labor in the background a little more, and this has led researchers to focus on the effects of the high-tech Industry 4.0 process on the labor market, where technical staff are involved so that the vast majority of labor is excluded and hence savings and productivity are expected to increase.

The aim of this study is to reveal the causal relationships between labor productivity in labor market and high technology product exports which is one of the important outputs of Industry 4.0 system between 2007-2018 of 36 OECD countries through panel data analysis. According to the results of Emirmahmutoglu and Köse (2011) panel causality test, which is one of the new generation panel causality tests, one-way causality relationship from high-tech product exports to labor productivity for eight countries; one-way causality relationship from labor productivity to high-tech product exports for six countries and two-way causality relationship for three countries were determined. Therefore, in the Industry 4.0 process, which has an effect on the productivity of the new generation labor force, it may prevent unemployment in case that the labor force is capable of processing data and information, to have the ability of statistical information and analytical thinking, to be able to understand organization and business processes, is not closed to change, and to be prone to teamwork.

Keywords: Industry 4.0, labour markets, unemployment, panel causality

JEL Code: C33, E24, O14

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey, feyzabalan@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey, gozdemir@comu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Geçmişten günümüze üç ana Sanayi Devrimi yaşanmıştır. Her bir Sanayi Devriminin oluşma nedenleri ise birbirinden farklıdır. Birinci Sanayi Devriminde üretimde su buharı kullanılır iken, İkinci Sanayi Devriminde su buharının yerini elektrik gücü, Üçüncü Sanayi Devriminde ise elektronik ve enformasyonun kullanıldığı görülmektedir. Dördüncü Sanayi Devriminin diğer devrimlerden farklılığı ise internet, bilişim ve iletişim teknolojilerinin üretim sürecinde kullanılmasından gelmektedir.

Birinci Sanayi Devrimi (Endüstri 1.0) 18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 20. yüzyıla kadar geçerliliği devam eden bir süreçtir. Üretimde su ve buhar gücünün kullanımıyla başlamıştır. 1712 yılında Thomas Newcomen tarafından maden ocaklarında çıkan suyun atılması amacıyla ilk buhar makinası yapılmış ve James Watt tarafından buhar makinası geliştirilmiştir. Batılı ülkeler buhar makinalarını ilerleyen dönemlerde yaşamın farklı alanlarında da kullanmaya başlamışlardır. Makineleşme İngiltere’den sonra Avrupa’da ve ABD’de de sosyal ve ekonomik hayatta kullanılmıştır. Üretimde insan gücüne ihtiyacın artması nedeniyle köyden şehre olan göç artmış ve yeni şehirler kurulmuştur (Demirkılıç, 2018: s. 2). Buharlı makinaların üretimde kullanılması ile üretim miktarı artar iken, emeğe olan talep de artmıştır.

İkinci Sanayi Devrimi (Endüstri 2.0), Teknoloji Devrimi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde elektrik enerjisinin üretimde kullanılması ile seri üretime geçilmiştir. Henry Ford tarafından otomobil üretiminde, seri üretime geçilmesi ile “Fordist Üretim” kavramı oluşmuştur. Fordizm düşüncesi, otomobil üretimde bant sisteminin kullanılmasıyla başlamıştır (Doğru ve Meçik, 2018). Seri üretim ile maliyetler düşmüş ve verimlik artışı sağlanmıştır. Otomobil sektöründe seri üretime geçilmesi ile birçok aile otomobil ile tanışmış ve bu durum petrole olan talebi arttırmıştır. İkinci Sanayi Devriminde kullanılan ana hammaddelerin demir ve çelik olduğu görülmektedir. Birinci Sanayi Devrimini başlatan ülke İngiltere iken, İkinci Sanayi Devriminin ilk kez elektrik enerjisi kullanımını gerçekleştiren ülke ABD olmuştur. İkinci Sanayi devrimi ile birlikte ABD’de, ticaret ve yatırım engelleri kaldırılmış, demir ve çeliğin hammadde olarak kullanılması ile yurtiçi ticarete düşük taşıma maliyetli demiryolu taşımacılığı yaygınlaşmıştır. (Dikkaya, Gençer ve Aytekin, 2018: 861). Ekonomik yapıyı değiştiren bu yenilikler sosyal yaşam tarzında da büyük değişikliklere neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sırasında iletişim, haberleşme ve teknolojiye duyulan ihtiyaç nedeniyle, bu üç alanda büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler Üçüncü Sanayi Devriminin gerçekleşmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bu dönemde ilk olarak elektrik ile çalışan Z1 olarak adlandırılan hesap makinası üretilmiştir. İlerleyen süreçte yaşanan teknolojik gelişmeler ile bilgisayarların üretimde kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Demirkılıç, 20018: 3) Üçüncü Sanayi Devriminde, üretimde otomasyonun kullanılması ile seri üretime geçilmiş, böylece emeğe olan ihtiyaç azalmıştır.

Dördüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 4.0), Üçüncü Sanayi Devrimi temelleri üzerine kurulmuştur. Endüstri 4.0, Endüstriyel İnternet olarak da adlandırılmaktadır. İnternet, bilgisayar ve iletişimin üretimde bir arada kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Endüstri 4.0 kavramı ilk kez Almanya’da 2011 yılında Hannover Fuarında kullanılmıştır. 2013 yılında Alman Ulusal Bilim ve Mühendislik Akademisi tarafından “Endüstri 4.0 Manifestosu” yayınlanmıştır. (Doğru ve Meçik, 2018: 1584). Endüstri 4.0’a geçişi destekleyen ana gelişme internetin insan hayatının tüm alanlarında kullanılmasıdır.

Dördüncü Endüstri devriminin, diğer üç endüstri devriminden ayıran üç ana özelliği bulunmaktadır. Bunlar sistem özellikleri, kapsam (genişlik) ve hızdır. Sanayi devrimi düz değil, katsayılı bir şekilde ilerlemektedir. Dijitalleşme ve akıllı robot sistemleri sadece üretimi değil, bireyleri, firmaları ve nesnelere de etkilemiştir. Endüstri 4.0’ın sistem etkisiyle bütün ülkelerin sistemlerinin, endüstrilerinin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve toplumların değişime uğrayacağı öngörülmektedir. Bu değişimin yaşanmasının dört ana nedeni bulunmaktadır. Bunlar: Müşteri Talepleri ve Kitleleşme; Verinin Değeri ve Yeni İş Modelleri; Kaynak Kısıtları ve Sürdürülebilirlik; Nitelikli İşgücüne Geçiş'dir (Satı, 2019: 2). Dördüncü Sanayi Devriminde, üretimde internetin kullanılmasıyla birlikte maliyetlerinin düşmesi ve verimlilik artışı hedeflenmiştir. Endüstri 4.0'nın doğmasının ana nedeni ise Batılı ülkelerin Çin'in küresel piyasalardaki hızlı ilerleyişini tehdit olarak algılamasıdır. Doğudaki üretim gücünün tekrar Batıya aktarılabilmesi amacıyla Dördüncü Sanayi Devriminin ekonomik hayatta kullanılması amaçlanmıştır.

Endüstri 4.0 yapısal olarak, Siber fiziksel sistemler, Yatay ve dikey entegrasyon, Tüm nesnelerin internet ile bağlantısı, Tek depolama tabanı, Üç boyutlu yazıcılar (3D) ve Siber güvenlik olarak altı ana basamaktan oluşmaktadır (Destebaşı, 2018: 11). Bu yeni teknolojiler üretimde verimlilik, hız, esneklik ve etkili iletişimi sağlamaktadır.

Endüstri 4.0'ın firmalara kazandırdıkları şunlardır (Yüceol, 2018:3):

- Üretim ve kalite artışı,
- Maliyetlerin düşmesi,
- Talebe hızlı bir şekilde cevap verme,
- Üretimde zaman avantajı sağlama,
- Ekonomik büyümeyi sağlama,
- Katma değeri yüksek ürünler üretme,
- Tedarik zincirinin etkin kullanımını sağlama,
- Enerji verimliliğini sağlama,
- Hızlı prototiplemeyi sağlama,

Endüstri 4.0 yukarıda sayılan avantajları ile birlikte yeni iş kollarının ortaya çıkmasını sağlayarak yetenekli, eğitilmiş emeğe olan talebi de artırmıştır. Fakat bu olumlu gelişmelerin yanında yeni teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan ülkelerde işsizlik artışına neden olacağı da öngörülmektedir. Özellikle üretimde robotların ve akıllı sistemlerinin kullanılması vasıfsız emeğin erimesine neden olabilecektir. Bu süreç içerisinde işsizlik oranının artmasını engellemek amacıyla ülkelerin, uzun vadede eğitim alanında yapısal değişikliklere giderek işgücü piyasasında uzmanlaşmayı sağlayacak yatırımlar yapması son derece önem arz etmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Şahbaz, Yanar ve Adıgüzel (2014), "AR-GE Harcamaları ve İleri Teknoloji Mal İhracatı İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi" adlı çalışmalarında, 17 AB ülkesi ve Türkiye'nin 1996-2011 yılları arasındaki verileri ile ileri teknoloji mal ihracatı ile AR-GE Harcamaları arasındaki ilişkiyi panel eş bütünlük ve nedensellik analizi aracılığıyla araştırmışlardır. Elde edilen ampirik sonuçlar ileri teknoloji mal ihracatı ile AR-GE harcamaları arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu yönündedir.

Destebaşı (2017), "Endüstri 4.0 ve Emek Piyasası Üzerine Etkileri" isimli çalışmada, Marx'ın teorisi üzerinden Sanayi 4.0'ın emek piyasası üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre teknolojik gelişme sağlandıkça, emeğe olan talebin azaldığı bulgusundan hareketle uyum sürecinde Dünya ve Türkiye'nin eğitim konusunda yapısal değişiklikler yapması gerektiği ve sermaye sahiplerinin teşviklerle desteklenmesinin oldukça önemli olduğuna vurgu yapmışlardır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Salğar ve Dereli (2018), “Türkiye ve Sanayi 4.0: Yapısal Bir Değerlendirme” adlı çalışmalarında, Endüstri 4.0 kavramı üzerinde durmuş ve Türkiye'nin bu süreçten pozitif şekilde etkilenebilmesi için yapması gerekenleri belirlemeye çalışmıştır.

Arslan (2018) yaptığı çalışmada, ilk üç sanayi devriminin gerisinde kalan Türkiye'nin Endüstri 4.0'a ne ölçüde dâhil olduğunu araştırmıştır. Yapılan çalışmada, yeni devrimin Türkiye için bir fırsat olduğunu, yapısal sorunlarını çözmesi gerektiğini ve eğitimi yeniden ele alıp, uzun vadeli bir planlama yapması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Demirkılıç (2018), “Teknoloji Sektörü: Tarihsel Gelişimi, Ekonomideki Yeri, Ar-Ge Faaliyetleri, Dünya'nın ve Türkiye'nin Durumu” adlı çalışmasında, Sanayi 4.0'a uyum çerçevesinde OECD ülkeleri ile Türkiye'nin AR-GE Harcamalarının GSYİH içindeki paylarını incelemiştir.

Doğru ve Meçik (2018), “Türkiye’de Endüstri 4.0’ın İşgücü Piyasasına Etkileri: Firma Beklentileri” adlı çalışmalarında, Endüstri 4.0 döneminin Türkiye’de işgücü piyasasına etkisini incelemiştir. Yeni süreçte işsizliğin artış göstermesini engellemek amacıyla kamu ve özel sektörün bir arada çalışması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca, eğitim sisteminin olgunlaştırılarak mesleki ve teknik liselerin müfredatının değiştirilmesi gerektiğini önermiştir.

Türkel ve Bozağaç (2018), “Endüstri 4.0’ın İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri” isimli çalışmalarında, Endüstri 4.0’ın insan kaynakları üzerindeki etkisini incelemiştir. Üretimde makineleşmenin emeğe olan ihtiyacı azaltacağı ve böylece işsizlik tehlikesinin artacağı sonucuna ulaşmıştır.

Dikkaya, Gençer ve Aytekin (2018), Dördüncü Sanayi Devriminin ve getirdiği yenilikleri inceledikleri çalışmalarında lojistik ve üretim sektörlerinde otomasyon ve otonomlaşmanın diğer sektörler için daha hızlı olacağı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca akıllı makina ve robotların üretime katılmasının ülkelerin işsizlik oranını artıracaklarını da iddia etmişlerdir.

Aydın (2018), “Türkiye’de Teknolojik İlerleme İle İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz” başlıklı çalışmasında 1981-2015 yılları için ARDL sistemiyle teknolojik gelişmenin Türkiye'nin istihdam yapısı üzerindeki etkileri araştırmıştır. Değişken olarak AR-GE harcamaları, Lisans mezunu istihdam verisi ve bilgi iletişim teknolojisi ihracat verilerinin kullanıldığı çalışma sonucunda teknolojik ilerlemenin, vasıflı eleman talebini artıracak bulgusuna ulaşılmıştır.

Özkan ve Yılmaz (2017), çalışmalarında AR-GE harcamalarının yüksek teknolojlili ürün ihracatı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 12 AB Ülkesi ile Türkiye için 1996-2015 yılları arasındaki verilerin ele alındığı çalışmada AR-GE harcamalarının Yüksek Teknolojlili ürün İhracatı ve GSYİH üzerinde pozitif etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

EKONOMETRİK YÖNTEM ve BULGULAR

2007-2018 dönemi için 36 OECD ülkesinin yüksek teknolojlili ürün ihracatı ile işgücü verimliliği arasındaki nedensel ilişkilerin araştırıldığı çalışmanın bu kısmında söz konusu amaç çerçevesinde araştırmanın yöntem ve bulgularına yer verilmektedir.

Model ve Veri Seti

Çalışmada tahmin edilecek model denklem (1)'de belirtilmiştir.

$$productivity_{it} = \beta_1 + \beta_2 \cdot high_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Modelde yer alan productivity değişkeni işgücü verimliliğini temsil etmektedir. Verimlilik olarak istihdam edilen kişi başına GSYİH (satın alma gücü paritesi ve 1990 yılı sabit fiyatlarına göre) verileri

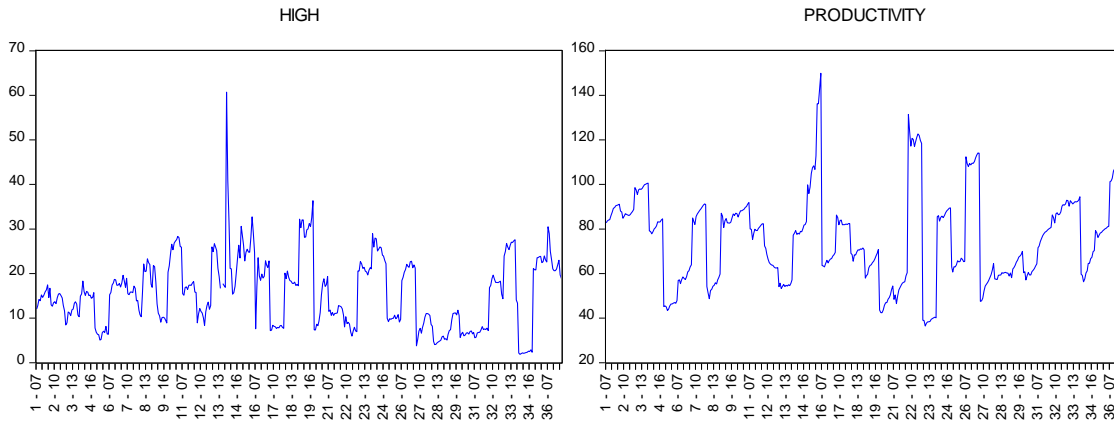
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kullanılmıştır. High değişkeni ise yüksek teknoloji ürünlerin imalat sanayi içindeki payını temsil etmektedir. Productivity değişkeni OECD'nin istatistik sitesi olan "stats.oecd" adlı veri tabanından, high değişkeni ise Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından temin edilmiştir.

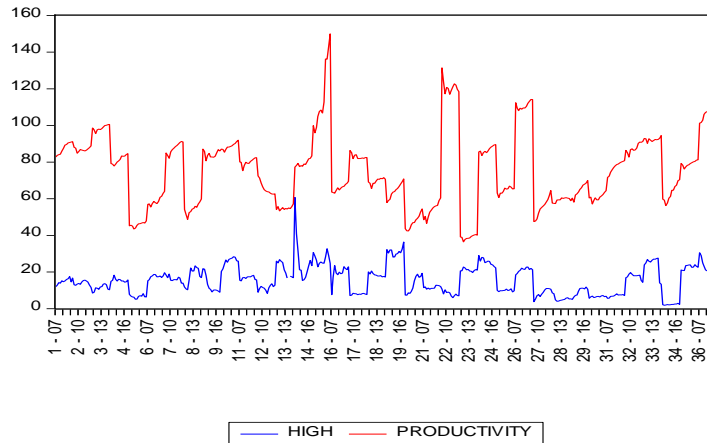
Çalışmaya ait veriler Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD olarak 36 OECD ülkesi için 2007-2018 dönemine ait yıllık verileri içermektedir.

Şekil 1'de çalışmada kullanılan değişkenlerin düzey grafikleri verilmiştir. Şekil 1'e göre ülkeler bazında her iki değişkene ait genel eğilim artma yönünde gerçekleşmektedir. Şekil 2 ise analizde kullanılan değişkenlere ait toplu grafiği göstermektedir.

Şekil 1. Analizde Kullanılan Değişkenlerin Düzey Grafikleri

Şekil 2. Analize Dahil Edilen Değişkenlere Ait Toplu Grafik

Ekonometrik Analiz

Genel olarak Granger Nedensellik analizi öncesinde analize dahil edilen değişkenlerin yıllar itibariyle durağanlıklarının test edilmesi analiz sonuçlarının gerçek ve güvenilir olabilmesi için son derece önemlidir. Aksi durumda, sahte regresyon sorunuyla karşılaşılabilir ve elde edilen sonuçlar gerçek dışı bir ilişkiyi gösterebilmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Ancak panel veri analizinde yatay kesitlerin birbiriyle bağımlı olup olmamaları ile eğim katsayılarının homojen olup olmamaları da oldukça önem arz etmektedir. Özellikle birim kök testlerinde yatay kesitlerin birbiriyle bağımlı olup olmadıkları önemli bir sorundur. Birinci kuşak testlerde yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız oldukları varsayılırken, ikinci kuşak testlerde ise yatay kesit bağımlılığı ve birimler arası korelasyon dikkate alınmaktadır. Yapılan son çalışmalar yatay kesit birimlerinin bağımsız olacağını öne sürmenin gerçekçi olmayacağını kanıtlamaktadır.

Panel veri analizinde yatay kesit bağımlılığını test etmek için yaygın bir şekilde Pesaran (2004) CDLM testi, Breusch-Pagan (1980) CDLM1 testi ve Pesaran (2004) CDLM2 testleri kullanılmaktadır. CDLM1 ve CDLM2 testleri T>N durumunda, CDLM testi ise, N>T durumunda yatay kesit bağımlılığı olup olmadığını test eden tahminicilerdir. Çalışmadaki 2007-2018 dönemini kapsayan 12 yıl (T) ve 36 ülke (N) CDLM testinin uygulanmasını gerekli koşul haline getirmiştir (Güloğlu ve İvrendi, 2008). Test sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1'de sunulan bulgular sonucunda, yatay kesit bağımsızlığını ifade eden boş hipotez istatistik olarak %1 anlamlılık seviyesinde reddedilmektedir.

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımsızlığı Test Sonuçları

Sabitli Model				
CD_{lm} (Pesaran,2004)	HIGH		PRODUCTIVITY	
	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri
	38,267	0,00	102,976	0,00

Paneli oluşturan serilerin homojenlik sınamaları için Pesaran ve Yamagata (2008)'nin delta test istatistiklerinden yararlanılmıştır. Tablo 2'de yer alan sonuçlara göre tahmini yapılan test istatistiklerinin olasılık değeri %1 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır ve boş hipotez reddedilmektedir. Dolayısıyla panel veri setini oluşturan değişkenlerin heterojen oldukları görülmektedir.

Tablo 2. Homojenlik Testi Sonuçları

Model	$\tilde{\Delta}$ test istatistiği	p. değeri	$\tilde{\Delta}_{adj}$ test istatistiği	p. değeri
$productivity_{it} = \beta_1 + \beta_2 \cdot high_{it} + \varepsilon_{it}$	9,321	0,00	13,628	0,00

Tablo 1'den hareketle serilerde yatay kesit bağımlılığının bulunması nedeniyle, analizde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan 2. kuşak birim kök testlerinden Pesaran (2003)'nin CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey-Fuller) test istatistiği kullanılmıştır. Test, aşağıdaki regresyon denkleminin tahminine dayanmaktadır:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i \cdot y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p_i} \delta_{ij} \cdot \Delta Y_{it-j} + d_i \cdot t + c_i \cdot \bar{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^{p_i} \phi_{ij} \cdot \Delta \bar{Y}_{it-j} + \varepsilon_{it}$$

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
 November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

CADF testinde β_i katsayılarına ilişkin t değerleri bulunur. Kritik değerler Pesaran (2007) tarafından tablolaştırılmıştır. Pesaran yaptığı Monte Carlo simülasyonları CADF testinin hem N>T hem de T>N durumunda geçerli olduğunu ortaya koymuştur. CADF testi aracılığıyla hesaplanan t istatistiklerinin ortalaması ise CIPS (Cross-Sectionally Im-Pesaran-Shin) tahmincisini verir: $CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^n CADF_i$

CIPS tahmincisinin uygulanması sonucu elde edilen test istatistiği değerleri, Pesaran (2006)'daki kritik tablo değerleriyle karşılaştırılarak panel serilerin bütün olarak durağan olup olmadığı test edilmektedir. Hesaplanan CADF ve CIPS istatistik değerleri kritik değerlerden mutlak değer olarak büyük olduğu durumda sıfır hipotezi reddedilerek panel için birim kök olmadığı yani durağan olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir (Pesaran, 2007).

Tablo 3, high ve productivity serilerine ait CIPS istatistik değerlerini ve olasılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 3. Birim Kök Test Sonuçları

CIPS	T istatistiği	Kritik değerler		
		%1	%5	%10
HIGH	-2,213**	-2,34	-2,17	-2,07
PRODUCTIVITY	-2,250**	-2,34	-2,17	-2,07

*, ** ve *** 0.01, 0.5 ve 0.1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. CIPS kritik tablo değerleri, Pesaran (2006) makalesi Tablo 2c'den alınmıştır (Durum III: Sabitli ve Trendli).

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre her iki değişken için hesaplanan CIPS değerleri, Pesaran (2007) kritik değer tablosunda yer alan önemlilik düzeylerine göre %5'te -2.17'den küçüktür (Pesaran, 2007, 281). Böylece paneli oluşturan her iki serinin de durağan olduğu görülmektedir.

Çalışmada yatay kesitler arasında yatay kesit bağımlılığının ve eğim katsayılarının heterojenliğinin kabul edilmesinin ardından seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) (DH) ile Emirmahmutoğlu ve Köse (2011)'nin panel nedensellik yaklaşımları aracılığıyla araştırılmıştır.

Heterojen panel veri modelleri için kesitsel bağımsızlık varsayımı altında Dumitrescu ve Hurlin (2012) analizinde Granger (1969) nedensellik testini geliştirmiştir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi, vektör otoregresif modele dayanmakta, paneldeki bütün değişkenlerin ortak bir düzeyde durağan olmaları durumunda kullanılmakta ve yatay kesit bağımsızlığını varsaymaktadır. Bununla birlikte, Monte Carlo simülasyonları testin yatay kesit bağımlılığı şartları altında bile güçlü sonuçlar üretebildiğini göstermektedir (Bayar, 2017).

Analizlerinde x ve y değişkenleri arasındaki ilişki doğrusal modelle ele alınmaktadır:

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki eşitlikte bireysel etkilerin zamanla değişmediği, gecikme uzunluğu k'nın paneldeki tüm yatay kesit birimleri için benzer olduğu varsayımları altında otoregresif parametre $\gamma_i(k)$ ve eğim katsayısı $\beta_i(k)$ 'nin ise gruplar arasında farklılaşabildiği kabul edilmiştir. DH testine ait hipotezler ise;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

$$H_0 : \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N$$

$$H_1 : \beta_i = 0 \quad \forall_i = 1, \dots, N_1 \quad \forall \beta_i \neq 0 \quad \forall_i = N_1 + 1, \dots, N$$

şeklinde. Testin sıfır hipotezinde paneldeki tüm yatay kesitlerde x'ten y'ye doğru nedensellik ilişkisinin olmadığı kabul edilirken; alternatif hipotezde ise paneldeki bazı yatay kesitlerde x'ten y'ye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu kabul edilir. Bu hipotezlerin sınanmasında Wald istatistiğinden yararlanılmaktadır. Bireysel Wald istatistiğinin ortalaması şeklinde elde edilen $W_{N,T}^{HnC}$ istatistiği aşağıdaki formül ile elde edilmektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012):

$$W_{N,T}^{HnC} = 1/N \cdot \sum_{i=1}^N W_{i,T}$$

Bu testte sıfır hipotezi altında ortalama istatistik $W_{N,T}^{HnC}$ 'nin dağılımı belirlenir. Bunun için T ve N'nin sonsuza gittiği asimptotik durum ve T'nin sabit olduğu yarı asimptotik durum ele alınmıştır. DH, T ve N'nin sonsuza gittiği asimptotik durumda $Z_{N,T}^{Hnc}$ ortalama istatistiğinin, T'nin sabit olduğu ($T > 5 + 2K$ ise) durumda ise yarı asimptotik dağılıma sahip $\tilde{Z}_{N,T}^{Hnc}$ ortalama istatistiğinin kullanılmasını önermiştir. Ortalama istatistikler aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012):

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{N/2K} \cdot (W_{N,T}^{HnC} - K) \rightarrow N(0,1)$$

$$\tilde{Z}_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{\frac{N}{2K}} \cdot \sqrt{\frac{T-2K-5}{T-K-3}} \cdot \left[\left(\frac{T-2K-3}{T-2K-1} \right) \cdot W_{N,T}^{HnC} - K \right] \xrightarrow[N \rightarrow \infty]{} N(0,1)$$

DH testine ait analiz sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Tablo 4'teki sonuçlar ışığında çalışmada $N > T$ olduğundan nedenselliğin yorumlanması için $\tilde{Z}_{N,T}^{Hnc}$ test istatistiğine bakıldığında, işgücü verimliliğinden yüksek teknolojili ürün ihracatına doğru %5 anlamlılık seviyesinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Dumitrescu ve Hurlin (DH) Panel Granger Non-Causality Test Sonuçları

Sıfır Hipotez	Test Statistic	P-Value
PRODUCTIVITY HIGH'ın Granger Nedeni Değildir		
<i>Whnc</i>	2,35	0,02
<i>ZTild (yarı-asimptotik)</i>	5,75	0,00
HIGH PRODUCTIVITY'nin Granger Nedeni Değildir		
<i>Whnc</i>	2,86	0,00
<i>ZTild (yarı-asimptotik)</i>	7,90	0,00

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ise Dumitrescu ve Hurlin (2012)'den farklı olarak kesit bağımlılığını da dikkate alan analizlerinde Granger nedenselliği yaklaşımını Toda-Yamamoto yaklaşımını ekleyerek genişletmiştir. Toda ve Yamamoto (1995) yönteminin önemli avantajı, Granger nedensellik analizi öncesinde yapılması gereken birim kök ve eşbütünleşme özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan ön testlere ihtiyaç duymamasıdır. Böylece, birim kök ve eşbütünleşme testlerinde ortaya çıkabilecek ön test sapması problemi en aza indirilmektedir (Ağır ve Tıraş, 2018). Dolayısıyla yaklaşım, değişkenlerin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

durağan ya da eşbütünleşik olup olmadığına bakmaksızın ülkeler arası heterojenliğin geçerli olduğunu varsaymaktadır.

Bu yaklaşımda heterojen panel veri modellerini oluşturan bireyler için tek tek zaman boyutunda tahminler yapılarak bireye özgü test istatistikleri elde edilir ve ardından bu bireysel test istatistiklerinin birleştirilmesi yoluna gidilir (Ağır ve Tıraş, 2018).

Bu yöntemde ilk olarak; standart bir Panel VAR tahmini yapılır ve optimal gecikme uzunluğu (p) belirlenir. Sonrasında p gecikmeye en yüksek bütünleşme derecesine sahip değişkenin bütünleşme seviyesi (d_{max}) ilave edilir. Son aşamada ise, $(p+d_{max})$ gecikme için serilerin düzey değerleriyle Panel VAR modeli tahmin edilir (Şahin ve Durmuş, 2019).

Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) yaklaşımına ait bireysel panel nedensellik test sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Tablo 5'te yer alan bulgulara göre yüksek teknoloji ürünü ihracatının işgücü verimliliğinin nedeni olmadığını ifade eden boş hipotez %1 anlamlılık seviyesinde Danimarka, Finlandiya, Kore, Lüksemburg, Polonya, Slovenya, İsviçre; %5 anlamlılık seviyesinde Slovak Cumhuriyeti ve İspanya; %10 anlamlılık seviyesinde Yunanistan ve Hollanda için reddedilmiştir. Başka bir ifadeyle, Danimarka, Finlandiya, Kore, Lüksemburg, Polonya, Slovenya, İsviçre, Slovak Cumhuriyeti, İspanya, Yunanistan ve Hollanda'da yüksek teknoloji ürünü ihracatından işgücü verimliliğine doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir.

İşgücü verimliliğinin yüksek teknoloji ürünü ihracatının nedeni olmadığını ifade eden boş hipotez %1 anlamlılık seviyesinde Kanada, Letonya, Polonya; %5 anlamlılık seviyesinde Şili, İrlanda, İsrail; %10 anlamlılık seviyesinde Lüksemburg ve Hollanda için reddedilmiştir. Başka bir ifadeyle Kanada, Letonya, Polonya, Şili, İrlanda, İsrail, Lüksemburg ve Hollanda'da işgücü verimliliğinden yüksek teknoloji ürünü ihracatına doğru nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu durumda Lüksemburg, Hollanda ve Polonya'da söz konusu iki değişken arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Bootstrap Nedensellik test sonuçları (Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011)

Ülke	Gecikme	HIGH => PRODUCTIVITY	p-değeri	PRODUCTIVITY => HIGH	p-değeri
Avustralya	2.00000	2.643815	0.26662	2.709693	0.257987
Avusturya	1.00000	1.684276	0.19435	0.630953	0.427006
Belçika	2.00000	2.183218	0.33567	2.159049	0.339757
Kanada	2.00000	1.617260	0.44546	14.06380	0.000883
Şili	1.00000	1.761126	0.18448	5.382874	0.020335
Çek Cumh.	1.00000	0.003461	0.95308	0.658710	0.417016
Danimarka	2.00000	13.00556	0.00149	2.041685	0.360291
Estonya	1000000	0.097888	0.75437	0.010749	0.917426
Finlandiya	2.00000	13.96143	0.00093	1.901916	0.386371
Fransa	2.00000	0.127782	0.93810	2.230140	0.327892
Almanya	2.00000	0.316533	0.85362	3.055763	0.216995
Yunanistan	2.00000	4.825045	0.08958	0.391321	0.822291
Macaristan	1.00000	1.413376	0.23449	0.290256	0.590056
İzlanda	1.00000	0.004627	0.94576	0.956228	0.328139
İrlanda	2.00000	0.178449	0.91464	7.300536	0.025984
İsrail	2.00000	3.718858	0.15576	6.765986	0.033946
İtalya	2.00000	2.082242	0.35305	0.046661	0.976939
Japonya	2.00000	2.335816	0.31101	3.252857	0.196631
Kore	2.00000	88.49731	6.07E-2	3.024465	0.220417
Letonya	2.00000	0.180317	0.91377	134.2488	7.05E-30
Litvanya	1.00000	0.459224	0.49798	0.367377	0.544437

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Lüksemburg	2.00000	16.57339	0.00025	4.890611	0.086700
Meksika	2.00000	4.379522	0.11194	2.074444	0.354438
Hollanda	2.00000	5.888167	0.05265	5.236268	0.072939
Yeni Zelanda	2.00000	3.729374	0.15494	23.31811	8.64E-06
Norveç	1.00000	1.461311	0.22672	0.062824	0.802087
Polonya	2.00000	43.31156	3.94E-1	10.75825	0.004612
Ülke	Gecikme	HIGH =>	p-değeri	PRODUCTIVITY =>	p-değeri
		PRODUCTIVITY		HIGH	
Portekiz	2.00000	3.899196	0.14233	0.297364	0.861843
Slovak Cumh.	1.00000	4.729730	0.02964	0.012836	0.909797
Slovenya	2.00000	58.50728	1.97E-1	0.126239	0.938831
İspanya	2.00000	7.865580	0.01958	0.363345	0.833874
İsveç	1.00000	0.144706	0.70364	1.518817	0.217799
İsviçre	2.00000	30.62301	2.24E-0	0.924053	0.630006
Türkiye	1.00000	1.329457	0.24890	0.055126	0.814372
İngiltere	1.00000	2.106457	0.14667	0.378285	0.538523
A.B.D.	1.00000	1.797164	0.18005	0.011794	0.913519

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde küreselleşme olgusunun hızlı bir ivme kazanmasıyla birlikte uluslararası ticaret yaygınlaşmış ve ticari faaliyetlerde çeşitlilik ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelerde şüphesiz teknolojinin gelişimi son derece önemli olmuştur. Bu anlamda yüksek teknolojiye sahip olma bütün dünya ülkeleri için temel hedef haline gelmiştir. Çünkü yüksek teknolojiye sahip olan ülkeler katma değeri yüksek ürünler üreterek uluslararası arenada rekabet üstünlüğüne kavuşabilecektir.

Teknolojik devrim süreçlerinin bir döngü olarak kabul edilmesi durumunda her teknolojik yenilik beraberinde yeni üretim biçimlerini getirmiş ve her sanayi devrimi bir öncekinden daha büyük ve hızlı değişimlere neden olarak toplumsal yaşamı yeniden şekillendirmiştir.

Yeni bir sanayileşme dalgasının eşliğinde olan dünya, bugün üçüncü sanayi devrimi ile dördüncü sanayi devrimi olarak adlandırılan Endüstri 4.0 sürecinin ortasındadır. Robotların birbiriyle iletişim halinde olduğu, beşerî sermayenin aktif rol oynadığı ve kas gücünün tam anlamıyla sistemden çekildiği bu süreçte böylece emek te dönüşüm sürecine girmiştir. Dolayısıyla Endüstri 4.0'ın ciddi bir işsizlik oluşumunu beraberinde getireceği ihtimali söz konusu olmaktadır. Dördüncü Sanayi Devriminde, ülkelerin işsizlik oranı artışının önüne geçebilmesi için eğitim alanında yapısal değişimleri sağlamaları oldukça önemlidir. Çünkü, yeni sistem vasıfsız ve eğitimsiz işgücüne olan talebi azaltıcı yönde ilerlemektedir.

Bu çalışmada yüksek teknoloji ürün ihracatı ile işgücü verimliliği arasındaki nedensel ilişkiler ikinci kuşak panel testler aracılığıyla araştırılmıştır. 2007-2017 yılları arası dönemde 36 OECD ülkesine ait verilerin kullanıldığı çalışmada yüksek teknoloji ürün ihracatından işgücü verimliliğine doğru nedensel ilişkilerin 8 ülke için, işgücü verimliliğinden yüksek teknoloji ürün ihracatına doğru nedensel ilişkilerin ise 6 ülke için var olduğu tespit edilmiş olup üç ülke için de iki yönlü nedensel ilişkilerin var olduğu tespit edilmiştir.

Ampirik bulgulardan hareketle Danimarka, Finlandiya, Kore, Lüksemburg, Polonya, Slovenya, İsviçre, Slovak Cumhuriyeti, İspanya, Yunanistan ve Hollanda'da yüksek teknoloji ürün ihracatı çıktısıyla Endüstri 4.0 sürecinin işgücü verimliliğinin nedeni olabileceği tespit edilmiştir. Dolayısıyla Endüstri 4.0'a uygun şekilde piyasanın dönüşümüne uyum sağlayan bir emek piyasasının oluşumu ilgili ülkelerde rekabet gücünün artması açısından oldukça önem arz etmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Öte yandan, Kanada, Letonya, Polonya, Şili, İrlanda, İsrail, Lüksemburg ve Hollanda'da işgücü verimliliğinden yüksek teknoloji ürün ihracatına doğru nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda Lüksemburg, Hollanda ve Polonya'da yüksek teknoloji ürün ihracatı ve işgücü verimliliği arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada nedensel ilişkilerin varlığı tespit edilen ülkelerde AR-GE harcamalarının artırılarak AR-GE faaliyetlerine gereken önemin verilmesi, teknolojik alt yapının geliştirilmesine yönelik yatırımların gerçekleştirilmesi, teknolojik gelişim için teknoloji kentlerin sayısının artırılması ve tüm bu gelişmelerin ardındaki beşeri sermaye sahibi araştırmacılara mali desteklerin sağlanması durumunda emeğin Endüstri 4.0 sürecine uyum sağlanmasının daha kolay olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağır, H., Tıraş, H. H., (2018). Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(4), 1558-1573.
- Arslan, O. (2018). Endüstri 4.0 Oluşumunda Türkiye, 21. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi, https://www.academia.edu/38168397/End%C3%BCstri_4.0_olu%C5%9Fumunda_T%C3%BCrkiye_-_O%C4%9Fuzhan_ARSLAN_1_.docx?email_work_card=view-paper.
- Aydın, E. (2018). Türkiye'de Teknolojik İlerleme İle İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt:16, Sayı:33, 461-471
- Bayar, Y. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Emeklilik Fonları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 11(1).
- Breusch, T. S. ve Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47 (1), 239253.
- Demirkılıç, Ş. (2018), "Teknoloji Sektörü: Tarihsel Gelişimi, Ekonomideki Yeri, Ar-Ge Faaliyetleri, Dünya'nın ve Türkiye'nin Durumu", https://www.academia.edu/38096821/Teknoloji_Sekt%C3%B6r%C3%BC?email_work_card=view-paper.
- Destebaşı, A. N. (2018). Endüstri 4.0 ve Emek Piyasası Üzerine Etkileri, https://www.academia.edu/35950670/END%C3%9CSTR%C4%B0_4.0_VE_EMEK_P%C4%B0Y_ASASI_%C3%9CZER%C4%B0NE_ETK%C4%B0LER%C4%B0
- Dikkaya, M. Ve Gençler, Ü. ve Aytekin, İ. (2018), Endüstri 4.0 Devriminin Ekonomik Etkileri Üzerine, 12. Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu.
- Doğru, B. N. Ve Meçik, O. (2018). Türkiye'de Endüstri 4.0'ın İşgücü Piyasalarına Etkileri: Firma Beklentileri, Süleyman Demirel Üniv. İİBF Dergisi, C.23, Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayı, s. 1581-1606.
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Emirmahmutoğlu, F. ve Köse, N. (2011). Testing for granger causality in heterogeneous mixed panels. *Economic Modelling*, 28, 870-876.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Güloğlu, B., İvrendi, M. (2008). Output fluctuations: transitory or permanent? the case of Latin America, *Applied Economic Letters* 17: 4, 381-386.
- Özkan, G. Ve Yılmaz, H. (2017). AR-GE Harcamalarının İleri Teknoloji Ürün İhracatı ve Kişi Başı Gelir Üzerindeki Etkileri: 12 AB Ülkesi ve Türkiye İçin Uygulama (1996-2015), *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: I.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. Cambridge Working Papers in Economics, No: 435, Faculty of Economics, University of Cambridge.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with multifactor error structure. *Econometrica*, 74, 967-1012.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross- Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Salğar, U. ve Dereli, D. D. (2018). Türkiye ve Sanayi 4.0: Yapısal Bir Değerlendirme, https://www.academia.edu/37611883/T%C3%9CRK%C4%B0YE_VE_SANAYI%C4%B0_4.0_YAPISAL_B%C4%B0R_DE%C4%9EEERLEND%C4%B0RME?email_work_card=view-paper
- Şahbaz, A. ve Yanar, R. ve Adıgüzel, U. (2014), "AR-GE Harcamaları ve İleri Teknoloji Mal İhracatı İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi", *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:23, Sayı:1, 47-60.
- Şahin, D., Durmuş, S. (2019). Oecd Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Çevre Kirliliğinin Sağlık Harcamaları Üzerine Etkisinin Analizi, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* (647): 185-201.
- Taş, H. Y. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi'nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına ve İstihdama Muhtemel Etkileri, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, Cilt:9, Sayı:16.
- Toda, H. Y. ve Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes, *Journal of Econometrics*, 66, 225-250.
- Türkel, S. ve Bozağaç, F. (2018), Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri, *Toros Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 9, 2147-8414.
- Yüceol, H.M. (2018), "Endüstri 4.0 ve İşgücü Yansımaları" *TOPRAK İşveren dergisi*, Sayı: 120.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi

Doç.Dr. Feyza BALAN¹

Doç.Dr. Cüneyt KILIÇ²

ÖZET:

Bir toplumda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik yani toplumsal cinsiyet eşitsizliği sosyo-ekonomik ve kültürel birçok değişken üzerinde etkilidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisinin en fazla olduğu değişkenlerden bir tanesi gelir dağılımıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda; kadınların erkeklere oranla işgücüne katılım oranı düşük olmakta, kadınlar erkeklere göre daha düşük ücret almakta, kadınlar erkeklere nazaran daha fazla kayıtdışı ekonomide istihdam edilmekte ve kadınlar erkeklere göre daha sınırlı meslek gruplarında çalışma imkanına sahip olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı gelir kaybına uğrayan kadınlar gelir dağılımında adaletsizliği artırmaktadır. Bu çalışmanın amacı seçilmiş OECD ülkelerinde 2006-2016 dönemine ait verileri kullanarak cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini analiz etmektir. Analizde cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımında adaletsizliğe neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen analiz sonucu değerlendirildiğinde bir toplumda toplumsal cinsiyet eşitliğinin azaltılarak; kadınların işgücüne katılma oranlarının artırılması, kayıt altında istihdam edilmelerek daha yüksek ücretlerde istihdam edilmelerinin sağlanması ve daha geniş meslek gruplarında çalışma olanağı bulmalarının kolaylaştırılması gelir dağılımında adaletin sağlanmasına önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar sözcükler: cinsiyet eşitsizliği, gelir dağılımı, panel veri analizi

JEL Kodu: J16, D33, C23

¹ ÇOMU, Biga İİBF, Çanakkale, Türkiye, feyzabalan@comu.edu.tr

² ÇOMU, Biga İİBF, Çanakkale, Türkiye, ckilic@comu.edu.tr

The Effect Of Gender Inequality On Income Distribution: Panel Data Analysis For Selected OECD Countries

Assoc.Prof.Dr. Feyza BALAN¹

Assoc.Prof.Dr. Cüneyt KILIÇ²

ABSTRACT:

Inequality between men and women in a society, gender inequality, has an impact on many socio-economic and cultural variables. One of the variables with the greatest effect of gender inequality is income distribution. In societies where gender inequality is high; women's labor force participation rate is lower than men, women receive lower wages than men, women are employed in more informal economy than men, and women have the opportunity to work in more limited occupational groups than men. For these reasons, women who have lost income increase the injustice in income distribution. The aim of this study is to analyze the impact of gender inequality on income distribution in selected OECD countries using data from 2006-2016. In the analysis, it was concluded that gender inequality causes inequality in income distribution. When the result of the analysis is evaluated, it is aimed to reduce gender equality in a society. Increasing the labor force participation rate of women, ensuring that they are employed at higher wages by being registered and making it easier for them to find employment opportunities in wider occupational groups will contribute to ensuring justice in income distribution.

Key Words: Gender inequality, income distribution, panel data analysis

JEL Code: J16, D33, C23

---

¹ ÇOMU, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics, Turkey, feyzabalan@comu.edu.tr

² ÇOMU, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics, Turkey, ckilic@comu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Gelir dağılımı en genel ifade ile bir ülke içerisinde yaratılan gelirin, geliri yaratan bireyler arasındaki dağılımı olarak tanımlanmaktadır. Geliri yaratan bireylerin içinde buldukları sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik faktörler gelir dağılımının adaletli ya da adaletsiz dağılımını belirleyen temel faktörlerdir (İpek ve Sekmen, 2016: 360). Bu faktörler içinde de bir toplumu oluşturan erkek ve kadınlar aralarındaki eşitsizlik ya da toplumsal cinsiyet eşitsizliği gelir dağılımı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bir toplumda fırsatların ve kaynakların ayrılması ve kullanılmasında, hizmetlerin elde edilmesinde bireye cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık yapılması toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ifade etmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumlarda kadın ve erkek arasında (Coşkun ve Özdilek, 2012: 32-33);

- ✓ Haklarda eşitsizlik (mülk paylaşımı ve yönetimi, iş ve gelir durumu),
- ✓ Ekonomik faaliyet alanında eşitsizlik (istihdam, düşük ücret, meslek seçimi, mobbing, kötü koşullarda çalışma),
- ✓ Sağlık ve bağlantılı hizmetlere erişebilme ve kullanabilme eşitsizliği (kız çocukları bağışıklama, tedavi alma yetersizliği, doğum öncesi, anı ve sonrası bakım alamama),
- ✓ Şiddet, taciz-tecavüz ve istismar (kız çocukları ve kadınlara karşı aile içi ve dışı şiddet, kadın sünneti, töre ve namus cinayeti, ensest, paralı seks) ve
- ✓ Kamusal yaşam ve siyasal alanda eşitsizlik (seçme ve seçilme hakkı, kamu ve yerel yönetim ile parlamentoda temsil yetersizliği) söz konusu olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan bu faktörler ekonomik büyüme ve kalkınma, işsizlik, beşeri sermaye, iş verimliliği, bebek ölümleri, yolsuzluk, kayıtdışı ekonomi, yoksulluk ve gelir dağılımı gibi değişkenleri olumsuz yönde etkileyerek bir ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişimine zarar vermektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda; kadınların erkeklere oranla işgücüne katılım oranı düşük olmakta, kadınlar erkeklere göre daha düşük ücret almakta, kadınlar erkeklere nazaran daha fazla kayıtdışı ekonomide istihdam edilmekte ve kadınlar erkeklere göre daha sınırlı meslek gruplarında çalışma imkanına sahip olmaktadır. Bu faktörlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda gelir dağılımı adaletinin bozulmasına neden olmaktadır (Roy ve Le, 2019: 10).

Bu çalışmanın amacı 2006-2016 döneminde seçilmiş olan OECD ülkelerinde yaşanan cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerinde yaratmış olduğu etkiyi analiz etmektir. Çalışmanın ikinci bölümünde cinsiyet eşitsizliği ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi sorgulayan ampirik literatür gözden geçirilmiş, üçüncü bölümde veri, yöntem, ekonometrik uygulama ve başlıca bulgulara yer verilmiş, dördüncü bölümde ise elde edilen sonuçların özetlenmesi, değerlendirme ve öneriler ile çalışma sonlandırılmıştır.

LİTERATÜR TARAMASI

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ya da küresel cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik olarak literatür taraması incelendiğinde bu iki değişkeni ele alan çalışmanın sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliğine yönelik literatürün daha çok ekonomik büyüme üzerinde etkilerine yönelik olarak çalışmalar yoğunluk da iken gelir dağılımına yönelik literatürde ise literatürün daha çok gelir dağılımını belirleyen unsurlara yönelik olduğu görülmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ele alan çalışmalardan ilki Dollar ve Gatti (1999) tarafından yapılmıştır. Dollar ve Gatti (1999) eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin kişi başına gelir ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 127 ülke için 1975-1990 dönemine ait verileri kullanarak En Küçük Kareler yöntemi yardımıyla analiz etmişlerdir. Analizlerinde eğitimde cinsiyet eşitsizliği ile kişi başına gelir arasında negatif bir ilişkinin varolduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Costa ve diğerleri (2009) Latin Amerika Ülkelerinde (Arjantin, Brezilya, Şili, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Meksika, Paraguay ve Uruguay) işgücü piyasasında yaşanan cinsiyet eşitsizliği ile gelir artışı, yoksulluk ve gelir adaletsizliği arasındaki ilişkiyi mikro simülasyonlar yardımıyla analiz etmişlerdir. Analizlerinde işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kalmasına bağlı olarak kadınların işgücü piyasasına katılımında yaşanan artışın işgücü piyasasına erişim, yoksulluk ve gelir adaletsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Harkness (2010) kadınların istihdama katılımı ve kadınların çalışma hayatından elde ettikleri kazancın hanehalkı geliri üzerindeki etkisini 17 OECD ülkesinde mikro dataları kullanarak analiz etmiştir. Analizinde işgücü piyasasında cinsiyet eşitsizliğinin azaltılarak kadınların istihdama katılım oranlarının artırılmasının hanehalkı gelir eşitsizliğini önemli ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Bastagli ve diğerleri (2012) gelir dağılımı ve mali politikalar arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analizlerinde kadınların işgücü piyasasında daha düşük gelir elde etmesi ve daha kısa mesai saatlerine sahip olması gelir dağılımı adaletsizliğine neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kanwal ve Munir (2015) Güney Asya Ülkelerinde 1980-2010 dönemine ait verileri kullanarak eğitim ve cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemi ile araştırmışlardır. Araştırmaların da eğitim ve cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımının önemli belirleyicileri olduğu ve cinsiyet eşitsizliğinde yaşanan artışın gelir dağılımında da adaletsiz bir dağılıma neden olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Baliamoune-Lutz ve Macgillivray (2015) eğitimde cinsiyet eşitsizliği ile kişi başına gelir arasındaki ilişkiyi üç farklı döneme (1989-1992, 1992-2010 ve 2010-2012) ait verileri kullanarak 41 ülke için panel veri analizi yardımıyla test etmişlerdir. Araştırmalarında ilk ve ortaöğretimde cinsiyet eşitsizliğinin kişi başına düşen geliri olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Fonchamnyo ve Fokong (2017) Kamerun için 1970-2014 dönemine ait verileri kullanarak eğitimde cinsiyet eşitsizliği, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler (EKK) yöntemi yardımıyla analiz etmişlerdir. Analizlerinde eğitimde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği ve gelir dağılımı eşitsizliğinin ise ekonomik büyümeyi olumsuz bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Tunç (2018) 99 farklı gelişmişlik durumuna sahip ülkede kadın ayrımcılığına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin insani gelişmişlik düzeyi üzerindeki etkisini En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ve doğrusal kalıp kullanarak analiz etmiştir. Analizinde daha düşük gelir ve insani kalkınma düzeyine sahip ülkelerde yüksek gelirli ülkelere göre toplumsal cinsiyet eşitsizliğindeki artışın insani kalkınma düzeyini daha fazla oranda düşürdüğü ve cinsiyet temelinde eşitsizliklerin daha yüksek olduğu ve yoksulluğun kadınlaştığı sonucuna ulaşmıştır.

Baloch ve diğerleri (2018) cinsiyet eşitliği ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi 103 ülke için 2006-2013 dönemine ait verileri kullanarak dinamik panel veri analizi yardımıyla test etmişlerdir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Analizlerinde cinsiyet eşitliği ile gelir dağılımı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu ve kadın ve erkek arasındaki eşitliğin artırılmasının düşük gelir eşitsizliğine neden olacağı sonucuna ulaşmışlardır.

Cinsiyet eşitsizliği ile gelir dağılımı arasındaki literatür genel olarak değerlendirildiğinde, bir toplumda cinsiyet eşitsizliğinin artmasının gelir dağılımı adaletsizliğini artıracığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bunun temel nedenleride cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda; kadınların işgücüne katılımının düşük olmasına, kadınların daha düşük ücret almasına, kayıtdışı ekonominin yüksek olmasına ve kadınların daha sınırlı meslek gruplarında çalışma imkanına sahip olmasına bağlanmaktadır.

EKONOMETRİK ANALİZ

Veri ve Model

Ekonometrik analizde seçilmiş OECD Ülkelerinde (Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Yunanistan, İtalya, Letonya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovenya ve İngiltere) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi analiz edilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda ekonometrik analizde bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsil etmesi açısından GINI katsayısı kullanılmıştır. Bu katsayı OECD tarafından hesaplanmış olup 0-1 arasında bir değer almaktadır. Katsayının 0 (sıfır) değerini alması mutlak adil gelir dağılımını, 1 (bir) değerini alması ise mutlak adaletsiz gelir dağılımını ifade etmektedir.

Bağımsız değişkenler olarak ise öncelikle küresel cinsiyet eşitsizliği endeksi kullanılmıştır. Bu endeks 2006 yılından bu yana Dünya Ekonomik Formu (World Economic Forum) tarafından hesaplanmaktadır. Endeks 0-1 arasında değer almakta; endeksin 0 (sıfır) değerini alması cinsiyet eşitsizliğinin arttığını, 1 (bir) değerini alması ise cinsiyet eşitsizliğinin azaldığını göstermektedir (World Economic Forum, 2018: vii). Küresel cinsiyet eşitsizliği endeksinin yanında açıklayıcı değişken olarak ekonomik büyüme (% olarak) modele dahil edilmiştir.

Ekonometrik analiz periyodu, 2006-2016 dönemini kapsamaktadır. Analizde yıllık veriler kullanılmıştır. Ekonometrik analiz dönemine ait Ekonomik Büyüme verileri Dünya Bankası'nın (World Bank) Dünya Gelişme Göstergeleri (World Development Indicators) veri tabanından, GINI Katsayısı OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)'nin veri tabanından ve Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Dünya Ekonomik Formu (World Economic Forum) raporlarından temin edilmiştir.

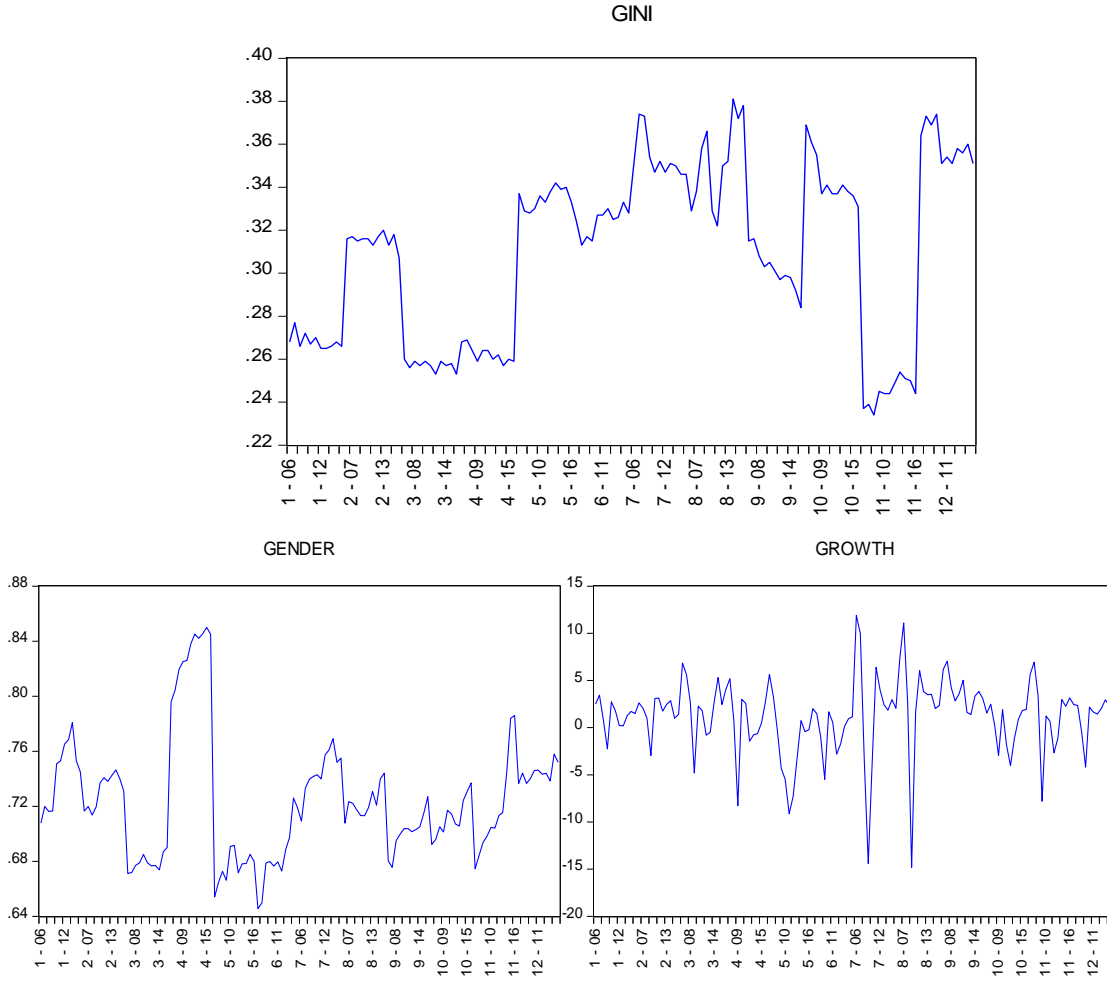
Seçilmiş OECD Ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini analiz etmek için model aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$\text{GINI}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Gender}_{it} + \beta_2 \text{Growth}_{it} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Modelde kullanılan değişkenlerin kısaltmaları ve temsil ettikleri değişkenlerin ismi; GINI: GINI Katsayısı (Gelir Dağılımı), Gender: Küresel Cinsiyet Eşitsizliğini, Growth: Ekonomik Büyüme ve ε_t ise hata terimlerini göstermektedir.

Şekil 1'de çalışmada kullanılan değişkenlerin düzey grafikleri verilmiştir. Şekil 1'den değişkenlerin kendi ortalama değerlerine yakın bir trend izledikleri görülmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 1. Analizde Kullanılan Değişkenlerin Düzey Grafikleri

Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Panel veri analizinde paneli oluşturan kesitlerin birbiriyle bağımlı olup olmamaları ile eğim katsayılarının homojen olup olmamalarının belirlenmesi özellikle serilerin durağanlıklarının araştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Çünkü birinci kuşak testler yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olduklarını varsayarken, ikinci kuşak testler ise yatay kesit bağımlılığı ve birimler arası korelasyonu dikkate almaktadır.

Literatürde yatay kesit bağımlılığını test etmek için çoğunlukla Pesaran (2004) CDLM testi, Breusch-Pagan (1980) CDLM1 testi ve Pesaran (2004) CDLM2 testlerinden yararlanılmaktadır. CDLM1 ve CDLM2 testleri $T > N$ durumunda, CDLM testi ise, $N > T$ durumunda yatay kesit bağımlılığını test eden tahminicilerdir. Çalışmadaki 2006-2016 dönemini kapsayan 11 yıl (T) ve 12 ülke (N) CDLM testinin uygulanmasını gerekli koşul haline getirmiştir (Güloğlu ve İvrendi, 2008). Test sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1'de sunulan bulgular sonucunda, yatay kesit bağımsızlığını ifade eden boş hipotez istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde reddedilememektedir.

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımsızlığı Test Sonuçları

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sabitli Model						
CD_{LM}	GINI		GENDER		GROWTH	
	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri	Test istatistiği	p-değeri
	-1,521	0,064	-0,654	0,256	-1,286	0,099

Paneli oluşturan serilerin homojenlik sınamaları için Pesaran ve Yamagata (2008)'nin delta test istatistiklerinden yararlanılmıştır. Tablo 2'de yer alan sonuçlara göre tahmini yapılan test istatistiklerinin olasılık değeri %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı değildir ve boş hipotez reddedilememektedir. Dolayısıyla panel veri setini oluşturan değişkenlerin homojen oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 2. Homojenlik Testi Sonuçları

Model	$\tilde{\Delta}$ test istatistiği	p. değeri	$\tilde{\Delta}_{adj}$ test istatistiği	p. değeri
$gini_{it} = \beta_1 + \beta_2 \cdot gender_{it} + \beta_3 \cdot growth_{it} + u_{it}$	-1,572	0,942	-1,926	0,973

Tablo 1'den hareketle serilerde yatay kesit bağımlılığının bulunmaması, Tablo 2'den hareketle eğim katsayılarının homojen olması nedeniyle, serilerin durağanlık araştırması yatay kesit bağımsızlığı ve homojenlik varsayımına dayanan Levin-Lin-Chu (LLC) test istatistiği ile gerçekleştirilmiştir. Levin ve Lin (1992), Levin ve diğerleri (2002) bağımlı değişken Y'nin birinci gecikme katsayısının (β_1) bütün yatay kesit birimleri için aynı olduğu varsayımını yapmaktadır.

Levin ve diğerleri (2002)'nin test ettikleri sıfır ve alternatif hipotezleri ve Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) regresyonu aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta Y_{i,t-1} + \delta_i \tau + \sum_{j=1}^{p_j} \phi_j \cdot \Delta Y_{i,t-j} + u_{it} \quad t = 1, 2, \dots, T \quad i = 1, 2, \dots, N$$

Denklemden τ trendi, yani eğilimi, α_i bireysel etkileri göstermektedir. u_{it} hata teriminin otokorelasyon problemi içermediği varsayılmaktadır. Ayrıca Levin ve Lin (1992,1993), Levin ve diğerleri (2002), N ve T'nin sonsuza gittiğini fakat T'nin daha hızlı oranda arttığını dolayısıyla N/T'nin sifıra yaklaştığını varsayarak denklemi, Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS) ile tahmin etmektedirler.

$$H_0 : \beta_i = \beta = 0$$

$$H_A : \beta_i = \beta < 0$$

H_0 hipotezi, ilgili serinin birim kök taşıdığını ifade ederken, Alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu belirtmektedir.

Tablo 3, değişkenlere ait hesaplanan LLC istatistik değerlerini ve olasılık değerlerini göstermektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3. Birim Kök Test Sonuçları

TEST	LLC	
DEĞİŞKEN	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GENDER	-2,636	0,00
GINI	-2,971	0,00
GROWTH	-8,900	0,00

Tablo 3'te yer alan sonuçlara göre her üç değişken için hesaplanan istatistik değerlerinin olasılık değerleri 0.01 anlamlılık seviyesinde anlamlıdır. Dolayısıyla paneli oluşturan bütün değişkenlerin düzeyde durağan oldukları görülmektedir.

Çalışmada (1) nolu regresyonun Panel En Küçük Kareler yöntemi ile tahmin edilmesinden önce seriler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) (DH) ile araştırılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi, vektör otoregresif modele dayanmakta, paneldeki bütün değişkenlerin ortak bir düzeyde durağan olmaları durumunda kullanılmakta ve yatay kesit bağımsızlığını varsaymaktadır. Bununla birlikte, Monte Carlo simülasyonları testin yatay kesit bağımlılığı şartları altında bile güçlü sonuçlar üretebildiğini göstermektedir (Bayar, 2017). Analizlerinde x ve y değişkenleri arasındaki ilişki doğrusal modellerle ele alınmaktadır:

$$y_{i,t} = \alpha_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Yukarıdaki eşitlikte bireysel etkilerin zamanla değişmediği, gecikme uzunluğu k 'nin paneldeki tüm yatay kesit birimleri için benzer olduğu varsayımları altında otoregresif parametre $\gamma_i(k)$ ve eğim katsayısı $\beta_i(k)$ 'nin ise gruplar arasında farklılaşabildiği kabul edilmiştir. DH testine ait hipotezler ise;

$$H_0 : \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N$$

$$H_1 : \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N_1 \quad \text{ve} \quad \beta_i \neq 0 \quad \forall i = N_1 + 1, \dots, N$$

şeklinindedir. Testin sıfır hipotezinde paneldeki tüm yatay kesitlerde x 'ten y 'ye doğru nedensellik ilişkisinin olmadığı kabul edilirken; alternatif hipotezde ise paneldeki bazı yatay kesitlerde x 'ten y 'ye doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu kabul edilir. Bu hipotezlerin sınanmasında Wald istatistiğinden yararlanılmaktadır. Bireysel Wald istatistiğinin ortalaması şeklinde elde edilen $W_{N,T}^{HnC}$ istatistiği aşağıdaki formül ile elde edilmektedir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012):

$$W_{N,T}^{HnC} = 1/N \cdot \sum_{i=1}^N W_{i,T}$$

Bu testte sıfır hipotezi altında ortalama istatistik $W_{N,T}^{HnC}$ 'nin dağılımı belirlenir. Bunun için T ve N'nin sonsuza gittiği asimptotik durum ve T'nin sabit olduğu yarı asimptotik durum ele alınmıştır. DH, T ve

N'nin sonsuza gittiği asimptotik durumda $Z_{N,T}^{Hnc}$ ortalama istatistiğinin, T'nin sabit olduğu ($T > 5 + 2K$ ise) durumda ise yarı asimptotik dağılıma sahip $\tilde{Z}_N^{HnC}$ ortalama istatistiğinin kullanılmasını önermiştir. Ortalama istatistikler aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012):

$$Z_{N,T}^{Hnc} = \sqrt{N/2K} \cdot (W_{N,T}^{HnC} - K) \rightarrow N(0,1)$$

$$\tilde{Z}_N^{HnC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} \cdot \sqrt{\frac{T-2K-5}{T-K-3}} \cdot \left[\left(\frac{T-2K-3}{T-2K-1} \right) \cdot W_{N,T}^{HnC} - K \right] \xrightarrow[N \rightarrow \infty]{} N(0,1)$$

DH testine ait analiz sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Tablo 4'teki sonuçlar ışığında çalışmada $N > T$ olduğundan nedenselliğin yorumlanması için $\tilde{Z}_N^{HnC}$ test istatistiğine bakıldığında, growth ve gini

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

değişkenleri arasında istatistiki olarak %5 anlamlılık seviyesinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Gender ve gini arasındaki nedensel ilişkilere bakıldığında ise gender değişkeninden gini değişkenine doğru %1 anlamlılık seviyesinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gender ve growth değişkenleri gini değişkeninin istatistiki olarak anlamlı Granger nedenidir.

Tablo 4. Dumitrescu ve Hurlin (DH) Panel Granger Non-Causality Test Sonuçları

Sfır Hipotez:	W-Stat.	Zbar-Stat.	P-değeri
GINI GENDER in Granger nedeni değildir	0.66752	-0.90621	0.3648
GENDER GINI'nin Granger nedeni değildir	4.01530	3.23559	0.0012
GROWTH GENDER'in Granger nedeni değildir	1.16171	-0.29481	0.7681
GENDER GROWTH'un Granger nedeni değildir	0.42305	-1.20866	0.2268
GROWTH GINI'nin Granger nedeni değildir	3.28158	2.32785	0.0199
GINI GROWTH'un Granger nedeni değildir	3.26242	2.30415	0.0212

Aralarında nedensellik ilişkisi tespit edilen Gini, Gender ve Growth değişkenlerine yönelik regresyon (1)'in tahmin aşamasında White'ın yatay kesit kovaryans katsayısı yöntemi kullanılarak standart hatalar düzeltilmiş, her bir yatay kesitteki farklı hata varyanslarının olduğu kadar aynı zamanda olası yatay kesitler arası korelasyon sorununu da bir çözüm getirilmiştir. Ek olarak, aynı boyuttaki değişken varyanslılığına izin vermek açısından yatay kesit ağırlıklı GLS (Genelleştirilmiş En Küçük Kareler) yöntemi de eşanlı olarak kullanılmıştır. Bu iki düzeltmenin yer aldığı tahmin sonuçları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Panel En Küçük Kareler Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: GINI				
Yöntem: Panel EGLS				
White cross-section standard errors & covariance (d.f. corrected)				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	t-ist	P-değeri.
GENDER	-0.194736	0.021111	-9.224483	0.0000
GROWTH	-0.001097	0.000373	-2.939123	0.0039
C	0.455806	0.015009	30.36887	0.0000

Tablo 5'te sunulan Panel EKK yöntemine göre, yüksek değer aldıkça cinsiyet eşitsizliğinin azaldığını ifade eden gender değişkeni, yüksek değer aldıkça gelir dağılımı adaletsizliğinin arttığını ifade eden gini değişkenini istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde etkilemektedir. Dolayısıyla ampirik bulgu, ele alınan ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gerçekleştirecekleri politikaların aslında gelir dağılımlarında da bir iyileşmeye yol açacağını göstermektedir. Growth değişkeninin gini değişkeni üzerindeki etkisi incelendiğinde ise istatistiki olarak anlamlı ve negatif olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ampirik bulgu, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi ekonomik büyümenin de ülkelerin gelir dağılımı üzerinde olumlu bir etki yaratacağını göstermektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya genelinde birçok ülkenin, amaçladıkları büyüme oranlarını nispeten istedikleri seviyeye çıkarmış olmalarına karşın gelir dağılımlarındaki adaletsizlik ve yoksullukla mücadele konularında çözüm önerileri aradıkları bilinmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yoksullukla dolayısıyla gelir dağılımındaki adalet ile ilişki içerisinde olan bir durumdur. Hem yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliğinin sebeplerinden birisidir hem de yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliğinin artışıyla doğru orantılı olarak artma eğilimi sergilemektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda kadınlar ve erkekler hane içinde dahi yoksulluğu farklı boyutlarda yaşamaktadırlar. Yani kadınlar erkeklerden daha fazla sıkıntı ile karşı karşıya kalmaktadır. Dahası, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, hane içinde gelir dağılımı, kaynakları kullanma, mülkiyet üzerinde söz sahibi olma konusunda eşitsizlikler, işgücü piyasasında maruz kalınan ayırım, ev işlerini yapmalarından dolayı iş hayatına katılamama, ekonomik ve politik anlamda sosyal dışlanma gibi sorunlara da yol açmaktadır (Topalhan ve Yeşilkaya, 2017).

Toplumsal barış açısından da gelir dağılımında adaletin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Özellikle teknolojik ilerlemelerle birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu insanların birbirlerinden oldukça farklı yaşam standartları içerisinde yaşadıklarını fark etmeleri sosyal sorunların nedenlerinden biri olmuştur. Bu anlamda, devlet eliyle gelir dağılımına müdahale edilmesi gerekli hale gelmektedir (Üzümcü ve diğerleri, 2014'den Aktaran Topalhan ve Yeşilkaya, 2017).

12 OECD ülkesi için 2006-2016 dönemi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin analiz edildiği bu çalışmada ampirik bulgular beklentilere uygun şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin gelir dağılımındaki adaletsizliği artırdığını ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla gelir dağılımında adaletsizliğe yol açan toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önüne geçebilmek son derece önemli bir husus haline gelmiştir. Cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele konusunda kız çocuklarına karşı uygulanan ayrımcılık ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Doğdukları andan itibaren çocuklar ebeveynlerince cinsiyetleri ön plana çıkarılmadan yetiştirilmelidir. İlaveten kadın sünneti, kadına yönelik şiddet, tecavüz hükümetler tarafından ciddi cezalar içeren yasalarla önlenmelidir. Kadınların sağlık gereksinimleri yaşam döngülerine göre doğumundan ölümüne kadar bir bütün olarak ele alınıp geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde hükümet düzeyinde her alanda kadına yönelik pozitif ayrımcılık yapılmalıdır (Demirgöz Bal, 2014).

Toplumsal bir sorun olan kadına yönelik her türlü ayrımcılık konusunda ülkeleri yönetenlerin, siyasi partilerin, hukuk, eğitim ve sağlık alanında çalışanların, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşları vb. toplumun her kesimini içine alacak farkındalık çalışmalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Bali moune–Lutz, Mina & McGillivray, Mark (2015). The impact of gender inequality in education on income in Africa and the Middle East. *Economic Modelling*, Vol: 47, 1–11.
- Baloch, Amdadullah; Noor, Zaleha Mohd; Habibullah, Muzafar Shah & Bani, Nor Yasmin Mhd (2018). The Effect of the Gender Equality on Income Inequality: A Dynamic Panel Approach. *Jurnal Ekonomi*, Malaysia 52 (2), 1-16.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Bastagli, Francesca; Coady, David & Gupta, Sanjeev (2012). Income Inequality and Fiscal Policy. *IMF Staff Discussion Note*, SDN/12/08.
- Bayar, Y. (2017). Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Emeklilik Fonları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Bir Panel Nedensellik Analizi, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 11 (1).
- Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980). The lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47 (1), 239-253.
- Costa, Joana; Silva, Elydia & Vaz, Fábio (2009). The Role Of Gender Inequalities In Explaining Income Growth, Poverty And Inequality: Evidence From Latin American Countries. *International Policy Centre for Inclusive Growth (IPC - IG)*, Working Paper number 52.
- Coşkun, Anahit & Özdemir, Resmiye (2012). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sağlığa Yansıması ve Kadın Sağlığı Hemşiresinin Rolü. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 9 (3): 30-39.
- Demirgöz, Bal M. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış, *KASHED*, 1(1): 15-28.
- Dollar, D. & Gatti, R. (1999). Gender Inequality, Income, and Growth: Are Good Times Good for Women?. Policy Research Report On Gender and Development Working Paper Series, No. 1. *Development Research Group/PREMNET, The World Bank*.
- Dumitrescu, E. I. & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger Non-Causality in Heterogeneous Panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Fonchamnyo, Dobdinga C. & Fokong, Nubonyin Hilda (2017). Educational Gender Gap, Economic Growth and Income Distribution: An Empirical Study of the Interrelationship in Cameroon. *International Journal of Economics and Finance*, Vol. 9, No. 3, 168-176.
- Güloğlu, B. & İvrendi, M. (2008). Output fluctuations: transitory or permanent? the case of Latin America. *Applied Economic Letters*, 17: 4, 381-386.
- Harkness, S. (2010). The contribution of women's employment and earnings to household income inequality: A crosscountry analysis. *Luxembourg Income Study (LIS) Working Paper Series*, No. 531.
- İpek, Egemen & Sekmen, Özlem (2016). Türkiye'de Gelir Dağılımının Sosyo Ekonomik Profili. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 12, 359-374.
- Kanwal, Ayesha & Munir, Kashif (2015). The Impact of Educational and Gender Inequality on Income Inequality in South Asia. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, MPRA Paper No. 66661, University of Central Punjab, Lahore, Pakistan, 1-33.
- Levin, A. & Lin, C.-F. (1992). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *UC San Diego*, Working Paper 92-23.
- Levin, A., C.-F. Lin & C.-S. Chu (2002), Unit root tests in panel data: Asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, Vol. 108: 1-24.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). OECD Data, Retrieved June 25, 2019 from <https://data.oecd.org/>.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *Cambridge Working Papers in Economics*, No: 435, Faculty of Economics, University of Cambridge.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with multifactor error structure. *Econometrica*, 74, 967-1012.
- Pesaran, M. H. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross- Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Roy, Amran & Le, Amy (2019). Gender Equality: Better for Growth, Debt, Income Equality and Sustainability. *Global Demographics & Retirement Research*, State Street Global Advisors.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Topalhan, T. & Yeşilkaya, F. (2017). Kadın Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi. *KARATAHTA İş Yazıları Dergisi*, 9: 55-82.
- Tunç, Mehtap (2018). Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına Göre Yatay Kesit Analiz. *Sosyoekonomi*, Vol. 26 (38), 221-251.
- World Bank (WB). Data Bank: World Development Indicators. Retrieved May 22, 2019 <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>.
- World Economic Forum (2019). Reports. Retrieved May 16, 2019 from <https://www.weforum.org/reports>.
- World Economic Forum (2018). The Global Gender Gap Report 2018. *World Economic Forum* 91-93 route de la Capite CH-1223 Cologny/Geneva Switzerland.

History Of Labour Movement In East Africa: Case Of Kenya And Tanzania

Salum Rashid MOHAMED¹

ABSTRACT:

This study looked at the history of labour movement in Kenya and Tanzania for the period between 1900s - 1980s. The two countries are the former British colonies and the founders of the East African Community. The study used desk review as a method of collecting necessary information and comparative method to analyse the information and compare the situation of labour movements in the two countries. It has been understood that the first labour movements in both countries appeared as spontaneous strikes carried out by workers in the transport sector (ports and railway), and that organisation into unions came later, and started as associations and friendly clubs. Situations before independence, in both countries, discouraged the development of any labour movement. British colonial regimes used different legal texts to freeze movements, until the beginning of 1940s. At this period, workers unions were weak and underground, but the struggle for independence awakened their strength. The situation after independence worsened, for the governments took complete control over the trade unions' activities, but was little bit better in Kenya than in Tanzania. Trade unions had to wait until the introduction of political liberalization to regain their freedom. The study contributes to existing knowledge base on labour movement in East African, and in Kenya and Tanzania in particular, using comparative approach.

Key words: Labour movement, Trade union, Kenya, Tanzania

Jel Code: Z10

---

¹Faculty of Arts and Social Sciences, Zanzibar University, salumshid@yahoo.co.uk

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

INTRODUCTION

The East African Community (EAC) is a regional intergovernmental organisation of six (6) Partner States, namely; Burundi, Kenya, Rwanda, South Sudan, Tanzania¹ and Uganda, with its headquarters in Arusha, Tanzania. Like in many regions in Africa, East African labour movements have long term history not only in the development of labour relations and working environment but also in political process that facilitated independence of most of the countries in the region. Kenya and Tanzania are the key founders of the EAC, together with Uganda. Labour is one of the issues that are given utmost importance in the union, particularly in the recent days with the free movement of workers and capital within the region.

It is argued that trade Union movement was introduced in Africa by the Western capitalist nations as a way of ensuring a constant supply of labour for the European plantation Agriculture and other business ventures. With time, the movement became an important agent for social change in Africa and particularly in Kenya and Tanzania (Mindu, 2002). At the outset, in the 1920s and 1930s, the study of labour history in Africa was closely linked to the study of migration of labour (Lucassen, 2013). These early studies of labour were to a great extent governed by colonial agendas which sought to maintain control over local populations, and in that context an accrued understanding of labour played a role in the paternalist advancement of moderated modernisation. By contrast, since the 1950s and 1960s, scholars who were sympathetic to African anti-colonial, nationalist movements focused on labour unions. Thus, trade unions were identified as the uncontested representatives of the working classes while their role in nation-building was also undeniable (Lucassen, 2013).

Kenya and Tanzania provide an excellent example of African countries with extensive history of labour and trade unionism in the region. Workers and their unions played extraordinary role not only in the struggle for the improvement of labour relations and working environment of workers but also in the fight for the independence of the entire countries. However, lack of documentation of this development and the absence of sufficient studies eclipse the role of these different actors. This renders accessibility of the history of labour movement difficult for many people in the region. More studies of this kind are required to publicise this development.

This article looked at the history of labour movements in East Africa during and after colonialism. The study covers the situation of workers and their movements during the period of 1900s to post colonial period of 1980s, with specific focus on Kenya and Tanzania. More specifically, the study aimed at: understanding the emergence of labour movements and their associated characteristics; the situation of labour movements (political, legal and capacity), both before and after independence; and finally, providing a conclusive comparison of the situation of labour movements between Kenya and Tanzania.

After this introduction the report will continue by exploring the emergence of labour movement in the region, including the first strikes and the formation of associations and unions. Then, the situation of labour movement before and after independence in Kenya and Tanzania will be elaborated before jumping to conclusion which provides the general comparison of the situation of labour movements between the two countries.

---

¹ The name Tanzania came in to life after the union between Tanganyika and Zanzibar in April 1964. Up until then the country was known as Tanganyika, covering the current Mainland Tanzania and Zanzibar covering the islands of Unguja and Pemba.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

METHODOLOGY

The study used desk review as a method of collecting necessary information about the subject. The information was then analysed using comparative approach to compare the situation of labour movements in the two study countries. The list of documents reviewed is provided in the reference.

EMERGENCE OF LABOUR MOVEMENT

It is not easy to establish the cut-off date on when exactly the workers' movements emerged in the entire region. Riddell (1962) argues that the development of labour movements in East Africa was slower compared to other parts of Africa. However, it is generally agreeable that the first workers' movement in the region was recorded during colonial era, just before the First World War (Oberst, 1988; Muir & Brown, 1974). They appeared as spontaneous strikes of workers which mostly tended to be violent and disruptive. In Kenya, for example, the first strike was organised in the year 1900 (Shiraz, 2009), while in Tanzania such a strike took place in 1920s (Babeiya, 2011).

Furthermore, Damachi et al (1979) argue that the trade union movement and the attempt to evolve effective industrial relations in Kenya have been intimately associated with the desire for national independence. This is primarily because the employers who were themselves foreigners were also associated with the ruling power, hence the struggle against the employer had to involve the unions in political activities. The distinction between trade union and political movements got more blurred when, as it turned out, the same trade union leaders became the driving force of the nationalist movement. Trade unions have thus paralleled and greatly contributed to nationalism and the realisation of an independent republic under majority rule (Damachi et al, 1979:237).

On the other hand, Bienefeld, (1979), considers Tanzania labour movement/ trade union development having passed in four stages: The first was characterised by total absence of trade union activity and by an equally thorough disinterest of such matters by the government. Until 1947 when a strike in the Dar es Salaam docks developed into a general strike that shocked the entire territory. The second stage is marked by government efforts to establish joint consultative bodies so as to strengthen communication that would prevent strike events and that would help to obstruct the development of trade unionism. It ended up by mid-1950s with the establishment of the Tanganyika Federation of Labour (TFL). Its task was to assist in the organisation of all workers eligible to join trade union. The third phase characterised by an increase of membership and trade union activity. Here trade unions occupy important place in the country, until the after independence when trade union integrated in the structure of the government and political party. The final phase is the decline of trade union importance.

The First Strikes

Kenyan workers began struggling for their economic and political rights as soon as foreign capital came to Kenya for its resources and labour. The first mass campaigns against colonialism were organised by peasants and were nationality-based. Although they scored valuable victories, they were defeated by a better armed colonial force (Shiraz, 2009).

Oberst (1988) noted that dock and railway workers led the general strikes in Dar es Salaam (1943 and 1947), Mombasa (in 1942, 1944 and 1947), Nairobi (in 1942 and 1944) and Zanzibar (in 1948). He holds the opinion that communication links between Dar es Salaam, Mombasa, Tanga, and Zanzibar undoubtedly played a role in the outbreak of strikes in those cities within such a short period. These cities are located on the cost of the Indian Ocean with harbours, commonly used for transportation of

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

goods and passengers. In the same way these cities happened to be the backbone of the colonial economy and government revenue and the centre of administration of the colonial governments in both Kenya and Tanzania.

One of the early activities of the Union was to struggle for an eight hour working day. This was the decision of the Second Annual General Meeting of the Labour Trade Union of Kenya, held from 6-13 September, 1936 (Shiraz, 2009). The strike for an 8-hour day and wage increases finally came to a successful end after 62 days and ended on June 3, 1937. The Union brought out another handbill informing workers about the success of the strike. All Nairobi employers agreed to an 8 hour day, and gave between 15-22% increases in wages and recognised the workers' right to be represented by their Unions. All workers dismissed during the strike were reinstated. The Union announced a demonstration to celebrate the Nairobi workers victory (Zezeza, 1993; Shiraz, 2009).

Another important strike is that of Mombasa Kenya which began on January 13 1947, and which was declared illegal under Defence Regulations, and ended twelve days later on the promise that conditions would be investigated. Over 15,000 workers were involved, with only the most highly paid white collar employees not participating it. Their claims included poor condition of living after the war, including severe overcrowding, food shortages and rising cost of living (Oberst, 1988). The table 1 below shows the statistics of the strikes and number of workers involved for both Kenya and Tanzania.

In Tanzania, the first strikes were conducted by workers in transport sector, mainly ports and railway (Oberst, 1988; Stichter, 1984). For example, in 1937, 250 dockworkers at Tanga Port ceased working in protest against low wages and poor working conditions. In 1939, the casual workers in the dockyard in Dar es Salaam staged a strike for two days protesting against piece rates and demanding higher pay. In 1943 dockworkers at Mwanza and Lindi staged two strikes protesting against poor living conditions and pay. The biggest strike of this period was organized by the dockworkers in Dar es Salaam in 1947, which gained great support from workers of all sectors and the public. Surprisingly, the dockworkers had no trade union but were just protesting spontaneously against bad employment conditions (Oberst, 1988).

Table 1: Strikes In Kenya And Tanzania 1949 - 1972

Years*	Kenya		Tanzania	
	No Of Strike	Workers Involved	No Of Strike	Workers Involved
1949			52	10,837
1950			50	7,444
1951			73	7,851
1952			82	10,547
1953			61	7,131
1954			43	4,621
1955			42	8,877
1956			54	17,695
1957			114	39,786
1958			153	67,430
1959			205	82,878
1960			203	89,495
1961			101	20,159
1962	285	-	152	48,434
1963	282	54,881	85	27,207
1964	231	67,038	24	3,582

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1965	186	82,250	13	884
1966	130	42,554	16	2062
1967	129	30,160	25	3,224
1968	93	20,428	13	1,906
1969	110	33,718	4	874
1970	79	18,739	3	357
1971	69	13,553	3	654
1972	94	27,510	0	0
Total	1,688	390,831	1,571	463,935

Source: Muir & Brown, 1974; Dudley 1979;

*The average number of strikes for the last seven years in Kenya (1955 -1961) is estimated to be 100 per year (Muir & Brown, 1974). Unfortunately, the data for the rest of the years is not available; however, the existing one is believed to be enough to give a clear picture on the strike trend in Kenya.

The 1947's general strike expressed the general dissatisfaction of the workers, and demanded shortening the working day, increase of wages, improving working conditions, medical treatment and sick pay. The result of this strike was the organization of workers into recognized associations and trade unions. At the end of 1947, five trade unions had registered themselves with the government authority: These were Stevedores and Dockworkers' Union; African Cooks, Washer-men and House Servants Association; the African Tailors Association; the Morogoro Personnel Servants Association; and the Dar es Salaam African Motor Drivers Association. The number of strikes organised and recorded each years from 1949 to 1972 is provided in the table 1 above.

Formation Of Unions/Associations

In Kenya, the working class began to set up their own organisations - trade unions - and used the strike weapon to achieve their goals. The colonial administration tried to divide the working class by preventing the formation of non-racial trade unions. Early trade unions included the East African Indian National Congress, in 1914 (Ramdas, 1970), Workers Federation of British East Africa (for European workers) which was formed in 1919 with Lee Mellor as the President and the Indian Employees Association formed in 1919 (Shiraz, 2009). Here it appears that the first trade unions in Kenya were dominated by foreigners, mainly Europeans and Indians. The formation of trade unions for Kenyan origins came later after having seen the experience of others. Shiraz argues that the first African workers' movements had to take the form of Associations, for example the Kenya African Civil Servants Association, the Railway African Staff Association, and the various local government staff associations - all formed after the First World War (Shiraz, 2009).

Damachi et al (1979) argue that trade unions in public sector in Kenya started as staff associations instead of trade unions, because it was easy to control them and since they had no legal backup and right to strike. The first national trade union in Kenya was formed in 1952 – the Kenya Federation of Registered Trade Unions (KFRTU) - which in 1955 changed to be the Kenya Federation of Labour (KFL).

Likewise, in Tanzania Tordoff (1967; in Babeiya, 2011) argues that the history of trade unions in Tanzania can be traced since 1920s with the formation of welfare societies and social clubs associations, such as The Kilimanjaro Motor Drivers Association (KMDA), The Tanganyika African Government Servants Association and The Union of Shop Assistants. However, these associations did not enjoy freedom because of stringent control from the colonial government (Bienefeld, 1979). He mentions the Trade Union Ordinance No.23 of 1932 as a vivid example of the mechanism of control as it gave too much power to the registrar of trade unions to control trade unions (Bienefeld, 1979;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Babeiya, 2011). These early organizations were not, however, involved in many industrial actions, their primary role was to organise mutual help among its members.

In 1930s an attempt to form trade union was made by African Civil Servants by forming the Tanganyika African Government Servants' Association. However by its objectives the association was said to look more like a staff association rather than a trade union. It did not pose any threat to the government, it did not articulate demands aimed at furthering and defending the economic interests of its members at work places (Mindó, 2002).

The first national trade union movement on the Tanzanian mainland was formed in 1956: the Tanganyika Federation of Labour. It was a conglomerate of small industrial and vocational unions which had emerged independently between 1946 and 1955, of which the most noteworthy were: The Dockworkers' and Stevedores' Union, The Tanganyika Railway Workers' Union, The Tanganyika Agricultural Plantation Workers' Union, The African Motor Drivers' and General Union, The Dar es Salaam Domestic Servants' Association, The Tanganyika Union of Public Employees, and The Tanganyika Mine Workers' Union. After 1953 all were registered under the Trade Union Ordinance. They had been formed independently in each activity, but before registration the Colonial Government had made an effort to guide them as to their organisation and functions in order to prevent them from becoming involved politically (Damachi et al, 1979:243).

THE SITUATION OF LABOUR MOVEMENT

The situation of labour movement is discussed here in terms of relationship between politics/government and workers union, legal environment and capacity of workers and their unions to address their demands, both before and after independence.

Before Independence

The political situation before independence is viewed in two faces: the relation with the colonial governments and that of the local politicians and political parties. These two represented different interpretations to trade unions, particularly with regards to engagement in political affairs.

Throughout the history of struggle for independence in Kenya and Tanzania there has been very close collaboration between workers unions and those involved in national politics (Babeiya, 2011; Bienefeld, 1979; Riddell, 1962; Shiraz, 2009). Many trade union activists and political parties saw that the only way to achieve their aims was to be active in direct political activities. In Kenya, trade unions collaborated with Kenya African Union (KAU) to fight for their independence while in Tanzania they joined hands with Tanzania African National Union (TANU) in exerting political pressure to the colonial administration (Babeiya, 2011). This is well confirmed by the fact that soon after independence the union leaders became occupants of various posts in the government, thing which led to erosion of the quality of leadership in the Trade Union movement (Mindó, 2002). This was particularly the case in Kenya where trade unions almost turned into political party after independence.

On the other side, the relationship between trade unions and the colonial governments was usually problematic. Because of avoiding political pressure, colonial governments in several occasions in both Kenya and Tanzania took measures to stop workers not only from engaging in political activities but also from organizing themselves in trade unions. Governments in both countries used legal ordinances to shutdown workers from striking and union formation. The situation was even worse in the public sector. The colonial administrations believed that when workers are organised would become powerful and consequently jeopardise their interests.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Legal texts were the main tool used by colonial governments to control workers' movements in both Kenya and Tanzania. There is no doubt that legal environment was not conducive for workers to favourably run their movements. All literature around this topic agree that colonial governments used to introduce new laws and regulation whenever they thought that pressure from workers were increasing. They did so not just to deny them an opportunity to address their work related challenges but also to block chances of forming collective groups which could jeopardise their political power.

In Kenya, despite the 1930 directive from the British Office to allow workers to form trade unions, it was not until 1943 that a statute was passed recognizing trade unions in Kenya. All legislation prior to this period was of repressive nature and designed to provide the government with powers to control unionism (Muir & Brown, 1974). Muir & Brown argue that in an attempt to discourage the development of trade unions during early 1950s the Government in Kenya used different measures such as (a) sponsoring the establishment of associations and works' committees to try to eliminate the need for unions at the shop level, (b) established statutory wage determination machinery by forming wages council for various industries and thereby try to eliminate the need for unions, (c) providing close control over the internal activities of the unions through the Registrar of Trade Unions powers to de-register the unions, and (d) extending compulsory arbitration and other restrictions to almost all major industries through liberal application of the Essential Services Ordinance. Thus, although the Government was overtly following a policy of union recognition was also actively discouraging the development of the unions (Muir & Brown, 1974).

In addition to that, the trade union movement was significantly weakened during the 1952-1958 period and its activities were generally restricted to non-political affairs due to the state of emergence declared by the government following the *Mau Mau*¹ movement in 1952 (Muir & Brown, 1974).

In Tanzania, in an attempt to control workers' resistance, the colonial government introduced: the Master and Servant Ordinance of 1923 to maintain discipline of workers and avoid strikes (Lwoga, 1987); the Trade Union Ordinance No.23 of 1932 which conferred much power to the registrar of trade unions to control trade unions (Bienefeld, 1979); and the Trade Unions Ordinance, No. 48 of 1956, requiring trade unions to be duly registered, (Dudley, 1979:9).

Again, in order to curb increasing nationalistic struggle, the registrar of trade unions in exercising his powers as per the Trade Unions Ordinance, No. 23 (1932) cancelled or deregistered several trade unions for derogating from the terms of registration. This trend is exemplified by cancellation of the Amalgamated African Motor Drivers' and Commercial Road Transport Workers' (1948) in 1950, the Lake Province Tailors' Association (1949) in 1951, African Cooks, Washer-men and Houseboys' Association in the register. Therefore, most of African trade unions were deregistered by 1951 except for the Dar es Salaam Asian Commercial Employees' Association (Lwoga, 1987).

Capacity is one of the important factors for the development of trade unions in the region. However, little has been written about the capacity of trade unions and their movement, both before and after independence. Capacity here has been assessed in terms of financial, organisational, membership and innovativeness in the approach.

Muir & Brown (1974) argue that trade union movement in Kenya benefited considerable external help from organisations such as British Trade Union Congress, American Federation of Labour etc which all took an active interest in problems of the workers in Africa after World War II. This help ranged from

---

¹ The violent, grass-roots resistance movement launched by the Kikuyu and related ethnic groups against the British colonial government in Kenya in the 1950s. It had its origins in the sense of deprivation felt by the Kikuyu, who had lost much of their land to white settlers.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

financial, educational to training and advice. This made trade union in Kenya to grow stronger after the war period. This argument corresponds with that of Shiraz (2009) who holds the opinion that technical capacity of trade unions in Kenya facilitated their achievement in their struggle. Shiraz translates the capacity of trade unions in Kenya through various communication strategies they developed to facilitate communication with their fellow workers and the community at large. These strategies included the establishment of printing/ publication services, development of the handbills which contained information of relevance to workers about their rights, and also about union matters and activities and which could be produced cheaply and distributed easily without colonial knowledge. The Union was successful in the strike because of good organisation and solidarity which could only be achieved with a good communication system. In terms of membership Trade union was estimated to have a total membership of 172,763 covering 30% of the total paid workforce in 1964 (Muir & Brown, 1974).

In the Tanzanian context Bienefeld, (1979) argues that the powerful labour movement forced the colonial Government to allow the formation of the influential Tanganyika Federation of Labour which then constituted a major threat to the regime during the struggle for independence. However, organizationally, the early trade unions in Tanzania were weak. The workers were too scattered and individualized in their work processes to mount an effective collective action. Ineffective and poor leadership was also a characteristic feature of the trade unions. Leaders' levels of education were said to be considerably low and only few leaders had enough capacities to manage (Riddell, 1962; Lwoga, 1987). Kiswahili was used as a unifying language, shared among all workers from different ethnic groups. This also helped to bring workers together and facilitate communication between them. In terms of membership Trade union was estimated to have a total membership of 147,710 covering 42% of all employee by 1964 (Dudley, 1979). However, this number increased significantly after the establishment of the National Union of Tanganyika Workers (NUTA) in the same year.

After Independence

This part explores the situation labour movement after independence in the three areas described above: political, legal and capacity environment. Politically, the situation after independence is a bit paradoxical. While there were strong collaboration between political parties and trade unions during the struggle for independence in Both Kenya and Tanzania, the situation turned to be problematic after attaining independence. This was not the expectation of most trade unionists. In Kenya the relation with the state seems to be a bit better in the sense that the majority of union leaders became higher officials in the government, but then this paralysed their role in the unions and so contributed to weakening the trade union movement. This is because the struggle for independence in Kenya was carried out within trade unions.

The worst condition of trade union in Kenya was demonstrated by several authors including Scott (1967), Muir & Brown (1974), Oberst, (1988), Scott, (1967). In their work which looked at the strike records between the period of 1963 to 1972, Muir & Brown noticed a sharp decline in number of strikes in Kenya since the passage of the Trade Disputes Act in 1965. From 1963 to 1965 there was an average of 233 strikes per year, while the average for the last seven years is 100 per year (Muir & Brown, 1974). The decline of strike is attached to the government effort to ban trade union movement in the country.

On the other hand, authors situate the political situation of trade unions in Kenya within trade unions themselves. Muir & Brown (1974) argue that much of the immediate post-independence labour unrest was attributed to the rivalries which developed between the two federations of labour that existed: the Kenya Federation of Labour (KFL) and the Kenya African Workers Congress (KAWC). In order to

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

restore unity in the labour movement and to negate international unions influence, President Kenyatta (by Presidential decree in 1965) deregistered both the KFL and the KAWC and established a single organization — the Central Organization of Trade Unions (COTU) (Muir & Brown, 1974). However, this arrangement put COTU in obligation of serving the government and not the workers. Additionally, there is also the question of revelry within the umbrella organisation – COTU – due to tribalism, especially during elections (Muir & Brown, 1974). Tribalism within the union acted as a setback of development not only of the central union (COTU) but also the affiliate unions that is supposed to supervise and support.

In Tanzania, Babeiya (2011) and Bienefeld (1979) describe the situation after independence as not conducive for the development of trade unions and their movements. Bienefeld refers this period as the “dead phase” of trade unions. As the independent government ventured into a multitude of socio-economic policies, political pressure from any social or political organization was taken by the government as unfavourable to national stability and development. This stance was affirmed by the declaration in 1965 that Tanzania was to be a one party state. As a result, trade unions and other civil society organizations were put under the control of the ruling party up to the time the country reintroduced liberal politics in early 1990s (Babeiya, 2011).

The decline in unions’ activities is also evidenced by Dudley (1979), who statistically demonstrated that there had been a serious decline trend of and, in some years, a complete disappearance of strikes during the period after independence to 1977, despite the economic difficulties of workers during the period.

In addition to that, Scott (1967) considers the abolition of the umbrella union (TFL) as making the trade unions as part of the government and ruling party and that leaders of those unions are just like other civil servants who hold no political views against the views of the government or party. This is particularly evident considering the fact that the newly introduced union (NUTA) had stronger linkage with the government. For example, the Minister of Labour was appointed the first General Secretary and given power to appoint deputies who would be responsible for running each industrial section of the new organisation. According to Scott Tanzania represents an extreme case in the process of union subordination to political leadership. He also puts Kenya in the same boat of subordination of trade unions giving example of COTU¹.

On the other hand, the conflict between the newly independent government and labour movement can be explained by high expectation of workers over the newly independent government and its failure to meet those expectations (Scott, 1967). The government found itself in dilemma of attracting foreign investors to boost the economy in the one hand and improving the condition of workers which could also mean imposing strict conditions to employers on the other hand. As a result of this dilemma the government impeded trade unions development to avoid pressure.

Legal environment for trade unions after independence seems to have not changed too much from the colonial period, in terms of restrictions to unions, particularly in Tanzania where measures to change the situation started earlier than in Kenya. In Kenya the Government, in 1965, passed the Trade Disputes Act to regulate collective bargaining relationships in both private and public sectors. Muir & Brown (1974) argue that this Act did little to change the restrictive legislative framework which existed prior to Independence. Thus it is not surprising to find that the Trade Disputes Act served to

---

¹ It is based on this trend that Scott (1967) interrogates himself whether trade unions were still necessary during the time after independence in most countries in Africa. He wrote: “*The general picture, then, is that unions in Africa are no longer independent institutions but are increasingly responsive to the policies enunciated by national political leaders. It is this fact which is central to the understanding of developments in the international field*” (page 29).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

place a number of restrictions upon the trade unions' collective bargaining activities. This Act was later amended in 1971 to give both the Minister of Labour and the Industrial Court wider powers over the collective bargaining process (Muir & Brown, 1974).

In 1962, following the outbreak of strikes, the Government of Tanganyika enacted several laws to restrict strikes almost totally: the Trade Unions Ordinance (Amendment) Act, No. 51 of 1962; the Trade Disputes (Settlement) Act No. 43 of 1962 to oblige all unions to affiliate with the T.F.L (which becomes the designated Federation), and to subject them to more stringent conditions of registration, including a strict control of the use of funds; the Civil Service (Negotiating Machinery) Act, No. 52 of 1962 to make all civil servants earning over £702 ineligible for union membership, and to establish a Joint Staff Council for the rest. All these together considerably curbed the power of the trade unions during very early period after independence in Tanzania (Bienefeld, 1979; Dudley, 1979).

Following 1964 coup d'état attempt, hundreds of people were arrested (including over 200 trade unionists), the TFL was dissolved by a new act, the National Union of Tanganyika Workers Act, which gave birth to the National Union of Tanzania (NUTA) (Bienefeld, 1979). Scott (1967) considers this act as making the trade unions as part of the government and ruling party and that leaders of those unions are just like other civil servants who hold no political views against the government or ruling party.

Regarding capacity environment, no specific studies could be found on capacity of trade union movement after independence in either of the two countries. However, looking at the various measures taken by the government in both countries to neutralise the union reasonable comments can be made regarding their capacity. It can also be seen within unions themselves in the events of conflicts and outflows of leaders. For example, in Kenya the capacity of trade unions are said to have been weakened due to at least four reasons: government control over the trade unions through the introduction of the Trade Disputes Act and control of COTU; poor operation of the umbrella organisation(s) which had the role of supporting affiliate member organisations; outflow of union leaders – most of them were taken by the new government to fill in important posts; and the eruption of tribalism within trade unions which brought unrest within unions and disintegrate solidarity among members and their administrations.

In the same way, in Tanzania, the capacity of trade unions after independence critically degraded due to similar reasons. However, researchers worked on this topic in the region describe Tanzania as representing an extreme case of trade union subordination (Bienefeld, 1979; Dudley, 1979; Jackson, 1979; Scott, 1967). To demonstrate the condition of trade union during this period Bienefeld (1979) quotes a speech of the General Secretary addressed to his own Council in 1972. He stated that "failure by leaders to make visits to the members had also contributed much towards the setback of the Union and members have been made to think that the whole organisation was dead¹" (Bienefeld, 1979:583).

CONCLUSION: GENERAL COMPARISON BETWEEN KENYA AND TANZANIA

This part presents an overall discussion in the form of comparison between the two countries. Generally, from the explanation above and the various sources reviewed in this study, we can say that there are more in common between the two countries regarding labour movement. It should be noted that the two countries have more or less experienced the same colonial regime. Just before the independence they were both under British colonial rule (which applied standardised form of

---

¹ The quotation was originally taken by the aforementioned author from the Daily News of 23 December 1972 published in Dar es Salaam, Tanzania.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

administration in the region. Most of directives regarding labour movement came from the British Colonial Office, even if their implementation was not necessary occurring in the same way or even at the same time. Together with the fact that both countries lie at the same geographical area give indication of existence of more similarities than differences. However, this could also mean the possibility of influencing each other in some of the interventions taken to regulate labour movement, both before and after independence.

One of the interesting similarities includes the fact that the trajectory of movements in both countries passed through the associations before getting to the trade union goal during colonial era. This was used as a strategy to mislead colonial regimes (which in both countries were unwilling to let unions thrive in fear of strengthening workers capacity to challenge their regimes), but also a result of legal barriers put in place by colonies. The difference in this point is the ideology of racism which dominated Kenyan associations during its early days. This led Kenyans to form association based on their racial differences and ethnicities (Indians, Africans and Europeans), but in later days the situation was rectified and more general unions established. Shiraz (2009) admits that the Kenya Indian Labour Trade Union (a union composed on only Kenyans of India origin) was transformed in April 1935 to the Labour Trade Union of Kenya to make it non racial. At the mean time he considers this as a significant step to bringing together workers of all races in Kenya.

In terms of political environment before and after independence, the two countries share the same trauma. Colonial administrations used legal ordinances to discourage trade union development. Because of this labour movement during colonial era was seriously compromised. A clear trend that can also be observed from both countries is the behaviour of the governments to restrict trade union activities and transform them into almost government entities after independence. Same path has been adopted by both countries, first started in Tanzania by integrating union leaders into the government, establishing new laws to strict their activities and then transforming and putting the umbrella organisation under government command. Kenya followed the same chain couple of years later, except the inflow of union leaders to the government was higher in Kenya than in Tanzania due to high integration between political activities and trade union movement during the struggle for independence.

In terms of legal environment labour movements in both countries suffered similar problems. They were both been shuttered down using legal texts, before and after independence. Except, here, some writers believe that the situation became worse after independence than before, and worse in Tanzania than in Kenya. This can be quickly evidenced by strike statistics which show complete disappearance of strikes during 1972 – 1976, despite the poor economic condition faced workers. This means that trade unions were almost dead during the early years after independence in Tanzania.

In terms of capacity of union a clear divergence has been remarked in terms of finance, innovation and even general organisation during colonial era and the struggle for their independence. The union in Kenya seems to have higher capacity in terms of organisation, finance and innovation of various techniques such as the development of communication strategy to facilitate circulation of information among members and the public. This capacity is also attributed to the inflow of foreign support. However, this capacity became incredibly weak after independence, in Kenya as well as in Tanzania, mainly because of the government restrictions to union movements. Muir & Brown (1974) admit that trade unions in many countries have either been brought directly under government controls or have been forced to operate within very restrictive legislation.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

REFERENCES

- C.M.F. Lwoga, (1987), "Historical Roots of the Labour Shortage Problem in the Sisal Industry in Tanzania: Contradictions of the Cheap Labour System" *Journal of Eastern African Research & Development*, Vol. 17 (1987), pp. 18-33;
- Damachi Ukandi G. et al, (1979), "Industrial Relations in Africa", International Institute for Labour Studies, Macmillan International College editions, the Macmillan Press LTD, London;
- Dr. William Minter, (2014), "African Trade Unions and Africa's Future: Strategic Choices in a Changing World", Solidarity Centre;
- Dudley Jackson, (1979), "The Disappearance of Strikes in Tanzania: Incomes Policy and Industrial Democracy", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 17, No. 2 (Jun., 1979), pp. 219-251;
- Durrani Shiraz, (2009), "Trade union movement leads the way in Kenya", *Information, Society and Justice*, Volume 2 No. 2, June 2009: pp 197-204;
- Edwin Babeiya, (2011), "Trade Unions and Democratization in Tanzania: End of an Era?", *Journal of Politics and Law* Vol. 4, No. 1; March 2011;
- Esther Bosibori Onduko, (2013), "Regional Integration and Professional Labour Mobility: A Case of East African Community (EAC)" Master Thesis, University of Nairobi, Kenya;
- Institute of Economic Affairs, (2010), "The Dynamics and Trends in Employment in Kenya", IEA Research Paper Series No. 1/2010, Nairobi;
- Jan Lucassen, (2013), "Outlines of a History of Labour", International Institute of Social History Research Paper 51;
- M. A. Bienefeld, (1979), "Trade Unions, the Labour Process, and the Tanzanian State", *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 17, No. 4 (Dec., 1979), pp. 553-593;
- Muir, J. Douglas and Brown, John L., (1974), "Trade Union Power and the Process of Economic Development: The Kenyan Example", *Industrial Relations*, Vol. 29, No. 3 (1974), pp. 474-496;
- Ndalilah Joseph W, (2012), "Colonial Capitalism and the Making of Wage Labour in Kimilili, Kenya: 1900-1963" *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2 No. 23; December 2012;
- Oberst, Timothy, (1988), "Transport Workers, Strikes and the "Imperial Response": Africa and the Post World War II Conjuncture", *African Studies Review*, Vol. 31, No. 1 (Apr., 1988), pp. 117-133, Cambridge University Press;
- Ramdas, R.V., (1970) "The Role of Indians in the Freedom Struggle of East Africa", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 32, Vol II (1970), pp. 281-287;
- Riddell John, (1962), "Trade Unionism in Africa as a Factor in Nation Building", *Civilisations*, Vol. 12, No. 1 (1962), pp. 27-45;
- Scott Roger, (1967), "Are Trade Unions Still Necessary in Africa?" *Transition*, No. 33 (Oct. - Nov., 1967), pp. 27-31, Indiana University Press on behalf of the Hutchins Centre for African and African American Research at Harvard University;
- Society for International Development, (2011), "East African Integration: Dynamics of Equity in Trade, Education, Media and Labour" Nairobi, Kenya;
- Stichter Sharon, (1984), "The Impact of the Depression on Workers' Movements in East and Central Africa, 1930-36", *Review (Fernand Braudel Center)*, Vol. 8, No. 1 (Summer, 1984), pp. 117-131, Research Foundation of State University of New York for and on behalf of the Fernand Braudel Center;
- Tayo Fashoyin, (2010), "Collective Bargaining and Employment Relations in Kenya" ILO Working Paper No. 13, Geneva;
- Touaibia Mohammed Zahir, (2014), "Land and Labour in Kenya Under British Colonial Rule from 1888 – 1953", Master thesis in African Civilisation, University of Oran, Algeria;
- Trywell Kalusopa et al, (2013), "Trade Union Services and Benefits in Africa", African Labour Research network;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

UNESCO, (1985), "General History of Africa. VII" Heinemann, California;
Zezeza Tiyaambe, (1993), "The Strike Movement in Colonial Kenya: The Era of the General Strikes",
Transafrican Journal of History, Vol. 22 (1993), pp. 1-23;
Official COTU website: <https://cotu-kenya.org/history-of-cotuk/>

Yerel Kuruluşların Mülteci ve Sığınmacılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarına Bakışı: Balıkesir Örneği¹

Öğr.Görevlisi Salih TOSUN²

Dr.Öğr.Üyesi Hasan AZAZI³

ÖZET:

Türkiye'nin mülteci ve sığınmacılara sosyal politika üretebilmesinin ve sürdürebilmesinde, en büyük etki şüphesiz devlet bütçesiyle arkasında durduğu güçlü ekonomik kaynak aktarımıdır. Ülkemizin bu sosyal politika uygulamalarına verdiği önem kadar, çalışmamıza da konu olan unsur, yerel hizmetin sunumunda görev alan yöneticilerin pratikteki hizmet sunumu ve sığınmacıların tümünü kapsayıcılığıdır. Çalışmamızda, ülkemizin uyguladığı sosyal politikaların yeterli, eksik veya geliştirilmesi gereken yönleri devletimiz adına bu politikaları yerelde uygulayan sosyal politika uygulayıcı kurum ve sivil toplum kuruluşları yöneticileriyle görüşülerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Balıkesir ilinde faaliyet gösteren resmi kurum yöneticileri ve STK yetkilileriyle nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle yapılan görüşmeler konulara ayrılmış ve temalar altında değerlendirilmiştir. Çalışmamızın amacı mülakat gerçekleştirilen katılımcıların tecrübelerini, sığınmacılara yönelik politikalar konusundaki faaliyetlerini, uygulamadaki eksik yönleri ve geleceğe ait planları tespit ederek, yerelde sığınmacılara uygulanan sosyal politika uygulamalarını literatüre kazandırmak hedeflenmiştir. Çalışmamız Balıkesir ilinde yetkili 16 kurum ve STK yetkilisine yöneltilen mülteci ve sığınmacılara yönelik, 8 soruya verdikleri yanıtları içermektedir.

Anahtar sözcükler: mülteci, sığınmacı, suriye, sosyal politika, sosyal yardım, yerel yönetim

JEL Kodu: F20,H70, H55, L30

¹ Bu çalışma Salih TOSUN'un yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye, salih.tosun@balikesir.edu.tr

³ ÇOMU, Biga İİBF, Çanakkale, Türkiye, hasanazazi@gmail.com

Overview Of Local Organizations And Social Policy Applications For Asylum Seekers: The Case Of Balıkesir

Lecturer Salih TOSUN¹

Assistant Prof.Dr. Hasan AZAZI²

ABSTRACT:

Turkey able to produce asylum seekers and refugees and its ability to sustain social policies that provide the greatest impact of the state budget is the transfer of economic resources. In our study, the element of the local service is the practical service provision of the managers involved in the provision of local services and the inclusion of all asylum seekers. In this study, it is tried to determine the aspects of the social policies applied by our country by discussing with the managers of social policy implementing institutions and non-governmental organizations implementing these policies locally. In this study, interviews conducted with officials of governmental institutions and NGOs working in Balıkesir province through qualitative research methods through in-depth semi-structured interview technique were devoted to subjects and evaluated under themes. The aim of the study was to determine the experiences of the interviewed participants, their activities on policies for asylum seekers, the shortcomings in implementation and the plans for the future and to bring the social policy implementations applied to asylum seekers in the literature into the literature. Our study includes answers to 8 questions directed to 16 institutions and NGO officials in Balıkesir.

Keywords: refugee, asylum seeker, syria, social policy, social assistance, local government page

JEL Code: F20, H70, H55, L30.

---

¹ Balıkesir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri, Türkiye, salih.tosun@balikesir.edu.tr

² ÇOMU, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Economics, Türkiye, hasanazazi@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Sosyal politika uygulamaları sanayi devrimiyle ön plana çıkarak başta işçileri korumaya yönelik politikalar olarak doğsa da zamanla tüm dezavantajlı grupları ve toplumda çözüm bekleyen tüm konuları kapsamıştır. Ülkemiz sosyal devlet ilkesini 1961 anayasasıyla benimsemiş, devlet politikası olarak günümüze kadar uygulamaya devam etmiştir. Son yüzyılın en büyük dezavantajlı grup kitlelerinden biriside şüphesiz mülteci ve sığınmacılardır. Ülkemizin sosyal politikaya uygulamalarına en çok ihtiyaç duyan kitlelerinden birisi olarak mülteci ve sığınmacı nüfusu kayıtsızlarla beraber 5 milyona dayanmıştır. Mülteci ve sığınmacıların tamamını ülkemiz kamplarda barındırabilecek ekonomik güce sahip olmadığından yüzde doksandan fazlası kamp dışı belirlenmiş illerde ikamet etmektedir. Kamp dışı yaşayan sığınmacıların barınma, eğitim, sağlık, ekonomik gelir, gıda, dil tercümanlık ve hukuki yardım gibi birçok konuda sosyal politika ihtiyacı doğmuştur. Ülkemiz mülteci ve sığınmacılara sosyal yardım ve hizmet uygulama bakımından dünyaya örnek olacak politikalar geliştirmiş ve birçok sığınmacı barındıran ülkelerden daha iyi hizmetler sunmuştur. Fakat bu ağır yük ve ekonomik külfetin sonucunda uygulamada eksik yönler, çözüm bekleyen sorunlar ve geliştirilmesi gereken politikalar mevcuttur.

Sığınmacılara ve mültecilere yönelik literatürde bulunan birçok çalışmada bu sosyal politikaların eksik ve yeterli yönlerine değinilmiştir. Çalışmamızda ise ülkemizin uyguladığı sosyal politikaların yeterli, eksik veya geliştirilmesi gereken yönleri devletimiz adına bu politikaları uygulayan sosyal politika uygulayıcı kurum ve sivil toplum kuruluşları yöneticileriyle görüşülerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Balıkesir ilinde faaliyet gösteren resmi kurum yöneticileri ve STK yetkilileriyle nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle yapılan görüşmeler konulara ayrılmış ve temalar altında değerlendirilmiştir. Çalışmamızda mülakat gerçekleştirilen katılımcıların tecrübesinden, sığınmacılara yönelik politikalar konusundaki faaliyet ve planlarını kavrama açısından görüşme yarı yapılandırılmış geliştirici nitelikte gerçekleştirilmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Sosyal politikanın çözüm aradığı konulardan birisi olarak göç Türkiye için son yılların önemli konularından biri haline gelmiştir. Göç olgusuna bakıldığında gerek ortaya çıkış sebepleri gerekse doğurduğu sonuçlarla sosyal politikanın önemli meselelerinden birisi haline gelmiştir. Göç, sadece salt bir nüfus hareketi olmakla kalmayıp, aynı zamanda bir sosyal politika konusu ve sorunu haline almıştır (Taşçı 2009:199). Türkiye, komşu ülkelerinde ortaya çıkan iç savaş ve terör olayları sonrası ortaya çıkan mülteci ve sığınmacı akınlarına yönelik sosyal politikalar üreten ve uygulayıcılığında tüm sosyo-ekonomik faktörlerle mücadele eden ülke konumundadır.

Aslan vd. (2018)'nin çalışmasında Suriye'den Türkiye'ye göç eden Suriyeli vatandaşlara Türk halkının bakış açısını öğrenmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmaya gönüllü olarak 14 üniversite öğrencisine yarı yapılandırılmış görüşme formuyla birlikte nitel araştırma veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan alt başlıklar iki tema altında toplanmıştır. Tutum teması altında duygu, düşünce ve davranış alt başlıkları bulunurken mültecilerin varlığının doğurguları temasının altında ekonomi, kültürel-toplumsal ve çözüm önerisi alt başlıkları bulunmaktadır.

Çözmez Polat ve Kaya(2017)'nin çalışmasında özellikle Suriyelilere yönelik ayrımcı tutumların günlük hayatta ve günlük konuşma pratiklerinde gözlenmesinden yola çıkarak; sığınmacılara yönelik hangi ötekileştirme tarzlarının daha çok kullanıldığı bu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunu farklı şehirlerden gelen ve çeşitli yurtlarda kalan 36 kadın, 9 erkek

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

toplam 45 üniversite öğrencisi ile gerçekleşmiştir. Bu araştırmada katılımcıların sığınmacılara yönelik tutumlarının ötekileştirme tarzları çerçevesinde değerlendirmek amacıyla demografik bilgi soruları dışında 13 yarı yapılandırılmış soru ve yorumlamaları beklenen 5 gazete başlığı kullanılmıştır. Mülakat çalışması araştırmacılar tarafından yürütülmüştür.

Alptekin vd. (2017)'nin çalışmasında; Konya'da, Suriyelilerle yakın ilişki içinde bulunan kurum/kuruluşların, amaçlı örneklem tekniği ile belirlenen 13 temsilci ile yarı yapılandırılmış bir form üzerinden derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırma geçici koruma altındaki Suriyelilerin acil çözüm bekleyen kimlik, barınma, kayıt, dil, eğitim, istihdam ve mevzuat odaklı birtakım sorunlar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde eğitim ve istihdama dair yaşanan sorunların öncelikli olarak ele alınması ve sosyal uyum sürecinin multidisipliner ve çok sektörlü bir yaklaşımla, planlı bir şekilde yönetilmesinin gerek olduğu üzerinde durulmuştur.

Levent ve Çayak (2017) çalışmasında Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşlerini incelemiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden, yüz yüze görüşme yoluyla yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak İstanbul ili Pendik ve Zeytinburnu ilçelerinde farklı derecelerdeki okullarda görev yapmakta olan 30 okul yöneticisi ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler nitel araştırma yöntemleri doğrultusunda kodlanarak temalar altında toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma bulgularına göre okul yöneticilerinin tamamına yakını, Suriyeli öğrencilerle ilgili olarak gerek kayıt sürecinde gerekse eğitim ve öğretimde en fazla iletişim problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra katılımcıların büyük bir kısmı, Suriyelilerin eğitiminde öğrenci kayıt sisteminin yetersizliğine dikkat çekmişlerdir.

Uzun ve Bütün (2016)'ün araştırmasında Samsun'un değişik yerlerinde görev yapan ve sınıfında Suriyeli öğrenci olan altı okul öncesi öğretmeni ile nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Araştırmada Suriyeli sığınmacı çocukların buldukları eğitim kurumlarına uyum sağlamakta ciddi güçlükler yaşadıkları görülmektedir. Yapılan görüşmelerde bütün katılımcıların birleştiği en önemli ortak noktanın çocukların Türkçe bilmemeleri nedeniyle hem öğretmenleri ile hem de akranları ile iletişim kuramayarak ciddi sorunlar yaşadıklarıdır. Aynı zamanda çocukların ülkemize tam olarak yerleşemedikleri ve sığınmacı konumunda oldukları için beslenme, barınma, temizlik gibi temel ihtiyaçlar noktasında sorunlar yaşadıkları saptanmıştır.

Topkaya ve Akdağ (2016)'ın çalışmasında mülteci ve sığınmacı akınlarının Suriye'nin sınır komşusu olan Kilis ilini sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan farklı şekillerde etkileri olduğu üzerinde durulmuştur. Çalışma 2014-2015 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenimlerini sürdüren toplam 18 öğretmen adayının Suriyeli sığınmacılara yönelik görüşleri üzerine gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Çalışma sonunda elde edilen veriler doğrultusunda Sosyal bilgiler öğretmen adayları, Suriyeli sığınmacıların gelmesiyle birlikte ülkelerinin kıymetini daha iyi anladıklarını, ev kiralılarının sığınmacıların gelmesiyle birlikte artış gösterdiğini, şehrin aşırı derecede kalabalıklaştığını, sığınmacılara yönelik kısmen olumsuz tutum içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sığınmacılara bireysel olarak parasal yardımda bulduklarını ve devletin sığınmacılara ücretsiz eğitim olanağı sağladığını ifade etmişlerdir.

Edward ve Hines-Martin (2015)'in çalışmasında yabancı kökenli nüfusun artmaya devam ederek ABD'nin iç kesimlerindeki şehirlere doğru genişledikçe, yerel halkın sağlık ve sosyal ihtiyaçların karşılamak için kaynak ve tesislerin yetmeyeceği belirtilmiştir. Bu çalışmanın amacı, hızla büyüyen

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yabancı nüfusa sahip bir güney metropol kentindeki göçmenler ve mülteciler için sağlık ve sosyal hizmetler sağlayıcılarının perspektiflerini tanımlamaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğiyle 10 sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcısına, derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Sağlayıcıların görüşünde, göçmen ve mültecilerin en büyük ihtiyacı acil sağlık hizmetlerine erişim ve kronik hastalıkların yönetimi olarak belirlendi. Hizmetlerinin önündeki engeller ve kolaylaştırıcılar erişilebilirlik, bulunabilirlik, satın alınabilirlik ve kabul edilebilirlik faktörleriyle ilişkilendirilmiştir.

EKONOMETRİK ANALİZ

Veri ve Model

Araştırmanın sürecinin öncesini ve sonrasını kapsayan zaman diliminde ister faydacı ister salt bilme amacıyla sistemli bilgi edinme yöntemidir. Bilimsel araştırma literatüre kuramsal katkı sunmak amacıyla olabileceği gibi uygulamada karşılaşılan sorunlara çözüm getirmek amacıyla da yapılabilir (Yenihan 2015: 113). Bilimsel araştırma süreci için olayların gözlenmesi ve bilgilerin toplanması sırasında belli bir düzene ve sistematığe göre hareket edilip bulguların düzenli bir şekilde sınıflandırılması önemsenmektedir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini sığınmacılara uygulanan sosyal yardım ve hizmetlerin değerlendirilmesinde uygulamayı sağlayıcı organların bakış açısı ve faydalanıcıların yeterli ya da yetersiz bulunduğu yönleri tüme varımla değerlendirerek rasyonel durumu ortaya koymaktır. Çalışmanın yürütüldüğü alan Balıkesir’de sığınmacılara sosyal politika konularında hizmet üreten yetkili makamlar ve STK yetkililerinden oluşmaktadır. Çalışmanın konusu gerek devlet gerek STK yetkililerinin görüşleri ile kamp dışı yaşayan sığınmacıların sosyal politikalarından yararlanma konusundaki durumu, ortaya konarak yeterlilik ve yetersizlikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada sığınmacılar uygulanan politikaların yeterliliğinin yanında eksik yönlerinin de görülerek maksimum fayda sağlayıcı çözüm önerileri ve geleceğe yönelik tamamlayıcı plan oluşturmada faydalınım kazanmak istenmiştir.

Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Konu gereği daha önce bu ölçek de bir araştırmanın yapılmamış olması nitel yöntemlerin seçilmesinde etkili olmuştur. Burada idarecilere yönlendirilen sorularla hem sığınmacıların yaşadığı süreç hakkındaki bilgi düzeyleri hem de sistemin eksik ya da yeterli yönleri uygulayıcılar tarafından görüntüsü elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sistemde yetkinliği olanların sisteme önerileri ve geliştirilebilir yönlerini açıklaması sağlanmıştır.

İdarecilerle görüşmede hem tecrübelerini yansıtması sağlanırken eksik yönleri açıklığa kavuşturmaları, yeterli durumları teyit etmeleri sağlanmıştır. Kişisel bilgileri onaylarına sunulmuş ve söylemleri tekrar kendilerine kontrol ettirilerek onaylandıktan sonra çalışmaya konulmuştur. İdarecilerin çoğuyla önceden telefonla randevu alınıp makamında ziyaret gerçekleştirilip yüz yüze görüşme sağlanmış bazılarıyla da telefonda iletişime geçilmiştir. Görüşülen idarecilerden bazıları isimlerinin çalışmanın içinde bulunabileceğini lakin görüşlerinin isimlendirilmesini istemedikleri için idareci görüşleri mülakat “M” olarak numaralandırılacaktır. Görüşmelerde idarecilerin ses kaydına müsaade etmemelerinden dolayı yazılı doküman olarak alınmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Elde edilen verileri açıklayabilmek amacıyla kavramlara ayırarak kavramlarla ilişkilendirilmesi içerik analizi olarak adlandırılır. Temelde benzer olan veriler anlaşılır biçimde yorumlanarak, belirlenmiş temalar ve kavramlar çerçevesinde birleştirilmiştir (Yenihan 2015: 113). Elde edilen veriler kavramsallaştırılarak düzenlenip bu verilere göre temalar oluşturulmaya çalışılmıştır. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklamayı sağlayacak kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Karataş 2015: 74). Betimsel analizle belirtilen ve yorumlanan veriler, içerik analizi sayesinde derinlemesine işlenerek yeni kavramlar keşfedilir. İçerik analizinde temelde amaç, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve okuyucunun anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlamaktır.

Tema 1: Türkiye'nin Seçilmesinin Nedenleri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sığınmacıların Türkiye'yi seçme nedeni ve tercih etmelerinin sebepleri aranmıştır. Bu kapsamda yukarıda da belirtildiği gibi farklı ülkelerden gelen sığınmacılarla ilgili, sosyal hizmet yetkililerine sorular yöneltilmiştir.

Tema 2: Geleceği Belirlenemeyen ve Öngörülemeyen Sığınmacılar

Ülkemizdeki sığınmacılarla ilgili önemli merak konularından birisi ülkelerine geri dönecekler mi, daha doğrusu dönmeyi isterler mi ya da vatandaşlık verilse kabul ederler mi? Ülkemizdeki sığınmacı potansiyeli zaten uzun süredir iç karışıklığı durmayan güvenin sağlanamadığı Irak, Suriye, Somali ve Afganistan gibi ülkeler kaynaklıdır. Bu ülkelere bakıldığında güven ortamının uzun vadede sağlanamayacağı tahmin edildiği için de anlaşılacağı gibi geri dönme umutlarını neredeyse kaybetmişlerdir. Özellikle Afganistan ve Irak gibi uzun dönem savaş halinin sürdüğü buna Suriye ve Somali gibi durmak bilmeyen ve giderek artan iç karışıklığı ve terör örgütlerinin varlığıyla yaşamın zorlaştığı, ülkelere sığınmacıların geri dönüşünü engellerken umutlarını da bitirmektedir.

Tema 3: Sığınmacıların Barınmasında Devlet Hizmetlerinin Yetersizliği

Sığınmacılar ülkemize barınma kamplarının kapasitesinin üzerinde gelmesi veya kendi istekleriyle bu kamplarda kalmak istemediklerinden dolayı kayıt altına alınarak belirlenen illere dağıtılmışlardır.

Tema 4: Sığınmacıların Vatandaşlarla Eşit Düzeyde Sağlanan Sağlık Hizmeti

Ülkemize savaş ve terör olaylarından kaçarak sığınan sığınmacılar, ülkemizde sunulan sağlık hizmetlerinden ücretsiz, Türk vatandaşlarıyla eşit ölçüde faydalanmaktadırlar.

Tema 5: Yönetici Katılımcılara Göre Sığınmacıların Çalışma Şartları ve İş İmkanlarına Ulaşma Yolları

İnsan hayatının belli bir standartta devamlılığını sağlamak ve yaşamı için gerekli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla paraya ihtiyaç duymaktadır.

Tema 6: Sığınmacılara Çok Boyutlu Sağlanan Sosyal Yardımlar

Ülkemiz, sosyal politika hizmetlerini halkına sunmayı ilke edinmiş bunu hem yasal olarak Anayasa'sında belirtmiş hem uygulayıcı devlet kurumları oluşturmuştur. Ülkemiz sosyal politika hizmetleri gereği yardımları kendi vatandaşlarına uyguladığı gibi ayırım gözetmeksizin korumasına aldığı sığınmacılara da sunmuştur.

Tema 7: Yönetici Katılımcıların Sığınmacıların Hukuki Haklarının Korunduğu Bilgi ve Bilinçlendirme Yeterliliğinin Sağlandığı Hakkındaki Görüşleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Görüşülen yöneticiler sığınmacıların hukuki bilgi düzeylerinin yeterli olduğunu ve ilgili kurumlarca gerekli bilgilendirmelerin yapıldığını belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Katılımcı politika uygulayıcı yöneticiler sığınmacıların düşük ücretli işlerde çalıştıklarını geçimlerini, buldukları her türlü işlerde çalışarak sağladıklarını fakat çalışmalarına yönelik yasal mevzuat eksikliği olduğundan sömürüye açık olduklarını ifade etmişlerdir. Yerel politika uygulayıcılarımız sığınmacıların hukuki haklarını bildiklerini, ülkemizde haklarının korunduğunu ve ülkemiz yasalarına uyduklarını ifade etmişlerdir. Kamp dışı yaşayan sığınmacılara sağlanan politika uygulamalarının, yerel politika uygulayıcılarının insiyatfinde olduğu düşünüldüğünde, ilden ile farklılıklar görülebilecektir. Balıkesir Akdeniz'e kıyısı olması sebebiyle Avrupa'ya kaçmak isteyen kayıt dışı sığınmacılar içinde uğrak noktalardan biridir. Balıkesir'de 3404 ikamet izni almış yabancı yaşarken 4715 Suriyeli yaşamını sürdürmektedir(Göç, 2019). Balıkesir'deki yöneticilerin sığınmacılara yönelik sosyal yardım ve hizmet uygulamaları önem arz etmektedir.

Sonuç olarak ülkemizde kamp dışı yaşayan sığınmacılara sağlanan sosyal yardım ve hizmetler beklentiyi karşılamakta yetersizdir. Yerel yönetimlerin bu konuda ek ekonomik kaynak ve sosyal yardım politikaları geliştirmesi gerekmektedir. İllerde yöneticilerin sığınmacılara yönelik görüşleri ve uygulamaları farklılık göstermekte genel bir sosyal politika kurumsallık ihtiyacı fark edilmektedir. Dezavantajlı gruplar arasında sığınmacı ve mültecilere yönelik kalıcı yerele indirgenmiş politika uygulamaları gerekirken yerel yönetimler ve STK'ların ortak paydada buluşması gerekmektedir. Günümüzün gündem belirsizliği olan göç olgusu yetkili makamlarca halkla paylaşımına gidilerek göç hareketini içinde barındıran halkın aydınlatılması gerekirken ve uzun vadeli planlar için görüş birliği oluşturulmalıdır. Geçici korumadakilere uygulanan sosyal yardım anlayışı, kısa süreli yardımı öngören afet yönetimi anlayışından çıkarılarak uzun vade de ve köklü göç yönetiminde sosyal yardım hizmet yetkisi barındırılmalı ve ilgili STK'ları ve halkı da içine alan güçlü sistematik yapılanma oluşturulmalıdır. Sosyal politika uygulamaları tüm yerinden edilmiş göç mağdurlarını dünyanın her yerinde kapsadığında ve etkili uygulandığında önemli bir sosyal politika sorunu nihayetinde çözülmüş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Alptekin, K.& Akarçay U. D. Ustabası G., D.(2018). Konya'da Geçici Koruma Altında Yaşayan Suriyeliler Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 40/2, Ss: 87-114 ISSN: 2148-9424.
- Aslan, A.& Cambaz, H. Z. & Karasu, S. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Algı ve Görüşlerine Yönelik Bir Nitel Araştırma. *Research Studies Anatolia Journal* Vol:1, Issue:3; pp:472-489.
- Çözmez Polat, F.& Kaya, E. (2017). Bir Ötekileştirme Pratiği: Türkiye'de Yaşayan Suriyelilere Yönelik Tutumlar. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 38-48.
- Edward, J. & Hines-Martin, V. (2015). Exploring the Providers Perspective of Health and Social Service Availability for Immigrants and Refugees in a Southern Urban Community” *Journal of Immigrant and Minority Health*. Volume 17, Issue 4, pp 1185–1191.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2015, 62-80.
- Levent, F. & Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt:14-1, Sayı:27, s.21-46.
- Taşçı, F. (2009). Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç. *Kamu-İş Dergisi*, Cilt.10, Sayı.4, 177-204.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Topkaya, Y. & Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 767-786.
- Uzun, E. M.& Bütün, E. (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1 Sayı:1 ss.72-83.

Sürdürülebilir Kalkınmayı Hedef Edinmiş Birleşmiş Milletlerin Sosyal Koruma Misyonu

Arş. Gör. Ruhâl SAMANLI ¹

ÖZET:

Birleşmiş Milletler, barışı sağlamak ve barışsever devletlere destek olmak gibi hedeflerinin yanı sıra sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerleme amacını da taşımaktadır. Devletler arasında ortak menfaatleri koruyarak, bireylerin karşılaşılabileceği riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmakla görevli olan Birleşmiş Milletler (BM), amaçları doğrultusunda sosyal koruma çalışmalarına da önem vermektedir. İnsanların risklere maruz kalmalarının önüne geçmeyi, kendilerini tehlikelere ve gelir noksanlıklarına karşı korumalarını amaçlayan sosyal koruma, yapabilirlikleri artırmak, yoksulluğu azaltmak ve hassasiyeti yüksek kitlenin sorunlarına çare olmak için oluşturulmuş programlardır. Barış ve adalet kavramlarının düstur edinilmesi ekonomik, sosyal ve siyasal ilerleme çalışmalarına özen gösterilmesi gelecek kaygısının etkisinde kalınarak daha yaşanılabilir bir dünya oluşturma amacı ile bütünleşmektedir. Sürdürülebilirliğin dinamizmine katkı sağlayacak sosyal koruma çalışmaları hakkaniyete dayanan refahın bölüşümüne ve yoksulluğun önlenmesine katkı sağlayacaktır. 25-27 Eylül 2015 tarihinde BM genel merkezinde bir araya gelen dünya liderleri de yoksulluğun önlenmesi noktasında yaşanılabilir bir dünyanın devamlılığını ifade eden sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma araçlarının etkisini kabul etmiştir. Sürdürülebilir kalkınma araçlarının etkin kullanımı birçok sorunu ortadan kaldıracaktır. Sürdürülebilir kalkınma araçları, gerçekleştirilmek istenen sürdürülebilir kaliteli yaşam koşullarının oluşturulmasına, barış ve huzur ortamının var olmasına etki edecektir.

Anahtar sözcükler: Birleşmiş Milletler, sosyal koruma, sürdürülebilir kalkınma

JEL Kodu: JEL: I30

---

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi ruhals@karatekin.edu.tr

The United Nations' Mission of Social Protection Targeting Sustainable Development

Arş Gör. Ruhal SAMANLI ¹

ABSTRACT:

In addition to maintaining international peace and supporting peace-loving states, the United Nations (UN) also aims to promote sustainable economic and social progress. The UN, which is responsible for reducing or eliminating the risks that individuals may face by protecting states' common interests, emphasizes social protection efforts for its own purposes. Social protection programs aiming to prevent people from being exposed to risks, protect themselves against danger and income shortages, enhancing capabilities of people, reducing poverty and to be remedy for highly sensitive mass is very important. The UN adopts the principles of peace and justice and integrates them with a focus on economic, social, and political progress with the aim of creating a more livable world driven by concern for the future. Social protection efforts that promote the dynamism of sustainability will also contribute to equitable distribution of wealth and the prevention of poverty. In a meeting at the UN headquarters on 25–27 September 2015, global leaders acknowledged the impact of sustainable economic and social development tools, referring to the importance of a livable world for preventing poverty. To using effective sustainable development tools happen eliminates many problems. Sustainable development tools are effective in creating quality living conditions, peace and tranquility.

Keywords: United Nations, social protection, sustainable development

JEL Code: JEL: I30

---

¹ Çankırı Karatekin University, ruhals@karatekin.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

1900'lü yıllardan itibaren bir dizi konferanslar yapılarak ve neredeyse benzer hedefler benimsenerek 2019 yılına gelinmiştir. 2019 yılına kadar yapılan konferansların çıktıkları raporlarda belirtilen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını anlamak açısından küresel çok boyutlu yoksulluk endeksine bakmak yeterli olacaktır. Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi küresel nüfusun %76'sını kapsayan 101 ülkeden 5,7 milyar insanı ele almıştır. Endekse göre aşırı yoksulluk içerisinde yaşayan insanlar sağlık, eğitim ve yaşam standartlarının önemli göstergelerinin en az yarısından yoksundur. Çok boyutlu yoksulluk içerisinde olanlar ise belirtilen göstergelerin en az üçte birinden yoksundur. 101 ülkeden elde edilen verilere göre 1,3 milyar insan çok boyutlu yoksundur. 700 milyonun üzerinde insan temiz suya ve sıhhi koşullara erişmekte zorluk çekmektedir. Günlük 1,90 ABD dolarının altında gelir elde ederek yaşamını devam ettirmeye çalışanların %70'i Güney doğu Asya ve Sahra altı Afrika'da yaşamaktadır. Bu insanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için hastalıklara karşı savunmasızdır (Global multidimensional poverty Index,2019:5; Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri,2016:1-2).

Sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası olan ve teknolojinin gelişiminin neticesi olan birçok teknolojik alet hayatımızı kolaylaştırmakta ve olanaklarımızı artırmaktadır. Fakat teknolojinin gelişiyor olması bazı insanların hayatına etki etmemektedir. Yaşamın devamlılığına yönelik gereksinimlerini karşılayamayan ekonomik, sosyal ve siyasal alandan dışlanan insanlar, açlıkla ve hastalıklarla mücadele etmektedir. Günümüzde 24 saatlik zaman dilimini aç geçiren, dolayısıyla aç uyumak zorunda kalan insanlar bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 5 dakikada bir çocuk açlıkla ilişkili bir hastalıktan dolayı hayatını kaybetmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşayanların çok şanslı olduğu düşünülse de bu ülkelerde de 30 milyon çocuk yoksundur (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2016:1-2). Geçmişte olduğu gibi günümüzde de zaruri gereksinimlerini temin edemeyen insanlar, uluslararası alanda yapılan birçok konferansın, toplantının, ekonomik ve sosyal içerikli programın gündemindedir. Bu durum sorunların küreselleştiğini ve çözüme ulaştırılması için acil planların gerekliliğini göstermektedir.

“Küresel hâle gelmiş sorunlarla ilgilenen uluslararası güç” sıfatını taşıyan Birleşmiş Milletler (BM), sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirmenin yanı sıra yoksulluğu ve açlığı sonlandırma misyonunu da yürütmeye çalışmaktadır. 25-27 Eylül 2015 tarihinde BM genel merkezinde bir araya gelen dünya liderleri de yoksulluğun önlenmesi noktasında yaşanılabilir bir dünyanın devamlılığını ifade eden sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma araçlarının etkisini kabul etmiştir (www.un.org.tr/belgeler/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri). Sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarından birinin ihmal edilmesi ekonomik, sosyal ve çevresel gelişmenin önünde engeldir. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınmanın 3 boyutunun birlikteliği için BM tarafından önemsenen modern sosyal koruma çalışmaları gündeme gelmektedir. Bu çalışmada da BM'nin sürdürülebilir kalkınma ile birlikte yürütmeye çalıştığı ve direkt olarak sosyal-ekonomik ve dolaylı olarak çevresel sorunlar için çare kabul ettiği sosyal koruma misyonu açıklanacaktır. Çalışmada sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ile sosyal koruma ilişkisi ve küresel güç olan BM'nin sosyal koruma misyonu yerli ve yabancı yazılmış eserlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında yer alan veriler yerli ve yabancı kaynaklardan, küresel çok boyutlu yoksulluk endeksinden, sürdürülebilir kalkınma hedefleri raporlarından ve BM belgelerinden elde edilmiştir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

Uzun süreli planları içermesi bakımından dinamik bir geçmişe sahip olan, var olmak, devam ettirmek, desteklemek anlamlarına gelen sürdürülebilirlik mevcut kaynakların gelecekte kullanılması kaygısını taşımaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak *The Limits of Growth* isimli eserde kullanılmıştır. 1972 Stockholm Konferansı'nı sürdürülebilirliğin önünü açan konferans olarak belirtmemiz yanlış olmayacaktır. Bruntland Komisyonu, hazırladığı “Our Common Future” (Ortak Geleceğimiz) isimli rapor

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ile sürdürülebilirliğin kavramsal çerçeveye oturtulmasını sağlamıştır. Bruntland Komisyonu'na göre "Sürdürülebilirlik bugünün insanının gereksinimlerini ve beklentilerini gelecek nesillerin gereksinim ve beklentilerini karşılayabilme gücünden ödün vermeksizin karşılamaktır." Kalkınma daha önce üretim sürecinde var olmamış teknolojinin kullanılması ile mümkün olan bir süreç olduğu için "sürdürülebilir kalkınma yatay olarak sürekli genişleyebilen bir kalkınma stratejisinin varlığını gerekli kılar." Sürdürülebilir kalkınma ile geçmişten günümüze kadar kazanmakta olan sektörlerden daha farklı sektörlerin ve istihdam şekillerinin doğacağı öngörülmektedir (Özer,2017:2-3; Akgül,2010:3-12; Meadows vd., 1972:21; Yeldan ve Yıldırım, 2015:8-11; Our Common Future, 29-31).

Sürdürülebilir kalkınmanın birbiriyle ilişkili olan ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarından sadece ekonomik boyutuna veya çevresel boyutuna odaklanması klasik hakların temelden sarsılmasına yol açmaktadır. Ekonomik büyümenin önemsizleşmesi çevresel ve sosyal maliyetlerin ihmal edilmesi doğayı ve insanı etkileyen faktörlerin göz ardı edildiğini göstermektedir. Stockholm Konferansı'nda gıda ve temiz su güvenliğinin tehlikede olduğu belirtilmiş ve sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutu önemsizleştiğinde temiz bir çevrede yaşamının hem bir gereklilik hem de bir hak olduğu gerçeğinin inkâr edilmiş olacağı öne sürülmüştür. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda (UNCHE) insanın kendine ve gelecek nesillere karşı en önemli sorumluluğunun içinde yaşadığı çevreyi koruması ve iyileştirmesi olduğu belirtilerek diğer boyutlar göz ardı edilmeksizin çevresel boyuta özen gösterilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Hak, Janouskova ve Moldan, 2016:566; UNEP, 1972:1-2).

1992 yılında Rio de Janeiro'da hükümetler düzeyinde yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı "Rio Konferansı" olarak isimlendirilmektedir. Konferans sonucunda ortaya konan Gündem 21, Orman İlkeleri, Rio Bildirisi, İklim Değişikliği ve Biyoçeşitlilik Sözleşmeleri sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyut ile dengeli bir ilişki kurmasını önermektedir. Çevre ve Gelişim Hakkındaki BM raporunda yer alan ekonomik, sosyal ve çevresel boyut ile ilişkili hedefler 27 ilke ile belirtilmiştir. Bu 27 ilke içerisinde sadece çevre boyutu ile ilişkisi olmayan ilkeler de bulunmaktadır. Örneğin 1. İlkede sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde insanın olduğu belirtilerek insanın yaşama hakkını ihlal edecek bir sürdürülebilirliğin mümkün olamayacağını altı çizilmiştir. 5. İlkede sürdürülebilir kalkınma için yaşam türleri arasındaki ayrımların azaltılması ile fakirliğin ortadan kaldırılacağı ve ihtiyaçların daha kolay temin edileceği belirtilmiştir. 6. ilkede az kalkınmış ve çevresel olarak savunmasız ülkelerin korunması gerektiği, 7. ilkede ise devletlerin ortaklık ruhu ile hareket etmesi gerektiği yer almıştır. 8.ilkede belirtilen sürdürülebilir kalkınma ayrım yapmaksızın tüm insanların yaşam standartlarını yükseltme amacını taşımalıdır. 21. İlkede sürdürülebilirliğin gençliğin yaratıcılığı, idealleri ve başarıları ile gerçekleştirilebileceği belirtilmektedir (Özer,2017:2-7; Yapıcı,2003:2; Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu, 1992:1-4).

BM, 2000 yılında sürdürülebilir kalkınma için evrensel seferberlik ilan etmiştir. Bu seferlikte toplumların birbirine ortak bağlar ile bağlandığı ve insan onurunu korumanın ortak sorumluluk olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda 2000 yılından 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen bir eylem planı belirlenmiştir. "Binyıl amaçları" olarak ifade edilen sekiz ana başlıklı eylem planının birinci sırasında açlığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmak yer almaktadır. Diğer hedefler sırasıyla herkesin temel eğitim almasını sağlamak, kadınların konumunu güçlendirmek ve cinsiyet eşitliğini geliştirmek, çocuk ölümlerini azaltmak, anne sağlığını iyileştirmek, HIV/AIDS ve diğer salgın hastalıklar ile mücadele etmek, çevresel sürdürülebilirliği sağlamak ve kalkınma için küresel ortaklık geliştirmektir (UNDG, 2016 19; Derin,2018: 2).

2002 yılında Rio +10 isimli konferansta dünya sürdürülebilir kalkınma zirvesinin ve Rio Konferansı'nın sonuçları ile 2015 hedeflerine ulaşma çabaları ele alınmıştır. Konferans sonunda 153 maddelik bir eylem planı ve siyasi bildiri hazırlanmıştır. Eylem planı ile öncelikle yoksulluğun ortadan kaldırılması, sürdürülebilirliği desteklemeyen üretimin ve tüketimin desteklenmemesi gerekliliği, ekonomik ve sosyal sürdürülebilir kalkınmanın doğal kaynaklar temelinde korunması gerekliliği belirtilmiştir. Siyasi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bildiride ise ülkelerin yükümlülüklerinin somut eylemlere dönüştürülmesi ile yaşam kalitesinin yükseltileceği öngörülmüştür (Uzun,2003:3; United Nations, 2002:10-11; Derin,2018:2; Akgül,2010 :8).

2012 yılında Rio +20 isimli konferansta oluşturulan 283 maddelik “İstedığımız Gelecek” isimli yol haritası, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri konusunda üst düzeyde katılımlı politik bir panelin gerçekleştirilmesi kararını içermektedir. 2015 yılında ise binyıl kalkınma hedeflerinin devamı niteliğinde, 17 küresel hedef ile 169 alt hedefin belirlendiği 2030 gündemi kabul edilmiştir. Gündemde 15 yıl içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan 3 ana hedef şunlardır:

1. aşırı yoksulluğu sona erdirmek
2. eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele
3. iklim değişikliğini düzeltmek (United Nations A/RES/70/1:5-6; Özer,2017:17).

Sürdürülebilir Kalkınma ve Sosyal Koruma İlişkisi

Avcılık ve toplayıcılık zamanlarında hayvanların ehlileştirilmesi insan emeğinden çok hayvan gücünün kullanılmasına neden olmuştur. Tarım devriminde ise göçebe yaşam biçiminin terk edilip yerleşik yaşam biçiminin benimsenmesi ile insan emeği ve hayvan gücü birleşerek daha güçlü hâle gelmiştir. Bu dönemde karşılaşılabilecek risklerin hafifliği kapsamlı sosyal koruma anlayışını gerektirmemiştir. Yaşamın sürdürülebilirliğinin kas gücüne bağımlı olması buhar gücünün hayatın her alanına sirayet etmesiyle değişmiştir. Buhar gücünün kullanıldığı birinci sanayi devrimi 1760'tan 1840'lara kadar devam etmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında etkili olan ikinci sanayi devrimi hızlı ve kolay bir şekilde ve kısa sürede üretim yapma olanağı sağlamıştır. Bilgisayarların ve internetin kullanılması ile “bilgisayar devrimi” veya “dijital devrim” olarak belirtilen üçüncü sanayi devrimi 1960'larda başlamıştır. Günümüzde dijital devrimin üzerine inşa edilen dördüncü sanayi devrimi yazılımların ve yapay zekâ gücünün kullanılması ile hayatın her yönünü kolaylaştırmakla birlikte beraberinde farklı sorunları da getirmektedir (Schwab, 2016:6-8; Meadows vd., 1972: 181).

Sanayi devrimi sermayenin daha hızlı, kolay ve seri üretim yapmasını sağlamış olsa da yoksulluğun, işsizliğin ve çalışan yoksulluğunun ortaya çıkışına etki ederek kümülatif sosyal sorunlar yarattığını söylemek mümkündür. İlk olarak 17. yüzyılda konuşulan ve günümüze kadar gelen ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel ve teknolojik boyutlara sahip makro bir sorun olan yoksulluk, bireyin asgari yaşam koşullarını sağlayamaması noktasında sosyal politika çalışmalarının konusudur. Bireysel, psikolojik ve kültürel etkilerin tesiri altında olan yoksulluk emeğin disipline edilememesi, yardımların organize edilememesi, hak kavramının yeteri kadar anlaşılabilmesi ve uygulamalarda tesirini gösterememesi gibi etkenler nedeni ile yıllardır çözümlenmeyi bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Herkes tarafından kabul edilmiş bir yoksulluk tanımı olmamasına karşın genel olarak hayati olan ve arzu edilen bir durumdan veya ihtiyaçtan mahrum kalmaktır (Sarıipek,2018:39). Yoksulluk, sosyal koruma çalışmalarının hedef kitlesi içerisinde olan ve yeterli gelire sahip olmayıp sosyal yardımlara (işsiz, muhtaç, engelli, yaşlı ve çocuklara yapılan sağlık, gıda, konut, yakacak giyim, ev eşyası yardımları) ve sosyal hizmetlere gereksinim duyan kitlenin ekonomik ve sosyal hayattan dışlanmasıdır. Dışlanan kitlenin seslerini duyuramaması sömürüye maruz kalmalarına yol açmaktadır (Sarıipek,2018:40-41). Maddi güvencenin varlığı ekonomik ve sosyal hayatı iyileştirirken maddi güvenceden yoksun kalmak da ekonomik ve sosyal hayatın dışına itilmeye neden olmaktadır. Tek boyutlu olduğu gerekçesiyle eleştiriliyor olsa da yoğun olarak kullanılan gelir testleri ile kişilerin yoksunlukları belirlenip yoksulluklarına karar verilmekte ve bu doğrultuda yardımlar yapılmaktadır (Bingöl, 2017:134-135; Yapıcı,2003:5; Kim ve Choi, 2019:2-9).

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, İnsani yaşama koşullarını mümkün kılan gereksinimlerin yokluğu noktasında çok boyutlu yoksulluktan bahsetmektedir. “Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi” yoksulluğu sadece gelir yoksulluğu ile ilişkili görmemektedir. Eğitim, sağlık ve iyi yaşam olanaklarından

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

mahrum kalmak gibi birçok faktör de yoksulluğu etkilemektedir. Birçok faktörün etkili olması yaşamın bir bütün olarak ele alınması gerekliliğini gündeme taşımaktadır. Aksi durum bir tarafı iyileştirirken diğer tarafın yıkımına yol açmaktadır (GMPI, 2019:10-20; Özgen,2018:7).

Uzun bir geçmişe sahip olan yoksulluk iyi organize edilmemiş, önleyici olmayan, sadece teşhis edici programlarla yönetilmektedir. Hedef kitlesi tüm insanlar olan ve liberalizmin ortaya çıkarmış olduğu ortamda ciddi adımlar atıldığı takdirde yoksulluğu yok edebilecek güce sahip sosyal politikalar, yürüttükleri programlar vasıtası ile refah seviyesi yüksek toplumlar yaratmayı amaçlamaktadır. Mikro sosyal politika uygulamaları ile yerel ve bölgesel sorunlar çözümlenerek, kapsamı ve hedef kitlesi geniş, uzun vadeli uygulamalar olan makro sosyal politika uygulamaları ile küresel sorunlar çözümlenerek toplum olarak kalkınmanın önünün açılacağı öngörülmektedir (Bingöl,2017:139; Şenses, 2002 32-33).

Yoksulluk ve yoksulluğun bariz sonucu olan açlık, hastalık gibi sorunlar insanlığın sonunu getirebilecek yapıdadır. İnsanlığın yok olmamasının tek yolu ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilir kalkınmanın birlikte düşünülmesidir. “Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Raporu” ise sürdürülebilirliğin sosyal boyutunun eksik kaldığını belirtmektedir. Sosyal boyutun tamamlanması için insanın korunmasının yansira sosyal bütünleşmeye gereken önemin verilmesi ve her bir fert lehine eşitliğin ve adaletin gözetilmesi gerekmektedir. 2015 BM Genel Kurul raporunda sürdürülebilirliğin kesintiye uğramaması için insanın korunması gerektiği belirtilmiştir. Hassasiyeti yüksek kişilerle birlikte tüm insanların korunması güçlü sosyal koruma politikalarını gerektirmektedir. Günümüze gelene kadar teknoloji ile birlikte üretimin geçirdiği evrim, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunun önemsendiğini göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel ve sosyal boyutları da bulunmaktadır. İnsan hayatını doğrudan etkileyen çevresel ve sosyal boyut, insanın önemsenmesi gerektiğini belirten bir dizi konferansa ve söyleme konu olmasına rağmen eksik kalmıştır. Modern sosyal koruma anlayışı küreselleşen dünyanın insanı ihmal etmesini önlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsani gelişimin önünü tıkayanlar sosyal korumanın karşısında durmaktadır. 21 Ekim 2015 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu raporunda tüm insanların hastalıktan, yoksulluktan arınmış bir şekilde yaşaması için dönüşüme ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (United Nations, 2015:5-10; UNDG, 2016:14).

İnsan hayatını iyileştirecek dönüşüm ekonomik, sosyal ve insani gelişimin anahtarı olan sosyal koruma ile gerçekleştirilecektir. Dünya Bankası tarafından oluşturulan **social safety net**'in kapsamının genişletilerek “Sosyal Koruma” adını alması ile sosyal hiyerarşinin en altında olan ve hassasiyeti yüksek kişilerin karşılaşabilecekleri risklerin üstesinden gelmeleri kolaylaşacaktır. Sosyal koruma bu bireylerin muhtaç olma durumlarını azaltarak karşılaştıkları sosyal sorunların zararlarının azaltılmasını veya yok edilmesini amaçlamaktadır. Gelişmiş ve gelişmemiş ülke ayrımı yapılmaksızın tüm ülkelerin sunması gereken insani yaşam koşulları sosyal koruma politikalarının öncelikleri arasında yer almaktadır. Sosyal koruma politikalarının insani gelişiminin sağlayıcıları olduklarını belirtmek doğru bir yaklaşımdır. Sosyal koruma politikaları acil yardımlarla birlikte uzun süreli desteğe ihtiyaç duyanların karşılaştıkları ve karşılaşabilecekleri engelleri aşmalarında aranılan yardımcılarıdır. Sosyal koruma politikaları, beşerî sermaye gelişimini organize ederek ailelerinin imkânı olmadığı için eğitime katılmayan çocukların eğitimlerini desteklemekte ve ihtiyaç sahibi kişilerin sayısını azaltmaktadır. Finansal sorumluluğun korkutuculuğuna bağlı olarak kimi ülkeler ileri düzeyde sosyal koruma politikalarını oluşturamadıkları için basit sosyal koruma politikalarının sorumluluğunu alabilmektedir. (UNDP, 2018:30; Kidd ve Kabare 2019:9-10; Yuningsih, Salamah ve Nurwati, 2018:7). Bu durum “uluslararası güç” olarak bilinen örgütleri harekete geçirmektedir.

Uluslararası Güç: Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler (BM), barışı sağlamak ve barışsever devletlere destek olmak gibi hedeflerinin yanı sıra sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerleme amacını da taşımaktadır. Devletler arasında ortak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

menfaatleri koruyarak riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmak görevlerini üstlenen BM, amaçları doğrultusunda çalışma programları yürütmektedir. Özellikle ülkesel düzeyi aşan “küresel sürdürülebilirlik” kavramı uluslararası güce sahip BM’nin ilgi alanına girmektedir. Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile üç ayaklı bir yapıya benzeyen sürdürülebilirlik ekonomik verimliliğin artırılması, çevre kalitesinin korunması, sosyal eşitliğin ve adaletin sağlanması ile yaşam kalitesinin korunmasını ve yükseltilmesini hedeflemektedir. Üç ayaktan birinin işlevini yerine getirememesi durumunda sürdürülebilirlik aksayacaktır. Sürdürülebilirliği etkileme gücü olan ve sosyal sorunlar içerisinde uzun bir geçmişe sahip yoksulluk BM’nin çalışma konuları içerisinde (Thomas, 2006: 2-7).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1992 yılından itibaren 17 Ekim gününü “Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Günü” ilan etmiştir. 1995 yılında ise BM tarafından düzenlenen Kopenhag Toplumsal Kalkınma Dünya Zirvesi’nde yoksulluğun yok edilmesinin insanlığın ekonomik, sosyal, politik sürdürülebilirliğinin sağlanması için gereklilik olduğundan bahsedilmiştir. 1996 senesi “Yoksulluğun Yok Edilmesi Uluslararası Yılı” ilan edilmiş, 2006 yılında ise 10. yılı kutlanmıştır. Her yıl “Ülkeler ve Yoksulluk Konferansı” düzenleyen Dünya Bankası (DB), kalkınmamış ülkelerin sorunu olan yoksulluğun piyasa dostu politikalarla yok edilebileceğini savunmuştur. IMF ise her 3 yılda bir yoksulluğu azaltma stratejilerini içeren raporlar yayımlamaktadır. Liberal ekonominin güçsüzü güçlü karşısında ezen, emeği sermaye karşısında zayıf düşüren, devleti piyasa karşısında etkisiz kılan eşitsizliğe ve adaletsizliğe yol açan yapısı birçok insanı yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. Liberalizmin olumsuz etkisini gidermek amacıyla 1980’li yıllardan itibaren önemli hâle gelen sosyal koruma politikaları sosyal güvenliğin sadece gelirle ilişkili olan yapısından farklı olarak insan haklarını merkeze almaktadır (Koray, 2007:15-22; UNDP, 2018:91).

Birleşmiş Milletlerin Sosyal Koruma Misyonu

Birleşmiş Milletler (BM) yayınladığı birçok raporunda doğrudan veya dolaylı olarak sosyal korumaya değinmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 23. maddesinde sosyal koruma kavramına doğrudan yer verilir. 25. maddesinde de dolaylı olarak sosyal korumadan bahsedilir. Madde 23 insan haysiyetine yakışan bir yaşam için sosyal korumayı tamamlayacak faktörün adil bir ücret olduğunu belirtir. Madde 25 evlilik içinde ve dışında doğmuş her bireyin sosyal güvenceden yararlanabileceğini belirtir. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 28.maddesinde sosyal koruma kavramı kullanılarak engellilerin yeterli yaşam standardına ulaştırılması için sosyal korumadan ve yoksulluk azaltıcı programlardan yararlanması gerektiği vurgulanır. Yoksulluğun azaltılması ve iyi yaşam standardına ulaşması ile sosyal koruma arasında bir bağ olduğundan söz etmek mümkündür. “BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” madde 11-14, “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” madde 5, “Tüm Göçmen Çalışanların ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme” madde 27-61 ve ILO’nun Philadelphia Bildirgesi madde 3 sosyal güvenlik hakkı bağlamında devletin sosyal koruma sağlama yükümlülüğünü ifade etmektedir. Sürdürülebilirliğin dinamizmine katkı sağlayacak sosyal koruma çalışmaları hakkaniyete dayanan bir bölüşüme ve yoksulluğun önlenmesine katkı sağlayacaktır. 25-27 Eylül 2015 tarihinde BM genel merkezinde bir araya gelen dünya liderleri de yoksulluğun önlenmesi noktasında yaşanılabilir bir dünyanın devamlılığını ifade eden sürdürülebilir ekonomik ve toplumsal kalkınma araçlarının etkisini kabul etmiş ve bunu kendi çalışma programlarına dâhil etmişlerdir. BM kendi sorumluluklarını uzmanlık kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirmektedir.

Sosyal korumanın sağlıklı bir ortamda gerçekleştirileceğine inanan ILO, 102 sayılı sözleşmesi ile sosyal korumanın asgari çerçevesini çizmiştir. ILO, 101. Uluslararası Çalışma Konferansı’nda kabul edilen “Tavsiye Kararı” ile doğumdan ölüme kadar süren yaşam döngüsü içerisinde sosyal korumayı önermektedir. ILO, Sosyal koruma tabanlarının oluşturulması ve sürdürülmesi için üyelere rehber olma rolünü üstlenmektedir. ILO’ya göre yaşamın başlangıcından itibaren temel sağlık ve eğitim hizmetlerine erişebilen bireyler temel ihtiyaç gelirlerini elde ettikleri takdirde asgari koruma sağlayabileceklerdir

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

(Bierbaum vd., 2015:6). Çalışanın kendisini koruyan ve çalışmaya bağlı sosyal güvenlik anlayışından toplumun tamamını kapsayan sosyal koruma anlayışına geçilmesi ILO'nun yenilenme çabası olarak BM tarafından desteklenmiştir. ILO, 2012 yılından itibaren resmi internet sayfasında örgütün temel ilgi alanları bölümünde "sosyal güvenlik" başlığı yerine "sosyal koruma" ifadesini kullanmaya başlamıştır. ILO'ya göre "Dünya derin bir sosyal adaletsizlik krizi yaşamaktadır. Bu kriz yaşam standardını tehdit ederek eşitsizlikleri ve yoksul insan sayısını artırmaktadır." ILO, 2008'de gerçekleştirilen 97. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda adil bir küreselleşme için sosyal adalet bildirgesi yayınlamıştır. 202 sayılı Ulusal Sosyal Koruma Tabanlarının Oluşturulması Tavsiye Kararı sosyal güvenliğin sosyal koruma çatısı altında yer alarak 21. yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebileceğini belirtir. Son yıllarda yaklaşık 136 ülkeye teknik yardımlar yapan ILO'ya göre küresel krize karşı etkili ve hızlı yanıt veren ülkeler yeterli sosyal koruma sistemine sahiptir (Bierbaum, Schildberg ve Cichon, 2017:4-7; Yuningsih, Salamah ve Nurwati, 2018:7-8).

Risk grupları olarak ifade edilenler ile herhangi bir özel duruma sahip olan kişilere sağlanan sosyal yardım mekanizmalarının aksaması veya sosyal ağların gerekli şekilde çalışmaması sonucunda bu kişilerin yoksulluk ile karşılaşma ihtimali yüksektir. Yoksulluk ile karşılaşan kitlenin ilaç ve hastane masraflarını karşılayacak maddi yeterlilikten yoksun kalması sağlık sorunlarını da ortaya çıkarmaktadır. World Health Organization (WHO), 2014 Raporunda güçlendirilmesi gereken ve kırılgan grupta yer alan kişilerin sosyal koruma planlarından eşit ve eksiksiz olarak yararlanmasına özel önem verdiğini belirtmekte ve sunduğu sağlık hizmetleri ile sosyal koruma politikalarına katkıda bulunmaktadır. (WHO, 2014:10; WHO, 2006:15).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ise kalkınma sürecini başarıyla tamamlamış ve barış içinde yaşayan toplumlar oluşturma amacındadır. UNESCO, kapsamlı eğitim politikalarına sahip tek BM ajansı olarak sosyal korumaya katkı yapmaktadır. Örgüt, insanı ve toplumları dönüştürecek büyük değişimlere yol açacak eğitim ve beşerî sermayeyi geliştirme rolü ile sosyal koruma politikalarının en kıymetli parçasıdır. Ayrıca, sosyal sorunların azaltılmasına katkı sağlayarak topyekûn sürdürülebilir kalkınmanın destekleyicisidir. Yukarıya doğru toplumsal hareketliliğin belirleyicisi olan eğitim birçok insanın olumsuz yaşam şartlarından uzaklaşmasına yardımcı olmaktadır. Toplumsal yapının gelişiminde ölçüt olabilen pasif bilgi kazanımından daha fazlası olan unsurlar tutum, değer, beceri ve anlayış kazanımıdır. Toplumun gelişmişliğini sağlayan bilgiler, tutumlar, değerler ve beceriler ödüllendirildikleri takdirde kalıcı olabilecek, dolayısıyla sürdürülebilir sosyal koruma çalışmalarına katkı sağlayacaklardır (Kerbage ve Hariri, 2007:42; Samanlı, 2017:184).

BM'nin diğer bir uzmanlık birimi olan Dünya Bankası'na (DB) göre sosyal koruma çok ayaklı bir yapıdır. Sosyal koruma öncelikle temel güvenceden oluşmaktadır. Finansmanı ise özel uzmanlar tarafından sağlanmaktadır. Yoksulluk karşıtı politika çalışmalarını yürüten DB, sosyal ve ekonomik analizi bünyesinde barındıran çok disiplinli bir yaklaşım olan Yoksulluk ve Sosyal Etki Analizi'ni (PSIA) geliştirmiştir (Chalamwong ve Meepien, 2012:2).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile üçlü saçı ayağını andıran sürdürülebilirlik, makro dengelerle ilişkide olan kapsamlı çalışmalardır. Sermayenin, emeğin, kültürel birikimlerin, sosyal olayların ve çevreyi etkileyen faktörlerin sınır ötesi hareketliliği, etrafıca değerlendirildiğinde sürdürülebilirliğin önemi artacaktır. Sürdürülebilirlik başlığı altında yürütülen çalışmaların, her alanda gelecek kaygısını içermesi ve bir bütün olarak değerlendirilmesi uluslararası alanda faaliyet gösteren örgütlerin çalışmalarının konusunu oluşturmaktadır.

Uluslararası arenada yer alan ve ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda etkileyici güce sahip tüm konuları gündemine alarak konferanslar yapıp raporlar oluşturan Birleşmiş Milletler (BM), bu sorumluluğunda yüksek beklentilerle karşı karşıya kalmaktadır. Tüm insanlığın korunması adına

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sürdürülebilir kalkınmaya bir bütün olarak yaklaşılmasını öneren BM, holistik yapısı ile insanlığın geleceğini koruyacak tek çözümün sosyal koruma olduğunu belirtmekte ve bu yöndeki uygulamaları teşvik etmektedir.

20.yy. sosyal politika aracı olan sosyal koruma uygulamaları, son zamanlarda ekonomik hareketliliğin etkisi altında yaşanan sosyal ve çevresel hak ihlallerini ortadan kaldırma aracı olarak kabul edilmektedir. İnsan onuru ile bağdaşmayan yaşam koşullarında yaşamaya mecbur kalan insanların hayatlarını iyileştirmek ve toplum dışına itilmelerini önlemek için geliştirilen planlar dizisidir. Temel hak ve hürriyetlerin oluşturulmasından başlanarak insani gelişimin her safhasında yer alan sosyal korumanın önceliği hassasiyeti yüksek kişiler olsa da tüm insanları kapsama almaktadır. Hedefleri ve kapsamına aldığı konular ile uluslararası alanda değer gören, sosyal koruma, uygulamalı çalışmalarının sonuçları itibarıyla iyileştirici role sahip etkisi yüksek planlar dizisidir.

KAYNAKLAR

- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi, Sayı 4, 133-164
- Bierbaum M., & Opper A., Tromp S., Cichon M. (2015). "A Social Protection Floor Index: Monitoring National Social Protection Policy Implementation", Friedrich-Ebert-Stiftung, Global Policy and Development.
- Bierbaum, M., & Schildberg, C., Cichon, M. (2017). Social Protection Floor Index Discussion Paper.
- Bingöl, E. S. (2017). Kamu Yönetimi ve Yoksulluk Bağlamında Yeni Yoksulluk Yönetimi, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt: 28, Sayı:1, Nisan.
- Chalamwong, Y., & Meepien, J. (2012). Poverty and Just Social Protection in Thailand. ASEAN Economic Bulletin, Vol. 29, No. 3, Sustainable and Just Social Protection in Southeast Asia (December 2012), pp. 230-244. Yusof Ishak Institute.
- Derin, M. (2018). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Sağlık Alanına İlişkin Mevcut Durum Analizi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 11, Sayı 57. Haziran.
- Global Multidimensional Poverty Index (2019). United Nations Development Program and Oxford Poverty and Human Development Initiative.
- Häk, T., & Janoušková, S., Moldan, B. (2016). "Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators", Charles University Environment Centre, 2/407, 162 00 Prague, Czech Republic
- Kidd, S., & Kabare, K. (2019). Social Protection and Disability in Rwanda, Working Paper, August. Development Pathways Limited, United Kingdom.
- Karbage, H., & Hariri, M.D. (2007). The Implications of Work Related Vulnerabilities of Migrant Domestic Workers in Lebanon, International Labour Organization
- Kim, Y.Y., & Young Y. C. (2019). Does Social Protection Crowd out Social Investment? Policy and Society, Taylor & Francis Group.
- Koray, M. (2007). Sosyal Politikanın Anlamını ve İşlevini Tartışmak, Çalışma ve Toplum 2007/4.
- Meadows, D.H., & Meadows, D.L., Randers, J. Behrens III, W. W. (1972.) The Limits to Growth. Universe Books, New York.
- Özer, N.B. (2017). Uluslararası Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 120-149
- Özgen, N. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı Üzerine Bir Araştırma, 3. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, 2-4 Kasım Şanlıurfa.
- Report (1992). Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Report (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future.
- Samanlı, R. (2017). "The Role of Social Investments in Reducing Unemployment and Poverty", Unregistered Employment, Editör Selçuk Koç, Ayhan Orhan, Mehmet Çağrı Gözen, IJIEC Publication, London. ISBN 978-1-9997035-5-4
- Sarıpek, D. B. (2018). "Yoksulluğun Tanımlanmasında Yeni Boyutlar Karşılaştırmalı Bir Analiz", Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, Editör: Bora YENİHAN, Gökçe CEREV, 1. Baskı, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Schwab, K. (2016). "The Fourth Industrial Revolution", World Economic Forum. Dördüncü Sanayi Devrimi. Optimist Yayın Grubu San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Sürdürülebilir Kalkınma (2016). United Nations Development Programme Support to the Implementation of Sustainable Development Goals.
- Şenses, F. (2002). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Thomas, A. (2006) Design, Poverty and Sustainable Development. Design Issues: Volume 22, Number 4, Autumn.
- United Nations Development Group (UNDG) (2016). Manufactured in the United States of America
- United Nations (2002) United Nations Development Programmes, Annual Report.
- United Nations The 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1. sustainabledevelopment.un.org
- UNEP (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm.
- Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2.
- WHO (2006). The Stop TB Strategy whqlibdoc.who.int/WHO_HTM_STB_2006.368_eng.pdf
- WHO (2014). World Health Statistics, WHO Library Cataloguing-in-Publication Data
- Yeldan, E., & Yıldırım, Deniz. (2015). Küreselleşme ve Sanayisizleşme Bağlamında Türkiye' de ve Dünyada Demokrasi Açığı, Çalışma ve Toplum /2
- Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma ve Eğitim, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 1(19).
- Yuningsih. Y., & Salamah. U., ve Nurwati, N. (2018). Social Protection for Child Labors, International Journal of Engineering & Technology, 7(3.21).

LoRaWAN Teknolojisinin Kullanımı Endüstri 4.0 Örneği

Öğr. Gör. S. Gökhan TAŞKIN¹

Öğr. Gör. Kadir KESGİN²

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet ARUCU³

ÖZET:

Günlük yaşamda kullandığımız elektronik cihazlar birbiriyle haberleşirken veya bu cihazları uzaktan kontrol etmek istediğimizde gönderilen ve alınan verilerin boyutu oldukça küçüktür. Küçük olan verilerin gönderilmesi içinde kullanılacak enerji kaynağının da kolay ulaşabilir olması gerekmektedir. Bu cihazlar bir batarya ile çalışacağından dolayı tükettikleri gücün de az olması gerekmektedir. Ayrıca cihazların kablosuz uzun mesafelerden birbiriyle haberleşmesi içinde uzun mesafelere veri göndermeleri gerekmektedir. Bu haberleşme süreçlerinde veri alışverişi için LPWAN (Low Power Wide Area Network) teknolojileri geliştirilmiştir. Bu teknoloji sayesinde uzak mesafeler arasındaki küçük boyuttaki bilgi alışverişi daha kolay bir şekilde yapılabilir hale gelmiştir. Nesnelerin internetin yaygınlaşmaya başlaması ve her alanda kullanımı ile birlikte zorunluluk haline gelen uzak mesafe haberleşmeleri teknolojinin gelişmesi sayesinde yapılabilir hale gelmiştir. LPWAN teknolojisi ile birlikte en az kayıp olacak bir şekilde uzak mesafelere daha az güç harcayarak veri iletimi gerçekleştirilebilir bir hale gelmiştir. LoRa ve WAN kelimelerinin birleşimiyle oluşmuş olan LoRaWAN, lora teknolojilerine mac adresleme kazandırılarak oluşturulmuş bir teknolojidir. Bu çalışmada nesnelerin interneti (IoT – Internet of Things), LPWAN ve birer LPWAN teknolojisi olan LoRa (Long Range) ve LoRaWAN (Long Range Wide Area Network) teknolojilerinin kullanımı hakkında araştırma yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Lora, LoRaWAN, endüstri 4.0, IoT, haberleşme.

JEL Kodu: L63, L86, L96

---

¹ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Bandırma, Türkiye, gokhan@bandirma.edu.tr

² Bilgisayar Teknolojisi Bölümü, Gönen Meslek Yüksekokulu, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Bandırma, Türkiye, kadir@bandirma.edu.tr

³ Bilgisayar Teknolojisi Bölümü, Gönen Meslek Yüksekokulu, Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Bandırma, Türkiye, marucu@bandirma.edu.tr

Using LoRaWAN Technology Industry 4.0 Example

Lecturer S. Gökhan TAŞKIN¹

Lecturer Kadir KESGİN²

Asts. Prof. Muhammet ARUCU³

ABSTRACT:

When the electronic devices that we use in daily life communicate with each other or when we want to control these devices remotely, the size of the data sent and received is quite small. The energy supply to be used in sending the smallest given data needs to be easily accessible. Since these devices will run on a battery, the power they consume should also be low. In addition, the devices must send data over long distances in order to communicate with each other over wireless long distances. LPWAN (Low Power Wide Area Network) technologies have been developed for data exchange in these communication processes. Thanks to this technology, the small amount of information exchange over long distances can be made more easily. With the development of the technology, long distance communication has become a necessity with the spread of the Internet and the use of objects in every field. With LPWAN technology, data transmission has become more feasible by using less power over long distances with minimal loss. LoRaWAN, which is formed by the combination of the words LoRa and WAN, is a technology created by providing mac addressing to lora technologies. In this study, IoT (Internet of Things), LPWAN and LoRa (Long Range) and LoRaWAN (Long Range Wide Area Network) technologies are discussed.

Key words: Lora, LoRaWAN, industry 4.0, IoT, communications.

JEL Code: L63, L86, L96

---

¹ Computer Center, Bandırma Onyedi Eylül University, Bandırma, Turkey, gokhan@bandirma.edu.tr

² Department of Computer Technology, Gönen Vocational School, Bandırma Onyedi Eylül University, Bandırma, Turkey, kadir@bandirma.edu.tr

³ Department of Computer Technology, Gönen Vocational School, Bandırma Onyedi Eylül University, Bandırma, Turkey, marucu@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

1999 yılında nesnelerin interneti kavramı ilk ortaya atılması ile birlikte bu kavram dünyamıza girmiş oldu. Yaklaşık 20 yıldır, tüm günümüz nesnelerini veya cihazlarını biraz daha etkileşimli hale getirmek için bu fikri ortaya çıkmıştır. Nesnelerin İnterneti iletişim, kameralar, sensörler vb. kapalı bir devre ile bağlanmış olan nesnelere güç sağlar ve bunların ağların ağları aracılığıyla küresel olarak iletişim kurmalarına izin verir. Bütün ağa bağlı olan bu cihazların bilgi alışverişi yapması anlamına gelen nesnelerin interneti ilk olarak Kevin Ashton tarafından kullanılan bir terimdir (Kutup, 2011).

LoRaWAN terimi LoRa ve WAN kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. LoRaWAN, LoRa teknolojisine MAC fonksiyonunu kazandırarak oluşturulmuş bir teknolojidir. Bu sayede veri paketlerini buluta atarak uzak mesafelerden bu paketler alınabilir ve node'lara paket gönderilebilir. Bu cihazlar güçlerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma en düşük güç tüketimi gösteren uç cihaza A sınıfı cihazlar denilmektedir. A sınıfı cihazlarda bir gönderi sonrasında mesaj alımı için kullanılan pencere açılmaktadır veya gerekli olan durumlarda mesaj gönderilebilmektedir. Bu cihazlardan daha fazla güç tüketen B sınıfı cihazlar ise işaret sinyalleri vasıtasıyla belirli sürelerde programlanarak mesaj alım ve gönderim pencerelerini açarlar. Sadece bu zamanlarda mesaj gönderip alabilirler. Bu cihazlardan en fazla güç tüketen cihazlar ise C sınıfı kategorisine giren cihazlardır. Bu cihazlar mesaj gönderim zamanları dışında her zaman mesaj alabilmektedir (What is LoRaWAN, 2015).

P2P(peer-to-peer) ve Hybrid mode olmak üzere iki farklı şekilde çalıştırılabilir. P2P mode ile LoRaWAN ile LoRa modülleri birlikte kullanılabilir. P2P mode LoRa gibi çalışır, hybrid mode ise genellikle Gateway için kullanılır. Gateway'ler bir taraftan LoRaWAN gateway ile network katmanında haberleşecek, node'lar ile ise fiziksel katman kullanarak haberleşir. LoRaWAN Asya'da 920-925 MHz, Avustralya'da 915 MHz, Çin'de 470-210, MHz Avrupa'da 868 MHz, Hindistanda 865-867 MHz, Kore'de 920-923 MHz ve Birleşmiş Milletlerde ise 915 MHz ISM(Industrial, Scientific and Medical) bandında kullanılır (The Things Network, 2019). Amsterdam, LoRaWAN ile tam bir kapsama sağlamak için 10 adet ağ geçidi (gateway) kullanarak IoT veri ağı oluşturan ilk şehirdir. Türkiye'de sadece Skysens firması bu alanda hizmet vermektedir (M. Bryant, 2019).

NESNELERİN İNTERNETİ (IOT)

Nesnelerin interneti(IoT) kavramı, günlük yaşamımızda nesnelerin internete bağlanıp veri gönderip alması kabiliyetidir. Nesnelerin internet aklımıza gelebilecek birçok yerde kullanılmaktadır. Bunlardan bazılarını akıllı şehir uygulamaları, akıllı çevre uygulamaları, akıllı ev uygulamaları, akıllı tarım uygulamaları örnek verilebilir. Şekil 1.'de nesnelerin internetini temsil eden bir resim verilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 1. - Nesnelerin İnterneti (IoT) Kullanım Alanları

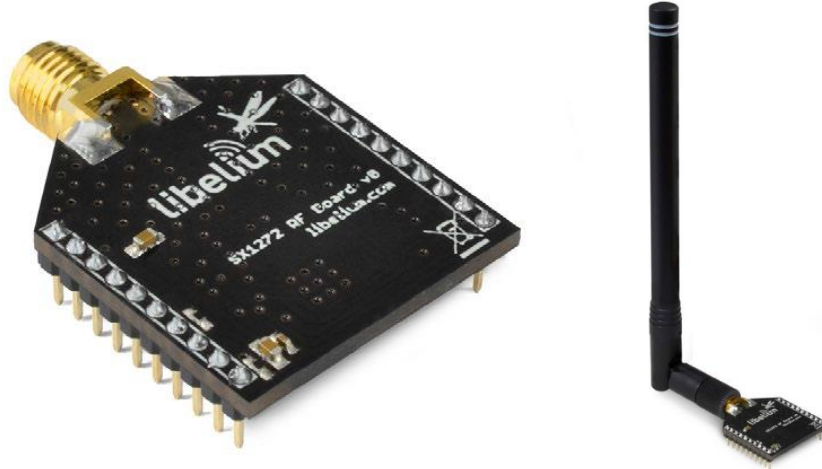
Akıllı şehir uygulamalarını şehirde yaşayanların ve yönetimlerin zamandan tasarruf sağlamalarını hedefleyen ve kaynakların birlikte daha stabil ve verimli çalışmasını sağlayan sistemlerdir diye özetleyebiliriz. Akıllı çevre uygulamalarına baktığımızda ise hayatımızdaki oluşabilecek olan acil eylem planları gerektiren çevresel faktörlerin izlenerek bunların verilerinin saklanması ve de bu veriler ışığında gerekli olan acil eylem planlarının hazırlanmasını sağlayan sistemlerdir. Akıllı ev sistemleri günümüzde çok fazla kullanılan bir tanım haline gelmiştir. Ev satıcısının akıllı ev sistemleri diye tanıttığı sistem, evlerdeki konforun ve çalışan bütün cihazların uzaktan yönetilmesini ve sistemlerin otomatikleştirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca bir adım daha ilerisine gidecek olursak, sizin yerinize karar vermesi sistemleri de ilerleyen zamanlarda hayatımıza girecektir. Büyük ölçekli firmalarda çok fazla kullanılan ve günümüz dünyasında artık her firmanın da kullanmasına imkan tanınan ürün takibi, tedarik süreç takibi ve siparişlerin otomatikleştirilmesi gibi sistemlerde artık nesnelerin internet kullanılarak yapılmaktadır. Akıllı tarım ve hayvancılık sistemlerin de ise tarım ve/veya hayvancılık yapılan yerdeki durum bilgilerinin alınarak takip edilerek bunlar hakkındaki yapılması gerekenlerin otomatik ya da kişi vasıtasıyla yapılması da artık nesnelerin internet ile çok daha kolay olmaktadır. Bu nesnelerin kullandığı batarya ömürleri ve veriyi kablosuz olarak ilettikleri uzaklık önemli bir kriterdir. Bu uzaklık kriterinden en iyi faydalanmak için ise yeni teknolojiler geliştirilmiştir. Az enerji harcayan ve çok küçük verileri uzak mesafelere taşıyan cihazlar geliştirilmiştir.

LPWAN

Geniş coğrafi alana yayılan, haberleşme için çok az enerji harcayan, çok sayıdaki uç-birimlerden oluşan veri haberleşme ağları kurulabilmesini sağlayacak radyo haberleşmesi teknolojileri LPWAN (Low Power Wide Area Network - Düşük Güç Geniş Alan Kablosuz Haberleşme Ağları) olarak adlandırılır. LPWAN teknolojileri genelde Gigahertz altı frekans bandlarını kullanır. Bu bandlar hücreli ağlarda kullanılan yüksek frekanslı alternatiflerine göre ortam tarafından daha az sönmülmektedir. Böylece daha uzak mesafeler arasında radyo haberleşmesi yapılabilmesi sağlanır. Nesnelerin İnterneti (IoT) pazarının hızlı büyümesiyle birlikte LPWAN, düşük gücü, uzun menzilli ve düşük maliyetli iletişim özellikleri nedeniyle sanayi ve araştırma topluluklarında giderek daha fazla popülerlik kazanmaktadır. Kırsal bölgelerde 10–40 km, kentsel bölgelerde ise 1–5 km uzunluğa sahip iletişim sağlar.

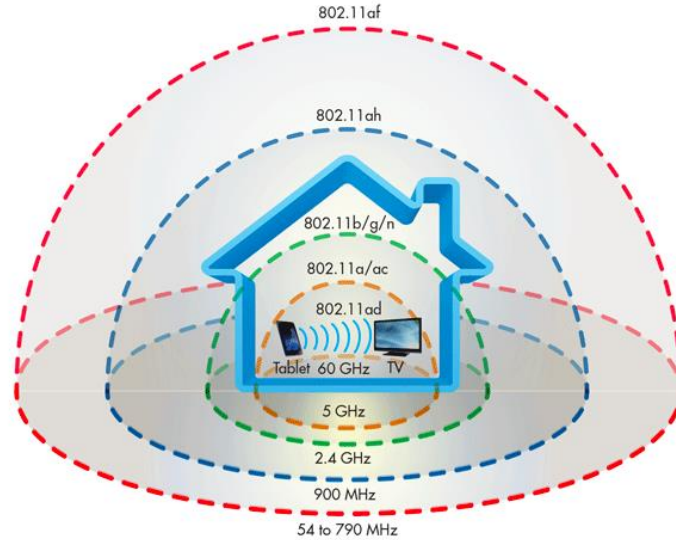
LoRa

Long Range Wide Area kısaltmasından oluşan LoRa, kendine özgü bir modülasyon tekniğiyle uzak mesafelere paket gönderebilen L1 (fiziksel katman) protokolüdür. Bu tür teknolojiler ile düşük güç tüketimiyle uzun mesafelere veri gönderebilmektedir. 50kbps hız ve 20 km mesafeye ulaşabilmektedir. Bluetooth maksimum 110 metre, wifi ise maksimum 100 metreye çıkarken LoRa teknolojisi 20 km gibi çok uzun mesafelere veri gönderebilir. Şehir içinde (engelli bölgelerde) 2-5 km, şehir dışı (açık alan- engelsiz bölgelerde) 20 km'ye kadar çekim alanı sunar. Bu sayede ağ geçidi veya repeater gibi cihaz sayısını da azaltmış olur. Şekil 2'de "Libelium" firmasına ait LoRa modülü gösterilmiştir.

Şekil 2. - LoRa Modülü (Waspnote Devices, 2016)

“Frekans veya titreşim sayısı bir olayın birim zaman (genel olarak 1 saniye) içinde hangi sıklıkla, kaç defa tekrarlandığının ölçümüdür, matematiksel ifadeyle periyodun çarpmaya göre tersidir”. 868 ve 900 mhz ISM bandları yüksek bant genişliğine sahip 2.4 ve 5 GHz bantlarına göre duvar, ağaç ev gibi yapılardan geçerken az kayıp verirler, dolayısıyla daha uzun menzile sahiptirler. Fakat 2.4 ve 5 GHz bantlarına göre yüksek boyutlu verileri alıp göndermek çok uzun zaman alır. 0,3 kbps’den 50 kbps’ye kadar veri hızı sağlayarak iki yönlü haberleşmeleri güvenli bir şekilde gerçekleştirebilir. Şekil 3.’de ISM band frekanslarına göre çekim aralıkları gösterilmiştir.

Şekil 3. - ISM Frekanslarına Göre Çekim Aralıkları [Gli, 2016]

LoRa node cihazları Raspery Pi üzerine bir genişleme kartı, Arduino üzerine bir genişleme kartı veya LoRa’nın kendisine ait modülü kullanılarak programlanabilir, veri gönderebilir ve veri alabilir. Şekil 4.’de bahsedilen 3 farklı yöntemle oluşturulmuş LoRa node cihazları gösterilmiştir.

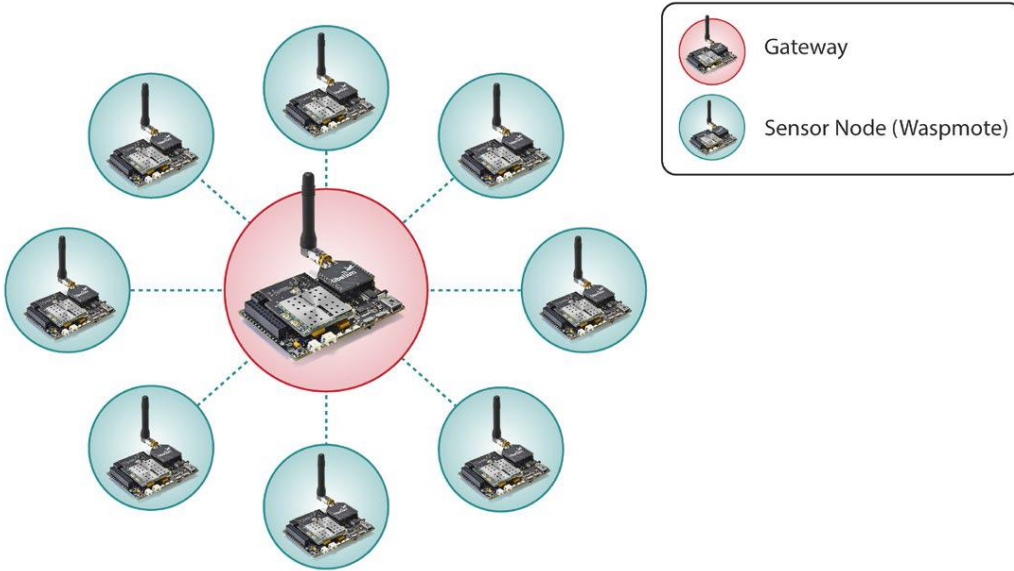

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

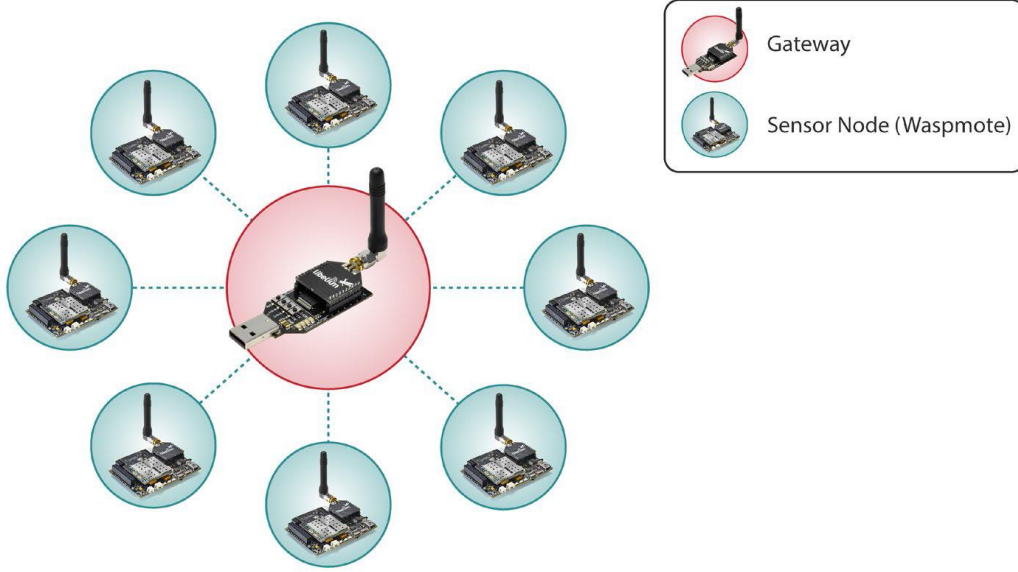
Şekil 4. Raspery Pi, Arduino ve Libelium ile LoRa Modülleri Kullanımı [Waspnote Technical Guide, 2016]

Şekil 4.'de verilen LoRa node cihazları bir gateway (ağ geçidi) cihazı aracılığı ile birbirleriyle haberleşebilirler. Şekil 5.'de gateway aracılığıyla haberleşen LoRa node cihazları gösterilmiştir.

Şekil 5. - Gateway Aracılığı ile Haberleşen LoRa Node Cihazları (Waspnote Technical Guide,2016)

Şekil 6.'da farklı bir gateway cihazı gösterilmiştir. Bu gateway cihazı direk USB portu aracılığı ile node cihazlara veri gönderebilir veya node cihazlarından gelen verileri direk bilgisayara aktarabilir.

Şekil 6. - USB Gateway Aracılığı ile Haberleşen Node Cihazları (Wasp mote Technical Guide. 2016)

LoRaWAN

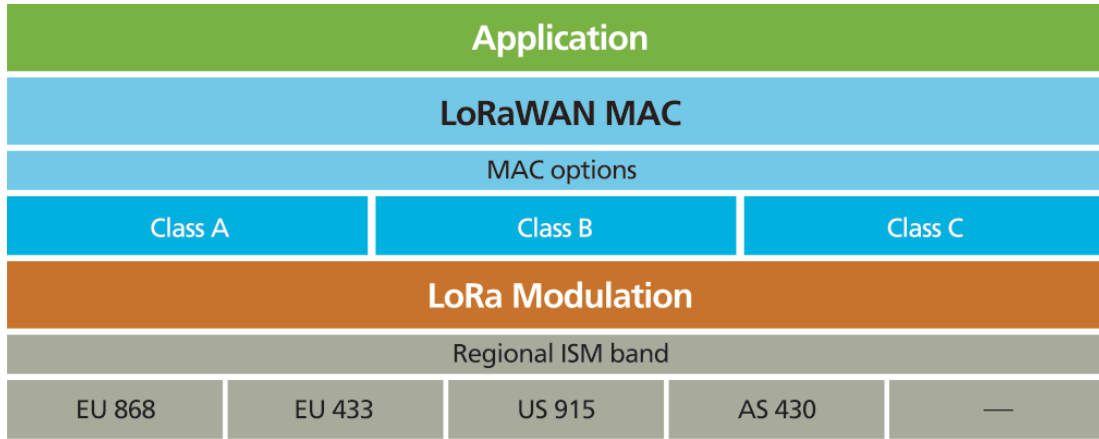
LoRaWAN terimi LoRa ve WAN kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. Yukarıda bahsettiğimiz LoRa teknolojisine MAC fonksiyonunu kazandırarak oluşturulmuş bir teknolojidir [3]. LoRaWAN node cihazları tıpkı LoRa node cihazları gibi Raspery Pi üzerine bir genişleme kartı, Arduino üzerine bir genişleme kartı veya LoRa'nın kendisine ait modülü kullanılarak programlanabilir, veri gönderebilir ve veri alabilir. Şekil 7.'de bahsedilen 3 farklı yöntemle oluşturulmuş LoRaWAN node cihazları gösterilmiştir.

Şekil 7. - Raspery Pi, Arduino ve Libelium ile LoRaWAN Modülleri Kullanımı (Wasp mote Technical Guide, 2016)

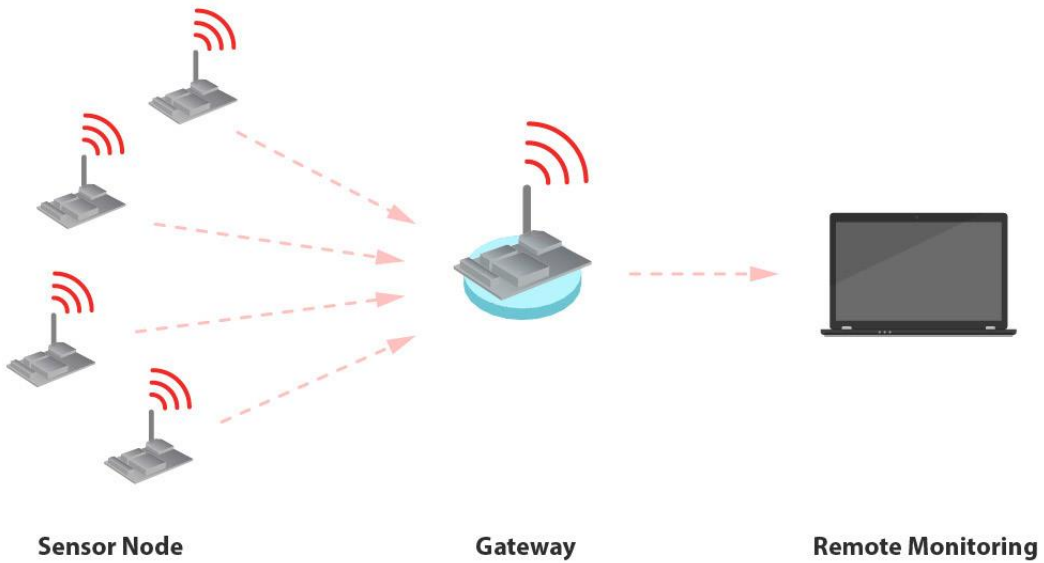
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

LoRaWAN cihazlarının enerji tüketim sınıfları bulunmaktadır. Bunlar verilerin gönderilmesindeki ve almasındaki türlere göre ayrıştırılırlar. Mesaj göndermedikleri zamanlarda mesaj alabilen ve mesajlarda kesintiye uğramayan cihazlar en çok güç gerektiren çalışma şekline sahiptirler. Bunlar C sınıfı cihazlar olarak adlandırılırlar. Sadece belli zamanlarda programlanarak mesaj alımı yapan ve ağın sağladığı işaret sinyalini (beacon) kullanan B sınıfı cihazlar olarak adlandırılırlar. Enerji tüketimleri orta seviyededir denilebilir bu cihazlara. En düşük güç tüketimi sağlayan A sınıfı uç cihazları ise; istedikleri zaman mesaj gönderebilme özelliğine sahiptir. Mesaj alma zamanları ise sadece gönderiden sonra mümkündür. Mesaj gönderimine uplink mesaj alımına ise downlink adı verilir. Şekil 8.' de bu sınıfların hepsini özetleyen LoRaWAN cihazlarının katmansal olarak çalışma mantığı gösterilmiştir.

Şekil 8. – LoRaWAN Cihazının Katmansal Olarak Çalışma Şeması (Bryant, 2019)

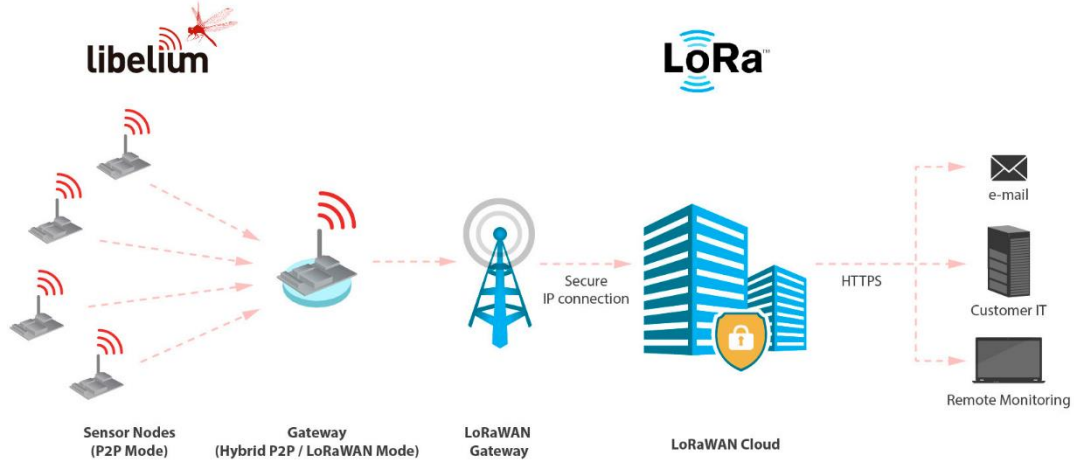
LoRaWAN cihazları P2P modunda çalıştırılabileceği gibi Hybrid mode olarak da iki farklı şekilde çalıştırılabilmektedir. Lora modülü P2P mode ile ayrıca çalıştırılacağı gibi LoRaWAN ile LoRa modülleri birlikte kullanılabilir. P2P mode LoRa gibi çalışır. Şekil 9.'da P2P mode çalışan LoRaWAN ağı gösterilmiştir.

Şekil 9. – P2P Mode ile Çalışan LoRaWAN Ağı (Waspnote Technical Guide, 2016)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

LoRaWAN gateway kullanılırken genellikle Hybrid mode için kullanılır. LoRaWAN gatewayleri network katmanından haberleşirken nodelar ile ise fiziksel katman kullanarak haberleşecektir. Şekil 10.' da Hybrid ve P2P mode olarak bir arada çalışan LoRaWAN cihazları gösterilmiştir.

Şekil 10. – P2P Mode ve Hybrid Mode LoRaWAN Cihazlarının Birlikte Kullanımı (Waspnote Technical Guide, 2016)

LoRaWAN gateway cihazları gateway node cihazlarından alınan mesajları LoRaWAN Cloud'a ileten cihazlardır. Bu cihazların internet bağlantısı olmalı ve LoRaWAN cloud apileri ile LoRaWAN cloud'a internet üzerinden mesajları göndermelidir. Raspery pi gibi cihazlar kullanılarak hem LoRaWAN cihazı kullanılarak LoRaWAN mesajları alınıp hem de usb girişleri üzerinden veya Ethernet girişi üzerinden internet bağlantısı sağlanarak LoRaWAN Cloud'a veriler gönderilebilir. Bununla birlikte bazı firmaların endüstriyel olarak ürettikleri LoRaWAN gateway cihazları da kullanılabilir. Şekil 11'de loriot.io LoRaWAN cloud sitesi üzerinden alınmış LoRaWAN gateway cihazları gösterilmiştir.

Şekil 11. – LoRaWAN Gateway Cihazları (LoRaWAN Gateway Setup Guides. 2016)

LoRaWAN Cloud sistemleri LoRaWAN cihazlarındaki verileri kendi apileri ile sistemlerine kaydederek bu verilerin çok uzaktan işlenmesi, okunması ve ayrıca verilerin alındığı bu cihazlara mesaj gönderilerek gerekli işlemlerin yapılmasını sağlamaktadırlar.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

MATERYAL VE METOT

Nesnelerin internetinde, kablosuz haberleşecek cihazların pil ömrü önem arz etmektedir. Oldukça düşük boyuttaki veri gönderim oranları nedeniyle de düşük frekanslı ISM bandlarının kullanımına olanak tanımaktadır. ISM bandlarının frekansları düştükçe veri gönderim mesafeleri de artmaktadır. Bu da daha az cihaz kullanımı ve daha düşük enerji tüketimi anlamına gelmektedir. Tüm bu konular ele alındığında LPWAN ağları ortaya çıkmış ve günümüzde oldukça gözde teknolojiler haline gelmiştir. LPWAN ağları içerisinde ise bölgesel ISM bandları kullanımına olanak tanıyan, bir pil ile yıllarca veri gönderip alabilen ve kilometrelerce mesafe içerisinde haberleşebilen LoRaWAN cihazları öne çıkmıştır.

Barani-Design firması tarafından geliştirilen LoRaWAN alt yapısını kullanan cihaz ile çoğu ev kullanımı için yeterince uygun olan, kablosuz hava istasyonu sarmal hava sıcaklığı ölçüm teknolojisi tasarımının kullanılması, MeteoHelix profesyonel kablosuz mikro-hava istasyonlarının, Dünya Meteoroloji Örgütü'nün en yüksek gereksinimlerine göre hava sıcaklığı ölçüm doğruluğunu elde etmesini sağlamıştır. LoRaWAN'ın endüstri 4.0 alanındaki başlıca uygulamasına örnek olan bu durum kablosuz hava istasyonunu piyasada geniş bir aralıkta en doğru hale getirmiştir (BARANI DESIGN, 2019).

Laird firması tarafından geliştirilen Laird'den Sentrius™ RG1xx LoRa Enabled Gateway, özel LoRaWAN ağınızın uçtan uca kontrolü için güvenli, ölçeklenebilir, sağlam LoRa çözümleri sunar. Laird'in sahada kanıtlanmış ve güvenilir 50 Serisi "Kablosuz Köprü" onaylı modülünden yararlanarak, aynı zamanda tam tasarım özgürlüğü için kurumsal çift bantlı Wi-Fi, BT v4.0 (BLE ve Klasik) ve kablolu Ethernet sunar. Semtech SX1301 / SX1257 yonga seti tasarımlarına dayanarak, 10 mil mesafeye kadar bir LoRa serisi ve yüksek derecede ölçeklenebilir, esnek IoT ağları için mükemmel bir önceden yüklenmiş LoRa Paket İletici yazılımı sunar. Sentrius RG1xx Ağ Geçidi, Laird'in Sentrius RM1xx Serisi LoRa + BLE onaylı modülleriyle birlikte kullanıma hazır basit entegrasyon için çalışır ve 3. taraf Cloud ve LoRa ortaklarının yanı sıra tüm LoRaWAN onaylı istemci cihazlarıyla uyumludur. Laird'in Sentrius RG1xx Ağ Geçidi, harekete geçirilebilir IoT zekası oluşturmak için uzun mesafeli IoT sensörlerine ve cihazlarına çoklu protokol bağlantısı sağlar (Laird Connectivity, 2019).

ProEsys firması tarafından geliştirilen ATM-1 cihazı 724/5000 ATM-1, standart AT komut seti kullanarak mevcut M2M terminallerine LoRaWAN™ bağlantısı sağlayan endüstri standardı bir modemdir. Geleneksel modem bağlantıları için tasarlanan mevcut ekipmanın, ProEsys ağ geçitleri ve Ağ Sunucusu dahil olmak üzere uzun mesafeli genel veya özel LoRaWAN ağlarına kolayca taşınmasına olanak tanır. Modem, kullanıcının protokol ayrıntılarına değil uygulamasına odaklanmasına izin veren bir LoRaWAN™ uyumlu protokol yığını içerir. DIN-Ray montajı, sadece 12 / 24VDC güç kaynağı ve izole edilmiş RS-232/422/485 seri port gerektiren endüstriyel dolaplarda kolay kurulum sağlar. Enerji, Akıllı Şebeke, Ulaştırma, Telekom ve Yayincılık: Yüksek performans ve zorlu pazarlar için idealdir (ProEsys, 2019).

Apio firması tarafından geliştirilen noSIM6 ile noSIM6, tesislerin ve işlemlerin sayısallaştırılmasında kullanılan elektronik bir cihazdır. Mevcut arayüzler, DIN rayı montajı ve LoRaWAN bağlantısı, mevcut ve yeni sistemlerin hem uzaktan yönetimi hem de kontrolü için ideal bir üründür. noSim6, 12 veya 24 DC gerilim kaynağından tedarik edilmek üzere tasarlanan ve verileri aldığı ve Ağ Sunucusuna ilettiği elektrik panellerinin içine monte edilen elektronik bir cihazdır. Arayüzleri sayesinde sensörler, problemler, anahtarlar, kontaktörler ve hatta Enerji Sayaçları gibi ticari Modbus cihazlarına bağlanabilir; Cihaz ayrıca konumunu kolayca bulabilmenizi sağlayan bir GPS modülüne sahiptir (Apio, 2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Arcs Group firması tarafından geliştirilen “MeshNET Light Controller”, LED, HPS, LPS tipi dış aydınlatma armatürlerini izlemek ve kontrol etmek için tasarlanmış bir LoRaWAN A Sınıfı sensördür (ARCs Group, 2019).

Specto Technology firması tarafından geliştirilen “Loadsensing LS-G6 Wireless Data Logger” cihazı, analog, titreşimli tel ve dijital sensörler için noktadan noktaya kablosuz veri toplama sistemidir. Eğitim, şekil değiştirme, yük, yer değiştirme, çatlak açıklığı, titreşim, deformasyon, su seviyesi, gözenek basıncı, su kalitesi, hidrokarbon tespiti, sıcaklık vb. uzaktan izlemek için kullanılabilir (Specto, 2019).

Alliot firması tarafından geliştirilen Netvox cihazı; bir su sızıntısı tespit edildiğinde sızıntının olduğu alandaki olası hasarı en aza indirmek için bir sızıntı uyarısı verir. Küçük boyutu ve kablosuz özelliği sayesinde sayısız yere kurulabilirler. Sızıntı tespit edilmediğinde sensör, sızıntı olmadığını bildiren bir mesaj gönderir. İki uçlu sensör, iki noktayı aynı anda izlemenizi sağlar (Alliot Technologies, 2019).

Tekelek firması “Tekelek LoRaWAN Level Sensor” ismini verdikleri cihazları ile sıvı depolarının kapağına takılan cihazları ile sıvı seviyesini uzaktan izlemeye imkan vermişlerdir (Tekelek, 2019).

TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Bu çalışma IoT, LPWAN, LoRa ve LoRaWAN'nın teknik tanıtım niteliğinde bir genel bakış sağlamaktadır ve rekabet eden farklı teknolojilerin karşılaştırması yapılmıştır. LPWAN, Nesnelerin İnterneti (IoT) için öngörülen milyarlarca cihazın büyük bir bölümünü destekleyeceği öngörülmüştür. LoRaWAN için pil ömrü, kapasite, aralığı ve maliyeti optimize eden LPWAN tasarlanmıştır. LoRaWAN teknolojisinin çok yeni bir teknoloji olması dolayısıyla yapılan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Nesnelerin internetinde, ülkemiz gibi enerji konusunda dışa bağımlı ülkelerin geleneksel ağları terk ederek LPWAN teknolojilerine yönelimlerinin artması gerekmektedir. Bu nedenle LoRaWAN cihazları bir pil veya batarya ile yıllarca çalışabildiği göz önüne alındığında oldukça düşük enerji verimliliği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda uzun mesafelere kadar veri gönderme yeteneği de daha az cihaz kullanımına olanak tanımıştır. Daha az cihaz kullanımı da hem daha az enerji harcayan hem de daha az cihaz sayısına sahip LoRaWAN ağı dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır.

Bu tür teknolojilerin başlıca avantajları akıllı şehirlerde veya kentsel alanlarda halka açık taraflarca konuşlandırılmasında en iyi seçenek olabileceği görülmüştür. Bir LoRaWAN ağını kullanmak, uygulama çeşitliliğini zenginleştirebilir ve başlangıçta planlanan uygulamaların ötesinde ekonomik büyümeye katkı sağlayabilir. Sonuç olarak, çok sayıda LPW teknolojisi vardır ve aktif olarak yeni teknolojiler geliştirilmektedir. Bu teknolojilerin endüstri 4.0'a sağladığı uygulamaların sayısı gün geçtikçe artıktıkça topluma yayılmaları da artacaktır.

KAYNAKLAR

Alliot Technologies Ltd A Division of ProVu Holdings Ltd.” [Online]. Available: <https://www.alliot.uk/>. [Accessed: 05-Nov-2019].

Apio.” [Online]. Available: <https://www.apio.cc/eng/>. [Accessed: 05-Nov-2019].

ARCs Group.” [Online]. Available: <http://thearcsgroup.com/>. [Accessed: 05-Nov-2019].

BARANI DESIGN Technologies s.r.o.” [Online]. Available: <https://www.baranidesign.com/>. [Accessed: 05-Nov-2019].

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Gli standard a, b, g, n, ac, ad, ah e af del WiFi a confronto,” 2016. [Online]. Available: <https://www.tuttoandroid.net/news/gli-standard-a-b-g-n-ac-ad-ah-e-af-del-wifi-a-confronto-337416/>. [Accessed: 30-Oct-2019].
- Kutup, N. (2011), Nesnelerin İnterneti; 4H Her yerden, Herkesle, Her zaman, Her nesne ile bağlantı. XVI. Türkiye'de İnternet Konferansı, 151-156
- Laird Connectivity.” [Online]. Available: <https://www.lairdconnect.com/>. [Accessed: 05-Nov-2019].
- LoRaWAN Gateway Setup Guides,” 2016. [Online]. Available: <https://www.loriot.io/>. [Accessed: 30-Oct-2019].
- LoRaWAN Frequency Plans and Regulations by Country,” *The Things Network*. [Online]. Available: <https://www.thethingsnetwork.org/docs/LoRaWAN/frequencies-by-country.html>. [Accessed: 30-Sep-2019].
- M. Bryant, “Amsterdam becomes a ‘smart city’ with The Things Network,” *The Next Web*, 2015. [Online]. Available: <https://thenextweb.com/insider/2015/08/19/the-things-network-wants-to-make-every-city-smart-starting-with-amsterdam/>. [Accessed: 30-Sep-2019].
- ProEsys s.r.l.” [Online]. Available: <http://proesystech.com/>. [Accessed: 05-Nov-2019].
- Specto Technology.” [Online]. Available: <https://www.spectotechnology.com/>. [Accessed: 05-Nov-2019].
- Tekelek Europe Ltd.” [Online]. Available: <https://tekelek.ie/>. [Accessed: 05-Nov-2019].
- Wasmote Devices,” 2016. [Online]. Available: <https://www.cooking-hacks.com/shop/wasmote>. [Accessed: 03-Nov-2019].
- Wasmote Technical Guide,” 2016. [Online]. Available: <http://www.libelium.com/development/wasmote/documentation/wasmote-technical-guide/>. [Accessed: 30-Oct-2019].
- What is LoRaWAN®,” 2015. [Online]. Available: <https://lora-alliance.org/resource-hub/what-LoRaWANr>. [Accessed: 02-Nov-2019].

İşçi Sendikalarının Toplu İş Sözleşmelerinde Sosyal Hizmet Unsurlarının İncelenmesi: Genel İşler İş Kolu Örneği

Arş. Gör. Burak KÜSMEZ¹

Arş. Gör. Abdurrahman Sefa ULU²

ÖZET:

Sosyal hizmet ortaya çıkışı itibarıyla sosyal politikanın unsurlarıyla yakından ilişkili bir meslek ve disiplindir. Sendika ve sosyal hizmet ilişkisi 19.yy'ın sonunda somut olarak ortaya çıkmış, sosyal hizmet uzmanları özellikle ABD'de sendikal faaliyetlerde bulunmuşlardır. Toplu iş sözleşmeleri geçmiş dönemlerden beri işçilerin sosyal hak kazanımlarında önemli yer edinmiştir. Günümüz sendikacılığının eksikliklerinden biri olan ücret dışı konuların işçilerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirilmesinin gerekli olduğunu düşünülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın genel amacı, toplu iş sözleşmelerinde göze çarpan sosyal hizmet bakış açısının eksikliğini ortaya koymaktır. Bu amaçtan hareketle belge incelemesi yöntemi kullanılarak, genel işler iş kolunda faaliyet gösteren ve üye sayısı olarak ilk üçte yer alan bir işçi sendikasının son üç yılda imzaladığı 21 toplu iş sözleşmesi genelci sosyal hizmet perspektifinden incelenmiştir. Verilerin analiz edilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri analiz sonuçlarına göre, işçilerin ilişkili olduğu sistemlerin yalnızca ücret üzerinden ele alındığı, iş dışı yaşamın yeterince önemselenmediği, toplu iş sözleşmelerinde sosyal hizmet bakış açısının eksikliği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: sendika, sosyal hizmet, sosyal politika, toplu iş sözleşmesi

JEL Kodu: J50, J58

---

¹ Yalova Üniversitesi, burak.kusmez@yalova.edu.tr

² Yalova Üniversitesi, abdurrahman.ul@yalova.edu.tr

Investigation of Social Work Elements in Collective Labor Agreements of Labor Unions: Case of General Works

R.A. Burak KÜSMEZ¹

R.A. Abdurrahman Sefa ULU²

ABSTRACT:

Social work is a profession and discipline that is closely related to the elements of social policy in terms of its emergence. The union and social work relationship emerged concretely at the end of the 19th century, and social workers engaged in labor union activities particularly in the United States. Collective labor agreements have gained an important place in the social rights of workers since past periods. It is thought that non-wage issues, which is one of the deficiencies of today's trade unionism, should be reshaped in line with the needs of the workers. Therefore, the general purpose of the study is to reveal the lack of social work perspective that stands out in collective labor agreements. For this purpose, 21 collective labor agreements, which were signed by a trade union which is in the top three in terms of the number of members operating in general affairs were examined from the generalist social work perspective by using the document analysis method. Content analysis method has been used to analyze the data. According to the result of data analysis, it was determined that the systems related to the workers were handled only on wage, non-working life was not given enough importance, and the lack of social work perspective in collective labor agreements has been determined.

Keywords: union, social work, social policy, collective labor agreement

JEL Code: J50, J58

---

¹ Yalova Üniversitesi, burak.kusmez@yalova.edu.tr

² Yalova Üniversitesi, abdurrahman.ulu@yalova.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

İşçi sendikaları, imzaladıkları sözleşmeler ile işçiler için hak kazanımları sağlayan kurumlardır. İmzalanan toplu iş sözleşmelerine eklenecek maddeler, işçilerin iş ve iş dışı yaşamında tabii olacağı koşulları şekillendiren maddelerdir. Toplu iş sözleşmelerinin oluşturulma sürecinde sosyal hizmet bakış açısının eklenmesi hem işçiler hem de işverenler için olumlu çıktılar elde edilmesini sağlayabilir. Zira işçilerin verimlerinin artması, işveren için de bir kazanıma yol açacaktır.

İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak iktisadi ya da toplumsal hak ve kazanımları korumak ve geliştirmek için en az yedi kişi ile kurulabilen, bir işkolunda aktif olmak adına oluşturulan “tüzel kişilik” olan sendikalar (Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, 2012), ile sosyal hizmetin tarihsel olarak ilişkisini koyan birçok çalışma mevcuttur (Alexander, Lichtenberg ve Brunn, 1980; Ashenberg Straussner ve Phillips, 1988; Karger, 1989; Hays ve Boorstin, 1997; Reisch, 1998; Trattner, 1999; Reisch ve Andrews, 2001; Axinn ve Stern, 2001; Blau ve Abramovitz, 2003; Scanlon ve Harding, 2005; Rosenberg ve Rosenberg, 2006; Reisch, 2009).

Bu tarihsel ilişkinin günümüze yansımalarını görebilmek için “20 nolu genel işler iş kolunda” (İşkolları Yönetmeliği, 2012) faaliyet gösteren bir işçi sendikasının toplu iş sözleşmeleri incelenmiştir. İncelemeden elde edilen veriler değerlendirilirken kişisel ve toplumsal meseleleri, bir bütün içinde ele alan, sistemlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu ve bu ilişkilerin gözetilmesi gerektiğini ileri süren genelci sosyal hizmet yaklaşımı (Miley, O’Melia ve DuBois, 2017: 7) kullanılmıştır.

Sendikalar ile sosyal hizmet disiplinin köken olarak ilişkili olması bu araştırmanın ortaya çıkmasında etken olmuştur. Bu ilişkinin somut olarak ortaya koyulabilmesi için ise toplu iş sözleşmeleri incelenmiş, bu sözleşmelerde var olan ilişki ya da eksiklikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Buradan hareketle araştırmanın genel amacı, toplu iş sözleşmelerinde göze çarpan sosyal hizmet bakış açısı eksikliğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda şu soruya yanıt aranmıştır: İşçi sendikalarının toplu iş sözleşmelerinde sosyal hizmet unsurlarının sıklığı nedir ve bu unsurlar genelci sosyal hizmet yaklaşımına uygun mudur?

SOSYAL HİZMET VE SENDİKA İLİŞKİSİ

Sosyal hizmet disiplini ile işçi sendikaları arasındaki ilişkiyi tarihsel olarak ele alan çoğu çalışma benzer noktalara değinmektedir. Öyle ki tarihsel olarak irdelendiğinde sosyal hizmet ve işçi sendikalarının başlangıçta birlik olarak hareket ettikleri ancak sonrasında birbirlerinden uzaklaştıkları ve farklı gündemleri benimsedikleri görülmektedir (Karger, 1989: 2, Scanlon ve Harding, 2005: 11).

Sosyal hizmetin bir “sosyal reform” enstrümanı olarak görülmesi “yardım evlerinin (settlement house)” kurulması ile gerçekleşmiştir. Zira ilk yardım evi 1884 yılında Londra’da kurulmuştur ve sosyal reformun benimsediği görüşleri olduğu gibi temsil eden bir yapıdadır (Acar ve Çamur Duyan, 2003: 7). Yardım evleri “çevresel reform” kavramı üzerine yaptığı vurgularla dikkat çekmiş; ev, sağlık yardımı, işsizler için istihdam arayışı, dil öğretimi, mesleki eğitim gibi konularda insanlara yardımlar sunmuşlardır (Duyan, Özgür Sayar ve Özbulut, 2008: 13). 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde “yardım evleri hareketi (settlement house movement)” sosyal hastalığın altında yatan asıl nedenler olarak gördüğü; yoksulluk, işsizlik ve ekonomik eşitsizliğin yanı sıra, çalışan kadınların ve yetimlerin hakkını savunmak adına

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

koruyuculuk faaliyetlerinde bulunmuş ve düşük ücretli işçilerin şartlarının iyileştirilmesi adına inisiyatifler kullanmıştır (Trattner, 1999: 12). Yardım evleri hareketi ile dönemin sosyal hizmet uzmanları düşük ücretli işçilere yönelik örgütlenme ve gelir desteği faaliyetlerinde bulunmuşlar ve bu faaliyetleri mesleki görev olarak görmüşlerdir. Sosyal hizmet uzmanlarının düşük ücretli işçilerle ilgili faaliyetleri herhangi bir ideolojik görüşe ya da politik unsurlara bağlı olmamıştır (Reisch ve Andrews, 2001: 38).

“İlerici Hareket” olarak adlandırılan 1890-1920 yılları arasında sosyal hizmet uzmanları ve işçi eylemcileri; gelir eşitsizliği, büyük göç hareketleri ve kentleşme gibi toplumsal sorunlara dair oluşan tepkinin baş aktörleri olmuşlardır. İlgili hareket, hükümetler üzerinde sosyal refaha dair düzenlemeler yapmak, kadınların seçim hakkı elde etmesini sağlamak, çocuk işçiliğine dair çözümler üretmek, sağlık koşullarını iyileştirmek, çalışma sürelerini düzenlemek gibi konularda ciddi baskı oluşturmuştur (Hays ve Boorstin, 1997: 1887). Ancak ilgili dönemde meslekler arası ayırım yapmak oldukça güç olmuştur. Çünkü o dönem gazetecilerin, sosyal reformistlerin, sosyal hizmet uzmanlarının ve işçi eylemcilerinin rolleri keskin şekilde birbirlerinden ayrı olmamıştır. Örneğin Jane Addams, Lilian Wald ve Florence Kelly gibi toplum merkezlerinin kurucuları olan isimler aynı zamanda kadın ve çocuk işçiler alanında reform ve işçi haklarında yapılması gereken düzenlemeler için sembol isimler haline gelmişlerdir (Scanlon ve Harding, 2005: 11). Jane Addams ve Lilian Wald gibi isimlerin ilgili alanlarda üstlendikleri roller beraberinde somut adımların atılmasını da getirmiştir. Öyle ki “Ulusal Kadın Sendikaları Birliği” iki ismin desteğiyle oluşmuştur. Bunun yanın sıra “toplum merkezlerinin” kadın işçilere örgütlenme için sağladıkları imkanlar “Amerika’nın Kıyafetli Kıyafet İşçileri” isimli birliğin oluşmasında da etken olmuştur (Axinn ve Stern, 2001: 27). Ayrıca toplum merkezi çalışanlarından olan M. McDowell da “Kadın Gömlekçiler Birliği, Dorcas Federal Çalışma Birliği ve Chicago Kadın Sendikalar Birliği” isimli birliklerin kurulmasında aktif rol almıştır (Rosenberg ve Rosenberg, 2006: 296). Kurulan bunca sendikaların yanı sıra, kadın işçilerin sendikalaşmasının kökenine dair çalışmalar yapan Gladys Boone, 1890lı yıllarda Chicago’da sosyal hizmet ile emek arasında sayısız iş birliğinin olduğunu ileri sürmüştür (Boone, 1942, akt. Ashenberg Straussner ve Phillips, 1988: 109). Dönemin aktivistleri sendikalaşmayı ya da birlik kurmayı yalnızca maaşların ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi olarak değil, aynı zamanda alıcılar için hizmetlerin iyileştirilmesi olarak değerlendirmişler ve bu düşünceyle faaliyetlerde bulunmuşlardır (Alexander, Lichtenberg ve Brunn, 1980: 216).

Sosyal hizmetin bu erken yıllarında bazı farklılıklar dikkat çekmeye başlamış, bu farklılıklar beraberinde görüş ayrılıklarını getirmiştir. Öyle ki yardım evlerinin benimsediği “aktivist rol” ile yardım işlerini düzenleme hareketinin vurguladığı “vaka çalışması” sosyal hizmet içinde bir bölünmeye yol açmıştır (Rosenberg ve Rosenberg, 2006: 296). Sosyal hizmetin böylesi bir bölünme yaşamasındaki sebepler genel olarak mesleğe dair yapılan eleştiri ve saldırılar olmuştur. 1915 yılında düzenlenen “Ulusal Yardım ve Düzeltme Konferansı” (ki kabul edilen ilk sosyal hizmet konferansıdır ve 2 yıl sonra adı “Ulusal Sosyal Hizmet Konferansı” olarak değiştirilmiştir) bu saldırının somut olarak gerçekleştiği bir konferans olmuştur. Burada konuşan Flexner, sosyal hizmetin profesyonel olarak bir altyapıya sahip olmadığını, sosyal hizmet uzmanlarının belirli bir beceriye ihtiyaç duymadıklarını, tek yapmaları gerekenin diğer profesyonellerin faaliyetlerini koordine etmek olduğunu iddia etmiş, böylesi bir konferansta sosyal hizmet mesleğini sert bir dille eleştirmiştir. Hatta Abraham Flexner daha da ileri gitmiş ve sosyal hizmetin gerçek bir meslek olmadığını zira gerçek bir meslek olsa “zeka ile çabayı” eş anlamlı olarak algılamayacağını da ileri sürmüştür. Bu sert eleştirinin neticesi olarak sosyal hizmet topluluğu siyasetten uzaklaşmış ve bilimsel bir altyapı oluşturma faaliyetlerine girişmiştir (Blau ve Abramovitz, 2003: 248). Bunun yanı sıra, I. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan baskıcı yapı sosyal hizmet uzmanlarının var olan çalışmalarını da etkilemiştir. Lilian Wald ve Emma Goldman gibi işçi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

organizasyonlarıyla ilgili ön planda olan ve sosyalist siyasette etkin olan isimler tutuklanmış ve sınır dışı edilmiştir. Addams, Kelley ve Wald gibi radikal ve pasifist sosyal hizmet aktivistleri ise yerel mahkemeler tarafından soruşturmalar geçirmiş, devletin finanse ettiği gazeteler, politikacılar ve sağcılar tarafından yoğun eleştirilere tabii tutulmuşlardır (Reisch, 2009: 54). Tüm bunlar, emek ile sosyal hizmet ilişkisinin kısa süreli olmasına neden olmuştur. I. Dünya Savaşı'nı takip eden "muhafazakâr yıllarda", yardım evleri politik etkinliğini azaltmıştır. Bunun ardından sosyal hizmet topluluğu psikodinamik teoriyi benimsemiş, odağını sosyo-ekonomik çevreden vaka çalışmasına doğru değiştirmiştir (Ashenberg Straussner ve Phillips, 1988: 110).

Sosyal hizmetin bir meslek olarak kendini var etme çabası somut olarak 1917 yılında olmuştur. Mary Richmond'ın yazmış olduğu "Sosyal Teşhis" kitabı sosyal hizmetin bir meslek ve disiplin olarak var olduğunu ileri sürmüştür. Richmond, Baltimore, Philadelphia ve New York'ta bulunan "Yardım İşlerini Düzenleme Dernekleri"nde yaptığı mesleki çalışmalar ile iyi niyetle yapılan gönüllülük faaliyetleri arasında bir sınır oluşturmuştur. Richmond'ın ortaya attığı "inceleme-tanı-tedavi" metodu sosyal hizmetin hem bilimsel hem de mesleki olarak bir dayanağının oluşmasında etken olmuştur (Reisch, 1998: 167). Richmond'un vurguladığı bireylere "sosyal çevre" aracılığıyla ulaşma hususu bu dönemde dikkat çekmiştir. Bu görüşe göre daha önce bu perspektiften incelenmeyen "alkolizm, okulu asma, aile içi çatışma" gibi unsurlar birey ve sosyal çevre ilişkisi bağlamında ele alınır olmuştur (Reisch, 2009: 54). Ancak sosyal hizmetin böyle bir yaklaşım benimsemesi, sendikaların sosyal hizmete duyduğu güveni azaltmıştır. Özellikle bir vaka çalışmasının istemeden sendika çalışmalarını baltalaması bu durumu daha da belirginleştirmiştir. İşsizliği önemli bir sosyal sorun olarak gören bir vaka çalışmasının, işsiz danışanlarına sunduğu "grevleri ortadan kaldırmak için aktif rol alma" teklifi sendikaların sosyal hizmete bakışlarının olumsuz olmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra bir aile vaka çalışmasının, gelir artışının aile içi çatışmayı azaltacağı varsayımından hareketle, bir danışanın müdahale planında işverene sunduğu "yedi gün çalışma" teklifi de sendikaların büyük zorluklarla kazandığı altı günlük çalışma hakkını baltalayan bir teklif olmuştur (Ashenberg Straussner ve Phillips, 1988: 110).

Sosyal hizmette yaşanan bu dönüşüm, sosyal hizmet uzmanlarının sendikal çalışmalarını azaltmıştır. Başka işçiler ya da dezavantajlı gruplar için hak arayan nitelikteki sendikal faaliyetlerde daha az rol alan sosyal hizmet uzmanları, kendi aralarında bir sendikalaşmaya gitmek zorunda kalmıştır. 1933 yılında bir grup kamu çalışanın kurduğu "Sosyal Hizmet İşçileri Sendikası" (Rosenberg ve Rosenberg, 2006: 297), bu sendikaların ilki olmuştur. İlerleyen yıllarda da sosyal hizmet uzmanları çeşitli sendikalarla örgütlü olmaya çalışmışlardır ancak bu durum sosyal hizmet uzmanları içerisinde bir örgütlülük faaliyetinden öteye gidememiştir.

Sosyal Hizmet ve Toplu İş Sözleşmesi İlişkisi

Toplu iş sözleşmesi terimi temelde "toplu pazarlık" kavramına vurgu yapan bir terimdir. İlk olarak "toplu pazarlık" terimi 1891 yılında İngiltere'deki endüstri ilişkileri alanının kurucularından ekonomi teorisyeni Beatrice Webb tarafından kullanılmıştır. Sidney Webb ile yaptıkları çalışmada ikili, toplu iş sözleşmesini "işçilerin bir araya gelerek, istihdam şartları ve koşullarına dair konuları müzakere ettikleri ve buradan çıkan sonuçları temsilcileri aracılığıyla işverene gönderdikleri" bir süreç olarak tanımlamışlardır. Burada yapılan vurgulardan biri de "çalışma koşullarının iyileştirilmesi" olmuştur (Doellgast ve Benassi, 2014: 2). Toplu iş sözleşmelerinin yarattığı etki ise geçtiğimiz yüzyıl boyunca oldukça olumlu olmuştur. Öyle ki toplu iş sözleşmeleri, işçilerin gelirlerini artırma, çalışma koşullarını

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

iyileştirme ve eşitsizliği azaltma mekanizması olarak işçilere hizmet eden önemli bir “kurum” işlevi görmüştür (Hayter, Fashoyin ve Kochan, 2011: 226).

Toplu pazarlığın işçi yararına olması, onun uluslararası bir boyut kazanmasında etkili olmuştur. Bu doğrultuda sendikal özgürlüğün ve toplu pazarlık hakkının uluslararası hukukta güvence altına alınması amacı ile ILO'nun 87. ve 98. Sözleşmeleri düzenlenmiştir. Kamu görevlilerinin sendikal hakkı ve toplu pazarlık hakkı içinse 151 sayılı ILO sözleşmesi düzenlenmiştir. Türkiye’de 1951 yılında 98 sayılı sözleşme, 1992’de 87 sayılı sözleşme ve 1993 yılında da 151 sayılı sözleşmeler onaylanarak iş hukuka dahil edilmiştir (Başbuğ, 2013: 221). Sendikal örgütlenmenin sağladığı en büyük imkan olan toplu sözleşme hakkı da yine anayasamızın 53.maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme “İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler. ...” (T.C. Anayasası, 1982) şekliyle kabul edilmiştir. Bu madde sayesinde işçilerin büyük kazanımlar sağladığı toplu iş sözleşmeleri anayasa ile güvence altına alınmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin sosyal hizmet disiplini ile var olan bağlantıları ilgili maddede geçen “sosyal durumları” ifadesiyle ortaya çıkmaktadır. Zira işçilerin iş dışı yaşamları onların işe olan tutumlarını da etkileyebilmektedir.

Çalışma ile yaşamın geri kalanının iki ayrı dünya olduğuna dair var olan inanç, zamanla kendisini çürüten bir inanç olmuştur. Zira insanlar günün sadece belirli bir bölümünde çalışmakta, geri kalan vakitlerde ailevi, kişisel, sosyal vb. birçok konuda faaliyet göstermektedirler (Kanter, 1977: 8). İş dünyasında gerçekleşen “devrim”, işçilerin işlerine yönelik algısını değiştirmiş, iş yaşamlarının yalnızca ücreti değil aynı zamanda toplumsal ve sosyal unsurları da barındırması gerektiği düşüncesini benimsemelerine yol açmıştır (Kurzman ve Akabas, 1981: 52). Bütünleşik ve çok yönlü bir yaklaşımı benimseyen genelci sosyal hizmet bu noktada tam olarak bir bağlantı ortaya koymaktadır. Zira kişisel ve kolektif sorunların karşılıklı bir etkileşim içinde olduğunu kabul eden genelci sosyal hizmete göre, insan; toplum, mahalle, karmaşık organizasyonlar, iş, resmi örgütler, aileler, bireyler gibi çok çeşitli sistemlerle ilişki içerisinde (Miley, O’Melia ve DuBois, 2017: 8). Aile ilgili sistemlerin en önemlilerinden biridir. Sendikaların imzaladıkları toplu iş sözleşmelerinde aile-iş ilişkisini iyi kurmaları, bu ilişkiyi kurarken makro boyutta değişimler yaratabilmeleri beklenebilir. İş-aile ilişkisinin toplu iş sözleşmelerinde iyi bir şekilde sunulabilmesi, işçinin işverenin gözünde tek olmadığı gerçeğini doğurabilir (Berg, vd., 2013: 496). Bu bakış açısının oluşturulabilmesinde sosyal hizmet disiplini önemli bir rol oynayabilir ki genelci sosyal hizmet yaklaşımının vurguladığı önemli öğelerden birinin aile olması bunu kanıtlar niteliktedir.

İşçi sendikaları, toplu iş sözleşmeleri ile yalnızca maddi haklar kazanımları değil aynı zamanda bahsedilen sosyal hak kazanımları için de mücadele etmektedir. İşçiyi yalnızca bir çalışan olmaktan çıkaran bu sosyal haklar, onu sadece işyerinde çalışan bir emek gücü olarak görmemeyi ve işçinin yaşamındaki “baba, eş, çocuk” gibi rollerinin de vurgulanmasını gerektirir. Dolayısıyla toplu iş sözleşmelerinde ilgili hususlarda eklemeler yapılması, bu eklemelerde “genelci sosyal hizmet” perspektifinden faydalanılması, işçilerin ve işverenlerin kazanımlarını artırıcı etki yaratabilir.

YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın yöntemine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belge (doküman) incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Belge incelemesi yöntemiyle geçmişte yer alan olgular, resim, tutanak, arşiv belgeleri gibi belgeler taranarak istenilen bilgiler elde edilebilir (Gürbüz ve Şahin, 2018).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'deki tüm işçi sendikalarının imzaladığı toplu iş sözleşmeleri oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesinde ise, rastgele metotlar ile evrenden bir örneklem grubu belirlemeye ve sonrasında bu grup arasından araştırmaya en çok katkı yapacağı düşünülen bir alt grubun belirlenmesine dayanan nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden "amaçlı rastgele örneklem" (Tashakkori ve Teddlie, 2010, akt., Baltacı, 2018: 258) yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda iş kolları arasından rastgele metal, gıda ve genel işler iş kolları seçilmiş, bu iş kollarından sendikalaşma oranının en yüksek olduğu "genel işler iş kolu" (Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi, 2018) örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenmesinin ardından, genel işler iş kolunda faaliyet gösteren ve üye sayısı olarak ilk üçte yer alan bir işçi sendikasının son üç yılda imzaladığı 21 toplu iş sözleşmesi incelenmiştir. Toplu iş sözleşmelerine ulaşmanın hukuki olarak kolay olmaması nedeniyle incelenen toplu iş sözleşme sayısı 21 ile sınırlı kalmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde, yazılı ve diğer içeriklerin nesnel ve sistemli bir biçimde incelenmesini sağlayan "içerik analizi" yöntemi (Gülbahar ve Alper, 2009: 100) kullanılmıştır. İçerik analizi veri setinde direkt olarak anlaşılmayan ancak sınıflama yolu ile temaların oluşturulmasını ve bu temalar arası ilişkilerin ortaya çıkarılmasını öngörür (Wolcott, 2009: 29). Bu doğrultuda ulaşılan toplu iş sözleşmelerinde sosyal hizmetle ilgili olduğu düşünülen maddeler ücretle ilişkili (bkz. Tablo 1) ve ücret dışı (bkz. Tablo 2) olmak üzere iki kategoriye ayrılmış, bu kategoriler altında sosyal hizmetle ilişkili olduğu düşünülen maddeler belli başlıklar altında incelenmiş, kodlama ya da kodlamayla ilgili nicel verilere yer verilmemiş, bunun yerine sözleşme maddelerinden bölümler alınarak çıkarımlar yapılmıştır.

Tablo 1: Ücretle İlişkili Maddeler

ÜCRETLE İLİŞKİLİ MADDELER	
MADDE BAŞLIĞI	BULUNDUĞU SÖZLEŞME SAYISI
Aile Yardımı	19
Çocuk Yardımı	19
Yemek Yardımı	21
Ulaşım Yardımı	16
Yakacak Yardımı	15
Bayram İkramiyeleri	16
Doğum Yardımı	20
Evlenme Yardımı	21

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sosyal Yardım Paketi	6
Öğrenim Yardımı	18
Sünnet Yardımı	10
Giyim ve Koruyucu Eşya Yardımı	21
Ölüm Yardımı	21
Engelli İşçi ve Çocuğuna Yapılan Yardım	3
Tabii Afet Yardımı	21

Tablo 1’de sözleşmelerdeki ücretle ilgili sosyal hizmet maddelerinin ayrıldığı başlıklar ve bu başlıkların kaç sözleşmede bulunduğu görülmektedir.

Tablo 2: Ücretle İlişkili Olmayan Maddeler

ÜCRETLE İLİŞKİLİ OLMAYAN MADDELER	
MADDE BAŞLIĞI	BULUNDUĞU SÖZLEŞME SAYISI
Yıllık Ücretli İzinler	19
Ücretli Sosyal İzinler	16
Ücretsiz Mazeret İzni	15
Dini Görevlerin İfası	10
Engelli İşçilere Yardım ve Hafif İşlere Nakil	8
Refakatçi Yardımı	7
Dinlenme Yardımı	10
Sağlıklı Yaşamı Teşvik ve Sosyal Yaşam	8
Hatıra Ormanlarının Kurulması	7

Tablo 2’de sözleşmelerdeki ücretle ilgili olmayan sosyal hizmet maddelerinin ayrıldığı başlıklar ve bu başlıkların kaç sözleşmede bulunduğu görülmektedir.

BULGULAR

Sözleşmelerden elde edilen veriler ücretle ilişkili ve ücretle ilişkili olmayan şekilde iki kategoriye ayrılmış ve bu kategoriler altında sosyal hizmetle ilişkili olduğu düşünülen maddelere yer verilmiştir. İlgili maddeler incelenen sözleşmelerden hareketle analiz edilmiştir.

Ücretle İlişkili Maddeler

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Aile Yardımı:

Aile yardımı başlıklı maddenin incelenmiş olan sözleşmelerin 19'unda olduğu görülmüştür. Aile yardımının, kimi sözleşmelerde devlet memurları yasasına atıfta bulunarak 657 sayılı kanundaki miktarın işçiye ödenmesini sağladığı, kimi sözleşmelerde ise toplu iş sözleşmesi masasında belirlenmiş olan nakdi miktarın işçiye aile yardımı olarak ödenmesini sağladığı görülmüştür.

Çocuk Yardımı:

Çocuk yardımı da aynı aile yardımı gibi incelenmiş olan sözleşmelerin 19 'unda yer almaktadır ve kimi sözleşmelerde memurlara ödenen miktarın aynı şekilde işçilere de ödendiği görülmüştür. Kimi sözleşmelerde ise toplu iş sözleşmesi masasında belirlenmiş olan nakdi miktarın ödendiği görülmüştür.

Yemek Yardımı:

İncelenmiş olan sözleşmelerin 21'inde de yemek yardımı yer almaktadır. İşçilerin gün içerisinde ihtiyacı olan yemeği işverenlerin tamamı üstlenmiştir. Bu yardımı bazı işverenler işyerinde yemek vererek sağlarken bazı işverenler nakdi olarak sağlamıştır. Nakdi ödemeler tekdüze bir ücret olarak belirlenmemiş, sözleşmelerde şehir şartları ve işverenlerin imkanları dikkate alınarak farklı yemek yardımı miktarlarına karar verildiği görülmüştür.

Ulaşım Yardımı:

Ulaşım yardımı incelenen sözleşmelerin 16'sında bulunmaktadır. Sözleşmelerin bazılarında işverenlerin, işçilerin işe ulaşımını kolaylaştırmak için ücretsiz servis tahsis ettikleri ya da kendi bünyelerinde bulunan toplu taşıma araçlarının kullanımı için kart tahsis ettikleri görülmüştür. Bazı sözleşmelerde ise ulaşım yardımının nakdi olarak yapıldığı görülmüştür.

Yakacak Yardımı:

İncelenen 21 sözleşmenin 15'inde yakacak yardımının olduğu görülmüştür. Sözleşmelerde bu yardım aynı ve nakdi olmak üzere iki farklı şekilde sağlanmıştır. Aynı olarak yapılan yakacak yardımının sonbahar aylarında işçilere aktarıldığı görülmüştür. Nakdi olarak yapılan yardımlarda ise bazı sözleşmelerde her ay yakacak yardımının yapıldığı, bazı sözleşmelerde ise 2 defaya mahsus olmak üzere ödeme yapıldığı görülmüştür.

Bayram İkramiyeleri:

İncelenen sözleşmelerin 16'sında bayram ikramiyesi olduğu görülmüştür. Bayram ikramiyeleri konusunda iki tür ödeme esas alınmıştır. Bunlardan ilki bayramlar için belli bir miktar belirlenerek yapılan ödemelerken, ikinci durum ise işçilerin yevmiesi ile belirlenen gün sayısı çarpılarak elde edilen miktarın bayram yardımı olarak ödenmesidir.

Doğum Yardımı:

Doğum yardımı maddesinin istisnalar hariç toplu iş sözleşmelerinin hemen hepsinde yer aldığı görülmüştür. Bu yardım, toplu sözleşme masasında devletin ödemiş olduğu doğum yardımından yüksek olarak belirlenmişse sözleşmelere madde olarak eklenmiş ve rakam belirtilmiştir. Eğer devletin ödeyeceği rakam ile aynı ödeme kabul edilmişse işverenin bu rakamı ödediği görülmüştür.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Evlenme Yardımı:

Evlenme yardımının incelenen tüm sözleşmelerde olduğu görülmüştür. Bu yardım işçinin evlenmesi ve evlilik cüzdanını ibraz etmesi halinde işçiye ödenen yardımlardandır. Sözleşmelerde bu yardım nakdi olarak belirlenmiştir. İşverenin maddi durumuna göre değişkenlik göstermiş ve sözleşmelerin her birinde farklı rakamların olduğu görülmüştür.

Sosyal Yardım Paketi:

Toplu iş sözleşmelerinde yemek yardımı, yakacak yardımı ve giyim yardımı vb. sosyal yardım maddelerinin hepsinin içinde bulunduğu bir paket olarak hazırlanmıştır. Sosyal yardım paketi ödemelerinin her ay ya da yılın belli dönemlerinde ödenmek üzere düzenlenmiş olduğu görülmüştür. Bazı sözleşmelerde bayram yardımı ya da yıllık izin yardımı gibi maddeleri de kapsadığı görülmüştür. Sosyal yardım paketi maddesi incelenmiş olunan sözleşmelerden 6 tanesinde yer almaktadır. Bu madde başlığı altında toplanan yardımlar genellikle ayrı başlıklar halinde ödendiği için bu toplu paket şeklinde olması az rastlanan bir durumdur.

Öğrenim Yardımı:

İşçinin öğrenci çocuklarına yapılan yardımdır. İncelenen sözleşmelerin 18 tanesinde mevcuttur. Bu yardım maddesi başlığı altında çeşitli düzenlemeler mevcuttur. Genellikle işçilerin çocuklarının; ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite öğrenimleri için Eylül ayında bir kereye mahsus olarak sağlandığı görülmüştür. Ancak bazı sözleşmelerde işçinin üniversitede öğrenim gören çocuğu için düzenli burs şeklinde olduğu da görülmüştür. Bu madde başlığı altında sadece işçinin öğrenim gören çocuğu için değil aynı zamanda işçilerin de uzmanlaşması ya da eğitim almaları istenildiği için üniversite okuyan veya yüksek lisans yapan işçiler için de aynı ödemelerin düzenlendiği görülmüştür. Yine bu madde başlığı altında istisna olarak işçi çocuğunun yalnızca okula başladığında değil okul öncesi eğitim aldığı da ya da dini kursa gittiğinde de bu yardımın yapıldığı görülmüştür.

Sünnet Yardımı:

Sünnet yardımının olaya bağlı sosyal yardımlar başlığı altında olduğu görülmüştür. Bu yardım incelenen sözleşmelerden 10 tanesinde vardır. Sözleşmelerde çok yaygın olmasa da kültürümüzde yer etmiş bu merasimin sözleşmelerde kendine yer edindiği görülmüştür.

Giyim ve Koruyucu Eşya Yardımı:

İşverenin yasal zorunluluk olan iş sağlığı ve güvenliği ekipmanlarını vermesi bu madde içerisinde ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Yasal zorunluğun dışında işçilerin iş haricinde kullanacağı kıyafetler için giyim yardımları yapılması da bu madde içerisinde düzenlenmiştir. Bazı sözleşmelerde giyim yardımının, işçiler için aynı olarak belirlendiği ve yılın belli dönemlerinde takım elbise ya da benzeri olarak işçiye verilmesi kararlaştırılmıştır. Bazı sözleşmelerde ise nakdi olarak belli bir miktar belirlenmiştir ve "yılın belli dönemlerinde bu ödeme yapılır" şeklinde düzenlenmiştir. İncelenen sözleşmelerin tamamında bu yardım bulunmaktadır.

Ölüm Yardımı:

Bu başlık altında ölüm riski ile alakalı değişik düzenlemelerde bulunulduğu görülmüştür. Sözleşmelerin tamamında aynı düzenlemeler olmamakla beraber incelenmiş olan sözleşmelerin tamamında ölüm

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yardımları maddesi bulunmaktadır. Bu düzenlemeler içerisinde işçinin iş kazası ya da meslek hastalığı sonrasında ölümü halinde ya da normal ölümü halinde yasal mirasçılara ödenecek olan nakdi yardım bu başlık altında düzenlenmiştir. Aynı zamanda sadece işçinin ölmesi değil, anne, baba, eş ya da çocuklarının ölmesi durumunda da nakdi bir yardım yapılması düzenlenmiştir. Bu başlık altında nakdi olarak yapılan yardım haricinde işverenlerin cenaze hizmetlerini üstlendiği ya da cenaze nakil işlemleri için araç tahsis ettiği görülmüştür. Yukarıda sıralanan unsurlar dışında taziye çadırı kurulması gibi desteklerin de bu başlık altında düzenlendiği görülmüştür.

Engelli İşçi ve Çocuğuna Yapılan Yardım:

İncelenmiş olan 21 sözleşmenin 3'ünde bu yardıma rastlanmıştır. Bu yardım işçinin varsa engelli çocuğı için yapılan yılda bir defaya mahsus olan nakdi yardımdır. Bu yardım bazı sözleşmelerde işçinin engelli çocuğunun eğitim alması durumunda ödenirken bazılarında şarta bağlanmadan ödenmektedir. Yine bu madde başlığı altında işçinin yalnızca engelli çocuğı olduğunda değil kendisinin de engelli olması halinde bu yardımı alacağı düzenlenmiştir.

Tabii Afet Yardımı:

İncelenmiş olunan tüm sözleşmelerde bu madde başlığı mevcuttur. İşçinin herhangi bir tabii afet ile karşılaştığında ve ne kadar zararı olduğunu bildirdiğinde işverenin ve sendikanın toplu sözleşme masasında belirlemiş oldukları nakdi yardımın işçiye aktarıldığı görülmüştür.

Ücrete İlişkin Olmayan Maddeler

Yıllık Ücretli İzinler:

4857 sayılı iş kanununda yıllık izin süreleri hizmet yılı beş yıla kadar olan işçiye 14 gün, beş-on beş yıl arasında olanlara 20 gün ve 15 yıldan fazla olanlara ise 26 gün ücretli izin verilir. Toplu iş sözleşmeleri ile bu süreler artırılmıştır. İncelenmiş olan sözleşmelerden 19'unda bu madde başlığına yer verilmiş ve bireysel iş kanunundaki yasal hakların da artırılarak yeniden düzenlendiği görülmüştür.

Ücretli Sosyal İzinler:

Ücretli sosyal izinler maddesi ile evlilik, doğum, ölüm, düğün, tabii afet, ameliyat gibi sebeplerle her sözleşmede farklı günler ya da benzer günler ve unsurlar belirlenerek işçilerin ücretli izinli sayılmaları sağlanmıştır. İncelenen 21 sözleşmenin 16'sında bu maddeye rastlanmıştır. Yukarıda sıralanan durumlar sözleşmelerin tamamında aynı olarak bulunmazken verilen izin günü de her sözleşmeye göre ayrı düzenlenmiş olduğu görülmüştür.

Ücretsiz Mazeret İzni:

Bu madde başlığı her sözleşmede farklı şekillerde düzenlenmiştir. Bazı sözleşmelerde mazeret izni işveren kabul esasına dayalı olarak belirtilmiş bazı sözleşmelerde ise mazeret oluşması halinde işçi bu hakkını doğrudan kullanabilir olarak düzenlenmiştir. İşçinin mazeret iznini kullanacağı süreler her sözleşmede farklı zaman dilimleri olarak düzenlenmiştir. Ücretsiz mazeret izni başlığı incelenen sözleşmelerin 15'inde gözlenmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Dini Görevlerin İfası:

Dini görevlerin ifası maddesi Anayasanın 24. Maddesine dayandırılarak toplu iş sözleşmelerine eklenmiştir. İncelenmiş olunan sözleşmelerin 10'unda bu madde başlığına rastlanmıştır. Sözleşmelerin bazılarında dini görevlerin ifası esnasında ücretli izin verildiği görülürken bazı sözleşmelerde de bu süre ücretsiz izin olarak değerlendirilmiştir.

Engelli İşçilere Yardım ve Hafif İşlere Nakil:

İncelenmiş olan sözleşmelerden 8'inde bu madde başlığının olduğu görülmüştür. Madde içerisinde iş kazası ya da meslek hastalığı nedeniyle engelli olmuş işçilerin önceki çalışmış olduğu işlerden daha hafif işlere verileceğine dair hükümler bulunduğu görülmüştür. Yine bu başlık altında engelli işçiler için işyeri kurullarındaki esnetmelere değinilmiştir. Bu esnetmelerin işe geliş gidiş saatlerinde olduğu, aynı zamanda işe geldiğine dair imza atması ya da kart okutması gerekiyorsa bunun için sağlanan kolaylıklar da ele alınmıştır. Engelli işçilerin işyeri araçlarını kullanmalarında öncelikli olduğu da bu madde altında görülmüştür.

Refakatçi İzni ve Yardımı:

Çalışan işçilerin gerek kendi hastalıklarında ve gerekse eş ve çocuklarının hastalıklarında, SGK veya bu kurumca başka hastanelerde tedavi edilmesi durumunda hastası için refakatçiye lüzum görülmesi halinde refakatçi olarak kalabileceği bu maddede düzenlenmiştir. İşçinin hasta olması halinde de işçiye refakat eden yakınının refakatçi yatak ücretlerini işverenin üstlendiği görülmüştür. Bazı sözleşmelerde ise sadece çalışan için izin verildiği görülmüştür. İncelenen 21 sözleşmenin 7'sinde refakatçi yardımına rastlanmıştır.

Dinlenme Yardımı:

Dinlenme yardımı işçilerin aileleri ile belirli zamanlarda pikniğe götürülmesi şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenlenen organizasyonun tamamını işverenin karşıladığı görülmüştür. Bu madde başlığı altında aynı zamanda izne çıkan işçiye belirlenmiş olan nakdi yardımın verilmesi şeklinde de düzenleme bulunmaktadır. İncelenmiş olan sözleşmelerin 7'sinde bu maddeye rastlanmıştır.

Sağlıklı Yaşamı Teşvik ve Sosyal Yaşam:

Sağlıklı yaşamı teşvik etmek amacıyla işverenin; futbol, basketbol, voleybol vb. spor aktivitelerini işyerinde işçiler için uygun ortamı oluşturduğu ya da düzenlediği bu maddede görülmüştür. Sosyal yaşamı desteklemek amacıyla varsa eğer işyerinin dinlenme tesislerini işçi ve ailelerin dinlenmeleri için tahsis etmesi de bu maddede düzenlenmiştir. Aynı zamanda sigara, içki ve uyuşturucu gibi maddelerin kullanımının sonlandırılması için de teşvik edici ayni ve nakdi destekler bu başlık altında görülmüştür. İncelenen sözleşmelerin 8'inde bu başlığa rastlanmıştır.

Hatıra Ormanlarının Kurulması:

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Orman sahalarını genişletmek ve çevre değerlerini korumak, toprak, su ve bitki arasında bozulan dengeyi kurmak amacıyla işverenlerin işçiler için orman kurmasını teşvik eden bir madde olduğu görülmüştür. İncelenen sözleşmelerin 7'sinde bu madde başlığına yer verilmiştir. İşverenlerin ormanlaştırılacak alanlarının olması halinde de işçilerin hatıra ormanı kurması için alanı onlara tahsis etmesi toplu sözleşme ile imza altına alındığı görülmüştür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İncelenen toplu iş sözleşmelerinde sosyal hizmetle ilişkili olarak değerlendirilen maddeler “ücrete ilişkin ve ücret dışı” olmak üzere iki ayrı kategori altında incelenmiştir. Yapılan incelemelerde genel olarak işçinin ilişkili olduğu sistemler ve bu sistemlerin birbirleriyle olan bağlantıları göz önünde bulundurulmuş ancak bu bağlantılar elde edilen istatistik verilerle göre yetersiz bulunmuştur. Genelci sosyal hizmet yaklaşımına göre, kişisel ve kolektif sorunlar karşılıklı etkileşim halindedir ve insan sisteminin işleyişini en üst düzeye çıkarabilmek için insanların ilişkili olduğu; toplum, topluluk, aileler ve bireyler gibi sistemlerin de hesaba katılması gerekmektedir (Miley, O'Melia ve DuBois, 2017: 7).

Ücrete ilişkin olan aile yardımı, çocuk yardımı, evlenme yardımı, doğum yardımı, bayram yardımı, sünnet yardımı, öğrenim yardımı gibi yardımlara dair maddeler, işverenin ve sendikanın işçiyi yalnızca iş ortamından ibaret görmediğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak aile ile ilgili yardımlar yalnızca “nakdi” yardımlar olarak düşünülmüştür. Aile ile ilgili maddelerin yalnızca ücret çerçevesinde ele alınması, genelci sosyal hizmet yaklaşımına uymamaktadır. Öyle ki genelci sosyal hizmet yaklaşımının sistem teorisine göre aile; okul, iş yeri, mahalle, toplum gibi tüm diğer sistemlerin merkezinde yer almaktadır (Gitterman ve Germain, 2008: 97). Tüm diğer sistemlerin merkezinde yer alan bir sistemin de yalnızca ücret üzerinden iyileştirilmesi pek mümkün olmayabilir. Aileler, kuralları, sınırları ve ilişkileri olan bir ana sistemdir. Ailenin bir üyesi olumsuz bir deneyim yaşadığında bu diğer üyeleri de etkileyecektir (Minuchin, 1974: 27). Dolayısıyla ailenin çalışan bireyinin iş kaynaklı yaşadığı herhangi bir sorun beraberinde ailesini ve ilişkili olduğu sistemleri olumsuz etkileyebilir.

İşçilerin var olan problemlerini ortaya koymanın en iyi yolu işçiyi çevresi içinde ele almaktır. “Çevresi içinde birey” görüşüne dayanan genelci sosyal hizmet yaklaşımının ekolojik teorisine göre, işçileri doğru değerlendirmek için onların kişisel, ailevi ve toplumsal sorunlarını da hesaba katmak gerekmektedir (Langer ve Lietz, 2014: 30). Genelci sosyal hizmet yaklaşımı sayesinde işçiyle ilgili yapılacaklar “bütüncül” şekilde ele alındığında, aile sistemini de olumlu etkileyecektir (Minuchin, 1974: 28). İncelenen maddelerin istatistik olarak yetersiz bulunmasından hareketle genelci sosyal hizmet yaklaşımı ile toplu iş sözleşmeleri maddelerinin genel olarak paralel olmadığı söylenebilir.

Ücrete ilişkin maddelerde aile ve işçi ile ilgili yalnızca nakdi yardımlar bulunmaktadır. Ancak işçinin ya da ailesinin psiko-sosyal sorunları da olabilir. Genelci sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde işçilere ve ailelerine psiko-sosyal danışmanlık faaliyeti sunulması var olan sorunların çözülmesinde etkili olabilir. Toplu iş sözleşmelerinde bu konuya dair var olan eksiklik göze çarpmaktadır. Genelci sosyal hizmet uzmanları tarafından yapılacak ilk görüşmeler, yönlendirmeler ve müdahaleler işçilerin ve ailelerinin iyilik hallerini artırabilir (Kurzman ve Akabas, 1981: 53).

Toplu iş sözleşmelerinde ölüm yardımı, engelli işçi ve çocuğuna yapılan yardım, tabii afet yardımı gibi yeri olan yardımlar ise sosyal yaşamın içerisinde bulunan risklere karşı işçinin düşünüldüğünün ve korunduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak ilgili maddelerin her sözleşmede bulunmaması ve bulunduğu sözleşmelerde de kısıtlı imkanlar sunması bir eksiklik olarak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

değerlendirilebilir. Özellikle engellilik ile ilgili maddenin yalnızca üç sözleşmede bulunması ve yine bu konuya dair çözümün nakdi olarak düşünülmesi de eksikliğin bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir. İşçilerin çocuklarının engelinin yanı sıra, yaptıkları işin yarattığı çeşitli risk unsurları işçilerde de fiziksel, zihinsel ya da ruhsal çeşitli engellerin oluşmasına sebep olabilir. İşçi sendikaları, işçiler için güvenli ve sağlıklı bir iş ortamının oluşturulmasında toplu iş sözleşmeleri ile etkin rol oynayabilirler. Zira güvenli olmayan koşulların oluşturabileceği engellilik durumları, işçilerin işlerinden ziyade biyo-psiko-sosyal sağlıklarını kaybetmelerine neden olabilir (Schurman, vd., 1999: 121). Bunun yanı sıra engelli işçilerin haklarının savunulması da işçi sendikalarının görevlerinden biri olarak düşünülebilir. Sendikaların bunu yaparken toplu iş sözleşmelerinde engelli işçilerin kişisel, çevresel ve ailevi koşullarını, yaşam standartlarını, gerekli bakım şartlarını göz önünde bulundurarak hareket etmeleri beklenebilir (Stokols, Pelletier ve Fielding, 1996: 141). Genelci sosyal hizmetin barındırdığı ekolojik bakış açısı burada faydalı olabilir. Zira mikro boyutta işçi, mezo boyutta işçinin ailesi ve makro boyutta toplum ya da devlet bu durumdan olumsuz etkilenebilir (Pardeck, 1988: 133). Dolayısıyla ilgili konuya daha fazla özen gösterilmesi, koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulamalarının toplu iş sözleşmelerine eklenmesi ile mümkün olabilir. Koruyucu-önleyici sosyal hizmet uygulamaları ile toplu iş sözleşmesinin amaçlarının uyduğu yorumu yapılabilir.

Ayrıca olağan üstü durumlar olarak adlandırılacak ölüm, tabii afet, engellilik gibi hususlarda yalnızca nakdi yardım ya da mazeret/ücretli/ücretsiz izin verilmesi yetersiz olarak düşünülebilir. Zira işçinin ölümüyle eşi veya çocuğu bir yoksunluk yaşayabilir, tabii afetler krize sebep olabilir ya da engellilik durumunda hayata katılım kısıtlanabilir. Böyle durumlarda mağdur olan işçiyi ya da çevresini göz ardı etmek sorunların daha büyük olmasına sebep olabilir. Tüm bu koşullarda genelci sosyal hizmet yaklaşımının benimsediği güçlendirme yaklaşımı kullanılabilir. İnsanların keşfedilmeyen, ortaya koyulamayan bazı yetenek ya da güçlerinin olduğu görüşüne dayanan bu yaklaşım ile (Miley, O'Melia ve DuBois, 2017: 70) mağdur olan taraf için bir müdahale planı oluşturulabilir. Güçlendirme kişisel, kişiler arası ve sosyo-politik uygulamaları içermesi ile olağan üstü durumlarda kullanıldığında duygusal yıkımları kompanse edebilir (Parsons, 2008: 123). Yine ilgili durumlarda psiko-sosyal desteğin de göz ardı edilmesi sorunları büyütebilir. Buradan hareketle toplu iş sözleşmelerinin ilgili maddeleri ile güçlendirme yaklaşımının paralel olmadığı söylenebilir.

Bunların yanı sıra ücret dışı maddelerde bulunan dini görevlerin ifası maddesinin her sözleşmede olmasa da sosyal hizmetin din, dil, ırk ayrımı olmaksızın, farklılıklara saygıyı vurgulayan (International Federation of Social Work, 2014), tanımıyla uyduğunu söylemek mümkündür.

Dinlenme yardımı, sağlıklı yaşamı teşvik ve sosyal yaşam ve hatıra ormanlarının kurulması maddeleri her sözleşmede olmasa da sendikanın işçiyi ve işçinin iş dışı yaşamını gözettiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ekolojik kurama göre, işçilerin psiko-sosyal çevreleri ile doğal çevrelerinin iyiliği hayat kalitelerini belirler (Derezotes, 1999: 5). Buradan hareketle ilgili maddeler ile ekolojik kuramın vurguladığı, kültürel ve çevresel faktörlerin uyum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Ancak işçilerin boş zaman kurumunu daha iyi değerlendirebilmeleri için, zihinsel ve fiziksel yorgunluklarını giderebilecekleri hobi ya da uğraşların eksikliği göze çarpmaktadır.

ÖNERİLER

- Yapılacak sözleşmelerde işçilerin ilişkili olduğu aile, toplum, sosyal çevre gibi sistemlerin hesaba katılması faydalı olabilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- İşçinin iş dışı yaşamıyla ilgili maddelerin yalnızca “nakdi” boyutta olmaması gerekir. Buradan hareketle sendika ve işveren iş birliği ile işçilerin psiko-sosyal durumları da gözetilmeli ve gerekli destekler sağlanmalıdır.
- İşçinin karşılaşılabileceği sosyal risklere karşı toplu iş sözleşmelerine daha fazla korunma maddesi eklenmelidir. Aynı zamanda bu maddeler tüm sözleşmelerde yer almalıdır.
- Toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde işçilerin psiko-sosyal yönlerine dair sosyal hizmet bakış açısı gerekebilir. Bu yüzden sendikalarda sosyal hizmet uzmanları istihdam edilmelidir.
- İşçinin engellilik, ölüm vb. gibi sosyal risklerle karşılaştığında kendisine ve ailesine psikolojik destek verilmesi hem işçilerin hem de ailelerinin güçlendirilmesine dair maddeler eklenmelidir.
- İşçilerin iş dışı zamanlarını zihinsel ve fiziksel bağlamda verimli geçirebilecekleri hobi ya da uğraş edinmeleri için ortam oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. ve Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1): 1-19.
- Alexander, B. L., Lichtenberg, P. ve Brunn, D. (1980). Social workers in unions: a survey. *Social Work*, 25(3): 216-223.
- Ashenberg Straussner, S. L. ve Phillips, N. K. (1988). The relationship between social work and labor unions: A history of strife and cooperation. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 15(1): 105-118.
- Axinn, J. ve Stern, M.J. (2001). *Social welfare: A history of the American response to need* (5. Ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1): 231-274.
- Başbuğ, A. (2013). *İş ve hukuk*. Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Berg, P., vd. (2013). Collective bargaining and public policy: Pathways to work-family policy adoption in Australia and the United States. *European Management Journal*, 31(5): 495-504.
- Blau, J. ve Abramovitz, A. (2004). *The dynamics of social welfare policy*. New York: Oxford University Press.
- Derezotes, D. S. (1999). *Advanced generalist social work practice*. California: Sage Publications Inc.
- Doellgast, V. ve Benassi, C. (2014). *Collective bargaining* [Electronic version]. Erişim adresi: <https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/articles/1243>
- Duyan, V., Özgür Sayar, Ö. ve Özbulut, M. (2008). *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet alanında çalışanlar için bir rehber*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Gitterman, A. ve Germain, C. B. (2008). *The life model of social work practice: Advances in knowledge and practice* (3. ed.). New York: Columbia University Press.
- Gülbahar, Y. ve Alper, A. (2009). Öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar konusunda bir içerik analizi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2): 93-111.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Hays, S. ve Boorstin, D. (1997). *The response to industrialism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hayter, S., Fashoyin T. ve Kochan, T. A. (2011). Collective bargaining for the 21st century. *Journal of Industrial Relations*, 53(2): 225-247.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- International Federation of Social Workers. (2014). Global definition of social work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- İşkolları Yönetmeliği. (2012). *Resmi Gazete* (Sayı: 28502 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121219-8.htm>
- Kanter, R. M. (1977). *Work and family in the United States: A critical review and agenda for research and policy*. New York: Russel Sage Foundation.
- Karger, H. J. (1989). The common and conflicting goals of labor and social work. *Administration in Social Work*, 13(1): 1-17.
- Kurzman, P. A. ve Akabas, S. H. (1981). Industrial social work as an arena for practice. *Social Work*, 26(1): 52-60.
- Langer, C. L. ve Lietz, C. A. (2014). *Applying theory to generalist social work practice a case study approach*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Miley, K. K., O'Melia, M. W. ve DuBois, B. L. (2017). *Generalist social work practice an empowering approach* (8. Ed.). Boston: Pearson Education, Inc.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pardeck, J. T. (1988). An ecological approach for social work practice. *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 15(2): 133-142.
- Parsons, R. J. (2008). Empowerment practice. In T. Mizrahi & L. E. Davis (Eds.). *Encyclopedia of social work: Vol 2* (20. ed., pp. 123-126). Washington, DC: NASW Press.
- Reisch, M. (1998). The sociopolitical context and social work method, 1890-1950. *Social Service Review*, 72(2): 161-181.
- Reisch, M. ve Andrews, J. (2001). *The road not taken: A history of radical social work in the United States*. New York: Brunner/Mazel.
- Reisch, M. (2009). Social workers, unions and low wage workers: A historical perspective. *Journal of community practice*, 17(1-2): 50-72.
- Rosenberg, J. ve Rosenberg, S. (2006). Do unions matter? An examination of the historical and contemporary role of labor unions in the social work profession. *Social Work*, 51(4): 295-302.
- Scanlon, E. ve Harding, S. (2005). Social work and labor unions. *Journal of Community Practice*, 13(1): 9-30.
- Schurman, S. J., vd. (1999). The role of unions and collective bargaining in preventing work-related disability. In Thomasson T., Burton, J. F., Hyatt, D. E. (Eds.). *New approaches to disability in the workplace* (pp. 121-154). University of Madison-Winconsin: Industrial Relations Research Association.
- Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. (2012). *Resmi Gazete* (Sayı: 28460 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>
- Stokols, D., Pelletier, K. R. ve Fielding, J. E. (1996). The ecology of work and health: Research and policy directions fort he promotion of employee health. *Health Education Quarterly*, 23(2), 137-158.
- Trattner, W. I. (1999). *From poor law to welfare state: A history of social policy in America* (6. Ed.). New York: Free Press.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *Resmi Gazete* (Sayı: 17863 (Mükerrer)). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi. (2018). *İşkollarındaki işçi sayıları ve sendikaların üye sayılarına ilişkin temmuz 2018 istatistiklerinden yapılan derlemeler*. Erişim adresi: http://elb.tmseveta.com/media/web_content/2018-temmuz-ay-istatistiklerinin-degerlendirmesipdf_None_KVL1.pdf

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Wolcott, H. F. (2009). *Writing up qualitative research* (3. ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Türkiye’de Ar-Ge Harcamalarının Ekonomik Büyüme Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TORUN¹

Meral ÇABAŞ²

ÖZET:

Nesnelerin İnterneti ya da Endüstri 4.0 olarak adlandırılan 4. Sanayi devrimi uluslararası platformda rekabeti arttırmıştır. Küresel rekabete ayak uydurmak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi yakalamak için verimlilik artışı kaçınılmaz olmuştur. Yapılan araştırmalar, gelişmiş ülkelerin teknoloji seviyesini yakalayabilmenin, ekonomik kalkınma ve refahı sağlamanın bilgi birikimi ve yeni teknoloji üretiminden geçtiğini göstermektedir. Bilgi birikimi ve yeni teknoloji üretimi de Ar-Ge’ye verilen önemle sağlanmaktadır. Dünyada Ar-Ge harcamalarına milli gelirinden daha yüksek pay ayıran ülkelerin rekabet gücü artmaktadır. Dolayısıyla Türkiye açısından Endüstri 4.0 ve itici gücü olan Ar-Ge harcamaları önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme etkisi, 1990-2018 dönemine ait veri seti yardımıyla incelenmiştir. Bağımlı değişken olan ekonomik büyümeyi temsilen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla seçilirken bağımsız değişken, Ar-Ge harcamaları olarak belirlenmiştir. Veri setinin ilk olarak durağanlığı araştırılmış ve uzun dönem de eşbütünleşik olup olmadıkları ekonometrik analizler yardımıyla ampirik olarak irdelenmiştir. Uygulanan Johansen Eşbütünleşme testi neticesinde Ar-Ge harcamaları ve GSYİH değişkenlerinin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu belirlenmiştir. Sonrasında yapılan Granger Nedensellik analizi bulgularına göre Ar-Ge harcamalarından GSYİH değişkenine doğru bir nedenselliğin varlığı saptanmıştır. Çalışmadan çıkarılan sonuca göre uzun dönemde Ar-Ge harcamaları ekonomik büyümenin nedenidir.

Anahtar sözcükler: AR-GE harcamaları, ekonomik büyüme, eşbütünleşme, granger nedensellik.

Jel Kodu: O11, O40, C4

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, torun1970@gmail.com

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, dogacabas@hotmail.com

Economic Growth Impact of R & D Expenditures in Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TORUN¹

Meral ÇABAŞ¹

ABSTRACT:

The Internet of Things or the Industrial Revolution, called Industry 4.0, has increased competition on an international platform. Increasing productivity has become inevitable in order to keep up with global competition and achieve sustainable economic growth. Research shows that the ability to reach the level of technology in developed countries, economic development and prosperity are based on knowledge and new technology production. Knowledge and new technology production are provided with the importance given to R & D. The competitiveness of the countries that allocate a higher share of R & D expenditures to their national income increases in the world. Therefore, Industry 4.0 and R & D expenditure which is the driving force of the industry has great importance for Turkey.

In this study, the effect of economic growth in Turkey for the period 1990-2018 data sets were examined with the help of R & D spending. Gross Domestic Product, representing economic growth, was selected as the dependent variable, while R & D expenditures were determined as the independent variable. Gross Domestic Product, representing economic growth, was selected as the dependent variable, while R & D expenditures were determined as the independent variable. As a result of the Johansen Cointegration test, it was determined that R & D expenditures and GDP variables were cointegrated in the long run. According to the Granger Causality analysis, a causality from R & D expenditures to GDP variable was determined. According to the conclusion of the study, R & D expenditures are the cause of economic growth in the long run.

Keywords: R & D expenditures, economic growth, cointegration, granger causality

JEL Code: O11, O40, C4

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, torun1970@gmail.com

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Sosyal Science Institute, dogacabas@hotmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Sanayi 4.0 olarak da adlandırılan Endüstri 4.0 terimi ilk olarak 2011 yılında Almanya Hannover Fuarı'nda kullanılmıştır. Endüstri 4.0 kavramı üretimde yüksek teknoloji ile gelecekte uluslararası rekabet gücünün arttırılacağı bir strateji olarak ele alınmıştır (Mrugalska ve Wyrwicka, 2017:468).

Üretim sürecinde işgücünün yerini daha fazla makine ve bilgisayarın aldığı, bilgisayarlar arasında bilgi akışının sözkonusu olduğu yüksek performanslı üretim Endüstri 4.0 olarak tanımlanmaktadır (Ege, 2014:27).

Günümüzde üretimin hemen her aşamasında makineler yer almaktadır. Üretimde insanın yerine geçen makineler, internet teknolojileri ve bilgi ağı sürecin kendi kendini yönetebilir hale gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak uluslararası rekabet katlanarak artmaktadır. Ülkeler bu rekabete ayak uydurabilmek ve ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılmak için verimliliklerini artırma çabası içindedir. Verimlilik artışını yakalayabilmek ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek için de eğitime ve Ar-Ge faaliyetlerine ayırdıkları kaynak miktarını arttırmaktadır. Ülkenin Ar-Ge için yaptığı harcamalar arttıkça gelişmişlik düzeyi artmaktadır.

Bu bağlamda çalışma, Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyümeye etkilerini ampirik olarak irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teorik olarak ortaya konmuştur. İkinci bölümde veri seti tanımlanarak ekonometrik yöntem anlatılmaktadır. Bulgular kısmında ekonometrik analizin kalıntılarına ve bunların yorumuna yer verilmiştir. Son olarak da sonuç ve öneriler kısmında analiz sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilerek öneriler sunulmuştur.

AR-GE HARCAMALARI İLE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırma ve Geliştirme, birarada yaşayan insanlara ait kültür ve bilgi birikimini arttırmak ve bu birikiminin yeni projeler belirleyip geliştirmek amacıyla kullanılması için sistemli bir şekilde gerçekleştirilen çalışmalar olarak tanımlanabilmektedir (Frascati, 2002:30).

Ülkelerin Ar-Ge çalışmalarına verdikleri önem ile sahip oldukları bilim ve teknoloji düzeyi doğru orantılıdır. Küresel rekabet ortamında teknolojinin geldiği noktayı doğru algılayan ülkeler Ar-Ge'ye de o denli önem vermektedir (Yıldız, 2005:214). Bunun sonucu olarak GSYİH'sından Ar-Ge harcamalarına ayırdıkları payları %2'nin üzerinde olan ülkeler gelişmiş ülke kategorisindeki ülkelerdir (Yaylalı vd.,2010:19).

Ekonomik büyüme, bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarında zaman içerisinde meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır. İnsanların yaşam standartlarını sürekli bir biçimde yükseltmesi ekonomik büyümeye bağlıdır. Dolayısıyla hızlı bir ekonomik büyüme en önemli makro ekonomik hedeflerden bir tanesidir (Ünsal,2001:11-12).

Neo klasik görüşte teknolojik ilerleme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki ilk olarak Solow tarafından ele alınsa da Solow'un değerlendirmesinde teknoloji dışsal kabul edilmektedir. Solow modelinde dışsal olarak kabul edilen teknolojik gelişmeler 1980 ve sonrasında içsel büyüme modellerinde içselleştirilmiştir. Ekonomik büyüme sürecinin belirleyicisi olarak teknolojik gelişmeleri analiz eden ilk çalışmalar Lucas ve Romer tarafından gerçekleştirilmiştir. Romer teknolojik gelişmeleri ekonomi de

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

içsel faktör olarak belirlerken, Lucas ise beşerî sermayeyi içsel faktör olarak Romer in modeline dâhil etmiştir. Bu modeller AR-GE'yi büyümenin nedeni olarak görmeleri ve AR-GE'ye yapılan harcamaları ekonomik büyüme hızında temel belirleyici kabul etmeleri bakımından önemlidir.

J Schumpeter'e göre bir ekonominin iktisadi büyümesini etkileyen ilk unsur üretim faktörlerindeki artış iken diğeri de yeniliklerdir. Schumpeter, ekonomik büyümenin nüfus ve sermaye mallarındaki artışlar ile gerçekleşmediğini, yenilikler sayesinde gerçekleştiğini savunmaktadır. Büyüme analizinde ilk olarak teknolojik gelişmeyi ve yenilikleri ekonomik büyümenin itici gücü olarak görmektedir (Ünsal,2007:74-75).

YÖNTEM

Türkiye'de Ar-Ge harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkilerinin ampirik olarak incelendiği bu çalışmada; ekonomik büyümeyi temsilen reel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) değişkeni ve açıklayıcı değişken olarak Ar-Ge harcamaları (AR_GE) değişkeni belirlenmiştir. Analiz periyodu 1990-2018 arası yıllık verilerden oluşmuştur ve veriler TÜİK veri tabanı, TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS) istatistiklerinden derlenmiştir. Analizler Eviwes 7 ekonometri programından yararlanılarak yapılmıştır.

Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki belirlenmeden önce kullanılacak yöntemle karar verilmektedir. Bu aşamada belirlenen değişkenlere ait serilerin durağan olması gerekmektedir. Serilerin durağanlığı Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen "Genişletilmiş Dickey-Fuller" (ADF) ve Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen birim kök testleriyle ayrı ayrı incelenmiştir ve sonuçlar Tablo 1 ve Tablo 2'de gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan tüm değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. ADF Birim Kök Test Sonuçları

ADF Birim Kök Testi		
Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LOGGSYIH	0.449515	0.9985
1. Fark	6.045714	0.0002*
LOGAR_GE	-1.763976	0.6949
1. Fark	-2.416836	0.0177**

*%1 ve **%5 anlam düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ADF birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin düzey değerlerinde “Seri birim kök içermektedir” boş hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla tüm serilerin düzey değerinde birim kök içerdiği (durağan olmadığı) sonucuna varılmaktadır. Serilerin durağan hale gelebilmesi için farkları alınmıştır ve tüm serilerin 1. Farklarında durağanlaştığı görülmüştür.

Tablo 2. PP Birim Kök Test Sonuçları

PP Birim Kök Testi		
Değişkenler	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LOGGSYIH	4,155577	1.0000
1. Fark	-6,693965	0.0000*
LOGAR_GE	1,791907	0.9818
1. Fark	-15,44623	0.0001*

*%1 anlam düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 2’de elde edilen sonuçlar ADF birim kök testinden elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir. I(1) derecesinde durağan olan seriler arasındaki uzun dönemli ilişki eşbütünleşme yöntemiyle ortaya konmaktadır.Çalışmada değişkenler arasındaki sahte nedenselliği engelleyerek uzun dönemli ilişkiyi tahmin edebilmek adına Johansen Eşbütünleşme Yöntemi kullanılmaktadır. Johansen (1998) ve Johansen- Juselius (1990), koentegrasyon vektörlerinin sayısını ve anlamlı olup olmadıklarını, İz (trace) istatistiği ve en büyük özdeğer (maxeigenvalue) istatistiği olmak üzere iki ayrı testle belirlemektedir (Yılmaz, 2007:9). Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanmadan önce VAR modeli üzerinden değişkenlere ait uygun gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Gecikme uzunluğu belirlenirken hata terimleri arasında ardışık bağımlılık problemi sorgulanmış ve modelin istikrarlı olup olmadığına bakılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3.Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-81.56546	NA	1.672547	6.190034	6.286022	6.218576
1	16.18204	173.7733*	0.001615*	-0.754225*	-0.466261*	-0.668599*
2	19.17023	4.869648	0.001753	-0.679277	-0.199337	-0.536565

LR=Logaritmik Olasılık Oranı/TheLikelihoodRatio, FBE= Son Tahmin Hatası/Final PredictionError, AIC=Akaike Bilgi Kriteri/Akaike Information Criterion, SC=Schwartz Kriteri, HQ= Hannan-Quinn Kriteri.

Kaynak: Eviwes 7 Pogramı kullanılarak elde edilmiştir.

Tablo 3’de görüldüğü gibi Logaritmik Olasılık Oranı (LR), Son Tahmin Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwartz Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn Kriteri (HQ) bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1 olarak belirlenmiştir. Gecikme uzunluğu, Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testlerinde kullanılmak üzere belirlenmiştir.

Tablo 4. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotez Numaraları	Özdeğer	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık Değeri
None *	0.354678	18.36120	15.49471	0.0180
At most 1 *	0.235241	6.973063	3.841466	0.0083

Hipotez Numaraları	Özdeğer	Max-Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık Değeri
None *	0.411056	14.29445	14.26460	0.0495
At most 1 *	0.235241	6.973063	3.841466	0.0083

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

Johansen Eşbütünleşme Testi sonuçlarına göre iz istatistiğinde “eşbütünleşme yoktur” şeklindeki yokluk hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Yokluk hipotezinin alternatifi olan “en çok bir eşbütünleşme vardır” hipotezi de %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. En büyük özdeğer istatistiğinde de “eşbütünleşme yoktur” boş hipotezi ve “en çok bir eşbütünleşme” vardır alternatif hipotezleri sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık seviyesinde reddedilmektedir. Her iki sonuç dikkate alındığında GSYİH ile AR_GE değişkeni arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir.

Bir sonraki aşamada uzun dönem ilişkiye ait katsayılar, Pedroni (2000) tarafından geliştirilen FMOLS eşbütünleşme katsayı tahmincisi ve Pedroni (2001) tarafından önerilen DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares: Dinamik En Küçük Kareler) yöntemi olmak üzere iki farklı eşbütünleşme katsayı tahmincisi ile tahmin edilmiştir. FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) tahmincisi, standart sabit etkili tahmincilerdeki otokorelasyon, değişen varyans gibi sorunlar nedeniyle oluşan sapmaları düzeltmektedir. Eşbütünleşik serilere uygulanabilen DOLS uzun dönem katsayı tahmincisi modele dinamik unsurları da dahil eder. Yöntem, statik regresyondaki özellikle içsellik sorunlarından kaynaklanan sapmaları giderebilme özelliğine sahiptir.

Tablo 5. Uzun Dönem Katsayı Tahmincisi FMOLS Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
LOGAR_GE	1.162738	0.052626	22.09438	0.0000*
C	-0.042767	0.754181	-0.056706	0.9552

*%1 anlam düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

FMOLS testinden elde edilen bulgulara göre modelin bağımsız değişkeni olan AR_GE değişkeni % 1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. FMOLS yöntemiyle tahmin edilen katsayı pozitif

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

işaretlidir ve uzun dönemde Ar-Ge harcamalarında meydana gelecek **%1'lik** bir artış GSYİH'da **%1,16** 'lık bir artışa neden olmaktadır.

Tablo 6. Uzun Dönem Katsayı Tahmincisi DOLS Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
LOGAR_GE	1.006344	0.078380	12.83924	0.0000*
C	3.079589	1.404252	2.193045	0.0397**

*%1ve **%5 anlam düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

DOLS test sonuçları tablosuna göre modele ait bağımsız değişken % 1 anlam düzeyine göre ve sabit terim de % 5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. DOLS yöntemi ile hesaplanan uzun dönem katsayısı FMOLS yöntemi ile elde edilen katsayıyla benzerlik göstermekte ve pozitif işaretlidir. Uzun dönemde Ar_Ge harcamalarındaki **%1'lik** artışı GSYİH da **%1,006'lık** bir artışa neden olacağını göstermektedir.

Sonuca göre Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişkiden söz edilebilir. Granger'e (1998) göre eşbütünleşik seriler arasında en az bir yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bu nedenle bir sonraki aşamada seriler arasındaki nedensellik ilişkisi, durağanlık derecesi aynı olan serilere uygulanabilen Granger Nedensellik Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 7. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Yokluk Hipotezi:	Gözlem	F-İstatistiği	OlasılıkD.
LOGAR_GE →LOGGSYİH	28	6.33246	0.0186
LOGGSYİH →LOGAR_GE		2.71899	0.1117

%5ve anlam düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlıdır.

Kaynak: Eviwes 7 Programı kullanılarak elde edilmiştir.

Granger nedensellik analizi sonuçları bize uzun dönemde Ar-Ge harcamalarından GSYİH 'ya bir nedenselliğin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, GSYİH'dan Ar-Ge harcamalarına doğru bir nesensellik ilişkisinin ise anlamsız olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak Ar-Ge harcamaları uzun dönemde ekonomik büyümenin nedenidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'de Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği çalışmada ekonomik büyümeyi temsil eden reel GSYİH değişkeni ile Ar-Ge harcamaları değişkenine ilişkin değerler 1990-2018 dönemi için ele alınmıştır.Değişkenler arasındaki ilişkinin tahmini için ilk olarak ADF ve Philips-Peron birim kök testleri yardımıyla ayrı ayrı değişkenlerin durağanlığı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

incelenmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre tüm serilerin birincil farklarında birim kök içermediği yani durağanlaştığı sonucuna varılmıştır. I(1) seviyesinde durağan olan değişkenler arasındaki ilişki Johansen Eşbütünleşme Testi uygulanarak analiz edilmiş ve uzun dönemde Ar-Ge harcamaları ve GSYİH değişkenlerinin eşbütünleşik olduğu sonucuna varılmıştır. Bir sonraki adımda ise değişkenler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin katsayıları FMOLS ve DOLS yöntemleri ile ayrı ayrı tahmin edilmiş olup elde edilen sonuçlar neticesinde uzun dönemde Ar-Ge harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönem katsayı tahmincisi FMOL test sonucuna göre; Ar-Ge harcamalarındaki %1'lik artışın GSYİH'yi %1,16, DOLS test sonucuna göre de Ar-Ge harcamalarındaki %1'lik artışın GSYİH'yi % 1.006 düzeyinde artırdığı saptanmıştır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin varlığı beraberinde nedenselliği getirdiğinden değişkenlere Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonucunda elde edilen bulgulara göre uzun dönemde Ar-Ge harcamalarından GSYİH'ya doğru nedensellik ilişkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Uzun dönemde Ar-Ge harcamaları ekonomik büyümenin nedenidir sonucuna ulaşılmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak ülkemizin küresel rekabete ayak uydurması ve gelişmiş ülkelerin kalkınma seviyelerine erişebilmesi için teknoloji yoğun ürünler üretmesi, bunun için de Ar-Ge harcamalarının milli gelir içindeki payını arttırması gerekmektedir. Ayrıca nitelikli işgünün arttırılmasına yönelik eğitim politikaları uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Çabaş, M. (2018). Türkiye'de Dış Göçlerin Enflasyon Üzerine Etkileri. IX. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Göç ve Toplum, 320-334.
- Dickey, D.; Fuller, W. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 49(4), 57-72.
- Ege, B. (2014). 4. Endüstri Devrimi Kapıda mı?. *Bilim Teknik Dergisi*, (Mayıs), 26-29.
- Frascati Kılavuzu (OECD), (2002). Araştırma ve Geliştirme Taramaları İçin Önerilen Standart Uygulamaları. https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/kilavuzlar/frascati_tr.pdf, (E.T. 20.10.2019).
- Granger, C.W.J. (1988). Some Recent Developments in a Concept of Causality. *Journal of Econometrics*, 39, 199-211.
- Gujarati, D.N. (1999). Temel Ekonometri. (Çev. Ü. Şenesen ve G.G. Şenesen). İstanbul, Literatür Yayınları. <http://www.atateknokent.com.tr>, (E.T. 20.10.2019).
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vector. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 293-300.
- Mrugalska, B.; Wyrwicka, M.K. (2017). Towards lean production in industry 4.0. *Procedia Engineering*, 182, 466-473.
- Ünsal, E. M. (2001). Makro İktisat. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Ünsal, E. M. (2007). İktisadi Büyüme, İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Pedroni, P. (2000). Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegrated Panels. *Advances in Econometrics*, 15, 93-130.
- Pedroni, P. (2001). Purchasing Power Parity Tests in Cointegrated Panels. *Review of Economics and Statistics*, 83, 727-731.
- TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_21/6000/DataGroup/turkih/bie_gsyhgycf/(E.T. 20.10.2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

TÜİK, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İstatistikleri. 2018. www.tuik.gov.tr/(E.T. 20.10.2019).

Yaylalı M.; Akan, Y.; Işık, C. (2010). Türkiye'de AR&GE Yatırım Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Eş-Bütünleşme ve Nedensellik İlişkisi: 1990–2009. *The Journal of Knowledge Economy& Knowledge Management* / Volume: V FALL.

Yıldız, H. (2005). Türkiye'de Üniversite-Sanayi İlişkileri ve Kobi'ler (Küçük Sanayi) Açısından Önemi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 31, 207-229.

Z Kuşağı Temsilcilerinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Bakışı: Üniversite Öğrencileri Ekseninde Bir Değerlendirme

Öğr. Gör. Atilla YILDIRIMALP¹

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP²

ÖZET:

Toplumsal yaşamın hemen her alanına girmeye hazırlanan yeni bir nüfusu temsil eden Z kuşağı, 2000-yılı sonrasında dünyaya gelmiş kuşağı ifade etmektedir. X ve Y kuşaklarının halen aktif oldukları günümüzde, alışkanlıkları ve tutumlarıyla farklılık arz ettiği izlenen Z kuşağı hakkında henüz literatürde çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte bu kuşağın temsilcileri hakkında araştırma yapma ilgisinin uyandığı izlenmektedir. Geleceğin toplumunu şekillendirecek olan Z kuşağının toplumsal yaşama ve çalışma yaşamına dair bakış açılarını, beklentilerini öğrenmek geleceğin nasıl şekilleneceğine dair tahmin yapma imkanı tanıyacaktır. İnternet kuşağı, dijital yerliler, kristal kuşak, yeni sessiz kuşak ve ağ kuşağı olarak da adlandırılan bu kuşağın teknolojiyle olan bağı ait olma ve ağ kurma alışkanlıklarının da bu zemin üzerinde ilerlemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu araştırma ile X ve Y kuşağından farklı bir kuşağı temsil eden Z kuşağı temsilcilerinin sivil toplum kuruluşlarına üye olma, bu kuruluşlarla ağ ve bağ kurmaya yönelik bakış açısının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Z kuşağı temsilcilerinin STK'lara yönelik bakış açısının belirlenmesinin sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme stratejileri açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sapanca MYO'nun farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan, 2000 doğumlu üniversite öğrencilerinden oluşan üç odak görüşme grubu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Öncelikle bir form aracılığıyla demografik bilgiler edinildikten sonra, odak grup görüşmesi tekniği ile katılımcıların sivil toplum kuruluşları farkındalığı, üyeliğe bakış açıları ve sivil toplum kuruluşlarına ilişkin beklentileri belirlenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda Z kuşağı temsilcisi katılımcıların sivil toplum kuruluşları hakkında fikir sahibi olmalarına rağmen bilgi sahibi olmadıkları, sivil toplum kuruluşlarına üye olmadıkları ve üye olma yönünde çekinceleri bulunduğu, sosyal sorunların çözümünde bir aktör olan sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir bilinç sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Sosyal sorumluluk faaliyetlerinden sosyal medya aracılığıyla haberdar olan katılımcıların beklentilerinin ise kuşağın temel özelliğine paralel olarak sosyal medya gibi araçların daha yoğun kullanılması ve gençleri ilgilendiren faaliyetlerin çoğalması yönünde gerçekleşmektedir.

Anahtar sözcükler: z kuşağı, sivil toplum kuruluşları, üniversite öğrencileri

JEL Kodu: L31, J13

---

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sapanca Meslek Yüksekokulu, atillayildirimalp@subu.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bil. Fak., ssac@sakarya.edu.tr

Perspectives of Generation Z Representatives on Non-Governmental Organizations: An Evaluation on the Axis of University Students

Lecturer Atilla YILDIRIMALP¹

Associate Prof. Sinem YILDIRIMALP²

ABSTRACT:

Generation Z, which represents a new population preparing to enter almost all areas of social life, refers to the generation that was born after 2000. Although there is not much information in the literature about generation Z, which is observed to be different with the habits and attitudes of the X and Y generations in the present day, it is observed that there is interest in researching the representatives of this generation. Learning the perspectives and expectations of generation Z, which will shape the society of the future, will give an opportunity to make predictions about how the future will be shaped. This generation, which is also known as the Internet generation, digital natives, crystal generation, the new silent generation and the network generation, results in the connection of technology and the habits of belonging and networking. With this research, it is aimed to determine the point of view of the Z generation representatives representing a generation different from the X and Y generation to become members of non-governmental organizations and to establish a network and bond with these organizations. It is considered that determining the point of view of the Z generation representatives towards CSOs will be important for the organization strategies of non-governmental organizations. Within the scope of the research, three focus interview groups consisting of 2000 born university students studying at different departments of Sapanca Vocational School of Sakarya University of Applied Sciences were interviewed. First of all, demographic information was obtained through a form and then the focus group interview technique was used to determine the awareness of the non-governmental organizations, their perspectives on membership and their expectations about non-governmental organizations. As a result of the study, it is concluded that the Z generation representatives do not have knowledge about the non-governmental organizations, they are not members of the non-governmental organizations and they are not members of the non-governmental organizations and they do not have any awareness about non-governmental organizations which are an actor in the solution of social problems. In line with the basic characteristics of the generation, the expectations of the participants who are aware of the social responsibility activities through social media are realized in the direction of more intensive use of tools such as social media and the increase of activities concerning the youth.

Keywords: generation z, non-governmental organizations, university students

JEL Code: L31, J13

---

¹ Sakarya University of Applied Sciences, Vocational School of Sapanca, atillayildirimalp@subu.edu.tr

² Sakarya University, Faculty of Political Sciences, ssac@sakarya.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Son yıllarda farklı bilimsel disiplinler kapsamında kuşak çalışmalarına yönelik ilginin arttığı görülmektedir. Bu kapsamda 2000 yılı ve sonrasında doğanları ifade eden Z Kuşağına yönelik çalışmalar da artmaktadır. Sahip oldukları özellikler ile X ve Y kuşağından farklılaşan ve teknoloji, dijitalleşme, internet üzerine kurulu bir yaşam tarzı içine doğan Z kuşağının algı, tutum ve beklentilerinin de teknoloji ve dijitalleşme üzerine kurulu olduğu dikkat çekmektedir. Kuşakların tümü için yaşamı nasıl algıladıkları önem arz etmekteyken, Z kuşağı gibi geleceğin toplumunu inşa edecek nüfusun yaşamı nasıl şekillendireceği ayrıca önemlidir. Bu durumda gelecek için projeksiyonda bulunabilmenin, strateji ve politika belirleyebilmenin basamaklarından birini Z kuşağının yaşama bakışını, algı, tutum ve beklentilerini bilmek oluşturmaktadır. Günümüzde sosyal sorunların çözümünde önemli bir aktör haline gelen ve önemi giderek artan sivil toplum kuruluşları, sosyal değişim ve sosyal gelişimin sağlanması yönünde topluma katkı sağlamaktadır. Gençler gibi önemli bir potansiyelin ise sivil toplum alanında yer alabilmesi hem sivil toplum kuruluşları hem de genel olarak toplum için güç kaynağı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sivil toplum alanının ve sivil toplum kuruluşlarının varlığının devamı, faaliyetlerinin etkinliği, örgütlenme kapasitelerinin artabilmesi için gençler tarafından nasıl algılandığı önemlidir. Bu çalışma ile Z kuşağının sivil toplum kuruluşlarına bakış açısı değerlendirilerek, mevcut durum ve geleceğe yönelik beklentiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Z KUŞAĞI VE ÖZELLİKLERİ

Son zamanlarda literatürde dijital yerliler, kristal kuşak, yeni sessiz kuşak, ağ kuşağı, Facebook jenerasyonu, iGeneration (Bencsik vd., 2016; Cook, 2016; Adıgüzel vd., 2014) gibi farklı şekillerde anılan Z kuşağına yönelik çalışmaların artmakta olduğu ve bu yeni kuşağın toplumsal hayatın farklı alanlarına yönelik bakış açılarının, algılarının değerlendirilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. 2000 yılı ve sonrasında teknolojinin ve internetin olduğu bir dünyaya doğan Z kuşağının temel özelliklerine bakıldığında, bilgisayar ve dijital teknolojiyi çok yoğun kullanan, internet ve mobil teknolojileri kullanmayı seven, akıllı telefonlar, ipad'ler ya da tablet bilgisayarlar ile her alanda aktif olan bir kuşak oldukları dikkat çekmektedir. Aktif sosyal medya kullanıcısı olan Z kuşağının davranış biçimleri üzerinde dijitalleşmenin etkisi olduğu görülmektedir. İnternet aracılığıyla sosyalleşen ve fiziksel olarak yalnız kalmayı tercih eden bu kuşağın sanal olarak aşırı sosyal bireyler oldukları, diğer sosyalleşme biçimlerinin onlar için zor olduğu gözlemlenmektedir. Pratik, önder olmayı seven Z kuşağının problemleri çözmek için internette çözümler aradığı ve değişimden korkmadıkları görülmektedir. Çalışmaya yönelik bakış açılarında, geleneksel mesleklerden ziyade kendilerini ifade edebilecekleri ve eğlenebilecekleri alanları ilgi çekici buldukları, dünyayı algılayışlarında adalet ve barış ikliminin önemsendiği izlenmektedir (Taş, vd.2017; Bencsik, 2016; Tuncer ve Tuncer,2016).

Z KUŞAĞI TEMSİLCİSİLERİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ EKSENİNDE BİR ARAŞTIRMA

YÖNTEM

Çalışma, Z kuşağı temsilcilerinin sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini, bakış açılarını ve beklentilerini değerlendirme amacını taşımaktadır. Bu kapsamda örneklem olarak Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Sapanca MYO'nun farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan, 2000 yılı ve sonrası doğumlu üniversite öğrencilerinden oluşan üç odak görüşme grubu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Dış ticaret, Halkla İlişkiler ve Pazarlama bölümü öğrencilerinden tesadüfi olarak tespit edilen 12 şer kişilik gruplar şeklinde üç odak görüşme grubu oluşturulmuştur. Uygulamada her grup ile ortalama 60-80

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

dakikalık görüşme gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmelerinden elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bulgularında öncelikle katılımcıların özelliklerine yer verilecek daha sonra ise sivil toplum kuruluşlarına yönelik verilen cevapların analizleri değerlendirilecektir. Bu kapsamda Z kuşağı temsilcisi katılımcıların genel özellikleri Tablo 1’de de gösterildiği üzere cinsiyet ve okunan bölümler açısından eşitlik sergilemektedir. Katılımcılar, Halkla İlişkiler, Pazarlama ve Dış Ticaret bölümlerinde okuyan 2000 ve 2000 yılı sonrası doğan 18 kadın ve 18 erkek öğrenciden oluşmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Genel Özellikleri

	Sayı	Yüzde
Cinsiyet		
Kadın	18	50,0
Erkek	18	50,0
Eğitim Programı		
Halkla İlişkiler	12	33,3
Pazarlama	12	33,3
Dış Ticaret	12	33,3

Z kuşağını temsil eden katılımcılara öncelikle herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üyelikleri bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Buna göre katılımcılardan sadece 3 kişinin bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılardan ikisi 6 aydan az, biri 3 yıldır bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olup Olmadıkları

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	3	8,33
Hayır	33	91,67

Üyeliği olmayan katılımcılara neden bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıkları sorulduğunda, “Aklına gelmediğini” (5 katılımcı), “Bu zamana kadar girdiği herhangi bir ortamda üye olabilecekleri bir sivil toplum kuruluşuna denk gelmediğini” (11 katılımcı), “Bir yere üye olmayı tercih etmediğini” (17 katılımcı) ifade etmişlerdir.

Tablo 3. Katılımcıların Akılların İlk Gelen STK’lar

	Sayı	Yüzde
Kızılay	10	27,7
Yeşilay	5	13,9
Akut	2	5,6

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Lösev	3	8,3
TEGV	2	5,6
Açev	2	5,6
İHH	2	5,6
Belirtmeyen	10	27,7

Katılımcılara akıllarına ilk gelen sivil toplum kuruluşunun hangisi olduğu sorulduğunda ağırlıklı olarak Kızılay cevabını verdikleri görülmektedir. İkinci sırada ise Yeşilay gelmektedir. Bu durum kamu yararına faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin daha yüksek olduğunu gösterirken, bu kuruluşların üniversiteler içindeki görünürlüğünün de cevaplar üzerinde etkisi olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Zira Kızılay düzenli olarak üniversiteleri ziyaret ederek bilgilendirme ve kan toplama faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Katılımcılardan 10 Z kuşağı temsilcisi ise akıllarına gelen herhangi bir sivil toplum kuruluşu olmadığını, akıllarına gelen kuruluşlardan hangilerinin sivil toplum kuruluşu olduğunu bilmediklerini ifade etmişlerdir. Nitekim katılımcılardan ikisi İç İşleri Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren AFAD'ı, üçü Birleşmiş Milletlere bağlı devletler arası bir kuruluş olan UNICEF'i sivil toplum kuruluşu olarak tanımlamışlardır.

Z kuşağı temsilcisi katılımcılara sivil toplum kuruluşlarının hangi alanlarda çalıştığına dair yöneltilen sorunun cevabı incelendiğinde ağırlıklı olarak sosyal yardım ve insan hakları alanının tanımlandığı dikkat çekmektedir. Katılımcılar ayrıca çevre ve doğa, sağlık, eğitim alanlarında da sivil toplum kuruluşlarının çalıştığını ifade etmişlerdir. Sosyal yardım alanını tanımlayanlar cevaplarında aynı zamanda insan hakları yönünde savunuculuk faaliyetlerine de yer vermişlerdir.

Belirli bir alan belirtenlerin dışında sivil toplum kuruluşlarının “sosyal nitelikli her türlü alanda” faaliyet gösterdiğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların Sosyal Sorunlara Duyarlılığı

	Sayı	Yüzde
İlgi alanımda olmasa da her türlü soruna karşı duyarlıyım	28	77,78
İlgi alanımdaki sorunlara karşı duyarlıyım	8	22,2
Sorunlara karşı duyarsızım	-	-

Z kuşağı temsilcisi katılımcıların yarısından fazlası kendisini ilgi alanında olmayan her türlü soruna karşı duyarlı olarak tanımlamıştır. Dünyayı ve yaşadığı ülkeyi ilgilendiren her türlü soruna karşı ilgili olduğunu ifade eden katılımcılar, bu sorunları özellikle sosyal medya üzerinden takip ettiklerini belirtmişlerdir. Haber kanallarını, haber ve tartışma programlarını takip etmediklerini söyleyen bu katılımcılar, sosyal medyadan daha hızlı bilgiye ulaşabildiklerini, yorumları takip ederek soruna ilişkin daha doğru bilgi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sahibi olabildiklerini düşünmektedirler. Televizyon gibi iletişim kanallarının yanı sıra olabileceği düşüncesini taşıyan katılımcılar için sosyal medya tarafsızlığın ve ifade özgürlüğünün var olduğu bir ortam olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Herhangi Bir Sivil Toplum Kuruluşuna Üye Olmayı İsteyip İstemedikleri

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	20	55,6
Hayır	16	44,4

Her türlü soruna karşı duyarlı olduğunu ifade etmelerine rağmen katılımcıların üyelik konusunda çekinceleri olduğu görülmektedir. Katılımcılardan herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayı düşünmeyenler azımsanmayacak bir orana sahipken bu durumun nedeni olarak “bir örgüte üye olmayı doğru bulmadıkları” cevabı da çarpıcı bir nitelik taşımaktadır. Günümüzde sorunlarla ilgilenmenin ya da mücadele etmenin farklı yolları olduğunu düşünen katılımcılar, bir yere üye olmanın bağlayıcı nitelik taşıdığı, özgürlük alanını kısıtladığı, taraf görünme riski taşıdığı inancına sahiptirler.

İlgilerini çekebilecek, güven duyabilecekleri ve gençleri önemseyen bir sivil toplum kuruluşu olması durumunda üye olmayı isteyebileceklerini ifade eden 20 katılımcı ise gençlik, sosyal yardımlaşma ve insan hakları, hayvan hakları ve çevre konularında faaliyet gösteren kuruluşlara üye olabileceklerini belirtmişlerdir.

Ayrıca görüşmeler sırasında katılımcılara toplumu oluşturan bireylerin sivil toplum kuruluşlarına üye olması gerekli midir sorusu da yönelmiştir.

Tablo 6. STK Üyeliği Gerekli Midir?

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	28	77,8
Hayır	8	22,2

Katılımcıların önemli bir kısmı insanların sivil toplum kuruluşlarına üye olması gerektiğini düşünmektedir. Bu gerekliliğin nedeni olarak; sosyalleşme, toplumsal yardımlaşma ve dayanışma duygusunun gelişmesi, topluma faydalı olma, toplumun bilinçlenmesi, psikolojik olarak insana iyi geleceği, sivil toplum kuruluşlarının bilinirliğinin artması, sorumluluk duygusunun gelişmesi için önemli olacağı yönünde cevaplar verildiği görülmektedir.

Üyeliğin gerekli olmadığını düşünen 8 katılımcının ise, “sorunları olan kişilerin başkalarından, kurumlardan yardım bekleme yerine kendi yaşamlarının sorumluluğunu alması gerektiği”, “sivil toplum kuruluşları gibi oluşumlarla bireylerin değil, devletin sorunları çözmesi gerektiği” yönünde bir inanca sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcılara sivil toplum kuruluşlarından haberdar olma kanalları sorulduğunda cevapların yüzde 85’ni sosyal medya oluşturmaktadır. Sosyal medyanın yanı sıra az bir oranda reklam ve diziler gibi televizyon

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

programları (%10) billboard,afiş (%5) cevabı da verilirken, yazılı medyaya hiç yer verilmediği dikkat çekmektedir. Sosyal medya üzerinden en az bir sivil toplum kuruluşu hesabını takip edenlere bakıldığında ise 15 katılımcının takipçi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 7. Sosyal Medya Üzerinden Bir Sivil Toplum Kuruluşunu Takip Etme

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	15	41,7
Hayır	21	58,3

Katılımcılardan sosyal medya üzerinden herhangi bir sivil toplum kuruluşunu takip etmeyenlerin, tanınırlığı yüksek ünlü kişileri takip ederek sosyal sorumluluk projelerinden ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinden haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle takip edilen bir sivil toplum kuruluşu olmamakla birlikte Z kuşağı temsilcileri için güvenilir olduğu düşünülen tanınmış kişilerin sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar katılımcıların sivil toplum kuruluşlarından ve bu kuruluşların faaliyetlerinden haberdar olmaları noktasında önem arz etmektedir.

Öte yandan katılımcılardan bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayanların, sosyal medya üzerinden sivil toplum kuruluşlarını takip etme eğiliminin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik çerçevesinde bildirilen görüşlerde, katılımcılar sosyal medya hesaplarından daha özgürce fikirlerini paylaşabildikleri, faaliyetlere katılım hususunda daha özgür olabilecekleri, sorumluluk alma konusunda bir riske girmeyecekleri, daha aktif olabilecekleri gibi düşüncelerle formal bir üyelik yerine sosyal medya üyeliğini ve takibi daha cazip bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 8. Katılımcıların Herhangi Bir STK Faaliyetine Katkısı

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	24	66,7
Hayır	12	33,3

Z kuşağı temsilcisi katılımcılara herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmaları da bir sosyal sorumluluk faaliyetine katkı sağlayıp sağlamadıkları ve katkının çeşidi sorulmuştur. Verilen cevaplar incelendiğinde evet oranının yüksek olduğu görülmektedir. Evet cevabını verenlerin katkı şekillerine bakıldığında ise cevapların ağırlıklı olarak sırasıyla;

- Sosyal medya hesabına beğeni bırakmak
- Bir sivil toplum kuruluşu etkinliğini sosyal medya hesabından paylaşmak
- Online bir kampanyaya imza atmak
- Bir etkinliğe katılmak şeklinde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

Bu cevapların yanı sıra aynı ve nakdi yardım yaparak katkı sağladıklarını ifade edenler de bulunmakla birlikte bu şekilde bir katkının oranının düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Katılımcılara sivil toplum kuruluşuna üye olmak ya da sivil toplum kuruluşlarının herhangi bir faaliyetine katkı sağlamak, katılım göstermek sizin için ne anlam ifade etmektedir diye sorulmuş ve cevap seçeneklerinin önem sırasına göre ilk üçünün sıralanması istenmiştir. Buna göre oransal olarak bakıldığında katılımcılar için ilk sırada toplumsal düzene katkı sağlamak, ikinci sırada toplumsal yaşam için gerekli görmek ve üçüncü sırada yeni şeyler öğrenmek ve bilgi edinmek seçeneklerini sıralamışlardır.

Bu seçeneklerin yanı sıra katılımcılar bir STK üyesi olma ya da faaliyete katılımın “yaratıcılık, başarının gösterilmesi ve kendini ifade etme”, “dini ve vicdani görevleri yerine getirmek” ve “mutlu olmak, sıkılmamak, hayatına keyif ve anlam katmak” anlamını taşıdığını da düşünmektedirler.

Tablo 9. Katılımcıların Mezuniyet Sonrası Bir Sivil Toplum Kuruluşunda Çalışma İsteği

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	24	66,7
Hayır	12	33,3

Z Kuşağı temsilcisi katılımcılara mezuniyet sonrasında sivil toplum kuruluşlarında profesyonel olarak istihdam edilmeye yönelik istekleri de sorulmuştur. Bu kapsamda evet diyenlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Evet diyenlerin çalışma istekleri altında yatan temel motivasyon ise sivil toplum kuruluşlarında çalışmanın işletmelerde çalışmaktan daha rahat, daha sosyal, daha eğlenceli olacağı ve çalışma şartlarının ağır olmayacağı oluşturmaktadır. Katılımcılar sivil toplum kuruluşlarında evden çalışma, yarı zamanlı çalışma gibi esnek çalışma imkanı bulabileceklerini, ücret dolgun olmasa da daha rahat izin kullanabilecekleri, başta tanınan kişiler olmak üzere farklı insanlarla tanışma, farklı ortamlara girebilme imkanı bulabilecekleri, çalışma ofislerinin daha konforlu ve zevkli olacağı gibi sebeplerle sivil toplum kuruluşlarında çalışmaya olumlu bakmaktadırlar.

Sivil toplum kuruluşlarında çalışmayı istemeyenler ise sorun çözücü olmak istememe, aşırı sosyalleşmeden rahatsızlık duyarak yalnız kalamayacağı düşüncesi, insanlar kendisinden yardım beklediğinde bu ihtiyacı karşılayamayacak herhangi bir durumda kendini kötü hissedeceği inancı, böyle bir çalışma biçiminde işten kaytarma, mesai, tatil kavramı olmayacağı, teknoloji kullanabilecekleri bir işte çalışmayı tercih etme ifadelerine yer vermektedirler.

Tablo 10. STK'ların Gençlere Ulaşabilirliği

	Sayı	Yüzde
Toplam		
Evet	16	44,4
Hayır	20	55,6

Katılımcılara sivil toplum kuruluşlarının gençlere ulaşabildiğini düşünüyor musunuz sorusu yöneltilerek bu konudaki görüşleri incelenmiştir. Buna göre katılımcıların 16'sı sivil toplum kuruluşlarının gençlere ulaşabildiğini, 20 si ise gençlere ulaşamadıklarını ifade etmiştir. Evet ve hayır cevapları analiz edildiğinde tüm katılımcıların ortak bir noktada bulunduğu dikkat çekmektedir. Bu ortak noktayı ise gençlerin ulaşılabilirlik kavramına yükledikleri anlam oluşturmaktadır. Katılımcılar için ulaşılabilirlikten

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

beklenti “üye olacak, takip edecek kadar dikkat çekici, uyarıcı ve etkileyici olma” şeklinde ifade edilmektedir. Bu noktada evet diyen katılımcılar kastedilen onlardan haberdar olmamız yönünde bir ulaşılabilirlikse evet varlıklarından haberdarız ancak onlarla iletişime ve etkileşime geçecek bir ulaşılabilirliğe sahip değiliz demektedirler.

Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının gençlere hangi yollarla ulaşabilecekleri, iletişim ve etkileşimin nasıl sağlanabileceği sorusu yöneltmiş, sivil toplum kuruluşlarından gençler için nasıl görünür olmaları beklendiği analiz edilmiştir. Cevapların yüzde 85’ini sosyal medya oluşturmaktadır. Katılımcılar, sivil toplum kuruluşlarının dijital ortamları etkin kullanmalarının gençler için cazibeyi, etkileşimi ve iletişimi arttıracaklarını, gençlerin sosyal sorumluluk faaliyetlerinden haberdar olmalarının sağlanabileceğini ifade etmektedirler. Yanı sıra faaliyetlerde gençler tarafından takip edilen müzik gruplarının, sanatçıların, yazarların ve sosyal medya fenomenlerinin de sivil toplum kuruluşlarının tanınması yönünde önemli bir etkisi olacağı belirtilmektedir. Üniversitelerde görünür olmalarının da önemini vurgulandığı cevaplarda, gençlerin yoğun olduğu eğitim kurumları ile sivil toplum kuruluşlarının iletişim içinde olması gerektiği ifade edilmektedir.

Z kuşağı temsilcisi katılımcıların sivil toplum kuruluşlarından beklentilerinin ise gençlerin dahil edileceği faaliyetlerin yapılması, gençleri ilgilendiren alanlarda ve gençlerin sorunlarına yönelik etkinliklerin düzenlenmesi, aileleri gençlik psikolojisi ve gençlerin beklentileri yönünde bilinçlendirmeleri, gençlerin sivil toplum kuruluşlarına güvenmeleri ve sempati oluşması yönünde bilinçlendirici çalışmaların yapılması, gençlerin eğitime ve kişisel gelişimine yönelik programlar düzenlenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Katılımcıların ortak vurgusunun ise kendilerine değer verilmesi ve önemsenme olduğu dikkat çekerken, fikirlerine, yaşam tarzlarına, giyimlerine saygı duyulması, gençlere önyargı ile yaklaşılmasının vurgulanmaktadır. Teknoloji ile olan bağlarının iletişim, iş birliği, paylaşım ve becerilerinin gelişmesi için fırsat olarak algılanması gerektiğini düşünen katılımcılar, sivil toplum kuruluşlarının kendilerine çalışma olanağı sunmasından da memnuniyet duyacaklarını belirtmektedirler.

SONUÇ

Z kuşağı temsilcilerinin sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini, bakış açılarını ve beklentilerini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, sivil toplum kuruluşları hakkında fikir sahibi olmalarına rağmen bilgi sahibi olmadıkları, sosyal sorunların çözümünde bir aktör olan sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir bilince sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı sosyal sorunlara karşı duruşunu “İlgi alanımda olmasa da her türlü soruna karşı duyarlıyım” şeklinde tanımlamaktadır. Her türlü soruna karşı duyarlı olduklarını ifade etmelerine rağmen STK üyelikleri ve aktif olarak sosyal sorumluluk projelerine, faaliyetlerine katılmaları bulunmamaktadır. Bu durum Z kuşağı için tanımlanan özelliklerin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Zira Z kuşağı “Sosyal olaylara, çevreye, teknolojik gelişmeye, ekonomiye, sosyal adaletsizlik ve eşitsizliğe duyarlı, adaleti, barış gibi kavramları önemseyen” bir kuşak olmakla birlikte ilişkilerinde yüzeysel, takım çalışması yatkınlığı düşük olarak tanımlanmaktadır.

Görüşmeler esnasında sivil toplum kuruluşlarına üye olanların sınırlı olduğu, üye olmayanların ise ileriye yönelik üyelikle ilgili çekinceler taşıdıkları görülmektedir. Sosyal medya üzerinden sivil toplum kuruluşları ile iletişime geçmeye, faaliyetlere katılıma yatkın oldukları tespit edilirken, sivil toplum kuruluşlarından beklentilerinin de yine dijital alanın, sanal ortamın etkin kullanımı çerçevesinde

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

şekillendiği dikkat çekmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının gençlerin yoğun olduğu üniversite gibi ortamlarda görünür olmaları yönünde de bir beklentileri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarında istihdam konusunda görüşlerinin de yine kuşağın özellikleri çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Geleneksel mesleklerden ziyade kendilerini ifade edebilecekleri ve eğlenebilecekleri alanları tercih eden, pragmatik ve realist, risk konusunda tedbirli ve teknoloji meraklısı olan bu kuşak için sivil toplum kuruluşlarında çalışma konforlu, eğlenceli ve esnek görünmektedir. Bu oluşum içinde çalışmayı tercih etmeyenlerin ise sivil toplum kuruluşlarında yapılacak işlerin teknoloji içermemesi, risk içermesi ve yalnız kalmaya müsait olmadığı gerekçesiyle cazip bulunmadığı izlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, O. & Batur, Z. H. & Ekşili, N. (2014), Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (19): 165-182, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/215113>
- Bencsik A. & Horváth-Csikós, G. & Juhász T. (2016), Y and Z Generations at Workplaces, *Journal of Competitiveness*, 8 (3): 90-106
- Cook, V. S. (2016). Engaging Generation Z Students, https://sites.google.com/a/uis.edu/colrs_cook/home/engaging-generation-z-students.
- Taş, Y. H. & Demirdöğmez, M. & Küçükoğlu, M. (2017), Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7 (13): 1033-1048
- Tuncer, A. İ. ve Tuncer, M. U. (2016). Eğlence Reklamlarının Viral Uygulamaları ve Z Kuşağı Üzerinden Bir Değerlendirme, *TRT Akademi Eğlence Endüstrisi Sayısı*, 1: 2102 – 229.

Endüstri 4.0 Sürecinde Sendikal Bilinç: İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri Üzerine Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP¹

Nurullah KARAGÖZ²

Özgür KARAHAN³

ÖZET:

Tarihsel süreçte birçok kere biçim değiştiren çalışma ve üretim, son yıllarda Endüstri 4.0 şeklinde isimlendirilen yeni bir değişim süreci içindedir. Yapay zeka, robotlar, nesnelerin interneti gibi insanın üretim sürecindeki yerini ikame edebileceği tartışılan tasarımlar, endüstrinin yeni bir sisteme dönüşümünü işaret etmektedir. İşletmeler açısından maliyet, zaman, rekabet avantajı sağlayacağı ifade edilen bu süreçte istihdamın artacağına ve azalacağına ilişkin farklı görüşler bulunmasına karşılık net olan işgücü ve işgücü piyasasının bir dönüşüm yaşayacağı ve Endüstri 4.0'ın gelecekte çalışma hayatında olumlu ve olumsuz etkileri olacağı gerçeğidir. Diğer yandan Endüstri 4.0 sürecine katılan ve yöneten ülkeler için katma değer yaratan sistem ile ülkelerin hem ekonomik hem toplumsal gelişmişlik düzeylerinin artması beklenmektedir. Ancak sürece uyum sağlayamayacak ülkeler açısından bakıldığında durumun pek iç açıcı görünmediği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda endüstri ilişkileri sistemi aktörlerinin Endüstri 4.0 sürecine ilişkin farkındalığı ve sürece dahil olma stratejileri önem arz etmektedir. Özellikle çalışma hayatını düzenleyen aktörlerden biri olan ve üretimin en önemli faktörü olan işgücünün geleceği, kurumsal yapısı sendikaların bu yeni evreyi nasıl algıladığı, ne gibi politikalar geliştirdiği ve bu süreçte kendilerini nasıl konumlandıracakları güncel bir tartışma alanıdır. İşçi sendikaları konfederasyonlarının Endüstri 4.0 sürecine ilişkin görüşlerini içeren bu araştırma, Endüstri 4.0'a ilişkin sendikal bilincin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında işçi sendikaları konfederasyonları ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, işçi sendikaları konfederasyonlarının Endüstri 4.0'a ilişkin bilinçlenme sürecinde oldukları, bu konuda uluslararası alanda geçerli rapor, yayın ve tartışmaları takip ettikleri, sürecin işgücü üzerinde olumsuz etkileri konusunda işverenler ve devlet ile hareket edilmesinin önemini vurguladıkları tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Endüstri 4.0, sendikal bilinç, işçi sendikaları konfederasyonları.

JEL Kodu: J51

---

¹ Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, ssac@sakarya.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans öğrencisi, nurullah.karagoz1@ogr.sakarya.edu.tr

³ Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans öğrencisi, ozgur.karahan@ogr.sakarya.edu.tr

Industrial Consciousness in the Industry 4.0 Process: An Evaluation on the Views of Worker Confederations

Assoc. Prof. Sinem YILDIRIMALP¹

Graduate Student Nurullah KARAGÖZ²

Graduate Student Özgür KARAHAN³

ABSTRACT:

Work and production, which has been transformed many times in the historical process, is in a new process of change called Industry 4.0 in recent years. Controversial designs such as artificial intelligence, robots and the Internet of objects can replace the place of man in the production process, pointing to the transformation of the industry into a new system. Although there are different views regarding the increase and decrease in employment in this process, which is stated to provide cost, time and competitive advantage for enterprises, it is clear that the labor and labor market will undergo a transformation and Industry 4.0 will have positive and negative effects on working life in the future. On the other hand, it is expected that the economic and social development levels of the countries will increase with the system that creates added value for the countries participating and managing the Industry 4.0 process. However, in terms of countries that cannot adapt to the process, it is emphasized that the situation does not seem very encouraging. In this respect, the awareness and involvement strategies of the industrial relations system actors about the Industry 4.0 process are important. The future of the labor force, which is one of the actors that regulates the working life and which is the most important factor of production, its institutional structure, how the trade unions perceive this new phase, what policies they develop and how they will position themselves in this process is a current discussion area. This study, which includes the views of trade union confederations on the Industry 4.0 process, aims to evaluate the trade union awareness of Industry 4.0. Within the scope of the research, face-to-face interviews were conducted with trade union confederations using in-depth interview technique. As a result of the research, it was found that trade union confederations are in the process of awareness about Industry 4.0, they follow internationally valid reports, publications and discussions on this issue and emphasize the importance of acting with employers and government about the negative effects of the process on the labor force.

Keywords: Industry 4.0, Trade Union Consciousness, Trade Unions Confederations

JEL Code: J51

---

¹ Sakarya University, Faculty of Political Sciences, ssac@sakarya.edu.tr

² Sakarya University, Institute of Social Sciences, graduate student, nurullah.karagoz1@ogr.sakarya.edu.tr

³ Sakarya University, graduate student, Institute of Social Sciences, graduate student, ozgur.karahan@ogr.sakarya.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Dünya sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde seyir almaktadır. Feodal toplumdan günümüze bu değişimleri tetikleyen her dönemin kendine özgü dinamikleri bulunmaktadır. Her değişim toplumu olumlu ve olumsuz yönde birçok alanda derinden etkilemektedir. Tarihsel süreçleri incelediğimiz zaman bu değişimlerin en derinden etkileyici güce sahip olanlarının teknolojik gelişmeler olduğu gözlemlenmektedir. Sosyolojik olarak toplum birçok değişikliğe uğramakta aile ilişkilerinden, kentleşmeye, çevreden, çalışma biçimlerine birçok dönüşüm yaşanmaktadır. Tarihsel olarak bir inceleme yapıldığında birinci sanayi devrimi ile başlayan değişim ve dönüşüm süreci günümüzde endüstri 4.0 olarak bilinen dördüncü sanayi devrimi ile hızı artarak devam etmektedir.

Endüstri 4.0 sürecinde çalışma yaşamında değişim tartışmalarının “Çalışma kavramına yüklenen anlam”, “İşgücünün nitelikleri”, “İşgücünden beklenenler”, “İşsizlik”, “Çalışma mekanları” ve “iş yapış biçimleri”nde değişim gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla yeni sanayi devrimiyle birlikte teknoloji, üretim araçları, iş, mekân, yönetim anlayışı, çalışma, işveren, işgücü, algı, tutum, alışkanlıklar, değerler ve beklentiler yönünde bir değişim yaşandığı ve yaşanacağı gözlenmektedir.

Özellikle çalışma hayatını düzenleyen aktörlerden biri olan ve işgücünün kurumsal yapısı sendikaların bu yeni evreyi nasıl algıladığı, ne gibi politikalar geliştirdiği ve bu süreçte kendilerini nasıl konumlandıracakları güncel bir tartışma alanıdır. İşçi sendikaları konfederasyonlarının Endüstri 4.0 sürecine ilişkin görüşlerini içeren bu araştırma, Endüstri 4.0'a ilişkin sendikal bilincin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında işçi sendikaları konfederasyonları ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

YENİ BİR SÜREÇ: ENDÜSTRİ 4.0

İlk kez 2011 yılında Hannover fuarında gündeme gelen dördüncü sanayi devrimi, küresel değer zincirlerinin örgütlenişinin nasıl dönüşeceğini tasvir etmek için kullanılmakta ve akıllı fabrikaları mümkün kılarak sanal ve fiziksel imalat sistemlerinin küresel planda birbirleriyle esnek bir şekilde işbirliği yaptığı bir dünya yaratmaktadır. Sadece akıllı ve bağlantılı makine ve sistemleri ile ilgili olmayıp, kapsamı çok daha geniş olan dördüncü sanayi devrimi, gen dizilemeden nano teknolojilere, yenilenebilir enerjilerden kuantum bilgi işleme kadar bir dizi alanda eş zamanlı ileri atılım dalgalarını içermektedir (Schwab, 2017:16-17).

Öte yandan bu yeni çağın, en tanımlayıcı özelliğinin işçilerin yerlerini makinelere bırakmasının olacağı tartışılmaktadır. Bu durum teknolojiye dair en temel varsayımlardan biri olan “makine, işçinin üretkenliğini arttıran bir araçtır” varsayımının da sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü günümüzde bizzat işçinin makine haline geldiği bir süreç söz konusudur (Ford,2019:12). Her devrim gibi bu yeni dönüşüm dalgası da birçok değişimi beraberinde getirmektedir. Bu değişim içinde dördüncü sanayi devriminin çalışma yaşamını derinden etkileyeceği en güçlü varsayımlar arasında yer almaktadır. Önümüzdeki dönemde yaşayacağımız gelişmelerin çok daha büyük ve şaşırtıcı boyutlara ulaşacağı beklenmektedir. Bu gelişmelerin sadece teknik gelişmeler ile sınırlı kalmayacağı da bilinmektedir. Hızlanan gelişmelerin işgücü piyasasında ve genel olarak tüm ekonomide yol açacağı etkilerin, teknoloji ile ekonominin birbiriyle olan ilişkisine de yeni bir görünüm kazandıracığı ve ezberleri bozacağı ifade

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

edilmektedir. Bunlardan biri otomasyonun yalnızca az eğitilmiş ve düşük vasıflı işçiler için bir tehdit oluşturduğu düşüncesidir. Bu varsayımın dayanak noktasını, bu tarz işlerin genelde rutin ve tekrarlı işler olması oluşturmaktadır. Ancak teknoloji hızla gelişmekte ve genişlemektedir. Bu durum düşük vasıflı işleri etkilerken, üniversite mezunu beyaz yakalıların işlerinin de etkileneceği beklenmektedir (Ford,2019:14-15).

Çok farklı bakış açıları içerisinde işsizlik, yeni iş imkanları, iş gücünün nitelik değiştirmesi, sendikasılaşma gibi değişimin sonuçlarına ilişkin tartışmalar yaşanmakta, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmaktadır. İşlerin çok daha karmaşık hale geldiğinin, teknolojinin ne yönde geliştiğinin fark edilmemesi endüstri 4.0 sürecinin getireceği olumsuzlukları haklı çıkaracaktır. Çalışma yaşamının en önemli aktörlerinden olan sendikaların da bu yeni gelişmeleri nasıl karşıladıkları ve ne gibi hazırlıklar içinde olduğu ve yapmış oldukları çalışmalar iş gücünün bu sürece adaptasyonunda önem arz etmektedir.

YÖNTEM

İşçi sendikaları konfederasyonlarının Endüstri 4.0 sürecine ilişkin görüşlerini içeren bu araştırma, Endüstri 4.0'a ilişkin sendikal bilincin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda konfederasyonların;

- Endüstri 4.0 kavram ve sürecin bilinirliği
- Üyelerin sürece uyumuna yönelik politikalar
- Sosyal taraflara ilişkin görüşleri değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında işçi sendikaları konfederasyonları ile derinlemesine mülakat yöntemi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR

İşçi sendikaları konfederasyonları ile gerçekleştirilen mülakatlara ilişkin bulgular “Endüstri 4.0 kavram ve sürecin bilinirliği”, “Üyelerin sürece uyumuna yönelik politikalar” ve “Sosyal taraflara ilişkin görüşleri” olmak üzere üç ana tema etrafında analiz edilerek, değerlendirilmiştir.

“Endüstri 4.0” Kavramının Bilinirliği

Teknolojik gelişimin hızının katlanarak arttığı günümüz koşullarında yeni bir devrim olarak nitelendirilen Endüstri 4.0 literatürde yerini alırken, kavramın neyi ifade ettiği, yeni bir süreç olup olmadığı da tartışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle işçi konfederasyonlarının kavrama ve kavramın bilinirliğine ilişkin görüşleri sorulmuştur.

Konfederasyonların endüstri 4.0 kavramına ilişkin ifadeleri incelendiğinde “*robotik teknolojilerin üretime dahil edilmesi*”, “*çeşitli yapay zeka uygulamalarının üretimde kullanılması*”, “*teknolojik açıdan ileri dijital sistemin son aşaması*” olduğu yönünde ifadelere yer verilmektedir. Endüstri 4.0 sürecinin “*yeni ve önceki süreçlerden bağımsız olmadığı, var olan ve halihazırda yaşanan bir sürecini*” ifade ettiği belirtilmektedir. Teknolojik ilerlemenin doğal bir sonucu olarak değişimin kaçınılmaz olduğu göz

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

önünde tutulursa ortaya çıkan yeniliklerin belirli bir birikimin neticesi olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Yine Endüstri 4.0 kavramının “yaşanan sürecin sorunlarına ilişkin arayışın ürünü” olduğu yönünde de görüşe yer verilmektedir. Bu görüşe göre kapitalist ekonomi içinde krizlerin aşılmasında ve sermaye birikiminin sürdürülmesinde *teknolojik yenilikler temel reçetelerden biri ya da sihirli bir değnek* olarak sunulmaktadır.

Genel olarak verilen cevaplar incelendiğinde konfederasyonların *Endüstri 4.0 sürecini anlama, tanımlama ve yorumlama* yönünde bir çaba ve çalışma içinde oldukları görülmektedir. Uluslararası ve ulusal alanda yayımlanan raporlar, araştırmalar ekseninde sürecin takipçisi olan konfederasyonlar, uluslararası alanda Endüstri 4.0 tartışmalarını yakından izlemektedirler. Ancak konfederasyonlar arasında bu süreci anlama ve hazırlık yapma aşamalarında *kopukluk* olduğu görülmekte ve ifade edilmektedir. Kapsamlı bir değişimi ve dönüşümü içeren Endüstri 4.0 sürecinde konfederasyonların işbirliği içinde hareket etmelerinin gerekliliği kendileri tarafından da dile getirilmektedir.

Konfederasyonların ortak görüşü, uluslararası sendikal örgütlenmelerin gündeminde olan *Endüstri 4.0'a ilişkin ulusal sendikal düzeyde çok fazla farkındalık olmadığı* yönündedir. Uluslararası alanda Endüstri 4.0 sürecinin etkilerine ilişkin disiplinler arası ve çok boyutlu toplantılar düzenlenirken, ETUC gibi örgütlerce çalışma yaşamının geleceği, dijitalleşme ve emek konularında raporlar, araştırmalar yayımlanırken Türkiye'nin süreci geriden takip ettiği ifade edilmektedir.

Türkiye'de işçi örgütleri dışında sermaye grupları, işverenler, işveren örgütleri ve hükümet konuya hakim ve endüstri ilişkileri içinde teknolojik dönüşümü sahiplenirken, işçi tarafında *aynı hakimiyet ve sahiplenmenin oluşmadığı* inancı paylaşılmaktadır.

Gerek Türkiye'de gerekse uluslararası alanda işverenlerin bu süreci merkezlerine aldıkları, Endüstri 4.0, dijital dönüşüm, robotikleşme ve bunların üretim süreçlerine etkisi gibi konuları gündemlerinde üst sırada tutarak yoğun şekilde tartıştıkları izlenmektedir. Konfederasyonlar, işverenlerin bu şekilde üzerinde durdukları bu sürece işçi perspektifinden bakmanın önem arz ettiğini vurgulayarak, işçi yararını gözetme anlayışı çerçevesinde harekete geçilmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler.

Dolayısıyla işçi konfederasyonlarında Endüstri 4.0 kavramının ne ifade ettiğine yönelik genel olarak bir bilgi birikimi olduğu ancak önemli olanın bu bilgi birikiminin Türk endüstri ilişkileri ve işgücü piyasası ekseninde yorumlanarak, sürece hakimiyet ve sahiplenme göstermek olduğu belirtilmektedir.

Endüstri 4.0'dan Emek 4.0'a

Konfederasyonlara üyelerinizi yeni süreçteki gelişmelere uyumlu hale getirecek eğitim gibi plan, program veya uygulamalarınız var mı sorusu yöneltilecek Endüstri 4.0'a karşı Emek 4.0 politikalarına ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda konfederasyonların halihazırda Emek 4.0 olarak nitelendirebilecekleri çalışmaları ve politikaları olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak konfederasyonların bu konuya ilişkin farklı ve önemli hususlara değindikleri görülmektedir. Bu hususlardan ilki, Türkiye'de genel olarak sendikal eğitimlerin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çok geleneksel ve sıradan bir eğitim tarzına sahip olmasıdır. Sendikal hareketin temel sorunlarından biri olarak sistematik bir eğitim anlayışının bulunmaması işaret edilmektedir. Öte yandan sendikal hareketin Endüstri 4.0 gibi değişim süreçlerinde görevinin, eğitimden ziyade söylem üretmek ve değişime ilişkin bilinç oluşturmak olduğu belirtilmektedir.

İkinci olarak Emek 4.0 gibi bir temanın sendikalar, konfederasyonlar düzeyinde çalışılmasının zaruri olduğu ancak en büyük eksikler arasında konuları takip etme ve özellikle değişimleri yakalamada maharetli olamama sayılmaktadır. Türkiye’de sosyo-ekonomik veya politik kırılma sebebiyle hala taşeronlaşma, kıdem tazminatının kaldırılıp kaldırılmaması, esneklik olsun mu olmasın mı gibi konuların gündemi oluşturduğu ifade edilmektedir. İşçi sınıfı için önemli değişimlere neden olacak bu gibi süreç ve dönüşümlerin iyi kavranıp, ona göre mevzi almanın kısa ve uzun vadede işçi sınıfı açısından çok daha yararlı olacağı ancak yapısal sorunların Endüstri 4.0 gibi süreçleri, Emek 4.0 gibi tartışmaları sekteye uğrattığı vurgulanmaktadır.

Üçüncü görüş, tartışılan bu yeni sürecin sosyal sorunlar yumağını beraberinde getirdiği ve bu sorunlara yönelik farkındalığın oluşturulmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda Endüstri 4.0 ile ilgili tüm terimlerin, kavramların olumlu çağrışımlar üzerinden şekillendiği, “ortak iyiyi” temsil ediyormuş gibi aktarıldığı, teknolojik değişimin maliyet, zaman, rekabet avantajı vurgusu yapıldığı ancak çalışma ve üretim ilişkileri açısından nasıl bir dönüşüm olacağı konusunda gerçekçi bir tablo çizilmediği ifade edilmektedir. Gelecek için yazılan senaryoların iç açıcı olmadığı, kitlesel işsizlik başta olmak üzere önemli risklerle karşılaşılacağı gerçeğinden hareketle, bu durumların işçi platformlarında, toplantı ve eğitimlerde tartışılarak bilinç oluşturulmaya çalışılmasının önemine değinilmektedir. Ancak bu sorunları çözmeye, riskleri önlemeye yönelik bütüncül bir politika uygulanmamakta olduğu görülmektedir.

Sosyal taraflara ilişkin görüşler

Konfederasyonlara Endüstri 4.0 sürecinde sosyal taraflar olarak devlet ve işverenlerden beklentileri sorulmuş ayrıca uluslararası işçi örgütlerinin konuya yaklaşımlarını yorumlamaları istenmiştir. Bu doğrultuda konfederasyonların devlet ve işveren tarafından beklentilerini şu şekilde belirtebiliriz;

Devlet;

- Mesleki yeterlilik kurumunun önemi.

Mesleklerin tanımlandığı ve yeterliliklerin belirlendiği mesleki yeterlilik kurumu ve sisteminin Endüstri 4.0 gibi değişim süreçlerine uygun ve açık bir sistem olabileceği, var olan bu sistem üzerinden modern bir düzenleme yapılabileceği ifade edilmektedir. Yeni mesleklerin yeterliliklerinin belirlenmesi, işgücünün yeni sürece uyumun da önemli görülmektedir.

- İŞKUR’un etkinliği.

Yeni süreçte yeni mesleklerin gereklerinin sağlanması ve işgücünden beklenen niteliklerin kazandırılması aşamasında İŞKUR’un da önemli rolü olduğu belirtilmektedir. İŞKUR’un gerek danışmanları gerekse düzenleyeceği kurslarla yeni sürece hazırlıkta etkili olabileceği ifade edilmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Mesleki eğitim ve Hayat boyu öğrenmenin önemi.

Mesleki eğitim ile özellikle dijital üretim süreçlerinde rol alacak işgücünün niteliklerini arttıracak ve sürekli kendini yenileyebilecek bir ortam sağlanmalıdır. Bu konuda Almanya Çalışma Bakanlığı ve Federal meslek edindirme kurumunun (BİBB) ortak çalışmalarının izlenebileceği belirtilmektedir. Endüstri 4.0 sürecinden en fazla işçilerin etkileneceği, robot ve insan etkileşimine dayalı yeni çalışma yaşamı standartlarının ortaya çıkacağı, belirli vasıflara sahip olamayan işgücünün sistemin dışında kalacağı gerçeğinden hareket edilerek işgücüne belirli vasıfları kazandırmak gerekmektedir.

- Endüstri 4.0 stratejisi belirlenmesi.

Konfederasyonların beklenti ve önerilerinden birini de Türkiye'nin bir yol haritası ve Endüstri 4.0 stratejisi belirlemesi oluşturmaktadır. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın birlikte çalışmaları gerektiği, tüm çalışma yaşamını etkileyecek bu sürecin sorumlu bakanlıklarca belirli bir program dahilinde, tüm boyutlarıyla değerlendirilerek yürütülmesi gerektiği ifade edilmektedir.

- Sosyal diyalog mekanizmasına işlerlik.

Tüm çalışma yaşamını etkileyecek bu dönüşümün sosyal taraflar tarafından sahiplenilmesi ve beraber yürütülmesi görüşünden hareketle, sosyal diyalog mekanizmasının önemine de yer verilmektedir. Uzun zamandır sosyal diyalog mekanizmasına işlerlik kazandırılmasını bekledikleri ancak artık böyle bir süreçle birlikte ülkenin bu süreci geriden takibini önleyebilmek, çalışma ilişkilerinin geleceğini kapsayan, ilgilendiren bir ortak hareket için sosyal diyalog mekanizmasının önemli bir platform sağlayacağı vurgulanmaktadır.

İşveren ve işveren örgütleri;

Konfederasyonların bu süreçte işverenler ve işveren örgütleri ile olan ilişkileri, beklentileri incelendiğinde, mülakatların gerçekleştiği dönemde işçi ve işveren tarafı temsilcileri arasında herhangi bir işbirliği, görüşme ve iletişim olmadığı ortaya çıkmaktadır. Konfederasyonlar, süreci ve gelişmeleri takip ettiklerini ancak işveren örgütleriyle ortak bir platformda bir araya gelmediklerini ifade etmektedirler. Buna göre;

- İlişkilerin yeniden yapılandırılması

Endüstri 4.0 dönüşümünde işçi ve işveren ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasının gerekliliği belirtilmekte, çalışma grubu oluşturulması önerilmektedir. TİSK, TÜSİAD'ın işveren kanadını oluşturduğu, işçi konfederasyonlarının da işçi kanadını işçi perspektifini oluşturduğu bir yapı içinde bir araya gelmenin önemine değinilmektedir. Bir konfederasyon süreçteki ilişkilerini "Kör dövüşü aşamasındayız" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlama ilişkilerin seyrini açıklamada önemli görülmektedir.

- İşveren söylemleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İşverenlerin bu süreçte körü körüne hareket ettiği yönünde görüşler ifade edilirken, temelde işverenlerin bazı söylemlerinden rahatsızlık duyulduğu görülmektedir. Teknolojik değişimi yakalamanın her boyutta öneminin farkında olan Konfederasyonlar, işverenlerin “robot getiriyorum, hepimizi işsiz bırakırım” şeklindeki söylemlerinin değişmesi gerektiğini, getirilen teknolojik yeniliğin ürkütücü bir söylemle sunulmaması gerektiğinin altını çizmektedirler.

- Tüm sektörlerin etkileneceği yönünde bilinç

Endüstri 4.0 sürecinin sadece tek bir sektörde yaşanmayacağı, tüm sektörleri ve her düzeyde işletmeyi etkileyeceğini belirten konfederasyonlar, işverenlerin bu bilinçle hareket etmelerini de vurgulamaktadırlar.

Uluslararası Örgütler;

Konfederasyonların, Endüstri 4.0 etkileri konusunda uluslararası işçi örgütlerinin çalışmaları ve tartışılanlara yönelik görüşleri sorulmuş ve konfederasyonların uluslararası yayın ve raporları takip ettiği ancak toplantılara katılım konusunda tüm konfederasyonların aktif olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

ITUC ve ETUC gibi süreci yakından takip eden örgütlenmelerin de süreci anlama ve işyerlerinde hazır olma yönünde bir yaklaşıma sahip olduğu belirtilirken, işçi tarafında odak noktasının bilinç oluşturma olduğu dikkat çekmektedir. Dijitalleşme 4.0 gibi toplantıların düzenlendiği uluslararası platformda ETUC'un süreci endüstri ilişkilerinde değişim ve dönüşüm üzerinden incelediği, yapay zeka, otomasyon, dijitalleşme, robotlaşma gibi gelişmelerin taşıdığı işsizlik gibi risklerin tartışıldığı belirtilmektedir. Ayrıca ETUC'un son zamanlarda “digital work” adı altında bir tartışma gerçekleştirdiği, dijitalleşmenin iyi, güvenli ve adil bir iş ilişkisini ve gelir dağılımını zedeleyecek, zarar verecek her türlü iş ilişkisinin karşısında olduğunu belirttiği ifade edilmektedir. Üyelerin olası risklere karşı bilgilendirilip, bilinçlendirilmesi yani bir farkındalık oluşturacak kapasite gelişimi odaklı bilinçlendirme eğitimleri verilmesine yönelik bir anlayışın uluslararası platformların genel bakış açısını oluşturduğu, ulusal düzeyde de konfederasyonların aynı bakış açısına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

İşçi sendikaları konfederasyonlarının Endüstri 4.0 sürecine ilişkin görüşlerini içeren ve Endüstri 4.0'a ilişkin sendikal bilincin değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışma kapsamında konfederasyonların “Endüstri 4.0 kavram ve sürecin bilinirliği”, “Üyelerin sürece uyumuna yönelik politikalar” ve “Sosyal taraflara ilişkin görüşleri” değerlendirilmiştir.

Bulgular değerlendirildiğinde konfederasyonların; *Endüstri 4.0 sürecini anlama, tanımlama ve yorumlama* yönünde bir çaba ve çalışma içinde oldukları görülmektedir. Uluslararası ve ulusal alanda yayımlanan raporlar, araştırmalar ekseninde sürecin takipçisi olan konfederasyonlar, uluslararası alanda Endüstri 4.0 tartışmalarını yakından izlemektedirler. Kapsamlı bir değişimi ve dönüşümü içeren Endüstri 4.0 sürecinde konfederasyonların işbirliği içinde hareket etmelerinin gerekliliği kendileri tarafından da dile getirilmektedir. Konfederasyonların ortak görüşü, uluslararası sendikal örgütlenmelerin gündeminde olan *Endüstri 4.0 'a ilişkin ulusal sendikal düzeyde çok fazla farkındalık olmadığı* yönündedir. Bu kapsamda konfederasyonların Emek 4.0 olarak nitelendirebilecekleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çalışmaları ve politikaları olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu hususta sendikaların eğitim anlayışından kaynaklı engeller, değişime ayak uydurmada yavaş kalma ve çalışma ve üretim ilişkilerinde yaşanacak dönüşüme ilişkin gerçekçi bir tablo çizilmemesi gibi konuların sürece uygun politika üretimine engel oluşturduğu ifade edilmektedir.

Konfederasyonlara Endüstri 4.0 sürecinde sosyal taraflar olarak devlet ve işverenler, işverenler örgütleri ile işbirliği, süreci birlikte yorumlama ve hazırlık yapma yönünde beklentileri olduğu görülmektedir. Endüstri 4.0 stratejisinin belirlenmesi gerektiği, özellikle mesleki eğitim ve mesleki yeterlilikleri etkileyecek bir planlama yapılması gerektiği, Bakanlıkların birlikte sürece hakim olması ve sosyal diyalog mekanizmasına işlerlik kazandırılması beklenmektedir. Konfederasyonların, Endüstri 4.0 etkileri konusunda uluslararası sendika örgütlerinin çalışmaları ve tartışılanlara yönelik görüşleri sorulmuş ve konfederasyonların uluslararası yayın ve raporları takip ettiği ancak toplantılara katılım konusunda tüm konfederasyonların aktif olmadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Uluslararası sendikal örgütlerin çalışmalarının ise bilinçlendirme odaklı bir anlayış ve işçileri risklere karşı korumaya yönelik bir bakış açısı taşıdıkları ifade edilmektedir.

KAYNAKLAR

Ford, M. (2019). Robotların Yükselişi, (Çev.) Cem Duran, İstanbul: Kronik Yayınları

Schwab, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, (Çev.) Zülfü Dicleli, İstanbul: Optimist Yayınları

STK'lar için İletişim Kurmanın Alternatif Ortam ve Aracı Olarak Topluluk Medyası ve Gençler: STK İyi Uygulama Örnekleri⁵

Dr. Emel Kuşku Özdemir¹

Dr. Öğr. Üyesi. Aslı Elgün²

Doç. Dr. Ebru B. Güzeloğlu³

Prof. Dr. Aylin Göztaş⁴

ÖZET:

İlgili çalışma, kamu ve sivil toplum öncelikli faaliyette bulunan, bu alanı kapsayan iletişim hedeflerine hizmet eden, toplumsal anlamda değer üreten ve kültürlerarası diyaloga katkı sağlamak amacıyla alternatif bir medya ortamı olarak ortaya çıkan topluluk medyası uygulamalarını konu almaktadır. Topluluk medyası ana akım medyanın baskın olan değerleri meşrulaştırıcı ve yeniden üreten yapısına karşı olarak doğmuş alternatif medyanın bir parçasıdır. Mülkiyet ve kurumsal yapı açısından zaman içinde tekelleşen alternatif kamusalılıkları ya da diğer temsil biçimlerini görünmez kılan ana akım medya yerine alternatif söylemlerin ve biçimlerin inşasını olanaklı kılan, görmezden gelinen kitleler seslerini duyurabilmek için kendi medyalarını yaratmalarını esas alan bir medya biçimidir. Topluluk medyası aracılığıyla sivil toplum kuruluşları (STK), genç katılımını teşvik edebilir, bilgi toplumunun potansiyelini kullanabilir ve gençleri kamu/sivil alanlarla daha fazla entegre olmaya teşvik edebilir. Gençlerin ihtiyaç ve koşullarına özel olarak uyarlanmış olan topluluk medya ağları; STK'ların topluma daha fazla katılmak, güçlü bir gençlik hareketine ve bir bütün olarak sivil topluma katkıda bulunmak için fırsatlardan yararlanmalarına yardımcı olacaktır.

Bu kapsamda çalışmada topluluk medyasının kavramsal çerçevesi, Türkiye'deki tarihi ve yasal mevzuatı konusunda kapsamlı bir literatür taraması yürütülmüş olup Türkiye' de faaliyette bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarının yürüttüğü topluluk medyası iyi uygulama örnekleri (Açık Radyo, Nor Radyo, AGOS Gazetesi, KAOSGL Dergisi ve Mor Çatı) incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Sivil toplum kuruluşları, iletişim, topluluk medyası, alternatif medya, gençler

JEL Kodu: L3, L31

¹ İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, 35230, İzmir, Türkiye, emel.ozdemir@kavram.edu.tr

² Ege Üniversitesi, 35040, İzmir, Türkiye, aslelgun@gmail.com

³ Ege Üniversitesi, 35040, İzmir, Türkiye, guzelogluebru@gmail.com

⁴ Ege Üniversitesi, 35040, İzmir, Türkiye, aylinpira@gmail.com

⁵ Bu çalışma KA205-036191 Numaralı "Genç Topluluk Medyası Yapıcıları İçin Sosyal Girişimcilik (SEYMM)" isimli, Erasmus Plus Projesi kapsamında desteklenmiştir.

Community Media as an Alternative Medium and Tool of Communication for NGOs and Youth: NGO Good Practice Examples⁵

Dr. Emel Ozdemir¹

Asts. Prof. Aslı Elgun²

Assoc. Prof. Ebru B. Guzeloglu³

Prof. Dr. Aylin Goztas⁴

ABSTRACT:

The study focuses on community media practices that act as a priority for the public and civil society, serve communication objectives covering this area, generate social value, and emerge as an alternative media environment to contribute to intercultural dialogue. The community media is part of the alternative media that was born against the legitimizing and reproducing nature of the dominant values of the mainstream media. It is a form of media based on the creation of their own media in order to make their voices heard by the masses that are ignored, which makes it possible to construct alternative discourses and forms instead of the mainstream media that makes alternative publicity or other forms of representation monopolized over time in terms of property and institutional structure.

The conceptual framework of community media study, a comprehensive review of the literature on the historical and legal regulations in Turkey was conducted in Turkey found the activities carried out by Civil Society Organizations examples of best practices of community media including Open Radio, Nor Radio, AGOS Newspaper, KAOSGL Magazine and Mor Çatı were examined based on descriptive analysis method.

Keywords: communication, community media, non-governmental organizations, alternative media, youth

JEL Code: L3, L31

---

¹ Izmir Kavram Vocational School, 35230, Izmir, Turkey, emel.ozdemir@kavram.edu.tr

² Ege University 35040, Izmir, Turkey, aslelgun@gmail.com

³ Ege University, 35040, Izmir, Turkey, guzeloglebru@gmail.com

⁴ Ege University, 35040, Izmir, Turkey, aylinpira@gmail.com

⁵ This study was supported by the Erasmus Plus Project KA205-036191 entitled "Social Entrepreneurship for Young Community Media Makers (SEYMM)".

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Ana akım medya toplumda bir dizi baskın olan değeri meşrulaştırıcı ve yeniden üreten bir yapıya sahiptir. Bu durum özellikle geleneksel medya araçlarını kullanan medya ile sağlanır. Medyanın mülkiyet ve kurumsal yapısı zaman içinde tekelleşmeye doğru evrimleştikçe alternatif kamusalılıkları ya da diğer temsil biçimlerini görünmez kılmıştır. Bunun karşısında eleştirel medya çalışmaları doğmuş ve medyanın bu tekelleşmiş, tek tipleşmiş söylemine ve temsil düzenine karşıt okumalarda bulunulmuştur. Bu karşıt okuma, medyanın eril dilini, cinsiyetçi söylemlerini, nefret söylemine dönüşen “öteki” ile ilişkisini eleştirirken yeni bir etik anlayışın, alternatif söylemlerin ve biçimlerin inşası başlamıştır. Bu yeni bakış açısı alternatif yaklaşımların/biçimlerin/türlerin ortaya çıkmasına, benimsenmesine de zemin hazırlanmıştır. Kamusal alanda görünürlükleri azalan ya da ana akım medya tarafından görmezden gelinen kitleler seslerini duyurabilmek için kendi medyalarını yaratmaya başlamışlardır. Bu medya biçimi alternatif medya adını almıştır. Alternatif medya, çeşitli alt grupları olan ve söylem/biçim ve yapısı bakımından ana akım dışında olan medyayı tanımlanmak üzere kullanılan bir kavramdır.

Alternatif medyayı tanımlamak oldukça zor bir meseledir, bu kelimenin muğlaklığından da kaynaklanır. “Zira alternatif sözcüğü isim olarak genellikle bir seçim olanağı sunmak adına diğerinden farklı olan şeyi, özellikle de alışlagelen, olağandan farklı olan şeyi imlemek için kullanılırken, zaman zaman da buna yakın bir çerçevede aralarından seçim yapılabilecek birden fazla şey, öneri veya davranışı” (Köksalan, 2014) çağrıştırmaktadır. Bu açıdan da alternatif medyanın hem çeşitli alt kategorileri hem de alternatif medyanın çeşitli tanımları mevcuttur. En genel anlamıyla alternatif medya, “çok çeşitli gruplar ve örgütler tarafından, belirli ve farklı bağlamlarda geliştirilip, geniş çeşitlilikte bir medya üreten bir dizi heterojen medya uygulamasıdır” (Rodriguez, 2014). Atton’a göre ise “alternatif medya, artık sebebi her neyse (devlet tavsıyesi, reklam verenlerden maddi baskı ya da çapraz-medya mülkiyeti, haberciliğe içkin muhafazakarlık, haber öncelikleri) ana akım medyada yer bulamayan hikayelerin evidir” (Atton, 2014). Bu hikayelerin yer bulduğu mecraların çeşitliliği alternatif medyaya ilişkin farklı bakış açılarının da gelişmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda alternatif medya; radikal medya, yurttaş medyası, topluluk medyası, sivil toplum medyası, rizomatik medya gibi çeşitli alt gruplarda değerlendirilmektedir.

TOPLULUK MEDYASININ TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sosyoloji literatüründe bugün kullandığımız anlamıyla genel olarak ‘topluluk’ kavramı; ortak bir mekânda etkileşim içinde yaşayan bir grup insanı ifade etmektedir. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, yerel kimliğe olan aidiyeti geliştirebilmek ya da korunur hale getirebilmek için, coğrafi yakınlık zorunlu olmaktan çıkmıştır: Artık yerellik, sadece fiziksel/coğrafi yakınlığı, bir aradalığı anlatan bir şey değil; uzak mesafelere rağmen yaşanabilen, korunabilen toplumsal ilişkilerdeki yakınlık olarak yaşanmaya ve anlaşılmaya başlanmıştır. Bütün bu tanımlara ilave olarak internet, topluluk kavramına yeni boyutlar kazandıran önemli bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan klasik topluluk tanımının dışında kalan yeni kategori daha ortaya çıkmaktadır. Bu kategori, sanal topluluklardır (Kırık ve Bölükbaş, 2017, s. 91).

Topluluk medyası da alternatif medyanın bir parçasıdır ve onu tanımlayan yaklaşımlardan birini oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın temel özelliği alternatif medyayı topluluk kavramı üzerinden açıklamaya çalışmasından gelmektedir. Topluluk; sosyologlara göre geleneksel olarak komşuluklar, sınırlandırılmış belli bir bölgedeki mahalli bir toplumsal örgütlenme olarak tanımlanırken antropologlar

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bu tanımı kültüre uyarlamış ve diğer açıdan ise topluluk yurttaşlık, özerklik, sivil toplum, kolektif kimlik unsurlarının vurgulandığı politik bir birliktelik olarak nitelendirilmiştir (Delanty, 2015). Topluluk kavramına ilişkin geleneksel yaklaşımlarda topluluğu oluşturan en önemli öge olarak coğrafi yakınlıklar gösterilirken çağcıl yaklaşımlar ortak çıkar/ilginin bir topluluğun yeşermesi için önemli olduğunu ve topluluğun dayatılan bir şey değil üyeleri tarafından etkin bir şekilde kurulan bir yapı olduğunu ortaya koymaktadırlar (Carpenter, 2014). Bu tanımlardan hareketle topluluk medyası, coğrafi yakınlıkları olsun ya da olmasın, belli bir kültüre ait ortak ilgi ve fayda üzerinde uzlaşma sağlayan üyelerin yarattığı bir iletişim ortamı olarak nitelendirilebilir.

Alternatif medyanın tanımlamasına ilişkin zorluklar topluluk medyasının tanımlanmasında da yaşanmaktadır. Kern Avrupa İşleri'ne (KEA, 2007) göre, topluluk medyası terimi, "kar gütmeyen ve hizmet ettiği topluluğun sahip veya sorumlu olduğu medya" olarak tanımlanmaktadır. Topluluk Medyası, program yapmaya katılıma ve topluluğun üyeleri tarafından yönetilmeye açıktır".

Fuller (2007) ise topluluk medyasını "topluluk iletişimi/medyasını, bireylerin ve kurumların, zaman ve mekana bağlı olarak çeşitli biçimler alan yayınlama meselelerine katılımcı bir unsur olarak halkı nasıl dahil ettiğine işaret eden bir kavram" olarak tanımlamakta ve medyanın zamana ve yere göre değişkenliğine vurgu yapmaktadır. Carpenter, Lie ve Servaes (2003), topluluk medyasının sivil toplumun bir parçası olduğunu söyler. Atton'a (2015) göre ise, "topluluk medyasının, ana akım medyanın geleneklerine ve temsillerine karşıt gerçeklikler inşa edebilme yetisi vardır. Topluluk medyası, ana akım medya karşısında periferde gözükmesine rağmen "gelişim süreçlerinde önemli bir girdiyi temsil edip, demokratikleşme ve vatandaşlığın inşası, sosyal mücadeleler ve bilinçlendirme konularında önemli bir rol oynamaktadır" (Milan, 2009).

Bu tanımlardan hareketle Topluluk Medyasının genel özelliklerinden söz edilebilmektedir. Jankowski topluluk medyasının özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır; 1. Politik olarak haklarından mahrum edilmişlerin yetkilendirilmesi, paylaşılan, yerel mülkiyet, 2. Yerel içerik, 3. Profesyonel olmayan ve gönüllü mülkiyet, 4. Elektronik dağıtım, 5. Coğrafi dağıtım ve ticari amaç gütmeyen finans yapısı, sponsorluk, reklam ve türevi anlaşmalar bu yapıya dahildir (Hatcher, 2012).

Maslog (1997) topluluk medyasının özelliklerini aşağıdaki gibi alıntılamıştır:

1. Topluluktaki insanların sahibi olduğu veya kontrol ettiği medyadır;
2. Çoğunlukla daha küçük ve az maliyetlidir;
3. Etkileşimli, çift yönlü iletişimi sağlar;
4. Kar gütmeyen ve özerk bir yapıya sahiptir, dolayısıyla ticari değildir;
5. Yayın bölgesi ve erişimi sınırlıdır;
6. Uygun, yerli malzeme ve kaynakları kullanır;
7. Topluluğun ihtiyaçlarını ve menfaatlerini yansıtır;
8. Programları veya içeriği topluluk gelişimini destekler (Fuller, 2007).

Bu tanımlar ve özellikler çerçevesinde topluluk medyası, üyelerinin siyasal, kültürel ve toplumsal olarak temsilini sağlayan, üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik içerik üretmekte olan, iş süreçleri açısından bağımsızlığı ön plana çıkaran, ticari amaç gütmeyen, gönüllü bir birlikteliği önceleyen bir yapıya sahiptir. Medyanın bu alternatif yapısı bir açıdan topluluk üyelerine kendilerini ifade etme şansı tanımakta öte yandan ise bu ifade biçimlerinin yaygınlaşması için kendilerini geliştirme fırsatı yaratmaktadırlar.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Topluluk medyasını topluluk, altyapı, yetenek geliştirme, finansman açısından ele alıp medyanın özelliklerine değinmiş ardından da bireylerin deneyimlerini kolektif deneyimlere dönüştürmesi, sosyal bağları oluşturması, sesi olmayanlara ses vermesi açısından insani gelişmeyi sağladığı sonucuna ulaşmıştır.

Topluluk medyasının birey üzerindeki etkisini tartışan bir başka çalışma ise Avrupa Parlamentosu tarafından ortaya konmuştur. Rapora göre "Topluluk Medyası, gönüllülerinin girişimci zekasını besler. Kar gütmeyen bu sektörde çalışacak bireylere, nasıl yardım toplanacağını, sosyal girişimleri planlamanın yanı sıra, çoklu özel ve kamu hissedarlarının beklentilerini karşılayacak yolları öğretme gücü vardır" (Kern European Affairs, 2007).

Bu kalkınma ile ilgisine ek olarak topluluk medyası elbette ana akım medyada sesini duyamayan grupların kendilerini ifade etme şansı tanıyan bir özelliği de barındırmakta ve çeşitli toplumsal, kültürel ve ideolojik nedenlerle marjinalleştirilmiş, dezavantajlı grupların da kendilerini ifade etmesi açısından önem arz etmekte demokratikleşmeye katkı sağlamaktadır.

TOPLULUK MEDYASI VE GENÇLİK

2008'de Avrupa Parlamentosu, Avrupa'da Topluluk Medyasının önemini "Kâr amacı gütmemek ve bağımsızlığını yalnızca ulusal değil aynı zamanda yerel güçten de almak, kamu ve sivil toplum önceliklerine yönelik faaliyetlerde bulunmak, açıkça tanımlanmış hedeflere hizmet etmek, her zaman toplumsal değer katmak ve kültürlerarası diyaloga katkıda bulunmak" olarak tanımlamıştır (Karar 2008/2011 (INI)).

Aynı Kararda, Avrupa Parlamentosu, üye devletlere topluluk medyasını ticari ve kamusal medyanın yanı sıra ayrı bir grup olarak yasal açıdan tanımalarını tavsiye etti – ki bu tür bir tanıma hâlâ mevcut değildir. Komisyon ayrıca, "medya çoğulculuğu için göstergeler tasarlarken, medya çoğulculuğunun artırılması için alternatif bir çözüm olarak topluluk medyasını dikkate alması" çağrısında bulundu. Topluluk medyasının bu amaca ulaşması için Avrupa'daki gençlik medya kapasitesinin homojen olmasını sağlamak adına, gençlerle ilgilenen kuruluşlar, topluluk medyası gönüllü organizasyonları, eğitim ve kültürlerarası eğitim organizasyonları, Eğitim Araştırma Ağı, Sosyopolitik STK'lar vb. arasında eğitim çerçevelerinin, programların ve ortaklıklar / ağların birlikte oluşturulması ihtiyacı vardır.

Gerekli medya okuryazarlığı ve becerisine sahip olmadıkları için gençlerin mesajlarını etkili bir şekilde iletemedikleri gerçeği Avrupa'da belirlenen yaygın bir sorundur. Topluluk medyası aracılığıyla sivil toplum kuruluşları (STK) ve kendi kendini organize eden gençlik, genç katılımını teşvik etmeli, bilgi toplumunun potansiyelini kullanmalı ve gençleri kamu ve sivil alanlarla daha entegre olmaya teşvik etmeli ve onları güçlendirmelidir. Böylelikle haklarını daha iyi talep edebilir ve hayatlarına daha iyi eylemler katabilirler. Aksi takdirde, gençler marjinalleşme riski ile karşı karşıya kalabilirler. Topluluk medya güçlendirmesi olmadan gençlik STK'ları kendilerini "öğrenen organizasyonlar" olarak sürdürmekte başarısız olmakta, hız ve ekonomik kritik dönüm noktalarının var olduğu çağımızda uyum ve hayatta kalma olasılıkları düşmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Gençlerin ihtiyaç ve koşullarına özel olarak uyarlanmış olan topluluk medya ağları ve eğitim programları; topluma daha fazla katılmak, güçlü bir gençlik hareketine ve bir bütün olarak sivil topluma katkıda bulunmak için fırsatlardan yararlanmalarına yardımcı olacaktır. Yakın tarihli medya okuryazarlığı stratejilerinin ötesinde, gençlerin medya eğitim fırsatlarına, medya becerileri eğitimine ya da medya araçları çalıştırma eğitimine sınırlı erişimleri vardır. Topluluk medya becerileri eğitimine erişimin yetersizliği göz önüne alındığında, gençler mesajlarını halka açamamakta ve bu durum, gençlerin katılım süreçlerine dahil olmalarını sınırlamakla birlikte hedefleri ile görüşleri için halk desteğini kazanma fırsatlarını azaltmaktadır.

TÜRKİYE’ DE TOPLULUK MEDYASININ TARİHİ

Türkiye’de topluluk medyası oldukça yeni bir kavramdır. Türkiye’de henüz topluluk medyası adı altında herhangi bir yasal düzenleme ya da yasa bulunmamakla birlikte topluluk medyası özelliği gösteren gazete, radyo ve televizyon kuruluşlarına rastlanmaktadır.

Anadolu coğrafyasında ilk gazetenin Osmanlı Dönemi’nde yabancı devlet sefaletleri ve azınlıklar tarafından çıkarıldığını görmekteyiz. Fransızların 1795 yılında çıkardıkları “Haberler Bülteni”, 1824’te Fransız tüccarların İzmir’de çıkarttıkları Smyrnéen, 1831’de Rumca çıkan Filos Ton Neon, Ermenice yayın yapan 1831’de Lirokir, Bulgarca yazılan 1942’ de Ljuboslowije Cumhuriyet öncesi yayın yapan ve azınlıkların çıkardıkları gazetelerin sadece birkaçıdır (Çakır, 2007:32). Osmanlı Devleti’nde ilk Türkçe gazete Takvim-i Vekayi ise 1831 yılında yayınlanmıştır. Türkiye’de 1923 Cumhuriyet’in ilanından sonra İstanbul yine basın merkezi olarak kalmaya devam etmiş ve Tanin, Tevhid-i Efkâr, İktidâr ardından Vatan Gazeteleri yayınlanmaya başlanmıştır. 1924 yılında Cumhuriyet Gazetesi çıkarılmaya başlanmış ve 1931 yılında ise ilk basın kanunu kabul edilmiştir. 1950 yılında Türk Haberler Ajansı (THA) kurularak 1950’de bugün bir takım değişiklikleri ile hala yürürlükte olan Basın Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1980’lere baktığımızda Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Tercüman, Sabah ana akım basının başını çeken gazetelerin sadece birkaçı olarak dikkat çekmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Basın-Yayın ve Enformasyon yayını, 2013). Buna karşılık alternatif medya ya da bir diğer ifade ile topluluk medyası olarak nitelendirilebilecek gazeteye örneklerden birini Şalom Gazetesi oluşturmaktadır. 1947 yılında İstanbul’da Yahudi Gazeteci Avram Leyon tarafından çıkarılan gazete Türkçe de yayın yapmıştır. İstanbul Rum topluluğunun 1977 yılında yayın hayatına başlamış olan iki gazetesini İHO ve Apoyevmatini de topluluk gazetesi bağlamında değerlendirmemiz mümkündür. Bu gazeteler halen yayın hayatlarına devam etmektedirler.

Türkiye’de gazeteciliğin gerek ana akım gerekse topluluk medyası olarak tarihi eski olmasına rağmen radyonun Türkiye’ye 1925 yılında girdiğini görmekteyiz. Türkiye’de 1925 yılında Ankara ve İstanbul’da telsiz istasyonu kurulmuş ardından da 1927 yılında ilk radyo deneme yayını İstanbul’da başlamıştır. 1949 yılına kadar Türkiye’de yayınlar Ankara’daki iki verici aracılığıyla yapılmış, 1959 yılında alınan bir karar ile 27 ilde küçük güçlü radyo istasyonları kurulması ön görülmüş ve çeşitli kesintilerle birlikte 1980 yılı sonunda resmi nitelikte (TRT) ulusal çapta Ankara, bölgesel nitelikte İzmir, Antalya, Diyarbakır, Erzurum ile Çukurova yayın yapan iller arasında yer almıştır (Aziz, 1976). Türkiye’de İstanbul merkezli ilk özel radyo yayıncılığı 1992 yılında Kent Radyo ile başlamış ve çok kısa bir süre içinde 100’ü aşkın özel radyo yayın hayatına başlamıştır (Serarslan, 1993). Resmi olarak radyo yayınları ile ilgili düzenleme ise 1994 tarihinde meclis tarafından kabul edilen 3984 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Böylece özel radyo şirketleri kişiler, kurumlar ya da kuruluşlar tarafından kurulmaya hak kazanmıştır (Kuyucu, 2013:141).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

1990'lı yıllarda FM bandından yayın yapan özel radyo işletmelerinden Radyo D, Show Radyo, Kral Fm, Metropol Fm, Best Fm müzik ve eğlence odaklı yayın yapan radyo kanallarına verilebilecek birkaç örnektir (Çankaya, 1997:110). Bu oluşumlara ek olarak 1990'lı yıllardan sonra topluluk medyası olarak değerlendirilebileceğimiz Açık Radyo(1995) ve Nor Radyo(2009) da yayın hayatına başlamış ve çok dilli yayınları ile Türkiye'deki radyo alanına yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Türkiye'de televizyonun ilk olarak yayına geçtiği tarih ise 1968'dir. Türkiye'de radyo yayıncılığına başlanırken tecimsel model uyarınca ilk olarak Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi(TTTAŞ) kurulmuş, ancak bu girişimin başarısız olması üzerine, 1936'dan itibaren devlet tekelinde yayıncılığa başlanmıştır (Serarlan, 1993:79). 1961 Anayasasının 121. Maddesi uyarınca da 1963 yılında Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu(TRT) kurulmuştur. 1980'li yıllarda ise televizyon yayıncılığının tüm dünyada tecimselliğe kayması Türkiye'yi de etkilemiş ve kanunda yer alan bir boşluktan yararlanılarak ilk olarak 1990 yılında Eutelsat F5 uydusu üzerinden Magic Box Star 1 televizyon kanalı yayın hayatına başlamıştır. 1990'larda TRT kanalları dışında 12 ulusal, 60 bölgesel ve 200'den fazla yerel yayın yapan televizyon şirketi çok kısa bir sürede Türkiye'de faaliyete geçtiği bilinmektedir. Hatta radyo istasyonu kurmanın maliyetinin daha az olması nedeniyle 700 civarında radyo istasyonu olduğu belirtilmektedir.

Türkiye'de özel radyo ve televizyonların tarihinin resmi olarak 1994 yılında Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun faaliyete geçmesi ile başladığını görmekteyiz. Karasal, sayısal, uydu, kablo ve IPTV ortamından yayın yapacak kuruluşlara lisan ve yayın izni veren Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun, karasal ortamda yayın yapan toplam 251 televizyon, 1078 radyo yayın kuruluşunun lisans başvurusu mevcuttur. RTÜK'ün uydu ortamından yayın yapan 148 televizyon ve 53 radyo, kablo ortamında yayın yapan 78 televizyon kuruluşu bulunmaktadır (www.rtuk.gov.tr). Bu kanalların arasında farklı dil ve lehçelerde yayın yapan kuruluşlar da bulunmaktadır. RTÜK'ün resmi internet sitesi 2017 yılı verilerine göre Türkiye'de yayın yapan 9 adet uydu tv, 8 adet yerel tv, 12 adet yerel radyo ile 1 adet bölgesel radyo olmak üzere TRT'ye ait 1'er adet televizyon ve radyo dahil toplam 32 adet farklı dil ve lehçelerde yayın yapan kuruluş bulunmaktadır.

İnternet Türkiye'ye 1987 yılında Ege Üniversitesi öncülüğünde kurulan Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı ile girmiş 1991 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve TÜBİTAK tarafından ortak bir proje ile geliştirilmiş ve 1993 yılında ise vatandaşların kullanımına açılmıştır (Gönenç, 2003:95-96). Günümüzde internet ve sosyal ağlar topluluk medyasının yeniden tanımlanmasına neden olan temel faktörlerden biri olarak görülmektedir. Bunun nedeni topluluk medyasının temel özelliklerinden biri olan mekânsal birlikteliğin sanal birlikteliğe taşınmış olmasıdır. Bu bağlamda da sınırların ortadan kalması ile birçok topluluk bu araçlar üzerinden birlikteliklerini sağlamaya gerek Türkiye gerekse dünyada devam etmektedir. Geleneksel medya aracılığıyla yayın yapan birçok topluluk bu birlikteliklerini internet ya da sosyal ağlar üzerinden kurmaktadır.

TÜRKİYE' DE TOPLULUK MEDYASI MEVZUATI

Türkiye'de topluluk medyası adı altında devlet veya ticari yapılanmanın olmadığı özel bir modele ilişkin ayrı bir yayıncılık düzenlemesi bulunmamakta, ana akım medya yapılarının tabii olduğu hukuki düzenleme ve mevzuatlar topluluk medyası için de geçerli olmaktadır. Topluluk medyası kuruluş ve yayınlarıyla ilgili olabilecek yasal düzenlemeler, karasal frekansta yayın yapmak, farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması ve internet yayıncılığı ile ilgili çeşitli kanun ve mevzuatlara tabidir. Ayrıca Avrupa Sınır

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Ötesi Televizyon Sözleşmesi'ne taraf olma sebebiyle radyo ve televizyon yayıncılığı alanında ilgili hükümlerle bağlayıcılık bulunmaktadır. Medya yayınlarına ilişkin izin ve denetim prosedürleri, 3984 sayılı kanun ile yetkili kılınan Türkiye Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yapılmaktadır.

Türkiye'de topluluk medyası yapılanmasına özel olmamakla birlikte medya yayıncılığına ilişkin süreçler, medya hizmet sağlayıcılarının tabi olduğu kanun ve yönetmelikler çerçevesinde düzenlenmektedir. İlgili yasal düzenlemeler, kamu yayıncılığı dışında yalnızca özel radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili hükümler içermekte, topluluk medyası ile ilgili ayrı bir hüküm bulunmamaktadır. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması, medya hizmet sağlayıcılarının idarî, malî ve teknik yapıları ve yükümlülükleri ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, teşkilâtı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

Kanunda yayıncılık ilkeleri arasında yer alan "ırk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınların yayınlanmaması ve teşvik edilememesi" ve "Siyasî partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte yayın yapılamaması" maddeleri, toplulukları ilgilendirmesi açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte sosyal konulara özgü topluluklar açısından medya yayıncılığı ile ilgili olarak "çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez" ve "toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez" ilkeleri ile dezavantajlı grupları ilgilendiren özel hükümler söz konusudur. Ancak yine de bunlar toplulukları ilgilendiren hükümler olsa da topluluk medyasının bağımsız yapısını koruyan ve düzenleyen mevzuat olarak kabul edilmemektedir. Topluluk medyası yayınlarını ilgilendiren bir diğer düzenleme ise farklı dillerde yayın ile ilgili yönetmelik kapsamında ele alınabilir. 2004 yılında Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Buna göre kamu ve özel ulusal radyo ve televizyon yayınlarının farklı dil ve lehçelerde yapılması RTÜK izni sağlanması şartıyla mümkün kılınmıştır. Devletin resmi televizyon ve radyo yayın kanalı TRT'nin de farklı dillerde yayınları başlamıştır. Ancak yine de bu yönetmelikte de topluluk medyasına özel düzenlemeler bulunmamakla birlikte RTÜK izni ve denetim prosedürlerinin varlığından söz etmek mümkündür.

İnternet ve sosyal medya, topluluk medyasını da kapsayacak şekilde alternatif medya alanları olarak kabul edilmekte ve bir medya alanı olarak internet yayıncılığına ilişkin yasal düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Türkiye'de internet yayıncılığı ile ilgili düzenlemeler de topluluk medyası yapılanmasına özel düzenlemeler içermemektedir. İlk düzenleme çalışması, 2000'li yılların başında yapılmıştır. İnternet yayıncılığı ile ilgili ilk düzenleme olarak onaya sunulan 4676 sayılı kanun, internetin diğer kitle iletişim araçları bakımından kendine özgü yapısının göz önüne alınmadığı yönünde eleştirilmiş ve sonrasında dönemin Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer tarafından, internet yayıncılığının tümüyle kamu otoritelerinin takdirine bırakılması ve Basın Yasası'na bağlı kılınmasının internetin özelliğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle iade edilmiştir. Çalışmaların sonrasında 2007 yılında 5651 Sayılı Kanun kabul edilmiştir. İnternet yayıncılığında kanuni düzenlemeler yer ve içerik sağlayıcısına yönelik bağlayıcı hükümler bulunduğu için kullanıcı katkılı yeni medyaya dahil olan sosyal medya platformları açısından bazı karışıklıklar söz konusu olmuştur. Ancak sosyal medya siteleri ortam sağlayıcısı olarak değerlendirmeye alınsa da, kanunda bu yönde bir tanımlama yapılmadığı için, bu siteler de yer sağlayıcı kabul edilmiş ve sorumlulukları da bu tanıma göre saptanmıştır. Oysaki Kanuna göre yer sağlayıcıdan anlaşılması gereken, sitelere teknik anlamda dosya barındırma (web hosting) hizmeti sağlayan gerçek veya tüzel kişilerken bugün gelinen noktada kanunun uygulamasında kullanıcı kaynaklı içeriğe yer veren sitelerin kendileri ve dolayısıyla sahipleri yer sağlayıcı olarak kabul edilmektedir (Koç,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2013:66). 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, internet yayınları bu yayınlar işlenen suçların önlenmesi, yayınlara erişimin engellenmesi ve içeriğin düzenlenmesine ilişkin hükümler içermektedir (www.mevzuat.gov.tr).

YÖNTEM

Çalışma kapsamında Türkiye’ de faaliyet gösteren Açık Radyo, Nor Radyo, AGOS Gazetesi, KAOSGL Dergisi ve Mor Çatı olmak üzere toplam beş adet STK’ nın topluluk medyası kanalları, topluluk medyası özellikleri üzerinden incelenmiştir. İlgili incelemede STK’ ların topluluk medyası kanalları; topluluk medyası türü, medyanın adı, kurucuları, kuruluş tarihi, kuruluş stratejisi, hedef gurupları, hissedarları, yayın sıklığı, etki, yayın yapılan diller, medya linkleri, yayın içeriği ve görsel materyallerine yer verilmiştir.

BULGULAR

Türkiye’ De Topluluk Medyası İyi Uygulama Örnekleri

AÇIK RADYO

Medya Adı: AÇIK RADYO

Medya Türü: Radyo

Kurucular: Açık Radyo, neredeyse her biri eşit hisseye sahip 92 ortakdan oluşmaktadır.

Kuruluş Tarihi: 13 Kasım, 1995

Strateji: Açık Radyo herhangi bir çıkar ya da sermaye grubuna bağımlı değildir. Devletten bağımsız faaliyet göstermesinin yanı sıra, çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü ve evrensel insan haklarıyla temel özgürlüklerin korunması ve bilinmesi ilkelerinin dışındaki herhangi bir türdeki "ideolojiden" tamamen bağımsızdır. Dolayısıyla, bağımsız bir kurumdur.

Kuruluşundan beri 20 senedir, Açık Radyo, yaşları 9 ile 75 arasında değişen, toplumun her kesiminden ve işsizleri de kapsayan geniş yelpazedeki mesleklerden, 1145'den fazla programın (talk showlar, söyleşiler, müzik performansları vs.) yapılmasına katkıda bulunan 1133 bireyin çabalarına ve yeteneklerine başvurmuştur.

Hedef Gruplar: Açık Radyo, İstanbul metropolitan bölgesi ve çevresine yayın yapan "bölgesel" bir radyo istasyonudur.

Hissedarlar: Dinleyiciler ve bazı kurumsal destekler

Yayın sıklığı: 7/24

Etki: Facebook sayfasında 33.000 beğeni.

Diller: Türkçe

Web Site Linki: <http://acikradyo.com.tr/>

Sosyal Medya Linkleri: <https://www.facebook.com/acikradyo/>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İçerik: Açık Radyoyu, bir Haber + Müzik + Kişilik kombinasyonu olarak belki de en iyi şekilde açıklayabiliriz. Açık Radyo'nun yaptığı "talk showlar(sohbet programları)" şunlarla ilgilidir: Haberler ve yorum, ekoloji, çevre, halk kültürü, felsefe, dil, medeni toplum, doğum, kadınlar, çocuklar, gençler, taban örgütler, İstanbul şehri, Avrupa, Avrupa Birliği, Akdeniz, Anadolu, temel haklar, hukuk, barış hareketleri, tarih, matematik, akıl oyunları, bilim, bilimkurgu, mitoloji, antropoloji, insan beyni, ekonomi, arkeoloji, ekonomi politik, sosyal politika, meteoroloji, iklim bilimi, yerel yönetim, tasarım, mimari, dünya edebiyatı, şiir, kitaplar, tiyatro, sinema, plastik sanatlar, şehir planlama, müzeler, iletişim, internet, elektronik oyunlar, televizyon, psikoloji, trafik, iş dünyası, reklamcılık, tüketim toplumu, sağlık, mutfak, şarap, ekmek, zeytin, kahve, parfüm, futbol, spor, gezi, doğa, fotoğrafçılık, amatör uçuş, binicilik, yelken, depreme hazırlık, iş tehlikeleri&güvenliği, çocuk hakları, hayvan hakları, küreselleşme, medeni toplum, sosyal hareketler...

Görsel Materyaller:

NOR RADYO

Medya Adı: Nor Radyo

Medya Türü: İnternet Radio

Kurucusu: Ermeni Cemaati, Nor Zartok

Kuruluş Tarihi: 2009

Strateji: Nor Radyo yayın politikasını şu şekilde belirlemiştir: Nor Radyo, tüm halkların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri ve kültürlerini paylaşabilecekleri bir internet radyosu projesidir. Nor Radyo, çok kültürlülüğün ve bir arada yaşamın sesidir. Bu bağlamda milliyetçiliğe, her türlü, ırksal, etnik, cinsel ayrımcılığa karşı barış, özgürlük, eşitlik ve kardeşlikten yana tavır alır. Bu ortak paydaları paylaşan ve kültürel zenginliğini paylaşmak isteyen tüm dostlar bu özgür platforma davetlidir.

Hedef Gruplar: Çok dilli yapısı ile farklı kültürleri yansıtmaktadır. İnternet radyosu özelliği ile de hedef kitle sınırlaması yapılması olanaksızlaşmaktadır.

Hissedarlar: Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği

Frekans: 7/24

Etki: Facebook sitesinde 10.000 beğeni ve 9.000 takipçisi bulunmaktadır.

Diller: Radyo, günümüzde Türkçe, Ermenice, Süryanice, Hemşince, Çerkesce, Çeçence, Pomakça, Lazca ve Kürtçe dileri olmak üzere 9 dilde yayın yapmaktadır.

Web Site Linki: www.norradyo.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İçerik: Nor Radyo'da bugüne kadar yapılan programlara işçiler, hayvan hakları, kadın hareketi, LGBT, cinsiyet ve yeşil hareket dahil edilmiştir.

Görsel Materyaller:

KAOSGL DERGİ

Medya Adı: Kaos GL Dergi

Medya Türü: Online dergi

Kurucu: Kaos GL Derneği

Kuruluş Tarihi: 1994

Strateji: Eşcinsellerin kendi sözlerini söyleyebilecekleri, sorunlarına sahip çıkarak söz alabilecekleri, paylaşabilecekleri bir dergi olarak kendini tanımlamaktadır. Türkiye'nin eşcinsel haklarına yönelik tek dergisi olma özelliği taşımaktadır.

Hedef Gruplar: Toplumsal cinsiyet ayrımcılığına karşı kadın örgütlerinden sivil toplum kuruluşlarına, akademisyenlerden sanatçılara Türkiye'nin pek çok farklı kesimini hedef kitlesi olarak kabul etmektedir.

Hissedarlar: Gökkuşuğu Projesi kapsamında İsveç uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Kurumu tarafından desteklenmektedir.

Sıklık: (7/24, günlük, haftalık, vs.)

Etki: Facebook sayfasında 67.000 beğeni ve 65.000 takip.

Diller: Türkçe

Web Site Linki: <http://www.kaosgldergi.com/dergi.php>

Sosyal Medya Linkleri: <https://www.facebook.com/KaosGL94/>

İçerik: Dergi, LGBT'lerin gündeminden son haberleri veren sayfalardan, LGBT tarihinde iz bırakmış olan isimleri ve olayları anlatan, LGBT örgütlerinin ve oluşumların çalışmalarını duyuran, Türk Ceza Yasası

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

uygulamalarının tartışıldığı sayfalardan, LGBT'lere yönelik her türlü şiddetin sesinin duyurulduğu bölümlerden oluşmaktadır. Bu içeriklere ek olarak da edebiyat, sanat, sağlık dosyaları site içinde yer almaktadır.

Görsel Materyaller:

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Medya İsmi: Agos Gazetesi

Medya Türü: Yazılı basın

Kurucu: Hrant Dink

Kuruluş Tarihi: 1996

Strateji: Türkiye’de yaşayan Ermeni topluluğun sorunlarını dile getirmek, Türkiye’deki Ermeni kültür mirasını canlandırmak, Ermenice bilgisi zayıf gençlere yazılı tarih kaynaklarından söz edebilmek.

Hedef Gruplar: Ermeni cemaati olmak üzere Türkiye’deki her türlü azınlığa yönelik olarak içerik hazırlanmaktadır.

Yayın Sıklığı: Haftalık

Etki : Gazetenin 5.000 civarı tirajı bulunmaktadır.

Diller: Türkçe, Ermenice

Web Site Linki: www.agos.com.tr

Sosyal Medya Linkleri: <https://twitter.com/agosgazetesi>

İçerik: Cumhuriyet Dönemi’nin Türkçe-Ermenice yayınlanan ilk gazetesidir. Türkiye ile ilgili politik, kültürel ve sosyal konulara değinen gazete Ermeni cemaatinin sorunlarına, haberlerine de yer vermektedir.

Görsel Materyaller:

MOR ÇATI KADIN SİĞİNAĞI VAKFI

Medya Adı: Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Medya Türü: İnternet sitesi

Kuruluş Tarihi: 1990

Strateji: Şiddete maruz kalan kadınların hukukî ve pratik destek alabilecekleri bir vakıf olarak kurulan Mor Çatı, internet üzerinden bilgi paylaşmaya, stratejileri tartışmaya devam etmektedir. Ayrıca site içinde şiddete uğramış kadınlara yol gösterecek yollar ve kanallar anlatılmakta, bu durum ile karşılaştıklarında yapabilecekleri, başvurabilecekleri hukuksal mekanizmalar açıklanmaktadır. “Mor Çatı’dan danışmanlık almak isteyen kadınlarla öncelikle telefonda görüşülür. Kadınlar Mor Çatı’nın telefonuna Bilinmeyen Numaralar hattından kolaylıkla ulaşabilmekte, kimi zaman karakol, kaymakamlık vb kurumlar tarafından Mor Çatı’ya yönlendirildikleri görülmektedir. Mor Çatı’nın adresine arkadaşı, broşürler, basın yoluyla ulaşan kadınlar telefon etmeden merkeze de

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

gelebilmektedirler. Yüz yüze görüşmenin ardından seçenekler birlikte gözden geçirilir. Kadınlar talepleri doğrultusunda sığınağa yönlendirilebilecekleri gibi, dayanışma merkezinden psikolojik, sosyal, hukuki destek almayı sürdürebilirler”.

Hedef Grupları: Şiddet mağduru kadınlar

Hissedarlar: Dünya Bankası (sığınma evleri için), sponsorlar, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu
Yayın Sıklığı: 7/24

Etki: Twitter'da 19 milyon takipçisi bulunmaktadır.

Diller: Türkçe, İngilizce

Web Site Linki: <https://www.morcati.org.tr/tr/>

Sosyal Medya Linkleri: <https://twitter.com/morcativakfi>

İçerik: İnternet sitesi, dayanışma merkezi, sığınma evi bilgilendirilmeleri, danışma hattı yönlendirmeleri başta olmak üzere şiddet ve kadına yönelik şiddetin tartışıldığı, kamuoyu bilgilendirme görsel ve yazılı materyallerinin bulunduğu bir içeriğe sahiptir.

Görsel Materyaller:

SONUÇ ve ÖNERİLER

Küreselleşmenin bir sonucu olarak medya, gündem güne ticari kar üzerine odaklanan ve kurumsal anlamda da bu temel esasında yapılan bir özellik göstermiştir. Bu durum zaman içinde farklı görüşlerin kamusal alanda yer bulamamasına ve dışlanmasına neden olmuş medya belirli grupların sesi haline gelmiştir. İnternet ve bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim ise, iletişimde tarafların katılımını olanaklı kılan yeni bir medya biçimi olan alternatif medyayı ortaya çıkarmıştır. Alternatif medyanın bir alt türü olarak topluluk medyası, geleneksel medyanın aksine farklı görüşlerin kendilerini ifade etmelerine yer açan katılımcı medya yaklaşımlarını esas alan demokratik bir yapı göstermektedir. Topluluk medyası sayesinde hâkim kamusal alan karşısında duran karşıt kamusal görüşünü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

benimseyen topluluklar kendi medyalarını oluşturmak sureti ile hedef kitlelerine seslerini duyurabilmeye başlamışlardır.

Medya üretiminde tarafların erişimini açık kılan yaklaşımın bir örneği olarak topluluk medyası, özellikle de duyuruları için geleneksel medyada yer bulamayan sivil toplum kuruluşlarının iletişim çalışmalarının bir aracı haline gelmiştir. Demokratik katılım, diyalog ve toplumsal fayda üretme odaklı varlık gösteren STK' ların bu ilkeleri topluluk medyasının kuruluş ilkeleri ile de benzerlik göstermektedir. Topluluk medyasının özgürleştirici ve profesyonel olmayan bireylerin katılım esasında medya anlamında güçlendirilmesini esas alan yapısı kısa zamanda topluluk medyası kanallarını STK' ların haber alma, haber verme ve iletişim sağlama alanları haline gelmişlerdir.

Sonuç olarak topluluk medyasının ana hedef kitlesini dezavantajlı grupların oluşturması, farklı görüşlerin sesi olması, sahiplik ve kar gütmeyen yapısı, kısa zamanda büyük kitlelere ulaşma olanağı, çift taraflı, müzakereye ve tüm üyelerin katılımına dayalı yapısı onu STK' nın yürüttüğü iletişim çabalarının ana aktörü haline getirmektedir.

KAYNAKLAR

- Atton, C. (2014). Alternatif Medyaya Bakış: Kuram ve Metodoloji, (in Kendi Medyanı Yarat), cilt:1 (Haz:Yanikkaya, B., Çoban B.), Kalkedon Yayınları, 21-63.
- Atton, C. (2015). The Routledge Companion to Alternative and Community Media, Routledge Publ.
- Aziz, A. (1976). Radyo ve Televizyona Giriş. Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F.Y.
- Carpenter,N. (2014). Yerel Ötesi ve Topluluk Medyası Yerel Ötesiciliği, (in Kendi Medyanı Yarat) cilt:2 (Haz:Yanikkaya, B., Çoban B.), Kalkedon Yayınları, 215-253.
- Carpenter,N., Lie, R. & Servaes, j. (2003). Community Media: Muting the democratic Media Discourse, Continuum: Journal of Media and Cultural Studies, 17(1), 51-68.
- Çakır,H. (2007). Tüm yönleriyle Radyo, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Çankaya, Ö. (1997), Dünden bugüne radyo televizyon. İstanbul: Beta Yayınları.
- Delanty, G. (2015). Bir Kavramın Anatomisi, Everest Yayınları.
- Fuller, L.K. (2007). Community Media: International Perspectives, Palgrave Publication, 1-21.
- Gönenç, Ö.E. (2003). İnternet ve Türkiye'deki Gelişimi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 16,
- Hatcher, J.A. (2012). Community Journalism A An International Phenomen in Foundations of Community Journalism, Sage Publ.
- 5651 Sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf>
- Kern European Affairs (KEA), The State Of Community Media In The European Union, 2007, <http://www.europarl.europa.eu/portal/en>
- Kırık, A. M. ve Bölükbaş, K. (2017). Bir Alternatif Medya Örneği Olarak Topluluk Radyoları. *Journal of Human Sciences*, 14, 89-104.
- Koç, S. (2013). Hukuksal Bağlamda Sosyal Medya Analizi Ve Kıyaslamalı Mevzuat Önerileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Köksalan, E.M. (2014). Alternatif Medya Olarak Topluluk Televizyonları, in Kendi Medyanı Yarat cilt:2 (Haz:Yanikkaya, B., Çoban B.), Kalkedon Yayınları, 253-283.
- Kuyucu,M.(2013). Türkiye’de Özel Radyo Yayıncılığı: Ulusal Ölçekte Yayın Yapan Özel Radyo Kanallarının Yapıları Üzerine Bir Araştırma, Global Media Journal, 7, 135-155.
<http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Mihalis%20KUYUCU.pdf>.,P.141
- Milan, S. (2009). Four Steps to Community Media as a Development Tool”. Development in Practice. Vol: 19, 4-5, 589-609
- Rodriguez, C. (2014) Fissures in the Mediascape: An International Study of Citizens Media, Hampton Press.
- Serarslan, M. (1993). Radyo Televizyon Düzeninde Yeni Değişimler Arayışlar ve Türkiye, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi S.B.E.
- Türkiye Cumhuriyeti Basın-Yayın ve Enformasyon yayını, 2013.
Radyo Televizyon Üst Kurulu www.rtuk.gov.tr

Kadına Yönelik Şiddetin Sebepleri-Bandırma Kadın Danışma Merkezi Kapsamında Bir Araştırma

Doç. Dr. Kemal YILDIZ¹

Nilgün GERMİYAN²

ÖZET:

Kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin önlenmesi günümüz toplumlarının en önde gelen meselelerinden birisi olmuştur. Devletin konu hakkındaki hassasiyeti ve almış olduğu hukuki ve idari tedbirler günden güne artmakla birlikte yeterli değildir. Devletin bu tedbirlerinin yanı sıra sivil toplumun da konuya olan ilgisi ve kadına şiddeti önlemedeki faaliyetleri de artmaktadır. Birçok sivil toplum kuruluşu şiddete uğrayan ya da şiddete uğrama riski olan kadınları koruyucu ekonomik, sosyal, siyasal ve hukuki faaliyetlerde bulunarak devlete yardımcı bir rol üstlenmektedir. Kadınlara yönelik kurulmuş olan sivil toplum kuruluşları, sosyal barış, sosyal denge, sosyal adalet ve huzurun sağlanması amacını güden sosyal politikanın önemli bir mekanizmasıdır. Bu çalışmada Balıkesir ilindeki konusu kadın olan tüm oluşumları bir araya getirerek bir platform oluşturmayı hedefleyen Bandırma Kadın Danışma Merkezi incelenecek, merkez yetkilisi ile görüşülerek kadına yönelik şiddetin sebeplerinin neler olduğu konusunda tecrübeleri kayıt altına alınacaktır. Merkezin bugüne kadar karşılaştığı zorluklara da değinilecektir. Yaşanan tecrübe üzerinden kadına yönelik şiddetin nasıl önlenebileceği konusu etraflıca tartışılacaktır.

Anahtar sözcükler: STK, kadına yönelik şiddet, kadın danışma merkezleri

JEL Kodu: I39

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi İİBF, kyildiz@bandirma.edu.tr

² Bandırma Kadın Araştırma Merkezi Eski Başkan Yard., nilgungermiyan@gmail.com

Causes of Violence against Women-A Research on Bandırma Women's Counseling Center

Assoc. Dr. Kemal YILDIZ¹

Nilgün GERMİYAN²

ABSTRACT:

Violence against women and prevention of this violence has become one of the most important issues of today's societies. Although the sensitivity of the state about issue and the legal and administrative measures taken by the state are increasing day by day, they are not sufficient. In addition to these activities of the state measures, the interest of the civil society in preventing violence against women are increasing. Many non-governmental organizations play a role in assisting the state by engaging in economic, social, political and legal activities that protect women exposed to violence or women at risk of exposed to violence. Non-governmental organizations established for women are an important mechanism of social policy aiming at ensuring social peace, social balance, social justice and peace. In this study, Bandırma Women's Counseling Center which aims to create a platform by bringing together all the formations which are the subject of women in Balıkesir Province will be examined and their experiences about the causes of violence against women will be recorded. The challenges faced by the Center to date will also be addressed. How to prevent violence against women will be discussed in detail.

Keywords: NGO, violence against women, women's counseling centers

JEL Code: I39

---

¹ Bandırma Onyedli Eylul University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, kyildiz@bandirma.edu.tr

² Former Vice Director of Bandırma Women's Counseling Center, nilgungermiyan@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) tanımına göre şiddet; Sahip olunan gücün, ölüm veya kayıpla sonlanan veya bunlarla sonlanma ihtimali yüksek olacak bir biçimde bir başka insana, bir topluluğa veya kendine karşı uygulanması ya da bununla tehdit edilmesidir. Bu şiddet çoğunlukla kadınlara yönelik uygulanmakta, bu durumda ise kadına yönelik şiddet adını almaktadır. Kadına yönelik şiddet, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik olabilmektedir (Sargin, 2010-2012: 4).

Kadına yönelik şiddetin hem kişisel hem de toplumsal olumsuz etkileri vardır. Tarih boyunca toplumsal yapımızın temel taşı olan aile kurumunun yapısını bozan bu olumsuzluk "aile içi şiddet", "kadına yönelik şiddet, "kadın intiharları", "kadın cinayetleri", "kötü muamele", "töre ve namus cinayetleri" vb. isimlerle kendisini göstermektedir (Tatliloğlu & Küçükköse, 2015: 194). Kadına yönelik şiddet yaygın ve ciddi olumsuz sonuçları olan bir problemdir. Kadın şiddete maruz kaldığında fiziki ve ruhsal sağlığını kaybetmekte, yaşam kalitesi düşmektedir. Bu şiddete yönelik farkındalığın geliştirilmesi, çözüm önerilerinin ortaya koyulup, uygulanması, bilgilendirme ve sosyal desteklerin artırılması, sorunun çözümünü kolaylaştıracaktır (İkinci, 2014 :21).

Kadına yönelik şiddetin tarihinin binlerce yıl geriye götürülmesi mümkündür. Bu sorun hızını kesmeden dünyanın her tarafında devam eden, bilim çevreleri, uluslararası kuruluşlar ve STK'lar tarafından mücadele edilen bir vakadır ve Türkiye'de çok yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Bu sorunla mücadelenin bu denli zor olmasının sebebi ise çoğu zaman sadece kadın olmanın bile şiddete maruz kalmak için yeterli bir sebep olarak görülebilmesidir (Afşar, 2015: 748).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti herkesin sağlıklı bir çevrede yaşayabilmesi görevini Anayasasında üzerinde almıştır. Herkesin sağlıklı bir fiziksel, biyolojik ve sosyal çevreye sahip olma hakkı vardır. Sosyal çevrenin sağlığını bozan başlıca etkenlerden birisi ise şiddettir. "Herkesin sağlık Türkiye Hedefleri"ne göre şiddete bağlı olayların 2020 yılında %25 azaltılması hedeflenmiştir (Subaşı ve Akın, 2014 :1). Konulan bu hedefe rağmen kadına yönelik şiddet olaylarının tatmin edici düzeyde bir azalma gösterdiğini söylemek mümkün olamamaktadır. Aslında bu sorunun temelinde kadınların çeşitli imkânlarla erkeklere oranla daha sınırlı erişimi yatmaktadır. Bu da kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine sebep olmaktadır.

TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Türkiye'nin önemli bir sorunu olan kadına yönelik şiddete karşı ilk kadın hareketleri 1980'lerde başlamıştır. 1990'larda ise bu hareketler kurumsallaşmaya başlamıştır. 2000'li yıllarda kadını korumaya yönelik yasal düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. O tarihlerden bugüne her gün artan kadına yönelik şiddet ve cinayet haberleri kadınların daha iyi ve etkin korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2019: 1).

Devlet bu konuda günden güne sorumluluğunun artığının farkındalığıyla çeşitli kurum ve kuruluşlara görevler yüklemiştir. Kadının şiddete karşı korunması konusunda doğrudan ya da dolaylı görevli olan kurum ve kuruluşları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM)
Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri(ŞÖNİM)
Kadın Konukevleri

- İçişleri Bakanlığı
- Adalet Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Belediyeler
- STK'lar
- Barolar
- Türkiye İş Kurumu (Yıldırım, 36-52)

Bu kurumlardan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri(ŞÖNİM)'nin yıllar itibariyle faaliyetleri incelenecek olursa;

Tablo 1. 2012-2018 Yılları Arasında ŞÖNİM'de Verilen Hizmetlerden Yararlanma

Yıl	Kadın	Erkek	Çocuk	Toplam
2012-2015	53.486	4.675	16.513	74.744
2016	37.680	2.446	10.711	50.837
2017	72.832	5.711	13.872	92.415
2018	107.070	10.462	17.740	135.272

Kaynak: (KSGM verilerinden derleyen Yıldırım(2019), s. 39)

2012-2015 4 yıllık periyotta 53.486 kadına hizmet sunulmuşken, takip eden yıllarda her yıl yaklaşık 35-40 bin kadının artarak hizmet sunulduğu görülmektedir. Sayısal olarak kadınlar erkek ve çocuklardan çok daha fazla ŞÖNİM'den hizmet almaktadır.

Yine Bakanlığa bağlı kadın konukevlerinden yararlanma sayısı her yıl artarak devam etmiştir.

Tablo 2. 1991-2018 Yılları Arasında Kadın Konukevlerinden Yararlanan Kadın ve Çocuk Sayıları

Yıl	Kadın	Çocuk	Toplam
1991	71	195	266
1992	204	132	336
1993	213	151	364
1994	208	184	392
1995	283	212	495
1996	228	195	423
1997	311	263	574
1998	317	277	594
1999	342	282	624
2000	351	273	624

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2001	453	337	790
2002	536	367	903
2003	550	412	962
2004	551	373	924
2005	637	418	1.055
2006	789	525	1.314
2007	1.551	997	2.548
2008	1.874	1.298	3.172
2009	2.696	1.500	4.196
2010	2.824	1.438	4.262
2011	4.195	1.578	5.773
2012	6.547	2.754	9.301
2013	8.844	3.804	12.648
2014	14.123	5.742	19.865
2015	18.562	9.199	27.761
2016	29.612	17.956	47.568
2017	33.413	23.575	56.988
2018	36.767	26.769	63.536

Kaynak: (TBMM, KSGM verilerinden derleyen Yıldırım(2019), s. 45)

Kadın konukevlerinde verilen hizmetler de artan kadın sayısına paralel bir şekilde yıldan yıla artmıştır.

Tablo 3. 2013-2018 Yıllarında Kadın Konukevlerinde Verilen Hizmetlerden Yararlanma Durumu

Hizmet Türleri	2013-2014	2016	2017	2018
Farkındalık Eğitimi	14.800	6.764	7.689	8.055
Okuma Yazma Kursları	1.400	1.003	1.238	1.299
Sosyal, Sanatsal ve Sportif Faaliyetler	10.900	7.857	9.223	10.724
Ekonomik Destek	4.800	2.306	1.903	2.044
Hukuki Destek	9.300	5.158	6.057	5.904
Meslek Edindirme Kursları	5.500	4.139	5.015	5.260
İşe Yerleştirme	1.725	1.123	1.027	1.202
Çocuk Kreş ve Çocuk Kulüplerinden Yararlanma	5.286	3.689	5.239	5.420
Toplam	53.711	32.039	37.391	39.908

Kaynak: (KSGM verilerinden derleyen Yıldırım(2019), s. 46)

Bandırma Kadın Danışma Merkezi

Çalışmanın konusu olan Bandırma Kadın Danışma Merkezi'ne ilişkin bilgiler, kapatılan Merkezin başkan yardımcısı Nilgün Germiyan'la yapılan mülakat sonucu elde edilmiştir. Yapılan mülakatta Merkezin tarihçesi ve faaliyetleri şu şekilde özetlenmiştir:

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bandırma Kadın Danışma Merkezi, 8.Mart.2014 de gönüllü Muazzez Palta önderliğinde 14 gönüllü kadın ile kurularak faaliyete başlamış, daha sonra katılanlarla toplam 34 gönüllü kadın çalışmalarını sürdürmüştür. Söz konusu merkez kurumsallaşmasını Bandırma Kent Konseyi bünyesinde gerçekleştirmiştir. Merkezin mefruşat ve mobilya gibi maddi ihtiyaçları, Bandırma Belediyesi tarafından sağlanmıştır. Bu süreçte merkezin bir yönetmeliği ve internet sitesi olmuştur.

Merkezde görev yapan 34 kişilik gönüllü gruba mağdur kadın ve çocukların daha yoğun bulunduğu Doğu Anadolu'da örgütlenen Ka-Mer Vakfı eğitim programına göre, uygulamalı olarak Diyarbakır, Mardin, Bursa, ve Batman'da staj yapmak suretiyle de desteklenen, farkındalık eğitimi verilmiştir. Bu ekibin içerisinde siyasi partilerden, sivil toplum örgütlerinden kadınlar bulunmaktadır ve merkez birçok sivil toplum örgütü ve kamu kurumuyla işbirliği içinde çalışmalar yapmıştır.

2019 seçimleriyle birlikte Kent Konseyi yenilenmiş ve Kadın Danışma Merkezi kapatılmıştır. Danışmanlık yapan kadınların ısrarlı takibi ile yeniden açılması konusu gündemdedir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada şiddete uğramış ve mağdur edilmiş kadınlara yönelik faaliyetlerde bulunan Bandırma Kadın Danışma Merkezi üzerinden kadına yönelik şiddetin sebepleri ve çözüm önerileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Merkezin tarihçesi hakkında bilgi elde edilmeye de çalışılmıştır. Nitel olan araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu mülakat kullanılmıştır.

BULGULAR

Daha önce de belirtildiği üzere Bandırma Kadın Danışma Merkezi hakkındaki bu bilgiler, Başkan Yardımcılığı yapmış Nilgün Germiyan'la yapılan mülakatlar sonucunda elde edilmiştir. Nilgün Germiyan emekli memur olduğu için kamu deneyimine sahip biridir. Kişinin bu özelliğinden dolayı Merkezdeki gönüllü kadınların önermesi ve oybirliği kararı ile başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir.

Yapılan mülakatta;

-Bugüne kadar Bandırma'da 100 ü aşkın kadına çeşitli yardımlarda bulunulduğu,

-Bu yardımlar; İlk aşamada gönüllü avukat ya da baroya başvuru ve takip alanlarında hukuki destek, gönüllü medikal psikolog ile psikolojik destek, gerektiğinde emniyet tedbirleri (uzaklaştırma kararı vb.) alınmasını sağlama, sığınma evine gönderilme, darp raporu alma, gerekiyorsa ev kurması için eski ve yeni eşya temini, yardım fonlarından maddi yardım almasına rehberlik, çocuklarının giyim ve okul araç gereci, eğitim bursu sağlama, yeteneğine göre iş bulmada yardım gibi şiddet mağduru kadının her türlü ihtiyacını temin ile onu koruyup kollayacak şekilde destek faaliyetleridir. Bu destek tamamen gönüllülük çerçevesinde ve şefkat yüklü olduğu için başvuran kadınlar kendilerini iyi, güçlü ve güvenli hissettiği belirtmiştir.

-Balıkesir İlindeki kadınla ilgili tüm kurum ve kuruluşların içinde bulunduğu Kadın Dayanışma Platformu kurulmaya çalışıldığı beyan edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yine yapılan mülakatta kadına yönelik şiddetin sebepleri sorulmuş. Verilen cevapta genellikle sosyal ve kültürel sebepler ile ekonomik sebeplerle şiddet uygulandığı söylenmiştir. Siyasal sebeplerle şiddet uygulandığına hiç şahit olunmadığı belirtilmiştir. Psikolojik nedenlerle yapılan şiddetin de olduğu ancak bunun ayrıntılı sebeplerinin tıpçılar tarafından ortaya konulabileceği söylenmiştir.

Sosyal ve Kültürel Sebepler

1-Toplumun erkeğe yüklemiş olduğu korumacı ve sahiplendirici rol. Erkeğin korumacılığa yüklediği anlam ve bakış açısı genellikle şiddeti doğurmaktadır. Bazı erkekler kendini koruma yeterliği içinde hissetmediği durumda toplumun ona yüklediği iktidar ruhuyla kadını kurguladığı kafese kapatmayı seçmektedir. Ev dışında çalışan, erkeğin günümüz koşullarında yaptığı her işi yapabilen kadın bu akıl dışı sınırlandırmayı doğal olarak kabullenememektedir.

2- Evliliğin görücü usulü ya da talimatla gerçekleştirilmiş olması yani sevgi kökenli olmayıp dış kararlarla yapılması, bireylerin birbirlerine hoşgörü, destek, dayanışma içinde olmalarını engelleyip, birbirlerinden yüksek beklentisi olan, taraf haline getirebilmektedir.

3-Erkeğin kocalık ve babalık görev ve sorumluluklarını hiç ya da yeterince yerine getirmemesi.

4- Eğitim ve kültür farkı.

5- Kadının ya da erkeğin kendi ailelerinin, çekirdek ailenin kurguladığı yaşam biçimine müdahalesi, eleştirme ve hatta değiştirme çabası.

Ekonomik Sebepler

1- Yeterince ekonomik gücü olmayan erkeğin ruhsal dengesinin bozulması sonucu yetersizliğini gölgelemek için şiddete başvurması.

2- Çalışmayı sevmeyen, rahat yaşamak isteyen erkeğin güç kullanarak kadının emeğini sömürmesi.

3-Erkeğin kumar, içki, eşe dosta saçıp savurma gibi tüketim alışkanlıkları ve bu sebeple ailesini ikinci plana atması.

4-Aile ekonomisinde kadının katkısına paralel olarak insiyatif almak istemesi, tüketim alanlarının ortak kararlarla belirlenmemesi.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin önlenmesi konuları kamuoyunda her geçen gün daha bilinir olmaktadır. Devletin kadına yönelik şiddeti önlemeye ve kadını korumaya yönelik politikalar geliştirmesinin yanı sıra şiddete uğramış kadınların mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda da çalışmaları vardır. Ancak bu konu devletin tek başına çözebileceği kadar basit olmayıp, sivil toplum kuruluşlarına da önemli görevler düşmektedir.

Türkiye’de şiddete uğrayan kadınların ilk başta barınma ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması sonrasında ise aynı ve nakdi yardım, sosyal, ekonomik, tıbbi ve hukuki destek ile eğitim ve istihdam

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

destekleri önem arz etmektedir. Bandırma'da bu konularda destek sağlamış olan Kadın Dayanışma Merkezi'nin önerileri şu şekilde sıralanabilir;

1- Temel öneri kamu kurumlarıyla koordineyi sağlayacak her türlü donanıma sahip bir birim kurulmalı, şiddet gören kadına her türlü destek bu birim aracılığı ile yansımalıdır. Örneğin kadın barodan ücretsiz avukat sağlayabilmek için bile çok sayıda kuruma başvurup günlerce süren belge toplama aşaması geçirmektedir. Sokaklarda onu dövmek ya da öldürmek için takip eden bir eş, nişanlı, arkadaşla karşılaşma ihtimali göz ardı edilip banka, tapu dairesi vb. kurumdan belge alması istenmektedir. Öyle ki pek çok kadın bunu şiddetin başka bir yolu olarak değerlendirip, önceden gördüğü şiddete razı olmayı bile düşünmüştür.

2- Aileleri şiddet mağduru kadına destek olmalı, yanında yer almalıdır. Ailesinin desteği olmayan kadınlar daha fazla şiddete maruz kalmaktadır.

3- Günümüz koşullarında çalışma hayatı, kadın erkek ayırımı yapılmasına çok da gerek olmayan özellikler taşımakta, ortalama ekonomik refah da iki eşin de çalışmasıyla sağlanmaktadır. Çalışma hayatındaki bu denklik ev hayatında sürmeyip, erkek ev işlerini kadın işi olarak yorumlamakta, beklenti bu yönde şekillenmektedir. Hayatın yükünü paylaşmada dengesizlik oluşmaktadır. Erkeklerin bu dengesizliği ortadan kaldıracak davranışlarını geliştirmeleri gerekmektedir. Gerekirse bu bakış açısı pek çok eğitim yöntemiyle vurgulanmalı, farkındalık yaratılmalıdır.

4. Dışarıda çalışmayan kadınlar hukuki ve mesleki olarak da eğitilmelidir. Vatandaşlık ve insan haklarını bilmeyen, hayatını kazanma becerisinden yoksun, dik duramayan kadınlar şiddete rıza göstermeye devam etmektedir. Şiddetin olduğu bir ailede büyüyen çocuklar bunu rol model almakta, olağan bulmaktadır.

4- Devletin yüzü, hiyerarşinin her kademesinde, ona sığınan kadına şefkatli olmalıdır.

5- Şiddete yönelik cezalar caydırıcı olmalı, eşine çocuğuna şiddet uygulayan için hiçbir hafifletici unsur dikkate alınmamalıdır.

KAYNAKLAR

Afşar, S. T. (2015). Türkiye'de Şiddetin "Kadın Yüzü", *Sosyoloji Konferansları*. No: 52 (2015-2), 715-753.

İkinci, S. S. (2014). Toplumun Kanayan Yarası: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Kavramı ve Yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*,3(2), 21-28.

Sargın, A. (2010-2012). Kamu Kurumları ve Kadın Sivil Toplum Örgütleri İçin Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları. Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi.

Subaşı, N. & Akın, A. (2014). Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları. *HUKSAM*.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Tatlılıoğlu, K. & Küçükköse, İ. (2015). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet: Nedenleri, Koruma, Önleme ve Müdahale Hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 194-209.
- Yıldırım, S. (2019). Şiddete Uğrayan Kadınlara Yönelik Sosyal Yardımlar Ve Sosyal Hizmetler: Ankara İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Kar Amaçsız Örgütlerde Müşteri Odaklılığın Web Sayfaları Bağlamında Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Muhammet Ali TİLTAY¹

Mustafa ECE²

ÖZET:

Günümüzde örgütlerin yenilikler vasıtasıyla çevreleri ile iyi iletişim kurma ve müşteri odaklı olmaları, müşteri tatmini sağlanabilmesi açısından gereklidir. Bu durumun kar amacı güden kuruluşlarda geçerli olmasının yanı sıra kar amaçsız örgütler için de gerekli olduğu literatürde ele alınmaktadır. Yeni kitle iletişim araçlarının önem kazanmasıyla birlikte kar amaçsız örgütlerin çevre ile iletişiminin sağlanmasında, hedef kitlelerine ulaşabilmede ve kaynak sağlamada web sayfaları önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de faaliyet gösteren kar amaçsız örgütlerin ne ölçüde müşteri odaklı bir bakış açısına sahip olduklarının web sayfaları bağlamında değerlendirilmesidir. Bu bağlamda Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından vergi muafiyeti almış kar amaçsız örgütler incelenmiştir. Buna ek olarak GİB listesinde yer almayan ancak Türkçe literatürde ele alınmış kar amaçsız örgütlere de yer verilmiştir. Toplamda incelenen 291 örgütten çevrimiçi bağış yapabilmeyen mümkün olduğu 60 örgütün web sayfalarının içerik analizi yapılmıştır. Örgütlerin web sayfaları ilgili literatürden hareketle belirlenen ölçütler çerçevesinde incelenmiştir. Web sitelerinin genellikle; bir logoya sahip olma, iletişim bilgisi belirtme, socket düzeyi güvenlik protokolü (SSL) bulundurma, metin taşımaya elverişli olma ve sosyal medya bağlantılarına yer verilmesi gibi ölçütlere sahip oldukları görülmüştür. Ancak incelenen web sayfalarının genel olarak web sayfasında yanıp sönen alan bulundurma, çevrimiçi üyelik-tartışma alanı-anket gibi fonksiyonlara sahip olma, katalog- broşür bulundurma gibi ölçütlerde ise eksik kaldıkları saptanmıştır. Belirlenen ölçütlerin tamamı dikkate alındığında, kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının yeterince müşteri odaklı biçimde tasarlanmadığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın Türkçe yazın kapsamında saptanabildiği kadarı ile kar amaçsız örgütlerde müşteri odaklılığı web sayfaları bağlamında değerlendirmekte olan ilk çalışma olduğu söylenebilir.

Anahtar sözcükler: kar amaçsız örgütler, müşteri odaklılık, web sayfaları

JEL Kodu: M31

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, matiltay@ogu.edu.tr

² Anadolu Üniversitesi, mustafaece@anadolu.edu.tr

Evaluation of Customer Orientation on Non-Profit Organizations in The Context of Web Pages

Assoc. Prof. Muhammet Ali TİLTAY¹

Mustafa ECE²

ABSTRACT:

Nowadays, it is necessary for organizations to communicate well with their environment through innovations and to be customer-oriented in order to ensure customer satisfaction. It is discussed in the literature that this is not only true for non-profit organizations but also for profit-making organizations. With the introduction of new mass media, web pages have an important place in providing communication with non-profit organizations with the environment, reaching their target audiences and providing resources. The study aims to evaluate the customer-oriented point of view of non-profit organizations operating in Turkey through their websites. In this context, non-profit organizations that have been exempted from tax by the Revenue Administration have been examined. In addition, non-profit organizations that are not included in the Revenue Administration list but are discussed in the Turkish literature are also included. Content analysis of the web pages of 60 organizations where online donations were made from 291 organizations were examined. The web pages of the organizations were examined within the framework of the criteria determined from the relevant literature. It was observed that websites usually have a logo, show contact information, have socket level security protocol (SSL), allow carrying text and have social media connections. However, it was found that the examined web pages were generally missing in the criteria such as having a flashing area on the web page, having functions like online membership-discussion area-survey, and having catalog-brochure. When all the criteria determined were taken into consideration, it was concluded that the web pages of non-profit organizations were not designed in a customer-oriented manner. It can be said that this study is the first study evaluating customer orientation in the context of web pages in nonprofit organizations as far as it can be determined within the scope of Turkish literature.

Keywords: Non-Profit organizations, customer orientation, web pages

JEL Code: M31

---

¹ Eskişehir Osmangazi University, matiltay@ogu.edu.tr

² Anadolu University, mustafaece@anadolu.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Sosyal sistemler kişiler tarafından sürekli bir biçimde yenilenmekte olan bilgi ve amaçların paylaşılması ile şekillenmektedir. Dolayısı ile sosyal bir sistemin varlığını sürdürebilmesi yeniliklere ve bu yeniliklerin yayılmasına bağlıdır. Yeniliklerin yayılmasında ise kişiler arası iletişim önemli bir yer tutar. Günümüzde internet kişiler arası iletişimin sağlanmasında önemli rol oynayan bir faktördür.

İnternet tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çeşitli sektörlerde hızla yayılmaya devam etmektedir. Örneğin PwC’nin 18. kez hazırlamış olduğu Küresel Eğlence ve Medya Sektörüne Bakış 2017-2021 Raporu, Türkiye’de eğlence ve medya sektöründe internet kullanımının hızla büyüme gösterdiğini ortaya koymaktadır (PwC, 2017). PwC’nin yayınlamış olduğu rapora ek olarak Türk toplumunun yaşamın her alanında internet ile daha fazla etkileşim halinde olduğunu söylemek yanlış olmaz. Toplum ve internet arasındaki bu etkileşimin örgütler arası rekabetin internet boyutuna taşınmasına ve örgütler arası rekabet düzeyinin artmasına imkân verdiği söylenebilir.

Örgütlerin internet ağlarını etkin bir biçimde kullanabilme yetenekleri, örgütlerin ayakta kalabilmeleri için oldukça önemli hale gelmiştir. Müşteri ilişkilerini inceleyen Oracle, örgüt ve müşteri arasındaki ilişkinin daha iyi hale gelebilmesi adına bir sistem geliştirmiştir (Oracle, 2011). Bu raporda müşterilerin örgüt ile olan ilişkileri, dilek ya da mutsuzlukları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Oracle’nin raporundan yapılabilecek çıkarımlar doğrultusunda örgütler günümüzde müşteri tatmini sağlayabilme ve müşteri odaklı olarak hareket edebilmeleri adına çevreleri ile iyi iletişim kurmak durumundadırlar. Örgütlerin web sayfaları aracılığı ile bu iletişim kanalının oluşturulması günümüzde yaygın olarak kullanılan bir yoldur. Müşteri odaklılık, örgütlerin rekabet üstünlüğü kazanması hususunda yol göstermekte ve müşteriler için yaratılan değer sürekli olarak sağlanabilmesini içermektedir (Kohli & Jaworski, 1990).

Müşteri odaklılık kar amacı güden örgütler için geçerli olabileceği gibi kar amacı gütmeyen örgütler için de geçerli olarak görülebilir. Oracle’nin 2011 raporunda belirtilen, kar amacı güden örgütlerin müşteri odaklı olabilmek adına kullandıkları tüm süreç ve uygulamalar, kar amaçsız örgütlerin hedef kitlesi olan bağışçılar için de aynı şekilde kullanılabilir. Bu bakımdan kar amaçsız örgütlerin müşteri odaklı bir bakış açısı ile yönetilmelerinin bir gereklilik olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının ne ölçüde müşteri odaklı olarak tasarlandıklarını ortaya koyabilmenin gerekli hale geldiği söylenebilir. Bu çalışmada kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının müşteri odaklılık bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kar amaçsız örgütler arasındaki her geçen gün artan rekabet ve bu rekabetin getirdiği sonuçlar, özellikle yeni teknolojilere başvurulduğu zaman bağışçıların tutumuyla ilgili daha fazla bilgi edinilmesini sağlamaktadır. İnternet, e-posta ve kısa mesaj gibi unsurlar bağış yapanların bağışlarının önemi hakkında bilinçlenmesine katkı sağlayan önemli araçlar olarak kabul edilmektedir (Pentecost & Andrews, 2010).

Örneğin internet ile beraber gelişen sosyal medya kullanımının hızla artması, kar amacı gütmeyen sektörde yenilikçi uygulamaların gelişimi açısından yadsınamaz fırsatlar sağlamıştır. Konuyla ilgili

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

yapılan çalışmalar, sosyal medyanın diğer kullanım amaçlarının ötesinde, tarafların diyalogu, topluluk oluşturulması ve savunuculuk çalışmaları yapmasına olanak sağlamıştır (Bortree & Seltzer, 2009; Briones, Kuch, Liu, & Jin, 2011; Greenberg & MacAulay, 2009; Guo & Saxton, 2013; Lovejoy, Waters, & Saxton, 2012; Waters, Burnett, Lamm, & Lucas, 2009). Bu çalışmalar, sosyal medya araçlarının hedef kitleyle iletişimi kurma amacıyla kullanımının yanında hedef kitle ile bağlantı kurmayı kolaylaştırdığını ve onları harekete geçirmeyi sağladığını göstermiştir.

Kar amaçsız örgütlerde müşteri odaklılık kavramı internet kullanımı ile farklı bir boyut kazanmıştır. Günümüzde internet kar amaçsız örgütler için çeşitli bağış toplama imkânları sunmaktadır. Çevrimiçi bağış, geleneksel bağış toplama yöntemleriyle kıyaslandığında hem maliyet yönünden hem de bağış alma konusunda zaman kısıtlaması bulunmadığından daha avantajlı bir yöntemdir (Harrison-Walker, 2000). Ayrıca olanakların çoğalması ve yeni kanallar eklenmesi, kar amaçsız örgütlerin hizmet edeceği bağış çeşitliliğini arttırmasına yardımcı olmaktadır. Posta, internet otomatik ödeme ve bordro kesintileri gibi yeni gelişen ve öncesinde kullanılan bağış verme yöntemleri arası sinerji oluşturmaktadır (Rangan, Menezes, & Maier, 1992).

İnternet kar amacı olmayan kuruluşlar için hizmet ettikleri toplumla iletişim kurma, bu ilişkileri geliştirme konusunda benzersiz ve genel olarak düşük maliyetli bir olanak sunmaktadır. İnternetin sunduğu imkânların içinde müşteri memnuniyetini arttırmak, ilişkileri sağlamlaştırmak ve bu sebeplerle daha fazla bağış toplama imkânı gibi fırsatların mevcut olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının müşteri odaklı bir biçimde tasarlanmaları bu örgütlerin başarı elde edebilme ve başarıda süreklilik sağlayabilmeleri açısından önem arz etmektedir. İlgili yazın incelendiğinde işletmelerin web sayfalarını inceleyen çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin yük taşımacılığı yapan örgütlerin web sayfaları analizinde (Duygun & Alnıpak, 2017), bu örgütlerin genellikle web sayfalarını orta düzeyde etken kullandıkları sonucuna varmıştır. Otellerin web sayfaları değerlendirilmesinde (Yılmaz, 2017) yerli grupların web sitelerinde, yabancı gruplara göre, daha fazla özelliğe yer verdiği; ancak kullanım kolaylığı açısından başarısız olduklarını vurgulamıştır. Aynı sektörde yapılan başka bir araştırmada ise (Bayram ve Yaylı, 2009) otellerin web sayfalarında sıklıkla ve nadiren kullanılan özellikleri ortaya koymuştur. Çok uluslu örgütlerin web sitelerinin analizinde (Nacar & Burnaz, 2011), ilgili web sayfalarının bilgi içeriğini yerel pazarlara uygun ve yeterli bir şekilde adapte edebildiklerini ortaya koymuştur. Kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının değerlendirilmesinde (Wenham, Stephens, & Hardy, 2003) İngiltere'de bulunan kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının karşılaştırılması yapılmıştır. Örgütlerin web sayfalarının değerlendirilmesinde (Perry & Bodkin, 2000), az sayıda üreticinin çok çeşitli iletişim faaliyetlerini kullandığı sonucuna varmıştır.

Bu çalışma kapsamında cevap aranan sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Kar amaçsız örgütlerde müşteri odaklılık web sayfaları bağlamında nasıl değerlendirilebilir?
- Kar amaçsız örgütler web sayfalarında bilgi verdikleri ne tür bağışları kabul etmektedirler?
- Kar amaçsız örgütler web sayfalarında yoğun ve nadir düzeyde hangi alanları bulundurmayı tercih etmektedirler?

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye’de faaliyet gösteren kar amaçsız örgütlerin ne ölçüde müşteri odaklı bir bakış açısına sahip olduklarını web sayfaları bağlamında değerlendirilmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın kapsamına uygun olarak Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından vergi muafiyeti almış kar amaçsız örgütler incelenmiştir. Buna ek olarak GİB listesinde yer almayan ancak Türkçe yazında ele alınmış kar amaçsız örgütlere de yer verilmiştir. Toplamda incelenen 291 örgüt araştırma evreni olarak değerlendirilmiştir. Amaçlı örneklem dahilinde çevrimiçi bağış yapabilmenin mümkün olduğu 60 örgüt ise örneklem olarak kabul edilmiştir.

Araştırmanın verileri ilgili kar amaçsız örgütlerin web sayfalarından elde edilmiştir. Müşteri odaklı web sayfası geliştirmenin ölçütleri belirlenirken ilgili yazından yararlanılmıştır (Perry & Bodkin, 2000; Wenham, Stephans, & Hardy, 2003). Bunun dışında bazı ölçütler ise çalışmaya katkı sağlayabileceği düşünülerek yazarlar tarafından eklenmiştir. Verilerin analizinde nicel içerik analizi kullanılmıştır.

Çalışma belirtilen evren ve örneklem dahilinde kısıtlıdır. Bu nedenle bütün kar amaçsız örgütler için genelleme yapılamaz. Çalışma aynı zamanda yapıldığı dönem (Kasım-2019) itibarı ile kısıtlıdır.

BULGULAR

Örnekleme yer alan örgütlerin web sayfalarında belirtmiş oldukları gelir tiplerine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kar Amaçsız Örgütlerin Web Sayfalarında Belirtmiş Oldukları Gelir Tipleri

Bağış-Gelir Şekli	Evet	Hayır	Evet %	Hayır %
Karttan Çevrimiçi Ödeme	60	0	100,00	0,00
Hesap Numarası	55	5	91,67	8,33
Eğitim-Kırtasiye	23	37	38,33	61,67
SMS	18	42	30,00	70,00
Dini (Kurban-Sadaka vb.)	18	42	30,00	70,00
Satış	13	47	21,67	78,33
Aynı	12	48	20,00	80,00
Özel Gün	11	49	18,33	81,67

Kar amaçsız örgütlerin web sayfalarında çevrimiçi bağış, hesap numarası belirtme, eğitim-kırtasiye bağışı, SMS, dini bağışlar (kurban-sadaka vb.), aynı bağış, satış ve özel gün faaliyetlerini gerçekleştirdikleri ve bu yollarla gelir elde ettikleri saptanmıştır.

Örnekleme yer alan örgütlerin web sayfalarının içerik analizine ilişkin bulgulara Tablo 2’de yer verilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 2. Kar Amaçsız Örgütlerin Web Sayfalarının İçerik Analizi

Web Sayfalarının İçeriği	Evet	Hayır	Evet %	Hayır %
Metin Taşıma	60	0	100,00	0,00
Logo	59	1	98,33	1,67
Her Sayfada İsim Veya Logo	59	1	98,33	1,67
E Mail/Bize Ulaşın	58	2	96,67	3,33
Sosyal Medya Bağlantıları	52	8	86,67	13,33
Soket Düzeyi Güvenlik Protokolü (SSL)	51	9	85,00	15,00
Aşağı Açılır Menü	48	12	80,00	20,00
Yönetim Kurulu/Mütevelli Heyeti	47	13	78,33	21,67
Hakkımızda	46	14	76,67	23,33
Vakıftan Haberler	45	15	75,00	25,00
Faaliyetlerimiz	38	22	63,33	36,67
Arama	35	25	58,33	41,67
Projelerimiz	35	25	58,33	41,67
Sponsorlar/Destekçiler	32	28	53,33	46,67
Faaliyet Raporu	30	30	50,00	50,00
Burslarımız	29	31	48,33	51,67
Tarihçe	26	34	43,33	56,67
Yabancı Dil Seçeneği	26	34	43,33	56,67
Online Gönüllülük İçin Başvuru	25	35	41,67	58,33
Gizlilik Politikası	23	37	38,33	61,67
Online İş İlanları İçin Başvuru	21	39	35,00	65,00
Diğer Sitelere Linkler	20	40	33,33	66,67
Vizyon/Misyon	20	40	33,33	66,67
SSS	12	48	20,00	80,00
Broşür/Katalog	8	52	13,33	86,67
Çevrimiçi Üyelik	7	53	11,67	88,33
Çevrimiçi Tartışma	2	58	3,33	96,67
Buton Açıklaması	2	58	3,33	96,67
Yanıp Sönen Alanlar	1	59	1,67	98,33
Çevrimiçi Anket	0	60	0,00	100,00

Örneklemede yer alan örgütlerin web sayfaları incelenirken bazı örgütlerin ürünlerini daha iyi sunabilmek amacıyla ürünleri için ayrı olarak web sayfası tasarladıkları saptanmıştır. Bu örgütlere Tablo 3'te yer verilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3. Ürünler İçin Ayrı Olarak Web Sayfası Bulunduran Kar Amaçsız Örgütler

Örgüt Adı
Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)
Türkiye Kızılay Derneği
LÖSEV Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı
Tarih Vakfı
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma GİB ve Türkçe yazından elde edilen ölçütler doğrultusunda 291 adet kar amaçsız örgütün web sayfalarının ne ölçüde müşteri odaklı olduklarını ortaya koyabilmek amacı ile yapılmıştır. Bu örgütlerden çevrimiçi bağış yapabilmenin mümkün olduğu 60 adet örgütün web sayfaları, belirli ölçütler çerçevesinde nicel içerik analizinden yararlanılarak incelenmiştir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde kar amaçsız örgütlerin web sayfalarında metin taşıma, bir logoya sahip olma ve her sayfada isim veya logo bulundurma, iletişim bilgilerini paylaşma, sosyal medya bağlantılarına yer verme ve socket düzeyi güvenlik protokolü (SSL) bulundurma gibi özelliklere yeterli denebilecek düzeyde sahip oldukları görülmüştür.

İncelenen örgütlerden hiçbiri web sayfalarında çevrimiçi olarak doldurulabilecek bir anket alanına sahip değildir. Müşterilere daha iyi hizmet alabilmek adına müşterilerden çevrimiçi anket yolu ile geri bildirim alınabileceğini ve kar amaçsız örgütlerin web sayfalarında bu hususu dikkate almaları önem taşımaktadır. Ayrıca web sayfalarında yanıp sönen alan bulundurma, çevrimiçi üyelik-tartışma alanına sahip olma, katalog-broşür bulundurma, sıkça sorulan sorular alanı gibi özellikleri içerebilme açısından eksik kaldıkları saptanmıştır. Buna ek olarak söz konusu örgütlerin web sayfalarında incelenen ölçütlerin çoğunluğunun var olmadığını söylemek mümkündür.

Analiz edilen örgüt web sayfalarının tamamı çevrimiçi bağış kabul etmekte ve bu örgütlerin çoğunluğunun (58) hesap numaralarına ilişkin bilgilere web sayfalarından ulaşılabilir. Ancak diğer gelir çeşitleri olarak nitelendirilebilecek aynı bağış, özel gün faaliyetleri, SMS bağışına olanak tanıma ve kendi ürünlerinin satışını yapma gibi kısımlarda kar amaçsız örgütlerin eksik kaldıkları söylenebilir.

Kendi ürünleri olan ve bu ürünlerin satışını gerçekleştiren kar amaçsız örgütlerin bazılarının ise (örneğin; Türkiye Kızılay Derneği) kendi ürünlerini daha iyi bir biçimde sunabilmek adına ayrı olarak web sayfaları tasarladıkları saptanmıştır. Bulgular kısmında açıklanan bu örgütlerin web sayfalarının aynı zamanda diğer kar amaçsız örgütlerin web sayfalarına kıyasla daha müşteri odaklı bir içeriğe sahip oldukları söylenebilir. İncelenen ölçütlerin tamamı dikkate alındığında kar amaçsız örgütlerin web sayfalarının yeteri kadar müşteri odaklı biçimde tasarlanmadıkları sonucuna varılmıştır.

Kar amaçsız örgütlerin web sayfaları özelliklerinden tam olarak yararlanmanın önemi, müşterilerin internet kullanımı arttıkça daha da önem kazanmaktadır. Kar amaçsız örgütlerin kapsamlı ve entegre bir web sayfası stratejisine sahip olmaları ve kendilerini diğer kar amaçsız örgütlerden farklılaştırabilmek açısından, web sayfalarının etkin bir biçimde kullanılması büyük önem taşımaktadır. Başarılı bir kar amaçsız örgütün müşterileri çekmek ve sürdürülebilirliği sağlayabilmek için rekabetçi bir bakış açısına sahip olmaları gerekmektedir. Kar amaçsız örgütler web sayfaları aracılığıyla kapsamlı ve

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

iyi entegre bir pazarlama iletişim stratejisi geliştirerek rekabetçi hareket edebilme konusunda ilerleme sağlayabilirler.

KAYNAKLAR

- Bayram, M., & Yaylı, A. (2009). Otel web sitelerinin içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 347-379.
- Bortree, D., & Seltzer, T. (2009). Dialogic strategies and outcomes: An analysis of environmental advocacy groups' Facebook profiles. *Public Relations Review*, 317-319.
- Briones, R. L., Kuch, B., Liu, B., & Jin, Y. (2011). Keeping up with the digital age: How the American Red Cross uses social media to build relationships. *Public Relations Review*, 37-43.
- Duygun, A., & Alnıpak, S. (2017). Web sitelerinin pazarlama iletişim aracı olarak içerik analizi ile değerlendirilmesi: Yük taşımacılığı yapan firmalar üzerine bir araştırma. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, 409-417.
- Greenberg, J., & MacAulay, M. (2009). NPO 2.0? Exploring the web presence of environmental nonprofit organizations in Canada. *Global Media Journal—Canadian Edition*, 63-88.
- Guo, C., & Saxton, G. D. (2013). *Tweeting social change: How social media are changing nonprofit advocacy*. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly. Advance online publication. adresinden alındı
- Harrison-Walker, L. (2000). Building e-support for cause-related marketing through strategic alliances. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Services Marketing*, 248-259.
- Kohli, A. K., & Jaworski, B. J. (1990). Market Orientation: The Construct, Research Propositions, and Managerial Implications. *The Journal of Marketing*, 1-18.
- Lovejoy, K., & Saxton, G. D. (2012). Information, community, and action: How nonprofit organizations use social media. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 337-353.
- Lovejoy, K., Waters, R. D., & Saxton, G. D. (2012). Engaging stakeholders through Twitter: How nonprofit organizations are getting more out of 140 characters or less. *Public Relations Review*, 313-318.
- Nacar, R., & Burnaz, Ş. (2011). A cultural content analysis of multinational companies' web sites. *Qualitative Market Research: An International Journal*, 274-288.
- Oracle. (2011). *Customer Experience Impact Report*. Redwood Shores, California, U.S.A.
- Pentecost, R., & Andrews, L. (2010). Differences between students and non-students' willingness to donate to a charitable organization. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 122-136.
- Perry, M., & Bodkin, C. D. (2000). Fortune 500 manufacturer web sites Innovative marketing strategies or cyberbrochures? *Industrial Marketing Management*, 87-97.
- PwC. (2017, 12 08). *PwC'nin son araştırmasına göre; Türkiye'de eğlence ve medya sektöründe internet kullanımı daha hızlı büyüyor*. <https://www.pwc.com.tr/tr/basin-odasi/2017-basin-bulteni/pwcnin-son-arastirmasina-gore-turkiyede-eglenme-ve-medya-sektorunde-internet-kullanimi-daha-hizli-buyuyor.html> adresinden alındı
- Rangan, V., Menezes, M., & Maier, E. (1992). Channel selection for new industrial products: A framework, method, and application. *Journal of Marketing*, 69-82.
- Waters, R., Burnett, E., Lamm, A., & Lucas, J. (2009). Engaging stakeholders through social networking: How nonprofit organizations are using Facebook. *Public Relations Review*, 102-106.
- Wenham, K., Stephens, D., & Hardy, R. (2003). The marketing effectiveness of UK environmental charity websites compared to best practice. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 213-223.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yılmaz, Ö. (2017). Türkiye'deki Yerli ve Yabancı Otel Zincirlerine Yönelik Web Tabanlı İçerik Analizi.
Journal of Yasar University, 237-248.

Türkiye’de Gig Ekonomisi (Platform Ekonomisi)

Çalışanlarının Önlenebilir Yükselişi

Prof. Dr. Serap PALAZ¹

Sefa SAKARYA²

ÖZET:

Sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler çalışmanın geleceğini yeniden organize ederek sabit ücretli, maaşlı, tam zamanlı, güvenceli ve sürekli işlerden kısa süreli, dönemsel, geçici, günlük ve hatta anlık güvencesiz işlere doğru kaymıştır. Günümüzde giderek artan oranda dijital emek platformlarında becerilerini pazarlayan veya kiralayan, paylaşan yeni bir çalışma biçimi olan gig çalışanları türemiştir. Endüstri 4.0'dan, Toplum 5.0'a evrildiğimiz günümüzde ürün ve hizmetlerin teknoloji ve ağ aracılığıyla bir platform üzerinden ortak kullanımına dayanan gig ekonomi/paylaşım ekonomi kavramı da bu ortamda oluşum göstermiştir. Tam zamanlı işlerin ya da uzun vadeli kariyer basamaklarının aksine kısa süreli sözleşmeler veya freelance işler ile özdeşleşen gig ekonomi; dijital devrimin bir sonucu olarak görülmektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması ve mobil uygulamaların geliştirilmesi bu platformları kullananların sayısı artırmış aynı zamanda platformların kullanım alanlarına yönelik beklentileri de çeşitlendirmiştir. Bu çalışmanın amacı gig ekonomisinin geleneksel çalışma biçimlerinden farkını ortaya koyarak, Türkiye'deki karakteristiklerini açıklayabilmek ve bu alternatif çalışma şeklinin sunduğu avantajları ve dezavantajları derlemektir. Bu doğrultuda Türkiye’de gig ekonominin mevcut durumu üzerinden çalışma kavramının geleceğine yönelik beklentilere perspektif sunmak hedeflenmiştir.

Anahtar sözcükler: Gig ekonomisi, platform ekonomisi, paylaşım ekonomisi, dijital emek platformu, esnek çalışma

JEL Kodu: J80, J81

---

¹Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Bandırma, Balıkesir, Türkiye, spalaz@bandirma.edu.tr

²Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü YL Öğrencisi, Bandırma, Balıkesir, Türkiye, sefa.sakarya.sefa@gmail.com

The Inevitable Rise Of Gig Economy (Platform Economy) Worker's In Turkey

Prof. Dr. Serap PALAZ¹

Sefa SAKARYA²

ABSTRACT:

Due to the social, economic and technological developments, the future of work has been reorganized and shifted from fixed-wage, salaried, full-time, secure and permanent jobs to the short-term, periodic, temporary, daily and even instant precarious jobs. Today, more and more gig employees have emerged, a new form of work that they sell, hire or share their skills on digital labour platforms. In the period of evolving from industry 4.0 to society 5.0, the concept of gig economy/sharing economy, based on the common use of products and services through a platform, technology and network, also emerged in this environment. Unlike full-time jobs or long-term career ladders, gig economy is identified with short-term contracts or freelance jobs; as a result of the digital revolution. The widespread use of the internet and the development of mobile applications have increased the number of users of these platforms, while at the same time diversifying the expectations for the use of the platforms. The aim of this study is to reveal the difference between the employees of the gig economy and the traditional economy and to explain the characteristics of gig economy employees and to compile the advantages and disadvantages of this alternative way of working. In addition, it is intended to provide a perspective to the expectations of the future working concept through the current state of the economy.

Keywords: Gig economy, platform economy, sharing economy, digital labour platform, flexible work

JEL Code: J80, J81

---

¹Bandırma Onyedi Eylül University, spalaz@bandirma.edu.tr

²Bandırma Onyedi Eylül University, sefa.sakarya.sefa@gmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Endüstri 4.0'ın dijitalleşme, robotlar, otomasyonlar, yapay zeka, büyük veri (big data) ve paylaşım ekonomisi gibi kavramları hem çalışma hayatında hem de sosyal hayatta sıklıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlardan yola çıkarak sürdürülebilir, insan yaşamına uygun, sosyal hayatın zorlukları ile mücadelede kullanılabilir "süper akıllı toplum" inşa etmeyi öngören Toplum 5.0'a doğru evrilmekteyiz (Kent, 2019). Aynı sürece destek veren bir başka gelişme de internet erişiminin yaygınlaşması olmuştur ki We Are Social ve Hootsuite'in araştırmasına göre Ekim 2019 itibari ile dünya nüfusunun %58'i internet erişimine sahiptir (Kemp, 2019). İnternet ortamında etkileşim odaklı yapıya sahip Web 2.0 ile internet kullanıcıları iletişim kurma olanağını küresel mecraya taşımış dahası kullanıcıların iş birliğine dayanan Web 3.0'a evrilmeyi de beraberinde getirmiştir (Kaya Deniz, 2019:107).

Bu teknolojik gelişmeler kıt kaynakların daha adil dağılımı, aşırı tüketimin önlenmesi, çevre kirliliği gibi sosyal konularda bireyler ve toplumlar arasında ortak akıl gelişmesine yardımcı olmaktadır. Ürün ya da hizmetin bu kanal ile ortak kullanımına dayalı paylaşım ekonomisi kavramı buradan ortaya çıkmıştır. Kişinin mülkünü/ürününü/hizmetini paylaşarak ya da takas ederek işbirliğine gitmesi bu sistemin amacı olarak görülmektedir (Kaygısız & Demirtaş, 2016:1). İnternet teknolojisinin kullanıcının denetiminde, mobiliteye sahip olması ile daha adil ve demokratik bir ekonomi modeli için araç olabileceği düşünülmüştür. Başka bir deyişle geleneksel ekonomiye alternatif dijital dayalı bir ekonomi ile daha güçlü bir sistem kurulabileceği fikri doğmuştur. Nitekim, artık pek çok kişi internet olanakları ile kendi ürününü ya da hizmetini pazarlayabiliyor ve tam da buna karşılık aradığı ürün ya da hizmeti bulabilmektedir. Bu ortamlar dijital platformlar üzerinden sağlanmaktadır.

Dijital platformların gelişmesi, bireyleri artık mekan ve zamana bağlı kalmaksızın küresel dünyanın küresel çalışanları durumuna getirmiştir. Tüm bu gelişmeler çalışma kavramını gelenekselden/alışılğelmışten çok daha farklı bir boyuta taşımıştır (Kaya Deniz, 2019:103).

Bu çalışmada öncelikle yukarıda bahsi geçen süreci takiben gelişen gig ekonomi kavramı üzerinde durulmuştur. Geleneksel çalışma biçimlerinden farkı ortaya koyulmaya çalışılmış akabinde gig ekonomi çalışanlarının durumuna odaklanılmıştır. Ayrıca dijital platform örnekleri ile çalışanların durumu somutlaştırmaya çalışılmıştır. Türkiye'deki gig ekonomi durumunu anlayabilmek adına yurtdışı menşeli platform örnekleri yerine platformların nasıl anlaşılıp uygulandığını görebileceğimiz yerelde faal olan platform örnekleri kullanılmıştır.

GİG EKONOMİ KAVRAMI

"Gig" kavramı tam olarak Türkçeleştiremediğimiz bir kavram olmakla beraber özellikle 1950'lerde 'Bir dinleyici topluluğu karşısında müzisyenlerce yapılan pop/caz konseri; bir komedyenin küçük çaplı gösterisi' için kullanılmıştır (Oxford Dictionary). Bu anlam itibari ile gig "Sahnem/işim var" bağlamında

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bilinir. Zamanla 'kısa süreli, anlık işler' için kullanır olmuştur. Bu çalışmada kullanılacak gig kavramı tam olarak bu anlam çevresinde şekillenmektedir.

Gig ekonomi ise " herhangi bir işveren için çalışmak yerine, ayrı ayrı ve geçici iş yapan her bir iş için ayrı ödeme alan çalışanlara dayanan çalışma yöntemidir (Cambridge Dictionary). Başlangıçta konser ekonomisi olarak tanımlanmış ve sanatçılara özgü bir ekonomi sınıfı olarak görülmüştür (Ayrangöl, 2019:137). Günümüzde ise anlık geçici, kısa süreli herhangi bir sözleşmeye veya bordraya bağlı kalmaksızın çalışma anlamına gelmektedir (Bracha & Burke, 2018:1). Talep sonucu ticareti desteklemek için tedarikçiler ile tüketicileri bir gig esasına göre buluşturan piyasaların toplamı olduğu da söylenebilir (Donovan v.d., 2016:1).

Endüstri toplumunun dönüşüp yerini enformasyon/bilgi toplumuna bıraktığı günümüzde endüstri işçilerinin payı azalırken bilgi işçilerinin payı artmaktadır (Bozkurt,2014: 322). Bu durum günümüzde geleneksel bütün işlerin dijitale dönüşmesinin yolunu açmıştır. İş, kendini tanımlayan göstergelerden uzaklaşmaktadır. Artık sınırsız ve sanal bir kavram olarak görülmektedir (Huws,2018:25). Gig ekonomiyi gelenekselden ayıran temel fark ise çalışanların bağımsız (zamandan yerden ve herhangi bir kurumdan) olarak dijital platform üzerinden çalışmasıdır (De Stefano, 2016:1). Sadece internet erişiminizin olması ile dünyanın herhangi bir yerinden bu çalışma sisteminde yer almayı mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla gig ekonomi; dijital platform, gig ekonomi çalışanı (gigger) ve işveren/ tüketici bileşenlerine dayalıdır (Istrate & Harris, 2017:4).

Gigleşmenin özünde; mesai kavramının olmayışı, en kısa ve çabuk yoldan iş birliğine olanak sağlaması, ortak akıl ile eşsiz çözümlere gidilebilmesi, tüm paydaşlar ile çalışma olanağı sunması, deneyim ve yetkinlik sahibi çalışanlara ulaşımın kolay olması sebebiyle yüksek verim elde edilmesi, görece daha dürüst ve güvenilir bir çalışma ortamına kavuşulması, duyarlı ve sorumlu marka sayının artması, sahip olmak yerine katılıma ve paylaşıma dayalı pozitif tüketime yönelim, karşılıklı fayda güdümü, coğrafyanın kader olma algısının yıkılması gibi avantajlar yatmaktadır.

Buna avantajlara karşılık gig ekonomi bazı sorunları da beraberinde getirmektedir: Sosyal güvenlik hakkından mahrum kalma bunların başında gelmektedir. Ayrıca güvencesiz/sözleşmesiz çalışma istihdam ilişkilerinde aşınmaya sebep olmaktadır. Kötüleşen çalışma koşulları, kontrolsüz piyasa oluşumunun yanı sıra ipotek ve kredi gibi finansal araçların kullanımında da gelir garantisi olamaması sebebiyle azalmaya sebep olmaktadır. En temel sorunlardan biri de sendikalaşma sorunudur. Bir platform çalışanın birden fazla platformda çalışabiliyor olması ve platformdan atılma korkusu sendikalaşma eğilimini olumsuz etkilemektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİG EKONOMİ ÇALIŞANLARI

Dijital platform üzerinden çalışan gig ekonomi çalışanları (gigger) bağımsız çalışan olarak nitelendirilmekte ve statüleri bu platformlar tarafından belirlenmektedir. Örneğin; bağımsız çalışan, serbest çalışan, hizmet sağlayıcı vb.

Gig ekonomisi çalışanlarının aynı zaman zarfında birden fazla platform ile çalıştıklarından dolayı net sayılarını bilmek mümkün olmamakla (De Stefano, 2016:1) beraber ABD ve AB ülkelerini kapsayan çalışmada 162 milyon çalışandan söz edilmektedir. Söz konusu çalışma Amerikan iş gücünün 2020 itibariyle yarısından fazlasının bağımsız çalışan olacağını öngörmektedir (Manyika & v.d., 2016).

Gig ekonomisi çalışanlarını resmi bir patron olmayışı dolayısıyla prosedürler, rutinler, bürokrasi gibi kavramlardan uzak kendi işini ve çalışma arkadaşını seçebilme hakkına sahip olma, istemediği bir şirket kültürüne dahil olmamak gibi konular cezp etmektedir. Bunların yanı sıra özellikle ailede bakıma ya da yardıma muhtaç aile bireylerinin olması ile ek gelir elde etmek istenmesi çalışanları gig ekonomiye dahil eden etkenlerdendir. Zamanı ve mekanı çalışanın kendinin belirleyebilmesi, ona sosyal çevresini yönetme fırsatı da tanımaktadır. Tüm bunların dışında küresel mobilite, daha geniş kitleyle çalışma şansını da artırmaktadır.

Öte yandan çalışanların talebe göre çalışması sebebi ile sabit gelirden yoksunluk , işsiz kalma riski, iş iptali ya da ödeme gecikmeleri gibi durumlar gig ekonomi çalışanlarının sürekli maruz kaldığı durumlardır. İşçi statüsünde çalışmadıkları varsayıldığından işçi haklarından faydalanamamaktadırlar. Geleneksel çalışmada bulunan yan hak ve ücretlerden mahkum olmasının yanı sıra, proje bazlı olması sebebiyle ya da daha fazla gelir elde edebilmek adına çalışma saatleri çok uzun sürebilmektedir. Sosyal çevreden kopuş ya da yalnızlaşma sorunuyla da karşı karşıyadırlar. İş/hizmeti yaparken kullanılacak araç gereçler çalışanın kendisine ait olması işverenin maliyet giderlerini düşürürken çalışana da ayrıca yük getirmektedir. Çalışanlar açısından rekabet geçmişe nazaran had safhada olduğundan dolayı dünyanın herhangi bir yerinden benzer vasıflara sahip "küresel yedek işçi ordusu" ile yüzleşmek durumdadırlar (Huws, 2018:27).

Tüm bunların yanında rekabet gücünü artırmaları için kendi markalarını kendileri yaratmaları beklenmekte, başka bir deyişle yapacakları gig ile isimlerini duyurmaları (bunun dijital platformlardaki karşılığı müşterilerden alınan 5 yıldız ve olumlu yorumlar) gerekmektedir. Kendi yaptıkları işler kendilerine referans olmakta ve böylece ağlarını genişletmektedirler. Ayrıca ait oldukları her gig pazarı için sürekli kendilerini geliştirmekle yükümlüdürler. Tüm bu süreçleri A'dan Z'ye kendileri yönetmek durumunda olduklarından öz disiplin bu çalışan sınıfı için olmazsa olmaz bir olgudur.

PYMNTS'in araştırmasına göre; gig ekonomi çalışanlarının %40lık bir oranı amacını gerçekleştirmek üzere ek gelir için çalışıyor, %33'ü ise geçimini sağlayabilmek için idareten çalışırken, hobisini gigeleştirilenler pastadaki üçüncü büyük dilimi alıyor. Tam zamanlı gigger oranı %10 da kalırken, büyük

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu ve part-time iş olarak çalışanların oranı ise %5 olarak tespit edilmiştir (PYMNTS, 2018).

Dijital Platformlar

Dijital platformlar müşterilerin çalışanlara ulaşabilmesi için çeşitli algoritmalar geliştirmektedirler. İşletmeler veya iş verenler için iş ilanı verme, oryantasyon gibi işlem ile maliyetleri daha aşağıya çekmekte; piyasa işlemlerindeki riskleri azaltmak veya yönetmek için de aracı konumundadır. Dijital platformlar güven ortamı sağladıklarından çalışanların kendi nitelikleri için verdiği eksik ya da aldatmaya yönelik bilgiler olmasına karşın müşteriye/işverene sigorta fonksiyonunu görür. Müşteriden/iş verenden gelen talep üzerine, çalışanların nitelikleri ile uyumlu bir şekilde müşteri çalışan arasında iş aracı olarak görülürler. Müşteri de çalışan da birbirini derecelendirebildiğinden güven mekanizması oluşmaktadır.

Dijital platformları gig çalışanlarının durumunu anlayabilmek adına çalışma statüsüne göre 3'e ayırmak gerekir bunlar; paylaşım platformları, dijital emek platformları ve yetenek platformlarıdır.

Paylaşım Platformları

Bu platformlar mal veya hizmetin paylaşımı temellidir. Kullanılmayan mal veya hizmetlerin, dijital platformlar üzerinden bedelleri ödenerek paylaşılmasına (kiralama/satış) dayanan ekonomik faaliyetler paylaşım ekonomisi olarak tanımlanmaktadır. Bu platformlardaki ayırt edici unsur ortaklaşa tüketime dayalı olmasıdır. (Oflaz Kalaycı, 2019) Ülkemizde yaygın olarak kullanılan paylaşım platformlarına örnek olarak Let Go üzerinden ikinci el eşya takası ya da satışı; ModaCruz aracılığı ile ikinci el kıyafet, ayakkabı vb. takası veya satışı yoluyla elimizdeki kullanmadığımız ürün ya da kullanmayacağımız ürünleri ortak kullanıma açmayı gösterebiliriz. Ayrıca BlaBlaCar aracılığı ile yolculuğumuzda kullanmayacağımız koltukları paylaşarak; AirBnb, vasıtası ile evimizin kullanmadığımız odasını oda ihtiyacı olan birinin kullanımına açarak ortak amaca hizmet edebiliyoruz. Bu tür platformlarda çalışma şekli bağımsız veya kendi adına ve hesabına çalışma statüsüne daha uygun görünmektedir.

Dijital Emek Platformları

Mesleklerini dijital platformlar üzerinden gerçekleştiren daha çok ustalar, temizlik hizmeti verenler, nakliyeciler, çocuk bakımı gibi fiziksel emeğe dayalı çalışanların oluşturduğu dijital platformlardır. Bu platformlarda uygulama üreten firmaların markalaşma oranı yüksek olduğundan çalışan üzerinde platformun baskısı fazladır. Güvencesiz ve performansa dayalı, gelen işin dağıtımına yönelik şeffaflıktan yoksun bu platformlarda ücretlendirme genellikle platform tarafından belirlenmektedir. 2018 verilerine Türkiye'de en bilinen örneklerinden "armut.com" 2011 yılından beri faaliyetini sürdürmekte ve kendi tabiriyle yaklaşık 300.000 hizmet vereni yani gig ekonomi çalışanını

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

markası altında buluşturmaktadır. En çok tadilat, nakliyat ve temizlik sektöründe hizmetine devam etmektedir. 2008'den bu yana faaliyet gösteren "bakiciburada.com"; bebek/çocuk bakıcısı, üniversiteli oyun ablası/abisi, yaşlı bakıcısı, hasta bakıcısı ve refakatçi, köpek bakıcısı, gölge öğretmen pozisyonlarında çalışanlar açık ilanlara başvurarak bakıcılar ile bakıcıya ihtiyaç duyanları buluşturan bir platformdur. Bir başka platform örneği de "sananelazım.com". Bu platformda temizlik, tadilat, tamir ve bakım kategorileri başta olmak üzere pek çok kategoride hizmet verenler ile hizmete ihtiyaç duyanları buluşturmaktadır. Sadece İstanbul'da faal olan bu platformda mevcutta 90.000'i aşkın üyesi vardır. Bu platformlarda çalışanlar iş hukuku kapsamında işçi tanımına uygun olarak ücret karşılığı başkası adına ve hesabına ve işverenin talimatlarına uygun bir şekilde bağımlı olarak çalışanlardır. İş hukukunda işçi tanımının en önemli unsuru olan "bağımlı çalışma: ekonomik, hukuki ve teknik açıdan işverene bağımlı olarak işi yerine getirme" bu çalışma şeklinde de mevcuttur.

Yetenek Platformları

Yüksek beceri/vasıf gerektiren yaratıcı çalışanlar (editör, tasarımcı, dizgici vb.) bu platformlarda 'içerik üretici' olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama ise fikri mülkiyet hakkından giderek daha fazla feragat etme durumuna itilmektedir. İçerik üreticiler donanım üreten firmalara bir nevi bağlı çalıştığından üretilen ürünlerin dağıtımında söz haklarını yitirip, kar oranlarını düşürmektedirler (Huws,2018:12). Dijital Emek platformlarına kıyasla işleri seçme oranları daha fazla ve daha yüksek ücretler alabilmektedirler. Süre ve iş planı gibi unsurlar bu platform örneklerinde daha hassastır. Fikri mülkiyetleri çekip alarak bunları standartlaştırırken öte yandan yeni fikirler ve yüksek kaliteli işe özendirme ikilemine hapsolmuş durumdadır. Bu durum daha vasıflı çalışanlara pazarlık gücü verirken diğerlerini buldukları konumdan uzaklaştırmaktadır (Huws,2018:29). Örneğin; " sanaluzman.com" 2018 yılı ortaları itibari ile hizmet vermeye başlamasına rağmen yıl sonuna geldiğinde kendi verilerine göre 9000'i aşkın aktif hizmet verene aracılık etmektedir. Grafik tasarım, web yazılım, dijital pazarlama, yazı-çeviri alanlarında hizmete devam etmektedir. Bu platform ile aynı kategorilerde faal olan "uzmankirala.com" verilen projeler üzerinden proje sahiplerinin uzmanlara ulaşmalarını sağlamaktadır ve 63.000 üyesi mevcuttur. "İçerik bulutu", içerik üretici ve editörleri buluşturan mevcutta 4000'den biraz fazla içerik üretici olan daha kapalı bir platformdur. Finans, insan kaynakları, dijital pazarlama, yazılım vb. alanlarda 15.000 uzmanı bünyesinde müşterilerle buluşturan "expertera" gibi platformlar her geçen gün artış göstermektedir. Bu platformda çalışanların her ne kadar vasıf düzeyi yüksek, ücretleri dolgun veya pazarlık güçleri fazla olsa da sonuç itibariyle iş hukuku kapsamında işçi tanımına uygun bir şekilde başkası adına bağımlı olarak çalışan kişilerdir.

SONUÇ

Dijital teknolojilerin gelişmesi ile ortaya çıkan gig ekonomi esnek, bağımsız, isteğe bağlı olmasıyla geleneksel çalışma biçimlerinden uzak bir noktadadır. Özellikle son yıllarda çalışma hayatındaki çalışan profilinde Y ve Z kuşağı ağırlığı artmaktadır. Dijital teknolojileri oldukça aktif kullanan Z kuşağının;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çalışma için mekanda ve zamanda esneklik, organik örgütlenme, manevi tatmin ve iş-yaşam dengesi gibi beklentilerinin yanı sıra bireysel çalışma ve başarıyı değerlendirmeleri çalışma biçimlerinin farklılaşmasını ve çeşitlenmesini desteklemektedir.

Günümüzde şirketler de kısa dönemli ve geçici sözleşmeler yapma yolunu seçerek maliyeti azaltmakta; hızlı ve verimli sonuçları beraberinde beklemekte ve gig ekonomiyi "geleceğin para kazanma" aracı olarak nitelemektedirler. Oysa ki gig ekonomi çalışanlarının her geçen gün sayıları artmakta buna karşılık aldıkları ücret düşmektedir. Dahası psikolojik hasarlar, sosyal haklardan mahrumiyet, gelir garantisinin olmayışı, mağduriyet karşısında hak arayacak mecralardan yoksunluk gibi görece negatif koşullar altında çalışmaktadırlar. Dijital platform sahipleri gig çalışanlarından ve müşterilerden aldığı komisyonlar ile gig çalışanlarının bu dezavantajlı durumlarını tamamı ile görmezden gelmektedirler. Her geçen gün gigleşen çalışma dünyasında işçi, işveren, iş tanımları tüm yukarıda saydığımız sebeplerden dolayı tekrar değerlendirilmeli ve gig çalışanlarına yönelik akademik çalışmalar yapılarak sorunları ve beklentileri üzerinden hareketle yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ayrançöl, Z. (2019). Gig Ekonomisinde Vergileme, Vergi Sorunları Dergisi, 135-142,
<http://earsiv.erzincan.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12432/2656#sthash.32nWjoq7.tcYZiLPX.dpbs>
(Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Bozkurt, V. (2014). Endüstriyel&Post-Endüstriyel Dönüşüm: Bilgi,Ekonomi,Kültür, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Bracha, A., & Burke, M. A. (2018). The Ups and Downs of the Gig Economy2015-2017., Federal Reserve Bank of Boston- Research Department Working Papers, 18(12),
<https://www.bostonfed.org/publications/research-department-working-paper/2018/the-ups-and-downs-of-the-gig-economy-2015-2017.aspx> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/gig-economy> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- De Stefano, V. (2016). The rise of the just-in-time workforce: On-demand work, crowdwork, and labor protection in the gig-economy, *ILO-Comp. Lab. L. & Pol'y J.*,71,
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_443267.pdf , (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Donovan, S. A., Bradley, D. H., Shimabukuru, J. O. (2016). "What does the gig economy mean for workers?", *Washington DC: Congressional Research Service*, CRS Report R 44365, 1-16,
https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2512&context=key_workplace (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Huws, U. (2018). Küresel Dijital Ekonomide Emek, (çev. Cemre Şenesen), İstanbul: Yordam Kitap.
- Istrate, E., & Harris, J. (2017). The Future of Work:The Rise of the Gig Economy. *NACo Counties Futures Lab.*, <https://www.naco.org/sites/default/files/documents/Gig-Economy.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2019)
- Kaya Deniz, A. (2019). Dijital Çağın Hedonist Çalışanları: Dijital Göçebeler, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 101-113, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ibad/issue/47758/603406> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Kaygısız, E. G., & Demirtaş, I. (2016). Paylaşım Ekonomisi: Dünya ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-12.
- Kemp, S. (2019). <https://wearesocial.com/blog/2019/10/the-global-state-of-digital-in-october-2019#> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Kent, E. (2019). <https://www.endustri40.com/endustri-4-0dan-toplum-5-0a/> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Manyika, J., & v.d. (2016). Independent work: Choice, necessity, and the gig economy, *McKinsey Global Institute*, 1-16 <https://www.mckinsey.com> (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Oflaz Kalaycı, N. (2019). Paylaşım Ekonomisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *International Social science Students Journal*, 5(32), 1692-1705
http://sssjournal.com/Makaleler/1103500710_04_532.ID1363_Kalayc%c4%b1%20Oflaz_1692-1705.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2019).
- Oxford Dictionary. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/gig?q=gig> (Erişim Tarihi: 17.11.2019)
- PYMNTS(2018).<https://www.pymnts.com/gig-economy/2018/gig-workers-ridesharing-workforce/> (Erişim Tarihi: 17.11.2019)

The Role of Non-Governmental Organizations in Supporting Scientific Developments: An Evaluation through the Discipline of Geography

Prof. Dr. Yılmaz ARI¹

ABSTRACT:

Non-Governmental Organizations (NGOs) generally focus on solving problems that are of concern to large segments of society. NGOs use scientific advances to contribute to the resolution of these problems. While some of the NGOs contribute to the dissemination of scientific knowledge and developments in society, others try to improve the quality of life of the community by using this knowledge and innovations in practice. Some other NGOs make efforts in this direction, believing in the importance of developing sciences that have the potential to benefit society but have not yet been able to use that potential. This study aims to reveal the contributions of non-governmental organizations to the development of academic disciplines through the discipline of geography. The history of geography as a university subject in Turkey goes back to 1915, and the history of geography being accepted as a level of research discipline goes back to 1933 university reform. Geography as a research discipline was included in the universities thanks to the efforts of a few scientists who came from Europe to Turkey and a few scientists who went to Europe for post-graduate education. Turkish academic geography developed in line with the understandings of these academics until the 2000s. Thus, the discipline of geography has continued to grow only quantitatively, despite very radical changes in philosophy, theory, and methodology in the Western World. These developments continued until the mid-1990s when the second group of academic geographers was sent to the West for graduate studies through state scholarships. Those were the people who established the first academic geography NGO in Turkey, and it was the only NGO representing Turkish geography until the year 2012. After that year, three new geography NGOs were opened. However, the establishment of academic NGOs in the West started almost 100 years before that time. This study examines brief histories of those associations by monitoring the activities of the NGPs over time. The results of the survey reveal that NGOs can significantly affect the development of an academic discipline and that NGOs, in addition to universities, can play a vital role in the development and dissemination of new scientific thought. Thus, the risk of an academic discipline skipping significant scientific developments will be largely eliminated.

Keywords: NGOs, scientific developments, geography

JEL Code: L31

---

¹ Bandırma Onyedü Eylül University, Faculty of Human and Social Sciences, Department of Geography, Balıkesir. e-mail: yari@bandirma.edu.tr

Bilimsel Gelişmeleri Desteklemede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Coğrafya Disiplini Üzerinden Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Yılmaz ARI¹

ÖZET:

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) genellikle toplumun geniş kesimleri ile ilgili sorunların çözümüne odaklanır. STK'lar bu sorunların çözümüne katkı sağlamak için bilimsel ilerlemeler kullanmaktadır. STK'lardan bazıları bilimsel bilgi ve gelişmelerin toplumda yayılmasına katkıda bulunurken, diğerleri bu bilgi ve gelişmeleri pratikte kullanarak toplumun yaşam kalitesini iyileştirmeye çalışmaktadır. Diğer bazı STK'lar da topluma fayda sağlama potansiyeline sahip olan, ancak henüz bu potansiyeli kullanamayan bilimlerin geliştirilmesinin önemine inanarak çaba göstermektedir. Bu çalışma, sivil toplum kuruluşlarının coğrafya disiplini ile akademik disiplinlerin gelişimine katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Türkiye'de bir üniversite disiplini olarak coğrafyanın tarihi 1915'e, bir araştırma disiplini olarak ise 1933 üniversitesi reformuna dayanır. Araştırma disiplini olarak coğrafya, üniversitelere Avrupa'dan Türkiye'ye gelen birkaç bilim insanı ve yüksek lisans eğitimi için Avrupa'ya giden birkaç bilim insanının çabaları sayesinde dahil edilmiştir. Türk akademik coğrafyası, bu akademisyenlerin anlayışları doğrultusunda 2000'li yıllara kadar gelişti. Böylece, coğrafya disiplini, Batı Dünyasında felsefe, teori ve metodolojideki radikal değişikliklere rağmen, yalnızca niceliksel olarak büyümeye devam etti. Bu, 1990'ların ortasına kadar, ikinci bir akademik coğrafyacı grubunun devlet bursları yoluyla lisansüstü çalışmalar için Batı'ya gönderilmesine kadar devam etti. 1920'ler ve 1930'larda yurtdışından gelen, ya da yurtdışı bağlantılı olan bu kişiler aynı zamanda Türkiye'de ilk akademik coğrafya STK'sını kurdular ve 2012 yılına kadar Türkiye coğrafyasını temsil eden tek STK da onların kurduğu bir STK idi. O yıldan sonra üç yeni coğrafya STK'sı açıldı. Oysaki Batı'da coğrafya akademik STK'ların kuruluşu bizden neredeyse 100 yıl önce başlamıştır. Bu çalışma, Dünyada ve Türkiye'de coğrafya alanında faaliyet gösteren STK'ların zaman içindeki faaliyetlerini incelemektedir. Çalışmanın sonuçları, STK'ların akademik bir disiplinin gelişimini önemli ölçüde etkileyebileceğini ve STK'ların üniversitelere ek olarak yeni bilimsel düşüncenin geliştirilmesinde ve yayılmasında hayati bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Böylece bir akademik disiplinin önemli bilimsel gelişmeleri atlama riski büyük ölçüde ortadan kalkacaktır.

Anahtar sözcükler: STK'lar, bilimsel gelişmeler, coğrafya

JEL Kodu: L31

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. Bandırma, Balıkesir. e-posta: yari@bandirma.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

INTRODUCTION

In all civilized societies, there are institutions of professional groups, and they serve as non-governmental organizations (NGOs). These organizations operate in many areas, from the training of these professionals to the protection of their legal rights. The fact that the state structures remain too cumbersome to solve the complex problems posed by today's world increases the importance of these NGOs. A professional organization that will check that the education received by members of a particular occupational group is in line with the conditions of the day, determine occupational standards, and helps the members learn throughout life will have a significant contribution to both the occupational group and the society. Also, institutionalization is vital for protecting the legal rights of the members of that professional group. In contemporary societies, decisions are made with the participation of various segments of society and expressing opinions. The work of the pressure groups and lobbying activities on essential issues directly affect the decisions taken. It is clear that the rights of members of a professional group will be better protected if there is a robust institutional representation of a professional group (Klugman, 2000).

We can also think of the question in terms of geography institutions. Academic geographers have many problems that lessen their scholarly productivity. For example, the salaries of geography faculty members working in our universities are relatively low. For this reason, they spend most of their time attending additional courses to earn extra-economic income; therefore, they cannot follow new developments in the field and cannot communicate effectively with their colleagues both at national and international levels. Institutions will help to close these gaps by making necessary arrangements on behalf of their members on issues that cannot be dealt with individually.

Moreover, if we look at the geography in our country, the lack of institutionalization creates some problems that we are not aware of. For example, the number and content of geography courses as a subject of education is largely decided by the Ministry of National Education. Some geographers are involved in making these decisions. However, these names are usually determined by a number of personal contacts, and the experts of the subject are generally excluded. However, if we had an active and influential institution, this would not be the case (Pearce, 1993).

Therefore this paper deals with the role of academic NGOs in shaping the scientific developments in an academic discipline by investigating the case of NGOs in the subject of geography. After the introduction, the methods section includes how the research conducted and what the data sources are. Then in the Findings section, the role of NGOs in the West was discussed. The establishment of geography NGOs was examined in different countries. This section, followed by another section dealing with geography NGOs in Turkey. The conclusions section summarized the possible future role that NGOs can play in particular academic disciplines.

METHODS

This study is basically screening research (Arı and Kaya, 2014). In order to find answers to the research questions, firstly, the Western literature was examined, and the organization of geography NGOs in each country and the role they played were tried to be understood. Then examined interventions to

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

establish geography NGOs in Turkey and established NGOs in order briefly discussed and introduced. Thus, the essential functions of each NGO were tried to be understood.

FINDINGS

Geography began to gain an institutional identity in the West approximately 100 years ago. Geography was institutionalized at the end of the century both as an academic discipline in universities and as geographic associations which had an important place in social life. Although German geographers and universities have played a leading role in this, the first geographic association in the West was the Paris Geographical Society, founded in 1821. In Germany, Ritter's appointment as professor to the University of Berlin in 1820, and the presence of Humboldt's conferences in 1827 and 1828 made Berlin one of the important centers of geography, and the Berlin Geographical Society was founded at that time (Martin, 2005).

The Royal Geographic Society in England was founded in 1830. The activities of this association were vital for England; because the UK government widely used the reports prepared by the association members at the end of their travels to foreign countries. The members of the association were mostly senior bureaucrats and soldiers. The Geographical Association, another British association, was founded in 1893 and was mainly involved in educational matters. The Institute of British Geographers was an association founded by academic geographers in the 1930s and was incorporated in 1995 with the Royal Geographical Society (Ari, 2014).

The institutionalization of American geographers was a little after Europe. The National Geographic Society of America was founded in 1888. The original aim of these first geography associations in the West was to introduce new places to the intellectuals of the period, which were discovered at the time of travels that only the wealthy and elite class could do. However, the interest in geography was not so pure. It is known that many Western states use these associations to obtain information about the new places that are needed at that time, and they used this information for the interests of the country or, more precisely, for occupation and colonial purposes. Therefore, these first associations aimed to gather information about new places on the one hand, and to make this information available to their states, intentionally or unintentionally. These associations also worked for geography to be an academic discipline in universities, and this effort continued throughout the 19th century (Martin, 2005).

The establishment of associations trying to organize geography as an academic discipline was at a later time. The Association of American Geographers was founded in 1904, and the founders of this association were academic geographers who began working in universities, not intellectuals and curious people of the time. The National Council for Geographic Education, which also specializes in geography education in the United States, was established in 1915. In other words, it can be said that the studies of institutionalization of geography, which started at the beginning of the 19th century, enabled the geography to be established as an academic discipline in universities and to be organized through associations at the end of the century in many Western countries (Akyol, 1943).

As mentioned before, geographic associations in the West had begun to be established during the 19th century, and these associations, on the one hand, contributed to alleviating the curiosity of the intellectuals in their own countries. Those states used the information collected by geographers for various purposes. In this sense, it would not be wrong to say that geography has gained a bad reputation by serving imperialism (Lacoste, 2004).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Geography NGOs in Turkey

It is known that our first attempts to establish a geography association date back to the 1870s. Preparations were made for the participation of an Ottoman delegation to the 1875 Paris International Geography Congress, and it was foreseen that this committee would later establish a geography society. The delegation participated in the Paris International Geography Congress, but then the attempts to form associations did not turn into concrete steps (Akyol, 1943).

At the same time, an exciting development took place in Egypt, an Ottoman province at the time. In Egypt, preparations were made to attend the Paris International Geography Congress. On May 19, 1875, the permission of the Ottoman Sultan Abdulaziz I was established, and a geography association named "Cografiyei Hidiviye" was founded. As far as we know, this is the first geography association established in the Ottoman lands. It is known that this association continued its activities and activities later found a place in the Istanbul press (Akyol, 1943).

A document found in the Ottoman archive in 1917 indicates that there was an attempt to establish a geography association. However, historically, extraordinary developments, such as the years of World War I, the beginning of the War of Independence, and the proclamation of the Republic, probably caused the attempt to establish this first geography association did not end with a concrete result.

Later, important developments such as the proclamation of the Republic and the restructuring of the universities delayed the establishment of a geography association. We know that in the 1930s, institutions were established under the leadership of Atatürk in terms of institutionalization of science. The Turkish Historical Research Society, which was later called the Turkish Historical Society, was founded at a meeting attended by Atatürk himself. The Turkish Language Research Society, which was later renamed the Turkish Language Association, was founded in 1932 under the direction of Atatürk. Again in the Faculty of Language, History, and Geography, which opened in 1935, Atatürk also pioneered the establishment of institutions for the other two disciplines. This is probably explained by the fact that geography and geographers were relatively weak compared to the other two subjects at that time (Akyol, 1943).

However, since a critical history of Turkish geography has not been written up to now, we do not know what all these developments mean in the context of that period. Several studies on this subject, which describe events, have not revealed the background of those events and the detailed analysis of the meaning and processes that affect developments. Therefore critical histories of disciplines should be written.

Turkish Geographical Society (TCK)

First geography associations in Turkey, was established after Ataturk's death. The Turkish Geographical Society (TCK) was established in Ankara in 1942 with a decision taken at the First Turkish Geography Congress, which was convened under the leadership of the then Minister of National Education, Hasan Ali Yücel and attended by President İsmet İnönü. As it was mentioned before, although it is a little late when compared with similar organizations in Western countries, it has done critical works for Turkish geography since its establishment. In the 1940s, 50s, and 60s, TCK gathered all academic geographers, pioneered important researches, and contributed to sharing the results of these researches with regular conferences and professional activities. The Association also founded the Turkish Journal of Geography and published research articles since its inception in 1943. Until 1987, the headquarters of the TCK was at the Faculty of Language, History and Geography in Ankara. The headquarter was moved to Istanbul in 1987 and the association is still based there (TCK, 2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Turkish Association of Geographers (TAG)

Based in Balıkesir city, the Turkish Association of Geographers was established in 2012 by a group of Western-influenced young academics in response to the constant nature of Turkish academic geography. The primary purposes of the Association are to improve the status of geography, to disseminate geographic research and knowledge, and professionalize the discipline. With its 316 active members, the association was the largest geography NGO in the entire country in 2015. The association holds annual meetings, educational programs and runs national and international projects. The main concern of the association is to deal with the philosophical and methodological development of the discipline.

As a scientific discipline, geography started to develop in Turkish Universities in the early 1900s with the efforts of the first generation of geographers educated in the West or by Western geographers who migrated to Turkey for several reasons (Ari, 2017: 2019). They established academic geography, started geographic research activities in universities, and institutionalized the discipline with some practices. However, the practice of geography remained constant for decades after that brilliant initial start and the Turkish academic geography characterized by traditional, descriptive regional geography until recently (Ari, 2017).

When the Turkish government decided to establish several universities in the 1990s, funding was provided for geography students to get graduate education abroad and some students moved to the U.S.A, U.K, and Germany received graduate degrees and returned to Turkey to work in these new universities at the beginning of the 2000s. They, together with some local geographers who were aware of the shortcomings of traditional geographic practice, decided to reform Turkish geography, and the establishment of the TAG was one of the tools of that reformation movement. The TAG works to bring contemporary approaches and issues into the agenda of Turkish geographers by meetings, conferences, workshops, educational programs, new books, and journals.

Turkish Association of Geographers coordinates or participates in national and international projects that aim at advancing geographic knowledge publishes books, newsletters, journals, and reports and provides training activities for its members. The TAG also organizes annual meetings in different places throughout Turkey, where the scientific exchange takes place. One of the priorities of TAG is to internationalize Turkish geography through participating in international conferences, developing international projects, and cooperating with international geographical bodies such as IGU, EUROGEO, and the AAG (Ari, 2014).

Turkish Society for Geomorphology (TSG)

The Turkish Society for Geomorphology aims to popularize Geomorphology science, contribute its development, supply technical support, consultancy, and training to the agencies who are dealing with Geomorphology related issues. It also aims to improve the employment opportunities for Geomorphologists and support the recognition of Geomorphology as a profession, enhancing and standardizing job qualifications, organizing national and international scientific, educational, and social activities. Defending state benefits on natural resources, natural monuments, disasters and disaster management, water resource management, basin management, land use potential, and planning topics (TSG, 2019).

Geography Education Association (GEA)

Established in 2015, The Geography Education Association (GEA) is a formation that aims to be an integrative framework for all interested parties, especially teachers, who continue their studies in the

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

field of geography education or wish to contribute to this field. In addition to supporting the dissemination of geographic knowledge and understanding through education, drawing attention to the value of geography education is the starting point of the GEA. In this context, GEA aims at:

- Engaging in individual or social activities to design and implement educational processes for the development of geographical skills,
- Bringing together individuals who will contribute to geography education, enabling them to exchange ideas and thus creating an expert community related to the field,
- Support personal and professional development in the field of geography education through bulletins, periodicals, educational courses, conferences, digital materials, social media events, and create virtual networks,
- Building a bridge between scientists, researchers, and practitioners working in the field of geography education at an academic level,
- To develop or allow reliable geography education resources to support the needs and skills of the age.

It aims to support all stages of learning processes with an academic approach starting from the years when the first information about geography was acquired until the end of formal education (GEA, 2019).

CONCLUSIONS

The need for NGOs is increasing all over the world. The efforts of the state structures to get rid of the clumsiness have resulted in the transfer of the development in many subjects to the voluntary organizations formed by the citizens. This trend has been observed sharply in the last 15-20 years in our country as well. NGOs guide public institutions on many issues, set the agenda, lobby for the fulfillment of their wishes, and ultimately play an essential role in shaping society. All these activities will make the NGOs and professional organizations available for each occupational group in Turkey. Geographical associations will continue to carry out these activities in their fields. If geography institutions cannot do these activities effectively, all geographers will be affected negatively. Therefore, all geographers should show the interest they have not shown to geography associations until now.

At the same time, associations should also respond to the demands of the geography community. As a research and education subject, associations should be dynamic in following the latest developments and trends in the geography and transferring these new developments to their members. Associations should read the new developments and approaches correctly and inform the community about them in a timely and accurate manner. Just as members should show to associations, associations should take into account the interests and needs of members. For members to feel belonging to associations, associations must be capable of responding to member needs. People should not be expected to be members of the association simply because they are geographers.

REFERENCES

Akyol, İ. (1943). Son yarım asırda Türkiye'de Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, (2), 121-136.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Arı, Y. (2013). Yeni yüzyılda Türkiye’de coğrafya: fırsatlar ve tehditler. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), 6-13.
- Arı, Y. (2014). Coğrafya kurumları üzerine. Bekaroğlu, E., Özdemir, A. R. (Ed). *Bir disiplinin iç dünyası: Modern Türk coğrafyası üzerine söyleşiler* içinde (s. 341-363). İstanbul: İdil Yayıncılık.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya’da ve Türkiye’de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 1-34.
- Arı, Y. (2019). Innovation and scientific developments: The content analysis of Turkish Geography Discussion List (cografya) (1997-2012). *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 95-120.
- Arı, Y., Kaya, İ. (Ed.) (2014). *Coğrafya araştırma yöntemleri*. Coğrafyacılar Derneği Yayınları. Balıkesir.
- Erinç, S. (1973). *Cumhuriyet'in 50. yılında Türkiye'de coğrafya*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.
- GEA, (2019). <http://tceder.org/hakkimizda/ced-misyon-vizyon/> adresinden 1.11.2019 tarihinde erişildi.
- Klugman, B. (2000). The role of NGOs as agents for change. *Development Dialogue*, (1/2), 95-120.
- Lacoste, Y. (2004). *Coğrafya savaşmak içindir*. çev. Aylin Ertan, Ankara: Doruk Yayınları.
- Martin, G. J. (2005). *All possible worlds: A history of geographical ideas*. OUP Catalogue.
- Pearce, J. (1993). NGOs and social change: agents or facilitators?. *Development in Practice*, 3(3), 222-227.
- TCK, (2019). <http://www.tck.org.tr/kurumsal/tr/kurumsal-yapi/> adresinden 10.10.2019 tarihinde erişildi.
- TSG, (2019). <http://www.jd.org.tr/icerik/turkish-society-geomorphology> adresinden 5.9.2019 tarihinde erişildi.

Türkiye'deki Düşünce Kuruluşlarının Etki Kapasiteleri Bağlamında Önemli Bir Değişken Olarak Sosyal Medya Kullanımı

Prof. Dr. Önder KUTLU¹

Arş.Gör. Niyazi KARABULUT²

ÖZET:

Düşünce kuruluşları, son yıllarda gelişmiş ülkelerin demokrasilerinin kalıcı ve temel unsurları olarak kabul edilmektedirler. Bu anlamda, gelişmekte olan bir ülke olarak değerlendirilen Türkiye'nin, gelişmiş ülkelerin uygulamalarını göz önünde bulundurarak ve kendi iç dinamiğine uygun yeni stratejiler planlayarak düşünce kuruluşlarını siyasal sistemine entegre etmesi gerekmektedir. Düşünce kuruluşlarının ülkedeki demokratik kalkınmayı sağlamada önemli roller oynayabildikleri göz önünde bulundurulduğunda Toplum 5.0'a geçişin gerçekleştirilmesinde önemli birer aktör olabilecekleri ifade edilmelidir. Toplum 5.0 anlayışının öncü isimlerinden Japonya başbakanı Shinzo Abe'nin ifade ettiği "Teknoloji toplumlar tarafından bir tehdit olarak değil, bir yardımcı olarak algılanmalıdır." temelinden yola çıkıldığında, teknoloji kullanımı düşünce kuruluşları için de önemli bir değişken olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, toplumun karar alıcılar karşısındaki temsilcilerinden biri olarak değerlendirilebilecek olan düşünce kuruluşlarının karar alma süreçlerindeki etkilerinin artırılması için özellikle sosyal medya kullanımları önem arz etmektedir. Zira, düşünce kuruluşlarının karar alma süreçlerinde sosyal medya vasıtasıyla etkili olmaları, ekonomik kalkınmayı dengelemek ve sosyal sorunları çözmek amacıyla bilim ve teknoloji inovasyonunu işaret eden Toplum 5.0 anlayışının yerleşmesinde de etkili olacaktır. Bu bağlamda, bu çalışmada öncelikle, düşünce kuruluşlarının sivil toplum kapsamında aldıkları konum ve önem tartışılacaktır. Ardından düşünce kuruluşlarının toplumun sorunlarına çözüm bulmada üstlenebilecekleri roller ifade edilerek bu rolleri yerine getirmelerini sağlayacak olan etki kapasitelerinin nasıl artırılacağından bahsedilecektir. Nihayetinde düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımları analiz edilerek etki kapasitelerinin artırılmasında nasıl bir öneme sahip olduğu karşılaştırmalı olarak ortaya konulacak ve konu üzerine uygulama önerileri sunulacaktır. Çalışmanın ulaşmaya çalıştığı nihai hedef, düşünce kuruluşlarının hem toplumun hem de karar alma süreçlerinin içerisinde faydalı birer aktör olarak bulunmaları için uygulamaya yönelik gerçekçi öneriler ortaya koymaktır.

Anahtar sözcükler: düşünce kuruluşları, etki kapasitesi, toplum 5.0, sosyal medya

Jel Kodu: Z10

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, okutlu@erbakan.edu.tr, Konya, Türkiye

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, nkarabulut@erbakan.edu.tr, Konya, Türkiye

Social Media Usage As A Significant Variable For Impact Capacity Of Think Tanks In Turkey

Prof. Dr. Önder KUTLU¹

Res. Asst. Niyazi KARABULUT²

ABSTRACT:

In recent years, think tanks have been regarded as permanent and fundamental elements of the democracies of developed countries. In this sense, Turkey, as a developing country, need to integrate think tanks to its political system by taking into account the practices of developed countries and by planning new strategies appropriate to its own internal dynamics. Considering that think tanks can play important roles in ensuring democratic development in the country, it should be stated that they can be important actors in the transition to Society 5.0. The use of technology also stands out as an important variable for think tanks to improve their impact capacity, in accordance with the idea of Society 5.0 stated by Japanese prime minister Shinzo Abe, one of the pioneers of society 5.0, that "Technology should be perceived as a contributor for societies, not as a threat". In this context, especially the use of social media is important for increasing the impact of think tanks that can be considered as one of the representatives of the society against the decision-makers. In this context, firstly, the position and importance of think tanks in civil society will be discussed in this study. Then, the roles that think tanks can play in finding solutions to the problems of society will be expressed and how impact capacities of them that will enable them to fulfill these roles will be discussed. Ultimately, the importance of social media usage of think tanks will be analyzed comparatively and implementation suggestions on the issue will be presented. The ultimate goal of the study is to put forward realistic suggestions of implementations for making think tanks useful actors in both society and decision-making processes.

Anahtar sözcükler: think tanks, imopact capacity, society 5.0, social media usage

Jel Code: Z10

---

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, okutlu@erbakan.edu.tr, Konya, Türkiye

² Necmettin Erbakan Üniversitesi, nkarabulut@erbakan.edu.tr, Konya, Türkiye

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüz konjonktüründe, siyasi karar alma süreçlerinde ve kamu politikası yapım süreçlerinde güvenilir ve uygulanabilir bilgi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bilgi kaynaklarının gün geçtikçe çeşitlendiği ve karmaşık bir hal aldığı böyle bir zamanda, bilgiyi doğru kanallardan almak ve bilgiye doğru zamanda ulaşmak hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada, dünyada karar alıcıların güvenilir ve uygulamaya dökülebilir bilgiye ulaşmak için kullandıkları çeşitli kaynaklardan birisi olarak da düşünce kuruluşlarının yaygınlaştığı bilinmektedir (Bağcı ve Aydın, 2009:57). Karar alıcıların yanı sıra halkın da bilgiye ulaşması açısından düşünce kuruluşları son zamanlarda yükselen bir değer olmuşlardır. Tüm dünyada giderek yaygınlaşan ve ülkelerin politika oluşturmalarında önemli bir yer tutmaya başlayan düşünce kuruluşları üzerine yapılan çalışmaların sayısının az olması da dikkat çekmektedir (Stone ve Garnett, 1998:6). Türkiye’de ise düşünce kuruluşları dünyadaki örnekleri kadar aktif olmamakla birlikte düşünce kuruluşları üzerine yapılan çalışmalar da diğer ülkelere nazaran düşük bir seviyede kalmıştır. Her ne kadar 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’deki düşünce kuruluşu sayısının artmasına bağlı olarak yapılan çalışmalarda da bir artış olsa da, düşünce kuruluşları üzerine Türkiye’de çok dar bir literatür bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’deki düşünce kuruluşu kültürü ve bu kültürün geliştirilmesi üzerine çalışılmasının gerekliliği de ortadadır.

Düşünce kuruluşları özellikle son dönemlerde gelişmiş ülke demokrasilerinin değişmez bir unsuru olarak değerlendirilmektedirler. Gelişmekte olan ülke statüsünde değerlendirilmekte olan Türkiye’nin de gelişmiş ülke uygulamalarını örnek alarak ve kendi iç dinamiklerine uygun yeni stratejiler ortaya koyarak düşünce kuruluşlarının kendi siyasi sistemine entegrasyonunu sağlaması gerekmektedir. Ayrıca düşünce kuruluşlarının teşvik edilmeleri, karar alıcılardan ve toplumdan hak ettikleri saygıyı görmeleri ve politika yapım süreçlerine dahil edilmeleri; Türkiye’de düşünce kuruluşlarının kurulmaları ve devamlılık gösterebilmeleri için birer ön koşul olarak nitelendirilmektedir. Gelişmiş ülke örneklerinden yola çıkılarak düşünce kuruluşlarının ülkede alması gereken rolleri almaları demokratik gelişmişliğin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada düşünce kuruluşlarının en önemli misyonlarından biri olan politika süreçlerine dahil olma ve bu süreçleri yönlendirme fonksiyonunun, sosyal medya kanalları vasıtasıyla harekete geçirilmesi üzerine bir tartışma yürütülmektedir. Zira sosyal medya günümüzde kuruluşların tanınırlıklarını ve etki kapasitelerini artırmalarında önemli bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle düşünce kuruluşlarının sosyal medya yoluyla etki kapasitelerini nasıl artırebilecekleri üzerine bir tartışma yürütüldükten sonra bu kuruluşların sosyal medya kullanımları analiz edilmektedir.

DÜŞÜNCE KURULUŞLARI ÜZERİNE

Düşünce kuruluşu ifadesi, temellerini İngilizce “Think Tank” kavramından almaktadır. “Think tank” kavramının Türkçe’ye birçok farklı çevirisi bulunmakla birlikte bunlar arasında en çok kabul göreni düşünce kuruluşu ifadesidir. Ancak düşünce kuruluşları yerine, düşünce merkezi, fikir merkezi, araştırma merkezi, stratejik araştırma merkezi, düşünce tankı ve benzeri ifadeler de yer verilmektedir. Bu nedenle ifadenin Türkçe’de tam karşılığı olmamakla birlikte tanımlanmasında da bazı problemler yaşanmaktadır. Think tank ifadesinin kesin ve sınırları belirlenmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Bu çalışmada think tank yerine düşünce kuruluşu ifadesi kullanılmaktadır, buna bağlı olarak da kullanılan tanımlar bu çerçevede şekillenmektedir. Ancak Türkiye’de de düşünce kuruluşları ifadesi üzerine de

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

üzerinde anlaşılmiş ve genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır (Bağcı ve Aydın, 2009:59). Sorunun temelinde “think tank” ifadesinin dünya literatüründe farklı tanımlamalarının bulunması yatmaktadır. Düşünce kuruluşları; ekonomik kaynakları, insan kaynakları, çalışma alanları, bağımsız yahut bağımlı olmaları, kuruldukları ülkenin ve bölgenin siyasal kültürü, amaçları, hedefleri ve benzeri birçok nitelikleri bakımından belirli şekillerde farklılaşırlar. Mali ihtiyaçlarını nereden ve nasıl karşıladıkları, personellerinin nitelikleri ve çalışma yöntemleri, kuruldukları ülkenin kültürüne nasıl uyum sağladıkları ve bir önceki cümlede bahsedilen diğer nitelikler bağlamında düşünce kuruluşları üzerine yapılan tanımlar da şekillenmektedir. Aynı zamanda, bahsedilen nitelikler düşünce kuruluşlarının etki kapasitelerini, işlevselliklerini ve çalışma prensiplerini de yukarıdan düzenlemektedir.

Düşünce kuruluşları üzerine yapılmış olan farklı tanımlamalar incelendiğinde, ortak noktalar ve farklılaşan noktalar daha iyi analiz edilebilmektedir. Düşünce kuruluşları alanında uzmanlaşmış bazı akademisyenlerin tanımları bu konuyu açıklığa kavuşturmaktadır. Weaver ve McGann (2000:5) düşünce kuruluşlarını; devlet, özel şirketler, çıkar grupları ve siyasi partiler gibi toplumsal çıkarlardan “önemli ölçüde özerk” siyasi araştırma örgütleri olarak tanımlamaktadırlar. Hames ve Feasy ise (1994:216), düşünce kuruluşlarının genel tanımını, yine ““önemli ölçüde örgütsel özerkliğe sahip’, kar amacı gütmeyen kamu politikaları araştırma enstitüleri” olarak yapmaktadırlar. James’e göre (1993:492), düşünce kuruluşları, kamu politikalarını etkileme amacıyla disiplinler arası çalışmalar yürüten bağımsız kuruluşlardır. Rich’e göre ise (2001:11), politika üretme sürecini etkilemek ve üretilen politikaları desteklemek amacıyla uzman oldukları alanlarda düşünceler üreten, bağımsız, çıkar gözetmeyen, kâr amacı gütmeyen siyasi örgütlerdir. Son olarak, Abelson’un tanımına bakıldığında, düşünce kuruluşlarını, “temel hedefleri arasında kamu politikalarını ve kamuoyunu etkilemek bulunan, kâr amacı gütmeyen, tarafsız ama ideolojik davranabilen araştırma temelli enstitüler olarak tanımlamaktadır (Abelson, 1996:10). Dünya literatüründe düşünce kuruluşları üzerine yapılan daha birçok farklı tanım bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, bu tanımlar bölgesel ve kültürel özelliklere göre bile değişiklik gösterebilmektedirler. Yer verilen tanımlar üzerinden gidilerek geniş bir düşünce kuruluşu tanımı yapmak gerekirse; düşünce kuruluşları herhangi bir kar amacı gütmeyen, araştırma yapmak ve bu araştırmalar sonucunda ortaya belirli çalışmalar çıkartmak amacıyla kurulan, yaptıkları çalışmalar ile karar alma süreçlerinde etkili olmayı hedefleyen, aynı zamanda yaptıkları çalışmalarla ilgili olarak kamuoyunu bilgilendirmeyi ve bilinçlendirmeyi de amaçlayan, tarafsız ama ideolojik olabilen, bağımsız araştırma, strateji ve politika üretme merkezleridir (Karabulut, 2019:8-9).

Sosyal Medya ve Düşünce Kuruluşları

Düşünce kuruluşlarının karar alma süreçlerinde ve kamu politikası süreçlerinde etkilerinin gözlemlenmesi için birçok yöntem denenmiştir. Ancak düşünce kuruluşlarının bu süreçlere etkilerinin doğrudan gözlemlenmesi pek mümkün değildir. Nitekim, süreçler sonrasında ortaya çıkan çıktının düşünce kuruluşlarının etkisi ile şekillenip şekillenmediği üzerine yalnızca fikir yürütülebilir, kesin bir çıkarımda bulunulamaz. Bu nedenle bu çalışmada da olduğu gibi genellikle düşünce kuruluşlarının süreçlerde etkili olmak için neler yaptıkları ve neler yapmaları gerektiği üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu duruma kısaca düşünce kuruluşlarının etki kapasitelerinin değerlendirilmesi denilebilir. Bu bağlamda, düşünce kuruluşlarının etki kapasitelerinin ölçülmesi için literatürde birçok farklı örnek bulunmaktadır. Bunlar arasında öne çıkan örnekler incelendiğinde birçoğunun sosyal medya kullanımını önemli bir değişken olarak ifade ettikleri görülmektedir. Örnek göstermek gerekirse, Allosio ve arkadaşları (2013) düşünce kuruluşlarının şeffaf, kamuya açık ve doğrulanabilir olup

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

olmadıklarının resmi web siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden ölçülebileceğini savunurlar. Kuntz (2013), düşünce kuruluşlarının etkisinin medyadaki görünürlük düzeyleri ve ürettikleri çıktılarının kalitesi üzerinden gözlemlenebileceğini ileri sürer. Clark ve Roodman'a göre ise (2013), sosyal medya kullanımı, web sitesi trafiği, medya alıntıları ile bilimsel alıntılar ve örgüt kapasitesi düşünce kuruluşlarının etki kapasitelerinin en önemli belirleyicileridir. Kısacası, medya görünürlüğü kazanmak ve medyada bir yer etmek düşünce kuruluşlarının etkili olabilmeleri için önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum 5.0 anlayışına geçiş sürecinde olduğumuz günümüz şartlarında ise medyadaki görünürlüğün ve tanınırlığın sağlanmasında en etkili yollardan birinin sosyal medya olduğu açık bir gerçektir.

Sosyal medya, düşünce kuruluşlarına faaliyetlerini toplum, politika yapıcılar, öğrenciler ve araştırmacılar dahil herkesin kullanımına kolayca sunma fırsatını vermektedir. Bu nedenle, sosyal medya kullanımı, düşünce kuruluşlarının erişilebilirliğini, güvenilirliğini, popülerliğini ve dolayısıyla etki kapasitesini etkileyen önemli bir araç olarak ele alınabilmektedir. Basit bir şekilde düşünüldüğünde, düşünce kuruluşlarının sosyal medya üzerinden ne kadar insana ulaşabildikleri, ne kadar aktif oldukları ve ne kadar talep edildikleri etki kapasitelerinin değerlendirilebilmesi için önemli birer gösterge halini almaktadırlar.

YÖNTEM

Bu çalışmada, düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımları ve sosyal medya aktiviteleri Facebook ve Twitter mecraları üzerinden değerlendirilmektedir. Nitekim, Facebook'taki beğeniler ve Twitter'daki takipçiler, modern dünyada popülerliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Clark ve Roodman, 2013: 6). Ayrıca, bu mecralardaki toplam paylaşım ve etkileşim sayıları ile bu mecraları kullanım sıklıklarının düşünce kuruluşlarının sosyal medya aktivitelerinin birer göstergesi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu nedenlerle bu çalışmada sosyal ağ analizi yöntemine başvurulmaktadır. Sosyal ağ analizi bir grubu birbirine bağlayan ilişkilerin incelenmesi yoluyla sosyal ağın değerlendirildiği yöntem olarak tanımlanmaktadır (Wasserman ve Faust, 1994). Çeşitli araştırma araçları kullanılması yoluyla bir sosyal ağın çok derin analizlerinin yapılmasına olanak sağlayan bu yöntem, bu çalışmada yalnızca düşünce kuruluşlarının sosyal medyada kendilerine nasıl bir ağ kurduklarını analiz etmek amacıyla herhangi bir araştırma aracına başvurmadan doğrudan manuel veri toplama yoluyla uygulanacaktır.

Çalışmanın evreni Türkiye'de faaliyet gösteren tüm düşünce kuruluşlarından oluşmaktadır. Ancak anlamlı bir sonuca ulaşılabilmesi amacıyla bu evrenden rastlantısal olmayan bir şekilde bir örneklem seçilmiştir. Örneklemin seçilmesinde düşünce kuruluşlarının değerlendirilmesinde dünya genelinde kabul görmüş olan düşünce kuruluşu derecelendirme indeksi "Think Tank Index (GGTTT¹)" (McGann, 2019) çalışmasına başvurulmuştur. Yıllık olarak dünyanın dört bir yanından 6000'den fazla düşünce kuruluşunun derecelendirildiği indeksin 2019 yılına ait raporu incelenmiş ve raporda farklı kategoriler altında derecelendirilmiş olan Türkiye'de faaliyet gösteren düşünce kuruluşları listelenmiştir. Son olarak çalışmanın amaç ve hedeflerine uygun olarak, listelenen kuruluşlar arasından hem Facebook hem de Twitter hesaplarına sahip olanlar seçilerek çalışmanın örneklemini olarak Tablo 1'de gösterilmiştir.

---

¹ Global Go To Think Tank index: <https://www.gotothinktank.com/global-goto-think-tank-index> (Erişim Tarihi: 28.10.2019)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 1’de görülebileceği üzere örnekleme toplamda 10 düşünce kuruluşu yer almaktadır. Çalışma, bu düşünce kuruluşlarının Facebook ve Twitter hesaplarından toplanan nicel veri ve bu veriler üzerine gerçekleştirilen analiz ve değerlendirme üzerine inşa edilmiştir. Çalışmanın amacı örnekleme yer alan kuruluşlarının sosyal medya aktivitelerinin Facebook ve Twitter kanalları vasıtasıyla ölçülerek etki kapasiteleri açısından değerlendirilmesi ve kuruluşların etkilerini artırabilmeleri için önerilerde bulunmaktır.

Tablo 1: Çalışmanın Örneklemini Oluşturan Düşünce Kuruluşları

NO	ADI	MERKEZİ	KURULUŞ YILI	WEBSİTESİ
1	TESEV	İstanbul	1994	http://tesev.org.tr
2	LDT	Ankara	1994	http://www.liberal.org.tr/
3	USTAD	Mardin	2011	http://www.ustad.org.tr
4	TEPAV	Ankara	2004	https://www.tepav.org.tr
5	TESAM	Bursa	2008	http://tesam.org.tr/
6	SETA	Ankara/İstanbul	2005	https://www.setav.org
7	IPM	İstanbul	2001	http://ipc.sabanciuniv.edu
8	ESI	Berlin	1999	https://www.esiweb.org
9	ERG	İstanbul	2003	http://en.egitimreformugirisimi.org/
10	GPoT	İstanbul	2009	http://www.gpotcenter.org

BULGULAR

Düşünce kuruluşlarının sosyal medyada sahip oldukları popülaritenin ölçülmesinin en etkili ve kolay yolunun takipçi sayılarına, etkileşim sayılarına ve kullanım sıklıklarına bakmak olduğu söylenebilir. Tablo 2’de örnekleme yer alan düşünce kuruluşlarının 29 Ekim 2019 tarihi itibarıyla Facebook sayfalarının sahip olduğu beğeni sayısı ve Twitter hesaplarının sahip olduğu takipçi sayısı paylaşılmaktadır. We Are Social and Hootsuite araştırma kuruluşları tarafından hazırlanan “Digital in 2019” (2019) raporunda verilen bilgiye göre Türkiye’de 52 milyon sosyal medya kullanıcısı arasından %82’sinin Facebook ve %58’inin Twitter kullanıcısı olduğu bilindiğinde düşünce kuruluşlarının her iki mecrada da takip edilme sayılarının çok düşük seviyelerde kaldığı ifade edilmelidir. Ayrıca yine tabloda paylaşılan bilgilerden görülebileceği gibi örnekleme yer alan on düşünce kuruluşundan yalnızca bir tanesi doğrulanmış hesaplara sahiptir. Bu bağlamda Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının tanınırlıklarını artırmada ve erişilebilir olmada sosyal medyayı kullanma konusunda başarılı olamadıkları çıkarımı yapılabilmektedir. Bunun arkasında hem kuruluşların kendisinden hem de hedef kitlenin ilgi düzeyinden kaynaklanan sorunlar bulunabilmektedir. Düşünce kuruluşları için önemli olan nokta, sosyal medyanın bir etkileşim aracı olarak ne ölçüde aktif olarak kullanıldığıdır.

Tablo 2 incelendiğinde Türkiye’de bulunan yaklaşık 43 milyon Facebook kullanıcısı ve 30 milyon Twitter kullanıcısı arasından düşünce kuruluşları ile en azından takip etmek yoluyla etkileşim içinde olan kullanıcıların oranının ortalama olarak %1 seviyesine erişmeye bile çok uzak olduğu görülmektedir. Düşünce kuruluşlarının hedef kitleleri dikkate alındığında sosyal medyada çok daha geniş bir kitleye hitap etmelerinin gerektiği ortadadır. Zira en çok Facebook’ta ve Twitter’da en çok takip edilen kuruluş olarak görünen SETA’nın dahi Facebook’ta yalnızca 18949 sayfa beğenisi, Twitter’da ise 83300 takipçisi bulunduğu görülmektedir. Ortalama (*mean*) değer üzerinden bir değerlendirme yapıldığında tabloda

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

mevcut olan sayıların hedef kitleye erişimin etkin olarak sağlanabilmesi için en azından on kat artırılması gerektiği düşünülmektedir. Medyan değerleri incelendiğinde ise daha da kötü bir sonuçla karşılaşılmaktadır. Medyan değerinin ortalama değerden büyük oranda düşük bir seviyede olması ortalama değer yalnızca bir veya birkaç kuruluş tarafından yükseltildiğini göstermektedir. Kısacası, tablodan çıkarılan sonuca göre, Türkiye’de faaliyet gösteren düşünce kuruluşlarının hedef kitlelerine sosyal medya aracılığı ile ulaşamadıkları rahatlıkla ifade edilebilmektedir.

Tablo 2: Örneklemdeki Düşünce Kuruluşlarının Sosyal Medya Takipçi Sayıları

KURULUŞ	FACEBOOK BEĞENİSİ	TWITTER TAKİPÇİSİ
TESEV¹	2593	3324
LDT²	4186	4372
USTAD³	3050	490
TEPAV⁴	4362	25040
TESAM⁶	1712	654
SETA⁷	18949	83300
IPM⁸	2949	5150
ESI⁹	5670	4960
ERG¹⁰	11753	26985
GPOT¹¹	1035	1094
Mean	5625,9	15536,9
Medyan	3618	4666
Minimum	1035	490
Maksimum	18949	83300

Sosyal medya popülaritesi açısından durumun hiç parlak olmadığı göz önünde bulundurulduğunda sosyal medyada gerçekleştirilen etkileşimlerin değerlendirilmesinin çalışmaya katkısı olmayacağı çıkarımı yapılabilmektedir. Zira örneklemde yer alan düşünce kuruluşları, hedef kitlelerinin çok küçük bir kısmı ile sosyal medyada ilişki içerisinde olma fırsatı bulduklarından dolayı dahil oldukları etkileşimin değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bulgular kuruluşların hedef kitleleri ile sosyal medyada kurdukları etkileşim durumunu açığa çıkarmak açısından doğru sonuçlar vermeyecektir. Bu durumda, düşünce kuruluşlarının sosyal medya kanallarını kullanım sıklıklarının incelenmesinin sorunun temellerine yönelik bir çıkarım yapılabilmesi için faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Tablo

¹ TESEV’e Facebook’ta ve Twitter’da @tesev2015 kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

² LDT’ye Twitter’da @liberal_dusunce ve Facebook’ta @liberaldusunce kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

³ USTAD’a Twitter’da @ustadstrateji ve Facebook’ta @USTADstrateji kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

⁴ TEPAV’a Facebook ve Twitter’da @tepav kullanıcı adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

⁵ TEPAV’ın Facebook ve Twitter hesapları “doğrulanmış” hesap statüsündedir.

⁶ TESAM’a Facebook ve Twitter’da @tesamtr kullanıcı adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

⁷ SETA’ya Twitter’da @setavakfi ve Facebook’ta @setav kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

⁸ IPM’ye Facebook’ta @IstanbulPolicyCenter ve Twitter’da @ipc_ipm kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

⁹ ESI’ye Facebook’ta @europeanstabilityinitiative ve Twitter’da @ESI_eu kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

¹⁰ ERG’ye Twitter’da @egitimreformu ve Facebook’ta @egitimreformugirisimi kullanıcı adreslerinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

¹¹ GpoT’a Facebook ve Twitter’da @gpotcenter kullanıcı adresinden erişilmiştir. (Erişim tarihi: 29.10.2019)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

3'te düşünce kuruluşlarının sosyal medyada buldukları paylaşımların sıklığı paylaşılmaktadır. Paylaşım sıklıklarının incelenmesi için; Facebook'ta saat başına kaç paylaşım yapıldığı üzerine elde edilen veri, Facebook veritabanlı olarak hizmet veren sosyal ağ analizi uygulaması "Netvizz" (Rieder, 2013) yardımı ile, Twitter'da ne sıklıkla paylaşım yapıldığı üzerine elde edilen veri ise kuruluşların Twitter hesaplarının paylaştıkları tweet sayılarının ve Twitter'a kaydolma tarihlerinin manuel olarak incelenmesi yoluyla listelenmiştir. Tablo 3'te paylaşılan istatistikler, 29 Ekim 2019 tarihinde anlık olarak gerçekleşmiş olan verileri yansıtmaktadır.

Tablo 3: Düşünce Kuruluşlarının Sosyal Medya Paylaşımı Sıklıkları

KURULUŞ	FACEBOOK PAYLAŞIMI (SAAT BAŞINA)	TWEET SAYISI (SAAT BAŞINA)¹
TESEV	0.01	0.028
LDT	0.02	0.034
USTAD	0	0.028
TEPAV	0.05	0.1
TESAM	0.03	0.018
SETA	0.26	0.38
IPM	0	0.037
ESI	0.09	0.015
ERG	0.05	0.055
GPOT	0	0.013
Mean	0.051	0.071
Medyan	0.015	0.031
Minimum	0	0.013
Maksimum	0.26	0.38

Sosyal medya kullanım sıklığı ve sosyal medyadaki etkinlik yine birçok farklı yöntemle ölçülebilmektedir. Ancak kuruluşların belirli bir zamandaki paylaşım sıklıklarının ölçülmesi bunun en doğrudan ölçüm şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekrar "Digital in 2019" raporuna baktığımızda, Türkiye'de Facebook sayfaları tarafından saat başına ortalama 1,23 adet paylaşımda bulunulurken Twitter'da saat başına ortalama 1,8 adet tweet atıldığı görülmektedir (We are Social ve Hootsuite, 2019). Bu veriler ışığında Tablo 3'te verilen Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının paylaşım sıklıkları analiz edildiğinde; düşünce kuruluşlarının Türkiye ortalamasına kıyasla hem Facebook'ta he de Twitter'da yaklaşık olarak 1/25 kat daha az paylaşımında buldukları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bu kıyaslama ortalama değer üzerinden değil de medyan değer üzerinden yapılırsa paylaşım sıklıkları arasındaki oranın 1/80'lere kadar vardığı ifade edilmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz şartlarında sosyal ve siyasal alanda etki sahibi olmak isteyen örgüt yahut kuruluşların teknolojiyi, BİT'leri ve özelde de sosyal medyayı etkili kullanmaları bir zorunluluk haline almıştır. Özellikle teknolojinin toplumların gelişiminde başat rolü oynayacağı düşünülen toplum 5.0 felsefesi kapsamında değerlendirdiğimizde, sosyal medya kullanımı etki sahibi olabilmek için olmazsa olmaz şartlardan biri haline almaktadır. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının da sosyal medya kullanımlarının

¹ Düşünce kuruluşlarının toplam tweet sayılarının Twitter'a katıldıkları zamandan 29 Ekim 2019 tarihinde verilerin toplandığı zamana kadar arada geçen toplam saate bölünmesi sonucunda elde edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

taşıdığı önem ortadadır. Bu çalışmada Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının sosyal medyada sahip oldukları popülerite ve sosyal medya kullanım etkinlikleri değerlendirilerek günümüz şartlarına uygun bir şekilde misyonlarını yerine getirip getirmediği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak çalışmanın bulguları açıkça göstermiştir ki Türkiye'de faaliyet gösteren düşünce kuruluşları sosyal medya mecralarında, toplumsal ve siyasal alanlardaki etkilerini artırabilecekleri bir etkinlik düzeyine sahip değildir. Zira hem sosyal medyada kazanmış oldukları popülerite hem de sosyal medya kanallarının kullanım sıklıkları açısından ortalamanın çok altında bir seviyede bulunmaktadır. Bu çalışmanın sonucu olarak Türkiye'de düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımı açısından başarısız oldukları kolaylıkla ifade edilebilmektedir.

Hedef kitlelerine kolay ve hızlı bir yoldan ulaşabilmek, etki alanlarını genişletmek ve arzu ettikleri amaçlara ulaşabilmek için düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımlarını gözden geçirmelerinin ve bu konuda somut adımlar atmalarının gerekli olduğu bu çalışma sonucunda temel öneri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu temel öneriden hareketle, düşünce kuruluşlarının sosyal medya kullanımları üzerine ortaya konulmak istenen öneriler şu şekildedir:

- İlk olarak, düşünce kuruluşlarının sosyal medya hesaplarına kurumsal bir kimlik kazandırmaları ve hedef kitlelerine resmi bir sosyal medya hesabına sahip olduklarını göstermeleri gerekir. Zira doğrulanmış hesaplar, diğer kullanıcılar tarafından daha güvenilir ve ilgi çekici olarak algılanmaktadır (Hentschel vd., 2014:2-3).
- İkinci olarak, düşünce kuruluşlarının sosyal medyada yaptıkları paylaşım sayısının içerik ve nitelik korunarak artırılması gerekmektedir. Düzenlenen etkinlikler, yayınlanan çalışmalar ve kuruluşun ilanları ile ilgili duyurular sosyal medya aracılığıyla mutlaka daha fazla kişiye ulaştırılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca sosyal medya kanallarında yapılan paylaşımlara cevap olarak yahut doğrudan kuruluşun hesabından bahsederek etkileşim kurmaya çalışan kullanıcılara yine nitelik göz önünde bulundurularak olabildiğince geri dönüş yapılmalıdır.
- Üçüncü olarak, kuruluşların sosyal medyada birbirleri ile ve diğer sivil toplum aktörleri ile etkileşim içinde olarak sosyal medyayı bir çeşit ağ kurma alanı olarak kullanmaları gerekmektedir.
- Dördüncü olarak, kullanıcı dostu içerik anlayışına uygun olarak hedef kitlelerin ilgisini çekecek ve kullanıcıya fırsatlar sunan paylaşımlara ağırlık verilmelidir. Sosyal medya paylaşımlarının içeriği net, anlaşılır ve açıklayıcı olmalıdır.
- Son olarak, düşünce kuruluşlarının özellikle faaliyet yürüttükleri alan özelinde sosyal medyada etkin olarak rol almaları gerekmektedir. Sahada gereken roller alınıyor olsa bile sosyal medya mecraları artık birçok alanda bilgilendirme, bilinçlendirme, kampanya, reklam ve dayanışma çalışmalarının merkezi konumuna gelmiştir. Bu anlamda sosyal medyada yer alan projelerin ve çalışmaların düşünce kuruluşlarına etkilerini artırmada önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

KAYNAKLAR

- Abelson, D. E. (1996). *American Think-Tanks and their Role in US Foreign Policy*, 1st Ed., Londra: MacMillan Press.
- Alloisio, I., Bertolin S., Farnia L., Giove S., ve Trevisan J. (2013). The 2012 ICCG Climate Think Tank Ranking: A Methodological Report. Venice, Italy: *International Center for Climate Governance*.
- Bağcı, H. ve Aydın A. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Düşünce Kuruluşu Kültürü", *Türkiye'de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları*, Ed. Hasan Kanbolat ve H. Ali Karasar, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayınları, 57-124.
- Clark, J. ve Roodman D. (2013). "Measuring Think Tank Performance: An Index of Public Profile." CGD Policy Paper 025. Washington DC: Center for Global Development. <http://www.cgdev.org/publication/metrics-think-tank-profile> (Erişim Tarihi: 28.10.2019).
- Hames, T. ve Feasy R. (1994). "Anglo-American Think Tanks under Reagan and Thatcher", *A Conservative Revolution? The Thatcher-Reagan Decade in Perspective*, Andrew Adonis ve Tim Hames (Ed.), Manchester: Manchester University Press, 215-237, https://books.google.com.tr/books?id=2nu7AAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi: 27.10.2019)
- Hentschel, M., Alonso, O., Counts, S., & Kandylas, V. (2014). Finding users we trust: Scaling up verified Twitter users using their communication patterns. *Eighth International AAAI Conference on Weblogs and Social Media*, June 1-4, Ann Harbor: Michigan.
- James, S. (2000). "Influencing Government Policy Making", *Banking on Knowledge: The Genesis of the Global Development Network*, Diane Stone (ed.), London and New York: Routledge, 165-182
- Karabulut, N. (2019). *Impact Capacity of Think Tanks in Turkey* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Konya
- Kuntz, F. (2013). *Communications and Impact Metrics for Think Tanks*. The Centre for International Governance Innovation: <https://www.cigionline.org/articles/communications-and-impact-metrics-think-tanks> (Erişim Tarihi: 28.10.2019)
- McGann, J. (2019). "2018 Global Go To Think Tanks Index Report", Pennsylvania, TTCSP: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=think_tanks (Erişim Tarihi: 29.10.2019)
- Rich, A. (2001). Think Tanks and the Intersection of Ideology, Advocacy, and Influence, *NIRA Review*, Winter 2001, 51-68, <http://www.nira.or.jp/past/publ/review/2001winter/rich.pdf> (Erişim Tarihi: 27.10.2019)
- Rieder, B. (2013). Studying Facebook via Data Extraction: The Netvizz Application. *WebSci'13*, May 2-4, Paris, France
- Stone, D. ve Garnett M. (1998). "Think Tanks, Policy Advice and Governance", In *Think Tanks Across Nations: A Comparative Approach*, Diane Stone, Andrew Denham ve Mark Garnett (Ed.), Manchester: Manchester University Press, 1-20, Retrieved from https://books.google.com.tr/books?id=hstRAQAIAAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gb_s_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Wasserman, S. ve Faust K. (1994). *Social Networks Analysis: Methods and Applications*, 1st Ed., Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- We Are Social ve Hootsuite (2019). *Digital in 2019 Report*, <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> (Erişim Tarihi: 29.10.2019)

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Weaver, R. K. ve McGann J. (2000). "Think Tanks and Civil Societies in a Time of Change", *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, James McGann and R. Kent Weaver (ed.), New Jersey: Transaction Publishers, 1-36, https://books.google.com.tr/books?id=KEsr4yEGZEsC&pg=PP8&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi: 27.10.2019)

Coğrafi Açıdan Göç ve Sivil Toplum Kuruluşları

Hatice Ö. AKYÜZ¹

ÖZET:

Konusu mekan olan her araştırma coğrafyanın bir parçasıdır. Göç, bireyin veya toplumun çeşitli sebeplerle nispeten uzun bir zaman dilimi içinde veya kalıcı olarak bir mekandan başka bir mekana gitmesi ve yeni gittiği mekana yerleşmesi olarak ifade edilebilir. Göç olgusunun ve coğrafyanın mekan kavramı üzerine birleşmeleri nedeniyle göç coğrafyası başlı başına coğrafyanın bir dalıdır. Özellikle son yüzyılda artan savaş, terörizm, kıtlık, doğal ve beşeri afetler, salgın hastalıklar gibi faktörler birçok insanın bulunduğu mekanı terk ederek daha iyi durumda olan yerlere göç etmeye itmektedir. Bu yer değiştirme süreci, göçmenleri yer değiştirmeye sevk eden sebeplerden, yolculuk şekli ve süresine; terk edilen alanın sosyo-ekonomik geleceğinden, gidilen yerde meydana gelecek yeni oluşumlara varıncaya kadar pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu gibi konular ve özellikle mülteciler ile yerli halkın haklarının korunması konusunda hükümetler yetersiz kalabilmektedirler. Bu noktada belli duyarlılıkları ve hassasiyetleri olan insanların bir araya gelerek oluşturdukları sivil toplum kuruluşları yardıma koşmaktadır. Bu çalışmayı hazırlamaktaki amaç; 21.yüzyılın ilk çeyreğinde Dünya’da göç hareketlerinin seyrini belirlemektir. Belirlenen amaç doğrultusunda bu çalışma göç olgusuna, coğrafi bir perspektif ile yaklaşılması bakımından önemlidir. Yapılan çalışmada isteğe bağlı göç ve zorunlu göç olayları birlikte ele alınmıştır. Ayrıca ülke içinde yer değiştirmeler çalışmanın dışında tutulmuş, yalnızca ülke dışına yapılan göçler esas alınmıştır. Çalışma hazırlanırken ilk olarak literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili önceki çalışmalar irdelenmiştir. Akabinde ulusal ve uluslararası STK’ların göç raporları incelenerek Dünya’da göç yollarının güzergahları belirlenmiştir. Bu göçlerin sebepleri ve göç eden kişi sayıları tespit edildikten sonra göç alan ve göç veren ülkelerde konuyla ilgili faaliyet yürüten STK’lara değinilmiştir. Çalışmada ikincil veriler; daha ziyade Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü ve Uluslararası STK Güvenlik Kuruluşu’ndan elde edilmiştir. Yapılan çalışmanın sonunda 21. asrın ilk çeyreğinde göçmenlerin en fazla sosyo-ekonomik sebeplerle ülkelerini terk ettiği görülmektedir. Göç esnasında gidilecek ülkenin seçiminde mesafenin dikkate alınmaması ulaşılan diğer bir sonuçtur. Özellikle zorunlu göçlerde hangi ülkeye gidileceği konusu, göçmen kabul eden ülke politikalarıyla yakından ilgilidir. Bu duruma rağmen mültecilerin yasadışı yollar ile istedikleri ülkelere ulaşma teşebbüsleri, devlet politikalarının bir noktada yetersiz kaldığını göstermektedir. STK’ların göç alan ve göç veren ülkelerdeki faaliyetleri, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında yardım sağlasa da göçmenlerin ve göç eden kitlelerin psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının giderilmesinde yetersiz kalmaktadır. Ayrıca STK’lar tarafından Türkiye, Pakistan, Uganda gibi ani ve yoğun bir göç dalgasına maruz kalan ülkeler için mülteci ve yerli halkın uyumuna yönelik çalışmalar nicelik ve nitelik bakımından artırılmalıdır.

Anahtar sözcükler: coğrafya, göç, göç coğrafyası, sivil toplum örgütleri, sivil toplum kuruluşları

Jel Kodu: Z10

---

¹ Marmara Üniversitesi, İstanbul, h.akyuz_92@outlook.com

Migration and Non-Governmental Organizations in terms of Geography

Hatice Ö. AKYÜZ¹

ABSTRACT:

Every research that is subject of location is part of the geography. Migration is defined as a person or a community who is removing from a place to another because of various causes and settle in there for a period of time or permanently. Because of migration and geography gather under the same roof in terms of location, geography of migration is a discipline of geography. Particularly in the recent century, factors such as increasing war, terrorism, scarcity, natural and anthropic disasters and epidemic illnesses make so people immigrate to better places by abandon their settlement. The process of displacement brings so many problem... what the reasons is that make people migrate, what is the duration of migrate, which type of passage is, how will be future of abandoned places, which organism that unprecedented will occur in the abandoned area? Governments can remain incapable about the issue and, especially in the sense that to protect the rights of migrants and native peoples. In that point, Non-governmental Organizations which is constituted by people who have certain sensibilities and susceptibilities aid to them. This study intended to determine process of migration movements in first quarter of the 21st century in the world. In the line with stated purpose, the study, because of the fact that handle the subject point of view geography, is essential. In the investigated endeavour, discretionary migration and forced migration addressed in a body. Besides, displacements in country omitted from the research, just only international migration counted in. When the study prepared firstly a literature review was made. Then migration routes were determined in the world by analysing migration reports of national and international non-governmental organizations. After detected the reason of migrations and number of migrants, NGO's that carried out an activity about the issue at the migration receiving states and sending countries was mentioned. Second hand sources in the study received from UN Refugee Agency, International Organization for Migration and The International NGO Safety Organisation mainly. At the end of the study it is observed that migrants have abandoned their settlement because of socio-economic reasons in first quarter of the 21st century. At the time of the migration, not to take any notice of distance in that choosing the country that would go is another consequence of the study. Especially for forced-migrations, the matter of which country will have been gone, is closely associated with policy of receiving-state. In spite of the situation attempts of refugees that reaching the states which them want to go illegal methods shows that government policies are remain incapable. Activity of NGO's at migrant receiving states and sending country provide assistance in terms of basic aid. Nevertheless, NGO's can fall behind in given that psychological and sociological needs of migrants and migrant communities. Moreover, actions for countries that be exposed to abrupt and dense migration wave such as Turkey, Pakistan, Uganda towards rapport of refugee and native people must be augmented in terms of quantity and qualification by NGO's.

Keywords: geography, migration, migration of geography, non-governmental organizations

Jel Code: Z10

---

¹ Marmara University, İstanbul, h.akyuz_92@outlook.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren sürekli yer değiştirme iç güdüsü ile hareket etmektedir. Bu güdünün esbabı çeşitli olmakla beraber ilk dönemlerde yiyecek, içecek ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğu söylenebilir. Günümüz modern dünyasında temel ihtiyaçlarını karşılamış ve ekonomik herhangi bir sıkıntısı bulunmayan birey, aile ve toplumların insanın fitri olarak ihtiyaç duyduğu fakat daha üst düzey arzularını gerçekleştirmeye yönelik yer değiştirme eylemlerinde bulunmaktadır. Bu üst basamak ihtiyaçlar genellikle daha kaliteli bir yaşam sürmek için bireyden bireye değişebilmektedir. Ayrıca isteğe bağlı göçler bireysel olabileceği gibi tüm ailenin yer değiştirmesi şeklinde de gerçekleşebilir. Öte yandan yine günümüz modern dünyasında hırs, güç, para ve ötekileştirme gibi sebeplerle dünyanın bir kısmının aşırı refah içinde (daha doğrusu müsrif bir hayat) yaşarken öteki kısmının temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak durumda olmaları onları buldukları yeri terk etmeye zorlamaktadır. Dünya tarihinden bu ve benzeri durumlara pek çok örnek gösterilebilir. Nitekim Türk topluluklarının 4. asırda Orta Asya'dan ayrılarak o zamanki bilinen dünyanın dört bir yanına dağılımları kitlesel göçlerin en büyüğü olarak nitelendirilebilir. Daha sonra 1492'de Amerika Kıtası'nın keşfiyle Avrupa Kıtası'ndan Yeni Dünya'ya ilk göç hareketleri başlamıştır. Kıtanın keşfiyle 45 milyonu kuzey Amerika'ya, 20 milyonu Latin Amerika'ya olmak üzere 65 milyondan fazla Avrupalı Amerika kıtasına göç etmiştir. Yine Avrupa kıtasından Afrika, Avusturya, Yeni Zelanda gibi ülkelere toplamda 17 milyon Avrupalı göç etmiştir. II.Cihan Harbinden sonra başta İngilizler olmak üzere 12 milyon Avrupalı ülkesini terk etmiştir. 1850'lerde Çin'den Endonezya, Malezya, Kamboçya, Tayland ve Myanmar'a yaklaşık 10 milyon insan göç etmiştir. 1875'te 4 milyonu bulan nüfus, Hindistan'dan; doğudaki küçük devletlere ve Tanganika ile Uganda gibi Afrika ülkelerine göç etmiştir. 16. asrın başlarından itibaren köle ticareti sebebiyle 20 milyondan fazla siyahi, Orta Afrika'dan alınarak Amerika ve Asya pazarlarında satılmışlardır. I.Cihan Harbi'nde 15 milyon nüfus, Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya göç etmiştir. Büyük çapta göçler II.Cihan Harbi sırasında ve savaştan hemen sonra da devam etmiştir. Genel itibarıyla savaşlar sonrasında gerçekleşen göçlerin bir kısmı mübadele şeklinde olmuştur. Nitekim 1921 yılında Türklerle Yunanlılar, 1925 yılında Yunanlılarla Bulgarlar, 1944 ve 1949 yıllarında Polonya ile Ukrayna, 1946 yılında Çekoslovakya ile Macaristan, 1947'de Pakistan ile Hindistan arasında olduğu gibi. SSCB'nin 1980'lerde Afganistan'a müdahalesi neticesinde 3 milyon Afgan; Pakistan, İran, Türkiye gibi ülkelerde mülteci konumundadır. Ruanda'da ise 1994'te meydana gelen iç savaş nedeniyle yaklaşık 2 milyon Tutsi ve Husu başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. 2011 yılında Suriye'de yaşanan iç savaştan ötürü 13 milyon Suriyeli yerinden edilmiştir. Myanmar, Somali, Haiti, Etiyopya, Sudan gibi pek çok ülkede terör ve savaş gibi sebepler hala insanları göçe zorlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğuna döneminde de ülke toprakları birçok kitlesel göçe maruz kalmıştır. Özellikle devletin zor zamanlar yaşadığı 18. ve 19. asra denk gelen bu göçleri geldikleri yerlere göre üç kısma ayırmak mümkündür. İlki 1783 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakı nedeniyle bölgeden gelen göçlerdir. İkincisi Yine Rusya'nın 16. Asırdan itibaren bölgede yayılmacı bir siyaset izlemesi nedeniyle Kafkaslardır. Osmanlı'nın 19. asırda kitleler halinde göç aldığı üçüncü bölge ise Balkanlardır. 21. asrın ilk çeyreğinden Türkiye'ye yapılan göçlere bakıldığında 1922-1969 yılları arasında yaklaşık 500 bin Yunan; 1925-1989 yılları arasında yaklaşık 1 milyon Bulgar; 1923 - 1949 yılları arasında 85 bin Rumen, 1923-1951 ve 1952-1967 tarihleri arasında 305 bin Yugoslav; 1951 yılında farklı ülkelerden 2353 Doğu Türkistanlı; 1938 yılında 70 bin Kıbrıs Türkü göçmenin zorunlu sebeplerle Türkiye'ye yerleştiği görülmektedir. 1945, 1951, 1953, 1967 ve 2011 gibi muhtelif yıllarda Suriye'den ve Irak'tan göçmenler de Türkiye'ye sığınmıştır. Görüldüğü üzere dünya tarihinde insanların yerinden zorla göç ettirildiği durumlar oldukça fazladır. Şüphesiz bu yerinden edilmeler ülkelerin demografik yapısını değiştirdiği gibi sosyal, kültürel,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ekonomik ve hatta sosyo-psikolojik yapısını da değiştirmektedir. Ayrıca bu derece büyük boyutlarda nüfus hareketinde muhtemel sonuçlar için hükümetlerin aldıkları tedbirler yeterli kalmamaktadır. Bu gibi durumlarda ise devreye sivil toplum kuruluşları girmektedir.

Bu çalışmayı hazırlamaktaki amaç; 21.yüzyılın ilk çeyreğinde Dünya'da göç hareketlerinin seyrini belirlemektir. Belirlenen amaç doğrultusunda bu çalışma göç olgusuna, coğrafi bir perspektif ile yaklaşılması bakımından önemlidir. Yapılan çalışmada isteğe bağlı göç ve zorunlu göç olayları birlikte ele alınmıştır. Ayrıca ülke içinde yer değiştirmeler çalışmanın dışında tutulmuş, yalnızca ülke dışına yapılan göçler esas alınmıştır. Çalışma hazırlanırken ilk olarak literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili önceki çalışmalar irdelenmiştir. Akabinde ulusal ve uluslararası STK'ların göç raporları incelenerek Dünya'da göç yollarının güzergahları belirlenmiştir. Bu göçlerin sebepleri ve göç eden kişi sayıları tespit edildikten sonra göç alan ve göç veren ülkelerde konuyla ilgili faaliyet yürüten STK'lara değinilmiştir. Çalışmada ikincil veriler; daha ziyade Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü ve Uluslararası STK Güvenlik Kuruluşu'ndan elde edilmiştir.

COĞRAFYA GÖÇ İLİŞKİSİ

Konusu mekan olan her araştırma coğrafyanın bir parçasıdır. Göç, bireyin veya toplumun çeşitli sebeplerle nispeten uzun bir zaman dilimi içinde veya kalıcı olarak bir mekandan başka bir mekana gitmesi ve yeni gittiği mekana yerleşmesi olarak ifade edilebilir. Göç olgusunun ve coğrafyanın mekan kavramı üzerine birleşmeleri nedeniyle göç coğrafyası başlı başına coğrafyanın bir dalıdır. Özellikle son yüzyılda artan savaş, terörizm, kıtlık, doğal ve beşeri afetler, salgın hastalıklar gibi faktörler birçok insanın bulunduğu mekanı terk ederek daha iyi durumda olan yerlere göç etmeye itmektedir. Bu yer değiştirme süreci, göçmenleri yer değiştirmeye sevk eden sebeplerden, yolculuk şekli ve süresine; terk edilen alanın sosyo-ekonomik geleceğinden, gidilen yerde meydana gelecek yeni oluşumlara varıncaya kadar pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu gibi konular ve özellikle mülteciler ile yerli halkın haklarının korunması konusunda hükümetler yetersiz kalabilmektedirler. Bu noktada belli duyarlılıkları ve hassasiyetleri olan insanların bir araya gelerek oluşturdukları sivil toplum kuruluşları yardıma koşmaktadır.

Göç; ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel sebeplerden dolayı kişi veya kitlelerin yaşamlarını geçirmek üzere farklı bir alana yerleşmek suretiyle yaptıkları mekânsal değişim hareketi olarak tanımlanan olayların bütünüdür (Sertkaya Doğan, 2019: 16).

Göçler; mesafeye, olayın gerçekleştiği yere, göçmenin göç etme iradesine, olayın sürekliliğine, olayın gerçekleşme nedenine göre tasnif edilebilir. Mesafeye göre göçler kısa mesafeli ve uzun mesafeli göçler; olayın gerçekleştiği yere göre göçler ulusal göçler (iç göçler), uluslararası göçler (dış göçler); göçmenin göç etme iradesine göre göçler zorunlu göçler, isteğe bağlı göçler; olayın sürekliliğine göre göçler daimi göçler, mevsimlik göçler; olayın gerçekleşme nedenine göre göçler ise işçi göçleri, beyin göçleri, doğal çevrenin bozulmasından kaynaklanan göçler, eğitim göçleri, sağlık göçleri, güvenlik sorunundan kaynaklı göçler vb. şekilde sınıflandırılabilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GÖÇMENLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

İnsanların siyasi sınırları olan bir mekandan başka bir mekana gitmesi; devletlerin kendi iç hukukunda ve uluslararası hukukta bazı düzenlemeler yapmasını gerektirir. Bu hukuki düzenlemeler sonucu göçmenler statü ve bazı haklara sahip olur. Tümertekin ve Özgüç'e göre; bir ülkede bulunan göçmenler hukuki statüsüne göre şu şekilde ele alınır: bir ülkede devamlı yerleşmeleri hukuken kabul edilmiş göçmenler, hukuken kabul edilmiş geçici göçmenler, yasal olmayan (belgesiz) göçmenler, iltica etmek isteyenler ve mülteciler (2016: 311-312).

Ülkelerini çeşitli sebeplerle terk ederek farklı ülkelere giden insanların hangi isimle adlandırılacağı ve hangi statüye sahip olduğu uzun süredir tartışılan bir konudur. Bu anlamda özellikle I.Cihan Harbi'nden sonra dünyada pek çok kuruluş kurulmuş ve uluslararası anlaşmalar ile göç eden insanların hukuki statüsü ve yasal hakları belirlenmiştir. Nitekim 1921 yılında "Mülteciler Yüksek Komiserliği" kurulmuş olup bu kuruluşa yardım etmek üzere 1931 yılında "Nansen Uluslararası Mülteciler Ofisi", 1933 yılında "Almanya'dan Gelen Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik", 1938 yılında "Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi" ve 1939 yılında "Mülteciler İçin Milletler Cemiyeti Yüksek Komiserliği" gibi organizasyonlar kurulmuştur (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014: 12). 14 Aralık 1950 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Meclisi tarafından mültecileri korumak amacıyla yapılan uluslararası hareketleri düzenlemek, onlara liderlik etmek ve dünya çapındaki mülteci sorunlarını çözmek amacıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Bürosu kurulmuştur. Bir yıl sonra İsviçre'nin Cenevre kentinde yine Birleşmiş Milletler çatısı altında düzenli ve insani göç yönetiminin sağlanmasına yardımcı olmak ve ihtiyaç sahibi göçmenlere insani yardım sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü kurulmuştur.

İltica Hukukuna ilişkin mevzuat bakımından 28 Ekim 1933 tarihli "Mültecilerin Uluslararası Statülerine Dair Konvansiyon", ilk kapsamlı uluslararası belge olarak sayılabilir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014: 12). II. Cihan Harbi sonrası 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" ilan edilmiştir. Mülteciler ve onların hukuki statüsü ile ilgili esas belge 1951 yılında 26 ülke temsilcisi tarafından Cenevre'de imzalanmıştır. 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan "Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme" (1951 Cenevre Sözleşmesi) tarih ve coğrafi konum bakımından iki adet sınırlama içermektedir. Sözleşmede "1 Ocak 1951'den önce...meydana gelen olaylar" diyerek zaman sınırlaması, "Avrupa'da meydana gelen olaylar" diyerek ise coğrafi bir kısıtlama getirilmiştir. Fakat aynı maddenin b şikkında taraf devletlere mülteci kavramının coğrafi kısıtlamasını "Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" şeklinde genişletme hakkı verilmiştir. Türkiye 29 Ağustos 1961 tarihinde açıkladığı deklarasyonla sözleşmenin kapsamını "Avrupa'da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ve bu şekilde kabul ettiğini ifade etmiştir. 1967 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde bazı değişiklikler yapmak üzere New York'ta toplanmıştır. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi'ne Ek Protokol'ünün imzalanması ile sonuçlanan toplantıda 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan zaman sınırlaması kaldırılmıştır. Fakat coğrafi kısıtlama taraf ülkelerin tercihlerine bırakılmıştır. İltica konusunda bahsedilmesi gereken diğer metinler "1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname", 1977 tarihli "Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi"dir. 1967'deki Beyanname Afrika'da meydana gelen mülteci hareketlerinin özel karakterleri göz önüne alınarak hazırlanmıştır. 1977'deki bildiride ise 1951 Sözleşmesi'ndeki tanımın yanı sıra, "insancıl nedenlerle" sığınma talebinde bulunan kişilere de sığınma hakkının verileceğinin belirtilerek Cenevre Konvansiyonu'ndaki koruma kapsamı daha da genişletilmiştir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014: 15-16).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GÖÇE DAİR BAZI TERİMLER

Göç olgusu çok farklı alanlarda, farklı disiplinlerin çalıştığı bir konudur. Her alanın kendine özgü tanımlar yapması ve aynı terimi özellikle medyanın, akademik ve hukuki manasından farklı biçimde kullanıyor olması kavram karmaşasına neden olmaktadır. Bu nedenle aşağıda göçe dair bazı temel kavramların açıklamalarına değinilecektir.

Her şeyden önce, göç olayından bahsedildiği için daha genel kapsamlı bir kavram olarak kullanılan göçmen teriminden bahsetmek gerekir. Kaya ve Yılmaz Eren'e göre göçmen; *"haklı sebeplerden dolayı zulme uğrayacağından korktuğu için değil, ekonomik nedenlerle ülkesinden ayrılan kişiler olarak tanımlanabilir."* Vatandaşı oldukları ülkelerin korumasından yararlanmaya devam eden göçmenler, genellikle daha iyi yaşam standardına ulaşabilmek amacıyla gelişmiş olduğu düşünükleri ülkeye giriş yaparlar (2014: 17). Türk hukukuna göre göçmen kavramı oldukça farklıdır. 5543 sayılı ve 19.09.2006 tarihli İskân Kanununun üçüncü maddesinin (d) bendine göre göçmen; *"Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu kanunca kabul olunanlardır"* (Ergül, 2012: 223). Daha basit bir tanım ile göçmen; *"göç eden kişi"* dir (Perruchourd ve Redpath (edt), Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü: 36). Görüldüğü üzere göçmen kavramı uluslararası ve ulusal hukukta oldukça farklı manalara gelmektedir.

Herhangi bir nedenle hiçbir devletin vatandaşlık haklarından faydalanamayan insanların hukuki statüsü 1954 BM Sözleşmesinin 1. maddesi çerçevesinde açıklanmıştır. Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesine göre *"herhangi bir Devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişi"* vatansız kişi olarak adlandırılmaktadır. Buna göre, vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği haklardan; devletin sağladığı diplomatik korumadan, ikamet edilen devlette doğal olarak kalma hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından mahrum olan kişilerdir (Perruchourd ve Redpath (edt), Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü: 95).

Sıklıkla karşılaştıran bir diğer kavram ise mülteci terimidir. Mülteci, sığınmacı ve göçmen çoğunlukla birbirleri yerine kullanılmaktadır. Uluslararası hukukta mülteci kavramı, *"vatandaşı olduğu ülke dışında olan ve ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncesi nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen kişileri"* ifade etmektedir (Cenevre Sözleşmesi, 1951). Sığınmacı terimi ise mülteci statüsü almaya yönelik başvurusu bulunan fakat bu başvurusu, henüz karara bağlanmamış kişiler için kullanılmaktadır (Kaya ve Yılmaz Eren, 2014: 17). Tanımlardan da anlaşıldığı üzere sığınmacı, henüz mülteci statüsü kazanmamış, kazanıp kazanmayacağı da kesin olmayan kişiler için kullanılmaktadır. Sığınmacılar, başvuruları sonuçlanana kadar geri gönderilmezler ve asgari geçim şartları sağlanır.

Türk hukukunda ise, mülteci ve sığınmacı kavramları arasında uluslararası hukuk literatüründen daha farklı bir ayırım yapılmaktadır. 22 Haziran 2006 tarihli Uygulama Talimatına (57 Sayılı Genelge) göre, *Avrupa ülkelerinden gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1'inci maddesinde yer alan tanımdaki ölçütlere uygun olduğu için kendisine İçişleri Bakanlığınca mülteci statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye mülteci denmektedir. Avrupa ülkeleri dışından gelen ve 1951 Cenevre Sözleşmesinin 1'inci maddesinde yer alan tanımdaki ölçütlere uygun olduğu için kendisine İçişleri Bakanlığınca sığınmacı statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye ise sığınmacı denmektedir.* Yönetmeliğin tanımına göre, Avrupa ülkelerinden gelerek uluslararası koruma talep eden yabancılara mülteci, diğer bölgelerden gelerek uluslararası koruma talep edenlere ise sığınmacı denmektedir. Bu yabancılara

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sığınmacı statüsü verilmek suretiyle, üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar makul bir süre ülkede ikamet etmelerine izin verilmektedir. (Ergül, 2012: 221).

Belirtilen makul süre uzadığı ve gelen göç kitlesinin fazlaca kalabalık olması neticesinde yeni bir hukuki statüye ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu şekilde acil ve geçici bir koruma tedbirine ihtiyaç duyulması nedeniyle 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmî Gazete’de uluslararası hukuk standartlarında temel kriter barındıran Geçici Koruma Yönetmeliği yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliğine göre geçici koruma; *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek korumadır.”* Türkiye’de 2019 yılında sayıları 4 milyonu aşan Suriyeliler geçici korunma statüsündedir.

Dünyanın göçmenlerle ilgili en fazla sıkıntı yaşadığı konulardan biri de yasadışı, gizli ve kayıt dışı olarak da adlandırılan düzensiz göçmenlerdir. Düzensiz göçmenler ülkelere giriş koşullarını ihlal etmek suretiyle ülkeler için bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Bu nedenle hükümetler ülkelerinde kayıt dışı göçmen sayısını en aza indirmek isterler. Uluslararası göç terimleri sözlüğüne göre düzensiz göçmen; *“yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi”* anlamına gelmektedir. Bu terim, diğerlerinin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye meşru yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalış süresini aşan veya akabinde yetki verilmeden çalışmaya başlayan kişileri içermektedir. (Perruchourd ve Redpath (edt), Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü: 27).

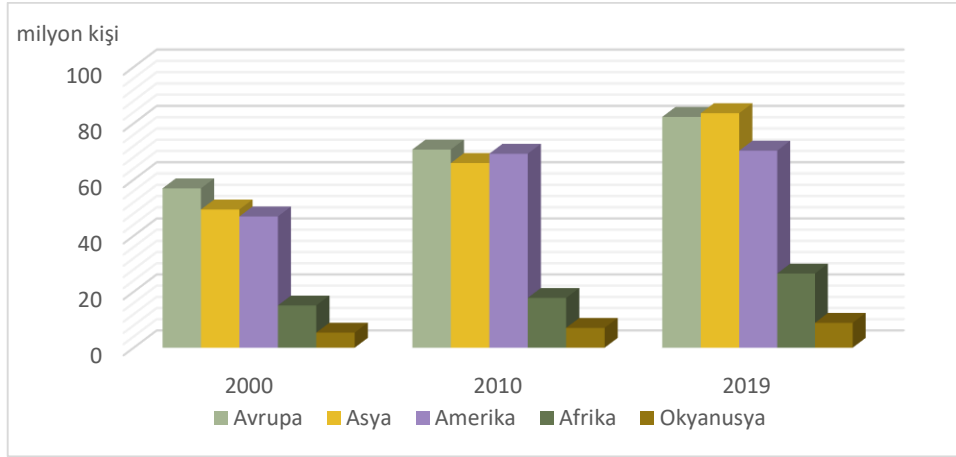
21. ASIRDA DÜNYA’DA İSTEĞE BAĞLI GÖÇLERİN SEYRİ

Kıtaların Göç Durumu

Uluslararası Göç Örgütü’nden alınan verilerle oluşturulan Şekil 1’de 2000 ve 2010 yılları ile 2019 yılının ilk altı ayında kıtaların aldıkları göç miktarı gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde 2000-2019 yılları arasında tüm kıtalarda alınan göç miktarının arttığı görülmektedir. Avrupa kıtası 2000 yılında 56,9 milyon göçmen barındırırken 2010 yılında bu sayı 70,7 milyona yükselmiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise Avrupa’da yaşayan göçmen sayısı 82,3 milyona ulaşmıştır. Bu da Avrupa kıtasında göçmen nüfusunun yılda yaklaşık 1,3 milyon kişi arttığını göstermektedir. Asya kıtası 2000 yılında 49,4 milyon göçmene ev sahipliği yapmaktaydı. 2010 yılında göçmen sayısı 65,9; 2019 yılında ise 83,6 milyona ulaşmıştır. Bu sayı Asya kıtasının yılda yaklaşık 1,8 milyon yeni göçmen ağırladığını göstermektedir. Amerika kıtası 2000 yılında 46,9 milyon, 2010 yılında 69,2 milyon, 2019 yılında ise 70,3 milyon göçmen barındırmaktadır. Bu veriler ışığında Amerika kıtasının yılda ortalama 1,2 milyon yeni göçmen aldığı söylenebilir. Ayrıca Amerika kıtasında 2010-2019 yılları arasında kıtaya gelen göçmen nüfusunda belirgin bir azalma görülmektedir. 2000-2010 yılları arasında yılda ortalama 2,3 milyon göçmen alan Amerika kıtası, 2010-2019 döneminde yılda ortalama 0,12 milyon göçmen almaktadır. Bu durum Amerika kıtasının 21. asrın ikinci on yıllık dönemindeki göçmen nüfusunun ilk on yıllık döneme göre %94 oranında azaldığını göstermektedir. Afrika kıtası 2000 yılında 15,1 milyon göçmen barındırmaktaydı. Bu değer 2010 yılında 17,8 milyon, 2019 yılında ise 26,5 milyon kişiye yükselmiştir. Afrika kıtasında 21.asrın ilk on yıllık döneminde göçmen nüfusunda çok fazla bir artış görülmezken (yılda yaklaşık 0,27 milyon kişi), ikinci on yıllık dönemde yılda yaklaşık 0,96 milyon kişi ile nispeten belirgin bir artış görülmektedir. Okyanusya kıtası bahsi geçen beş kıtanın içinde en az göçmen alan

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

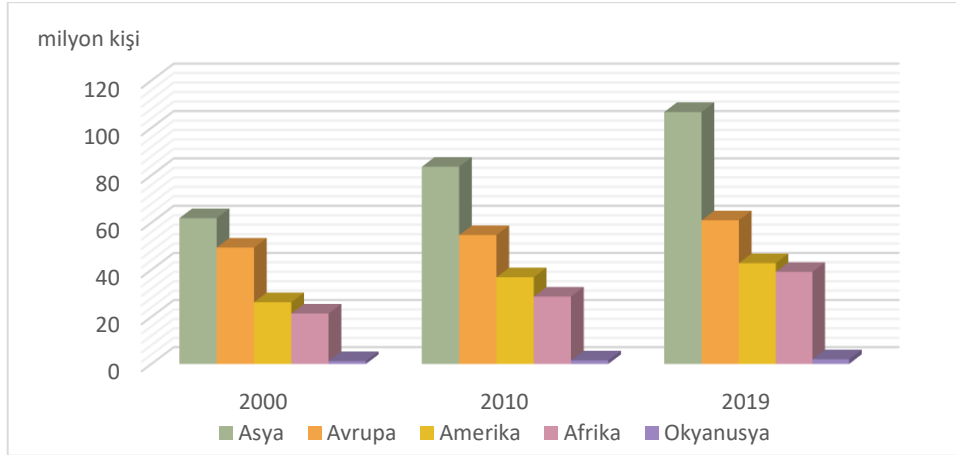
kitayı oluşturmaktadır. Bunda devlet politikalarının yanı sıra kıta yüzölçümünün küçük olması, diğer kıtalara uzaklığı, doğal çevre koşullarının zorlu şartlar içermesi gibi unsurlar da söz konusudur. 2000 yılında Okyanusya kıtasında toplam 5,4 milyon, 2010 yılında 7,1 milyon, 2019 yılında ise 8,9 milyon göçmen mevcuttur. 2000-2010 döneminde kıtaya yıllık yaklaşık 0,17 milyon kişi, 2010-2019 döneminde ise yılda yaklaşık 0,2 milyon kişi kıtaya göç etmiştir. Son olarak 21 asırda yıllık yaklaşık 0,18 milyon yeni göçmen kıtaya yerleşmiştir. Bu da diğer kıtalara göre oldukça az bir miktardır.

Şekil 1. Yıllara Göre Kıtaların Göç Alma Durumu

21. asrın ilk 19 yılında kıtaların göç verme durumuna bakıldığında yıllar içinde sıralamanın pek değişmediği görülmektedir (Şekil 2). 2000 yılında Asya kıtasının toplamda 61,9 milyon göçmen verdiği görülmektedir. 2010 yılında gelindiğinde kıtanın bir önceki döneme göre %35 oranında daha fazla göç verdiği anlaşılmaktadır. 2019 yılında ise 106,7 milyon kişi ile Asya kıtası 2000 yılına kıyasla %72 oranında fazla göç vermiştir. Bu değer 2019 yılında Amerika kıtasının verdiği göç miktarının yaklaşık iki buçuk katıdır. Avrupa kıtasından 2000 yılında toplamda yaklaşık 50 milyon kişi göç etmiştir. 2010 yılına gelindiğinde bu sayı yaklaşık 5 milyon artarak 54,7 milyona ulaşmıştır. 2019 yılında ise bir önceki döneme göre hemen hemen aynı miktarda artış yaşanmış ve gönderilen göçmen sayısı 61 milyona ulaşmıştır. Bu anlamda göç veren kıtalar içerisinde en istikrarlı artış gösterenin Avrupa kıtası olduğu söylenebilir. Amerika kıtasına bakıldığında 2000 yılında 26,2 milyon olan göçmen sayısı 2010 yılında 36,8 milyona, 2019 yılında ise 42,8 milyona ulaşmıştır. Amerika kıtasının son dönemlerde yüzyılın başına oranla diğer kıtalara daha az göçmen gönderdiği söylenebilir. Afrika kıtası 2000 yılında toplamda 21,4 milyon mülteci göndermiş olup 2010 yılına gelindiğinde bu sayı 28,6 milyona yükselmiştir. 2019 yılında ise 9 yılda yaklaşık 10 milyon göçmen göndererek göçmen sayısını 39,1 milyona ulaştırmıştır. Bu anlamda Afrika kıtasından göç eden nüfus miktarının son yıllarda artış eğilimine girdiği söylenebilir. Son olarak grafikten anlaşılacağı üzere Okyanusya kıtası Dünya'da en az göçmen gönderen kıtadır ve göçmen miktarı yıllara göre pek fazla değişmemektedir. Bu da kıtaya nispeten az sayıda insanın gittiği fakat gidenlerin kitudan ayrılmadığını göstermektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 2. Yıllara Göre Kıtaların Göç Verme Durumu

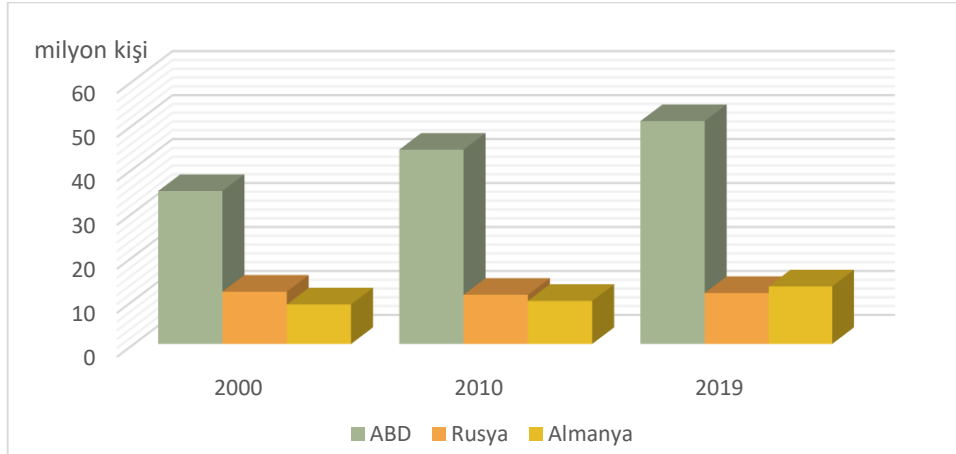
Göç alan ülkelere bakıldığında Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarının aldığı göçmen sayısı birbirine yakın iken verdikleri göçmen sayısının birbirinden fazla olduğu görülür. Bunda kıtaların yüzölçümü, kıtalarda bulunan ülke sayıları, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ülke nüfus miktarları gibi etkenler rol oynamaktadır. Ayrıca göç alan ve göç veren tüm kıtalara bakıldığında 2000 yılından günümüze yaklaştıkça göç oranlarının sürekli arttığı görülmektedir. Bu da günümüzde insanların geçmişe oranla çok daha sık yer değiştirdiklerini göstermektedir. Kıtaların göç alma ve verme durumları tek tek incelenecek olursa; Asya kıtasında 2000 yılında net göç miktarı -15,5 milyon, 2010 yılında -17,7 milyon, 2019 yılında -23,1 milyon kişidir. Avrupa kıtasında yıllara göre sırasıyla net göç miktarı 7,5 milyon, 16 milyon ve 21,3 milyondur. Amerika kıtasında 2000 yılında net göç miktarı 20,7 milyon, 2010 yılında 32,4 milyon, 2019 yılında ise 27,5 milyondur. Afrika kıtasında bahsi geçen yıllara göre sırasıyla net göç miktarı şu şekildedir; -6.3 milyon, -10,8 milyon, -12,6 milyon kişi. Okyanusya kıtasında ise 2000, 2010 ve 2019 yıllarında net göç miktarı sırasıyla 4,3 milyon, 5,6 milyon ve 6,9 milyon kişi şeklindedir. Yukarıdaki verilere bakıldığında Asya ve Afrika kıtalarının göç miktarının eksiye düştüğü görülmektedir. Bu da doğal nüfus artışları hesaba katılmadığı takdirde nüfuslarının azaldığı anlamına gelmektedir. Fakat bu iki kıtanın dünyada doğurganlık oranının en fazla olduğu kıtalar olması nüfus miktarlarını nispeten korumalarını sağlamaktadır. Ayrıca bahsi geçen iki kıtada savaş, kıtlık, salgın hastalıklar, terörizm, iç savaşlar, ekonomik sorunlar gibi nedenler kıtada yaşayan nüfusun başka kıtalara göç etmesine neden olmaktadır. Avrupa kıtası doğurganlık oranı düşük olmasına rağmen net göç oranının pozitif ve yüksek olması nedeniyle nüfus dengesini nispeten koruyabilen bir kıtadır. Kıtada yaşam standartlarının yüksek olması, ekonomik anlamda gelir düzeyinin yüksek olması, eğitim ve sağlık alanlarının gelişmiş olması gibi nedenler özellikle Asya ve Afrika gibi kıtalardan yüksek miktarda göç almasına neden olmaktadır. Amerika kıtası net göç miktarı bakımından en yüksek değerlere sahiptir. Fakat 2010-2019 yılları arasında net göç miktarında azalma görülmektedir. Okyanusya kıtası en az miktarda değerlere sahip olmasına rağmen eğitim pozitif yönlüdür. Bu da her geçen yıl göçmen sayısının arttığını göstermektedir.

Ülkelerin Göç Durumu

Aşağıdaki grafikte yıllara göre en fazla göç alan ülkeler gösterilmektedir (Şekil 3). Grafığe göre tüm yıllarda ilk sırada ABD yer almaktadır. Tüm yıllarda ABD'nin aldığı göç miktarı listede ikinci ve üçüncü sıradaki Rusya ve Almanya'nın göç miktarının 3 katından fazladır. 2000 yılında ABD toplamda 34,8

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

milyon göçmen barındırmaktaydı. Bu sayı 2000 yılında 282,2 milyon nüfusa sahip ABD'nin toplam nüfusunun %12,3'üne tekabül etmektedir. 2010 yılında ABD'nin aldığı göç miktarı 44,2 milyona ulaşmıştır. 2000-2010 yılları arasında ABD yılda yaklaşık 0,94 milyon yeni göçmen ülkesine kabul etmiştir. Bu da aynı dönemde kıtaya gelen toplam göçmen sayısının %40,8'ine tekabül etmektedir. 2019 yılına gelindiğinde ABD göçmen nüfusuna yaklaşık 6 milyon kişi daha ekleyerek toplamda 50,7 milyon kişiye ulaşmıştır. ABD topraklarına en fazla Çin, Hindistan ve Meksika'dan göçmen gelmektedir. Rusya 2000 yılında toplamda 11,9 milyon göçmen barındırmaktaydı. 2010 yılına gelindiğinde 11,2 milyon göçmen ile Rusya'daki göçmen sayısı 700 bin kişi azalmıştır. 2019 yılında ise ülkedeki göçmen nüfusu artışa geçmiş fakat miktarda fazla bir değişiklik olmamıştır. Rusya'ya en fazla göçmen Eski Sovyet ülkeleri olan Ukrayna, Kazakistan ve Özbekistan'dan gelmektedir. Grafikte üçüncü sırada Almanya bulunmaktadır. 2000 yılında Almanya 9 milyon göçmen barındırmakta idi. 2010 yılına gelindiğinde göçmen nüfusu yalnızca 800 bin kişi kadar artmıştır. 2019 yılında ise bu miktar 13,1 milyona ulaşmıştır. Almanya'da bahsi geçen zaman döneminin ilk on yıllık kısmında göçmen nüfusunda fazla bir hareketlilik görülmezken son on yılda biraz daha canlanma olduğu görülmektedir. Almanya en fazla göçmeni Polonya, Türkiye ve Rusya'dan almaktadır. En fazla göç alan ülkeler listesinde dördüncü ve beşinci sıra yıllara göre değişiklik göstermektedir. 2000 yılında dördüncü sırada 6,4 milyon göçmen ile Hindistan, beşinci sırada 6,3 milyon göçmen ile Fransa yer almaktadır. Fransa en fazla göçü Fas, Cezayir ve Portekiz'den almaktadır. En fazla göçmen alan ülkeler listesinde gelişmiş ülkelerin arasında Hindistan'ın da bulunması ilgi çekici bir durumdur. 2010 yılına gelindiğinde listenin 4. Sırasını 8,4 milyon göçmen ile Suudi Arabistan almaktadır. S. Arabistan'a en fazla göçmen Hindistan, Endonezya ve Pakistan'dan gelmektedir. 5. Sırada ise 5,3 milyon göçmen ile yine bir Arap ülkesi olan Birleşik Arap Emirlikleri yer almaktadır. BAE en fazla göçü Hindistan, Bangladeş ve Pakistan'dan almaktadır. S. Arabistan ve BAE Güney Asya ülkelerinden çoğunlukla işçi göçü almaktadır. 2019 yılında 13,1 milyon göçmen ile S. Arabistan üçüncülüğe yükselmiş, Rusya ise bir sıra gerilemiştir. Beşinci sırada ise 9,6 milyon göçmen ile Birleşik Krallık gelmektedir. Birleşik Krallık en fazla göçü Hindistan, Polonya ve Pakistan'dan almaktadır.

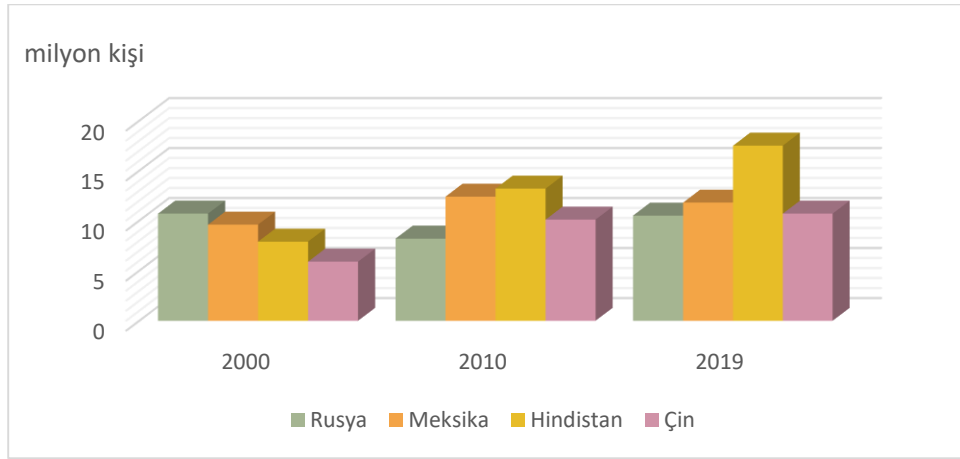

Şekil 3.Yıllara Göre En Fazla Göç Alan Ülkeler

Yıllara göre en fazla göç veren ülkelere bakıldığında 2000 yılında en fazla göç veren ülkenin 10,7 milyon kişi ile Rusya olduğu görülmektedir (Şekil 4). 2010 yılında Rusya'nın verdiği göç miktarında bir düşüş yaşanmış ve bu sayı 8,2 milyona gerilemiştir. 2019 yılına gelindiğinde ise tekrar bir artış ile ülke dışına çıkan göçmen sayısı 10,5 milyona yükselmiştir. Rusya'nın hem en fazla göç alan hem de en fazla

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

göç veren ülkeler listesinde yer alması ülkede uluslararası insan trafiğinin yoğun olduğunu göstermektedir. 2000 yılında ikinci sırayı Meksika almaktadır. 2010 yılında Meksika'da ülkeden göç eden nüfus miktarı 9,6 milyondan 12,4 milyona yükselmiştir. 2019 yılında ise 11,8 milyon ile ülkeden ayrılan nüfus miktarı azalmıştır. Hindistan'da 2000 yılında 7,9 milyon kişi farklı bir ülkeye göç etmiştir. 2010 yılına gelindiğinde bu sayı 13,2 milyona yükselmiştir. 2019'da ise yine bir artış ile bu sayı 17,5 milyon kişiye ulaşmıştır. 2000-2019 yılları arasında Hindistan'da yaklaşık 0,5 milyon kişi ülke dışına göç etmiştir. Yine Hindistan da Rusya gibi en fazla göç alan ülkeler listesinde yer alması bakımından uluslararası insan trafiğinin yoğun olarak yaşandığı ülkeler arasındadır. 2000 yılında Çin toplamda 5,9 milyon göçmen vermiştir. 2010 yılında bu sayı 10,1 milyona, 2019'da ise 10,7 milyona ulaşmıştır. Çin'in son yıllarda ülke dışına daha az göç verdiği görülmektedir. Listede beşinci sırada yer alan ülkeler yıllara göre farklılık göstermektedir. 2000 yılında 5,6 milyon kişi ile Ukrayna, 2010 yılında 6,8 milyon kişi ile Bangladeş, 2019 yılında 8,2 milyon kişi Suriye Arap Cumhuriyeti ülke dışına göç vermiştir. Ukrayna'da siyasi ve ekonomik problemler, Bangladeş ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde ise iç çatışmalar insanları göç etmeye sevk etmiştir.

Şekil 4.Yıllara Göre En Fazla Göç Veren Ülkeler

21. ASIRDA DÜNYA'DA ZORUNLU GÖÇLERİN SEYRİ

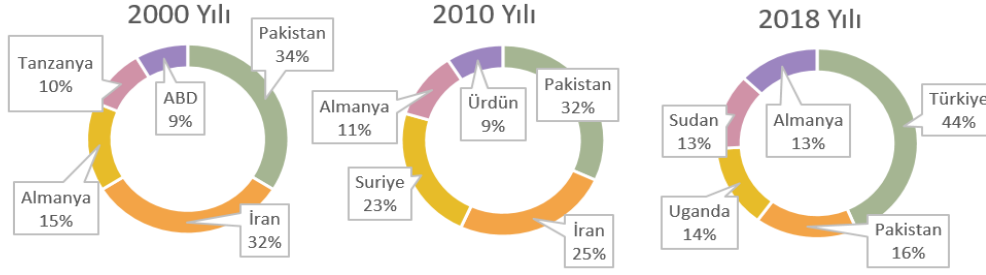
İnsanın doğduğu, büyüdüğü, ait olduğu yerden isteği dışında başka bir yere gitmek zorunda kalması; göç eden kişi/ler açısından siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutta önemli değişiklikler meydana getirirse de en yıkıcı değişikliğin psikolojik tahribat şeklinde olması muhtemeldir. Özellikle II. Cihan Harbi'nden sonra Soğuk Savaş Dönemine girilmesi ve akabinde sömürgeci devletlerin sömürge devletlerden çekilerek yerlerine kendileri tarafından kolay idare edilebilir sistemler bırakmaları, ülkelerdeki etnik ve dini çatışmaların hızlanmasına zemin hazırlamıştır. Sömürgeci devletler askeri ve ekonomik anlamda daha az kayıp vermek için ülke içinde uzun yıllardır birlikte yaşayan insanları tabiri caizse birbirine kırdırmıştır. Bu durumda insanlar daha iyi bir yaşam sürmekten ziyade canlarını kurtarabilmek için zorunlu göçe maruz ve mecbur kalmışlardır.

Mülteci ve sığınmacı ayırımına dava evvel değinilmişti. Bu anlamda aşağıda 2000, 2010 ve 2018 yıllarına ait en fazla mülteci barındıran ilk beş ülke gösterilmektedir (Şekil 5). 2000 yılında en fazla mülteci

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

barındıran ülkhe 2 milyon kişi ile Pakistan'dır. Pakistan en fazla mülteciyi Sovyetler Birliği ve ABD'nin askeri müdahalelerine maruz kalan sınır komşusu Afganistan ve Bangladeş'ten almaktadır. Pakistan'ın grafikte yer alan pasta dilimi içindeki oranı yıllara göre azalmaktadır. Ancak yine de oldukça fazla sayıda mülteci barındıran bir ülke konumundadır. İran 2000 ve 2010 yıllarında sırasıyla 1,9 milyon ve 1,1 milyon mülteci ağırlamaktaydı. 2018 yılına gelindiğinde İran'ın, barındırdığı mülteci sayısı ile ilk 5 ülke arasına giremediği görülmektedir. Buna rağmen 2018 yılında mülteci sayısı yaklaşık 1 milyondur. Bu durum 2018 yılına yaklaştıkça Dünya'da mülteci sayısının arttığını ve/veya mültecilerin belli başlı ülkelerde toplandığını göstermektedir. İran bahsi geçen dönemde en fazla mülteciyi Afganistan'dan almıştır. Almanya tüm yıllarda mülteci alan bir ülke olup en fazla mülteci alan ülkeler listesinde üç dönemde de ilk beşte yer alan tek Avrupa ülkesidir. Bu durum pek çok nedenin yanı sıra Almanya'nın düşük doğum oranından kaynaklı nüfusunun hızla azalması ve ülkenin çalışan insan gücünü yurt dışından temin etmek istemesiyle açıklanabilir. Almanya 2000 yılında 0,9 milyon, 2010 yılında 0,5 milyon, 2018 yılında ise 1,1 milyon mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Tanzanya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Burundi'den yoğun miktarda mülteci alan bir ülkedir. Tanzanya'nın 2000 yılında aldığı mülteci miktarı (0,6 milyon kişi) çok değişmemekle birlikte sonraki yıllarda ilk beşte görülmemektedir. ABD, 0,5 milyon mülteci ile 2000 yılında en fazla mülteci alan ülkeler listesinde beşinci sırada yer almaktadır. 2001 yılında Vatansızlık Kanunu'nun kabulü ile ülkedeki mülteci sayısında azalma görülmüş; ancak 2004 yılında Somalili mülteciler ve 2008 yılında Myanmarlı ve Butanlı mülteciler ülkeye kabul edilmiştir. 2016 yılında ABD'nin kabul ettiği 40.000'den fazla göçmenin çoğunluğunu Myanmar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Somalili mültecilerin oluşturmasına rağmen 2010 ve 2018 yıllarına ait listede ABD'nin adı görülmemektedir. 2010 yılında listede üçüncü sırada Suriye Arap Cumhuriyeti yer almaktadır. 2005 yılında Suriye'de toplam 0,02 milyon kişi mülteciyken 2006 yılında bu sayı aniden 0,72 milyona yükselmiştir. 2010 yılına gelindiğinde ise Suriye'deki mülteci sayısı 1 milyonu bulmuştur. Bu durum 2003 yılında başlayan ABD'nin Irak'ı işgal girişimi ve 2006 yılında çatışmaların artması ile 2006 yılında Lübnan-İsrail Savaşı nedeniyle Lübnanlı mülteciler Suriye'ye sığınmasından kaynaklanmaktadır. 2011 yılında ise Suriye'de iç savaşın patlak vermesiyle mülteci sayısı günbegün azalmıştır. 2010 yılında listede beşinci sıradaki ülke Ürdün'dür. Ürdün de yakın çevresinde gerçekleşen işgal hareketleri, terörizm ve iç savaşlardan etkilenen bir ülkedir. ABD-Irak ve Lübnan-İsrail savaşları Ürdün'de de demografik açıdan değişiklikler meydana getirmiştir. 2010 yılında Ürdün, topraklarında 0,4 milyon mülteci barındırmaktaydı. 2018 yılına kadar Ürdün'deki mülteci sayısı sürekli artış gösterse de 2018 yılında bahsi geçen listede Ürdün yer almamaktadır. 2018 yılında en büyük değişikliğin Türkiye'deki mülteci sayısında olduğu gözlemlenmektedir. İlk iki dönemde birinci sırada olan Pakistan 2018 yılında ikinci sıraya düşmüştür. 2013 yılında kadar 0,2 milyon civarlarında dolaşan mülteci sayısı; 2013'te 0,6 milyon, 2014'te 1,6 milyon, 2015'te 2,5 milyon, 2016'da 2,9 milyon, 2017'de 3,5 milyon ve son olarak 2018'de 3,7 milyona ulaşmıştır. Türkiye, 6 yıl gibi bir sürede mülteci sayısını 3,5 milyon artırmıştır. Bu durum daha önceden de bahsedildiği gibi Türkiye'deki mülteci, sığınmacı ve geçici koruma altındaki sığınmacı tanımlarının uluslararası hukuktan farklı olmasından kaynaklanmaktadır. 2018 yılında üçüncü sırada yer alan Uganda aynı yıl içinde toplam 1,2 milyon mülteciye ev sahipliği yapmıştır. Ülkedeki mültecilerin çoğunluğunu Güney Sudanlılar oluşturmaktadır. 2018 yılında Güney Sudan'dan ciddi miktarda mülteci alan bir diğer ülke ise Sudan Cumhuriyeti'dir. Güney Sudan'ın 2011 yılında Sudan Cumhuriyeti'nden ayrılması nedeniyle özellikle sınırda yaşan insanlar ve komşu ülkeden sığınma talep eden halklar Sudan Cumhuriyeti'nde mülteci olarak kabul edilmiştir.

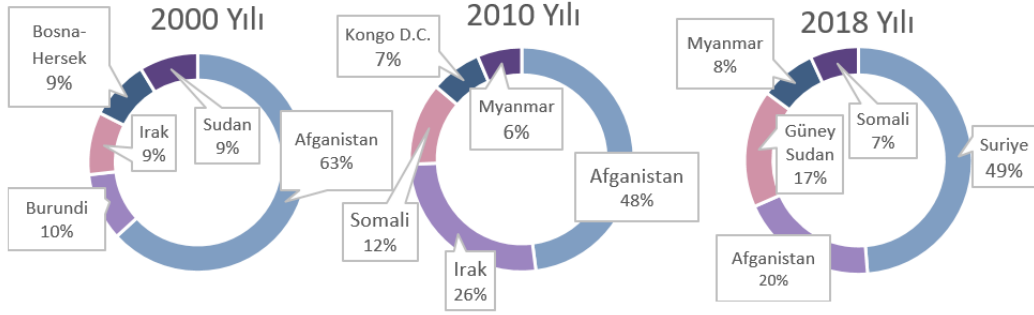
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 5.Yıllara Göre En Fazla Mülteci Barındıran Ülkeler

21. asırda en fazla mülteci veren bölgelere bakıldığında az gelişmiş ve çoğunlukta gelişmemiş ülkelerin listede yer aldığı görülmektedir. Bahsi geçen ülkelerde çoğunlukla etnik ve dini sebeplerle iç çatışmalar görülmekte veya ülkede doğal kaynakların varlığı nedeniyle terör örgütleri aracılığıyla veya doğrudan işgal girişimi neticesinde insanlar göçe zorlanmaktadır. 2000 yılında dünyada en fazla mülteci veren ülke 3,6 milyon kişi ile Afganistan'dır. 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesinden 2014 yılına kadar Afganistan Dünya'da en fazla mülteci veren ülke olmuştur. Bu tarihten sonra ilk sırayı Suriye almış Afganistan ise ikinciliğe gerilemiştir. Ülkede siyasi çatışma ve yoksulluk nedeniyle Burundililer mülteci konumuna düşmüştür. Genellikle komşu ülkelere sığınan Burundililerin en fazla iltica ettikleri ülkeler Ruanda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Tanzanya'dır. 2000 yılında üçüncü sırada Irak yer almaktadır. 1990-1991 yılları arasında Irak'ın Kuveyt'e saldırması sonucu 1.Körfez Savaşı meydana gelmiş, Irak'ın savaşı kaybetmesiyle ülke, ABD tarafından ağır yaptırımlara maruz kalmıştır. Gıda bulmakta dahi zorlanan Iraklılar başka ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. 2000 yılında toplamda 0,5 milyon mülteci veren Irak, 2010 yılında 1,7 milyon mülteci vermiştir. Iraklı mülteciler en fazla Suriye, Ürdün, Türkiye gibi ülkelerde bulunmaktadır. 2000 yılında dördüncü sırada yer alan ülke 0,5 milyon mülteci ile Bosna-Hersek'tir. 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşında yaklaşık 150-260 bin arasında insan ölmüş 4 milyona yakın insan ise evini terk etmiştir. 2010 yılında üçüncü sırada 0,7 milyon mülteci ile Somali görülmektedir. Somali'nin mülteci vermesinde doğal ve beşeri nedenler bir arada bulunmaktadır. Kurak geçen hava koşulları, toz fırtınaları ve su baskınlarına ilaveten ülkenin iç siyasetinde kargaşa ve İngiltere, İtalya, ABD, Etiyopya gibi ülkelerin Somali'nin iç işlerine karışması ülkenin fazla sayıda göç vermesine neden olmuştur. 2010 yılında iç savaş nedeniyle ülke dışına göç veren diğer ülkeler de Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Myanmar'dır. İki ülke de 2010 yılında 0,4 milyon mülteci vermiştir. 2018 yılına ait grafikte en dikkat çeken unsur daha önceleri en fazla mülteci kabul eden ülkeler listesinde yer alan Suriye'nin 2018 yılı en fazla mülteci veren ülkeler arasında ilk sırada yer almasıdır. 2011'de Suriye'de iç savaş yaşanması bu durumu tetikleyen en büyük unsurdur. 2018 yılında toplamda 6,7 milyon mülteci veren Suriye'de, kendi vatandaşlarının yanı sıra daha önce ülkesine sığınan Iraklı, Lübnanlı ve diğer mültecilerin de ikinci bir zorunlu göçe maruz kaldığı düşünülebilir. 2018 yılı grafiğinde dikkat çeken son ülke Güney Sudan'dır. 2018 yılında toplam 2,3 milyon mülteci veren Güney Sudan'ın en fazla iltica talebini Uganda ve Sudan gibi ülkelere yaptığı daha önce belirtilmişti.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 6. Yıllara Göre En Fazla Mülteci Veren Ülkeler

GÖÇE VE GÖÇMENLERE YARDIM EDEN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İLE FAALİYET TÜRLERİ

Göçmenlere yardım eden sivil toplum kuruluşları faaliyet sınırlılıklarına, faaliyet gösterilen yere ve kişiye göre çeşitli türlere ayrılabilir. Faaliyet sınırlılıklarına göre STK'lar yerel, ulusal ve uluslararası olarak ifade edilebilir. Yerel STK'lar daha ziyade ülke içindeki köy derneklerinden meydana gelmektedir. Ulusal STK'lar ülke içinde belirli bir alana göre faaliyet yürüten örgütlerdir. Bu STK'lar gelen göçmenler içinde kendi amacına uygun olanlara yardım edebilirler. Çocuk işçilere karşı olan bir derneğin mülteci çocukların çalıştırılmasına dair önlem alması ulusal sivil toplum kuruluşlarının göç ve göçmene yönelik faaliyetleri arasında sayılabilir. Uluslararası sivil toplum kuruluşları ise etki alanı en geniş ve en sistematik çalışan örgüt türüdür. Genellikle ekonomik gelirleri sağlamdır ve birkaç örgütle birleşmiş olabilirler.

Mekâna göre STK'lar; sıcak çatışma bölgesinde faaliyet gösterenler ve sığınılan bölgede faaliyet gösterenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrıma göre özellikle acil ve temel ihtiyaçları karşılayan STK'ların daha ağırlıklı olarak sıcak bölgelerde faaliyet gösterdikleri söylenebilir. Kişiyeye göre faaliyetler ise STK'ların kuruluş amaçlarında yöneldikleri hedef kitleler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu ayrımda farklı ihtiyaçlara sahip toplumun farklı kesimleri dikkate alınmaktadır. Zorunlu göç sebebiyle mağdur olmuş kadınların haklarını savunan ICAN ve KADEM; çocuk haklarını savunan UNICEF ve Maya Vakfı bu tarz sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak verilebilir. Ayrıca engelliler, yaşlılar ve hayvanlar için de faaliyet yürüten dernek ve vakıflar bulunmaktadır. Faaliyet türlerine göre STK'lara üçüncü bir tür olarak; göçe dair çalışmalar yapan STK'ların faaliyetlerini düzenleyen ve geliştiren, bu dernek ve vakıflar arasında organizasyonu sağlayan örgütler verilebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının göç edilen ülkedeki faaliyetleri acil yardımlar, temel ihtiyaçların karşılanması ve diğer ihtiyaçlar olmak üzere üçe ayrılabilir. Temel ihtiyaçlar, sığınmacının ülke sınırından geçtiği andan itibaren ilk ihtiyacı olan gıda, giyecek ve barınma gibi yardımları kapsamaktadır. Temel ihtiyaçlar ise ikinci düzey ihtiyaçlar olarak nitelendirilebilir. Bu faaliyet türünde sığınmacının sağlık, eğitim, nakdi yardım ve istihdam gibi yaşamını devam ettirebilmek için ihtiyacı olan temel şartların oluşması sağlanmaktadır. Bahsi geçen ikinci basamak ihtiyaçlardan sağlık ve eğitim ihtiyacı nispeten nakdi yardım ihtiyacı ise kısmen sağlansa da ülkeden ülkeye değişimle beraber çoğunlukla istihdam ihtiyacı karşılanamamaktadır. STK'ların sığınılan ülkedeki üçüncü basamak ihtiyaçlara dair faaliyetleri ise psiko-sosyal destek, hukuki destek, hassas gruplara karşı güvenlik, bilinçlendirme, adres tespiti,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kimliklendirme, farkındalık faaliyetleri, hak savunuculuğu, yardımların eşit şekilde dağıtılmasının denetimi, göçmen uyumunu kolaylaştıracak yazılım ve uygulamalar geliştirmek şeklinde sıralanabilir. STK'ların göç veren ülkedeki faaliyetlerine bakılacak olursa ilk sırada yine gıda, barınma, giyecek gibi acil ihtiyaçlar gelmektedir. Akabinde insanların kullanabileceği dini ve sosyal alanların oluşturulması önem arz etmektedir. Bu anlamda okul, hastane, ibadethane, yetimhane, kültür merkezi gibi alanlar inşa edilebilmektedir. STK'ların sıcak bölgedeki son faaliyet türü ise doğrudan ihtiyaç sahiplerinden ziyade bölgede gerçekleşen olayın ve doğurduğu sonuçların araştırılıp incelenmesine yöneliktir. Bu anlamda inceleme ve raporlama; sivillerin korunması, esirlerin kurtarılması, kayıpların bulunması krizlerin sonlandırılması amacıyla insani diplomasinin geliştirilmesi, insan kaçakçılığı ile mücadele, göçün kolaylaştırılması ve düzenlenmesi STK'ların diğer faaliyetleri arasındadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

2019 yılının henüz tamamlanmadığı şu günlerde dünyada uluslararası göçmen sayısı 272 milyon, 2018 yılındaki mülteci sayısı ise yaklaşık 26 milyondur. Bu sayılar isteğe bağlı veya zorunlu olsun insanların artık aynı ülkede uzun süre yaşa(ya)madığını göstermektedir. Göçmenlerin yarısından fazlası Avrupa ve Amerika kıtalarında yaşamaktadır. Fakat Amerika kıtasında özellikle son 10 yılda isteğe bağlı göçlerde azalma görülmektedir. Afrika kıtasında göçler ise son yıllarda artma eğilimine girmiştir. Buradaki göçler kıtalararası olmaktan ziyade kıtanın kendi içinde gerçekleşmektedir. Okyanusya kıtası bahsi geçen beş kıtanın içinde en az göçmen alan kıtayı oluşturmaktadır. Bunda devlet politikalarının yanı sıra kıta yüzölçümünün küçük olması, diğer kıtalara uzaklığı, doğal çevre koşullarının zorlu şartlar içermesi gibi unsurlar da söz konusudur. Göç alan ülkelere bakıldığında Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarının aldığı göçmen sayısı birbirine yakın iken verdikleri göçmen sayısının birbirinden fazla olduğu görülür. Bunda kıtaların yüzölçümü, kıtalarda bulunan ülke sayıları, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve ülke nüfus miktarları gibi etkenler rol oynamaktadır.

21. asırda isteğe bağlı en fazla göç alan ülke ABD'dir. Onu Rusya ve Almanya izlemektedir. Bu anlamda ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerin göçmenler tarafından sıklıkla tercih edildiği görülmektedir. En fazla göç veren ülkelere bakıldığında ise özellikle son 10 yılda birinci sırada Hindistan gelmektedir. Nüfusun kalabalık, refah seviyesinin düşük, iş alanının az olması gibi nedenler Hintli nüfusu ABD gibi ülkelere göç etmeye sevk etmiştir. Hindistan'dan sonra ikinci sırada Meksika bulunmaktadır. O da sınır komşusu olan ABD'ye en fazla göç eden ülkeler arasında yer almaktadır.

21. asırda yaşanan zorunlu göçlere bakıldığında göçmenlerin en fazla Asya kıtasından gelmesi dikkat çekmektedir. Göçün çoğunlukla iç savaşlar ve terör olaylarından kaynaklandığı görülmektedir. Yüzyılın ilk on yılı Afganistan en fazla mülteci veren ülke konumundayken 2011 Suriye iç savaşından sonra bu durum değişmiş ve Afganistan ikinciliğe gerilemiştir. Suriye gibi bazı ülkelerin yüzyılın başında en fazla mülteci kabul eden ülkeler arasında yer alırken son 6-7 yıldır en fazla mülteci veren ülkelerin arasında yer alması ilginçtir. Ayrıca Suriyelilerin göç ederken daha önceleri Suriye'ye iltica eden mültecilerin ikinci bir göçe maruz kalmış olması da muhtemeldir. En fazla mülteci ve sığınmacı kabul eden ülkeler genellikle sorunlu bölgenin çevresinde bulunan ülkelerdir. Buradaki tek istisnai ülke Almanya'dır. Almanya'nın mülteci kabul etmesindeki neden ise ülke ekonomisinden kaynaklanmaktadır.

Yapılan incelemeler sonucunda göç ile ilgili faaliyet yürüten gelişmiş ülkelerdeki ve uluslararası STK'ların birincil ve ikincil ihtiyaçlardan ziyade üçüncül ihtiyaç türlerine yöneldikleri tespit edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Gelişmekte olan ülkelerdeki veya yerel ölçekteki STK'lar ise tanınırlığı az olması, yeterince gelir kaynağı bulamaması gibi nedenlerle ancak acil ihtiyaçları ve kısmi temel ihtiyaçları karşılayabilmektedirler. Ayrıca STK'ların iltica edilen ülkedeki göçmenlerden ziyade sıcak noktadaki halka daha fazla yardım götürdüğü tespit edilmiştir. Bu sayede hem olay anında ilk müdahale gerçekleştirilmekte hem de ihtiyaç sahiplerinin bu vesileyle komşu ülkelere göç etmesini engellemek amaçlanmaktadır. İnanç temelli STK'ların ise göçmenler üzerinde daha aktif rol aldığı görülmektedir.

Ulaşılan diğer sonuçlar şu şekildedir; 21.yüzyılda dünyada hem isteğe bağlı hem de zorunlu göç bağlamında insan hareketliliğinin arttığı gözlemlenmiştir. 21. asırda göçe etki eden olaylar, doğal olmaktan ziyade insan kaynaklıdır. Asya, Avrupa ve Amerika kıtalarında göç tek yönlü olmayıp, çift yönlü sürekli bir akış mevcuttur. 21. asırda Dünya'da büyük göç dalgalarına sebep olan savaş ve terörizm gibi olaylar daha ziyade gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelere yaşanmaktadır. İsteğe bağlı göçlerde mesafenin sınırlandırıcı bir etkisinin bulunmamaktadır. Zorunlu göçlerde amaç ilk etapta en yakın ülkelere sığınmak olsa da iltica taleplerinin genellikle gelişmiş ülkelere yapıldığı görülmektedir. Zorunlu göçmenin yaşamak istediği ülkeye ulaşana değin farklı ülkelerde farklı zaman diliminde yaşadığı ve böylece ülke dışına yapılan göçlerde de kademeli göç olgusunun mevcut olduğu tespit edilmiştir. Yüzölçümü küçük ve az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere gitmekten ziyade kendilerine kapılarını açan komşu ülkelere gitmeyi tercih ettikleri görülmüştür.

Sonuç olarak; 21. asrın ilk çeyreğinde göçmenlerin en fazla sosyo-ekonomik sebeplerle ülkelerini terk ettiği görülmektedir. Göç esnasında gidilecek ülkenin seçiminde mesafenin dikkate alınmaması ulaşılan diğer bir sonuçtur. Özellikle zorunlu göçlerde hangi ülkeye gidileceği konusu, göçmen kabul eden ülke politikalarıyla yakından ilgilidir. Bu duruma rağmen mültecilerin yasadışı yollar ile istedikleri ülkelere ulaşma teşebbüsleri, devlet politikalarının bir noktada yetersiz kaldığını göstermektedir. STK'ların göç alan ve göç veren ülkelerdeki faaliyetleri, temel ihtiyaçların karşılanması noktasında yardım sağlasa da göçmenlerin ve göç eden kitlelerin psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarının giderilmesinde yetersiz kalmaktadır. Ayrıca STK'lar tarafından Türkiye, Pakistan, Uganda gibi ani ve yoğun bir göç dalgasına maruz kalan ülkeler için mülteci ve yerli halkın uyumuna yönelik çalışmalar nicelik ve nitelik bakımından artırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Kaya, İ., & Yılmaz Eren, E. (2014). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu / Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri (s. 81). Ankara: SETA.
- Yıldız, Yücel, S. (2017). Avrupa'nın Mültecilerle İmtihanı (Analiz Sy 221; s. 31). İstanbul: SETA.
- Ergül, E. (2012). Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri. Türk İdare Dergisi, (475), 213-228.
- Perruchoud, R., & Redpath - Cross, J. (Ed.). (-). Göç Terimleri Sözlüğü (Uluslararası Göç Hukuku) (2. bs). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Sertkaya Doğan, Ö. (2019). Türkiye Nüfus Coğrafyası. İçinde Türkiye Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2016). BEŞERİ COĞRAFYA İnsan-Kültür-Mekan (16. bs). İstanbul: Çantay Kitabevi.
- <https://migrationdataportal.org> erişim tarihi 29.11.2019
- <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri> erişim tarihi 29.11.2019

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

<https://www.refugeesinternational.org/> erişim tarihi 29.11.2019

<https://www.wango.org/> erişim tarihi 29.11.2019

<https://www.ihh.org.tr/> erişim tarihi 29.11.2019

<https://www.iom.int/observer-status-0> erişim tarihi 29.11.2019

Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Hayattaki Rolü Üzerine: Çanakkale Güç Birliği Platformu Derneği

Dr. Öğretim Üyesi, Recep FEDAI¹

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gamze AYDIN²

ÖZET:

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), toplumsal sorunların gündem oluşturularak kamuoyuna yansıtılmasında ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesinde önemli bir aktör konumundadır. Kamu politikaları uygulanmadan önce ilgili aktörlerin görüşlerinin alınması ise toplumsal mutabakatın sağlanması açısından yaygın bir etkiye sahiptir. Bu çalışmada yerel demokrasi ve katılım örneği olarak STK'ların rolü ele alınarak Çanakkale ili örnek olarak seçilmiştir. Çalışmanın amacı, STK'ların yerel demokrasinin güçlenmesine ne gibi etkilerinin olduğunun araştırılmasıdır. Buna ilave olarak çalışmada STK'ların ulusal düzeyde politika yapımına etkileri olup olmadığının cevabı aranmaktadır. Bu doğrultuda Çanakkale Güç Birliği Platformu Derneği örnek olay incelemesi olarak seçilmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının sosyo-ekonomik hayata katılımları bağlamında bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, yüz yüze görüşme tekniği kullanılmış; bu çerçevede açık uçlu sorular sorularak çalışmaya dair sınırlamalar yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda derneğin çalışmaları, faaliyet alanları, yönetime katılım mekanizmaları ve bunların geliştirilmesine yönelik projeler değerlendirilmiştir. Derneğin hedefleri çerçevesinde yer alan; uyuşturucu ile mücadele, kadınların sosyo-ekonomik hayata katılımlarının sağlanması, mesleki becerilerin kazandırılması gibi faaliyetleri bir STK olarak ilgili politika yapıcıları ile olan ilişkileri analiz edilmiştir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, demokrasi, katılım, Çanakkale, güçlü kadınlar.

Jel Kodu: L31, D73, J16

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lapseki Meslek Yüksekokulu, recepfedai@comu.edu.tr

² Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi, gamze.aydin.55@hotmail.com

On the Role of Non-Governmental Organizations in Socio-Economic Life:

Çanakkale Forces Platform Association

1. Asistant Prof. Recep FEDAI¹

2. Graduate Student, Gamze AYDIN²

ABSTRACT:

Non-Governmental Organizations (CSOs) are an important actor in creating social issues and reflecting them to the public and developing solutions for them. Obtaining the views of the relevant actors before the implementation of public policies has a widespread effect in terms of achieving social consensus. In this study, the role of NGOs as an example of local democracy and participation is discussed and Çanakkale province is chosen as an example. The aim of the study is to investigate the effects of NGOs on the strengthening of local democracy. In addition, the study seeks to determine whether NGOs have an impact on policy making at national level. In this direction, Çanakkale Forces Platform Association is selected as case study an interview was held in the context of the participation of NGOs in socio-economic life. Face to face interview technique was used in the study; In this context, open-ended questions were asked and limitations were made. As a result of this study, the activities of the association, areas of activity, participation mechanisms in management and projects aimed at developing them were evaluated. Within the framework of the objectives of the Association; activities such as combating drugs, ensuring women's participation in socio-economic life, and gaining professional skills were analyzed as an NGO.

Keywords: civil society organizations, democracy, participation, Çanakkale, strong women

JEL Code: L31, D73, J16

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, recepfedai@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, gamze.aydin.55@hotmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Sivil toplum kuruluşları resmî kurumların dışında kalan ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukukî ve çevresel amaçları doğrultusunda ikna ve eylemler ile faaliyet gösteren, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esası ile alan, kâr amacı gütmeyen ve siyasete yönelik resmi olmayan kuruluşlardır (Talas, 2011: 29).

Sivil toplum kuruluşlarında insanların gönüllülük çerçevesi içerisinde faaliyet göstermeleri dayanışmayı beraberinde getirdiğinden dolayı toplumdaki güven sağlanmaktadır (Oktay ve Pekküçükşen, 2019:16). Sivil Toplum Kuruluşları, halkın taleplerinin yönetime iletilmesinde en önemli araçlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Yerel talepleri yerel yönetimlere iletmede, siyasal katılımı ve bu yolla yerel demokrasinin gelişimini sağlamada önemli bir aktör konumunda olmakla beraber; yerel anlamda siyasal katılımın sağlanabilmesi için ilgi, önemseme, bilgi ve eylemin bir arada olması gerekmektedir. Dolayısıyla halk üzerinde bu etkiyi sağlayabilecek olan aktör büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarıdır.

Sivil toplum kuruluşları, siyasal katılım anlamında -özellikle 1980 sonrasında- katılımı artırmaya ve demokrasiye yönelik çalışmalara öncülük ederek ön plana çıkmıştır. Güçlü bir yerel demokrasinin ulusal düzeyde de güçlü bir demokrasiyi doğuracağı inancıyla, yerel yönetimleri demokratikleştirme çabalarının hız kazanması ile birlikte sivil toplum kuruluşları bu çabaların en önemli aktörlerinden birisi olarak önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada toplumsal sorunların gündem oluşturularak kamuoyuna yansıtılmasında ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesinde önemli bir aktör konumunda olan sivil toplum kuruluşlarının yerel demokrasi bağlamında rolü ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca sivil toplum kuruluşlarının oluşum süreci, Türkiye’de yıllara göre gelişimi, kadın örgütlenmelerinin ortaya çıkışında etkili olan nedenler değerlendirilmektedir. Son olarak çalışmayı daha da somutlaştırmak adına bir sivil toplum kuruluşu örneği olan Güçlü Kadınlar Derneği ile yapılan görüşmeye yer verilerek konuya ilişkin sonuç ve öneriler ele alınacaktır.

Bu çalışma ile amaçlanan bir diğer gaye ise toplumsal ve kültürel baskılardan kaynaklı olarak kadınların sosyo-ekonomik hayatta yeterince yer alamamalarının nedenlerini araştırmak ve kadınların siyasi ve mesleki alanda topluma kazandırılmalarına yönelik çözüm yollarını aramaktır. Bu çalışma kadınların sosyo-ekonomik ve siyasal bağlamda topluma kazandırılmalarına yönelik bir çerçeve içinde sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda sivil toplum kuruluşu olarak Güçlü Birliği Platformu Derneği ve Güçlü Kadınlar ile görüşme yapılarak çalışma alanları, faaliyetleri ve çözüm önerileri araştırılmıştır (Fedai ve Aydın, 2019: 61).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ OLUŞUM SÜRECİ

Bu başlıkta sivil toplum kuruluşlarının oluşum süreci; Türkiye’deki gelişim üzerinden ele alınarak dönemselsel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede 1945-1960 yılları arasında çok partili yaşama

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

geçiş sonrası oluşan gelişmeler incelenmiş; 1980'den sonrasında ise sivil toplum kuruluşlarının demokratikleşme adına önemli bir aktör konumuna gelişi değerlendirilmiştir.

Sivil toplum kuruluşları devlet örgütü dışında kalan siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal faaliyetleri yürüten gönüllülük esasına dayalı, siyaseti etkilemeye yönelik resmi olmayan kuruluşlardır. Diğer bir tanıma göre 'sivil toplum, "tarihsel geçmişi Aristoteles'e kadar götürülen, kişinin kendisine ait olarak kabul edilen temel hak ve özgürlüklerini rahatça kullanabildiği sivil alan düşüncesine dayanmaktadır" (Kaypak, 2012: 180). İnsanlar özgür bir ortamda haklarını sorgulayabilmekte ve temel hakların kazanılması doğrultusunda birliktelikler kurabilmektedir. Bu durumda sivil toplum kuruluşları insanların özgürce örgütlenebildiklerinin bir göstergesi konumundadır (Gök, 2014). Sivil toplum kavramının Türkiye'deki gelişimine bakıldığında ise bunu dönemsel olarak incelemek zaruri görülmüş ve aşağıda buna uygun bir başlıklandırma tercih edilmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Türkiye'de Gelişimi

1945-1960 Dönemi

1945 yılından önceki döneme bakıldığında Türkiye'de tek parti dönemi uygulamalarının da etkisi ile sivil toplum kuruluşlarına oldukça az yer verildiği söylenebilir. Söz konusu dönemde sivil toplumu oluşturan fikir, ideoloji, parti, dernek gibi oluşumlar etkinlik gösterememiştir. 1945'ten sonra 1950'de Demokrat Parti'nin kurulması ile başlayan süreçte sivil toplum kuruluşlarında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Diğer bir ifade ile 1950'de başlayan çok partili yaşam sivil toplum ile ilgili yeni bir dönemi beraberinde getirmiş ve sivil toplumun gelişmesine önemli katkılar da bulunmuştur. Demokrat Parti dönemi sivil toplum oluşumlarının sayısının arttığı bir dönem olmuştur (Özkiraz ve Aslanel, 2015: 10). Aynı zamanda sendikalar da kendi aralarında 1950'den itibaren birlik örgütlenmelerine gitmişlerdir. 1950'li yıllardan sonra toplumsal farklılaşmanın da meydana gelmesi ile birlikte ülkedeki sivil toplum örgütlenmelerinin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır.

1980 Dönemi

1980'li yıllardan bu yana sivil toplum kuruluşlarının niteliksel gelişimlerinde ve devlet toplum ilişkilerinin demokratikleştirilmesine yönelik taleplerde belirgin artış yaşanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, hak ve özgürlüklere yönelik yeni bir dilin oluşması ve bireysellik kavramının katılımcı demokrasi ile birlikte bu fikirlerin topluma benimsetilmesi bağlamında oldukça önemli bir role sahip olmuşlardır. Sivil toplum kuruluşları, toplumsal hayatı otoriteye bağlı kalmadan etkili kılmaya çalışmakta ve toplumun hiyerarşik olarak yukarıdan aşağıya doğru yönetilme şeklini eleştirmekte, yurttaşlık olgusunu bireysellik, çoğulculuk ve demokrasi taleplerini içeren hak ve özgürlükler üzerine konumlandırılmış demokrasi ile etkin bir yurttaşlık kavramına dönüştürme girişimlerinde bulunmaktadır (Keyman, 2006: 28).

2000 ve Sonrası Dönem

Sivil toplum kuruluşlarını demokratikleşme açısından etkin bir aktör olarak algılamalarına neden olan tarihsel sürecin kaynağını uluslararası ve yerel gelişmeler oluşturmaktadır (Keyman, 2006: 30). 2000'li yıllarda sivil toplum kuruluşları siyasal bağlamda ve demokratikleşme alanında oldukça önemli bir aktör olarak anılmaya başlamıştır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının sayı bakımından artış

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

göstermesi ve tüm toplumda yaygınlık göstermeye başlaması bu dönemde önemli bir unsur olmuştur.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı ise kadınların sosyo ekonomik açıdan katılım mekanizmalarına nasıl dahil oldukları ile ilgilidir. Kadınların sosyo-ekonomik hayatta kendilerini konumlandırma biçimi olarak sivil toplum kuruluşlarının önemli rol oynadığı ifade edilmelidir.

Kadınlara yönelik çalışmalarda kadınların bireysel ve toplumsal yaşamlarını desteklemek ve kapasitelerini geliştirebilecekleri platformlar oluşturulduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda amacıyla faaliyetlerini 1986'dan bu yana devam ettiren en köklü sivil toplum kuruluşlarından biri konumundaki Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) en iyi örnektir. Diğer yandan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (2019) verilerine göre yetmiş altı sivil toplum kuruluşu, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi verilerine göre altı yüz yirmi üç örgüt bulunmaktadır (Aydın ve Gürbüz, 2018:6).

KADIN ÖRGÜTLENMELERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE NEDENLERİ

Bu başlıkta kadın örgütlenmelerinde toplumun ataerkil yapısı başta olmak üzere fiziksel, toplumsal ve siyasal bağlamda kadınların yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır. Toplumdaki yaygın değer ve rollere göre yetişen kadınların çoğunluğu, iş yaşamları nedeniyle aile içinde bir rol çatışması yaşamaktadır.

Kadınların fiziksel olarak erkeklerden daha zayıf görülmesi, çeşitli dinlerin kadınlara karşı önyargıları, toplumların kültürel ve sosyal değerleri ve geleneksel toplum çevresinin meydana getirdiği sorunların başlıcaları olarak sıralanabilir. Bunların yanı sıra kadınlara toplumsal düzenin içinde biçilen rollerde; - birincil görevler olarak algılanan annelik ve çocuk bakımı dışında- kadının bir birey olduğu topluma ispatlanmaya çalışılmaktadır. Kadına yüklenen sosyal roller gereği kadınların eğitim ve çalışma hayatından el çektirilmesi ile birlikte kadınlar çalışma hayatı ve işgücü piyasasında çekingen bir tavır sergilerken; çalışma oranlarının düşüklüğü de bu durumu kanıtlamaktadır (Aydın ve Gürbüz, 2018:64). Siyasal katılım alanından bakıldığında ise kadınların siyasal alanda haklarını kazanmış olmalarına rağmen kadının temsil sorunu da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir katılım sorunudur.

Yöneticilik Bağlamında Kadının Rolü

Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör alanında üst düzey yöneticiliklere bakıldığında kadının kurul ve komitelerde temsil düzeyinin düşük olduğu görülebilmektedir (Besler ve Oruç, 2010:10/1). Genel olarak bakıldığında ülkemizde ve dünya çapında yöneticilik erkek işi olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan ise yönetimin cinsiyetinin olmaması ve yöneticide bazı özelliklerin belirgin olarak kendisini göstermesi gerekmektedir. Bu özellikler; risk alma, cesaret, rekabete yatkınlık şeklinde örneklendirilebilmektedir. Bu tür davranışların erkeklerde daha fazla var olduğuna yönelik algı, yöneticilik görevinin erkek işi olarak algılanmasına yol açmaktadır. Diğer taraftan "yönetim ve yönetici tartışmalarına salt bir cinsiyet ayrımcılığı ile bakmak yerine bir yöneticiyi etkileyen değerleri ortaya koyarak kadın-erkek yöneticinin bu değerler açısından durumunun değerlendirilmesi, "iyi yönetmek" ve "iyi yönetici olmak" tartışmalarına açıklık getirmek açısından önem arz etmektedir" (Negiz ve Yemen, 2011: 197).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Eğitim Bağlamında Kadının Rolü

Eğitim hakkı tüm toplumda eşit ve etkili kullanıldığında bireyin gelişimi üzerinde son derece etkili olma eğilimindedir (Özaydınlık, 2014: 33). Modern toplumun, çağdaş ve üretken bir yaşamın ön koşullarından biri konumunda olan eğitim kavramı, günümüzdeki hızlı değişim ve gelişim sürecine uyum sağlama konusunda oldukça önemli olan bir kavramdır. Bir toplumun bireylerine vereceği eğitimin niteliği, toplumun tüm kesimlerini kapsaması açısından büyük öneme sahiptir. Bireylerin toplumda etkili bir role bürünmesi; toplum içinde uyumu sağlayabilmesi; kişilik haklarını tanınması ve kullanabilmesi ile sıkı bir ilişki içindedir. Diğer hakların bilinmesi ve kullanılması açısından eğitim, bu noktada son derece önemlidir. Fakat kadın, eğitim ve işgücü alanında toplumda yeteri kadar yer bulamamaktadır. Sivil toplum kuruluşları bu noktada kadınları bilinçlendirme ve eğitime teşvik etme alanında faaliyetler yürütmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2012).

Çalışma Hayatı Bağlamında Kadının Rolü

Kadınların işgücü hayatında ve ekonomik kalkınmaya katılım alanında erkeklere nazaran daha geride olduğu söylenebilir. Çakır'ın (2008: 31) yaptığı bir çalışmada iş gücüne katılım oranlarının yıllara göre dağılımına bakıldığında kadınların iş gücüne katılım oranlarında da sürekli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir. Kadının çalışma yaşamında yeterince yer bulamaması işgücüne katılamama ve işgücü piyasasında ayrıma maruz kalma şeklinde kendini göstermektedir. Bunun haricinde çalışma hayatı "kadınlara sadece ekonomik özgürlük sağlamamakta, bunun yanı sıra özgüvenlerini ve toplumsal saygınlıklarını arttırmakta, aile içindeki konumlarını da iyileştirmektedir" (Küçük, 2015:4).

Kadınlar iş gücü alanında erkeklere nazaran daha kayıt dışı kalmaktadırlar ve bu durum da kadınların toplumda özgüvensiz hissetmelerine, ekonomik özgürlüklerini elde edemeyerek ataerkil toplum yapısına ayak uydurmak zorunda kalmaya ve bağlılığa itmektir. Kadınların çalışma hayatında kendilerine yeterince yer bulamamalarının nedeni kadının güçlenmesinin önünde de bir engel olarak görülmektedir (Küçük, 2015:7).

Siyasal Bağlamda Kadının Rolü

Siyasal bağlamda değerlendirildiğinde kadınların Türkiye'de 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı kazanmaları ve 1935 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde -meclise girmeye hak kazanan on yedi kadın milletvekili ile- siyasi bakımdan kadın hakları zirveye ulaşmıştır (Gökçimen,2008:10). Ancak günümüzde haklarını elde etmelerine rağmen kadınların meclisteki yerinin azlığı ve siyasete katılımı oldukça çekingen davrandıkları görülmektedir. Günümüzde yerel demokrasi ve siyaset alanında kadınlar çoğunlukla haklarını elde etmişlerdir; ancak, katılım açısından değerlendirildiğinde bu oranların oldukça az olduğu ifade edilmelidir. Sivil toplum kuruluşları bu noktada kadınları bilinçlendirme ve teşvik etme alanında faaliyetler yürütmekte ve kadını her alanda topluma kazandırma çalışmalarını sürdürmektedir.

Tüm bu sorunlara ve karşılaşılan engellere karşı eğitim, sağlık, basın, siyaset gibi birçok alanda ilkleri gerçekleştiren kadınlar örnek verilebilmektedir. Siyasal alanda ilk kadın başbakan Tansu Çiller, ilk kadın bakan Türkan Akyol, ilk kadın vali Lale Aytaman iken; diğer alanlarda ise ilk kadın doktor Safiye Ali, ilk kadın avukat Süreyya Ağaoğlu, ilk kadın savaş pilotu ise Sabiha Gökçen vs. örnek gösterilebilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

YÖNTEM

Çalışma kapsamında Güçlü Kadınlar Derneği ile birtakım görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda açık uçlu sorular sorulmuştur. Araştırmada katılımcılardan elde edilen veriler sunulmadan önce örneklemin özelliklerini net bir şekilde ortaya koymak amacıyla yapılan görüşmede dernek başkanı ve yardımcısı ile yüz yüze görüşme yapılmış ve bu doğrultuda veriler derlenmiştir.

Bu çalışmada güçlü kadınlar derneğinin seçilmesindeki amaç kadınlara yönelik faaliyet gösteren diğer derneklerin İstanbul merkez olarak diğer illerde örgütlenmiş olmalarına nazaran; güçlü kadınlar derneğinin Çanakkale'de tam da yerelden çıkan bir aktör olması ve diğer illerde uzantısının olmamasıdır. Bunun yanında sosyal medya yolu ile elde ettiğimiz bilgiler ve kuruluş öyküsü güçlü kadınlar derneğinin seçilmesinde önemli bir öncelik göstermiştir.

Bu çalışma kapsamında sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinde kadınlar alanında yapılan çalışmalara bir örnek olarak Güçlü Kadınlar seçilmiş; kadınların sosyo-ekonomik hayata katılımı, toplumsal ve siyasal alana kazandırma alanındaki faaliyetleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Bu sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Güçlü kadınları nasıl tanımlarsınız?
- Amaçlarınız nelerdir?
- Hangi alanlarda faaliyet gösteriyorsunuz?
- Çalışmanız sizin için en önemli faktör nedir, proje ve hedefleriniz nelerdir?
- Platformunuzun ulusal ve uluslararası alanda ses getirmesi için ne tür politikalar üretiyorsunuz?
- Karşılaştığınız zorluklar, engeller ve problemler nelerdir?
- Çözüm önerileriniz nelerdir?

BULGULAR

Güçlü kadınlar derneği başkanı Nadide Altın ile yapılan görüşmede Güçlü Kadınlar kimdir, kuruluş öyküsü ve amaçları nelerdir, hangi alanlarda faaliyet göstermektedir, proje ve hedefleriniz nelerdir, ne tür sorunlar ile karşı karşıya kalıyorsunuz ve bu konuda çözüm önerileriniz nelerdir gibi sorular sorulmuş ve bazı cevaplar alınmıştır. Bu sorular ve cevaplar sırasıyla güçlü kadınların tanımı ve kuruluş öyküsü ile başlayarak devam etmektedir.

Güçlü kadınlar, 2017 yılında Çanakkale'de dört bin beş yüz kadının katılımı ile oluşmuştur. Güçlü kadınlar, sosyal yardımlar, iş, sağlık, kendi kültürünü satma, yaşlı bakımı, öğrenci eğitimi, istihdama katkı alanlarında faydalanmasını sağlayarak başlayan bir toplum oluşumunun adıdır.

Güçlü Kadınlar Whatsapp uygulamasının kazandırdığı bir oluşumdur. Sosyal medya kullanabilen kadınlara whatsapp grupları kurarak bir ulaşma kanalı ve kadınlara iş alanları sunarak sorunları hızlı çözme mekanizması oluşturarak aynı zamanda afişler yolu ile bilgilendirme yaparak oluşmuşlardır. Oluşumun amacı eve kapanan kadınları evden çıkartmak ve her alanda her faaliyette çalışmalarını sağlamaktır. "Kadın dünyaya bedeldir ve kadın isterse başaramayacağı hiçbir şey yoktur yeter ki ulaşsın" sloganı adı altında amaçları ayırım yapmaksızın herkese insan olarak bakmaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Güçlü kadınlar; kadınların eğitilmesi ile ilgili seminerler ve kadınlara yönelik etkinlikler düzenlemek, çalışma alanı sağlayacak atölyeler kurmak, ücretsiz katılım sertifikaları ile kadınların ve gençlerin seminerlere teşvikini sağlamak, sağlık ve eğitim alanlarında bilinçlendirmeler yapmak ve kadınların ekonomik özgürlüğünü sağlamak alanında faaliyetler yürütmektedirler.

“Çalışmalarımızda bizim için en önemli faktör kadınların bize inanması ve güvenmesi bizim için çok önemli bir nokta. Tüm çalışmalarımızı yasal düzenlemeler altında yapıyoruz.”

“Çalışma ortamında her partiden insan seçerek tek tarafa hizmet ediyor izlenimi oluşturmamak için elimizden geleni sağladık. Emek veren tüm kadınların emeklerinin nerelere gittiğini gösteriyor ve tüm çalışmalarımızı şeffaflık altında yapıyoruz derneğimiz için en önemlisi öncelikle güvenin sağlanmasıdır.”

“Güçlü kadınlar; yalnızca kadınlar adına değil gençler adına da hizmet veren bir sivil toplum örgütüdür. Hedeflerden biri “Uyuşturucu ile Mücadele Projesi”dir. Uyuşturucu ilkokul çağına kadar indiğinden dolayı çocukları ürkütmeden pedagoglar aracılığı ile bilinçlendirmek hedeflenmektedir ve aynı zamanda ailelerin de bilinçlenmesini sağlamaktır. Bir yıllık ve 10-18 yaş grubuna hitap edecek olan, “Bağımlıyım...Hayata!” sloganı altındaki projede Çocuk şube, Emniyet , Milli eğitim, üniversiteler ve barolar ile görüşmeler yapılacaktır.

“Bizlerin herhangi bir beklentisi yok her şey çocuklarımızın ve gençlerimizin geliştirilmesi için Türkiye’de uyuşturucu projesi ile farkındalık yaratacağız.”

“Bir diğer proje ise kadın platformu kurmak. Miras ve nafakanın kaldırılması konusunda kadınları bilinçlendireceğiz. Platform kadın olarak değil insan olarak bakmak amaçındadır ve kadınlar ile ilgili yasal düzenlemeleri hedef almaktadır.”

“Hedef öncelikle ulusal sonra uluslararası alanda var olabilmektir. Marmara, Ege, Güneydoğu bölgeleri ile etkileşim seminer ve konferanslar düzenleyerek üniversite ve ajanslar ile ulusallaşma yoluna girilecektir. Türkiye’nin diğer bölgeleri ile dernekler üzerinden bilgi paylaşımı yapacak ve bir ağ oluşturulacaktır. Emniyet, Valilik, Milli Eğitim, Sağlık Bakanlığı ve üniversiteler ile iş birliği halinde tamamen yasallık çerçevesi içinde hareket edilmektedir.”

“Karşılaşılan zorluklar öncelikle maddi sıkıntılardır. Bunun yanında bilinçsizlik, aile planlamasının eksikliği, karşı cins egemenliği, cehalet, bilinçsiz toplum ve eğitim eksikliği karşılaşılan en önemli problemlerdendir. Buna ilişkin çözüm önerisi ise örgütlenerek genel merkez bünyesinde kamu yararına çalışan bir dernek statüsünde olabilmek ve kamu yararı alanında bir ivme kazanabilmektir.”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışmanın sonucunda sivil toplum kuruluşlarının; kendi amaçları doğrultusunda, toplumsal faydaya yönelik faaliyetleriyle, ilgili oldukları konularda toplumu bilinçlendirebildikleri ve sivil toplumun gelişiminde işlevsel bir rol oynadıkları görülmektedir. Kadınların karşılaştıkları sorunların görünür olabilmesi yönünde bazı aktörlerin daha fazla ön plana çıktığı söylenebilir. Bu aktörlerden en önemlisi sivil toplum kuruluşlarıdır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kadınlar ve gençler konulu faaliyetler yürütmekte olan sivil toplum kuruluşlarının sosyo-ekonomik açıdan faydalı oldukları görülmektedir. Bir başka sonuç ise sivil toplum kuruluşlarının toplumsal konularda veya sorunlarda bilgi ve görüş oluşturmak, geliştirmek ve yaygınlaştırmakta önemli bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri.
- Aydın, Bayram Oğuz ve Gürbüz, Salih (2018). Türkiye’de Kadınların Karşılaştığı Sorunlar ve Köprü Ağ Analizi Yöntemiyle İncelenmesi, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(4), ss.579-586.
- Besler, Senem ve Oruç, İlke (2010). Türkiye’de ve Yazılı Basında Kadın Yöneticiler, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), ss.17-38.
- Çakır, Özlem (2008), Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31, ss.25-47.
- Fedai, Recep ve Aydın Gamze (2019). Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Hayattaki Rolü Üzerine:
- Çanakkale Güç Birliği Platformu Derneği, 10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, (Ed: Serap Palaz ve Bilal Coşan), Bandırma Türkiye. 6 Aralık 2019 tarihinde <https://webyonetim.bandirma.edu.tr/Content/Web/Yuklemeler/DosyaYoneticisi/172/files/B%C4%BOLD%C4%B0R%C4%B0%20%C3%96ZET%20K%C4%B0TABI.pdf>, adresinden erişildi.
- Gök, Maide(2014). “Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, ss.1-261.
- Gökçimen, S. (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, 10, ss.5-59.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2012). 2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı İzleme Ve Değerlendirme Toplantıları 2012 Yılı Birleşik Raporu.
- Kaypak, Şafak (2012), “Yerel Yönetimlerde Katılımcı Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, *Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(8), ss.171-196.
- Keyman, Fuat(2006). Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, ss.9-65.
- Küçük, Müşerref (2015), “Çalışma Hayatında Kadınlar ve Karşılaştıkları Sorunlar: Bir İşverene Bağlı Olarak Çalışan Emekçi Kadınlara İlişkin Bir Araştırma”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 7(1), ss.1-17.
- Negiz, Nilüfer ve Yemen, Aysun(2011). “Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, ss.195-214.
- Oktay, Ercan ve Pekküçükşen, Şerife (2019). Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme, *KMU İİBF Dergisi*, 16, ss.173-186.
- Özaydınlık, Kevser (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 33, ss.93-112.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Özkiraz, Ahmet ve Arslanel Nazan(2015), "Türkiye'de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi", Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 10(1), ss.21-42.

Talas, Mustafa(2011), "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", TÜBAR Dergisi, 29, ss.387-401.

Politika Süreçleri Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarında Performans

Prof. Dr. Önder KUTLU¹

Arş. Gör. Selçuk KAHRAMAN²

Arş. Gör. Selçuk DİNÇER³

ÖZET:

Sivil toplumla ilgili literatür çoğu zaman farklı kuramsal tartışmalara yer vermekte, sahada çalışma yürüten kuruluşların performansları çoğu zaman ikinci plana itilmektedir. Bu kuruluşların sivil toplum olma konusundaki yeterlilikleri, örgütlenmeleri ve kapasitelerinin dışarıdan bakanların gözüyle ele alınması bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Ancak bunun kadar önemli bir husus ise bu kuruluşların gerçekten gönüllülük, gerçekten özgürlük bağlamındaki konumlarını Sivil toplum gözüyle, yani öz-değerlendirmeleri üzerinden analiz edilmesidir. Bu, bir anlamda algı değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Algı analizi çalışması, sivil toplum kuruluşları mensuplarının kamusal faaliyetlerinde performans algı yaklaşımlarını değerlendirebilmek sivil toplum kuruluşlarının niteliğini ve etkinliğini de tartışmamıza yardımcı olabilecektir. Bu öncelikler ve hedefler çerçevesinde çalışmamızda Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu bünyesinde yer alan sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin yaklaşımları esas alınacaktır. Bu bağlamda yürütülmüş olan anket çalışması ve bulguları değerlendirilmekte, bu kuruluşların genel sorunlarının yanında Konya STK örneği üzerinden sivil toplumun sorunları üzerine değerlendirme imkânı ortaya çıkabilecektir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, politika süreci, performans algısı, Konya STK'ları, sivil toplum algısı.

Jel Kodları: Z10

---

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, okutlu@erbakan.edu.tr

² Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, skahraman@erbakan.edu.tr

³ Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, sdincer@erbakan.edu.tr

Performance in Non Governmental Organization within the Context of Policy Processes

Prof. Dr. Önder KUTLU¹

Research Assistant Selçuk KAHRAMAN²

Research Assistant Selçuk DİNÇER³

ABSTRACT:

The literature relating to civil society in general terms deals with differing theoretical dimensions, rather than examining performances of these institutions which are assigned to provide services in the field. Yet, it can be regarded as an important milestone in advancing the civil society to carry out research vis-à-vis its civil character, organisation and capacity. However, the point which is as important as this to analyse their voluntary character and the autonomies they enjoy in the terms of self-evaluation reports created by the civil society. This is an evaluation of images in one aspect. This image analysis work poses a real support to evaluate the performance images of members of civil society in providing public services. Our paper intends to focus on the methods and means of the civil society acting under the umbrella of Konya NGOs Platform related to the priorities and goals. In this vein, the paper evaluates the surveys conducted with these institutions and the data collected from the source. Therefore, problems of the civil society in Konya as well as in Turkey are dealt with the intention of providing solutions in the field.

Keywords: civil society institutions, policy process, policy image, Konya NGOs, civil society image.

Jel Codes: Z10

---

¹ Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences, okutlu@erbakan.edu.tr

² Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences, skahraman@erbakan.edu.tr

³ Necmettin Erbakan University, Faculty of Political Sciences, sdincer@erbakan.edu.tr

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

GİRİŞ

Türkiye gibi ekonomik, toplumsal ve siyasal çeşitlilik arz eden ülkeler için farklı kamu politikası başlıkları itibariyle alternatif üretme ve oluşturulan bu politikaları uygulama ihtiyacı bağlamında sivil toplum kuruluşlarının politika önerisi sunabilmesi, politika belirleme ve uygulama süreçlerine destek sağlaması genel anlamda güçlü bir toplumsal mutabakat zeminini oluşturulmasında hayati destek sağlayacaktır. Bu açıdan toplumsal ve siyasal hayatın olağan ve olağanüstü sorunları karşısında herhangi bir kamusal alanda çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşlarının ilgili sorun alanları karşısında hem proaktif zemin oluşturma hem de politika üretme ve uygulama aşamalarında desteğinin ilgili sorunun çözümüne olan katkısı kayda değer düzeyde olacaktır.

Çalışmamızda politika süreçlerinde çeşitli roller üstlenebilen sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki etkinlik düzeylerinin esasında bu kuruluşların performansları ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşım ise 1 Kasım 2019 itibariyle 184 üyesi bulunan ve Konya'da çeşitli alanlarda faaliyet yürüten dernek, vakıf, sendika vb. kuruluşlarının bir üst çatı olarak birleştikleri Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu üyelerinin performans algı ve beklentileri çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu gerçekleştirilirken nitel bir araştırma modeli ile aynı zamanda anket sorularının sonuçları grafikler yardımıyla nicel bağlamda ortaya konulacaktır.

Konya Sivil Toplum anlamında başarılı örnekler arasında zikredilmekte, özellikle sivil kuruluş sayısından yola çıkılarak ön plana çıkarılmaktadır. Mezkur platform farklı alanlarda çalışma yürüten kuruluşları birleştirmekle kalmamış, hassaten bağımsızlıkları konusunda oldukça hassas davranan bu kuruluşları ortak bir payda etrafında toparlamıştır. Bu anlamda çalışma kapsamında bu kuruluşların temsilcileri ile yapılan anket çalışması bu gönüllü kuruluşların ortak bir sivil kültür oluşturma çabalarının da altını çizmiştir.

KONYA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI PLATFORMU

Sivil toplum kuruluşları ifadesi Türkiye'de çok geniş bir spektrumda faaliyet gösteren zengin bir içeriğe sahip bir dizi örgüt anlaşılmaktadır. Yalnızca memur ve işçi sendikaları, meslek odaları ve barolar değil, daha çok gönüllülük esasına dayanan ve çeşitli kamusal hedeflerle ortaya çıkan dernek ve vakıfların anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu durumda sivil toplum kuruluşlarının hem içerik hem de yaygınlık açısından zenginleşen ve kökleşen bu yapılar yakından analiz edilmesi gereken örgütlerdir. Yardımlaşma ve dayanışma, eğitim ve kültür hizmetleri alanlarında örgütlenen sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere bu kuruluşlar pek çok kez yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde çeşitli üst birlikler ya da platformlar etrafında bir araya gelerek güçlü bir kamuoyu oluşturma ve karar alma mekanizmaları üzerinde etkililiklerini artırma yolunu tercih edebilmektedir.

Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu, çoğunlukla eğitim, sağlık, kültür, sanat, haberleşme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, insan hakları alanları ile gençler, kadınlar ve aileye yönelik kuruluşlardan müteşekkil bir sivil toplum çatı örgütlenmesi konumundadır. 1980'li yıllarda bireysel bir girişim olarak birkaç sivil toplum aktivistinin bir araya gelme gayretiyle ve amatör bir mantıkla oluşturulan işbirliği zemininin, özellikle 1990'lı yıllarda, hak ve özgürlüklerin çok fazla tartışılması, sivil toplumu birleştirici 28 Şubat, laiklik ve devlet-toplum ilişkileri konusunda farklı yorumlamalar gibi birleştirici olay ve tartışmalar nedeniyle katılımcıları artmış, destek veren kuruluş çeşitlenmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2000'li yıllara gelindiğinde, sivil toplum kuruluşları bir taraftan kendi faaliyetlerini sürdürürken, diğer taraftan birlikte hareket edilmesi halinde devlet ve toplum nezdinde daha fazla karşılık bulabileceklerini keşfetmiştir. Son dönemde toplumu ve devleti geren ülke içindeki ve dışındaki gelişmeler sivil toplumun da sorunu olmuştur. Küresel düzeyde 11 Eylül olaylarıyla dikkatlerin bölgemize bir dinin mensuplarına yönelmesi, kendini Müslüman olarak tanımlayan ve bu konuda hassasiyeti bulunan kuruluşları harekete geçirmiştir. Bu süre zarfında gerek siyasetle, hak ve özgürlükler konusundaki başörtüsü gibi mevzulardaki tartışmalar, diğer taraftan siyaseti ve devleti kuşatıcı (Ergenekon, Gladyo ve Fetö gibi) anti-demokratik girişimler sivil toplumu daha fazla bir araya getirmiştir. Kısacası, sivil toplumun gelişmesinde olumsuz olayların ve olguların rolü, bu kuruluşların iradelerini yönlendirmiş, sonuçta sivil yapıların birlikteliği daha fazla önemsenir hale gelmiştir.

Katılımcı sayıları her geçen gün artmaktadır. 2009 yılında 73 kuruluşun üye olduğu platforma bugün itibariyle 184 kuruluşun mensubiyeti Türkiye'de sivil toplum beraberlikleri ve bilincinin yükselmesine katkı sağlamıştır.

Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu tüzüğünde, kuruluş hedefleri şu şekilde sıralanmıştır (konyastkplatformu.com/, 2019):

- Sivil toplum çalışmalarının etkinleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik her türlü iş birliğinde bulunur. Bu konuda çalışma yapan kişi ve kuruluşlarla ortak çalışmalar içerisine girer.
- Katılımcılık ve gönüllü çalışmanın önemi konusunda toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik çaba gösterir.
- Sivil toplum kuruluşlarının bilgi ve kabiliyet alanının artırılmasına yönelik yurtiçi ve yurtdışı araştırmalar gerçekleştirir ve tecrübe paylaşımında bulunur.
- Sivil toplum kuruluşlarının proje ve finansman geliştirme, gündem ve politika üretme ve lobi faaliyetlerinin artırılmasına yardımcı olur.
- Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları yasal ve yönetsel sorunlara çözüm geliştirmeye çalışır.
- Sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerinde söz sahibi olabilmesi adına kendi öncelik alanlarında savunuculuk, araştırma ve kampanya yürütür.
- Toplum yararına gördüğü çeşitli konularda sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile hareket ederek çalışmalar yürütür.

Esasında yukarıda sıralanan kuruluş hedefleri platformun performans alanını tasvir etmektedir. Bu performans alanı içerisinde özellikle platform bünyesi içerisinde yer alan sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine ilişkin etkinliklerini geliştirebilmeleri adına bazı unsurlara vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda iş birliği faaliyetleri, katılımcılık, gündem ve politika oluşturma, sivil toplum kuruluşları açısından performansı artıran unsurlardır. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının performansının artırılmasında çeşitli faaliyetlerin yürütülmesi zorunluluktur. 1 Kasım 2019 itibariyle 184 üyeden müteşekkil Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu'nun çalışma biçimlerini ve yöntemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (konyastkplatformu.com/, 2019):

- Faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesi için araştırmalar yapmak
- Kurs, seminer, konferans ve panel gibi eğitim çalışmaları düzenlemek

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Her türlü bilgi, belge, doküman ve yayınları temin etmek, dokümantasyon merkezi oluşturmak, kitap, dergi, bülten vb. yayınlar çıkarmak
- Yardım toplama faaliyetlerinde bulunmak, yurtiçi ve yurtdışından bağış kabul etmek
- Uluslararası faaliyette bulunmak, yurtdışındaki dernek veya kuruluşlara üye olmak, ortak çalışmalar yürütmek
- Diğer derneklerle veya vakıf, sendika vb. sivil toplum kuruluşlarıyla ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere platformlar oluşturmak.

Sivil toplum kuruluşlarının performans alanlarını güçlendirmelerinin önemli aşamalarından birini ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet yürütebilmeleri olduğunu belirtmek gerekir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının çeşitli kamusal sorunlarda panel, sempozyum vb. etkinlikler düzenlemesi ve kitap, kitapçık, dergi vb. yollarla yayınlar üretmesi performans kapasiteleri artıracaktır. Sivil toplum kuruluşlarının performans kapasitelerini artırması kamu politikası süreçlerindeki etki oluşturma ve katkı sağlama düzeyleri olumlu yönde etkileyebilecektir.

Politika Süreçlerinde Sivil Toplum Kuruluşları

Kamu politikası sürecinin gelişimi uzun yıllar boyunca olmuş, bir taraftan teorik çalışmalar katkı sağlarken, diğer taraftan sahadaki uygulamalar etkili olmuştur. Kamu politikası yaklaşımının gelişiminde önemli bir katkı sağlayan Laswell'e göre (2017: 43-94) politika süreci, ilgili sorun hakkında veri toplama, politika önerileri üretme, ilgili politikanın yürütülme biçiminin belirlenmesi, politikanın muhtemel sonuçlarının öngörülmesi, uygulanması, ilgili politikanın başarısının değerlendirilmesi ve sonuca göre politika sürecinin tamamlanması olmak üzere yedi aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar farklı politika başlıklarında farklı öncelikler ortaya koymaktadır. Sözelimi, veri toplama veya denetleme aşaması söz konusu politika başlığı bakımından farklı derecede önemli olabilir.

Bununla birlikte genel kabul gören yaklaşımıyla politika sürecinin, sorunun gündeme gelmesi/tanımlanması, sorunla ilgili katılımcıların formüle edilmesi ve alternatif çözüm önerilerinin sunulması, çözüm alternatiflerinin resmileştirilmesi, politikanın ilgili birimlerce uygulanması ve ilgili politikanın analizi olmak üzere beş temel aşamadan oluştuğu da belirtilebilir (Sabatier, 1991: 147; Heywood, 2010: 511; Dunn, 2016: 15-19). Burada önemli olan vurgunun nereye yapılacağı ile alakalıdır. Tanım ve süreç belirleme aşamalarındaki farklılıklar daha çok tanımı yapanın hangi önceliklere yer verdiğiyle ilgili olarak değişmektedir.

Çalışma kapasitesinde öncelikle kamu politikası aşamalarında sivil toplum kuruluşlarının katkılarını vurgulamak gerekecektir. Nitekim ilgili politika sorununun kamuoyunun gündemine gelmesinde genellikle sivil toplum kuruluşları önemli roller üstlendikleri ifade edilebilir. Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal meşruiyet ve prestij açısından olumlu bir konuma sahip olduklarını ileri sürmek mümkündür. Zira demokratik bir sistemde toplumsal talepler ister bireyler tarafından isterse gruplar tarafından ifade edilsin çok önemlidir. Politika süreçlerinde etkin rol üstlenen kişi ve kuruluşlar toplumdaki taleplere karşı son derece dikkatli olmak durumundadırlar.

Ayrıca, sivil toplum kuruluşları devlet birimleri ya da kurumlarınca dikkate alınmayan ya da öncelenmeyen ancak uzun vadede çeşitli riskler oluşturabilecek kamusal konularda önleyici bir katkı sunabilmektedirler. Çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen politika program önerileri ya da projeleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Bununla birlikte ilgili politikanın kamuoyu gündemine

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

getirilmesi, politika sorununun belirlenmesi ve uygulamaya konulma sürecinde sivil toplum kuruluşları çeşitli kamu politikalarını demokratik yollardan ya da uygulama biçimlerine bağlı olarak etki edebilirler.

Sivil toplum kuruluşlarının demokratik yolları kullanabilmesi kadar o ülkedeki kamu kurumlarının demokrasi kültürüne inanmaları da bir o kadar önemlidir. Yalnızca görüş ya da öneri almak üzere değil politikanın seyrini ve niteliğini kamusal yarar ölçüsünde belirleyecek ya da değiştirecek bir biçimde sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine fırsat sağlanmalıdır. Bu durumda sivil toplum kuruluşlarının kamu politikası süreçlerinde yaşadıkları sorunların başında siyasal iktidarların zaman zaman siyasi yakınlıkla belirli sivil toplum kuruluşlarını sürece dahil ederken bir kısmını dışlaması bazı taleplerin eksik toplanması ve analiz edilmesi sonucunu da doğurabilir.

Kuşkusuz yukarıda belirtilen politika aşamalarında sivil toplum kuruluşlarının etkili olabilmesi bu kuruluşların kendi performans düzeylerini geliştirebilmeleri ile doğrudan ilişkilidir. Kamu yararını önceleyen ve gönüllülük esasında örgütlenen sivil toplum kuruluşları toplumun talep ve beklentilerini karar alıcı mekanizmalara iletebilmesi için kendi örgütsel hedeflerine uygun çalışmalar yürütmek zorundadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarında performansın kapsamına kısaca değinmekte yarar olacaktır.

Sivil Toplum Kuruluşlarında Performans

Performans bir örgütün kaynaklarını etkin ve etkili biçimde kullanarak amaçlarına ulaşabilme yeteneğini ifade ederken, örgütsel performans ilgili kuruluşun belirli bir süre sonunda elde ettiği çıktılara göre hedefini ve görevini yerine getirme derecesini tanımlamaktadır (Doğan ve Altunoğlu, 2014: 45). En geniş tanımıyla bir grubun ya da kuruluşun hedefleriyle ilgili başarısının nicel ya da nitel olarak anlatımıdır (Ateş ve Köseoğlu, 2011: 14). Bu bağlamda esnek bir kavramı da ifade eden performans, çalışmamız açısından nitel bir araştırma ve değerlendirmenin bir unsuru olarak tercih edilmiştir.

Performans yalnızca kamu kurum ve kuruluşları ya da özel işletmeler açısından ele alınması gereken bir kavram değildir. Günümüzde karar alma mekanizmalarında, politika süreçlerinde ve çeşitli yönetsel paradigmalarda sivil toplum kuruluşlarının artan etkinliği karşısında bu kuruluşların performansları, ilgili alanlardaki etkinliklerini de yakından ilgilendirmektedir. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının performansı ifadesi ile kuruluşların etkinlik, verimlilik ve etkililik özellikleri akla gelmelidir (Coşkun, 2006: 108). Sivil toplum kuruluşları açısından etkinlik sivil toplum kuruluşlarının mali, beşeri ve kurumsal kaynaklarını en iyi sonucu doğuracak biçimde kullanabilmesini tanımlar. Etkin bir hizmet ya eldeki kaynakların en iyi neticeyi, en fazla çıktıyı üretecek biçimde ya da aynı çıktıyı daha az kaynaklar üretebilmeyi ifade eder. Etkililik ise temel hedeflere ne ölçüde ulaşıldığına yönelik çıktı odaklı bir yaklaşımı anlatır. Nihai amaç kaynakların kullanımına ve ölçüsüne göre değil, çıktıların miktarına ve hedefe ulaşma derecesine bağlı olarak etkililik de değişecektir (Kutlu, 2002: 181).

Sivil toplum kuruluşlarında performans algısı ise kuruluşların temel hedeflerinin çalışmalarıyla olan uyumunu anlatır. Daha açık bir ifadeyle sivil toplum kuruluşları beşeri, mali ve kurumsal kaynaklarını kamu yararı çerçevesinde kullanabilirse performans düzeylerini artırabilirler. Ancak bu süreçlere ek olarak kendi kuruluş hedefleriyle uygun program, proje ve etkinlikler gerçekleştirebilme ve etkin bir yapısal konum kazanabilmelidir. Böylece çeşitli kamusal politikalarda rol alan sivil toplum kuruluşlarının çalışma biçimleri ve yöntemleri ile başarı ya da etkinlik kazandığı hususlar kendi performanslarının bir

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sonucu olarak ele alınabilir. Bu açıdan çalışmamızda sivil toplum kuruluşlarının performans algısı ve performansın geliştirilmesine yönelik kendi gönüllülerinin beklentilerini ortaya koyan araştırma sonuçlarımızı değerlendirmemiz gerekecektir.

YÖNTEM

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel ve nicel araştırma modellerini beraberce kullanmaktadır. Veri toplama aracı olarak içerisinde 12 adet açık uçlu soru olmak üzere toplamda 25 adet sorudan müteşekkil bir anket formu kullanılmıştır. Anket formunda yer alan açık uçlu sorular daha çok nitel, diğer sorular ise nicel değerlendirme anlamına gelebileceği için böyle bir değerlendirme yapılmıştır.

Anket çalışması 9-13 Mayıs 2018 tarihleri arasında Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu'nun organize ettiği ve Bursa'da düzenlenen 15. Ufuk Turu Toplantıları'nda uygulanan alan araştırmasından oluşmaktadır. İlgili ankette performansa ilişkin sorular değerlendirmeye alınmıştır. Ufuk Turu Toplantıları son 15 yıldır, her yılın Mayıs ayında farklı bir ilde gerçekleştirilen bir buluşma toplantısıdır. Toplantılara Platform üyesi kuruluş temsilcilerinin yanında yaklaşık 50 farklı ilden gelen sivil toplum gönüllüsü katılır. Her yıl farklı bir konu etrafında panel, tartışma, seminer, konferans ve çalıştaylar gerçekleştirilir. Program boyunca tüm katılımcılar, ki büyük çoğunluğu birden çok kez toplantılara katılmışlardır hem sosyalleşir ve kaynaşır hem görüş alışverişi yaparlar hem de ülke ve dünya meseleleri konusunda beraberce kafa yorarlar.

Çalışmanın evreni olarak Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu üyeleri ile diğer şehirlerden programa katılan sivil toplum kuruluşu temsilcileridir. Anket formu 300 kişiye yani tüm katılımcılara dağıtılmış, ancak katılımcı sayısı 83 kişi olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, anket sorularının istatistiksel olarak dağılımı ortaya konulmuş ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar nitel veri analizi ile grafikleştirilmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın Bulguları

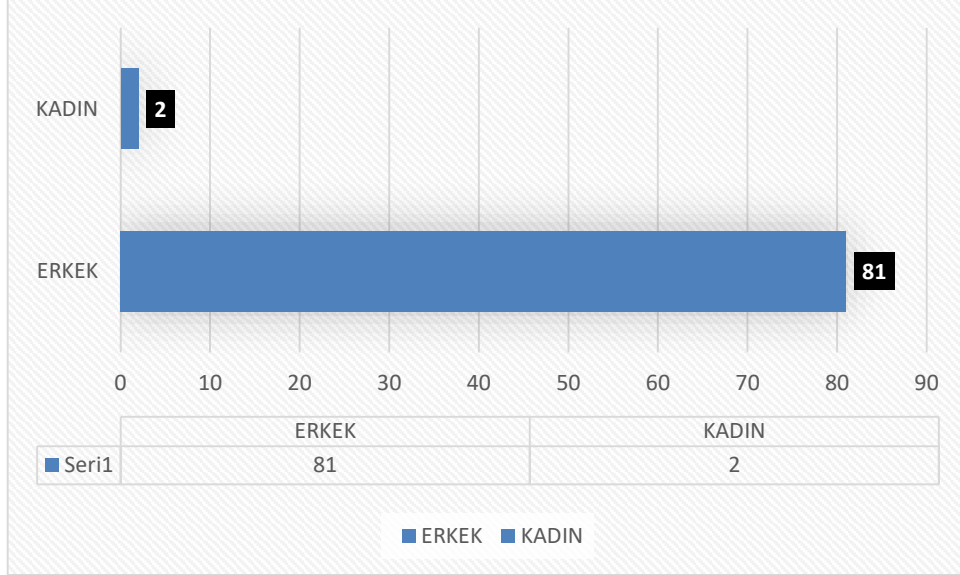
Çalışmanın bu kısmında Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu üyeleri tarafından cevaplanan anketlerden elde edilen sivil toplum kuruluşlarına yönelik bulgular ve sivil toplum kuruluşlarının kamu politikası süreçleri bağlamında performans algısına ve performans iyileştirilmesine yönelik yorumları ele alınacaktır.

Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Analizi

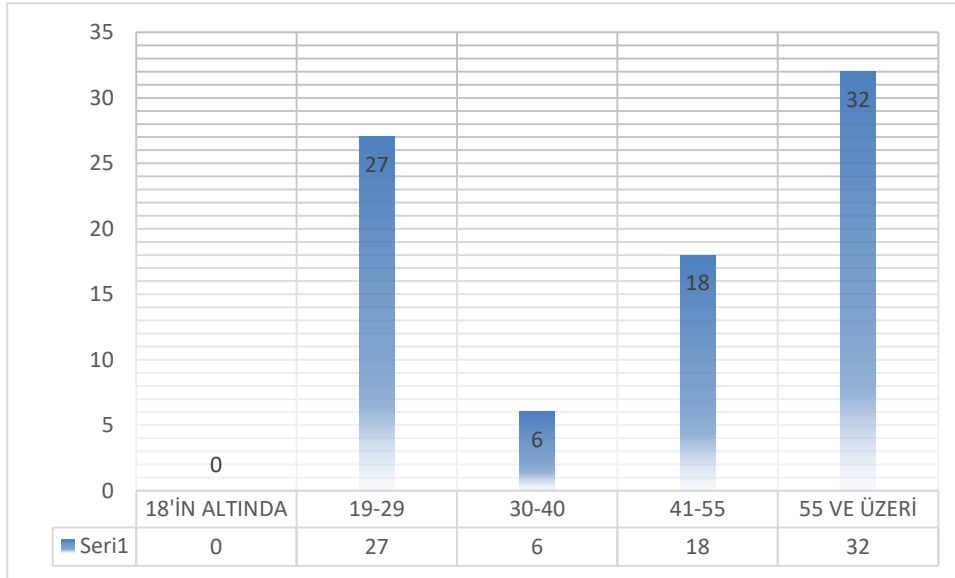
Bursa'da gerçekleştirilen 15. Ufuk Turu Toplantısı'na katılan katılımcıların cinsiyet dağılımı Grafik 1'de incelendiğinde katılımcıların tamamına yakınının erkek olduğu görülmektedir. Bu durumda sivil toplum kuruluşlarının daha geniş bir katılımı etkin bir şekilde faaliyet yürütebilmesi adına kadın katılımcıların artırılması ihtiyacı görülmektedir. Özellikle kadın ve aileye yönelik sivil toplum kuruluşlarının Platform içerisinde yer aldığı düşünüldüğünde ilgili politika alanlarında tartışma oluşturma ve etkin olmaları

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

açısından kadın katılımcıların az olması bir eksiklik olarak görülebilir. Bu açıdan çalışma açısından bu durum kısıtlılıklar arasında değerlendirilebilir.

Şekil.1 Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı

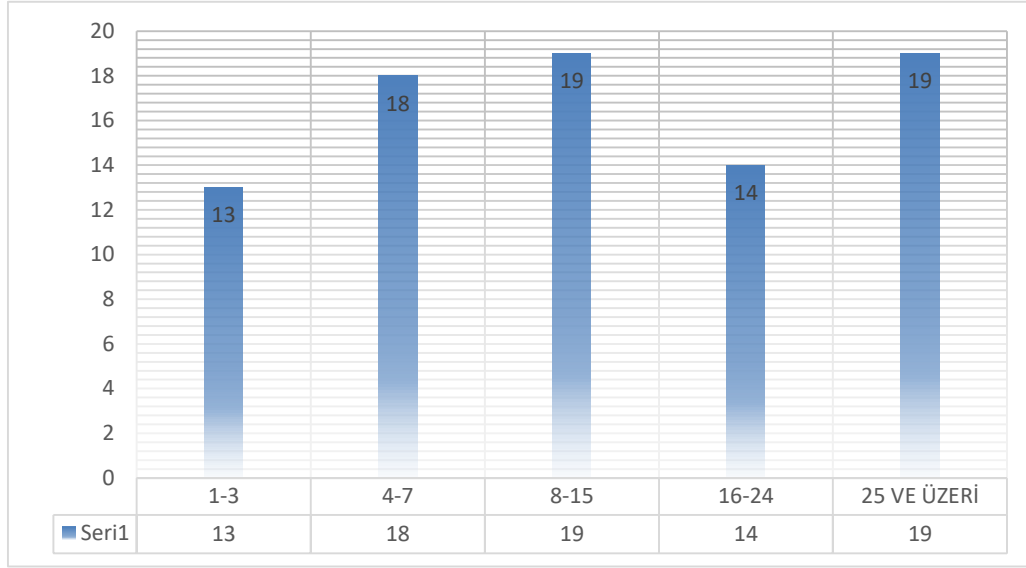

Şekil. 2. Katılımcıların Yaş Aralıkları

Katılımcıların yaş aralıkları incelendiğinde %38,7'sinin 55 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak genç katılımcıların azımsanmayacak ölçüde aktif katılım gösterdiği 19-29 yaş aralığında yer alanların

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

katılımcıların %32,5'ini oluşturması ile ortaya konulmuştur. Kadınlardaki kısıtlılığa karşın gençlerdeki katılım oranının iyi düzeyde olduğu ifade edilebilir.

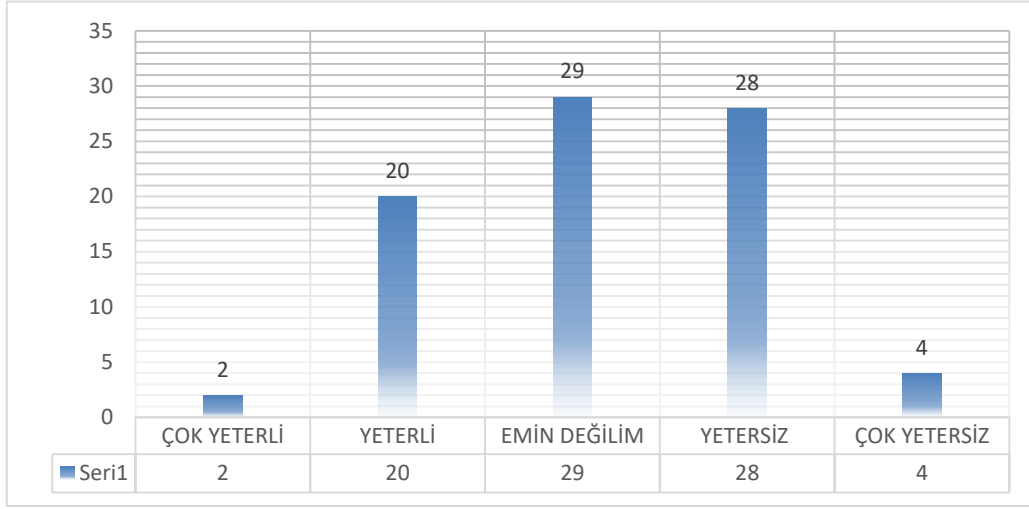
Şekil. 3. Katılımcıların Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmet Yılları

Toplantıya ve ankete katılan katılımcıların sivil toplum kuruluşlarında hizmet yıllarını incelediğimizde dengeli bir dağılım ön plandadır. Tecrübe sahibi kişilerin bilgi ve birikimlerini genç nesillere aktarabilmesi ve daha faydalı olabilmesi adına bu dağılım olumlu bir görünüm sunmaktadır. Ayrıca, sivil toplum faaliyetlerine daha az katılım gösteren kişilerin de bulunması sivil toplumda bir yenilenme, genç kuşakları sürece dahil etme anlamına geleceği için değerli bir veri olduğu da görülmektedir.

Katılımcıların Sivil Toplum Kuruluşlarına ve Etkilerine İlişki Görüşleri

Katılımcıların demografik yapıları ve sivil toplum kuruluşu içinde edindikleri deneyimlere yönelik veriler ortaya konulduktan sonra katılımcıların sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları, katılım boyutu hakkında görüşlerini incelediğimizde elde edilen bulguları şu şekilde sıralamak mümkündür.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

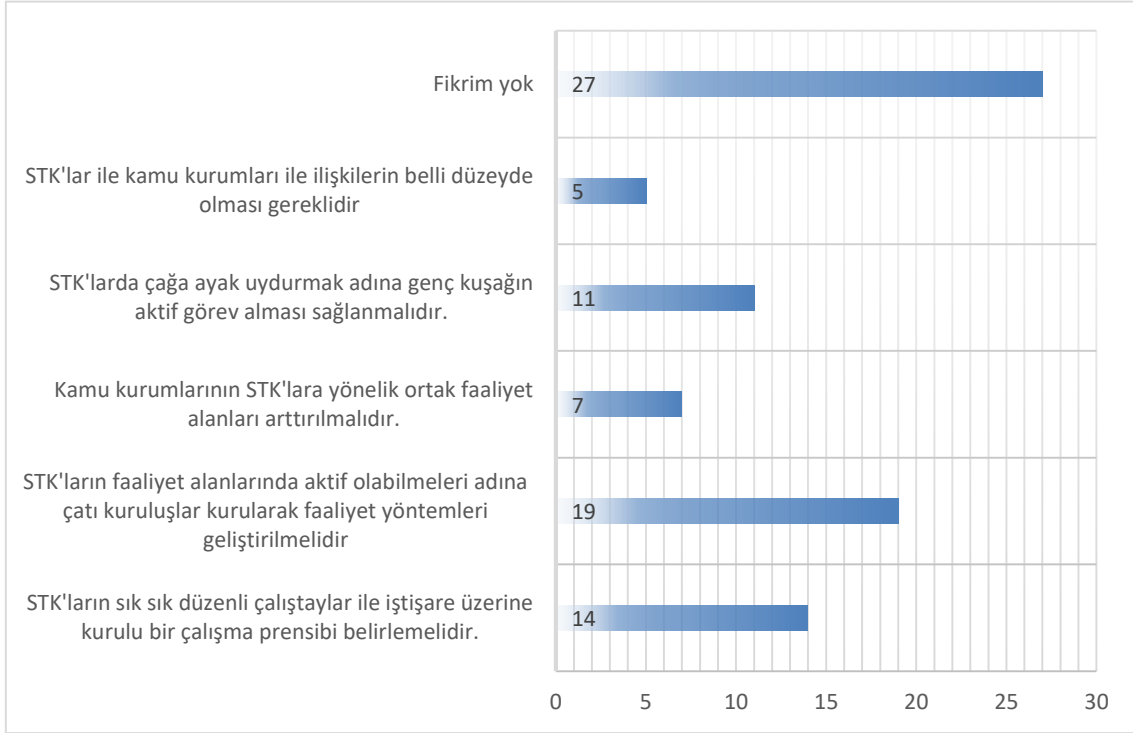

Şekil. 4. Türkiye’de Sivil Toplum Performansının Yeterliliğine Dair Görüşler

Katılımcılara Türkiye’de sivil toplumun genel durumu ve performansı hakkında görüşleri sorulduğunda, olumlu yanıt olarak verilen yeterli ve çok yeterli cevaplarının %26,5’da kaldığı, katılımcıların %35’inin cevap vermekten çekinerek emin değilim şeklinde fikir beyan ettiği, yetersiz ve çok yetersiz yanıtlarının toplamının %38,5 ile olumlu görüşlerden fazla olduğu tespit edilmiştir. Ortaya konulan istatistiksel veriler sivil toplumun içerisinde bulunan katılımcıların sivil toplumun performansını ve genel durumunu tam olarak verimli ve istenen düzeyde olmadığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu olumsuz duruma ilişkin neler yapılabilir sorusuna verilen cevapları anketler üzerinden nitel veri analizi neticesinde Grafik 5’te incelediğimizde karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır:

Sivil toplumun performans sorununa ilişkin ortaya konulan temel çözüm önerisi sorulduğunda katılımcıların %32,5’lik bir kısmı fikrim yok diyerek herhangi bir çözüm önerisi sunmamıştır. Oysaki aynı katılımcıların çoğunluğu sivil toplumun performans ve faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmadığı geliştirilmesi gerektiği üzerinde fikir beyan etmiştir. Bu iki durum arasında yaşanan tutarsızlık sivil toplum kuruluşlarının yaşadıkları eksikliklerin temelini oluşturmaktadır. Çünkü yaşanan sorunlara etkili çözümler o sorunun merkezinde bulunan kişilerce ortaya konularak amacına ulaşmaktadır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil. 5. Sivil Toplum Performansının İyileştirilmesi Önerileri

Katılımcıların %22,8'inin önerisine göre sivil toplum kuruluşlarının dağınık ve fazla sayıda bir yapılanma içerisinde bulunduğunu ve bu sorunun çözümü adına temel alanlarda kurulacak çatı kuruluşlar ile bu faaliyetlerin daha organize ve etkin şekilde sürdürüleceği düşünülmektedir. Böylelikle sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine ilişkin performanslarında yaşanan sorunların önüne geçilebileceği savunulmaktadır.

Katılımcıların %17,1'inin vurguladığı bir diğer önemli öneri ise sivil toplum kuruluşlarının birlikte faaliyet yürütebilme eksikliğidir. Bu durumda belirli aralıklarla düzenli iştişare toplantılarının bir prensip olarak düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarını performansları açısından da daha düzenli bir yapıya kavuşturacağı ve neticede de ortaya çıkan sorunların çözümünde etkili bir yol ortaya koyacağı vurgusunda bulunmaktadır.

Üçüncü husus ise sivil toplum kuruluşlarının çağın gereklilerine ayak uydurarak sorunlara etkin çözümler bulma noktasında gençlerin sivil toplum kuruluşlarında aktif görev almalarının sağlanması fikri oluşturmuştur. Gençlerin katılımı ile yaklaşımları ile daha dinamik ve geniş kesimlere hitap edebilecek bir sivil toplum performansı kurulabilir. Bu bağlamda etkin ve verimli bir sivil toplum performansında kadınların ve gençlerin katılımının özellikle politika süreçleri üzerindeki meşruiyet alanını güçlendirici bir rol üstlendireceğini değerlendirmek mümkündür.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Son olarak katılımcıların fikir ayrılığını düştükleri bir durum karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların %6'sı kamu kuruluşları ile ilişkilerin belli düzeyde tutulması yoluyla performanslarının artacağını vurgularken, katılımcıların %8,4'ü de kamu kurumları ile yürütülen ortak projelerin arttırılması yoluyla sivil toplumun daha verimli performans ortaya koyacağı görüşünü savunmaktadır. Bu kapsamda katılımcılara sivil toplum ve kamu kurum kuruluşları arasındaki ilişkinin durumu sorulmuş, katılımcıların çoğunluğu %46,9'u Grafik 6'da görüldüğü üzere "iyi" yanıtını vermiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sivil toplum kuruluşları çıkar gruplarından farklı olarak genel kamusal yarara yönelik hizmete odaklı olarak örgütlendikleri düşünülür. Bu açıdan sivil toplum kuruluşlarının kamusal sorunlarda politika üretme ve kamuoyu oluşturma gibi temel önceliklerinin bulunmakta olduğu kabul edilir. Bu önceliklerin yerine getirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının hedef ve projeleri beyan ettikleri görevleri ile uyumlu olmalıdır. Bu uyumluluk sağlandıkça politika süreçleri üzerindeki etki kapasitesi artmış olacaktır. Bununla birlikte sivil toplum örgütlenmesi içerisinde performansın başarılı olabilmesi için öncelikle ana hedeflerin tanımlı olması ve üyelerinin ne yapmaları gerektiğini bilmeleri gerekir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları mali olanaklarını geliştirebilmek kadar insan kaynaklarını da geliştirebilmelidir. Beşeri, mali ve kurumsal kaynaklarını geliştiren ve etkin kullanabilen sivil toplum kuruluşları çeşitli politika alanlarında güçlü performans sergileyebilecektir. Aksi takdirde sivil toplum kuruluşlarının performansındaki genel düşüş eğilimi, politika süreçlerinde üstlenebilecekleri roller üzerinde olumsuz etkilere yol açabilecektir.

Türkiye'nin sivil toplum fikri konusunda tarihsel olarak iyi tecrübeleri bulunmasa, yine tarihsel olarak devlet nezdinde sivil topluma çok fazla itibar edilmemesi gerektiği fikri yaygın olsa da, dünyadaki örneklerinden hiç de geri kalmayan gerçek sivil yapıların ortaya çıkmakta olduğu görülmektedir. Konya Sivil Toplum Kuruluşları Platformu bu anlamda bir sonraki örgütlenme aşamasını, sivil toplum kuruluşlarını çatısı altına alan bir örgütlenme modelini ortaya koymaktadır. Uygulanan anket çalışmasında yöneltilen eleştiriler ve sivil toplum performansı konusunda ortaya konulan eleştirel yaklaşım bile sivil toplumun kendi ayakları üzerinde durmakta olduğunu ve katılımcıların genel hatlarla daha fazla performans beklentisi içinde olduklarını göstermektedir.

Nispeten genç erkeklerden ve tecrübe ile genç kuşakları belli ölçüde bir araya getirmiş görünen örneklem profili Konya STK Platformunun doğru yolda hizmet sunmaya çalıştığı şeklinde görülebilir. Örneklem eğer daha pozitif bir algı ortaya koymuş olsaydı, yapıları yeterli bulan bir kitle fikri ile karşı karşıya olduğumuz şekilde yorum getirilebilirdi. Ancak, uygulama bunun tersini göstermekte, geleceğe yönelik daha aktif bir kitlenin ortaya çıkmasını engelleyici bir durumun olmadığını ifade edebilir. Bu nedenle performans algıları bakımından Konya SKT Platform örneği bu kuruluşlar dönük politika geliştirilmesinde önemli bir girdi kaynağı olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

Ateş, H. ve Köseoğlu, Ö. (2011). *Belediyelerde Kurumsal Performans Yönetimi*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
Coşkun, A. (2006). STK'ların Stratejik Performans Yönetiminde Yeni Bir Yaklaşım: Performans Karnesi. *Sivil Toplum*, 4 (15), 103-117.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Çelik, A. (2019). Sivil Toplum. *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*. Ed. Y. Mamur Işıkçı ve E. Alacadağlı, 2. Baskı, 751-756.
- Doğan, B. ve Altunoğlu, E. (2014). Bilgi Yönetimi, Örgüt Kültürü, Örgüt Yapısı ve Performans İlişkileri: Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir İnceleme. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (3), 41-52.
- Dunn, W. N. (2016). *Public Policy Analysis*. 5th Edition, New York: Routledge.
- Heywood, A. (2010). *Siyaset*. Çev. B. B. Özipek vd., 3. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.
- Kutlu, Ö. (2002). Kamu Sektöründe Verimlilik Sorunu ve Son Yirmi Yıllık Dönemde Buna Yönelik Çalışmalar. II. Orta Anadolu Verimlilik Sempozyumu, Niğde, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Laswell, H. D. (2017). *The Future of Political Science*. New York: Routledge.
- Sabatier, P. A. (1991). Toward Better Theories of the Policy Process. *Political Science and Politics*, 24 (2), 147-156.
- <http://konyastkplatformu.com/anasayfa/tr>, (Erişim Tarihi: 01.11.2019).

Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Bir Sivil Toplum Kuruluşu: OXFAM

Burcu Çağla ÖZGÜL¹

ÖZET:

Temel yaşam gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak ifade edebileceğimiz ve hemen her dönemde toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan yoksulluk, toplumsal gelişmeler (küreselleşme, çevre sorunları, kentleşme, nüfus artışı, teknolojik gelişmeler, bilgi toplumu, kapitalist düşüncenin hakimiyeti vb.) neticesinde daha da karmaşık hale gelen ve derinleşen etkilerinin bir sonucu olarak bugünkü gündemimizi meşgul eden en büyük sorun haline gelmiştir. Suç ve şiddet, kaynakların adil olmayan dağıtımı, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi diğer birçok toplumsal sorunla da ilişkili olan yoksullukla mücadele etme noktasında pek çok ulusal, uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütü görev üstlenmektedir.

II. Dünya Savaşından sonra yaygınlaşan sivil toplum kuruluşları, 80'li yıllarda izlenmeye başlanan neoliberal politikalar neticesinde daha fazla ön plana çıkmış ve hem sayı hem de işlevlerini arttırmışlardır. Neoliberal politikalar ile devletin sosyal refah görevini yerine getirme noktasında geriye çekilmesi, devletin bu konuda yetersiz bulunmaya balanması sivil toplum yaklaşımının güçlenmesinin en önemli nedenidir. Çevre sorunlarından, sosyal haklara, eşitsizlikten, iklim krizine pek çok sosyal sorunun çözümü için faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları yoksullukla mücadele noktasında da önemli katkılar sunmaktadır. Yine 80'li yıllarla birlikte başladığı kabul edilen küreselleşme sivil toplum kuruluşlarında da uluslararasılaşmaya yol açmıştır. Ayrıca başta yoksulluk olmak üzere küreselleşmeyle birlikte derinleşen ve yaygınlaşan, başka bir deyişle küresel hale gelen, sosyal sorunlarla mücadelenin de küresel olması gerektiği açıktır.

Yoksullukla mücadele amacıyla faaliyet gösteren uluslararası sivil toplum kuruluşlarından biri olan OXFAM(Oxford Famine Relief) politikaları, planları raporları ve faaliyetleri ile amacı doğrultusunda önemli katkılar sağlamaktadır. OXFAM cinsiyet eşitliği, adil bir paylaşım, aktif vatandaşlık, sürdürülebilir gıda yaratmak doğrultusundaki faaliyetleri, afet durumlarında destek, kalkınma için destek ve temel evrensel hizmet sunumu yöntemleri ile yoksullukla mücadele etmektedir. Sürdürülebilir bir refahı hedefleyen OXFAM, yoksulluğu çok boyutlu olarak ele almakta, yoksulluğun ana nedeni olarak bölüşüm sorunlarını işaret etmekte, yoksullukla mücadelenin merkezine ise kadınları koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, literatür taraması ışığında OXFAM ve çalışmalarının küresel yoksullukla mücadele noktasındaki katkısını ortaya koymaktır.

Anahtar sözcükler: yoksulluk, yoksullukla mücadele, sivil toplum kuruluşları, OXFAM
JEL Kodu: O19, I30

¹ Kocaeli Üniversitesi, bcozgul@gmail.com

An International Non-Governmental Organizations In Alleviating Poverty: OXFAM

Burcu Çağla ÖZGÜL¹

ABSTRACT:

Poverty, which can be defined as the inability to meet basic life needs and which has been a social problem in almost every period, has become more complex as a result of social developments (globalization, environmental problems, urbanization, population growth, technological developments, information society, dominance of capitalist thought, etc.) has become the biggest problem that occupies our present agenda. Many national, international and non-governmental organizations are involved in the fight against poverty, which is also associated with many other social problems such as crime and violence, unfair distribution of resources, discrimination and social exclusion.

II. Non-governmental organizations, which became widespread after World War II, came to the forefront as a result of neoliberal policies started to be followed in the 80s and increased both their numbers and functions. The most important reason for the strengthening of the civil society approach is the withdrawal of the state in terms of social welfare with neoliberal policies and the state's inability to find this issue inadequate. Non-governmental organizations, which are active in solving many social problems from environmental problems, social rights, inequality and climate crisis, also contribute to the fight against poverty. Globalization, which was accepted to start with the 80s, also led to internationalization in non-governmental organizations. In addition, it is clear that the struggle against the social problems that deepen and become widespread with globalization, especially poverty must be global.

OXFAM(Oxford Famine Relief), one of the international non-governmental organizations that work to the fight against poverty, contributes significantly to its objectives with its policies, plans, reports and activities. OXFAM gender equality, fair sharing, active citizenship, if the event is voluntary, support in case of disasters, support at our center and the provision of basic services. Aiming for sustainable prosperity, OXFAM deals with poverty in a multidimensional way, points out the problems of distribution as the main cause of poverty and places women at the centre of the struggle against poverty. The aim of this study is to reveal the contribution of OXFAM and its efforts to the fight against global poverty.

Keywords: poverty, poverty alleviation, non-governmental organizations, OXFAM

JEL Code: O19, I30

---

¹ Kocaeli University, bcozgul@gmail.com

GİRİŞ

1980'li yıllarla birlikte etkileri daha da belirgin hale gelen küreselleşme hareketi ve yeniden yaygınlaşan liberal düşünce, toplumsal hayatta ve dünya düzeninde önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme ile ulusların birbirlerine bağımlılığı artmış, izlenen neoliberal politikalarla ekonomiler krizlere açık hale gelmiştir. Artan finansal krizler, bağımlılık, küreselleşme ile yaratılan kaynağın dağıtımındaki adaletsizlikler ve liberal politikaların neden olduğu eşitsizlik yoksulluğu yaygınlaştırmış ve derinleşmiştir. Basit bir biçimde dünyanın sosyo-ekonomik anlamda entegre olması olarak ifade edebileceğimiz küreselleşme kavramı, ulusal ekonomi anlayışının küresel bir ekonomi anlayışına, kültürlerin küresel bir kültüre, sorunların ise küresel sorunlara dönüşmesine neden olmuştur. Bu sorunlardan biri de yoksulluktur. Hemen her dönem toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkan yoksulluk bugün tüm dünyayı etkileyen küresel bir sorundur. Yoksullukla mücadele pek çok ulusal, uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütü aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Günümüzde yoksullukla mücadele noktasında da benzer şekilde ulusal düzeyden küresel düzeyde bir mücadeleye doğru bir yönelim bulunmaktadır. Bu mücadele küresel örgütler (Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü vb.) ve uluslararası sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. 1980'li yıllardaki toplumsal gelişmeler sivil toplum örgütlerine olan ilgiyi de arttırmıştır. Devletin sosyo-ekonomik hayat üzerindeki küçülen rolü sivil toplum kuruluşlarının popülerliğini arttırmıştır. Devletin geri çekilmesinin yarattığı boşluğu sivil toplum kuruluşları doldurmaya başlamıştır.

Uluslararası sivil toplum kuruluşlarından biri olan OXFAM, çalışmaları, politikaları ve faaliyetleri ile küresel bir yoksullukla mücadele ile ilgili olarak akla gelen ilk sivil toplum kuruluşudur. Çalışmada, OXFAM'ın küresel yoksullukla mücadeleye katkısı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk kavramı, yoksulluğun dünya üzerinde bugün ulaştığı boyutlar ve bununla ilişkili olan küresel yoksulluk kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, yoksullukla mücadele yöntemleri, yoksullukla mücadelede aktörler ve bu aktörlerden biri olan sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki rolünden bahsedilecektir. Son olarak üçüncü bölümde, uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan OXFAM'ın amacı olan yoksullukla mücadele doğrultusunda ortaya koyduğu çalışma, politika ve faaliyetleri incelenecektir.

YOKSULLUK KAVRAMI, BOYUTLARI VE KÜRESEL YOKSULLUK

Temel olarak asgari insan ihtiyaçlarının karşılanamaması şeklinde ifade edilen yoksulluk, değişen koşullar (toplumsal değişimler, ekonomik değişimler vb.) ile birlikte farklı yoksulluk yaklaşımlarının ortaya çıkması ve benimsenmesi sebebiyle pek çok değişik şekilde tanımlanmaktadır. Yoksulluğa yaklaşımlar temel olarak iki şekilde sınıflandırılabilir: gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk. Tarihsel bir süreç olarak değerlendirildiğinde, öncelikle, yoksulluğa ilişkin olarak, gelir odaklı yaklaşımın benimsendiği, günümüzde ise yaygın yaklaşımın insani yoksulluk üzerine olduğu söylenebilir. Gelir yoksulluğu, yaşamın devamı için ihtiyaç duyulan asgari gelir düzeyi ile ilgilidir, başka bir deyişle, satın alma gücünden yoksun olma durumunu ifade eder (Eren & Bahar, 2004:38). Gelir yoksulluğu, gelir veya tüketim düzeyi dikkate alınarak oluşturulan bir yoksulluk sınırı belirlenerek ölçülür. Fakat çok çeşitli boyutları olan yoksulluğun yalnızca gelir ya da harcama düzeyi ile ölçülmesi, yoksulluğun bütün olarak anlamlandırılmasına engel olmaktadır (Özdemir, 2017: 200) İnsani yoksulluk ise, insanca yaşam

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İmkânına sahip olunmaması olarak tanımlanmaktadır ve gelir düzeyinin ötesinde, yaşam süresi, eğitim ve kaynaklara erişim gibi kıstasları da içinde alan bir yoksulluk yaklaşımını ifade eder (Metin, 2014: 6320). İnsani yoksulluk, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE), Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) ve İnsani Gelişme Endeksi (İGE) gibi endekslerle ölçülmektedir. Bu iki temel yaklaşım dışında yoksulluk kavramını daha ileri taşıyan, yoksulluğun daha geniş bir perspektifte değerlendirildiği yaklaşım olan *sosyal dışlanma yaklaşımı* ise yoksulluğa, tüketim, üretim, politik katılım ve sosyal etkileşime katılamamak olarak bakmaktadır (Steward & Hills, 2005:15). Başka bir ifadeyle yoksulluk, belirli bir sosyal bağlamda kişinin dahil edilmesi veya hariç tutulması olarak tanımlanmaktadır.

Başlangıcı konusunda farklı düşünceler olmakla birlikte küreselleşme olgusu genel olarak 1980'li yıllar ve sonrası ile ilişkilendirilmektedir. 1980'li yıllarla beraber başlayan iletişim ve teknolojideki büyük ve hızlı gelişmeler, neoklasik düşüncenin derin hakimiyeti ve yaygınlaşması, ekonomik rekabetin kızışması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin artması bu ilişkilendirmenin en önemli sebeplerini oluşturmaktadır.

Bugün çok boyutlu yoksulluk endeksine göre Dünya genelinde 1,3 milyar yoksul bulunmaktadır. Bunların üçte ikisinden fazlası orta gelirli ülkelerde, yaklaşık üçte biri ise düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır (UNDP).

Dünya üzerinde Sahra-Altı Afrika, Güney ve Güneydoğu Asya ve Latin Amerika bölgeleri yoksulluğun en derinden yaşandığı yerlerdir. Fakat yoksulluk bugün gelişmiş ülkelerin de en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir (Gündoğan, 2008: 45).

Yoksulluk günümüzde sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri değil, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına almış en önemli sosyal sorun durumundadır. Yoksulluk sınırında yaşayan insanların geri kalmış ülkelerin yanında gelişmiş ülkeler de arttığı yapılan araştırmalarda görülmektedir. Sorunun böyle küresel bir boyuta ulaşması ve çözüm konusundaki arayışlar yoksulluk sorununa küresel bir yaklaşımı gündeme getirmiştir. Küresel yoksulluk ile kastedilen yoksulluk sorununa karşı küresel düzeyde bir işbirliği ve mücadeledir.

Yoksullukla Mücadele: Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Ve Roller

Yoksullukla mücadelede temel olarak izlenen iki yaklaşım vardır. Bunlar: dolaylı yaklaşım ve dolaysız yaklaşımdır. Dolaylı yaklaşım, ekonomik büyüme yoluyla yoksulluğun azaltılacağı yaklaşımdır. Dolaysız yaklaşım ise yoksulluğu azaltmak için yapılan doğrudan yardımları, programları, hizmetleri ifade eder.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin hepsi kendi sınırları içinde yoksulluktan kurtulmak için kalıcı çözümler bulmakta ve uygulamakta zorlanmaktadır, son yıllarda artan ekonomik küreselleşme ile birlikte, uluslararası yoksullukla mücadele için toplu harekete geçme ihtiyacı b nedenle giderek atmaktadır. Son yıllarda sürekli olarak artış gösteren ve yaygınlaşan, bir başka deyişle, küreselleşme ile küresel bir sorun haline gelen yoksulluk, hemen hemen bütün ulusüstü kuruluşların üzerinde durdukları, çözümü için incelemeler ve çalışmalar yaptıkları bir konudur (Şenses, 2006: 56).Gelir yetersizliğine bağlı olarak insana yakışır bir hayat düzeyinden yoksun olma hali olarak da tanımlayabileceğimiz yoksullukla mücadelenin ulusal tarafını devlet ve ulusal sivil toplum örgütleri temsil ederken uluslararası tarafını küresel örgütler ve uluslararası sivil toplum örgütleri temsil eder.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kapitalist üretim biçiminin tüm dünyada yaygınlaşması, özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre korunmasına ilişkin düzenlemelerin küresel aktörlerin beklentilerini karşılamıyor olması, küresel bazdaki üretimin dünyaya adil bir şekilde dağıtılmaması ve demokratikleşme, insan hakları gibi temel değerlerin bölgeden bölgeye veya ülkeden ülkeye farklılık göstermesi, küresel ölçekte hükümetler dışı örgütler olan sivil toplum örgütlerini ortaya çıkartmıştır.

Günümüzde egemen olan liberal demokrasilerin, sürekli olarak artış gösteren suç ve şiddet, kaynakların adil olamayan dağıtımı, ırksal ve etnik ayrımlar, eğitim ve fırsat eşitsizliği ve yoksulluk gibi önemli ve karmaşık sorunları çözmede başarısız olduğu konusundaki düşünceleri arttırırken bir yandan da daha yaşanılır bir dünya için küresel sivil toplum kuruluşları çatısı altında örgütlenmeye zemin hazırlamıştır (Sitembölükbaşı, 2005: 140)

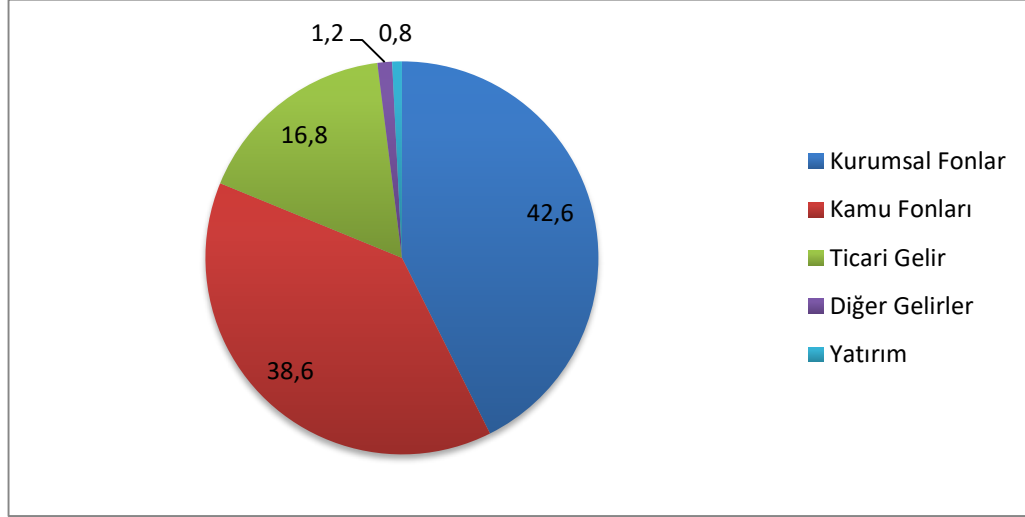
Sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşması Dünya Savaşları sonrasında gerçekleşmiştir. Fakat 80'li yıllardan sonra izlenen neoliberal politikalar, sivil toplum kuruluşlarını daha da ön plana çıkartmış, bu örgütlerin sayılarını ve niteliklerini arttırmıştır (Tokol, 2016:102) Sosyal politika açısından sivil toplum örgütlerinin demokratik hakların elde edilmesi ve bireyler, sınıflar arasındaki ekonomik dengesizliğin giderilmesi olmak üzere iki temel işlevi vardır (Şenkal, 2003: 105). Küreselleşme ile birlikte uluslararası sivil toplum örgütleriön plana çıkmıştır. Bu örgütler küresel anlamda sosyal hayatı şekillendirmektedir.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE OXFAM

Tarihçe, Organizasyon Yapısı ve Finansman

Küresel yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele amacıyla oluşturulan bir küresel hareketi temsil eden OXFAM ,1995 yılında bir grup bağımsız sivil toplum kuruluşunun bir araya gelmesiyle kurulmuş bir konfederasyondur. Adını 1942'de, II. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere'de oluşturulan Oxford Famine Relief'den(Oxford Komitesi) alan kuruluş, 19 üye kuruluşu (Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İngiltere, Hong Kong, İrlanda, Hindistan, İtalya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Quebec, Güney Afrika, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri) ile 90'dan fazla ülkede 3.500'den fazla ortak kuruluşu, 67 ülkedeki işbirlikçi toplulukla, yoksulluğun neden olduğu adaletsizliği ortadan kaldırmak için çalışmaktadır. Konfederasyona bağlı her kuruluş bağımsızdır, kuruluşlar kendi faaliyet alanları dışında, güçlü yönleri ve uzmanlıklarıyla ortak hedefler için sundukları katkı ve projelerde ortaklık ve işbirliği ile yoksullukla mücadelede verimlilik, etki ve ulaşımı kolaylaştırırlar. OXFAM Sekreteryası, Denetim Kurulu ve Yönetim Kurulu olmak üzere üç idare organı ile faaliyet göstermektedir. Konfederasyon, OXFAM Uluslararası Sekreteryası aracılığıyla üye kuruluşlar arasındaki ortaklığı koordine etmektedir. Başka bir deyişle Sekreteryası, bağlı kuruluşlar arasındaki işbirliğini yönlendirmekte ve kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, savunuculuk yapmak, kampanyalar, kalkınma programları oluşturmak, acil durumlarda hızlı bir dönüş sağlamak, bölgesel ekipler ve ülke faaliyet programlarını kontrol etmek görevlerini yerine getirir. Sekreteryaya bağlı olarak Addis Ababa, Brüksel, Cenevre, Moskova, New York, Oxford ve Washington DC'de ofisleri ve biri Güney Kore'de biri İsveç'te olmak üzere iki halkla ilişkiler ofisi bulunan OXFAM'ın genel merkezi Nairobi, Kenya'dadır. Denetim Kurulu, bir başkan, bir sayman ve her bağlı kuruluştan bir temsilciden oluşur (genellikle üye kuruluşların başkanları) ve vakfın faaliyetlerini ve Yönetim Kurulu'nun çalışmalarını (raporlar, politikalar, programlar, finansman)

denetler. Ayrıca Genel Müdür Denetim Kurulu tarafından belirlenir. Yönetim Kurulu da bu OXFAM Uluslararası Genel Direktör'ü olmak üzere bir başkan ve her bağlı kuruluştan bir üyeden (genellikle üye kuruluşların Genel Müdürleri) oluşur: Yönetim Kurulu, kuruluşun yönetimi görevini yerine getirir. Bu doğrultuda, strateji ve ortak faaliyetlere karar verir ve uygular, OXFAM Stratejik Planı'nı oluşturur ve uygular, kuruluşun faaliyetlerini raporlar ve Denetim Kurulu'na sunar. Vakfın finansmanının %80'inden fazlası kurumsal fonlar ve kamu fonları ile sağlanmaktadır (OXFAM). Aşağıda, Şekil 1'de vakfın finansman dağılımı gösterilmiştir:

Şekil 1: OXFAM Finansman Dağılımı

Amaç, Politika ve Uygulamalar

OXFAM yoksullukla mücadeleyi beş ayrı odak ile sürdürmektedir: Aşırı eşitsizlik ve temel hizmetler, çatışmalar ve felaketler, gıda, iklim ve doğal kaynaklar, su ve sanitasyon, cinsiyet adaleti ve kadın hakları (OXFAM).

Küresel yoksulluğun temel nedeni olarak aşırı eşitsizliği işaret eden OXFAM'a göre dünyanın büyük bir kısmı bu nedenle temiz su, yeterli yiyecek, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere ulaşamamakta, bu imkânlarından yoksun olarak yaşamaktadır. Bu eşitsizlik durumu ise ekonomik ve siyasi seçimlerin bir sonucudur. Ayrıca din, etnik köken, cinsiyet, kast gibi unsurlara dayalı olarak eşitsizlik şiddetlenir ve şiddetlenen eşitsizlik yoksullukla mücadele önündeki en büyük engeli oluşturur. Bir eşitsizlik kaynağı olarak cinsiyet, yoksulluk üzerindeki etkisinin yaygınlığı sebebiyle ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda OXFAM, vergi adaleti ve yerel kaynakların mobilizasyonu için çalışmalar yapmakta, hükümetleri ücretsiz ve kaliteli hizmet sunumu için yönlendirmekte ve hükümetlere yardım etmekte, sağlık, eğitim için yürütülen kampanyalara ve kadınları güçlendirmek için çalışan kuruluşlara destek vermektedir (OXFAM).

Dünya üzerinde yaşanan ve artan çatışma, savaş, terör, doğal afet ve felaketlerin yoksulluk üzerindeki etkisine vurgu yapan OXFAM, bu yoksulluk kaynakları ile mücadele noktasında üç politika izlemektedir. İlk olarak, çatışma ve felaketlere karşı esneklik kazandırmak ve bunlarla mücadele noktasında ulusal ve yerel kapasiteleri geliştirmek için çalışmalar yaparak ortaya çıkan

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

krizlere karşı etkilenen nüfusun dayanıklılığını arttırmaya çalışmaktadır. Bu noktada etkilenen nüfus için kendi kendine yeterlilik yaratmaya çalışan OXFAM, bunun için uzun vadeli kalkınma programlarını kullanmaktadır. İkinci olarak, çatışma ve felaketlerin yaşandığı durumlarda kampanyalarla diğer yardım mekanizmalarını harekete geçirmeye çalışmaktadır. Son olarak ise kriz anında hayatta kalmalarını sağlayabilmek için temiz su, sağlık hizmeti, yiyecek vb. acil ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmaktadır. Kadınlar çatışma ve afet durumunda da OXFAM'ın odak noktasıdır (OXFAM).

OXFAM'a göre temiz ve güvenilir suya erişim yoksulluk ile derinden bağlantılıdır. Su kıtlığı, güvenli olmayan su ve bunların bir sonucu olarak ortaya çıkan yetersiz temizlik gıda güvenliğini, sağlığı, geçim imkanlarını ve eğitim fırsatlarını olumsuz yönde etkilemektedir. OXFAM, bu soruna yönelik olarak, güvenli ve verimli su kaynakları oluşturma ve güvenli suyu dağıtma konusunda uzun vadeli projeler gerçekleştirmekte ve bu konudaki diğer projelere destek olmaktadır. Ayrıca bir bölgede ortaya çıkan acil durumlarda su ihtiyacını ortadan kaldırmak için su mühendisleri ve halk sağlığı uzmanları aracılığıyla su temin sistemleri ve temel sağlık tesisleri oluşturmaktadır (OXFAM).

Açlığın artmasını kötüleşen iklim şartlarına dayandıran OXFAM, kadınların ve toplulukların değişen bir iklime cevap vermesini, daha esnek ve üretken olmalarını sağlamaya ve bağlı oldukları toprağa ve doğal kaynaklara erişimlerini güvence altına almaya ve böylece yoksul insanlar için yeterli ve sürdürülebilir geçim kaynakları yaratmaya çalışmaktadır. Bunun için küçük ölçekli çiftçileri desteklemekte, iklim kriziyle mücadele için kampanyalar oluşturmakta ve kadınların ve toplulukların topraklarını ve arazilerini korumaları adına ulusal ve küresel yasal düzenlemeler çıkarılması için çalışmaktadır (OXFAM).

Cinsiyet adaletini yoksulluğun üstesinden gelmenin bir yolu olarak gören OXFAM, kadınları tüm politikalarının merkezine koymaktadır. OXFAM'a göre kadınların toplum içinde maruz kaldığı şiddet, istismar ve eşit olmayan muamele onları yoksullukla yüz yüze gelen ilk sıradaki kesim haline getiriyor. Bu doğrultuda OXFAM kadınların kaynaklara erişimini desteklemekte, hakları için seslerini yükseltmelerine yardımcı olmakta, kadınlara şiddete son vermek için çalışmakta ve cinsiyet eşitliği için mücadele vermektedir (OXFAM).

OXFAM, bunları gerçekleştirmek için afet durumlarında destek, kalkınma için destek ve temel evrensel hizmet sunumu yöntemlerini kullanır. (OXFAM)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzün en önemli sosyal sorunu olan küresel yoksullukla küresel örgütler ve uluslararası sivil örgütleri önderliğinde mücadele edilmeye çalışılmaktadır. Küresel düzeydeki bir sorunla küresel bir mücadeleye ihtiyaç olduğu açıktır. 80'li yıllarla birlikte yaygınlaşan sivil toplum yaklaşımı sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşmasına ve işlevlerinin çeşitlenmesine neden olmuştur. Çevre sorunlarından, sosyal haklara, eşitsizlikten, iklim krizine pek çok sosyal sorunun çözümü için faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele noktasındaki katkıları da büyüktür. Yoksullukla mücadele denilince akla gelen ilk sivil toplum kuruluşu olan Oxfam çalışmaları, politikaları ve yöntemleri ile yoksullukla mücadeleye ışık tutmaktadır.

OXFAM yoksullukla mücadeleyi beş koldan yürütmektedir: su ve sanitasyon, aşırı eşitsizlik ve temel hizmetler, gıda, iklim ve doğal kaynaklar, çatışmalar ve felaketler, cinsiyet adaleti ve kadın

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

hakları. Bu beş kolda mücadeleyi gerçekleştirmek için ise afet durumlarında destek, kalkınma için destek ve temel evrensel hizmet sunumu olmak üzere üç temel yöntem kullanmaktadır. Bu doğrultuda OXFAM, vergi adaleti ve yerel kaynakların mobilizasyonu için çalışmalar yapmakta, hükümetleri ücretsiz ve kaliteli hizmet sunumu için yönlendirmekte ve hükümetlere yardım etmekte, sağlık, eğitim için yürütülen kampanyalara ve kadınları güçlendirmek için çalışan kuruluşlara destek vermektedir. Etkilenen nüfus için kendi kendine yeterlilik yaratmaya çalışmakta, bunun için uzun vadeli kalkınma programlarını kullanmakta, çatışma ve felaketlerin yaşandığı durumlarda kampanyalarla diğer yardım mekanizmalarını harekete geçirmekte ve kriz anında hayatta kalmalarını sağlayabilmek için temiz su, sağlık hizmeti, yiyecek vb. acil ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmaktadır. Güvenli ve verimli su kaynakları oluşturma ve güvenli suyu dağıtma konusunda uzun vadeli projeler gerçekleştirmekte ve bu konudaki diğer projelere destek olmakta ayrıca bir bölgede ortaya çıkan acil durumlarda su ihtiyacını ortadan kaldırmak için su mühendisleri ve halk sağlığı uzmanları aracılığıyla su temin sistemleri ve temel sağlık tesisleri oluşturmaktadır. Küçük ölçekli çiftçileri desteklemekte, iklim kriziyle mücadele için kampanyalar oluşturmakta ve kadınların ve toplumların topraklarını ve arazilerini korumaları adına ulusal ve küresel yasal düzenlemeler çıkarılması için çalışmaktadır. Kadınların kaynaklara erişimini desteklemekte, hakları için seslerini yükseltmelerine yardımcı olmakta, kadınlara şiddete son vermek için çalışmakta ve cinsiyet eşitliği için mücadele vermektedir.

OXFAM'ın küresel yoksullukla mücadele yaklaşımı, politika ve yöntemleri değerlendirildiğinde ise, OXFAM'ın yoksulluğu çok boyutlu olarak ele aldığı, yoksullukla mücadelenin merkezine kadınları koyduğu, sürdürülebilir bir refahı hedeflediği, yoksulluğun ana nedeni olarak bölüşüm sorunlarını gördüğünü söyleyebiliriz. OXFAM, yoksulluk üzerinde cinsiyet eşitliği, adil bir paylaşım, aktif vatandaşlık, sürdürülebilir gıda üzerine vurgu yapmaktadır.

KAYNAKLAR

- Eren, A., & Bahar, O. (2004, Temmuz). Yoksulluğa Kavramsal Bir Bakış: Dünya ve Türkiye'deki Görünümü. *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, 19(220), 36-50.
- Gündoğan, N. (2008, Ocak-Şubat). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası Dergisi)*, 42-56.
- Metin, B. (2014). Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen'in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme. *E-Journal of Yasar University*, 9(36), 6315-6327.
- OXFAM. (tarih yok). 11 10, 2019 tarihinde OXFAM International: www.oxfam.org adresinden alındı
- Özdemir, M. Ç. (2017). Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri. *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama* (s. 183-209). içinde Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz İİBF Dergisi*(10), 139-162.
- Steward, K., & Hills, J. (2005). Introduction. *A More Equal Society? New Labour, Poverty, Inequality and Exclusion* (s. 14-22). içinde Bristol : The Policy Press.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şenkal, A. (2003). Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü, ve Sivil Toplum Örgütleri. *Sosyal Siyaset Konferansları 48. Kitap*, 97-123.

Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tokol, A. (2016). Sosyal Politikanın Tarafları. A. Tokol, & Y. Alper içinde, *Sosyal Politika* (s. 79-121). Bursa: Dora Basım-Yayın dağıtım.

UNDP. (tarih yok). 11 6, 2019 tarihinde www.undp.org adresinden alındı

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Olarak Ötekileştirilen Mülteci Kadınların Hak Temelli Sivil Toplum Çalışmalarıyla Güçlendirilmesi

Öğr. Gör. Hülya KARAKARTAL¹

ÖZET:

İnsanlar tarih boyunca çeşitli nedenlerle göç etmiştir. Kimi zaman gönüllü olarak gerçekleşen bu göçler kimi zaman zorunlu nedenlerle yapılmaktadır. Günümüz yüzyılında doğal göçlerden çok zorunlu göçler karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu nedenlerle yapılan göçlerin çok büyük bir kısmı savaşlar nedeniyle gerçekleşmektedir. Ülkeler içinde yaşanan iç savaşlar insanları göç etmeye mecbur kılmaktadır. Bunlardan son 8 yıldır devam eden Suriye iç savaşı önemli bir yer tutmaktadır. Suriye iç savaşı 22 milyon nüfuslu Suriye'nin 5.5 milyon insanının kitlesel olarak göç etmesine yol açmıştır. Türkiye'de 16.10.2019 tarihi itibarıyla 3.676.288 Suriye vatandaşı Geçici Koruma altındadır. Ülkemize göç eden geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının % 46'sını (1.683.666 kişi) kadınlar oluşturmaktadır. Kadın göçünün artışı, getirdiği belli başlı sonuçlar itibarıyla özel olarak incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, göçün kadınlaşması ile birlikte Suriye uyruklu kadınların göç öncesi, sırası ve sonrasında maruz kaldığı cinsiyete dayalı şiddet ile birlikte ötekileştirilmelerine yönelik sorunlarını toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alan ilgili literatür taranmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'deki göç rejimi içinde Suriyeli mülteci kadınların yaşamış oldukları cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete yönelik farkındalık sağlanması ve kadınların güçlendirilmesini temel alan Hayata Destek Derneği'nin "Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi" konulu projesi iyi örnek uygulaması olarak incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: kadın, mülteci, toplumsal cinsiyet, sivil toplum, güçlendirme

JEL Kodu: L3, L31

---

¹ T.C. İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, karakartalhulya@gmail.com

Empowering Excluded Refugee Women Through Social Gender With Rights Based Civil Society Works

Lecturer, Hulya KARAKARTAL¹

ABSTRACT:

People have migrated for various reasons throughout history. From time to time these migration are carried out voluntarily but sometimes they are carried out for compulsory reasons. In this century we face with forced migrations rather than natural migrations. The vast majority of migrations for compulsory reasons occur due to wars. Civil wars within countries force people to immigrate. As an example to this, Syrian civil war which has been going on for the last eight years has an important place. The Syrian civil war led to the mass migration of 5.5 million people of Syria with a population of 22 million. As of date 10/16/2019, 3.676.288 Syrian citizens in Turkey are under Temporary Protection. %46 percent (1.683.666 people) of the Syrian Citizens who migrate to our country are women. The increase in female immigration is an issue that needs to be examined in terms of its main conclusions.

In this study, the literature related to gender issues related to gender-based violence before, during and after the migration of Syrian women with the feminisation of migration has been searched from a gender perspective. However an awareness has been raised about sexual and gender-based violence which have been experienced by Syrian Refugee Women and Support To Life Association, which aims to empowering women in relation to access to civil rights and services and it has been seen as a suitable example.

Keywords: women, refugee, gender, civil society, empowerment

JEL Code: L3, L31

---

¹ Izmir Kavram Vocational School, karakartalhulya@gmail.com.

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi kadar eski olan bir süreçtir. İnsanların yaşadıkları bölgelerden çeşitli sebeplerden dolayı ayrılıp kendi ülkelerinde yer değiştirmelerine veya başka ülkelere hareket etmeleriyle gerçekleşmektedir. Bu göçler zorunlu olabildiği kadar gönüllü de olabilmektedir. Göçler kriterlerine (Adıgüzel, 2016) göre ayrılmakta olup genellikle karşımıza çıkan ayrımlar şu şekildedir; amacına göre göçler ekonomik olup olmamasına, alanına göre göçler iç göç veya dış göç olmasına, göçü tetikleyen unsurlar olarak zorunlu veya gönüllü olmasına, süre olarak geçici veya sürekli olmasına, son yerleşim yeri olarak transit veya yerleşik olmasına, yasal statü olarak yasal veya yasadışı olmasına, göçmen özelliği olarak vasıflı veya yasadışı olmasına, boyut olarak bireysel veya kitlesel olmasına göre sınıflandırılabilir.

Suriye’de meydana gelen iç savaş sebebiyle 2011 Mart ayından itibaren birçok Suriye vatandaşı, can güvenlikleri ve koruma ihtiyaçlarından dolayı hem Suriye içindeki güvenli bölgelere hem de ülke dışındaki güvenli gördükleri çevre ülkelere zorunlu olarak sığınmak/göç etmek durumunda kalmıştır. Göç edilen/sığınılan ülkeler arasında yer alan Türkiye’ye de 2011 Nisan ayı itibariyle Hatay’ın Yayladağı ilçesinden ilk Suriyeli sığınmacı akını gerçekleşmiştir. Söz konusu tarih itibariyle, Türkiye’nin Suriye vatandaşlarına yönelik “açık kapı politikası” uygulayacağı açıklandıktan sonra, beklentinin ötesinde büyük bir göç dalgası ile karşı karşıya kalınmıştır. Hem göç sürecinde hem de göç sonrasında sığınmacı bireyler kitlesel olarak yapılan zorunlu göçün yarattığı olumsuz ve güvensiz ortamdan, risklerden ve tehlikelerden psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi anlamda pek çok sorunla karşı karşıya kalmış ve farklı biçimlerde etkilenmişlerdir. Kişiler can güvenliği, barınma, gıda, giyinme gibi birincil ihtiyaçları sebebiyle birçok zorluk ile hayat mücadelesi vermiştir.

Resmi rakamlara göre, Türkiye’de 16.10.2019 tarihi itibariyle 3.676.288 Suriye vatandaşı Geçici Koruma altındadır. Ülkemize göç eden geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının % 46’sını (1.683.666 kişi) kadınlar oluşturmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Kayıt dışı bireylerle birlikte bu rakamın, belirtilenin çok üzerinde olduğu söylenebilir.

Savaş ve göç hali, yaşanan süreçlerde dezavantajlı/savunmasız grupları ön plana çıkarmaktadır. Bu savunmasız/dezavantajlı grupların en başında kadınlar ve çocuklar bulunmaktadır. Suriyeli mülteci kadınlar hem kendi ülkelerinde, hem göç yolunda hem de sığındıkları ülkede birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu iç savaştan kaçan bireylerin yarısını oluşturan ve tarihsel sürece bakıldığında, göç etme kararı alan erkekten bağımsız hareket edemeyen ve göç sürecinde arka planda tutulan kadınların, bu kitlesel göç süreci ile birlikte görünürlüklerinin arttığı görülmektedir. Kadın göçünün artışı, getirdiği belli başlı sonuçlar itibariyle özel olarak incelenmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

GÖÇÜN KADINLAŞMASI VE KADINLARA ÖZGÜ GÖÇ NEDENLERİ

Göçün kadınlaşması yeni ortaya çıkan bir durum değildir. Suriye iç savaşının yaşanması ve kitlesel göçlerin başlaması ile birlikte göç alanında çalışanların artmasıyla göçün kadınlaşması kavramı da daha çok araştırma konularında yer almakta, özellikle feminist yaklaşım içerisinde kendine özel bir yer bulmaktadır. Genel olarak, uluslararası göç literatüründe göçe erkeklerin öncülük ettiği, kadınların ise aile birleşmesi yoluyla pasif izleyiciler oldukları görüşü hâkim olmuştur (Toksöz, 2011). Aslında kadınlar, göç sürecinin başlangıcından itibaren göç içinde yer almıştır. Ancak kadınlar göç süreçlerinde görünmez kılınmıştır. Bu görünmezlik ile birlikte de kadınların karar alma süreçlerine katılımı, ataerkil toplumsal yapının her yerde desteklediği erkekler ile

karşılaştırıldığında sınırlı kalmaktadır. Fakat son dönemlerdeki gelişmelerle birlikte artık kadınlar, göç sürecinde pasif nesnel olarak yer almak yerine, karar veren ve uygulayan aktörler olarak süreçte yer almaktadır.

Göçün kadınlaşması ile birlikte, kadınlar göç öncesi kendi ülkelerinde başlayan ve hem göç yolculuklarında hem de sığındıkları ülke de devam eden cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri ile yüz yüze kalabilmektedirler. Özellikle ailenin erkek üyelerinin göçe katılmadığı durumlarda (savaş gibi), kadınlar yalnız (cinsel saldırılar açısından tehlike yaratmaktadır) ya da çocukları ile birlikte göç ederler. Kadınlar farklı göç sebepleri yüzünden ülkelerinden ayrılmakta ve göç sürecine dâhil olmaktadır. Tam bu noktada üstünde durulması gereken konu kadınların göç sürecinde, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmalarıdır. Kadınlar göç süreçlerinde, toplumsal cinsiyet odaklı geleneksel uygulamalarla ruhsal ve bedensel olarak sağlıklarını bozan zarar verici birçok uygulamaya, cinsel şiddet ve istismar gibi, sadece biyolojik cinsiyetlerinin kadın olmasından kaynaklı tehditlerle, zulümlerle ve baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Ve göç sürecindeki bu kadınlar söz konusu tehditlerden ve risklerden kaçmak için de ülkelerini terk etmek ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmaktadır (Buz, 2007). Göç sürecinde kadınlar, erkeklere nazaran daha ciddi problemlerle ve istismar gibi birçok olumsuz durumla karşılaşmaktadır. Ve tüm bu sorunları, sadece kadın olmalarından kaynaklı, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar yüzünden yaşamakta olan kadınlar, erkeklerin göç deneyimlerinden farklı deneyimler yaşamaktadır (Barın, 2015).

Kadınlar yukarıda değindiğimiz göç sebepleri yüzünden ülkelerinden ayrılmakta ve göç sürecine dâhil olmaktadır. Fakat burada belirtilmesi gereken şey toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulüm, geleneklerle ilişkili bedensel ve ruhsal sağlıklarını bozan zarar verici uygulamalar, cinsel taciz ve sömürü, cinsel istismar, cinsel şiddet, aile içi şiddet, boşanma sürecinde karşılaşılan güçlükler gibi esas olarak kadın olmalarından kaynaklı zulüm ve baskılardan kaçmak için de ülkelerini terk etmek ve başka bir ülkeye sığınmak zorunda kalmalarıdır (Buz, 2006).

Dünya'nın her yerinde göç eden kadınlar birçok olumsuz durumla karşılaşmaktadır ve Türkiye'ye sığınan Suriyeli kadın mültecilerde de bu durum değişmemektedir. Suriyeli kadın ve kız çocuklarının kendi ülkelerinde, göç esnasında ve sığındıkları ülkelerde karşılaştıkları sorunlara genel olarak bakılacak olursa; dil sorunundan eğitim sorununa, bulaşıcı hastalıklardan üreme rahatsızlıklarına, cinsel şiddet ve cinsel saldırı sorunlarından psikiyatrik sorunlara kadar pek çok sorun bulunmaktadır.

HAK TEMELLİ SİVİL TOPLUM ÇALIŞMALARI İLE MÜLTECİ KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Savaşın ilk döneminde Suriye-Türkiye sınıra yakın yerlerde kurulan kamplarda insani yardım desteği gören sığınmacıların, ilerleyen tarihlerde kamp dışı yerleşim yerlerinde konaklama ortamlarını tercih etmeye başladıkları gözlemlenmektedir. Kamplarda planlı yardımlar ve desteklerle devam eden yaşam, kamp dışında mültecilerin kendi çabaları ve ulaşabildikleri hizmetlerle sürdürülmeye çalışılmakta, bu da belirli bir ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır: Güçlenme.

Kısaca güçlenme, bireyin "bunu yapamam" düşüncesinden çıkarak, "ben bunu yapabilirim" uygulamasına geçişidir. Güçlendirme normal şartlar altında bile çok zor ve zahmetli bir süreçtir. Acil durum ve afet durumlarına maruz kalan ya da savaş nedeniyle yerinden olmuş kadınlar, çocuklar ve gençler için ise tarif edilemez bir zorluktur.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Güçlenme/güçlendirme uygulamalarına farklı alanlar da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, göç edilen ülkesinin yasal süreci hakkında bilgi eksikliği, insan haklarına dair bilgisi eksikliği, hak ihlallerine yönelik hak aranması veya hizmet ihtiyaçlarının tanınmaması, hem çocuklar hem de yetişkinler için eğitime erişim sorunları, güvenli bir çalışma ortamı ve adil ücret politikası ile çalışma hayatına katılım ile ilgili sorunlar, mültecilerle çalışırken güçlendirme çalışmalarının belirleyicileridir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle, çocuk yaşta evlilikler ve ergenlikte gebelikle mücadele ve tüm bu alanlarda koruyucu-önleyici çalışmalar, güçlenme sürecinin olmazsa olmaz uğraş alanlarındandır. Başvuran ya da çeşitli yollarla kendilerine ulaşılabilen mültecilerin “yardım” mantığından uzaklaşıp sorunlarıyla kendi kendilerine baş edebilmeleri için güçlenme sürecini önceleyen ve uygulanabilir olduğu kadar sürdürülebilir bir model geliştirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle göç mağduru kadınların göç sürecinde istismara uğramamaları ve problemlerle başa çıkmalarına yönelik güçlendirme temelli sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Barın, 2015).

Daha önce ifade edildiği üzere, Suriye uyruklu mülteci kadınlar zorunlu olarak gerçekleştirdikleri göç ile birlikte çeşitli cinsel şiddet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet olaylarına ve tehditlerine maruz kalmıştır. Bu olumsuz koşulları yaşayan kadınlar için, Türkiye’de insani yardım alanında çalışan bir Sivil Toplum Kuruluşu (STK) olan Hayata Destek Derneği (STL), sığınmacı kadınların güçlendirilmesine yönelik olarak Hatay ilinde UN Woman ortaklığında kadınların medeni haklar ve hizmetlere erişimleri için “Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi” projesini gerçekleştirmiştir (Hayata Destek Derneği, 2018). Projenin genel amacı, sığınmacı kadınların, cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet konularında adalet hizmetlerine erişmelerini ve güçlenmelerini sağlamaktır. Söz konusu proje ile 16 gönüllü sığınmacı kadın bazı kriterlere göre (18-65 yaş aralığında, Suriye uyruklu, okur-yazar, sosyal iletişim yönü kuvvetli gibi.) seçilmiştir. Seçilen kadınlara, medeni haklar ve hizmetlere erişim konusunda eğitici eğitimi verilmiştir. “Kadın Toplantıları” adı verilen, akran eğitim modelinin kullanıldığı, bilgilendirme oturumları düzenlenerek 1276 kadın, hakları konusunda;

- Cinsel Suçlarda Haklar
- Evlenme
- Evliliğin Sona Erdirilmesi
- Geçici Korumada Haklar
- Şiddet İle İlgili Haklar

olmak üzere beş farklı konuda eğitim almış akranları tarafından bilgilendirilmiştir. Kadınların bilgilendirilmesi ve kendi içlerinde dayanışması, genel ataerkil yasaların ve toplumsal düzenin varlığına rağmen insan hakları temelinde farkındalık oluşturmuştur. Kadınların ihtiyaç duydukları hizmetlere ulaşma konusunda da etkili olunmuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Göç sürecinin başlangıcından itibaren karar alma süreçlerine katılım –ataerkil toplumsal yapının her alanında olduğu gibi- erkeklere göre kadınlar için sınırlı kalmaktadır. Fakat son yıllar da öncesi ve sonrası olmak üzere, yaşanan göç süreçleri göstermektedir ki, göçle birlikte aile sisteminin yeni yaşama uyum göstermesinde anahtar rolü oynayan özneler kadınlardır. Kadınların bu sürece katılmalarıyla birlikte en çok karşılaştıkları, cinsel sömürü ve istismara karşı daha açık hedefler hale gelmeleri durumu ve karşılaştıkları farklı psiko-sosyal baskılar, farklı kültürel beklentiler ve kadının eğitiminin veya dil yeterliliğinin olmaması gibi nedenler, göç edilen toplumda kadınların dezavantajlı duruma düşmesinde büyük rol oynamaktadır.

Suriye'deki savaş ortamında ve göç sürecinde işkence, tecavüz, fiziksel veya cinsel istismara maruz kalmış kadınların sosyal çöküntüden çıkmaları, sığındıkları ülkede hayat şartlarını kolaylaştırmaları amacıyla danışmanlık ve bilinçlendirme çalışmaları ile güçlendirilmelerini sağlayıcı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle; Suriyeli kadınların karşılaştığı özel ihtiyaçlara, önceliklere ve korunma risklerine etkin çözüm bulabilmek adına; alanda çalışan, nitelikli meslek elemanlarına yani Sosyal Hizmet Uzmanlarına ihtiyaç vardır. Bu sebeple, öncelikli olarak Sosyal Hizmet Uzmanlarının feminist sosyal hizmet uygulamalarını gerçekleştirmesi adına gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve yapılacak çalışmalarda toplumsal cinsiyet bakış açısının gözetilmesi ve çalışmaların bu duyarlılıkla yapılması gerekmektedir. Bu noktada, ulusal ve uluslararası kamu ya da sivil alandaki hizmet sağlayıcılarının kadın hakları, toplumdan dışlanma, kültürel hassaslık, ayırimcılık, psikolojik ilk yardım, uluslararası insan hakları, insani hukuk standartları ve cinsel istismar gibi sorunların farkındalığı ve çözümünü için alanda çalışan personeline yönelik kapasiteyi artırma eğitimleri gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Son olarak; Suriye'de savaşın hâlâ devam ediyor olması, Türkiye'ye göçlerin devam etmesine neden olmakta ve bu da göçün bir müddet daha devam edeceğine işaret etmekte ve bu durum karşısında göç eden Suriyelilerin, Türkiye'de bir müddet daha kalacakları göz önünde bulundurulmalıdır. Suriyelilerin önemli bir kısmı ülkelerine geri dönmeyecek ve Türkiye'de kalacak ise bu kişilere değer verilmeli ve gelecek için mutlaka topluma adaptasyonları sağlanmalıdır. Hayata Destek Derneği'nin uygulamış olduğu "Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi" projesi gibi, diğer sivil toplum kuruluşlarının da göç ve mültecilere ilişkin süreçlerde özellikle kadınların güvenlik ve güçlendirmeye yönelik en temel ihtiyaçlarını temel alan projeler geliştirmesi ve uygulaması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (2016). "Göç Sosyolojisi." İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-56.
- Buz, S. (2006). "Kadın ve Göç İlişkisi: Sığınan ve Sığınmacı Kadınlar Örneği." Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Buz, S. (2007). "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2). 37-50.
- Hatay Sahası İyi Uygulamalar ve Öğrenilmiş Dersler Raporu, Hayata Destek Derneği, 2018.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (E.T. 26.10.2019).
- Tekindal, M. (2016). *Feminist Grup Çalışması Bir Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak: Engelli Çocuğa Sahip Kadınların Deneyimi*. 1.Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Toksöz, G. & Ünlütürk Ç. (2011) "Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış." Derleyen: Serpil Sancar. Birkaç Arpa Boyu... 21.Yüzyıla Girenken Türkiye'de Feminist Çalışmalar. Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Akıllı Kent Ekseninde Üretimin Yeniden Tanımlanması

Dr. Öğr. Üyesi İsmet AKBAŞ¹

Doç. Dr. Barış ÖZTUNA²

ÖZET

Kentlerin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde üretim biçimleri kentlerin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısının oluşmasında belirleyici olmuştur. Kentlerin alışagelmış fiziki yapıları ve yetersizlikleri, tarihsel gelişim sürecinde ideal kente ulaşmada ütopyik sayılabilecek yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle bu durum 19. Yüzyılın sonlarında başlayarak 20. yüzyılın başlarından itibaren kendini önemli ölçüde hissettirmiş ve sanayileşme süreciyle hızlı bir boyut kazanmıştır. Sanayi devrimiyle; kentler verimli, hızlı tempolu bir makine olarak ele alınmış ve sanayileşmiş, mekanikleşmiş, büyük gökdelenlerin, görkemli çok katlı yolların, köprülerin bulunduğu alanlar olarak tasarlanmışlardır. Yeni üretim teknikleri ve ekonomik gelişmeler sanayi devrimi ile kentler yeni bir aşamaya geçmiştir. Akıllı Kent stratejileri, farklı aktörlerle etkileşim kurma, kaynakları yönetme ve hizmet sunma gibi inovatif çözümler aramakta ve bulmaktadır. Kent sistemleri ve sayısal sınır sistemleriyle, akıllı tepki vermektedir. Bu anlamda klasik kent tanımlarının dışına çıkarak kent konusunda teknoloji ve inovasyona dayalı kent kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Günümüzde ise endüstri 4.0 ve toplum 5.0 ile gelen teknolojik gelişmeler akıllı kentlerde de ilerlemeleri beraberinde getirmiştir. Çalışmanın amacı üretimdeki farklılaşmanın akıllı kentler üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Çalışmada endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının akıllı kentler üzerindeki etkilerini ve inovatif yeniliklerini, kavramsal karşılaştırma yönetimiyle değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: akıllı kent, endüstri 4.0, toplum 5.0

JEL Kodu: J21, L60, O30, R00

---

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, iakbas@karatekin.edu.tr

² Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bariso83@yahoo.com

Re-Definition of Production on Smart City Pivotal

Assistant Professor İsmet AKBAŞ¹

Associate Professor Barış ÖZTUNA²

ABSTRACT

When the historical development process of the cities is examined, the forms of production have been determinative in the formation of the social, economic and spatial structure of the cities. The usual physical structures and inadequacies of the cities led to the emergence of utopian approaches in reaching the ideal city during the historical development process. Especially this situation started to be felt at the end of the 19th century and made itself felt significantly since the beginning of the 20th century and gained a rapid dimension with the process of industrialization. With the industrial revolution; cities were considered as efficient, fast-paced machinery and designed as industrialized, mechanized, large skyscrapers, splendid multi-story roads, and bridges. With the industrial revolution, new production techniques and economic developments, cities have entered a new stage. Smart City strategies seek and find innovative solutions such as interacting with different actors, managing resources and providing services. It reacts smartly with urban systems and digital nervous systems. In this sense, it went beyond the definitions of classical cities and led to the emergence of the concept of the city based on technology and innovation. Nowadays, technological developments with industry 4.0 and society 5.0 have brought along improvements in smart cities. The aim of this study is to investigate the effects of product differentiation on smart cities. In this study, the effects of innovative concepts of industry 4.0 and society 5.0 on smart cities and their innovative innovations are evaluated with conceptual comparison management.

Key Words: smart city, industry 4.0, society 5.0

JEL Code: J21, L60, O30, R00

---

¹ Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, iakbas@karatekin.edu.tr

² Çankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Labor Economics and Industrial Relations Department, barisoz83@yahoo.com

GİRİŞ

Kentlerin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısının oluşmasında üretim biçimleri belirleyici olmuştur. Kentlerin alışagelmış fiziki yapıları ve yetersizlikleri, kentsel anlamda fiziksel gelişimin hızlı, aşırı ve dengesiz gelişimi gibi olumsuz gelişmelere rağmen kentlerin tarihsel gelişim sürecinde ideal kente ulaşmada ütopyik sayılabilecek yaklaşımların ortaya çıkmasına engel olmamıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren kendini önemli ölçüde hissettirmiş ve sanayileşme süreciyle hızlı bir boyut kazanmıştır. Hızlı gelişen teknolojinin yakın etkisi altındaki toplumla birlikte, kentsel ve ekonomik alandaki ilk önemli fikirler 1850'lerden itibaren gelişim göstermiştir. Kent planlamacıları kentlerin temel bilgi sistemlerinin, bilgi kaynaklarının çevreyi nasıl etkileyeceği üzerine araştırmalara neden olmuştur. Çoğu durumda, tamamen sanayileşmiş kentler hakkında radikal fikirler öngörmüşlerdir. Doğal yaşam alanı, enerji verimliliği, zaman ve sürdürülebilirlikle bağlantılı olarak, ağıyapıya bağlı teknolojik alt yapının sosyal adalet ve yaratıcılığı destekleyecek bir kent modeli olan elektronik kent fikri ortaya çıkmıştır. Akıllı şehirlere geçiş, şehirlerin yeniden keşfedilmesiyle ilgilidir; öyle ki, vatandaşlar artık sadece kullanıcı olarak değil, aynı zamanda kilit paydaşlar olarak da kabul edilmektedir. Teknoloji artık statik bir varlık olarak değil, dinamik bir etkinleştirme aracı olarak görülmelidir. İşletmeler artık bir sağlayıcı olarak değil, bir ortak olarak görülmektedir.

Kentsel, toplumsal ve üretimdeki teknolojik gelişmeler birlikte gelişim göstermektedir. Özellikle sanayi devrimiyle kentsel ve toplumsal gelişim farklı bir aşamaya geçmiştir. Endüstri 4.0, yapay zeka, karanlık fabrikalar, akıllı makineler gibi kavramlar teknolojik ilerlemenin sanayi üzerindeki etkilerini gözler önüne sunmaktadır. Toplum 5.0'in ana amacı teknolojik gelişmelerin topluma entegre edilmesini sağlamaktır. Toplum 5.0 ile toplum bir bilgi toplumu olacak ve akıllı şehirlerde bilgiye erişim suya veya havaya erişim kadar önemli olacaktır (Frost ve Bauer, 2017: 59). Üretimdeki teknolojik yenilikler kentsel alanlara uyarlanarak aşırı ve hızlı kentleşmeye karşı bir cevap olarak sağlıklı ve işlevsel kentler oluşturulmaya çalışılmaktadır. Endüstri 4.0, endüstriyel fabrikalar algılandıkça bakış açısını değiştirmektedir. İnsanoğlunun yaşamını etkileyen teknolojik değişimin, sanayide de önemli dönüşümlere sebep olduğu bilinmektedir. Endüstrideki teknolojik yenilikler ve yeni üretim teknikleri kentleri ve toplumların gelişimlerini de yakından etkilemiştir. Kentlerin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısının oluşmasında üretim biçimleri belirleyici olmuştur. Aşırı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan kentsel sorunların çözümünde üretimdeki teknolojik yenilikler öncülük etmektedir. Bu çalışmada üretimdeki farklılaşmanın akıllı kentler üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmada endüstri 4.0 ve toplum 5.0 kavramlarının akıllı kentler üzerindeki etkilerini ve inovatif yenilikleri değerlendirilmektedir.

ENDÜSTRİ 4.0 VE TOPLUM 5.0

Günümüzde teknolojiye yaşanan büyük gelişmelerin sanayiye yansımaları görülmeye başlanmıştır. Akıllı robotlar, 3D yazıcılar, ileri seviyedeki sensörler ve birçok teknolojik yenilikler sanayideki üretim sürecini etkilemektedir. Sanayide küresel anlamda yeni bir teknoloji dalgası yükselmektedir. Birçok farklı isimle anılan bu dalga (Sanayi 4.0, Endüstri 4.0, Dördüncü Sanayi Devrimi gibi) önümüzdeki yıllarda küresel ekonomiye yön verecektir (Gür ve diğerleri, 2017: 180). Dünyanın çeşitli ülkeleri, ülkeler içinde farklı kentler, kentler içinde farklı mahalleler, mahalleler içinde farklı insanlar farklı çağlarda yaşamaktadır. Günlük yaşamımızda gözlemlediğimiz insanlara ve ortamlara geleceğin çoktan içimize girdiğini görmek mümkün olmaktadır. Dijital dönüşüm insanları etkilemektedir (Canan ve Acungil, 2018: 88).

İnsanoğlunun yaşamını etkileyen teknolojik değişimin, sanayide de önemli dönüşümlere sebep olduğu bilinmektedir. Endüstri 4.0, yapay zeka, karanlık fabrikalar, akıllı makineler gibi kavramlar teknolojik ilerlemenin sanayi üzerindeki etkilerini gözler önüne sunmaktadır. Toplum 5.0'ın ana amacı teknolojik gelişmelerin topluma entegre edilmesini sağlamaktır. Böylece teknolojiden korkan bir toplum yerine teknoloji ve onun getirdikleri ile işbirliği içerisinde yaşayan bir toplum yaratmak amaçlanmaktadır. Nesnelerin internetinin kullanıldığı Toplum 5.0'da, örneğin evlerimizdeki buzdolapları mevcut malzemelerin listesini tutabilmekte ve bunlarda azalma olduğunda internet yardımıyla markete sipariş verebilmektedir. Kişinin eve gitmek üzere aracına binip kontağı çalıştırmasıyla birlikte aracın eve kaç dakikada gidileceğini hesaplayarak buna göre evin kişinin beklentilerine uygun hale getirilmesini sağlayabilmektedir (Okan Ökten, 2018: 881-884). Toplum 5.0'a gelene kadar olan aşamalar ise tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1. Toplum 5.0'ın Karakteristikleri

Toplum	Karakteristikleri	Toplum 5.0
1.0 Avcılık ve Toplayıcılık	Sürdürülebilirlik ihtiyacı	Bilgi ve iletişim teknolojilerinin tam kullanımı
2.0 Tarım	Kapsama	Vatandaş merkezli (vatandaşlar dahil)
3.0 Sanayi	Verimlilik	Herkesin katılımı
4.0 Bilgi	Zekanın gücü (ve bilgi)	Paylaşılan değerler: sürdürülebilirlik, katılım, etkililik ve zekanın gücü

Kaynak: Salgues, 2018: 8.

Toplum 5.0 ile toplum bir bilgi toplumu olacak ve akıllı şehirlerde bilgiye erişim suya veya havaya erişim kadar önemli olacaktır (Frost ve Bauer, 2017: 59). Endüstri 4.0 kavramının aksine, Toplum 5.0 yalnızca bir imalat sektörü ile sınırlı değil, aynı zamanda fiziksel ve sanal alanların entegrasyonu ile sosyal sorunları da çözmektedir. Aslında, Toplum 5.0, gelişmiş bilişim teknolojilerinin, robot ve artırılmış gerçekliğin insanların ortak yaşamında, endüstride, sağlık hizmetlerinde ve ilerleme için değil diğer faaliyet alanlarında aktif olarak kullanıldığı toplumdur (Skobelev ve Borovik, 2017: 307).

Bu yeni toplumsal değişimin uğraşması gereken global sorunlar ise; yoksulluk ve artan eşitsizlik, göç problemi, işsizlik, yaşlanan nüfus, beslenme ve temiz su, sağlık, ekoloji ve çevredir. Tüm bu problemlerin önlenmesinde sanal dünya ile gerçek dünya arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, sosyal ağların genişlemesi, nesnelerin internetinin toplum faydaları için kullanılması gerekmektedir (Büyüksulu, 2018: 51-52). Bununla birlikte, makinelerin ürettiği ürünlerin fiyatları şimdikinden daha ucuz olacak olmasına rağmen iş bulamayan insanlar bunların bedelini nasıl ödeyecekler? Politikacılar ve kamu görevlileri bu otomasyon problemlerinin daha çok farkında olmalıdırlar (Leonhard, 2018: 72).

Kentlerin Gelişimi ve Akıllı Kent Kavramı

Kentlerin tarihsel gelişim süreci incelendiğinde kentlerin sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısının oluşmasında üretim biçimleri belirleyici olmuştur. Kentlerin alışagelmış fiziki yapıları ve yetersizlikleri, kentsel anlamda fiziksel gelişimin hızlı, aşırı ve dengesiz gelişimi gibi olumsuz gelişmelere rağmen kentlerin tarihsel gelişim sürecinde ideal kente ulaşmada ütopyik sayılabilecek yaklaşımların ortaya çıkmasına engel olmamıştır. Özellikle bu durum 19. Yüzyılın sonlarında başlayarak 20. yüzyılın başlarından itibaren kendini önemli ölçüde hissettirmiş ve sanayileşme süreciyle hızlı bir boyut kazanmıştır. Hızlı gelişen teknolojinin yakın etkisi altındaki

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

toplumla birlikte, kentsel ve ekonomik alandaki ilk önemli fikirler 1850'lerden itibaren gelişim göstermiştir.

Sanayileşmenin ilk dönemlerinde E. Howard'ın "Yarının Bahçe Kentleri" (The Garden Cities of Tomorrow) adlı çalışmasıyla bu dönemin aşırı ve hızlı kentleşmesine karşı bir cevap olarak ortaya koyduğu sağlıklı ve işlevsel kent yaklaşımıdır (Hall, 1989: 278-279). Böylelikle bireysel ve toplumsal ihtiyaçların temel üretim yapısıyla ve ekonomik sistemiyle uyum sağlamış bir kent oluşturmaya çalışmıştır. Bu yolla ideal kent kurma konusunda daha sonra yapılacak kent planlamalarını etkilemeye çalışmıştır. 1960'lı yıllarda yeni teknolojilerin, kentler üzerindeki etkisi kent araştırmacılarına kuramsal olarak araştırmaya teşvik etmiştir (Atkinson, 1998: 155). Kent planlamacıları kentlerin temel bilgi sistemlerinin, bilgi kaynaklarının çevreyi nasıl etkileyeceği üzerine araştırmalara neden olmuştur. Çoğu durumda, tamamen sanayileşmiş kentler hakkında radikal fikirler öngörmüşlerdir. Doğal yaşam alanı, enerji verimliliği, zaman ve sürdürülebilirlikle bağlantılı olarak, ağa bağlı teknolojiyi sosyal eşitlik ve yaratıcılığı destekleyecek bir kent modeli olan Elektronik Kent fikri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda iş ve eğitim alanında ağ yapıları (networks), telekomünikasyonu içine alan bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak kentler arası bilgi akışı konuları ve iletişim kent çalışmalarında ilgi duyulan bir alan olmuştur.

Akıllı kenti tanımlamada kullanılacak nitelikler ekonomik ve politik verimliliği artırmak ve sosyal, kültürel ve kentsel kalkınmayı sağlamak için ağ altyapısının kullanılması; işletme öncülüğünde kentsel gelişime vurgu yapan; çeşitli şehir sakinlerinin kamu hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanması ve önemli bir bileşen olan sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik olarak sıralanabilir. Ayrıca akıllı kent, bir kentin katılımı arttıran ve sosyal ve kültürel gelişim sağlayan ağ altyapısına sahip ve kentin ekonomik büyümesini sağlayan toplumsal gelişmenin yanında çevresel sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Akıllı kent, yalnızca bilgi teknolojisi altyapısını değil aynı zamanda halkın yaşam kalitesini iyileştirmek için bilgi ve kaynakları yönetme kapasitesini de içeren çok disiplinli bir kavramdır.

Akıllı kentler, kent yönetim alanlarında örneğin ulaşım, kamu güvenliği, enerji, eğitim, sağlık hizmetleri ve kalkınma konusunda işbirliğini arttırmaktadır. Akıllı kent stratejileri, paydaşlarla etkileşim kurma, kaynakları yönetme ve hizmet sunma gibi yenilikçi (inovatif) yollar gerektirir (Nam & Pardo, 2011: 185-187). Teknoloji temelli tanımlara bakıldığında BİT kullanımı, kent yönetimi, eğitim, sağlık, kamu güvenliği, gayrimenkul, ulaşım ve kamu hizmetleri gibi alanlarda daha akıllı, birbirine bağlı ve verimli bir kentin önemli altyapı bileşenlerini ve hizmetlerini yerine getirmektedir. Kent sistemleri ve sayısal sinir sistemleri, akıllı tepki verme, sistem entegrasyonunun her seviyesinde optimizasyonu sağlayan fırsatlar sunmaktadır.

Günümüz akıllı kent, artan nüfusla birlikte kentsel sorunları çözmede ideal kente ulaşmada ağırlıklı olarak geleceğe dönük olarak yapılan planlamalardır (Komninos vd., 2013: 35-37; Wolfram, 2012: 175-176). Günümüzde yaygın olarak gündemde olan ve kullanılan akıllı kent stratejisinin en belirgin özelliği, kentlerin sahip olduğu nitelikler ve içeriği ile yakından ilgilidir. Çoğunlukla Batı dünyasında, kent plancıları yeni kentlere ihtiyaç olmadığını var olan kentlerin yaşayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olduğunu ve yapılması gerekenin yeni kentler geliştirmek yerine, bozulmuş kentsel alanları yeniden canlandırmaya dönük politika ve planların uygulanması gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak buna karşılık özellikle gelişmekte olan ülkelerde tamamen yeni akıllı kentler geliştirmek için çeşitli girişimler başlatılmıştır; Örneğin Planit Vadisi (Portekiz), Skolkovo İnovasyon Merkezi (Rusya), Cyberport Hong Kong (Çin), Songdo Uluslararası İş Bölgesi (Güney Kore), Cyberjaya (Malezya), Masdar City (Abu Dhabi-BAE). Bu örneklerde yer alan yeni kentler sıfırdan tasarlanıp inşa edilmekte ve önde gelen 'akıllı'

teknolojiyi ve yeşil fiziksel planlama özelliklerini içinde barındırmaktadır. Akıllı bir kentle, kentlerin sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve yüksek yaşam kalitesi yaratan gelişmiş bir kentsel alan olduğu düşünülmektedir.

Verimlilik üzerindeki odaklanma, toplumsal bağlar ve yaşam kalitesi gibi toplumsal değerlerin sınırlandırılmasına yol açacağı için yeni kent planlamalarında "sürdürülebilirlik" boyutunun tartışılmasına yol açmaktadır (Bria, 2012: 64-65). Bu nedenle teknolojik çözümlerin çoğaltılması riskleri beraberinde getirebilir ve aynı çözüm yöntemleri tüm kentler için uygun olmayabilir (Kitchin, 2015: 133-134; Nowicka, 2014: 267-268). Yeni ve mevcut akıllı kent yaklaşımları, toplumsal açıdan sürdürülebilir ve yaşanabilir akıllı kentler planlamak için kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini ve en önemlisi kent halkının katılımının önemini üzerine odaklanmaktadır (Bria, 2012: 66; Paskaleva, 2011: 155-156). Bu yolla özellikle aşağıdan-yukarıya ve yönetim boyutuyla birlikte (kitle kaynaklı çalışma, kullanıcı katılımı, yaşam laboratuvarları vb.) yenilikçi süreçleri hızlandırmak ve yenilikçi teknikleri kullanma ve uygulama şansını artacaktır (Bakici, 2012: 9-11; Bria, 2012: 66; Paskaleva, 2011: 157; Lyons, 2016:110-111). Akıllı kent, gelir kaynaklarının etkin kullanımını sağlayarak kent altyapısına yapılan yatırımlarda artan verimlilikle hizmetler tür olarak çeşitlenmektedir.

Akıllı Kentlerin Karakteristik Altı Özelliğine Genel Bakış

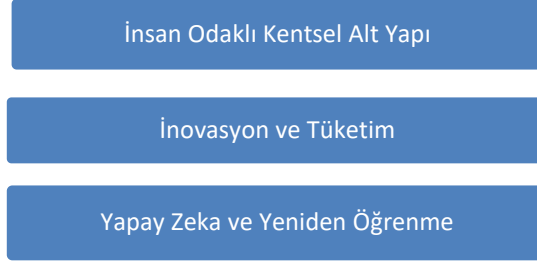
Akıllı Şehir; Akıllı ekonomi, akıllı hareketlilik, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetimi sağlamak için teknolojiyi, hükümeti ve toplumu bir araya getirmektedir. Akıllı kent yaklaşımının temel amacı, şehirlerin sürdürülebilirliğini sağlamak, vatandaşlarının yaşam kalitesini ve güvenliğini artırmaktır. Bu amaçla altı ana alanda verimliliği arttırmaya çalışmaktadır. Bunlar ekonomi, çevre, hareketlilik, insanlar, yaşam ve yönetimidir.

Avrupa Birliği (AB), metropol şehir bölgeleri için akıllı kentsel büyümeyi gerçekleştirmek için bir strateji geliştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle kentlerin, akıllı şehirlere dönüşümünün bir dizi süreç olarak gerçekleşmesiyle oluşacağı vurgulanmaktadır. Son 50 yıllık süreçte nüfus artışı ve insanların yoğun şekilde kentlere göç etmesi (özellikle gelişmekte olan ülkelerde) nedeniyle, akıllı kent yaklaşımı önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, şehirlerin daha verimli, çekici, kapsayıcı ve rekabetçi olması için birçok değişikliğe ihtiyaç vardır.

Akıllı şehirlere geçiş, şehirlerin yeniden keşfedilmesiyle ilgilidir; öyle ki, vatandaşlar artık sadece kullanıcı olarak değil, aynı zamanda kilit paydaşlar olarak da kabul edilmektedir. Teknoloji artık statik bir varlık olarak değil, dinamik bir etkinleştirme aracı olarak görülmelidir. İşletmeler artık bir sağlayıcı olarak değil, bir ortak olarak görülmektedir. Kentsel evrim kavramı, dönüşüm ile yer değiştirmektedir. Endüstri 4.0, endüstriyel fabrikalar algılandıkça bakış açısını değiştirmektedir. Endüstri 4.0 ilkesine dayanan fabrikalar doğrudan çevrimiçi kullanıcı talebine (talebe yönelik üretim) cevap vermektedir. Bu, ürünün mevcut talebe göre organize edileceği ve elektronik ticaret (e-ticaret) hizmetleri yoluyla tedarik edileceği anlamına gelmektedir. Toplanan veriler sayesinde, insan davranışının planlanması da dahil olmak üzere kullanıcı davranışını tahmin etmek ve bu bilgiyi üretim ortamına dönüştürmek mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda kentler, dinamik ve vasıflı iş gücünü, turistleri ve uluslararası yatırımları çekebilmek için diğer kentlerle sürekli rekabet halinde olmaları gerekmektedir (Wolfram, 2012: 174; Papa, 2015: 25-27). Merkezi yönetimler ulusal çapta önem arz eden ihtiyaçları karşılarken yerel yönetimlerin, yerel düzeyde müşterek ihtiyaçları karşıladıkları için önemli aktörlere dönüşmüşlerdir. Akıllı kent kavramının gelişimi, teknolojilerin karmaşık bir karışımıyla, sosyal ve ekonomik faktörleriyle birlikte kamu, özel ve özel sektörü bir araya getirmektedir. Bu nedenle

akıllı kent, her kentin planlama hedefleri ve kapsamına bağlı olarak ekonomik anlamda farklı yollar izlenmektedir.

Şekil 1. Akıllı Şehir Ekosisteminin Bileşenleri

Akıllı Yönetişim ile kentin bir organizma gibi etkin ve etkili bir biçimde çalışabilmesi için kamu, özel, sivil toplumu bir araya getirmektedir. Bu bağlamda ilgili aktörleri bir araya getiren ve aralarında ağyapıyı kurarak kent genelindeki yönetime katılımı sağlama amacını taşımaktadır (Caragliu, 2011: 70; Crutzenb & Reddy, 2017: 46). Akıllı kentler küresel çapta ulus-üstü, ulusal ve ulus-altı network kurmaktadır. Bu, kamu düzeyinde, özel ve sivil ortaklıklar ve kent seviyesinde akıllı hedefler izlemek için birlikte çalışan farklı paydaşlar ile işbirliği gerektirmektedir. Akıllı hedefler, katılımcı karar alma ve e-hizmetleri (örneğin uygulamalar) birlikte oluşturulmasıyla BİT ve e-devlet kullanılarak şeffaflık ve ulaşılabilir bilgiyi kapsamaktadır. Akıllı Ekonomi ile artan verimlilik, BİT'le etkinleştirilmiş, gelişmiş üretim ve hizmetlerin sunumu, BİT'in etkin olduğu yenilikle birlikte yeni ürünler, yeni hizmetler ve iş modellerini ifade etmektedir. Aynı zamanda akıllı kümeler ve eko-sistemler (örneğin, dijital ticaret ve girişimcilik) kurmayı amaçlamaktadır. Akıllı hareketlilik ile, BİT destekli ve ağyapıya sahip lojistik sistemleri ifade etmektedir. Örneğin, toplu taşıma ve araba, bisiklet ve yayaları içeren sürdürülebilir, güvenli ve birbirine bağlı ulaşım sistemlerini ifade etmektedir. Akıllı çevre, yenilenebilir enerji, ölçme, kirlilik kontrolü ve izleme, bina ve sosyal tesislerin yenilenmesi, yeşil binalar, yeşil kent planlaması gibi kaynak kullanımı verimliliği, yeniden kullanımı ve kaynak ikamesini içeren akıllı enerjiye odaklanmaktadır. Akıllı insanlarla, yaratıcılığı geliştiren ve yeniliği teşvik eden kapsamlı bir toplumda, eğitim ve öğretimden, insan kaynaklarına ve kapasite yönetimine erişebilen, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin çalışması için e-inovasyonu içeren yaklaşımı ifade etmektedir. Akıllı Yaşam, kültürel olanaklara sahip ve canlı, sağlıklı ve güvenli bir kenttir. Yaşana bilir yaşam alanlarını ve konutları içine almaktadır. Akıllı Yaşam, sosyal sermayesi zengin alanlar akıllı yaşam alanları olarak düşünülmektedir. Bu kriterler belirli başlıklar altında akıllı kentlerde standartların belirlenmesini sağlamaktadır. Söz konusu bu altı bileşenle kentlerin akıllı kent olup olmadığını belirlemenin mümkün olacağı düşünülmektedir.

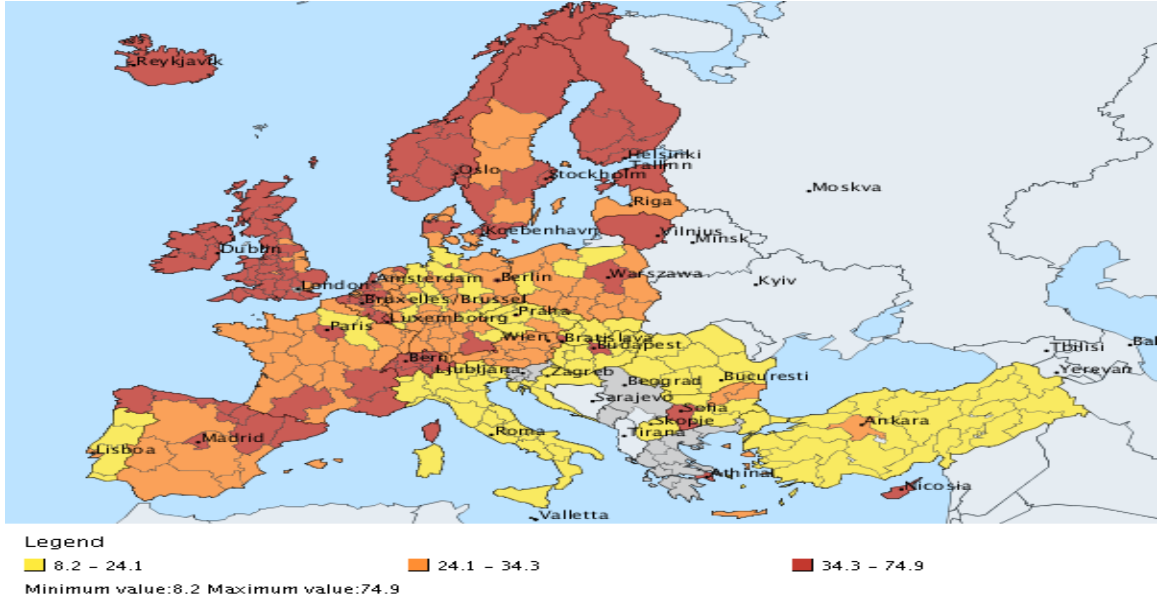

Tablo 2. Akıllı Kentlerin Karakteristik Altı Özelliği

Akıllı Ekonomi (Rekabet Edebilirlik)	Akıllı Hareketlilik (Ulaştırma ve BİT)	Akıllı İnsanlar (Sosyal ve Beşeri Sermaye)
<ul style="list-style-type: none"> • Yenilikçilik • Girişimcilik • Ekonomik imaj ve ticari markalar • Verimlilik • İşgücü piyasasının esnekliği • Uluslararası Gömülme • Dönüştürme yeteneği	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel erişilebilirlik • Ulusal erişilebilirlik • BİT altyapısının mevcudiyeti • Sürdürülebilir, yenilikçi ve güvenli taşıma sistemleri	<ul style="list-style-type: none"> • Yeterlilik seviyesi • Yaşam boyu öğrenmeye yakınlık • Sosyal ve etnik çoğulculuk • Esneklik • Yaratıcılık • Kozmopolitizm / Açık fikirlilik • Kamusal hayata katılım
Akıllı Çevre	Akıllı Yönetişim (Katılım)	Akıllı Yaşam (Yaşam kalitesi)
<ul style="list-style-type: none"> • Doğal koşulların çekiciliği • Kirlilik • Çevresel koruma • Sürdürülebilir kaynak yönetimi	<ul style="list-style-type: none"> • Karar alma sürecine katılım • Kamu ve sosyal hizmetler • Şeffaf yönetim • Politika stratejileri ve bakış açıları	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel tesisler • Sağlık koşulları • Bireysel güvenlik • Konut kalitesi • Eğitim tesisleri • Turistik çekicilik • Sosyal Dayanışma

Akıllı kentler katılımcılığı arttırmanın, teknolojik gelişmeleri, eğitim ve sosyal sermaye gibi faktörlerin yanında sürdürülebilirlik doğrultusunda çevreyi de dikkate almaktadır. Kentsel sağladıkları kültürel faaliyetler ve bilimsel kurumların sağladığı imkânlar, yerel düzeyde insanların kırsal alanlarda ulaşamadığı ve sahip olmadığı imkânlar bulunmaktadır. Sahip olunan bu imkânlar yaratıcılığı arttırmakta ve inovasyonu arttırmaktadır. Kentlerin, sunduğu imkânlar sayesinde akıllı kentlerin gelişimi için gerekli beşeri sermaye oluşmaktadır. Özellikle yükseköğrenim almış kişiler eğitim aldıkları yerlere yakın bölgelerde bulunan araştırma enstitüleri ve bilim parklarına sahip kentlerde yaşamayı tercih etmektedir. Akademik kuruluşlar etrafında kümelenmiş veya yüksek yaşam kalitesine sahip canlı, dinamik kentler, girişimciler ve yüksek vasıflı işçileri için bir tür çekim alanı oluşturmaktadır (Russo, Rindone ve Panuccio, 2014: 986). Akıllı kentlerin sürdürülebilirliği açısından bu çekim etkisinin devamlılığının sağlanması önemlidir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

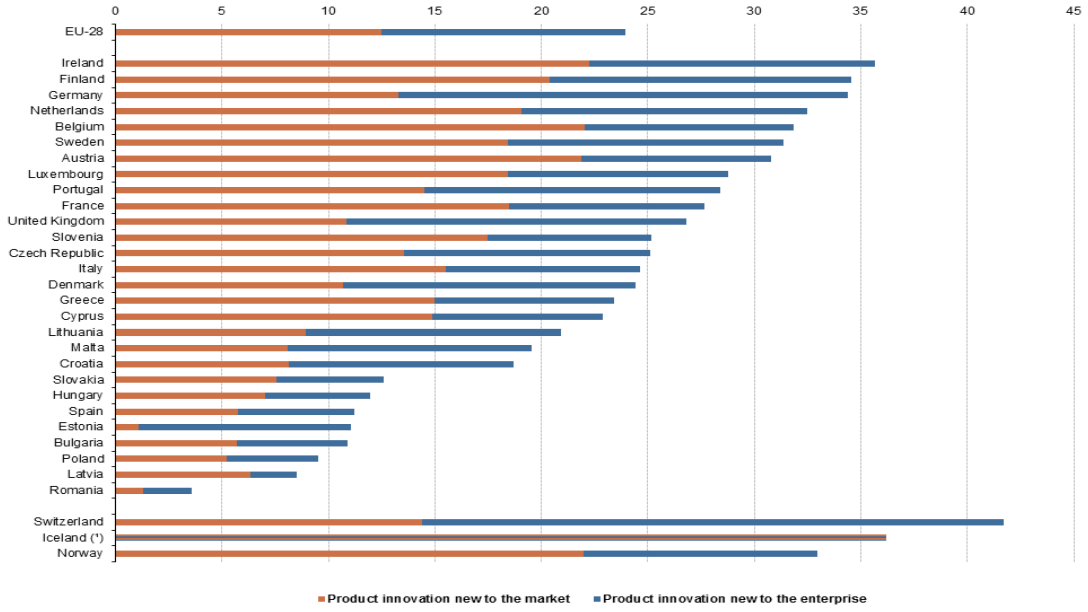

Şekil 2. 20-34 Yaşları Arasındaki İnsanların Tam Zamanlı Yükseköğretimdeki Oranı

Kaynak: Eurostat

Eğitimli işgücü, hem ülke içinde belirli merkezlerde hem de yurtdışında iş olanaklarını değerlendirmekte, daha dinamik kariyer olanakları bulabilmenin yollarını aramaktadır. Özellikle AB içinde Birleşik Krallık, İspanya, Fransa, Litvanya, Bulgaristan, Estonya, Danimarka, Portekiz, Letonya, Macaristan ve Slovenya'nın başkentlerinde/çevresinde bu olanaklara sahiptir (Caragliu, Del Bo ve Nijkamp, 2011: 71-72). AB'ye üye ülkelerde, yükseköğrenim seviyesine sahip çalışma çağındaki nüfustan en yüksek payı, genellikle yüksek yaşam kalitesi veya teknolojik/yenilikçi nitelikleriyle karakterize edilen kentler yer almaktadır. Örneğin Espoo (Finlandiya) ve Lund (İsveç) ve Utrecht (Hollanda) hem AB'deki en rekabetçi bölge olarak adlandırılmış, hem de bir dizi yüksek teknoloji ürünü geliştirme merkezi durumundadır (European Parliament 2014). İnovasyon, Birliğin Avrupa 2020 stratejisinin yedi ana girişiminden biridir. Bu çerçevede yeniliklerin ve buluşların, daha kolay yeni ürün ve hizmetlere dönüştürülebilmesi için yenilik dostu çevre yaratılmasını teşvik etmek; demografik değişiklikler, sağlık sorunları, iklim değişikliği veya enerji ve kaynak verimliliği gibi toplumun karşı karşıya kaldığı güçlüklerin/zorlukların üzerine araştırma geliştirme (Ar-Ge) / yenilik politikaları doğrultusunda odaklanılması istenilmektedir (Urban Europe, 2016:106).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 3. Ürün patentinde işletmelerin payı, 2012-2014 (%)

Kaynak: Eurostat

Patent eğilimi metropoliten bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda üye ülkeler arasındaki dağılımı incelendiğinde en çok patent başvurusu yapan ülkeler; Almanya, Hollanda, Fransa, Danimarka, İsveç, İtalya, Finlandiya, Birleşik Krallık, İrlanda ve Belçika AB-28 ortalamasının üstünde bir patent başvuru yapılmaktadır. Bu patent başvuru eğiliminin bu 10 Üye Devletin her birinde, 41 metropoliten bölgenin 31'inde, AB-28 ortalamasının üstünde bir patent alma eğilimi bulunmaktadır(Eurostat).

SONUÇ ve ÖNERİLER

“Akıllı kentler ve Endüstri 4.0 neden ortak noktada kesişmektedir?” sorusuna cevap olarak, her iki kavramda yaşam biçimimizi değiştirmek için fikirleri, ihtiyaçları, kavramları ve teknolojilerin birleşiminden oluşmaktadır. 4. Endüstri Devrimi'nin potansiyelinden yararlanarak kentlerin daha etkin, iyileştirilmiş, yüksek kaliteli kamu hizmetleri ve daha fazla altyapı sağlamak için yeni inovasyon ve teknolojiyle ilgili kavramların birlikteliği sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda kentler kendilerini akıllı kentlere dönüştürmeleri için ortaklıkların kurulması kesinlikle gereklidir. Endüstri 4.0 teknolojileri, bu açıdan kentlerde teknolojik bir dönüşüme imkan sağlamak ve kentsel hayatta değişime yol açmaktadır. Endüstri 4.0 ile enerji verimliliği ve güvenilirliği odak noktasında yer almaktadır. Bu yolla yeni teknolojik gelişmelerle kentsel alt yapı geliştirilerek kentsel planlama ve tasarımda yeniliklere öncülük etmektedir.

Kent planlaması ve altyapısı, trafik gibi konularda akıllı şehirler oluşturmak üzere nesnelerin interneti, bulut bilişim, sensörler gibi yenilikçi teknolojilerine entegre edildiği büyük veri ve veri madenciliği çözümleri geliştirilmektedir. Akıllı şehir uygulamaları, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan farklı ülkelerde klasik e-belediyecilik uygulamalarının ilerisine geçerek sensörlerle toplanan büyük veriyi akıllı teknolojiler yardımıyla şehirlerin problemlerinin çözümünde, hizmetlerin sunumunda nasıl daha etkili kullanabileceklerine ilişkin bir arayış içindedir (Köseoğlu ve Demirci, 2018: 49-54). Japonya, Toplum 5.0 ile afetleri önlemeyi hedeflemektedir. Bunun için ise, akıllı kentlere ve entegre olmuş kamu hizmetlerine ihtiyaçları vardır (Öztuna, 2019: 62).

KAYNAKLAR

- Atkinson, R.D. (1998). Technological Change and Cities, *Cityscape. A Journal of Policy Development and Research*, (3), 129-170.
- Bakıcı, T. (2012). State of The Art – Open Innovation in Smart Cities, In Open Innovation Mechanisms In Smart Cities, Project Co-Funded by the European Commission within the ICT Policy Support Programme, http://opencities.net/sites/opencities.net/files/contentfiles/repository/D1.1%20State%20of%20the%20Art_Open%20Innovation.pdf
- Bria, F. (2012). New governance models towards an open Internet ecosystem for smart connected European cities and regions. In Open innovation, Directorategeneral For The Information Society And Media, European Commission, ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/dae/document.cfm?doc_id=2184
- Büyüksulu, R., A. (2018). *Dijital Dönüşüm*. İstanbul: Der Yayınları.
- Canan, S., Acungil, M. (2018). *Dijital Gelecekte İnsan Kalmak*. İstanbul: Tuti Kitap.
- Caragliu, A., Chiara, D. and Nijkamp, P. (2011). Smart Cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18 (2), 65-82.
- Crutzen N. & Reddy, R. K. (2017). How Do We Understand Smart Cities? An Evolutionary Perspective. *Cities*, 67, 43-52.
- European Parliament (2014). Mapping Smart Cities in the EU, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOLITRE_ET\(2014\)507480_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOLITRE_ET(2014)507480_EN.pdf)
- Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=met_pat_eptot&lang=en
- Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/mapToolClosed.do?>
- Frost, L., Bauer, M. (2017). European Trends in Standardization for Smart Cities and Society 5.0. *NEC Technical Journal*, 13(1): 58-63.
- Gür, N., Ünay, S., Dilek, Ş. (2017). *Sanayiye Yeniden Düşünmek*. İstanbul: SETA Kitapları.
- Hall, P. (1989). The Turbulent Eighth Decade: Challenges to American City Planning. *Journal of the American Planning Association*, 55: 3, 275-282.
- Kitchin, R. (2015). Making Sense Of Smart Cities: Addressing Present Shortcomings. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8, 131–136.
- Komninos, N., Pallot, M., & Schaffers, H. (2013). *Open Innovation Towards Smarter Cities* (p. 34–41), Luxembourg: European Commission, Directorate-General for Communications Networks Content and Technology.
- Köseoğlu, Ö., Demirci, Y. (2018). Akıllı Şehirler ve Yerel Sorunların Çözümünde Yenilikçi Teknolojilerin Kullanımı. *International Journal of Political Studies*. 4(2): 40-57.
- Leonhard, G. (2018). *Teknolojiye Karşı İnsanlık* (çeviri Cihan Akkartal ve İlker Akkartal). İstanbul: Siyah Kitap.
- Lyons, G. (2016). Getting Smart About Urban Mobility – Aligning The Paradigms of Smart and Sustainable. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 88, 104-116.
- Nam, T. & Pardo, T. (2011). Smart City as Urban Innovation: Focusing on Management, Policy, And Context, In *5th International Conference On Theory And Practice of Electronic Governance*, 26–28 September 2011, (p. 185-194), Tallinn, Estonia.
- Nowicka, K. (2014). Smart City Logistics on Cloud Computing Model. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 151, 266 – 281.
- Okan Gökten, P. (2018). Karanlıkta Üretim: Yeni Çağda Maliyetin Kapsamı. *Muhasebe Bilim Dergisi*, 20(4): 880-897.
- Öztuna, B. (2019). *Toplum 5.0 (Süper Akıllı Toplum)*. Bursa: Ekin Yayınevi.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Papa, R., Galderisi, A., Majello M. C. & Saretta, E. (2015). Smart and Resilient Cities. A Systemic Approach for Developing Cross-Sectoral Strategies in the Face of Climate Change. *Journal of Land Use Mobility and Environment*, 8 (1), 19-49.
- Paskaleva, K. A. (2011). The Smart City: A Nexus For Open innovation?. *Intelligent Buildings International*, 3(3), 153-171.
- Russo, F., Rindone, C. & Panuccio, P. (2014). The process of smart city definition at an EU level. *The Sustainable City IX*, Vol. 2, p. 979-989.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0: Industry of the Future, Technologies, Methods and Tools*. London: ISTE Ltd and John Wiley & Sons, Inc.
- Skobelev, O., P., Borovik, Yu, S. (2017). On the Way From Industry 4.0 to Industry 5.0 from Digital Manufacturing to Digital Society. *International Scientific Journal "Industry 4.0"*, 11(6): 307-311.
- Urban Europe (2016), Statistics on Cities, Towns and Suburbs, <http://ec.europa.eu/eurostat/>
- Wolfram, M. (2012). Deconstructing Smart Cities: An Intertextual Reading of Concepts and Practices for Integrated Urban and ICT Development, *Proceedings of the 17th International Conference on Urban Planning, Regional Development and Information Society, 14-16 May 2012*, (p.171-181), Austria: Schewechat.

Endüstri 4.0'ın İnsan Kaynaklarına Etkisi: İnsan Kaynakları Analitiği

Prof. Dr. Ersin KAVI¹

Mihrişah OCAK²

ÖZET:

İnsan kaynakları yönetimi (İKY) nin organizasyonlar içindeki rolü zaman içinde değişim göstermiştir. Bu değişim İKY'nin yönetsel fonksiyonlarından çok stratejik yönü ön plana çıkararak gerçekleşmiştir. Bu sürecin arkasındaki en büyük itici güç teknolojik gelişmeler olmuştur. Özellikle, yakın gelecekte Endüstri 4.0 ile başlayan süreç içerisinde çalışma yaşamına yönelik birçok gelişme yaşanacaktır. Bu süreç içinde İKY'nin sosyal, duygusal ve davranışsal boyutundan daha teknik ve sayılaştırılabilen "İK Analitiği" ne doğru bir dönüşümün yaşanması muhtemeldir. Bu doğrultuda, insan kaynağı ile ilgili alınacak kararlarda doğru bilgi üretme ve geleceğe yönelik strateji belirleme ihtiyacı daha somut verilerle gerçekleştirilmek zorundadır. İşte bu noktada, İK analitiği, bu sorunları çözüme kavuşturan nicel bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda, verilerin toplanması, depolanması ve işlenmesi İKY kademeli olarak İK analitiğinin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. İKY'de analitik kullanmak, zaman kazanarak mevcut verilerin işlenmesini daha kolay hale getirmektedir. Bu durum, sadece İK yöneticilerinin mevcut veya acil konularla ilgili karar almalarına olanak sağlamakla kalmayıp geleceğin de verilerle öngörülmesini mümkün kılmaktadır. Tüm bu olumlu yönlerinin yanında İK analitiğinin insan kaynağının yönetimi ile ilgili bazı olumsuzluklara neden olacağı da ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı da genel olarak İK analitiğinin insan kaynağı yönetiminin geleceğini nasıl etkileyeceği konusunu ele almak, İK analitiğinin örgütsel açıdan olumlu ve olumsuz yönlerini tartışarak genel bir bakış açısı sunmaktır.

Anahtar sözcükler: insan kaynakları yönetimi, endüstri 4.0, İK analitiği

JEL Kodu: M54, O15

¹ Yalova Üniversitesi, ersinkavi@gmail.com

² Yalova Üniversitesi, mihrisahocak@gmail.com

The Effects of Industry 4.0 on Human Resources: Human Resources Analytics

Prof. Dr. Ersin KAVİ¹

Mihrişah OCAK²

ABSTRACT:

The role of human resources management (HRM) in organizations has changed over time. This change was realized by emphasizing the strategic aspect rather than the administrative functions of HRM. Technological developments have been the main driving force behind this process. Especially in the near future, there will be many improvements towards working life within the process starting with Industry 4.0. In this process, it is likely that there will be a transformation from the social, emotional and behavioral dimension of HRM to the more technical and quantifiable Anal HR Analytics". In this direction, the need to produce accurate information in decisions about human resources and determine future strategies should be realized with more concrete data. At this point, HR analytics is a quantitative method that solves these problems. Accordingly, the collection, storage and processing of the data necessitates the gradual use of HR analytics in HRM. Using analytics in HRM saves time, making it easier to process existing data. This not only allows HR managers to make decisions about existing or urgent issues, but also enables the future to be predicted by data. In addition to all these positive aspects, it is stated that HR analytics will cause some negativities related to the management of human resources.

The aim of this study is to discuss how HR analytics will affect the future of human resource management in general, and to present a general perspective by discussing the organizational positive and negative aspects of HR analytics.

Keywords: human resources management, industry 4.0, HR analytics

JEL Code: M54, O15

---

¹ University of Yalova, ersinkavi@gmail.com

² University of Yalova, mihrisahocak@gmail.com

GİRİŞ

Endüstri 4.0 Öncesi Dönem

Endüstrileşme, genel olarak insan ihtiyaçları doğrultusunda doğanın dönüştürülmesi olarak kabul edilmiş ve bu durum doğayı artık bir hammadde olarak görmeyi gerekli kılmıştır. Doğadan alınan hammaddeler, makineler, enerji ve emek gücü kullanılarak birçok işlemde geçirilmiştir (Aksoy, 2017:36). Endüstrileşmenin zaman içerisinde teknolojik yenilikler nedeniyle paradigma değişimlerine uğramasıyla “Endüstriyel Devrimler” olarak adlandırılan dönemler ortaya çıkmıştır. Bu dönemler şu şekilde ifade edilebilir (Taşköprü, 2019:5):

- 1. Endüstri Devrimi: Mekanizasyon,
- 2. Endüstri Devrimi: Elektrik enerjisinin yüksek kullanımı,
- 3. Endüstri Devrimi: Elektronik ve Otomasyon.

Endüstri 4.0 ya da 4. Sanayi devrimi olarak adlandırılan dönem öncesi ilk üç sanayi devrimi yaklaşık olarak 200 yıl sürmüştür. İlk olarak, 1780’lerde buhar makineleri ile çalışan mekanik tezgâhlar önemli bir değişimi başlatmıştır. Doküman üretimi, özel yapım işleri merkezi fabrikalar lehine bırakmış, ardından verimlilikte ciddi bir artış olmuştur. İkinci sanayi devrimi ilkinden yaklaşık 100 yıl sonra Ohio (Cincinnati)’daki mezbahalarda başlamış ve zirvesini ABD’deki Ford Model T’nin üretimi ile bulmuştur. Hem iş bölümü hem de konveyör (taşıyıcı) bantlarının kullanımına dayanan sürekli üretim hatlarının geliştirilmesi, başka bir verimlilik patlaması ile sonuçlanmıştır. Üçüncü sanayi devrimi ise, 1969’da Modicon’un, otomasyon sistemlerinin dijital programlanmasını sağlayan ilk programlanabilir mantık denetleyicisini sunmasıyla başlamıştır. Programlama modelinin, günümüzün modern otomasyon sistem mühendisliğini hala yönetmekte olduğu ve son derece esnek ve verimli otomasyon sistemlerine yol açtığı iddia edilmektedir (Drath and Horch, 2014:56-57).

Endüstri 4.0 ve Bileşenleri

İlk olarak Alman hükümetinin ileri teknoloji stratejisinin bir parçası olarak ifade ettiği Endüstri 4.0 terimi, genellikle dördüncü sanayi devrimi olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram, tüm değer zincirinin artan dijitalleşmesini ve insanların, nesnelerin ve sistemlerin gerçek zamanlı veri alışverişi yoluyla aralarındaki bağlantıyı tanımlamaktadır. Bu ara bağlantı sonucunda, ürünler, makineler ve süreçler yapay zekâ ile donatılmakta ve kendiliğinden ortamdaki değişikliklere bağımsız olarak adapte olabilmektedir. Dahası, akıllı nesneler, esnek, kendi kendini kontrol eden üretim sistemlerinin oluşturulmasını geliştirerek daha geniş sistemlere gömülü hale gelmektedir. Akıllı nesneler ve sistemler için çeşitli uygulama alanları vardır, ancak ana odak noktası hala endüstriyel uygulamalar kısmını içermektedir (Hecklau, Galeitzke, & Flachs, 2016:2). Bir diğer tanımda ise, akıllı endüstri olarak ifade edilen bu kavram, gömülü sistemlerden siber fiziksel sistemlere kadar olan teknolojik gelişmeleri ifade etmektedir (MacDougall, 2014:6). Endüstri 4.0’ın bileşenleri ise, sensor, bilişim, iletişim, internet, otomasyon, yapay zekâ ve robotik teknolojiler gibi kavramlardır.

Şekil 1. Endüstri 4.0'ı Tetikleyen Dokuz Teknolojik Unsur

Kaynak: (TÜSİAD,2016: 25)

Büyük Veri ve Analiz

Büyük veri olgusu, yüksek hacim, hız ve çeşitlilik ile karakterize edilen belirli teknoloji ve değer dönüşümü için analiz yöntemleri gerektiren bilgi varlıkları olarak tanımlanmaktadır (DiClaudio, 2016:1). Büyük verinin amacı verilerin dijitalleşmesi ve farklı boyutlarda alınan verilerin toplanıp, düzenlenmesiyle insan davranışlarını anlama, tahminler yapma ve işletmelerin sahip olduğu verilerden yola çıkarak akıllı yönetim imkânı sağlamaktır. Büyük veri teriminin nispeten yeni olduğu zamanlarda, analizlerin sonuçlanması için büyük bilgilerin toplanması ve depolanması çok uzun zaman almaktaydı. Endüstri analisti Doug Laney, "Büyük Veri" yi 3V olarak tanımladığı 2000'li yıllarda kavram büyük bir ivme kazandı. 3V, volume (hacim), velocity (hız) ve variety (çeşitlilik) kelimelerinden meydana gelmektedir (<https://www.endustri40.com/big-datanin-buyuk-veri-endustriyel-kullanimi/>):

- **Hacim:** Organizasyonlar; ticari işlemler, sosyal medyayı da içeren çeşitli kaynaklardan veri elde etmekle birlikte, sensor veya doğrudan makinelerden bilgi toplarlar. Geçmişte bunları depolamak bir problemken şimdi yeni teknolojilerle (Hadoop gibi) bu yük hafifletilmiş olmuştur.
- **Hız:** Bilgi akışı eşsiz bir hızda gerçekleşir ve işlem tam vaktinde gerçekleşir. Akıllı, sensorlar ve akıllı ölçüm gerçeğe yakın zamanla bilgi seliyle baş edebilmeyi sağlamaktadır.

- **Çeşitlilik:** Geleneksel veri tabanlarındaki nümerik verilerden yapılandırılmamış metin dokümanları, mailler, görsel ve işitsel öğeler, hisse senedi verileri ve finansal işlemlere kadar bilgi akışı farklı şekillerde sağlanmaktadır. Büyük hacimdeki ve büyük çeşitlilikteki verileri büyük bir hızda birleştirerek analiz edip değerli bilgi haline getirmek, eldeki problemlere yönelik muhtemel çözümlerin kalitesini ve çözüm hızını önemli oranda artırıp maliyeti ise azaltacağından gerek özel kurumların gerekse devlet kurumlarının gelişimine önemli katkılarda bulunma fırsatı sunmaktadır.

İnsan Kaynakları Analitiği

İnsan kaynakları analitiği oldukça yeni bir konu olduğu için, hala bilimsel literatürde keşfedilmemiştir. İnsan kaynakları analitiğinin en iyi bilinen bilimsel tanımı Heuvel ve Bondarouk'tur. Onlara göre, *İnsan kaynakları analitiği, iş sonuçlarının itici güçlerinin sistematik olarak tanımlanması ve nicelendirilmesidir* (Heuvel & Bondarouk, 2017) Başka bir deyişle, İnsan Kaynakları Yönetimi'ne yönelik veri odaklı bir yaklaşımdır.

İnsan kaynakları Analitiği verileri elde tutmak değil, verileri doğru analiz edip modelleyerek şirketin stratejik yol haritasına katkı sağlayacak tahminlerde bulunarak geleceği planlamaktır. (Madenoglu, 2017)

İnsan kaynakları analitiği, İnsan kaynakları uzmanlarının, yatırım getirisini artıran çalışanları çekmek, yönetmek ve elde tutmak için veri odaklı kararlar almalarını sağlar. Liderlerin daha iyi çalışma ortamları oluşturmak ve çalışanların verimliliğini en üst düzeye çıkarmak için karar vermelerine yardımcı olur. İnsan kaynakları uzmanları, kuruluş genelinde veri kaynaklarını aşağıdaki kaynaklardan toplar: (microstrategy, 2019)

- Çalışan anketleri
- Telemetrit veriler
- Devam kayıtları
- Çok puanlayıcı değerlendirmeleri
- Maaş ve terfi tarihi
- Çalışan iş geçmişi
- Demografik veri
- Kişilik / mizaç verileri
- İşe alım süreci
- Çalışan veritabanları

İnsan kaynakları liderleri insan kaynakları verilerini ve girişimlerini kuruluşun stratejik hedefleriyle aynı hizaya getirmelidir. Örneğin, bir teknoloji şirketi, yazılımlarında yerleşik yenilikçi fikirlerin sayısını artırmak için departmanlar arasında işbirliğini geliştirmek isteyebilir. Bu amaca ulaşmak için ortak çalışma alanları, şirket etkinlikleri, ortak çalışma araçları ve çalışan zorlukları gibi İK girişimleri uygulanabilir. Girişimlerin ne kadar başarılı olduğunu belirlemek için, girişimler ve stratejik hedefler arasındaki korelasyonu incelemek için İnsan kaynakları analitiği kullanılabilir (Mandore, Douthitt, & Carson, 2011, s. 24).

İnsan Kaynakları Analitiğinin Önemi

Büyük verilerin önemi, bir şirketin ne kadar veriye sahip olduğu değil, bir şirketin toplanan verileri nasıl kullandığı etrafında dönmektedir. Her şirket verileri kendi yöntemiyle kullanır; bir şirket verilerini ne kadar verimli kullanırsa, o kadar fazla büyümesi gerekmektedir. Şirket, herhangi bir kaynaktan veri alabilir ve bunları cevaplayabilecek cevapları bulmak için analiz edebilirler (Baumann & RIEDEL, 2018) :

- **Maliyet Tasarrufu:** Hadoop ve Cloud-Based Analytics gibi Büyük Veri araçlarından bazıları, büyük miktarlarda veri depolandığında işletmeye maliyet avantajı sağlayabilir ve bu araçlar ayrıca iş yapmanın daha verimli yollarını belirlemede yardımcı olur.
- **Zaman Azaltma:** Hadoop ve bellek içi analitik gibi yüksek hızdaki araçlar, işletmelerin hemen verileri analiz etmesine ve öğrenmeleri temel alan hızlı kararlar almasına yardımcı olan yeni veri kaynaklarını kolayca belirleyebilir.
- **Piyasa Koşullarını Anlama:** Büyük verileri analiz ederek mevcut piyasa koşullarını daha iyi anlayabilirsiniz. Örneğin, müşterilerin satın alma davranışlarını analiz ederek, bir şirket en çok satılan ürünleri bulabilir ve bu eğilime göre ürünler üretebilir. Bu sayede rakiplerinin önüne geçebilir.
- **Çevrimiçi İtibarı Kontrol Edilmesi:** Büyük veri araçları duyarlılık analizi yapabilir. Bu nedenle, şirketiniz hakkında kimin ne söylediği hakkında geri bildirim alabilirsiniz. İşletmenizin çevrimiçi varlığını izlemek ve geliştirmek istiyorsanız, büyük veri araçları bu konuda yardımcı olarak fikir sahibi olmanızı sağlayabilir.
- **Müşteri Edinme ve Elde Tutma:** Müşteri, herhangi bir işletmenin bağlı olduğu en önemli varlıktır. İlk önce sağlam bir müşteri tabanı oluşturmak zorunda kalmadan başarıya ulaşabilecek tek bir iş yoktur. Bununla birlikte, bir müşteri tabanı ile bile, bir işletme karşılaştığı yüksek rekabeti göz ardı edemez. Bir işletme, müşterilerin aradıklarını öğrenmek için yavaşsa, düşük kaliteli ürünler sunmaya başlamak çok kolaydır. Sonunda, müşteri kaybına neden olacak ve bu iş başarısı üzerinde olumsuz bir genel etki yaratıyor. Büyük verilerin kullanılması, işletmelerin müşteriyle ilgili çeşitli kalıpları ve eğilimleri gözlemlenmelerini sağlar. Müşteri davranışını gözlemlenmek sadakati tetiklemek için önemlidir.

YÖNTEM

Endüstri 4,0'ın İKY'ne olan etkisini ele alabilmek için öncelikle İKY ile ilgili aşağıdaki veriler üzerinden hareketle büyük datayı analiz etmek gerekmektedir. İnsan Kaynaklarının elinin altında olması gereken verileri şu şekilde sıralanmaktadır (Arısoy, 2018:2):

- **İK temel verileri:** Kurum içi nüfus bilgisi, yönetim bilgisi, yıllık işten ayrılma oranı, işe devam ve devamsızlık oranı (turn over) gibi temel verilerde oluşur.
- **İK yetenek verileri:** Çalışanların performansları ile ilgili oluşturulan veritabanları ve çalışanlar ile yapılan anket sonuçları bu kapsamda değerlendirilebilir.

- **İK eğitim ve öğrenim verileri:** Kurum içi eğitimlere kişilerin katılım oranları ve kurumda yapılması gereken veya yapılmış olan eğitimler ile ilgili veriler.
- **İK ödül verileri:** Çalışanlara verilen ödül ve teşvikler ile ilgili bilgiler.
- **İK kaynak verileri:** Önceki iş deneyimleri, eğitimler gibi veriler bu kategori içerisinde yer alır.
- **İK ulaştırma verileri:** Şirketin sahip olduğu araçlar ve bu araçları kullanan kişiler ile araçların kullanım düzeyi gibi veriler.
- **Çalışan davranışı:** İş giriş çıkış zamanı, çalışanın iş ortamındaki veya grup çalışması içindeki davranışı ile ilgili veriler.
- **Ağ ve BT verileri:** VPN erişimi, veri kullanım miktarı ve e-posta istatistikleri gibi veriler.
- **Sigorta verileri:** Medeni durum ve sahip olunan çocuk sayısı ile ilgili veriler.
- **Harici veriler:** Sosyal medya aktiviteleri ile ilgili veriler.
-

BULGULAR

İK Analitiği ile Elde Edilecek Verilerin Olumlu Sonuçları

Yetenek ve Performans Analizleri

İnsan Kaynakları Yönetimi'nde verimliliği maksimuma ulaştırmak büyük önem taşır. Bu hedef doğrultusunda da şirketler, büyümeye katkıda bulunmayan unsurlardan kurtulmalı ve en iyi performans gösterenleri ödüllendirmelidir. Yetenek ve performans analizleri yapılarak insan kaynakları yönetiminin temel fonksiyonlarından olan doğru kişiyi doğru işe yerleştirme fonksiyonu gerçekleştirilmiş olunur (Soygüzel, 2016:1).

Microsoft Türkiye İKY Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Esra Gaon'a göre büyük veri kullanımı ile insan kaynakları, başarılı adayların çalışan havuzuna kazanılmasında daha analitik ve stratejik olma fırsatı yakalanmasını sağlar. Bu veriler işverenlerin yanlış kişileri işe almasının önüne geçebilir. İşe alım sırasında paylaşılan öz geçmişlere ve iş görüşmesi sırasında bırakılan izlenimlerin ötesine geçerek büyük veri ile çeşitli sosyal medya profilleri, çevrimiçi özgeçmiş veri tabanları, istihdam kayıtları, uygulamalar, testler ve hatta rekabet tabanlı oyunlarla potansiyel çalışanlar hakkında daha fazla bilgi edinilebilir. LinkedIn'in satın alınması, Microsoft'un yetenek gelişimi ve etkili insan kaynağı yönetiminde büyük veri teknolojisine ne denli önem verdiğinin somut bir kanıtı olduğunu söylemiştir. Gaon'a göre Endüstri 4.0 ile birlikte veri şirketler için altın kadar kıymetli, petrol kadar değerli bir yatırım olacaktır. Veriyi akıllı kullanan ve ona yatırım yapan şirketler de daha çok kazanacaktır (Sözer, 2017).

Değer Katakacak Eğitimler Gerçekleştirme

Eğitim süreci, çalışanın kendi sorumluluğunu taşıması için ihtiyaç duyulan tutum, beceri ve bilgiler ile donanım süreci olmakla birlikte bu süreçte eğitim kişinin mevcut performansı ile arzu

edilen performansı arasındaki farkı kapatmasıdır. Böylece çalışan işini daha iyi bilir ve farkındalığı artar, işte yapılan hatalar minimuma indirgenir ve bilgi, görgü, beceri artışı sağlanır, çalışanın kendisine güveni artar sorunları daha rahat çözer, işine karşı daha olumlu tavır geliştirmesinde yardımcı olur, mevcut uygulamaların verimini arttırır, mevcut yetenekler gelişir ve yeni gelişmelerden uzak kalmamış olunur (Tümen, 2014:13).

Düzenli olarak sunulan eğitimler ve diğer gelişim fırsatları, kuruluşun bütün süreçlerinde iyileşmeye önayak olmaktadır. Burada en önemli nokta doğru eğitimi seçmektir. Aksi takdirde katma değer sağlamayan ve hatta ekstra bir maliyete yol açan eğitimler söz konusu olabilmektedir. Bu tercih noktasında ve uzun vadede en çok fayda sağlayacak yolu belirlemede "Büyük veri" nin kullanımıyla gerekli takip ve istatistiksel bilgiler sağlanmış olmaktadır (Verilerin Ötesinde Big Data ve İnsan Kaynakları, 2019).

GE (General Electric) Global Yetenek ve Organizasyon Geliştirme şirketinin yaptığı açıklama şu şekildedir: *"Bir çalışan daha şirketimize katılmadan önce, elektronik ortamda şirketimize başvuru yapıyor, olumlu olan adaylar şirketimize katıldığı anda bilgiler otomatik olarak çalışan profiline kayıt ediliyor. Çalışana, performansına, atamalarına, eğitim ihtiyaçlarına, mobilitesine kadar her türlü bilgi ortak bir veri tabanında tutuluyor. Dünyanın 180 ülkesinde, 300 binden fazla çalışanı olan bir şirket olarak, bu bizim için çok önemli. Bu anlamda istediğimiz demografik bilgiye çok kısa sürede ulaşabiliyoruz. Örneğin, bir ülke ya da bölgenin, orta ve uzun vadede büyüme planlarını göz önünde bulundurarak ve liderlerimizle yakından çalışarak uzun vadeli stratejik iş gücü planlama çalışması yapıyoruz. Yedeklenme planları için özel bir algoritma kullanıyoruz ve bazı roller için en uygun yedekleme olasılıklarını sistem bize getiriyor. Bazen aklımıza gelmemiş olan olasılıkları teknolojinin yardımıyla fark etmemiz daha bütünsel kararlar verebilmemizi sağlıyor. Gelecekte büyük veri çok daha fazla kullanılacak, hayatımızın her aşamasında olacak. Bunun farkında olan bir şirket olarak, üst düzey bir yöneticimiz 'Future of Work' adı altında bir role atandı."* (Sözer, 2017).

Daha Etkili İşe Alım Süreçleri Gerçekleştirme

İşleri doğru bir şekilde yürütebilmek için en başta doğru kişilerle çalışıyor olmak gerekmektedir. İşe alım süreçleri bu noktada çok büyük öneme sahiptir. Bu sürecin ardından yapılan yanlış bir tercih uzun süreli ve büyük ölçüde zararlar ortaya koymaktadır. Şirketler, yetenek boru hattını ve içgüdüleri veya aynı biçimlendirilmiş özgeçmişleri Büyük veri sayesinde takip edebilme imkânı bulmakta ve böylece daha doğru kararlar ve dolayısıyla daha uygun bir çalışan profiliyle olası pürüzlerden kaçınmış olmaktadır (Mandore, Douthitt, & Carson, 2011, s. 12).

İnsan kaynakları analitiğini kullanıp kar elde eden pek çok şirket bulunmaktadır. Örneğin; dünya genelinde 155.000 çalışanı olan FedEx 10 yıl içinde analitik kullanımlarını artırmış, istedikleri tüm veriye ulaşılabilir hale gelmişlerdir. "Her zaman İK metriklerine bakıyoruz." diyen FedEx İnsan Kaynakları Genel Müdür Yardımcısı Bob Bennett aynı zamanda "iş hedeflerini desteklemek için yeteneğimizi değerlendirirken iş metriklerine de bakıyoruz" demiştir (Doğan, 2014).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Diğer taraftan eQuest, finans şirketlerine işe alım konusunda danışmanlık hizmeti veren bir şirkettir ve bu şirket ik analitiğini aktif olarak kullanmaktadır. eQuest, yaptığı bir analizde 48 farklı iş ilanı sitesine her yıl 175.000 dolar harcadığını, aynı zamanda 45 siteden zamanında geri dönüş alamadığını, sadece 3 sitenin gerçekten anlamlı aday sunduğunu fark ediyor. Buna ek olarak adayların arama yaparken en çok kullandıkları kelimeleri ve cümleleri tespit edip ilan başlıklarını ve tanımlarını bunlara göre değiştirme kararı alıyor. Böylece aday trafikleri %175 artarken, iş ilanları için harcadıkları bütçe %50 oranında azalıyor (Doğan, 2014).

Araştırma ve İnsan Kaynakları şirketi Bersin'in kurucusu Josh Bersin, 2014 yılında Forbes'ta yayınlanan yazısında büyük verinin insan kaynaklarında nasıl kullanılabileceğini anlatmıştır. Bersin, çalıştıkları büyük ölçekli bir finans şirketinden örnek veriyordu. Bu şirket, yıllarca iyi okullarda okumuş çalışanlarının daha başarılı olduğuna inanmış ve işe alım, terfi süreçlerini de bu akademik başarıya göre belirlemiş. Fakat sonrasında analistlerinden birinin satış performansı ve turnover üzerine yaptığı bir istatistik bu algıyı yıkmıştır. Analize göre, satış performansı yüksek kişilerin ortak özellikleri şöyledir (Sözer, 2017) :

- Özgeçmişlerinde yazım ya da gramer hatası yapmayan
- Belli bir seviye elde etmeden okuldan ayrılmayan
- Emlak ve otomobil satma konusunda daha önceden tecrübesi olan
- Daha önceki işlerinde başarılı olan
- Belirsizlik koşullarında başarılı olabilme becerisi olan
- Zamanı iyi yöneten ve birden fazla görevi eş zamanlı yapabilen

İşe alım politikasını bu gerçekler doğrultusunda değiştiren şirketin karında 4 milyon doların üzerinde bir gelir iyileşmesi olduğu görülmüştür.

Minimum Çalışan Kaybetme

Çalışan kaybı ne yazık ki şirkete maddi ve manevi anlamda zarar vermektedir. Büyük veri hangi durumlarda işten ayrılmanın gerçekleştiği ve hangi durumlarda çalışanın şirkette kalmaya daha eğilimli olduğu ile ilgili kalıplar ortaya koymaktadır. Böylece şirketler eldeki bilgilere göre bu kaybı minimuma indirecek çalışan tutma modelleri geliştirebilmektedirler.

PepsiCo dünyaca ünlü çokuluslu bir şirkettir, Türkiye İK Direktörlüğünün Hürriyet gazetesi İnsan Kaynakları/Yeni Ekonomi adlı dergiye yaptığı büyük veriyi şirketinizde nasıl kullanıyorsunuz sorusu üzerine yaptığı açıklamaya göre: *"PepsiCo Türkiye İK ekibi olarak veri analizi araçları ile stratejik kararlara etki ettiğimiz en kritik dönem 2010 yılında başlayan Pepsi Cola ve Frito Lay şirketlerimizin birleşme süreci oldu. Her iki organizasyon için stratejik yetkinlik analizinin yapılması, PepsiCo şirketini başarıya ulaştıracak kritik yetkinliklerin belirlenmesi gibi tüm süreçlerde, yaptığımız veri analizi çalışmaları doğrultusunda karar aldık. Birleşmeden sonraki dönemde yapacağımız eğitim ve geliştirme yatırımlarına bu analizler ışığında karar verdik. İş gücü planlamasında her şey data üzerinden çalışıyor, 5 yıl sonra nereye gideceğimiz, dışarıdaki trendler, bendeki yetkinlikler neler vs tüm bunların data üzerinden bir resmini çıkarıyor merkez. Örneğin yöneticisi sık değişen kişilerde daha çok istifa görüldüğünü gösterdi bize veriler. Ayrıca*

terfi ya da maaş artışıyla insanların elde tutulamayacağını ispatladı. PepsiCo olarak, 80 ülkedeki 264 bin çalışmamız için tek bulut tabanlı insan kaynakları platformuna geçiş yapan ilk çok uluslu büyük işveren konumundayız.” (Sözer, 2017).

Kariyer Gelişime Etkisi

Dünya'nın en büyük insan kaynakları yönetimi derneği olan The Society For Human Resource Management'a göre organizasyonların%59'u, en yaygın fonksiyonel alanlarla birlikte, veri analizi becerileri gerektiren gelecek 5 yılda pozisyonlarını artırmayı planlamaktadır (Nocker & Sena, 2019)

- Muhasebe ve finans: %71
- İnsan kaynakları: %54
- İşletme ve yönetim: %50

Amerika'da ki Çalışma İstatistikleri Bürosu, İnsan Kaynaklarındaki istihdamın%21 oranında büyümesini ve 2020 yılına kadar 90.700 yeni iş yaratmasını beklemektedir. Birçok şirket İnsan Kaynaklarına analitik uygulamak zorunda olduklarını bilmelerine rağmen, çoğu zaman adaylarda analitik yetenek ve İK bilgisinin gerekli karışımını bulmakta zorlanmaktadırlar. Bu nedenle, insan kaynakları departmanları ya mevcut çalışanları İnsan kaynakları veri analizinde eğitiyor, örgütün diğer bölümlerinden gelen analitik becerileri kullanıyor ya da veri bilimcilerini işe alıyor ve insan kaynakları ilkeleri konusunda eğitmektedir (Nocker & Sena, 2019).

Ortaya çıkacak bazı yeni meslek grupları şunlardır (microstrategy, 2019):

- İK Analisti
- HRIS (İnsan Kaynakları Bilgi Sistemleri) analisti
- Analist, insan analitiği
- Analist, insan analitiği ve tazminat
- Kurumsal İK- işgücü analizi
- Stratejik insan analisti
- Müdür, İK işgücü raporlama analitiği
- Araştırma, İK analitiği
- Yetenek analizi yöneticisi
- İK veri bilimcisi

Büyük verinin kullanımının yaygınlaşmasıyla insan kaynakları departmanlarında çalışanların profilleri de değişecektir. Ölçme, değerlendirme ve analiz yapma gibi şimdiye kadar insan kaynakları çalışanlarının ajandasında ilk sırada yer almayan beceriler ön plana çıkacaktır. Dolayısıyla İK'da mühendislerin, yazılımcıların, veri analistlerinin işe alımları artacaktır (Sözer, 2017).

İnsan Kaynaklarında Analitik Kullanmanın Zorlukları

İK 'da analitik kullanılmasının çeşitli zorlukları vardır. Bu zorlukları şu şekilde sıralanabilir (microstrategy, 2019):

- **Doğru beceriye sahip kişileri bulmak:** Şirketler İK fonksiyonlarında analitik uygulamalarını teşvik etseler de gerçek şu ki çoğu İK uzmanının analitik yetenekleri sınırlıdır. Bunların çoğu, verileri anlamlı kavrayışlara dönüştürme sanatında ustalaşmak için uygun eğitime ihtiyaç duyarlar. Bu, çoğu kez İK'da analitiklerin başarılı bir şekilde uygulanmasını çoğu şirkette zor ve bileşik bir görev haline gelmesine neden olmaktadır (Anirban, 2018)
- **Veri çeşitlendirilmesi**
- **Veri kalitesi**
- **Verilerin çokluğu**
- **Veri gizliliği ve uyumu:** Analitik, istenen sonuçları elde etmek için birçok güvenilir kaynaktan toplanacak yeterli miktarda veriye ihtiyaç duyar. Bir çalışan veya potansiyel bir çalışan hakkında- özellikle dış kaynaklardan- veri toplarken, İK uzmanları mahremiyeti göz önünde bulundurmalıdır. Çalışanların kişisel bilgilerini toplamak bazen şirketi istenmeyen durumlar içine sokabilir (Anirban, 2018)
- **Yönetici ve liderlere verinin değerinin kanıtlanması**
- **Verileri takip etmek için en iyi İK teknolojilerini belirlemek**

İK Analitiğinin Organizasyonlara Getireceği Olumsuz Sonuçlar

Verilerin Güvenliği Sorunu

Büyük veri güvenliği , hem veri hem de analitik işlemlerini saldırılara, hırsızlığa veya bunlara zarar verebilecek veya olumsuz yönde etkileyebilecek diğer kötü niyetli faaliyetlerden korumak için kullanılan tüm önlemlerin ve araçların ortak terimidir. Diğer siber güvenlik biçimlerine benzer şekilde, büyük veri varyantı çevrimiçi veya çevrimdışı alanlardan kaynaklanan saldırılarla ilgilidir. Bir kurumun büyük veri depolama alanına yapılan saldırılar, kayıplar, dava masrafları ve para cezaları veya yaptırımlar gibi ciddi finansal sonuçlara neden olabilir. Bir kurumun BI güvenliğini nasıl oluşturduğunu tanımlaması gereken üç büyük büyük veri güvenliği en iyi uygulaması veya bunun yerine zorluklar vardır. Büyük veri platformlarını güven altına almak, geleneksel güvenlik araçlarının, wordpress kötü amaçlı yazılım tarayıcıları gibi yeni geliştirilen araç setlerinin ve platform ömrü boyunca güvenliği izlemek için akıllı süreçlerin bir karışımını alır (Baumann & Riedel, 2018). Büyük Veri Sistemlerinin Güvenliğinin Sağlanmasındaki Zorluklar bu zorluklar şunlardır (Alguliyev & Imamverdiyev, s. 1-4):

1. Gizlilik (mahremiyet),

2. Büyük veri analizi APT (Advanced Persistent Threats, Gelişmiş Kalıcı Tehditler) algılama,
3. Yüksek performanslı kriptografi,
4. Güvenlik araştırması için büyük veri setleri,
5. Veri kaynağı problemi,
6. Güvenlik görselleştirme,
7. Nitelikli personel.

Büyük verinin ortaya çıkışı ile bilgi güvenliği ve geleneksel güvenlik tedbirleri için olan çözümler yetersiz kalmaktadır. Bu noktada kişilerin mahremiyeti büyük öneme sahiptir. Büyük veri sistemlerinde ortaya çıkabilecek olan kalıcı tehditlerin algılanması gerekmektedir ve gerekli noktalarda yüksek performanslı kriptografik uygulamalar kullanılmalıdır. Büyük veride veri kaynağının ve araştırmalarda kullanılacak olan veri setlerinin güvenilir olması çok önemlidir. Ayrıca büyük veri sistemlerini tasarlayan, geliştiren ve güvenlik problemlerini gözlemleyen kişilerin bilgi birikiminin yeterli düzeyde olması gerekmektedir (Alguliyev & Imamverdiyev, s. 3).

Etik Problemler

2006 yılında Harvard temelli bir araştırma grubu, ilgi alanlarında ve arkadaşlıklarında zamanla nasıl bir değişim olduğunu incelemek için 1,700 üniversitelinin Facebook profillerini toplamaya başladı (Boyd & Crawford, 2012, s. 208). Anonim olduğu farz edilen bu veriler diğer araştırmacıların da incelemesine izin verecek şekilde tüm dünyaya yayıldı. Diğer araştırmacılar, veri kümesinin parçalarını anonimleştirmenin imkânsız olduğunu hemen keşfettiler: Yapılan şey mahremiyete gölge düşürmekti çünkü öğrencilerin hiçbiri verilerinin toplandığından haberdar değildi (Zimmer, 2008). Konu, manşetlere taşındı ve araştırmacıları zor duruma soktu: Sosyal medya sitelerindeki bu 'kamusal' veri denen şeyin konumu neydi ki? İzin istenmeden de kolayca kullanılabilir miydi? Araştırmacıların en ahlaki şekilde davranmaları için neler gerekliydi? Güvenlik şirketleri bu durumları hâlihazırda daha iyi gizlilik duvarlarına ihtiyaç duyulan kilit bir savaş alanı olarak görmektedirler. İşin zor tarafı da gizlilik ihlallerini özelleştirmenin kolay olmayışıdır – o anda bir ihlal söz konusu mudur? Peki ya 20 yıl sonra? İnsan deneklerle ilgili her veri gizlilik konusunu ortaya çıkarır ve bu verilerin istismar edilme riskini hesaplamak zordur (Boyd & Crawford, 2012, s. 208)

Büyük veri olgusunu destekleyen etik çıkarımlar hakkında çok az şey bilinmektedir. Herhangi bir kişiyi, geniş ölçekli veriler içinde değerlendirmek gerekir mi? Birinin 'kamuya açık' blog iletileri, bağlamından koparılıp yazarın hiç tahmin etmeyeceği yönde incelenirse ne olur? Böyle habersizce incelenmek veya mercek altına alınmak kişiler için ne anlam ifade eder? Bireylerin veya toplumların araştırma sürecinden etkilenmediklerinden şüphe götürmez biçimde emin olmak kimin sorumluluğudur? 'Bilgilendirilmiş rıza' nasıl bir şeydir?

İnsan kaynakları yöneticilerinin etik davranabilmeleri için hem araştırma alanına hem de araştırmanın parçası olan çalışanlarına hesap verebilirliğin önemini kavramış olmaları önemlidir. Hesap verebilirlik burada mahremiyetten daha geniş bir kavram olarak kullanılmaktadır. Öyle ki, bu kavram geleneksel mahremiyet beklentilerinin sorgulanmadığı yerlerde bile uygulanabilir.

Hesap verebilirlik çok yönlü bir ilişkidir: Üstlere, iş arkadaşlarına, katılımcılara ve kamuya karşı bir hesap verebilirlik durumu mevcut olabilmektedir (Dourish & Bell, 2011).

Kişisel Verilerin Korunması Sorunu

Çalışanlar, kayıtlarının tutulduğu ve hangi amaçla kullanılacağı konusunda bilgilendirilmelidir. Çalışanların kayıtlarını periyodik olarak kontrol etmelerine ve gerekirse yanlış bilgileri düzeltmelerine izin verilmelidir. Çalışan kayıtları güvende tutulmalı, basılı belgeler kilitlenmeli ve bilgisayardaki bilgiler şifrelenmelidir. Bu bilgilere yalnızca yetkili personel erişebilmelidir. Çalışanların bilgilerini diğer kurumlarla paylaşmak için çalışanların onayı alınmalıdır (Eroğlu, 2017)

İnsan Kaynakları verilerinin işlenmesi için aşağıdaki ilkelerin sağlanmış olması gerekmektedir (Turan, 2018):

- **Adil ve Hukuka Uygun:** Çalışanların bağımsız hakları korunmalıdır, yapılacak olan işleme fiilleri adil ve hukuk kurallarına uygun olmalıdır.
- **Belirli amaçlarla sınırlanmış:** İnsan Kaynakları departmanlarınca kullanılan kişisel veriler sadece ilk toplanma amaçları için işlenmelidirler, müteakip işleme fiilleri ancak ilk amacın kapsamı kadar yapılabilmektedir. Bu kapsam sadece ilgili işçi ile yapılan sözleşmeyle, ilgili işçinin açık rızasıyla ya da Kanunlarda açıkça öngörülen sebeplerle genişletilebilir.
- **Şeffaflık:** İşçiler ve işçi adayları verilerinin nasıl kullanıldığı konusunda bilgilendirilmiş olmalıdırlar. Bu, verinin ilk alındığı andan itibaren doğrudan ve ilgili kişiden yapılmalıdır. İlgili kişiye veri sorumlusunun kimliği, ilgili verisinin işlenme amacı ve üçüncü kişilere aktarılması konularında Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun 10. maddesi uyarınca aydınlatma yükümlülüğü yerine getirilerek bilgilendirme yapılmalıdır.
- **Veri Ekonomisi:** İnsan Kaynakları departmanı ilgili kişinin kişisel verilerini almadan önce gerekliliğine ve yapılacak işlemin yeterli olup olmayacağına dikkat etmelidir. Eğer istenilen amaçlara uygunsuz ve yapılacak olan işlem için yeterliyse anonim ve istatistiksel veri tercih edilmelidir. İnsan Kaynakları departmanları kanunların öngördüğü yükümlülükler hariç olarak gelecekte doğabilecek gereklilikleri için ilgili kişilerin kişisel verilerini toplamamalıdır.
- **Gerçeklerin Kesinliği ve Verinin Güncelliği:** İnsan Kaynakları departmanları kişisel verilerin ilk elde edilmeleri sırasında doğruyu yansıtır olduklarına dikkat etmeli ve zamanla güncellemelidirler. Kesin olmayan veya tam olmayan kişisel verilerin silinmesi, düzeltilmesi veya güncellenmesi gerekir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde hızla değişen zamana ve işlerin yapılma şekillerine yansıyan ani ve hızlı evrimleşmelere, değişimlere tanık olmaktadır. Organizasyonlar gelişen teknolojiye uyum sağlayarak etkin ve verimli bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmek istemektedirler. İşe, işin yapılışına ve kurallara önem veren anlayışın yanı sıra çalışana, çalışanın işteki performans ve uyumuna değer veren yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Yapılan işin nitelik ve niceliğinin değişimi bu işlerden gelen kazanımları da farklılaştırmış ekonomik değişimleri de tetiklemiştir. Değişen ekonomik koşullar şirketlerin farklı büyüme kaynakları arayışına neden olurken bu büyümeyi gerçekleştirecek yeni uygulamaların oluşumunu da tetiklemektedir. Başarılı olmak önemliyen başarılı olmayı sürdürmek elzem hale gelmiştir. Başarıyı, yeni kaynakları ve sürdürülebilir karı yakalamak için yönetici ve liderlerin önemini kavrayan şirketler elde olanı geliştirme ve ihtiyaç olanı şirkete çekmeyi görev addetmişlerdir. İşte bu noktada insanı yönetebilen, insanı anlayıp geliştirebilen organizasyonlar bir adım önde ve farkındalığı arttıranlar olmuştur ve olmaktadır (Tümen, 2014, s. 104)

Sadece işe alım ve çalışanı eğitmek olarak görülen insan kaynakları yönetimi aslında çalışanı ve sahip olduklarını işe alımdan itibaren geliştirmeyi, yönlendirmeyi ve ölçmeyi yani yönetebilmeyi kapsar. Çok yönlü olan bu yönetim titiz, üzerinde çalışılmış, her şirketin kendine özgü ve farkındalığı sağlayan bir sistemle gerçekleştirmesi kilit noktadır (Tümen, 2014, s. 104-105).

İnsan kaynaklarında *büyük verinin analiz edilmesiyle analitik kullanmak organizasyonlara uzun dönemde büyük faydalar sağlayacak bir yöntemdir. Gerçek zamanlı veri ve gelişmiş analitik, her üretim döngüsünün en sondan daha iyi olmasını sağlayarak çalışan performansının iyileştirilmesini ve kuruluşun uzun vadeli başarısını mümkün kılabilir. İK analitik* size herhangi bir zamanda anında bilgi verebilir. Ek olarak, öngörücü İK analitikleri “eğer” yani olası senaryolarının doğru tahminlerini sunar. Artık gelecekteki ihtiyaçları manuel olarak anlamak için geçmiş kayıtları analiz etmeniz gerekmez. Tahmine dayalı bir modelin benimsenmesi, bir sonraki döngünün seyrini tanımlayabilecek faktörleri önceden tahmin etmenize olanak sağlayan çerçevenizin bir adım önde kalmasına yardımcı olur. Örneğin, insanlar analitik çözümü sağlayıcısı Viser, yetenek kazanma için özel bir tahmine dayalı analitik modülüne sahiptir ve bir sonraki işe alım kampanyanızda geçmiş sonuçlara dayanarak doğru kararı vermenize yardımcı olur (BasuMallick, 2019).

Diğer bir yandan İnsan Kaynaklarında Analitik kullanmak beraberinde bazı problemleri de meydana getirmektedir. Uzmanlar, herkese açık bile olsa kişisel paylaşımları, kişisel bilgilendirme veya izin olmaksızın analiz etme hakkına sahip midir? Gerçekleştirilen bir araştırma projesi, başkalarına zarar verebilir mi? Bunun sorumluluğu kime aittir? Gibi sorular karşımıza çıkmaktadır. Büyük veri çalışmalarında hakikat, kontrol ve güçle ilgili kayda değer sorunlar olduğu görülmektedir. Çevrimiçi bir paylaşımın herkese açık oluşu yahut da özel bir verinin erişilebilir oluşu, onu kullanmayı etik kılar mı tartışmaları sürmektedir.

İK Analitiği, insan kaynakları yönetiminin fonksiyonlarının tam ve yerinde kullanılmasını sağlayan, insan kaynaklarının yeni bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Veriyi bilgi ve sermayeye dönüştüren uzmanlar, verinin ekonomik değer taşıdığını ve bu değer ne olduğu bilmektedirler. İleriki yıllarda izinsiz veri kullanımı ile ilgili sorunların doğup mahkemeye kadar taşınacağını öngörerek, dijital etik kavramının da ön plana çıkacağını söyleyebilirsiniz. Ancak henüz yeni bir kavram olması nedeniyle bilgi edineceğimiz kaynaklar eksik ve sınırlıdır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve Endüstri 4.0:Endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş. *Katkı Teknoloji*.
- Alguliyev, R., & Imamverdiyev, Y. (tarih yok). Big Data: Big Promises for Information Security. *2014 IEEE 8th International Conference Application of Information and Communication Technologies* . Astana.
- Anirban, Q. (2018). *Top Top Challenges Implementing Analytics HR*. BUSINESS WIRE: <https://www.businesswire.com/news/home/20180710005534/en/Top-Challenges-Implementing-Analytics-HR-Quantzig> adresinden alınmıştır
- Arısoy, G. (2018). 2019 tarihinde <https://medium.com/@ga261172/i%CC%87nsan-kaynaklar%C4%B1-y%C3%B6neticileri-i%C3%A7in-i%CC%87k-analitikleri-ve-metrikleri-rehberi-c0fae5312a9f>. adresinden alındı
- BasuMallick, C. (2019, Mayıs). *Why HR Analytics is the Key to Continuous Improvement*. https://www.hrtechnologist.com/articles/hr-analytics/why-hr-analytics-is-the-key-to-continuous-improvement/?zd_source=editors_pick adresinden alınmıştır
- Baumann, P., & Riedel, M. (2018). 2019 tarihinde <https://www.rd-alliance.org/group/big-data-ig-data-security-and-trust-wg/wiki/big-data-security-issues-challenges-tech-concerns> adresinden alındı
- Baumann, P., & RIEDEL, M. (2018). 2019 tarihinde <https://www.rd-alliance.org/group/big-data-ig-data-development-ig/wiki/big-data-definition-importance-examples-tools> adresinden alındı
- Boyd, D., & Crawford, K. (2012). Critical questions for Big Data. *Information, Communication & Society* .
- DiClaudio, M. (2016). Human resources for Big Data professions: A systematic classification of job roles and required . *Information Processing and Management* .
- Doğan, G. (2014). Büyük Veri İnsan Kaynaklarına Ne Sunuyor ? *Digital İK*. 2019 tarihinde <http://www.kaynakdergisi.net/makaleler.asp?sayi=57&sira=711> adresinden alındı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Dourish, P., & Bell, G. (2011). *Divining a Digital Future: Mess and Mythology in Ubiquitous Computing*.
- Drath, R., & Horch, A. (2014). *Industrie 4.0: Hit or Hype? IEEE Industrial Electronics Magazine*.
- Eroğlu, R. (2017). *Kişisel verilerin korunması kanunu ve insan kaynakları süreçlerine etkisi*. 2019 tarihinde <https://www.pwc.com.tr/tr/hizmetlerimiz/insan-yonetimi-ve-organizasyon-danismanligi/yetkin-ik-blog/kisisel-verilerin-korunmasi-kanunu-ve-insan-kaynaklari-sureclerine-etkisi.html> adresinden alındı
- Hecklau, F., Galeitzke, M., & Flachs, S. (2016). *Holistic Approach for Human Resource Management in Industry 4.0*.
- Heuvel, S. v., & Bondarouk, T. (2017). *The rise (and fall?) of HR analytics*.
<https://www.endustri40.com/big-datanin-buyuk-veri-endustriyel-kullanimi/>. (tarih yok). 2019 tarihinde <https://www.endustri40.com/big-datanin-buyuk-veri-endustriyel-kullanimi/> adresinden alındı
- Lalwani, P. (2019). *What Is HR Analytics? Definition, Importance, Key Metrics, Data Requirements, and Implementation*. <https://www.hrtechnologist.com/articles/hr-analytics/what-is-hr-analytics/> adresinden alınmıştır
- MacDougall, W. (2014). *Industry 4.0: Smart Manufacturing for the Future*. Berlin:Germany Trade and Invest.
- Madenoglu, D. (2017). 2019 tarihinde <http://www.ikpaylasim.com/neden-ik-analitigi/> adresinden alındı
- Mandore, S., Douthitt, S., & Carson, M. (2011). *Maximizing the Impact and Effectiveness of HR Analytics to Drive Business Outcomes. People and Strategy*.
- microstrategy*. (2019). <https://www.microstrategy.com/us/resources/introductory-guides/hr-analytics-everything-you-need-to-know> adresinden alınmıştır
- Nocker, M., & Sena, V. (2019). *Big Data and Human Resources Management: The Rise of Talent Analytics*.
- Soygüzel, H. (2016). *İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE MODERN BİR PERSPEKTİF: YETENEK YÖNETİMİ*. <https://www.ilimvemedenyet.com/insan-kaynaklari-yonetiminde-modern-bir-perspektif-yetenek-yonetimi.html> adresinden alınmıştır
- Sözer, B. Ö. (2017). *İK'nın Geleceği Büyük Veride*. 2019 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/iknin-gelecegi-buyuk-veride-40423034> adresinden alındı
- Taşköprü, S. (2019, Mayıs). *ENDÜSTRİ 4.0'IN İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*. Sakarya.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Turan, M. E. (2018). *İnsan Kaynakları'nda Kişisel Veriler Yönetimi*. 2019 tarihinde <https://www.marsanerezturan.com/post/insan-kaynaklarinda-kisisel-veriler-yonetimi> adresinden alındı

Tümen, E. (2014). *İşletmelerde İnsan Kaynağının Değerlendirilmesi Açısından Yetenek Yönetimi Yaklaşımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Verilerin Ötesinde Big Data ve İnsan Kaynakları. (2019, Mart). kampuscod web sitesi: <https://www.kampuskod.com/teknoloji/verilerin-otesinde-big-data-ve-insan-kaynaklari/> adresinden alınmıştır

Verma, A. (2018). 2019 tarihinde <https://www.whizlabs.com/blog/big-data-analytics-importance/> adresinden alındı

Zimmer, M. (2008). *More on the "Anonymity" of the Facebook dataset – it's Harvard College, MichaelZimmer.org Blog*. 2019 tarihinde alındı

Dernek ve Vakıflara Yapılan Bağışların Kazançtan İndirilmesi Esnasında Yaşanan Hukuki Sorunlar

Volkan DENİZ*

Özgür BİYAN**

ÖZET: Kamu menfaatinin ortak yararına çalışan ve buna yönelik faaliyetlerde bulunan, kamuoyunu bilinçlendiren ve gönüllülük esasına dayalı olarak üyelerinin ve toplumun ortak hareket etmesini sağlayan sivil toplum kuruluşlarının, toplum açısından çok eski tarihlerden beri bilinen önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Dolayısıyla iktisadi ve sosyal açıdan önemli faydalar sağlayan sivil toplum kuruluşları her dönem devlet tarafından teşvik edilmiş, amaçlarına ulaşmaları için sosyal ve hukuki imkânlar yaratılmış ve teşvik edici politikalar uygulanmıştır. Kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları uygulamada çoğunlukla, dernek ve vakıf çatısı altında faaliyetlerini yürütmektedir. Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu'nun düzenlenmesi ile hukuki zemini daha sağlıklı hale getirilen ve geniş hareket etmelerine imkân tanınan sivil toplum kuruluşlarının mali yapılarına bakıldığında, en önemli gelir kaynağının bağışlar olduğu görülmektedir. Bağışlar da bankalarda hesap açtırma, yardım pulu çıkarma, eşya piyangosu düzenleme, kültürel gösteriler ve sergiler veya spor gösterileri organizasyonu gerçekleştirme gibi çeşitli yöntemlerle toplanmaktadır. Diğer yandan bağışları yapanlar da yerine göre yaptıkları bağışları beyannameleri üzerinden vergilerini hesaplarırken kazançlarından indirim konusu yapabilmektedir. Ancak indirim konusu yapılabilmesi için derneğin, kamuya yararlı dernek; vakfın ise vergi muafiyeti tanınan vakıf statüsünde olması gerekmektedir. Bu anlamda her dernek ve vakfa yapılan bağış ve yardımların beyannamede indirim olarak yararlanılması mümkün değildir. Dolayısıyla indirimden yararlanabilmek için gerekli olan en temel şart beyanname vermektir. Şu durumda beyanname verenler ve vermeyenler açısından ortaya çıkan sonuç, tartışılması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu çalışmada dernek ve vakıflara yapılan bağışlar esnasında beyanname veren ve vermeyen vergi mükellefleri açısından yaşanan bir takım problemler, anayasal vergileme ilkelerinden en önemlileri arasında kabul edilen mali güç yani eşitlik ilkesi ve adalet ilkesi yönüyle inceleme konusu yapılmaktadır. Yaşanan sorunlar hukuki olarak gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi açısından değerlendirilmektedir. Literatür tarama yöntemi ile gerçekleşen çalışmanın sonucunda yapılan bağışlardan mükelleflerin adil bir şekilde yararlanmadığı ve bağış adı altında yapılan bazı düzenlemelerin aslında bağış olmama eleştirisi ile karşılaşılabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: dernekler, vakıflar, bağışlar, sivil toplum kuruluşları

JEL Kodu: K34, L31, H24

*Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Yüksek Lisans Öğrencisi.

**Doç. Dr., Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Öğretim Üyesi.

Reducing Donations to Associations and Foundations from Income and Some Legal Problems

ABSTRACT: The Non-Governmental Organizations, which have affectio societatis for common interest of public, have made lots of useful activities like to raise awareness to people. They have been working based on voluntariness for many years and their importance is increased every passing day. For this reason The Non-Governmental Organizations, which providing important benefits for public in respect of economic and social, have encouraged by the governments for years. At the same time, the governments have made legal and social opportunities for their targets and aims. Non-profit The Non-Governmental Organizations in practice mostly have organized as association and foundation. When take a glance to fiscal conditions of The Non-Governmental Organizations, it can be see the donations which one of the most important income source, under Associations Law and Foundations Law which has made healthier legal basis and has provided wide range of motion. The donations are collected various methods like to open account in bank, to release charity stamp, to arrange raffle, to arrange to cultural event or exhibition, to make sport activity as well. On the other hand, the donors or grantors are able to reduce his donations amounts from their incomes in their tax calculations on tax returns. However, to reduce the donations amounts from income, the association or foundation which accepted the donation must have exemption from taxes or must be qualified as public benefit associations by president of republic. It means, if a donor or grantor is not fill a tax return, he/she cannot take advantage reducing donation amount from income. Therefore, the fundamental requirement is to fill tax return. In this case the main result in terms of between ones who filled tax return and ones who not filled tax return must be discuss. In this study, some problems in respect of between taxpayers who filled tax return and taxpayers who not filled tax return was scrutinized in terms of constitutional taxation principles like legality, fairness and to ability of payment. Existing issues was examined for income tax, corporate tax and value added tax. In conclusion of this study which made literature review method, it was determined anti- tax fairness issues among taxpayers.

Keywords: associations, foundations, donations, non-governmental organizations

JEL Code: K34, L31, H24

GİRİŞ

Kâr amacı gütmeyen, kamu menfaatinin ortak yararına çalışmayı amaç edinen ve buna yönelik faaliyetlerde bulunan, kamuoyunu bilinçlendiren ve gönüllülük esasına dayalı olarak üyelerinin ve toplumun ortak hareket etmesini sağlayan, toplum taleplerini siyasal iktidara yönlendiren kuruluşlara sivil toplum kuruluşu (STK) adı verilmektedir. (Özer ve Aksoy,2016:387) 1980'ler ile başlayan sivil toplum kavramı ve sivil toplum kuruluşu ifadesi, Türk Tarihi'nde Selçuklu ve Osmanlılar dönemine kadar dayanmaktadır. (Şahin, 2016: 704)

STK'ların toplum menfaati açısından önemli yere sahip olduğu açık olmakla birlikte mali yapılarına bakıldığında en önemli gelir kaynaklarının bağışlar olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalarda STK'ların 2017 yılına ilişkin olarak gelirlerinin % 68'inin bağışlardan oluştuğu tespit edilmiştir (STS, 2017: 9). Bu bağışların % 33'ü de bireysel (gerçek) kişilerden yapılan bağışlardan oluşurken, % 67'si kurumsal bağışlar yoluyla elde edilmiştir. Ayrıca bireysel bağış yapan sayısı bir önceki yıla göre 2017 yılında % 43 artmıştır (STS, 2017:12). Bağışlar bu nedenle STK'lar ve dolayısıyla dernek ve vakıflar açısından çok önemli bir konumdur. Hatta ana gelir kaynağı konumundadır.

Kamu maliyesi açısından ise vergi harcaması olarak bilinen kavram uyarınca devlet, "belirli bir ekonomik ve sosyal amaca ulaşmak için vergi sisteminde yer verilen istisna, muafiyet, indirim, farklı vergi oranı uygulama ve vergi erteleme gibi düzenlemelerle belirli bir vergi geliri"nden vazgeçmektedir (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş,2011:217). Böylece olumlu dışsallık nedeniyle vergi gelirinin bir kısmından vazgeçer ve kamu menfaatine yönelik amacına ulaşmaya çalışır. Bu amaçla STK'lara yapılan bağışlar da devlet tarafından bir vergi harcaması olarak uygulanmakta ve bağışların kazançtan indirilmesine izin verilerek vergisel bir avantajdan yararlanılmasına olanak sağlanarak teşvik edilmektedir. Bu sayede devlet STK'lara yapılan bağışlar aracılığı ile kamu menfaatine yönelik faaliyetleri desteklemiş olmakta ve bütçeden karşılamak yerine gerçek ya da tüzel kişiler yoluyla bağış yapılmasını sağlayarak finans kaynağı yaratılmasını sağlamaktadır. Bu amaçla gelir üzerinden alınan vergilerde belirli şartlar altında yapılan bağışların indirim olarak dikkate alınmasına izin verilmiştir. Ancak yapılan düzenlemelerde dikkat çeken bir takım eksiklikler ve kanuni boşluklar bağışlardan yararlanılması esnasında vergi mükellefleri ve STK'lar açısından bir takım problemlerle karşılaşılabilmesine neden olmuştur. İşte bu çalışmada STK'lar açısından son derece önemli bir yere sahip olan ve gerçek ve tüzel kişiler açısından vergi avantajı sağlayan bağışlar konusunda vergi hukuku açısından yaşanan bazı sorunlara temas edilmektedir. Vergi hukuku açısından inceleme yapılmadan evvel dernek ve vakıfların demografik ve hukuki yapısı ile bağış toplama yöntemlerine de kısaca yer verilmektedir.

DERNEK VE VAKIFLARIN DEMOGRAFİK VE HUKUKİ YAPISI

Günümüzde STK'ların örgütlenme biçimi ağırlıklı olarak dernek veya vakıf statüsü altında gerçekleşmektedir. 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü çatısı altında takip edilen STK'ların 132 tanesi yabancı 118.579 tanesi yerlidir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Yabancı STK'lar Listesi, 2019). Yerli STK'ların % 31,12'si gibi çok büyük bir kısmı meslek ve dayanışma derneklerinden oluşurken, % 21,93'ü spor ve spor ile ilgili derneklerden oluşmaktadır (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, 2019). Dolayısıyla STK'ların yarısından fazlasının meslek derneği veya spor derneği olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan STK üyelerinin demografik açıdan yapısına bakıldığında Türkiye'deki erkek nüfusunun % 7,35'i STK'lara üye iken, kadınların % 1,65'i

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

STK üyesidir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Dernek Üye Sayılarının Türkiye Nüfusuna Oranı, 2019). Genel toplamda bakıldığında nüfusun az bir kısmı STK'lara üyedir.

5253 Sayılı Dernekler Kanunu ve 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile STK'lar amaçlarına ulaşmak açısından daha fazla imkâna sahip olmuşlardır. Dernekler Kanunu'na göre *"kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarına"* dernek adı verilmektedir (m.2/a). Vakıf kavramının tanımı ise Medeni Kanunkapsamında pozitif hukukta yerini bulmaktadır. İlgili Kanun uyarınca *"gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları"*na vakıf adı verilmektedir (m.101).

Kurulmuş olan tüm dernekler kamuya yararlı dernek statüsünde değildir. Kamuya yararlı dernek sayısı ise sadece 371'dir (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Kamu Yararına Çalışan Dernekler, 2019). Diğer bir ifadeyle toplam derneklerin binde 3,1'i kamuya yararlı statüdedir. Bir derneğin kamuya yararlı dernek statüsünde olabilmesi için, ilgili derneğin en az bir yıldan beri faaliyette bulunması, amaçlarının ve bu amaçları gerçekleştirmek için sarf ettiği eylemlerin, topluma yararlı akıbeti verecek nitelikte ve ölçüde olması ve üyelerinin dışında yerel veya ulusal düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretecek ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunacak nitelikte olması gerekmektedir. Yabancı dernekler ise Dışişleri Bakanlığı'nın görüşüyle İçişleri Bakanlığı'nın izniyle Türkiye'de faaliyette bulunabilir. Dernekler genel kurul kararı ile feshedilebilir, kendiliğinden sona erebilir veya mahkeme kararı ile tasfiye isteminde bulunulabilir. Dernekler yönetim kurulu kararı ile taşınmaz mal satın alabilir veya satabilirler. Dernekler Kanunu'nun 23'üncü maddesinde dernekler, *"genel kurulu izleyen otuz gün içinde, yönetim kurulu ve denetim kurulu ile derneğin diğer organlarına seçilen asıl ve yedek üyeleri mülki idari amirliğine bildirmekle yükümlüdür."*

Vakıflar ise özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. Kurulacak olan yeni bir vakıf Türk Medeni Kanunu'na göre kurulur. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 12'inci maddesine göre, *"Vakıflar; mal edinebilirler, malları üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilirler"*. Vakıf kurma iradesi, noterde düzenleme şeklinde yapılacak bir resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Ancak vakfın kurulması için yetkili asliye hukuk mahkemesine başvurularak tescilinin sağlanması gereklidir. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır. Resmî senetle vakıf kurma işlemi temsilci aracılığıyla yapılabilir. Ancak, temsil yetkisinin noterlikçe düzenlenmiş bir belgeyle verilmiş olması ve bu belgede vakfın amacı ile özgülenecek mal ve hakların belirlenmiş bulunması gereklidir (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Nasıl Kurulur, 2019).

YÖNTEM

Dernek ve Vakıfların Gelirleri ve Bağış Toplama Yöntemleri

Derneklerin gelirleri üyelerin ödedikleri aidat ve bağışlar, seminer, konferans, toplantı, yarışma ve yayınlarından elde edilen gelirler, varsa iktisadi işletme gelirleri, derneğin yapmış olduğu proje, araştırma ve danışmanlık hizmetlerinden elde edilen gelirler ile dış ülkelerdeki gerçek ve tüzel kişilerden almış olduğu bağış ve yardımlardan oluşmaktadır. Vakıfların gelirleri ise amaçlarına uygun düşecek her türlü şartlı ve şartsız bağışlar ve yardımlardan oluşmaktadır. Ayrıca vakıfların gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerden elde ettiği gelirler, varsa iktisadi işletmelerinin elde ettiği gelirler, iştirakler ve ortaklıklardan sağlanacak gelirler, vakfa ait menkul, gayrimenkul

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve diğer varlık ve haklarının değerlendirilmesi ile sağlanacak gelirler de finans kaynağı olarak kullanılmaktadırlar.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nun 5'inci maddesi uyarınca *"Makbuzla, belirli yerlere kutu koyarak, bankalarda hesap açtırarak, yardım pulu çıkararak, eşya piyangosu düzenleyerek, kültürel gösteriler ve sergiler yoluyla, spor gösterileri, gezi ve eğlenceler düzenlemek veya bilgileri otomatik ya da elektronik olarak işleme tâbi tutmuş sistemler kullanmak suretiyle yardım toplanabilir. Yardım toplama faaliyetlerinde, yardım toplama şekillerinden bir veya birkaçı kullanılabilir. Yardım toplama işinde kullanılan makbuz ve biletlerde, yardımın hangi amaç için toplandığının belirtilmesi zorunludur. Gerçek kişiler tarafından girilecek yardım toplama faaliyetlerinde, bu iş için hazırlanacak özel makbuz veya biletler kullanılır. Makbuz ve biletlerin biçimi, bastırılması, kullanılması ve dağıtılması hususlarına ait esaslar yönetmelikte belirtilir"*.

Dernekler ve vakıflar nakdi olarak bağış aldıklarında bunu makbuzla, belirli yerlere kutu koyarak, bankalarda hesap açtırarak yapabilirler. Bağış hem aynı hem de nakdi olarak toplanabilir. Bağışın aynı olması halinde bağış ve yardımların konusunu mal veya hakkın maliyet bedelini veya kayıt değeri, bu değer mevcut değilse Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre takdir komisyonlarınca tespit edilecek değeri esas alınır. Nakdi olarak yapılan bağış ise elden parasal olarak yapılan bağış ya da banka yoluyla yapılan bağışı ifade eder.

Bağış toplayan dernek ve vakıfların bağış toplamadan önce bazı izinler alması da gerekmektedir. Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik uyarınca kamu yararına çalışan dernek, kurum ve vakıflar dışındaki kişi ve kuruluşlar dışında bağış toplayabilmek için izin alınması zorunludur (m.5). Yardım toplama faaliyetinde kullanılmak üzere bastırılan makbuzlar müteselsil ve sıra numarası taşıyacak şekilde ve ciltler halinde tertip edilir. Ciltleri oluşturan asıl ve koçan yaprakları aynı renk kâğıtlara basılır. Dernekler, kurumlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları dışındaki diğer vakıflar ve spor kulüplerinin yardım toplama faaliyetlerinde kullanacakları makbuzlar, gelir makbuzlarından ayrı olarak bastırılır (m.9).

Dernek ve Vakıflara Yapılan Bağışların Beyan Edilen Kazançlardan İndirilmesi

1) Gelir Vergisi Açısından

Gerçek kişiler dernek veya vakıflara yaptıkları bağışları belirli şartlar altında kazançlarından indirim konusu yapabilmektedirler. Bağışın indirim konusu yapılmasında aranan en önemli şart, bağış bir derneğe yapılmış ise o derneğin *"kamuya yararlı dernek statüsü"*nde olması; eğer bir vakfa bağış yapılmışsa bu durumda da o vakfın Cumhurbaşkanınca *"vergi muafiyeti tanınan vakıf statüsü"*nde olmasıdır. Dolayısıyla her dernek veya vakfa yapılan bağışın kazançtan indirim konusu yapılması mümkün değildir (İlik, 2017:116). Bunun dışında özel kanunlarla kurulmuş olan bazı vakıf ve dernekler doğrudan doğruya kamu yararına çalışan dernek veya vergiden muaf olan vakıf statüsünde kabul edildiklerinden (Şahin ve Esen, 2018:11), bu dernek ve vakıflara yapılan bağışlar indirim konusu yapılabilir. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, Türkiye Kızılay Derneği, Türk Hava Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Yeşilay Derneği, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Yunus Emre Vakfı, Türkiye Maarif Vakfı bu tip kurumlara örnek sayılabilir. Vergi muafiyeti tanınan vakıf sayısı günümüzde 285'dir (GİB, Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar Listesi, 2019).

a) Beyan Edilen Gelirin % 5 ile Sınırlı Olan Bağışlar

Gelir Vergisi Kanunu'nun "Diğer İndirimler" başlıklı 89. maddesinin 4 ve 6 no'lu bentlerinde yapılan bağışların hangi şartlar altında kazançtan indirim konusu yapılacağı düzenleme altına alınmıştır. Ayrıca ilgili maddenin ilk fıkrasında ise söz konusu indirimlerin "beyanname" üzerinden yapılacağı ifade edilmiştir. Farklı bir deyişle sadece beyanname verilmesi durumunda yapılan bağışların kazançtan indirilebileceği anlaşılmaktadır. İlgili bentler şöyledir:

" 4. Genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler ile **kamu yararına çalışan dernekler ve Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflara** yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar.

6. Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı".

Yukarıdaki düzenlemeler dikkate alındığında (i) yapılan bağışların kamu yararına çalışan dernek veya vergi muafiyeti tanınan vakfa yapılması ve (ii) makbuz karşılığında yapılması şarttır. Diğer yandan gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara yapılacak bağışların da (i) gıda, temizlik, giyecek ve yakacakyardımı şeklinde olması ve (ii) maliyet bedeli dikkate alınarak indirim yapılması gerekmektedir. İlk durumda beyan edilen gelirin % 5'i (kalkınmada öncelikli yörelerde % 10) ile sınırlandırma yapılırken, ikinci durum olan gıda bankacılığı kapsamındaki yardımlarda sınırlandırma yapılmamıştır. Bu durumda vergilendirme dönemi sonunda zarar yapılmışsa, yapılan bağış ve yardımın indirim konusu yapılması da mümkün değildir. Ayrıca indirilemeyen bağış ve yardım tutarı bir sonraki yılda dikkate alınmamaktadır. Mükelleflerin bağış ve yardımları doğrudan gider olarak yazılması dönem kazancının hatalı bir şekilde bulunmasına neden olup, vergi ziyanına sebebiyet verecektir(Uçak, 2014: 253)

b) Herhangi Bir Sınır Olmaksızın İndirilebilen Bağışlar

GVK'nun 89. maddesinin 7. bendine göre "Genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler, **kamu yararına çalışan dernekler, Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınan vakıflar** ve bilimsel araştırma faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan ya da Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen veya desteklenmesi uygun görülen;

a) Kültür ve sanat faaliyetlerine ilişkin ticari olmayan ulusal veya uluslararası organizasyonların gerçekleştirilmesine,

b) Ülkemizin uygarlık birikiminin kültürü, sanatı, tarihi, edebiyatı, mimarisi ve somut olmayan kültürel mirası ile ilgili veya ülke tanıtımına yönelik kitap, katalog, broşür, film, kaset, CD ve DVD gibi manyetik, elektronik ve bilişim teknolojisi yoluyla üretilenler de dahil olmak üzere görsel, işitsel veya basılı materyallerin hazırlanması, bunlarla ilgili derleme ve araştırmaların yayınlanması, yurt içinde ve yurt dışında dağıtım ve tanıtımının sağlanmasına,

c) Yazma ve nadir eserlerin korunması ve elektronik ortama aktarılması ile bu eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılmasına,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

d) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı, yaşatılması, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri yapılması ve nakil işlerine,

e) Kurtarma kazıları, bilimsel kazı çalışmaları ve yüzey araştırmalarına,

f) Yurt dışındaki taşınmaz Türk kültür varlıklarının yerinde korunması veya ülkemize ait kültür varlıklarının Türkiye'ye getirilmesi çalışmalarına,

g) Kültür envanterinin oluşturulması çalışmalarına,

h) 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınır kültür varlıkları ile güzel sanatlar, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki ürün ve eserlerin Kültür ve Turizm Bakanlığı koleksiyonuna kazandırılması ve güvenliklerinin sağlanmasına,

i) Somut olmayan kültürel miras, güzel sanatlar, sinema, çağdaş ve geleneksel el sanatları alanlarındaki üretim ve etkinlikler ile bu alanlarda araştırma, eğitim veya uygulama merkezleri, atölye, stüdyo ve film platosu kurulması, bakım ve onarımı, her türlü araç ve teçhizatın tedariki ile film yapımına,

j) Kütüphane, müze, sanat galerisi ve kültür merkezi ile sinema, tiyatro, opera, bale ve konser gibi kültürel ve sanatsal etkinliklerin sergilendiği tesislerin yapımı, onarımı veya modernizasyon çalışmalarına,

İlişkin harcamalar ile bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımların % 100'ü" kazançtan indirilebilir.

Kamuya yararlı dernek ya da vergi muafiyeti tanınan vakıf tarafından yapılan yukarıdaki eğitim, sağlık, kültür amaçlı çalışmalara bağış yapıldığında beyan edilen gelirle ilgili sınırın ortadan kalktığı ve yapılan bağışın tamamının indirim konusu yapılabileceği anlaşılmaktadır. Farklı bir ifadeyle kamuya yararlı bir dernek ya da vergi muafiyeti tanınan bir vakfın kendisine bağış yapıldığında beyan edilen gelirin % 5'i ile sınırlandırılma yapılırken (şartsız bağış), aynı kurumların eğitim, sağlık, kültür amaçlı çalışmalarına bağış yapıldığında (şartlı bağış) farklı bir indirim söz konusu olabilmektedir. Bu şekilde yapılan bağışların da kazançtan indirilebilmesi için beyanname verilmesi ve makbuz karşılığı yapılması şarttır.

Ayrıca GVK'nın 89/11 bendi uyarınca "İktisadi işletmeleri hariç, Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetine makbuz karşılığı yapılan nakdi bağış ve yardımların tamamı" kazançtan indirim konusu yapılabilmektedir. Burada da şart makbuz karşılığı ve nakit bağışta bulunulmasıdır.

2) Kurumlar Vergisi Açısından

Kurumlar vergisi mükelleflerinin de gelir vergisi mükellefleri gibi bağışlarını kazançlarından indirmeleri mümkündür. Tekrar yapmamak adına kısaca gelir vergisi mükellefleri için geçerli olan şartların kurumlar vergisi mükellefleri için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 10. maddesinde, GVK'nın 89. maddesi ile aynı düzenlemelere yer verilmiştir. Bağış ve yardımlar yıllık beyannamenin "Kazancın Bulunması Halinde İndirilecek İstisna ve İndirimler" bölümünde kendileri için açılmış olan özel satırlarda gösterilecektir. (Kuşoğlu, 2017:137)

Kurumlar vergisi mükellefleri açısından; bağış ve yardımın aynı olarak yapılması halinde GVK'da yer alan düzenlemeden farklı olarak, öncelikle bağışlanan kıymetin maliyet bedeline bakılacak, maliyet bedelinin tespit edilememesi halinde yasal defterlerindeki mukayyet bedeli esas alınabilecek değer dikkate alınacak olup, bu değer de yoksa Vergi Usul Kanunuhükümlerine göre takdir komisyonunca tespit edilecek değer dikkate alınacaktır. Bağışlanan mal amortismanına tabi iktisadi kıymet ise, bağışın parasal karşılığı sabit kıymetin aktif değerinden birikmiş amortismanların düşülmesi suretiyle bulunan net değer olacaktır. Bağış ve yardımın döviz cinsinden yapılması halinde, bağış ve yardımın yapıldığı tarihteki T.C. Merkez Bankası döviz alış kuru esas alınarak indirim tutarı belirlenecektir.

İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığının vermiş olduğu bir özelgede (B.07.1.GİB.4.34.16.01. KVK özelgesi, 2010: 10-66)1 Seri No'luKVK Genel Tebliği çerçevesinde kamuya yararlı derneklere yapılacak bağış ve yardımlarda hesaplamaya konu üst sınırının tespiti hakkında“*indirilecek bağış ve yardım tutarının tespitinde esas alınan kurum kazancı, zarar mahsubu dâhil giderler ile iştirak kazançları istisnası düşüldükten sonra, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki [Ticari Bilanço Karı-(İştirak Kazançları İstisnası+Geçmiş Yıl Zararları)] tutardır.*” açıklamasına yer verilmiştir. Bu özelgede zarar çıkması halinde bağış ve yardımların indirilemeyeceği açık bir şekilde izah edilmiştir.

3) Katma Değer Vergisi Açısından

Dernek ve vakıfların 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu kapsamında 17'inci maddenin 2'inci fıkrasının b bendine göre Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17'inci maddesinin 1'inci fıkrasında sayılan kurum ve kuruluşlara bedelsiz olarak yapılan her türlü mal ve teslimi ve hizmet ifalarının KDV' den müstesna olduğu, hükme bağlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere dernek ve vakıflara yapılan bağışların kazançtan indirim konusu yapılabilmesi için beyanname verilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla beyanname verilmemesi durumunda ise bu avantajdan yararlanmak mümkün olmayacaktır. GVK kapsamında (m.86) beyanname vermesi zorunlu olan mükellefler basit usulde ve gerçek usulde vergilendirilen ticari ve zirai kazançlar, serbest meslek kazançları ve konut istisnasının üzerindeki konut kira geliri elde eden mükellefler ile birden fazla işverenden ücret alanlar ve yıllık brüt işyeri kira geliri gelir vergisi tarifesinin (GVK m.103) ikinci dilimindeki rakamı geçenler ve istisna sınırının üstünde beyanname vermek durumunda kalan diğer kazanç ve irat sahipleridir. Dolayısıyla tek işverenden ücret alanlar, konut istisnasının altında konut kira geliri elde edenler ile yıllık brüt işyeri kira geliri gelir vergisi tarifesinin (GVK m.103) ikinci dilimindeki rakamı aşmayan gayrimenkul sermaye iradı sahipleri, gerçek usulde vergilenmeyen zirai kazanç sahipleri ve menkul sermaye iradı sahipleri beyanname vermemektedir. Bu sonuç beyanname vermeyen ancak yaptığı bağış nedeniyle indirim hakkı kazanan mükellefler aleyhine bir durum yaratmaktadır. Dolayısıyla vergilendirmede adaleti bozduğu gibi, eşitlik ilkesi açısından da kabul edilebilir bir durum olmadığı anlaşılmaktadır. En büyük sorun olarak karşılaşılan husus budur. Kanaatimizce bu hususta ya herkes beyanname verebilmeli ya da mükellefiyete göre bu avantajdan yararlandırılabilmesi için farkı düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin ücretlilerin bordrolarından bağışların düşülmesine izin verilebilir.

Diğer yandan Derneklere veya Vakıflara ait olmak üzere çeşitli ortamlarda (örneğin cami avluları, alışveriş merkezleri gibi) bağış toplama masaları görülebilmektedir. Masada oturan kişi, bağışçı

tarafından yapılan bağışı almakta ve karşılığında alındı makbuzu vermektedir. Sonrasında ise sembolik olarak bazı hizmetler yapabilmektedir. Örneğin maket bir çelenk üzerine bağışçının isminin yazılması gibi. Bu organizasyon gelir idaresi tarafından çok farklı değerlendirilebilmekte ve "Ticari Faaliyet" olarak yorumlanabilmektedir (Gündüz, 2013). İdare, buna benzer hizmetlerin karşılık niteliği taşıdığı, bu nedenle bağış makbuzu düzenlenmesi yerine, fatura düzenlenmesi gerektiği ve üstelik aynı zamanda da alınan tutar üzerinden KDV hesaplanması gerektiğine ilişkin cezalı işlemler yapılabilmektedir. VUK'un 3. maddesi vergilendirme işlemlerinde yapılan işlemlerin gerçek mahiyetinin esas alınacağını hüküm altına almıştır. Bu temel kural gereği bu tip hizmetlerin ticari faaliyet olarak kabul edilmesine olanak görülmediği gibi VUK'un 229'uncu maddesindeki fatura tanımına da uymamaktadır. Zira ilgili madde uyarınca "*Fatura, satılan emtia veya yapılan iş karşılığında müşterinin borçlandığı meblağı göstermek üzere emtiayı satan veya işi yapan tüccar tarafından müşteriye verilen ticari vesikadır*". Burada işi yapan (bağışçının başına karşın sembolik çelenge ismi yazan) için ticari faaliyette bulunuyor varsayımı yapılması durumunda, başta Dernekler ve Vakıflar olmak üzere STK'ların bağış toplama maksatları elinden alınmış olur. Sonuçta STK'lara giden bağış ve yardımlar amaca uygun şekilde ihtiyaç sahiplerine ulaşacaksa farklı değerlendirme yapmak gereksiz bir zorlama yorum olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sivil Toplum Kuruluşu ifadesi karşılığı çoğunlukla Dernek ve Vakıflardır. Diğer deyişle STK'ların neredeyse tamamı dernek ve vakıf statüsünde faaliyet göstermektedir. En önemli gelir kaynağı bağışlar olan ilgili kuruluşlara, bağış yapan kişiler de vergi avantajı yaşamaktadırlar. Yaptıkları bağışları kazançlarından indirim konusu yapabilmeyen bağışçılar ancak beyanname veren mükellef konumunda ise bu avantajdan yararlanabilir. Dolayısıyla beyanname vermeyenler aleyhine oluşan durum, vergilendirmede eşitlik ve adalet ilkesi açısından problem yaratmaktadır. Aynı hukuki statüde bulunan mükelleflere farklı bir işlem yapılması ya da farklı bir durum ile karşılaşmalarına neden olunması anayasaya aykırıdır. Bu nedenle bağışların kazançtan indirilmesi hususunda daha farklı alternatifler düşünülmelidir. Diğer yandan çalışmada da bahsettiğimiz üzere dernek ve vakıfların bağış toplama süreçlerinde farklı hizmetler veriyor olması iddiası ile haklarında cezalı işlemler yapılması ve hatta mükellefiyet kaydı gerçekleştirilmesi de STK'ların amaçlarına uygun düşmediği gibi vergi hukuku açısından da doğru değildir.

KAYNAKLAR

- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., Gümüş, E. (2011), Kamu Maliyesi, 2.b., Ekin Kitabevi, Bursa.
- GİB, Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar Listesi, 2019, (<https://www.gib.gov.tr/yaritim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/vergi-muafiyeti-taninan-vakiflarin-listesi>), (Erişim: 24.10.2019).
- Gündüz, Z. (2013), "Cami Avlusunda Ticari Faaliyet", Dünya Gazetesi, 02.01.2013.
- İlik Y. (2017) "Dernek Ve Vakıflara Yapılan Bağış Ve Yardımların Bildirilen Gelir Veya Kazançtan İndirilmesi", Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 209.
- Kuşoğlu M. V. (2017) "Derneklere Yapılacak Bağış ve Yardımlar", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:347.
- Özer M. H.; C. Aksoy (2016) "İktisadi konulu sivil toplum kuruluşlarının kent ekonomisinin gelişimindeki yeri: teorik çerçeve". Akademik Bakış Dergisi, Sayı:54.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Yabancı STK'lar Listesi, 2019, (<https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin-verilen-listesi-tr.pdf>), (Erişim: 22.10.2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, 2019, (<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>), (Erişim: 22.10.2019).
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Dernek Üye Sayılarının Türkiye Nüfusuna Oranı, 2019, (<https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-uye-sayilarinin-turkiye-nufusuna-orani>), (Erişim: 22.10.2019).
- (Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Kamu Yararına Çalışan Dernekler, 2019)(<https://www.siviltoplum.gov.tr/kamu-yararına-calisan-dernekler>), (Erişim: 22.10.2019).
- STS (2017) Sivil Toplum Sektörü Finansal Analiz Raporu, Açık Açık Platformu, <http://acikblog.org/wp-content/uploads/2018/10/Sivil-Toplum-Finansal-Analiz-2017.pdf>, (Erişim:20.10.2019).
- Şahin H. T.; EsenB. (2018) “Vakıf Ve Dernekleri İlgilendiren Vergi Uygulamaları Ve Kamu Yararı Statüsü Mevcut Durum Ve Öneriler”, Tüsev Yayınları, No:75.
- Şahin N. K. (2016) “Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) Vakıflarda Muhasebe ve Vergi Uygulamaları”, Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 16 Özel Sayısı, <http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/download/1352/645>, (Erişim: 15.10.2019).
- Uçak M. (2014) “Gelir Vergisi Kanununa Göre Diğer İndirimler Müessesesi Ve Özellikli Durumlar”, Vergi Raporu Dergisi, Sayı 174.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Nasıl Kurulur?, 2019, <https://www.vgm.gov.tr/vakif-islemleri/vakif-nasil-kurulur-/vakif-nasil-kurulur>, (24.10.2019).

Sivil Toplum Kuruluşlarında, Liderlik-Üye Etkileşiminin Örgütsel Bağlılığa Etkisi

1. Prof. Dr. Edip Örücü¹
2. Yasemin Altundal²
3. Nilüfer A. Biyan³

ÖZET:

Bu çalışmanın amacı, lider üye etkileşim kalitesinin örgütsel bağlılığa etkisinin olup olmadığını belirlemektir. Örgütsel bağlılık, personel (gönüllü) ile örgüt ilişkisini niteleyen psikolojik bir durumdur. Bu durum örgüt üyeliğinin devamı konusunda büyük bir etkiye sahiptir. Bağlı bir çalışan, örgütü etkileyen iyi ya da kötü bir durumda örgüte kalan bireydir. Yöneticilerin üyelerle doğru etkileşimi sonucunda farklı nitelikte ilişkiler gelişmektedir. Bu iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, ortak bir örgüt kültürü benimsenmesini ve bu yönde örgüt bağlılığının artmasını sağlamaktadır. Çalışan bağlılığı örgütsel başarıya ulaşmada en önemli konulardan biri olarak görülür. Son otuz yıl içinde küresel gelişmeler nedeniyle işgören bağlılığı pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Bu doğrultuda literatürde çeşitli tanımları vardır. Genel görüşe göre bağlılık; örgüt üyesi olarak kalma isteği, kuralları ve normları olmayan, gönüllülük esaslı karar verilen, örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda çalışmanın kabul edildiği sadakat fikrini açıklamaktadır.

Lider, zaman ve kaynakların sınırlı olması, hiyerarşik çalışmalar, örgüt yapısı gibi nedenlerle bazı üyelerle daha yakın ve niteliği yüksek ilişkiler kurabilir. Örgütte çalışan bütün işgörenler ile yakın ilişkiler kurmaya vakti ve enerjisi olmayan lider içlerinden birkaçı ile daha net ilişkiler kurup zamanı verimli ve etkin kullanır. Fakat bu üyelerin tamamı iş becerileri anlamında homojen bir özellik sergilemediklerinde liderlerinde astlarına karşı ortalama bir liderlik davranışı sergilemeleri beklenemez. Genel anlamda teori; liderin her üye ile farklı ilişkiler geliştireceğini savunmasa da aslar ile lider arasında bazı nedenlerle farklı ilişkiler gelişebileceğini ileri sürmektedir.

Lider üye etkileşimi ise, astlar ile lider arasında farklı türde ilişkiler gelişebileceğini ifade eder. Araştırma verileri, liderlik üye etkileşimi için 4 farklı sivil toplum kuruluşuna bağlı çalışan, 106 sivil toplum gönüllüsünden anket yönetimiyle toplanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler; güvenilirlik ve değişkenlerin normal dağılımı değerlendirildikten sonra İstatistiksel analizlerde değişkenler için Pearson korelasyon testi, çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma bulgularından, liderlik-üye etkileşiminin güçlü olduğu durumlarda örgütsel bağlılığın daha anlamlı ve kuvvetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda örgütsel bağlılığın boyutlarından normatif bağlılık boyutuyla lider üye etkileşimi arasında bir bağ bulunamamıştır. Araştırma kapsamında sivil toplum örgütlerinde çalışanları ve gelecekteki araştırmaları kapsayacak bazı teorik ve pratik uygulamalar tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: lider-üye etkileşimi, örgütsel bağlılık, örgüt kültür

JEL Kodu: Z10

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Balıkesir- Bandırma, eorucu@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Balıkesir- Bandırma, yaltundal81@gmail.com

³ Uludağ Üniversitesi, Bursa, n_altundal@hotmail.com

Effect of Leadership-Member Interaction on Organizational Commitment In Non-Governmental Organizations

1. Prof. Dr. Edip Örucü¹
2. Yasemin Altundağ²
3. Nilüfer A. Biyan³

ABSTRACT:

The aim of this study is to determine whether the quality of leader member interaction has an effect on organizational commitment. Organizational commitment is a psychological condition that characterizes the relationship between personnel (volunteer) and organization. This has a great impact on the continuation of the membership of the organization. An affiliated employee is an individual who remains in the organization in a good or bad situation that affects the organization. As a result of the correct interaction of the managers with the members, different types of relations develop. Maintaining this communication in a healthy way enables the adoption of a common organizational culture and increasing the organizational commitment in this direction. Employee engagement is seen as one of the most important issues in achieving organizational success. In the last thirty years, employee loyalty has been the subject of many studies due to global developments. Accordingly, there are various definitions in the literature. Commitment according to the general view; it expresses the idea of loyalty, which does not have the norms, norms, willingness to remain a member of the organization, which is voluntarily decided and accepted to work in line with the aims and objectives of the organization.

The leader may establish closer and more qualified relations with some members due to reasons such as limited time and resources, hierarchical studies and organizational structure. It is time to establish close relationships with all employees working in the organization, and the leader who has no energy uses clearer relations with some of them and uses time efficiently and effectively. However, when not all of these members show homogeneous characteristics in terms of business skills, their leaders cannot be expected to exhibit an average leadership behavior towards their subordinates. Theory in general; Although he does not argue that the leader will develop different relations with each member, he suggests that different relations may develop between aces and the leader for some reason. Leader interaction indicates that different kinds of relations can develop between subordinates and leaders. Survey data were collected from 106 non-governmental volunteers working in 4 different NGOs for leadership member interaction. The data obtained from the surveys; After evaluating reliability and normal distribution of variables, Pearson correlation test and multiple regression analysis were used for statistical analysis. According to the findings of the research, it is concluded that organizational commitment is more meaningful and strong when leadership-member interaction is strong. At the same time, there is no relation between the dimension of organizational commitment and normative commitment and leader member interaction. Within the scope of the research, some theoretical and practical applications covering the employees and future researches in non-governmental organizations are discussed.

Keywords: leading-member interaction, organizational commitment, organization culture
JEL Code: Z10

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir- Bandırma, eorucu@bandirma.edu.tr

² Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Balıkesir- Bandırma, yaltundağ81@gmail.com

³ Uludağ Üniversitesi, Bursa, n_altundağ@hotmail.com

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı, sivil toplum kuruluşlarında, lider-üye etkileşimi sınırında yöneticiler ile astları arasındaki etkileşimin nitelik seviyesi ile astların örgütsel bağlılık ve boyutları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu anlamda araştırmanın odak noktası örgüte bağlılıktır. Örgütsel bağlılık, işgörenin çalıştığı işletmeye karşı hissettiği bağın gücünü anlatmaktadır. Örgütsel bağlılık hissini, örgüt performansını olumlu yönde etkiledi düşünülmektedir. Bu anlamda, örgütsel bağlılığın işe geç gelme, devamsızlık ve işten ayrılma gibi olumsuz neticeleri aza indirdiği, ayrıca ürün ya da hizmet kalitesine olumlu bir etkisi olduğu söylenmektedir (Bayram, 2005, s. 125). Örgütün yaşaması, işgörenlerin örgütten ayrılma durumlarının azlığına bağlıdır. İşgörenler, örgüte ne kadar bağlıysa örgüt de o seviyede güçlü görünmektedir. Örgüt, devamlı var olmak için işgörenlerin örgütten ayrılmasını engellemeye çalışır. Bunu yaparken ücret arttırma, yükselme olanağı sağlama, özendiriciler sunma gibi amaçlar edinmektedir (Çetin, 2004, s. 90).

Örgütsel bağlılık, durumdan dolayı örgütler açısından önemli bir konu haline gelmiştir. Bu terim; en başta işi bırakma, devamsızlık, geri çekilme ve iş arama faaliyetleri; ikinci olarak iş doyumu, işe sarılma, moral ve performans gibi tutumsal, duygusal ve bilişsel durumlarla; üçüncü olarak özerklik, sorumluluk, katılım, görev anlayışı gibi işgörenin işi ve rolüne ilişkin özelliklerle; dördüncü olarak yaş, cinsiyet, hizmet süresi ve eğitim gibi işgörenlerin kişisel özellikleriyle ve son olarak, bireylerin sahip olduğu örgütsel bağlılık durumlarının bilinmesiyle ilişkilidir (Balay, 2000, s. 1-3).

Bağlılığı yüksek olan bireyler uyumlu, doyumlu ve üretkendir. Son derece yüksek sadakat ve sorumluluk hissi duymaktadırlar. Bu anlayış işletmeye daha az maliyet yüklemektedir (Balci, 2003). Bağlılık duyan işgörenler örgütün amaç ve hedeflerine de güçlü bir şekilde bağlanır. Bunların istenilen şekilde gerçekleşmesi için asgari beklentinin çok üzerinde çaba ortaya koyarlar. Bu anlamda örgütte kalma konusunda da kararlılık gösterirler. Bu durumda içsel güdülenmeleri artar. İçsel bu güdülenme başkaları tarafından değil kişinin kendisinden ve bireysel başarısından gelmektedir. Bağlılığın sebep olduğu bütün bu eylemler sadece nicelik ve nitelik yönünden katkıda bulunmaz, aynı zamanda bireyi, örgüt ile sosyal yaşam ve en üst düzeyde örgütsel başarı için gerekli motive edici birçok eyleme yöneltir (Katz & Kahn, 1977). Çalışanları örgüte bağlayacak pek çok durum vardır; ücret, prim, ödül gibi maddi, örgütsel kültür ve liderlik, özel yaşam sosyal hayat arasındaki sınır, bireysel ve kişisel özellikler, genel yönetim politikaları, işyerindeki eğitim ve gelişme ile kariyer fırsatları bu durum için önem arz eder (Stum, 1999, s. 6).

Örgütsel bağlılık literatüründe üç farklı bağlılık unsuru bulunmaktadır. Bunlar: duygusal bağlılık (affective), sürekli (continuance) ve normatif (normative) bağlılıktır. Bu yaklaşımlar genel olarak örgütle işgören arasında bir bağ oluşturur fakat oluşan bu bağın niteliği farklıdır (Allen & Meyer, 1990, s. 3).

Duygusal bağlılık, çalışanları örgüte duygusal açıdan bağlayan ve işletmenin üyesi olmaktan ötürü memnuniyet duymalarını sağlayan, bireysel ve örgütsel değerler arasındaki bir benzerlikten ortaya çıkar (Wiener, 1982, s. 423-424). Duygusal bağlılık kişilik özellikleri ve işe ilişkin durumlarla ilgili tutumsal bir olgudur ve örgüt hedeflerini destekleme yönünde çalışan isteği esasına dayanır (Mir, Mosca, & Joseph, 2002, s. 190). *Normatif bağlılık*, kendini örgüte adamayı ve sadakati önemseyen eden bir yapı içinde sosyalleşme sağladığı için, kurum ve örgütlere bağlı ve sadık kalmanın önemine vurgu yapar. Ayrıca normatif bağlılık örgütsel amaç, hedef, politika ve faaliyet durumlarıyla benzer olan ve birey tarafından benimsenen adanmışlıkları da içine alır. Bu şekildeki birey-örgüt değerleri arasındaki uyum, "örgütsel kimlik" sürecini doğurur (Wiener, 1982, s. 423). Çalışanların bu tür bir bağlılık göstermesinin sebebi

bunun doğru ve etik olduğunu düşünmeleridir. *Sürekli bağlılık* ise, örgütte çalışanın yapmış olduğu kişisel uğraşlar nedeniyle, örgütte kalma arzusundan oluşmaktadır. Bu uğraşlar; iş arkadaşlarıyla yakın sosyal ilişkiler, emeklilik hakları, kıdem tazminatı, kariyer yolu ve bir işletmede uzun yıllar çalışmaktan dolayı hissedilen özel duygulardır. Bunun dışında bu bağlılığa başka bir örgütte daha iyi iş fırsatları elde etme durumundaki belirsizlikler de eşlik eder. Bu üç bağlılık unsuru, çalışanları bir örgüte bağlayan ve onların ayrılma ya da devam etme kararlarını vermelerini sağlayan bir psikolojik durumu öne çıkarır (Obeng & Ugboro, 2003, s. 84). Duygusal bağlılık gösteren bir örgüt çalışanı örgütte kalmak istediğini, süreklilik bağlılığına sahip olan bir çalışan örgütte kalması gerektiğini ve normatif bağlılığa sahip olan kişi ise örgütte kalmak zorunda olduğunu düşünür (Allen & Meyer, 1990, s. 3). Yani bu durum , “arzu” (duygusal), “ihtiyaç” (süreklilik) ve “yükümlülük” (normatif) olgusunda düşünülür (Meyer & Allen, 1991, s. 68). Duygusal, süreklilik ve normatif bağlılık, bağlılığın türlerinden çok ayırt edilebilir unsurları olarak görülür. Bu bağlamda çalışanlar, bu unsurlardan her bir psikolojik durumu farklı oranlarda tecrübe edinmiş olurlar (Wasti, 2003, s. 304).

KURAMSAL ÇERÇEVE

Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılığın aktarılan üç boyutuyla ilgili farkı araştırmalar yapılmıştır. Duygusal bağlılığın, sürekli ve normatif bağlılığa oranla iş performansı ile daha çok ilişkili olduğu gözlenmiştir. Cinsiyet ile; duygusal bağlılık arasında hiçbir anlamlı ilişki gözlemlenmemiştir. Cinsiyet ile normatif ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı fakat zayıf bir ilişki, cinsiyet ile sürekli bağlılık arasında önemli derecede negatif ilişki saptanmıştır. İşgörenlerin yaş durumu ve çalışma süreleri ile duygusal, sürekli, normatif ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı-pozitif ilişki vardır. Eğitim düzeyi ile duygusal, sürekli, normatif ve örgütsel bağlılık arasında ise negatif bir ilişki saptanmıştır (Suliman & Iles, 2000, s. 415-416). Çalışanlar arasında normatif bağlılık düzeyinin duygusal bağlılık düzeyinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek düzeydeki bir normatif bağlılık, ileri derecede duygusal tükenmeye sebebiyet vermektedir (Tan & Akhtar, 1998, s. 320). Ülkemizde var olan bir araştırmada, işin genel işleyişinden duyulan tatmin, iş arkadaşları ve üstlerden duyulan memnuniyet arttıkça duygusal bağlılığın da arttığı gözlenmiştir. Kıdem ve örgüte yapılan yatırım arttıkça da sürekli bağlılığın arttığı düşünülmektedir. Aile etkisi ve sadakat kuralları ile normatif bağlılık pozitif yönde ilişkilidir (Wasti, 2003, s. 214).

Örgütsel bağlılığın kişisel özelliklerle ilişkisi pek çok araştırmaya dahil edinilmiştir. Yapılan araştırmalarda; kadınların erkeklere göre (McClurg, 1999, s. 16); az eğitimlilerin eğitimlilere göre (Allen & Meyer, 1990, s. 9); yaşlı işgörenlerin gençlere göre, örgütte uzun yıllar çalışan personelin yeni olanlara göre, evli olanların bekarlara göre (Benkhoff, 1997, s. 114-115) örgüte daha fazla bağlılık hissettikleri saptanmıştır. Fakat bu tür demografik faktörlerle örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin çok güçlü ve tutarlı olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Yani bu faktörlerin bazıları örgütsel bağlılık dışında görevdeki durumu ya da işin niteliği gibi farklı durumlardan da etkilenir. Neticede demografik faktörler ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin anlamlı sonuçlandığı ve örgüt değerleriyle kontrol altında tutulduğunda ortadan kalktığı gözlemlenebilir (Meyer & Allen, 1991, s. 69).

Yine ülkemizde yapılan bir alan araştırmasıyla daimi ve geçici işçilerin örgütsel bağlılık düzeyleri incelenmiştir. Bu araştırmada, Muş şeker fabrikasında görevli daimi ve geçici işçilerin demografik durumlarına göre örgütsel bağlılıkları arasında pozitif bir ilişki var mıdır, sorusunun cevabı bulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın çalışma evrenini 2010- 2011 yıllarında Muş şeker

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

fabrikasında görev alan daimi ve geçici işçiler oluşturmuştur. Örneklem olarak belirtilen evrende seçilen 205 daimi işçi, 149 geçici işçi üzerinde uygulanmıştır. Araştırmancının neticesine göre, daimi ve geçici işçilerin örgütsel bağlılıklarının istihdam, cinsiyet, yaş ve kıdem değişkeni için anlamlı bir farklılık gösterdiği; medeni durum, öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği anlaşılmıştır (Uslu, 2012, s. 82). Örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti kavramları örgütler için oldukça önemli yere sahiptir. Örgütsel bağlılığın işten ayrılma niyetinin önemli bir yordayıcısı olup olmadığı araştırılmış, 215 katılımcıdan anket verileri toplanmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre örgütsel bağlılık düzeyi ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş ve ayrıca örgütsel bağlılığın ve alt boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerinde yordayıcı etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Son olarak işten ayrılma eğiliminin bazı demografik özelliklere göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür (Aydın, 2016, s. 82).

İş güvencesizliği kavramının, çalışmaya olan tutkunluk, işten ayrılma niyeti ve örgütsel bağlılık gibi işle ilgili önemli davranışlarla olan ilişkisini belirlemek amacıyla farklı sektörlerden 135 kişinin katıldığı online anket çalışması yürütülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi, 2 faktör ve 8 maddeden oluşan bir iş güvencesizliği ölçeği önerdi. Bu faktörler; işle ilgili önem verilen özellikleri kaybetme korkusu ve işten çıkarılacağı tahmin etmedir. Ayrıca, diğer ölçekler sadece bir faktörden oluşmaktadır. Bulgular tüm ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermiştir. Bu çalışma iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca, iş güvencesizliği ve çalışmaya olan tutkunluk arasında da anlamlı ve negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ancak, iş güvencesizliği ve örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunlara ek olarak, iş güvencesizliği, örgütsel bağlılık ve çalışmaya olan tutkunluk beraber, işten ayrılma niyetinin öngörücülerindedir. İş güvencesizliği ve çalışmaya olan tutkunluk, beraber, örgütsel bağlılığın öngörücülerindedir. Ve son olarak, işten atılma korkusu ve işle ilgili sevilen özellikleri kaybetme korkusu, beraber, çalışmaya olan tutkunluğun öngörücülerindedir (Gümüş, 2016, s. 73).

Etiyopya Somali Bölgesinde Kar Amacı Gütmeyen kurumlar ve çalışanları ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi araştırmak adına, algılanan liderlik tarzları ve çalışanların örgütsel bağlılığını açıklamak üzere, açıklayıcı ardışık karma yöntem denenmiştir. Sonuçları örneklerle açıklamak açısından 17 farklı kar amacı gütmeyen örgütte bulunan 136 çalışan ve denetçilere yapılan ankette analiz edilen sonuçlar ile 7 lidere uygulanan geniş kapsamlı mülakatlar kullanılmıştır. Çalışmanın ana değişkenlerinin tanımlayıcı unsurları ve demografik özelliklerinin özetleri analiz edilmiş ve daha sonra açıklanmıştır. Ayrıca araştırmacı bağımsız değişkenleri temsil eden liderlik tarzları ve bağımsız bir değişken olarak çalışanların örgütsel bağlılığı ile korelasyon analizleri sonuçlarıyla çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü sorgulamıştır. Niceliksel veriler geniş kapsamlı görüşmelerin katılımcıları tarafından verilmiş olan cevapların içerik analizi yoluyla incelenmiş ve daha sonra elde edilen sonuçlar doğrudan alıntı ile açıklamalı yorumlar halinde gösterilmiştir. Bu örgütlerdeki çalışanlar liderlerinin dönüşümsel davranışlardan daha çok etkileşimsel ve serbest bırakıcı (laissez-faire) davranışlar sergilediğini algılama durumundadırlar. Hem nicelik hem de nitelik açısından geniş kapsamlı görüşmelerden elde edilen sonuçlara göre, kar amacı gütmeyen örgütlerde liderlik tarzları ve üyeler-işgörenler arasındaki örgütsel bağlılık arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır (HASSAN, 2015, s. 72).

"Yöneticiye güven" değişkeninin "liderlik tarzı" ve "örgütsel bağlılık" ilişkisindeki ara değişken rolünün incelenmesi ile 94 soru olarak Türkiye'deki özel sektördeki 6 firmanın 350 çalışanına anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler ışığında, dönüşümsel liderlik ile yöneticiye güven arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu, işlere müdahale etmeyen liderlik ile yöneticiye güven

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

arasında negatif bir ilişki bulunduğunu ve etkileşimsel liderlik ile yöneticiye güven arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Yöneticiye güvenin birçok boyutu ile örgütsel bağlılığın duygusal bağlılık boyutu arasında pozitif ilişkiler söz konusudur. Son olarak ise, yöneticiye güvenin, dönüşümsel liderlik ile işlere müdahale etmeyen liderlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki kısmi ara değişken rolü oynadığı belirtilmiştir (Gökçay, 2011, s. 86).

Değer uyumu örgütsel bağlılığın izahı açısından en önemli değişkenlerden biridir. Bu bağlamda, iş ortamında çalışanların değerleri ve yöneticilerin beklentilerinin uyumu oldukça önemlidir. Genel olarak aynı iş ortamını paylaşmaları ve sık sık etkileşim içinde bulunmaları nedeni ile yöneticinin, çalışanların özellikle tutum ve davranışları üzerinde etkisi büyüktür. Buradan yola çıkarak, yapılan çalışmada, çalışan-yönetici uyumu ve örgütsel bağlılık ilişkileri incelenmiştir. 105 akademik personele anket çalışması yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; otorite açısından çalışan-yönetici uyumu ve örgütsel bağlılık arasındaki anlamlı ve pozitif ilişkinin büyük ölçüde desteklendiği görülmüştür. Ödüllendirme açısından çalışan-yönetici uyumu ve devam bağlılığı arasındaki ilişki desteklenmektedir. Çalışan-yönetici uyumu ile normatif bağlılık değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı sonucuna varılmıştır (Guliyev, 2010, s. 88).

Çalışanların örgütsel adalet algıları, örgütsel bağlılıkları, üst-ast arasındaki ilişkileri ve işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkileri incelemek amacı ile yapılan çalışma için veriler, tv-radyo yayını sektöründe faaliyette olan devlet kurumunun 100 çalışanından oluşan örneklemden toplanmıştır. Uygulanan analiz sonuçları verilerine göre, çalışanların örgütsel adalet algıları ile örgütsel bağlılıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bunun yanında, örgütsel adalet algıları ile üst-üst mübadele ilişkisi arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada en önemli sonuç; üst-ast mübadele ilişkisindeki değişimin %57'sinin dağıtılan adalet tarafından açıklandığıdır. Elde edilen sonuçlara göre, örgütsel adalet algılarının artırılması çalışanların örgütsel bağlılığını ve üst-ast arasındaki mübadele ilişkisini arttırabileceği önerilmiştir. Üst düzey yöneticiler örgütlerde örgütsel adaleti sağlamanın ortaya çıkaracağı olumlu sonuçlar göz ardı edilmemelidir (Gürpınar, 2016, s. 92).

Başka bir çalışmada dönüşümcü liderlik ve boyutlarının çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde etkisinin varlığı kuşak farklılıklarına göre incelenmiştir. Bu kapsamda kuşak kavramı ve kuşaklarının özellikleri, dönüşümcü liderlik, iş tatmini ve örgütsel bağlılık kavramları, kuramsal perspektiften incelenmiş ve bu kavramlar arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma, Türkiye'de ilaç sektöründe yer alan 156 özel sektör çalışanı üzerinde yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; Dönüşümsel liderlik, İş tatmini ve Örgütsel bağlılık değişkenleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş, X ve Y kuşağı çalışanlarda dönüşümsel liderliğin hem iş tatmini hem de örgütsel bağlılık üzerinde etkisi olduğu ortaya çıkarılmıştır. İşgörenlerin iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılık göstermediği saptanmıştır (Özbek, 2019, s. 107).

Dinamik rekabet ortamında, işletmeler açısından oldukça önemli olan rekabet avantajını ele geçirmek ve taklit edilemeyen bir unsur olan insan gücünü etkili ve verimli bir şekilde yönetebilmek için elzem olan liderlik tarzları ve örgüt kültürü oldukça önem arz etmektedir. Bu anlamda yapılan çalışmanın amacı, liderlik tarzları ile çalışanların örgütlerine olan bağlılık duyguları arasındaki ilişki ve bu ilişkide örgüt kültürünün aracı yapısını incelemektir. Araştırmada veriler anket yöntemi ve kolayda örnekleme yöntemi ile toplanarak, çalışmaya 716 çalışan katılmıştır. Veriler bir istatistikî paket programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla, hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; liderlik tarzları, örgütsel bağlılık ve örgüt kültürünü anlamlı ve pozitif; örgüt kültürü de örgütsel

bağlılığı anlamlı ve pozitif olarak etkilemektedir. Bunun yanında liderlik tarzlarının örgütsel bağlılık üzerindeki etkisinde örgüt kültürünün aracılık etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Saç, 2019).

Örgütsel bağlılık kavramları içinde mobbing iş hayatında oldukça önemli bir yer tutmuştur. Hem bireyi hem de örgütü olumsuz bir şekilde etkiler ve bundan dolayı bireyler veya örgütler böyle bir olguyla yüz yüze gelmekten kaçınmaktadır. Örgütsel bağlılık, işgörenin çalıştığı örgüte karşı hissettiği duygusal bağ, görünmeyen bir köprü, örgütün benimsenmesi ve içselleştirilmesidir. Kişide oluşan bu benimseme, kişinin motivasyonunu, iş tatminini, verimliliğini olumlu yönde etkilemekte, hem kişiye hem de örgüte ciddi derecede katkıda bulunduğu görülmüştür. Yapılan çalışmanın amacı akademisyenlerin mobbinge maruz kalma düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını incelemektir. Araştırma, Denizli ilinde bulunan Pamukkale Üniversitesi Kınıklı Kampüsü'nde görev yapan akademisyenler üzerinde yapılmıştır. Analiz edilen veriler sonucunda, akademisyenlerin mobbing davranışlarına maruz kalmadığını, örgütsel bağlılıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan mobbing ve örgütsel bağlılık arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu, cinsiyet, medeni durum, ünvanlar gibi diğer demografik özellikler ile mobbing ve örgütsel bağlılık olguları arasında da anlamlı bir farkın ortaya çıkmadığı sonucuna varılmıştır (Asri, 2019, s. 102).

Lider-Üye Etkileşimi

Literatürde sıklıkla kullanılan liderlik terimleri, daha çok ya liderin belirgin özelliklerinden kaynaklanan liderlik türleri üzerinde ya da oluşan durumlar karşısında liderin tepkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısı ile bu yaklaşımlar genel olarak, tek tip ast-üst ilişkisine dayanmaktadır. Lider üye etkileşimi teorisi ise farklı bir perspektiften bakarak, diğer astlar ile lider arasında çeşitli ilişkiler gelişebileceğini öngörmüştür. Lider üye etkileşimi teorik olarak, dikey ilişkiler ve bir değişim süreci içinde belirlenen ya da gelişen iş rolleri, ya da lider üye arasındaki etkileşimden kaynaklanmıştır (Bauer & Green, 1996, s. 1539). Lider-üye etkileşimi teorisi de bu düşüncelerden doğmuştur. Bu teoriye göre lider, zaman ve kaynakların sınırlı olması gibi bazı sebeplerden dolayı bazı üyeler ile daha yakın ve niteliği yüksek, bazı üyelerle ise daha etkin nitelikte ve daha hiyerarşik ilişkiler geliştirebilmektedir.

Liden (1986), lider-üye etkileşimini; katkı, bağlılık (sadakət) ve etki (sevgi) sıralamasıyla üç boyut olarak açıklamıştır. Liden ve Maslyn (1998) bu üç değişkene profesyonel saygı ismiyle bir boyut daha kazandırmışlardır (Gültekin, Özkutlu, & Cevrioğlu, 2008, s. 98).

Bu çalışmada lider üye etkileşimi hem genel anlamında, hem de etki, katkı, sadakat ve profesyonel saygı alt boyutları ile ele alınmıştır.

Etki kavramı, literatürde yer verilen bazı araştırmalarda “sevgi” ya da “duygusal etkileşim” olarak da bilinmektedir. Bunun önemli sebebi, bu etkinin her lider ile üyenin birbirini karşılıklı olarak etkilemesini ifade etmesi olarak gösterilmektedir. Duygusal iletişim, lider ve astın, iş ya da mesleki konumundan farklı kişisel özelliklerden kaynaklanan ve karşılıklı beslenen sevgi olarak tanımlanmaktadır (Bolat, 2011, s. 69). Kısacası burada iş ya da mesleki konum dışında kişiler arası bir çekicilik konu olmaktadır. Sevgi kuramını, lider ve işgören arasında bir tür arkadaşça sevgi hissedilmesi ve bunun etkisiyle lider ve üyenin birlikte çalışmaktan memnuniyet duymaları olarak tanımlayabiliriz. *Katkı*, farklı üyelerin, liderle iletişimlerinde, benzer amaçlar neticesinde dolaylı veya dolaysız biçimde ortaya çıkan hizmet odaklı eylemlerinin sayısı, kalitesi ve yönü ile ilgili durumları içermektedir (Bolat, 2011, s. 169). Bir diğer düşünceyle, lider üye etkileşimi durumunda, benzer amaçlar doğrultusunda her farklı üyenin ortaya koyduğu çalışmadır. *Sadakət*, lider ile üyenin birbirlerinin davranış ve üsluplarını desteklediklerini toplum içerisinde

göstermeleridir (Gültekin, Özkutlu, & Cevrioğlu, 2008, s. 101). Bu alt boyut, liderlere görevlerin dağılımı hususunda karar vermelerine öngörü sunmaktadır (Bolat, 2011, s. 169). Bağlılık, liderin ve üyelerin ilişkilerinde sadık olmaları ve lider-üye etkileşimini gelişiminde ve devamlılığında önemli bir rol oynamaktadır (Kaşlı, 2009, s. 41). Liderler, örgütte bağımsız sonuçlandırma ve/veya sorumluluk duygusu gerekliliği olan görevleri bağlılık düzeyi yüksek astlara verme düşüncesi içerisindedirler (Çekmecelioğlu H. G., 2011). *Profesyonel saygı*, örgütün her farklı üyesinin diğer örgüt üyeleri tarafından örgüt içi veya örgüt dışındaki hususi çalışma alanı ile ilgili olarak oldukça ileri düzeyde olduğunun tanınma derecesi ile ilgili düşüncedir (Kaşlı, 2009, s. 48). Bu düşünce kişiyle ilgili öz deneyim, örgüt içinde veya dışında yer alan kişilerce yapılan yorumlar ve kişi tarafından elde edilmiş olan ödül ile profesyonel saygınlık gibi geçmiş ile ilgili sonuçlara dayanabilir (Gültekin, Özkutlu, & Cevrioğlu, 2008, s. 149). Başka bir açıdan bu algı sonuçları, bireyin geçmişine dayalı veya birlikte çalıştığı kişiler vasıtasıyla oluşturulan bir algıdır.

Yapılan bir çalışmada, lider üye arasındaki etkileşim ile astların iş tatmini ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki İzmir, Çeşme'de yer alan anaokulu, ilkokul ve ortaokullarda analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı; okullarda görevli öğretmenlerin, amirleri ile aralarındaki lider-üye etkileşimlerinin ne derece olduğunu ve bu etkileşim derecesinin öğretmenlerin işletmeye olan örgütsel bağlılıklarını ve iş tatmin durumlarını ne şekilde etkilediğini açıklamak niyetindedir. Analiz sonucunun temel bulguları neticesinde, okul idarecileri ve öğretmenler arasındaki lider üye etkileşimi ve bu etkileşimin boyutlarının öğretmenlerin iş tatminleri ile genel, duygusal ve normatif bağlılıkları ile pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Çekmecelioğlu & Ülker, 2014, s. 36).

Rekabet koşullarının güç olduğu toplumumuzda, yenilik sürdürülebilirlik için önemli bir kavramdır. Yenilik, birçok araştırmacı tarafından rekabet avantajı olarak tanımlandığından, kuruluşların liderleri tarafından, çalışanlarının yenilikçi davranışlarını nasıl teşvik edecekleri konusunda araştırma yapmaları önerilir. Bu görüşten yola çıkarak, bu çalışma, lider-üye etkileşimi (LMX) ilişkilerinin çalışanların yenilikçi davranışlarını (IWB) nasıl etkilediğini ve algılanan örgütsel desteğin (POS) bu ilişkide ara değişken rolünün analizinin yapılmasını amaçlamıştır. Sonuçlar, lider üye etkileşim kalitesinin yenilikçi davranış üzerinde pozitif ve doğrudan bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Sonuçlara göre LMX ve POS arasında da pozitif bir ilişki görülmüştür. Ayrıca örgütsel desteğin, yenilikçi davranış üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Tüm bu sonuçlar literatür bulguları ile uyumluluk göstermektedir (Hallaç, 2019, s. 63-70).

Yapılan bir araştırmanın amacı, paternalistik liderliğin, çalışanların yöneticileri ile ilişkilerine ve bu ilişkilerin kalitesine göre iki farklı grup şeklinde sınıflandırılması temeline dayanan lider üye etkileşimi üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bunun yanı sıra, bu araştırmayla birlikte paternalistik liderliğin iş stresi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ayrıca bu araştırmanın bir başka amacı, lider üye etkileşiminin özellikle iş stresini nasıl etkileyebileceğinin incelenmesidir. Elde edilen bulgular neticesinde, paternalistik liderliğin iki alt boyutu olan yardımsever ve ahlaki liderlik ile lider üye etkileşimi arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Otoriter liderlik ve lider üye etkileşimi arasındaki ilişki ise olumsuz ve anlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca, yardımsever ve ahlaki liderlik boyutları ile çalışanların iş stresleri arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, otoriter liderlik ile iş stresinin rol çatışması faktörü arasındaki ilişki olumlu ve anlamlı olarak görülmüştür. Ayrıca, lider üye etkileşimi ile iş stresi arasındaki ilişkinin olumsuz ve anlamlı olduğu gözlemlenmiştir. Organizasyonlarda, paternalistik liderliğin yardımsever ve ahlaki liderlik boyutları ile kaliteli lider üye etkileşimlerinin çalışma koşullarına olumlu yönde katkı sağlayabileceği, paternalistik liderliğin otoriter liderlik boyutunun

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ve iş stresinin olumsuz etkiler ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Yardımsever liderlik, otoriter liderlik, lider üye etkileşimi ve rol belirsizliği değişkenleri ele alındığında, demografik değişkenler arasındaki tek anlamlı farklılık cinsiyet faktöründe görülmüştür. Ayrıca, otoriter liderlik ve lider üye etkileşimi değişkenleri, yönetici cinsiyeti faktörü açısından, anlamlı farklılık sonuçlarına ulaşılmıştır. Fakat, diğer demografik faktörlerin, değişkenler ile anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgusuna rastlanmadığı görülmüştür (Kaygısız, 2015, s. 76-92).

Başka bir çalışmada, dönüşümsel liderliğin sosyal sermayeye olan etkisi incelenerek, lider-üye etkileşimi ve özyeterliliğin bu ilişkideki aracılık rolünün ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin analiz edilmesi neticesinde, dönüşümsel liderliğin sosyal sermayeyi etkilediği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda dönüşümsel liderliğin sosyal sermayeyi etkilemesinde lider-üye etkileşiminin tam aracı, özyeterliliğin ise kısmi aracı rolü oynadıkları saptanmıştır. Çalışma, dönüşümsel liderliğin örgütsel bir kaynak olarak sosyal sermayenin biçimlendirilmesindeki etkisini ve dönüşümsel liderliğin sosyal sermaye üzerindeki etkisinin altında yatan mekanizmaları, sosyal değişim teorisine dayanarak araştırmaktadır (Söylemez, 2019).

Temel amacı, lider üye etkileşimi derecesinin tükenmişlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak olan bir diğer çalışmada 164 hemşireye anket çalışması yapılmıştır. Çalışma Sivas'da bulunan iki hastahanedeki hemşireler üzerinde uygulanmıştır. Bu çalışmanın sonuçları lider üye etkileşimi derecesinin hemşirelerin tükenmişlik seviyelerini negatif anlamda etkilediği sonucunu vermiştir (Uğurluoğlu, Şantaş, & Demirgil, 2013, s. 1-3).

Bir diğer araştırma, lider-üye etkileşiminin örgütsel güven üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla ile Karaman'daki KOBİ'lerde, farklı hiyerarşik seviyede işgören 136 katılımcı ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda; lider-üye etkileşimine olumlu yanıt verenlerin, örgütsel güven düzeylerinin de yüksek olduğu analiz edilmiştir. Ayrıca bireysel iş performanslarını olumlu değerlendirdikleri ve kendilerini yöneticilerine yakın hissettikleri neticesine varılmıştır (Aslan & Özata, s. 95).

Çalışmanın amacı, lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma durumu arasındaki ilişki içerisinde cinsiyetin etkisini analiz etmektir. Araştırma, Muğla ilinde turizm, gıda ve taşımacılık konusunda hizmet veren işletmelerde işgören 203 kişiye anket yapılarak sonuçlandırılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, lider üye etkileşimi ile işten ayrılma durumu arasında anlamlı ve negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçtan başka, cinsiyetin ve lider-üye etkileşiminin işten ayrılma durumunu önemli ölçüde etkilediği gözlenmiştir. Ayrıca, işten ayrılma durumu üzerinde lider-üye etkileşimi ile cinsiyetin birlikte etkisinin var olduğu ve ilişkinin kadın çalışanlarda erkeklerden daha güçlü olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, işten ayrılma durumunun netleştirilmesi açısından hem cinsiyetin hem de lider-üye etkileşiminin dikkatle incelenmesi gerektiği öngörülmüştür (Şahin, 2017, s. 278).

Diğer bir çalışmanın amacı, lider-üye etkileşiminin kalitesini ve örgüt içerisindeki çatışmayı idare etmede liderler tarafından çok kullanılan çatışma yönetim tarzını benimsemek ve lider-üye etkileşimi ile lider tarafından çokça kullanılan çatışma yönetim tarzı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir neticenin varlığını anlamaktır. Araştırma neticesinde; lider-üye etkileşim kalitesinin maksimum düzeyde olduğu, liderlerin çokça kullandıkları çatışma yönetimi tarzının sorunları çözme olarak belirlediği ve lider-üye etkileşimi ile benimsenen çatışma yönetimi tarzı arasında anlamlı ve olumlu yönde bir ilişki olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Karcıoğlu & Kahya, 2011, s. 338).

İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel vatandaşlık davranışı ile okul müdürlerinin dönüşümsel ve etkileşimsel liderliğin ile öğretmenlerle geliştirdikleri etkileşimin bu davranış üzerindeki etkinin incelenmesinin amaçlandığı çalışmaya, Ankara ilçelerindeki ilköğretim okullarında görev yapan 659 öğretmen katılım sağlamıştır. Değişkenlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin analizinde Path analizi sonuç vermiştir. Elde edilen bulgulara göre öğretmenlerin orta düzeyde örgütsel vatandaşlık davranışı gösterdiği anlaşılmıştır. Dönüşümsel liderlik müdür ile öğretmenler arasındaki ilişkinin niteliğini ve öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışını güçlü bir biçimde olumlu etkilemektedir. Etkileşimsel liderliğin müdür-öğretmen arasındaki ilişki ve öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi anlamlı ve olumsuzdur. Müdür-öğretmen ilişkisinin öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışı ile ilişkisi anlamlı olmakla beraber pozitifdir (Çetin, Korkmaz, & Çakmakçı, 2012, s. 7-9).

Lider-Üye Etkileşimi ile Örgütsel Bağlılık

Lider-Üye Etkileşim teorisine göre, liderlerin veya yöneticilerin kendilerine bağlı olan astlarla kurdukları birebir ilişkiler neticesinde farklı nitelikte ilişkiler meydana gelmektedir. Bu ilişkilerin nitelik ve sağlamlık durumu bireysel ve örgütsel işlerin neticesini etkiler. Uygulanan çalışmada lider-üye etkileşim teorisi çerçevesinde yönetici-ast iletişiminin niteliği ile örgüte olan bağlılıklarının durumları ve iş performansı arasındaki etkileşim bir askeri örgütte analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulguların sonuçları, lider-üye etkileşimi ile örgütte duygusal ve devam bağlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Ancak lider-üye etkileşimi ile örgüte olan normatif bağlılık ve iş performansı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Lider-üye etkileşim teorisi ile ilgili en çok çalışmanın yapıldığı US'de analiz edilen sonuçlarla karşılaştırıldığında örgütsel bağlılıkla ilişkisi açısından etkileşim temelli liderlik sürecine yönelik farklı sonuçlar ortaya konmuştur (Özkutlu, Ağca, & Cevrioğlu, 2010, s. 193-195).

Tekstil sektörü çalışanlarının örgütsel bağlılık ve yöneticilerinin liderlik tarzlarını nasıl içselleştirdiklerine yönelik bir alan araştırması uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi kullanılarak, nicel bir araştırma yönetimiyle sonuçlandırılmıştır. Çalışmanın ortaya koyduğu konular açısından, çalışanların büyük oranda duygusal bağlılık hissettikleri görülmüştür. Çalışanların büyük çoğunluğu örgütlerinde sergiledikleri işlerden memnun oldukları için, üst ve astlarıyla ilişkilerinde doğrudan ve açıkça iletişim kurduklarından, görev tanımları anlaşılır olduğu için, yöneticileriyle açıkça fikir alıp verebildiklerinden, kişilerarası ilişkilerin hem uyumlu hem de optimal uzaklıkta olduğundan, firmanın organizasyonel altyapısına, kurumsal yapısına güven duyduklarından, fikirleri önemsendiğinden ve hem karar süreçlerine, hem de üretim süreçlerine katkıda bulduklarından ve bu katkıların kendilerini memnun ve mutlu çalışanlar hissettirdiğinden bahsetmişlerdir. Aynı şekilde, firmanın gelişime açık yanları konusunda çalışanlar iletişime vurgu yapmanın, iş yapış şeklindeki gelenekselliği ortadan kaldırmanın ve ekip çalışmasına dair geliştirmeler ortaya koymanın, duygusal bağlılığı arttıracak etkide olduğunu saptamışlardır (Keskin, 2019, s. 62).

Bir araştırma da lider üye etkileşiminin çalışanların örgütsel bağlılık ve performansları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Amaç doğrultusunda lider üye etkileşimi, örgütsel bağlılık ve performans ölçeklerinden oluşan anket formu; tekstil sektöründe çalışan 216 kişiye uygulanmıştır. Araştırma sonucunda; lider üye etkileşimi ve örgütsel bağlılığı belirleyen tüm boyutlar ile performans arasında çift yönlü pozitif yönlü anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Lider üye etkileşiminin artmasının genel örgütsel bağlılığı artırdığı, lider üye etkileşimi alt boyutlarından bağlılık, katkı ve profesyonel saygının, genel örgütsel bağlılık üzerinde etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Lider üye etkileşiminin devam bağlılığı üzerinde

etkisinin olmadığı ve lider üye etkileşimi boyutlarından sadece bağlılığın normatif bağlılığı artırdığı, diğer boyutlar olan etki, katkı ve profesyonel saygının normatif bağlılık üzerinde etkisinin olmadığı saptanmıştır. Araştırmada ayrıca genel lider üye etkileşimi performans üzerinde olumlu etkisinin olduğu, alt boyutlarından bağlılık dışında, etki, katkı ve profesyonel saygının performansı artırıcı etkisinin olduğu saptanmıştır (Veli, 2019, s. 78).

Yapılan çalışmada Lider-üye etkileşimi (LÜE) etki, bağlılık, katkı ve profesyonel saygıyı içeren çok boyutlu bir analizle ele alınarak , LÜE kalitesinin çalışanların örgütsel bağlılık ve iş tatminleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada bağımsız değişken olarak lider-üye etkileşimi alt boyutları; bağımlı değişkenler olarak örgütsel bağlılık alt boyutları olan duygusal, devam ve normatif bağlılık ile iş tatmini ele alınmıştır. Çalışmanın evreni olarak Antalya Belek bölgesindeki beş yıldızlı konaklama işletmelerindeki çalışanlar seçilmiştir. Sonuçlandırma için gerekli olan veriler anket formu ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda lider-üye etkileşimin profesyonel saygı alt boyutunun duygusal bağlılık ve normatif bağlılık üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer sonuçlar ise bağlılık ve profesyonel saygı alt boyutlarının iş tatmini üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Tat, 2019, s. 64-72).

Lider, grup üyelerinin iş ve hareketlerinde onlara örgüt hedefleri doğrultusunda yön veren kişidir. Liderlik ise; grup üyelerini anlamlı bir şekilde etkileyebilecek özelliklere sahip olmak ile açıklanmaktadır. İş tatmini, bireyin var olan işine duyduğu his ya da duygularının tamamıdır. Başka bir söylemle iş tatmini, çalışanın işine karşı hissettiği ve gösterdiği olumlu ya da olumsuz tüm davranışlardır. Örgütsel bağlılık, çalışanın örgüt ile olan bağlantı durumunu açıklar. Örgütsel bağlılık kişinin örgüt üyesi olarak çaba göstermesini, örgüt üyesi olarak devam etmek için verdiği mücadeleyi ve örgütü için anlamlandırdığı hedef, değer ve inanç ilişkisini açıklar. Yapılan çalışmanın amacı, çalışanların karizmatik liderlik algı durumlarına dayalı olarak iş tatmini ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi analiz etmektir. Bu doğrultuda, Osmaniye ilinde kamu çalışanlarına Karizmatik Liderlik Anketi, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Anketi uygulanmıştır. Verilerin analizinde frekans analizi, faktör analizi, güvenilirlik analizi, korelasyon analizi, doğrusal regresyon analizi sonuçları kullanılmıştır. Araştırma neticesinde karizmatik liderlik algısının örgütsel bağlılığı artırdığı ve iş tatminini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz, 2018, s. 68-70).

YÖNTEM VE SONUÇ

Araştırmanın evrenini, Bandırmada faaliyet gösteren 3 sivil toplum örgütünün 168 çalışanı oluşturmaktadır. Bu çerçevede p ve q değerleri 0.5 ve 0.5, hoşgörü miktarı E=0.05 ve %95 güven aralığında olmak üzere 168 kişiyi 101 kişinin temsil etme yeteneğine sahip olduğu hesaplanmıştır.

Anket, 5-20 Ekim tarihleri arasında, kolayda örnekleme yöntemi ile araştırmacılar tarafından online olarak uygulanmıştır. Gerçekleştirilen anket uygulaması sonucunda kullanılabilir anket sayısı 107'dir

Anket formunun birinci bölümünde, Lider-Üye Etkileşimi Niteliği Ölçeği Liden ve Maslyn (1998) tarafından geliştirilen 'Lider-Üye etkileşimi ölçeği' toplam 12 madde ile ölçülmüştür. Ölçeğin;

- 3 maddesi **Etki** boyutunu,
- 3 maddesi **Sadakat** boyutunu,
- 3 maddesi **Katkı** boyutunu

3 maddesi **Profesyonel saygı** boyutunu ölçmektedir.

Ölçeğin Alpha değeri 0,95 olarak ölçülmüştür.

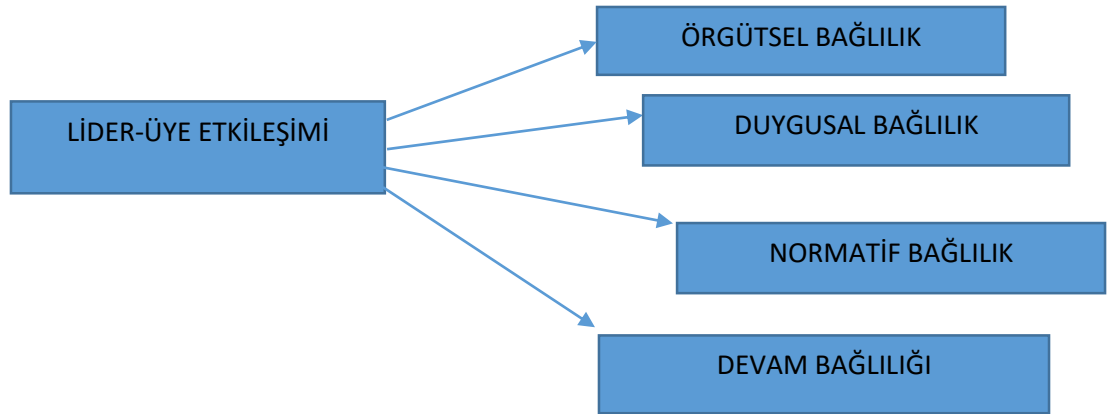
Anket formunun ikinci bölümünde ise Meyer ve Allen tarafından geliştirilen., toplam 18 maddelik 'Örgütsel bağlılık ölçeği' kullanılmıştır. Ölçek sorularının;

6 maddesi **duygusal bağlılık**

6 maddesi **normatif bağlılık**

6 maddesi **devam bağlılığı** alt boyutlarından oluşmaktadır.

Araştırma Modeli

Hipotezler

H1: Lider- üye etkileşimi algısının "Örgütsel Bağlılık" üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H1a: Lider- üye etkileşimi algısının "Duygusal Bağlılık" üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H1b: Lider- üye etkileşimi algısının "Normatif Bağlılık" üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

H1c: Lider- üye etkileşimi algısının "Devam Bağlılığı" üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

Anketlerden elde edilen veriler ile değişkenlerin dağılımının normal dağılım gösterip-göstermediği basıklık ve çarpıklık ölçüleriyle kontrol edilmiştir. Güvenilirlikleri için yapılan Cronbach Alfa değerleri %70 değeri üzerinde çıkmıştır.

Dolayısıyla ;

- Güvenilirlik analizi
- Betimleyici ve demografik istatistik
- Pearson Korelasyon
- Basit Doğrusal Regresyon Analizleri yapılmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Güvenilirlik analizi sonuçları;

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi

Ölçek	Alt Boyut	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha
Lider-Üye Etkileşimi		12	0.92,2
Örgütsel Bağlılık		18	0.73,6
	Duygusal	6	,730
	Normatif	6	,835
	Devam	6	,745

Araştırmada lider-üye etkileşimi ve örgütsel bağlılık ilişkisini incelemek adına; Liden ve Maslyn'in geliştirdiği 12 ifadeli lider-üye etkileşim ölçeği ile Meyer ve Allen'in geliştirdiği 18 ifadeli örgütsel bağlılık ölçeği kullanılmıştır. Lider-üye etkileşimi güvenilirlik değeri 0.92,2 örgütsel bağlılığın güvenilirlik değeri 0.73,6 olarak bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda Cronbach's Alpha değerleri, duygusal bağlılık için 0,730; normatif bağlılık için 0,835; devam bağlılığı için 0,745 olarak saptanmıştır.

Betimleyici istatistik değerleri;

Tablo 2. Betimleyici İstatistik

	N	Minimum	Maximum	Ortalama	Standart sapma
Lider-üye etkileşimi	106	1,00	4,92	3,3286	0,71537
Örgütsel bağlılık	106	2,11	4,39	3,1347	0,45114
Duygusal bağlılık	106	1,50	5,00	3,0928	0,68702
Normatif bağlılık	106	1,00	4,83	3,2594	0,82169
Devam bağlılığı	106	1,33	4,83	3,0519	0,66760

Lider-üye etkileşimi ve örgütsel bağlılık etkisine ilişkin minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri yukarıda verilen tabloda gösterilmiştir. Lider-üye değişkeni ölçeği ortalamasının (3,3286), örgütsel bağlılık ölçeği ortalamasından (3,1347) yüksek olduğu görülmektedir. Örgütsel bağlılığın boyutları incelendiğinde duygusal bağlılık ortalaması 3,0928; normatif ortalaması 3,2594 ve devam bağlılığı ortalaması 3,0519 olarak hesaplanmıştır. Örgütsel bağlılık değişkeninin alt boyutlarında en yüksek ortalamasının 3,2594 ile normatif bağlılık boyutuna ait olduğu görülmektedir. Ölçeklere ait standart sapmaların 0,71237 ile 0,82169 arasında değiştiği gözlemlenmektedir.

Demografik bulgular;

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 3. Demografik Bulgular

Cinsiyet	frekans	%	Yaşınız	frekans	%
Kadın	49	46,2	18-24	45	42,5
Erkek	57	53,8	25-34	45	42,5
Toplam	106	100	35-44	15	14,2
			44- +	1	,9
			Toplam	106	100
Eğitim durumu	frekans	%	Çalışılan birim	frekans	%
Ortaokul	4	3,8	Muhasebe	8	7,5
Lise	12	11,3	İnsan kaynakları	4	3,8
Yüksekokul-üniversite	64	60,4	Halka ilişkiler	10	9,4
Master-doktora	26	24,5	Ar-ge	4	3,8
Toplam	106	100	Call center	1	,9
			Satış-pazarlama	10	9,4
			Diğer	69	65,1
			Toplam	106	100
Kurumda çalıştığınız toplam süre					
toplam süre	frekans	%			
0-2 yıl	67	63,2			
3-5 yıl	24	22,6			
6-8 yıl	7	6,6			
9-11 yıl	6	5,7			
Diğer	2	1,9			
Toplam	106	100			

Toplam 106 katılımcıdan elde edilen veriler neticesinde;

Katılımcıların 49'unun (%46,2) kadın, 57'sinin (%53,8) erkek olduğu görülmektedir. 45'i (%42,5) 18-24 yaş aralığında, 45'i (%42,5) 25-34 yaş aralığında, 15'i (%14,2) yaş aralığında ve 1'i (%0,9) 44 yaş üzerinde olan katılımcıların; 4'ü (%3,8) ortaokul, 12'si (%11,3) lise, 64'ü (%60,4) yüksekokul-üniversite ve 26'sı (%24,5) master-doktora mezunudur.

8'i (%7,5) muhasebe, 4'ü (%3,8) insan kaynakları, 10'u (%9,4) halkla ilişkiler, 4'ü (%3,8) ar-ge, 1'i (%0,9) call center, 10'u (%9,4) satış-pazarlama ve 69'u (%65,1) diğer birimlerde çalışmaktadır.

67'si (%63,2) 0-2 yıl, 24'ü (%22,6) 3-5 yıl, 7'si (%6,6) 6-8 yıl, 6'sı (%5,7) 9-11 yıl, 2'sinin (%1,9) diğer çalışma sürelerine sahip olduğu görülmektedir.

Pearson korelasyon testi;

Lider- Üye Etkileşimi ile Örgütsel Bağlılık Arası Korelasyonlar

	1	2	3	4	5
1. Örgütsel Bağlılık	1				
2. Duygusal Bağlılık	,557**	1			
3. Normatif Bağlılık	,521**	-299**	1		
4. Devam Bağlılığı	,812**	,469**	,133	1	

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

5. Lider-Üye Etkileşimi ,489** ,486** ,**-011** ,505** 1

**p<0,01 (Çift Yönlü)

Değişkenler ve değişkenlerin alt boyutları ile ilişkilerini gösteren korelasyon ve regresyon testlerine göre; örgütsel bağlılık ile örgütsel bağlılığın alt boyutlarından devam bağlılığı arasındaki ilişki (r=0,812) diğer değişkenlere göre daha kuvvetli ve anlamlıdır. Normatif bağlılık ile devam bağlılığı arasında (r=0,133) zayıf fakat manidar bir ilişki bulunmaktadır. Lider-üye etkileşimi ile duygusal bağlılık arasında (r=0,486) güçlü olmayan fakat pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bu anlamda "**H1a:Lider- üye etkileşimi algısının "Duygusal Bağlılık" üzerinde anlamlı bir etkisi vardır"** hipotezi kabul edilir.

lider-üye etkileşimi ile devam bağlılığı arasında en yüksek alt boyut (r=0,505) ilişkisi tespit edilmiştir. Bu anlamda **H1c hipotezi kabul edilir.**

Örgütsel bağlılık ile lider-üye etkileşimi arasında (r=0,489) diğer değişkenlere göre yüksek bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre **H1 hipotezi doğrulanmaktadır.** Lider-üye etkileşimi ile örgütsel bağlılık alt boyutlarından normatif bağlılık arasında (r=0,011) negatif yönlü bir etkileşim tespit edilmiştir. Bu durumda **H1b hipotezi red edilmektedir.**

H1 Hipotezi Basit Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	p	F	Anova anlamlılık
Sabit	2,108	,184		11,481	.000	32,716	.000
Lider- Üye Etkileşimi	,308	,054	,489	-5,750	.000		

Bağımlı Değişken:
Duygusal Bağlılık

R= ,489 R2=,239

H1a Hipotezi Basit Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	p	F	Anova anlamlılık
Sabit	1,539	,280		5,493	.000	32,188	.000
Lider- Üye Etkileşimi	,467	,082	,486	5,673	.000		

Bağımlı Değişken:
Duygusal Bağlılık R= ,486 R2=,236

H1b Hipotezi Basit Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	p	F	Anova anlamlılık
Sabit	3,300	,383		8,609	.000	0,12	.913
Lider-Üye Etkileşimi	-,012	,113	-,011	-,109	.913		

Bağımlı Değişken:
Normatif Bağlılık R= ,011 R2=,000

H1c Hipotezi Basit Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

	B	Standart Hata	β	t	p	F	Anova anlamlılık
Sabit	1,484	,269		5,520	.000	35,53	.000
Lider-Üye Etkileşimi	,401	,079	,505	5,960	.000		

Bağımlı Değişken:
Devam Bağlılığı R= ,505 R2=,255

Çalışmada Liderlik-üye etkileşimi ile örgütsel bağlılık ve örgütsel bağlılığın devam ve duygusal bağlılık alt boyutlarında anlamlı ilişki gözlenmiştir.

Duygusal bağlılık durumunda;

Çalışanlar işletmenin değerlerini güçlü bir şekilde benimser ve örgütün bir üyesi olmayı kabul eder. Bu durum çalışan için olası bir 'mutluluk' durumudur. Etkili bağlılık kişinin duygusal açıdan örgüte bağlılığını ifade etmektedir. Çalışanın örgüte güçlü bir şekilde bağlılığının olması, o kişinin istediği için örgütte devam etmesi anlamına gelmektedir.

Devam bağlılığı durumunda;

Çalışan, örgüte fazlasıyla zaman ve çaba harcadığı için, bireysel bir yatırım yaptığını ve bunun sonucu olarak da örgütte kalmasının bir mecburiyet içerdiğini düşünür. Başka bir ifade ile, kişiyi örgüte bağlayan olabilecek maddi kayıplardır. Bu durum düşünüldüğünde, çalışan örgütten ayrılmasının kendisine pahalıya mal olacağını hisseder. Örgüte devam bağlılığı hisseden bir işgören, örgütten ayrılması durumunda daha az seçeneği olacağı düşüncesindedir.

Normatif bağlılık durumunda;

Lider-üye etkileşimi ile örgütsel bağlılığın alt boyutlarından olan normatif bağlılık arasında anlamlı bir ilişki (korelasyon) çıkmamıştır. Dolayısıyla regresyon da anlamlı sonuç vermemiştir. Normatif bağlılık kendini örgüte adamayı ve sadakati anlamlandıran bir kültür içinde çalışma ortamı sağlaması amacıyla, örgüte bağlı kalma ile sadık olma durumunu önemser (Wiener, 1982, s. 418-428).

Çalışan(üye) örgütte kalmasının gerektiği düşüncesindedir. Bu kişiler, işverenlerine veya liderlerine karşı mecbur olduklarını hissederler. Bir minnettarlık duygusu hissetmenin sonucu olarak örgütte kalmaya devam ederler. Bunun nedeni, işverenlerin onları gerçekten çok ihtiyaçları olduğu bir dönemde işe alması ya da işverenleriyle devam etmelerinin en doğru şey olacağı çıkarımına sahip olmalarıdır. Böyle kişiler, örgüt liderlerinin kendilerine iyi davrandığını ve bu nedenle kendilerinin örgütte bir süre yer almalarının örgüte karşı borçları olduğu düşüncesindedirler (Wasti, 2003, s. 303). Yani çalışanların örgütte kalma konusunda kendilerini mecbur hissetmeleri ya da bir tür vefa duygusu ile örgüte bağlı kalmayı ifade eder. Bu anlamda sivil toplum kuruluşlarında lider-üye etkileşimi ile normatif bağlılık ilişkisi oldukça zayıf ve anlamsız görülmektedir. Wasti (Wasti, 2000, s. 205)' ye göre Türk çalışanlar için, kuruluştan ayrılma kararı Batı yazınında incelendiğinde analiz sonuçlarına göre bu sadece bireysel bir getirigötürü hesabı değildir. Örgüt içerisinde oluşan ilişkileri zedelememek, çalışma grubuna ve işverenin durumuna sadakat göstermek ve grup için kendinden fedakarlık etmek (örn., daha iyi maddi imkanlar için başka bir işyerine gitmemek) gibi grup normları kişilerin örgütsel bağlılıklarını etkiler. Türk toplumunun toplulukçu özelliği duygusal ve normatif bağlılığı öne çıkarsa da sivil toplum kuruluşları kar amacı gütmeyen gönüllü çalışmanın esas olduğu kurumlardır. Bu doğrultuda ulaşılan sonuç literatüre uygun biçimdedir (Wasti, 2000).

KAYNAKÇA

- Allen, N., & Meyer, J. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*(63), 1-18.
- Aslan, Ş., & Özata, M. (tarih yok). Lider-Üye etkileşiminin yöneticiye duyulan güven düzeyine etkisi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(17), 94-116.
- Asri, E. (2019). Mobbing ve örgütsel bağlılık ilişkisi: Pamukkale Üniversitesi akademisyenlerine yönelik bir araştırma Denizli Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aydın, E. (2016). Örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki, bölgesel kalkınma ajansları örneği. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Ankara Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Balay, R. (2000). *Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Balcı, A. (2003). *Örgütsel Sosyalleşme Kuram Strateji ve Taktikler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bauer, T. N., & Green, S. G. (1996). "Development of Leader-Member Exchange: A Longitudinal Test. *The Academy of Management Journal*, 6(39), 1538-1567.
- Bayram, L. (2005). Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık. *Sayıştay Dergisi*(59), 125-139.
- Benkhoff, B. (1997). Disentangling organizational commitment. *Personnel Review*(26), 114-131.
- Bolat, İ. (2011). lider-üye etkileşimi ve tükenmişlik ilişkisi. *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(2), 63-80.
- Bolat, İ. (2011). Öz yeterlilik ve lider üye etkileşimi ilişkisi: göze girme davranışları ve güç mesafesinin etkisi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çekmecelioğlu, H. G. (2011). Rol Stresi Kaynaklarının İş Tutumları Açısından Değerlendirilmesi: Kimya Sektöründe Bir Uygulama. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(3), 33-43.
- Çekmecelioğlu, H. G., & Ülker, F. (2014). Lider - Üye Etkileşimi ve Çalışan Tutumları Üzerindeki Etkisi: Eğitim Sektöründe Bir Araştırma. *Kosbed*(28), 35-58.
- Çetin, M. (2004). *Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çetin, Ş., Korkmaz, M., & Çakmakçı, C. (2012). Dönüşümsel ve Etkileşimsel Liderlik ile Lider-Üye Etkileşiminin Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi. *Educational Administration: Theory and Practice*, 18(1), 7-36.
- Gökçay, E. (2011). Liderlik tarzı, güven ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. İstanbul Kasım 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Guliyev, R. (2010). Çalışan, yönetici uyumu ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi. Kasım 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gültekin, Y., Özkutlu, H., & Cevrioğlu, E. (2008). Lider- üye etkileşimine çok boyutlu yaklaşım: Lider ve Maslyn'in dört boyutlu lider-üye etkileşim ölçeğinin psikometrik özelliklerine yönelik görgül bir araştırma. *Akademik İncelemeler*, 3(1), 95-128.
- Gümüş, H. (2016). İş güvencesizliğinin iş ile ilgili davranışlarla ilişkisi: Çalışmaya tutkunluk, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma niyeti. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Kasım 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gürpınar, G. (2016). Örgütsel adalet, örgütsel bağlılık, lider-üye mübadele ilişkisi, ve ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler üzerine ampirik bir çalışma. İstanbul, Yeditepe üniversitesi, Kasım 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Hallaç, B. (2019). Lider üye etkileşimi ve yenilikçi çalışma davranışı arasındaki ilişki üzerine bir analiz: Türkiye örneği. İstanbul, Marmara Üniversitesi Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- HASSAN, A. A. (2015). Etiyopya-Somali bölgesinde kar amacı gütmeyen kuruluşlarda liderlik tarzları ve çalışanlar arasındaki örgütsel bağlılık arasındaki ilişki. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Kasım 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Karcioğlu, F., & Kahya, C. (2011). Lider-üye etkileşimi ve çatışma yönetim stili ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 15(2), 337-352.
- Kaşlı, M. (2009). "Otel İşletmelerinde İş Görenlerin Kişilik Özellikleri, Lider-Üye Etkileşimi ve Tükenmişlik ilişkisinin İncelenmesi. Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Kasım 2019
- Katz, D., & Kahn, R. (1977). *Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi*. (H. Can, & Y. Bayar, Çev.) Ankara: Todaie.
- Kaygısız, E. (2015). Paternalistik liderlik, lider-üye etkileşimi ve iş stresi kavramları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. İstanbul, Yeditepe Üniversitesi, Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Keskin, A. (2019). Tekstil sektörü çalışanlarının örgütsel bağlılık ve algılanan liderlik deneyimlerine yönelik nicel bir araştırma. İstanbul, Galatasaray Üniversitesi.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Mcclurg, L. (1999). Organizational commitment in the temporary- help service industry . *Journal of Applied Management Studies*, 1(8), 5-26.
- Meyer, J., & Allen, N. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- Mır, A., Mosca, R., & Joseph, B. (2002). The new age employee: an exploration of changing employe organization relations. *Public Personnel Management*, 2(31), 187-200.
- Obeng, K., & Ugboro, I. (2003). Organizational commitment among public transit employes: an assessmnet study. *Journal of the Transportation Research Forum*, 2(57), 83-98.
- Özbek, Ö. (2019). Dönüşümsel liderlik algısının örgütsel bağlılık ve iş tatminine etkisinde kuşak farklılıklarının incelenmesi: İlaç sektöründe bir araştırma. İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi. 2019 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özkutlu, H., Ağca, V., & Cevrioğlu, E. (2010). LİDER-ÜYE ETKİLEŞİM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE, YÖNETİCİ-AST ETKİLEŞİMİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK BOYUTLARI VE İŞ PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK BİR İNCELEME. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 193-210.
- Saç, Ö. (2019). Liderlik tarzları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ve bu ilişkiye örgüt kültürünün aracılık etkisi: Bir kamu iktisadi teşekkülü ve bağlı işletmelerinde uygulama. Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi. Kasım 2019

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Söylemez, M. (2019). Dönüşümsel liderlik, sosyal sermaye, özyeterlilik ve lider-üye etkileşimi ilişkisi: Kocaeli serbest bölgesinde bir araştırma. Ankara, Gazi Üniversitesi Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Stum, D. L. (1999, ocak- şubat). Workforce Commitment: Strategies For the New Work Order. *Strategy & Leadership*, 1(27), 5-7.

Suliman, A., & Iles, P. (2000). is contanuance commitment benefical to organizations commitment- performance relationship: a new look. *Journal of Managerial Psychology*, 5(15), 407-426.

Şahin, F. (2017). Lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerinde cinsiyetin etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 277-288.

Tan, D., & Akhtar, S. (1998). Organizational commitment and experienced burnout: an exploratory study from a chinese cultural perspective. *The İnternational Journal of Organizational Analysis*, 4(6), 310-333.

Tat, C. (2019). Lider-üye etkileşiminin örgütsel bağlılık ve iş tatmini üzerindeki etkisi: Konaklama işletmelerinde bir uygulama. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi. Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Uğurluoğlu, Ö., Şantaş, F., & Demirgil, B. (2013). Lider-Üye Etkileşimi ve Tükenmişlik İlişkisi: Hastanelerde bir uygulama. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(1), 1-21.

Uslu, A. (2012). Örgütsel bağlılık, daimi ve geçici işçilerin örgütsel bağlılık algıları üzerine bir araştırma ve Muş Şeker Fabrikası örneği. 76-88. Kahramanmaraş.

Veli, M. F. (2019). Tekstil sektöründe lider üye etkileşiminin çalışanların örgütsel bağlılık ve performansları üzerine etkisi. Beykent Üniversitesi Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Wasti, S. (2000). Örgütsel Bağlılığı Belirleyen Evrensel ve Kültürel Etmenler: Türk Kültürüne Bakış. *Türkiye'de Yönetim, Liderlik ve İnsan Kaynakları Uygulamaları*, 201-224.

Wasti, S. (2003). Organizational commitment, turnover intentions and the influence of cultural values. *Journal of Occupational Psychology*(76), 303-321.

Wiener, Y. (1982). Commitment in organization a normative view. *Academy of Management Review*, 3(7), 418-428.

Yılmaz, M. (2018). Karizmatik liderlik, iş tatmini ve örgütsel bağlılık: Osmaniye araştırması. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi. Kasım 2019
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Uluslararası Alan İndekslerinde Sivil Toplum Kuruluşları Yazınının Bibliyometrik Analizi

Sevin KARAGÖZ¹
Burcu SÜKÜTİ²
Buse Nur ÜSKÜPLÜ³
Prof. Dr. Mehmet TEKTAŞ⁴

ÖZET:

Bu çalışmada, Web of Science veri tabanında sivil toplum kuruluşları konu başlığında “Non- governmental organization (Sivil Toplum Kuruluşları)” kelimesi yer alan yayınların bibliyometrik analizini yapmak amaçlanmıştır. İncelenen yayınların atıf sayıları bağlamında toplam 7.395 yayın olduğu görülmüştür. Bu yayınlar atıf analizleri, ülkeler, diller, yazarlar, konu ve yayın türleri başlıkları altında incelenmiş ve 2015-2018 yılları arasında önemli bir artış olduğu görülmüştür. Konu ile ilgili analizde en çok atfın Halk Sağlığı konu başlığında, en az atfın Tıp başlığı altında yer aldığı belirlenmiştir. Sivil toplum kuruluşları ile ilgili uluslararası yayınların bibliyometrik analizinin yapılması ile bu konuda yapılan çalışmalar ve yapılacak çalışmalara yön vermesi amacıyla katkı yapılmak istenmiştir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, uluslararası alan indeksleri, bibliyometrik analiz

JEL Kodu: Z10, L31

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, sevinkaragoz@ogr.bandirma.edu.tr,

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, burcusukuti@ogr.bandirma.edu.tr,

³ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, buseuskuplu@ogr.bandirma.edu.tr,

⁴ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, mtektas@bandirma.edu.tr

Bibliometric Analysis of Writing of Civil Society Organizations in International Field Index

Sevin KARAGÖZ¹
Burcu SÜKÜTİ²
Buse Nur ÜSKÜPLÜ³
Prof. Dr. Mehmet Tektaş⁴

ABSTRACT:

In this study, it is aimed to make bibliometric analysis of the publications which contain the word “Non-governmental organization” in the subject of non-governmental organizations in the Web of Science database. It was seen that there were 7,395 publications in the context of citations. These publications were analyzed under the headings of citation analysis, countries / regions, languages, authors, science and document types and a significant increase was observed between 2015-2018. Since the subject is considered in the context of concept, it has been determined that the most citations are in the Public Environment Occupational Health topic and the least citations are in the General Internal Medicine topic. The bibliometric analysis of international publications on non-governmental organizations, and the contribution of these studies was aimed to guide the studies on this subject.

Keywords: non- Governmental organization, international field indexes, bibliometric analysis

JEL Code: Z10, L31

---

¹ Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, sevinkaragoz@ogr.bandirma.edu.tr,

² Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, burcusukuti@ogr.bandirma.edu.tr,

³ Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, buseuskuplu@ogr.bandirma.edu.tr,

⁴ Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, mtektas@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Geçmiş 1890'lı yıllara dayanan Bibliyometri çalışmalarında son yıllarda artış görülmektedir. Bibliyometrik araştırmalarda belgelerin ya da yayınların çeşitli özellikleri ele alınarak analiz edilerek bilimsel çalışmalara ilişkin pek çok sonuç elde edilmektedir. Bibliyometrik çalışmaların analizlerinde atıf dizinlerine dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada, Web of Science veri tabanından elde edilen verilerin bibliyometrik analizi yapılacaktır. Web of Science, dünya çapında etki değeri (impact factor) yüksek bilimsel yayınları kapsayan, 1970 yılında Thomson Reuters firması tarafından kurulan çok disiplinli atıf indekslerinden oluşmaktadır.

Bibliyometri

Bibliyometri terimi matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin kitaplar ve diğer iletişim ortamlarına uygulanmasıdır, yayınların ya da belgelerin yazar, konu, yayın bilgisi, atıf yapılan kaynaklar vb. özelliklerinin niceliksel analizidir. Bibliyometrik araştırmalarda belgelerin ya da yayınların belirli özellikleri çözümlenerek bilimsel iletişime ilişkin çeşitli bulgular elde edilmektedir (Al, 2012).

Bibliyometrik analizi yapılacak olan alandaki yayınlar aşağıdaki gibi üç türlü ele alınmaktadır.

- I. Betimsel bibliyometri, literatürün ülke, yazar, yayın yılı, konu, dil gibi bileşenlere göre gösterdiği dağılımları ortaya çıkarmayı ve tanımlayıcı istatistikleri belirlemeyi sağlamaktadır.
- II. Değerlendirici bibliyometri ise, yazarlar, yayınlar ve ülkeleri arasında var olan ilişkilerin, araştırmacıların birbirinden etkilenme ve birbirine atıf verme gibi durumlarının tespit edilerek ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır.
- III. Atıf analizi, yayınlara yapılan atıfların istatistiksel olarak analiz edilmesi ise atıf analizidir (Doğan, n.d.).

Herhangi bir konudaki en verimli araştırmacıların belirlenmesi ülkeler arasında, kurumlar arasında vb. karşılaştırmalar yapılabilmesi çeşitli disiplinlerde bilimsel iletişimin nasıl gerçekleştirildiği göstermesi açısından önem taşımaktadır (Kocarı, 2018).

Bibliyometrik Yasalar

Bibliyometrik yasalar; Bradford, Lotka, Price ve Zipf Yasaları olarak sıralanabilir. Bu yasalara ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmektedir (Kocarı, 2018).

Bradford Yasası: Bradford Dağılım Yasası olarak da bilinen Bradford Yasası, "belirli bir konuda yapılan yayınların dergilere göre dağılımı olarak tanımlanmaktadır. Bradford Yasası, Bradford'un 1934 yılında yayınladığı bir makalesine dayanmaktadır. Bu çalışmada makaleler üç grupta ele alınmıştır. Buna göre Bradford Yasası, belli bir alanda yer alan dergileri;

- I. Dergilerin en verimli fakat az sayıda olduğu temel grup (çekirdek sınıf),
  - II. Dergilerin daha fazla olduğu fakat verimin azaldığı ikincil grup,
  - III. Çok daha fazla sayıda dergilerin olduğu fakat verimin daha da azaldığı grup,
- olmak üzere üç sınıfta değerlendirilmektedir. Özetle, belli bir alanda yayınlanmış 300 makale olduğunu varsayarsak; küçük bir çekirdek grup dergi, yayımlanan makalelerin önemli bir kısım olan 100'ünü içermektedir. Daha sonra ikinci ve daha fazla sayıda dergi içeren bir grup, makalelerin diğer 100'ünü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

içermektedir. Son olarak, çok daha fazla sayıda dergi içeren çok daha büyük bir dergi grubu da makalelerin kalan 100 'ü içermektedir."

Lotka Yasası: Bu yasa, Lotka tarafından 1926'da yayınlanan "Bilimsel Üretim Frekans Dağılımı" isimli makalede açıklanmıştır. Lotka, bu çalışmasında yaptığı analizlerle belli bir konudaki araştırmacıların ilgili bilim alanına ne ölçüde katkı sağladığını bilimsel olarak ölçmeye çalışmış ve elde ettiği dağılımın sonucunda Lotka yasasını duyurmuştur. Bu yasanın, belirli bir konuda yapılan yayın sayısının önemli bir miktarının az sayıda yazar tarafından yapıldığını öngördüğü açıktır(Kocarı, 2018).

Price Yasası: Price, karakök yasası olarak da adlandırılan bu yasa, etkin bilim insanlarının sayılarının tahmin edilebilmesi için oluşturmuştur. Başka bir deyişle, karekök yasası; bilimsel yazıların yarısının, tüm bilim insanlarının sayısının kareköküne eşit sayıda yazar tarafından yazılmakta olduğunu söyler.

Zipf Yasası: Zipf yasasıyla yapılan bir çalışmada kullanılan kelimelerin hangi sıklıkta geçtiğinin tespit edilerek, kütüphane ve bilgi biliminde dizinleme için kullanılır. Ayrıca, çalışma başlıklarında geçen kelimelerin frekans analizleri yapılabilir, böylece bir alandaki yapılan çalışmaların hangi konularda daha fazla hangi konularda ise daha az olduğu tespit edilebilir ve eksik görülen alanlara yönelim sağlanabilir.

Atıf Analizi

Atıf analizi, bilimsel bir çalışmayla ilgili yapılan atıfların sayısal olarak incelenmesi olarak tanımlanabilir. Atıf analizi, atıflar kullanılarak yapılan bir tür analitik araç şeklinde değerlendirilmiştir(Kocarı, 2018). Çalışma sahibi yazarları çalışmalarını yaparken etkilendikleri çalışma ve yazarlara gösterdikleri atıf, birbirleriyle etkileşim içinde olan yazarların durumunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bir yayın, yazar veya bilimsel kurum hakkında yapılan atıf analizi, bunların bilimsel dünyadaki etkilerini ölçmekte kullanılmaktadır. Atıf analizi çalışmaları;

- Bibliyografik eşleştirme (bibliographic coupling)
- Ortak atıf (co-citation).

olmak üzere yapılmaktadır(Umutal, n.d.).

Bibliyografik Eşleştirme: Bir atıfın iki farklı yayın tarafından kullanılmasıyla bibliyografik olarak eşleşme meydana gelmektedir. Bu kavram yayınların ve çalışma konularının birbiriyle bağlantı kurmasını sağlayabilecek aradaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, iki farklı makalenin kaynakçalarında ne kadar benzer künye varsa, bu iki makalenin eşleşme gücü o kadar olarak belirlenmektedir.

Ortak Atıf: Bibliyografik eşleştirmenin aksine, ortak atıf, farklı iki yayına tek bir kaynaktan atıf verilmesi şeklinde tanımlanabilir. Yani, ortak atıf, iki farklı bibliyografik künyeye, başka bir yayın tarafından birlikte atıfta bulunulmasıdır(Kocarı, 2018).

Bibliyometrik Haritalama Yöntemi

Bilimsel haritalama yöntemi, veri tabanlarından elde edilen yayın bilgilerine ait veri kümelerinin oluşturulması, bu bibliyometrik verinin analiz edilmesi, mevcut ağ yapılarının haritalandırılarak oluşturulması ve sonuçların uzman kişiler tarafından değerlendirilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Kocarı, 2018).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Analiz sonuçlarını görselleştirerek sunduğu avantajlar açısından önemli olan bibliyometrik bilimsel haritalandırma yöntemi, birçok farklı yazılım tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle bibliyometrik analizle elde edilen verilere SAA uygulamak için kullanılan Pajek, CiteSpace, VOSViewer, Netdraw, Publish or Perish, Science of Science, UCINET, VIVO, HistCite gibi yazılımlardan elde edilen görsel çıktılar oldukça işe yaramaktadır (Kocarık, 2018).

Web Of Science Kavramları

WOS: Dünya çapında etki değeri (impact factor) yüksek bilimsel dergileri kapsayan, Thomson Reuters firmasına ait çok disiplinli atıf indekslerinden oluşmaktadır.

h-Index: h-Index değeri atıf sayısı sayımı ile azalan sıralamayla yayınların listesine dayanmaktadır. h-İndeksi, her biri en az h kere belirtilmiş olan h makalelerinin olduğu anlamına gelir. Abone olunan zamana göre ele alınmakta, aboneliğinin kapsamında olmayanlar kaynaklar hesaplamada dikkate alınmamaktadır (Science, n.d.).

Belirtilen ölçütlerin eksik yönleri dikkate alınarak, Jorge E Hirsch tarafından 2005 yılında geliştirilen bir ölçüttür. Örnek verecek olursak; h-indeksi 10 olan bir akademisyenin, 10 tane en az 10 atıf alan yayını varken, h-indeksi 5 olan bir başka akademisyenin ise 5'in üzerinde atıf alan en az 5 yayını var anlamına gelmektedir. Bir akademisyenin h-indeksinin bir puan artması için, örneğin 5'ten 6'ya çıkması için hem ilk beşte yer alan yayınlarının atıf sayısının 6 ve üzerine çıkması hem de ilk beşte yer almayan başka bir çalışmasının en az 6 atıf alması gerekmektedir. Örneklerden de görülebileceği gibi tek başına yayın sayısının artması ya da sadece bazı yayınların çok sayıda atıf alması gibi faktörler h-indeksini kolayca etkileyememektedir. Artış için çalışmaların birbirine paralel olarak atıf almaya devam etmesi gerekmektedir. O yüzden de yapılan yayınları önemli ve nitelikli olduğunu kümülatif olarak daha iyi yansıtan bir ölçüttür. Yapılan bir çalışmada Nobel ödülü alanların %84'ünün h-indeksinin en az 30 olduğu görülmüştür.

Diğer ölçütlere göre daha tutarlı olması nedeniyle Web of Science (Thomson Reuters), Scopus (Elsevier) ve Google Scholar (Google) veri tabanları tarafından hesaplanmaktadır. Taranan dergi sayıları farklı olduğu için bu indekslerde farklı h-indeks değerleri hesaplanabilmektedir. Web of Science, indekse sadece etki değeri (impact factor) yüksek dergileri seçtiği için burada hesaplanan h-indeks değeri daha düşüktür (ama daha değerlidir). Daha çok sayıda dergiyi taradığı için Google Scholar'a ait h-indeks en yüksek değere sahiptir. Objektif değerlendirme açısından h-indeksi verirken hangi veri tabanının kullanıldığı da belirtilmelidir. H-indeks bilimsel dergilerin performansını değerlendirmek için de kullanılmaktadır. (Akgün, 2016)

h-indeks artışı, eş zamanlı olarak yayın sayısı ve atıflarının artışına bağlı olduğu için farklı disiplinlerde yer alan akademisyenlerin karşılaştırılmasında kullanılmaması gerekmektedir. Bazı bilim dallarında daha güncel konularda daha çok yayın yapıldığı için, doğal olarak atıf alma şansları da artmaktadır. Farklı disiplinleri karşılaştırmak için normalizasyon kriteri geliştirilmiş olsa da iç içe geçen disiplinler nedeniyle zorluk hala devam etmektedir.

Toplam Yayın Sayısı: Üretkenliği göstermesi açısından önemli bir ölçüttür. Ancak yapılan yayının önemi ve etkinliği konusunda bilgi vermediği için tek başına yeterli bir ölçüt değildir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Toplam Atıf Sayısı: Yapılan çalışmaların ne kadar etkin olduğunu göstermesi açısından “atıf” önemli bir ölçüttür. Bir çalışmadan ne kadar bahsediliyor, ne kadar kaynak olarak gösteriliyorsa o denli önemlidir denebilir. Atıf mekanizmasının fikir babası, “Thomson Reuters” şirketinin önemli bir bileşeni olan “Institute of Scientific Information (ISI)”nın da kurucusu olan Eugene Garfield’dir. Tek başına kullanılması durumunda, toplam atıf sayısı eşit iki akademisyenin bu sefer de toplam yayın sayıları hakkında bilgi sahibi olma şansımız olmayacaktır. İki bir arada ele alındığında ise atıf sayısının yayınlarının tamamından mı, yoksa sadece belirli bir kısımdan mı (örn. çok atıf alan çok merkezli bir çalışma ya da derleme yazısı) kaynaklandığını anlama şansımız olmayacaktır. Önemli bir gösterge olmasına karşın, yapılan bilimsel çalışmaların değerini tam olarak yansıtmamaktadır. Ayrıca bir yayının çok atıf alması her zaman için o yayının çok nitelikli olduğu anlamına gelmeyebilir. Yayın, olumsuz bir yönü nedeniyle dikkat çekmiş ve çok sayıda atıf almış da olabilir.

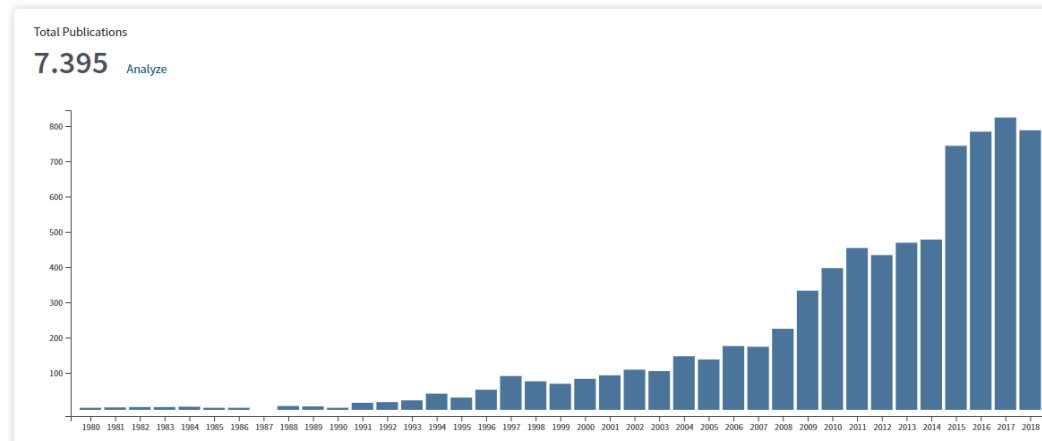
Yayın Başına Düşen Atıf Sayısı: İlk iki ölçütün bir arada değerlendirilmesine olanak sağlayan bir ölçüttür. Yayın sayısı çok olan kıdemli bir akademisyen ile, kariyerinin henüz başında olan ve yayın sayısı az olan genç bir akademisyeni karşılaştırma olanağı sağlaması en önemli avantajıdır. Bir yayının atıf alması ortalama beş yıllık bir süreç gerektirdiğinden, bazen üretken bir akademisyenin (paydada çok sayıda yayın olması nedeniyle) değerlendirmesinde olumsuz sonuç verebilmektedir.

Nitelikli Yayın Sayısı: Sadece belirli bir sayının üzerinde atıf alınan yayınların dikkate alındığı bir ölçüttür (5’in üzerinde atıf alan çalışma sayısı gibi). Bu ölçütün kullanılması ile ilgili en önemli sorun, eşik değerin rastgele belirleniyor olmasıdır. (Akgün, 2016)

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; “Sivil Toplum Kuruluşları” kelimesinin İngilizce karşılığı olan “Non- Governmental Organizations” anahtar kelimesi kullanılarak Web of Science veri tabanında yer alan yayınların bibliyometrik analizini yapmaktır. Veriler, bilim alanları, belge türleri, ülkeler/bölgeler, diller ve yazarlar olarak ayarı ayrı ele alınarak analizleri yapılmıştır.

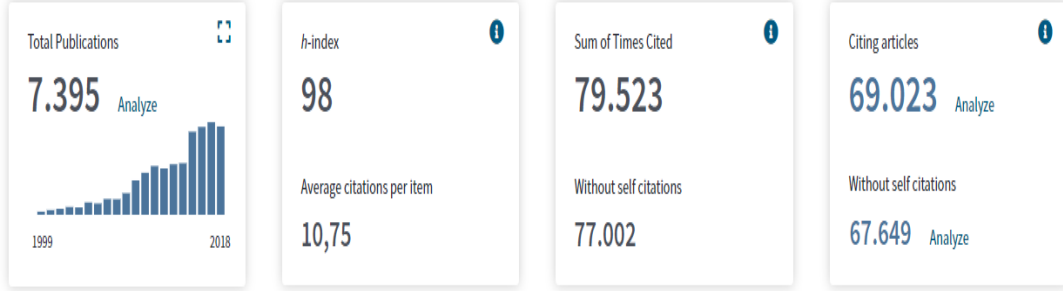
BULGULAR

Şekil 1:Toplam Yayın (Science, Web Of.)

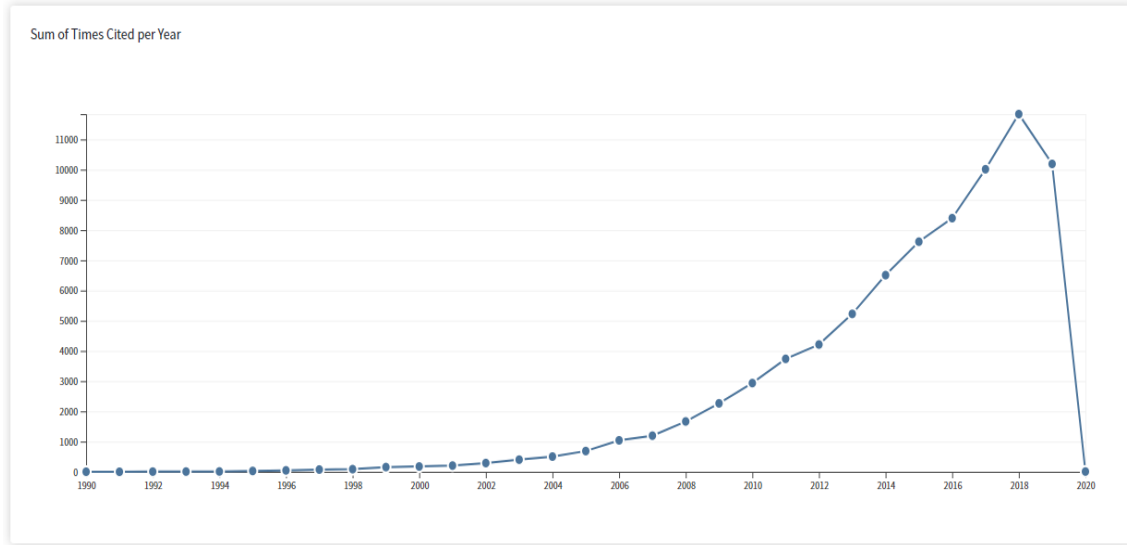
Toplam yayın sayısı şekil 1’de görüldüğü ilk çalışma 1980 yılında yapılmış ve 2015-2018 yılları arasında çarpıcı bir artış olduğu gözlemlenmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 4: Atıf Raporu (Science, Web Of.)

Tablo 1’de toplam olarak 7395 adet yayın yapıldığı görülmektedir. h-İndeks değerinin 98 olduğu ve her bir yayın için ortalama atıf sayısı 10,75 dir. Toplam atıf sayısı 79 523 ve kendi kendine yapılan atıflar çıkarıldığında 77 002 adettir. Atıf alan makale sayısı 69 023 ve kendi kendine atıf yapılan makaleler çıkarıldığında ise 67 649 olarak bulunduğu olduğu görülmektedir.

Şekil 2: Yıllara Göre Toplam Atıf Sayısı (Science, Web Of)

Şekil 2’de yıllara göre yapılan toplam atıf sayıları görülmektedir. Buna göre 2000’li yıllarda çalışmalarda artış olmaya başlamış ve son yıllarda konuyla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır.

Tablo 2: Alana Göre Atıf Analizi (Science, Web Of)

Alanı	f	%
Halk Sağlığı	795	10.75

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Çevre Çalışmaları	594	8.03
Çevre Bilimleri	555	7.5
Siyaset Bilimi	417	5.63
Ekonomi	383	5.17
Sosyal Bilimler	360	4.86
Uluslararası İlişkiler	330	4.62
Yönetim	330	4.62
Kalkınma Çalışmaları	307	4.15
Eğitim Araştırmaları	293	3.96
İşletme	292	3.94
Kamu Yönetimi	284	3.94
Sağlık Politikası Hizmetleri	255	3.44
Bölge/Alan Çalışmaları	226	3.05
Sosyoloji	209	2.82
Bölgesel Kentsel Planlama	197	2.66
Su Kaynakları	185	2.5
Coğrafya	184	2.48
Hukuk	180	2.43
Tıp	177	2.39

Tablo 2’de alanlara göre yapılan analizler yer almaktadır. En çok atıf 795 (%10.75) adetle Halk Sağlığı alanında, ikinci sırada Çevre Çalışmaları 594(%8.03), üçüncü sırada Çevre Bilimleri 555 (%7.5) ve son sıralarda ise tıp alanında 177 (%2.39) ile devam etmektedir.

Tablo 3: Yayınların Ülkelere Göre Analizi (Science, Web Of)

Ülkeler	f	%
Amerika Birleşik Devletleri	1,895	25.63
İngiltere	1,057	14.29
Kanada	475	6.42
Çin	361	4.88
Avustralya	330	4.46
Hollanda	322	4.35
Hindistan	297	4.02
Almanya	285	3.85
Güney Afrika	274	3.71
İsviçre	219	2.96
Brezilya	211	2.85
Fransa	207	2.8
İspanya	174	2.35
İtalya	160	2.16
İsveç	141	1.91
Belçika	133	1.8
Türkiye	133	1.8
Malezya	129	1.74

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Nijerya	108	1.46
Bangladeş	102	1.38

Tablo 3'te ülkelere göre yapılan analiz sonucunda 1895 (%25.63) adetle Amerika Birleşik Devletleri birinci sırada en çok çalışma yapılan ülkedir. İkinci sırada İngiltere 1057 (%14.29) adet ve Kanada 475 (%6.42) adet yer almaktadır. Bu üç ülke tüm çalışmaların %46.34'üne sahiptir. Türkiye burada 129 (%1.8) adet ile 17.sırada bulunmaktadır.

Tablo 4: Yayınların Dillere Göre Analizi(Science, web of)

Diller	f	%
İngilizce	6.950	93.98
İspanyolca	99	1.34
Portekizce	68	0.92
Rusça	67	0.91
Almanca	49	0.66
Fransızca	44	0.60
Türkçe	19	0.26
Slovak	15	0.20
Çince	12	0.16
Macarca	12	0.16
Lehçe	12	0.16
Çek	9	0.12
Malayca	7	0.10
Hırvat	6	0.08
Afrikaans	3	0.04
Latvian	3	0.04
Litvanyalı	3	0.04
Norveççe	3	0.04
Sloven	3	0.04
Flemenkçe	2	0.03

Yayınların dillere göre analizleri Tablo 4'te yer almaktadır. En çok atıf 6950 (%93.98) adetle İngilizce dilinde, en az atfın da 2 (%0.027) adet Flemenkçe dilinde, Türkçe dilinde 19 atıf yapılmıştır.

Tablo 5:Yazarlara Göre Analizi (Science, Web Of)

Yazarlar	f	%
Anonim	15	0.203
Lewis D	14	0.191
Islam Mr	13	0.18
Murdie A	11	0.15
Shandra Jm	10	0.14
Harrı Ad	8	0.11
Londra B	8	0.11
Singh S	8	0.11
Zachariah R	8	0.11
O'dwyer B	7	0.1
Reinhardt Jd	7	0.1
Ridde V	7	0.1
Stuckı G	7	0.1

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

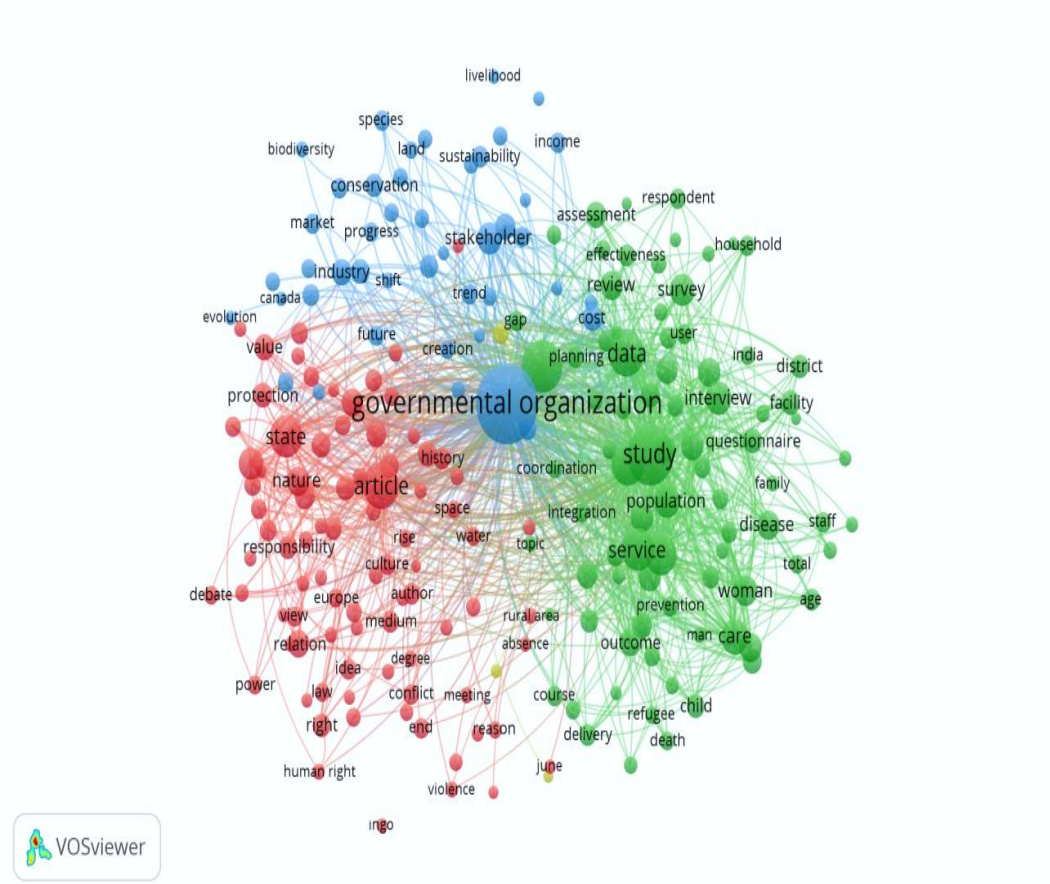
Baehr Pr	6	0.08
Bohmelt T	6	0.08
Brinkerhoff Dw	6	0.08
Kahve J	6	0.08
Burkle Fm	6	0.08
Clarke M	6	0.08
Erksson C	6	0.08

Yazarlara göre incelendiğinde 15(%0,203) adet en çok atfın anonim, ikinci sırada Lewis D 14(%0,19) adet, Islam Mr 13(%18) adetle yapıldığı görülmektedir. Son 6 adet yayınlı 7 yazar yer almaktadır.

Tablo 6: Yayın Türleri Sonuç Analizi (Science, Web Of)

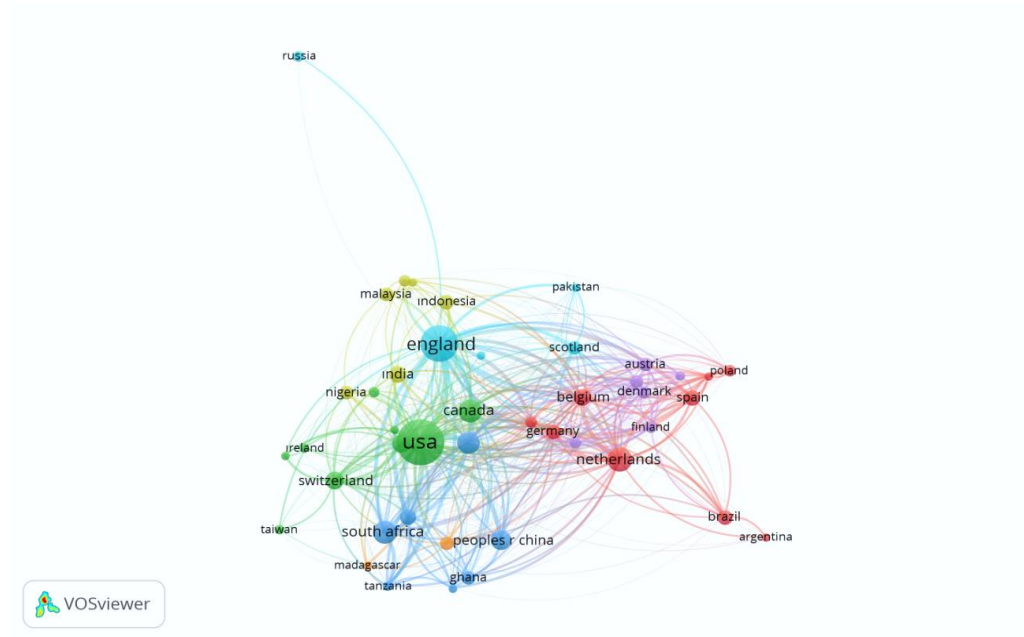
Belge Türleri	f	%
Makale	5923	75.06
Bildiri	1107	14.03
İnceleme	319	4.04
Kitap Bölümü	271	3.43
Bildiri	141	1.79
Eleştiri	68	0.08
Kitap	32	0.041
Diğerleri	30	0.038

Tablo 6'da yayın türlerine göre makale 5923 (%75.06) adet, bildiri 1107 (%14.03) adet tüm çalışmaların %89.09'unu oluşturmaktadır. İnceleme 319 (%4.04) adet, kitap bölümü 271 (%3.43) adet, bildiri 141 (%1.79) adet, eleştiri 68 (%0.08), kitap 32 (%0.04) olarak yer almaktadır.

Şekil 3: VOSviewer Yazılımı Çalışma Yapılan Anahtar Kelimelerin Analizi

VOSviewer yazılımı ile çalışma yapılan konuların ilişki analizi şekil 3’de görülmektedir.

Şekil 4: VOSViever Yazılımı İle Ülkelere Göre Bibliyometrik Analizi

VOSViever yazılımı ile ülkelere göre ilişki analizi şekil 3’de görülmektedir. Burada USA merkezde ve diğer ülkelerle olan ilişki görülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Web of Science, Sivil Toplum Kuruluşları “Non-governmental Organization” anahtar kelimesi ile bibliyometrik analizi sonuçlarına göre;

En çok atfın Amerika Birleşik Devletleri’nde, İngilizce dilinde Halk Sağlığı konusunda, anonim olarak yazılan çalışmalar ve yayın olarak makale türünde yapılan çalışmalar olduğu sonucuna varılmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşları konu başlığında yapılan bu çalışma ile bu konuda çalışacaklara konunun hangi ülkede, kimler tarafından çalışıldığı hangi konuların ele alındığı ve çalışılmayan yönleri nelerdir, bundan sonra neler yapılmalıdır sorularına ışık tutmak amaçlanmıştır. Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili yapılan çalışmaların profili çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

Akgün, D. M. (2016). 2016,AKGÜN, Dr. Metin, 47–48. Retrieved from https://www.toraks.org.tr/uploadFiles/book/file/23920161644-047_049.pdf

Al, umut 2012. (2012). H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü BBY 704 Bibliyometri. Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/bby704/introduction2012.htm>

Doğan, G. (n.d.). No Title. Retrieved from https://www.google.com/search?q=BİBLİYOMETRİ+NEDİR&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=9Xlr3dRi-HyzuM%253A%252Cx3MiP-ISiBGFDM%252C%252Fm%252F04jv5t&vet=1&usg=AI4_kRPooUXBUTC_5cenwNktoTSfvnflg&sa=X&ved=2ahUKEwid8bDe-rblAhWSgVwKHQPfAA8Q_B0wCnoECAoQAw&cshid=15719

Kocarık, B. (2018). *BÜYÜK VERİ ÜZERİNE ULUSLARARASI LİTERATÜRÜN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*. Marmara Üniversitesi. Retrieved from <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Science, W. O. (n.d.). 1970. Retrieved from <http://login.webofknowledge.com/error/Error?Error=IPError&PathInfo=%2F&RouterURL=http%3A%2F%2Fwww.webofknowledge.com%2F&Domain=.webofknowledge.com&Src=IP&Alias=WOK5>

Umutal. (n.d.). No Title. Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/publications/dissertation/c2.pdf>

Waltman, N. J. van E. and L. (2018). VOSViewer,2018. Retrieved from <https://www.vosviewer.com/>

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Alanında Yayınlanmış Tezlerin Analizi

Özgür YILMAZ¹

Aygül GİDER²

Doç. Dr. Necla TEKTAŞ³

ÖZET:

Günümüzde, Sivil Toplum Kuruluşları toplumlara yönlendiren ve harekete geçiren en önemli ögeler olarak görülmektedir. Uygulanan politikalarla Sivil Toplum Kuruluşları ya da resmi kurumların dışında yürütülen çalışmalar önem kazanmaya başlamıştır. Dünyadaki bu değişim ülkemizde de etkilerini göstermiştir. Bu çalışmada; Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili olarak Ulusal Tez Merkezi’nde yapılan çalışmaların bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları’nın tez konusu olarak seçilerek yapılan ilk çalışma 1997 yılındadır. Bu yıldan itibaren 2018 yılına kadar 571 adet tez yayınlanmıştır. Bu çalışmada, 1997-2018 yılları arasında Ulusal Tez Merkezi’nde yayımlanmış olan tezlerin bibliyometrik analizleri yapılmıştır. Analizde tezler enstitü, tez türü, danışmanların ünvanlarına göre, konu, dil, yıl, üniversite ve üniversitenin bulunduğu şehir değişkenlerine göre ele alınmıştır. Ülkemizde Sivil Toplum Kuruluşları anahtar kelimesi ile ulusal tez merkezinde yayınlanan tezlerin profili elde edilmeye çalışılmıştır. Bu tezlerin büyük kısmı yüksek lisans tezlerinden oluşurken, en çok ana dilde, danışmanların en çok profesör ünvanına sahip olanlar, üniversiteler içinde en çok Marmara Üniversitesi’nde, çalışılan tezlerin bölümlerine göre ise en çok Kamu Yönetimi bölümünde çalışıldığı ve en çok çalışmanın 2018 yılında yapıldığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, bibliyometrik analiz, ulusal tez merkezi
JEL Kodu: Z10, P37

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, oezguryilmaz@gmail.com

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, aygulgider17@gmail.com

³ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, ntektas@bandirma.edu.tr

Analysis of Theses Published in Civil Society Organizations in Turkey

Özgür YILMAZ¹

Aygül GİDER²

Doçent Doktor, Necla TEKTAŞ³

ABSTRACT:

Today, Non-Governmental Organizations are seen as the most important elements that guide and mobilize societies. With the policies implemented, the works carried out outside Non-Governmental Organizations or official institutions have started to gain importance. This change in the world showed its effects in our country as well. In this study; The bibliometric analyzes of the studies carried out at the National Thesis Center on Civil Society Organizations were performed. The first study selected as the thesis Non-Governmental Organizations in Turkey is 1997. From this year until 2018, 571 theses have been published. In this study, bibliometric analyzes of theses published in the National Thesis Center between 1997-2018 were performed. Most of these theses consist of master theses. These theses are mostly written in the mother tongue. The consultants who make the thesis are mostly professors. Among the universities, Marmara University was the most frequently studied. According to the chapters of the theses studied, it was mostly made in the Public Administration department. Most studies were conducted in 2018.

Keywords: non-governmental organizations, bibliometric analysis, national thesis center

JEL Code: Z10, P37

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, oezguryilmaz@gmail.com

² Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, aygulgider17@gmail.com

³ Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, ntektas@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde sivil toplum kuruluşları toplumları yönlendiren ve harekete geçiren en önemli ögeler olarak görülmektedir. Bu kapsamda pek çok alan ve yaklaşımlarla çalışmalar yapılmıştır. Bu konu üzerinde yapılan çalışmaların kapsamı araştırmanın amacı olmuştur. Sivil toplum, bireylerin kendi arzularıyla oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade etmektedir (Talas, n.d.).

Bu bağlamda, Ulusal Tez Merkezi tarafından yayınlanan yüksek lisans, doktora tezlerinde, “Sivil Toplum Kuruluşları” anahtar kelimesi baz alınarak bu konuda yapılan çalışmalar değerlendirilerek konunun önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel bibliyometrik analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Ulusal Tez Merkezi veri tabanı, ‘Gelişmiş Tarama’ alanı ‘Sivil Toplum Kuruluşları’ anahtar kelimesi ile 1997-2018 yılları arasında toplam 571 tez elde edilmiştir. Bu veriler, Excel, R Studio ile görselleştirilmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, resmi kurumların dışında onlardan bağımsız olarak çalışan politik, sosyal, kültürel ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları, ikna ve eylemlerle üyelerini gönüllük esaslı çalıştıran, kar amacı gütmeyen örgütlerdir. Doğa durumunda yaşayan insanların zamanla ‘sözleşerek’ uygar duruma geçmeleri ile doğa halinin karşıtı olan sivil toplum oluşmaktadır. Bu anlamıyla sivil toplum, siyasi anayasası olan uygar toplum anlamına gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları oda, sendika, vakıf ve dernek adı altında faaliyet gösterir. Vakıf ve dernekler topluma yararlı bir hizmet geliştirmek için kurulmuş yasal topluluklardır ve herkese yardım etmek için kurulmuşlardır(Özer, 2008).

Sivil Toplum Kuruluşları(STK) daha iyi anlamak için fonksiyonlarına ve çeşitlerine bakmak ile birlikte yürüttükleri aktiviteleri de ayrıca incelemek gerekmektedir. STK oluşturan en temel faktör aktiviteleridir. Bünyesinde aktivite bulundurmayan STK'nın zeminin oluşması ve buna bağlı olarak süreklilik kazanması olanaklı değildir. STK'ları ayakta tutan aktiviteleri; halk genel eğitim ve genel sağlık aktiviteleri, sağlık problemlerini anlaşılır hale getirerek göz önüne sermesi, ortak sosyal problemler, çevresel problemleri, sosyo-ekonomik değişimleri, gelişim ve ilerleme çalışmaları, kadınlara özgü problemleri şeklinde gruplandırılabilir. Bu gruplandırmalara bağlı olarak çeşitli eğitim konulu etkinlik düzenleyerek daha bilinçli bir oluşum etkisi yaratmaktadır. Bu yönüyle STK toplumsal düzenin oturtulmasında önemli bir yer almaktadır.

Buradan da anlaşılacağı gibi, STK'lar, gelişmiş toplumlarda yaşanan siyasal ve sosyal ilişki ve gelişmelerin kaçınılmaz sonucudurlar denilebilir. Bütün çağdaş dünya toplumlarında sivil toplum kuruluşları mevcuttur ve mevcudiyetinin ötesinde toplumsal hayattaki ağırlıklarını günden güne daha fazla hissettirmektedirler (Özer, 2008).

YÖNTEM

Bibliyometri, ana teması nitel ve nicel verilerin istatistiksel ve matematiksel olarak incelenerek bir araya getirilmesinden oluşan bir bilgi bütünlüğüdür. Bibliyometrik çalışmalar, belgelerin veya yayınların belirli kriterlere göre seçilmiş olan özellikleri bakımından analizlere tabii olması ve bilimsel iletişimle ilgili birçok bulguya ulaşılması özelinde çalışmalar bütünüdür.

Bibliyometri terimi ilk olarak P. Otlet tarafından 1934 yılında yayınlanan “Traite de documentation le livre sur le livre theorie et pratique” isimli çalışmada geçmiştir. Alan Pritchard, Aralık 1969 yılında Journal of Documentation dergisinde “İstatiksel Bibliyografya mı, Yoksa Bibliyometri mi?” başlıklı makalesinde kütüphane ve bilgi bilimi alan yazınında bu terimi ilk kez kullanmıştır (Demir Askeroğlu, 2018).

Günümüzde yayınların ve atıf verilerinin niceliksel olarak değerlendirilerek ilgili alanlardaki gelişmelerin ortaya çıkarılması uygulamalarına pek çok ülkede çeşitli kuruluşlar tarafından sıklıkla başvurulmaktadır. Bibliyometri, karar vericiler, yöneticiler, bir araştırma projesi yürütenler, bilim uzmanları, kütüphaneciler ve bilimsel araştırma yürütenler tarafından sıklıkla başvuru alan bir araştırma yaklaşımıdır (Erbaş, 2009).

Türkiye'nin ilk bibliyometrik çalışması olarak adlandırılan çalışma, Özünönü (Özinönü, 1970) tarafından gerçekleştirilen Türkiye'nin temel bilimlerdeki durumunu inceleyen ve belirli alanlardaki (astronomi, biyoloji, fizik, kimya, matematik ve yer bilimleri) bilimsel verimliliğinin ölçülmeye çalışıldığı çalışmadır (Al, Sezen, & Soydal, 2012).

Bibliyometrik analizler; tanımlayıcı nitelikte (belirli bir yılda yayımlanan makale sayısının belirlenmesi) ve değerlendirici nitelikte (bir makalenin kendisinden sonra gelen araştırmaları ne şekilde etkilediğini ortaya koymak için atıf analizi yapılması) olmak üzere uygulanırlar. Bibliyometrik analiz çalışması ile yazar, konu, atıf yapılan yazar, atıf yapılan kaynaklar gibi verilerin istatistiksel olarak incelenmesi ve elde edilen istatistiksel sonuçlar ışığında belirli bir disipline ait genel yapının ortaya konması mümkün olmaktadır (Çetinkaya Bozkurt, Ö. ve Çetin, 2016).

Araştırmada elde edilen verilerin frekans ağırlıklarına göre merkezi dağılımını, grafik ve görselleştirme aracılığıyla anlaşılır hale getirmek amacıyla veriler R Studio paket programı ve Word Cloud kütüphanesi eklentisi ile frekans yoğunluklarına göre merkez alınarak dağıtılması sağlanmıştır.

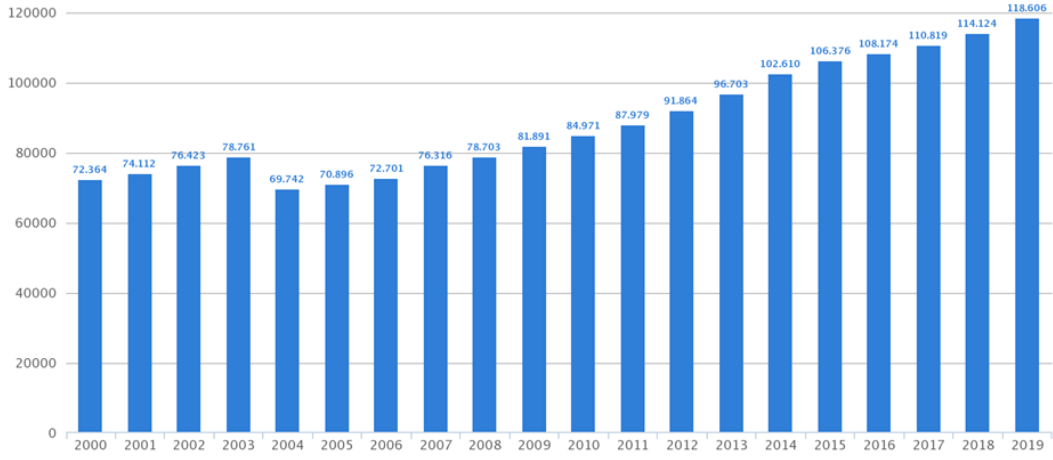
BULGULAR

Ulusal Tez Merkezi, Türkiye'deki üniversitelerin tamamında hazırlanmış olan tüm yüksek lisans ve doktora tezlerini içinde barındıran ve internet üzerinden açık kaynak olarak paylaşılan bir veri tabanıdır. Ulusal Tez Merkezi tarafından yayınlanmış olan uzmanlık, yüksek lisans ve doktora tezlerinde, “Sivil Toplum Kuruluşları” anahtar kelimesini kullanarak yayınlanmış olan tezlerin analizi yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezinde yayınlanan tezlerin gelişmiş arama motoru kullanılarak özetlenmiş olan 571 adet tez bibliyometrik açıdan incelenmiştir.

Faaliyet Gösteren Dernek Sayıları

Türkiye'de faaliyet gösteren “Sivil Toplum Kuruluşları” ve “Derneklerin” yıllara göre dağılımı incelendiğinde artan bir trend gözlenmektedir. Şekil 1'deki veriler incelendiğinde yalnızca 2004 yılında ulusal bazda STK alanında çalışmalarda düşüş gerçekleştiği ardından takip eden yıllarda yükselerek ortalama artış hızının % 4 olduğu ve faal dernek sayısının 2017 yılında 114.124 den 2018 yılında toplam 118.606 faal dernek sayısına ulaşmıştır. Yıl bazında artış trendi incelendiğinde yıllık ortalama 4.000 adet artmakta olduğu görülmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

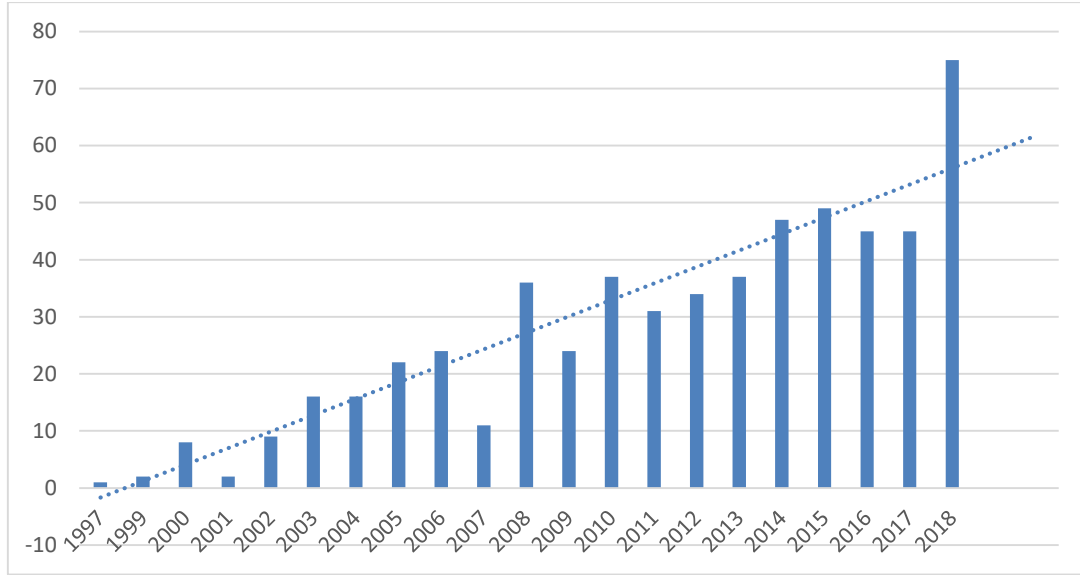
Şekil 1. Yıllara Göre Faal Kuruluş Sayıları¹(Derbis)

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yayınlanan tezler yıllara göre sınıflandırıldığında Şekil.2 de görüldüğü gibi faal dernek sayısı ile paralel şekilde yıllara göre artmıştır. Yıllar bazında incelendiğinde yalnızca 2007 yılında ortalama trendin düştüğü ve takip eden yıllarda yıl ortalaması 42(%1) olarak gözlenmekte ve son yıllarda giderek artmaktadır. STK sayısının artması ve faaliyet alanlarının genişlemesi göz önünde bulundurulursa özellikle 2018 yılında 75(%13) adet tezin yayınlanmış olması dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları, DERBİS

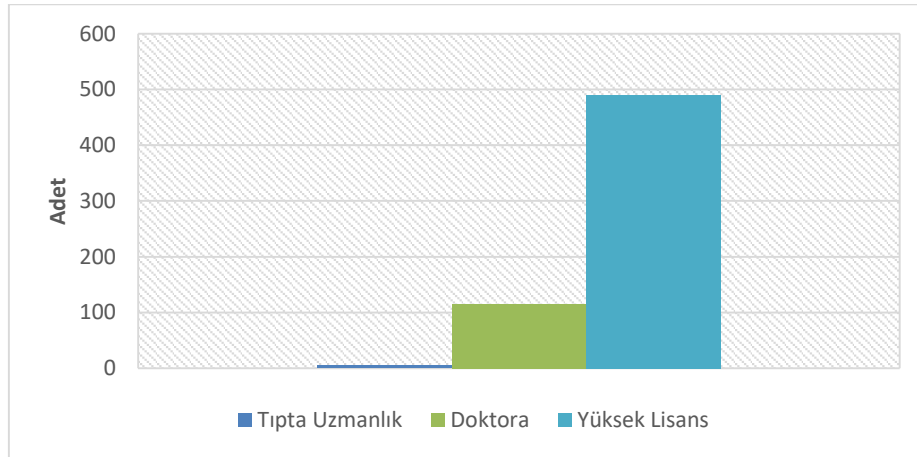
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 2. Yıllara Göre Akademik Çalışma Sayıları

Yayınlanan Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı

Bu alanda yazılan tezler incelendiğinde 571 adet teze ulaşılmaktadır. Bunları üç grup olarak yüksek lisans, doktora ve uzmanlık sınıflandırılmıştır. Yazılan 571 adet tez bibliyometrik açıdan incelendiğinde birinci sırayı yapılmış olan 451(%80) adet tez ile yüksek lisans tezleri ve sırasıyla 115(%19) doktora tezi ve 5(%1) adet tıpta uzmanlık tezi karşılamaktadır.

Şekil 3. Araştırmadan Elde Edilen Tezlerin Tez Türüne Göre Dağılımı

Yayın Konusuna Göre Dağılımı

Katkı sağlayan araştırmalar ve tezlerin konularına göre dağılımı incelendiğinde STK konu başlığında yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak 104(%19) adet ile en çok katkısı Kamu Yönetimi alanındaki çalışmaların ve sırasıyla 59(%11) adet tez ile Eğitim ve Öğretim, 59(%11) adet tez ile İşletme, 45(%8) adet tez ile Sosyoloji ve 45(%8) adet tez ile Siyasal Bilimler ve konularında çalışmaların yer aldığı Şekil 4'de görülmektedir.

Şekil 4. Yayınlanan Tezlerin Konularına Göre Dağılımı

STK ile ilgili yazılan tezlerin hangi alanlara konu olduğu dağılımı R programlama ile görselleştirilmiştir. Tezler en çok kamu yönetimi alanına konu olmuştur. Daha sonra sırası ile; eğitim-öğretim, işletme, siyasal bilimler, sosyoloji gelmektedir. STK'nın en az konu olduğu alanlara ise; coğrafya, spor, kazalar, mühendislik gibi bölümler girmektedir.

Üniversitelere Göre Dağılımı

'Sivil Toplum Kuruluşları' kelimesi baz alınarak Ulusal Tez Merkezi'nde yayınlanan tezlerin üniversitelere göre dağılımı RStudio kullanarak görselleştirilmiştir. Bu alanda en çok yayın katkısı sağlayan üniversiteler şekil 5'da görüldüğü gibi ilk beş üniversite sırası ile; Marmara Üniversitesi 48(%9) adet tez, Gazi Üniversitesi 40(%7) adet tez, Ankara Üniversitesi 31(%5,5) adet tez, İstanbul Üniversitesi 28(%5) adet tez ve Dokuz Eylül Üniversitesi 24(%4,2) adet teze katkı sağlamıştır.

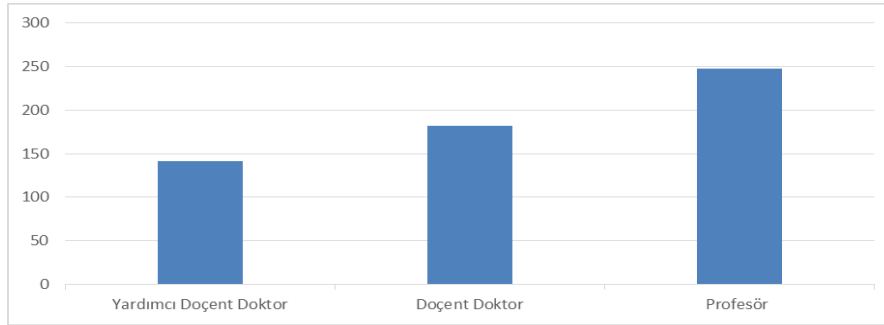
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 5. Katkıda Bulunan Üniversitelere Göre Dağılımı

Ünvanlara Göre Danışmanlık Sayıları

Tezlerde danışmanlık görevini üstlenen akademik personellerin ünvanlarına göre analizleri yapılmıştır. Şekil 6'te görüldüğü üzere Yardımcı Doçent Doktor ünvanının değişerek Doktor Öğretim Üyesi olmasına rağmen bu ünvana sahip olanlar Yardımcı Doçent Doktor sınıfına dahil edilerek incelemeye alınmıştır. Tezlerde danışmanlık yaparak katkıda bulunan 248 (%43) adet tez ile en yüksek payı Profesör ünvanına sahip akademisyenler ve sırasıyla 182 (%32) adet tez ile Doçent Doktor ve 141 (%24) adet tez ile Yardımcı Doçent Doktor ünvanına sahip akademisyenler tarafından destek verilmiştir.

Şekil 6. Ünvanlara Göre Danışmanların Dağılımı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Demir Askeroğlu, E. (2018). Uluslararası TojdDergisiniBibliyometriAnalizi Bibliometric Analysis of the Turkish Online Journal of Design Art and Communication. *The Turkish Online Journal of Design*, 8(2), 2146–5193. <https://doi.org/10.7456/10802100/004>
- Derbis, T. J. (2018). Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11, 7-10.
- Erbaş, A. (2009). 5. ULUSLARARASI MESLEK YÜKSEKOKULLARI SEMPOZYUMUNDAKİ BİLDİRİLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ. (1), 1–6. <https://doi.org/10.1080/1062936X.2013.868825>
Excel. (n.d.).
- Özer, H. M. (2008). GÜNÜMÜZ İTİBARIYLA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İKTİSADİ VE SOSYAL FONKSİYONLARI. In *Electronic Journal of Social Sciences info@esosder.org Güz-2008 C.7 S* (Vol. 26). Retrieved from www.esosder.org
- Özinönü, A. K. (1970). *Growth in Turkish Positive Basic Sciences, 1933-1966*.
RStudio. (n.d.).
- Talas, M. (n.d.). *SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve TÜRKİYE PERSPEKTİFİ*.

Yerel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi

Prof. Dr. Selçuk İPEK¹

Arş. Gör. Yakup TAŞDEMİR²

Özalp KILIÇ³

ÖZET:

Küreselleşme sürecinde yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin etkisiyle birlikte sermayeye dayalı merkezîyetçi kalkınma anlayışı yerini insan odaklı yerel kalkınma anlayışına bırakmıştır. Yerel kalkınma anlayışı, bölgede mevcut olan ekonomik, fiziki, kültürel ve beşeri kaynakların kullanılması suretiyle yerel düzeyde sunulan fırsatların, yerel aktörlerin de katkısıyla azami düzeye çıkartılması olarak tanımlanmaktadır. Yerel kalkınma anlayışının önem kazanmasıyla birlikte sivil toplum kuruluşları, küreselleşen dünyada hem yerel düzeyde hem de uluslararası alanda politika oluşturan ve toplumu yönlendiren aktörler olarak ön plana çıkmıştır. Sivil toplum kuruluşları, özellikle son yıllarda toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında kamusal otoritenin yetersiz kaldığı eğitim, kültür, sağlık, çevre, turizm, istihdam, sosyal hizmetler ve hatta kentsel dönüşüm gibi yerel kalkınma açısından öneme sahip pek çok alanda oldukça önemli görevler üstlenmektedirler. Bu kuruluşlar yerel paydaşların da katılımıyla birlikte yerel kalkınma politikaları oluşturabilir, etkili ve verimli faaliyetler neticesinde eğitim seviyesini yükseltebilir, kentsel yoksullukla kalıcı bir şekilde mücadele edebilir, çeşitli kuruluşlarla gerçekleştirilen işbirliği çerçevesinde yeni istihdam olanakları yaratabilir ve turizm, sanayi ve ticaret gibi temel sektörlerin gelişmesine katkı sağlayabilirler. Çalışmanın temel amacı, yerel kalkınma sürecinin temel aktörlerinden biri olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşlarının bu sürece yapmış oldukları doğrudan veya dolaylı katkıları teorik çerçevede ortaya koymaktır.

Anahtar sözcükler: yerel kalkınma, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları

JEL Kodu: L31, R11

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, selcukipek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, yakuptasdemir@comu.edu.tr

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ozalpkilic@gmail.com

Importance of Civil Society Organizations in Local Development

Prof. Selçuk İPEK¹

Res. Asst. Yakup TAŞDEMİR²

Özalp KILIÇ³

ABSTRACT:

With the effect of socio-economic changes experienced in the globalization process, the centralized development approach based on capital has been replaced by the human oriented local development approach. The concept of local development is defined as maximizing the opportunities offered at the local level by using the economic, physical, cultural and human resources available in the region with the contribution of local actors. With the increase regarding the understanding of local development, non-governmental organizations have come to the forefront as policy-making actors at both local and international level in the globalizing world. Non-governmental organizations have been playing important roles in many areas of local development such as education, culture, health, environment, tourism, employment, social services, and even urban transformation, where public authority has failed to meet social needs in recent years. Together with the participation of local stakeholders, these organizations can create local development policies, increase the level of education as a result of effective and productive activities, permanently fight against urban poverty, create new employment opportunities within the framework of cooperation with various organizations and contribute to the development of basic sectors such as tourism, industry and trade. The main purpose of the study is to reveal the direct or indirect contributions of non-governmental organizations, which are considered as one of the main actors of the local development process, in a theoretical framework.

Keywords: local development, civil society, non-governmental organizations

JEL Code: L31, R11

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, selcukipek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, yakuptasdemir@comu.edu.tr

³ Çanakkale Onsekiz Mart University, ozalpkilic@gmail.com

GİRİŞ

Küreselleşme, ülkeler arasında ekonomik, kültürel ve siyasal sınırların etkisini kaybettiği, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel aktörler tarafından şekillendiği, ulusal stratejilerin hızla geçerliliğini kaybettiği ve küresel ekonominin ortaya çıktığı dönüşüm süreci olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme sürecinde meydana gelen yapısal değişimlerle birlikte sanayi toplumu yerini bilgi toplumuna bırakmıştır. Bu süreçte fabrika ve maddi üretim toplumun temel özelliği olma niteliğini kaybetmiş, bunun yerine sembolik unsurların ön plana çıktığı bilgi üretimi önem kazanmıştır. Benzer şekilde ulusal açıdan stratejik öneme sahip olan sermaye de yerini bilgiye bırakmış ve üretim faktörleri içerisinde hammadde ve işgücü önemini giderek kaybetmiştir (Arslan vd., 2007: 225).

Küreselleşme sürecinde kalkınma anlayışında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte yaşanan sosyo-ekonomik değişimlerin de etkisiyle birlikte sermayeye dayalı merkezîyetçi kalkınma anlayışı yerini insan odaklı yerel kalkınma anlayışına bırakmıştır. Yerel kalkınma anlayışının önem kazanmasıyla birlikte sivil toplum kuruluşları, küreselleşen dünyada hem yerel düzeyde hem de uluslararası alanda politika oluşturan ve toplumu yönlendiren aktörler olarak ön plana çıkmıştır. Bu süreçte sivil toplum kuruluşları, bireyleri kolay bir şekilde örgütleyebilmeleri, bilinçlendirebilmeleri, karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sağlayabilmeleri, yerel aktörler arasında işbirliği oluşturabilmeleri ve programlarını toplumun her kademesinde etkili bir şekilde uygulayabilmeleri gibi özellikleri nedeniyle yerel kalkınmanın sağlanmasında önemli bir konuma gelmiştir.

Çalışmanın temel amacı, yerel kalkınma sürecinin temel aktörlerinden biri olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşlarının bu sürece katkılarını teorik çerçevede ortaya koymaktır. Çalışmanın birinci bölümünde yerel kalkınma yaklaşımı teorik çerçevede ele alınmaktadır. İkinci bölümde yerel kalkınmanın bir aktörü olarak sivil toplum kuruluşlarının tanımına ve işlevlerine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise yerel kalkınma sürecinde sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemine yer verilmektedir.

Ulusal Kalkınmadan Yerel Kalkınmaya

Kalkınma kavramı, gelişmiş ülkelerin sürdürmek istedikleri, az gelişmiş ülkelerin ise ulaşmak istedikleri sosyo-ekonomik refah düzeyini ifade etmektedir. Kalkınma çerçevesinde ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda gelişimi sağlanarak insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve toplum refahının artırılması amaçlanmaktadır (Sadioğlu ve Öktem, 2011: 45). Bu açıdan kalkınma, yalnızca rakamlarla ifade edilebilen ekonomik büyümeyi içermemekte, bununla birlikte yapısal ve sosyal değişiklikleri de kapsamaktadır (Tekin, 2011: 38).

Dünyada küreselleşme süreci yaşanmaya devam ederken, yerelleşme politikaları da hız kazanmaya devam etmektedir. Bunun temel sebebi, ulusal kalkınmanın yerel kalkınma ile mümkün olabileceği görüşüne dayanmaktadır. Bu noktada kalkınma anlayışı, kalkınma sürecine yerel aktörleri de dâhil ederek, ulusal kalkınmadan yerel kalkınmaya doğru bir dönüşüm göstermektedir (Yılmaz ve Efşan, 2019: 347). Yerel kalkınma, ekonomik kalkınma politikalarına ek olarak fiziki, kültürel, siyasal ve sosyal politikaları, yerel altyapı geliştirme politikalarını ve aynı zamanda yerel toplulukların gelişimine katkı sağlayan her türlü sivil oluşumları içeren karmaşık bir alandır (Kaçar vd., 2016: 232). Bu açıdan yerel kalkınma, belirli bir alanda meydana gelen karmaşık bir süreci temsil etmekte ve çok sayıda faktör ve belirleyiciden oluşmaktadır (Raszowski, 2015: 136).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yerel kalkınma, bölgede mevcut olan ekonomik, fiziki, kültürel ve beşeri kaynakların kullanılması suretiyle yerel düzeyde sunulan fırsatların, yerel aktörlerin de katkısıyla azami düzeye çıkartılması olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2007: 19). Yerel kalkınma anlayışı çerçevesinde, yerel toplulukların ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve fiziki alanlarda gelişiminin sağlanması ve bu suretle bölgelerarası gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi hedeflenmektedir (Darıcı, 2007: 215). Bu açıdan yerel kalkınmanın insan odaklı ve çok boyutlu bir süreç olduğunu söylemek mümkündür.

Yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle bölgenin iç kaynak yapısının dikkate alınması gerekmektedir. Bu çerçevede yerel düzeyde kalkınma stratejileri belirlenirken bölgenin sosyo-ekonomik koşullarının, doğal ve beşeri kaynaklarının, ithalat ve ihracat kapıları itibarıyla coğrafi konumunun, güçlü ve zayıf yönlerinin iyi bilinmesi büyük önem arz etmektedir (Tutar vd., 2007: 268). Bu noktada yerel aktörlerin işbirliği içerisinde hareket ederek bölgenin mevcut potansiyelini ortaya çıkartması ve ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda inisiyatif olarak kalkınma politikaları geliştirmesi gerekmektedir (Kılınç, 2016: 2).

Yerel kalkınma, başarısını kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel aktörlerin işbirliğinden alan, çok aktörlü ve çok sektörlü bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Helmsing, 2001: 63). Yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için yerel yönetimler, üniversiteler, kalkınma ajansları, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli meslek odaları gibi yerel aktörlerin ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmesi ve söz konusu aktörler arasında koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. Yerel aktörler, kalkınma sürecinde bölgenin gelişimine yönelik ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara nasıl cevap verilebileceğini en iyi şekilde tespit edebilmekte ve bu suretle yerel kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayabilmektedir (Canzanelli, 2001: 10). Bu noktada yerel kalkınmanın aslında yerel toplulukların, yerel yönetimlerin ve başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere diğer kurum ve kuruluşların işbirliğinin bir sonucu olduğunu da söylemek mümkündür (Seküta, 2002: 60-61).

Yerel Kalkınmanın Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, birey ile devlet arasında yer alan, devletle olan ilişkilerinde özerkliğe sahip olan ve toplumsal çıkarları veya değerleri korumak amacıyla toplum üyeleri tarafından gönüllü olarak oluşturulan ortak alanı ifade etmektedir (White, 1994: 379). Sivil toplum anlayışının gelişmesiyle birlikte toplumda meydana gelen bir araya gelme ve ortak amaçlar doğrultusunda hareket edebilme ihtiyacı, sivil toplumun taşıyıcı unsuru olarak ifade edilen sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Özer, 2008: 91). Bu açıdan sivil toplum kuruluşları, sivil toplumun kurumsallaşmış yapıları olarak ifade edilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları; resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak örgütlenen, toplum yararına faaliyet gösteren ve bu yönde kamuoyu oluşturan, ekonomik sosyal ve siyasal değişimlere öncülük eden, demokratik işleyişe sahip olan, kâr amacı gütmeyen ve gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan yapılar olarak tanımlanmaktadır (Gök, 2014: 81). Dünya Bankası, sivil toplum kuruluşlarını; sosyal barış ve refahı artırmak için faaliyet gösteren, yoksullukla mücadele eden, çevreyi koruyan, toplumsal gelişmeyi amaçlayan ve bu çerçevede sosyal hizmetler sunan özel kuruluşlar olarak ifade etmektedir (World Bank, 1995: 7).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sivil toplum kuruluşları, küreselleşme çağında politika oluşturan ve toplumları yönlendiren temel aktörlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte toplumların gitgide daha fazla iç içe yaşaması ve kültürel açıdan yakınlaşması neticesinde toplumsal açıdan daha organize ve örgütlü bir kolektif toplum yapısı meydana gelmiştir. Bununla birlikte, ortaya çıkan neo-liberal politikalar çerçevesinde ulus devletin egemenlik alanları da giderek sınırlanmıştır. Yaşanan bu süreçte devlet, toplum ve birey arasındaki ilişki yeniden şekillenmiş ve sivil toplum kuruluşları eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik de dâhil olmak üzere pek çok alanda önemli görevler üstlenmiştir (Talas, 2011).

Sivil toplum kuruluşları insan haklarından, eğitim, sağlık, kültür, çevre, toplumsal kalkınma ve sosyal yardım konularına kadar pek çok alanda yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir. Ortaya çıktıkları ilk dönemlerde daha çok yardım amaçlı faaliyetlerde bulunan sivil toplum kuruluşlarının, daha sonraki süreçte toplumsal sorunların belirlenmesi, demokrasinin güçlendirilmesi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunması, yoksulluğun azaltılması ve toplumsal eşitliğin sağlanması gibi çok çeşitli işlevler üstlendiği görülmektedir (Genç ve Erdoğan, 2013: 170).

Sivil toplum kuruluşları, sahip oldukları temel özellikler, hedef grupları ve gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler neticesinde yerel kalkınmanın temel aktörlerinden biri olarak nitelendirilmektedir. Bu kuruluşlar, faaliyet gösterdikleri bölgelerin gelişimine yönelik çeşitli roller üstlenmekte ve bu suretle yerel kalkınma sürecine önemli katkılar sağlamaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Kalkınma Sürecine Katkıları

Sivil toplum kuruluşları yerel kalkınmaya katkı sağlama konusunda pek çok avantaja sahiptir. Sivil toplum kuruluşları, toplum içerisinde örgütleyici ve temsil edici bir nitelik taşımaktadır. Bu kuruluşlar proje uygulamalarında katılım sürecini ve bu süreçte küçük grupların ve halkın desteğini kullanmaktadır. Dolayısıyla farklı niteliklere sahip toplulukları harekete geçirme noktasında kamu kuruluşlarına kıyasla daha etkindirler. Bununla birlikte söz konusu kuruluşlar, projelerini daha düşük maliyetle ve daha etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu açıdan kamu kuruluşlarına kıyasla daha yenilikçi, esnek ve deneyimlidirler. Ayrıca bu kuruluşlar, yerel birimlerle çalışarak onların güçlenmesine de katkı sağlayabilmektedir (Streeten, 1997: 195-196). Sahip oldukları bu avantajlar dolayısıyla sivil toplum kuruluşları, hem ekonomik hem de sosyal ve siyasal açıdan yerel kalkınmayı sağlama noktasında önemli aktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınma sürecine en temel katkıları, kamu hizmetlerinin yetersiz kaldığı ya da hiç olmadığı veya hizmetlerin yerel halkı tatmin etmekten uzak bir tarzda yapıldığı durumlarda gerçekleşmektedir (Konuç, 2015: 40). Bu noktada söz konusu kuruluşlar eğitim, kültür, sağlık, çevre, turizm ve hatta kentsel dönüşüm gibi çeşitli alanlarda önem arz eden hizmetleri kendi olanaklarıyla yerine getirmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, eğitime yönelik olarak; kültür merkezleri, öğrenci yurtları, okuma salonları, kütüphaneler ve dershaneler gibi çeşitli kurumların oluşturulması veya bunların bakım ve onarımının gerçekleştirilmesi, öğrencilere yönelik ayni veya nakdi yardımların sağlanması, halk eğitim kurslarının açılması, toplumu ilgilendiren konularda dergi veya broşürler vasıtasıyla halkın bilinçlendirilmesi ve özel gereksinimli bireylerin desteklenmesi gibi beşeri sermayenin gelişimine doğrudan katkı sağlayan bir dizi faaliyette bulunmaktadır. Benzer şekilde sivil toplum kuruluşları, toplum sağlığına yönelik olarak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

gerçekleştirdiği koruyucu, tedavi edici ve esenlendirici sağlık hizmetleri neticesinde de beşeri sermayenin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Güçlü bir beşeri sermaye, fiziki yatırımlar için gerekli olan nitelikli iş gücünün yetişmesine, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına, sağlıklı ve nitelikli istihdama hazır bir nüfusun oluşmasına ve politik seçimlerin daha akılcı yapılmasına olanak sağlamaktadır (Özyakışır, 2011: 60). Fiziki sermaye yatırımları, kâr maksimizasyonu çerçevesinde güçlü bir beşeri sermayeye sahip olan bölgelere yönelmektedir. Artan yatırımlar bölgede yeni istihdam olanakları yaratmakta ve yoksulluk düzeyi en aza indirilmektedir. Bu durum yerel kalkınmanın gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşları, beşeri sermaye ile fiziki sermayeyi birleştirme noktasında önemli fırsatlar sunmaktadır.

Yerel kalkınmanın sürdürülebilir olması, çevresel değerlerin korunmasına ve doğal kaynakların yeniden oluşumunun önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına bağlıdır (Kaya, 2008: 61). Sivil toplum kuruluşları, çevreye yönelik olarak; doğal çevrenin, kültürel mirasın ve tabiat varlıklarının korunması, bu doğrultuda kamuoyu oluşturulması, stratejilerin geliştirilmesi ve uluslararası düzeyde ortak projelerin gerçekleştirilmesi, geri dönüşüm sistemlerinin kurulması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması gibi sürdürülebilir yerel kalkınma açısından büyük önem arz eden faaliyetler gerçekleştirmektedir. Sağlıklı bir çevreye sahip olmak tarımsal üretimde verimliliği artırmakta ve bu suretle yerel üreticiler daha fazla gelir elde etmektedir. Bununla birlikte üretim miktarının artması ise tarımsal ürünlerin fiyatını düşürmekte ve uluslararası pazarda rekabet edebilmesine olanak sağlamaktadır. Bu durum bölgeye döviz girişi sağlamakta ve beraberinde yeni yatırımların gerçekleşmesine aracılık etmektedir. Bu noktada yerel düzeyde başlayan ve ulusal düzeye sirayet eden bir kalkınma sağlanmaktadır. Ayrıca bu süreçte doğal ve kültürel çevrenin korunmasıyla birlikte bölgedeki turizm potansiyeli de olumlu yönde etkilenmektedir. Görüldüğü üzere sürdürülebilir yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının tüm süreçlerde aktif görev alması arzu edilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları yerel kalkınma sürecine mikro finans uygulamaları yoluyla da katkı sağlayabilmektedir. Bilindiği üzere kentsel yoksulluk, yerel kalkınma bağlamında mücadele edilmek istenen temel faktörlerin başında yer almaktadır. Kentsel yoksulluk, temel olarak bölgede yeterli istihdam olanaklarının sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, mikro finans uygulamaları ile birlikte kentsel yoksullukla mücadele etmekte ve bu suretle yerel kalkınmanın gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Mikro finans, bankacılık ve diğer finansal hizmetlere erişim olanağı bulunmayan ya da resmi finans kuruluşlarının hizmet sunmadığı düşük gelirli bireyler için oluşturulmuş bir finansman yöntemidir (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 6). Mikro finans uygulaması ile sivil toplum kuruluşları bireylere küçük ölçekli, düşük faizli ve uzun vadeli kredi olanakları sağlamaktadır. Bu sayede düşük gelirli bireylerin kendi işletmelerini geliştirmeleri, kazanç kapasitelerini artırmaları ve risklerini daha etkin yönetebilmeleri teşvik edilmektedir. Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşları mikro finans uygulaması neticesinde bireylerin yapabilirlik kapasitesini geliştirmekte, kentsel yoksullukla kalıcı bir şekilde mücadele etmekte ve böylece yerel kalkınmadaki etkilerini sürekli hâle getirmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının yerel kalkınma sürecine bir diğer katkısı sosyal sermaye gelişimi ile ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermaye, toplumdaki ortak hedefler doğrultusunda işbirliğini mümkün kılan ve toplumun etkinliğini artıran karşılıklı güven, sosyal normlar ve iletişim ağları olarak tanımlanmaktadır (Putnam, 1995). Yerel kalkınmanın sağlanmasında fiziki ve beşeri sermayenin yanında sosyal sermayenin de varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal sermayenin bir unsuru olan güven, yerel aktörler

arasında koordinasyonun güçlenmesine katkıda bulunmakta ve bu suretle kalkınma sürecinde yerel toplulukların ortak problemlerinin çözülmesine olanak sağlamaktadır. Güçlü bir sosyal sermaye; güvene dayalı yeni ilişkiler geliştirmekte ve bilginin daha kolay yayılmasını sağlamaktadır. Bu durum fiziki yatırımlar açısından işlem maliyetlerini azaltmakta ve yeni istihdam olanaklarını meydana getirmektedir. Ayrıca sosyal sermaye, topluluklar arasında karşılıklı yardımlaşma ilişkisi oluşturarak gayri resmi sigorta işlevi görmektedir (Keskin, 2008). Sivil toplum kuruluşları, sosyal sermayenin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, ortak bir amaç doğrultusunda farklı kesimlerden pek çok bireyi bir araya getirmekte ve katılımcılarına işbirliği içerisinde çalışma ve kolektif bir biçimde hareket etme becerisi kazandırmaktadır. Bu suretle bireyler arasında güven ilişkisinin ve sosyal ağların kurulmasına da olanak sağlanmaktadır. Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşları yerel kalkınma sürecinde sosyal sermaye inşa etmektedir.

Son olarak yerel kalkınma sürecinde vurgulanan hususlardan birisi de yerel aktörler arasında işbirliğinin sağlanmasıdır. Bir bölgenin yerel düzeyde kalkınabilmesini sağlamak için öncelikle kalkınma stratejilerinin belirlenmesi gerekmektedir. Yerel kalkınma stratejileri, yerel kalkınma politika, program ve araçları ile uygulayıcı birimlerden oluşmaktadır. Bu stratejiler yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yerel düzeyde sunulan fırsatların azami düzeye çıkartılması açısından önem arz etmektedir. Başarılı bir yerel kalkınma stratejisi, yerel kalkınmada rol oynayan değişik aktörlerin sürece katılımını zorunlu kılmaktadır (Konuç, 2015: 21-22). Sivil toplum kuruluşları, kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında en temel paydaş olarak karşımıza çıkmakta ve yerel aktörler arasında işbirliğini sağlamaktadır. Bu kuruluşlar, karar alma mekanizmaları ile faydalanıcıları arasında bir köprü işlevi görmektedir ve yerel halkın talep ve beklentilerini siyasal mekanizmalara kolayca iletebilmektedir. Ayrıca bu kuruluşlar, yerel aktörler arasında bir platform oluşturarak ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere politika süreçlerini etkileyebilmektedir. Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşları, bireylerde sorumluluk ve katılım bilincinin artmasında, karar alma mekanizmasının karar ve eylemlerinin denetlenmesinde ve bu suretle şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanmasında önemli işlevlere sahip olmaktadır. Bütün bu hususlar, kalkınma stratejilerinin başarılı bir şekilde belirlenmesine ve yerel kalkınmanın arzu edilen ölçüde gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlı bir şekilde yaşanan küreselleşme süreci neticesinde pek çok alanda önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu önemli değişimlerden birisi de kalkınma anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte yeni mekân olgularının ortaya çıkması, değişen organizasyon yapılarının firmalara daha esnek davranma olanağı tanınması ve kitlesel üretimin aksine rekabetçi esnek modellerin benimsenmesi kalkınma anlayışında kentlerin ön plana çıkmasına yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde sermayeye dayalı geleneksel kalkınma anlayışı yerini kentler arası rekabetin esas alındığı ve kalkınma sürecinin aşağıdan yukarıya doğru şekillendiği yerel kalkınma anlayışına bırakmıştır. İnsan odaklı bir yapıya sahip olan yerel kalkınma anlayışı, yerel yönetimler, üniversiteler, kalkınma ajansları, sivil toplum kuruluşları ve çeşitli meslek odaları gibi yerel aktörlerin kalkınma sürecinde aktif rol almaları üzerine temellendirilmiştir. Son yıllarda sivil toplum kuruluşları, gerek bireyleri kolay bir şekilde örgütleyebilmeleri gerekse yerel aktörler arasında işbirliği oluşturabilmeleri gibi özellikleri nedeniyle yerel kalkınma sürecinde ön plana çıkmıştır.

Sivil toplum kuruluşları, toplumsal ihtiyaçların karşılanması noktasında kamu idarelerinin yetersiz kaldığı eğitim, sağlık, kültür ve turizm gibi pek çok alanda önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Özellikle eğitim ve sağlık alanında gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler neticesinde sivil toplum kuruluşları yerel düzeyde beşeri sermayenin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Beşeri sermayenin gelişimi ile birlikte fiziki sermaye yatırımları bölgeye çekilmekte ve yerel düzeyde yeni istihdam olanakları yaratılmaktadır. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşları, mikro finans uygulamaları neticesinde kentsel yoksullukla kalıcı bir şekilde mücadele edebilmektedir. Bu kuruluşlar, mikro finans uygulamaları ile birlikte düşük gelirli bireylere kaynak sağlayarak bu bireylerin kendi işletmelerini geliştirmelerini teşvik etmektedir. Bu sayede kentsel yoksullukla kalıcı bir şekilde mücadele edilebilmekte ve yerel kalkınmanın etkileri sürdürülebilir bir hâle getirilmektedir. Son olarak sivil toplum kuruluşları, gerek kendi üyeleri gerekse diğer yerel aktörler arasında güvene dayalı bir işbirliğinin oluşmasında önemli roller üstlenmektedir. Bu husus, bir taraftan sosyal sermayenin gelişimine katkı sağlayarak bölgenin rekabet edilebilirliğini artırmakta, diğer taraftan tüm yerel aktörlerin aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmesini sağlayarak yerel kalkınma sürecini hızlandırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Arslan, İ., Mete, M., & Bal, V. (2007). Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerindeki Etkileri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 222-229.
- Bayraktutan, Y., & Akatay, M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 1-34.
- Canzanelli, G. (2001). Overview and Learned Lessons on Local Economic Development, Human Development, and Decent Work. *Universitas Working Papers*.
- Darıcı, B. (2007). Yerel Kalkınmada Küresel Yaklaşımlar ve Türkiye'nin Konumu. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 215-221.
- Genç, F. N., & Erdoğan, Ü. (2013). Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği. M. Ökmen, U. Çağatay, & A. B. Görmez (Ed.) içinde, *Küreselleşme - Yerelleşme Dikotomisinde Yerel ve Bölgesel Kalkınma* (s. 167-184). Ankara: Orion Kitabevi.
- Gök, M. (2014). Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Helmsing, A. J. (2001). Local Economic Development in Africa: New Generation of Actors, Policies and Instruments. *Addis Ababa University Regional and Local Development Studies*, 59-78.
- Kaçar, B., Curić, J., & Ikić, S. (2016). Local Economic Development in Theories of Regional Economies and Rural Studies. *Economics of Agriculture*, 63(1), 231-246. doi:10.5937/ekoPolj1601231K
- Kaya, E. (2007). *Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi*. İstanbul: Okutan Yayıncılık.
- Kaya, Ö. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı.
- Keskin, M. (2008). Sosyal Sermaye ve Bölgesel Kalkınma: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Üyelerinde Sosyal Sermaye Düzeyi ve Belirleyicilerinin Analizi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kılınç, E. (2016). Küreselleşme Sürecinde Yerel Ekonomik Kalkınma: Gaziantep Örneği. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-18.
- Konuç, K. (2015). Yerel Kalkınma ve Yönetişimde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Antakya Örneği, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.
- Özyakışır, D. (2011). Beşeri Sermayenin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü: Teorik Bir Değerlendirme. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 46-71.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6(1). doi:10.1353/jod.1995.0002
- Raszkowski, A. (2015). The Strategy of Local Development As a Component of Creative Human Capital Development Process. E. Sobczak, B. Domańska, & A. Raszkowski (Ed.) içinde, *Local and Regional Economy in Theory and Practice* (s. 135-143). Wrocław: Wrocław University of Economics. doi:10.15611/pn.2015.394.15
- Sadioğlu, U., & Öktem, M. K. (2011). Ulusal Kalkınma Sorunsalı Açısından Türkiye'de Kamu Yönetiminin Rolü ve Önemi. *Sosyoekonomi*, 16(16), 41-68.
- Sekula, A. (2002). Local Development - The Definition Aspect in The 21st Century. *Politechnika Rzeszowska*, 59-64.
- Streeten, P. (1997). Nongovernmental Organizations and Development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 554(1), 193-210. doi:10.1177/0002716297554001012
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(29), 387-401.
- Tekin, A. (2011). Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(29), 37-48.
- Tutar, E., Şengür, A., & Göksu, A. (2007). Bölgesel Sermaye Pazarı ve Yerel Ekonomik Kalkınmaya Olası Katkısı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007(3), 262-274.
- White, G. (1994). Civil Society, Democratization and Development (I): Clearing The Analytical Ground. *Democratization*, 1(3), 375-390. doi:10.1080/13510349408403399
- World Bank. (1995). *A Practical Guide to Operational Collaboration Between The World Bank and Non-governmental Organizations*. Washington, DC: Operations Policy Department, World Bank.
- Yılmaz, V., & Efsan, N. Ç. (2019). Yerel Kalkınma Aktörlerinin Yerel Kalkınma Yaklaşımı Perspektifinde İncelenmesi. *R&S - Research Studies Anatolia Journal*, 2(7), 342-359. doi:10.33723/rs.620809

Sosyal Sermayenin Önemli Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Prof. Dr. Selçuk İPEK¹

İlknur KAYNAR²

ÖZET:

1990'lı yıllardan itibaren üzerinde oldukça fazla durulan ve sosyal bilimciler için kısa zamanda çok önemli bir yer edinen sosyal sermaye kavramı, değişen yönetim anlayışının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kavramın yıldızı her ne kadar yirminci yüzyılda parlamış olsa da kökleri oldukça geçmişe dayanmaktadır. Sosyal sermaye temelinde ilişkilere dayanan ve kısaca özetlendiğinde ilişkilerin önemli olduğunu vurgulayan bir kavramdır. Eğitimden, ekonomiye kadar sosyal bilimlerin birçok alanında kullanılan ve fiziki sermaye ile beşeri sermayeden sonra literatüre katılan yeni bir yaklaşımdır. Sosyal sermaye üç ayrı bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler; normlar, iletişim ağları ve güven şeklindedir.

Sivil toplum kuruluşları ise sosyal sermayenin oluşmasında ve gelişiminde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu kuruluşlar sayesinde bireyler, devletten bağımsız bir şekilde birlikte hareket edebilmekte ve gönüllülük esasına dayalı olarak sosyal gruplara üye olmaktadır. Sivil toplum kuruluşları bir taraftan vatandaşlık bilincinin gelişmesini sağlarken diğer taraftan da güven ve iyi iletişim ağlarının oluşturulmasına katkı sunmaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları sosyal sermayenin önemli bir aktörü olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca gerek sosyal sermaye ve gerekse sivil toplum kuruluşları demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiyi desteklemekte ve bu sayede toplumsal gelişime de önemli katkılar sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, sosyal sermaye

JEL Kodu: L31, J24

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, selcukipek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ilknurkaynar@gmail.com

Civil Society Organizations As An Important Actor Of Social Capital

Prof. Selçuk İPEK¹

İlknur KAYNAR²

ABSTRACT:

The concept of social capital, which has been highly emphasized since the 1990s and has gained a very important place for social scientists in a short time, can be accepted as an indicator of the changing management concept. Although this concept rose in the world in the twentieth century, its roots go back to the past. It is a concept that is based on relations on the basis of social capital and summarizes briefly that relations are important. It is a new approach which is used in many fields of social sciences from education to economy and joined the literature after physical capital and human capital. Social capital consists of three components. These components are norms, communication networks and trust.

Non-governmental organizations on the other hand, have a great importance in the formation and development of social capital. Through these organizations, individuals can act together independently of the state and become members of social groups on a voluntary basis. Non-governmental organizations contribute to the development of citizenship awareness as well as establishing the trust and good communication networks. For this reason, non-governmental organizations are considered as an important actor of social capital. In addition, both social capital and non-governmental organizations support the relationship between democracy and development and thus contribute significantly to social development.

Keywords: civil society, non-governmental organizations, social capital

JEL Code: L31, J24

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, selcukipek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, ilknurkaynar@gmail.com

GİRİŞ

Sermaye, ilk olarak fiziksel sermayeyi ifade etmek ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerini açıklamak için kullanılan bir kavramken, zamanla fiziksel sermayenin ülkelerin gelişmelerini arttırmak için yeterli olmadığı ve bu nedenle eğitim, kültür gibi kavramları içerisinde barındıran kültürel sermayenin de fiziksel sermaye ile beraber artırılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu nedenle ekonomik büyüme ile beraber kalkınmayı ve demokratik gelişmeyi sağlamanın yollarından biri olarak kültürel sermayeye dikkatler çekilmiş ve uzun yıllar konuya yönelik çalışma ve araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak bireyselleşen dünyanın insanları, yakın çevresi ile olan ilişkileri dışında yalnızlaşmış ve güven duygusu yerini güvensizliğe bırakmıştır. Bu durum sonucunda özellikle yirminci yüzyıl başlarında, sermaye anlayışına yönelik oldukça çarpıcı bir yaklaşım gündeme gelmiştir. Sosyal sermaye olarak isimlendirilen bu yeni sermaye türünün savı ise ilişkilerin önemli olduğudur. Çünkü fiziki ve kültürel sermayesi yüksek olan ve hatta demokrasi anlayışını benimsemiş olan ülkelerin, başarı düzeyleri ve kalkınma seviyeleri arasındaki farklılık dikkat çekmiş, yapılan çalışmalarda bunun ana nedeni olarak sosyal sermaye eksikliği belirtilmiştir.

Sosyal sermaye; güven, iletişim ağları ve normlar üzerinde durarak, toplumun gelişiminde bu üç unsurun önemine odaklanmıştır. Konuya yönelik ilk çalışmalar bireylerin, aile ve yakın çevresi ile ilişkilerine vurgu yaparken, sosyal sermaye yaklaşımının vardığı son nokta, toplumsal iletişimin artırılması gerekliliği olmuştur. Sosyal sermaye, bireyler arasında ilişkilerin önemini vurgulamakla beraber, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile olan ilişkilerin de önemi üzerine odaklanmıştır. Hatta sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermayenin üretilmesinde büyük bir rolü olduğu vurgulanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, karşılıklı güven esasına dayanan ve gönüllü işbirliği ile oluşan kuruluşlardır. Bireylerin ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri, devlet ve piyasa odaklı yaptırımlar karşısında örgütlü hareket edebilmelerine ve bu sayede demokrasi ve kalkınmaya katkı sağlamalarına neden olmuştur.

Sosyal Sermaye Kavramı

Sosyal sermaye kavramına yönelik çalışmaların temelleri; Adam Smith, Karl Marks, Emile Durkheim, Thorstein Veblen ve Max Weber gibi teorisyenlere kadar dayanmaktadır (Woodhouse, 2006: 83). Ancak sosyal sermaye konusuna yönelik ilgi 1990'lı yıllarda artış göstermiş, özellikle Hanifan, Bourdieu, Coleman, Putnam ve Fukuyama'nın çalışmaları dikkat çekici olmuştur.

Sosyal sermaye kavramı ilk olarak 1916 yılında Hanifan'ın çalışmalarında görülmektedir. Hanifan sosyal sermayeyi, bireylerin günlük hayatları içerisinde aralarında geliştirdikleri yakınlık, iyi niyet, arkadaşlık ve sosyal bazı ilişkileri tanımlayabilmek için kullanmıştır (Hanifan, 1916: 130). Diğer taraftan sosyal sermaye kavramını Marksist sosyolojiden etkilenerek sınıf çatışmaları kapsamında ele alan Bordieu için sosyal sermaye, toplumsal alandaki sosyal ilişkilerin miktarı ve gücü ile anlaşılacak bir olgudur (Tüysüz, 2011: 11; Aydemir, 2011: 50). Bir bireyin sosyal sermaye yoluyla kaynaklara ne ölçüde erişebildiği, kişinin bağlantılarına yani kimleri tanıdığı ve ortak grup üyeliği yoluyla oluşturduğu bağlantılara ve bu bağlantıların gücüne bağlıdır (Sobel, 2002: 139). Colman'a göre ise sosyal sermaye, bireylerin birlikte çalışma becerileri olarak tanımlanmıştır (Colman, 1988: 95). Fukuyama, sosyal sermayeyi bireyler arasındaki işbirliğini teşvik eden somut ve resmi olmayan bir norm olarak tanımlamaktadır (Fukuyama, 2000: 3).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Putnam, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki grup faaliyetlerine katılım düzeyinde çarpıcı bir düşüş olduğunu öne sürdüğü çalışması ile oldukça büyük bir ses getirmiştir. Çalışmasında, toplumsal faaliyetlere katılımıda yaşanan düşüşün, demokrasiyi ve yaşam kalitesini düşürdüğünü savunmuştur (Sobel, 2002: 140). Sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmaların çoğu, bireysel veya aile düzeyinde, sosyal sermaye stoklarının eğitim veya ekonomik başarıya nasıl katkıda bulunduğu odaklanırken Putnam, sosyal sermayenin niteliğini topluluk düzeyinde keşfederek sosyal sermaye tartışmalarına önemli bir katkı yapmıştır (Warneld, 2001: 188). Sosyal sermaye kavramında çığır açan bu yaklaşımın ardından uluslararası alanda, yerel alanda, firma düzeyinde ve geçiş ekonomilerinde güvenin nasıl inşa edildiğine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Sobel, 2002: 140).

Topluluk düzeyinde sosyal sermaye, yalnızca bireysel ağların toplamı olarak ölçülemez. Örgütler arası ağlara ve hükümetin doğası üzerine yapılan çalışmalara da dikkat edilmelidir. Topluluk düzeyinde sosyal sermaye, gruplar halinde ve bu grupların aralarındaki ağlarda bulunur. Güçlü topluluk düzeyinde sosyal sermaye sivil altyapıyı yaratır ki bu da resmi ve gayri resmi karar verme süreçlerini ve halkın katılımını destekler (Warneld, 2001: 188).

Sosyal sermaye, fiziksel veya beşeri sermayenin aksine, bireylerin veya kurumların mülkü değildir. Aksine insanlar arasındaki alanlarda üretilir ve insanların birbirleriyle, özellikle de çok yakın ilişkiler dışında da ilişki kurma yetenekleri üzerinde etkilidir. Diğer sermaye türlerinde olduğu gibi üretken olmakla beraber “kendi kendini güçlendiren ve çoğaltan bir yapıya sahip olduğu için” diğer sermaye türlerinden farklıdır. Sosyal sermayenin tükenmesinin, aşırı kullanımdan ziyade yetersiz kullanımı ile ortaya çıkması daha olasıdır (Wallis and Dollery, 2002: 8).

Sosyal sermaye kavramı temel olarak insan ilişkilerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilişkilerin sürekliliğinin sağlanarak bireylerin tek başına başaramayacakları veya büyük zorluklarla başarabilecekleri işleri gerçekleştirmeleri için birlikte çalışmaları gerektiği tezine dayanmaktadır. Bu kapsamda bir dizi iletişim kanalı ile bireyler birbirlerine bağlanarak mevcut ortak değerlerini iletişim ağına bağlı olan diğer insanlarla paylaşma eğilimindedirler. Genel olarak kabul gören görüş ne kadar çok insan tanınır ve onlarla ne kadar çok ortak bir görüş paylaşırsa sosyal sermayenin de o kadar çok artacağı yönündedir (Field, 2008: 1).

Kalkınma süreci kapsamında da oldukça büyük bir öneme sahip olan sosyal sermaye, ülkeler ve kurumlar üzerinde yalnızca sosyal etkiler yaratmamakta, fiziki açıdan da verimlilik artışını sağlamaktadır. Bu kapsamda, toplumlarda artan sosyal sermayenin verimlilik artışına katkı sağlarken, maliyetleri düşürdüğü söylenebilir (Kıyat, 2018: 131).

Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kavramı Antik Yunan'da ve Aristoteles tarafından devlet ile aynı anlamda kullanılmıştır. Bu anlayışı 18. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiş ve aydınlanma dönemi düşünürleri de bu anlayışın etkisi altında kalmışlardır. Özellikle T. Hobbes, J. Locke ve J. J. Rousseau gibi düşünürler, Aristoteles'in sivil toplum anlayışından hareketle kavramı toplum sözleşmesi temelinde açıklamaya çalışmışlardır (Alp ve Adıgüzel, 2019: 39).

Sivil toplum kavramına farklı bir bakış açısı getiren Hegel, sivil toplum ve siyasal toplum arasında bir ayrım yapmış, böylece devlet ve sivil toplum arasındaki çizgileri belirlemiştir. Hegel siyasal toplum

olarak devletin düzenlemiş olduğu alanlar ile toplumsal ilişkileri kabul etmiş, bunların dışında kalan özerk alanların ise sivil toplum olduğunu vurgulamıştır. Bu bakış açısına göre sivil toplum, bütün bireysel çıkarların çarpıştığı bir savaş alanı olarak tanımlanmış ve devlete çıkar çatışmalarını önleme görevi verilmiştir (Tamer, 2010: 103).

Tocqueville ise yapmış olduğu çalışmalarda, sivil toplumun eylemlerinin gönüllülük ve ayrıca üyelik esasına dayandığını ve aile ve devlet arasındaki ilişki ve ağları içerdiğini belirtmiştir (Emini, 2013: 44). Ayrıca devletin sınırlandırılabilmesi için sivil toplumun mutlaka olması gerektiği ve sivil toplum örgütlerinin bireyleri devlete karşı koruduğu ve bir anlamda özerkliğin ve özgürlüğün garantisi olduğu vurgusunu yapmıştır (Tamer, 2010: 89).

Sivil toplum esas olarak gönüllü örgütlerden oluşan bir vatandaş topluluğudur. Bu nedenle sivil toplum, doğrudan siyasi bağlılık veya uyum dışında, vatandaşların ortak iyilik için kendi başlarına birlikte çalıştığı, bir dizi kendi kendini yöneten özel kâr amacı gütmeyen kuruluş olarak tanımlanabilir. Sivil toplumun en önemli özelliği, piyasa çıkarları veya devletin zorlaması ile örgütlenmemiş olmalarıdır (Kim, 2004: 78). Sivil toplum kuruluşları toplum içerisinde güçlü bağlara sahiptirler ancak bununla beraber resmi devlet kurumlarına göre daha az özerk bir yapı sergilemektedirler. Ayrıca bu örgütlenmeler hizmet sunumunda üstlenebilecekleri demokratikleştirici rol nedeniyle oldukça önemlidir. Kâr amacı gütmeyen bu toplum örgütleri, yeni işbirlikçi topluluk-devlet ortaklıkları sağlamada da kilit rol oynayabileceklerdir (Warneld, 2001: 190).

Sosyal Sermaye Üreticisi Olarak Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları ve sosyal sermaye alanında Putnam'ın yapmış olduğu çalışmalar oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Putnam, sosyal sermayeyi toplumsal düzeyde değerlendirmiş ve bu nedenle, sivil toplum kuruluşları gibi birleşmelerin, toplumsal refahın ve demokrasinin temeli olarak sosyal sermayeyi göstermiştir (Putnam, 2000: 366).

Putnam ve arkadaşlarının yapmış olduğu, Making Democracy Work: Civic Traditions In Modern Italy isimli çalışmada “Neden bazı demokratik hükümetler başarılı ve diğerleri değildir?” (Putnam, 1994: 1) sorusuna yanıt aramıştır. Çalışmalarda; modern toplumlarda dayanışma, güven gibi demokratik normlar ve demokratik performans gibi konuların önemine dikkat çekilerek sosyal sermaye vurgusu yapılmıştır.

Literatürde konuya ilişkin olarak ikili bir ayırım yapılmış ve sosyal sermaye, kavramı bağlayıcı sosyal sermaye ve köprü kurucu sosyal sermaye kapsamında değerlendirilmiştir (Putnam; 2000: 21-22). Putnam bağlayıcı sosyal sermayeyi “bir şekilde birbirine benzeyen insanlarla oluşturulan bağlar”, köprü kurucu sosyal sermayeyi ise “birbirine benzemeyen, bazı konularda aralarında önemli farklılıklar bulunan insanlarla oluşturulan bağlar” şeklinde ifade etmiştir (Putnam, 2007: 143). Bu açıdan bireylerin sivil toplum kuruluşlarına katılmaları köprü kurucu sosyal sermaye olarak kabul edilmektedir.

Sosyal sermaye ve sivil toplum, sosyal sistemlerin kolektif bir unsuru olduğundan dolayı, bireylere özgü karakteristik bir özellik değil, toplumun bütünü ile ilişkili bir olgudur. Sosyal sermaye ve sivil toplum teorisi bu iki kavram arasındaki ilişkiyi, sosyal sistem içerisinde karmaşık ve dolaylı bir ilişki olarak kabul etmektedir (Newton, 2001: 211).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İnsanların sivil toplum kuruluşlarına katılma nedenlerini Kim, sivil toplum kuruluşlarının sosyal sermaye üretmesine bağlamıştır. Sosyal sermaye, sivil toplum kuruluşlarının önemli bir ürünü olarak kabul edilmektedir. Sosyal sermayenin yaratılması ve yenilenmesi, hemen hemen her demokratik toplumda var olan büyük ve çeşitli gönüllü kuruluşların varlığıyla yakından ilişkilidir. Sivil toplum kuruluşlarına katılımın en önemli yararı; karşılıklılık, vatandaşlık ve sosyal güven normlarını teşvik etmek için sosyal ilişki ağları sağlama kapasiteleridir. Başka bir ifadeyle, sivil toplum kuruluşları sosyal sermayenin önemli kaynaklarıdır (Kim, 2004: 78). Sosyal ağlar açısından zengin donanımına sahip ve sivil toplum kültürü gelişmiş olan toplumlarda, yoksulluk, güvenlik açığı sorunu ile yüzleşme, anlaşmazlıkların çözümü ve/veya yeni birtakım fırsatlardan yararlanma avantajları çok daha yüksek olacaktır (Woolcock, 2001: 67).

Sivil toplum kuruluşları içindeki sosyal faaliyetler, siyasi katılım üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Sivil toplum kuruluşları, bireylere resmi kamusal ortamlarda sosyal faaliyetlerde bulunma fırsatları sağladıkları için siyasi katılımı alakalı hale gelirler. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının olumlu özellikleri, insanları organize kılma yeteneklerine bağlıdır. İnsanların sivil toplum kuruluşlarına katılım derecesini belirleyen, bir toplumun örgütlenme kapasitesidir. Vatandaşların bu faaliyetlere katılımı; toplum inşasında, sosyal sermayenin yaratılmasında, demokratik bir partinin ve piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde işlemesi için hayati önemi olan güven ve karşılıklılık bağları açısından da önemlidir (Kim, 2004: 79). Sosyal sermayenin belki de en önemli unsuru olan güven, toplumdaki sosyal gruplarla ve gönüllü kuruluşlara üyelikle yakından ilişkilidir. Yapılan araştırmalar güven olgusu ile sivil toplum kuruluşlarına üyelik arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Aslında Tocqueville ve Mill'in sosyal teori geleneğine göre de sosyal sermaye ve güven, sivil toplum kuruluşlarını oluşturan ağlarda mevcuttur. Bu kapsamda güven sosyal sermayenin ana bileşenidir ve sosyal sermaye, sosyal bütünleşmenin, ekonomik verimliliğin ve demokratik istikrarın gerekli bir koşuludur (Newton, 2001: 202).

Sivil toplum kuruluşları, hem üyeleri üzerinde içsel bir etkileşime neden olmakta hem de daha geniş alanlara yayılarak olumlu dışsal etkiler ile demokratik yapıdaki hükümetlerin etkinliği ve istikrarına katkı sağlamaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları içerisinde var olan işbirliği ve dayanışma sonucunda kamu ruhunun da aşılacağı belirtilmektedir (Putnam, 1994: 89-90). Böyle bir etkileşim sonucunda toplumun demokrasi anlayışı gelişerek kalkınma üzerinde olumlu birtakım etkiler ortaya çıkabilecektir. Özellikle son yıllarda kalkınma söylemi; demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu kapsamda giderek yaygınlaşan öncül; "*demokrasi kalkınma için iyidir*" şeklindedir. Demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkinin kuvvetlenmesinde ise sosyal sermaye ve sivil toplum kuruluşları oldukça büyük bir öneme sahiptir (Hyden, 1997: 4).

Sosyal sermayenin önemli bir aktörü olarak kabul edilen sivil toplum kuruluşlarına, demokrasi ve kalkınmanın sağlanması için kilit bir rol verilmiştir. Çünkü sosyal sermayesi yüksek olan toplumların daha demokratik ve kalkınmış olduğu, sivil toplum kuruluşlarına katılımın da demokrasi ve kalkınmayı desteklediği ve geliştirdiği düşünülmektedir. Aslında sosyal sermaye, sivil toplum kuruluşlarının varlığını güçlendirirken, sivil toplum kuruluşları da sosyal sermayenin artışı sağlamakta, bu döngüsel etkileşim ise demokrasi ve kalkınma sürecinin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Sosyal sermaye kavramına yönelik ilk önemli çalışma, Hanifan tarafından yapılmış ve özellikle bireysel ilişkileri ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak zamanla kavrama yüklenen anlam değişmiş, bireysel ilişkilerle beraber, toplumsal ilişkilerin de önemli olduğu noktasına vurgu yapılmıştır. Birçok çalışmada toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında; kayıp hakla, görünmez el, toplumsal tutkal olarak isimlendirilen sosyal sermaye kavramı, günümüzde ekonomik gelişmenin, kalkınmanın ve demokrasinin ön koşulu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal sermaye yaklaşımı aslında, birtakım ekonomik düzenlemelerin etkisi ile yalnızlaşan ve bireysel hareket eden insanların sergiledikleri davranışların ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda ortaya çıkarmış olduğu yıkıcı etkilere bir çözüm aracı olarak görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının etkin ve güçlü olması ise demokrasi ve kalkınmanın göstergeleri arasında kabul edilmiştir. Başlangıçta devlet ile aynı anlamda kullanılan sivil toplum, zamanla devletten bağımsız ve demokrasinin gelişimi için önemli aktörler olarak kabul edilmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları; vatandaşlık bilincinin geliştirilmesinde, üyeleri arasındaki iletişimin artması ile iletişim ağlarının güçlenmesinde, birtakım sosyal normların oluşmasında oldukça büyük roller üstlenmişlerdir. Yönetim anlayışında ortaya çıkan değişimlerle beraber sivil toplum kuruluşlarına yüklenen görevlerde artmış ve birçok gelişmiş ülkede bu kuruluşların etki alanı da artış göstermiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının, sosyal sermayenin arttırılmasındaki önemi oldukça açıktır. Bu nedenle güçlü sivil toplum kuruluşlarının varlığı, sosyal sermayenin artışı ve güçlenmesi açısından önemlidir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu kuruluşlardan beklenen olumlu etkiler, demokratik sistem anlayışı içerisinde oluşmuş ve demokratik anlayışın yansımaları bünyesinde barındıran sivil toplum kuruluşları ile mümkün olacaktır. Aksi takdirde baskıcı rejimlerden ve bu baskıyı destekleyen sivil toplum kuruluşlarından, beklenen faydanın ve pozitif sosyal sermayenin sağlanması mümkün değildir.

KAYNAKLAR

- Alp, A., Adıgüzel, V. (2019). Bir "barış" konsepti olarak sivil toplum ve devlet ilişkisi. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2, Özel Sayı, 37-48.
- Aydemir, M. A. (2011). Sosyal sermaye. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Emini, F.T. (2013). Sivil toplum kuruluşlarının politika belirleme sürecindeki rolü: TÜSİAD örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 43-56.
- Field, J. (2008). Social capital. Abingdon: Routledge.
- Fukuyama, F. (2000). Social capital and civil society. IMF Working Paper, 1-18.
- Hanifan, L. J. (1916). The rural school community center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, 130-138.
- Hyden, G. (1997). Civil society, social capital, and development: Dissection of a complex discourse. *Studies in Comparative International Development*, 32(3), 1-28.
- Kıyat, B. D. (2018). Sosyal sermayenin kurum kimliğindeki önemi üzerine bir inceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 131-146.
- Kim, Inchoon (2004). Voluntary associations, social capital, and civil society in comparative perspective: South Korea and Sweden. *Global Economic Review*, 33(4), 75-96.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-2014.
- Putnam, R. D., Leonardi R., Nanetti, R. (1994). Making democracy work: Civic Traditions In Modern Italy. Princeton: Princeton Universty Press.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community, New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Putnam, R.D. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty- first century. The 2006 johan skytte prize lecture. *Scandinavian Political Studies*, 30, 137-174.
- Sobel, J. (2002). Can we trust social capital?. *Journal of Economic Literature*, 40, 139-154.
- Tamer, M. G. (2010). Tarihsel süreçte sivil toplum. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 89-105.
- Tüysüz, N. (2011). Sosyal sermayenin ekonomik gelişme açısından önemi ve sosyal sermaye endeksinin hesaplanması. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Wallis, J., & Dollery, B. (2002). Local government capacity and social capital. University of Otago Economics Discussion Papers, No. 0207, 1-15.
- Warneld, M. (2001). Building social capital: The role of local government. *Journal of Socio-Economics*, 30, 187–192.
- Woodhouse, A. (2006). Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22, 83–94.
- Woolcock, M., (2001). The place of social capital in understanding social and economic outcomes, the contribution of human and social capital to sustained economic growth and well-being. International Symposium Report, Human Resources Development, Canada (HRDC)and OECD, Chapter 5, 65-88.

Türkiye’de Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları Algısı: Bandırma Örneği*

Prof. Dr. H. Yunus TAŞ¹

Öğr. Gör. Ömer Faruk ÖZEL²

ÖZET

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, devlet toplumun ulusal ve yerel düzeydeki sorunlarını çözmek konusunda iktidarı elinde bulunduran kesimin stratejileri doğrultusunda hareket etmek mecburiyetinde kalmaktadır. Bu nedenle iktidar gücünü elinde bulunduran grup ve onlara destek veren gruplar istediğini ulusal ve yerel düzeyde rahatlıkla elde edebilmekteyken diğer kitlelerin isteklerinin yerine getirilmesi hususunda daha isteksiz bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları, demokratik toplumların yönetim sürecinde aktif rol oynayan en önemli sivil inisiyatiflerdir. Toplumların sosyal yapıları içerisinde karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek üzere organize olan sivil toplum kuruluşlarının, kurumsal ve bireysel hayırseverlik faaliyetlerine katkıları ve insanların bu kuruluşlarla ilgili algıları önemli bir tartışma konusudur.

Bu çalışmada, Bandırma ilçesinde yaşayan insanların vakıflar, dernekler gibi sivil toplum kuruluşlarına ve bu kuruluşların faaliyetlerine bakış açılarını değerlendirmek ve bağış yapma tercihlerinin saptanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, kişilerin ihtiyaç sahiplerine bağış ve yardımlarını, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla veya kendileri doğrudan ulaştırma kanallarından hangisini tercih edecekleri konusu incelenmiştir. Ayrıca, kişilerin hem tanımadıkları insanlara olan güven duyguları, hem de devlet politikalarının belirlenmesinde sivil toplum kuruluşlarının etkilerinin olup olmadığına dair vatandaşların algısı incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, hayırseverlik, toplumsal güven

JEL Kodu: Z10

---

* Bu çalışma “Türkiye’de Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları Ve Hayırseverlik Algısı: Bandırma Örneği” isimli Yüksek Lisans Tezi Esas Alınarak Hazırlanmıştır.

¹ Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi Bölümü, Yalova/ TÜRKİYE - tasyunus@hotmail.com

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Bandırma TÜRKİYE – oozel@bandirma.edu.tr

Civil Institutions Perceptions of People in Turkey: Example of Bandırma

Prof. Dr. H. Yunus TAŞ¹

Öğr. Gör. Ömer Faruk ÖZEL²

ABSTRACT

In developed and developing countries, the state is obliged to act in line with the strategies of the government holding the power to solve the problems of society at national and local level. For this reason, the group that holds the power and the groups that support them can easily get what they want at the national and local level, while a more reluctant image emerges in fulfilling the wishes of the other masses. In this context, civil society organizations are the most important civil initiatives that play an active role in the management process of democratic societies. The contribution of non-governmental organizations, which are organized to provide solutions to the problems faced by societies within their social structures, to the corporate and individual charity activities and the perceptions of people about these organizations is an important topic of discussion.

In this study, it is aimed to evaluate the perspectives of the people living in Bandırma district to non-governmental organizations such as foundations and associations and their activities and to determine their donation preferences. In this context, the issue of whether people would prefer their donations and grants to those in need through non-governmental organizations or directly by themselves is examined. In addition, individuals' trust in people they do not know, as well as the perception of the effects of civil society organizations on the determination of government policies were examined.

Keywords: civil society organizations, philanthropy, social trust

JEL Code: Z10

---

* Bu Çalışma “Türkiye’de Vatandaşların Sivil Toplum Kuruluşları Ve Hayırseverlik Algısı: Bandırma Örneği” İsimli Yüksek Lisans Tezi Esas Alınarak Hazırlanmıştır.

¹ Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi Bölümü, Yalova/ TÜRKİYE - tasyunus@hotmail.com

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Erdek MYO, Bandırma TÜRKİYE – oozel@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Demokratik toplumlarda devlet toplumun bölgesel ve yerel düzeydeki sorunlarını çözmek konusunda iktidarı elinde bulunduran kesimin talep ve istekleri doğrultusunda hareket etmek durumundadır. Bu noktada iktidar gücünü elinde bulunduran grup ve onlara destek veren kitleler istediğini hem ulusal hem yerel düzeyde rahatlıkla elde edebilmektedirken diğer kesimlerin taleplerinin yerine getirilmesi noktasında daha isteksiz bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerle ötürü sivil toplum kuruluşları, demokratik toplumların yönetim sürecinde aktif olan en önemli kurumlardır denilebilir. Toplumların sosyal yapıları içerisinde karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek üzere organize olan ve oldukça geniş bir çalışma alanına sahip sivil toplum kuruluşlarının gelirin adil paylaşımına yönelik çalışmaları, kurumsal ve bireysel hayırseverlik faaliyetlerine katkıları ve insanların bu kuruluşlarla olan ilişkileri önemli bir tartışma konusudur.

Özellikle toplumların sosyal sermaye yapılarını oluşturan kişilerin birinci dereceden akraba ve tanışıklığı olmayan insanlara olan güven duyguları birlikte iş yapabilmek kabiliyetleri ile doğru orantılı bir husus olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda insanların birbirlerine olan güven duygularının derecesi, yoksullara yardımda bulunma görevinin devletin mi yoksa tüm vatandaşların görevi mi olduğuna dair düşünceleri önem arz etmektedir. İnsanlar bağış ve yardımlarını ihtiyaç sahiplerine kendileri doğrudan mı yahut bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla mı ulaştırmak istemektedirler. Bu bağlamda kişilerin tercih ettikleri yardım yapma davranışını hangi nedenlere dayandırmakta olduklarının bilinmesinin sivil toplum kuruluşlarının organize olmaları ve toplumda daha geniş kitlelere ulaşabilmelerine bir ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu alımda sivil toplum kavramının tarihsel gelişimi, sivil toplum kuruluşlarının tanımları ve sivil toplum kuruluşlarının dünyadaki gelişimleri, hayırseverlik kavramının tanımı, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi, günümüzde işleyiş biçimleri, sivil toplum kuruluşlarının işlevleri, sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme biçimleri incelenmiştir. Sonuç olarak yapılan araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, sınırlılıkların, yöntemi, ve veri toplama süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir. Daha sonra araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İnsanların yerleşik hayata geçişi ile birlikte toplumların yaşanabilir bir hayat sürdürebilmeleri için bir takım kural ve kurumların gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaç neticesinde ortaya çıkan devlet yapılarının tarihsel gelişimi ve insan popülasyonunun artması sonucu mevcut yapılar toplumların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiştir.

Bazı alanlarda merkezleşen ve belirli noktalarda toplanan yönetim merkezleri, toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayamamaya başlarken, diğer yandan toplumun bir kısmının eline geçen devlet yönetimleri ile toplumun geri kalanın çıkarları çatışır hale gelmiş ve bu durum bir toplum içerisinde

farklı ve nispeten daha küçük toplumsal yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bölümde Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve bu kurumlarda çalışma şekilleri ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

Sivil Toplum Kavramı ve Tanımı

Türkçeye Batı dillerinden geçen ve kelime anlamı olarak “askeri ile ilişkisi olmayan veya üniformalı olmayan” anlamına gelen “sivil (civil-zivil)” kelimesinin, etimolojik olarak ise medeni ve medeniyet kavramlarının karşılığına denk gelmektedir (Yaman, 2015:18). Kelimenin etnik kökenine bakıldığında, sözlük anlamı olarak Latince de görgü kurallarını iyi bilen anlamında kullanılan “kibar ve nazik” anlamlarının dışında “devlete ve yurttaşlara ait” anlamında kullanıldığı (Kabağaç ve Alova, 1995:89) görülmektedir (Yaman, 2015:18).

Yurttaşlar toplumunu (society of citizens) ifade eden sivil toplum (Bryant, 1993:399), devlet otoritesinin dışında olan, ekonomik ve toplumsal alanı niteleyen; kendisine özgü ilke ve kurallara göre biçimlenen ve işleyen bağımsız özerk alanları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Başka bir ifade ile sivil toplum, bireylerin ve bu bireylerin oluşturduğu grupların, kendi alanlarını düzenlemelerini içermektedir (Aktan ve Dinleyici, 2006:65; Yaman, 2015:19).

“Sivil toplum, devlet-toplum” ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık açısından görülmesiyle ilgili bir analitik kavramdır. Bu yaklaşım, devletin toplumdan ayrı bir yerde durması gerektiğini ifade etmektedir” (Erdoğan, 1998:6). Bu noktada sivil toplum, kendisine has dinamik bir gelişmeyi veya ilkeyi, karar alma ve sorunları çözme yöntemleri anlamında kurumlaşmış yapıları bulunan, devletten bağımsız bir toplumsal alanın var olma imkânıdır (Yaman, 2015:19).

Sivil Toplum Kuruluşları ve Tanımı

Sivil toplum kuruluşlarının sayısal ve niteliksel olarak giderek artması bütün dünyada liberal politikaların benimsenmesiyle ilişkilendirilmekle birlikte sivil toplum kuruluşu terimiyle hangi örgütlerin STK kapsamına dâhil edilip edilmeyeceği kısmi literatürün en tartışmalı alanını oluşturmaktadır. STK kavramı sivil toplum alanında faaliyet gösteren çok sayıda örgütü tanımlayıcı nitelikte kullanılmaktadır (Çabuk, 2015:7).

STK tanımlanması ile ilgili; ilk olarak gönüllü kuruluşları çağrıştıracak şekilde birçok tanım yapılmış olsa da tek bir STK tanımına ulaşamamıştır. STK kavramının kökenine bakıldığında İngilizce veya Fransızca’da kullanılan “nongovernmental” terimi bulunmaktadır. Kullanılan bu terimin tam olarak Türkçe karşılığı olmaması ve de “hükümet” kavramının “governmental” kavramı karşısında kısıt bir anlama sahip olması sebebi ile bir kavram karmaşası ortaya çıkmaktadır.

“Nongovernmental” terimi negatif bir terim olup dolayısı ile bir kuruluşun ne olduğundan daha çok ne olmadığını belirtmekte yani herhangi bir özellik ortaya koymamaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlarında negatiflikten çok daha çok pozitif bir belirlemeye sahip olmalarından dolayı kavramın çözümlenmesinde pek yardımcı olmamaktadır (Kuçuradi, 1998:24; Seyfi, 2016:10).

STK'lara getirilen tanımlara bakıldığında genel olarak gönüllü teşekküller, gönüllü organizasyonlar ve hatta üçüncü sektör şeklinde ifade edildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra “hayır sektörü ifadesi” STK için bir alt faaliyet alanı olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte birçok STK kâr amaçsız gönüllü teşekküller olarak görülmekteyken bir hayır kurumu olarak görülmemektedir. Örneğin Kuzey İrlanda ile İskoçya’da resmi resmîyette STK’lar hayır kurumu olarak görülmemektedir. Yine STK’lar “üçüncü sektör” olarak da tanımlanmakta ancak bu ifade STK’ların nitelikleri hakkında herhangi bir fikir vermemekle birlikte çok sık olmasa da “bağımsız sektör” şeklindeki kullanım ise olan tüm bağımsız kuruluşları içine alacak şekilde geniş bir ifadedir (Courtney, 2002:37; Başpınar, 2016:15).

STK'lar akademik olarak tanımlanırken genellikle bağımsızlıkları bilhassa devlet karşısındaki özerk yapıları öne çıkarılmaktadır. (2005) STK'ları; hükümetin dışında, politik olarak tarafsız, kâr amacı gütmeyen, gönüllülük esasına göre çalışan ve bağımsız bir teşekkül olarak tanımlanmışlardır. Yine (Gory, 2008:1), STK'ların bağımsızlığının bir diğer ifadesi de kendi kendini yöneten (self-governing) kavramını birçok araştırmacının kullandıklarını ifade etmiştir. STK'ların devlet karşısındaki özerk yapılarından hareketle ifade edilen bağımsızlıklarının yanı sıra üç özelliğinden daha mevcuttur: siyasi partilerinkine benzer bir yapılanmaya sahip olmamaları, kâr amaçsız olmaları ve suç örgütü şeklinde bir nitelik taşımamalarıdır (Willets, 2001:4; Başpınar, 2016:11-16).

Hayırseverlik (Philantropy)

Hayırseverlik kavramının farklı dil, din ve kültürlerdeki karşılıklarını incelemek dilimizdeki kullanım alanı ve kapsamı hakkında daha geniş bir perspektif sunacaktır. Arapça sadaka kelimesi İbranice "sedaka" kelimesi ile aynı kökten gelmekte olup hak, "imtiyaz," "bağış" veya "hediye" manalarına gelmesiyle birlikte hayır yapma veya sadaka verme anlamlarını da içermektedir. M.Ö. 6. Yüzyılda kelimenin İbranicesi "bir Yahudi'nin yoksula vermesi gereken sadaka" anlamında kullanılmaya başlamıştır. Dini ve ahlaki planda hayırseverliğin değerlendirilmesi ile dilbilimcilerin ifadeleri arasında benzerliklerin tezahür ettiği hususu dikkat çekmektedir. Bütün bu değerlendirme alanları iki tarafın durumuna göre şekillenmektedir. Yani bir tarafta hayır sahibinin durumu göz önüne alınarak yapılan değerlendirmeler diğer yanda ise hayırdan yararlananların durumları doğrultusunda yapılan değerlendirmelerdir.

Hayırseverlik, yardım ile sınırlandırılmaktan ziyade insanların hayat standartlarını yükseltmek, kültürel gelişimlerine katkı sağlamak gayesiyle çalışmalar yapan kurumları ve bireysel bağışçıları kapsamaktadır. Burada her ne kadar kurumsal hayırseverlik gündeme geliyor olsa da sivil toplum kuruluşlarına özel işletmelerce yapılan aynı ve nakdi yardımların mahiyeti ve biçimi üzerinde ayrı tanımlamaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Cumhuriyet Döneminde STK'ların Gelişimi

Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlayan süreç geliştirmekte olan ülkelerdeki kalkınma ve milli kimlik politikalarıyla benzer özellikler göstermiştir. Geliştirmekte olan diğer ülkeler gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli bir unsur olarak siyaseti ve yönetimi anlama konusunda kalkınma ideolojisi göze çarpmaktadır.

İşçilere sendikalaşma hakkı Cumhuriyet döneminin ilk anayasasında verilmiştir. Yine aynı 1924 Anayasası'nın 70. ve 79. Maddeleriyle de toplantı yapma ve dernek kurma haklarına yer verilmiştir. Cumhuriyet dönemi ilk Cemiyetler Kanunu sınırlandırıcı bir örgütlenme anlayışıyla hazırlanmıştır (Alkan, 1998a:57). Avrupa'da 1930 yılından itibaren gelişen faşizmin etkisiyle de STK'lar sıkı bir denetim altında tutulmuşlar ve sayılarının azaltılması için de çalışmalar yapılmıştır.

Dernekleşmelerin hızlanması 1950 sonrası daha da belirgin olarak görülmeye başlanmış olup bunun nedenleri olarak da toplumsal hareketliliğin ve uzmanlaşmanın artması, siyasal katılımın yaygınlaşması gösterilebilir (Gönel, 1998:4). Bu yıllarda köylerden büyük kentlere yoğun bir göç başlamış olup, 1960'lı yıllardan itibaren hemşericilik ya da mahalli düzeyde bağlılık dernekleri ortaya çıkmıştır (Yücekök, 1998b:192; Tuncel, 2010:39).

1960'ların başında yeni ve liberal bir anayasa Türklerin ilk kez demokratik siyasal yaşama katılmalarına izin veren anlayışı getirdi. Sendikalara grev hakkı verilirken, sosyalistlerin siyasal parti kurmalarına ve toplumsal konularda eleştiriler yapmalarına bu dönemde izin verildi. Bütün bu uygulamalar Türk toplumunda o dönem için alışılmamış farklı ve yeni uygulamalardı (Ahmad, 1995:20).

Türk toplumu 1980 askeri darbesi ile siyasetten uzaklaşma sürecine sokuldu ve devlet, toplumun hemen her alanını otoriter bir biçimde kendi kontrolü altına aldı. Yönetimi ele geçiren askeri vesayet, sendika ve siyasi partilerin faaliyetlerini, aşırı kutuplaşma ve siyasallaşmanın sorumlusu olarak gördüğü için yasaklamıştır. Aynı şekilde sivil toplum, üniversiteler, basın- yayın, meslek kuruluşları vb. örgütlenmeler üzerindeki merkezi yönetimin etkinliğini ve denetimini artırıcı düzenlemeler yapma yoluna gidilmiştir (Tosun, 2001: 301,307; Tuncel, 2010:42).

1990 yılından sonra kurulan STK'ların sayısal olarak fazla olması, AB üyeliği ihtimalinin güçlü olması, hukuk sisteminde gerçekleştirilen reformlara ve şehirleşme ve sanayileşmeye bağlı ülke içi nüfus hareketlerinin yüksekliğine bağlı olduğu düşünülmektedir.

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, devletin STK'lara yönelik anlayışında bir yumuşama meydana gelmiştir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsünü kazandığı 1999 yılından sonra, üyeliğin gerçekleşme ihtimalinin belirmesi ve Kopenhag Kriterlerinin titiz bir şekilde gözlenmeye başlanmasıyla STK'ların özgürlükleri artmıştır.

Avrupa Birliği ile görüşmelerin bir düzene girmiş olması, ortak paydada hareket etmelerini sağladığından her tür görüşteki STK'lar ortak konularda diyaloga girebilecek ve çalışabilecek konuma gelmişlerdir. Bu şekilde ortak hareket etmeleri ülkedeki sivil toplum tabanını da genişletmiştir.

Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Sivil toplum kuruluşları, gönüllü veya deneyimli insan gücünü kullanarak, toplumda genel anlamda bir kamu baskısı oluştururlar. Eğitimi de etkili bir şekilde kullanıp, bireylerin bilinç ve davranışlarının geliştirilmesi ve belirli hizmetleri yerine getirme gibi bazı sorumluluklar üstlenirler (Velioğlu, 2009:45; Yıldırımçakar, 2018:55).

Ekonomik İşlevleri: Günümüzde STK'lar ekonomik bakımdan oldukça önemli bir güç haline gelmişlerdir. Bu ağırlıklarından dolayı denetim bakımından önemli rollere sahip olduklarından doğrudan veya dolaylı olarak rekabetin artmasına ve ekonominin büyümesine katkı sunmaktadırlar. Sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinin verilmesinde doğrudan katkıları vardır. STK'lar, dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesine yardımcı olurlar. Ekonomik yönden avantajlarını faaliyet yaptıkları alanın yerel düzeyde kalkınmasında kullanarak ulusal ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlamaktadırlar (Denli, 2018:63).

Siyasal İşlevleri: STK'ların en önemli işlevlerinden bir tanesi de, siyasi iktidara nüfuz etmektir. STK'ların varlığı, bireyleri otoritenin baskısına karşı korumakta ve özgürlükleri konusunda güvence oluşturmaktadır (Taylor, 1990:111). Böylece siyasetin toplumun lehine işlemesine katkı sağlarlar.

Sivil toplum kuruluşlarının siyasal işlevleri olarak toplumsal değişim ve gelişimi sağlamak olarak gösterilebilir. Kamu politikalarının şekillendirilmesinde lobi faaliyetlerinde bulunabilirler. Bunu yaparken çoğunluğun lehine baskı grubu oluşturup eğilim belirleme etkisinde davranırlar. Bu şekilde kamuoyunun beklentilerinin siyasi iktidara nüfuz etmesi anlamında önemli bir etkiye sahip olabilirler (Cılızoğlu ve Karagöz, 2007:13).

Sivil toplum örgütlerinin siyasal işlevlerinin önemli bir alt başlığı demokrasi sivil toplum ilişkisidir. Sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin sınırlarında, siyasal alan ile kamusal alan arasındaki etkileşim de rol oynamaktadır. Vatandaşlar arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkiler, Batı'daki gelişim süreci içerisinde sivil ya da özel hukukun temelini oluştururken kamu yönetimi de bu sivil taban üzerine inşa edilmiştir. Sivil toplum ile demokrasi arasındaki bağı anlayabilmek için hem devlet merkezli hem de toplum merkezli bir analize ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplum kavramını "devlet" ile birlikte ya da

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

karşıt olarak kullanma, sosyal iktidarın sorunlarına ve demokrasi tartışmalarına sivil toplumunda katılmasını sağlar. Devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin incelenmesi ile doğrudan demokrasi ile ilgili oluşan sorunların çözümleri de ortaya çıkar (Küçükömer, 1994:133).

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINDA HAYİRSEVERLİK

Toplumsal yaşam içerisinde insanların imkân ve yetenekleri birbirlerine kıyasla farklılık göstermektedir. Zayıf insanlar olduğu gibi güçlü insanlar her zaman diliminde her toplum türünde vardır. Toplumun düzenli bir birliktelik içerisinde, huzurlu bir yaşam alanına sahip olması için sosyal dengenin sağlanması gerekmektedir. Güçlü ve zayıflar arasında kurulacak dengenin en önemli unsuru hayırseverlik ve yardımlaşmadır.

İnsanlar, tarih boyunca toplum içerisindeki yoksul ve sakatlar gibi muhtaç durumdaki kişilere yardımda bulunmuşlardır. İnsanların ortak özelliklerinden bir tanesi de verme güdüsüdür. Ancak verme güdüsünün eyleme dönüşmesi farklı kültürlerde farklı yansımalar olarak görülmektedir. Bu bağlamda Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık kendilerine has hayırseverlik kurumlarını tesis etmişlerdir.

Günümüzde sosyal sorumluluk faaliyetlerinin kurumsallaştığı organizasyonlar sivil toplum kuruluşları adı altında çalışmaktadırlar. UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından hazırlanan bir raporda da Türkiye'de işletmelerin hayırseverlik faaliyetlerinin eğitim ve sağlık alanında yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Kahveci, 2016:172).

Türkler'de Hayırseverlik

Kişinin bireysel faydalarını öne çıkaran veya toplumsal fayda ve mutluluk prensiplerine göre hareket eden iki farklı model sosyal psikolojinin çalışma sahasında öne çıkmaktadır.

Kişisel menfaatleri merkeze alan toplum modelinde kişiler, kendileri haricinde fedakârlık düşüncesine sahip değildirler, ikinci modelde ise daha iyi bir yaşam alanı oluşturabilmek için toplumsal fayda üretmek, yardımseverliği teşvik etmek, kişisel menfaatler yerine başkalarının faydasına çalışmak gibi özgeci tutum ve davranışları benimseyerek toplumsal mutluluğu öne çıkarmayı hedefleyen birey toplum içindir anlayışı kabul edilmektedir (Akyüz, 2001:255; Özden, 2003:347). Hofstede (1980), kişisel menfaatlerin toplumsal çıkarların önüne geçtiği toplumları bireyci, toplumsal menfaatleri kişisel çıkarlardan önünde tutan toplumları da kolektivist olarak tanımlamaktadır. Kolektivist toplumlarda kişiler hesap verebileceği şekilde davranmayı önemsemektedirler (Yalçın ve Erçen, 2004:206). Bu bağlamda Türk toplumu da kolektivist toplumlar arasındadır. Türklerin yaşam biçimlerinde hayırseverlik, önemli bir yer tutmakta ve hayırseverlik faaliyetlerinin icra eden sosyal kurumlara Türk tarihinde sıkça rastlanılmaktadır (Arslan, 2015:20).

başlanmıştır.

Osmanlı'da vakıf sistemi, her vakfın üç ana unsuru üzerine bina edilmesi şeklindedir. Bu unsurlar: Bağış, bağışın sürekliliği ile oluşan gelir ve amacın belirlenmesi, ki bu amaç kültür, sağlık, eğitim gibi alanlara yönelik olabilir. Osmanlı'da, vakıflar temelde İslam'ın bir öğretisi olarak kurmuşlardır. Bu öğretisi Hz. Peygamber'in "Sevab Ba'del Mevt" olarak bilinen hadisine dayanmaktadır. Hadis'e göre "Müslüman hayatta üç şeyi başarırsa öldükten sonra sevap kazanır: insanlara yararlı bilgi, arkasından dua eden dini bütün çocuklar ve süre giden hayırseverlik". Vakıfların üç koşulu da yerine getirdiği söylenmektedir (Çizakça, 2006:23).

Vakıf kurmak bir huzur bulmak, kurtuluşa ermek üzere bir araç olarak görülmüş ve insanları sosyal ihtiyaçların karşılanması için farklı alanlarda hizmet veren vakıfların kurmalarına yöneltmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Osmanlı'da bir diğer vakıf kurma sebebi de mülkiyet haklarını korumaktır. Son olarak, prestij sahibi olmanın da diğer bir önemli etken olduğu ifade edilebilir (Kahveci, 2016:170).

Ahilik

Ahilik, 13. yüzyılda Ahi Evran tarafından, Anadolu halkının refahı, sosyal yardımlaşma ve dayanışması, sosyal güvenliği, birlik ve beraberliğinin sağlanması vb. konulardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur (Çağatay, 1989:50; Ekinci, 2008:62). Ahilik kişilerin gündelik yaşam alanlarının tamamını kuşatan, toplumun temel dinamiklerini ve toplumsal normları, özgün yöntemler geliştirerek ve eğitim ile aktarma yolunu tercih eden, toplumu kaynaştıran ve dayanışmacı bir kültürün ürünüdür (Turan ve Gümüş, 2015:598; Kart 2017:46).

Ahiliğin teşkilatlanması kuruluşundan itibaren Anadolu coğrafyası başta olmak üzere Balkanlar ve Orta Doğu'daki yaşam alanlarında insanların birlik ve beraberliğini sağlamak üzere halkın maddi ve manevi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere teşkilatlanmıştır. Ahiliğin Türk kültürünün özünde barındırmakta olduğu teşkilatçılık, cömertlik, dayanışmacılık özellikleri nedeniyle Osmanlı coğrafyasının tamamına yayılabildiği düşünülmektedir. Kur'an ve sünnet uygulamalarında ortaya çıkan fütüvvet ruhu, Anadolu topraklarındaki Türk kültürünün birleştiriciliğiyle Ahiliğin meydana gelmesini sağlamıştır (Ceylan, 2013:30; Malkoç, 2016:13).

Ahiliğin İlkeleri

Tarihsel süreç içerisinde iş hayatındaki uygulamalardan ortaya çıkmış olduğu gözlemlenen ahilik ilkeleri aşağıdaki başlıklar halinde özetlenebilmektedir.

- Kendi ihtiyacı olduğu halde başkalarına verebilmek
- Öfke anında sakin davranabilmek
- Yenilen taraf olduğunda yenilen tarafı affetmek
- Çalışmayı, el emeğini kutsal bir yaşam ilkesi olarak kabul etmek
- İnsanlığa sevgi ve yardım duygusu ile yaklaşmak, uygulamak
- Devleti güçlü kılmak üzere kardeşlik hukuku ve dayanışması ile asker, yönetici, emekçi ve esnafı birleştirmek
- Sömürücü ve egemenlik iddiasındaki güçler karşısında halkçı ve milliyetçi bir bilinçle, çalışan her kesimden halkın çıkarlarını savunmak
- Kendine sığınanlardan, Müslüman, Hristiyan, suçlu-suçsuz kim olduğuna bakmaksızın sanat-zanaat öğretmek ve yabancıları ağırlamak (Nasır, 2002:10).

Lonca Teşkilatları

Osmanlı'da oda manasında kullanılan lonca kavramı İtalyanca loggia kelimesinden türemiştir. Doğu ülkeleri ile ticari faaliyetlerinde gerileme yaşan Osmanlı Devleti İtalyan ticaret merkezlerinde iş yapmaya başlamış ve bu sebeple lonca kavramı iş yaşamına dâhil olduğu kabul edilmektedir. Hammaddelerin ihtiyaç duyanlara verildiği yeri tanımlamak üzere kullanılmaya başlayan lonca tabiri zaman içinde esnaf birliklerine üye olan iş insanlarının toplandığı özel mekanlar için, sonraki zamanlarda ise bu birlikleri ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır. Başlangıcı itibarıyla tarikat anlayışı ve ekonomik özellikleri bir araya getirmekte olan bu kurum zamanla değişime uğrayarak bir meslek kuruluşuna dönüşmüştür (Şener, 1991:373).

Faaliyet alanlarındaki iş kolunun alt birimlerinde mal ve hizmetlerin çeşit ve özelliklerine göre örgütlenmekte olan esnaf birliklerinin çatısı altında belirli bir bölge içerisinde üretilmekte olan her çeşit mal ve hizmet için farklı bir birlik oluşturuluyordu (Cipolla, 1981:29). Üretim aşamasındaki farklılıklardan kaynaklanan mal ve hizmetlerin ayrı özelliklere sahip olması bu ayrımın önemli bir unsuru

oluyordu. Hammaddeden üretim sürecinin son bulmasına kadar olan bütün aşamalar için ayrı esnaf birlikleri faaliyet gösteriyordu (Kal'a, 1995:426).

Kalabalık aileler, sıkı akrabalık ve komşuluk ilişkileri ile biçimlenen geleneksel desteklerin yanı sıra dinsel yardımlara göre de Loncaların üstlendiği sosyal güvenlik fonksiyonu ve hayırseverlik uygulamaları kurumsallaşmış bir görüntüye sahip olduğu söylenilebilir (Makal, 1997:214; Güvercin, 2004:91; Makal, 2016:93). Loncaların sosyal güvenlik fonksiyonları ve/veya hayırseverlik uygulamaları doğrultusunda teavün sandığından, ihtiyaç duyan esnaf ve diğer esnaf sandıklarına borç verilebilir, ustalık belgesini elde eden ve ilk defa iş kuracak olanlara sermaye sağlanabilirdi (Evren, 1999:12; Akça, 2004:216). Sandık dışında Lonca üyelerinin herhangi bir yerden borç alması ayıp olarak kabul edilmesi bir tarafa yasaklanmış bir davranıştır (Büyükboyacı, 1986:168; Şenocak, 2009:423; Şişman, 2017:4).

TÜRKİYE'DE VATANDAŞLARIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE HAYIRSEVERLİK ALGISI: BANDIRMA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Bu bölümde, Türkiye'de vatandaşların sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlik algılarına yönelik tutum ve davranışları analiz edilmiştir. Bu süreçte araştırmada, TÜSEV tarafından yapılmış olan "Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik" başlıklı araştırma raporu verileri ile Bandırma ilçesinde yaşayan vatandaşların sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlik algıları karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın Konusu ve Önemi

Günümüzde sivil toplum kuruluşları, toplumsal fayda üretme hususunda hedefe ulaşmak için, devlet ve özel sektöre nazaran daha serbest ve daha hızlı bir görünüm arz etmektedir. Demokratik sistem içerisinde hızlı yapılanabilen bu kurum ve kuruluşların hayırseverlik alanında gösterdikleri faaliyetlerin, hitap ettikleri kitleler tarafından bilinçli bir şekilde kabullenilip kabullenilmedikleri tartışılmaya değerdir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının temel faaliyetlerinden biri olan bireysel hayırseverlik ile ilgili fazla sayıda araştırma yapılmamış olması konunun önemini arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; Balıkesir ili, Bandırma ilçesinde yaşayan vatandaşların sivil toplum kuruluşları ve hayırseverlik faaliyetlerine dair algılarını ortaya koyabilmektir. Bununla ilgili olarak hayırseverlik faaliyetlerini gerçekleştiren vatandaşların bu faaliyetleri bireysel olarak mı yoksa bir kurum aracılığı ile mi gerçekleştirmek istedikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Ayrıca vatandaşların demografik özellikleri ile hayırseverlik tutumları arasındaki ilişki olup olmadığı da araştırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

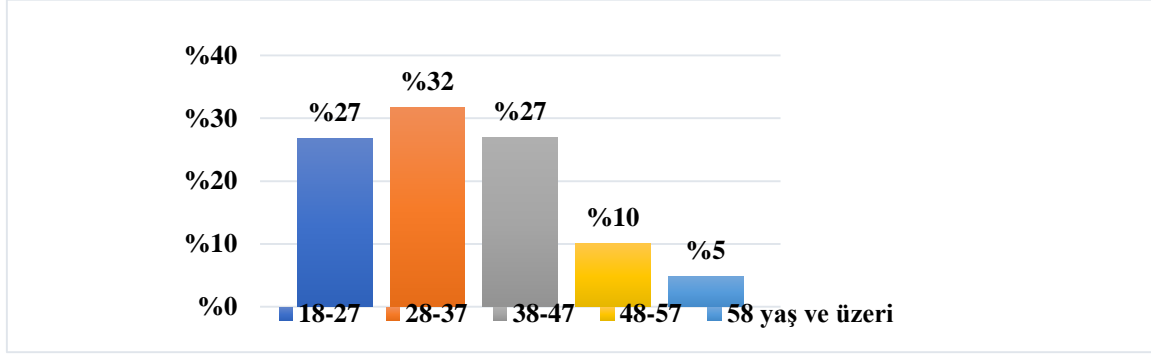
Araştırma verilerinin analiz edilmesinde SPSS 23.0 istatistiksel programı kullanılmıştır. Araştırmada öncelik olarak anket verilerinin girişi sağlanmıştır. Veri girişinin ardından, ankete katılanların verdikleri cevapları rakamsal ve yüzdesel dağılımlarının (sıklık dağılımı – frequency) tespit edilebilmesi açısından frekans tabloları oluşturulmuş ve frekans analizi yapılmıştır. Frekans analizi ile anket sorularına verilen cevapların açık ve net bir şekilde açıklanabilmesine yardımcı olunmuştur. Daha sonra değişkenler arasındaki ilişkilerin var olup olmadığının anlaşılmasında yararlı bir yöntem olan "ki-kare analiz yöntemi" uygulanmıştır. İki ya da daha fazla sınıflı iki nitel değişken arasında bağımsızlık olup

Araştırma Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma sonucunda elde edilen verilerden yola çıkılarak örnekleme ilişkin kişisel bilgiler ve anket formunda yer alan değişkenlere ilişkin bulgular ortaya konulmuş ve

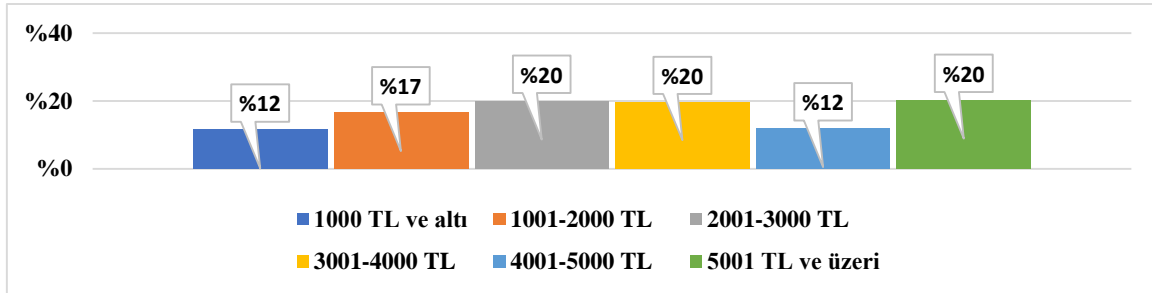
yorumlanmıştır. İlk olarak örneklem ve değişkenler arası ilişkiler analiz edilerek araştırma kapsamında önceden belirlenen hipotezler test edilmiştir.

Şekil 1. Ankete Katılanların Yaş Aralığına Göre Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde katılımcıların %27'si (n=95) 18-27 yaş, %32'si (n=80) 28-37 yaş; %27'si (n=80) 38-47 yaş, %10'u (n=30) 48-57 yaş, %5'i (n=14) ise 58 yaş ve üzerindedir. Şekil 3'ten de görüleceği üzere ankete katılan katılımcıların yaklaşık %86'sı genç ve orta yaş grubunu oluşturmaktadır.

Şekil 2. Ankete Katılanların Aylık Gelir Düzeyi Dağılımı

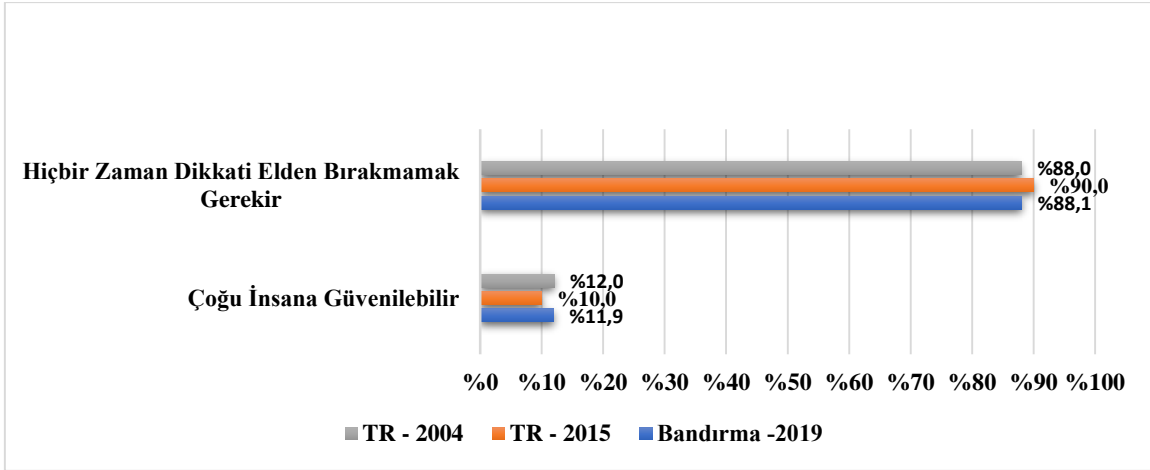
Şekil 2'ye göre katılımcıların %20'lik kısmını üç grup oluşturmaktadır. Bunlar, 2001-3000 TL arası; 3001-4000 TL; 5001 TL ve üzeri gruplardır. Bu üç grubu %17'lik oranla 1001-200 TL arası aylık gelir elden katılımcılar izlemektedir. 1000 TL ve altı gelir elde edenler ile 4001-5000 TL arası gelir elde edenlerin oranı %12'dir

Şekil 3. Sizce Genelde İnsanların Çoğuna Güvenilebilir mi? Yoksa Hiçbir Zaman Dikkati Elden Bırakmamak mı Gerekir?

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

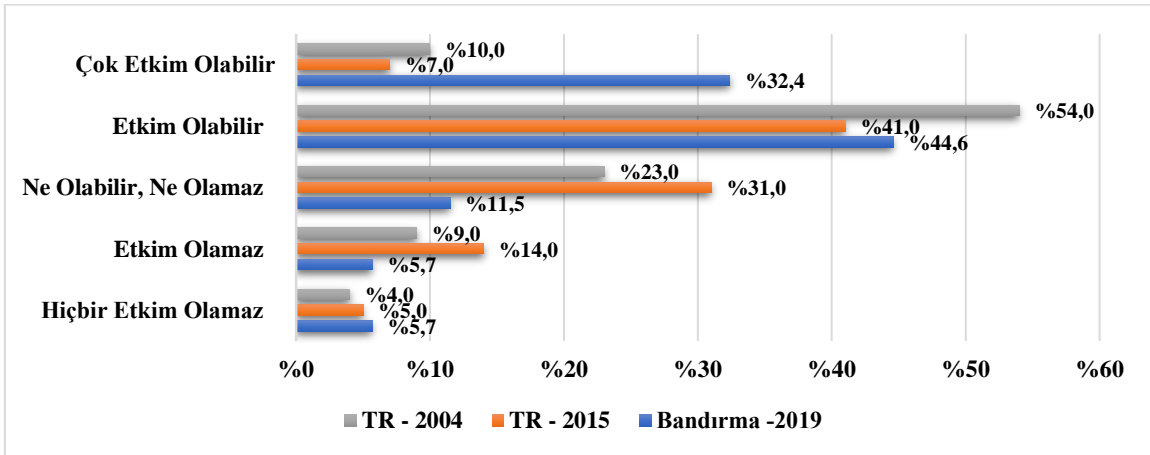
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 3’de gösterilen bu soruya Türkiye genelinde yapılan 2004 tarihli çalışmada alınan cevap %88 “hiçbir zaman dikkati elden bırakmamak gerekir” ve %12 “çoğu insana güvenilebilir” şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır (kaynak). Buradan çıkan sonuca göre ülke genelinde yaşayan insanlar birbirine güven konusunda büyük bir sıkıntı yaşamaktadır. Diğer bir deyişle insanlar birbirlerine güvenmemektedir. Bu çalışma 2015 yılında tekrar yapıldığında oranlar, %90’a %10 olarak ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak geçen 11 yıl içerisinde insanların birbirlerine olan güvensizliği %2 oranında artmıştır.

Şekil 2. Daha İyi Bir Toplum İçin Mevcut Sorunların Çözümünde Dernek, Vakıf, Hayır İşleri Yapan Kuruluşlar Gibi Sivil Toplum Kuruluşlarının Ne Kadar Etkisi Olabileceğini Düşünüyorsunuz?

Şekil 4’te verilen cevaplar, Şekil 3’te benzer bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Sivil toplum örgütlerin toplumsal sorunların çözümünde çok etkili olabileceğini düşünenler, 2004 yılında ülke genelinde %10 oranında iken, 2015 yılında %7’ye gerilemiştir. Her ne kadar oranlar çok düşük olsa da ülke genelinde örgütlü hareketlerin daha etkili olabileceğine olan inancın daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Yine Bandırma ilçesinde katılımcıların bireysel etkinlikte olduğu gibi ülke genelinden ayrılarak %32,4 oranında sivil toplum kuruluşlarının toplumsal sorunların çözümünde çok etkili olabileceğini düşünmektedir.

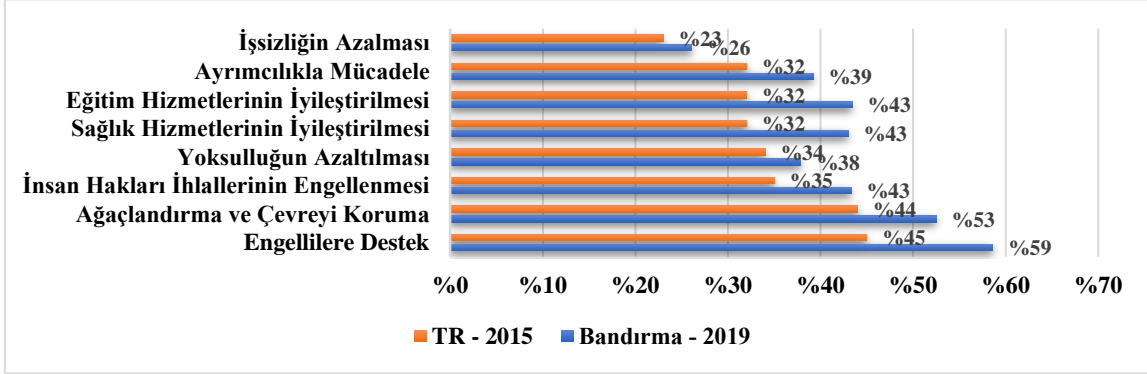
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 5'te katılımcıların sivil toplum örgütlerinin hangi alanda daha etkili olduğunu düşündükleri sorulmuş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Bandırma ilçesinde yapılan bu saha çalışması ile 2015 yılında ülke genelinde yapılan araştırma sonuçları karşılaştırıldığında; Bandırma ilçesi ile ülke genelinin bu konudaki düşüncelerinin benzeştiği görülmektedir.

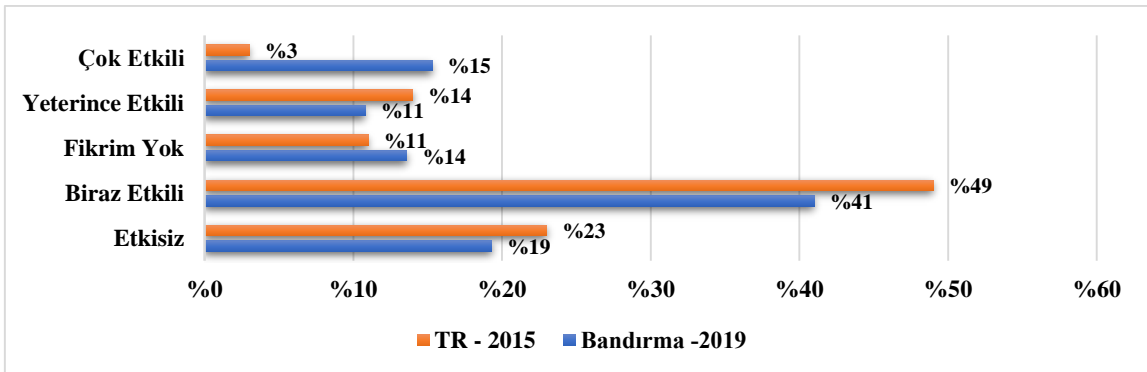
Şekil 3. Sizce Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Aşağıda Verilen Alanlardaki Etkisi Nedir?

Bandırma ilçesinde yapılan bu araştırmada tüm kategorilerde sivil toplum örgütlerinin etkililiğine olan inancın ülke geneline nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Fakat kategoriler birbiri arasında değerlendirildiğinde Bandırma ilçesi ile ülke geneli arasında doğrusal bir dağılım olduğu görülmektedir. En etkili olduğu alanın ise engellilere destek konusunda yapılan çalışmalar olduğu her iki araştırmanın da ortak sonucudur.

Şekil 6'da sivil toplum kuruluşları ve faaliyetlerinin etkililiği ile ilgili olarak katılımcılara son olarak bu kuruluşların ülke politikasının belirlenmesinde ne derece etkili olabildiği sorulmuş ve alınan cevapların hem ülke geneli için hem de Bandırma ilçesi için yukarıdaki sorulara verilen cevaplarla paralellik arz ettiği görülmüştür.

Şekil 6. Genel Olarak Düşündüğünüzde Ülkemizde Politikaların Belirlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisini Nasıl Değerlendirirsiniz?

Şekil 6'ya göre ülke genelinin %3'ü bu konuda sivil toplum kuruluşlarını çok etkili olarak değerlendirirken, Bandırma ilçesinde katılımcıların %15'i bu kuruluşların çok etkili olduğunu

düşündüğünü belirtmiştir. Yine ülke genelinde sivil toplum kuruluşlarının bu alanda etkisiz olduğunu düşünenlerin oranı %23 iken, Bandırma ilçesinde %19'dur. Bandırma halkının sivil toplum kuruluşlarının ülke politikaların oluşumunda etkililiğinin, diğer alanlara nazaran görece daha az olduğu görülse de ülke geneline nazaran sivil toplum kuruluşlarına olan inancı daha fazladır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sivil toplum, demokratik toplumların yönetim sürecinde aktif rol oynayan en önemli sivil inisiyatiftir. Bu çalışmada, toplumun sosyal yapısı içerisinde karşılaşılan sorunlara çözüm üretmek üzere organize olan ve oldukça geniş bir çalışma alanına sahip olan sivil toplum kuruluşlarının toplumda gelirin adil paylaşımına yönelik çalışmaları, kurumsal ve bireysel hayırseverlik faaliyetlerine katkıları ve insanların bu kuruluşlarla ilgili algıları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, kişilerin demografik özellikleriyle insanlara olan güven, daha iyi bir toplum için mevcut sorunların çözümünde bireysel etki, ülkemiz politikalarının belirlenmesinde sivil toplum kuruluşlarının etkili olduklarına dair düşünceleri, yoksullara yardımın kimin görevi olduğu, yapılan bağış ve yardımları belirlerken dini vecibeleri dikkate alıp almadıkları ve sokak dilencilerine para verme durumları arasında bir ilişki olup olmadığı ile ilgili hipotezler kurulmuştur.

Türkiye'de son yıllarda yapılan çalışmaların çoğunda görüldüğü gibi bu çalışmada da bireylerin kendi yakın akraba çevreleri, hemşerileri gibi birincil derecede yakınlığı olan kişiler dışında güven duyguları çok düşük düzeydedir. Kişilerin tanımadıkları insanlara olan güven düzeyinin düşük olduğu toplumlarda da sivil toplum ve hayırseverlik faaliyetlerine katılım ile bu faaliyetlere destek verme yönünde bireylerin isteksiz olmaları doğal bir sonuçtur.

Kişilerin demografik özellikleriyle yoksullara yardımın kimin görevi olduğu konusu arasında bir ilişki olup olmadığını incelendiğinde, kişilerin gelir düzeyleri ve siyasi kimlikleri ile yoksullara yardımın kimin görevi olduğu konusu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Genel sosyal ve ekonomik durum gerilemiş gibi görünse de Bandırma ilçesinde yoksullara yardımın kimin görevi olduğuna dair algı %53 ile tüm vatandaşların, %33 ile devletin görevi olduğu görülmüştür. TÜSEV çalışmasında ise 2015 yılı itibarıyla yoksullara yardımın %19 ile tüm vatandaşların, %44 ile devletin görevi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda 2015 yılıyla kıyaslandığında, yoksullara yardım görevinin tüm vatandaşlara ait olduğu algısı TÜSEV'in çalışmasına göre %34 daha yüksek çıkmıştır. Bu yardımın devletin görevi olduğu algısı ise %9 daha düşük çıkmıştır. Dolayısıyla, Bandırma ilçesinde ikamet eden vatandaşların, yoksullara yardım konusunun tüm vatandaşların görevi olduğu noktasında daha duyarlı bir yaklaşım sergiledikleri görülmüştür.

Çalışmada, ankete katılan katılımcıların büyük çoğunluğunu (%86) genç ve orta yaş grubu oluşturduğundan bu çalışma, aynı zamanda genç ve orta yaş grubunun toplumsal sorunlara sivil toplum ve hayırseverlik tutumları açısından nasıl baktığını saptamıştır. Çalışma, bireylerin aile, akrabalık ve hemşerilik ilişkileri dışında birbirlerine olan güven duygularının derecelerini ölçmek suretiyle, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin ekonomik açıdan incelenmesi olarak tanımlanan, örneklem içindeki sosyal sermaye boyutunu da ortaya koymuştur. Kişilerin tanımadıkları insanlara olan güven düzeyinin düşük olduğu toplumlarda sosyal sermaye eksikliği meydana gelmektedir.

Sonuç itibarıyla 2019 yılı itibarıyla Bandırma ilçesinde hayırseverlik faaliyetleri açısından olumlu bir profil çizilememektedir. Türkiye'de insanların güven düzeyleri birinci dereceden yakın çevreleri ile

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sınırlı olup, tanımadıkları insanlara karşı güven duyguları çok düşük bir düzeydedir. Ülkedeki sosyal sermaye eksikliği ve birbirlerine olan güven duygusunun düşüklüğü bu olumsuz görünümü de beraberinde getirmektedir. Bu güven duygusu daha önce yapılan çalışmalara kıyasla daha iyiye doğru düzelme gösteren bir yapıda değildir. Daha önce yapılan çalışmalara kıyasla dini vecibeler gereği yapılan hayırsever davranışların maddi olanaksızlıklar nedeniyle bütün topluma yaygın bir görüntü arz etmemesi de dikkate değer bir olgudur.

Bandırma'da yaşayan katılımcıların son bir yılda STK'lara yaptığı bağış ve yardımlar doğrudan yaptığı bağış ve yardımlara kıyasla çok düşük düzeyde gerçekleşmiştir. STK'ların potansiyel bağışçıların tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileyecek şekilde şeffaf bir görüntü arz ettiklerini söylemek de mümkün değildir. Katılımcıların, bağış yaptıkları kurumlardan faaliyetlerine dair rapor aldıklarını ifade edenlerin oranı ancak %28 olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abay, A.R. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. *Osmangazi Üniv. İİBF Kongre Bildirileri*:Eskişehir.
- Aktan, C. C., Dinleyici, D. (2006). Kamu Ekonomisinde Karar Alma ve Oylama. *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası*. Ankara :Seçkin Yay.
- Alkan, M.Ö. (1998a). Sivil Toplum Kuruluşlarının Hukuksal Çerçevesi 1839-1945. (Der.Yücekök, A., Turan, N.İ.). *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Arslan, A. (2010). Türkiye'nin Siyasi ve Toplumsal Modernleşme Sürecinde Ordu ve Askeri Elitler. *T.C. Atatürk Üniversitesi, Atatürk Dergisi*, 3(4). (163-181).
- Arslan, E. (2015). *Bireysel Hayırseverlik: Antalya İlinde Hayırsever Kişilerin Özellikleri Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Başpınar, T. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Üye- Örgüt- Çevre Eklemlenme Sorunları ve Çözümlerine İlişkin İzmir İşadamları Dernekleri Üzerinde Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Bryant, C.G.A. (1993). Social Self-Organization, Civility and Sociology. *British Journal of Sociology*. 44(3). (399).
- Ceylan, K. (2013). *Ahilik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem*. Ankara: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yay.
- Cılızoğlu, G.Y., Karagöz, E.Ö. (2007). *Sivil Toplum Örgütlerinin Kamuoyu Oluşturma Süreci:Petrol-İş Sendikası Kampanya Analizi*. İstanbul: Ful Ajans
- Courtney, R. (2002). *Strategic Management for Voluntary Nonprofit Organizations*, Routledge Taylor & Francis Group: London.
- Çabuk, D. (2015). *Sivil Toplum Kuruluşlarının İtibarı: Türkiye'ye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Denli, M. (2018). *Sivil Toplum Kavramı Bağlamında Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları: TÜSİAD Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.
- Erdoğan, M. (1998). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi. *Liberal Düşünce Dergisi*. (10-11).
- Gory, D.E. (2008), *State Control Over NGOs That Are Not Financially Dependent on the State*, Dissertation of PhD., George Mason University of Fairfax VA.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Gönel, A.H. (1998). *Önde Gelen STK'lar*, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve Sosyal Tarih Vakfı Yay.
- Güvercin, C.H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 57(2). (89-95).
- Kabaağaç, S., Alova, E. (1995). *Civil/Civilis*. Latince/Türkçe Sözlük. İstanbul: Sosyal Yay.
- Kal'a A. (1995). *Esnaf*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Divantaş Diyanet Vakfı Yay.
- Kalaycıoğlu, E. (1997). *Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset, Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam*, Ankara: Vadi Yayıncılık, (s.111-135)
- Kalaycıoğlu, E. (2002). State and Civil Society in Turkey: Democracy, Development and Protest, in Sajoo Aryn B., (ed.) (2002), *Civil Society in the Muslim World:Contemporary Perspectives*. London I.B.Tauris Publishers.
- Kart, M. (2017). *Değerler Eğitiminde Bir Model Olarak Ahilik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırşehir.
- Kuçuradi, I. (1998). *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*. (1.Baskı, 24-25). İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Küçükömer, İ. (1994). *Bütün Esreleri-3:Sivil Toplum Yazıları*. 1.Basım. İstanbul:Bağlam Yay.
- Makal, A. (1997). *Osmanlı İmparatorluğunda Çalışma İlişkileri:1850-1920*. Ankara: İmge Kitabevi Yay.
- Makal, A. (2016). *Çalışma ilişkileri tarihi*. (Ed. Makal A.). Eskişehir:Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Malkoç, R. (2016). *Ahilik Sistemi Örgütlenme Yapısının Günümüz Türkiye Esnaf Ve Sanatkârları Konfederasyonu İle Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karabük.
- Nasır, N. (2002). Anadolu Ahiliği'nin Sosyo-Ekonomik Yönleri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. (24). (7-15).
- Seyfi, M. (2016). *Sivil Toplum Kuruluşlarının da Öyküleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Şener, S. (1991). *Lonca*. İstanbul: Sosyal Bilimler Ansiklopedisi Risale Yay.
- Şenocak, H. (2009). Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (56.) (409-468).
- Taş, Y. (2012). Toplumsal Sınıfların Değişim Sürecinde, Sendikalar ve Sendikaların Geleceği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1). (61-80).
- Taylor C.M. (1990). Modes of Civil Society. *Public Culture*. 3(1). (109-120).
- Tosun, G.E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, İstanbul: Alfa Yay.
- Tuncel, G. (2010). *Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları-Bürokrasi Etkileşimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Malatya.
- Turan, A. ve Gümüş, K. S. (2015). Türk Dünyasında Kültür, Sosyal Dayanışma ve Birlik Köprüsü Olarak Ahilik Teşkilatı ve Bu Bağlamda Türk Devletlerine Öneriler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(41). (597-612).
- Velioğlu, M. (2009). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Üzerindeki Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kırıkkale.
- Willets, P. (2001). What is a Non-Governmental Organization?, Research Project on Civil Society Networks in Global Governance, City University:London, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willets/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM#Part1>. Erişim tarihi: 18 Eylül 2018.
- Yaman, F. (2015). Sivil Toplum Bağlamında Avrupa'da İslâm ve Müslüman Kimliği: Almanya Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Yıldırımçakar, İ. (2018). *Bölgesel Kalkınmada Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Van Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yücekök, A.N. (1998b). *Türkiye'de Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal Aşamaları ve Süreci*. (Der.Yücekök, A., Turan, N.İ.). *Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK'lar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

Çocuklara Yönelik Gönüllü Kuruluşların Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının İncelenmesi: Bir Çocuk Bir Umut Derneği Örneği

Bedirhan AVCI¹

ÖZET:

Sivil alanın gelişmesi ile birlikte çocuk odaklı çalışmalar yoğunlaşmakta, Dünya'da ve Türkiye'de hak kavramı çerçevesinde çeşitli ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyaçlara yönelik gönüllü kuruluşlar, modern zamanda son 30 yıl içerisinde savunuculuk faaliyetleri ve sosyal sorumluluk projeleri üretmekte ve yaygınlaştırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, çocukların ihtiyaç duyduğu alanlara temas edilerek farkındalık oluşturulmaya çalışılmakta ve gönüllü kuruluşların uzun vadede sosyal değişime katkı sağladığını göstermektir. Ulusal ve uluslararası boyutta, sivil toplum ekseninde çocuklara yönelik gönüllülük faaliyetleri önem arz etmektedir. Sivil toplum alanının en önemli unsurlarından biri olan gönüllüler, herhangi bir çıkar beklemezsizin hedefledikleri noktaya ulaşarak, çocukların hayatlarına dokunmaktadır. Bu çalışmada; sivil toplum, gönüllülük ve sosyal sorumluluk perspektifi üzerinden gönüllü kuruluşların çocuklara yönelik çalışmaları incelenecektir. Çalışmada, literatür tarama ve veri toplama yöntemleri kullanılmıştır. Sosyal sorumluluk bağlamında çocuklara yönelik çalışmalarda kazanılması gereken hedeflerin bir boyutu olan eğitimde fırsat eşitliği ve farkındalığa yönelik projelerin olduğu, yoksul bölgelere ulaşarak kendisini köy okulları alanında söz sahibi yapma vizyonu taşıyan Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nin çalışmaları, sosyal hizmet alanı doğrultusunda değerlendirilecektir.

Anahtar sözcükler: çocuk, sivil toplum, gönüllülük, sosyal hizmet, Bir Çocuk Bir Umut Derneği

JEL Kodu: JI, JL

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, avcibedirhann@gmail.com

Investigation of Social Responsibility Activities of Voluntary Organizations for Children: One Child and One Hope Association

Bedirhan AVCI¹

ABSTRACT:

Kid-oriented activities are concentrated along with the development of civilian areas, it gives rise to diverse needs within the concept of rights in the world and Turkey. Volunteer organizations have been producing and expanding advocacy activities and social responsibility projects in the last 30 years in modern times. The aim of this study is to create awareness by contacting the areas that children need and to show that voluntary organizations contribute to social change in the long term. Volunteering activities for children are important in the national and international dimension on the basis of civil society. Volunteers, one of the most important elements in the field of civil society, reach their target point without waiting for any interest and touch the lives of children. In this study; The activities of volunteer organizations for children will be examined from the perspective of civil society, volunteering and social responsibility. In this study, literature survey and data collection methods were used. In the context of social responsibility, the activities of One Child and One Hope Association, which has a vision of equal opportunities in education and projects that aim to achieve awareness and reach the poor regions and make itself a voice in the field of village schools, will be evaluated in line with the social service area.

Keywords: child, civil society, volunteering, social work, One Child and One Hope Association

JEL Code: JI, JL

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, avcibedirhann@gmail.com

GİRİŞ

Sivil toplumun gelişmesiyle birlikte, dünyada ve ülkemizde gönüllü kuruluşların çeşitliliğinde artış olduğu görülmektedir. Farklı alanlarda yapılan gönüllülük çalışmalarında, çocuklara yönelik faaliyetler önemli bir kısmı oluşturmaktadır. Bu bağlam kapsamında bu çalışmada öncelikle sivil toplum ve gönüllülük tanımına, çocuk ve sivil toplum ile ilgili kavramlara yer verilmiştir. Bununla birlikte, Dünya'da ve Türkiye'de çocuklara yönelik gönüllü çalışmalar yapan kuruluşlar üzerinde durulmuştur. Günümüzde, çocukların duyduğu ihtiyaçlar ve gönüllü kuruluşların bu yöndeki katkısından bahsedilmiştir. Gönüllülük ve sosyal sorumluluk kavramı üzerinden çocuklara yönelik faaliyetler gerçekleştiren Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nin çalışmaları hakkında bilgi verilerek bu çalışmalar sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmiştir.

Kavramsal İnceleme

Sivil Toplum

Sivil Toplum, belirli bir yasal planlama içinde gönüllülüğü referans olarak mevcut kaynakları olan, devletten bağımsız, devlet ile sivil alan arasında köprü görevinde bulunan örgütlü bir sosyal yapılanma olarak tanımlanmaktadır (Buluş, 2009: 23). Avrupa'da hükümet dışında bir alan olarak "nongovernmental organizations", ABD'de özel sektör dışında bir alan olarak "non-profit sector" Türkiye'de siyasal alanın dışında, sivil toplumu referans gösteren bir alan olarak "Sivil Toplum Kuruluşları" ismiyle nitelendirilmektedir. (Yentürk) Bu kuruluşların ilk örnekleri ülkemizde 1940'larda, yaygınlaşması da 1980'lerde görülmektedir (Ercan, 2002: 2).

Gönüllülük

Gönüllülük, bireylerin maddi beklentileri olmadan, kendi istekleriyle toplumsal faydaya hizmet etmesi, bu faaliyetlerde yer alması olarak tanımlanmaktadır (Balaban, İnce, 2005: 2). Bireysel şekilde olabileceği gibi örgütlenme biçiminde de gönüllü faaliyetleri yürütülmektedir. Gönüllülük kavramı, toplumlara ve kültürlere göre farklı şekillerde kendini göstermektedir. Örneğin, Norveç'te kolektif olarak köylerde bahar ayındaki yöresel temizlikten ismini alan, "Dugnad" terimi kullanılmaktadır. Arapçada bir şey bağışlamak anlamındaki "tatawa'a", Güney Afrika'da diğerleriyle etkileşim içinde olmak anlamındaki "ubuntu" terimi yer almaktadır. (State of the World's Volunteerism Report, 2011). Türkiye'de hayırseverlik kavramıyla iç içe olan gönüllülük; ihtiyaç sahibi kişilere yardımcı olma gibi düşünülmektedir ancak bundan çok daha fazlasıdır. Toplumsal yapımız ve kültürümüzün bu kavramın içeriğine yakın olması, gönüllü çalışmalardan uzak olmadığımızı yansıtmaktadır.

Sivil Toplumda Gönüllülüğün Önemi

Sivil toplum, özünde devletten bağımsız bir alanı ifade etmektedir. (Çaha, 2000). Bu alanın içerisinde yer alan sivil toplum kuruluşları, gençlik örgütleri, dernekler, vakıflar kar amacı gütmeyen gönüllü çalışmalarla topluma fayda sağlamaktadır. Sivil toplum alanı, gönüllü faaliyetleriyle üçüncü bir sektör olarak nitelendirilmektedir. Sivil toplumda, gönüllü katılımı fazlasıyla önemlidir. Bir araya gelmenin amacı gönüllü olmaktır. Bu temelden hareketle; modern, dini, kültürel, ekonomik, hak ve cinsiyet temelli örgütlenmeler oluşmuştur (Çaha, 2000: 62-63). Sivil toplum kuruluşlarının en önemli aktörü olan gönüllüler, faaliyetlerini yaptıkları kurumları için kaynak oluşturup bu kaynağı doğru bir şekilde yönetmektedir (Özel Sektör Gönüllüler Derneği, 2009: 5). Kolektif hareket etme bilinciyle bu durum önemli bir ayrıntı oluşturmaktadır. (Çotuksöken, 1998: 36). Sivil toplumda gönüllülüğün en önemli esaslarından biri birlikte çalışmak, ortak amaç doğrultusunda ekip ruhuyla hareket etmektir. Sivil

toplum ve gönüllülük ilişkisinde bireysel çıkar yoktur. Gönüllü kişilerin menfaati doğrultusunda hareket etme amacı taşımamaları sivil toplum kuruluşlarının temel değerini yansıtır (Atiker, 2002: 8).

Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk, sosyal normlara ve sosyal rollere bağlılık olarak tanımlanmaktadır. (Wentzel, 1991). Bu tanım genişletilecek olunursa, sivil alanın ve kamu alanının ortak amaç etrafında bir yaşama ulaşması olarak düşünülebilir. Yaşamın sürdürülmesi ve evrensel değerlerin toplumlar tarafından yaşatılması önemlidir. Toplumların, bu değerleri bireylerle ortak çalışmayla yaşatması gereklidir. Bireyler, çabalarını grup içerisinde göstererek kendilerini geliştirme ve yeni bilgi öğrenme imkanı bulurlar. Sosyal sorumluluk içerisinde bireyler veya gruplar, toplumun ihtiyaç noktalarını belirleyerek, kaynaklarını tespit edip proje veya etkinlik oluşturur. Toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılayan, istenen sonuca ulaşan ve özellikle de sürdürülebilir olan sosyal sorumluluk projeleri başarılı sayılmaktadır. Sosyal sorumluluk projelerinin sürdürülebilir olması demek, ihtiyaç dahilinde projenin uzun vadede devam etmesi ve uzak hedeflere odaklanmaktır.

Sivil Toplum, Gönüllülük, Sosyal Sorumluluk Kavramları Arasındaki İlişki

Sivil toplum içerisinde yer alan gönüllü bireylerin etkinlik ve projeleri sosyal sorumluluk bağlamında değerlendirmesi önemlidir. Sivil alanın, toplumun ihtiyaçlarına odaklanarak çalışması gereklidir. Çalışmalar sonucunda ortaya konan projeler, gönüllü kuruluşlarla birlikte yerel yönetimler ve özel kuruluşların desteğiyle sürdürülmektedir. Bir sosyal sorumluluk projesinin etkili olması için, içerisinde yer alan gönüllü bireylerin veya grupların gönüllülük esasına göre hareket etmesi, ve sivil toplumun temel yapısını kendisine ilke edinmiş olması gerekmektedir. (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Sosyal Sorumluluk Projeleri Sunumu)

Türkiye’de Gönüllü Kuruluşların Gelişimi

1980’li yıllardan itibaren ülkemizde gönüllülük ve sivil toplum kavram odaklı çalışmalar hız kazanmıştır. Eğitim, sağlık alanlarında, sosyal devlet çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarının rolü artmıştır. 1990’lı yıllarla birlikte demokratik katılım kavramı etrafında şekillenen gönüllülük faaliyetleri, 2000’li yıllardan sonra gelişerek nicelik ve nitelik anlamında çeşitlenmiştir (Yurttagüler, 2015: 18-25). Marmara Depremi ve sonrasında yaşanan AB uyum süreçleri kapsamında Türkiye’de gelişim içine giren sivil toplum alanında, 5000’e yakın vakıf ve 100.000’i aşkın dernek çalışmalarını yürütmektedir. Nüfusun yaklaşık %15’i sivil toplum kuruluşlarına katılarak gönüllülük faaliyetlerinde bulunmaktadır (TÜSEV, 2014).

Çocuğun Toplum Ekseninde İncelenmesi

Çocuk, insanlık tarihinde gelişim dönemleriyle açıklanan bir evre olmasının yanında sosyolojik olarak da değerlendirilmesi gereken bir boyutu vardır. Antik ve Orta Çağ’da çocuk kavramının “küçük yetişkin” olarak tanımlanması, o dönem içerisinde çocuk kavramı için özel anlam oluşturmamaktadır. (Karataş ve Acar, 2008: 30). Ekonomik anlamda bir iş gücü olarak görülen çocuk, ağır çalışma şartlarında zaman açısından kimi durumda da bir kayıp olarak görülmektedir. 19. Yüzyıldaki sanayileşmeyle birlikte, çağdaş toplumlarda çocukların bir birey olarak görülmesinin yanında eğitilmeleri ve özel gereksinimlerin karşılanması önemliydi. 20. Yüzyılın sonundaki büyük savaşların ardından barışın kalıcı hale gelmesinin planlanmasıyla Birleşmiş Milletler’in temeli sayılacak Milletler Cemiyeti’nin kurulması kararlaştırılmıştır. Çocukları yetişkinlerden ayırarak özel bir statüde değerlendirmek amacıyla ilk olarak “Cenevre Beyannamesi” adıyla “Çocuk Hakları Bildirgesi” oluşturulmuştur. Bu bildirme, çocuk haklarına dair önemli kısımlar içermekle birlikte 26 Eylül 1924’te Milletler Cemiyeti Genel Kurulu’nda benimsenmiştir. Türkiye de bu bildirgeye imza atan ülkeler arasında olmuştur (Karataş, 2000). II. Dünya

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Savaş'ın ardından çocuk hak temelli çalışmalara hız verilerek Birleşmiş Milletler öncülüğünde 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiş, 1989 yılında ise Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir (Müftü, 1997:1 8–19).

Dünya'da Çocuk Temelli Gönüllü Kuruluşlar

Dünya'da çocuklara yönelik çalışan en güçlü sivil toplum ağı olan UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda; her çocuğun, özellikle de en zor ve dışlanmış durumda olan çocukların yaşatılması, korunması ve gelişimi için 156 ülke ofisi, 34 milli komitesi ile birlikte 190 ülkede faaliyet göstermektedir. (<http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3>)

Bunun yanında; Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN), Çocuk Hakları Sözleşmesi İçin Sivil Toplum Kuruluşları Grubu (NGO), Çocuklar İçin Küresel Hareket (GMC), Çocuk Hakları İzleme Komitesi Uluslararası Araştırma Ağı (CWI), İnsanların Dünyası Uluslararası Federasyonu (IFTDH), Çocuk-Asker Kullanılmasına Son Koalisyonu gibi oluşumlar küresel boyutta faaliyetler göstererek çocuk haklarını korumak ve geliştirmek adına sorumluluklar üstlenip çeşitli projelerle amaçladığı değişimi sahaya yansıtmaktadır. (SWVP, 2011).

Türkiye'de Çocuk Temelli Gönüllü Kuruluşlar

Türkiye, uluslararası anlaşmalarla birlikte anayasa ve kanunlarla çocuk haklarını güvence altına almaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu, Çocuk Hakları ile ilgili ilk Strateji Belgesi önemli çalışmalardandır. Bu çalışmaların yanında devletin yanı sıra sivil toplum kuruluşları çocuklara yönelik hak temelli çalışmalar yürütmektedir.

Türkiye'de, UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), çocuk haklarının savunuculuğunu yapmak, bireylerden ve özel sektörden fon toplamak için bir UNICEF Milli Komitesi'nin yanında bir de çocuk refahıyla ilgili önemli kısımlarda işbirliği program uygulayan bir Ülke Ofisi'nin bir arada bulunduğu tek ülkedir.

Bununla birlikte, özel alanlarda yürüten bazı sivil toplum kuruluşları vardır. Bunlardan belirli başlıklar altında incelenebilir. Çocuk hak temelli çalışan gönüllü kuruluşlara örnek olarak; Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Çocuklara Yönelik Ticari-Cinsel Sömürü ile Mücadele Ağı, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik çalışan gönüllü kuruluşlara örnek olarak; Koruncuk Vakfı, Hayat Sende Derneği, afet ve savaş bölgelerinde, aynı zamanda sosyo ekonomik açıdan düşük seviyedeki dezavantajlı mahallelerdeki çocuklara psikolojik ve sosyal destek veren gönüllü kuruluşlara örnek olarak; MAYA Vakfı, SosyalBen Vakfı sağlığa yönelik faaliyetlere örnek olarak; LÖSEV, eğitime yönelik faaliyetlere örnek olarak; AÇEV, Başka Bir Okul Mümkün ve TEGV gibi sivil toplum kuruluşları sıralanabilir.

Bunun yanı sıra devlet desteğiyle birlikte çeşitli bakanlıklar, Avrupa Birliği, kurumsal şirketler ve sivil toplum kuruluşları çocuklara yönelik çalışan gönüllü kuruluşları çeşitli fonlarla desteklemektedir. Bu fonlar, proje ve etkinlik desteği olabileceği gibi doğrudan çocuğa yönelik burs ve çeşitli yardımlar şeklinde de paylaşılmaktadır ve projelerin etkililiği sağlanmaktadır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'de çocuklara yönelik gönüllü kuruluşlar, çocukların ihtiyaçlarına yönelik çeşitli alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir. Bu kuruluşlar, çocuk hakları üzerine savunuculuk faaliyetinde bulunabildiği gibi bu alanda etkinlik ve projelerle sosyal sorumluluk ekseninde de

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ilerlemektedir. Gönüllü bireylerle sosyal sorumluluk bağlamında, çocuklara yönelik çalışmalarını yürüten önemli bir sivil toplum kuruluşu da Bir Çocuk Bir Umut Derneği'dir.

Bir Çocuk Bir Umut Derneği

2010 yılında Marmara Üniversitesi Güneşin Çocuklarına Yardım Kulübü olarak faaliyete başladıktan sonra 2017 yılından itibaren kurumsallaşan Bir Çocuk Bir Umut Derneği, etkin projelerle sosyal sorumluluk faaliyetlerine yön vermek, ihtiyaç duyulan alanlarda gönüllüler ile beraber çalışmalar, etkinlikler, atölyeler yaparak iyiliğin yanında yer alma amacını taşımaktadır.

Köy okullarındaki çocukların eğitimle ilgili yaşadıkları problemleri azaltma, sosyal sorumluluğa yeni bir bakış açısı kazandırma ve köy okulları ile ilgili alanında söz sahibi olma hedeflerini taşıyan Bir Çocuk Bir Umut Derneği, 10 yılda, 63 ilde, 151 proje gerçekleştirmiştir. Proje dahilinde, 2164 gönüllü ile birlikte, 36.253 öğrenci, 3726 veli ve 1568 öğretmene ulaşılmıştır.

Topluluğun ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır: Sivil ve özerk bir yapılanmaya sahip olmak, hiçbir siyasi-dini oluşuma bağlı olmamak, demokrasi ile yönetilmek, çoğulcu anlayışı desteklemek, tüm bireylere karşı her türlü ırksal, dini, mezhebi, siyasi, cinsi vb. bütün ayrımcılıkları reddetmek, hedef kitleyi öğretmen, veli ve eğitime muhtaç çocuklarla eğitimdeki fırsat eşitsizliğini azaltmak-yok etmek için projeler gerçekleştirmek, gönüllülerini cinsiyet ve ideolojik farklılıklar gözetmeksizin temsil yeteneği ve kabiliyetlerine göre seçmek ve görevlendirmek, organizasyonlarında ortaklıklara gitmek, yurt içinden ve yurt dışından partnerler edinip, onları desteklemek ve onlardan destek almak, düzenlediği organizasyonlar ve bunların sonuçlarının kamuya açık olması ve şeffaf bir yönetim sergilemek.

Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nin en temel projelerinden biri olan "Bir El Sen Uzat Anadolu'ya" isimli projede; eğitimde fırsat eşitsizliğini bitirmek, kırsal alanda eğitim gören öğrencileri ve velileri üniversite hakkında bilgilendirmek, üniversite konusundaki önyargılarını kırmak ve eğitimin önemini vurgulamak amacıyla düzenlenen bir projedir. Her yıl Eylül-Haziran ayları arasında, İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin onayıyla düzenli olarak her ay iki köy okulu ve bir yatılı bölge okulunda gönüllüler ile birlikte, yukarıda belirtilen amaçlara uygun atölye, etkinlik ve sunumlar gerçekleştirilmekte, okul kütüphaneleri kitaplarla, ana sınıfları oyuncaklarla desteklenmektedir.

Bir El Sen Uzat Anadolu'ya Projesi ile aşılana üniversite bilincini yerinde görmeleri, İstanbul'u tanımaları ve çeşitli etkinlikleri deneyimlemeleri amacıyla iki yılda bir proje gerçekleştirilen okullardan 100 öğrenci İstanbul'da 3 gün boyunca ağırlandırmaktadır.

Bir El Sen Uzat Anadolu'ya Projesiyle birlikte gidilen bütün okulların kütüphaneleri roman, hikâye ve şiir kitaplarıyla zenginleştirilmektedir. Zenginleştirilen kütüphanelere projeyi destekleyen kişi ya da kurumların adlarını verilmekte, kütüphaneleri fotoğraflayıp proje sonrasında teşekkür sertifikası ile destekçilere iletilmektedir.

Bir El Sen Uzat Anadolu'ya Projesi kapsamında gidilen köy okullarındaki öğrencilerle ilişkileri canlı tutmak, hangi lise ve üniversitelere yerleştiklerini öğrenmek, okul hayatları boyunca her türlü soru ve sorunlarına destek olabilmek amacıyla mektup arkadaşı olunmaktadır. Her yıl ortalama 14 il, 300'e yakın öğrenciden 500'ü aşkın mektup alınmaktadır.

Anadolu Postası ile İstanbul'daki resmi okullarda (lise) öğrenim gören öğrencilerin sosyal hayata faydalı, aktif katılan, sorumluluk bilinci yüksek, sorunlara çözüm üretme yetisi gelişmiş bireyler olmalarına rehberlik etmek, gençlerin heyecanını harekete geçirerek işbirliği, yardımlaşma, dayanışma, kültür bilicini desteklemek, gençleri sosyal sorumluluk projelerine teşvik etmek için birçok gönüllülük

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

projesinde yer almış, tecrübeli kişilerle buluşturup gönüllülük bilincini yeni nesle aktarmak amaçlanmaktadır.

Gönüllülerin kendilerini geliştirmeleri, geliştirdikleri konuları projelere yansıtılabilmeleri önemsenmektedir. Bu bağlamda toplamda 200 gönüllüye; Özel gereksinimli bireylere yaklaşım, Strateji oyunları, Fotoğrafçılık, Drama alanlarında eğitimler düzenlenmektedir.

Her yıl Mart ayında kuruluş yıl dönümü kutlanmakta, aynı zamanda yeni gönüllülerle tanışılıp geçmiş çalışmalar anlatılarak dernek tanıtımı gerçekleştirilmektedir.

Bir Çocuk Bir Umut Derneği'ni, daha geniş kitlelere tanıtmak için çeşitli üniversiteler ve şirketlerde yaklaşık 45-60 dk. süren sunumlar gerçekleştirilmektedir. Bu zamana kadar 100'e yakın sunum gerçekleştirilerek ortalama 7500 kişiye ulaşılmıştır.

Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirme

Sosyal hizmet, insanların birey, aile, toplum ekseninde iyilik halini artırmak için sosyal değişime, güçlenmeye katkı sağlayan bir meslektir. Sosyal hizmet, bireyin içinde bulunduğu toplumda önemli bir disiplindir. Bireyi ve toplumu ilgilendiren farklı alanlarda uygulama disiplinine sahiptir. (Özbesler, Duyan, 2009). Bu uygulamalar içerisinde çocuklara yönelik hizmetler, sosyal hizmette incelenmesi gereken alanlardan biri olmuştur. Çocuk kavramının, toplumsal boyutta değişimiyle birlikte hak temelli çalışmalar hızlanmıştır. Sosyal hizmetin gelişimiyle birlikte, insan hakları ilkeleri ve sosyal adalet önemli bir temel oluşturmaktadır (USOB, 2001). Sosyal adalet; toplumsal düzende, herkesin hiçbir ayrıma maruz kalmadan fırsatlardan eşit bir şekilde yararlanmasını ifade eden bir kavramdır. (Sunal, 2011). Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nin projelerinin nihai hedefinde iyiliği artırma olması, çocuk hak temelli çalışmalara dayalı olarak katılımcı bir demokratik anlayışla projelerini yürütmesi önemli bir durum olarak değerlendirilebilir. Sosyal hizmette çocukların aktif olarak katılımı oldukça önemlidir. Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nde çocuklarla yapılan projelerde ve veli buluşmalarında bu katılım önemsenmektedir. Çocukların eleştirilme veya reddedilme korkusu olmadan katılımı ve düşüncelerini ifade edebilmeleri gerekmektedir. Kendilerini ifade etmekte zorluk yaşayan çocuklara çeşitli atölyelerle iletişim becerilerini geliştirmeleri de önemsenmektedir. Çocuklar, yaş ve eğitim düzeyleri dikkate alınarak, sosyal etkinliklerin içerisinde, tercihlerini doğru yapmaları ve bunların uygulamaya anlamlı yansımaları anlamlıdır. (Karataş ve Acar, 2008). Bir Çocuk Bir Umut Derneği'nde düzenlenen atölyeler; çocukların yaratıcılıklarını ortaya çıkartarak, farklı düşünme becerilerini sağlamaları açısından bu görüşe katkı sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sivil toplum alanında, gönüllülük kavramı önemli bir temel oluşturmaktadır. Birçok alanda gönüllü çalışmalar yürütülmektedir. Gönüllü çalışmaların uygulandığı önemli bir grubu da çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk kavramının toplumsal boyutta, değişime uğraması ve temel haklar boyutunda düşünülerek çalışmaların yapılması ve bunların geliştirilmesi önemlidir. Dünya'da ve ülkemizde çeşitli kuruluşlarla bu temel tarihsel ekseninde güçlendirilerek günümüz ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Çocuk ekseninde çalışmalarını yürüten ve projeler üretmeye devam eden Bir Çocuk Bir Umut Derneği, gönüllüleriyle birlikte gelişen bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluş, projelerinde çocukların katılımını önemsemekte ve fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak için yoksul bölgelerde çocuğun sosyal çevresini bilinçlendirerek iyiliğin yanında yer alma hedefiyle projelerini uygulamaktadır. Bu projelerin daha geniş

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kesimlere hitap edebilmesi; gönüllü potansiyelinin artmasıyla, maddi ve manevi sağlanan desteklerle ve farklı sivil toplum kuruluşların ortak çalışmasıyla mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Atiker, E. (2001). *“STK’larda Örgüt İçi Demokrasi ve Gönüllülük Konusunda Bilimsel Yaklaşımlar”*, STK’larda Gönüllülük ve Gençlik, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Balaban, A. Y., İnce İ. Ç. (2015). *“Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği”*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.
- Bir Çocuk Bir Umut Derneği Faaliyet Raporu, (2019).
- Buluş, A. *“Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”*, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.
- Çaha, Ö. (2000). *“Aşkın Devletten Sivil Topluma”*, Gendaş Kültür, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (1998). *“Sivil Toplum Kuruluşları Kavramları”*, Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Dinç Y. (2007). *“Dünya, Avrupa ve Türkiye’de Sivil Ağlar Rehberi”*, Ankara.
- Ercan, H. (2002). *“Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine”*, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi.
- <http://siviltoplumdestek.org/hakkimizda/>
- <http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=3&mnid=3>
- <https://www.ogrenmetasarimlari.com/turkiyede-insan-haklari-ve-cocuk-haklari-icin-calisan-bazi-sivil-toplum-kuruluslari-ve-dernekler/>
- Karataş, K. (2000). *“1920’den 2000’e Türkiye’de Çocuk Olmak”*, Ufkun Ötesi Aylık Dergi.
- Karataş, K., Acar, H. (2008). *“Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk ve Gençlerin Katılımı”*, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt: 19, Sayı:1:30.
- Müftü, G. (1997). *“Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”* Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri Notları, Ankara.
- Onur B., Artar M. (2000). *“Türkiye’de Çocukla İlgili Kurum ve Kuruluşlar Rehberi”*, Ankara.
- Özbesler C., Duyan V. (2009). *“Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet”*, Eğitim ve Bilim, Cilt:34, Sayı:154.
- Özel Sektör Gönüllüleri Derneği (2009).
<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/g/o/gonulluluk2.pdf>.
- Sivil Toplum İzleme Raporu 2013 – 2014, TÜSEV.
- State of the World’s Volunteerism Report (2011). Universal Values For Global Well-being.
- Sunal, O. (2011). *“Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kurumsal Temeller”*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:66, No:3, 283-305

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Wentzel, K. R. (1991). "Social Competence at School: Relation Between Social Responsibility and Academic Achievement", Review of Educational Research , 61(1), 1–24.

Yentürk, "Sivil Toplum Nedir?" , stk.bilgi.edu.tr.

Yurttagüler, L. (2015). "Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı" , Türkiye’de Gönüllülük-Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi, <http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Gonulluluk.pdf>.

<https://docplayer.biz.tr/4312780-Sosyal-sorumluluk-projelerinin-amaci.html>

<http://www.sosyalsorumluluk.org/sosyal-sorumluluk-nedir/>

Sivil Toplum ve Kamu Bürokrasisi Organizasyonu Olarak Kent Konseylerinin Yönetime Katılımı: Yalova Kent Konseyi Örneği

Prof. Dr. Muharrem ES¹

Araş. Gör. Kubilay ÇAKICI²

ÖZET:

Belediyeler, yerel demokrasinin beşiği olarak nitelendirilen mahalli idare kuruluşlarıdır. Belediye yönetimine katılımın sağlanması, yerel demokrasi açısından önem arz etmektedir. 2000'li yıllarda yerel yönetim mevzuatında yapılan değişikliklerle, kent hakkındaki kararlara; kentin paydaşlarının katılımının altyapısı oluşturulmuştur. 2005 yılında yayımlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu içeriğinde çeşitli maddelerde hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, hemşehri hukukunun korunması, kentsel aidiyet ve yönetim gibi konulara atıflarda bulunmaktadır. Söz konusu kanunun 76. Maddesinde kent konseylerinden bahsetmekte ve kentin paydaşlarla birlikte yönetiminin hukuki altyapısını oluşturmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları yerel veya ulusal bağlamda sürdürülebilir yönetimin sivil kanadını oluşturmaktadır. Belediyeler, sivil toplum kuruluşları, merkezi yönetimin taşra yönetimi ve meslek kuruluşları kentin kurumsallaşmış paydaşı konumundadır. Kent hakkındaki kararlara, bir toplumsal örgütlenme modeli olan sivil toplum kuruluşlarının katılımı; kentsel aidiyet, hemşehrilik bilinci ve yönetim açısından önem arz etmektedir. Bu noktada, kent konseyleri; iyi yönetimi sağlamak, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili paydaşların belediye yönetimine katılımını gerçekleştirmek amacıyla geliştirilmiş bir mekanizmadır. Bu bağlamda kent konseylerinde sivil toplum örgütlerinin temsil yetisinin sağlanması, demokratik bir yönetim oluşturulması için önemli bir araçtır. Türkiye'de birçok belediye yerel katılımın sağlanması için kent konseyini aktif olarak kullanmaktadır. Ancak kent konseyleri halen otonom yapılar halinde değildir. Belediye tarafından aynı ve nakdi yardıma muhtaç konumda bulunması sebebiyle kent konseyleri belediye başkanının inisiyatifine göre dönem dönem aktif bir rol izlerken, aynı ve nakdi yardım kesildiğinde ise pasivize olabilmektedir.

Yalova'da kent konseyinin ilk kurulduğu dönemde önemli bir rol üstlendiği ancak zaman içerisinde etkinliğini yitirdiği çalışmanın varsayımıdır.

Çalışmanın amacı; sivil toplum ve kamu organizasyonu olarak kent konseylerinin belediye yönetimine katkılarını ortaya koymak ve yerel demokrasi açısından kent konseyinin önemini vurgulamaktır. Ayrıca Yalova Kent Konseyi'nin kurulduğu dönemden 2019 yılına kadar geçen sürede etkinliğini yıllar itibarıyla azalttığı Yalova Belediye Meclisi'ne sunulan öneriler ekseninde değerlendirilmiştir.

Çalışmada uyguladığımız yöntem "içerik analizi" yöntemidir. Yalova Kent Konseyi'nin kurulmasından 2019 yılına kadar geçen sürede, Yalova Belediye Meclisi'ne sunulan Kent Konseyi kararları incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: kent konseyi, yerel katılım, sivil toplum, sivil toplum kuruluşları

JEL Kodu: H89, L31

¹ Yalova Üniversitesi, muharrem.es@yalova.edu.tr

² Yalova Üniversitesi, kubilay.cakici@yalova.edu.tr

The Participation of City Councils as a Civil Society and Public Bureaucracy Organization in Management: An Example of Yalova City Council

Prof. Dr. Muharrem ES¹

R.A. Kubilay ÇAKICI²

ABSTRACT:

Municipalities are local government organizations, which are regarded as the cradle of local democracy. Ensuring participation in municipal administration is important for local democracy. With the changes made in the local government legislation in 2000s, the infrastructure of the participation of the stakeholders of the city in the decisions about the city has been established. In the context of various articles of the Municipal Law No. 5393, published in 2005, refer to issues such as the development of citizen awareness, protection of citizen law, urban belonging and governance. 76 of the law in question. In its article it mentions city councils and forms the legal infrastructure of the management of the city with stakeholders.

Non-governmental organizations generate the civilian branch of sustainable management in a local or national context. Municipalities, non-governmental organizations, provincial management of central government and professional organizations are institutionalized stakeholders of the city. The participation of non-governmental organizations, which are a model of social organization, to the decisions about the city is important in terms of urban belonging, citizenship awareness and governance. At this point, the city councils are a mechanism developed to ensure good governance and participation of non-governmental organizations and related stakeholders in municipal management. In this context, ensuring the representation of civil society organizations in city councils is an important tool for the establishment of a democratic government. many municipalities in Turkey uses the local city council to ensure active participation. However, city councils are still not autonomous structures. Due to the fact that the municipality is in need of in-kind and cash aid, city councils play an active role from time to time according to the initiative of the mayor and can passivize when the in-kind and cash aid is interrupted.

It is the assumption of the study in which the city council played an important role in Yalova when it was first established but lost its effectiveness over time. The aim of this study is to reveal the contribution of city councils as municipalities and public organizations to municipal administration and to emphasize the importance of city councils in terms of local democracy. In addition, it has been tried to reveal that Yalova City Council has decreased its effectiveness by years from its establishment until 2019, and has lost its effectiveness by evaluating the proposals submitted to Yalova Municipality Council. The method we applied in the study is "content analysis" method. From the establishment of Yalova City Council until 2019, the decisions of the City Council submitted to the Yalova Municipal Council have been examined.

Keywords: city council, local participation, civil society, non governmental organisation

JEL Code: H89, L31

---

¹ Yalova University, Political Science and Public Administration, muharrem.es@yalova.edu.tr

² Yalova University, Political Science and Public Administration, kubilay.cakici@yalova.edu.tr

GİRİŞ

Bir yerel yönetim kuruluşu olarak belediyeler yerel katılım ve demokrasi açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Dünya'da ve Türkiye'de artan kentleşme oranlarına bağlı olarak yerel yönetimler her geçen gün önem kazanmaktadır.

Belediyeler, sunduğu hizmetlerin çeşitliliği yönünden geniş kapsamlı hizmet ağına sahiptir. Belediyelerin karar organı ve başkanı seçimle işbaşına gelmektedir. Mahalli idare seçimleri neticesinde belirlenen belediye başkanı, sorumlu olduğu belediye sınırları içerisinde en etkin hizmeti sunmak, belediye teşkilatını kamu yararına uygun olarak sevk ve idare etmekle sorumludur.

Belediyeler hemşehrilerinin müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş kamu tüzel kişilikleridir. Müştereklik, kavramına bağlı olarak ihtiyacın objektif şartlara göre belirlenmesi gerekmektedir, ancak ortak ihtiyaca yönelik hizmet sunmak görecelilik itibarıyla sınırları zor çizilen bir kavramdır. Burada hemşehrilerin yönetime katılımı önemli bir rol oynamaktadır. Hangi hizmetlere ağırlık verileceğine hemşehrilerin öneri sunması hem belediye başkanının siyasi kariyerinin güçlenmesine hem de yerel demokrasinin güçlenmesine aracılık etmektedir.

Sivil toplum kuruluşları ise belediyeler gibi hizmet sunma maksadıyla kurulmamış, topluma fayda sağlamak gayesiyle hareket eden yapılardır. Her sivil toplum örgütünün farklı mikro amaçları bulunabilmektedir. Ancak genel amacı kamu yararını korumaktır. Sivil toplum kuruluşları veya örgütleri buldukları kentin önemli paydaşlarından biridir. Sivil toplum kuruluşlarının kent yönetimine katılması için hukuki zemin mevcuttur. Kentlerde yönetime katılım olgusu genel itibarıyla kent konseyleri aracılığıyla olmaktadır. Sivil toplum örgütleri kent konseylerinde temsil edilmektedir. Sivil toplum örgütleri kentin vizyonuna etki eden oluşumlardır.

Kent Konseyleri, yerel demokrasiyi güçlendirme noktasında, sivil toplumu ve kamu bürokrasisini bir araya getiren mekanizma olarak işlev görmektedir. Özellikle sivil toplumun istek ve önerilerinin görüşülüp değerlendirilebileceği bir kurgu olarak kent konseyleri; kentsel karar alma bağlamında kapsayıcı, hesap verebilir, şeffaf ve etkin olmalıdır. Kentler sadece idareciler tarafından yönetildiği ve paydaşlara yönetimde yer verilmediği takdirde kentsel aidiyet azalmakta ve hemşehri hukuku zedelenmektedir.

Yalova tarihi içerisinde kent konseyine benzer bir yapının ortaya çıkışı 1998 yılına dayanmaktadır. Bu demokratik yapılar Yalova'nın il olduğu 1995 yılından sadece üç yıl içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yalova'nın kentsel yönetim tarihinin, bu oluşumlar göz önünde bulundurularak, köklü bir geçmişe sahip olduğu söylenebilmektedir. Yalova Kent Konseyi; Yalova Kongresi, Yalova Kent Meclisi, Yerel Gündem 21 faaliyetleri gibi çeşitli süreçlerden geçmiştir. 2016 yılına kadar görece aktif bir kent konseyinden bahsedilirken 2016 yılı sonrasında Yalova Belediye Meclisine, kent konseyi tarafından herhangi bir öneri metin sunulmamıştır. Buradan hareketle Yalova kent konseyinin aktifliğini yitirdiği çıkarımında bulunmak mümkündür.

Çalışma kapsamında kamu bürokrasisi ve sivil toplum kuruluşlarının paydaşı olduğu kent konseylerinin tarihsel sürecine ve önemine değinilmiştir. Yalova Kent Konseyi'nin tarihsel süreci ve günümüzdeki rolü belediye meclisine sunulan kent konseyi genel kurul kararları ekseninde değerlendirilmiştir. Ayrıca kent konseylerinin Türkiye'deki durumu hakkında çıkarımlar ve önerilerde bulunulmuştur.

Kavramsal Çerçeve

Belediye Tüzel Kişiliği

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 127. madde, belediye tüzel kişiliğinin hukuki dayanağını oluşturmaktadır. Söz konusu maddenin ilk fıkrasında belediye tüzel kişiliğinin “mahalli ve müşterek” nitelikteki ihtiyaçları karşılamak üzere karar organı seçmenler tarafından oluşturulan kamu tüzel kişiliği olduğu tanımlanmaktadır (*T.C. Anayasası, 1982*).

Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla 30 büyükşehir belediyesi, 51 il belediyesi, 519 büyükşehir ilçe belediyesi, 403 ilçe belediyesi ve 389 belde belediyesi olmak üzere toplam 1389 belediye tüzel kişiliği bulunmaktadır (<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>, ET: 05.10.2019).

Türkiye’de belediyeler 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu hükümlerine göre yönetilmektedir. Bir yörede belediye kurulması için asgari nüfus şartı 5000 olarak belirlenmiştir. Büyükşehir belediyesi için ise 750.000 nüfus şartı aranmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde ise belediye kurulması zorunludur (*Şahin, 2018, s. 91,156*).

Belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı olmak üzere belediyeleri üç organlı yapılar olarak ele almak mümkündür. Belediye meclisi, belediyelerin karar organıdır. Belediye encümeni karar ve danışma organı olarak görev yapmaktadır. Belediye başkanı ise yürütme organıdır (*Şengül, 2010*).

Belediyeler 5393 sayılı Kanun’un 14. Maddesinde belirtilen imar, çevre, sağlık, eğitim, kültür, sosyal hizmet gibi faaliyetlerde bulunabilmektedir. Belediye mevzuatı içerisinde gönüllü katılımı ve sivil toplumu yönetime dahil edecek çeşitli hükümler bulunmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile hemşehri hukuku, kentsel aidiyetin yükseltilmesi ve yönetim gibi olgulara yönelik düzenlemeler geliştirilmiştir (*Ulusoy & Akdemir, 2009, s. 217*).

Kent Konseyi

Türkiye’de kent konseyleri tarihi arka planı olan yapılardır. 1992 yılında Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Konferans “Yeryüzü Zirvesi” olarak da adlandırılmaktadır. Zirve sonucunda “Gündem 21” eylem planı hazırlanmıştır. Eylem planı; çevre ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik oluşturulmuştur. Eylem planı içerisinde; artan yoksulluk, kıtlık, eşitsizlikler, ekosistemin bozulması gibi küresel sorunlara vurgu yapılmıştır. Bahsi geçen sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ise küresel sorunlara, küresel ortaklık ile çözüm üretileceğine vurgu yapılmaktadır (*Soygüzel, 2015*).

Gündem 21’in 28. bölümünde yerel yönetimlere yönelik içerik oluşturulmuştur. Gündem 21’in birçok maddesi yerel yönetimleri doğrudan veya dolaylı yollardan etkilediğinden, yerel yönetimlerin katılımı, eylem planının gerçekleştirilmesi için önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (*Mewa, 2018*). Yerel Gündem 21, kentsel sorunların çözümünde yerel aktörlerin yer almasını, kentin paydaşlarıyla birlikte sorunlara yönelik çözümler geliştirmesini esas almaktadır.

Türkiye’de yerel gündem 21 programının kentsel yönetime katılım araçlarından olan kent konseylerinden, 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. Maddesinde

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bahsedilerek mevzuat bağlamında temellendirilmiştir. 2006 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan "Kent Konseyi Yönetmeliği" ile gençlerin kent yönetimine katılmasının önü açılmış ve gençlik meclislerinin hukuki statüsü belirginleşmiştir (*Habitat Derneği, 2019*).

2005 yılında yayımlanan 5393 sayılı Belediye Kanunu 76. Maddesine göre; kent konseyleri; kentin vizyonunun belirlenmesine, hemşehrilik bilincinin ve kentsel aidiyetin oluşturulmasına yönelik misyonla hareket etmektedir. Kent konseyleri ayrıca; sürdürülebilirlik, sağlıklı ve dengeli çevre, toplumsal eşitlik, dayanışma ve yardımlaşma, hesap verebilirlik, yönetime katılım ve yerelleşmeye imkan sağlamaktadır. Söz konusu maddenin 2. fıkrasında ise kent konseyinin paydaşlarından bahsedilmiştir. Buna göre; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, noterler, ilgili sivil toplum örgütleri, üniversiteler, siyasi partiler, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililer kent konseyinin paydaşı konumundadır. Ayrıca Kent Konseyi Yönetmeliğinin 8. maddesinde kent konseyini oluşturan temsilcilere detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Buna göre; mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi, belediye başkanı veya temsilcisi, sayısı 10'u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenen kamu kurum veya kuruluşlarının temsilcileri, mahalle sayısı 20'ye kadar olan belediyelerde tüm mahalle muhtarları 20'den daha fazla olan belediyelerde ise toplam muhtar sayısının %30'unu geçmeyecek şekilde ancak 20 üyenin de altına düşmeyecek şekilde kendi aralarından seçecekleri temsilcileri, üniversite sayısı birden fazla ise her üniversitesinden birer temsilci, kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisi kent konseyinin genel kurulunu oluşturmaktadır. Kent konseylerinde oluşturulan görüşler ilk meclis toplantısında gündeme alınmaktadır (*Belediye Kanunu, 2005*).

Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum, insanların birlikte bulunma istekleriyle meydana gelen alanı ifade etmektedir. Latince "civitas" yani kenttaş veya yurttaş kökeninden sivil kelimesi türetilmiştir. Sivil toplum (société civile) kavramı ise Fransızca kökenlidir (Talas, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, 2011, s. 389).

Sivil Kavramı, askeri olmayan anlamına gelmektedir (*Türk Dil Kurumu, 2019*). Sivil toplum kavramı da buradan anlaşılacağı üzere askeri olmayan toplum olarak anlaşılmaktadır. Ancak sivil toplum kavramı askeri toplumun karşıtı bir kavram değildir (*Aslan, 2010, s. 262*). Sivil toplum; mevzuat temelli hükümlere bağlı olarak, devlet olgusundan bağımsız kuruluşlardan meydana gelen bir tampon sektör olarak tanımlanmaktadır. Devlet otoritesinden ziyade toplumun otoritesi ön planda tutulmaktadır (*Kanılmaz, 2017, s. 129*).

Sivil toplum kuruluşları yönetimin sivil kanadını oluşturmaktadır. Kavram İngilizce'de hükümet dışı örgütler (Non Governmental Organizations) olarak adlandırılmaktadır. Türkçe'deki kısaltması STK olan kavramın İngilizce kısaltması ise NGOs'dur. Sivil toplum kuruluşları hükümete ait olmayan örgütler olarak ifade edilmektedir (Talas, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, 2011, s. 391). Sivil toplum kuruluşları 3. Sektör olarak da adlandırılmaktadır. Sivil toplum içerisinde faaliyet gösteren tüm örgütlünme modelleri sivil toplum kuruluşu olarak değerlendiriliyor olsa da sivil toplum örgütlerinin modern toplumdaki temel nitelikleri; kar amacı gütmemesi, toplum yararına yönelik çalışması, kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek gayesiyle hareket etmesidir (Özer M. , 2008, s. 91).

Sivil Toplum ve Kamu Bürokrasisi Organizasyonu Olarak Kent Konseyleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Belediyeler, hizmette yerellik bağlamında halka en yakın mahalli idare kuruluşlarıdır. Türkiye’de şehirde yaşayan nüfus oranı Türkiye İstatistik Kurumu 2018 yılı verilerine göre %92,5 olarak ifade edilmektedir (*Türkiye İstatistik Kurumu, 2018*). Kentli nüfus oranı her geçen gün artış gösterirken, kentte yaşayan insanların ve sivil toplum kuruluşlarının da kente aidiyetini yükseltmek ve yönetime katılımlarını sağlamak amacıyla “kent konseyi” mekanizması önemli rol oynamaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu 13. Maddede bahsedilen hemşehrilik hukukunun geliştirilmesine yönelik olarak kent konseyleri önemli bir araçtır. İlgili maddede yapılan hemşehri tanımına göre beldede yaşayan herkes, yaşadığı beldenin hemşehrisidir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 13. maddesi, beldede yaşayan herkesin kent yönetiminde söz sahibi olması gerektiğine yönelik hukuki zemin oluşturmaktadır. 26313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanıp yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliğinin 6. Maddesinde kent konseylerinin görevlerinden bahsedilmektedir. Burada “sivil toplumu geliştirmek” kent konseyinin görevi olarak belirtilmiştir. Sivil toplum da kent konseyini geliştirmektedir. Kent konseyi ve sivil toplum arasında karşılıklı bir faydadan bahsetmek mümkündür (*Kent Konseyi Yönetmeliği, 2006*).

Kent Konseyleri; sivil toplum, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, merkezi yönetimin taşra teşkilatında yetki sahibi olan kamu bürokrasisi ve belediye yönetiminin buluşma noktasıdır. Kent yönetimine katılım açısından kentin paydaşı konumunda bulunan sivil toplum kuruluşları ve kamu bürokrasisi, belediye yönetimine kent konseyleri vasıtasıyla katılım sağlayabilmektedir. Yerel kamu bürokrasisi içerisinde yer alan il müdürleri, mülki amir veya temsilcileri, üniversiteler, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının temsilcileri kent konseyinde yer almaktadır.

Yalova Kent Konseyi

Yalova’da kent konseyi kurulmasının tarihsel arkaplanı 1998 yılına dayanmaktadır. 1998 yılında Yalova’nın sorunlarının tartışılması, çözüm yollarının ortaya konması ve kent vizyonunun oluşturulması amacıyla “Yalova Kongresi” adında toplantı düzenlenmiştir. İlgili toplantının hedefi; Yalova’nın geleceğinin rasyonel kriterlerle ve demokratik katılım yoluyla planlanmasıdır. Kongrede, kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, üniversitelerden akademisyenler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetim temsilcileri, parti temsilcileri, köy ve mahalle muhtarları ve özel sektör temsilcileri yer almıştır. Yalova genelini kapsayacak şekilde tarım, eğitim, gençlik ve spor, orman, sanayi, çevre ve doğal kaynaklar, planlama ve kent yönetimi konu başlıkları kongrede görüşülmüş ve konu başlıklarıyla ilgili çeşitli öneriler sunulmuştur.

1999 yılında Yalova Kongresi’nin kurumsal bir dönüşümü olarak Yalova Kent Meclisi kurulmuştur. Yalova Kongresinin amacı; Yalova halkının yönetime katılım ve denetimini sağlayacak bir mekanizmayı geliştirmek ve halkın Yalova’nın sorunlarına sahip çıkmasını özendirme. Ayrıca Yalova Kongresi’nde alınan kararların, gönüllüler tarafından oluşturulacak mekanizmalar vasıtasıyla uygulanmasını, izlenmesini ve değerlendirmesini yapmak Yalova Kent Meclisi’nin görevi sayılmıştır.

19 Ekim 2001 tarihinde gerçekleştirilen Kent Meclisi Genel Kurulu, 30 Ekim 2001’de Yalova Belediyesi’nin meclis toplantısında ve 8 Kasım 2001’de yapılan Yalova İl Genel Meclisi toplantısında alınan kararlar gereği Yerel Gündem 21 çalışmaları Yalova’da etkin ve kapsamlı bir şekilde yürütülmeye başlanmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yalova'da yerel gündem 21 faaliyetleri kapsamında 12 Haziran 2002 tarihinde Yükseköğretim Sempozyumu, 22 Haziran 2002 Turizm Sempozyumu, 2003- 2004 yılları arasında Sürdürülebilir Şehir Yalova Projesi gibi sivil toplum ve kamu bürokrasisini bir araya getiren bir takım organizasyonlar gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında Yalova'da yönetim bilinciyle Yalova Konseyi adında tüm il hakkında fikir üretip, sorunlara çözüm getirmeyi planlayan kent konseyi kurulmuştur. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanununda; "stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır" denilmektedir. Yalova Konseyi, kanunun bu yaklaşımını hayata geçirmeye çalışmıştır; hatta, görüş almaktan öte planın hazırlanması sürecine tüm paydaşların katılımını sağlamayı hedeflemiştir.

2006 tarihli Kent Konseyi Yönetmeliği'nin başta "Kent Konseyi Oluşumu" olmak üzere "Kent Konseyi'nin Organları" ile "Kent Konseyine Katılım"a ilişkin bazı maddelerinin Danıştay 8. Dairesi tarafından iptal edilmesinden sonra; yeniden hazırlanarak 09 Haziran 2009 tarihinde yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliği'ne uygun olarak yeniden teşekkül ettirilen Yalova Kent Konseyi'nin ilk Genel Kurulu 16 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Yalova Kent Konseyi; Gençlik Meclisi, Engelliler Meclisi, Kültür ve Çalışma Grupları, Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Çalışma Grubu, Kültür ve Sosyal Yaşam Çalışma Grubu gibi gruplar vasıtasıyla bütünlük içerisinde yönetime katılımı sağlamaktadır.

Yalova Kent Konseyi; bahsedilen çalışma gruplarıyla beraber, kent paydaşlarının ilgili meclis ve çalışma grubunda aldığı kararları 2009 ve 2016 yılları arasında belediye meclisinde görüşülmek üzere sunmuştur.

2009-2015 yılları arasında Gençlik Meclisi, Engelliler Meclisi, Kültür ve Çalışma Grubu, Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Çalışma Grubu, Kültür ve Sosyal Yaşam Çalışma Grupları tarafından harmanlanarak oluşturulan iki adet öneri metni belediye meclisinde değerlendirilmiş, ilgili komisyonlarca incelendikten sonra kabul edilmiştir. 2015 ve 2016 yılları arasında kent konseyi tarafından belediye meclisine sunulan üç adet öneri metin; spesifik konu başlıklarına sahiptir ve ilgili konunun paydaşı konumunda bulunan sivil toplum kuruluşları ve uzmanların katılımıyla oluşturulan önerilerdir. Bu öneri metinleri arasında "Yalova Kent Konseyinin Afet Önleme ve Afetlerle Mücadeleye İlişkin Görüş ve Önerileri", "Eğitim ve Öğretime İlişkin Görüş ve Öneriler" ve "Yalova Kent Konseyi Engelliler Çalışma Grubu Görüş ve Önerileri" yer almaktadır (Yalova Belediyesi, 2019). 2016 yılından sonra belediye meclisine kent konseyi tarafından herhangi bir öneri metin sunulmamıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kent konseyleri, yerel demokratik katılım açısından oldukça önem arz eden kuruluşlardır. Yerel Gündem 21 gibi tarihsel derinliği olan kent konseylerinin kapsayıcılığı önemlidir. Kenti paydaşlarla yönetme gayesiyle hareket eden belediyelerin kent konseyi gibi oluşumları teşviki beklenmektedir.

Mevzuat hükümlerinin esnek olmasına bağlı olarak kent konseyi kurulması, belediye başkanı takdirine bırakılmıştır. Bu durum yönetim bilinciyle hareket etmeyen, paydaşları önemsemeyen belediye başkanlarına takdir yetkisi tanımıştır.

Kent Konseylerinin misyonu farklı görüş ve düşüncelerde olan kişileri bir araya getirip, merkez- yerel dengesinde sivil toplumu da konuya dahil edip, kenti beraber yönetmektir. Ancak kent konseyi kararlarının kabul durumu belediye meclisi tarafından belirlenmektedir. Üzerinde çalışılıp fikir

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

üretildikten sonra kabul edilmeyen konular kent konseyi kimliğini zedeleme riskine sahiptir. Ancak kent konseyi tarafından sunulan her önerinin kabul edilmesi gibi bir durum da yerel demokrasiye aykırıdır. Belediye meclis üyeleri seçimle iş başına gelmektedir ve belediye meclisi belediyenin karar organıdır. Kent konseylerinin, belediye meclisi yerine geçip ikame görevi görmesi uygun olmayacaktır. Bu konuda önemli olan husus patronaj ilişkilerinden ziyade kentin çıkarlarının ön planda tutulması gerekliliğidir.

Kent Konseyleri, mali ve aynı yardım açısından belediye başkanına bağlı pozisyonundadır. Mali özerkliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Aksi durumlarda belediye başkanı kent konseyini işlevsiz kılabilir. Nitekim birçok büyükşehir belediyesinde halen kent konseyi aktif değildir. Bu belediyelerin ve ilgili idarecilerin de yerel demokrasinin güçlenmesine aracılık etme gayesiyle kent konseylerinin kuruluşunu sağlaması gerekmektedir.

Doğrudan belediye başkanı veya belediye meclisi tarafından gerçekleştirilen bazı uygulamalar halk tarafından tepkiyle karşılanabilmektedir. Oysa bu tip uygulamalar kent konseyi kararı gibi gösterilip, belediye başkanı üzerindeki siyasi yük azaltılabilmektedir. Kent konseyleri, belediye başkanlarının tampon mekanizması olarak değerlendirilebilmektedir.

Yalova Kent Konseyi 2009 ve 2016 yılları arasında görece aktif bir dönem geçirmiştir. Sivil toplum ve kamu bürokrasisi yoğun olarak belediye yönetimine katılmıştır. Kentin önemli kurumsal paydaşlarından biri olan kent konseyinin faaliyetlerini yayımlayabileceği bir web sitesi bulunmamaktadır. 1998 yılından 2016 yılına kadar sürekli olarak yerel katılım, Yalova özelinde çeşitli vasıtalarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 2009 yılında kent konseyinin ihdası ile kurumsal kimlikle ilerleyen yerel katılım olgusu 2016 ve 2019 yılları arasında etkisini yitirmiştir.

Kent konseyleri otonom hale gelebilmiş yapılar değildir. Yalova Kent Konseyi örneğinden de anlaşılacağı üzere çeşitli sebeplere bağlı olarak zaman zaman etkin bir rol izleyen kent konseyleri sürekli bir biçimde aynı aktifliğini sürdürememektedir. Siyasi kaygılar veya çıkar ilişkilerine bağlı olarak kent konseyleri bazı dönemlerde pasivize edilebilmektedir. Kent konseylerinin otonom yapılar haline gelmesi gerekmektedir. Maddi ve idari özerklikleri güçlendirilmelidir. Kapsayıcılık açısından; temsil edilmek isteyen her sivil toplum kuruluşu temsilcisinin, kent konseylerinde bulunması çoğulcu yerel demokrasi ve çeşitlilik açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Aslan, S. (2010). Türkiye'de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.

Habitat Derneği. (2019). Yerel Gündem 21 Programı. *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı*. İstanbul. 10 15, 2019 tarihinde <https://habitatdernegi.org/sona-eren-projeler/yerel-gundem-21-programi/> adresinden alındı

Kanılmaz, A. (2017). Sivil Toplum Örgütleri ve Halkla İlişkiler Çalışmaları (TEGV Örneği). *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(4), 127-147.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Mewa, Gündem 21 ve Yerel Gündem 21, 07 Kasım 2019 tarihinde http://arsiv.uclg-mewa.org/doc/rio-20_GrSon.pdf adresinden erişildi.
- Özer, M. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.
- Resmi Gazete. (1982, 10 18). T.C. Anayasası. (17863). 11 10, 2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2005, 07 03). Belediye Kanunu. (25874). 10 14, 2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden alındı
- Resmi Gazete. (2006, 10 08). Kent Konseyi Yönetmeliği. *Kent Konseyi Yönetmeliği(26313)*. 11 10, 2019 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.10687&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=kent%20kons> adresinden alındı
- Soygüzel, H. (2015, 09). Kent Konseylerinin Arasında İletişim ve İşbirliği: Türkiye Kent Konseyleri Birliği Örneği. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 217-242.
- Şahin, Y. (2018). *Yerel Yönetimler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Şengül, R. (2010). *Yerel Yönetimler*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları(29)*, 387-401.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 06 14, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu: www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=finansman adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). Türkiye İstatistik Kurumu Resmi Web Sitesi. *Yıllara Göre Kır ve Kent Nüfusu*. 10 17, 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=1587 adresinden alındı
- Ulusoy, A., & Akdemir, T. (2009). *Mahalli İdareler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yalova Belediyesi. (2019, 11 17). Yalova Belediyesi Resmi Web Sitesi: <https://ebelediye.yalova.bel.tr/belediyekararlari.aspx?type=m> adresinden alındı

Özel ve Kamu Sektöründeki Çalışanların Sendikalara Yönelik Güncel Bakış Açıları

Doç. Dr. Harun YILDIZ¹

Öğr. Gör. Alptekin DEVELİ²

ÖZET:

Bu çalışmanın amacı, çalışanların sendikalara ilişkin olumlu ve olumsuz algılarını hem özel hem de kamu sektörü üzerinde karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Çalışma nicel araştırma deseni ve betimsel tarama yöntemiyle tasarlanmıştır. Çalışmada kolayda örnekleme yöntemi ve kesitsel anket tekniği aracılığıyla özel ve kamu sektöründeki çalışanlardan veri toplanmıştır. Elde edilen veri, IBM SPSS ve SmartPLS istatistik yazılımları aracılığıyla incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre çalışanların sendikalara yönelik hem olumlu hem de olumsuz algıları cinsiyet ve çalıştıkları sektör türüne göre farklılaşırken, sendikalara yönelik olumlu algıları yaş gruplarına ve sendika üyesi olup olmadıklarına göre farklılaşmaktadır. Buna göre cinsiyet açısından erkek çalışanların kadın çalışanlara göre olumlu sendikal algıları düşük, olumsuz sendikal algıları yüksektir. Sektör açısından kamu sektörü çalışanlarının olumlu sendikal algıları düşük, olumsuz sendikal algıları yüksek olarak belirlenmiştir. Yaş açısından çalışanların yaşları arttıkça sendikalara yönelik olumlu algıları azalmaktadır. Sendika üyeliği açısından ise bir sendikaya üye olmayanların olumlu sendikal algıları düşüktür. Araştırmanın teorik ve uygulamaya dönük uygulamaları tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: sendika, sendikal algı, özel sektör, kamu sektörü, SmartPLS

JEL Kodu: M19, L31, L33, C18

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Ömer Seyfettin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, 10200, Balıkesir, Türkiye, harunyildiz@bandirma.edu.tr

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Reşadiye Meslek Yüksekokulu, 60700, Reşadiye, Tokat, Türkiye, alptekin.develi@gop.edu.tr

Current Perspectives of Private and Public Sector' Employees towards the Unions

Assoc. Prof. Dr. Harun YILDIZ¹

Lect. Alptekin DEVELİ²

ABSTRACT:

This study aims to examine the positive and negative perceptions of employees about unions in both the private and public sectors. The study was designed with quantitative research design and a descriptive survey method. In this study, data were collected from private and public sector employees through a convenience sampling method and a cross-sectional survey design. The data were analyzed through IBM SPSS and SmartPLS statistical software. As a result of the analysis, it was determined that positive perceptions of them differ according to age groups and whether they are union members or not, while both positive and negative perceptions of employees differed in terms of gender and sector type. Accordingly, while male employees' positive perceptions of unions are low compared to female employees, their negative perceptions of unions are high. Public sector employees' positive perceptions of unions are low while their negative perceptions of unions are high. As employees age, the positive perceptions of them towards unions decrease. Lastly, the positive perception of non-union members is low. The theoretical and practical implications of the study are discussed.

Keywords: union, perception of the union, private sector, public sector, SmartPLS

JEL Code: M19, L31, L33, C18

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, Omer Seyfettin Faculty of Applied Sciences, 10200, Bandırma, Balıkesir, Turkey, harunyildiz@bandirma.edu.tr

² Tokat Gaziosmanpasa University, Resadiye Vocational School, 60700, Resadiye, Tokat, Turkey, alptekin.develi@gop.edu.tr

GİRİŞ

Kökenleri itibariyle Orta Çağ Avrupası'ndaki Lonca düzenine kadar uzanan ve özellikle 1870'li yıllardan itibaren profesyonelleşmeye başlayan uygulamalarıyla ortaya çıkan sendika yapılarının günümüz iş yaşamındaki rolü, hem ekonomik hem de toplumsal anlamda önemli bir boyuttur (Adal, 2008). Zira iş yaşamında belirli bir maaş veya ücret karşılığında çalışan her birey, bir işverene bağlı olarak veya bir kurumun istihdamında çalışmaktadır. Diğer yandan insan ihtiyaçlarının çeşitlilik göstererek arttığı iş dünyasında bir çalışan sürekli olarak daha iyi çalışma koşullarına sahip olmak istemektedir. Ancak çalışanlar bu isteğini her zaman sadece kendi girişimleriyle elde edemez. Bunun temel nedeni bir çalışanın temel hak ve yan edimlerini iyileştirmek istediğinde oldukça kısıtlı olan bireysel çabalarının etkili sonuçlar üretememesidir. Hatta sadece bireysel çabalarla yapılan bu girişimler, çalışanları daha da olumsuz şartlara mecbur bırakabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı çalışanların işverenleriyle bir sendika aracılığıyla ve toplu pazarlık yöntemiyle uzlaşmaya varmayı tercih etmeleri gerekmektedir (Bingöl, 2010).

Sendikaların faaliyet alanları her ülkenin hukuk kurallarına ve mevzuatlarına göre daralarak veya genişleyerek farklılık gösterebilmektedir (Adal, 2008). Örneğin, sendika kavramının terimsel karşılığı, İngiliz dilinde union (sendika), trade union (ticari sendika) veya labor union (işçi sendikası) şekillerinde karşılık bulmaktadır. Sendikaları Türkiye'deki kapsamı bakımından ele alıp tanımlamak için ise 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na bakılabilir. Söz konusu kanunda sendikalar şu şekilde tanımlanmaktadır: "İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır." İlgili tanımdan da anlaşılacağı üzere *bir sendika kuruluşunun temel amacı, hem çalışanların hem de işverenlerin birlikte daha iyi şartlarda çalışmalarını sağlamaktır.*

Her ne kadar sendikaların önemli bir işleve sahip olduğu gerçeği yadsınamasa da teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve sendikal faaliyetlerin çeşitli siyasi yapıların destekleriyle yürümesi gibi nedenlerden dolayı çalışanların sendikalara yönelik algı ve tutumları giderek farklılık göstermeye başlamıştır. Diğer yandan, özel ve kamu sektörünün kendine özgü dinamikleri (aynı olay üzerinde olsa bile) çalışanların farklı algı, tutum ve davranışlar göstermelerine neden olmaktadır. Nitekim bu çalışmanın amacı, çalışanların sendikalara ilişkin olumlu ve olumsuz algılarını sektör (özel ve kamu) ve diğer demografik özellikler (cinsiyet, yaş ve sendika üyeliği) açısından karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir.

Çalışmanın araştırma sorusu, çalışanların sendikalara ilişkin olumlu ve olumsuz algılarının yaş, cinsiyet, sektör ve sendika üyesi olup olmadığına göre nasıl farklılaştığıdır.

YÖNTEM

Araştırmanın Tasarımı ve Veri Toplama Süreci

Çalışanların sendikalara yönelik güncel bakış açılarını belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışma, nicel araştırma deseni ve betimsel tarama modeli ile tasarlanmıştır. Araştırma sürecinde katılımcılardan kolayda örnekleme yöntemi ve çevrimiçi (online) anket tekniği aracılığıyla veri toplanmıştır. Çevrimiçi anketler Google Formlar (Google Formlar, 2019) altyapısı kullanılarak toplanmıştır. Verilerin toplanmasında gönüllü katılım esas alınmıştır. Elde edilen veride katılımcıların demografik bilgilerini

belirlemek için IBM SPSS yazılımı kullanılırken, araştırmanın ölçüm modelini ve yapısal modelini test etmek için SmartPLS yazılımı kullanılmıştır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini yapılan uç veri analizi sonucunda kalan, özel ve kamu sektöründeki çeşitli iş kollarında çalışan 87 bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların 30'u kadın, 57'si erkektir. Yaş aralığı bakımından 31 kişi 30 ve altı yaş grubunda, 50 kişi 31-45 yaş grubunda ve 6 kişi 46 ve üstü yaş grubundadır. Çalışılan sektör açısından bakıldığında, 33 kişi özel sektörde ve 54 kişi kamu sektöründe çalışmaktadır. Ayrıca katılımcılardan 33'ü sendikaya üyesi iken, 54'ü sendika üyesi değildir. Örneklemin çoğunluğu erkek, orta yaş grubunda, kamu sektörü çalışanı ve sendika üyesi olmayan çalışanlardır.

Ölçekler

Araştırma sürecinde Yeşil (2017) tarafından sivil toplum kuruluşlarına yönelik algıları ölçmek üzere geliştirilen ölçek, araştırmacılar tarafından sendikalara yönelik algıları ölçek şeklinde beşli Likert olarak uyarlanmıştır. Yansıtıcı (reflective) yapıdaki bu ölçek, 28 ifade ve 2 boyuttan oluşmaktadır. Söz konusu boyutlar, sendikalara yönelik olumlu yargı (21 ifade) ve olumsuz yargı (7 ifade) şeklindedir.

BULGULAR

Ölçüm Modeli Analizi

Ölçüm modeli diğer bir ifadeyle doğrulayıcı faktör analizinin sonuçlarına göre Cronbach alfa (α), rho_A ve birleşik güvenilirlik (CR) katsayıları, olumlu algı ve olumsuz algı için sırasıyla, $\alpha = .930$, $\alpha = .923$; rho_A = .938, rho_A = .936; CR = .925, CR = .918 şeklindedir. Diğer yandan açıklanan ortalama varyans (AVE) katsayıları olumlu algı ve olumsuz algı için sırasıyla AVE = .584, AVE = .698 şeklindedir. Tüm bu değerler, yapıların birleşme geçerliliği ve güvenilirliklerinin sağlandığını göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012; Hair vd., 2017). Dolayısıyla yapıların istikrarlı ölçümler yapma konusunda güvenilir oldukları söylenebilir. Aynı zamanda yapılara ait ifadelerin yüksek düzeyde ortak varyansa sahip oldukları ifade edilebilir.

Yapıların ayrışma geçerliliğini değerlendirmek için Fornell-Larcker kriteri incelenmiştir. Buna göre açıklanan ortalama varyans değerlerinin karekökü ($\sqrt{AVE_{(olumlu\ algı)}} = .764$, $\sqrt{AVE_{(olumsuz\ algı)}} = .836$), yapılar arası korelasyon katsayısından ($r = -.664$) büyük olduğu için ($\sqrt{AVE} > r$) bu kritere göre ayrışma geçerliliğinin sağlandığı görülmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Bununla birlikte yapılar çapraz yükleme değerleri açısından da incelenmiştir. Maddelerin ilgili olduğu faktörlerle yüksek düzeyde korelasyona sahip oldukları, diğer faktörlerle ise düşük düzeyde faktör yüküne sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca diğer bir ayrışma geçerliliği kriteri olan Heterotrait-Monotrait oranı (HTMT) açısından olumlu yargı ve olumsuz yargı arasındaki oranın .638 olduğu (<.90) ve bu oranın da ayrışma açısından sorun teşkil etmediği belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre yapıların birbirlerinden ayrı faktörler oldukları tespit edilmiştir.

Yapısal Model Analizi

Yapısal model analizi sonuçlarına göre R² etki büyüklüğü, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin olumlu sendikal algıları %25, olumsuz sendikal algıları ise %20 düzeyinde açıkladığını göstermektedir. Diğer yandan tahmin gücü katsayıları ($Q^2_{(olumlu\ algı)} = .142$, $Q^2_{(olumsuz\ algı)} = .118$) araştırma modelinin endojen yapı üzerinde etkili olduğunu ($Q^2 > 0$) göstermektedir (Geisser, 1974). Ayrıca varyans büyütme faktör değerlerinin 5'ten küçük olması, egzogen yapılar arasında doğrusallık probleminin olmadığına işaret etmektedir (Hair et al., 2017). Son olarak, yaş ve sendika üyeliğinin olumsuz algı üzerindeki etkisi hariç tüm yol katsayılarının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($t > 2.576$, $p < .01$).

Elde edilen bulgulara göre H₁ ve H₃ hipotezleri desteklenirken, H₂ ve H₄ hipotezleri ise kısmi olarak (olumlu yargı açısından) desteklenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 2'de özet olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: Sivil Toplum Kuruluşu Algısı Ölçeğinin Bileşenleri

Hipotez	Değişken	Desteklenme Durumu
H1 (H1a, H1b)	Cinsiyet	Desteklendi
H2 (H2a, H2b)	Yaş	Kısmi desteklendi (olumlu yargı açısından)
H3 (H3a, H3b)	Sektör	Desteklendi
H4 (H4a, H4b)	Sendika Üyeliği	Kısmi desteklendi (olumlu yargı açısından)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, sendikalara yönelik güncel bakış açılarını tespit etmek amacıyla çalışanların sendikalara ilişkin olumlu ve olumsuz algılarının yaş, cinsiyet, sektör ve sendika üyesi olup olmadığına göre nasıl farklılaştığı incelenmiştir. Araştırma sonucunda betimleyici bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre cinsiyet açısından, erkek çalışanların kadın çalışanlara göre olumlu sendikal algıları düşük, olumsuz sendikal algıları yüksektir. Sektör açısından kamu sektörü çalışanlarının olumlu sendikal algıları düşük, olumsuz sendikal algıları yüksek olarak belirlenmiştir. Yaş açısından çalışanların yaşları arttıkça sendikalara yönelik olumlu algıları azalmaktadır. Sendika üyeliği açısından bir sendikaya üye olmayanların olumlu sendikal algıları düşüktür.

Araştırma kapsamında ölçeğin ilk geliştirildiği hali ile uyarlanmış hali arasında bazı farklılıklar oluşmuştur. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda, ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları ile yeniden sınanması önerilmektedir. Bununla birlikte çeşitli öncül ve soncul değişkenlerle araştırma modelinin zenginleştirilmesi önerilmektedir. Bu sayede sivil toplum kuruluşlarına yönelik algıların nedenleri hakkında daha detaylı bilgi elde edilecektir. Ayrıca bu algıların hangi tutum ve davranışlara yol açtığı da yapılacak araştırmalarla belirlenmiş olacaktır. Ek olarak bu ilişkilerde araştırma kapsamında anlamlı olarak belirlenen cinsiyet, yaş, sektör ve sendika üyeliği değişkenlerinin düzenleyici (moderatör) rolü de ayrı bir araştırma konusu olarak incelenebilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Araştırma kapsamında yedili Likert olarak geliştirilen ve araştırmacılar tarafından beşli olarak uyarlanan *sivil toplum kuruluşu algısı ölçeğinin* maddeleri ile bu maddelerin ölçekteki tek boyutlu (28 ifadeli) ve iki boyutlu yapısı, yapılan analizler sonucunda iki boyutlu ve 14 ifadeli olacak şekilde doğrulanmıştır. Tablo 3’de görülen ilk dokuz madde olumlu algıları, sonraki beş madde ise olumsuz algıları ölçmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarla ölçeğin ilk geliştirildiği formuna ne kadar uyum gösterdiği daha iyi anlaşılacak ve bu araştırma sonuçları ile de karşılaştırma imkanı elde edilecektir. Bu nedenle analizler sonucunda güvenilirlik ve geçerlilik şartlarını sağlayan maddeler aşağıda tablo olarak da gösterilmiştir.

Tablo 3: Sivil Toplum Kuruluşu Algısı Ölçeğinin Bileşenleri

Boyutlar	Maddeler
Olumlu Yargı	Sendikalar, yapmış oldukları faaliyetlerle toplumsal gelişmede önemli rol oynayan kuruluşlardır.
	Sendikalar, katılımcı uygulamaların yapıldığı gönüllü kuruluşlardır.
	Sendikalar, ortak amaçları olan insanları bir araya getiren kuruluşlardır.
	Sendikalar, yapmış oldukları etkinlik ve faaliyetleriyle, ilgili oldukları konularda toplumu bilinçlendiren kuruluşlardır.
	Sendikalar, toplumu farklı yönlerden eğitmek ve bilinçlendirmek için var olan kuruluşlardır.
	Sendikalar, kişilerin, kendi düşüncelerini duyurmak ve savunmak için bir araya geldikleri kuruluşlardır.
	Sendikalar, toplumdan aldığı güçle topluma hizmet eden kuruluşlardır.
	Sendikalar, toplumda yaşanan sorunlara çözümler üretmek için gayret sarf eden kuruluşlardır.
	Sendikalar, gönüllülük esasıyla hareket eden kuruluşlardır.
Olumsuz Yargı	Sendikalar, siyasal iktidarı ele geçirerek toplumun diğer kesimleri üzerinde egemenlik sağlamayı amaçlayan kuruluşlardır.
	Sendikalar, grup ve sınıfların güç gösterisi yapmak üzere çatışma zemini olarak gördükleri kuruluşlardır.
	Sendikalar, var olan bir otoritenin, partinin, cemaatin veya görüşün gölgesinde türeyen kuruluşlardır.
	Sendikalar, insanların masum duygularının sömürüldüğü ve istismar edildiği kuruluşlardır.
	Sendikalar, ekonomik kaynakların kontrolsüz ve düzensiz harcandığı kuruluşlardır.

Not: Ölçek maddeleri 5’li Likert ile puanlandırılmaktadır: 1 = Hiç katılmıyorum, 2 = Katılmıyorum, 3 = Ortadayım, 4 = Katılıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum

Kaynak: Yeşil (2017: 476-477)

KAYNAKLAR

- Adal, Z. (2008). İnsan kaynakları yönetiminin hukuki boyutları. İçinde C. Uyargil, Z. Adal, İ. D. Ataay, A. C. Acar, A. O. Özçelik, Ö. Sadullah, G. Dünder ve L. Tüzüner, *İnsan Kaynakları Yönetimi* (3. Baskı) (ss. 563-702). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Bingöl, D. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Geisser, S. (1974). A predictive approach to the random effect model. *Biometrika*, 61(1), 101-107.
- Google Formlar (2019). Google Forms. <https://docs.google.com/forms/create?hl=tr>. Erişim Tarihi: 06.10.2019.
- Hair Jr, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C., & Sarstedt, M. (2017). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)*, (2nd edition). Los Angeles: Sage Publications.
- Hair, J. F., Black, W. C, Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (2012). 07/11/2012 tarihli ve 28460 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. www.mevzuat.gov.tr. Erişim Tarihi: 07.11.2019.
- Yeşil, R. (2017). Sivil Toplum Kuruluşu Algısı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 471-484.

Sendika Tercihindeki Siyasallaşma Eğiliminin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi

Doç. Dr. Harun YILDIZ¹

Öğr. Gör. Alptekin DEVELİ²

ÖZET:

Bu çalışmanın amacı, araştırmacılar tarafından *sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi* olarak isimlendirilen ve siyasi görüşlerini dikkate alarak sendika tercih etme eğilimi anlamına gelen kavramın, çalışanların demografik özelliklerine göre nasıl farklılaştığını belirlemektir. Nicel bir araştırma deseniyle tasarlanan bu çalışmada, kolayda örnekleme yöntemi ve kesitsel zamanlı anket tekniği aracılığıyla özel ve kamu sektöründeki çalışanlardan veri toplanmıştır. Katılımcılardan elde edilen veri, IBM SPSS ve IBM SPSS Amos istatistik yazılımları aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma kapsamında geliştirilen sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi ölçeği hem tek boyutlu hem de iki boyutlu (içsel ve dışsal siyasallaşma eğilimi) yapısıyla geçerlilik ve güvenilirlik koşullarını sağlamıştır. Elde edilen sonuçlara göre dışsal siyasallaşma eğilimi ve sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi, sendikaya üye olma değişkenine göre farklılaşmaktadır. Buna göre, bir sendikaya üye olan çalışanların üye olmayan çalışanlara göre dışsal siyasallaşma eğilimi ve bir bütün olarak sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi daha yüksektir. Dolayısıyla sendikalara üye olan çalışanların siyasi nedenlerle sendika tercihinde buldukları söylenebilir. Araştırmanın teorik ve uygulamaya dönük uygulamaları tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: sendika, sendika tercihi, siyasallaşma, demografik özellikler, ölçek geliştirme.

JEL Kodu: M19, L31, C18, D72

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Ömer Seyfettin Uygulamalı Bilimler Fakültesi, 10200, Balıkesir, Türkiye, harunyildiz@bandirma.edu.tr

² Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Reşadiye Meslek Yüksekokulu, 60700, Reşadiye, Tokat, Türkiye, alptekin.develi@gop.edu.tr

Investigation of the Politicization Tendency in Union Preference in terms of Demographic Characteristics

Assoc. Prof. Dr. Harun YILDIZ¹

Lect. Alptekin DEVELİ²

ABSTRACT:

This study aims to determine how the concept coined as the tendency of politicization in union preference by the researchers, which is the tendency to prefer unions considering political views, varies according to the demographic characteristics of the employees. In this study, data were collected from private and public sector employees through a convenience sampling method and a cross-sectional survey with a quantitative research design. The data were analyzed through IBM SPSS and IBM AMOS statistical software. The scale of the tendency of politicization in union preference developed within the scope of the study provided validity and reliability conditions with both one-dimensional and two-dimensional (internal and external politicization tendency) structure. The results of this study show that the external politicization tendency and the politicization tendency in union preference (i.e. main construct) vary to the union membership variable. Employees, who are members of a union, are more likely to have the external politicization tendency and the overall politicization tendency than non-members. Consequently, it can be said that the employees who are members of the unions prefer them for political reasons. The theoretical and practical implications of the study are discussed.

Keywords: union, union preference, politicization, demographic characteristics, scale development.

JEL Code: M19, L31, C18, D72

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, Omer Seyfettin Faculty of Applied Sciences, 10200, Bandırma, Balıkesir, Turkey, harunyildiz@bandirma.edu.tr

² Tokat Gaziosmanpaşa University, Resadiye Vocational School, 60700, Resadiye, Tokat, Turkey, alptekin.develi@gop.edu.tr

GİRİŞ

Sendikaların temel amaçlarından birisi, işveren ve çalışanların istihdam ve çalışma şartlarını belirleyen iş sözleşmesini iyileştirmektir. Diğer bir amaç ise sendika üyesi olan çalışanların işverenleri tarafından sergilenen keyfi ve haksızca muamelelerden korunmalarını sağlamak ve anlaşmazlıkların çözülmesine katkı sunmaktır (Bingöl, 2010). Sendika kuruluşlarının bu temel amaçlarının bilincinde olan çalışanların bir sendikaya üye olmalarının akılcı bir yaklaşım olduğu ileri sürülebilir. Bununla birlikte, çalışanların bir sendikaya farklı sebepler için de üye olabildiği görülmektedir. Bu sebeplerin geneline bakıldığında, çalışanların sürekli farklılaşan ihtiyaçlarının iyi bir şekilde karşılanmasını istemeleri ve bazı beklentilerinin yerine getirilmesi için daha örgütlü bir yapıyla hareket edilmesinin etkili olacağını düşünceleri sonucunda bir sendikaya üye oldukları söylenebilir.

Yazında, çalışanların bir sendikaya üye olma sebeplerini sınıflandırarak açıklayan çalışmalar da bulunmaktadır. Buna göre, çalışanlar ekonomik fayda sağlamak, iş güvencesi elde etmek, yönetimin farklı tutumlarına karşı güvence sağlamak, sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasını hızlandırmak ve tatil olanakları, kreşler, düşük faizle sağlanan kredi imkânları ve sportif olanaklar gibi bazı sendikalar tarafından sağlanan ayrıcalıklardan faydalanmak üzere de bir sendikaya üye olabilmektedirler (Öge ve Karasoy, 2018).

Çalışanların bir sendikaya üye olma nedenleri arasında yerine göre daha özel sebepler de bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri de tarafımızca *sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi* olarak kavramlaştırılan ve çalışanların bir sendika tercihi bulurken siyasi görüşlerini dikkate alarak hareket etmeleri anlamına gelen olgudur. Özellikle günümüzde, çalışanlar sendika tercih ederken bu yapının kendisine sağlayacağı temel faydaları dikkate almaktan ziyade, politik görüşünü benimsediği bir sendikayı tercih etme yönüne doğru gitmektedirler. Bu durum, iş yaşamını etkileyen her bir konu gibi araştırılmaya değer görülerek, bu çalışmanın kurgulanmasını sağlamıştır.

Çalışmanın araştırma sorusu, sendika tercihindeki siyasallaşma eğiliminin çalışanların demografik özelliklerine göre nasıl farklılaştığının belirlenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Tasarımı ve Veri Toplama Süreci

Çalışanların sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimini belirlemek amacıyla yürütülen bu çalışma, nicel araştırma deseni ve betimsel tarama modeli ile tasarlanmıştır. Katılımcılara gönderilen anketlerde gönüllük esas alınmıştır. Geri dönen ve kullanılabilir durumda olan bu veriler üzerinden analizler yürütülmüştür. Araştırma özel ve kamu sektöründeki farklı iş kollarında çalışan 98 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan kolayda örnekleme yöntemi ve çevrimiçi (online) anket tekniği aracılığıyla veri toplanmıştır. Çevrimiçi anketler Google Formlar (Google Formlar, 2019) altyapısı kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler, IBM SPSS ve IBM SPSS AMOS yazılımları aracılığıyla incelenmiştir.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini özel ve kamu sektöründeki çeşitli iş kollarında çalışan 98 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların 34'ü kadın, 64'ü erkektir. Yaş aralığı bakımından 34 kişi 30 ve altı yaş grubunda, 58 kişi 31-45 yaş grubunda ve 6 kişi 46 ve üstü yaş grubundadır. Bu katılımcıların çoğu lisans (46 kişi) ve lisansüstü (35 kişi) düzeyinde eğitilmiş bireyler olmakla birlikte 66'sı evli, 32'si bekârdır. Çalışılan sektör türü açısından bakıldığında, 37 kişi özel sektör ve 61 kişi kamu sektöründe hizmet vermektedir. Ayrıca, katılımcılardan 36'sı sendika üyesi iken 62'si sendika üyesi değildir. Örneklemin çoğunluğu erkek, orta yaş grubunda, lisans mezunu, evli, kamu sektörü çalışanı ve sendika üyesi olmayan çalışanlardır.

Ölçekler

Katılımcıların sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimini ölçmek için araştırmacılar tarafından 6 maddeden oluşan bir ifade havuzu oluşturulmuştur. Yansıtıcı (reflective) yapıda oluşturulan maddeler, 5'li Likert ölçeği ile puanlandırılmıştır. Reflektif yapıdaki bu ölçümlerde her bir gizil değişkene ait göstergeler soru ifadeleri yolu ile temsil edilmektedir. Bu şekilde gizil değişken kendi altında yer alan sorular aracılığıyla yansıtılmaktadır.

BULGULAR

Keşfedici Faktör Analizi

Keşfedici faktör analizi sonucunda, maddeler hem iki boyutlu hem de tek boyutlu yapısı ile tatmin edici sonuçlar vermiştir. Elde edilen bulgular Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Ölçme Araçları	Bileşenler	Madde Yük Aralıkları	Açıklanan Varyans
İki boyutlu yapı <i>KMO = .782, Barlett = (df=15) 297.455,</i> <i>p < .001</i>	İSE, 3 madde	.774 - .839	%36.17
	DSE, 3 madde	.779 - .859	%38.68
Tek boyutlu yapı <i>KMO = .782, Barlett = (df=15) 297.455,</i> <i>p < .001</i>	STSE, 6 madde	.655 - .839	%59.26

Not: KMO: Örneklem yeterlilik değeri, df: Serbestlik derecesi, p: İstatistiksel anlamlılık düzeyi, İSE: İçsel siyasallaşma eğilimi, DSE: Dışsal siyasallaşma eğilimi, STSE: Sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi

Keşfedici faktör analizi sonucunda oluşan iki bileşenli yapının boyut isimleri, içsel siyasallaşma eğilimi (İSE) ve dışsal siyasallaşma eğilimi (DSE) şeklinde belirlenirken, tek boyutlu yapının ismi sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi (STSE-6) olarak belirlenmiştir. *İçsel siyasallaşma eğilimi*, bireyin kendi kişisel çıkarlarını düşünerek belirli bir politik eğilimdeki sendikayı içsel nedenlerle tercih etme eğilimini gösterir. *Dışsal siyasallaşma eğilimi* ise bireyin çalışma arkadaşları gibi dışsal faktörlerin etkisi sonucunda sendika tercih etme eğilimini ifade eder.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizi bulgularına göre iki boyutlu yapı için uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df = 1.33$, CFI = .991, GFI = .965 ve SRMR = .037 şeklindedir. Diğer yandan tek boyutlu yapı için uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df = 2.76$, CFI = .958, GFI = .941 ve SRMR = .070 şeklindedir. Elde edilen uyum iyiliği değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir (Hair, Anderson, Babin ve Black, 2010; Hu ve Bentler, 1999).

Güvenilirlik Analizleri

İçsel siyasallaşma eğilimi, dışsal siyasallaşma eğilimi ve sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi ölçekleri için Cronbach alfa (α) ve birleşik güvenilirlik (CR) katsayıları sırasıyla; $\alpha = .832$, CR = .737, $\alpha = .813$, CR = .725 ve $\alpha = .856$, CR = .839 şeklindedir. İlgili katsayılar ölçeklerin hem Cronbach alfa hem de birleşik güvenilirlik açısından güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinin ilgili olduğu boyuta olan katkıları da incelendiğinde, herhangi bir maddenin çıkarılması ile bu güvenilirlik ölçütlerine göre önemli bir miktarda artış olmamıştır. Bu nedenle tüm maddelerin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu belirlenmiştir (Nunnally, 1978; Raykov, 1997).

Bağımsız Örneklem t Testi

Çalışanların içsel siyasallaşma eğilimi, dışsal siyasallaşma eğilimi ve sendika tercihindeki siyasallaşma eğiliminin cinsiyet, medeni durum ve çalışılan sektör türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere bağımsız örneklem t testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre dışsal siyasallaşma eğilimi ve genel sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi değişkenleri sendika üyeliği değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır ($p < .10$). Buna göre, dışsal siyasallaşma eğilimi açısından sendika üyesi olan çalışanların ortalaması ($\bar{x} = 2.71$, $s = 1.08$), sendika üyesi olmayan çalışanların ortalamasına göre ($\bar{x} = 2.34$, $s = .92$) daha yüksektir. Benzer şekilde, genel sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi açısından da sendika üyesi olan çalışanların ortalaması ($\bar{x} = 2.61$, $s = .86$), sendika üyesi olmayan çalışanların ortalamasına göre ($\bar{x} = 2.39$, $s = .80$) daha yüksektir.

Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

Çalışanların içsel siyasallaşma eğilimi, dışsal siyasallaşma eğilimi ve sendika tercihindeki siyasallaşma eğiliminin yaş grupları ve eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) analizi yapılmıştır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). İki'den fazla gruba sahip olan yaş ve eğitim seviyesi değişkenlerine ilişkin yapılan analizlerde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilememiştir ($p > .10$). Analiz sonuçlarının anlamlı bir sonuç üretmemesinden dolayı analiz sonuçları tablo olarak gösterilmemiştir. Dolayısıyla ilgili örneklem kapsamında yaşa ve eğitim seviyesine göre sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi anlamlı bir farklılık yaratacak düzeyde değişim göstermemiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada çalışanların *sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi* çalışma kapsamında geliştirilen ölçek aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma kapsamında ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliği ispatlanmıştır. Ayrıca bu eğilimin çeşitli sosyo-demografik faktörlere göre değişiklik gösterip göstermediği de ele alınmıştır. Analizler sonucunda söz konusu eğilim cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve sektör türüne göre anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır. Bu sosyo-demografik değişkenler örneklem kapsamında istatistiki olarak anlamlı çıkmaya da sendika üyeliği açısından anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sendikaya üye olan çalışanların olmayanlara göre anlamlı düzeyde dışsal nedenlerle sendikal tercihte buldukları belirlenmiştir ($p < .10$).

Araştırma sonuçlarından hareketle gelecekte yapılacak araştırmalarda sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimini etkileyecek çeşitli öncül ve soncul değişkenlerin araştırma modellerine eklenmesi önerilmektedir. Bu sayede sendika tercihindeki siyasallaşmanın hangi nedenlerle yapıldığı belirlenecektir. Bununla birlikte söz konusu eğilimin yol açtığı davranışların belirlenmesi de gerçekleşmesi muhtemel üretkenlik karşıtı işyeri davranışlarının önünde bir engel oluşturacaktır. Bu sayede kurum içinde diğer çalışanlara bulaşabilecek davranışların da önüne geçilmiş olacaktır. Sonuç olarak alınacak bu tedbir ve önlem ile söz konusu davranışlar kontrol altına alınmış ve amaca yönelik bir iş çevresi yaratılmış olacaktır. Ek olarak tarama türündeki anket çalışmalarının görüşme yöntemiyle de desteklenmesinde yarar vardır. Görüşme yöntemi sayesinde daha zengin bilgiler edilebilir ve bu değişkenin arkasındaki diğer motive edici örüntüler hakkında bilgi sahibi olunabilir.

Araştırma kapsamında geliştirilen sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi ölçeğinin maddeleri ile bu maddelerin ölçekteki tek boyutlu ve iki boyutlu yapısı Tablo 2'de görülmektedir. İlk üç madde içsel siyasallaşma eğilimini, sonraki üç madde ise dışsal siyasallaşma eğilimini ölçmektedir. Ölçek maddeleri gelecekte yapılacak araştırmalarda bir bütün olarak da değerlendirilebilmeye uygun sonuçlar ürettiğinden, bu genel boyut ise sendika tercihindeki siyasallaşma eğilimi olarak adlandırılmıştır.

Tablo 2: Sendika Tercihindeki Siyasallaşma Eğilimi Ölçeğinin Bileşenleri

Tek Boyutlu Ölçek	İki Boyutlu Ölçek	Maddeler
Sendika Tercihindeki Siyasallaşma Eğilimi (STSE-6)	İçsel Siyasallaşma Eğilimi (İSE)	Siyasi iktidara yakın sendikalara üye olmaya çalışırım.
		Güçlü ve çoğunluğun üye olduğu sendikaya üye olmaya çalışırım.
		Bireysel çıkarlarıma en fazla katkı sağlayacak sendikaya üye olurum.
	Dışsal Siyasallaşma Eğilimi (DSE)	Aynı siyasi görüşte olduğum iş arkadaşlarımdan sendikal tercihine göre sendikaya üye olurum.
		Sendika seçerken aynı siyasi görüşte olduğum iş arkadaşlarımdan önerileri ve teşvikleri sonucunda sendikaya üye olurum.
		İş arkadaşlarımdan görüşlerine aykırı olan bir sendikaya üye olmaktan kaçınırım.

Not: Ölçek maddeleri 5'li Likert ile puanlandırılmaktadır: 1 = Hiç katılmıyorum, 2 = Katılmıyorum, 3 = Ortadayım, 4 = Katılıyorum, 5 = Tamamen katılıyorum

KAYNAKLAR

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Bingöl, D. (2010). *İnsan kaynakları yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları*, 2. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Google Formlar (2019). Google Forms. <https://docs.google.com/forms/create?hl=tr>. Erişim Tarihi: 06.10.2019.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Babin, B. J., & Black, W. C. (2010). *Multivariate data analysis: A global perspective* (7th Edition). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: A multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Nunnally, J. C. (1978). *Psychometric theory*. New York: McGraw-Hill
- Öge, H. S., & Karasoy, H. A., (2018). *Meslek Yüksek Okulları İçin İnsan Kaynakları Yönetimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Raykov, T. (1997). Estimation of composite reliability for congeneric measures. *Applied Psychological Measurement*, 21(2), 173-184.
- Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (2012). 07/11/2012 tarihli ve 28460 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. www.mevzuat.gov.tr. Erişim Tarihi: 07.11.2019.

Sosyal Dışlanmaya Yol Açan Faktörlerin Kavramsal Olarak İncelenmesi ve Yoksulluk İlişkisi

Hakkı ALBAYRAK¹

Prof. Dr. Mehmet Emin ERÇAKAR²

ÖZET:

Sanayi devrimi neticesinde gelişen üretim teknikleri, üretim miktarlarında dramatik artışlara neden olmuştur. Kitlesel olarak artan üretim ise maliyet unsurlarını düşürerek, bireylerin daha çok mal talep edebilmesine yol açmıştır. Bu durumda daha çok tüketebilen bireylerin refahının daha çok arttığı ve toplumun refahının da buna paralel bir şekilde artacağı varsayılmıştır. Ancak ülkelerdeki üretim artışının toplumsal refah üzerindeki etkisi alt tabakalara kadar yayılmamıştır. Bu durumun paralelinde bireyler arasında artan gelirle doğru orantılı olarak gelir eşitsizliği de artmıştır. Gelir eşitsizliği de beraberinde yoksulluk sorununun boyut atlamasına neden olmuştur. İnsanlık tarihindeki mülki kazanımların başlangıcından beri var olan yoksulluk kavramı, artan üretimle birlikte ticari faaliyetlerin küresel çapta genişlemesinin ardından küresel bir sorun haline gelmiştir. Özellikle son yüzyılda üretimin belli başlı bölgelerde toplanmasıyla birlikte yüksek gelir eşitsizliği içindeki bireyler, aynı bölgelerde yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu durum toplumsal açıdan farklı sosyal ve ekonomik niteliklere sahip bireyler arasında uyumsuzluğa yol açmaktadır. Gelir düzeyindeki farklılıkların bireyin hayatını şekillendirdiği bu dönemde yoksul kesime mensup bireyler sosyal, kültürel, ekonomik vb. dezavantajlı konumlarının birikmesinden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu dışlanmanın sonucunda toplumsal yaşamdan maddi ve manevi anlamda uzaklaşan bireylerin sayısı günümüzde ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Dolayısıyla bu sayının daha da artması, ciddi sosyal krizlere sebep olma ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesi adına sosyal dışlanmanın önüne geçilmesi elzem bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma bireylerin sosyal dışlanmasına neden olan faktörleri kavramsal olarak inceleyerek, bu faktörlerin yoksullukla olan ilişkisini farklı çalışmalar aracılığıyla araştırmaktadır. Sosyal dışlanmaya neden olan birçok faktör olmasına rağmen sorunun küresel çapta olması nedeniyle bu çalışmada daha çok evrensel faktörler üzerinde durulmaktadır. Yapılan incelemeler çerçevesinde günümüzde uygulanan neoliberal politikaların toplumdaki sosyal dışlanma sorununun kaynağını oluşturduğu görülmektedir. Bu politikalar çerçevesinde daha çok tüketime itilen bireylerin oluşturdukları toplumda, tüketim miktarlarına orantılı olarak toplumda yer edinebilmesine durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gelir eşitliğini sağlayacak herhangi bir ekonomik sistem reformu olmadan yapılan tüm iyileştirmeler kalıcı bir çözüm sunamamaktadır.

Anahtar sözcükler: sosyal dışlanma, yoksulluk, gelir eşitsizliği

JEL Kodu: A13, A14, I39

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, albayrakhakki@hotmail.com

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, mercakar@bandirma.edu.tr

The Conceptual Examination of Factors Leading to Social Exclusion and The Relationship Between Poverty

Hakkı ALBAYRAK¹

Prof. Mehmet Emin ERÇAKAR²

ABSTRACT:

The production techniques developed as a result of the industrial revolution have led to dramatic increases in production quantities. Massively increasing production has also reduced the cost elements and led to individuals demanding more goods. In this case, it is assumed that the welfare of the individuals who consume more increases and the welfare of the society will increase with this. However, the impact of the increase in production in countries on social welfare has not spread to the lower levels of society. Parallel to this situation, income inequality has also increased in proportion to increasing income among individuals. Income inequality has also caused the poverty problem to grow. The concept of poverty, which has existed since the beginning of the ownership acquisitions in the history of humanity, has become a global problem following the global expansion of economic activities. Especially with the accumulation of production in major regions in the last century, individuals in high income inequality had to live in the same regions. This situation leads to mismatch between individuals with socially different social and economic characteristics. In this period in which the differences in income level shaped the life of the individual, the poor were social, cultural, economic and etc. is exposed to social exclusion due to the accumulation of disadvantaged positions. As a result of this exclusion, the number of individuals who have materially and spiritually distanced themselves from social life has reached serious dimensions. Therefore, the increase in this number brings the possibility of causing serious social crises. From this point of view, preventing social exclusion is an essential factor in order to ensure social integrity. This study examines the factors that cause social exclusion of individuals conceptually and research the relationship between these factors and poverty through different studies. Although there are many factors that cause social exclusion, this study focuses on internationally factors because the problem is global. In the framework of the examinations, it is seen that neoliberal policies applied today constitute the source of the social exclusion problem in the society. Within the framework of these policies, the situation in which the individuals who are pushed to consumption are able to gain place in the society in proportion to the amount of consumption emerges. Therefore, without any economic system reform to ensure income equality, all improvements cannot offer a permanent solution.

Keywords: social exclusion, poverty, income inequality

JEL Code: A13, A14, I39

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, albayrakhakki@hotmail.com

² Bandırma Onyedi Eylül University, mercakar@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu günümüzde bireyler ve firmalardan karlarını maksimize etmesi beklenilmektedir. Bunun için daha çok üretmenin yanında, maliyetlerinin de minimize edilmesi gerekmektedir. Fayda maksimizasyonu odağında gerçekleşen bu varsayım altında devletin herhangi bir müdahalesine gerek kalmadan kaynakların eşit bir şekilde dağıtılması beklenilmektedir. Böyle bir doğal düzen içerisinde eğer ki yoksul birey varsa bu durumun nedeni kişisel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla liberal ekonomik düzende yoksulluk, iktisadi anlamda yapısal bir sorun olarak görülmemektedir.

Bu gibi liberal teoriler doğrultusundaki küreselleşme faaliyetleri birçok farklı alanda ciddi ilerlemeler yaşanmasını sağlamıştır. Ancak ilerlemelerin sağladığı fayda artışları, evrensel çapta eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. Sürecin odağında yer alan ülkeler oldukça hızlı büyüme rakamlarını yakalarken, sürecin dışında kalan ülkelerde giderek yoksullaşan bir tablo ortaya çıkmıştır (Şenkal, 2003: 99-100).

İnsanlık tarihinin başından beri var olan bu eşitsizlik unsurları, küreselleşme faaliyetleri neticesinde artış göstererek yüksek gelirli kesim ile düşük gelirli kesim arasındaki gelir makasının daha da aralanmasına neden olmuştur. Özellikle uygulanan neoliberal politikalar, ülkelerin sosyal politika harcamalarını azaltmasıyla sonuçlanmıştır. Kapsam olarak daralan bu politikalar çerçevesinde ise ülkeler, sosyal devlet anlayışından gittikçe uzaklaşmaktadır.

Ortaya çıkan bu durum eşitsizliğe ek olarak sosyal ayrımcılık, adaletsizlik, dışlanmışlık, güvencesizlik gibi birçok farklı unsurların artışına sebep olmuştur. Bireyin ve toplumun gelişimi önünde ciddi engel teşkil eden bu unsurlar, birey ile toplum arasındaki bağın da zayıflamasına neden olmaktadır. Toplum entegrasyonunun zayıflaması ile birlikte gerçekleşen sosyoekonomik değişimler sosyal dışlanma sorununun belirgin hale gelmesine neden olmaktadır. Küresel olgular neticesinde toplumlar arası yayılan bu durum, özel olarak incelenmesini zorunlu kılmaktadır (Karataşoğlu ve İslamoğlu, 2016: 13).

Sosyal Dışlanmanın Tanımı ve Tarihçesi

Bazı birey veya grupların içinde yaşadıkları toplumdaki sosyal yaşama katılımının çeşitli gerekçeler doğrultusunda kısıtlanması veya tamamen toplumun dışında kaldığı duruma sosyal dışlanma denilmektedir. Bireyler her ne kadar mekânsal anlamda toplum içinde bulunsalar da, dışlanma neticesinde sosyal olarak katılımları engellenebilmektedir. Sosyal dışlanmanın odak noktası toplumdaki bazı kesimlerinin sermaye birikimi sürecinin dışında kalarak, ülkedeki ekonomik büyümenin getirdiği refah artışından yeteri oranda pay alamaması üzerine olmaktadır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın, neoliberal politikaların da öne sürdüğü refah toplumu anlayışını eleştiren bir kavram olduğu söylenebilmektedir. Sadece ekonomik boyutta kalmayan bu kavram, hukuk, politik, sosyal, kültürel gibi birçok farklı boyutla kendini gösterebilmektedir. Buradan hareketle sosyal dışlanmanın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir (Sapançalı, 2005: 53)

Sosyal dışlanma, genel olarak yoksul, eğitim ve beceri seviyeleri ortalamadan düşük veya toplum içinde farklı ayrımcılıklara maruz kalan birey veya gruplar üzerine yoğunlaşmaktadır. Dışlanan kesim işgücü piyasalarına girmekte zorlanırken, bireysel olarak eğitim imkanlarından da faydalanmakta oldukça zorluklar çekmektedir. Bunlara ek olarak da toplum ile olan etkileşimlerinde engeller oluşmaktadır.

Toplumsal açıdan bakıldığında güçsüz olarak görülen bu kesim, karar alma süreçlerinde de sınırlı olarak rol alabilmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: 6).

Sosyal dışlanma kavramının son yıllarda ortaya çıkması, karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Dolayısıyla genel kabul görmüş ortak bir tanımı mevcut değildir. Ancak tanımlamalar genel olarak bireylerin ekonomik durumları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Buradan hareketle gelir seviyelerinin sosyal dışlanma açısından önemli bir parametre olduğu kabul edilebilmektedir (Şahin, 2009: 22).

Sosyal dışlanma, insanlık tarihinde yoksulluğun var olduğu ilk günden beri görülmektedir. Ancak kavram olarak özelleştirilme ihtiyacı, 1974 gibi oldukça yakın bir dönemde duyulmuştur. İlk defa Fransa'da dönemin sosyal hizmetler bakanı Lenoir tarafından, toplumla olan ilişkileri zayıflayan ve zamanla toplumun dışında kalan kesimler için kullanılmıştır. Lenoir, sosyal dışlanma kavramını sadece ekonomik bir nedenselliğe bağlamamaktadır. Her ne kadar ekonomik nedenler önemli olsa da, sosyal güvence gibi kavramlardan yoksun olan bireylerin toplumdaki dışlanabildiğini belirtmektedir (Silver, 1994: 532).

Fransa'da ortaya çıkan bu sürecin devamında Avrupa ülkelerinin önderliğinde uygulanan neoliberal politikaların küresel çapta yaygınlık kazanması, 1980'li yıllardan itibaren ciddi boyutlara ulaşan sosyal krizlere neden olmuştur. Özellikle küresel çapta artış gösteren işsizlik oranlarının giderek daha uzun ve kalıcı hale gelmesi, toplumlarda yoksulluğun artması ile sonuçlanmıştır. Bu sürece ek olarak devletler tarafından uygulanan sosyal koruma politikalarının kapsamının daraltılması gibi durumlar yoksulluk oranlarını daha da arttırmıştır. Dolayısıyla toplumlarda sosyal olarak dışlanan gruplar, geniş kesimlere yayılım göstermiştir. Bu şekilde birçok bağlantı ve çok boyutlu içeren sosyal dışlanma, küresel bir olgu olarak Avrupa'da kavramsallaştırılmıştır. Oldukça kısa bir tarihi olan sosyal dışlanma, günümüzde sosyal politikaların temel çekirdeği konumunda olmaktadır. Yoksulluk kavramı dahilinde çok eski yıllardan beri görüldüğü için içerik ve kapsamı açısından oldukça köklü bir yapısı bulunmaktadır. Dolayısıyla kavramsal olarak özelleşmesi çok yakın bir tarihte olsa da temeli eski yıllara dayanmaktadır. Tarihi süreçte birçok toplumsal krizlerin görülmesinde sosyal dışlanma sorunu etkili olmuştur. Özellikle sanayi devrimi sonucu boyut atlayan eşitsizlik, göç, yoksulluk gibi sorunlar, sosyal dışlanmanın olumsuz etkisini yükselten faktörler arasında değerlendirilmektedir (Güler, 2015: 67).

Sosyal Dışlanmanın Oluşumu ve Nedenleri

Sosyal dışlanmanın nedeni olarak görülebilecek unsurlara genel olarak bakıldığında birbirleriyle bağlantı içerisinde ve karşılıklı etkileşim halinde oldukları görülmektedir. Ekonomik sebepler olarak sıralayabileceğimiz işsizlik, gelir yetersizliği, yoksulluk gibi unsurlara ek olarak bireysel ve kurumsal sebeplerden de bahsedilmek mümkündür. Bireysel sebepleri eğitim eksikliği, cinsiyet farklılığı, kurumsal sebepler ise sosyal güvence eksikliği ve toplumsal destekten mahrum kalma gibi unsurlarla özetlenebilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın sadece yoksulluk kaynaklı olmadığı, kültürel, bireysel, politik veya sosyal unsurlar çerçevesinde çok boyutlu bir kavram olduğu söylenebilmektedir. Bu yüzden sosyal dışlanma sadece ekonomi veya sosyoloji alanlarına girmekle kalmayıp, siyaset, hukuk, davranış bilimleri gibi birçok alanın ilgisiyle karşılaşmaktadır. Çok boyutlu olmasına ek olarak çok zamanlı yapıya sahip olan dışlanma süreçlerinin dinamik yapısı, dışlanmış bireylerin hayat şartlarındaki dinamik değişimi göstermektedir (Sapançalı, 2005: 54).

Çok boyutlu bir yapıya sahip olan sosyal dışlanma kavramı De Haan (2000)'a göre yoksunluk ve süreç içi ilişki parametreleri dahilinde incelenmelidir. Yoksunluktan kastedilen, bireylerin gelir elde edebilme, tüketme, barınma, eğitim gibi birçok temel gereksinimlerini karşılayamamasıdır. Yoksunluk sürecine girmiş bir birey otomatik olarak birçok sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını kullanamamaktadır. Dolayısıyla bireyler toplumdaki dışlanmaktadır. Bunun dışında sosyal dışlanma ilişki ve süreç bağlanımında da görülmektedir. Bireylerin yaşamları boyunca yeteri kadar geliştiremediği bireysel ilişkiler nedeniyle toplumun dışında kalabilmektedir. Yaşadıkları toplumun kültürel farklılığından dolayı azınlık konumunda olan bir topluluk buna örnek oluşturabilmektedir. Eğer ki toplum içinde kendi kültürlerini yaşayamazlarsa ya toplumdaki kültüre adapte olmayı ya da toplumdaki dışlanmayı seçmek durumunda kalabilmektedir.

Sosyal dışlanma konusunda önemli çalışmalar yapan H. Silver (1994)'a göre bu sorunun oluşmasında üç paradigma etkili olmaktadır. Bunları dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşme olarak tanımlamaktadır. Ortaya koyduğu bu paradigmaları çeşitli refah devleti tipolojilerine göre ayırmıştır. Dayanışma paradigmasına göre toplumla bireyin arasındaki bağın zayıflaması sosyal dışlanmanın sebebi olarak görülmüştür. Bu bağ zayıflaması, bireylerin toplumla olan bütünleşmeleri bozarak anominin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum ise muhafazakar-korporatist refah devlet anlayışıyla paralel olmaktadır. İkinci olarak ortaya koyulan uzmanlaşma paradigmasında ise sosyal olarak farklılaşmaya, ekonomik işbölümüne ve alanların bölünmesine odaklanmaktadır. Dolayısıyla Anglo-Amerikan liberalizmle uyumlu olmaktadır. Bu paradigmaya göre sosyal dışlanma, sosyal alanlar arasındaki serbest geçişin zorlaştığı veya ortadan kalktığı durumlarda oluşmaktadır. Liberal politikalar ise bu alan geçişlerinin bireylerin ortaya koyduğu değer üretimine bağlı olarak değişkenlik içerdiğini belirtmektedir. Tekelci paradigma da ise Weber'in statü gruplarına dayanmaktadır. Weber'e göre toplumdaki statü grupları, güç ilişkilerini ifade etmektedir. Bu statü gruplarının zamanla kapanması tekelleşmeye neden olarak toplumda eşitsizliklere neden olmaktadır. Özellikle Avrupa ülkelerindeki sosyal demokrat geleneğine uygun olarak sosyal dışlanma, grup tekelliliğine dayanarak ortaya çıkabilmektedir.

Levitas (2005) ise konuya yeniden dağıtım, ahlaki sınıf altı ve sosyal bütünleşme olarak üç farklı bakış açısıyla yaklaşmıştır. Yeniden dağıtım tartışmasında sosyal dışlanmanın sebebini yoksulluğa ve yoksulluğun paralelinde gelişen eşitsizlik unsurlarına bağlamaktadır. Dolayısıyla çözüm reçetesi, kaynakların eşitsizlikleri iyileştirme odağında yeniden dağıtılmasıdır. Diğer bakış açısı olan sınıfsızlık tartışmasında ise yoksul kalan bireylerin, sahip oldukları bireysel özellikleri neticesinde yoksullaştıkları ileri sürülmektedir. Bu durumda toplumsal çaptaki eşitsizlik unsurları önemsenmeden daha özel bir nitelikte olan yoksul bireylerin davranışlarına bakılmalıdır. Son olarak öne sürdüğü sosyal bütünleşme tartışmalarında sorunun kaynağının, işgücü piyasalarından dışlanan birey veya gruplar olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca işgücü piyasasında olup da eşit olmayan şartlarda çalışan bireylerin de sosyal dışlanmaya uğrayabileceği belirtilmiştir. Bu tartışma tamamen ücretli emek üzerine yapılırken, ücretsiz emek, cinsiyet temelli işbölümü gibi diğer faktörler önemsenmemiştir.

Bauman (1999)'a göre sosyal dışlanmaya neden olan diğer bir unsur ise tüketim toplumundaki kitlesel üretiminin yoksul bireyleri de tüketime yöneltmesidir. Yoksulluğu tanımlarken genel olarak gelir elde edememe, iş sahibi olamama gibi unsurlar kullanılsa da günümüzde bu tanımlama da farklılaşabilmektedir. Günümüz tüketim toplumlarında yoksul olmak, yeteri kadar tüketememek anlamında şekillenmektedir. Bu durumda tüketimi artıran yoksul bireyler, toplumdaki sosyal konumları

iyileştirmek için gerekli tasarrufu yapamamaktadır. Dolayısıyla uzun vadede de yoksul olan konumundan çıkamamaktadır.

Sosyal Dışlanmaya Neden Olan Faktörler

“Sosyal” kelimesi toplumsal olarak bir bütünü ifade ettiğinden dolayı sosyal dışlanma sorunu sadece bireye indirgenerek incelenmesi yeterli çözümü sunamamaktadır. Dolayısıyla yapılacak incelemenin toplumun bütününde değişimleri kapsayacak şekilde geniş bir boyutta olması gerekmektedir. Sosyal dışlanma sorunu her ne kadar yoksulluk etrafında şekillense de, yoksulluk dışında etkilendiği birçok faktörün olduğu görülmektedir. Özellikle küreselleşme, gelir eşitsizliği, işsizlik, göç gibi evrensel faktörler, gerek global çapta gerekse ulusal çapta ciddi sosyal dışlama etkisine sahip olabilmektedir.

Küreselleşme

Küreselleşme, dışlanmayı oluşturan en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Küreselleşme neticesinde artan eşitsizlik unsurları, sosyal dışlanmayı oluşturacak zemini yaratmaktadır. Ulus bazında artan dışlanma etkisi, küreselleşme neticesinde uygulanan politikalar yardımıyla uluslararası bir boyut kazanmaktadır (Munck, 2005: 26)

Özellikle kapitalist uygulamalar bireylerin büyük bir kısmını yoksulluğa iterken, aynı zamanda bireylerin tüketimler üzerinde daha da arttırıcı etkilerde bulunmaktadır. Bu durum yoksulluğun sahip olduğu dışlama etkisinin boyutunun artmasına neden olmaktadır. Neoliberal politikalar çerçevesinde artan bu tüketim miktarları, üretim miktarlarının önüne geçmiştir. Dolayısıyla toplumların genel yapısı üretimden daha çok tüketim yapılan bir hale bürünmektedir. Ancak bu bireylerin bu tüketim kültürüne katılımı, toplumlardaki gelir eşitsizliği paralelinde her kesimde eşit oranla gerçekleşmemektedir. Bir diğer deyişle ulusal çapta yaşanan büyüme artışları ne kadar yüksek olursa olsun yapısı gereği eşitsizlik unsurları barındırmaktadır. Bu durumda küreselleşmenin getirdiği eşitsizlik unsurları, modern toplumun getirmiş olduğu tüketim gereksinimlerinin tüm kesimlerce karşılanamamasına neden olmaktadır (Toplu, 2009: 13).

Küreselleşme paralelinde oluşan bu gibi durumlar sosyal dışlanmanın toplum içinde büyümesine neden olmaktadır. Daha geniş bir açıdan bakıldığında küreselleşme faaliyetleri toplumda eşitsizliğe uğramış ve dışlanmış birçok grubun oluşmasına veya sayılarının artmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin uluslararası piyasalardaki rekabete entegre olma çabası neticesinde, maliyet unsuru olarak görülen reel ücretin ve çalışma standartlarının yükseltilmemesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir. İşgücü piyasasında artan bu kuralsızlık ve esneklik unsurları her ne kadar girişim faktörünü arttırsa da, ücretli çalışan kesimin dışlanmasına sebebiyet vermektedir. Küreselleşme sürecinin toplum içinde bu denli sosyal dışlama etkileri olabildiği gibi ülkeler arasında da ciddi boyutlarda etkileri bulunmaktadır. Tıpkı ülke içinde farklı gelir seviyelerine sahip bireyler olduğu gibi, ülkelerde kendi aralarında oldukça farklı boyutlarda gelirlere sahip olmaktadır. Ülkeler arasındaki gelir farklılığının artması, eşitsizlik unsurlarını da beraberinde arttırmaktadır. Buradan hareketle sosyal dışlanmanın boyutunun küresel çapta irdelenmesi gereken bir sorun olduğu söylenebilmektedir (Sapançalı, 2003: 66).

Küreselleşme neticesinde ülkeler arası artan rekabet işgücünü nitelikli ve niteliksiz işgücü olarak iki farklı yönde birbirinden ayırmaktadır. Nitelikli işgücünün yüksek bilgisi uluslararası kapsamda iş sahibi

olmasını kolaylaştırırken, göreceli olarak bu işgücünde daha az bilgiye sahip olan niteliksiz işgücünün iş sahibi olma şansını da paralel olarak düşürmektedir. Çünkü niteliksiz işgücüne duyulan ihtiyaç, teknolojik gelişmeler nedeniyle giderek azalan bir ivmeyle düşmektedir (Koray, 1997: 22). Küresel rekabetin işgücü konusundaki bir diğer önemli etkisi, işgücünün sahip olduğu kazanımların esnetilmesine olanak vermesidir. Bu kural ve kazanılmış hakların esnetilmesi, zamanla yerini kuralsızlaşmaya bırakmaktadır. Özellikle rekabetin küresel boyutta olması zaman zaman ulusal politikaların da bu esnetilmeye ayak uydurulmasıyla sonuçlanabilmektedir. Bunun neticesinde maliyet unsurlarını düşürebilmek adına emeği koruyan politikalar açık veya gizli bir şekilde azaltılmaktadır. Emek unsurunun bu bağlamda ucuzlaşması, sosyal hizmet harcamalarının azaltılması gibi durumlar, devletlerin “sosyal devlet” yapılarından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ekonomik istikrar amacı güdülen bu uygulamalar sonucunda özel sermayenin özgürlük alanı genişlerken, niteliksiz emeğin özgürlük alanı giderek kısıtlanan bir hale bürünmektedir. Dolayısıyla küresel rekabetin gereklilikleri nedeniyle niteliksiz işgücünün çalışma alanları giderek daralması, sosyal dışlanmaya yol açmaktadır (Öztürk, 2000: 74).

İşsizlik ve Gelir Eşitsizliği

Her bireyin günlük hayatta karşılanması gereken temel ihtiyaçları için mutlaka bir gelir elde etmesi gerekmektedir. İşsizlik nedeniyle bu gelirden mahrum kalan bireyler gereksinimleri karşılayabilecek gelirden mahrum kaldıkları için sosyal ve mental açıdan yalnızlık içerisine girmektedir. Uzun süredir iş bulamayan, gelişen teknoloji nedeniyle işten çıkarılanlar, iş sahibi olsa uygun şartlarda ve niteliklerine uygun bir işte çalışmayan birey veya gruplar işgücünden dışlanan kesimi oluşturmaktadır (Çakır, 2002: 97).

İşgücünden dışlanmanın doğurduğu temel sorun, maruz kalınan sosyal dışlanmanın kısır döngü haline dönüşmesidir. Bununla birlikte bireylerde görülen gelir yetersizliği, sosyal yaşamda etkin olan birçok faktörü de eşanlı olarak etkilemektedir. Gelir yetersizliği içerisinde olan bireyler sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bunun neticesinde artan yoksulluk, bireyleri toplumdan uzaklaştırmaktadır. İşsizliğin sosyal dışlanmaya yol açmasına ek olarak, sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireyler de istihdamdan uzaklaşabilmektedir. Sürecin bu şekilde işlemesi ciddi bir dışlanma kısır döngüsü ortaya çıkarmaktadır. Toplumdaki istihdam sorununun devamı halinde oluşmuş olan bu kısır döngü kırılmamaktadır. Bu durumun neticesinde sosyal dışlanmaya maruz kalmış bireylerin tekrardan istihdama katılabilmeleri de giderek zorlaşmakta ve sosyal bütünlük bozulmaktadır. Dolayısıyla istihdam sorununa çözüm bulamadan sosyal dışlanmanın önüne geçebilmek mümkün olamamaktadır (Özgökçeler ve Bıçkı, 2010: 223).

İstihdamın gelir getirici özelliğinin olmasının yanı sıra, bireylerin kişisel gelişimini sosyal yaşama katılımını arttırmaktadır. Bununla birlikte bireylerin toplum içinde edindikleri konum ve özgüvenlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla istihdamın gelir getirici özelliğinin yanı sıra, sosyal bütünleşmeyi arttıran bir unsur olduğu söylenebilmektedir. Bunun tam aksi durumunu oluşturan işsizlik içinde ise sosyal dışlanmanın temel faktörü olarak görülmektedir (Sapançalı, 2005: 74).

İşgücü piyasasının sosyal dışlama etkisi, istihdama katılım biçimine göre değişmektedir. Bu doğrultuda istihdamdan dışlanmak ve istihdam içi dışlanmak olarak ikiye ayrılmaktadır. İstihdamdan tamamen dışlanan bireyler iş sahibi olmadıkları için herhangi bir gelir de elde edememektedir. Dolayısıyla sosyal hayata katılamamaktadır. Bu kesimini oluşturan bireylerin işsizlik süreleri uzadıkça, sosyal dışlanmadan

etkilenme düzeyleri de artmaktadır. Diğer bir faktör olan istihdam içi dışlanma da, işgücü piyasasına dahil olan bireylerde görülen sosyal dışlanmayı konu edinmektedir. Bu duruma sebep olan etmenler olarak sağlam olmayan ve güvenceden yoksun çalışma koşulları gösterilmektedir (Sapançalı, 2003: 137).

Bireyler, her iki istihdama katılım biçiminde de sosyal dışlanma etkisine girmektedir. İşgücü piyasasından dışlanan bireyler ilk olarak iş hayatındaki sosyal çevreden ve meşguliyetten kopmaktadır. Bireyleri mental açıdan boşluğa düşürebilen bu gibi durumlar, bireylerin zaman ve düzen algılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlara ek olarak iş sahibi olduğu dönemdeki mesleki perspektifleri zamanla zayıflamaktadır. İşsiz kalmanın beraberinde getirdiği alışkanlıklar, çalışma ortamlarına uyum sağlayamamasına veya işine karşı güvensizlik hissetmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu bireylerde görülen duygu durum değişiklikleri depresyonu tetikleyerek, toplumdan dışlanmaya neden olabilmektedir (Şenol, 2010: 84).

Kapitalizmin son dönemleriyle birlikte sermaye sahiplerinin ülkedeki işsiz kesimin maliyetlerine katlanıp istihdama dahil etmesi yerine, daha ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere doğru üretimini kaydırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla ülke içi üretimde yedek işgücü pozisyonunu ülkedeki işsizler yerine, emeğin ucuz olduğu bölgeler karşılamaktadır. İşbölümünün bu şekildeki küresel dağılımı, bir grubu sosyal olarak dışlarken, diğer bir grubu da sosyal alana dahil etmektedir (Bauman, 1999: 80).

Sonuç olarak bireylerin toplumdaki sosyal ağa katılabilmeleri için belirli bir ölçütte gelir elde etmesi gerekmektedir. Hayata devamını sağlayacak temel ihtiyaç maddelerini bile karşılayamayan bireylerin sosyal hayata katılımları da aynı oranda güçleşmektedir. İşsizlik, bu durumun temel kaynağı olarak görülse de iş sahibi olup düşük ücretle veya güvencesiz şartlarda çalışmak, ekonomik dışlanmadan kaçınmaya yetmemektedir. Dolayısıyla istihdam edilmek tek başına sosyal dışlanmayı engelleyen bir faktör olmamaktadır. Ekonomik dışlanmanın önüne geçebilmek için bireylere insan hakları bildirgesindeki hak ettikleri insanca çalışma koşullarında yeterli miktarda bir ücret verilmesi gerekmektedir. Yeterli ve düzenli gelire sahip olan bireyler, kendisinin ve ailesinin yaşamlarını güvence altına alarak gerekli ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Bu bağlamda bireylerin yeterli oranda düzenli gelirinin veya mal varlığının olması ekonomik dışlama unsuru oldukça azaltmaktadır (Çakır, 2002: 86).

Göç Hareketleri

Sosyal dışlanmayı etkileyen bir diğer evrensel faktör ise göç hareketleridir. Hem ülke içi hem de ülke dışına doğru görülebilen göç hareketleri, gelişmiş veya gelişmemiş ülkeler nazarında birçok farklı boyut ve çeşitlerde görülebilmektedir (Sürüel, 2008: 67). Göçe neden olan temel etken ise bireylerin buldukları ortamda yeteri kadar gelir elde edememesidir. İş imkanlarının daha fazla olduğu bölgelere göç eden birey veya gruplar beraberinde sosyal ve kültürel özelliklerini de getirmektedir. Pasif olarak sahip olunan bu özellikler eğer ki göç edilen bölgede uyumsuzluğa sebep oluyorsa, sosyal dışlanma riski oldukça yükselmektedir.

Göç ile sosyal dışlanma arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Göç hareketleri sosyal dışlanmaya neden olabileceği gibi bireyler sosyal dışlanmaya maruz kalmaları sonucu göç yoluna başvurabilmektedirler. Özellikle ülkeler arası göç durumlarında kültürel, sosyal, lisan gibi farklılıklar bireyleri göç ettikleri topluma uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Göç edilen toplulukta kamusal baskılar asimilasyon unsurları barındırdıkça, kültürel çatışma ortamı doğmaktadır. Uyumun

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sağlanamadığı durumlarda ise sosyal dışlanma sorunu ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arası göçte bu durumun oldukça belirgin olmasına ek olarak ülke içi göç hareketlerinde de benzer unsurlar ön plana çıkmaktadır. Ülkedeki her bölgenin sosyoekonomik yapısı benzer olmayabilmektedir. Farklılıkların görece fazla olduğu bölgeler arası göçlerde sosyal dışlanma riski yükselmektedir. Buna örnek olarak ise kırsal kesimden kentlere göç edenlerin yaşadıkları uyum sorunları verilebilmektedir (Aktaş, 2014: 18).

Göç eden bireyler üzerinde genel olarak yaygın olan bazı algılar bulunmaktadır. Bu algılar maddi unsurlar nedeniyle göçe kalkışan bireylerin marjinal işlerde çalıştıkları, suç işleme olasılıklarının yüksek olabileceği şeklindedir. Dolayısıyla göç eden bireyler üzerinde daha en başından dışlayıcı baskılar oluşmaktadır. Baskıların süreklilik arz etmesi sürecin birbirini beslemesine neden olarak, göç eden bireyler toplumdan dışlayıp suça yönelmelerine neden olmaktadır (Özgökçeler ve Bıçkı, 2006: 146).

BULGULAR

Sosyal dışlanma, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek adına ihtiyaç duydukları temel gereksinimleri elde edememesiyle belirmektedir. Bunun süreklilik göstermesiyle birlikte bireylerin sosyal alanlara katılımları zayıflayarak, zamanla yaşadıkları toplumdan tamamen soyutlanmasına neden olmaktadır. Sosyal bütünlüğe aykırı olan bu riskli süreç sadece bireyde sınırlı kalmayıp, aile üyelerine de aktarılarak toplumun geneline yayılabilecek yapısal bir soruna bürünebilmektedir (Küçükşen, 2017: 2409).

Dışlanmaya neden olan faktörler genel olarak eşitsizlik unsurları paralelinde şekillenmektedir. Özellikle günümüz küresel kapitalizmi, insanlık tarihinin başından beri var olan eşitsizlik unsurlarını hiç olmadığı kadar yükseğe taşımıştır. Yüksek gelirli kesimlerin daha da zengin olması, düşük gelirli kesimlerin daha da fakirleşmesi iki grup arasında gelir farkının oldukça açılmasına neden olmaktadır. Küreselleşme bağlamında uygulanan neoliberal politikalarla birlikte devletler sosyal devlet anlayışından giderek uzaklaşmaktadır. Kapsamı daraltılan sosyal politikalar, yeterli gelir elde edemeyen bireyleri korunmasız bırakmaktadır. Bu bağlamda gelir eksikliği içerisinde olan bireyler, uygulanan bu politikalar neticesinde oluşturulan tüketim toplumu içerisine dahil olamamaktadır. Tüketim toplumunda tüketememenin bedeli de toplumdan dışlanmayla sonuçlanmaktadır (Tartanoğlu, 2010: 7).

Yoksulluk ise daha çok bölüşüm sorununa odaklanmaktadır. Üretim sonucu elde edilen gelirlerin, üretim sürecindeki bireylere eşitsiz dağılımının sosyal dışlanma ile sonuçlanabileceği görülmektedir. Aynı zamanda sosyal dışlanma yoksulluğun sebebi olabileceği gibi, yoksulluğun sonucu da olabilmektedir. Ancak sadece yoksulluk, sosyal dışlanmayı açıklamaya yetmemektedir. Bireyler yeterli gelir elde etmesine rağmen içinde yaşadıkları toplumun kültürel, dini, sosyal, siyasi vb. gibi gelir dışı unsurlar aracılığıyla toplumdan dışlanabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma yoksulluğa ek olarak, sosyal entegrasyonu oluşturan tüm etmenler ile bağlantılı olmaktadır. Ancak yoksulluğun gelir odaklı tanımını genişletip insani yoksulluğu da katarsak, sosyal dışlanma ile çok daha bağdaşabilmektedir. Buradan hareketle yoksulluğa olan bakış açısının bu iki kavram arasındaki bağlantıyı belirlediği söylenebilmektedir (Sapancalı, 2005: 58).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal dışlanma her ne kadar sadece yoksulluğa bağlanmasa da gelir yetersizliği ekseninde boyutu artan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler toplumla ne kadar uyumlu olursa olsunlar, yoksul kaldıkları sürece sosyal ve ekonomik faaliyetlere katılamayacaklardır. Dolayısıyla dışlamayı azaltmak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

için uygulanan politikalar öncelikli olarak gelir odaklı olmaktadır. Ancak yoksul bireylerin işgücüne katılıp gelir kazanmasını hedefleyen istihdam politikaları, istenilen başarıya ulaşmamaktadır. Çünkü sosyal dışlanma sorunu sadece bireysel değil, evrensel faktörlerden de etkilenmektedir. Örneğin ülkeler arası emek fiyatının farklılaşması, sermaye sahiplerinin kendi ülkelerindeki yoksul bireylere iş vermesi yerine, daha ucuz işgücünün bulunduğu ülkelere üretimini kaydırmasına neden olmaktadır. Bazı ülkelerin üretimi kendi ülkelerine çekmek adına sundukları bir takım maliyet düşürücü teşvik unsurları da üretimin küresel çapta yer değiştirmesine neden olabilmektedir. Ayrıca gelişen teknolojiyle beraber işgücüne duyulan ihtiyacı azalması, mevcut istihdamdaki bireylerin işlerini de tehdit eder hale getirmektedir. Kapitalizmin günümüzde ulaştığı bu nokta, yeterli iş imkanlarının yaratılmasına engel olmaktadır. Özellikle uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde bireyler arası artan eşitsizlik unsurları sosyal dışlanma sorununu kronik hale dönüştürmektedir. Bu gibi unsurlarla üretim sürecinin dışına atılan bireyler, içinde bulunduğu toplumun gerekliliklerini karşılayamayıp sosyal dışlanmayla yüzleşmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma sorununu ele alırken evrensel faktörler de hesaba katılmalıdır. Sonuç olarak eşitsizliği arttıran küresel kapitalist unsurlar değişmedikçe ulusların kendi çaplarında uyguladıkları politikalar sosyal dışlanma sorununun çözümünde yeterli olmayacağını söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Adaman, F. & Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, *Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu*.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- De Haan, A. (2000). Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation, *Studies in Social and Political Thought*, Vol. 2, No. 2, 22-40.
- Güler, M. A. (2015). Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma, *İş ve Hayat*, 57-96.
- Karataşoğlu, S. & İslamoğlu, E. (2016). Gelir Seviyesi ile Sosyal Dışlanma İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 12-41.
- Küçükşen, K. (2017). Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 5, 2399-2413.
- Koray, M. (1997). Küreselleşme İlerlerken Gerileyenler: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek, Piyasa Karşısında Siyaset, *İktisat Dergisi*, Sayı 369, 17-27.
- Levitas, R. (1996). The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony, *Critical Social Policy*, 46. Vol.16, 5-20.
- Munck, R. (2005). *Globalization and Social Exclusion*, Kumarian Press, Bloomfield.
- Özgökçeler, S. & Bıçkı, D. (2010). Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, Erişim Tarihi: 11.11.2019 <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/ozgokcer.pdf>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Öztürk, N. (2000). Küreselleşme Sürecinin İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30. Kuruluş Yılı Özel Sayısı, 69-84.
- Sapancalı, F. (2003). *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri, *Çalışma ve Toplum*, 3, 51-106.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms, *International Labour Review*, Vol 133, 531-578.
- Sürüel, T. (2008). Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul-Sultanbeyli Örneği), *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, *Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*.
- Şenkal, A. (2003). Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri, *İ.Ü. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, No 45, 97-126.
- Şenol, E. (2010). İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkileri, *Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara*.
- Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası, *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 42, 1-13.
- Toplu, A. (2009) Sosyal Dışlanma Perspektifinde Türkiye'de Engelli İstihdamı, *Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.

Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Politikalar

Doç. Dr. Aslan Tolga ÖCAL¹

Sefa KAYA^{2*}

ÖZET:

Çok yakın bir geçmişe kadar işsizlikle ilişkilendirilen yoksulluk kavramını, bugün artık sadece işsizliğe bağlayarak açıklamak mümkün değildir. Bireyler çoğu kez istihdam edilmelerine karşın yeterli ücret elde edememektedir. Yeterli ücretin elde edilememesi sadece bireyi yoksul kılması bağlamında değerlendirilemez. Ayrıca bireyin de içinde yer aldığı hane halkının geliri de dikkate alınarak daha geniş bir perspektiften konuya yaklaşılması gerekmektedir. Bu bağlamda günümüzde “çalışan yoksulluğu” kavramı dünyada yoksulluk tartışmalarında başı çekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de çalışan yoksulluğu sorununu tetikleyici niteliğe sahip olabileceği düşünülen faktörler incelenerek; günümüzde sorunun ne derece önemli olduğu konusuna değinilmiştir. Türkiye’de çalışan yoksulluğunu hafifletme ya da azaltma amacı taşıyan uygulamalar ele alınmıştır. İşgücü piyasası kapsamında uygulanan politikalar ile çalışan yoksulluğunu hafifletme ya da azaltma amaçlarına ulaşamadığı sonucuna varılmıştır. Gelir arttırıcı niteliğe sahip asgari ücretin, mevcut düzeyi ile kişilerin ve ailelerinin yoksullaşmasını engelleyemediği; bir diğer gelir arttırıcı nitelikteki sosyal yardımların ise çalışan yoksulluğunu hafifletme amacını gerçekleştiremediği tespit edilmiştir. Bu çalışmada son olarak, çalışan yoksulluğunun önlenmesi konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: yoksulluk, çalışan yoksulluğu, insana yaraşır iş

JEL Kodu: I32, I38, J01

¹Marmara Üniversitesi/ÇalışmaEkonomisiveEndüstriİlişkileriBölümü, atolgaocal@gmail.com

²Marmara Üniversitesi/ÇalışmaEkonomisiBilim Dalı DoktoraÖğrencisi, sefa01kaya@gmail.com

*Bu tam metin bildiri Doç. Dr. Aslan Tolga Öcal danışmanlığında yapılan Sefa Kaya’nın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Policies to Prevent Working Poverty in Turkey

Assoc. Prof. Dr. Aslan Tolga ÖCAL¹

Sefa KAYA²

ABSTRACT:

Today it is not possible to explain the concept of poverty, which was associated with unemployment very recently, only by linking it to unemployment. Although, individuals are mostly employed, they do not receive adequate wages. Failure to obtain adequate wages cannot be considered only in the context of rendering the individual poor. In addition to this, it is necessary to approach the issue from a wider perspective by taking into consideration the income of households, including the individual. In this context, today, the concept of “working poverty” is leading the issue of world poverty debates. In this study, the factors which is thought to may trigger working poverty in Turkey were examined and how important the problem is today is discussed. Implementations which aim alleviate or reduce poverty in Turkey or were discussed. It was concluded that the policies implemented with in the scope of the labor market could not achieve the goals of alleviating or reducing working poverty. It has been found that the minimum wage with income-increasing qualification cannot prevent the impoverishment of individuals and their families with their current level, while another income-increasing social welfare cannot achieve the aim of alleviating working poverty. In conclusion, some recommendations have been made on prevention of working poverty.

Keywords: poverty, workingpoverty, decentwork

JEL Code: I32, I38, J01

---

¹ Marmara University, atolgaocal@gmail.com

² Marmara University, sefa01kaya@gmail.com

GİRİŞ

Yoksulluk kavramı insanlık tarihi kadar eski bir sorun olmakla birlikte, yakın dönemlere kadar işsizlik kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Buna göre yoksulluk; çalışma hayatına dahil olmayan yaşlı, engelli vb. korunmaya muhtaç kesimlere özgü bir olgu olarak görülmüştür. Oysaki günümüzde yoksulluğun işsizlikle sınırlı kalmadığı, çalışan kitlelerin de yoksullukla yüzleştikleri görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde neoliberal politikalar kapsamında, istihdamın sektörel yapısında değişim yaşanmaya başlamış; yeni esnek çalışma biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu süreçte bir yandan işsizliğe bağlı yoksullukla karşılaşılırken diğer yandan ise kuralsızlaştırmaya bağlı olarak çalışan yoksulluğunda artış görülmüştür.

Bu çalışmada, Türkiye’de çalışan yoksulluğuyla mücadele politikaları üzerinde durulacaktır. Türkiye’deki politikalar üç ana eksenle ele alınacaktır. Bu ana eksenler; ekonomik büyüme politikaları, işgücü piyasası politikaları ve gelir artırıcı politikalar olarak sıralanmaktadır. Çalışan yoksulluğuyla mücadele konusundaki sorunlar bu üç ana eksen etrafında tartışılarak önerilerde bulunulacaktır.

Çalışan yoksulluğu konusunun tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem kazanması ve ayrıca hayati öneme sahip olan dinamik bir konu olması sebebiyle, bu alandaki akademik literatür her geçen gün daha da genişlemektedir. Akademik literatürdeki önceki çalışmaların bulgularından da yararlanan bu çalışmanın, akademik literatüre katkı sağlaması ve konunun tartışma zemininin sürdürülebilmesine yardımcı olması umulmaktadır.

Çalışan Yoksulluğu

Yoksulluk, günümüzde geleneksel anlamıyla sadece istihdam dışında kalanları değil aynı zamanda istihdama katılanların önemli bir kısmını da yakından ilgilendirmektedir. Bu durum sosyal bilimler literatüründe çalışan yoksullar olgusunun tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Çalışanların yoksulluk içinde yaşamaları yeni bir olgu olmamakla birlikte ilk kez “*çalışan yoksullar*” ve “*çalışan yoksulluğu*” kavramları, 1970’li yıllarda ABD’de yoksul durumdaki çalışan ailelerin sorunlarını tanımlamak için kullanılmıştır. 1989 yılında ise, bu kavram BLS tarafından resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

BLS çalışan yoksulluğu kavramını, “yıl içerisinde, en az 27 hafta işgücünde (çalışarak ya da iş arayarak) geçiren, fakat geliri yoksulluk sınırı altına düşen kişilerdir” şeklinde tanımlamaktadır (BLS, 2018). ILO’ya göre ise, “çalışan fakat kendilerini ve hanehalkını yoksulluk eşliğinin üzerine çıkarmak için yeterli miktarda gelir kazanamayan kişiler” çalışan yoksullardır (Region, 2006:9). INSEE ise çalışan yoksulları, “yılın en az 6 ayını işgücünde çalışarak ya da iş arayarak geçiren fakat yaşadığı hanehalkının yaşam standartları yoksulluk seviyesi altında olan bireyler” şeklinde tanımlamaktadır (Pena-Casas ve Latta, 2004:6). EUROSTAT’a göre, “yılın yarısından fazla süresinde çalışmalarına rağmen bireylerin ulusal hanehalkı medyan gelir seviyesi olan % 60’ın altında gelire sahip olması” durumu çalışan yoksulluğunu ifade etmektedir (Eurofound, <https://www.eurofound.europa.eu/topic/working-poor>, [11.12.2018]).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bununla birlikte çalışan yoksul kavramı üzerinde ortak bir görüş birliği sağlanamamıştır. Bu konuda, ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından kullanılan ölçütler de farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, bilimsel araştırmalara da yansımıştır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, işgücü piyasası özellikleri, demografik özellikleri ve ortalama ücret seviyelerindeki ayrışmalar, tanım farklılıklarına yol açan temel konulardır (Sırma, 2016:47). Bu ayrışmalar sebebiyle çalışan yoksulluğunu tanımlamak ve ölçmek de zorlaşmaktadır (Eurofound, 2017:1).

Çalışan yoksulluğunu tanımlamada birtakım güçlükler karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, melez bir kavram olan çalışan yoksulluğunu tanımlanırken hem çalışma ve hem de yoksulluk bağlamında bir çalışan yoksul tanımının yapılmasındaki güçlüktür. Buradaki en temel güçlük ise, yoksulluk ölçümlerinin yıllık verilere dayanması ve hanehalkı boyutunda ele alınmasına karşılık çalışmanın anlık ve bireysel olarak gerçekleşen bir eylem olmasıdır (Gündoğan, 2007:5-6).

Çalışan yoksulluğu kavramını tanımlamada ikinci güçlük ise, kavramın hangi yoksulluk türüne göre hesaplanması gerektiği konusundaki tartışmalardır. Gelişmekte olan ülkeler için Dünya Bankası'nın mutlak yoksulluk kriterleri temel alınarak çalışan yoksulluğu tanımlanmakta iken, AB ülkeleri için görece yoksulluk kriterleri temel alınmaktadır. Bununla birlikte pek çok ülke, çalışan yoksulluğu konusunda kendilerine uygun kriterlere tanımlarında yer vermekte ve politikalarını da bu minvalde belirlemektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:73).

Çalışan yoksulluğunu tanımlamada karşılaşılan üçüncü güçlük ise, gelir konusunda hanehalkının mı yoksa bireyin mi referans alınması gerektiğidir. Buna göre çalışan ve yoksul olan birey referans alındığında, bu kişilerin sahip olduğu gelirlerin onları ve ailelerini neden yoksulluk sınırı üzerinde tutmaya yeterli olmadığı konusuna odaklanılmaktadır. Bu kapsamda düşük ücretler, istihdamın niteliği ve tam zamanlı iş bulamama gibi işgücü piyasası sorunları tartışma konusu olmaktadır. Hanehalkı referans olarak alındığında ise sadece çalışanların değil, hanehalkındaki tüm bireylerin genel ekonomik refah seviyesi dikkate alınmaktadır.

Örneğin ILO'ya göre, "*yoksul bir ailede yaşayan bütün çalışanlar*", çalışan yoksul olarak kabul edilirken, farklı tanımlarda ise kapsam daraltılarak "*sadece çalışanlar*" çalışan yoksul olarak dikkate alınmaktadır. Diğer bazı çalışmalarda ise, en az bir kişinin çalıştığı, yoksul ailelerde yaşayan "*bütün aile üyeleri*" kapsama alınarak genişletilmektedir. Literatürde yoksul bir hanede yaşayan tüm çalışanlar, yoksul bir hanede yaşayan tüm tam zamanlı çalışanlar, en az bir hanehalkı üyesinin çalıştığı yoksul bir ailede yaşayan tüm aile bireyleri gibi birbirinden oldukça farklı çalışan yoksul tanımları da bulunmaktadır (Gündoğan, 2007:6).

Tüm bu farklı yaklaşımlara karşın, EUROFOUND ve ILO gibi kuruluşların çalışan yoksulluğunu hanehalkı üzerinden tanımlamaları sebebiyle, literatürde ağırlıklı olarak hanehalkı gelirin referans alındığı görülmektedir (Özdemir, 2015:101). Bu noktada hane içinde sosyal ve özel transferler ve hane yapısı, bireyin gelirini etkileyerek gelirin yoksulluk sınırını aşmasına ya da yoksulluk sınırının altına düşmesine yol açabilir. Diğer bir deyişle çalışan yoksulluğu; çalışanın gelirini değil, hane içinde sahip olunan net harcanabilir gelirin yoksulluk açısından değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu yaklaşıma göre, hanehalkı içindeki tüm toplam gelir ve sosyal transferler, hanehalkı bireyleri arasında paylaştırılmaktadır. Ancak hanehalkı eşdeğer bireyleri arasında sosyo-kültürel gerekçelerle hanehalkının tüm bireylerinin gelire erişim konusunda eşit olmaları ise, bir eleştiri konusu olarak dikkat çekmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:74).

Toparlanacak olursa çalışan yoksulluğu, bir işte çalışıp da elde edilen gelir düzeyi ile asgari ekonomik ve sosyal faydalara ulaşamayan, toplumun diğer kesimlerine göre görece yoksulluk içinde kalan, birey ve haneler için kullanılan bir kavramdır. Literatür incelendiğinde, çalışan yoksulların belirlenmesi konusunda farklı görüşlerin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar farklı görüşler ortaya çıkmış olsa da, çalışan yoksulluğu konusunda yapılan çalışmaların çoğunluğunda ortak temel amaç, insanların işgücü piyasasına katıldıkları halde neden yoksulluk içinde olduklarını açıklayabilmek ve bu nedenleri bertaraf etmenin yollarını araştırmaktır.

Dünyada Çalışan Yoksulluğunun Boyutları

ILO'nun hesaplamalarına göre 2018 yılında, dünyada yaklaşık olarak 172 milyon kişi işsizdir. Diğer taraftan dünyada, küresel istihdamın yaklaşık %10'u (265 milyon kişi) günlük \$1.90 ya da daha az gelirle (aşırı çalışan yoksul) yaşamaktadır. Bununla birlikte \$1.90 ile \$3.20 arasında bir gelir ile yaşayanlarda (orta çalışan yoksul) çalışan yoksulluğu oranı %16 (430 milyon kişi)'dir.

Gelir açısından değerlendirildiğinde, aşırı çalışan yoksulluğunun oransal olarak en yüksek olduğu düşük gelirli ülkelerde, toplam istihdamın yaklaşık olarak %39'u (115 milyon kişi) çalışan yoksuldur. Orta çalışan yoksulluğu ise, en yüksek olduğu düşük orta gelirli ülkelerde, toplam istihdamın yaklaşık olarak %26'sını (293 milyon kişi) oluşturmaktadır. Çalışan yoksullar bölgesel olarak incelendiğinde, aşırı çalışan yoksulluğunun en yüksek olduğu bölge, toplam istihdamın yaklaşık olarak %39'unu (147 milyon kişi) oluşturan Sahra Altı Afrika'dır. Diğer taraftan orta çalışan yoksulluğu açısından ise en yüksek orana sahip bölge, toplam istihdamın %32'sini (218 milyon kişi) oluşturan Güney Asya'dır (ILO, 2018a, <https://www.ilo.org/>: [5.04.2019], 2018b).

Ancak söz konusu verilere göre oransal olarak dünyada çalışan yoksulluğu azalsa dahi özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çalışan yoksul sayısı artmaktadır. Toplamda 700 milyon kişi, çalışmasına rağmen aşırı ya da orta yoksulluk içindedir. Bu durum, yoksulluktan kurtulmak ve insanca yaşam sürmek için sadece istihdam yaratılmasının yeterli olmayacağı anlamına gelmektedir. Diğer taraftan ILO dünyada 2 milyar insanın kayıtdışı olarak istihdam edildiğini duyurmuştur. Dolayısıyla dünya istihdamının önemli bir kısmı yoksulluk içinde yaşarken, büyük çoğunluğu da yoksullaşma riski altında çalışmaktadır. Ayrıca ILO'ya göre insana yakışır iş açığı artmaya devam ederken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çalışan yoksulluğu da yaygınlaşmaktadır (ILO, 2019:1-2).

Çalışan yoksulluğu kavramının karmaşık yapısı, çalışan yoksul istatistiklerinin ve sorunun boyutlarının tam olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Veri bulunmasının zor olduğu durumlarda Majid, işgücü piyasası özellikleri hakkında bazı varsayımlar yapılarak çalışan yoksul nüfus hakkında çıkarımlara ulaşabileceğini ifade etmektedir. Buna göre Majid ilk olarak yoksulların, yoksulluk sınırı üzerinde olanlar ile aynı istihdam ve işgücüne katılım oranına sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu durumda istihdam ve yoksulluk arasında bir ilişkinin olmadığı ve buna göre elde edilecek verilerin ise çalışan yoksul sayısının alt sınırını (WP_L) vereceğini ifade etmektedir. İkinci olarak ise, yoksulluk ve istihdam arasında çok güçlü bir ilişkinin olduğu varsayımından hareketle, çalışan yoksul sayısının üst sınırını (WP_U) hesaplamaktadır. Buna göre (Berger ve Harasty, 2002:2-3):

WP: TOPLAM ÇALIŞAN YOKSULLAR

WP_L: YOKSUL X (İSTİHDAM/TOPLAM NÜFUS)

WP_U: YOKSUL X (AKTİF NÜFUS/TOPLAM NÜFUS)

Bu hesaplama yöntemi, bahsedildiği üzere veri bulmakta zorluk çekilen durumlarda, çalışan yoksulluğuna yönelik tahmin imkanı sunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de çalışan yoksulluğu incelenirken, TÜİK vb. ulusal ve ILO ve ILOSTAT gibi uluslararası kuruluşların verilerinden yararlanmanın yanı sıra bu hesaplama yöntemi de kullanılarak, veri olmayan dönem için bir tahminde bulunulacaktır.

Türkiye'de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları

Konu Türkiye açısından ele alındığında, çalışan yoksulluğu kavramına ilişkin verilere çalışma hayatı istatistiklerinde yer verilmediği görülmektedir. Ancak her ne kadar bu konuya ilişkin veri bulunmasa da, bu durum Türkiye'de yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Türkiye'de istihdamın yapısı incelenerek çalışan yoksulluğu hakkında fikir elde edebilmek mümkündür.

Türkiye'de 2018 yılı itibariyle, toplam istihdamın (28.7 milyon kişi) %20'si (15.8 milyon kişi) ortalama gelirin % 60 olarak hesaplanan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (TÜİK, www.tuik.gov.tr[11.04.2019]). Toplam istihdamın %18'i (5.3 milyon kişi) halen katma değeri ve gelir düzeyi düşük olan tarım sektöründe çalışmaktadır. İstihdam edilenlerin %11'i (3 milyon kişi) ücretsiz aile işçisi, %17'si (4.9 milyon kişi) kendi hesabına çalışan, %68'i (19.5 milyon kişi) ise ücretli veya yevmiyeli statüsündedir (TÜİK, www.tuik.gov.tr [11.04.2019]). 2016 yılı verilerine göre % 30 civarında ölçülen (Schneider, 2017:48) kayıtdışı ekonomi, milyonlarca insanın sosyal güvenlikten yoksun ve asgari ücretin altında bir ücretle çalıştırılmasına yol açmaktadır. Türkiye'de istihdam edilenlerin yaklaşık %34'ü (9.6 milyon kişi) herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadan istihdama katılmaktadır (TÜİK, www.tuik.gov.tr[11.04.2019]). Ayrıca kayıtdışı istihdamın bulunması, kayıtlı sektörde çalışanlar açısından da haksız bir rekabet ortamı yaratmakta ve genel olarak, ücretlerin düşmesine ve işsizliğin artmasına neden olmaktadır.

Kayıtdışı istihdamın büyüklüğünün yanı sıra kayıtlı çalışanların önemli bir kısmının, Türk-İş tarafından hesaplanan yoksulluk sınırının altında olan, asgari ücret ile çalışıyor olması da, Türkiye'de çalışanların yoksulluğunu yansıtan önemli bir göstergedir (Gündoğan, 2007:68). 2017 yılı itibariyle zorunlu* sigortalıların (14.5 milyon kişi) yaklaşık olarak %83'ü (12 milyon kişi) 1404 ve/veya 2808 TL ya da arasında bir ücret ile üretim sürecine katılmıştır (Boyacıoğlu, www.hurriyet.com.tr [11.04.2019]). Türk-İş tarafından aynı yıl için, açlık sınırı 1567 TL olarak, yoksulluk sınırı ise 5105 TL olarak hesaplanmıştır (Türk-İş, www.turkis.org.tr/Açlık-Yoksulluk-k91 [22.04.2019]). Dolayısıyla Türkiye'de, 12 milyon kişinin asgari ücret veya asgari ücretin iki katına kadar bir ücretle çalışması dikkat çekicidir.

Son olarak ücretli veya yevmiyeliler, Türkiye'de toplam istihdam içerisinde % 70 civarında oranıyla en büyük paya sahip olan kesimdir. Bu nedenle Türkiye'de işçi gelirlerinin, GSYH içerisindeki payının incelenmesi, gelir dağılımı konusunda bilgi verici olabilir. Buna göre 1988 yılında başlayan ücretin payındaki artış eğilimi, 1991 (%88) yılına kadar sürmüştü, daha sonra ise azalma yönünde bir trende girmiştir. Dönemsel dalgalanmalarla birlikte, 2018 yılında bu payın oranı %48 olarak gerçekleşmiştir (ILOSTAT, www.ilo.org[17.04.2019]). GSYH içindeki ücretin payındaki bu düşüş, gelir dağılımında bozulma olduğunu işaret etmektedir.

Çalışmamızda, çalışan yoksulluğuna yönelik Türkiye'de veri yetersizliği bulunduğu için TÜİK tarafından yayınlanan nüfus, istihdam, yoksul fert sayısı ve çalışma çağındaki aktif nüfus verilerine dayanılarak,

---

* Stajyer ve kursiyerler hariç.

daha önce de bahsedildiği üzere Majid tarafından kullanılan tahmin yöntemiyle, çalışan yoksulluğuna yönelik hesaplama yapılmıştır.

Türkiye'de 2018 yılı TÜİK verilerine göre yaklaşık olarak yoksul fert sayısı 15.8 milyon, toplam nüfus 82 milyon, 15-64 yaş arası aktif nüfus 53.6 milyon ve toplam istihdam ise 28.7 milyon kişidir (TÜİK, www.tuik.gov.tr [11.04.2019]).

WP_L: YOKSUL X (İSTİHDAM/TOPLAM NÜFUS); $15.8 \times (28.7/82)=5.5$ milyon

WP_U: YOKSUL X (AKTİF NÜFUS/TOPLAM NÜFUS); $15.8 \times (53.6/82)=10.3$ milyon

WP_r= WP/EMPx100; **WP_{Lr}**=5.5/28.7 x 100 =% 19,2 **WP_{Ur}**=10.3/28.7x100 =% 35,9

Bu hesaplama metodu kullanıldığında çıkan sonuca göre, Türkiye'deki çalışan yoksul sayısının 5.5 milyon ile 10.3 milyon kişi arasında olduğu varsayılmaktadır. Yine bu metoda göre, toplam istihdam edilenler içerisinde çalışan yoksulların oranının(WRr) %19,2 - %35,9 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, bu hesaplama yönetimi ile tahmin edilen çalışan yoksulluğu oranının, uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan çalışan yoksul oranları ile karşılaştırması doğru olmayacaktır.

Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu İle Mücadele

Yeni yoksullaşma dinamiklerine bağlı olarak çalışan yoksul olgusunun gündeme gelmesiyle birlikte yoksullukla mücadele konusu hükümetler, uluslararası kuruluşlar ve akademik araştırmacılar için ivedilikle araştırılması ve çözülmesi gereken bir olgu olarak gündeme gelmiştir. Bu bağlamda çalışan yoksulluğunu azaltmaya ya da kontrol altına almaya yönelik politikalar üzerinde durulmaktadır. Ancak çalışan yoksulluğuna yönelik üretilen politikalar, genel yoksulluğu azaltmaya yönelik politikaların bir parçası olarak uygulanmaktadır. Buna göre literatürde ekonomik büyüme, işgücü piyasası politikaları ve gelir arttırıcı politikalar (asgari ücret ve asgari geçim indirimi, sosyal transferler/yardımlar) çalışan yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalar olarak kabul görmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2014:85).

Ekonomik Büyüme Politikaları

Yoksulluk sorununun Türkiye'de de ekonomik büyüme ile bağlantılı olarak ele alındığı ve bu sorunun, ekonomik büyümeyle çözülebileceği düşüncesinden hareket edildiği görülmektedir. Bu düşünce; ekonomide müdahalelerin kaldırılması, yabancı sermaye teşviklerine yönelik vergi indirimleri ve sübvansiyonlar, devlet yatırımlarının azaltılması ve özelleştirmeler, finansın serbestleştirilmesi ve yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde neoliberal politikalar ve ihracata dayalı sanayileşme stratejileri ile küresel üretim sistemlerine eklenmenin, ekonomik büyümeyi sağlayacağı ve büyümenin de genel olarak yoksulluğu, özel de ise çalışan yoksulluğunu azaltacağına kabulü ile açıklanmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014:85-86). Bu yaklaşımın temel önerisi; ekonomik büyüme oranı yüksekse ve işsizlik oranı düşük ise çalışan yoksul oranının da düşük olacağı düşüncesine dayanmaktadır.

Bu çerçevede, ekonomik büyüme için uygulanan makro ekonomik politikalar sonucunda, ekonomik büyüme ve istihdam durumunun incelenmesi, ekonomik büyüme politikalarının amaçlarına ulaşip ulaşmadığı konusunda bilgi verici olacaktır. 2000-2017 döneminde, 2001 ve 2009 yılları hariç yüksek büyüme hızları yaşanmıştır. Ancak diğer taraftan istihdam yaratılacağı varsayımı ele alındığında, 2009

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yılına kadar istihdam artmak bir yana aksine azalmıştır. Bu noktada ekonomik büyüme, büyük oranda verimlilik artışları ile sağlanmış ve dolayısıyla istihdama yansımamıştır (Erdayı, 2009:157). 2009 yılından itibaren ise istihdam oranlarında artış eğilimi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte işsizlik oranları ise dalgalanmalar göstermekle birlikte genel olarak artış göstermektedir. (SGK, www.sgk.gov.tr [13.04.2019]; TÜİK, www.tuik.gov.tr [13.04.2019]).

Türkiye kamu politikalarına da yansıyan büyüme-istihdam-yoksulluk ilişkisi kapsamında, Türkiye'de uygulanan neoliberal ekonomik büyüme politikalarının işgücü piyasasına ilişkin sonuçlarını incelemek gerekmektedir. Bu politikaların istihdama yansımaları, yaratılan işlerin niteliği ve istihdam koşulları aracılığıyla çalışan yoksulluğu üzerine etkileri incelenebilir. Bu çerçevede yaratılan işler ve oluşan iş ilişkileri, çalışma ile yoksulluk arasındaki bağı koparacak niteliğe sahip değildir. Bu ifade ise bireysel iş hukukunun esnekleştirilmesi, iç ve dış esnekliklerin artırılması, taşeronlaşma, fason üretim ve eve iş verme gibi uzaklaştırma stratejilerinin yaygınlaştırılması ile açıklanmaktadır. Diğer taraftan sendikaların güç kaybetmesi, artan ücret esnekliği ve ücretlerin payındaki azalma da çalışan yoksulluğunu besleyici niteliktedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:86).

Büyüme-istihdam-yoksulluk ilişkisini test eden birçok çalışma bulunmaktadır. Buna göre büyümenin, yoksulluk ve istihdam üzerine olumlu etkilerinin (Caner ve Doğan, 2015:231-247) olduğunu ifade eden çalışmaların yanı sıra büyümenin, yoksulluğu ve istihdamı olumsuz (Gündoğan, 2007:110-118; Barışık vd, 2010:88-89;Uras, 2016:98-100; Abdioğlu ve Albayrak, 2017:215,216-226) etkilediğini savunan çalışmalara da rastlanmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de, yoksulluğun ekonomik büyüme ile azaltılabileceği düşüncesi dünyadaki politikalarla örtüşmektedir. Ekonomik büyüme politikalarının devamında, yoksulluğun hafifleyeceği ve gelir dağılımının düzeleceği düşüncesi, Türkiye'de kamu politikalarına da yansımıştır. Ancak, literatürde yapılan çalışmalar ışığında ve ekonomik büyüme, istihdam, işsizlik ile ilgili istatistikler dikkate alındığında, 2002 ve 2009 yılları dışında ekonomik büyüme hedeflerinin sağlandığı görülmüştür. Diğer taraftan, bu ekonomik büyüme istihdama yeterli ölçüde yansımamış ve işsizlik oranları artmıştır.

İşgücü Piyasası Politikaları

Türkiye'de, çalışan yoksulluğunun hafifletilmesi amacıyla, daha çok Aktif İşgücü Piyasası Politikaları (AİPP)'na önem verilmekle birlikte Pasif İşgücü Piyasası Politikaları (PİPP)'nin de uygulandığı görülmektedir. Bu çerçevede öncelikle, çalışan yoksulluğu konusunda uygulanmakta olan PİPP'ler üzerine odaklanılacaktır. Daha sonra ise, çalışan yoksulluğunda daha ağırlıklı olarak uygulanan AİPP'lere yer verilecek ve bu politikaların çalışan yoksulluğu konusunda yeterli olup olmadıkları irdelenecektir.

Pasif İşgücü Piyasası Politikaları

PİPP, gelir desteği sağlama ve işgücü arzını destekleme amacıyla kurgulanan uygulamalardan oluşmaktadır. Bu uygulamaların bir kısmı işsizlik durumunda ortaya çıkan olumsuzluklardan daha az etkilenmemenin bir yolu olarak görülebildiği gibi, bir kısmı da işgücü piyasasında, yıpranmanın tazminatı olarak görülebilmektedir (Akbaş, 2017:20). Bu kapsamda çalışan yoksulluğuna yönelik olarak,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türkiye'de işsizlik sigortası, ücret garanti fonu, kısa çalışma ödeneği ve iş kaybı tazminatına yer verilmektedir (Varçın, 2004:16).

PİPP kapsamında Türkiye'de 1999 yılında yürürlüğe giren ve 2000'li yıllarda uygulanmaya başlayan işsizlik sigortası, çalışan yoksulluğunu geçici bir süre için gidermeye yarayan bir uygulamadır. Bu kapsamda; 2008-2018 döneminde, ortalama olarak 507.664 kişi, işsizlik ödeneğinden yararlanmıştır (Kaya, 2019:115). 2008'den sonra yararlanan kişi sayısında artış olduğu görülmektedir. Ancak aynı dönemde, işsiz sayısı da artmıştır. Bu da işsizlik sigortasından yararlanma koşullarının sınırlayıcı bir etki yaptığını göstermektedir. Daha açık bir ifadeyle bu durum işsizlik artışı karşısında sigortadan yararlananların sayıca artmasına karşın oransal olarak azaldığı anlamına gelmektedir.

Çalışan yoksulluğuna yönelik PİPP kapsamında, öne çıkan uygulamalardan ikincisi ücret garanti fonudur. Ücret garanti fonunun, işçinin ücretini alamaması durumunda oluşan gelir kaybını önlemek suretiyle çalışan yoksulluğuyla mücadeleye katkı sağlamaktadır. 2008-2018 döneminde, ağırlıklı olarak 2009-2010 ve 2018 yıllarında olmak üzere 85.799 çalışan ücret garanti fonundan yararlanmıştır. 2009-2010 dönemin gerçekleşen ani artış, 2008 ekonomik krizi ile açıklanmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014). 2018 yılında ücret garanti fonundan yararlanan kişi sayısı ve ödenen miktardaki artış ise Türkiye ekonomisinde, döviz piyasalarında yaşanan dalgalanmalar ile açıklanabilir (Kaya, 2019:115).

Çalışan yoksulluğunun önlenmesine yönelik üçüncü bir uygulama ise, genel ekonomik kriz ya da zorlayıcı nedenlerle, işyerinde çalışma sürelerinin kısaltılması, üretimin azaltılmak zorunda kalması ya da üretimin kısmen veya tamamen durdurulması durumlarında sigortalı çalışanlara, çalışmadıkları dönemler için gelir desteği sağlayan kısa çalışma ödeneğidir. 2008-2018 döneminde, sadece 2008 krizi sonrası 2009-2010 yıllarında yaklaşık olarak 217.227 çalışan olmak üzere, toplam 229.724 çalışan kısa çalışma ödeneğinden faydalanabilmiştir (Kaya, 2019:115). Bu kapsamda yararlanma koşulları, ödeme miktarı ve süresi bakımından kısa çalışma ödeneği eleştirilmekte, katı koşullar ve yetersiz miktarların, çalışan yoksulluğunun azaltılması yönünde sürekli bir etkisinin olmayacağı vurgulanmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014:88).

PİPP kapsamında, son olarak özelleştirmelerin olumsuz sonuçlarını hafifletmeye yönelik uygulanan iş kaybı tazminatı bulunmaktadır. 2008-2018 döneminde, ortalama 1.980 kişi olmak üzere toplam 20.473 çalışanın, iş kaybı tazminatından faydalandığı görülmektedir (Kaya, 2019:115-116). Özelleştirmelerin işsizlik yaratıcı etkisi göz önüne alındığında iş kaybı tazminatının ne ölçüde yeterli olacağı tartışmalıdır. İşsizlik sigortası ve iş kaybı tazminatının çalışan yoksulluğuyla ilintisi de oldukça yetersizdir. Tüm bu politikalar doğrudan çalışan yoksulluğunu önlemeye yönelik olmayıp dolaylı yoldan birtakım katkılarda bulunmaktadır. Bu durumda, PİPP'nin çalışan yoksulluğu konusunda etkinliğini net bir şekilde ölçebilmek pek de mümkün değildir.

Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

İşgücü piyasasında bulunan işleyiş bozukluklarını iyileştirmeye, mesleki becerileri geliştirmeye ve işgücü piyasalarının etkinliğini arttırmaya yönelik uygulamalar AİPP olarak değerlendirilmektedir (Biçerli, 2004:46). Aktif emek piyasası politikalarının temelinde gelir sağlamaktan ziyade işgücü piyasasından uzaklaşan kişilerin yeniden çalışma hayatına dönüşlerinin sağlanması yer almaktadır. Bu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kişiler genellikle uzun dönemli, genç, kadın, göçmen ve engelli işsizler gibi işgücü piyasasında kendilerine yer bulma ihtimalleri düşük olan kesimlerde yer almaktadır (Uşen, 2007:66-67).

Bu kesimlerin yeniden istihdam edilebilmesinde en önemli başlıklardan biri ise Avrupa İstihdam Stratejisinin temel ilkelerinden olan istihdam edilebilirliğin artırılması olacaktır. Bu ise, iş güvencesi kavramının, istihdam güvencesi ile yer değiştirmesi anlamını taşımaktadır. İstihdam güvencesi sağlanabilmesi amacıyla AİPP aracılığıyla bireylere yeni vasıflar kazandırılarak işgücü piyasasında istihdam edilebilirliklerinin artırılması hedeflenmektedir (Öcal, 2014). İŞKUR tarafından düzenlenen *mesleki eğitim kursları* hizmetlerinden yararlananların sayısında, işsizlik sigortası fonlarının mesleki eğitim programlarında kullanılmaya başlandığı 2009 yılında ani bir artış yaşamıştır. Bununla birlikte 2009-2017 yılları arasında mesleki eğitimden yararlanan kişi sayısı açısından büyük bir artış gerçekleşmiştir. Mesleki eğitim kursları, istihdam garantili ve istihdam garantisiz mesleki eğitim kursları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu niteliğiyle, mesleki eğitim kurslarına katılanların asgari ücretle de olsa, işe yerleştirilme oranları düşük seviyede gerçekleşmiş olup kursiyerlerin daha ziyade istihdam edilebilirliğinin artırılması hedeflenmiştir. 2009 yılında mesleki eğitim kursundan faydalananların %10'u (16.297 kişi), 2010 yılında %27'si (42.447 kişi), 2011 yılında %32'si (46.839 kişi) istihdam garantili kurslara katılmıştır. Daha sonraki yıllarda istihdam garantili kurslara katılan kişi sayısı azalma göstermiş olsa da 2018 yılına gelindiğinde toplam kursiyerler içerisinde istihdam garantili kurslardan yararlanan kursiyerlerin oranı % 34'e yükselmiştir (İŞKUR, 2017, www.media.iskur.gov.tr [14.04.2019]). Bu oranın 2017 yılında % 21den 2018'de % 34'e yükselmesi ise son yıllarda hızla artan işsizlikle mücadeleye verilen önemi göstermektedir.

Kendi işini kurmak isteyenlere, iş planlarını geliştirebilmelerini sağlamak amacıyla kurumsal ve uygulamalı girişimcilik eğitim programları düzenlenmektedir. 2018 yılında bu kapsamda düzenlenen programlara 81.183 kişi katılmıştır. Ancak İŞKUR raporlarında eğitimin sonunda katılımcılara sağlanan faydaya yönelik bir bilgiye rastlanamamıştır. Bununla birlikte 2018 yılında, girişimcilik eğitim programları için ayrılan 700.000 TL kaynağın, dönem sonunda gerçekleşme oranı %0 olarak gerçekleşmiştir (İŞKUR, 2019:32).

İşbaşı eğitim programı, İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin yine İŞKUR'a kayıtlı işyerlerinde, teorik bilgilerin uygulamasını yaparak, bilgileri pekiştirmeleri ve/veya mesleki eğitim kazanmaları amacıyla düzenlenmektedir (İŞKUR, 2019:44). Bu alanda 2009 yılından itibaren veriler bulunmaktadır. Buna göre 2009'da 1285 kişinin katıldığı programa her yıl katılım artmıştır. En son 2018 yılında ise 300.512 kişi programa katılmıştır. Bu dönem içerisinde toplam katılım ise 1.103.217 kişiye ulaşmıştır. (İŞKUR, 2019:41). Bununla birlikte bu kurslarının etkinliğinin anlaşılabilmesi için, program sonucunda düzenli olarak işe yerleşen kişi sayısı önem kazanmaktadır. Ancak işbaşı eğitim programları tamamlandıktan sonra, doğrudan işe yerleşen kişi sayısı ile ilgili verilere ulaşılamamıştır.

AİPP bağlamında bir diğer uygulama ise, *Toplum Yararına Programları* (TYP). Bu programlar daha çok işsiz yoksul kesimlere yöneliktir, ancak çalışan yoksul haneleri de potansiyel olarak kapsamaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014:91). TYP ile özellikle istihdamında zorluk çekilen işsizlerin, çalışma alışkanlık ve disiplininden uzaklaşmalarının engellenmesi ve işgücü piyasasına uyumlarının sağlanması yoluyla, geçici gelir desteği sağlanması hedeflenmektedir (İŞKUR, 2019:38).

İşverenlerin sigorta primlerinin azaltılması yolu ile işgücü maliyetlerini düşürerek, işsizlerin işgücü piyasasına dahil edilmesine yönelik uygulanan teşviklerin bulunduğu da bilinmektedir. *İstihdam teşvikleri* ile belirli şartları taşıyan işsizlerin istihdam edilmesi için işverenlere yönelik, belli süreler

boyunca ve belli tutarlarda prim, vergi veya ücret desteklerinin sağlandığı görülmektedir. Bu teşviklerde gençlere, kadınlara, engellilere, mesleki ve teknik eğitim veren kurumlardan mezun olanlara, işgücü yerleştirme kurslarından mezun olanlara ve İŞKUR bünyesinde kayıtlı olan işsizlere öncelik verilmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:88). Bu teşvikler; ilave istihdam teşviki, ilave istihdam ücreti desteği, kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesi olanların teşviki, işsizlik ödeneği alanlara yönelik teşvik, engelli istihdamı teşviki ve asgari ücret desteği şeklinde sıralanmaktadır (İŞKUR, www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/[14.04.2019]). Ancak bu uygulamadan yararlanan kişilerin, teşvik süresi sonunda istihdam edilmeye devam edilip edilmedikleri zorunlu olarak gerçekleştirilen istihdamın ardında, istihdam edildiklerine yönelik doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır.

İŞKUR faaliyetleri arasında, *işe yerleştirme hizmetlerine* yer verilmektedir. İşe yerleştirme hizmeti, işverenlerin işgücü taleplerinde aranan koşullar ile iş arayanların, meslek ve niteliklerinin eşleştirilmesi sonucunda, uygun işle uygun kişiyi buluşturma amacı taşıyan bir faaliyettir (İŞKUR, 2019:36). Bu faaliyetlerin ayrı olarak tasnif edilmesi mümkün görünmemekle birlikte, işbaşı eğitim kursları, istihdam sağlanmasına yönelik mesleki eğitim kursları ve zorunlu istihdamdan sonra verilen istihdam teşvikleri gibi işe yerleştirmeler bu kapsamda ele alınabilir. İŞKUR tarafından işe yerleştirilen kişi sayısında, 2006 yılından 2018 yılına kadar bir artış yaşandığı görülmektedir. Yine açık iş sayısı ve kayıtlı işsiz sayısında da artış olmuştur. Bu noktada programların etkinliğinin bir göstergesi olarak, işe yerleştirilen kişi sayısının açık iş sayısına oranı dikkate alınmaktadır(Kandemir ve İren, 2017:1063,1073-1074; Mahiroğulları, 2014:100,116,120,124). Dolayısıyla 2007, 2008 ve 2009 yıllarında işe yerleştirilen kişilerin, açık iş sayısına oranında bir artış olduğu ve yaklaşık olarak 2/3'ünü oluşturduğu görülmektedir(Kaya, 2019:130). Ancak daha sonraki yıllarda, işe yerleştirilen kişi sayısında artış olmasına rağmen, açık iş sayısında da artış yaşanması ile birlikte, işe yerleştirme programlarının tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı söylenebilir.

Çalışan yoksulluğunu azaltmak amacıyla, hanedeki çalışan sayısının arttırılmasına yönelik kadınların istihdamının arttırılmasını hedefleyen politikalar da bulunmaktadır. Bu çerçevede mikro kredi uygulamaları, niteliklerinin geliştirilmesine yönelik eğitimler, hem aile hem de iş yaşamında aktif olmalarına yönelik esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması gibi programlar vardır. Bununla birlikte kadın işgücüne katılımının arttırılmasına yönelik işveren teşvikleri de bulunmaktadır (Erdoğan ve Kutlu, 2014:92).

Gelir Arttırıcı Politikalar

Türkiye'de çalışan yoksulluğuna yönelik gelir arttırıcı politikalar kapsamında, asgari ücretler ve asgari geçim indirimi ve sosyal yardımlar bulunmaktadır. Bu çerçevede, genel olarak yoksulluk ve özel olarak çalışan yoksulluğu ile mücadelede gelir arttırıcı politikaların daha çok ön planda oldukları görülmektedir.

Asgari Ücret ve Asgari Geçim İndirimi

Asgari ücret, milyonlarca işçinin ve ailesinin yaşam koşullarını ve refah seviyesini doğrudan etkilemesi nedeniyle önemli bir sosyal politika aracıdır. Bu nedenle ülkemizde asgari ücretin ve asgari ücret ile çalışanların ele alınması konu açısından faydalı olacaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türkiye'de 2014 yılında asgari ücret ile çalışanların, toplam zorunlu sigortalılar içindeki payının %38 olduğu ifade edilmektedir. Bu oranın yüksek olması, Türkiye'de uygulanan çift bordro uygulamasının yaygınlığı ile açıklanmaktadır (Çelik, www.halilibrahimcelik.av.tr[20.04.2019]). Asgari ücret seviyesi, çalışan yoksulluğu açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda reel asgari ücretlerin ve reel kişi başına GSYH'nin seyri incelendiğinde; 1999 yılından 2018 yılına kadar olan 19 yıllık sürede, reel asgari ücretlerin %52 oranından artmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu artışın, aynı dönemdeki %91 olan reel GSYH artışının çok gerisinde kaldığı görülmektedir. Ayrıca reel asgari ücretteki artışlar, reel kişi başına milli gelirdeki artışın gerisinde kalmış ve 2000-2018 döneminde ancak %80 ile %95 civarında karşılama oranı sağlayabilmiştir (AÇSHB, www.ailevecalisma.gov.tr[21.04.2019]; DİSK-AR, 2018:27).

Asgari ücret hesaplanmasında, bir işçi için gerekli olan günlük net 3540 kalorilik besin kalıbında yer alan maddeler ve bu maddelerin Türkiye genelindeki fiyatları kullanılmaktadır. TÜİK tarafından yapılan çalışmada, 3540 kaloriye karşılık gelen besin miktarı ile perakende fiyatlar çarpılarak, bir işçinin asgari gıda harcama tutarına ve daha sonra toplam harcama tutarına ulaşılmaktadır (Erdoğan, 2014:8). Asgari Ücret Yönetmeliği'nde yapılan asgari ücret tanımına göre; asgari ücret, "*işçilere normal bir çalışma günü karşılığı ödenen gıda, konut giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücreti*" ifade etmektedir. Dolayısıyla tanımdan da anlaşılacağı üzere, TÜİK tarafından bir işçi için hesaplanan, geçinmeye yetecek asgari ücret, net bir tutarı oluşturmaktadır. Ancak Asgari Ücret Komisyonu Kararlarında, asgari ücret brüt olarak ilan edilmekte ve asgari ücretten sigorta primi işçi payı, gelir vergisi vb. kesintiler yapılmaktadır. Diğer taraftan günümüzde asgari ücret, bir işçi için hesaplanmakta ve aile unsuru dikkate alınmamaktadır. Bu yüzden de asgari ücretin, çalışan yoksulluğu sorununda etkisinin sınırlı kaldığı gözlemlenmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:95).

Brüt ve net olarak asgari ücretler ile TÜİK tarafından hesaplanan tek işçi için geçimlik ücret karşılaştırıldığında, 1999-2019 döneminde kabul edilen asgari net ücretler, özellikle 2015 yılı ve sonrasında dikkat çeken artış dönemlerinde dahi, TÜİK tarafından hesaplanan geçimlik ücretin altında seyretmiştir. Türk-İş tarafından dört kişilik hane için hesaplanan, açlık ve yoksulluk sınırı dikkate alındığında, 2008-2019 döneminde asgari ücretin, dört kişilik hane için hesaplanan açlık sınırının da altında kaldığı görülmektedir. Diğer bir deyişle asgari ücret, dört kişilik aile için hesaplanan aylık gıda harcamasını dahi karşılayamamaktadır (Kaya, 2019:142).

Gelir arttırıcı politikalar kapsamında ele alınmakta olan *asgari geçim indirimi*(AGİ) uygulamasına da değinmek gerekmektedir. Gelir Vergisi Genel Tebliği'ne göre, ücretlilerin gelir vergisi matrahının belirlenmesinde hesaplanan bir tutar, vergi matrahı kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu uygulamanın miktarı, ücretlinin, eşinin çalışıp çalışmadığına ve çocuk sayısına göre değişmektedir. 2019 yılında en düşük 191TL olan bu miktar, artan bir şekilde en yüksek 326 TL olmaktadır. Ayrıca, bekar ve çocuksuz bir çalışan için hesaplanan (yaklaşık 191TL) tutar, net asgari ücret hesaplanmasına dahil edilmektedir. Dolayısıyla 2019 yılı için hesaplanan en yüksek tutarı dahi, asgari ücret ile geçinen hanelerin yoksulluktan kurtulmalarını sağlamamaktadır. Burada en yüksek AGİ'nin, asgari ücrete eklenmesi sonucunda TÜİK tarafından tek bir işçinin asgari geçim standartları dikkate alınarak hesaplanan ücret önerisinin gerisinde kalması dikkat çekmektedir (Kaya, 2019:142). Ayrıca Yargıtay, asgari ücret seviyesinde geliri olan kişinin, yoksul durumuna düşebileceğini kabul etmekte ve yoksulluk¹ nafakasına

¹Yargıtay HGK, 29.09.2017, 2017/2-1584 E., 2018/503 K., <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasistemciWeb/>, (22.04.2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

hükmetmektedir. Yargıtay kararlarına yansıdığı üzere Türkiye'de asgari ücret gelirine sahip olmak, çalışanların yoksullaşmasına engel olamamaktadır.

Sosyal Yardımlar

Genel olarak yoksullukla, özel olarak ise çalışan yoksulluğuyla mücadelede kullanılan politikalardan biri de sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar, sorunu tamamen ortadan kaldıramasa da, sosyal politika araçlarının etkin bir şekilde kullanılması ve sosyal refah uygulamaları sayesinde, en azından yoksulların daha da yoksullaşmasını engelleyebilmiştir (Aygen, 2016:151). Ancak genelde yoksulluğun, özelde ise çalışan yoksulluğunun önlenmesi, sadece sosyal yardımlar ile gerçekleştirilecek basit bir olgu değildir.

Çalışan yoksulluğunu önlemede sıkça dile getirilen sosyal yardımlar, Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemindeki dönüşümü yansıtmaktadır. Buna göre Türkiye'de, sosyal güvenlik sisteminde primli-primsiz rejim arasındaki ilişkide, sistemin primsiz ayağını oluşturan sosyal yardımlara doğru bir kayış yaşanmakta ve sistemin kapsamı genişlemektedir (Gökbayrak, 2010:157).

Bu kapsamda yoksullara yönelik doğrudan yapılan birçok sosyal yardım uygulamaları bulunmaktadır. Yardım türleri düzenli ve süreli olmak üzere 2 grup da sınıflandırılmaktadır. Düzenli yardım türleri; 2022 sayılı Kanun kapsamında yapılan yardımlar (yaşlılık, engelli, 18 yaş altı engelli yakını yardımı), engellilere yönelik evde bakım aylığı, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan ödemeler, muhtaç asker ailelerine yapılan yardımlar, muhtaç asker çocuğu yardımı, öksüz ve yetim yardımı, şartlı eğitim, sağlık ve gebelik yardımudur. Süreli yardım türleri ise; gıda yardımları, barınma yardımları, yakacak yardımları, sağlık yardımları, engelli ihtiyaç yardımları, eğitim yardımları, eğitim materyali sağlama, öğle yemeği yardımı, ücretsiz kitap yardımı, öğrenci barınma, taşıma ve iaşe yardımı, engelli öğrencilerin okullara ücretsiz taşınması, yurt yapımı, özel amaçlı yardımlar, aşevleri, afet yardımları, terör zararı yardımı, şehit yakınları ve gazilere yönelik yardımlar, tek seferlik yardımlar, doğum yardımı, engelli ihtiyaç yardımı ve istihdam yardımları olarak sıralanmaktadır (AÇSHB, www.ailevecalisma.gov.tr[26.04.2019]).

Sosyal yardımlar, kriterleri dikkate alındığında, istihdama katılım durumuna göre sınıflandırılmaktadır. Buna göre sosyal yardımlardan faydalanabilecek hanehalkları, istihdamda bulunma temelinde, sigorta ve gelir yoklaması aracılığıyla istihdam yoklamasına tabi tutulmaktadır. Bu ilişki temelinde, sosyal yardım türleri de tasnif edilebilmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2017:98).

Tablo 5 İstihdam ve Sosyal Sigorta İlişkisi Temelinde Yardım Türlerinin Sınıflandırılması

Yardım Türü	İstihdam/Sigorta Temelli İhtiyaç Tespiti Yöntemi	Yarar Sahibi
Gıda, yakacak, eğitim materyali gibi yardımlar, evde bakım yardımı	Muhtaçlık gelirkriteri	Kayıtlı ve kayıtdışı çalışan yoksul ve işsiz hanehalkları
Engelli Yakını Yardımı, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım, Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Nakit Yardımı, Silikozis Yardımı, Asker Çocuğu Yardımı, Öksüz ve Yetim Yardımı, Doğum Yardımı, Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımı	İşsizlik Ödeneği ve Sosyal sigorta yoklaması kriteri	Kayıtdışı çalışan yoksul ve işsiz hanehalkları

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Engelli Aylığı	Hanede işsizlik ödeneği ya da sosyal sigorta kapsamında biri olsa da muhtaçlık geliri kriteri	Hanede sosyal güvenlik kapsamında kişi olsa da gelir ya da hanehalkı özellikleri gereği, kendisine ve eşine ait gelir toplamı, kişi başına düşen gelir düzeyinin muhtaçlık kriterinin altında kaldığı kayıtlı çalışan yoksul ve işsiz hanehalkları
Yaşlı Aylığı-65 Yaş Aylığı	Hanede işsizlik ödeneği ya da sosyal sigorta kapsamında biri olsa da muhtaçlık geliri kriteri	Hanede sosyal güvenlik kapsamında kişi olsa da gelir ya da hanehalkı özellikleri gereği, kendisine ve eşine ait gelir toplamı, kişi başına düşen gelir düzeyinin muhtaçlık kriterinin altında kaldığı kayıtlı çalışan yoksul ve işsiz hanehalkları

Kaynak: Denizcan Kutlu, 2016, s.121.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, muhtaçlık geliri tespitine tabi olan ve sosyal güvenlik yoklaması kapsamında olmayan sosyal yardımların, işsiz hanehalkları ve kayıtlı ya da kayıtdışı istihdamda bulunan çalışan yoksullara; işsizlik ödeneği ve sosyal sigorta yoklaması kriterine tabi sosyal yardımların, kayıtdışı istihdamda bulunan çalışan yoksul ve işsiz hanehalklarına; hanede sosyal güvenlik kapsamında bir kişinin dahi olması durumunda, gelir temelli muhtaçlık kriterine tabi sosyal yardımların ise hanede sosyal güvenlik kapsamında çalışan olsa dahi, gelir ya da hanehalkı özelliklerinden dolayı, kişi başına düşen gelir düzeyinin muhtaçlık kriterinin altında kaldığı, kayıtlı çalışan ve işsiz hanehalklarına yönelik olduğu görülmektedir (Kutlu,2016:121).

Genelde kamusal sosyal harcamalarda, özelde ise sosyal koruma harcamalarında artış yaşandığı görülmektedir. Buna göre AÇSHB bünyesinde yapılan harcamalar, 2006 yılında yaklaşık 431 milyon TL iken, 2017 yılında 10.703 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bu noktada farklı kurum bütçelerinde bulunan harcamaların (Yeşil Kart Sağlık Bakanlığında, 2022 sayılı Kanun ödemeleri SGK'da, Engellilere yönelik evde bakım aylığı 2011 yılına kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda) eski adı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nda toplanması sonucunda, Bakanlığın harcamalarında büyük artış olmuştur (Yentürk, 2018:56).

Yapılan sosyal yardım harcamalarındaki artışa bağlı olarak yoksulluk oranında 2002 sonrasında azalma olmuştur. Özellikle \$4.3 olarak belirlenen yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranı 2002'de %30 iken, 2015 yılında %1 civarına düşmüştür (TÜİK, 2015). Bu durum artan sosyal yardım harcamaları ile yoksulluğun azaltılması arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Sosyal yardımların, genel olarak yoksulluk ile ilişkisini inceleyen, çalışmaların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sosyal yardımların çalışan yoksulluğu sorunu üzerine etkilerini araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Metin, 2000'li yıllarda uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar temelinde yoksulluk sorununu incelemiştir. Buna göre hanede, çalışma karşılığı gelir elde edenlerin büyük bir çoğunluğunun (% 83,6) elde ettiği gelir, asgari ücretin altında kalmıştır. Aynı zamanda hanelerin, çok düşük bir oranı (%3,4) tam asgari ücret seviyesinde gelir elde edebilmiştir. Ek olarak çalışanların yaklaşık olarak beşte biri (%17,8) sigortalı olarak istihdam edilmiştir (Metin, 2013:18,283-284). Gül ve Sallan Gül, Kocaeli, Mersin ve Denizli'de yaptıkları araştırmada, yardım alan kişilerin çoğunlukla "sigortasız ve geçici enformel işlerde çalıştıklarını, düzensiz ve yetersiz gelirleri nedeniyle yoksulluktan kurtulamadıkları için yardımlara başvurdukları" sonucuna ulaşmışlardır (Gül ve Sallan Gül, 2008:387). Hacimahmutoğlu, Ankara Keçiören ilinde yapmış olduğu saha araştırması sonucunda, tüm yardım kalemlerinin en az

birinden faydalanan kişilerin, büyük çoğunluğunun düzenli ya da düzensiz olarak bir işte çalıştığı sonucuna ulaşmıştır(Hacımahmutoğlu, 2009:181,202). İslamoğlu ve arkadaşları, Kırşehir ilinde çalışan yoksulluğuna yönelik olarak, yerel sanatçı olarak Abdalları ele aldıkları çalışmada 22 kişi ile görüşmüşlerdir. Buna göre katılımcıların, sosyal yardım olarak aldıkları yardımlar, kömür yardımı ile sınırlı kalmıştır(İslamoğlu vd, 2017:463,478).

Sosyal yardımlar, işgücü piyasası ve yardım alanlar kapsamında ele alındığında, bu konu ile ilgili literatürde yapılan çalışmalara göre, çalışanların yoksullaşmasına engel olamamaktadır. Bununla birlikte hem yardım alan hem de çalışan kişilerin, çoğunlukla kayıtdışı istihdama katıldıkları görülmektedir. Bu durum, sosyal yardımlardan yararlanmaya yönelik olarak belirlenen kriterlerden kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan kayıtdışı istihdamda bulunmak, sosyal güvenceden yoksun olmayı ve çalışma koşulları açısından herhangi bir kuralın olmaması anlamına gelmektedir. Bu yönü ile ele alındığında, sosyal yardım almak için kayıtdışı istihdama yönelen kesimlerin yoksullukları sürekli hale gelmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de çalışan yoksulluğuna yönelik politikalar incelendiğinde, bu politikaların genel yoksulluğu azaltmayı hedefleyen politikaların bir alt başlığı olarak değerlendirildiği görülmektedir. Literatürde kabul gören ekonomik büyüme politikalarının, işgücü piyasası politikalarının ve gelir artırıcı politikaların çalışan yoksulluğu üzerinde kısmen etkisi bulunmaktadır. Bu yaklaşım sebebiyle çalışan yoksulluğuna yönelik istatistiki verilere de ulaşamamaktadır. Bu sebeple Majid’in tahmin yöntemiyle yaptığımız hesaplama sonucu –çok geniş bir aralık olmasının kısıtlılığı kabul edilerek- 5,5 milyon ile 10,3 milyon kişinin çalışan yoksul olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kadar ciddi bir kesimin sorununu yansıtan çalışan yoksulluğuna yönelik istatistiki verilere ve önerilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu sebeple öncelikle çalışan yoksulluğu kavramı resmi olarak kabul görmeli ve bu konuda geniş ölçekli çalışmalar başlatılmalıdır. Tahminin ötesinde reel verilere ulaşmak, sorunla mücadelenin ilk adımı olacaktır. Çalışan yoksulluğunda istihdam yaratmak da tek başına yeterli bir kriter değildir. Yaratılan işler düzenli, yüksek ücretli, güvenceli ve bireyin vasıflarıyla örtüşen insana yaraşır bir iş olmalıdır. Asgari ücretin tespiti ve uygulanışı da çalışan yoksulluğuyla mücadelede önem kazanmaktadır. Asgari ücret son yıllarda artsa da, asgari ücret düzeyinin çalışan yoksulluğunu ortadan kaldıracabilecek bir düzeyde olmadığı açıkça görülmektedir. Bir diğer husus ise bireylere eğitim eşitliğinin sağlanmasıdır. Eğitimlerin sadece işgücü piyasasının ihtiyaçlarına yönelik olması yeterli olmayıp genel olarak tüm bireylerin eğitim seviyesinin artırılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z. ve N. Albayrak. (2017). İstihdam Yaratamayan Büyüme: Alt Sektörler Bazında Bir Araştırma. *KTÜ SBE Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, S:13, 215-228.
- AÇSHB. Sosyal Yardım Projeleri. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>(26 Nisan 2019).
- AÇSHB. Yıllar İtibariyle Net ve Brüt Asgari Ücretler. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3667/net-bruet-avgari-uecret.pdf>(22 Nisan 2019).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Akbaş, S. (2017). *Aktif İşgücü Piyasası Politikalarının Etki Değerlendirmesi: Denizli İli Örneği*. Ankara: Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- Aygen, M. (2016). Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Yaklaşımı Üzerine: Elazığ Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. C:4, S:8, 150-179.
- Barışık, S, E. İ. Çevik ve N. K. Çevik. (2010). Türkiye'de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratamayan Büyüme: Markov-Switching Yaklaşımı. *Maliye Dergisi*, S:159, ss.88-102.
- Berger, S. ve C. Harasty. (2002). World and Regional Employment Prospect: Halving the World's Working Poor by 2010. [Electronic Version] *ILO Employment Paper*. 2002/38.(2 Nisan 2019).
- Biçerli, M. K. (2004). *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BLS. (2018). A Profile of The Working Poor, 2016. Report 1074. <https://www.bls.gov/opub/reports/working-poor/2016/pdf/home.pdf>(13 Ocak 2019).
- Boyacıoğlu, H. (16.12.2017). 12 Milyon Çalışanın Maaşı 3 Bin TL'nin Altında, Yüzde 40 Asgari Ücretli, *Hürriyet Gazetesi*.<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/12-milyon-calisanin-maasi-3-bin-tlnin-altinda-yuzde-40-asgari-ucretli-40680624>(11 Nisan 2019).
- Caner, T. ve Z. Doğan. (2015). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, S:2, 231-247. https://www.researchgate.net/publication/309557154_ISTIH DAM_YARATMAYAN_BUYUME_Turkiye_Analizi_JOBLESS_GROWTH_Analysis_of_Turkey(13 Nisan 2019).
- Çelik, H.İ. (16.04.2016). Sigortanın Düşük Gösterilmesi, <http://www.halilibrahimcelik.av.tr/sigortanin-dusuk-gosterilmesi/>(20 Nisan 2019).
- DİSK-AR. (2018). Asgari Ücret Gerçeği 2019 Raporu. İstanbul: Disk Araştırma Merkezi. <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2018/12/DISK-AR-2019-Asgari-U%CC%88cret-Raporu-SON-1-Aralik-2018.pdf>(20 Nisan 2019).
- Erdayı, A. Utku. "Dünyada Genç İşsizliği Sorununun Çözümüne Yönelik Ulusal Politikalar ve Türkiye". *Çalışma ve Toplum*, 2009/3, 133-162.
- Erdoğan, S. (2014). Türkiye'de Asgari Ücret Tespit Komisyonu Kararlarında İşçi ve İşveren Temsilcilerinin Yaklaşımları (1969-2013). *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C:14, S:2, 3-37.
- Erdoğan, S. ve D. Kutlu. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme, *Çalışma ve Toplum*, C:2, S:41, 63-114.
- Erdoğan, S. ve D. Kutlu. (2017). "Çalışan Yoksulluğu: Türkiye İçin Sosyal Politikalar Bağlamında Bir Değerlendirme", *Zor Zamanlarda Emek*. A. Makal ve A. Çelik(drl.). Ankara: İmge Kitabevi, 65-112.
- EUROFOUND. (2017). In-Work Poverty In The EU. *Publications Office of The European Union*. Luxembourg, <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2017/in-work-poverty-in-the-eu>(20-25 Aralık 2018).
- EUROFOUND. (24 Haziran 2018). Working Poor. <https://www.eurofound.europa.eu/topic/working-poor>(11 Aralık 2018).
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye'de Sosyal Güvenliği Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*, Ulusal Sosyal Bilimciler Kongresi-11. Kongre Özel Sayı, C:2, S:25, 141-162.
- Gül, H. ve S. Sallan Gül. (2008). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. N. Oktik(drl.). İzmir: Yakın Kitabevi, 361-396.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Gündoğan, N. (2007). *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınlar, No: 1727.
- Hacımahmutoğlu, H. (2009). Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi, *DPT Uzmanlık Tezi*. Ankara: DPT.
- ILO. (2018a). Employment by Economic Class-Modelled Estimates. [https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?](https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page3.jspx?_af=5)(5 Nisan 2019).
- ILO. (2018b). World Employment Social Outlook-Trends 2018. *International Labour Office*, Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/publ/documents/publication/wcms_670542.pdf(5 Mayıs 2019).
- ILO. (2019). World Employment Social Outlook-Trends 2019. *International Labour Office*, Geneva. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/publ/documents/publication/wcms_670542.pdf(5 Mayıs 2019).
- ILOSTAT. (2019) Labour income share as a Percent of GDP(%). <https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy/Page27.jspx>,(17 Nisan 2019).
- İslamoğlu, E., S. Yıldırım ve C. İyem. (2017). Türkiye'de Çalışan yoksullar Olarak Abdallar: Kırşehir İlinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C:15, S:30, 463-479.
- İŞKUR, (2017). 9. Genel Kurul Çalışma Raporu, https://media.iskur.gov.tr/13592/9-genel_kurul_raporu.pdf, (14 Nisan 2019), s.75.
- İŞKUR. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. <https://media.iskur.gov.tr/25441/2018-yili-faaliyet-raporu.pdf>(14 Nisan 2019).
- İŞKUR. (t.y) Teşvikler. <https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/>(14 Nisan 2019).
- Kandemir, O. ve Z. T. İren. (2017). Kastamonu İli İşgücü Piyasasının Durumu ve İŞKUR Faaliyetlerinin Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, C:10, S:52, 1063-1075.
- Kaya, S. Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE.
- Kutlu, D. (2016). Türkiye'de Sosyal Yardım ve İstihdam İlişkinin Güncel Boyutları: Kurumsal ve Sosyolojik Bir Çözümleme. *Mülkiyet Dergisi*, C:2, S:40, 101-141.
- Legislative Council of The Hong Kong Administrative Region. Report on Working Poverty. 2006. <https://www.legco.gov.hk/yr05-06/english/hc/papers/hc0210cb2-1002-e.pdf>(11 Aralık 2018).
- Mahiroğulları, A. (2014). İşsizlikle Mücadelede Aktif Emek Piyasası Politikaları(Sivas Örneği).15. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi*. Ankara:Gazi Üniversitesi. 9-12 Şubat 2014, 98-124.
- Metin, B. (2013). *Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu "Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma"*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları. Yayın No:39.
- Öcal, A.T. (2014). Güvenceli Esneklik Gündemi 2008 Mali Krizi Sonrası Danimarka İşgücü Piyasası. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(1), 59-86.
- Özdemir, A. (2015). Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme: Dünya'da ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları ve Mücadele Politikaları. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:30, S:2, 96-126.
- Pena-Casas, R. ve M. Latta. (2004). Working Poor In The European Union, *European Foundation for The Improvement of Living and Conditions*. 2004. <http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/04/ef0467en.pdf> (11 Aralık 2018).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Schneider, F. (2017). Estimating the Size of the Shadow Economies of Highly-developed Countries: Selected New Results. *ifo DICE Report. ifo Institute-Leibniz Institute for Economic Research at the Munich*. C:14, S:5, 44-53. <http://www.cesifo-group.info/DocDL/dice-report-2016-4-schneider-december.pdf> (12 Ocak 2019).
- SGK. (2017). 2017 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumsal_politikalar/faaliyet_raporu(11 Nisan 2019).
- SGK. (2019). 2019 SGK Yeşil Kart Nasıl Alınır?.<https://www.sgksorusor.com/2019-yesil-kart-nasil-alinir-247/>(30 Nisan 2019).
- SGK. (t.y.) Kayıtdışı İstihdam Oranları. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari/kayitdisi_istihdam_orani(13 Nisan 2019).
- Sırma, Ş. (2016). Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Çalışan Yoksullar, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, SBE.
- TÜİK, Yoksulluk Çalışması, 2015, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013,(15 Haziran 2019).
- TÜİK. (18 Eylül 2018). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. 2017. Haber Bülteni, S:278823. <http://tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do>(11 Nisan 2019).
- TÜİK. (t.y.) İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007(11 Nisan 2019).
- TÜİK. (t.y.) İşgücü İstatistikleri. http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007(13 Nisan 2019).
- Türk-İş. (t.y.) Açlık ve Yoksulluk Sınırı. <http://www.turkis.org.tr/Aclik-Yoksulluk-k91>(22 Nisan 2019).
- Uras, Ö. (2016). Türkiye Ekonomisindeki İstihdamsız Büyümenin Ekonometrik Analizi. *Ekonometri ve İstatistik*, S:24, 2016, 94-108.
- Uşen, Ş. (2007). AB Ülkeleri ve Türkiye'de Aktif Emek Piyasası Politikaları. *Çalışma ve Toplum*, Sayı:2, 65-94.
- Varçın, R. (2004). *İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yentürk, N. (2018). *Türkiye'nin Kamu Harcamaları (2006-2017)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sosyal Sorumluluk Projeleri Kapsamında Bir Bölgede Yaşayan Vatandaşların Gönüllü Katılımı ve Topluma Hizmet Hakkında İnceleme: Yalova İl'inin Subaşı Beldesi Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma

Melike Özcan¹

ÖZET

Sosyal Politika Sanayi Devrimi ile beraberinde işçi-işveren arasındaki sosyal sorunlara odaklanmıştır. Değişen dünya düzeninde 1970'li yıllarda boy gösteren küreselleşme olgusu ile sosyal politika sınırlarını aşarak toplumun her kesimi ile ilgilenmeye başlamıştır. Dezavantajlı kesimleri destekleyerek toplumsal bütünleşmeyi ve sosyal adaleti sağlamayı hedefleyen sosyal politikaları yürütmeyi çeşitli aktörler üstlenmiştir. Ancak neoliberal politikaların etkileriyle refaha ulaşılması ve refahın sunulması farklı bir boyut kazanmıştır. Refahın sunumu noktasında tartışmalar devam ederken günümüzde sosyal sorumluluk olgusu bireylere, kurumlara ve topluma büyük sorumluluklar yüklemektedir. Örneğin sosyal sorumluluk projeleri günümüz dünyasında devletler, sivil toplum örgütleri, kamu kuruluşları, özel kuruluşlar; kurumsal veya uluslararası firmaların dahi uluslararası kredi alabilmeleri için sosyal hesap verebilirlik bağlamında üzerinde durulan bir yönetim işlevi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber toplumsal bütünleşme, dayanışma ve yardımlaşma noktasında devleti oluşturan vatandaşların gönüllü katılımları ile refahın sunulması da sosyal sorumluluk projelerinin topluma hizmet noktasındaki gücünü yadsınamaz gerçeklik olarak gösterebilir.

Toplumlarda sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi buna yönelik uygulamaların incelenmesi üzerine hazırlanan bu çalışma kapsamında sosyal sorumluluk kavramı ve gelişimi, belediyelerde sosyal sorumluluk üzerine yürütülen çalışmalar ve Yalova İl'inin Subaşı Beldesi örneği üzerine topluma hizmetin vatandaşların gönüllü katılımı ile nasıl gerçekleştirildiği bağlamında nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: sosyal sorumluluk, proje, topluma hizmet uygulamaları, gönüllü katılım

JEL Kodu: Z10

---

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim dalı, Çalışma Ekonomisi Bölümü, melikeozcan7734@gmail.com

Volunteer Participation Of Citizens Living In A Region Under Social Responsibility Projects And Social Service Research: A Qualitative Research On Subaşı Residence Of Yalova Province

Melike Özcan¹

ABSTRACT:

Social Policy focused on the social problems between the employer and the employee with the Industrial Revolution. With the phenomenon of globalization that emerged in the changing world order in the 1970s, social policy crossed the boundaries and began to deal with all segments of society. Various actors undertook to carry out social policies aimed at achieving social integration and social justice by supporting disadvantaged groups. However, with the effects of neoliberal policies, welfare and prosperity have gained a different dimension. While the discussions about the presentation of welfare continue, the fact of social responsibility imposes great responsibilities on individuals, institutions and society. For example, social responsibility projects include governments, non-governmental organizations, public institutions, private organizations in today's world; Even in the context of social accountability, even corporate or international companies can obtain international credit. However, the voluntary participation of citizens who form the state in terms of social integration, solidarity and solidarity, and the provision of welfare can also show the power of social responsibility projects as an undeniable reality.

Within the scope of this study, which was prepared on the development of social responsibility awareness in societies, a qualitative research was carried out in the context of social responsibility concept and development, studies on social responsibility in municipalities and how the community service was provided with the voluntary participation of the citizens on the example of Subaşı Municipality of Yalova Province.

Keywords: social responsibility, project, community service practices, voluntary participation

JEL Code: Z10

---

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim dalı, Çalışma Ekonomisi Bölümü, melikeozcan7734@gmail.com

GİRİŞ

1970'li yıllarda ortaya çıkan ve halen etkileri ivme kazanarak devam eden Küreselleşme olgusu Sosyal Politikanın sanayi devrimi sonrası ele aldığı işçi ve işveren arasındaki sosyal sorunlardan sıyrılarak daha geniş kapsamlı, küresel sosyal sorunları ele almıştır. Riskler, savaşlar, doğal afetler, hastalıklar, yaşlılık, engellilik, gibi sorunlar tüm insanlığı ilgilendirir hale gelmiştir. Sosyal politikanın en önemli amaçlarından refah konusu ve refahın sunumu üzerine tartışmalar halen devam ederken bu bağlamda topluma hizmet uygulamalarının bir aktörü olan sosyal sorumluluk kavramı günümüz dünyasında ayrı bir öneme sahiptir diyebiliriz. Çünkü küreselleşme ve gelişen bilgi teknolojileri ile insanların istek ve beklentileri de değişim göstermeye başlamıştır. Günümüz dünyasında insanlar artık sadece aldıkları ürün ve hizmetin kalitesi ve fiyatı ile değil; bunları üreten kurumun etik değerlere sahip olup olmadığı ve topluma hizmet ederek sosyal sorumluluğunu yerine getirip getirmediği ile de ilgilenmektedir diyebiliriz. Bununla beraber olarak bilinçlenmenin artmasıyla toplumun da kurum ve kuruluşlardan hizmet beklentisinin ortaya çıktığı söylenilebilir. Bu durum artan sayıda kurum ve kuruluşun sosyal sorumluluk kavramının farkında olmasını sağlamıştır diyebiliriz. Sosyal sorumluluk farkındalığının ve bilincinin gelişmesiyle hem bireyler hem de kurumlar var oldukları topluma hizmet ederek bu sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Kurum ve kuruluşların gerçekleştirdiği topluma hizmet çalışmalarının ifadesi olarak kullanılan “Kurumsal Sosyal Sorumluluk” kavramı hem özel sektör hem kamu sektörü hem de kâr amacı gütmeyen sektörün girişimleri ve faaliyetleriyle yaygınlaşmıştır.

Kurumsal sosyal sorumluluklarını yerine getirme konusunda çalışmalar yapan kurum ve kuruluşlar arasında belediyelerde yer almaktadır. “Küreselleşmenin farkında olarak, küresel düşünmek ve yerel davranmak” prensibi çerçevesinde yerel kalkınmanın ülke kalkınmasını etkileyerek rekabet üstünlüğü sağlayacağı düşüncesiyle, yerel yönetimler için sosyal sorumluluk faaliyetleri yürütmek son derece mühim bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple gerek dünyada gerekse Türkiye’de mahalli idareler, girişimcilik faaliyetlerini çeşitli şekil ve vasıtalarla icra etmektedirler. Bu çalışma, yukarıdaki gerekçeler çerçevesinde belediyelerin yerel kalkınmayı etkileyen sosyal girişimciliğe destek faaliyetlerinin Subaşı Belediyesinin çalışmaları ve belde halkının sosyal sorumluluk projelerine gönüllü katılımı üzerinden değerlendirilmesini konu almaktadır. Bu bağlamda, sosyal girişimciliğin yerel kalkınma dinamiklerine etkisinden bahsedilerek, Türkiye’nin yüzölçümü bakımından en küçük ili olan Yalova’nın 7242 Nüfuslu Subaşı Beldesi, sosyal sorumluluk projelerine gönüllü katılım sağlayan belde halkı ve Subaşı Belediyesi destekleri ile konunun önemi somut olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada öncelikle sosyal sorumluluk kavramının tanımı ve gelişimi literatür taraması ile incelenecektir. Beraberinde belediyelerde sosyal sorumluluk kavramının gelişimi ve Subaşı Beldesi’nde yaşayan vatandaşlarının sosyal sorumluluk projelerine gönüllü katılımı ve topluma hizmet uygulamaları üzerine nitel bir araştırma gerçekleştirilecektir.

SOSYAL SORUMLULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Sosyal Sorumluluk kavramını ve gelişimini açıklamak gerekir ise; sorumluluk terimini incelemek gerekir. Genel bir ifade ile yükümlülüklerinin farkında olan bireyin yükümlülüklerini yerine getirebilmesi ve bunların sahiplenilmesi olarak söyleyebileceğimiz sorumluluk kavramı; “kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi” (TDK, <https://sozluk.gov.tr/> 2019) olarak açıklanabilmektedir. Bu bağlamda sosyal sorumluluk olgusunun bireylerin tutum ve davranışlarını toplumsal boyutlarını ve çıktılarını gözeterek düzenlemeleri olarak ifade edilmesi doğru olabilir. Sosyal sorumluluk yaklaşımının hedefinin ise toplumsal yarar sağlamak, toplum için fayda sağlamak, toplumda bir fark oluşturmak olduğu söylenilebilir. Kaynaklara bakıldığında sosyal sorumluluk kavramının temelinde bir bireyin veya kurumun benimsediği ‘gönüllülük’ ve ‘hayırseverlik’ anlayışı yattığı ifade edilebilir. Bu bağlamda ‘Gönüllü’ olmak, “bir işi yapmayı hiçbir yükümlülüğü yokken isteyerek üstlenmek”; ‘hayırsever’ ise, “yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara iyilik ve yardım etmesini seven kişi” olarak tanımlanmaktadır (TDK, , <https://sozluk.gov.tr/> 2019). Görülüyor ki; gönüllülük ve hayırseverlik birbiriyle ilişkili kavramlardır. İnsanların çıkar gözetmeden ve herhangi bir karşılık beklemeden içinde yaşadığı toplum ve dünya faydası için bir şeyler yapma eğilimi, birtakım çalışmalarda bulunması gönüllü girişimler olarak ifade edilebilir. Bu sosyal sorumluluk hareketlerinin hayırseverlik çerçevesinde değerlendirilebilmesinin yanlısı olmayacağı söylenilebilir. Kültür yapısı olarak değerlendirdiğimizde ise kültür ve geleneklerimizde önemli bir yeri olan hayırseverlik yaklaşımı şirket sahiplerinin, toplumda önde gelen kişilerin, çeşitli derneklerin, ilgi alanı durumundayken, kaynaklara göre son yıllarda sosyal sorumluluk olgusunun gerek kamu kurumları gerekse özel sektörün yapısında önemli bir konuma geldiği söylenilebilir. Aynı zamanda eskiden şirket sahiplerinin bireysel inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri yardım, bağış, gönüllü işler vb. hayırseverlik faaliyetleri artık çoğu kurumun öncelikli faaliyet alanı olarak şekillendiği de ifade edilebilir.

Değişen dünya düzeni ile sosyal sorumluluk yaklaşımı ‘kurumsal sosyal sorumluluk’ kavramı ile yeni bir boyut kazanarak, yalnızca özel sektör kuruluşlarını değil, kamu kurumlarını, yerel yönetimleri ve eğitim kurumlarını sosyal sorumluluk, gönüllü işler gibi çalışmalar yapmaya teşvik eden güncel bir uygulama alanı olarak değişim gösterdiği yorumu yapılabilir. Kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramının ilk kez Amerikalı iktisatçı Howard Bowen’ın 1953 tarihli Social Responsibilities of the Businessmen (İşadamların Sosyal Sorumlulukları) adlı kitabında yer aldığı bilinmektedir. Bowen’ın bu kitapta işletmelerin, toplumun değer, gelenek, kültür yapıları ile örtüşen politikaları takip etmesi gerektiğini vurguladığı kaynaklarda belirtilmiştir (Aydede, 2007:23). Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (WBCSD) kurumsal sosyal sorumluluğunu incelemek gerekir ise; iş dünyasının etik davranmak, işgücünün ve ailelerinin aynı zamanda yerel halkın ve toplumun genelinin yaşam kalitesini artırarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak üzere taahhüdü olarak tanımladığı söylenilebilir (Moir, 2001: 18). Bu bilgiler ışığında ifade edebiliriz ki kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların çevresel ve sosyal yükümlülüklerini tamamlama anlamında harekete geçiren, pazarlama stratejilerini etkileyen ve gönüllülük esasına dayanan bir uygulamadır. Buradaki önemli hususun, kurumların daha yaşanılır bir çevre daha yaşanılır bir toplum için gönüllü olarak destek sağlamaları olduğu söylenilebilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kurumsal sosyal sorumluluğun temelini Sanayi Devrimine dayandığı söylenilebilir. Sanayi Devrimi demir-çelik, madencilik, tekstil, otomobil gibi sektörlerde üretimin yoğunlaşmasını sağlayan bir dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönem beraberinde Sosyal Politikanın işçi ve işveren arasında kaynaklanan sorunlara odaklanarak gelişmesine de yol açmıştır. Kaynaklara göre iş dünyasının şekillenmesindeki önemli ismin Taylor olduğu bilinmekte olup Taylor'un ortaya koyduğu 'Bilimsel Yönetim İlkeleri' Yirminci yüzyıl boyunca şirketlere yön verdiği ifade edilebilir (Okay, Okay, 2005:474). Bilimsel Yönetim biçiminin hâkim olduğu işletmelerde çocuk işçilerin çalıştırılması, kadın çalışanların istismarı, işçi haklarının gözetilmemesi, çevrenin tahrip edilmesi gibi sorunları da beraberinde getirmesi Sosyal Politikanın bu problemler ile mücadelesine yol açmıştır. Hatta 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan Büyük Buhran'ın bu problemlerin yok sayılmasında bir faktör olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Büyük Bunalım işletmelerin birçok tepki ve eleştiri maruz kalmasına neden olduğu bilinirken 1930'lu yılların artık işletmelerin sosyal sorumluluk etkinliklerinin sorgulanmaya başladığı dönemler olduğu bilgisine ulaşılabilir. İşletmelerin aldıkları tepkileri gidermek ve kendilerini korumak amacıyla topluma karşı yükümlülükleri gerçekleştirmek için bazı etkinlikler içerisine girdikleri ve 1950'li yıllar ile birlikte işletmelerin "kar elde etme amaçlarının yanına sosyal sorumluluk anlayışı da eklendiği" bilgisine ulaşılabilir (Okay, Okay, 2005:475). 1930-1950 yılları arasında iş dünyasının sosyal sorumluluk faaliyetlerinin olumlu yönde arttığı söylenebilir. İşçilerin sağlık, güvenlik, emeklilik, sigorta gibi haklarına eskiye nazaran daha çok önem verildiği söylenilebilir. 1960'lı yıllara bakıldığında sivil örgütlerinin, çocuk hakları, kadın hakları ve çevrecilik gibi sosyal oluşumların işletmelere karşı çeşitli baskı oluşturdukları ifade edilebilir (Aydede, 2007:19).

Kaynaklar 1980'li yıllardan sonra işletmelerin küreselleşmenin etkisi ile farklı bir boyut kazandığı yine küreselleşmenin iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, artan rekabet ortamı, insanların her an her şeyden haberdar olabilmeleri amacıyla iş dünyasının kurumsal sosyal sorumluluk kavramının gelişmesine sebep olduğu bilinmektedir. 1990'lı yıllardan sonra kurumsal sosyal sorumluluk kavramı işletmelerin, halkla ilişkiler bölümlerinden, insan kaynaklarına; sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurumlarının, üniversitelerin ve toplumsal değerleri temsil eden tüm grup, kesim, kurum, kuruluşun sığınacağı bir liman haline geldiği söylenilebilir (Kadıbeşegil, 2006: 334). Bunun nedenini ise örneklerle açıklamak gerekirse günümüzde kar amacı güden ve ya gütmeyen pek çok kuruluşun toplum önünde itibarlaşması ve toplumun güvenini kazanmak için sosyal sorumluluk yaklaşımını benimsediği, bu doğrultuda birçok faaliyetler yürüttüğü söylenilebilmektedir. Bu bilgiler ışığında kurumsal sosyal sorumluluk kavramının şirketlerin gündemine gelmesinin gönüllü bir biçimde olmadığı ifade edilebilir. Çoğu işletme, geçmiş dönemlerde iş sorumluluklarının bir gereği olarak görmedikleri alanlarda beklemedikleri toplumsal tepki v baskı ile karşılaştıktan sonra bu konuya eğilmeye başladıkları görülmektedir. Örneğin 1990'lı yılların ortasında Nike, Gap, Disney gibi önde gelen Amerikan markalarının insan onuruna yakışmayan çalışma şartlarının olduğu ve çocuk işçi çalıştırdıkları bilinmektedir (Jenkins, 2005: 528). 1990'lu yıllarında başında Nike'ın, New York Times gibi önemli medya kuruluşlarında Endonezya'daki ortaklarının çocuk işçi çalıştırdıklarına ilişkin haberlerin yayılmasından sonra, yaygın bir tüketici boykotuyla karşılaştığı söylenilebilmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yine 1995 yılında, Shell'in Kuzey Denizi'ndeki eski bir petrol platformu olan Brent Spar'ı batırmaya karar vermesi, Greenpeace'in protestolarına ve konunun uluslararası medyanın manşetlerine taşınmasına yol açtığı kaynaklarda belirtilmiştir. Bu gibi örnekler şirketleri, rekabet ortamında varlıklarını sürdürebilmeleri için sosyal sorumluluk çalışmalarına yöneltmiştir denilebilirken (Porter, Kramer, 2007) daha önemlisi insanların daha yaşanılabilir dünya ve iyi yaşam koşulları arzulanması sosyal sorumluluk anlamında güçlü bir kendisini göstermiş; insanların içinde yaşadıkları bölgeye, eleştirdikleri kuruma, işletmenin politikalarına yön verdirmiştir yorumu yapılabilir. Yine başka örnekler ile toplumun, vatandaşların etkisini savunacak olursak 1990 yılında yapılan bir araştırma tüketicilerin yüzde 40'ının sosyal anlamda sorumlu davranmayan kurumları cezalandırdıklarını, yüzde 25'inin ise sosyal anlamda sorumlu olduğunu düşündükleri kurumların ürünlerinden satın aldıklarını ortaya koyduğu bilinmektedir (Aydede, 2007:23). Yeni Zelanda'da yapılan bir başka araştırmada tüketicilerin yüzde 85'i kar amacı gütmeyen kuruluşları destekleyen işletmeleri daha duyarlı işletmeler olarak görmekte, yüzde 65'i de bu tür olayları desteklemek için ürünlere/hizmetlere daha fazla ödeyebileceklerini belirtmişlerdir (Odabaşı, Oyman,2007:341). Bu anlamda kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları özellikle 1990'lardan sonra hem uzun dönemde kar elde etmeye hem de bir sosyal amaca hizmet etmeye olanak verecek bir yöntem olarak uygulanmaktadır bilgisine ulaşılabilir. Görülüyor ki günümüzde şirketlerin sadece yasal yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirmeleri yeterli görülmemektedir. İnsan ve çevre sağlığını gözetmeyen, çalışan haklarını hiçe sayan yönetimler saygınlığını toplumsal baskılar ile kaybedebilmektedir.

Son yıllarda Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar, işletmelerin bir takım faaliyetlerini sivil toplum kuruluşları ile birlikte yapmaya başladıklarını görülmektedir. Artık çalışanlarını, mesai saatleri içinde birtakım sivil toplum kuruluşlarına yönlendirme ve onlara yardım etmelerini sağlama gibi faaliyetler işletmelerin gündemine girmeye başlamıştır ki bu, sosyal sorumluluk projelerinin en önemli unsuru olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal sorumluluk yaklaşımı, sivil toplum kuruluşları ile özel sektörü aynı düzlemde buluşturan önemli bir uygulamadır denilebilir. Bu anlayış kurumları gün geçtikçe sosyal sorumluluk bilinci taşıyan ve bu projelere yatkın işgücü arayışına itmektedir söylemi yerinde olacaktır. Artık iş görüşmelerinde de kişinin herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olup olmadığı, sosyal sorumluluk çalışmasında bulunup bulunmadığının sorgulandığı görülmektedir. Diğer taraftan yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları da tıpkı özel sektör işletmeleri gibi sosyal sorumluluk çalışmaları planlamakta ve uygulamaktadır. Kamu kurumlarının özellikle kendi alanlarına ilişkin "iş saatleri ve kapsamı" dışında da topluma yönelik faaliyetler yürüttüğü ve bu faaliyetleri gerçekleştirdiği görülmektedir.

Tüm bu ifadeleri kısaca özetlemek gerekir ise Sosyal Sorumluluk kavramı, bireylerin davranışlarını şekillendiren bir olgudur. Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden bireyler davranışlarının toplum veya çevre üzerinde olabilecek etkilerini de dikkate alabilirler. Dahası bu anlayışla hayatını şekillendiren bireylerin sadece toplum veya çevreye karşı değil; aynı zamanda ailesi, arkadaş grupları ve sorumlu olduğu insanlara karşı da tavır ve davranışlarında dikkatli ve hassas olacağı söylenebilir. Sosyal

sorumluluk bilincinin yerleşmesi ve gelişmesi için toplumsal desteğe ve eğitime ihtiyaç olduğu bilinmektedir (Hotamışlı vd., 2010).

Sorumluluk duygusunun oluşmasında birçok faktörün rolü olmakla birlikte iki önemli faktörün daha belirgin rolünün olduğu görülmektedir. Bu faktörlerin bireyin eğitimi ve sosyalleşme olduğu kabul edilebilir (Töremen, 2011). Yaşadığı toplumun farkında olan ve farkındalığı olan bilinçli birey içinde yaşadığı bölgeye refah sağlama aktörü olabilir. Gerek işletme veya kurumların insan haklarını ihlal etmesini toplumsal baskı grupları veya medya unsurları ile eleştirmesi gerek ise sosyal sorumluluk projelerine katılarak ve sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek daha iyi daha yaşanılabilir dünya için adımlar atabilir.

Belediyelerde Sosyal Sorumluluk Kavramı

Yerel Yönetimlerin Sosyal Hizmet Uygulamaları kapsamında sosyal sorumluluk projelerine en çok önem veren kurumlar olması beklenmektedir. Bu beklenti, yerel yönetimler içerisinde en büyük öneme sahip olan belediyelere ayrı ve önemli görevler de yüklemektedir. Artık vatandaşlar farklı bir bakış açısı ile bakmakta, topluma fayda sağlayan -çöp toplayan, su sağlayan, temizlik ve kolluk gibi görevler yapan belediyeçilik anlayışı yerine- toplumsal sorunları çözmeyi kendine görev edinen; bir bölgede ikamet eden vatandaşların tüm ihtiyaçlarını karşılayabilen anlayışa sahip olan yerel yönetimler beklenmektedir. Nitekim 3. 7. 2005 tarihinde kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda:

“Belediyenin görevleri, “İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır.” şeklinde belirtilmiştir.

Görüldüğü üzere ifade edilebilir ki belediyelerin görevleri çok fazla ve çeşitlidir. Bu durum, bir taraftan belediyelerin ve yöneticilerinin önemli hale gelmelerine neden olurken, diğer bir yandan da işlerin çeşitlilik ve mali yeterlilik yönünden zorlaşmasına yol açmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışının yeni kamu yönetimi anlayışına dönüşümüyle, direk olarak belediye teşekküllerine yüklenmek yerine daha farklı politikalar izlenmesi gerekmektedir. Doğru kamu yönetiminin bir bölgede veya kentte yatırımların özendirilmesi, yöredeki etkin güçler ile ortaklaşa çalışılarak “aracılık” faaliyetleri yürütülmesi yapılması, sinerji yaratacak şekilde işbirliğinin sağlanması yönünde politikalar izlenmesi (Göymen, 2010:130) refaha ulaşma açısından önem arz etmektedir. Yerel kalkınma hedefleri açısından bölgelerdeki tüm üretken güçleri dinamik hale getirmek ihtiyacı, girişimcilik etkinliklerinin desteklenmesini mecbur kılarak; sosyal devlet ilkesiyle benzerlik gösteren sosyal belediyeçilik anlayışı birçok belediye “sosyal sorumluluk proje” faaliyetleri yürütmeye başlamışlardır bilgisine ulaşılabilir. Bu perspektif açısından; yerel ortakların sosyal projelere özendirilmesi, yönlendirilmesi, vatandaşlarla birlikte sosyal içerikli etkinliklerin oluşturulması, kadınların desteklenmesi, dezavantajlı grupların toplumla bütünleşmesinin

sağlanması gibi birçok sosyal içerikli proje hayata geçirilmekte olup topluma hizmet uygulamaları yürütülmektedir.

Subaşı Belediyesi'nin faaliyetleri ve vatandaşlarının gönüllü olarak sosyal sorumluluk projelerine katılımı bu açıdan ilgi çekici görünmektedir.

Ülkemizde son yıllarda işletmelerin sosyal sorumluluk bilinci ve bu alanda yaptıkları faaliyetler önemini gittikçe arttığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalar gösteriyor ki, kurumsallaşmış uluslararası firmaların yönetmekte olduğu sosyal sorumluluk projeleri ihtiyaca karşılamakta kısıtlı kalmakta olup ancak verimli şekilde ilerledikleri kamuoyunca takip edilmektedir. Bu çalışmanın ana konusunda işletmelere değil de kamuya ait sosyal sorumluluk ve projelerine yer verilmiştir. Bu çalışmada örnek olay Yalova İl'inin belde sınırları içerisinde faaliyet gösteren Subaşı Belediyesi'nin ve gönüllü katılım ortakları olan vatandaşları ile yürüttüğü sosyal sorumluluk projeleri olan; Her Çocuk Özeldir, Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Farkındayız, Çocuklar Gülümsesin, Suyam (Subaşı Belediyesi Yaşam Merkezi) incelenmiştir. Yapılan çalışmada, sosyal sorumluluk kavramı ve Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Birimi tarafından yürütülen sosyal sorumluluk projeleri bir arada incelenecek ve teorik varsayımların uygulamada ne oranda ve şekilde gerçekleştirildiğine dair bir takım ipuçları, sonuç ve önerileri varılmaya çalışılacaktır.

Dezavantajlı Gruplara Yönelik Hizmet Sunumunda Yerelin Temsilcisi Kamu Dinamiği Belediyelerin Rolü

Bütünsel bir yapı içerisinde incelendiğinde sosyal politikaların belirlenmesi ve uygulamasında devletin merkezde ve yerelde örgütlenmiş olan pek çok kurum ve kuruluşu ile birlikte belediyelerin de önemli görevler üstlendiği söylenilebilir. Belediyeler, bir bölge halkının ortak insani ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamakla görevli, genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kuruluşlarıdır diyebiliriz. Halkın katılımının sağlanması; yereldeki sosyal projeler, gönüllü işler vs., bürokrasinin azaltılması ve yerel olanaklardan yararlanılması gibi yönleriyle merkezi yönetime göre bazı avantajları bulunduğu söylenilebilir.

Belediyelerin başlıca görevleri ise küreselleşen dünyada değişim göstermeye başlamaktadır. Bir diğer deyiş ile belediyeler "sosyal iyileştirme" işlevlerini de üstlenmiş durumdadırlar. Artık fiziki mekânları düzenlemenin ötesinde; halkın yaşam kalitesini yükseltmek, daha yaşanılabilir bir ortam sağlanması, yoksul, engelli, kimsesiz, yaşlı, kadın ve çocukları korumak/gözetmek ve korumak yeni yerel yönetiminin gerekleri olarak söylenilebilir. Diğer bir yandan belediyeler faaliyetleri bakımından vatandaşların rutin yaşamını doğrudan etkilediğinden sosyal hizmet alanlarındaki çalışmaları amacına ulaştırarak sosyal sorumluluk projelerinin gerçekleştirilmesinde önemli görevler üstlenebilmektedirler. "1580 sayılı Belediyeler Kanununun 15'nci maddesinde sayılan 17, 18, 33, 34, 45, 48, 54, 69, 80 ve 81'nci fıkralarındaki görevler, özürülülerle (engellilerle) ilgili sosyal politikaların şekillendirilmesinde Belediyelere önemli sorumluluklar yüklemiştir denilebilir. Özellikle 1997 tarih ve 572 sayılı Kanun

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Hükmünde Kararname'nin 4. maddesi ile Belediyelere çeşitli yükümlülükler getirilerek dezavantajlıların yaşamını kolaylaştıracak hizmetlerden yararlandırılması amaçlanmıştır.

Bunlardan en önemlisi, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak dezavantajlı gruplar için bölgenin işgücü piyasasına uygun mesleklerde, meslek ve beceri kazandırma kursları, iş eğitimleri ve yaşam evleri açmak hükmünün" yer alması olarak yorumlanabilir.

Tüm bu bilgiler ışığında ifade edebiliriz ki yerel yönetimlerde Sosyal Belediyecilik ve Sosyal Sorumluluk anlayışı belediyeler, belde ve belde halkının ortak nitelikte bireysel ihtiyaçlarını ve bölgenin refah temelinde gelişimini sağlamak gayesi taşıyarak kurulmuş kamu tüzel kişilikleridir. Gelişen, değişen ve küreselleşen dünyamızda bireylerin ve bölgelerin gereksinimleri hızlı bir biçimde değişerek çeşitlenmektedir. Sosyal ve ekonomik gelişmeyle doğru orantılı olarak temel gereksinimleri karşılanan toplumda yeni istekler ortaya çıkabilmektedir. Belediyeler klasik görevlerinin yanı sıra 5393 sayılı Belediye Kanunu ile yeni görev ve yetkiler de üstlenmiştir. Günümüz, kurumsal öncelikler, bireylerin istek ve ihtiyaçları yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Ancak yönetim anlayışlarındaki en önemli değişikliklerin ise; duyarlı ve farkındalık sahibi olunması, kamu politikalarının belde halkının gereksinimleri doğrultusunda oluşması, kısaca sosyal sorumluluk bilincinin ön plana alınması yönünde olduğu bilgisine ulaşabiliriz. Sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayarak yürütme belediyelerin görevleri arasındadır. Belirtmek gerekirse belediyeler sosyal devletin anlayışının bir gereği olarak sosyal belediyecilik anlayışı ile sosyal sorumluluk bilincini gerçekleştirmektedir. Kaynaklar toplumsal hayatta gereksinimlerin ortaya çıkardığı kurumların içinden geldikleri sistemin var olan problemlerine çözümler üretmek gayesi içerisinde kurulduğunu belirtiyor.

Sosyal belediyecilik olarak nitelendirilebilecek olan kavram belediye sınırları içerisinde ikamet eden halkın yaşam standartlarını yükseltecek mahiyette yapılan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin bütününe verilen isim olarak nitelendirilebilir. Bu tanım belediyeye düşen asli görevlerin dışında yapılan tüm sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sosyal belediyecilik kavramı içerisinde değerlendirilebilir yorumunu yapmamızı sağlayabilir (Torlak, 2005: 24). Sosyal belediyecilik, sorunların kaynaklandığı noktadan çözümlenmesine ve halkın katılımı gerçekleştiği için birlik ve dayanışma ruhunun pekişmesine sebep olmasına dayanmaktadır. Bu sosyal fonksiyonlar gelişmiş ülkelerde gönüllü ve özel teşebbüslere, tarihi gelenegimizde ise vakıflara bırakılmıştır. Sivil Toplum Kuruluşlarının gelişmediği, ara korunak mekanizmalarının etkisiz olduğu, devletin sosyoekonomik fonksiyonlarını yitirdiği ülkelerde ise yerel yönetimlerin bu misyonu üstlenmeleri kaçınılmaz bir durumdur. Yerel hizmetlerde gönüllü katılımı, yöneticilerin ya da çalışanların tek başına değil, topyekûn kurum olarak kampanyayı desteklemesi söz konusudur. Sosyal sorumluluk kampanyaları ise hem kurum imajında hem de bir sosyal sorun ya da amacın çözüme kavuşması yaklaşımında esaslı ve uzun vadeli bir değişim peşindedir. Bununla beraber, gönüllülük faaliyetlerinin başarısı için toplumda da isteklilik olmalı ve yönetimin düşündüğü özel alternatifler paylaşılmalı ve desteklenmelidir.

Sosyal Sorumluluk Projeleri

İtibar yönetimi kapsamında Sosyal sorumluluk projelerinin, Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan bir eğilim olduğu söylenmektedir.

Bu eğilimin dünya kurumlarına da yayıldığı bilinmektedir. Sosyal sorumluluk kavramının ortaya çıkması aşağıdaki nedenlere dayandığı ifade edilmektedir (Vural ve Coşkun, 2011: 15).

- Devletin ekonomik hayata müdahaleleri vardır ve bir sonucu olarak, bazı sınırlamalar meydana gelmiştir.
- Birçok örgüte üyelik olması sayesinde örgütsel gücün arttığı bilinmektedir.
- Nüfus yoğunluğunun ve nüfusun artması ile işsizliğin önemli bir problem haline geldiği bilinmektedir.
- Hümanizm ve demokratikleşme eğilimlerinin giderek güç kazanması, bireyi daha güçlü bir varlık haline getirdiği bilinmektedir.
- Hızlı globalleşme ve bölgesel entegrasyon sebebiyle uluslararası siyasi ve ekonomik rekabetin artmasının, ulusların ve kurumların yönetiminde bir takım değişikliklerin meydana getirdiği bilinmektedir.

Sosyal sorumluluk konusunda Dünya'da yapılan çeşitli araştırmalar konunun, üreticiler, tüketiciler ve sosyal ortaklar bazında da son derece önemli olduğunu göstermektedir. Walker Research' in 1997 yılında yaptığı bir araştırmada tüketicilerin %76'sının kalite ve fiyat aynı olsa bile, hayırseverlik' söz konusu olduğunda markaları değiştirecekleri ortaya çıktığı bilinmektedir. Fortune Dergisi'nin her yıl yaptığı araştırmalardan; en beğenilen şirketler araştırmasında "sosyal sorumluluk" ana ölçütlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Görülüyor ki insan, etrafında gelişen olaylara duygusal olarak yaklaşabiliyor ve buna göre hareket edebiliyor.

Kurumlarda, bir sosyal sorumluluk konusu seçildiğinde, uygulanma aşaması öncesi, sırası ve sonrasında sosyal sorumluluk proje iletişiminin yapılması gerektiği bilinmektedir (Ay, 2000; Özgener,2004: 156). Bu bağlamda kurumların kamuoyunu etkileyerek imajlarını geliştirmek amacı ile duygulara yönelik iletişim stratejileri geliştirdikleri söylenilebilir. Bu durum kamuoyunun ilgisini çekip, istediği imajı, saygınlığı ve bilinirliği oluşturabilmektedir (Esenel, 2006: 23). Kurumsal sosyal sorumluluk projelerinin iletişiminin yapılmasının kurumlar için avantajları aşağıdaki gibi olduğu gibi söylenilebilir. Bunlar:

- Kamuoyunda farkındalık ve bilinç oluşturur,
- Sosyal amaçlara yönelik duyarlılık sağlar,
- Örnek oluşturarak, toplumsal duyarlılık için faaliyetler yürütür,
- Sosyal amaca yönelik daha geniş olanaklar sağlar,
- Kurumların saygınlığı ve itibarını attırır,
- Sosyal sorumluluk bağlamında işletmelere kurumsal sektörde bir yer kazandırır (Halıcı, 2006: 21) olarak sıralanabilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluğun gelişimine bakıldığında konunun daha çok özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklaşa çalışmalar, sponsorluklar ve hayırseverlik etkinlikleri olarak algılanmakta olduğu bilinmektedir (Nalbant, 2005; Büyük, 2005: 59; Göcenoğlu, ve Girgin, 2006: 7). Günümüzde Türkiye’de de kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının işletmelerde artan bir ilgiyle yürütülmeye çalışıldığı da bilinmektedir.

Belli tanınmış işletmelerin belli başlı sosyal sorumluluk faaliyetlerinden bazıları şunlardır: Okumak Engel Tanımaz Projesi, Çağdaş Türkiye’nin Kızları Projesi, Anne Çocuk Eğitim Vakfı: “Anne Destek ve Baba Destek Programları, Bilişim Kervanı Projesi, Tarihe Saygı Projesi, Özel Sektör Gönüllüler Derneği: Okul Dostu Programı, İşletme & Doğal Hayatı Koruma Derneği: Yasayan Göller Projesi, Eğitimde Gönül Birliği Projesi, „Gülümseyen Gelecek Anasınıfları Projesi vb.” Türkiye’deki sosyal sorumluluk uygulamalarında yaşanan gelişmelerden sadece birkaçı olarak nitelendirilebilir. Söyleyebiliriz ki; toplum faydası için geliştirilen bu projelerin her şeyden önce sürdürülebilir olması gerekir. Türkiye’deki projelerin genellikle sağlık, eğitim, sokak çocukları, gençler, spor, çevre kültürel değerlerin korunması, sanat gibi alanlarda yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu alanlar toplumun gelişmesine doğru orantılı olarak insanların talep ettiği ihtiyaçları kapsamaya çalışmaktadır denilebilir. Özellikle son zamanlarda dezavantajlı gruplar da bu kapsamda önem arz ederek sosyal sorumluluk projelerine dâhil edilmeye başlamıştır. Toplumsal birliktelik medeni bir toplumda refahın ve sosyal adaletin sağlanabilmesi yadsınamaz bir gerçek olduğu yorumu yapılabilir. Diğer yandan kaynaklara göre toplumsal isteklerdeki artış ve toplumsal risk alanları hem yöneticileri hem de vatandaşları toplumsal sorunlara ilgisiz bırakamayacak bir duruma getirmiştir (Vural ve Coşkun, 2011: 17).

Toplumların oluşturduğu devletler, özellikle son yıllarda çeşitli yasal düzenlemeler yaparak engellilerin yaşamlarını kolaylaştırmaya çalıştıkları ifade edilebilir. Örneğin Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği başta olmak üzere, birçok uluslararası kuruluş, kadınların ve çocukların toplum hayatında dezavantajlı duruma gelmemeleri için var güçleriyle çalışıyorlar. Ülkemizde, İçişleri Bakanlığı da dezavantajlı gruplara yönelik hazırlanacak projelere destek vereceğini bildirmiştir.

Sosyal Sorumluluk Projesinden Sorumlu Subaşı Belediyesinin ve Subaşı Beldesinin Özellikleri, Hedefleri ve Anlayışı

Türkiye’de en küçük yüzölçümüne sahip İl olma özelliğine sahip Yalova’nın Subaşı Yerleşkesi Altınkent, Denizgören, Merkez mahallesi olmak üzere toplamda üç (3) mahalleden oluşan 7242 nüfuslu bir beldesidir. Özellikle tersane bölgesi oluşumundan kaynaklı olarak hızlı büyüyen ve nüfusu hızla artan bir beldedir. 1992 yılında belde olmuştur. Belde özellikle tarım başta olmak üzere beraberinde tersane oluşumu ile ekonomik çeşitlilik açısından zengin bir beldedir. Osmangazi Köprüsü’nün bir ayağı olarak Bursa-Kocaeli otobanının önemli bir güzergâhında kivi bahçeleri ile yer almaktadır.

Belediyeler yerelin önemli temsilcileri olarak gelişimini tamamlamakta ve bölgede yaşayanların ortak gereksinimlerinin karşılanması noktasında stratejik öneme sahip kurumlardır diyebiliriz. Bu bağlamda ifade edilebilir ki Subaşı Belediyesinin vizyonu, vatandaşlarının belediyeden beklediği hizmetleri

verimli, kaliteli, etkin biçimde gerçekleştirerek ve bu faaliyetleriyle de diğer kurum ve kuruluşlara örnek oluşturmaktır. Beldenin huzur ve refah içerisinde yaşanan bölgeye dönüşmesi kendisinin misyonu olarak kabul görmektedir. Belediyeler belde ve belde halkına hizmet gayesi taşıyarak kurulmuş kamu tüzel kişilikleri oldukları için beldeye ve belde halkına yönelik sosyal hizmet uygulamaları sunmaktadırlar. Dolayısıyla, belediyeler için kalite, belde ve belde halkına sunulacak hizmetlerin istenilen özelliklere sahip olması olarak ifade edilebilir. Belediyelerin sunduğu hizmetin aynı zamanda vatandaşları memnun edecek biçimde sunulması çok önemli bir husustur.

Yapılacak işin niteliğine göre mutlaka Belediyenin bünyesinde bulundurduğu birimlere sorumluluk düştüğü bilinmektedir. Bunlardan en önemli biri de Sosyal Hizmet Birimi olduğu söylenilebilir. Sosyal Hizmet Birimi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Kaymakamlık, okullar, çeşitli proje ortakları ile çalışmakta olup vatandaşların ihtiyacına çözümler geliştirmektedir. Bu noktada vatandaşlara sosyal hizmet, sosyal sorumluluk, bilinç ve farkındalık aşılayarak beldeye yaşayan vatandaşların sosyal sorumluluk projelerine gönüllü olarak katılımını sağlamaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma Yalova İl'inin Subaşı Belediyesi ve Subaşı Beldesi vatandaşlarının uyum içerisinde gönüllü olarak sosyal sorumluluk projelerine katılımı ve sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesine ilişkin uyguladıkları projeleri ele almıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bulgular ve veriler Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanına ait olup bu çalışmada tablolar halinde bulgular kısmında yer almaktadır.

BULGULAR

Yalova İl'inin Subaşı Belediyesi ve Subaşı Belde halkının toplumsal bütünleşme, toplumsal duyarlılık, toplumsal farkındalık, birlik, beraberlik ve hayırseverlik temeli içerisinde gönüllü olarak sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmeleri beraberinde sürdürülebilirlik ilkesi içerisindeki çalışmaları, nitel araştırma yöntemi ile incelenmiştir. Subaşı Belediyesi ve Subaşı Beldesi Vatandaşlarının birlikte yürüttüğü; Her Çocuk Özeldir, Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Farkındayız, Çocuklar Gülümsesin Diye, Suyam (Subaşı Belediyesi Yaşam Merkezi) ve Gönüllü Bakım İşleri projeleri hakkında bulgular aşağıda belirtilmiştir.

Projelerin İncelenmesi

Her Çocuk Özeldir Projesi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bu projenin çıkış noktası Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Biriminin özverili çalışmaları ile şekillenmiştir. Bölgedeki önemli işletme sahipleri olan; Y. Maden ve D. Market çocuklar için bağışta bulunmak istemiştir. Israrıcı, istekli ve bağışın ne şekilde kullanıldığı noktasında şüpheye düşüren veli profilini minimum düzeyde tutmak amacı ile projede birey odağı ve insan onuru esas alınarak birebir görüşmelerle çocuklarla görüşülmesi ana hedef olarak belirlenmiştir. İlk aşamada yapılan bağış 100 çocuğa defter, iki (2) kalem, silgi, kalemıraş, boya kalemi olacak şekilde kırtasiye malzemesi olacak şekilde değerlendirilmiştir. Bölgede üç (3) okul ve toplam öğrenci sayısı olarak yaklaşık bin (1000) öğrenci bulunmaktadır. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınarak protokol imzalanmıştır. Öncelik olarak 100 çocuk; engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yetim, öksüz, parçalanmış aile içerisinde olan ve sosyoekonomik düzeyi yetersiz dezavantajlı çocuklar arasından okul müdürleri ve rehberlik öğretmenleri tarafından belirlenmiştir.

Çocuklar özel psikososyal görüşmeler eşliğinde 2019-2020 Eğitim-Öğretim yılında desteklenmek amacı taşıyan psikolojik görüşme ve sohbete tabii tutulmuştur. Manevi değeri olan naçizane hediyeler ile çocukların moral ve motivasyonlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Proje Eylül 2019-Haziran 2020 süresine kadar geçerlidir. Vatandaşlardan gelen bağışlar birey odaklı olarak değerlendirilmeye ve hassas davranılarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaya özen gösterilerek sosyal sorumluluk hareketi olarak gerçekleştirilecektir. Tablo 1 proje taslağını, Tablo 2. İse Ekim 2019'dan bu yana yapılan görüşmelerle ilgili verileri yansıtmaktadır. Veriler Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının proje çalışma raporlarına aittir.

Tablo 1. Her Çocuk Özeldir Proje Taslağı

PROJE ADI: HER ÇOCUK ÖZELDİR

PROJE KOORDİNASYON BİRİMLERİ: Subaşı Beledisi Sosyal Hizmet Birimi - Bölgedeki Okulların Rehberlik Bölüm ve Servisleri

*** Bu projenin uygulanmasında gönüllük esastır. Proje faaliyetleri için belediye ve işbirliği içerisindeki okul, öğretmenler, öğrencilerin ortak paydada buluşması hedeflenmektedir.

PROJENİN BAŞLATILMA GEREKÇELERİ:

• Bu projenin temel ilkesi "Okul ve Belediye Elele, Destek Verelim Geleceğe" olarak belirlenmiştir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemli amaçlarından biri, ülkenin geleceği olan çocukları iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu noktada Subaşı Belediyesi ülkemizin geleceği olan çocukların 2019-2020 Eğitim Öğretim yılında kırtasiye ihtiyaçlarının karşılanması ile eğitim hayatına destek verme amacı gütmüştür. Öncelik olarak dezavantajlı çocuklar; engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yetim, öksüz, parçalanmış aile içerisindeki çocuk ve sosyoekonomik düzeyi düşük çocuklar okul birim ve öğretmenleri tarafından belirlenecektir.

• Çocukların eğitimlerinde ailenin, okulun ve bireyin içerisindeki yaşadığı çevrenin rolünün önemli olduğu düşünüldüğünde, beldemizdeki öğrencilerin başarısının istenilen düzeye gelebilmesi, birebir görüşmeler sağlanarak yardımlaşma ve dayanışma konularında bilgi aktarımın sağlanması, ekolojik sistem teorisi içerisinde dezavantajlı çocuklarımıza destek olunabilmesi, çocuğun okul-aile-içinde yaşadığı çevre döngüsü içerisinde değerlendirilerek yaşamlarına katkı sağlanabilmesi, birey olarak daha duyarlı ve bilinçli bir şekilde yetiştirilmeleri için okul-belediye işbirliğinin geliştirilmesine ihtiyaç duyularak ve bu amaçla beldede bulunan okullar ile işbirliği gerçekleştirilerek "HER ÇOCUK ÖZELDİR" Projesi hazırlanmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

PROJENİN AMAÇLARI:

- Subaşı Belediyesi olarak beldemiz sınırları içerisindeki dezavantajlı çocukları; engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yetim, öksüz, parçalanmış aile içerisindeki çocuk ve sosyoekonomik düzeyi düşük çocukların belirlenip desteklenmesi,
- Belediye, okul, öğretmen işbirliğini güçlendirerek okulöncesi, ilkokul ve ortaokul düzeyindeki öğrencilerin okul-çevre-öğrenci arasındaki eğitsel, davranışsal ve sosyal hizmet birlikteliğinin sağlanması,
- Bireysel görüşmeler ile motivasyonlarını yükseltmek, başarı odaklı yaklaşımlarla "Her Çocuk Özeldir" çalışmasını maksimum düzeyde yürütülmesi,
- Okul, çocuk ve ekolojik sistem içerisinde yer alan belediyenin öğrenciler ile ilişkilerini geliştirerek kırtasiye malzemesi gibi ürün ve kaynakların teminine yardım edilmesi,

PROJENİN HEDEFLERİ:

- Okulöncesi, ilkokul, ortaokul düzeyindeki öğrencilerin öğretmenleri ve belediye işbirliğini güçlendirerek okul-çevre faktörleri arasındaki eğitsel ve kaynak temini birlikteliğinin güçlendirmesi,
- Hedef merkezi dezavantajlı çocuklar olup, odak noktası çocuklarla özel olarak görüşmeler sağlanması,
- Ağır yaşam koşulları nedeni ile okula gelemeyen aileleri, evinde ziyaret ederek öğrencilerin hem sosyal hem de akademik gelişimleri hakkında bilgilendirilmesi,
- Şehit, gazi yakınları, hastalığı-engeli bulunan, sosyal ekonomik düzeyi düşük, yetim, öksüz, parçalanmış aileler ziyaretler noktasında öncelikli olarak hedeflenmesi,
- Öğrencilerin okula olan ilgilerini arttırarak, başarı konusunda motivasyon sağlanması,
- Eğitim öğretimde çevre desteğini sağlayarak başarıda işbirliği sağlanması.

PROJENİN HEDEF KİTLESİ:

Subaşı Belediyesinin katkılarıyla; beldemiz bünyesindeki tüm okulöncesi, ilkokul, ortaokul kurumları

PROJENİN İŞLEYİŞİ, FAALİYETLER VE ÇALIŞMA TAKVİMİ :

- "Her Çocuk Özeldir" projesi Subaşı Belediyesi tarafından okullara ve okul müdürlerine duyurulacaktır.
- Okul Yönetimi; öğretmenleri ve okul rehberlik servisini proje konusunda bilgilendirecektir.
- Belirlenen dezavantajlı çocuklara kaynak temini özel olarak sağlanacaktır. Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı ve Okul Rehberlik Öğretmenleri tarafından çocuklara bireysel görüşmelerle motivasyon sağlanması hedeflenmekte olup başarı odaklı çalışmalar yürütülecektir.
- Bireysel görüşme ve motivasyon konuşmaları sırasında meslek elemanlarının notları doğrultusunda belirlenen çocukların ailelerine ziyaretler düzenlenecektir.
- Aile/veli ziyareti sonrasında ailenin Sosyo-Demografik özellikleri ile anne ve baba tutumlarına yönelik notlar alınabilecektir.
- "Her Çocuk Özeldir" Projesi, Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının da katılımıyla yapılacak Öğretmenler Kurulu Toplantılarında gündeme alınacak, projenin uygulama süreçleri değerlendirilecek, projenin uygulamasında görülen aksaklıklar, yaşanan problemler ve çözüm önerileri rapor halinde üst makamlara iletilecektir.
- Projede belirtilen ziyaretler çerçevesinde; İletişim Becerileri, Davranış Problemleri, Ergenlik Dönemi Becerileri, Çatışma Çözme Becerileri, Anne Baba Tutumları, Verimli Ders Çalışma Yöntemleri, Sınav Sürecinde Ebeveyn Olmak, Geleceği planlamak, Mesleki Bilgilendirme Sistemi konularında aileler bilgilendirilecektir.

1 PROJENİN DUYURULMASI: EYLÜL 2019

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2 PROJENİN BAŞLANGIÇ - BİTİŞ TARİHLERİ: EYLÜL 2019 – HAZİRAN 2019

3 PROJE UYGULAMA ZAMANI: EYLÜL 2019 – HAZİRAN 2019

4 PROJE RAPORU HAZIRLANMASI : 15/12/2019 - DÖNEM RAPORU

15/08/2020 - YIL SONU RAPORU

PROJE ÇIKTILARI VE BAŞARI ÖLÇÜTLERİ:

Bu projeye çevre faktörü olan ve vatandaşlarına önem veren Subaşı Belediyesi ve belde okullarının arasında işbirliği yürütülecek olup, okullarda belirlenen dezavantajlı çocuklar odak noktası seçilerek bireysel görüşmelerle başarılarının, motivasyonlarının ve çocuklarının kendilerine verdikleri değerin yükseltilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı ve Okulların Rehberlik Öğretmenleri ile birebir görüşmeler sağlanacak olup çocuk-aile hedef kitlesi üzerine odaklanarak ailelerin ziyaret edilmesi ve bilgilendirilmesi hedeflenmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 2. HER ÇOCUK ÖZELDİR PROJESİ ÇALIŞMA RAPORU

Tarih	Ad-Soyad	Okulu	Cinsiyeti	Sınıfı	Hedefi	Durum/Gözlem
02.10.2019	S. Fahded	Subaşı Ortaokulu	Kız	6	Doktor	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	S. Fahded	Subaşı Ortaokulu	Kız	6	Ev Hanımı / Öğretmen	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	M. M. Kaçkan	Subaşı İlkokulu	Erkek	2	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	Y. Daş	Subaşı İlkokulu	Kız	2	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	E. Güdek	Subaşı İlkokulu	Kız	2	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	Y. Sarıtaş	Subaşı Ortaokulu	Erkek	7	Futbolcu	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
02.10.2019	M. Sarıtaş	Subaşı Ortaokulu	Erkek	7	Futbolcu	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	E. S. Gökyıldız	Subaşı İlkokulu	Kız	1	Mühendis	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	İ. E. Akgül	Subaşı İlkokulu	Erkek	1	Mühendis	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	Y.Soydan	Subaşı İlkokulu	Erkek	1	İtfaiyeci	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	E. Toy	Subaşı İlkokulu	Kız	1	Doktor	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	T. Korkmaz	Subaşı İlkokulu	Kız	1	Doktor	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	G. Yılmaz	Subaşı Ortaokulu	Kız	7	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	U. Yılmaz	Subaşı Ortaokulu	Erkek	8	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
09.10.2019	U. Ekmekçi	Subaşı Ortaokulu	Erkek	5	Ne olmak istediğini bilmiyor.	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	M. Emin Güvenç	Subaşı İlkokulu	Erkek	3	Polis	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	H. Kaçkan	Subaşı İlkokulu	Erkek	3	Asker	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	F. Daş	Subaşı İlkokulu	Erkek	3	Pilot	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	M. A. Yıldırım	Subaşı İlkokulu	Erkek	3	Polis	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	B. Minaz	Subaşı İlkokulu	Erkek	3	Pilot	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	S. Tatlı	Subaşı Ortaokulu	Kız	8	* Okul Müdürü M. Hanım görüştü	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme
17.10.2019	Y. Tatlı	Subaşı Ortaokulu	Kız	6	* Okul Müdürü M. Hanım görüştü	Her Çocuk Özeldir Eğitim Görüşmesi kapsamında bireysel görüşme

Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız Projesi

Bu projenin temel ilkesi “Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız ” olarak belirlenmiştir. Sosyal Belediyecilik anlayışı içerisinde hizmet veren Subaşı Belediyesi ile sosyal projelere destek veren M. Kuaför İşletmesinin “Gönüllü Kişisel Bakım” (sadece kadınlara yönelik olarak saç kesimi, saç bakımı, kişilerin yüzünde istenmeyen tüylerin bakımı) sunma isteği, ortak paydada buluşmayı sağlayarak ve insan onuru esas alınarak dezavantajlı kadınlarımıza kişisel bakım desteği ve beraberinde manevi/psikolojik destek sağlanması, sosyal belediyecilik anlayışı ile hizmet vermeyi gerektirmiştir. Her bireyin biricikliği ve değerli olduğu görüşü ile sosyal belediyecilik esasına dayanarak beldemizde ikamet eden dezavantajlı kadınlara (yatağa bağımlı, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz) “Gönüllü Kişisel Bakım” (sadece saç kesimi, saç bakımı, kişilerin yüzünde istenmeyen tüylerin bakımı) desteğinin gerekliliği ve ihtiyacın tespit edilmesi bu projenin uygulanmasını gerektirmiştir. Tablo 3. proje taslağını içermektedir ve Tablo 4. Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız Projesinin ekim ayından günümüze çıktıklarını göstermektedir. Veriler Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının proje çalışma raporlarına aittir.

M. Kuaför İşletme ve Proje Sahibi:

Beldemde eksikler gözle görülür biçimde fark ediliyordu. Özellikle Belediyemiz Sosyal Hizmet Uzmanının yaşlılar, engelliler, yatağa bağımlı kişiler, kimsesizler ile yaptığı çalışmaları görünce; “ben kuaförüm elimde bir mesleğim var, ben de bir şeyler yapabilirim” dedim. Ben de elimi taşın altına koyup ayda bir gün dezavantajlı kadınlarımızın kişisel bakım noktasındaki ihtiyaçlarını karşılayabilirim diye düşündüm ve projeyi sundum. (15.09.2019) Söyleminde bulunmuştur.

Tablo 3. DEZAVANTAJLI KADINLARIN YANINDAYIZ PROJE TASLAĞI

PROJE ADI: DEZAVANTAJLI KADINLARIMIZIN (YATAĞA BAĞIMLI, ENGELLİ, BELİRLİ BİR RAHATSIZLIĞI OLAN, YAŞLI VEYA KİMSESİZ VS.) YANINDAYIZ PROJESİ
PROJE KOORDİNASYON BİRİMLERİ: Subaşı Belediyesi – Sosyal Hizmet Birimi- ve M. Kuaför İşletmesi
*** Bu projenin uygulanmasında gönüllük esastır. Proje faaliyetleri maddi-manevi bir beklenti/karşılık olmadan Subaşı Belediyesi ve Subaşı Beldesi sınırları içerisinde yer alan Merve Kuaför işbirliği içerisinde yürütülecektir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

PROJENİN BAŞLATILMA GEREKÇELERİ:

- Bu projenin temel ilkesi "Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız " olarak belirlenmiştir. Sosyal Belediyecilik anlayışı içerisinde hizmet veren Subaşı Belediyesi ile sosyal projelere destek veren Merve Kuaför İşletmesinin "Gönüllü Kişisel Bakım" (sadece kadınlara yönelik olarak saç kesimi, saç bakımı, kişilerin yüzünde istenmeyen tüylerin bakımı) sunma isteği, ortak paydada buluşmayı sağlayarak ve insan onuru esas alınarak dezavantajlı kadınlarımıza kişisel bakım desteği ve beraberinde manevi/psikolojik destek sağlanması, sosyal belediyecilik anlayışı ile hizmet vermeyi gerektirmiştir.
- Her bireyin biricikliği ve değerli olduğu görüşü ile sosyal belediyecilik esasına dayanarak beldemizde ikamet eden dezavantajlı kadınlara (yatağa bağımlı, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz) "Gönüllü Kişisel Bakım" (sadece saç kesimi, saç bakımı, kişilerin yüzünde istenmeyen tüylerin bakımı) desteğinin gerekliliği ve ihtiyacın tespit edilmesi bu projenin uygulanmasını gerektirmiştir.

PROJENİN AMAÇLARI:

- Subaşı Belediyesi ve Merve Kuaför işbirliği içerisinde dezavantajlı kadınlara (yatağa bağımlı, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz) maddi-manevi karşılık beklenmeden ev ziyareti düzenleyerek gönüllü kişisel bakım hizmetinin sağlanması,
- Bireysel görüşmeler ile motivasyonlarını yükseltmek, birey odaklı yaklaşımlarla dezavantajlı kadınların kendilerine olan güvenlerini yükseltmek ve onlara destek olmak,
- Bireysel ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorluk çeken yatalak, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz kadınlarımıza gönüllük esasını temel ile sadece saç kesimi, saç tıraşı, yüzde bulunan istenmeyen tüylerin bakımı noktasında destek olabilmek,
- Manevi yönden ve psikolojik açıdan güçlü olmalarını sağlamak.
- Beldemizde yaşayan ve ikamet eden dezavantajlı kadınlarımızın yalnız olmadıklarını hissettirmek.

PROJENİN HEDEFLERİ:

- Ağır yaşam koşulları nedeni kişisel bakımlarının giderilme konusunda desteğe ihtiyaç duyan yatağa bağımlı, engelli, belirli rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz kadınlarımıza ev ziyareti gerçekleştirerek ulaşımları,
- Dezavantajlı kadınlarımıza saç kesimi, saç tıraşı, yüzlerindeki istenmeyen tüylerin yok edilmesi kapsamında gönüllü kişisel bakım hizmet desteğinin ücretsiz olarak sağlanması,
- Sosyal Belediyecilik ve sosyal hizmet anlayışı ile birey odaklı çalışılarak belde kuruluşları gönüllü işbirliği ve ortaklığı sağlanması.

PROJENİN HEDEF KİTLESİ:

Subaşı Belediyesinin katkılarıyla; beldemiz bünyesinde ikamet eden dezavantajlı kadınlar yatağa bağımlı, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz) hedef kitlesi olarak belirlenmiştir.

PROJENİN İŞLEYİŞİ, FAALİYETLER VE ÇALIŞMA TAKVİMİ :

- "DEZAVANTAJLI KADINLARIMIZIN (YATAĞA BAĞIMLI, ENGELLİ, BELİRLİ BİR RAHATSIZLIĞI OLAN, YAŞLI VEYA KİMSESİZ VS.)

YANINDAYIZ PROJESİ Merve Kuaför ve Subaşı Belediyesi işbirliği içerisinde; Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Biriminin elindeki vatandaş bilgi ve profili kapsamında değerlendirilerek belirlenen vatandaşlara ev ziyareti gerçekleştirilerek duyurulacaktır.

- Ev ziyaretleri ile dezavantajlı kadınlar proje hakkında bilgilendirilecektir.
- Ayda bir (1) gün, tercihen Salı günü olacak şekilde Merve Kuaför İşletmesi ve Subaşı Belediyesi -Sosyal Hizmet Birimi- ortaklaşa çalışarak en fazla dört (4) veya beş (5) dezavantajlı kadına (yatağa bağımlı, engelli, belirli bir rahatsızlığı olan, yaşlı veya kimsesiz) sadece saç kesimi, saç tıraşı, kişinin yüzünde istenmeyen tüylerin yok edilmesi ve bakımı üzerine kişisel temizlik ve bakım sağlayacaktır.
- Proje gönüllük esasına dayanarak hizmet ve manevi destek sağlama amacı ile yürütülecektir.
- Gönüllü kişisel bakım hizmeti, bireysel görüşme ve motivasyon konuşmaları gerçekleştirilerek dezavantajlı kadınlarımıza manevi destek verildiği belirtilecek, meslek elemanları proje kapsamında faaliyet notları alabilecektir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Subaşı Belediyesi vatandaşa ev ziyareti düzenleme ve proje yürütülmesi kapsamında araç temini sağlayacaktır.

SIRA	FAALİYET(LER)	TARİH
1	PROJENİN DUYURULMASI	EKİM 2019
2	PROJENİN BAŞLANGIÇ - BİTİŞ TARİHLERİ	EKİM 2019 – MAYIS 2019
3	PROJE UYGULAMA ZAMANI	EKİM 2019 – MAYIS 2019
4	PROJE RAPORU HAZIRLANMASI	15/12/2019 - DÖNEM RAPORU 15/06/2020 - YIL SONU RAPORU

PROJE ÇIKTILARI VE BAŞARI ÖLÇÜTLERİ:

Bu projeye Subaşı Belediyesi ve belde sınırları içerisinde bulunan Merve Kuaför arasında işbirliği yürütülecek olup, Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Birimi verilerine dayanarak belirlenen dezavantajlı kadınlar odak noktası seçilerek bireylere gönüllü kişisel bakım hizmeti sağlanacak olup, bireylerin kendilerine verdikleri değerini yükseltmesi hedeflenmiştir.

İş Birliği Tarafları

Proje Sahibi

M. TEMEL

Merve Kuaför İşletme Sahibi

Proje Yürütme Ekibi

Merve TEMEL

Merve Kuaför İşletme Sahibi

M. Özcan

Subaşı Belediyesi

Sosyal Hizmet Uzmanı

Proje Uygulayıcısı

Kurum

Subaşı Belediyesi

Uygun Görüşle Arz Olunur

...../...../2019

T. CANBAY

SUBAŞI BELEDİYE BAŞKANI

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 4. DEZAVANTAJLI KADINLARIMIZIN YANINDAYIZ PROJESİ ÇALIŞMA RAPORU

TARİH	AD-SOYAD	ADRES	İLETİŞİM	DURUM-NOTLAR	
03.10.2019 PERŞEMBE PROTOKOL İMZALANDI					
04.10.2019	E. Ş. Kıynak (1933)	Denizgören mah. 71. sok	532247....	Şu an kendileri karşılıyor.	
04.10.2019	E. G. Eriş (1940)	Denizgören mah. 71. sok	532705....	Ulaşılamadı.	
04.10.2019	F. Şen	Denizgören 85. sok	534828....	İstiyor. /İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	F. Sarsar	Altınkent mah. 111. sok	533551....	İstiyor. /İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	R. Azaklı	Altınkent mah. 111.sok	535498....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	Ş. Baran (1974)	Altınkent mah. 7. durak 2	537997....	Diyarbakır'da	
04.10.2019	T. Ecir	Altınkent mah. 126. sok	535473....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	Ü. Kurt	Altınkent mah. Ayyıldız apart. 107. sok	Vahide Kurt:0535672....	Haber verecekler.	
04.10.2019	J. Kalfazade	Altınkent mah. 118. sok	539267....	Ulaşılamadı. Ameliyat oldu	
04.10.2019	E. İnal	Altınkent mah. 118. sok	539738....	Ulaşılamadı	
04.10.2019	F. Sakaoğlu	Altınkent mah. 120. sok	534225....	İstiyor.	
04.10.2019	D. Durmam	Altınkent mah. 132. sok	Ceyhan Durmam:053237....	İstiyor. Öğleden sonra	
04.10.2019	A. Şen	Altınkent mah. 117. sok	537231....	İstiyor.	
04.10.2019	V. Kaderli	Altınkent mah. Çolakoğlu	507021....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	R. Teyze	Altınkent mah. Çolakoğlu	507021....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
04.10.2019	R. Atalı	Altınkent mah. Çolakoğlu	544875....	Şu an talep etmiyor.	
04.10.2019	S. Sandıkçı	Altınkent mah. 7. durak	530129....	İstiyor.	
08.10.2019	L. Öksüz	Altınkent Mah. 99. sok	532702....	İstiyor.	
SONUÇ					
08.10.2019	F. Sakaoğlu	Altınkent mah. 120. sok	534225....	Gidildi. / Tamamlandı	Saç Kesimi+Kaş+Bıyık
08.10.2019	A. Şen	Altınkent mah. 117. sok	537231...	Gidildi. / Tamamlandı	Saç Kesimi
08.10.2019	Sabahat Sandıkçı	Altınkent mah. 7. durak Neriman Akduman evi	530129...	Gidildi. / Tamamlandı	Saç Kesimi+Kaş+Bıyık
08.10.2019	Durdane Durmam	Altınkent mah. 132. sok no:3 d:6	Ceyhan Durmam:053237....	Gidildi. / Tamamlandı	Saç Kesimi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

08.10.2019	Leyla Öksüz	Altınkent Mah. 99. sok	532702....	Gidildi. / Tamaml	Saç Kesimi
23.10.2019 KASIM AYI ARAMALARI GERÇEKLEŞTİ					
23.10.2019	F. Acar	Denizgören 71. sok	0546436.... / 463 23 ..	Ulaşılamadı.	
23.10.2019	F. Şen	Denizgören Mah. 85.sok	534828....	İstiyor.	
23.10.2019	N. Öçal	Denizgören 84. sok	541455....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
23.10.2019	G.Batmaz	Denizgören Mah. 92. sok	G.Batmaz:0536652....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
23.10.2019	A. Yenituna	Denizgören Mah. 98. sok	TC: 2432005.... / 535249....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
23.10.2019	F. Bolat	Denizgören 74. sok	535438....	Ulaşılamadı.	
23.10.2019	M. Özgönül	Caminin üst tarafı Denizgören 97. sok	M. Kahraman Damadı / 539396....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
23.10.2019	S. Tahsinoğlu	Denizgören	46316..	İstiyor.	
23.10.2019	M. Alpman (1931)	17. Ağustos cad. no:13 d:5	537489....	İstiyor.	
23.10.2019	H. Ekmekçi (1930)	Denizgören 73.sok	544693....	İstiyor.	
23.10.2019	G. Tekin(1947)	Denizgören 71.sok	530049....	İstiyor./ İlerleyen zamanlarda	
23.10.2019	F. Gökmen		536989....	Ulaşılamadı.	
SONUÇ					
29.10.2019	F. Şen	Denizgören Mah. 85.sok	534828....		
29.10.2019	S. Tahsinoğlu	Denizgören	46316..	İstiyor.	
29.10.2019	M. Alpman (1931)	17. Ağustos cad.	537489....	İstiyor.	
29.10.2019	H. Ekmekçi (1930)	Denizgören 73.sok	544693....	İstiyor.	

Çocuklar Gülümsesin Diye

Bu proje beldede başlayan gönüllük hareketine destek olmak ve hayırseverlik adına beldede bir şeyler yapmak adına oluşturulmuştur

Uygar Ev Yemekleri İşletme Sahibi:

Kuaför Merve'nin projesinden çok etkilendim. Bu belde tersaneler dolayısı ile çok göç alan karmaşık bir bölge. Daha yaşanılabilir olması gerekiyordu. Belediye Başkanımıza sundum desteklerini esirgemedi. Daha sonra Özden Lokantası, İlkin Kafe, Cihangir Börek özel çocuklarımıza ücretsiz yemek konusunda destek olmak istediklerini belirttiler. Beldemizde böyle hareketler yoktu. Belediyemizin Sosyal Hizmet Uzmanının farkındalık oluşturma çabası ile artık herkes gönüllü olarak sosyal sorumluluk projeleri yapmak istiyor. Ücretsiz Yemek Hizmeti için ise biz sadece sağlıklı yemekler yapıyoruz. Çocukları Okul Müdürü, Rehberlik Öğretmenleri dezavantajlı kesimlerden seçiyor, Sosyal Hizmet Uzmanımız çocukları ve aileleri Kaymakamlık bazlı araştırıyor. Hepimizin gönlü gerçek kişilere ulaştığımız için çok rahat. (18.10.2019) söyleminde bulunmuştur.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

PROJENİN BAŞLATILMA GEREKÇELERİ:

- Bu projenin temel ilkesi “ÇOCUKLAR HER ZAMAN GÜLEBİLMELİ, GELECEĞE UMUTLA BAKABİLMELİ” olarak SUBAŞI BELEDİYESİ, UYGAR EV YEMEKLERİ, ÖZDEN LOKANTASI, İLKİM KAFE, CİHANGİR BÖREK İŞLETMELERİ tarafından belirlenmiştir.
- Bu proje sosyal sorumluluk bazında refah seviyesinin ve farkındalığın artması adına bölgedeki vatandaşların, işletmelerin katılımı anlamındaki öneme dikkat çekmek adına hazırlanmıştır.

PROJENİN AMAÇLARI:

- Vatandaşa ulaşma noktasında ortaklaşa çalışmanın öneminin artması,
- Kurumlar, işletmeler ve esnaf arasında birlikteliğinin sağlanması,
- Toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması,
- Sosyal sorun ve ihtiyaçlara farkındalık oluşturulması.

PROJENİN HEDEFLERİ:

- Toplumsal birlik, beraberlik ve dayanışmanın bölgedeki duyarlı vatandaşların sosyal sorumluluk hareketleri, farkındalığı ile oluşturulması ve güçlendirilmesi,
- Dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarına yönelik desteğin sağlanması,
- Geleceğin umudu olan çocuklarımıza manevi yönden destek verilmesi,
- Bu proje ile ailelerin yanında olduğumuzu hissettirilmesi ve ihtiyaç sahibi hanelere manevi yönden destek verilmesi.

PROJENİN HEDEF KİTLESİ:

- Bölgede bulunan Hacı Ali Saruhan Okulu'nun belirlediği on altı (16) öğrenci seçilecektir. Bu öğrenciler engelli, hane içerisinde engelli bulunan, belirli bir rahatsızlığı olan, yetim, öksüz, hane içerisindeki sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu; öğrencilerin yemek molaları saatinde evlerine ulaşım mesafesi gözetilerek seçilecektir. Daha sonra Hacı Ali Saruhan Okulu ve Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının ortaklaşa çalışması ile haneler resmi kanallardan araştırılarak projeye uygun on altı (16) öğrenci kesin olarak belirlenerek raporlanacaktır.

PROJENİN İŞLEYİŞİ, FAALİYETLER VE ÇALIŞMA TAKVİMİ :

- İlk olarak; Hacı Ali Saruhan Okulu'nun belirlediği on altı (16) öğrenci seçilecektir. Bu öğrenciler engelli, hane içerisinde engelli bulunan, belirli bir rahatsızlığı olan, yetim, öksüz, hane içerisindeki sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu; öğrencilerin yemek molaları saatinde evlerine ulaşım mesafesi gözetilerek seçilecektir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Daha sonra Hacı Ali Saruhan Okulu ve Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının ortaklaşa çalışması ile haneler resmi kanallardan araştırılarak projeye uygun on altı (16) öğrenci kesin olarak belirlenerek raporlanacaktır.
- Kesin olarak belirlenen on altı (16) öğrenci ve bilgileri insan onuru esas alınarak kamuoyu ile asla paylaşılmayacak, gizli tutulacaktır. Öğrenciler asla fotoğraflanmayacaktır.
- Özden Lokantası beş (5), Uygur Ev Yemekleri beş (5), İlkim Kafe üç (3); kahvaltıda Cihangir Börek üç (3) öğrenci olmak ile beraber toplamda on altı (16) öğrenciye ücretsiz olarak yemek hizmeti desteği sağlayacaktır. Öğrencilere bu hizmet Okul Müdürü, Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı ve Rehberlik Öğretmenleri tarafından özel olarak, tüm psikososyal unsurlar dikkate alınarak duyurulacaktır.
- Çocuklar proje kapsamında 2019-2020 Eğitim öğretim yılı içerisinde bu hizmetten faydalanabilecektir.
- Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının çalışmaları raporlaması ile beraber belirli aralıklarla hanelere ev ziyareti düzenlenecek; birey, çocuk, anne, baba, aile olmak üzere geniş kapsamlı manevi, psikososyal destekleme çalışmaları yürütülecektir.

Tablo 5. Çocuklar Gülümsesin Diye Çalışma Takvimi

SIRA	FAALİYET(LER)	TARİH
1	PROJENİN DUYURULMASI	EKİM 2019
2	PROJENİN BAŞLANGIÇ - BİTİŞ TARİHLERİ	EKİM 2019 – HAZİRAN 2020
3	PROJE UYGULAMA ZAMANI	EKİM 2019 – HAZİRAN 2020
4	PROJE RAPORU HAZIRLANMASI	15/12/2019 - DÖNEM RAPORU 15/08/2020 - YIL SONU RAPORU

PROJE ÇIKTILARI VE BAŞARI ÖLÇÜTLERİ:

Bu projeye sosyal sorumluluk hareketlerinin ve farkındalığın önemine dikkat çekmek adına yerelin güçlü sesi olan halkın, esnafın, işverenlerin ortak katılımının desteğinin alınması hedeflenmiştir. Toplumsal birlik ve beraberlik adına herkesin el ele vermesinin kaçınılmaz olduğu dünyada geleceğin umudu *dezavantajlı çocuklarımız* için daha çok sosyal sorumluluk projesi üretilmesi, gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Proje ile detaylar Tablo 6'te belirtilmiştir. Veriler Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının proje çalışma raporlarına aittir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 6. ÇOCUKLAR GÜLÜMSESİN DİYE / ÜCRETSİZ YEMEK PROJESİ ÇALIŞMA RAPORU

15.10.2019 Tarihi İtibari İle Başladı.	
17.10.2019 Tarihi ile protokol imzalandı.	
Subaşı Belediye Başkanı T. Canbay: 0532475....	
Uygar Ev Yemekler Z.&S. Uysal: 0536823....	
Özden Ev Yemekleri A.&E. Özden: 0536274....	
İlkim Kafe/Çiğköfteci D. Koca: 0534020....	
Hacı Ali Saruhan Okul Müdürü B. Tuncer: 0505759....	
Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı M. Özcan: 0534244....	
17.10.2019	Hacı Ali Saruhan Okul Müdürü Bünyamin Tuncer'in aldığı karar ile;
Uygar Ev Yemekleri Öğrenci Listesi	
Ad-Soyad	Sınıfı
S. Aygün	8
D. Çalık	6
İ. Özbek	6
A. Ragıp	6
E. N. Şahin	4
TOPLAM: 5 ÖĞRENCİ	
Özden Lokantası Öğrenci Listesi	
Ad-Soyad	Sınıfı
E. Kaya	8
D. Kaya	2
M. Güven	6
İ. Güven	5
A. Güven	3
TOPLAM: 5 ÖĞRENCİ	
İlkim Kafe Öğrenci Listesi	
Ad-Soyad	Sınıfı
M. Karataş	4
H. Özbek	4
F. Özbek	4
TOPLAM: 3 ÖĞRENCİ	
GENEL TOPLAM: 13 ÖĞRENCİ	
22.10.2019 C. BÖREK İŞLETMESİ KAHVALTI ANLAMINDA PROJE KATILDI. AYDA 3 ÖĞRENCİ	

Dezavantajlı Erkeklerimizin Yanındayız / Dezavantajlı Erkeklerimizin Farkındayız Projeleri

Bu iki proje M. Kuaför işletmesinden esinlenerek H. Berber ve S. Seven Erkek Berberlerinin dezavantajlı erkeklerinin saç kesimi, saç tıraşı gibi kişisel bakımlarının ücretsiz olarak karşılanması olarak hazırlanmıştır. H. Berber işletmesi ayda üç (3) dezavantajlı erkek çocuğun berber salonunda ücretsiz hizmet görmesini sağlayacak S. Seven Erkek Berberi ise M. Kuaför gibi ayda en fazla beş (5) dezavantajlı bireyin evine ücretsiz hizmet sağlayacak. Tüm bu kişilerin tespitini Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanı yapmakta olup gönüllü projelere katılan kişilerin yanında olarak ev ziyareti yapmaktadır. Önce güven anlayışı ile vatandaşa hizmet tanıtımını vatandaşlar tarafından tanınan Sosyal Hizmet Uzmanı sağlamaktadır.

Proje ile detaylar Tablo 7. de belirtilmiştir. Veriler Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının proje çalışma raporlarına aittir.

Tablo 7. Dezavantajlı Erkeklerin Farkındayız Proje Taslağı

PROJE ADI: DEZAVANTAJLI ERKEKLERİN FARKINDAYIZ PROJESİ
PROJE KOORDİNASYON BİRİMLERİ: KIRIK TARAK ERKEK BERBERİ İŞLETMESİ & SUBAŞI BELEDİYESİ
*** Bu projenin uygulanmasında gönüllük esastır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

PROJENİN BAŞLATILMA GEREKÇELERİ:

- Bu projenin temel ilkesi "Dezavantajlı Kesimlerin Farkındayız" olarak SUBAŞI BELEDİYESİ & KIRIK TARAK ERKEK BERBERİ İŞLETMESİ tarafından belirlenmiştir.
- Bu proje sosyal sorumluluk bazında refah seviyesinin ve farkındalığın artması adına bölgedeki vatandaşların, işletmelerin katılımı anlamındaki öneme dikkat çekmek adına hazırlanmıştır.
- DEZAVANTAJLI ERKEKLERİN FARKINDAYIZ PROJESİ; Subaşı Belediyesi sosyal sorumluluk projeleri kapsamında dezavantajlı kadınlar alanında yürürlükte olan projeye ek olarak ortaya çıkmış ve odak noktası dezavantajlı erkek bireylerin ihtiyaçlarına katkı sağlama gerekçesi taşımaktadır.

PROJENİN AMAÇLARI:

- Vatandaşa ulaşma noktasında ortaklaşa çalışmanın öneminin artması,
- Kurumlar, işletmeler ve esnaflar arasındaki birlikteliğinin sağlanması,
- Sosyal sorun ve ihtiyaçlara farkındalık oluşturulması.

PROJENİN HEDEFLERİ:

- Toplumsal birlik, beraberlik ve dayanışmanın bölgedeki duyarlı vatandaşların sosyal sorumluluk hareketleri, farkındalığı ile oluşturulması ve güçlendirilmesi,
- Dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarına yönelik desteğin sağlanması,
- Dezavantajlı bireye manevi yönden destek sağlanması,
- Bu proje ile ailelerin yanında olduğumuzu hissettirilmesi ve ihtiyaç sahibi hanelere manevi yönden destek verilmesi.

PROJENİN HEDEF KİTLESİ:

- Beldemizde ikamet eden dezavantajlı erkekler; yaşlı, engelli, ihtiyaç sahibi, belirli bir rahatsızlığı olan vs.

PROJENİN İŞLEYİŞİ, FAALİYETLER VE ÇALIŞMA TAKVİMİ :

- İlk olarak; Subaşı Belediyesi Sosyal Hizmet Uzmanının belirlediği üç (3) dezavantajlı erkek birey; yaşlı, engelli, ihtiyaç sahibi, belirli bir rahatsızlığı olan vs. seçilecektir.
- Daha sonra belirlenen kişiler KIRIK TARAK ERKEK BERBERİ İŞLETMESİNE bildirilecektir. İşletme ayda en fazla üç (3) dezavantajlı erkek bireye ücretsiz olarak, işletmesinde hizmet verecektir.
- Kesin olarak belirlenen üç (3) dezavantajlı erkek birey ve bilgileri insan onuru esas alınarak kamuoyu ile asla paylaşılmayacak, gizli tutulacaktır, asla fotoğraflanmayacaktır.

SIRA	FAALİYET(LER)	TARİH
1	PROJENİN DUYURULMASI	EKİM 2019
2	PROJENİN BAŞLANGIÇ - BİTİŞ TARİHLERİ	EKİM 2019 – EKİM 2020
3	PROJE UYGULAMA ZAMANI	EKİM 2019 –EKİM 2020
4	PROJE RAPORU HAZIRLANMASI	15/12/2019 - DÖNEM RAPORU 15/10/2020 - YIL SONU RAPORU

PROJE ÇIKTILARI VE BAŞARI ÖLÇÜTLERİ:

Bu projeye sosyal sorumluluk hareketlerinin ve farkındalığın önemine dikkat çekmek adına vatandaşların ortak katılımının desteğinin alınması hedeflenmiştir. Toplumsal birlik ve beraberlik adına herkesin el ele vermesinin kaçınılmaz olduğu dünyada dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına dikkat çekmek ve daha çok sosyal sorumluluk projesi üretilmesi, gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İş Birliği Tarafları

Proje Sahibi ve Uygulayıcısı

H. GÖKDEMİR

Kırık Tarak Erkek Berberi İşletme Sahibi

Uygun Görüşle Arz Olunur

...../...../2019

T. CANBAY

Subaşı Belediye Başkanı

Suyam (Subaşı Yaşam Merkezi)

Suyam sosyal sorumluluk projeleri kapsamında oluşturulmuş bir yardım kuruluşudur. Duyarlı vatandaşlar kullanılabilir durumdaki eşyalarını buraya bağışlayarak tespiti ve ev ziyareti yapılan ihtiyaç sahibi halka başvuruları neticesinde ulaştırılan bir merkez olma özelliği taşıyor. Halktan gelenin halka gittiği, ayrımcılığın olmadığı, yardım edenin kime yardım ettiğini bilmediği, yardım alanın kimden yardım aldığını bilmediği tamamen hayırseverlik üzerine kurulan bu kuruluş muhtarlıklar, Sosyal Hizmet Uzmanı ve Kaymakamlık ile ortaklaşa çalışıyor. Göç gibi önemli bir sorun ile karşı karşıya olan Subaşı Beldesi kaçak nüfusun önüne geçmek için bir nevi Suyam ile çalışıyor. Göç ile gelen vatandaşlar ilk olarak yardımlara başvuruyor düşüncesi ile suyamdan eşya gibi materyal alabilmek için başvuru yapacakların önce muhtarlığa gitmesi ikametgâhını belgelemesi gerekiyor.

Gönüllü Bakım Hizmetleri

Subaşı Beldesinde büyük ses getiren ve toplumsal bütünleşme fikrinin önemsenmesinin adımı olan sosyal sorumluluk projeleri kapsamında vatandaşlar bu hareketlere katılmak istediklerinin sosyal medyadan ya da belediyeye gelerek bildiriyorlar. Güvenlik hususu gereği herkese katılma imkanı verilmiyor. Kişiler ve yetkinlikleri araştırılıyor. Sosyal Hizmet Uzmanı mutlaka gönüllülerin yanında yer alarak dezavantajlı kesimlere verilen temizlik, bakım, alışveriş işlerinin takibini gerçekleştiriyor. Günümüz dünyasında malesefki dolandırıcılık gibi konularında varlığının farkında olarak temkinli hareket ediliyor.

Fatma Giray:

Sosyal Hizmet Uzmanını sosyal medyadan takip ediyorum. Yaşlıları, engellileri, hastaları ziyaret ediyor. Düşündüm. Benimde annem babam var. Ben de yaşlanacağım. İşin manevi boyutu var. Ne eker isen onu biçersin. Zaten bütün gün evde otuyorum. Bir yaşlı kişiye yardım etsem, evini temizlesem fena mı olur diye düşündüm ve belediyeye bunu belirtti. (20.10.2019) söyleminde bulunmuştur.

Araştırmalar neticesinde aynı mahallede yaşayan Fatma Giray ve engelli anneye sahip olan bir vatandaş birbirini tanımıyordu. Toplum olarak yabancılaştığımızı iddia eden sosyolojik araştırmalara örnek teşkil edecek bir durum gibi gözüküyordu. Şimdi Fatma Giray engelli vatandaşın taşınmasında, hastanın odasının temizliğinde, evden çıkamayan hasta ve kızının alışverişi noktasında yardımcı olacağı öğrenilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sosyal Sorumluluk kavramından bahsetmek için sanayine devriminin beraberinde getirdiği sosyal sorunlara kadar inmek gerekebilir. Sosyal Politikanın işçi ve işveren sorunlarına odaklandığı bu dönem 1970'li yıllarda boy gösteren Küreselleşme ile değişime uğramıştır. Daha genel olarak hastalıklar, ayrımcılık, yoksulluk, yaşlılık, engellilik, dezavantajlılık gibi konular sosyal politikanın alanını oluşturmaya başlamıştır. Neoliberalizm gibi etkilerle refahın sunumu noktasında bireyci yaklaşımlar ve

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sosyal devlet yaklaşımları arasındaki tartışmalar devam ederken sosyal sorumluluk kavramı refahın sunumu noktasında karşımıza çıkmaktadır. Kaynaklara göre Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi (WBCSD) kurumsal sosyal sorumluluğu, “iş dünyasının etik davranmak, işgücünün ve ailelerinin aynı zamanda yerel halkın ve toplumun genelinin yaşam kalitesini artırarak ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak üzere taahhüdü olarak” tanımlamaktayken (Moir, 2001: 18). insanların bir karşılık beklemeden ve çıkar gözetmeden toplum ve dünya faydasına için faaliyetler yürüterek daha yaşanılabilir bir ortam düşüncesi ile şekillenen sosyal sorumluluk kavramı gönüllü girişimler olarak adlandırılmakta ve aynı zamanda hayırseverlik perspektifinde değerlendirilebilmektedir. Özellikle kültürümüzde önemli bir yeri olan hayırseverlik çeşitli derneklerin, şirket sahiplerinin, toplumda önde gelen kişilerin ilgi alanı durumundayken, son yıllarda sosyal sorumluluk kavramı ile gerek özel sektör gerekse kamu kurumlarının gündeminde önemli bir yer edinmiş bulunmaktadır. Önceleri şirket sahiplerinin kişisel inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri bağış vb. hayırseverlik faaliyetleri artık kurumların öncelikli faaliyet alanı haline gelmiş durumdadır. Küreselleşmenin etkisiyle hızlı gelişmeler ve değişmelere tanık olan sosyal, ekonomik ve teknolojik dünya içindeki işletmelerin kuruluş ve gelişme amaçları farklı boyut kazanarak kendi içinde gelişim süreci geçirip evrilmiştir. Bunlar çok değişik nitelikte olmakla birlikte geleneksel gayeleri topluma hizmet götürerek ve kâr elde etmek amacını taşımaktadır. Toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısından soyutlanamayan işletmeler yaşamalarını sürdürebilmek için değişen yeni koşullara uymak ve içinde buldukları toplumla iki yönlü ve anlamlı ilişkiler kurmak zorundadır diyebiliriz. Bu sebeple, işletme toplumun yapısını, özelliklerini, gelenek ve alışkanlıklarını tanımak ve kendisini de topluma tanıtmak gereği duymaktadır. İşletme dışındakileri anlamaya çalışarak, yalnızca kurumun imajı ve topluma olan sorumluluğu için sürdürülen çalışmalar dışında, başkalarıyla özdeşleşmek için zemin oluşturma çabası göstermekte ve sosyal sorumluluk projeleri yürütmektedirler. Rekabet avantajı ve farklılık yaratmanın ayakta kalabilmek için zorunlu olduğu çağımızda, kurumların sosyal sorumluluk bilincine sahip olmaları önemli bir farklılaşma ölçütü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Yalova İl'inin Subaşı Beldesi vatandaşlarının gönüllülük ve hayırseverlik kapsamında yaşadıkları beldenin refah seviyesini arttırma çalışmaları ve sosyal sorumluluk projeleri; Her Çocuk Özeldir, Dezavantajlı Kadınlarımızın Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Yanındayız, Dezavantajlı Erkeklerimizin Farkındayız, Çocuklar Gülümsesin Diye, Suyam (Subaşı Belediyesi Yaşam Merkezi) ve Gönüllü Bakım İşleri incelenerek ulaşılan bulgular derlenmiştir.

Bilginin çok hızlı bir şekilde yayıldığı ve ulaştığı bilgi çağında kamuoyu sosyal sorumluluk konusunda her geçen gün daha da bilinçlenmekte ve kuruluşların sosyal sorumluluklarını yerine getirmesini beklentileri artmaktadır denilebilir. Türkiye’de yüzölçümü bakımından en küçük il olan Yalova’nın; üç (3) mahalleden oluşan 7242 nüfuslu beldesinde vatandaşların gönüllü olarak sosyal sorumluluk projelerine katılımları, sosyal sorumluluk kapsamında proje geliştirmeleri dikkat çekmektedir. Bu durum gerek kamu sektörü gerekse özel sektörün sosyal sorumluluk bağlamında üzerinde önemle durulmasının gerekliliğini ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması için mutlaka birlikte hareket edilmesinin refaha ulaşma noktasında olumlu sonuçlar doğuracağını göstermektedir. Bireylerin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

topluma ve dünyaya duyarlı olması, sosyal sorumluluk bilinci taşıması toplumun tüm paydaşlarını ilgilendirmektedir. Refaha ulaşma noktasında tartışmalar devam ederken vatandaşların refahı sağlama yolunda adımlar atması sosyal sorumluluk bazında yürüttükleri projeler sevindirici bir durum gibi duruyor diyebiliriz. Daha yaşanılabilir bir dünya için devletlerin, ülkelerin, hükümetlerin, insanların ortak bir paydada el ele vermesi dünya için umut verici bir haber olabilir. Görülüyor ki küçük bir belde belediyesi ve vatandaşları refah için bireyci değil toplumcu bir bakış açısı takınarak bir nevi şartlı olarak -dezavantajlı ibaresi yer aldığı için- hayırseverlik faaliyetlerini yürütüyor ve bunları sürdürülebilir kılmak istiyor. Tartışmalar ne olursa olsun biz insanlar evrensel haklara sahibiz. Haklarımız yolunda gerek bireyci gerek toplumsal yaklaşımlar olsun hepimizin insan onuru temelinde sorumluluk ve yükümlülüklerimiz mevcut. Daha yaşanılabilir ve daha iyi koşullara sahip olmak için herkesin bir şeyler yapması gerektiği yadsınamaz bir gerçeklik olarak gözüküyor.

KAYNAKLAR

- Aksoy, M. Suat (2005) Kar Amacı Gütmeyen Örgütlerde Halkla İlişkiler: TURMOB için bir Halkla İlişkiler Faaliyet Modeli Önerisi, E-Yaklaşım, Temmuz, Sayı: 24.
- Aksoy, Coskun, Saran, Zorel (2005). IMPROVING THE CONSCIOUSNESS OF SOCIAL RESPONSIBILITY AT UNIVERSITIES: A RESEARCH ON LESSON OF SOCIAL SERVICE PRACTICE AT EGE UNIVERSITY
- Ergül, Kurtulmuş (Bahar-2014). VIEWS OF ACADEMIC STAFF ABOUT COMMUNITY SERVICE APPLICATIONS COURSE IN IMPROVING OF SOCIAL RESPONSIBILITY UNDERSTANDING Cilt:13, Sayı:49 (221-232).
- Hotamışlı, M., Çağ, A., Menteşe, A. ve Yörük, E. (2010). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bilinci: Afyon Kocatepe Üniversitesinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Güz-2010 Cilt:9 Sayı:34 (280-299) www.esosder.org
- Soykut, Yüksel (Ocak- 2012). A Social Responsibility Project Implementation for Local Governments Human Resource Development: Cilt 3, Sayı 1, Sayfa: 48-66 January 2012, Volume 3, Number 1, Page: 48-66 P-ISSN: 2146-0000 E-ISSN: 2146-7854 ©2010-2012 www.calismailiskileridergisi

Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Hizmetkâr Liderlik İlişkisi

Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK¹

Öğr. Gör. Ahmet İhsan ŞAMDAN²

ÖZET:

Sanayi devrimiyle birlikte başlayan üretim faaliyetlerinde değişim, günümüzde teknoloji yoğun bir şekilde devam etmektedir. Mevcut teknolojide robot ve yapay zekâ kullanımı artmaktadır. Bu bağlamda, Endüstri 4.0 kapsamında üretim faaliyetleri başta olmak üzere insan varlığının işletmelerde görünürlüğünün azalacağı varsayılmaktadır. Ancak, üretimde insan varlığının devam edeceğini belirtmek gerekir. Odak noktası birey ve dolayısıyla toplum olan örgütlerin insan kaynakları, ben merkezli olmanın ötesinde biz bilinciyle hareket etmelidir. Bu sorumluluk duygusuyla hareket ederken, insanı robotlardan ve makinelerden ayıran bilinçlilik hali ve insanın toplumsal bir varlık oluşu dikkatlerden uzak olmamalıdır. İnsan, toplumsal yaşamda amacı fayda sağlama olan kurumlar aracılığıyla faaliyette bulunabilir. Böyle bir amaçla çalışan ve kâr amacı gütmeyen kurumlar vardır. Bu bakış açısıyla varlığını sürdüren kurumlar arasında sivil toplum kuruluşları (STK'lar) örnek gösterilebilir.

STK, gerek üyelerinin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması, gerekse topluma katkı sağlama anlamında önemli görev üstlenmektedir. Görevlerini yerine getirmede STK'na dayanak olacak kavramlardan biri örgüt kültürüdür (ÖK). Sahip oldukları ÖK ile STK'lar, belli değerler ve ilkeler çerçevesinde varlığını sürdürmektedirler. STK, gönüllü bir yapı olarak nitelendirilebilir. STK'larda insan kaynaklarının zorunluluktan başka, gönüllü olarak davranışlar sergilemesi, yazında örgütsel vatandaşlık davranışı (ÖVD) olarak ifade edilip irdelenir. Bu gibi davranışlar, STK'nın faaliyetlerine önemli katkılarda bulunacaktır. STK'nda ilişkilerde ve dolayısıyla faaliyetlerden umulan faydada lider rolü önemlidir. Lider, takipçilerini gönüllü davranışa yönlendirecek bir etken olarak görülebilir. ÖVD sergileyeceğini umduğumuz üyelerin her biri, lider adaydır ve STK için önemlidir. Fayda odaklı kuruluşlar olan STK'nda bir liderin kendini adayarak, izleyicilerini öncelikli olarak görmesi bir bakıma hizmetkâr lider (HL) olarak görevlerini yerine getirmesi beklenen bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, "Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle Hizmetkâr Liderlik İlişkisi" ele alınmaktadır. Çalışmada, öncelikle kavramsal tartışmalar ele alınmış, ardından ÖVD ve HL konularının temalarına ve boyutlarına yer verilmiştir. Bu çalışmada kültür bağlamında ÖVD'nin HL'e yansımaları tartışılacaktır. STK'larımızda var olan kültürel ortamın ne tür insan kaynağıyla (liderlik ve vatandaşlık kapsamında) iş yapmaya çalıştıkları irdelenecektir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, örgüt kültürü, örgütsel vatandaşlık davranışı, hizmetkâr liderlik

JEL Kodu: M1, L2

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, asornek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Aynalık Meslek Yüksekokulu, ahmetsamdan@comu.edu.tr

Relationship between Organizational Citizenship Behavior and Servant Leadership in the Context of Organizational Culture in Non- Governmental Organizations

Author 1. Assoc.Prof.Dr. Ali Şahin ÖRNEK ¹

Author 2. Lec. Ahmet İhsan ŞAMDAN ²

ABSTRACT:

The change in production activities that started with the industrial revolution continues today with technology intensively. In the current technology, the use of robot and artificial intelligence is increasing. In this context, it is assumed that the visibility of human assets in enterprises, especially production activities within the scope of Industry 4.0, will decrease. However, it should be noted that the human presence in production will continue. The human resources of the organizations whose focus is on the individual and hence the society should act with the awareness of us beyond being self-centered. While acting with this sense of responsibility, the state of consciousness that separates man from robots and machines and the fact that man is a social entity should not be distracted. Human beings can operate through socially beneficial institutions. There are non-profit organizations working for such a purpose. With this perspective, non-governmental organizations (NGOs) can be cited as examples.

The NGO plays an important role in terms of meeting the needs and expectations of its members and contributing to the society. One of the concepts that will be the basis of the NGO in fulfilling its duties is organizational culture (OC). With their OC, NGOs continue to exist within the framework of certain values and principles. The voluntary behavior of human resources in NGOs, which is also a voluntary structure, is defined as organizational citizenship behaviour (OCB) in the literature. Such behaviours will contribute significantly to the activities of the NGO. In the NGO, the leading role in relations and therefore in the expected benefit from the activities is important. A leader can be seen as a factor that leads his followers to voluntary behavior. Each of the members that we hope will exhibit an OCB is a leading candidate and important to the NGO. In NGOs, which are benefit-oriented organizations, dedicating oneself to a leader can be seen as a behaviour that is expected to fulfill its duties as a servant leader (SL).

In this study, "The Relationship Between Organizational Citizenship Behaviour and Servant Leadership in the Context of Organizational Culture in Non-Governmental Organizations "is discussed. In this study, first of all, conceptual discussions are discussed and then themes and dimensions of OCB and SL issues are discussed. In this study, the reflections of OCB on SL in the context of culture will be discussed. What kind of human resources (within the scope of leadership and citizenship) of the cultural environment in our NGOs will be discussed.

Keywords: non-Governmental organizations, organizational culture, organizational citizenship behaviour, servant leadership
JEL Code: M1, L2

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty of Political Sciences, asornek@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University Ayvacık Vocational School, ahmetsamdan@comu.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde üretim süreçlerinde yaşanan değişimler yeniden tartışılır olmuştur. Teknolojik gelişmelerin tetiklediği Endüstri 4.0 denilen bu olgu, geleneksel üretimden çok başka bir düzen olarak karşımızda durmaktadır (Aydın, 2018:462). Endüstri 4.0, dijitalleşmeye dayalı bir üretim anlayışı olarak ele alınabilir. Böyle bir üretim anlayışında, çabaların kaynağı dijital gelişim olarak değerlendirilebilir (Filizöz ve Orhan, 2018:110-111). Ancak Endüstri 4.0 sadece sistemlerin ya da makinelerin birbirine bağlandığı zeki yapılar değildir. Kuantum bilgisayarlardan nanoteknolojiye varan geniş bir yelpazede hayatımızı şekillendirmektedir. Fiziksel, dijital ve biyolojik belirleyicilerin karşılıklı etkileşimi ve söz konusu teknolojilerin kaynaşmasıyla diğer endüstri devrimlerinden ayrılmaktadır (Skilton ve Hovsepian, 2018: 9). Bu bağlamda, teknoloji ile insan ilişkisinin nasıl bir eğilim göstereceği, teknolojinin ortaya koyacağı değişimle birlikte toplumsal hayata yansımalarının neler olacağı merak konusudur. Beklenen olası değişiklikler sivil toplum kuruluşlarının yapı ve işleyişleri de farklılaşacaktır.

Üçüncü sektör olan sivil toplum kuruluşları (STK) farklı yapılara bürünseler de liderlik ve üyelik ilişkileri açısından benzer görevleri yerine getirmeye devam edecektir. STK'lar, insanların bir arada yaşamasının doğal sonucu olarak ortaya çıkan kuruluşlardır. STK'lar, toplumsal sorunlara çözüm üretmede, paylaşımda, kalkınmada zaman zaman önemli görevler üstlenmektedirler. Bu katkı gerek toplum düzeyinde, gerek ülke genelinde çıktılar üretebilmektedir. STK'lar, gönüllülüğe dayalı örgütlerdir. Gönüllülük esasında örgütlenmeleri, bu kuruluşlarda "insan kaynakları"nın önemini artırmaktadır (Çiğerdelen, 2005:542-546). Bu çalışma kapsamında STK'ları harekete geçiren tetikleyiciler olarak lider ve üyelerin sergiledikleri davranışlar üzerinde durulacaktır.

Toplumu STK'lar kadar yakından ilgilendiren bir diğer olgu ise kültürdür. Kültür toplumsal yönü olan bir kavramdır. Kültür insanlar tarafından üretilir. Kilmann'a göre örgüt kültürü, insan davranışlarını etkileyen ve ondan etkilenen; görülmesi zor bir aysberg, kontrolü zor bir enerjidir (<https://www.researchgate.net>). Örgütler toplumsal bir yapı olarak düşünüldüğünde, örgüt kültürünün insan kaynaklarına etkide bulunması ve böylece örgütteki insanların davranışlarının da bundan etkilenmesi mümkün olacaktır.

KAVRAMSAL TARTIŞMA

Günümüzde Endüstri 4.0'ın toplumsal yaşamda, iş dünyasında ve bireysel düzeyde devrim niteliğinde etkiler oluşturacağı dillendirilmektedir. Yapay zekadan nesnelere internetine, otonom araçlardan üç boyutlu yazıcıların ürettiklerine varıncaya kadar meydana gelen olağan dışı gelişmeler; üretim/tüketim ilişkileri, lojistik hizmetleri ve benzer alanlarda radikal değişim beklentilerini artırmıştır (Schwab, 2016: 7). Söz konusu değişimlere hükümetler başta olmak üzere, işletmeler, sivil toplum kuruluşları, bilim insanları birlikte çözüm arayarak geleceğin belirsizliğini gidermeye çalışmaktadır. Teknolojik gelişimin sonucunda yeni iş modellerinin ortaya çıkacağı söylenebilir. Bir başka deyişle endüstri 4.0, teknolojiye dayalı yeni bir üretim anlayışı olarak görülebilir. Bununla birlikte, söz konusu değişim, örgütlerin verimliliğine katkıda bulunan ve değişen şartlarda örgütlerin varlığını güçlendiren teknolojik bir devrim olarak da ele alınabilir (Yıldız, 2018: 547-549). Ayrıca üzerinde durulması gereken önemli konulardan bir diğeri ise örgütsel kültürün şekillendirdiği lider ve üyeler arasındaki ilişkilidir. İnsanlar teknolojiyi geliştirip kullansa da başkalarıyla etkileşimini (lider-üye etkileşimi gibi) sürdüren sosyal varlıklardır.

Sosyal düzen içerisinde işletmeler kâr amacı güden örgütlerdir. Sivil toplum kuruluşları ise toplumsal sorunlara çözümü misyon olarak üstlenen hükümet dışı kuruluşlardır. STK'nın gönüllülük esasıyla varlığını sürdüren ve kâr amacı olmayan örgütlerdir (Akdemir ve Kaya, 2018: 877). Başka bir tanımlama yapmak gerekirse STK, insanların gönüllü olarak bir araya gelmesiyle ortaya çıkan inisiyatiflerdir (Şahin, 2007: 18). İnsanlar gibi STK'lar da belirli bir kültürel yapının içinde var olurlar. Kültür, toplumsal yapının önemli belirleyicilerindedir. İnsanların birlikteliğine katkı sağlamak ise kültürle gelen bir kazanım olarak görülebilir (Betz, 2010:176). Örgütlerde insanların bir bakıma topluluk oluşturduğu düşünüldüğünde, kültürün örgüt açısından önemi daha iyi anlaşılabilir. ÖK, "örgüt içinde değişik inanç, değer, tutum, düşünce şekli ve ahlâk anlayışının bir arada var olmasına yardım eden" (Eren, 2008: 135) değerler manzumesidir. Dolayısıyla kültürün insan davranışları üzerinde yönlendirici bir etkisi kaçınılmazdır.

STK'ların üstün performans göstermeleri, onlara liderlik eden yöneticilerinin çabaları ve üyelerinin (takipçilerinin) adanmışlıklarıyla yakından ilgilidir. Üyelerin aidiyet duygusuyla sergiledikleri örgütsel vatandaşlık ve liderlerden beklenen hizmetkârlık davranışının başarıyı getireceği umulur.

ÖVD, ekstra rol davranışı olarak nitelendirilmektedir. Bu davranışın temellinde gönüllülük ve yardımseverlik yer almaktadır (Bolat, 2008: 119). İnsanlar üyesi oldukları örgütlerde zorunluluktan kaynaklı iş yapabilirler ya da zorunluluk olmaksızın kendilerini örgütün faydasına adayabilirler. Bu durum, ÖVD olarak kendini gösterir.

Örgütsel vatandaşlık, beklentilerin ötesinde bir davranış olarak değerlendirilmektedir (Çerik, 2008: 175). Örgüt içinde davranışlar, kimi zaman biçimsel olmayan bir şekilde ortaya çıkar. Diğer bir deyişle davranışların resmi bir gerekçesi veya dayanağı olmayabilir (Robbins ve Judge, 2015: 26). Bu bağlamda, örgüt üyelerinin her zaman kendilerinden beklenen davranışları sergilemezken; aksine gönüllü davranışlar biçimsel olmamasına rağmen örgütün hedeflerine ulaşmasında olumlu sonuçlar doğurabilir.

Adanmış üyelere sahip STK'larda liderler ile takipçilerinin ilişkisi doğal bir gelişim gösterebilir. Ortak çıkar (ilgi alanı) etrafında aynı hedefe kilitlenmiş lider ve üyeler arasındaki ilişkiler, bir zorunluluk olmadan yaşanabilir (Ertürk, 2013: 100-101). Bazı liderler, takipçilerini harekete geçirmeden önce onlara hizmet eder. Hizmetkar liderlik (HL), tam da böyle bir anlayışın ifadesidir (Ercan, 2012: 266). Lider ile takipçileri arasında sevgi temelli ilişkinin olduğu, liderin takipçilerini öncelikli gördüğü ve onların ihtiyaçları karşılamaya yöneldiği bir liderlik türü olan HL'i 1977 yılında Robert Greenleaf tarafından ifade edilmiştir (Trompenaars ve Coebergh, 2014: 425; Dal ve Çorbacioğlu, 2014: 288; Kelly, 2019: 4).

HL, yüksek güven düzeyi sağlayan, tevazu ve fedakarlık davranışları gerektiren bir liderlik tarzıdır. Örgütsel vatandaşlık davranışının hizmetkar liderlik yaklaşımıyla desteklenmesinin STK'lar açısından başarılı sonuçlar doğuracağı söylenebilir.

Örgütsel Vatandaşlık Davranışının ve Hizmetkâr Liderliğin Temaları ve Boyutları

Ana içeriği ve hangi yönlerden ele alındığı bakımından kavramların temasına ve boyutlarına yer vermek konunun anlaşılmasına katkı verecektir. Bu kısımda öncelikle ÖVD'nin temasına ve boyutlarına yer verilmiştir. ÖVD'nin temasının istekli (Çetin, 2004: 4), yardımsever ve gönüllü davranışlardan (Bolat,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2008: 119) oluştuğu ifade edilebilir. Dolayısıyla ÖVD'nin dayanağını üyelerin yardımseverliği, istekliliği ve gönüllüğü olarak ifade etmek mümkündür.

Alan yazında ÖVD boyutları ortaya çıkarılmıştır. ÖVD'nin boyutları ve bu boyutların ilgili olduğu kavramlar şunlardır; yardıma ve gönüllüğe dayalı özgecilik boyutu, işe bağlılık ve kişisellikten uzak olmayla ilgili vicdanlılık boyutu, hatayı aramama ve paylaşım temelli centilmenlik boyutu, anlayışlılık ve kendine hakimiyete ilişkin nezaket boyutu ve gönüllü davranış ve hafızayla ilgili sivil erdem boyutlarıdır (Luthans, 2005: 220; Greenberg ve Baron, 2003: 409). Bu boyutlar, ÖVD'nin bireysel yönünü vurguladığı gibi, başkalarıyla ilişkilerde de ÖVD'nin önemini belirtmesi bakımından kayda değerdir.

Yazında liderlik konusunda oldukça fazla modele rastlanmaktadır (Kelly, 2019: 4). Her liderlik anlayışının kendine özgü bir teması vardır. Tablo 1'de görüleceği üzere HL'in temaları, mütevazı bir kişilik ve yardım odaklı bir anlayış olarak görülebilir. Bununla birlikte eşitlikçi ve önyargısız olma da HL'in teması içinde ifade edilmiştir (McShane ve Von Glinow, 2016: 219-220). Sözü edilen temalar, HL'in, örgütte diğerleri üzerinde yol açacağı algıyı etkiler. Dolayısıyla liderin kişilik özelliklerinin ve davranış şekillerinin nasıl anlaşıldığının yanıtını bulmada yardımcı rol üstlenebilir.

Söz konusu temaların alt boyutları vardır. Boyutlar, ilgili olduğu kavramın hangi yönlerden ele alındığı açıklar. HL'nin boyutları: özgecil arama, duygusal iyileştirme, bilgelik, ikna edicilik ve örgütsel hizmetkârlık olarak ifade edilmektedir (Barbuto ve Wheeler, 2006: 300-326). Bu boyutlar, kendilerine öncülük edilen ve dolayısıyla hizmet sunulan insanların liderleriyle ilişkilerinin çerçevesi oluştururlar. Tablo 1'de, ÖVD'nin ve HL'nin temalarına ve alt boyutlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Tablo 1. Örgütsel Vatandaşlık Davranışının ve Hizmetkâr Liderliğin Temaları ve Boyutları

	ÖVD	HL
Tema	▪ İstekli, Yardımsever ve Gönüllü Davranışlar	▪ Mütevazı Kişilik, Yardım Odaklılık, Eşitlikçi ve Önyargısız Olma
Boyutlar	▪ Özgecilik ▪ Vicdanlılık ▪ Centilmenlik ▪ Nezaket ▪ Sivil Erdem	▪ Özgecil Arama ▪ Duygusal İyileştirme ▪ Bilgelik ▪ İkna Edicilik ▪ Örgütsel Hizmetkârlık

Kaynak: "Çetin, 2004: 4; Bolat, 2008: 119; Luthans, 2005: 220; Greenberg ve Baron, 2003: 409; McShane ve Von Glinow, 2016: 219-220 ve Barbuto ve Wheeler, 2006: 300-326"dan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Sivil Toplum Kuruluşlarında Örgüt Kültürü Bağlamında Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ile Hizmetkâr Liderlik İlişkisi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ÖK'nün iki önemli işlevi vardır; içsel bütünlük ve dışa uyum (Schermerhorn vd., 1994: 430-431). Bunun yanısıra ÖK, örgüt üyelerinin aralarında bağ kurulmasını da sağlar (Eren, 2008: 136). Söz konusu işlevler örgütlerin var olmasını ve çevresine uyumunu sağladığını gibi sürdürülebilirliğe de hizmet eder. STK'nın sahip oldukları kültür de bu bakış açısıyla değerlendirilebilir.

STK, iktisadi ve sosyal işlevleri olan ve üyelerinin gönüllüğüne dayalı bir yapıdır (Özer, 2008: 86-97). Buradaki gönüllülük, ilişkilerde kendini gösterebilir. STK açısından insan ilişkileri, gönüllü olmayı gerektirmektedir (Güleç ve Sancak, 2009:249). ÖVD da gönüllülük esaslı olduğundan STK'lar için de önem arz etmektedir.

Liderlik davranışı, bir öncül olarak ÖVD'nin sergilenmesine yardımcıdır (Podsakoff vd., 2000: 526-533). Burada, liderin eylemlerinin etkisinden de söz edilebilir. Bir lider, davranışlarıyla diğer insanları fazlasıyla etkileyebilir (Daft, 2015:355). Liderin sergileyeceği davranışlar, örgüt üyelerinin gönüllü, samimi ve adanmışçasına iş yapmalarını sağlayabilir.

Örgütlerde üyeler, şu iki pozisyondan birinde olabilirler; karar alıcı veya alınan kararları uygulayıcı (Schein, 1980: 53). Örgütün üyeleri üzerinde sürükleyici etkilerinden dolayı liderler, hem davranışların sergilenmesinde hem de kararların uygulanmasında etkin rol üstlenirler.

Greenleaf'a göre, hizmetkâr liderlik anlayışı sergileyen liderin yapması beklenen ilk davranış şekli, takipçilerine hizmet etmektir. Liderlik ise böyle bir davranış sergilenmesinin ardından kişiye yüklenen bir değer olarak görülebilir (<https://search.Proquest.com>). Buna göre karşılıklı ilişki çerçevesinde liderinden özverili davranışlar gören takipçilerin istenilen davranışlarda bulunması olanaklıdır.

Page ve Wong da HL konusunu ele almaktadır.Yazarların çalışmasında HL'in, toplum ve kültür üzerinde etkili olabileceğinden söz edilmekte, liderin kendinden başkaları için göstereceği çaba da HL kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, örgüte sağlanacak katkıyı da bu tür bir liderlikle bağdaştırmak mümkündür (<https://www.researchgate.net>). STK'ların toplumu oluşturan bireylerden insan kaynaklarını devşirdiği düşünüldüğünde; onların göstereceği ÖVD ile HL anlayışının bu örgütler için olumlu katkı sağlayacağı varsayılır.

SONUÇ YERİNE

Teknoloji, insan yaşamındaki önemini farklı bir boyuta taşınmaktadır. Yeni örgütsel yapılar ortaya çıkmaktadır. İnternet ve veri işleme teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte gündelik ve iş yaşamını temelden dönüştüren teknoloji; üretimden tüketime çok yönlü sonuçlar doğurmaktadır. Endüstriyel dönüşüme yol açması beklenen 4.0 yaklaşımı liderlik teorilerini bile etkiler hale gelmiştir. Sağlam verilere dayandığı sürece bu alandaki varsayımlar "kehanet" olmaktan çıkacaktır.

Teknolojinin hem birey hem toplum hem de özel sektör açısından yerinin ne olması gerektiği geçmişten günümüze hep sorgulana gelmiştir. İnsan ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanması ve dolayısıyla örgütlerin faaliyetleri bakımından teknoloji önemli olmakla birlikte teknolojiyi geliştirenin insan olması ve teknolojinin insan için kullanılması konuya ayrı bir önem kazandırmaktadır. "İnsanlara hizmet ettiği" ve "insan yüzlü teknolojiler geliştirildiği" sürece her yeni teknoloji bir soruna çözüm üretir ve değerlidir. Burada üzerinde durulması gereken, teknoloji-insan etkileşimi içinde örgütlerde insan davranışlarının seyridir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Her örgüt gibi STK'lar da faaliyetlerinde teknolojiye ihtiyaç duyar, ancak insan kaynağından da tamamen vazgeçemez. Çoğu zaman teknolojiler örgüt kültürünün görünür yüzü olmakla birlikte; kültürün bir buz dağı gibi görünmez kısmının daha büyük yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Örgütlerin başarısında görünmesi zor ancak sonucu tesir gücü yüksek liderlerin ve çalışanların davranışları olduğu unutulmamalıdır. Bu önem ÖK ile ilişkilendirilmek suretiyle ele alınabilir. Çünkü örgütün değerleri ve ilkeleri, üyelerin davranışlarını şekillendirecek, gene örgüt içinde ilişkilerin seyrine etkide bulunacaktır.

Davranış temelli bir değerlendirme yapabilmek için, sürükleyici bir etki yapması beklenen lider ile onun takipçileri arasındaki ilişkilere odaklanılmalıdır. Lider, örgütte öncü olmak için gerek kişiliğinden kaynaklı gerekse örgüt şartları gereği farklı özellikleri kendinde barındırabilir. Lider, ÖK'nın etkisi de göz ardı edilmeden takipçilere yönelik önce hizmet eden, sonra onları motive edici davranışta bulunulmasını beklenen öncü bireydir. Takım ruhuyla takipçilerine ve paydaşlarına ilham veren, hiyerarşi gözetmeksizin her zaman hizmet bilinciyle normlar oluşturan liderler, HL olarak nitelendirilmektedir.

HL'in söz konusu olduğu örgütlerde örgüt üyelerinden davranışlarında gönüllü olması, istekli bir şekilde görevlerini yerine getirmesi beklenebilir. Benzer davranışlar kendini ÖVD olarak gösterecektir. Liderin önceliğinin örgüt üyelerinin ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması olması ve buna bağlı olarak üyelerin ise zorlama olmaksızın kendilerini gönüllü bir bakış açısıyla örgüte adanması her örgüt için arzu edilen bir durumdur. Birbirini destekleyen alt boyutlara sahip HL ve ÖVD'nin görüldüğü kültürel ortam, STK'lar için daha etkin sonuçlar doğurabilir.

STK'lar, sosyal fayda odaklı kurulmakta, gönüllü faaliyetlerle üyelerine ve topluma hizmet etmeye çalışmaktadırlar. Bu bakış açısından hareketle STK'larda HL'nin ve dolayısıyla ÖVD'nin gözlemlenmesi gayet doğaldır. Bunu örgütsel anlamda bir kültürel altyapıya dayandırılması ise örgüt üyelerinin, liderin sergileyecekleri tutum ve davranışa bağlıdır. Sonuç olarak STK'ların misyonlarının sürdürülmesinde ÖK bağlamında HL ile ÖVD ilişkisi araştırılmalı ve etkisi ölçülmelidir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, A., & Kaya, Ç. (2018). *Sivil Toplum Kuruluşları Açısından Yönetim*, Ali Akdemir (Ed.), Örgütlerin Yönetimi içinde (873-911), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Aydın, E. (2018). Türkiye'de Teknolojik İlerleme ile İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 31, 461-471.
- Barbuto, Jr., J. & Wheeler, D. W. (2006). Scale Development and Clarification of Servant Leadership, *Grup & Organization Management*, 3, 300-326.
- Betz, F. (2010). *Yönetim Stratejisi*, Çev. Ümit Şensoy, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Bolat, T. (2008). *Dönüşümcü Liderlik, Personeli Güçlendirme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ciğerdelen, T. (2005). *Sivil Toplum Kuruluşlarında İnsan Kaynaklarının Yapısı ve Özellikleri*, Çanakkale: II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiri Kitabı, 541-551.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Çerik, Ş. (2008). *Örgütsel Davranışta Etkin Bir Olgu: Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*, Jale Minibaş Poussard & Turhan Erkmen (Ed.), *Yönetim İletişim Kültür içinde* (175-211), İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım.
- Çetin, M. Ö. (2004). *Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Daft, R.L. (2015). *Örgüt Kuramları ve Tasarımını Anlamak*, Ömür N.T. Özmen (Çev. Ed.), Sait Gürbüz (9.Bölüm: Kurumsal Kültür ve Değerler'i Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dal, L. & Çorbacıoğlu, S. (2014). Hizmetkâr Liderlik Davranışları ve Lider-Üye Etkileşimi İlişkisi: Bir Devlet Üniversitesi Üzerinde Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4, 287-310.
- Ercan, Ü. (2012). *Hizmetkâr Liderlik*, Akif Tabak, Harun Şeşen & Tolga Türköz (Ed.), *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar ve Uygulamada Kullanılabilecek Ölçekler içinde* (265-284), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Eren, E. (2008). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Ertürk, M. (2013). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Filizöz, B., & Orhan, U. (2018). İnsan Kaynakları Yönetimi Bağlamında Endüstri 4.0: Bir Yazın Çalışması, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2, 110-117.
- Greenleaf, R. *Who Is The Servant Leader?*, Erişim Tarihi: 19.11.2019, <https://search.Proquest.com/docview/2222524786/fulltextPDF/C8A6F1C13C745A2PQ/1?accountid=15572>
- Greenberg, J. & Baron, R. A. (2003). *Behavior in Organizations*. New Jersey: Prentice Hall.
- Güleç, S. & Sancak, H.Ö. (2009). Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsallaşma ve Stratejik Yönetim, Çanakkale: VI. Uluslararası STK'lar Kongresi, 249-261.
- Kelly, R. (2019). *Constructing Leadership 4.0: Swarm Leadership and The Fourth Industrial Revolution*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Kilmann, R. H. *Getting Control of The Corporate Culture*, Erişim Tarihi: 19.11.2019, https://www.researchgate.net/publication/287330893_Getting_Control_of_the_Corporate_Culture
- Luthans, F. (2005). *Organizational Behavior*. New York: McGraw Hill.
- McShane, S. L. & Von Glinow, M. A. (2016). *Örgütsel Davranış*, Ayşe Günsel & Serdar Bozkurt (Çev. Ed.), Abdullah Kıray (13.Bölüm Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 86-97.
- Page, D. & Wong, P. T. P. *A Conceptual Framework For Measuring Servant-Leadership*, E.T: 19.11.2019, https://www.researchgate.net/publication/242232213_A_Conceptual_Framework_for_measuring_Servant-Leadership

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Podsakoff, P. M.; Mackenzie, S. B.; Paine, J. B. & Bachrach, D. G. (2000). Organizational Citizenship Behavior: A Critical Review of the Theoretical and Empirical Literature and Suggestions for Future Research, *Journal of Management*, 3, 513-563.
- Robbins, S. R. & Judge, T. A. (2015). *Örgütsel Davranış*, İnci Erdem (Çev. Ed.), Belgin Aydıntan (16.Bölüm Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Schein, E. H. (1980). *Örgütsel Psikoloji*, Aylin Sağtürk & Şan Öz-Alp (Çev.), İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını.
- Schermerhorn, Jr., J. R.; Hunt, J. G. & Osborn, R. N. (1994). *Managing Organizational Behavior*, New Jersey: John Wiley Sons, Inc.
- Schwab, K. (2016). The Fourth Industrial Revolution, Geneva: World Economic Forum.
- Skilton, M. & Hovsepian, F. (2018). The 4th Industrial Revolution Responding to the Impact of Artificial Intelligence on Business, Cham: Palgravemacmillan.
- Şahin, M. (2007). *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Trompenaars, F. ve Coeberh, P. H. (2014). 100+ Management Models: How to Understand and Apply the World's Most Powerful Business Tool, Oxford: Infinite Ideas.
- Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Akıllı Fabrikalar, *Sakarya Üniversitesi FBE Dergisi*, 22, 546-556.

Sosyal Dışlanmanın Bir Nedeni Olarak Engelli Yoksulluğu

Emine Elif AYHAN¹

ÖZET:

Sosyal dışlanma, bireyin toplumla bütünleşmesinden kısmen veya tamamen yoksun olduğu dinamik bir süreçtir. Yoksulluk ise çok sayıda faktörden etkilenecek, tüm toplumlarda görülebilen ve birçok farklı perspektiften incelenebilen çok boyutlu bir olgudur. Yoksulluk ve engellilik arasında yakın bir ilişki vardır. Yoksulluk özellikle bireyin çalışma şartlarında ve yaşadığı çevrede meydana getirdiği riskler sonucu engellilik nedenlerinden biridir. Engellilikte de sosyoekonomik aktivitelere katılamayan bireyler, yoksulluk kısıcısına takılmakta ve bu durum bir kısır döngü halini almaktadır. Çoğunlukla engellilerin, yoksul bölgelerde ve yoksulluk sınırının altında hayatlarını devam ettirdiğini söylemek mümkündür.

Engelliler, engelli olmayanlardan farklı oldukları için ayrımcılığa maruz kalsa da, engellilerin tümüne ekonomik açıdan yoksul demek doğru değildir. Ancak yoksulluk sadece gelir oranları ile ilgili bir olgu olmadığından, engellilerin tümü sosyal dışlanma bağlamında yoksul olarak ifade edilebilir. Bu nedenle engellilik ve yoksulluğun, her birinin diğerini güçlendirdiği bir döngüde çalıştığını söylemek mümkündür.

Geçmişte engellilik, bir günahın bedeli ve tedavi edilmesi gereken rahatsızlıklar olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle engelliler ve engelli üyesi bulunan haneler toplumdaki gerek kendi istekleri gerekse toplumsal baskılarla uzaklaştırılarak, yoksulluk döngüsüne dâhil edilmişlerdir. Engelliler her türlü sosyal, ekonomik ve politik etkileşimden dışlandığından, politika yapıcılar üzerinde bir etki yapacak kadar güçlü olamamışlardır. Günümüzde ise sosyal engellilik modeli ile engellilerin fırsat eşitliğinden faydalanması fikri önem kazanmıştır. Sosyal engellilik modeli, sosyal politikaların bir toplumun tüm üyelerine insan haklarını garanti etmesini gerektiren hak temelli bir yaklaşıma dayanmaktadır.

Bu çalışma engellilik ve yoksulluğun birbiriyle ilişkisini inceleyerek engellilerin, sosyal dışlanmalarına neden olan unsurları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kaynak taraması sonucu, engellilik ve yoksulluk halinin birbirini etkileyen olgular olduğu ortaya çıkmış, böylece aralarında çift taraflı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca kaynaklara ulaşmada yaşanan zorluklardan dolayı engelli bireylerin sosyal dışlanmayla karşı karşıya kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: yoksulluk, engellilik, sosyal dışlanma.

JEL Kodu: I30, I39

---

¹ Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Doktora Öğrencisi, elifayhan93@gmail.com

Poverty of Disabled as a Cause of Social Exclusion

Emine Elif AYHAN¹

ABSTRACT:

Social exclusion is a dynamic process in which an individual is partially or completely devoid of integration into society. Poverty is a multidimensional phenomenon that can be seen in all societies and examined from many different perspectives by being affected by many factors. There is a close relationship between poverty and disability. Poverty is one of the reasons of disability, especially as a result of the risks posed by the individual in working conditions and the environment in which he lives. Individuals who cannot participate in socioeconomic activities in disability are caught in the poverty grip and this situation becomes a vicious circle. It is possible to say that people with disabilities mostly live in poor regions and below the poverty line.

Although disabled people are discriminated against because they are different from non-disabled people, it is not correct to call all disabled people economically poor. However, since poverty is not only a matter of income, all disabled people can be defined as poor in the context of social exclusion. It can be said that disability and poverty work in a cycle, with each reinforcing the other.

In the past, disability has been evaluated as the price of a sin and the conditions that need to be treated. For this reason, disabled people and households with disabled members were removed from the society by their own claim or social pressures and were included in the poverty cycle. As disabled people are excluded from all manner of social, economic and political interactions, they have not been powerful enough to exert an influence on policy makers. Today, with the social disability model, the idea of benefiting from the equality of opportunity for disabled people has gained importance. The social disability model is based on a rights-based approach that requires social policies to guarantee human rights to all members of a society.

The aim of this study is to examine the relationship between disability and poverty and to identify the factors that cause social exclusion of disabled people below the poverty line. The methods of combating social exclusion to which the disabled are exposed are also discussed. As a result of the literature review, it was found that disability and poverty are the phenomena affecting each other and thus a bilateral relationship was found between them. It was also concluded that individuals with disabilities face social exclusion due to difficulties in accessing resources.

Keywords: poverty, disability, social exclusion

JEL Code: I30, I39

---

¹Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Labor Economics and Industrial Relations, PhD Student, elifayhan93@gmail.com

GİRİŞ

Sosyal dışlanma, bir kişinin veya hane halkının yaşayabileceği dezavantajlılık hallerini azaltmak için ele alınması gereken bir dizi faktöre işaret eden çok boyutlu bir olgudur. Sosyal dışlanma kişilerin; işsizlik, ayrımcılık, yetersiz beceriler, düşük gelir, yoksulluk gibi sorunların bir kombinasyonuna sahip olduklarında kullanılan bir kavramdır. Sosyal dışlanma kavramı, bir insanı toplumdaki dışlayabilecek faktörleri göz önüne alarak, özellikle dezavantajlıların anlaşılma düzeyini bir adım öteye taşır.

Yoksulluk, bir kişi veya topluluğun, finansal kaynaklardan ve asgari bir yaşam standardı için gerekli olan ihtiyaçlardan yoksun olduğu çok boyutlu bir durumdur. Engellilik ise bir sağlık problemi olmaktan öte, insan vücudunun özellikleri ile yaşadığı toplumun özellikleri arasındaki farklılığı yansıtan karmaşık bir olgudur. Engellilik ve yoksulluk karmaşık ve birbirine bağımlı bir ilişkiye sahiptir. Genel olarak iki olgu incelendiğinde, engellilerin yoksul olma ihtimalinin engelli olmayanlara göre daha yüksek olduğu ve yoksulluğun da engelliliği sürdürmede katkıda bulunabileceği anlaşılmaktadır. Çoğu uluslararası yardım kurumu ve araştırmacı da yoksulluk ve engelliliğin nedensel olarak iç içe geçmiş olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Engelliler geçmişten günümüze kadar en çok tıbbi yönleriyle tanımlanmış ve sınırlandırılmıştır. Engellilerin sosyal topluma katılımları da tıbbi eksiklikleri göz önüne alınarak değerlendirildiğinden eğitim, ulaştırma ve iş piyasası olmak üzere kamusal alana erişimleri azalmakta bu durum ise engelliler sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır.

Çalışmada yoksulluk ile engellilik arasındaki nedensel ilişkiler ele alınarak, sosyal dışlanma açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kaynak taraması yöntemiyle, girişten sonraki bölümde sosyal dışlanmanın tanımlanması ve tarihiyle ilgili kavramsal bir çerçeve çizilecek, ardından yoksulluk ve engellilik arasındaki bağlantı incelenecek ve yoksulluk ile engellilik arasında karşılıklı bir ilişki bulunarak, sonraki bölümde engelli yoksulluğunu sosyal dışlanma bağlamında ele almak için engellilik modellerinden faydalanılacaktır.

SOSYAL DIŞLANMA KAVRAMI VE KÖKENİ

Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma; yoksulluk, güçsüzlük duygusu, ayrımcılık, eğitimsizlik gibi çok boyutlu ve karmaşık kavramlarla birlikte ele alınabilmektedir. Bu nedenle sosyal dışlanma için evrensel veya genel kabul görmüş bir tanım yapılamamıştır. Deshpande (2013:1)'nin belirttiği gibi, sosyal dışlanma kavramını edebi olarak anlamak kolay olsa da, operasyonel anlamını yakalamak zordur.

Sosyal dışlanma; kaynakların, hakların, malların ve hizmetlerin eksikliğini ya da reddedilmesini ve ekonomik, sosyal, kültürel ya da politik arenada olsun olmasın toplumdaki insanların çoğunda mevcut olan normal ilişkilere ve faaliyetlere katılamamayı içerir. Hem bireylerin yaşam kalitesini hem de bir bütün olarak toplumun eşitliğini ve uyumunu etkilemektedir (Levitas et al. 2007: 9).

Lister (1999)'a göre sosyal dışlanma, insanların topluma tam katılımını engelleyen ve vatandaşlık haklarının kullanılmasını sınırlayan çok yönlülüğü analiz etmek için incelenmeye değer bir kavramdır. Sen (2000:4-5)'e göre ise sosyal dışlanma, kapasite yoksulluğunun bir parçası olarak ele alınabilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sosyal ilişkilerden dışlanmak pek çok yoksulluk çeşidine yol açacağından yaşam olanaklarını sınırlandırır. Örneğin istihdam edilme fırsatından dışlanma, yetersiz beslenme ve barınamamaya yol açarak, mutlak yoksulluğa neden olacaktır. Miliband (2006), sosyal dışlanma hakkında üç şekilde düşünmeyi önermiştir. Bunlar; geniş, yoğun ve derin dışlanmadır. Geniş dışlanma, tek veya az sayıda göstergede dışlanan çok sayıda insana karşılık gelmektedir. Yoğun dışlanma, sorunların coğrafi konsantrasyonuna ve bölgesel dışlanmayı ima etmektedir. Derin dışlanma, çoklu ve örtüşen boyutlarda dışlananları ifade etmektedir.

Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar genellikle; zihinsel ve fiziksel olarak engelliler, intihar edenler, yaşlılar, istismara uğramış çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, çok sorunlu haneler, marjinaler, asosyal kişiler ve sosyal sigortalar tarafından korunmayan diğer kişilerdir (Silver, 1994: 532).

Sosyal dışlanma, ilişkisel bir yaklaşımla açıklanabilir. Buna göre; ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda, bireysel, hanehalkı, ülkesel ve küresel olmak üzere farklı düzeylerde güç ilişkilerinin neden olduğu dışlayıcı süreçler sosyal dışlanmayı açıklamak için kullanılmaktadır. Bu dışlayıcı süreçler, kaynakların, becerilerin ve hakların adaletsiz dağılımlarını, başka bir deyişle, sosyo-ekonomik eşitsizliklerle karakterize edilen bir içerme / dışlama sürecinin sürekliliğini yaratmaktadır (Popay, 2010:295-296).

Sosyal Dışlanma Kökeni

Sosyal dışlanma kavramının ilk kez 1960'larda ve Fransa'da ortaya çıktığı bilinmektedir. Sosyal dışlanmayı ilk kez bir terim olarak ise Fransa sosyal işlerden sorumlu devlet bakanı olan Rene Lenoir, 1974 yılında "Les Exclus " isimli kitabında kullanmıştır. Lenoir bu kitabında, Fransız toplumundaki Fransız hükümetinin ekonomik ve sosyal kazanımlarından "dışlanmış" insanların çeşitliliğini tanımlamıştır. Bu çeşitlilik ise kabaca; Fransa'da yaşayanların yüzde 10'unu kapsamakta olan zihinsel ve/veya fiziksel olarak engelliler, uyuşturucu bağımlıları, intihar eden insanlar, suçlular, yaşlılar vs. olarak betimlenmiştir (Béland and Hansen, 2000: 50). Lenoir'e göre sosyal dışlanma, toplumun geri kalanıyla uyuşmayan, marjinal sosyal bir gurubu temsil ediyordu. Bu nedenle bu grup, Fransız hükümetinin topluma yeniden kazandırması gereken ve sosyal sigortalarla korunmayan dezavantajlılardı (Peace, 2001: 18-19).

Sosyal dışlanmanın kavramsallaştırılmasında 1980'lerin oldukça etkili olduğu söylenebilir. Yetmişli yılların sonlarında benimsenmeye başlanan neo-liberal fikre göre ekonomik büyümeyi arttırmak için özelleştirme, serbestleştirme ve işgücü piyasasında kuralsızlaştırma yapılmalıydı. Yeni ekonomi politikaları ile sermayenin küreselleşmesi ve işgücü piyasasının yeniden yapılandırılmasını sağlamış böylece toplumun dengesinde bozulmalar görülmüştür. Bu derin sosyoekonomik dönüşümler, fordist dönemden post-fordist döneme geçişe neden olmuş ve fordizmin yalnızca bir endüstriyel örgütlenme biçimi olmadığı, belli bir dereceye kadar toplumda sosyal bütünleşmeyi sağladığı kabul edilmiştir. Çünkü güvenli bir iş, sosyal ağlar açısından topluma daha iyi katılım anlamına gelmektedir (Bombongan, 2008: 14-15).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Doksanlara gelindiğinde ise neoliberal politikaların yaygınlaşmasıyla fordizmin sosyal bütünleşmeyi sağlayan gücü değişmiş, emek istikrarı yerini emek esnekliğine bırakmıştır. Emek esnekliği; güvencesiz istihdam biçimleri, iş dünyası ile istikrarlı bağlantının kopması, sosyal, politik ve kültürel kaynaklara erişim kaybı gibi anlamlara gelmektedir. Bir anlamda emek esnekleştirilmesi, Fordizm'in temel yapısına bağlanmıştır. Bu nedenle, yaşanan değişim, aslında sosyal dışlanma anlamı taşımaktadır (Mylonas, 2012: 2-6; Breathnach, 2002: 4).

Sosyal dışlanma seksenlerde ve doksanlarda Rene Lenoir'in "marjinallerine" (engelliler, yaşlılar vs.) atıfta bulunmamakla birlikte, sanayileşmiş ülkeler tarafından benimsenen ekonomik politikalarından olumsuz etkilenen nüfusun artan sayısını ifade etmiştir. Başka bir deyişle, bazı gruplar, neo-liberalizm politikalarının uygulanması sonucu toplumdan dışlanmıştır. Bu bağlamda sosyal dışlanma kavramı, bireyin davranış veya özelliklerinden ziyade sosyo-ekonomik alanlardaki yapısal değişikliklerle ilişkilendirilmiştir (Bombongan, 2008: 14-15).

Ülkelerin sosyo-ekonomik yapısında geçirdiği tüm dönüşümler sonucu ortaya çıkan yeni durum, özellikle kitlesel güvenlik açığı ve istikrarsız uzun vadeli işsizliği beraberinde getirdiği görülmektedir. Böylece ortaya sosyal kutuplaşma, sosyal parçalanma, sosyal koruma kaybı gibi sorunlar ortaya çıkmış ve sosyal dışlanmanın boyutu da ilk ortaya çıktığı döneme göre gelişerek derinleşmiştir.

YOKSULLUK VE ENGELLİLİK KAVRAMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemeden önce, engellilik ve yoksulluk hakkında net bir giriş yapmak önemli olacaktır. Engellilik, herhangi bir görevin yerine getirilmesi için gereken kabiliyetin hiç olmaması veya kısıtlı olmasıdır. Yoksulluk ise çıkarlar doğrultusunda kabul edilebilir bir yaşam standardının sağlanamaması olarak tanımlanabilen çok boyutlu bir olgudur.

Yoksulluk ve engellilik arasında ise yakın bir ilişki vardır. Engellilerin büyük çoğunluğunun, yoksul kesimlerde ve yoksulluk sınırının altında yaşadığını söylemek mümkündür. Bu nedenle yoksulluk ve engellilik arasındaki ilişki genel olarak; birbirine yakın, karmaşık ve çok yönlüdür. Bu ilişkinin doğası, engelli hareketinin uzun zamandır devam eden endişesinden oluşmaktadır.

Engelli örgütleri, engelliliğin yoksulluktan ayrılamaz olduğu ve engellilik durumu olması halinde yoksul olmanız gerektiğine dair varsayımları sorgulamaktadır. Bu örgütlere göre engellilik sadece yoksulluğun bir işlevi değil aynı zamanda sadece engelli insanları kapsayan bir sorun da değildir. Bu nedenle sadece yoksulluk temelli bir engellilik analizinin, hem yanlış hem de yanıltıcı olması beklenir. Aynı zamanda, tüm yoksulluk tanımlarında engelli insanlara, tüm yoksul grupları içinde daha fazla değinilmektedir. Genellikle yoksulluk içindeki engelliler; bedensel ve duyuşsal engelli kişiler, öğrenme güçlüğü çeken kişiler ve dâhil oldukları yerlerde, zihinsel hasta olarak etiketlenmiş kişilerdir (Beresford, 1996: 553-554). Engelli örgütlerinin bu tavrı, engelli olmayanların vatandaşlık hakkı gereği yararlandığı tüm hizmetlerden, engellilerinde sadaka usulü yardım programları yerine, vatandaşlık hakkı temelinde faydalanmaları gerektiği düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Engellilik ve yoksulluk bir şekilde birbirine bağlı olduğundan, engelliler ile engelli olmayan insanlar eşit haklara sahip oluncaya kadar yoksulluk ortadan kaldırılamaz (Lee, 1999: 13). Tanımlama ve ölçüm yapılabilen koşullarda engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişki yorumlamaya açıktır. Bu nedenle engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya yönelik olarak konu ile ilgili literatürde çalışmalar mevcuttur.

Elwan (1999), çalışmasında engellilerin, engelli olmayan bireylerden daha yoksul olmalarının muhtemel olduğunu ve yoksulluk içinde yaşayan insanların yoksul olmayanlara göre daha fazla engelli olma riskine sahip olduğunu açıklamaktadır.

Fujiura ve Yamaki (2000), çocuklukta engelli olma eğilimlerini ve bunun ekonomik durumla etkileşimlerini araştırdıkları çalışmada, yoksulluk ve engellilik arasında zamanla artan düzeyde karşılıklı bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Yeo ve Moore (2003)'de yaptıkları çalışmada, yoksulluk ve engellilik arasında kısır döngüden oluşan bir ilişki olduğunu savunmaktadırlar. Aynı zamanda engelli kişilerin, uluslar arası kalkınma örgütleri ve uluslar arası araştırmaların dışında kaldıklarını ve bu dışlanmaların sosyal, ekonomik ve politik alanlarda olmasından dolayı engellilerin tüm yoksullar arasında en yoksul grubu oluşturduklarını ortaya koymuşlardır.

Loeba, vd. (2008), Güney Afrika'nın iki farklı yerleşim yerindeki yoksulluk ve engellilikle ilgili verileri bir araya getirirerek, yoksulluk ve engellilik arasındaki ilişki değerlendirmişlerdir. Çalışmada engellilerin, pek çok hizmete erişmede sorun yaşamaları, topluma katılımlarının azalması, maddi açıdan zorluklar yaşamaları nedeniyle yoksullaştıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Braithwaite ve Mont (2009), yoksulluk ve engellilik arasında bir ilişki olduğunun bilinmesine rağmen gelişmekte olan ülkelerde bu konuyla ilgili ampirik çalışmaların azlığına dikkat çekmişlerdir. Bosna Hersek ve Vietnam verileri ile yaptıkları çalışmada yoksulluk ve engellilik arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ve engelli üyeleri olan aileler için ayrı bir yoksulluk sınırına ihtiyaç olduğunu savunmuşlardır.

Besiri (2009), engelliliğin bir çeşit yoksulluk nedeni olduğunu ancak yoksulluğun bir ürünü olmadığını, Türkiye'de ise engellilere yeterli eğitim ve istihdam hizmetlerinin yoksulluk bağlamında verildiğini ifade etmiştir.

Isaac et all. (2010), çalışmalarında engelliğe yaklaşımda, güçlü bir insan hakları boyutuna gerek olduğunu kabul etmişlerdir. Engellilerin genellikle sosyal dışlanma ile yoksulluğa maruz kaldığını ve bu nedenle toplumsal bozulmaların arttığını savunarak, engelliliğin bir insan hakkı konusu olduğunu vurgulamışlardır.

Buettgen et all. (2012), engelli olan ve engelli olmayan bireylerle yoksulluk ve engellilik ilişkisi üzerine bir proje yapmışlardır. Yapılan proje sonrasında yayımlanan makaleye göre yoksulluk ve engellilik arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu, yoksullukla mücadele stratejilerinin hazırlanma ve uygulanma süreçlerine engellilerinde katılması gerektiğini vurgulamışlardır.

ENGELLİ YOKSULLUĞU VE SOSYAL DIŞLANMA UNSURLARI

Yoksulluk, sadece kaynak eksikliğinin sonucundan ziyade, bazı insanların yaşadıkları çevre hatta inançlarından dolayı, mevcut kaynaklara erişememelerinden de kaynaklanmaktadır. Bu tür bir ayrımcılık hem bir sosyal dışlanma biçimi hem de yoksulluk nedenidir (DFID, 2000).

Engellilik Modelleri

Birden fazla versiyonu olan engelliliğin anlaşılmasını kolaylaştırmak üzere farklı engellilik modelleri oluşturulmuştur. Genellikle engellilik hakkındaki çalışmalarda üç temel tarihsel ve sosyal engellilik modeli tanımlanmaktadır (McNair, 2015: 10; Yeo R. , 2001: 3). Bu çalışmada da en genel engellilik modelleri olan; ahlaki model, medikal model ve sosyal modele değinilmiştir.

Ahlaki Model

Ahlaki modele göre engellilik, engelliler tarafından işlenmiş olan belirli bir günah veya günahların tanrı tarafından cezalandırılmasıdır (Retief and Letšosa, 2018: 2). Başka bir deyişle ahlaki model, engelliliğin bir günah sonucu meydana geldiğini esas almaktadır. Dünya üzerinde engelliliği, günah ve utançla ilişkilendiren birçok kültür olmasından dolayı ortaya çıkan bu modele göre, ailesinde engelli üyesi veya üyeleri bulunan aileler utanç ile ilişkilendirilmiş, bu nedenle aileler engelli üyelerini saklamış ve toplumda aktif rol alma şanslarını engellemişlerdir (Kaplan, 2000: 353).

Ahlaki model, artık premodern zamanlardaki kadar yaygın olmasa da İnsanlar, hastalık ya da engelli olma durumuyla karşı karşıya kaldıklarında, özellikle dini veya büyü düşünce biçimlerinin egemen olduğu toplumlarda, modelin altında yatan temel felsefe önem kazanır (Rimmerman, 2013: 24). Böylece engelli bireylerin, kadercı bir yaklaşımla sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları gözlemlenebilmektedir.

Medikal Model

Medikal model, engellilik belirtilerini anlamak, tedavi etmek, hastalık etiyolojilerini tanımlamak ve spesifik tedaviler geliştirmeye kadar uzanan; gözlem, açıklama ve farklılaşmayı içeren bilimsel bir süreç olarak anlaşılabilir (Shah and Mountain, 2007: 375).

Engelliğin tıbbi müdahale ile tedavi edilmesi gereken bir kusur veya hastalık olarak gören medikal model (Kaplan, 2000:352), sanayi devrimi ile gündeme gelmiştir (Tokol, 2018: 362). Sanayi devrimi ile standart işçinin bedenine uygun olmayan, ağır şartlar altında emek gücünü tam kapasiteli kullanma arzusuyla yeni bir "engelli" sınıfı ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda o dönemde, engelli bireyler sosyal bir sorun olarak görülmeye başlanmış ve rehabilite edilmeleri gerektiği savunulmuştur (Russell and Malhotra, 2001: 213).

Medikal model temel olarak normatif bir duruma göre sapma veya eksiklik seviyelerini sınıflandırmaya dayalıdır (Nankervis, 2006'dan akt. Jackson, 2018: 3). Hughes (2000), engelliliğin, patolojik bir eksiklik olduğunu bu nedenle de toplumda iyi bir etki yaratmadığını öne sürmektedir. Medikal model, bir kişinin sağlığının bozulmasına bakarak, mal ve hizmetlere erişememesinin veya topluma bütünleşememesinin nedenini bireysel eksikliklere bağlamaktadır.

Sosyal Model

Sosyal engellilik modelinin babası olarak görülen Mike Oliver, engelliler için "Ayrılmaya Karşı Fiziksel Sakatlar Birliği (UPIAS)"ni örgütleyerek, Sosyal modelin gelişmesini sağlayan ilkeleri belirledi (Berghs et al. 2019: 1035). Sosyal modelin ardındaki düşünce, ilk olarak 1970'lerin ortalarında (UPIAS 1976) yayınlanan, engelliler kendi engellerinden değil, toplumda karşılaştıkları kısıtlayıcı koşullardan dolayı engellendiklerini savunan "Temel Engellilik İlkeleri" belgesinde ifade edilmiş oldu (Oliver, 2013: 1024). Oliver ve Barnes (2010:553)' a göre bu örgütün karşı çıktığı esas unsur, hayırseverlik kültürüne ve sosyal yardımlara dayanan engellilik anlayışıdır. Engellilere verilmesi gereken hakların hayırseverlikten öte hak temelli bir bakış açısıyla hazırlanması ve uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Sosyal model engelliliğin, bir kişinin kısıtlı veya farklı olmasından ziyade, toplumun örgütlenme şeklinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Engelliler için yaşam standartlarını kısıtlayan engelleri kaldırmanın yollarına bakar. Engeller ortadan kalktığında, engelli insanlar toplumda kendi yaşamları üzerinde seçim yapma ve kontrolle bağımsız ve eşit olabilirler. Sosyal model engelliler tarafından geliştirilmiştir, çünkü medikal model kişisel engellilik deneyimlerini açıklamamış ve daha yüksek refah düzeyinde yaşam biçimleri geliştirmeye yardımcı olmamıştır.

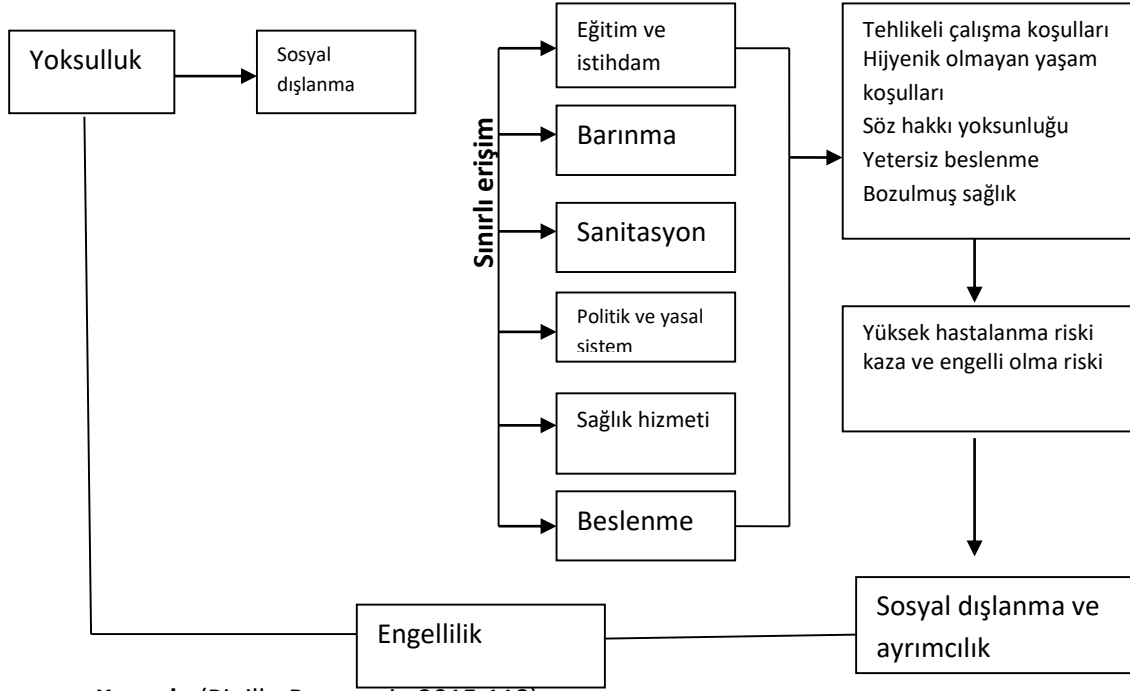
Sosyal model teorisyenleri, engellilerin demokratik örgütlere olan ihtiyacını vurgulamaktadır. Böylece engellilerle ilgili sosyo-ekonomik tüm kararlarda; engelli olmayan doktorlar, terapistler, sosyal hizmet uzmanları, bakım görevlileri veya araştırmacıların değil, engelliliğin etkisini yaşayan, hareketleri kısıtlanmış kişilerin aktif olmasını temel alarak, sayısız engellinin hayatını değiştirmeye yardımcı olmuşlardır (Burchardt, 2004: 737; Levitt, 2017: 593).

Engelli Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma İlişkisi

Yoksulluk ve engellilik arasında neden ve sonuca dayalı, çift yönlü bir ilişki mevcuttur. Engellilik ve yoksulluğu birlikte yaşayan kişiler, rehabilitasyon ve teknik yardımlar dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişmede de ek maliyet ve engellerle karşı karşıyadır. Bunun sonucunda özellikle eğitim ve istihdam alanlarından dışlanarak, gelirlerini ve tüketimlerini olumsuz yönde etkileyen dolaylı ve doğrudan maliyetleri üstlenmek zorunda kalırlar. Ayrıca yoksulluk içinde yaşayanların daha fazla engelli olma riskiyle ve engelli insanların da daha fazla yoksul olma riski taşıdığı söylenebilir.

Engelliler, şüphesiz sosyal dışlanma riski taşıyan en savunmasız kişiler arasındadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır ve yoksulluğun en büyük nedenleri arasında gıda ve barınma koşullarının yetersizliği eğitim ve istihdam eksikliği, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim, siyasal ve toplumsal hayata katılamamak gelmektedir. Böylece engelli yoksulluğu ile sosyal dışlanma arasında

yenilenen bir döngü olduğu söylenebilir. Engelli yoksulluğu ve sosyal dışlanma arasındaki bu döngü Şekil 1'de gösterilmektedir.

Kaynak: (Pinilla-Roncancio 2015:118)

Şekil 4: Engelli Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma Döngüsü

Şekil 1'de gösterildiği gibi, yoksulluk içinde yaşayanlar genellikle sağlık hizmetlerine, gıdaya, barınağa, eğitime ve istihdama erişim hakkına sınırlı olarak sahiptir. Ayrıca, yoksulluk içinde olan insanlar sıklıkla tehlikeli çalışma koşullarına da katılmak zorundadır. Tüm bu faktörler bir araya geldiğinde toplumdaki diğerlerine göre farklılaşan kişilerin sosyal dışlanma ve ayrımcılığa uğraması muhtemeldir. Bu kişilerin hastalığa tutulma ve yaralanma riski artacağından engelli olma ihtimali de artar.

Yoksulluk ve engellik arasındaki ilişki çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Yoksul aileler genellikle üretim kaynaklarına sahip değildir ve temel ihtiyaçlarını satın almak için yetersiz gelire sahiptirler. Aynı zamanda barınma, bakım ve temizlik koşulları yetersizdir ve sağlık, eğitim gibi hizmetlere de erişimleri oldukça sınırlıdır. Bu nedenle yoksul hane üyeleri sıklıkla hastalanır, anneler sağlıklı doğumlardan ziyade hastalıklı veya düşükle sonuçlanan doğumlar yapar. Bu sorunlar bir başka rahatsızlığa neden olan diğer hastalıklara karşı duyarlılığı arttırmakta ve hastalıkları kronik engelliliklere dönüştürebilmektedir (Elwan, 1999: 21-22). Böylece engellik ve yoksulluğa aynı anda yakalanan bireyler aynı zamanda sosyal dışlanmaya da yakalanmış olarak kabul edilebilir.

SONUÇ

Sosyal dışlanma, yoksulluk ve sosyal eşitsizlikle ilgili politika tartışmalarında giderek daha fazla öne çıkmakta ve topluma katılım olasılığını azaltan temel yaşam koşullarındaki dezavantajları ifade etmektedir. Bu yüzden sosyal dışlanma çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak görülebilir (Pohlan, 2019: 273).

Yoksulluk, tarihteki her dönemde ve tüm devletleri farklı boyutlarda etkileyen, yalnızca gelişmekte olan ülkeler ile sınırlı olmayan küresel bir olgudur. Günümüze göre eski sayılacak bir tanımlama ile yoksulluk, gelir kıtlığıdır. Yoksulluğun doğası ve sosyal dışlanma ile kavramsal ilişkisinden oldukça uzak görülen bu tanım aslında tam olarak yanlış değildir. Çünkü doğru bir şekilde belirlenen gelir, yaşam standardını da belirler.

Hayatın fakirleşmesi sık sık gelirin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır ve bu anlamda düşük bir gelir seviyesi, çeşitli yoksulluk türüyle mücadele edilmesi gereken bir yaşam şekline neden olmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında başta gelir kıtlığından kaynaklanan yoksulluk, yoksunluklarla dolu zorlu bir yaşamı beraberinde getirdiğinden, asıl mücadele edilmesi gerekenin yoksullaştırılmış yaşamlar olduğu görülmektedir.

Engellilik sadece engelli birey için değil, hanehalkı için de toplumdaki izole olma halini ve ekonomik baskıyı artırarak yoksulluğu yaratacağı ve/ya şiddetlendireceği söylenebilmektedir. Böylece engelli insanların özellikle yoksul ülkelere en yoksullar arasında olduğuna yapılan araştırmalar anlam kazanmaktadır. Engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişki sosyal dışlanma bağlamında ele alındığında, engelliler için oluşturulmuş modellerin de incelenmesi gerekmektedir. Engelliliğin bir günahın cezası olduğu fikrine dayanan ahlaki model ile engellilerin topluma uyum sağlaması için toplumdaki uzaktan rehabilite edilmeleri gerektiğini savunan medikal model, engellileri hemen hemen her alanda yoksullaştırarak sosyal dışlanmaya itmektedir. Bir grup engelli tarafından oluşturulan sosyal model ise engelli kişilerin ihtiyaçlarını yansıtacak sosyal yapıdaki değişiklikleri dile getirerek, sosyal dışlanmayla mücadele etmeyi temel almaktadır.

Engellilerin sosyal dışlanmaya maruz kalmasını önlemek amacıyla -eskiye oranla günümüzde- sosyal model yaklaşımının daha fazla dikkat çektiği görülmekte ancak yine de engelliler ile engelli olmayanların aynı şartlara sahip olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu konuyla alakalı olarak yapılan tüm çalışmalar ışığında engellilik ve yoksulluğun birbirinin nedeni ve sonucu olduğu, bu nedenle de sosyal dışlanmaya maruz kaldığı kabul edilmelidir. Bunun sonucunda yoksullukla mücadele politikalarının hepsine engelliliğinde dâhil edilmesi hatta karar alma süreçlerinde engelli bireylerin olması önerilmektedir. Böylece sosyal dışlanmayla da mücadele edilecek ve toplumun refah seviyesinin artması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- Béland, D., & Hansen, R. (2000). Reforming the French Welfare State: Solidarity, Social Exclusion and the Three Crises of Citizenship. *West European Politics* , 47-64.
- Beresford, P. (1996). Poverty and Disabled People: Challenging Dominant Debates and Policies. *Disability & Society*, 11(4), 553- 567.
- Bergths, M., Atkin, K., Hatton, C., & Thomas, C. (2019). Do disabled people need a stronger social model: a social model of human rights? *Disability & Society*, 34(7-8), 1034-1039.
- Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. *TBB Dergisi*, 353-374.
- Bombongan, D. (2008). Social Exclusion: The New Name of Poverty? *Hapág A Journal of Interdisciplinary Theological Research*, 5(1-2), 9-34.
- Braithwaite, J., & Mont, D. (2009). Disability and poverty: A survey of World Bank Poverty Assessments and implications. *European Journal of Disability Research*, 219–232.
- Breathnach, P. (2002). Social Polarisation in the Post-Fordist Informational Economy: Ireland in International Context. *Irish Journal of Sociology*, 3-22.
- Buettgen, A., Buettgen, A., Beckham, K., Richardson, K., Ward, M., & Riemer, M. (2012). We did it Together: a Participatory Action Research Study on Poverty and Disability. *Disability & Society*, 27(5), 603–616.
- Burchardt, T. (2004). Capabilities and Disability: the Capabilities Framework and the Social Model of Disability. *Disability & Society*, 19(7), 735-751.
- Deshpande, A. (2013). *Exclusion and Inclusive Growth*. India: UNDP.
- DFID. (2000). Realising Human Rights for Poor People. *Strategies for Achieving the International Development Targets*.
- Elwan, A. (1999). *Poverty and Disability: a Survey of the Literature*. Washington, DC.: Social Protection Discussion Paper, The World Bank Social Protection Unit, Human Development Network).
- Fujiura, G. T., & Yamaki, K. (2000). Trends in Demography of Childhood Poverty and Disability. *Exceptional Children*, 66(2), 187-199.
- Hughes, B. (2000). Medicine and the Aesthetic Invalidation of Disabled People . *Disability & Society*, 555-568.
- Isaac, R., Raja, B. W., & Ramanan, M. (2010). Integrating People with Disabilities: Their Right – Our Responsibility. *Disability & Society*, 627–630.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Jackson, M. A. (2018). Models of Disability and Human Rights: Informing the Improvement of Built Environment Accessibility for People with Disability at Neighborhood Scale? *Laws*, 7(10), 1-21.
- Kaplan, D. (2000). The Definition of Disability: Perspective of the Disability Community. *Journal of Health Care Law and Policy*, 352-364.
- Lee, H. (1999). *Discussion Paper for Oxfam: Disability as a Development Issue and how to Integrate a Disability Perspective into the SCO*. Oxford: Oxfam.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D. (2007). *The Multi Dimensional Analysis of Social Exclusion*. Bristol: Bristol Institute for Public Affairs.
- Levitt, J. M. (2017). Exploring how the social model of disability can be re-invigorated: in response to Mike Oliver. *Disability & Society*, 32(4), 589-594.
- Lister, R. (1999). Social Exclusion: First Steps to a Fairer Society. *The Guardian, Society Pages*.
- Loeba, M., Eide, A. H., Jelsma, J., Toni, M. k., & Maar, S. (2008). Poverty and disability in Eastern and Western Cape Provinces, South Africa. *Disability & Society*, 23(4), 311–321.
- McNair, J. (2015). Disability and Human Supports. *Christian Journal for Global Health*, 2(2), 10-15.
- Miliband, D. (2006). *Social Exclusion: The Next Steps Forward*. London : ODPM.
- Mylonas, Y. (2012). Amateur Creation and Entrepreneurialism: A Critical Study of Artistic Production in Post-Fordist Structures. *tripleC*, 1-11.
- Nankervis, K. (2006). Conceptions of Disability. I. Dempsey, & K. Nankervis içinde, *In Community Disability Services: An Evidence-Based Approach to Practice* (s. 3–26). Sydney: UNSW Press.
- Oliver, M. (2013). The Social Model of Disability: Thirty Years on. *Disability & Society*, 28(7), 1024-1026.
- Oliver, M., & Barnes, C. (2010). Disability studies, disabled people and the struggle for inclusion. *British Journal of Sociology of Education*, 31(5), 547-560.
- Peace, R. (2001). Social Exclusion: a Concept in Need Of Definition? *Social Policy Journal of New Zealand*, 17-36.
- Pinilla-Roncancio, M. (2015). Disability and Poverty: Two Related Conditions. A Review of the Literature. *Rev. Fac. Med.*, 113-123.
- Pohlan, L. (2019). Unemployment and Social Exclusion. *Journa lof Economic Behavior and Organization*, 273-299.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Popay, J. (2010). Understanding and Tackling Social Exclusion. *Journal of Research in Nursing*, 15(4), 295–297.
- Retief, M., & Letšosa, R. (2018). Models of Disability: A Brief Overview. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 74(1), 1-8.
- Rimmerman, A. (2013). *Social inclusion of people with disabilities*. Cambridge: Cambridge University Press .
- Russell, M., & Malhotra, R. (2001). Capitalism and Disability. L. Panitch, & C. Leys içinde, *Socialist Register 2002: A World of Contradictions* (s. 211–228). London: Merlin.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Office of Environment and Social Development Asian Development Bank.
- Shah, P., & Mountain, D. (2007). The Medical Model is Dead - Long Live the Medical Model. *British Journal Of Psychiatry*, 375-377.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *Internationa lLabour Review*, 133(5-6), 530–578.
- Tokol, A. (2018). Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar. A. Tokol, & Y. Alper içinde, *Sosyal Politika* (s. 355-382). Bursa: Dora Basım- Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Yeo, R. (2001). *Chronic Poverty and Disability*. Somerset : Chronic Poverty and Disability.
- Yeo, R., & Moore, K. (2003). Including Disabled People in Poverty Reduction Work: Nothing About Us,Without Us. *World Development*, 31(3), 571–590.

Türkiye'nin Makedonya ve Kosova Göçmenlerine Dair Politikaları: STK'ların Soydaşıktaki Rolü

Arş. Gör. Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ¹

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Tanju AKYOL²

ÖZET:

Göç, insanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkmış ve halen devam etmekte olan toplumsal, siyasal ve ekonomik sonuçları barındıran geniş kapsamlı bir olgudur. İnsanlık kuraklık, kıtlık, savaşlar ve bunların sonucunda ortaya çıkan güvenlik ihtiyacı gibi nedenlerden dolayı sürekli olarak yer değiştirme faaliyetlerinde bulunmuştur. Türkiye'nin de bu göç hareketlerinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olduğu bilinen bir gerçektir. Türkiye'nin gerek sahip olduğu coğrafi konum, gerek dindaş ve soydaşlarına göstermiş olduğu yakın alaka nedeniyle bu gruplara sürekli olarak kapılarını açmış olması, göç süreçlerinin içerisinde daima yer almasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye'ye doğru yapılan göçler içerisinde Balkanlar'dan gelen göçlerin ayrı bir yeri bulunmaktadır. 19. yüzyılda başlayan bu göçler Balkan Savaşları ile ayrı bir boyut kazanmış, I. ve II. Dünya Savaşları ile sürmüş ve son olarak da Yugoslavya'nın dağılmasıyla son şeklini almıştır. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de soydaş olarak kabul gören Makedonya ve Kosova göçmenlerinin tabi olduğu farklı hukuk normlarını ve bu farklı normlara dair uygulamaları açıklamak, mümkün oldukça konuya dair önerilerde bulunmaktır. Avantajlı oldukları düşünülmese de rağmen nispeten dezavantajlı olarak nitelendirilebilecek bu grupların hak elde ediş süreçlerinde kendi sivil toplum kuruluşlarının oynadıkları roller ve olası katkılarını ortaya koymak çalışmanın temel çıkış noktalarından biridir. Bu kapsamda Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen soydaşlara ek olarak yönetmeliklerde bu iki grupta denk haklarla donatılmış olan Ahıska ve Uygur Türklerine dair dokümanlar incelenmiş ve Makedonya/Kosova göçmenleri hakkındaki dokümanlar ile karşılaştırılmıştır. Araştırmada incelenen mevzuat, haber, duyuru ve göçmenlerin anı kitapları neticesinde Türkiye'de Makedonya ve Kosova göçmenlerinin diğer soydaşlara kıyasla eşit veya denk haklara sahip olmadıkları belirlenmiş ve bu bağlamda dezavantajlı konumda buldukları ortaya konulmuştur. Dezavantajlı olarak nitelendirilmiş olan bu gruplara yönelik, kendi STK'larının mevzuatta bulunan boşlukların doldurulmasında ve diğer soydaşların sahip olduğu hakların bu iki ülkeden gelenler için de talep edilmesi aşamasında daha etkili şekilde faaliyetlerini yürütmeleri beklenmektedir.

Anahtar sözcükler: göç, dezavantajlı gruplar, STK, soydaş, nüfus

JEL Kodu: F22, J15, Z10

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, tahir.gungordu@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yerel Yönetimler Programı, ibrahimakyol@comu.edu.tr

Turkey's Policies Concerning to Immigrants of Macedonia and Kosovo: The Role of NGOs on Consanguinity

Res. Asst. Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ¹

Asts. Prof. İbrahim Tanju AKYOL²

ABSTRACT:

Migration is a comprehensive phenomenon that has emerged with the history of humanity and has social, political and economic consequences. Humanity has been constantly relocating due to drought, famine, wars and the need for security resulting from them. It is a fact that Turkey is one of the countries most affected by migratory flows. Turkey has continuously opened its doors to these groups, due to not only the geographical position but also give close attention to coreligionists and cognates, has resulted in its participation in the migration processes. The migrations from the Balkans have a separate place among the other migrations towards Turkey. These migrations, which started in the 19th century, gained a distinct dimension with the Balkan Wars, continued with World Wars I-II and finally took the current situation with the dissolution of Yugoslavia. The objective of this research is to explain different legal norms which are binding for the Macedonian and Kosovo refugees, who are accepted as cognates, in Turkey and the practices of these norms and to make recommendations about the subject. The main starting point of this study is to reveal the roles and possible contributions of their non-governmental organizations in the process of achieving the rights of these migrant groups, which may be characterized as disadvantaged, although they are considered to be advantageous. In this context, in addition to the cognates from Greece and Bulgaria, the documents on the Ahiska and Uighur Turks, which were endowed with equal rights with these two groups, were examined and compared with Macedonia / Kosovo immigrants. As a result of the legislation, news and announcements examined in the research, it has been determined that immigrants from Macedonia and Kosovo do not have equal or equivalent rights compared to other cognates and they are found to be disadvantaged in this context. For these disadvantaged groups, it is expected from their NGOs that to be more effective in filling the gaps in the legislation and demand the equal rights with other cognates for those who come from these two countries.

Keywords: migration, disadvantaged groups, NGO, cognate, population

JEL Code: F22, J15, Z10

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Biga Economics and Administrative Sciences, Public Administration Department, tahir.gungordu@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale Social Sciences Vocational School, Local Governments Department, ibrahimakyol@comu.edu.tr

GİRİŞ

Dünyamız son yüzyılda büyük dönüşümler yaşamış ve bugünkü ulus devletlerle bezeli halini almıştır. Türkiye'yi en çok etkileyen dönüm noktalarını 93 Harbi, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı ve Doğu Bloku ülkelerinin çözülüşü olarak sıralamakta bir sakınca görünmemektedir. Son yıllarda ise 'küreselleşme' kavramıyla karşılanan değişimler, yeni kimliklerin ve bölünmüş kişiliklerin (Abadan-Unat, 2017: 6) ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Aslında bu olgular Türk toplumunun Türk - Rus Savaşları döneminden beri yüzleşmek zorunda kaldığı sorunlardır. 93 Harbi'nden beri Türkiye hem Balkanlardan, hem de Kafkasya - Orta Doğu hattından yoğun göçler almakta ve bu göçleri 'soydaş' kavramıyla beraber kolayca kabullenmektedir. Bu göçlerin bir kısmı mübadele anlaşmaları ile oluşturulmuşken, bir kısmı da serbest göçe tabi şekilde gerçekleşmiştir. Bu çalışmada anılan göçlerin arasına Almanya ile gerçekleşen işçi transferi iki nedenle dahil edilmemiştir: İlk olarak, Almanya'ya olan göç yalnızca bir dış göçtür, karşılıklılık durumu mevcut değildir. İkinci olarak ise, Almanya'ya göç bir işgücü mübadelesidir (Abadan-Unat, 2017: 7), ulus devlet oluşum süreçlerinden ziyade kapitalizmin o günkü koşulları ile ilgili bir gelişmedir.

Balkanlardan Türkiye'ye Göçler

Osmanlı İmparatorluğu henüz 19. yüzyılda göç sorunuyla yüzleşmeye başlamış fakat tüm zorluklarına rağmen gerçek bir liberal göç ve iskan politikası (Kale, 2015: 155) uygulamış, din, mezhep veya etnik köken gibi detayları göz ardı etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise, yine Türk soyundan olmayanlara da göç hakkı tanımakla birlikte, Türklerle biyolojik veya kültürel olarak bütünleşmiş olma şartı (Çavuşoğlu, 2006: 152) aranmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda görev önce Ticaret Nezareti'ne verilmiş (Yakut, 2017: 207) ve uygulama belediyelere -ve şehremaneti- bırakılmışsa da, 1860 yılında Muhacirin Komisyonu (Demirtaş, 2009: 216) ismi ile yalnızca göç ve iskanla ilgilenecek bir birim kurulmuştur. Bütünüyle göçe ilişkin bir kurumun faaliyete geçirilmiş olması bile durumun ciddiyetini kanıtlar niteliktedir. Bu komisyon 1911 yılında lağvedilmiş ve yerine İttihat Terakki Cemiyeti tarafından 1913 yılında Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi (Marttin, 2017: 247) isimli kurum oluşturulmuştur. Kurumun yöneticiliğini bir süre Süleyman Askeri Bey yapmış, Tunalı Hilmi Bey ise memur olarak çalışmıştır.

Her iki dönemde de bahsi geçen bu göçmenler yerleştikleri yerin niteliğine göre değişiklik gösteren sürelerde vergi ödemekten de muaf tutulmuş ve bu yolla hem göçmen korunmaya çalışılmış hem de tarımsal üretim arttırılma suretiyle ekonomik yön hesaba katılarak bir göç vizyonu ortaya konulmuştur.

Göçlerin Kronolojisi ve Hacimleri

Balkanlar'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçler genel olarak bölgedeki farklı etnik kökene sahip olan toplumların milliyetçilik akımı sebebiyle isyan etmesi ve çeşitli savaşlar nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu göçler dört farklı zaman kuşağına ayırılarak incelenebilmektedir. İlk kuşak, 1877-1878 yıllarında gerçekleşen aynı zamanda I. Meşrutiyet'in de sonunu getiren Türk-Rus Savaşı'dır. 1912-1913 yılları arasında yaşanan I. ve II. Balkan Savaşları da diğer önemli kuşağı meydana getirmektedir. Sırasıyla I. ve II. Dünya Savaşları da neden oldukları büyük göç hareketleri aracılığıyla üçüncü ve dördüncü kuşakları oluşturmaktadırlar.

Türk-Rus Savaşı -93 Harbi- dolayısıyla gerçekleşen ilk göçler, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'daki toprak kayıpları nedeniyle, Anadolu'ya yönelmiştir. Bu yıllarda gelen göçmenler -Doğu/Batı Trakya ve Makedonya ahalisi- kamplara doldurulmuş ve bu sayı 400 bini (Çavuşoğlu, 2007: 126) bulmuştur. Kocacık ise, yalnızca 1877-1900 arasında Balkanlar'dan 1 milyon kişinin Anadolu'ya göç ettiğini belirtmektedir (Kocacık, 1997: 138). Göçmenlerin büyük çoğunluğu, var olan nüfusun yaşamadığı devlet ve vakıf arazilerine yerleştirilmiştir. Ancak bu toprakların verimsiz olduğu bölgelerde, göçmenler yerlerinden tekrar göç ederek bir iç göç meydana getirmişlerdir.

1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan Savaşları sonrası ekonomik ve dini baskılar sebebiyle bu dönemde de Anadolu'ya göçler devam etmiştir. Bıyıklıoğlu (Bıyıklıoğlu, 1987: 92-93), 1913-1919 arası 440 bin göçmenin Anadolu'ya geçtiğini belirtmektedir. Kazgan'a göre (Kazgan, 1983: 1556), 93 Harbi ile başlayan süreçten Birinci Dünya Savaşı'na kadar Balkanlar'dan Anadolu'ya 1 milyon kişi göç etmiştir. 1923-1951 yılları arasında gerçekleşen göçler daha çok fert ve aile düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Tarih boyunca defalarca göçler ortaya çıkmış olmasına rağmen, büyük kitlesel göçler genel anlamda II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkarttığı (Abadan-Unat, 2017: 351) bir olgudur. Geray'a (Aktaran Çavuşoğlu, 2007: 133) göre, 1923-1960 yılları arasında Türkiye'ye gelenlerin sayısı 1.2 milyonu bulmuştur. 1951'e kadar fert ve aile düzeyinde gerçekleşen göçler, 1952-1967 yılları arasında kitlesel düzeye (Çavuşoğlu, 2007: 124) ulaşmış, 1968 yılı sonrası ise tekrar fert ve aile düzeyine düşmüştür.

Yugoslavya Hinterlandından Türkiye'ye Göçler

Sırp kuvvetlerinin 1912'de Makedonya ve Kosova'yı işgali ile birlikte ve burada yaşayan Türkler Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgede etkisini gösteren Sırp kuvvetleri Türklere karşı hem kıyım hem de asimilasyon (Çavuşoğlu, 2007: 131) politikaları yürütmüştür. Yugoslavya'dan Türkiye'ye ikinci göç dalgası ise 1924 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı - daha sonra adı Yugoslavya- uygulamaları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Üçüncü dalganın nedeni ise ekonomiktir, Yugoslavyalılar Büyük Buhran nedeniyle 1936-1937 yıllarında Türkiye'ye geçimlerini sağlayabilmek için göç etmişlerdir. Dördüncü ve son göç dalgası ise Makedonya'da Yücel, Kosova'da Genç Türkler¹, Bosna'da Genç Müslümanlar Teşkilatı üyelerinin idamları sonrası siyasi nedenle oluşmuştur (Bilgiseven, 1987: 60).

Yücel Hareketi'nin kuruluş tarihi ile ilgili olarak bir mutabakat -1941/1944- bulunmamaktadır. Bölgedeki Türk konsolosluklarının Dışişleri'ne gönderdikleri mektuplarda, böyle bir teşkilatlanmanın bulunmamasından Türk devletinin rahatsız olduğu (Sanlı, 2012: 37) anlaşılmış, bu gerçek de Türkiye ile Yücel Hareketi'nin bağlantı kurabilme ihtimalini arttırmıştır. 1943 yılında Türk konsolosluğu ile irtibat kurdukları kesindir. Yücelciler önce işgalci Alman birlikleriyle çatışmayı göze almış ancak Türkiye'nin uyarısıyla (Sanlı, 2012: 38) bu düşünceden geri adım atmışlardır. Dolayısıyla 'Almanlar'a yardım ve Türk ajanlığı' suçlamalarıyla idam edilen bu teşkilatın üyelerinin yüzleşmiş oldukları zorluklar bir anlamda da Türkiye Cumhuriyeti'yle koordinasyon içerisinde hareket etmesinden kaynaklanmıştır. Bu kararın alınmasında Stalin'in Balkanlar'ı Müslümanlar'dan temizlemek isteyeceği fikrinin de katkısı bulunmaktadır. Almanlar da bu düşüncenin yarattığı etkinin farkında olduklarından, Balkanlar'daki Müslümanlarla, doğal olarak Türklerle de iyi ilişkiler kurmaya çalışmışlardır. Yücelciler ilerleyen yıllarda İngiltere ve Amerika'nın bölgeye müdahalesi ile en azından Sovyet uydusu olmayan bir hükümet

¹ Makedonya'daki Yücel Hareketi'nin de Jön Türk benzetmesi ile tasvir edildiği göz önünde bulundurulduğunda ilginç bir isim seçimi gibi görünmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kurulacağını tahmin ederek bu yönde girişimlerde bulunmuş ancak Mareşal Tito'nun iktidara gelmesi ile öngörülerinde yanılarak hayati bir hata yapmışlardır. Daha sonra ise beklenen olmuş ve Yücel Hareketi'nin ileri gelenleri Türkiye'nin de engel olamaması sonucu daha önce de bahsedildiği üzere idam edilmiştir.

Geray'a (Aktaran Çavuşoğlu, 2007: 134) göre, 1923-1960 yılları arasında Yugoslavya-Makedonya'dan 269 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göçler, aralarında büyük benzerlikler bulunan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerle kolayca kıyaslanabilecek bir öneme sahip olmasına rağmen, basında hak ettiği değeri gördüğü söylenememektedir (Zaim, 1958: 435). 1953'te imzalanan Balkan Pakti'nden sonra Yugoslavya hem nüfus sayımında Türk etnik kökeninin de yazdırılabildiğinin önünü açmış (Çavuşoğlu, 2006: 162), hem de resmi olarak göçe² izin vermiştir. Rejimin istemediği bir unsur¹ olan Türkler aslında ideolojik homojenliğin sağlanabilmesi adına gözden çıkartılmıştır. Ayrıca 1944'teki Nazi işgaline Müslümanların pasif tutumu (Tekin, 2018: 251) hatta Schutzstaffel (SS) Handschar (Hançer) veya SS Skenderbeg birlikleri gibi oluşumlarla komünizm karşıtı mücadelede bulunmuş olmaları Yugoslavya'nın gözünde Müslümanları şüpheli bir pozisyona düşürmüştür. Ancak Yugoslavya hükümetinin bu göçler nedeniyle rejimin sahip olduğu prestijini sarsılması ihtimalini de aklından çıkartmadığı gözlemlenmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Bloku'nun çözülmesinden en çok etkilenen ülkelerden birisi şüphesiz Yugoslavya olmuştur. Çözülme ile birlikte Balkanlar kanlı etnik çatışmalarla anılır hale gelmiştir. Bu çatışmalar da doğal olarak büyük çapta göç hareketleri meydana getirmiştir. Avrupa ülkeleri ve dolayısıyla da Türkiye, bu süreçte göç alan ülke konumlarını devam ettirmişlerdir. 1992-1993 yılları arasında savaştan kaçan 10 bin Kosovalı Türkiye'ye yerleşmiştir. 1923-2000 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçenlerin sayısının 300-350 bin arası (Deniz, 2014: 199) olduğu tahmin edilmektedir.

Bugüne kadar, Yugoslavya ile Türkiye arasında göçmenlere ilişkin, 1933 Belgrad Muahedesi, 1933 Ankara İtilafnamesi -Agrer Anlaşması-, 1950 Ankara Protokolü, 1953 Serbest Göç Anlaşması ve 1956 Belgrad Protokolü imzalanmıştır. Yugoslavya'dan gelen göçler genelde serbest göçmen statüsünde tutulmuş ve bu nedenle Bulgaristan göçmenlerinin aksine hükümetten mali bir destek alamamışlardır (Zaim, 1958: 447). Zira İskân Kanunu 3. madde e fıkrasında açıkça belirtildiği üzere serbest göçmen henüz yurda girişinde 'devlet eliyle iskan edilmeyi istememe' şartıyla kabul edilmektedir. Serbest göçmenin aksine iskanlı göçmen devlet yardımından yararlandırılır ve belirli miktarda bir arazi göçmenin üzerine kaydedilir (Baklacioğlu, 2015: 195).

Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Kuramsal Analizi

Ülkeler göç konusunu ele alırken, insan sermayesi kavramını göz önünde bulundurmaktadırlar. Örneğin neo-klasik makro kurama göre vasıflı işçilerin göçü ile vasıfsız işçilerin göçü farklı nitelikler (Abadan-Unat, 2017: 54) barındırmaktadır. Bu nedenle Yugoslavyalılar da Türkiye'ye göç etmek isteyen vatandaşlarının köylü bir Müslüman olmasına veya şehirli/kasabalı bir Müslüman olmasına göre farklı bir perspektifle yaklaşmıştır. Zira köylü Müslümanlar Arnavut olsalar dahi kendilerini Türk (Çavuşoğlu, 2007: 138) saymışlar, şehirde yaşayan bir Müslüman ise Yugoslavya tarafından Arnavut (Zaim, 1958:

² 1950'de gayriresmi olarak göçlere göz yumulmaktaydı.

¹ Muhafazakar, dindar ve köylü oldukları için. Konu hakkında bkz: Sabahaddin Zaim, Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor, 1958.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

444) kabul edilmiştir. Arnavutluk ve Yugoslavya arasındaki ilişkiler Stalinizm tartışması yüzünden gerilediğinden, 1948 yılından itibaren Türklerle birlikte Arnavutlar da Türkiye'ye göçe zorlanmış (Tekin, 2018: 254) ve uygulamada aralarında bir fark kalmamıştır. Ancak yeni ekonomi kuramına göre hane halkları çeşitli riskleri azaltmak amacı ile de (Abadan-Unat, 2017: 56) uluslararası göç hareketliliği meydana getirebilmektelerdir. Bu nedenle, etnik veya dini bir risk altında yaşadığını hisseden Balkanlı Müslümanlar, mali durumdaki avantaj ya da dezavantajları tek değişken olarak hesaba katmamakta ve Yugoslavya'da daha iyi ekonomik koşullarda yaşama ihtimallerine rağmen göç etmeye meyilli olabilmektelerdir.

Dünya sistemi kuramına göre ise, ülkelerin kültürel bağlarla oluşturdukları hinterlandları bulunmaktadır. Bu bağlar genelde sömürgecilik ile açıklanan ilişkileri kapsamasına ve Türkiye'nin yer aldığı örnekte tam olarak yerine oturmamasına rağmen, Yugoslavya Müslümanları söz konusu olduğunda kuram anlamlı çıktılar barındırmaktadır. Zira Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçü ekonomik nedenlerle açıklamak zor gözükmektedir. Bu göç türü daha çok, geçmişte kurulmuş olan kültürel, idari, finans, ulaşım ve iletişimden oluşan (Abadan, 2017: 63) bağlarla ilgilidir.

İlişkiler ağı kuramı ise durumu soydaşlık vb. bağlar üzerinden açıklamaya çalıştığından, büyük anlam ifade etmektedir. Kurama göre, ortak köken, soydaşlık, akrabalık ve dostluk (Abadan, 2017: 64) gibi bağlar uluslararası göçü özendiren öğelerdir. Zira bu tür bağlar gidilen ülkede iş bulma ve yardımlaşma gibi ekstra avantajlar meydana getirmektedir. Kimi ülkelerin mevzuatlarında yer alan, göç başvurusu için ülke içinde akrabalarının bulunması koşulu da bu türden göçlerin gerçekleşebilmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin bugün yürürlükte olan 2006 tarihli 5543 sayılı İskan Kanunu'nun 5. ve 6. maddeleri, bir göçmenin kabulüne ilişkin 'birinci veya ikinci dereceden bir yakınının' referansını (İskân Kanunu, 2006: 9932) gerekli - en azından kolaylaştırıcı- şartlar arasında saymıştır. Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen ilk göçlerin küçük miktarlarda oluşunu Zaim (Zaim, 1958: 445) bu şartın varlığına dayandırmıştır.

Kümülatif nedensellik kuramı ise Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç bağlamında dolaylı bir katkı yapabilmektedir. Kurama göre, göçün etkili olmasının nedenlerinden biri bazı işlerin temel etnik unsurdan olan vatandaşlar arasında ikincil olarak değerlendirilmeye başlaması ve yerel halk tarafından yapılmak istenmemesidir (Abadan-Unat, 2017: 69). Yugoslavya sosyalist bir modele geçtiği 1946 yılı sonrası sanayi ağırlıklı bir vizyona geçiş yapmış ve tarımsal faaliyetler ikincil duruma düşmüştür. Bu nedenle tarım benzeri faaliyetler Türk/Müslüman ahali üzerine yıkılmıştır veya Türk/Müslüman ahalinin okulları sisteme göre revize edilerek niteliksiz işçi olarak kalmaları sağlanmıştır. Yugoslavya'daki uygulamalarda bir Müslüman şehirli/kasabalı niteliklerine sahipse Arnavut olarak kabul edilmekteyken, aksi şekilde Müslüman'ın köylü olması durumunda ise Türk olduğuna dair bir algı meydana gelmektedir. Sonuçta ise Türk/Müslüman Yugoslavya vatandaşları da maruz kalmış oldukları 'öteki' muamelesi sonrası Türkiye'ye göçe daha sıcak bakmaya başlamışlardır. 21. yüzyılda başka ülkelere göç eden insanların büyük çoğunluğu doğdukları ülkede 'dışlandıkları' algısına (Abadan-Unat, 2017: 334) sahiplerdir. Ancak bu dışlanma hissi göç ettikleri ülkede de devam etmekte, göçmenler ile vatandaşlar arasında bir çatışma meydana gelmektedir.

Göçmenlik Ve Soydaşlığın Hukuki Arka Planı

Tarihsel süreç içerisinde pek çok toplum gerek ekonomik ve siyasi gerekse de toplumsal nedenlerden dolayı göç hareketlerinin içinde bulunmuşlardır. Toplumları yer değiştirmeye iten sebepler her toplumun kendi iç faktörleri ekseninde şekillense de netice itibarıyla mülteci veya sığınmacı konumuna geldikleri bir gerçektir. Genel olarak göçmen olarak nitelendirilebileceğimiz bu gruplar hakkında ulusal ve uluslararası alanda çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir.

Türkiye, yabancı hareketliliğinden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'ye 19. yüzyılda başlayan, tarihsel süreç içerisinde Balkan Savaşları, I. ve II. Dünya Savaşları neticesinde devam eden göç hareketlerinin yanında, 1980'li yıllarda başlayan ve devam eden İran-İrak Savaşı, Yugoslavya'nın dağılması, Bulgaristan'dan sınır dışı edilmeler, Körfez Krizi, Kosova'daki olaylar ve Ahıska Türklerinin sürgün edilmesi gibi toplumsal ve siyasi olaylar dönem içerisinde Türkiye'ye 1 milyon civarında bir insanın kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2005b: 36-37). İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı bu raporda Çin'in Sincan eyaletinde gerçekleşen Uygur Türkleri ile ilgili olaylardan bahsetmemesi ise dikkat çekmektedir. İlerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, Türkiye Cumhuriyeti Uygur Türklerine de belirli konularda diğer soydaşlarla eşit mesafede yaklaşmamaktadır.

Türkiye'nin Tarafı Olduğu Uluslararası Göç Anlaşmaları

Sığınma hakkının hukuki alt yapısını 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi oluşturmaktadır. 1951 yılında mülteciler ile ilgili önemli düzenlemelerin yapıldığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi imzalanmıştır. 1967 yılına gelindiğinde ise sığınma hakkı yeni bir boyut kazanmış, Cenevre Sözleşmesi'nin zaman ve mekan kısıtlamaları Ek Protokol ile kaldırılmıştır. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olduğu 1961 yılından itibaren Avrupa'dan kendisine gelen kişileri mülteci olarak kabul etmektedir. Bunun yanında diğer bölgelerden gelen yabancılara ise sığınmacı statüsü vermektedir.

Türkiye, göçmenleri çeşitli açılardan tasnif etme yoluna gitmiştir. Fakat Türkiye'nin yapmış olduğu sınıflandırma soydaşlık anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. 1934 yılında 2510 sayılı İskan Kanunu göçmen, serbest göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen şeklinde farklı tasniflerde bulunmuş, bu kanun 2006 yılında yapılan değişiklikler ile 5543 sayılı İskan Kanunu halini almıştır. Bunun yanında, İskan Kanunu kapsamına girmeyen yabancılar ile ilgili olarak 1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Kanunu, 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile müşterek şekilde uygulanmıştır (Göç İdaresi, 2017a: 133).

Türkiye'nin Soydaşlık Hukuku Çerçevesi

Soydaşlık uygulaması ilk olarak 1926 tarihli 885 sayılı İskân Kanunu'yla, daha sonra 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu'yla düzenleyici işleme tabi tutulmuş ardından 2006 Tarihli 5543 Sayılı İskân Kanunu uyarınca değiştirilerek yürürlükte kalmıştır. Kanun uyarınca gelenler önce mülteci daha sonra ise göçmen (Buran, 2017: 111) olarak tanımlanmışlardır.

Türkiye göç alma durumuyla karşı karşıya kaldığında bir ulus devletten beklenecek şekilde Türk adı ve bilinci altında bütünleşebilecek kesimleri (Çavuşoğlu, 2006: 154) 'soydaş' saymış ve topraklarına kabul

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

etmiştir. Bu yüzden göçmenlerin dini ve etnik kökenleri dolaylı yoldan etkili olmuş ancak tek şart olarak uygulanmamıştır. Yalnızca, kültür olarak bağlı olanların, anarşist, casus ve göçebe çingene olmaması şartı aranmıştır (Baklacioğlu, 2015: 196).

İskân Kanunu'nun 7. maddesine göre Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tespiti Cumhurbaşkanı kararı ile yapılabilmektedir. Göçmen, yurda kabulünden sonra iki yıl 'göçmen belgesi' ile ikamet etmekte, süre sonunda yine Cumhurbaşkanı kararı ile vatandaşlığa kabul edilebilmektedir. Kanununun 1. ve 5. geçici maddelerinde Bulgaristan'dan gelen zorunlu göçe dair TOKİ'nin görevlendirilebileceği belirtilmişken, diğer soydaşlarla ilgili bir ibare bulunmamaktadır.

6458 sayılı kanuna dayanarak 2013 yılında kurulan İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göçle ilgili işlerden sorumlu bulunmakla birlikte, soydaşlarla ilgili işleri yürütmekle görevlendirilmiş birim, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'dır. Başkanlık mavi kart gibi uygulamalarla çifte vatandaşlıktan yararlanamayıp Türk vatandaşlığından çıkmak zorunda olanlara kolaylıklar sağlamaktayken, aynı zamanda göçmenler ile ilgili işleri de yürütmektedir. Başkanlığın 2018 Faaliyet Raporu'nda Balkanlara yönelik çalışmalar özel bir alt başlık altında belirtilmiştir. Örneğin, Osmanlı Medeniyeti Kitabı Arnavutça'ya çevrilmiş ve Türkiye, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya'dan akademisyenlerin katılımıyla bir sempozyum düzenlenmiştir. Kitabın gerekçesi ise ortak tarihi mirasımızın kardeş topluluk dillerine çevrilmesi (YTB, 2019a: 50) olarak açıklanmıştır. Ek olarak 2018 Aralık ayında Makedonya'da faaliyet gösteren Türk siyasi partileri ve STK'lar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise, harcanan mali kaynağın ülkeler arası dağılımında ise Balkanlar başlığında toplanan devletlerden Makedonya'ya 882 bin Türk Lirası, Kosova'ya 138 bin Türk Lirası mali destek yapıldığı (YTB, 2019a: 58) belirtilmiştir. Bu kaynakların aktarılması da Türkiye'nin bölgeye ilgisini kaybetmediğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir görünmektedir.

21. yüzyılda kitlesel göçler büyük oranda durmuş ve bireysel başvurular ile ikamet izni alınarak süreç devam ettirilmektedir. İkamet izinleri, pasaportların geçerlilik süresinden 60 gün daha kısa olacak (Göç İdaresi, 2017a: 37) şekilde verilmekte, izin belgesinde ise kalış amacı belirtilmektedir. İzinler 6458 Sayılı 2013 Tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında verilmekte ve kanununun 22. maddesinde altı ayrı ikamet izin belgesi türü sayılmaktadır. Bu türler (YUKK, 2013: 12025); kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni, insani ikamet izni ve insan ticareti mağduru ikamet izni olarak sıralanmaktadır.

Son ulusal göç raporunun yayınlandığı 2016 yılındaki rakamlar temel alındığında, 2005 yılından itibaren Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancıların sayısı 3.2 milyon (Göç İdaresi, 2017a: 38) olarak açıklanmıştır. 2016 yılına ikamet izni ile Türkiye'de bulunan yabancıların, hangi devletin vatandaşı olduklarına dair yapılan sıralamada ilk on ülke içerisinde herhangi bir Balkan ülkesi bulunmamaktadır. 2016 yılında ikamet izni ile Türkiye'de bulunan 461 bin kişinin içerisindeki 61 bin kişi öğrenci ikamet izni (Göç İdaresi, 2017a: 40) ile bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC arasında imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşma" ile, KKTC vatandaşlarına beş yıllık kısa dönem ikamet izni verilebileceğine hükmedilmiştir. Türkiye'de soydaş hukuku vizyonuna rağmen aşağıda detaylıca anlatılmış olduğu üzere, uygulamada farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Ahıska, Uygur, Bulgaristan ve Batı Trakya (Yunanistan) Türklerine görece kolay

uzun dönem ikamet izni veren bir hak bulunmaktayken, Makedonya ve Kosova'dan gelen göçmenlerin benzer bir hakları bulunmamaktadır.

Soydaşlara İlişkin İkamet Uygulamaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin ikamet izni uygulamaları 2013 tarihli 6458 sayılı Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda düzenlenen maddeler aracılığıyla yürütülmektedir. Kanunda, bir önceki başlıkta bahsedildiği üzere altı çeşit ikamet izni türü belirlenmiş ancak uygulamada soydaşlara insani ikamet verilerek, uzun dönemli ikamet seçeneği kullanılmamıştır. Soydaşlara, bir yabancıya göre ikamet izni alışı süreçlerinde daha az maliyet üstlenmeleri gibi avantajlar sağlanmakla yetinilmiş, 2017 yılındaki 1 numaralı genelge yayınlanana kadar bu durum devam etmiştir.

2017 tarihli 1 numaralı genelge ile, insani ikamet alabilmek için Bulgaristan, Ahıska, Uygur, Batı Trakya (Yunanistan), Afgan veya Çeçen uyruklarından (İçişleri Bakanlığı, 2017f: 1) birine sahip olma şartı aranmış, dolayısıyla eski Yugoslavya hinterlandı, kapsam dışı bırakılmıştır. Aynı genelge ile, İçişleri Bakanlığı'nın sorumluluğu olur vermek ile sınırlandırılıp, işlemlerin valilik onayları üzerinden yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Diğer ikamet izni türlerinde aranan, başvuran kişinin sağlık sigortasının bulunması şartı, insani ikamet izni uygulamasında aranmamıştır. Son olarak ise, düşülen bir ek madde ile insani ikamet izninin son seçenek olarak kullanılması önerilmiş, 2, 3 ve 4 numaralı genelgeler ile de soydaşlar için uzun dönem ikamet izni uygulamaya teşvik edilmiştir.

Uzun dönem ikamet izni ile Türkiye'de bulunan yabancılar askerlikten muaf tutulmakta, seçme ve seçilme hakkına sahip olamamakta ve kamu görevlisi sıfatı üstlenmemektedirler. Ayrıca bu kişilerin sahip oldukları haklar Cumhurbaşkanı kararı ile kısıtlanabilmektedir. Adı geçen soydaş grupları dışında kalan yabancılar, uzun dönem ikamet izni için başvurabilmekte ancak görece daha zor koşulları sağlamaları gerekmele beraber kurumların inisiyatifine bırakılmış sürelerde tahkikata maruz kalabilmektedirler. Sonraki başlıklarda derinlemesine açıklanmış olan soydaşlar için hak kazanımını kolaylaştırıcı koşulların aksine, bir yabancı Türkiye'de uzun dönem ikamet izni alabilmesi için sekiz yılını Türkiye sınırları içinde geçirmiş olması, son üç yıl içinde hiç sosyal yardım almamış olması, kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak düzenli bir gelire sahip olması ve geçerli bir sağlık sigortasının bulunması gerekmektedir. 2, 3 ve 4 numaralı genelgelere dayanarak uygulanan hükümler gereği, bir soydaşın yalnızca soydaş olduğunu kanıtlaması, tüm bu şartlardan muaf tutulmasını beraberinde getirmiş ancak soydaş olmasına rağmen genelge kapsamında sayılmamış uyruklardan olan soydaşlar bu hakları elde edememişlerdir.

Soydaş olarak uzun dönem ikamet izni ile Türkiye'de bulunma hakkı Yunanistan (Batı Trakya ve İskat¹), Bulgaristan, Ahıska ve Uygur Türklerine tanınmış, Eski Yugoslavya hinterlandındaki soydaşlar insani ikamet iznindeki ayırmadan sonra uzun dönem ikamet iznindeki ayırım ile bir kez daha kapsam dışı bırakılmıştır. Bir yabancı ve genelgelere sayılmadığı için Eski Yugoslavya hinterlandından gelen göçmenin, tahkikat süresi idarenin inisiyatifine bırakılmışken; Yunanistan, Bulgaristan ve Ahıska Türklerinin tahkikat süreleri beş yıl olarak saptanmıştır. Bu noktada bir farklılık da Uygur Türklerine uygulanmış ve tahkikat süreleri iki yıl olarak belirlenmiştir.

Ahıska, Uygur, Bulgaristan ve Batı Trakya Göçmenlerinin Geçmişi ve Güncel Durumu

¹ Vatansız. Soydaşlar söz konusu olduğunda Türkiye Cumhuriyeti bir hakaret içermemesi adına, İskat terimini kullanmayı tercih etmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çeşitli genelgeler ile, Ahıska, Yunanistan (Batı Trakya), Bulgaristan (Göç İdaresi, 2017e) ve Uygur Türklerine özel (Antalya İl Göç İdaresi, 2019) uzun dönemli ikamet izinleri öngörmektedir. 6458 sayılı 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na dayanarak hazırlanan düzenlemelerde, her bir grup için farklı kabul şartları belirlenmiştir. Kanunun 43. maddesinin 2. Fıkrası uzun dönem ikamet izninin şartlarını düzenlemektedir (Göç İdaresi, 2017b; 2017c ; 2017d: 2): İllerde valinin ya da valinin görevlendireceği bir yardımcısının başkanlığında, ildeki müdürlüklerin görevlendirileceği temsilcilerden meydana getirilen Tayin ve Tespit Komisyonları, başvuran kişinin gerekli soydaş niteliklerine sahip olduğuna dair kararı vermekle yükümlüdür. Bir sonraki aşamada Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından gerekli araştırmalar yapılmakta ve ilgili valiliğe görüş bildirilmektedir. Eğer başvuran kişinin geldiği ülke Apostille Anlaşması'na tarafsız, ülkesinden Türk uyruğunda olduğunu kanıtlayabilen bir belge getirmesi yeterli olmaktadır. Apostille Anlaşması'na taraf olmayan ülkelere gelen başvurularda ise, kişi geldiği ülkenin konsolosluk veya büyükelçilik kurumundan uyruğunu gösteren bir belge temin ederek Dışişleri Bakanlığı'na veya valiliklere onaylatarak işlemi tamamlayabilmektedir.

Bahsi geçen maddeler Ahıska, Bulgaristan ve Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri için geçerli kabul edilmiştir. Bu maddeler Uygur Türkleri için de geçerli olmakla birlikte, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yabancılar Dairesi Başkanlığı'nın Uygur Türklerine özel gönderdiği 2017/4 numaralı genelgede uzun dönem ikamet izinleri ile ilgili maddeler düzenlenirken Apostille Anlaşması'nın bahsi geçmemekte, yalnızca komisyon kurulmasına dair bölüm (Göç İdaresi, 2017d: 2) belirtilmektedir. Bu noktada yer alan farklılığın nedeni Çin Halk Cumhuriyeti'nin Apostille Anlaşması'na taraf olmaması (İçişleri Bakanlığı, 2005a: 2) ile ilgilidir.

Bir yabancıya soydaş olduğunu kanıtlayabilmesi için, ilk olarak yönetmeliğin öngördüğü tarih olan 01.01.2017'den önce soydaşlık niteliğiyle Türkiye'den ikamet izni talep etmiş olması şartı aranmaktadır. Bu şartın sağlanamaması durumunda, yine aynı tarihten önce Türkiye'de bulunmuş olmak koşulu devreye girmektedir. Bulgaristan'dan gelen başvurularda Doğum Belgesi (Akt Za Rajdane), Yunanistan'dan gelen başvurularda Etabli Belgesi, Ahıska Türkleri için Sürgün Belgesi ve Uygur Türkleri için de Çin kimliği yeterli olmaktadır.

Makedonya ve Kosova Göçmenlerinin Geçmişi ve Güncel Durumu

Göçmen politikaları konusunda ev sahibi ülkelerin tutumları dikkat çekici olabilmektedir. Ülkeler, gelen göçmenlerin toplumsal ve siyasal değişiklik taleplerinin olabileceğinden korkarak (Abadan-Unat, 2017: 342), bu grupları birer sorun potansiyeli olarak görebilmektedir. Örneğin Yugoslavya, göç etmelerine izin verdiği Türklerin¹ mal varlıklarına çeşitli yollarla el koyarak kötü maddi şartlara sahip bir şekilde Türkiye'ye gitmelerini sağlayarak Türk ekonomisine bir yük olmasını (Zaim, 1958: 436) istemiş ve Türkiye'de bu göçmenlerin ekonomik alt tabakayı meydana getirerek bir sınıf siyaseti gütmelerini ummuştur (Zaim, 1958: 448). Yugoslavya vatandaşı Türk asıllı Komünist Parti üyeleri de Türkiye'ye göç için başvurmuş ve bunu Yugoslavya makamlarına 'ailevi sebepler' (Tekin, 2018: 256) olarak açıklamışlardır. Bu anlamda, Türk sınır görevlilerinin gelenlere kötü muamele ettiğini (Tekin, 2018: 256) Yugoslavya büyükelçisinin Belgrad'a bildirilmiş olması, Türkiye'deki algıyı göstermesi açısından ilginç bir

¹ Müslüman olmalarına rağmen, Yugoslavya tarafından Boşnakların göçüne etnik kökenleri nedeniyle izin verilmemiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

örneği meydana getirmektedir. Halbuki bölge insanının başı sıkıştığında ilk umudu hep Türkiye (Oran, 1993b: 146) olmaktadır.

İlk dönemlerde Türkiye, Yugoslavya'dan gelen göçmenler arasında davet mektubuna sahip olanları muhacir, davet mektubuna sahip olmayanları ise mülteci olarak kabul etmiştir (Baklacioğlu, 2015: 196). Muhacirlerle Sağlık Bakanlığı ilgilenirken, mültecilerle Dışişleri Bakanlığı ilgilenmektedir ki bu durum mültecilerle ilgili bir güvenlik kaygısı olduğu fikrini güçlendirmektedir. Sonraki süreçte Cenevre Sözleşmesi gereği mültecilik kavramı yeniden tanımlandığında, Balkanlar'dan gelen soydaşlara göçmen terimi uygun görülmüştür.

1991'de YÖK ilk kez Makedonya Türklerine kontenjan ayırmış ve eğitim alanında geri bırakılan bu azınlığa yüksek öğretim şansı sunmuştur. Oran'ın (Oran, 1993b: 135) aktardığı bilgilere göre, Makedonya Türklerinin bu konudaki argümanı diğer Dış Türkler gibi 'bir Azeri, bir Özbek, bir Kazak' kadar sıcak karşılanmak, en azından o dış Türklerle eşit muamele görmektir. Türkiye, Balkan Türklerine gerektiği kadar ilgi göstermemiş, yalnızca göç zamanlarında (Bilgiç & Bilgiç, 2012: 50) geçmiş ilişkilerin sıcaklığını hatırlatan tavırlar sergilemiştir. Türkiye'nin net tavır koyduğu ilk siyasal olay, Sırlara karşı gerçekleşen 1999 NATO Müdahalesi'dir. Türkiye'nin desteği müdahale sonrasındaki Kosova Gücü askeri planında da aktif olarak devam etmiştir.

Geçmiş yıllarda Yücel Hareketi'nin yalnız bırakılması gibi bugün de bölgeden gelen göçmenlere yeterli ilgi gösterilmemektedir. Oran (Oran, 1993b: 146), bizzat bölgeyi gezerek yaptığı çalışmasında Kosovalı göçmenlerin ilk isteklerinden birinin 'çifte vatandaşlık' olduğunu belirtmiştir. Bir önceki başlıkta bahsedilen uzun dönemli ikamet verilmesine dair istisnai soydaş hakları, ilginç şekilde Makedonya ve Kosova Türkleri için öngörülmemiştir. Yugoslavya hinterlandından gelen kişiler ancak standart bir yabancı muamelesi görerek gerekli izinleri alabilmekteledir.

Yugoslavya Hinterlandı Göçmenlerinin Sivil Toplum Kuruluşları

Yugoslavya hinterlandından gelen göçmenlerden kimileri doğdukları ülkelere geri dönmüşlerse de büyük bir kısmı Türkiye'de yerleşerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Türkiye'de yaşayan göçmenler zamanla sivil toplumda da görünür olmaya ve inisiyatif almaya başlamışlardır. Türkiye'de ikamet eden Makedonya ve Kosova göçmenleri çeşitli Balkan derneklerinin yanında doğrudan doğruya kendi derneklerini de kurabilmişlerdir¹.

---

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: "https://www.siviltoplum.gov.tr".

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 1. Makedonya ve Kosova Göçmenlerine Ait Dernekler

Şehir	STK Bilgileri	Toplam
Adana	Balkan Boşnak Türkleri Kültür ve Dostluk Derneği	3
	Bosna Kardeşlik Yardımlaşma ve Kültür Derneği	
	Çevretepe Köyü Arnavutlar Kültür ve Dayanışma Derneği	
Aydın	Aydın Boşnakları Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	3
	Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Çeştepe Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
Balıkesir	Burhaniye Karadağ (Montenegro) Göçmenleri Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği	1
Bursa	Arnavutlar Kültür Derneği	12
	Aydede Üsküplüler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	
	Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Bursa Bosna Derneği	
	Bosna Sancak Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği	
	Genç Üsküplüler Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Kırçovalılar Sosyal Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği	
	Kosova Üsküp Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Kosova ve Havalisi Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği	
	Kumanova Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Mamuşa Türkleri Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği	
Üsküp Sırnivir Köyü Türkleri Sosyal Dayanışma Derneği		
Çanakkale	Biga Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği	1
Edirne	Keşan Kosovalılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği	1
İstanbul	Arnavut Kardeşliği Kültür ve Dayanışma Derneği	11
	Batı Makedonya Türkleri Dayanışma Eğitim ve Kültür Derneği	
	Bayrampaşa Manastırlılar Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği	
	Esenler Doğu Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Karadağ Montenegro Göçmenleri Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği	
	Kosova Gilanlilar Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Kosova Prizrenliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği	
	Kosovalılar Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Manastır Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Üsküp Brezalılar Kültür ve Sosyal Dayanışma Derneği	
Üsküp Güreler Kültür ve Yardımlaşma Derneği		
İzmir	Biz Varız Makedonya Göçmenleri Kültür Dayanışma ve Hizmet Derneği	21
	Bosna Sancak Kültür ve Yardımlaşma Derneği	
	Boşnaklar Ali Hoca'yı Sevenler Derneği	
	Çakmaklı Bosna Hersek Kültür ve Yardımlaşma Derneği	
	Çameria Arnavutları Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Ege Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Halilbeyli Bosna Hersek Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği	
	Balkan Boşnak Kültürü Dostluk Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	
	Gültepe Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Makedonya Göçmenleri Kültürünü Yaşatma ve Dayanışma Derneği	
	Sancak Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Karşıyaka Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Kosova Rumeli Kültür Sanat ve Turizm Derneği	
	Makedonya Debre Kültür Yardımlaşma Derneği	
	Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Makedonya Stratejik Araştırmalar Derneği	
	Makedonyalı Göçmenleri Birleştirme Dayanışma ve Kültür Derneği	
Ödemiş Balkan Kültürü Dostluk Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği		
Urla Bosna Sancak Karadağ Kültür ve Yardımlaşma Derneği		
Urla Kosovalılar Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği		
Yenikent Makedonya Göçmenleri Kültür Folklor ve Dayanışma Derneği		
Kocaeli	Makedonya Göçmenleri Kültür ve Yaşatma Derneği	1
Kütahya	Çayca Köyü Bosna Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği	1
Manisa	Turgutlu Makedonya Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği	4
	Salihli Kosovalılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği	
	Salihli Makedonya Avrupa Rumeli Türkleri Kültürü Çevre Sağlık Turizmi Eğitim Sosyal Dayanışma ve Kalkınma Derneği	
Sakarya	Turgutlu Manisa Bosna Hersek Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği	7
	Bosna Hersekiler Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Sakarya Arnavutları Kültür ve Dayanışma Derneği	
	Kırçovalılar Sosyal Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği	
	Sakarya Kosovalılar Kültür ve Dayanışma Derneği	
Makedonya Türkleri ve Kınalı Göçmenleri Kültür Eğitim Sağlık Spor ve Dayanışma Derneği		

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

	Makedonya ve Tüm Göçmenler Kültür Sosyal Eğitim Araştırma Dayanışma ve Spor Kulübü Derneği	
	Öz Kosovalılar Kültür ve Dayanışma Derneği	
Samsun	Bafra Kosovalılar Kültür ve Dayanışma Derneği	1
Tekirdağ	Makedonyalılar Derneği	1
Yalova	Arnavut Kültürü Derneği	2
	Rumeli Türkleri ve Arnavut Kültürü Derneği	

Adana şehri bu konuda beklentilerin üzerine çıkıp üç ayrı derneğe ev sahipliği yapmaktayken, Balıkesir şehri ilginç şekilde bir derneği barındırmaktadır. Aydın'da ise üç adet Eski Yugoslavya bağlantılı dernek bulunmaktadır. Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Bursa şehrinde on iki adet Eski Yugoslavya bağlantılı dernek bulunmaktadır, Balkanlı göçmen nüfusun yoğun olarak yerleştiği diğer iki şehir olan Çanakkale ve Edirne'de şaşırtıcı şekilde birer ilgili dernek bulunmaktadır. İstanbul'da ise, on bir adet Eski Yugoslavya bağlantılı dernek bulunmaktadır. Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı büyükşehirlerden bir diğeri olan İzmir'de ise yirmi bir adet ilgili dernek bulunmaktadır. Kocaeli ve Kütahya şehirlerinde birer adet ilgili dernek bulunmaktayken, bu sayı Manisa'da dörde ulaşmaktadır. Sakarya'da ise yedi adet Eski Yugoslavya bağlantılı dernek bulunmaktadır. Samsun'da ve Tekirdağ'da yine şaşırtıcı şekilde birer adet, Yalova'da iki adet Eski Yugoslavya bağlantılı dernek bulunmaktadır.

Sonuç olarak tüm Türkiye'de Makedonya ve Kosova göçmenleri ile ilgili faaliyet gösteren 70 adet dernek (Sivil Toplumla İlişkiler, 2019b) bulunmaktadır. Ülke çapında Dış Türkler ile ilgilenen dernek sayısı ise 657'dir, ki bu da Dış Türklerle ilgili olarak kurulan derneklerin yalnızca onda birinin Makedonya ve Kosova göçmenleriyle bağlantılı olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. 2019 yılında Türkiye'de 118 bin 555 faal dernek bulunduğu hesaba katıldığında, bu rakamların toplam dernek sayısı içinde ne kadar küçük oranlara sahip olduğu anlaşılabilir.

Bunun yanında Türkiye, merkezi Makedonya ve Kosova'da olan kimi STK'ların kendi toprakları içerisinde de faaliyette bulunmalarına izin vermektedir. Doğrudan doğruya merkezi Makedonya'da bulunan Türk Öğretmenler Derneği ile Üsküp Eğitim ve Kültür Vakfı 2015'ten beri ve merkezi Kosova'da bulunan Türk Öğretmenler Derneği 2008'den beri, son olarak ise merkezi Bosna Hersek olan Eğitimi Geliştirme Vakfı 2011'den beri yabancı STK'lar olarak Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmektedirler (Sivil Toplumla İlişkiler, 2019a: 2-3). Yine Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da programlarında kardeş topluluklara yönelik sivil toplum faaliyetlerini destekleme yolunda çabalarının olduğunu belirtmektedir. İlgili toplulukların sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin geliştirilmesi ile temel haklarının savunulması noktasında yayın çalışmalarının desteklenmesi, programlarında açık şekilde ortaya konulmuştur (YTB, 2019b).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm bu karşılaştırma göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin soydaşlara dair politikalarının göçmenlerin geldikleri ülkeler üzerinden farklılaşmasının temelde üç farklı nedeni olabileceği görüşü ağır basmaktadır. Bunlar; siyasi görüş temelli neden, soydaşlar arasındaki uyum kapasitesinin farklılığına dair neden ve soydaşların Türkiye'deki STK'larının etkinlik derecesine göre değişen neden olarak sayılabilmektedir. Siyasi görüş temelli neden, Yugoslavya'dan gelen soydaşların Marksist bir rejim ihracına ön ayak olabileme ihtimalleri göz önüne bulundurularak ortaya çıkarılmaktadır. Bu noktada şu soru sorulabilecektir; bir Bulgaristan göçmeninin Jirkov'a karşı olan duyguları ile, bir eski Yugoslavya göçmeninin Tito'ya karşı olan duyguları birbirine benzemekte midir? Ya da bilerek

yoksullaştırılıp Türkiye'ye gönderilen soydaşlar, sosyalist bir rejimde aldıkları ideolojik eğitim nedeniyle, sınıf faaliyetine yatkın olabilirler mi? İşte bu çalışma, bahsi geçen soruların ardına düşülmesi gereğini ortaya çıkartmış gözükmektedir.

İkinci neden değerlendirildiğinde ise, sadece Balkanlar'dan gelen soydaşlar arasında bile kültürel bir homojenlik olduğundan kolayca söz edilebilir mi? Söz gelimi, bir Yunanistan göçmeni ile Yugoslavya göçmeni arasında Türk kültürüne hakimiyet açısından bir fark söz konusu mudur? Yugoslavya göçmenlerinin anıları incelendiğinde, Türkiye'ye ilk adım attıklarında kendilerine verilen kahvaltıcı hakaret saydıklarını görürüz. Örneğin Türkiye'de milletvekilliği de yapmış bir göçmen olan Kemal Vatan'ın (Vatan, 2017: 134) kaleme aldığı anılarında, zeytin ve çayın Yugoslavya göçmenleri tarafından 'ilginç' karşılandığı fark edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında bir Yunanistan göçmeninin zeytini bilmediğini varsayabilir miyiz? Yugoslavya göçmenleri Türk kültürüne -en azından zannettiğimiz kadar yakın olmayabilir ve bu durumun da entegre olmalarındaki başarı düzeyini etkilediği düşünülebilir. Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'ne göçmenlik başvurusunda bulunan kimi Arnavutların kurulan tespit komisyonlarında Türk kültürüne sahip olmak bağlamında başarısız oldukları (Çavuşoğlu, 2006: 70) bilgisine erişilebilmektedir.

Son olarak ve belki de en önemlisi, Türkiye'de Makedonya ve Kosova göçmenlerinin diğerlerine kıyasla daha az hak sahibi olmasını, STK'larının sayıca eksikliğine veya etkisizliğine bağlamak mantıklı görünmektedir. Türkiye'de STK'lar uzun yıllar boyunca toplumsal gelişmelerin içinde kendilerine yer edinemedişlerdir. Bu noktada 1990'lı yıllar STK'lar için önemli dönüm noktalarından birini oluşturmuş, Bosna ve Kosova'da patlak veren kriz ortamı STK'ların toplum içerisinde daha aktif olarak yer almasına neden olmuştur. 21. yy'da STK'ların göç yönetimi konusunda halen daha istenilen düzeyde olmadığı söylenebilmektedir. Göç yönetiminin önemli paydaşları olan merkezi yönetim, özel sektör, yerel yönetim kuruluşları ile STK'ların süreci yönetim ekseninde yürütemedikleri görülmekte, aktörler arasında yeterli düzeyde koordinasyon sağlanamamaktadır. Bu noktada STK'ların diğer aktörleri harekete geçirici faaliyetlerde bulunmaları gerekmektedir. Ancak, gönüllülük esasına dayalı olarak çalışan STK'ların ekonomik olarak kendilerine yetemediklerini ve göç yönetim sürecinde devlet tarafından desteklenmeleri gerektiğini de belirtmek gerekmektedir.

Dernekler Yönetmeliği'nin 'federasyon kurma başvuruları ve istenilecek belgeler' başlıklı 9. maddesi 'federasyonlar kuruluş amaçları aynı olan en az beş derneğin bir araya gelmesi ile kurulurlar' ifadesi ile (Dernekler Yönetmeliği, 2005) federasyonun kurulabilmesi için istenilen temel kriteri net bir şekilde ortaya koymuştur. Makedonya ve Kosova göçmenlerinin dernekleri yukarıda da belirtildiği üzere 70 ayrı dernek ile temel kriteri niceliksel anlamda sağlamaktadır¹. Bu noktada STK'ların taleplerinin karar vericilere daha kolay ulaştırılması için federasyon oluşturmaları da önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Böylece, hem soydaş olmalarına rağmen kimi konularda dezavantajlı kalan grupların daha iyi şekilde koordine olması sağlanacak hem de çoğu derneğin sürece aktif şekilde katılması gerçekleşecektir.

Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de göçmenlere eşit muamele yapılmasının zorlukları bulunmaktadır. Bu noktada sığınmacılara daha eşit muamele kapsamında STK'ların merkezi ve yerel birimler, üniversiteler, uluslararası örgütler gibi göçmenlerin hakları konusunda rol alması gerekmektedir. Nitekim, STK'lar devletten bağımsız olmakla birlikte devletle bireyler arasında köprü vazifesini yerine

¹ Bu istatistiğe, aynı şehirde bulunan ilçe şubeleri dahil edilmemiştir. Tahmin edilebileceği üzere, ilçelerin de eklenmesiyle sayı artacaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

getirecek yegane kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir. Makedonya ve Kosova vatandaşlarının Türkiye'deki diğer soydaşlarla kıyaslandığında uzun dönemli ikamet edememe konusunda dezavantajlı oldukları görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı politikalar, uzun dönemli ikamet alanların vatandaşlığa yönelmesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle mevzuat anlamında eksikliğin giderilmesi noktasında Makedonya ve Kosova kapsamında kurulmuş olan STK'ların Türkiye genelinde organize olup kamuoyu oluşturmaları ve taleplerini karar vericilere ulaştırmaları gerekmektedir.

Bunun yanında elde edemedikleri hakların negatif dışsallıklarının ortadan kaldırılması noktasında en azından başvurularından sonuç alınmaya kadar ise ilgili STK'ların işbirliği içinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bireysel olarak göç idarelerindeki taleplerinden sonuç almalarının zorluğu ise ortadadır. STK'lar göçle ilgili kamu politikalarının tartışılmasında, değiştirilmesinde ve entegrasyonunda önemli bir faktördür. Bu noktada mevzuatın çözüm üretmediği ya da kamu politikalarının bütün mültecilere cevap veremediği durumlarda STK'ların problemlerin çözümünde etkin bir şekilde rol almaları gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- 5543 Sayılı İskân Kanunu. (2006, 19 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 26301). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>. (Son Erişim Tarihi: 12.10.2019)
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, 11 Nisan). *Resmi Gazete* (28615). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- Abadan Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Antalya İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2019). *Ahıska Türkleri Ve Uygur Türklerine Uzun Dönem İkamet İzni Verilmesi Hakkında Duyuru*. <https://antalya.goc.gov.tr/ahiska-turkleri-ve-uygur-turklerine-uzun-donem-ikamet-izni-verilmesi-hakkinda-duyuru> (Son erişim tarihi: 16.10.2019)
- Baklacioğlu, N. Ö. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 193-220). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bıyıklıoğlu, T. (1987), *Trakya'da Milli Mücadele*, (Cilt 1), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bilgiç, T. Ü., & Bilgiç, B. S. (2012). Kosova Türkleri: 'Sıradışı' Bir Türk Diasporası. *Bilig*(62), 41-62
- Bilgiseven, A. K. (1987). *Yugoslavya'da Türk Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Buran, H. (2017). Türkiye'de Göçmenlerin Vatandaşlığa Kabulü İle İlgili Mevzuat ve Uygulamalar, Karşılaşılan Belli Başlı Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Y. Deniz, & F. Bilgin (Dü) içinde, *Ekonomik Siyasal ve Sosyal Boyutları İle Göç* (s. 107-126). Tesam.
- Çavuşoğlu, H. (2006). Yugoslavya ve Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-1967 "Kitlesele" Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi. *Mülkiye Dergisi* 30(251), 151-184.
- Çavuşoğlu, H. (2007). "Yugoslavya-Makedonya" Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig* (41), 123-154.
- Demirtaş, M. (2009). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (41), 215-238.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18 (1), 175-204.
- Dernekler Yönetmeliği. (2005), *Resmi Gazete* (25772). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050331-5.htm>. (Son Erişim Tarihi: 29.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017a). *2016 Türkiye Göç Raporu*. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017b). *2017/2 Numaralı Genelge*. <https://kms.kaysis.gov.tr/home/goster/140187> (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017c). *2017/3 Numaralı Genelge*. <https://kms.kaysis.gov.tr/home/goster/140186> (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017d). *2017/4 Numaralı Genelge*. <https://kms.kaysis.gov.tr/home/goster/140185> (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017e). *Uzun Dönem İkamet İzni*. <https://www.goc.gov.tr/uzun-donem-ikamet-izni> (Son erişim tarihi: 16.10.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2017f). *2017/1 Numaralı Genelge*. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/140188> (Son erişim tarihi: 15.10.2019)
- İçişleri Bakanlığı. (2005a). *Apostil Tasdik Şerhine Taraf Ülkeler*. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/lcSite/illeridairesi/Mevzuat/Genelgeler/Apostil%20Tasdik%20Serhine%20Taraf%20Ülkeler.pdf> (Son erişim tarihi: 16.10.2019)
- İçişleri Bakanlığı. (2005b). *İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Başkent Matbaası.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 155-169). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (1983). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (Cilt 6, 1556-1563). İletişim Yayınları.
- Kocacık, F. (1997). 1878-1900 Yılları Arasında Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Anadolu'daki Sürekli Yerleşme Yerleri ve Toplumsal Yapıya Etkileri. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*, (s. 137-146). Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Marttin, V. (2017). Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'nde Göçe Dair İki Genel Müdürlüğün Yapı ve İşleyiş Bakımından Karşılaştırılması. Y. Deniz, & F. Bilgin (Dü) içinde, *Ekonomik Siyasal ve Sosyal Boyutları İle Göç* (s. 245-280). Tesam.
- Oran, B. (1993b). "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler" (Bulgaristan, Makedonya, Kosova). A.Ü. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 48(1-4), 121-147.
- Sanlı, F. S. (2012). Yücel Hareketi ve Makedonya Türklüğü. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*. 3(18), 33-48.
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2019a). *Türkiye'de Faaliyetine İzin Verilen Yabancı. STK'lar*. https://www.siviltoplum.gov.tr/kurumlar/siviltoplum.gov.tr/istatistikler/YabanciSTK/izin_verilen_listesi_tr.pdf (Son Erişim Tarihi: 21.10.2019)
- Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2019b). *İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler> (Son Erişim Tarihi: 21.10.2019).
- Tekin, C. (2018). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerin Nedenleri (1950-1958). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 249-261.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Vatan, K. (2017). *Acı-Tatlı Hatıralar "Yugoslavya'dan Türkiye'ye"*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yakut, K. (2017). Yeni Türk Kimliğinin Oluşmasında Göç ve İskânın Etkisi. Y. Deniz, & F. Bilgin (Dü) içinde, *Ekonomik Siyasal ve Sosyal Boyutları İle Göç* (s. 199-216). Tesam.
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB). (2019a). *2018 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/documents/2018-yili-faaliyet-raporu1-5d82241b7d374.pdf> (Son erişim tarihi: 14.10.2019)
- Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı. (2019b). *Programlar*. <https://www.ytb.gov.tr/kardes-topluluklar/programlar> (Son erişim tarihi: 28.10.2019).
- Zaim, S. (1958). Son Yugoslav Muhacirleri Hakkında Rapor. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 19(1-4), 435-448.

Hazır Giyim Sanayiinde Emek ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Erdal KAYA¹

ÖZET:

Uluslararası Yeni İş bölümü (UYİB) ile emek yoğun imalat sanayi merkez ülkelere kaydırılmıştır. Küresel meta zincirlerine taşıeron bağlar ile eklenilen çevre ülkeler, serbest piyasa ekonomisinde rekabet gücü kazanabilmek için ucuz emeği ile hazır giyim ürünlerini üreterek sanayilerini geliştirmeye çalışmışlardır. Çevre ülkeler açısından rekabet edebilmenin öncülü olan ucuz emek kullanımı; üretim mekanlarında emeğin insan onuruna yakışmayan şartlarda çalıştırılmasına neden olabilmektedir. Uluslararası bir örgütlenme yapısına sahip olan ve İşçilerin ulusal mevzuatlara uygun çalıştırılmalarının yanında uluslararası çalışma normlarına uygun bir istihdamın sağlanması için mücadele eden sivil toplum kuruluşları (STK) artmıştır. Bu çalışmanın amacı ise; emek yoğun sanayi olan hazır giyimde istihdam edilen işçilerin kötü çalışma koşullarının tüm dünyada görünür kılınması anlamında STK'nın rolünün ortaya konulması olacaktır. Başka bir ifade ile hazır giyim alanında kötü çalışma koşullarının ifşa edilmesini sağlayarak markaların baskı altına alınması gibi önemli bir sorumluluk üstlenen STK'nın bu sorumlulukları ne kadar gerçekleştirebildikleri ve pür işçi yararının mı? Yoksa markaların sömürü mekanizmalarını meşru hale getirip şirketleri temize çıkarmak için ideolojik bir araç olarak mı işlev görmektedir?

Çalışma bu şekilde ortaya atılan sorunun cevaplanabilmesi için; bu alanda daha önceden yapılmış akademik çalışmaların, haber kaynaklarının vb. ikincil kaynakların taranarak çalışmanın amacına uygun derlenmesini gerçekleştirmek ve bu konu hakkında çalışma yapacak araştırmacılara yol gösterici bir rol üstlenmeye çalışacaktır. Çalışma sonucunda hazır giyim sektöründe istihdam edilen çalışanların kötü çalışma koşullarının, STK'lar eliyle görünür hale getirildiğini ve işçilerin yasal haklarını alabilmeleri anlamında STK'ların markalar üzerinde bir baskı oluşturarak kötü çalışma koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda markaların sivil toplum kuruluşlarına destekçi olmaları kendi müşteri profillerini kaybetmeme ve sömürü mekanizmasının güçlü tarafı olduğu gerçeğinin görünmez hale getirilmesi işlevi olarak kullanıldığı, çokuluslu şirketler ile STK'lar arasında danişıklı dövüşün olduğu şeklinde eleştirilmektedir.

Anahtar sözcükler: çalışma koşulları, STK, küreselleşme
JEL Kodu: J81, J59, J81

---

¹ Pamukkale Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, eerdalky@gmail.com

Labour in the Apparel Industry and the Role of International NGOs

Erdal KAYA¹

ABSTRACT:

With the new division of labor, the labor-intensive manufacturing industry has shifted from central countries to neighboring countries. The surrounding countries articulated with sub-contractor links to global commodity chains (Özüğurlu, 2008) tried to develop their industries by producing ready-made clothing products with cheap labor in order to gain competitiveness in the free market economy (Eraydın, 2000). The use of cheap labor, which is the precursor of competing for the surrounding countries; It may cause labor to be employed in conditions that are not suitable for human dignity. Non-governmental organizations (NGOs), which have an international organizational structure and struggle to ensure employment in accordance with international working norms as well as the employment of workers in accordance with national legislation, have increased. The aim of this study is; the role of the NGO in the sense that the poor working conditions of workers employed in ready-to-wear garments, which are labor-intensive industries, are visible throughout the world. Another phrase and the extent to which the NGO undertakes an important responsibility such as the printing of brands by exposing the poor working conditions in the field of ready-to-wear, and the benefits of pure workers? Or does it function as an ideological tool to legitimize the exploitation mechanisms of brands and clear companies?

In order to answer the problem put forward in this way; the aim of the study is to compile the previous academic studies, news sources etc. secondary sources in this field in accordance with the purpose of the study and to play a guiding role for the researchers. As a result, the poor working conditions of the employees employed in the garment sector are made visible through the hands of NGOs and they contribute to the improvement of poor working conditions by putting pressure on the brands of NGOs in order to get the legal rights of the workers. At the same time, it is criticized that there is collusion between multinational corporations and NGOs as brands are used to support non-governmental organizations as a function of not losing their customer profiles and making the fact that exploitation mechanism is a strong side.

Keywords: working conditions, NGO, globalization

JEL Code: J81, J59, J81

---

¹ Pamukkale University / Institute of Social Sciences, eerdalky@gmail.com

GİRİŞ¹

1970'li yıllar sırasında uluslararası yeni bir iş bölümü (UYİB) dönüşümü yaşanarak emek yoğun imalat sanayi merkez ülkelere çevre ülkelere aktarılmıştır (Fröbel ve arkadaşları, 1982). İmalat sanayinin küresel anlamda örgütleyicisi ise küresel meta zincirleri (KMZ) şeklindeki bir ağ ile gerçekleştirilmektedir. Küresel meta zincirlerinin örgütlenişi ise; üretici yönlendirmeli meta zincirleri ve alıcı yönlendirmeli meta zincirleri olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Alıcı yönlendirmeli meta zincirleri; tekstil, konfeksiyon, ayakkabı gibi sektörlerin üretim örgütleyicisidir (Gereffi, 2001: 1622). Bu örgütlenmenin tepesinde bulunan ve merkez ülkelerde konuşlanmış çokuluslu şirketler; malların pazarlama, tasarım kısımlarını oluşturmakta, çevre ülkeler ise bu üretim örgütlenmesinde ucuz emeğini sunarak malların üretimini üstlenmektedir (Özügür, 2008).

Neo liberal dönüşüm ile çevre ülkelerin kendi içlerinde yaşamış oldukları dışarıya kapalı ekonomilerinin terk edilerek ihracata dayalı büyüme yoluna itilmişlerdir. Bu dönüşümün temel aktörleri ise; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) olmuştur (Özügür, 2008). Serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ve rekabetin artması çevre ülkeler açısından uluslararası pazarda rekabet gücü elde edebilecekleri sektörlerle yönelmeleri şeklinde olmuştur. Bu sektörlerin temel önceliğini belirleyen dinamikler ise; hafif sanayi alt yapısına uygun, teknoloji yoğunluğu düşük emek yoğun sanayilerdir (Taşan vd., 2000). Bu özellikleri bünyesinde barındıran tekstil – hazır giyim sanayileri çevre ülkelerin küresel meta zincirlerine taşeron bağlar ile eklenmelerini sağlayan başat sektör olmuştur.

Uluslararası yeni iş bölümü dönüşümünün temel mantığına bakacak olduğumuzda ise ucuz emek ve üretimi sektöre uğratmayacak pasif işgücü olmuştur. Bu tarz bir arayışın rezervi olan çevre ülkeler kendi içlerinde üretim örgütlenmesini kayıtdışı, fason üretim ile gerçekleştirerek rekabet güçlerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Kayıtdışı ekonominin yaygın emek türü olan kadın, çocuk ve göçmen emeği bu üretim örgütlenmesi ile artarak kullanılmaktadır. Hazır giyim sanayisinde dünyanın daha rekabetçi bir yapıya getirilmesi göreviyle Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası kotaların kaldırılması ile bu amacını gerçekleştirmiştir. Kotaların kaldırılması ile artan rekabet koşulları üretimi gerçekleştiren işçilerin daha kötü çalışma koşullarında istihdamına sebep olmuştur.

Çevre ülkeler bu uluslararası rekabet ile baş edebilmek için kendi içlerinde üretimi enformel örgütlenme şeklinde; fason, merdiven altı üretim alanlarında kayıt-dışı istihdam ağırlıklı üretim yapmak zorunda bırakılmıştır. Bu durum ise tekstil işçilerinin insan onuruna yakışmayan çalışma koşullarında çalıştırılmalarına sebep olmuştur. 1980 yapısal reformuyla devletin sosyal politika mekanizmaları ya kesilip atılmış ya da sınırlandırılmıştır. Devletlerin işgücü piyasalarında mevzuatlara uygun bir istihdam ve çalışma ilişkilerini denetleme rolü Sivil Toplum Kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının üstlenmiş oldukları sorumluluklar emek yoğun üretim yapan hazır giyim sanayilerindeki, başta; kötü çalışma koşullarının ortaya çıkarılması ve iş cinayetlerinin engellenmesi gibi

¹ Bu araştırma Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2019SOBE002).

birçok alanda aktif rol üstlenmişlerdir. Bu kötü çalışma koşullarının görünür hale getirilmesi adına çalışmalar yürüterek markalara baskı uygulayabilmişlerdir. Bu çalışmanın peşine düştüğü temel sorunsal da sivil toplum kuruluşlarının bu sorumlulukları üstlenmeleri pür işçi yararına mı, yoksa çokuluslu şirketlerin (markaların) aklanması işlevi mi üstlenmektedir?

YÖNTEM

Bu çalışmanın yöntemi literatür taraması şeklinde yapılmıştır. Bir başka ifadeyle konu hakkında daha önceden yapılan, akademik çalışmalar, gazete, haber kaynakları taranarak ikincil kaynakların derlenmesi ile oluşturulmuştur. Çalışmanın peşine düşmüş olduğu soruya uygun derlenmiş literatür bulguları aşağıda yer almaktadır. Bulgular iki ana başlık şeklinde sunulmuştur. İlk olarak *hazır giyim sanayisinde emek* başlığı altında sektördeki emeğin durumu ortaya konulmuştur. Ayrıca sektörün yapısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bir diğer alt başlıkta ise STK'ların hazır giyim sektöründe çalışan işçiler açısından rolü literatür taranarak ortaya konulmaktadır. Son olarak sonuç ve öneriler sunulmaktadır.

BULGULAR

Hazır Giyim Sektöründe Emek

Günümüz dünyasında hazır giyim sanayisinde emek araştırılmak istendiğinde bunun en doğru mekanı, çevre ülkeler olarak bilinen; az gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler olmalıdır. Çünkü günümüzde en çok üretimi yapan ülkeler çevre ülkelerdir. Tekstil sektörünün teknoloji yoğun alt sektörlerinin olmasına rağmen hazır giyim sektörü hala emek yoğun yapıdadır. Dolayısıyla emek maliyeti, rekabet koşulları altında büyük bir maliyet kalemidir. Son tahlilde serbest piyasada rekabet gücü elde edebilmek için çevre ülkeler emeğin çalışma saatlerini uzatmak, iş sağlığı güvenliği önlemlerini almadan, kuralsız, kayıtdışı çalıştırılmaktadır. Bu çalışma koşullarına rağmen hazır giyim sektöründe çalışan işçilerin tek geçim kaynakları olan ücrete ulaşabilmek için bu koşullara göz yummak zorunda bırakılmaktadırlar.

Tekstil sektöründe taşeron yapıların arttığı birçok çalışma tarafından kanıtlanmıştır (Kaya, 2018, Taşan vd., 1999; Dağdelen, 2008). Bu taşeron yapıların küçük birimlere ayrıştırılması özellikle hızlı modanın yaygınlaşması ile hız kazanmıştır. Hızlı moda (fast fashion) üretiminin öncülerinden olan Zara'nın bağlı olduğu Inditex şirket başkanı hızlı modayı; stok yapılan yemeğe benzeterek, çabuk bozulacağı şeklinde tanımlamıştır. Zara giysilerinin üretim döngüsünde tasarımdan teslimata kadar geçen süre beş haftayı aşmamaktadır. Eski model bir giysinin yeni versiyonunu ürettirip teslim etmek ise iki haftalık bir zamanda gerçekleşebilmektedir. Günümüzde Zara ürünlerini; Çin, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Endonezya'nın yanında Fas, Bulgaristan, Litvanya ve Türkiye üretmektedir. Zara gibi 7 markayı daha içinde barındıran Inditex şirketi 2008 yılında dünyanın en büyük giysi tedarikçisi seçilmiştir. Zara'yı takip eden en yakın tedarikçi ise, H & M (Hennes & Mauritz) olmuştur. H&M ise üretiminin %80'ini Asya ülkelerine ürettirmektedir (Dicken, 2015: 464). Moda değişimlerinin iki dönemle sınırlı olduğu yıllar artık geride kalmıştır. Hızlı modanın tüketici tercihlerine göre değişmesi standart moda dönemlerinin sayısını arttırmıştır: günümüzde 6 – 8 döneme çıkan moda değişimleri mevcuttur. Zara'nın yılda 12 sezona göre değişecek bir model üzerinde çalışmalarını sürdürdüğü bilinmektedir (Dicken, 2015: 467). Yalın üretim örgütlenmesi içerisinde modanın çok hızlı değişmesi ürünlerin üretim süresinin

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kısalmasına neden olmaktadır. Bu durum çevre ülkeler açısından ürünlerin tam zamanında üretilmesini gerektirmektedir. Kapitalist üretim için tüketimin sürekli artması, üretimin bu kadar hızlı değişimlerle tüketiciler tarafından talep edilmesi Zara, H&M, Mango gibi markalar açısından yüksek karlar ve hızlı bir büyüme anlamına gelirken, ürünün imalatının yapıldığı çevre ülkeler ve işçiler açısından ciddi sorunlara neden olmaktadır (Danış, 2016: 568).

Sivil Toplum Kuruluşlarının rolü

Büyük şirketlerin üreticilerini hızlı üretime zorlamaları işçilerin insan onuruna yakışmayan çalışma koşullarında çalışmalarına sebep olmaktadır. Üretici ülkede (çevre) baskının emek sürecine yansması; mesai saatlerinin arttırılması, emeğin yoğunlaştırılması, insan ihtiyaçlarının karşılanmasının dahi sınırlandırılması, baskıcı bir yönetim şeklinin uygulanması, iş kazası ve iş sağlığına önem verilmemesi gibi artı değer arttırılmasını sağlayacak uygulamalardan yalnızca birkaçıdır. Kötü çalışma koşullarını ve iş cinayetlerine örnek olarak 2012 Tazreen yangını ile fabrikada çalışan 117 kişinin, Bangladeş'te 2013 yılında gerçekleşen fabrika çökmesi sonucu yaşamını yitiren 1.100 çalışan örneği verilebilir. Bu olayların yaşanması Bangladeş halkının protestoları ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmeleri ve küresel sendikaların gerçekleştirdikleri kampanyalar ile çok uluslu tekstil şirketlerinin sorumluluk almalarını sağlayacak şekilde baskı yapmışlardır (Korkmaz, 2014: 161). Ayrıca, Türkiye'de Suriyeli işçilerin çalışma izni alabilmelerindeki STK'ların arabulucu rolü üstlenmeleri ile yönetmeliğin çıkarılması önemlidir (Danış, 2016: 582).

Öte yandan uluslararası anlamda örgütlenen Clean Clothes, Fair Wear gibi sivil toplum kuruluşlarının (STK), çevre ülkelerde tekstil üretim zincirlerinde gerçekleşen iş kazaları, çocuk işçi kullanımı ve ağır çalışma koşullarının tüm dünyaya duyurulmasını sağlayan çalışmalar yapmaları markaları baskı altına alabilmektedir (Durusoy-Öztepe, 2013: 117). Dicken (2015), ortaya çıkan sömürü mekanizmasının işçiler üzerinde kuralızsız, kötü çalışma koşulları gibi bir ortam oluşturduğu ve bu durumun ifşa edicisi olarak da STK'ların artış gösterdiği arasındaki ilişkiye vurgu yapar. Ancak bu kuruluşlara birçok marka sahibi şirketin üye olması ve STK finansörlerinin ÇUŞ'lar olması sivil toplum kuruluşlarının eleştirilmesine neden olmuştur. Ayrıca çok uluslu şirketler tarafından üretimin yaptırıldığı tedarikçi fabrika için sivil toplum kuruluşlarının verdikleri değerlendirme raporlarının gerçeği yansıtmadığı öne sürülmüş (Nova ve Shapiro, 2012) ve bu örgütlenmelerin varoluş sebeplerinin çok uluslu şirketler olduğu, bu sebeple çok uluslu şirketlerin temize çıkarılması işlevi üstlendikleri şeklinde eleştirilmektedir (Sethi ve Janet, 2016; Danış, 2016). Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden yapıları desteklemek demek, firmanın tüketici gözünde sosyal bilince sahip olduğu algısı oluşturmaktadır, bu yüzden sömürünün asıl muhatabı olan markalar oluşacak tüketici tepkilerine engel olabilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak; küreselleşme ile birlikte sayılarında bir artış yaşanan sivil toplum kuruluşları işçilerin haklarının alınabilmesi anlamında markalara baskılar yapabilmektedir. Bu durum piyasa aktörlerine bırakılan işçiler için olumlu bir durumdur. Ancak bu başarıların markaların 'imaj'larını korumak için katlandıkları şeklinde de eleştirilmektedir. Tüm bu eleştirilere rağmen bu durum geçici olarak işçilerin yararına sonuçlanabilmektedir. Fakat sistem sürekli kendini yeniden üretmektedir ve sivil toplum kuruluşlarının görünür kıldığı ve hatta yararlı şeyler yapması da ne yazık ki sistemin revize edilmesinden başka bir anlama gelmemektedir. İşçilerin kötü çalışma koşullarının ortadan kaldırılması adına geçici

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çabalar yeterli gelmemektedir. Atılan adımlar bu durumların tekrar yaşanmaması için uygun politikalar sunularak yapılmalıdır. Başka bir ifadeyle sadece bir fabrikadaki işçilerin çalışma koşullarının düzeltilmesi değil, ÇUŞ'ların tedarikçilerinin işçileri için de sorumlu tutulması gerekmektedir.

Öneri olarak ise, piyasa koşullarına terk edilen, sermaye karşısında güçsüz konumda bulunan çalışanların devlet tarafından korunması gerekmektedir. Devletlerin 1980 sonrası yapısal dönüşüm ile piyasa aktörlerine bıraktığı 'sosyal devlet' rolünü tekrar üstlenmesi gerekli bir adım olacaktır. Bir başka ifadeyle kötü çalışma koşullarının STK veya başka biri eliyle yapılması beklenmeden devlet aygıtı kendi eliyle politikalar yaratmalıdır. Nitekim sadece politikaların yaratılması ile de bırakılmamalı bu politikaların pratikte düzenleyici rolünü de üstlenerek, denetleme mekanizmasını işler halde tutması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Danış, D. (2016). "Konfeksiyon Sektöründe Küresel Bağlantılar: Göçmen İşçiler, Sendikalar ve Küresel Çalışma Örgütleri", Alternatif Politika, Cilt 8/3.
- Dağdelen, G. (2008). "Changing Labour Market Positions and Workplace Interactions of Irregular Moldovan Migrants: the Case of Textile/ Clothing Sector in İstanbul", (Unpublished MS Dissertation). Middle East Technical University: Ankara.
- Dicken, P. (2015). *Global Shift: Mapping The Chancing Contours of the World Economy*, The Guilford Press, New York.
- Durusoy Öztepe, N. (2013). *Atölyeye Dönüşen Evler: Denizli Tekstil Sektöründe Ev Eksenli Çalışma*", Gazi Kitabevi, Ankara.
- Fröbel, F. Heinrichs, J. Kreve, O. (1982). *Uluslararası Yeni İşbölümü ve Serbest Bölgeler*, Belge Yayınları, İstanbul.
- Gereffi, G. (2001). "Shifting Governance Structures in Global Commodity Chains, With Special Reference to the Internet" *American Behavioral Scientist*, Vol. 10: 1616 – 1637.
- Kaya, G. (2018). "Azgelişmiş Bölgenin Tekstil Sektöründe Kadın İşçi Olmak: Adıyaman Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17/ 68, 1502 – 1517.
- Korkmaz, E. E. (2014). "Bangladeş Anlaşması Tekstil İşçilerinin Umudu Olabilir mi?", *Çalışma ve Toplum*, 43/4.
- Nova, S. ve Shapiro, I. (2012). "Polishing Apple: Fair Labor Association gives Foxconn and Apple undue credit for labor rights progress", *EPI Briefing Paper*, 352(8).
- Özügürlü, M. (2008). *Anadolu'da Küresel Fabrikanın Doğuşu: Yeni İşçilik Örüntülerinin Sosyolojisi*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Sethi, S. P, ve Janet L. R. (2016). "The Role of NGOs in Ameliorating Sweatshop-like Condition in the Global Supply Chain: The Case of Fair Labour Association (FLA), and Social Accountability International (SAI)", *Business and Society Review*, 121 (1): 5 – 36.

Taşan, T., Eraydın, A., Mansur, R., Turkey. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü. (1999). *Yeni üretim süreçleri ve kadın emeği: dış pazarlara açılan konfeksiyon sanayiinde yeni üretim süreçleri ve kadın işgücünün bu sürece katılım biçimleri*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk Döngüsünde 2000'li Yıllar Sonrasında Türkiye'de Çocuk Olmak

Öğr. Gör. Nesrin Açıkgöz ¹

ÖZET:

Yoksulluk, insanların sosyal, psikolojik ve fiziksel olarak hayatlarına etki eden ve hayatlarını devam ettirebilmeleri için temel gereksinimlerini bile karşılayamadıkları, ekonomik açıdan yeterince gelir kazanamama durumudur. Yaşadığımız yüzyıldaki ekonomik gelişmeler, dikkatleri küreselleşme, gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk konularına yöneltmiştir. Yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği riski toplumun yapısına bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu durumdan en çok etkilenen gruplar, özel ihtiyaç grupları olan çocuklardır.

Yaşadığımız dünyanın en değerli varlıkları çocuklardır. Toplumun en temel yapı taşı olan aileler, çocuklarına bakmakla yükümlüdürler. Hayat bir koşuşturmadan ibaret ve aileler giderek artan ekonomik sıkıntılar, geçim derdi, ekonomide yaşanan bölüşüm sorunları, işsizlik ve daha birçok nedenden ötürü bilerek veya bilmeyerekte olsa zaman zaman çocuklarını ihmal ve istismar etmektedirler. Ailelerin ekonomik açıdan yeterince gelir elde edememesi çocuk yoksulluğu sorununa yol açmaktadır ve çocukların yoksullukla karşılaşma riskleri yetişkinlerden daha yüksektir. Ayrıca çocukların, yoksulluğun yarattığı olumsuz etkilerle baş etme becerileri daha zayıftır. Çocuklar bu durumdan ağır boyutlarda etkilenmekte ve yoksulluk döngüsünü kıramayıp, ailelerinin yaşadığı hayatın bir benzerini yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluk, yoksul olan ailelerde yaşayan çocukların kaderiymişçesine hizmetlere erişimde güçlükler yaşamakta veya hizmetlere hiç ulaşamamaktadırlar. Bu durum toplumu ve toplumun geleceği olan çocukların hayatını olumsuz etkileyecektir. Günümüzde neredeyse tüm dünyanın problemi konumunda olan çocuk yoksulluğu sorununa, daha kapsamlı ve çok boyutlu müdahale edilmesi zorunluluk haline gelmiştir.

Bu çalışmada yoksulluk kavramı açıklandıktan sonra, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi, çocuk yoksulluğu konularında kavramsal bir çerçeve çizilecektir. Çocuk yoksulluğu konusu hanehalkı geliri üzerinden ele alınmakta olup, düşük gelirli hanelerin çocuklarının yoksul olma ihtimali, yüksek gelirli hanelerin çocuklarına oranla daha yüksektir. Araştırmanın amacı gelir dağılımı ve yoksulluk döngüsü içerisinde çeşitli sosyal problemlerin Türkiye'deki çocuklara etkilerini ele alıp, mevcut durumu ortaya koymaktır. Çocukların var olan gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk döngüsünden nasıl etkilendiğinin ortaya konulması, bu soruna çözüm bulunmasına dair uygulamaların ortaya çıkmasına fırsat vererek kısır döngünün kırılmasına ve kayıp kuşakların önlenmesine yönelik çözüm önerileri sunabilmektir.

Anahtar sözcükler: gelir dağılımı, yoksulluk, yoksulluk döngüsü, çocuk yoksulluğu

JEL Kodu: O15, I32, I30, I39

---

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Emet Meslek Yüksekokulu, nesrin.acikgoz@dpu.edu.tr

Income Distribution Injury and Poverty Cycle Children in Turkey After the 2000's are Being

Öğr. Gör. Nesrin Açıkgöz ¹

ABSTRACT:

Poverty is the economic, socially, psychologically and physically ineffective situation that affects people's lives and they cannot even meet their basic needs in order to survive. Economic developments in the present century have focused attention on globalization, income distribution injustice and poverty. The risk of poverty and income distribution injustice arises in different ways depending on the structure of the society. The most affected groups are children with special needs.

The most valuable assets of the world we live in are children. Families, the most basic building block of society, are obliged to take care of their children. Life is a hustle and bust, and families occasionally neglect and abuse their children, whether intentionally or not, due to increasing economic hardships, livelihoods, distributional problems in the economy, unemployment and many other reasons. The fact that families do not earn enough income economically leads to the problem of child poverty, and the risk of children suffering from poverty is higher than adults. In addition, children have poor ability to cope with the negative effects of poverty. Children are severely affected by this situation and are unable to break the cycle of poverty and have to live the same life as their families. Poverty has difficulties in accessing services as if it were the fate of children living in poor families, or they have no access to services at all. This situation will have a negative impact on the society and the lives of children who are the future of the society. Today, the problem of child poverty, which is the problem of almost all the world, has become a necessity for more comprehensive and multidimensional intervention.

In this study, after explaining the concept of poverty, a conceptual framework on income distribution and poverty relationship and child poverty will be drawn. The issue of child poverty is handled by household income and the children of low-income households are more likely to be poor than those of high-income households. The purpose of social problems in a variety of income distribution and poverty cycle research and discuss the effects of children in Turkey, is to reveal the current situation. Explaining how children are affected by the injustice and poverty cycle in the existing income distribution is to provide solutions for this problem and to offer solutions for breaking the vicious circle and preventing the lost generations.

Keywords: income distribution, poverty, poverty cycle, child poverty

JEL Code: O15, I32, I30, I39

---

¹ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Emet Meslek Yüksekokulu, nesrin.acikgoz@dpu.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde artan gelir dağılımı adaletsizliğinden en çok etkilenen kesimlerden biri olan çocuklar, eğitim, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının giderilebilmesinde bile ciddi sıkıntılar yaşamaktadır. Özellikle sosyo-ekonomik düzeyleri düşük olan ailelerde büyüyen çocuklar bu durumdan daha da olumsuz etkilenip, ailelerinin yaşadığı yoksulluk döngüsü içerisinde hayatını idame ettirmek zorunda kalabilmektedir. Küreselleşmenin hız kazanmasıyla birlikte gelir dağılımı ve yoksulluk döngüsü olguları büyük çapta toplumsal bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır.

Hanehalkı ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına yeterli bir gelire sahip olmalıdır. Yeterli gelir elde edemeyen hanelerde yaşayan çocuklar, sistemden yeterince faydalanamamakta ve erken yaşta çalışmak zorunda kalabilmekte, okula devam edememekte, eğitimlerini tamamlayamamakta, sağlıksız iş koşullarında iş kazalarına maruz kalabilmekte vb. sorunlarla çocuk, yaşamını aile yaşamının benzeri bir şekilde yaşamak zorunda kalabilmektedirler. Çocukların yoksulluk içerisinde yaşaması, hayatlarını yoksulluk içerisinde devam ettirmelerine yol açan bir durumdur. Bu durum da yoksulluk döngüsüne neden olmaktadır. Yoksulluk döngüsünün kırılabilmesi adil gelir dağılımıyla mümkün olabilmekte, hanehalkının yeterince gelir sağlayabilmesi demek çocuklarına daha iyi şartlar sunabilmesi ve hizmetlere erişimin kolaylaşması demektir.

Çalışmada gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk ile yoksulluk döngüsü arasındaki nedensel ilişkiler ele alınarak, çocuk yoksulluğu açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kaynak taraması yöntemiyle, girişten sonraki bölümde yoksulluğun tanımlanması, yoksulluk döngüsü, gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk ilişkisi hakkında kavramsal bir çerçeve çizilecek, ardından çocuk yoksulluğu ve hanehalkı yoksulluk ilişkisi arasındaki bağlantı incelenecektir. Sonraki bölümde ise gelir dağılımının ve yoksulluğun çocuğun durumuna etkisi ele alınacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk denince, geri kalmış toplumların kaderi olan bir algı aklı gelmektedir. Oysaki yoksulluk sadece geri kalmış toplumların değil günümüzde tüm dünyanın ortak bir sorunudur. Günümüzde küreselleşme söylemi içerisinde dünya en lüks dönemini yaşarken, yoksul insan sayısının da maksimumum sınırlara ulaştığı bir dönem yaşanmaktadır (Şenses, 2006:13). Bir yandan en zengin dönemi yaşayıp, öte yandan yoksul insan sayısını en üst düzeyde yaşamamız tezat iki olgu gibi görünmekte ve bu durum küreselleşmenin olumsuz bir yüzü olarak değerlendirilmektedir.

Yoksulluğa dair çok farklı kavramlar bulunmakta ve bunlara bağlı olarak yoksulluk konusunda çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Yoksulluğun tanımı konusunda ilk olarak karar verilmesi gereken nokta yoksulluk sorununun ana kaynağının iktisadi bir problem mi veya buna ilave olarak toplumsal, politik, bir problem mi olduğuna ek olarak son yapılan tartışmalarla "yönetsel" bir sorun mu olduğuna yöneliktir (Şenses, 2006:62). Her ülkenin gelişmişlik düzeyinin aynı olmaması, ihtiyaçlarının ve kaynaklarının farklılıkları, zamana ve yere bağlı değişimler, toplumsal olaylar, iletişim kaynakları, inançsal farklılıklar, toplumun beklentilerinin farklı olması vb. sebeplerden dolayı tek ve kapsayıcı bir tanım yapılabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle de yoksulluk sorununun tek bir boyutla sınırla olabileceği de düşünülmemektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yoksulluk toplumun marjinal kesimi ilgilendiren ikincil bir sorun değildir (Buğra, 2018:36). Yoksulluk kavramını tanımlayabilmemiz için öncelikle yoksul kavramına bakmamız gerekir. Sözlük anlamıyla “yoksul, ekonomik gücü yeterli seviyede olmayan veya rahat bir yaşam koşullarını sağlayabilmek adına ihtiyaç duyduğu gereçleri elde edemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır. Yoksulluk kelime olarak, insan yaşamının çeşitli imkânlardan “yoksun olma” ve mahrum kalma durumudur (Aktan & Vural, 2002:1-2). Yoksulluk kavramı yoksunluk durumunu belirten, gelirin tüketim için yeterli olmamasıdır (Sapançalı, 2005:58). Yoksulluk sadece “yokluk” anlamına gelmemektedir. Yoksulluk yaşam standartlarının kötü olması, giyinme, beslenme, barınma demek değil aynı zamanda yoksulluk psikolojik ve sosyal bir durumdur (Şeker, 2009:209).

Yoksulluk, bireyin yaşamını sürdüremeyecek kadar düşük bir gelire sahip olmasından sosyal dışlanmaya kadar uzanan geniş bir çizgi (Aytaç & Hatipler, 2013:1), geçinmekten çok sıkıntı çekme durumu (Eş & Güloğlu, 2004:81), açlık, barınamamak, sağlığın bozulması vb. kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılayamama durumu (Afandi, Wahyuni & Syriyana, 2017: 435), şekillerinde tanımlanmıştır.

Yoksulluk denince, toplumdaki tüm sosyal problemlerin nedenine ilişkin bilgi altyapısı oluşturulmaktadır, sağlıktan, eğitime, barınmaya, toplumsal uyumdan, sosyo-kültürel geriliğe kadar birçok konuda bilgi sahibi olunmaktadır (Şeker, 2009:18). Ekonomik gelirin olması, eksik bir yaşam sürmemizi engeller: iyi sağlık, iyi ebeveynlik, eğitim, iyi topluluklar, para hepsinde önemli bir rol oynamaktadır (Judge, 2012:7-8).

Yoksulluk denince akla yokluk, sefalet, acı, açlık, hizmetlere ulaşamama, her şeyden eksik, geri kalma gibi bir yoksunluk durumu akla gelmektedir. Ancak bu şekliyle tüm dünyayı kapsayan bir tanım yapmış olmuyoruz, sadece ekonomik anlamda yoksunluk çeken gruptaki insanları yoksul olarak tanımlamış oluyoruz. Yoksul dediğimizde ilk akla gelen ekonomik yoksunluk oluyor ancak bu şekliyle tanım sosyal, siyasal, kültürel, dezavantajlı gruplar yönlerinden eksik kalmaktadır. Yoksulluk çok boyutlu bir sorundur, ekonomiden, psikolojiye, kültüre ve daha nicesine etki etmektedir, kısacası toplumdaki bireylerin doğumundan ölümüne dek uzanan çizgide tam olarak sağlıklı olarak yaşayabilmesi için gerekli olan her şeyi temin edememesi veya yeterince temin edememesi durumudur.

Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk, kaynakların ihtiyaçlarla karşılaştırılmasına dayanan bir ölçüme sahip olup, bir kişinin veya ailenin, kaynakları yoksulluk sınırının altına düşmesi durumunda ancak “yoksul” olarak tanımlanmaktadır (Foster, 1998:335).

Oscar Lewis’e göre yoksulluk, aile ortamı içerisinde bireyin doğumundan ölümüne dek süren bir “kısır döngü”dür (Akt. Pınar Ertürk, 2010:11). Jha (1994)’ e göre yoksulluk kültürü, toplumsal kurumlara karşı kuşkucu/sakinmacı tutum sergilenmesi ve katılım eksikliği, düşük eğitim seviyesi, örgütsüz toplum olarak ifade edilmiştir (Özbudun, 2002:60). Yoksulluk kültürü sadece bir yoksunluk veya düzensizlik konusu değil, bir şeyin yokluğunu gösteren bir terimdir (Lewis, 1966:19).

Dünyada birçok insan yoksuldur, ancak hepsi yoksulluk kültüründe yaşamıyor. Yaşamın bu şekilde ortaya çıkması ve gelişmesi için, belirli koşulların karşılanması gerektiği açıktır. Yoksulluk kültürünü şekillendiren koşullar şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Nakit ekonomisi, ücretli emek ve kar amacıyla üretim;
- ✓ Sürekli yüksek oranlı işsizlik ve vasıfsız işgücü

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- ✓ Düşük ücretler;
- ✓ Gönüllü ya da resmi kuruluşların düşük gelirli nüfus için, toplumsal, siyasal ve iktisadi örgütlenme olanakları sağlamadaki yetersizliği;
- ✓ Çekirdek ve klanın tek taraflı genişletilmiş akrabalık sisteminden ayırt edildiği gibi, çekirdek nesiller ailesine odaklanan iki taraflı bir akrabalık sistemi;
- ✓ Egemen sınıfın servet ve mülkiyet birikimini yukarı doğru hareketliliği vurgulayan ve düşük ekonomik durumu kişisel yetersizlikle açıklayan bir değer sisteminin varlığı, olarak sıralamıştır (Lewis, 1966:21).

Yoksulluk döngüsü kültür gibi nesilden nesile aktarılan bir olgu olarak görülmektedir. Yoksulluk döngüsünde gelir adaletsizliği, düşük ücret, iş imkânlarının kısıtlı olması yoksulluğun hem nedeni hem sonucu konumundadır. Bununla beraber ekonomik gücün yeterli seviyede olamaması hizmetlere erişimi engellemekte ve bu da kısır bir döngünün oluşmasına yol açmaktadır. Yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliğinin hem nedeni hem de sonucudur. Toplumlar da yoksulluk arttıkça gelir dağılımının adaletsiz bölüşümü artmaktadır.

Yoksulluk kültürü içerisinde yaşayan insanlar, düşük ücret, mülk edinememe, tasarruf yapamama, nakit para sıkıntısı gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına yol açmakta, bu durumda borç alınmasına, eski giysi-eşya kullanımına aileyi ve bireyi kısır döngü içerisinde kalmasına neden olmaktadır. Yoksulluk kültürü içerisinde yaşayanların küçük bir bölümü refaha ulaşmakta ve katılım, eğitim, istihdam gibi alanlarda çok bulunulmadığını ifade etmektedir (Lewis, 1966:21-22). Bu durumda zengin sınıfın daha üst tabakada yer aldığını ve yoksul kesimin daha alt seviyede olduğunu, gelir dağılımı adaletsizliğinin, toplumsal tabakalaşma arasındaki uçurumu güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Arada sınıflar arası geçişlerin neredeyse imkânsız olduğunu, kişinin kendi doğduğu sınıfta gelişimini sürdürdüğünü, bu durumdan kurtulabilmenin çok güç olduğunu belirtebiliriz. Bu konuda Şekil-1'e bakacak olursak durumu daha net görebiliriz.

Kaynak: (Emin, 2018:32).

Şekil:1 Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk, özellikle savunmasız olarak adlandırılan çocuklarda daha da kırılabilir bir döngü haline gelebilmektedir. Çünkü yoksul hanelerde yaşayan çocukların; eğitim, sağlık gibi ana hizmetlere erişebilmesinde sorunlar bulunmaktadır. Kötü yaşam koşulları içerisinde hayatlarını sürdürmek zorunda kalabilmektedirler. Yeterli eğitim alamayan çocuklar iyi bir istihdam olanağı bulamamakta, sağlıksız koşullarda barınmak, beslenmek zorunda kalabilmekte vb. sorunlar ile boğuşup ailesinin veya

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

bulunduğu çevrenin benzer bir hayatını tekrarlamak zorunda kalabilmektedir. Yoksulluk içerisinde yaşayan hane bireylerinin çocuklarının da aynı ekonomik koşullar içerisinde yaşaması yoksulluk döngüsüne neden olmaktadır. Yoksulluk döngünün kırılabilmesi adına pozitif ayrıcalık büyük bir önem arz etmektedir.

Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksulluk İlişkisi

Gelir dağılımı, gelir dağılımının adaletsiz olmasıyla, dağılımın zaman içerisindeki gösterdiği değişikliklerle, bu değişikliklerin kişilerin gelir, sermaye durumundaki etkilerine, büyümeye, kaynakların dağılımına, toplumun sosyal ve ekonomik kurumlar arasındaki ilişkisine odaklanan ekonomik bir olgudur (Kubar, 2011:229).

Williams (2003)'e göre, temel yoksulluk nedenlerini anlayabilmek için, toplum içindeki "gelir ve servet dengesizliklerinin" oluşumuna ve devam etmesine yol açan yasal yapılar nedenler göz ardı edilmemelidir (Gordon ve ark., 2007 :8). Ekonomik büyümenin adil bir şekilde paylaşılmadığı ve ekonomik krizin sadece zengin ve yoksul arasındaki açığı genişlettiği konusunda yaygın bir endişe söz konusudur (OECD, 2019) Ekonomik krizler, küreselleşme, neo-liberal politikalar ekonominin küçülmesine neden olmakta ve işsizlikle beraber gelir dağılımının bozularak, aradaki uçurumun ciddi boyutlara ulaşmasına yol açmakta (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011:68) ve krizin yarattığı yapı içerisinde yoksulluk ciddi boyutta toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Buğra, 2018:233). Bu durum endişe olmaktan çıkmakta ve günümüzde çarpıcı verilerle gözler önüne serilmektedir. Ülkelerin küreselleşme olgusuyla beraber artan yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği ortadadır.

Dünyada 2018 yılı, " Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" tahminlerine göre yoksul birey sayısı 1.3 milyardır (UNDP, 2018). Yaşadığımız dünya, sosyal ve ekonomik olarak büyük eşitsizliklerin oluşmasına neden oldu. Dünya nüfusunun azınlığı (% 17), dünyadaki kaynakların çoğunluğunu (% 80) tüketmekte ve geri kalan yüzde 20'de oluşan kaynaklar ile yaklaşık 5 milyar insanı yaşamaktadır (World Centric, 2019).

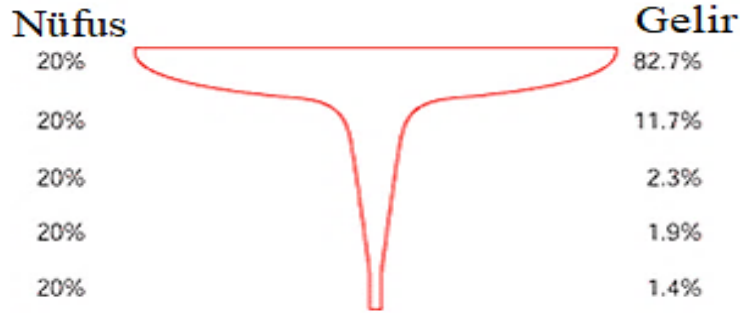
Günümüzde, dünya nüfusunun 1.2 milyarı (% 20) şu anda günlük geliri 1 \$'dan daha az bir gelirle yaşıyor, 1.8 milyar da fazla kişi (% 30) 2 \$' dan daha az bir gelirle yaşarken, 800 milyon kişi her gün yatağa aç gidiyor ve her gün 30.000-60.000 kişi açlıktan ölmektedir (UN, 2018). Temel insani ihtiyaçlara bakıldığında da durum aynıdır; su, barınma, sanitasyon ve benzeri ihtiyaçları temin edemeyen ve (World Centric, 2019) bu durumda yaşayan 700 milyondan fazla insan bulunmaktadır (UN, 2018). Aslında dünyada 500 milyarderin, dünyanın en fakir 170 ülkesinin gelirinden daha büyük olan 1.9 trilyon dolar varlığa sahip olduğu artan bir servet ve güç birikimi söz konusudur (World Centric, 2019).

Gelir dağılımı adaletsizliği çok çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Gelir dağılımının adaletsiz yapısı sadece günümüzün bir sorunu görünümünü taşımamaktadır. Geçmişten bugüne değin bu durum neredeyse aynıdır. Bu konuda 1989 yılı UNDP raporundaki tablo: 1'e bakılacak olursa, dünya gelirinin eşitsiz dağılımını daha net görebileceğiz.

Tablo:1 Dünyada Gelir Eşitsizliği Değişimi

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Kaynak: (World Centric, 2019)

Bu gezegendeki 3 milyar insanın neden yaşamın çok temel ihtiyaçlarına ulaşamadığı sorusunun cevabını içermektedir. (World Centric, 2019). Gelir dağılımı adaletsizliği sistemin yarattığı eşitsizlik boyutu daha ciddi çaptadır. Ülkenin istihdam kapasitesi, gelişmişlik seviyesi, insan gücü, teknolojik yapısı vb. koşullar kişinin tek başına değiştirmesinin mümkün olmadığı faktörlerdir. Kişinin yetenekleri doğrultusunda kendini geliştirebilmesi için bile fırsat eşitliğine ihtiyacı vardır.

Nüfusun en üstteki yüzde 20'lik dilimi toplam gelirden yüzde 82,7 pay alırken en alttaki yüzde 20'lik kesim yüzde 1,4 pay almıştır. Gelirin büyük çoğunluğu en üstteki dilimde toplanmış olup, gelirin ne kadar adaletsiz dağıldığının bir göstergesidir.

Türkiye'de gelir dağılımında küçük çapta ilerleme kaydetmesine karşın, gelir dağılımının en adaletsiz şekilde paylaşıldığı Meksika'dan sonra ikinci ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde geçmiş yıllardan günümüze değin TÜİK tarafından araştırmalar yapılmaktadır. 2017 yılı "*Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*" istatistiki verilerine göre toplam gelir içerisinde en yüksek kazanç grubunun payını yüzde 47,6 oluşturmuştur.

Tablo 2: Ülkemizde Yıllara Göre Gini Katsayısı

Yıl	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Gini Katsayısı	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Tablo: 2'ye göre 2006-2018 yılları arasında Gini katsayısı değişiklik gösterse de, Gini katsayısı 0.20-0.50 arasında ise orta seviyede eşitsizliği göstermektedir (Karacan, 2017:44). Ülkemizde de yıllardır orta seviyede gelir dağılımı adaletsizliği olduğunun göstergesidir.

Geçmişten günümüze bakıldığında da, son yıllardaki gelişmelere bakıldığında da durum pek iç açıcı görünmemektedir. Gelir dağılımı adaletsizliğinin düzelme eğiliminde olduğunu söylememiz pek mümkün görünmüyor. Küçük çapta gelişmeler olsa da bu durumun iyiye gittiğini söylememiz için yeterli bir ölçüde değildir.

Dünyadaki ve ülkemizdeki gelir dağılımı adaletsizliğinin en önemli bir diğer boyutu olan çocuklara baktığımızda da durum aynıdır. Günümüzde dünyanın en zengin ülkelerinde yoksul olarak büyüyen 30

milyon çocuk bulunmaktadır (UN, 2018). Gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk bu kadar büyük bir seviyede bulunmaktayken ve yoksul insanlar toplumun dezavantajlı gruplarıyla dünya ölçeğinde yoksulların en çok zarar görebileceği gruplara yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereklidir.

Drewnowski (1977)'e göre yoksulluk sorununun çözülebilmesi için, yoksulluk sınırının toplumun ortalama gelirine eşit olması gerekmektedir. Bu tanıma bakıldığında zenginler kaybeden taraf, yoksullar ise gelirin adil dağıtımıyla kazanan taraf olmaktadır (Akt. Kakwani, 2001:3). Bu durum zengin kitlenin taraf olmaya çok yanaşmayacağı bir durumdur. "Robin Hood" misali zenginden alıp, aşırı yoksul kesime yardım edilmesi gereken, fırsat eşitliğinin yaratılabilmesi adına özellikle dezavantajlı kesimin yoksulluk döngüsünün kırılabilmesi açısından son derece önemlidir.

Türkiye'de ve Dünyada Çocuk Yoksulluğu

Ülkemizde çocuk tanımı farklı şekillerde yapılmış olup, 4721 sayılı Medeni Kanunda "küçük" olarak belirtilirken, 4857 sayılı İş Kanununda "çalışan çocuk", "çocuk işçi" gibi adlarla tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. Maddesinde ise 18 yaşından küçük olan herkes "çocuk" olarak tanımlanmıştır.

Türkiye nüfusu 2018 yılı sonunda, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 82 milyon 3 bin 882 iken bunun 22 milyon 920 bin 422'sini çocuk nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2018). Bunun yanı sıra ülkemiz Suriyeli vatandaşlara da geçici koruma yapmaktadır. 9 Mayıs 2019 tarihi itibarıyla, ülkemizdeki Suriyeli çocuk sayısı 1 milyon 5 bin 915'e ulaşmıştır (Mülteciler, 2019). İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada 8 Mart 2019 tarihi itibarıyla Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli sayısı 79 bin 894 kişi olarak açıklanmıştır. Kasım 2018 yılı itibarıyla Türkiye'de doğan Suriyeli bebek sayısı 405 bin 521 olmuştur (Mülteciler, 2019). Ülkemizde çocuk sayısı daha fazla olup, Suriyeli vatandaşların bir kısmının kayıtsız olması bu sayısının net bir şekilde tespit edilmesini engellemiştir.

Çocuk nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranı gün geçtikçe azalmıştır. Gelecek yıllarla ilgili öngörülerde bu oranın gitgide azalacağı yönündedir. Örneğin 1990 yılında Türkiye'de çocuk nüfusu toplam nüfusun yaklaşık olarak yüzde 42'sini oluştururken bu oran 2018 yılında yüzde 28 ve 2060 yılında yüzde 20,4 olacağı öngörülmüştür. Türkiye'de yapılan son araştırmada yaklaşık 23 milyon çocuk bulunmaktadır (TÜİK, 2019).

Çocuk yoksulluğu sorunu sadece belirli bir kitlenin, ülkenin sorunu değil tüm dünyanın ortak sorunu konumundadır. Literatürde çocuk yoksulluğu ilk ortaya çıktığı dönemlerde ekonomik bir kazanç sağlayamadığı için yoksul olarak algılanırken, ayrıca yoksul ailenin çocuğu da yoksuldur, şeklinde tanımlamalar mevcuttur (Kudubeş, Kudubeş & Bektaş, 2017: 81). UNICEF, 2005 yılı "Dünya Çocuklarının Durumu" raporunda çocuk yoksulluğu tanımını "Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, hayatta kalabilmek, büyümek ve gelişmeleri açısından gerekli olan maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadır", şeklinde tanımlamıştır (UNICEF, 2019). Çocuk yoksulluğu kavramı, çocukların "çok yönlü" gelişmelerine olanak sağlanabilmesi açısından gerekli görülen kaynak ve imkânlardan yoksun olma durumudur (Kahraman & Sallan Gül, 2015: 362). Yoksulluk, ebeveynlerin erken çocukluk döneminde yeterli, kaliteli sağlık ve/veya eğitim alma becerilerini sınırlamaktadır. Ayrıca psikologlar yoksulluğun ebeveynlerin ruh sağlığına zarar verdiğini ve dolayısıyla ebeveynlik davranışlarını olumsuz yönde etkilediklerini ifade etmektedirler (Melhuish, 2012:40). Yoksul hanelerdeki bireylerde olumsuz- güç şartlarda yaşamak

zorunda kalmakta ve çocuklarıyla yeterince zaman geçirip, ilgilenememektedirler. Tablo 3'te çocuk yoksulluğuna neden olan faktörler ve yol açtığı sorunlar özetlenmektedir.

Çocuk yoksulluğu, çocukların yaşamları boyunca kalıcı bir şekilde dezavantajlı hale geldiği bilişsel, fiziksel bozulmalara neden olan ve bu durumun nesiller boyunca yoksulluk döngüsü içerisinde sürdürülmesidir (Kurukulasuriya & Sólrún Engilbertsdóttir, 2012:24). Çocuk yoksulluğu sorunu da yoksulluk döngüsü sorunudur, yoksulluk döngüsüne ek olarak aile ve aile içi ilişkiler, çocuğun yaşı, cinsiyeti gibi faktörler de önem kazanmaktadır. Çocuk yoksulluğu sorunu da yoksulluk gibi çok boyutlu bir sorundur ve çocuğun tüm yaşam dönemlerini etkilemektedir.

Tablo:3 Yoksulluğun Özel İhtiyaç Gruplarında Neden Olduğu Sonuçlar

Yoksulluk Öğeleri	Ara Faktörler	Sağlık Sonucu
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Parasal yetersizlik ➤ Birikim olmayışı ➤ Sağlıksız çevre ➤ Sağlıksız kalabalık konut ➤ Sosyal güvencenin olmayışı ➤ Sınırlı eğitim ➤ İşsizlik ➤ Çocuk işçiliği ➤ Ağır çalışma koşulları ➤ Göç ➤ Marjinal yaşam ➤ Yabancılaşma ➤ Dışlanmışlık güçsüzlük 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Yetersizlik sağlık bilgisi ➤ Sık ve çok doğum ➤ Alkol, sigara ➤ Yetersiz beslenme ➤ Yetersiz koruyucu sağlık hizmeti ➤ Yetersiz tedavi edici hizmet ➤ İlaç almama ➤ Kimyasallara maruz kalma ➤ Suç, yasa dışı davranış ➤ Sağlık hizmetlerine erişememe veya kullanamama 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sık hastalık ➤ Ağır bulaşıcı, kronik hastalık ➤ Sakatlık ➤ Sık erken ölüm ➤ Anne ve bebek ölümleri ➤ Kalıtsal hastalık ➤ Düşük doğum ağırlığı ➤ Ruh hastalıkları ➤ Çeşitli madde bağımlılığı ➤ İntihar ➤ Kaza ➤ Obezite ➤ PEM (Protein, Enerji, Kötü Beslenme) ➤ Şiddet

Kaynak: (Dedeoğlu, 2004:52)

OECD "Refah Ölçümleme" 2015 raporuna göre, 34 üye ülkede her yedi çocukta biri yoksuldur (OECD, 2015). ILO ve UNICEF tarafından "Çocuklar İçin Evrensel Düzeyde Koruma" raporuna göre, dünyada her beş çocukta biri aşırı yoksul koşullarda (günde 1,90 ABD Dolarının altında), ve dünyadaki çocukların neredeyse yarısı 689 milyon çocuk da "orta" yoksulluk (günde 3,10 ABD Dolarının altında) içinde yaşıyor. Çocukların aşırı yoksulluk içinde olma olasılığı yetişkinlerin tam iki katıdır (ILO, 2019). Dünyada çocuk yoksulluğuna ilişkin yapılan araştırmalarda dört yıllık süre içerisinde bile çocuk yoksulluğu yaklaşık olarak yüzde 30 artmıştır. Ayrıca yetişkinlere oranlara çocuk yoksulluğu sorununun daha öncelikli müdahale edilmesini de gerekli kılmaktadır.

Türkiye'de 2011 yılı verilerine göre çocuk yoksulluğu yüzde 28.4 olmuştur. Ülkemiz, İspanya ile birlikte çocuk yoksulluğunun en çok arttığı ülkelerden biri olmuştur. Ülkemizdeki çocukların yüzde 38'i olan 7.5 milyon çocuk, "Şiddetli maddi yoksunluk" içerisinde yaşamaktadır. Beslenme, barınma, ısınma gibi

asgari ihtiyaçların temininde güçlük çekmektedirler. Avrupa ülkeleri içerisinde çocuk yoksulluğu konusunda "en yoksul ülke" konumundadır (OECD, 2019). Ülkemizde ve dünyada çocuk yoksulluğu üst seviyelerde yer almakta ve çocuklar güç koşullar altında yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Ekonomik anlamda yoksul olan çocuklar, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve sağlık ortamlarda, sağlıksız şekillerde büyümektedirler. Bu gerçekten çok çarpıcı bir durumdur ve çocukların ciddi anlamda hak kaybı yaşamasına neden olmaktadır. Çocuk yoksulluğu oranı gitgide artmakta ve acil önlem alınması gereken bir konu haline gelmektedir.

Çocuk yoksulluğuna ilişkin çalışmalar yetişkin yoksulluğu ile ilgili çalışmalardan derlenmektedir ve hanehalkı tüketim düzeylerini esas alınmaktadır. Bu yüzden çocuğun değil aslında hanenin ihtiyaçları ortaya konulmakta ve bu durum çocuğun ihtiyaçlarıyla bağdaşmayabilmektedir (UNICEF, 2019). Literatürdeki taramanın bu şekilde yapılması ve Rowentre'nin de yoksulluk tanımında belirttiği gibi yoksulluk, hanehalkının temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ile ilişkilidir (Rowntree, 1908:10). Çocuk yoksulluğu kavramına bakılırken de hanehalkı araştırmaları baz alınmaktadır. Çocuk yaşadığı aile ile bütündür ve aile bireylerinin ekonomik kazancı ile bulunduğu çevrede yaşamını sürdürmektedir.

Yoksulluk ve Hanehalkı İlişkisi

Hanehalkı, aralarındaki akrabalık ilişkilerine bakılmaksızın yaşadıkları meskenlerin ortak veya meskenin bir bölümünde yaşanılması (TÜİK, 2019, Yükseler & Türkan, 2008:25), temel ihtiyaçlarını birlikte karşılayan (TÜİK, 2019), gelir ve giderlerin ortak olduğu tek veya daha fazla bireyin oluşturduğu topluluklar olarak tanımlanmaktadır (Yükseler & Türkan, 2008:25). Hanehalkı kavramı beraber yaşanılan evin, ihtiyaç ve giderlerinin bölüşüldüğü topluluklardır.

Hanehalkının yaşam koşullarını ve refah düzeyini belirleyen ana öge ekonomik faaliyetlerin yüklendiği görevdir. Bu görev, *işgücü piyasasına doğrudan işçi veya işveren olarak çalışmak, çeşitli nedenlerle işgücü piyasasının dışında kalarak ekonomik faaliyete doğrudan ve/veya dolaylı bir şekilde katılmak* olarak ifade edilmiştir (Yükseler & Türkan, 2008:27).

Yoksulluğa karşı hanehalkı düzeyinde alınan önlemler, büyük ölçüde işgücü piyasasına bağlı olmakla birlikte, hanehalkı harcamalarının kısılmasından hanehalkı birleşiminin değerlendirilmesine kadar bir dizi değişik ve ilginç önlemler içermiştir. Bu önlemler dört ana başlıkta toplanabilir:

- ✓ Gıda üretmek, yakacak toplamak gibi asgari geçimi sağlayabilecek faaliyetlere odaklanma ve bu doğrultuda işbirliği ve dayanışmanın hanehalkı fertleri arasında arttırılması,
- ✓ Daha ucuz mal ve hizmetlerin satın alınması, öğün sayısının azaltılması, çocukların okuldan çekilmesi vb. sosyal amaçlı harcamaların kısma gibi yollarla hane halkı tüketim harcamalarının azaltılması ve harcamaların artan ölçüde gıdaya yönlendirilmesi,
- ✓ Hanehalkı gelirini arttırmak için hanehalkı sayısını çeşitli yollarla arttırmaya çalışmak, akrabaların haneye eklenmesi gibi yöntemlerle hanehalkı büyüklüğünü ve sentezinde farklılıklara yönelme, köyden kente göç veya kentten köye göç de aynı kapsam altında değerlendirilmektedir.
- ✓ Daha fazla hanehalkı bireyinin işgücüne katılımını sağlayarak veya yeni girişimler yoluyla hanehalkı gelirinin arttırılması, şeklinde sıralamıştır (Şenses, 2006 :247-249).

Yukarıdaki maddelerin bir kısmı çocukların temel ihtiyaç ve haklarının kısıtlanmasına yol açıp, hak kayıplarına yol açacaktır. Aslında bu durum bir nevi yoksulluğu azalmaya çözüm gibi görünse de temel insan hakları açısından sıkıntılı bir durumu; beslenme, eğitim, barınma gibi temel hakların tam olarak kullanılmamasına yol açacaktır. Bunun yanı sıra çocuk işçiliği, eğitime devam edememe gibi toplumsal

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sorunlara yol açacağından, kısa vadede çözüm gibi görünse de ilerleyen yıllarda büyük çapta sorunlar olarak karşımıza çıkacak farklı sorunlara neden olacaktır.

Günümüzde her ne kadar hanehalkı reisi kavramı kullanılmıyor olsa da, haneye ekonomik olarak kazanç sağlayan kişi genelde "baba, erkek" figürü olarak görülmektedir. Ülkemizde 0-17 yaş çocukların yüzde 10'u iş sahibi olmayan ebeveynler tarafından büyütülmektedir (OECD, 2019). İşsiz olan bireyin çocuğuna daha sert ve çatışmacı olması muhtemeldir. Bu durum da çocuğun gelişimini olumsuz etkileyecektir.

Bizim çalışmamızda özellikle hanehalkı ilişkisi daha fazla önem arz etmektedir. Genel olarak, yoksulluğa neden olan hanehalkı ve bireye ait özellikler de üç kategoride sınıflandırılmıştır:

- ✓ Demografik belirleyiciler, hanehalkı büyüklüğü ve yapısı, yoksulluğun hanehalkı bileşimi ile arasındaki ilişkinin görülmesi açısından önemli göstergeler arasındadır,
- ✓ Ekonomik belirleyiciler, gelir ve tüketim göstergeleri dışında birçok farklı ekonomik gösterge vardır. Bu ekonomik göstergelerin en önemlileri hanehalkının istihdam durumu ve mal varlığı sahipliğidir,
- ✓ Sosyal belirleyiciler, en yaygın kullanılanları: sağlık, eğitim ve barınma imkânları şeklinde sıralanmıştır (Dal, 2013: 24-27).

Yoksulluğun asgari sınırının belirlenmesinde *gelirlerinin kaynakları, hanehalkı büyüklüğü, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları ve sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları gibi yoksullarla ilgili bilgilerin toplanmasının gerekliliği* belirtilmiştir (Aktan & Vural, 2002:18).

Yoksulluk hesaplamaları, *hanehalkı tüketim harcamaları esas alınarak, standart bir tüketim kalıbı ve günlük kalori ihtiyacına göre yapılmaktadır. Düşük gelir gruplarındaki negatif tasarruf oranları, yoksulluk oranının tüketimin yanı sıra, gelir seviyesini de dikkate alarak hesaplanması gerektiği noktasına işaret edilmektedir* (Yükseler & Türkan 2008:18).

Ülkemizde, TÜİK 2018 yılı verilerine göre, hanehalkı tiplerine ve büyüklüklerine göre hanehalkı sayısı araştırmasında toplam 23 milyon 221 bin 218 hane bulunmakta, 2017 yılında ise 22 milyon 676 bin 186 hane bulunmaktadır. Ülkemizde hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk artmakta ve en çok yoksulluk 7+ hanelerde görülmektedir. Tablo 4'te açlık ve yoksulluk sınırının 2002 yılından 2010 yılına ilişkin verileri bulunmaktadır. 2010 yılında açlık sınırı 10 kişilik hane için 548 TL iken bu rakam 2002 yılının yaklaşık 2.5 katını oluşturmaktadır. Bir kişinin oluşturduğu hanenin 2010 yılında açlık sınırı 141 TL iken, bu rakam 2002 yılında 59 TL idi. Gıda-gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırındaki 10 kişilik hanenin 2002 yılında 535 TL iken 2010 yılında bin 545 TL olmuştur. Aynı durum yıllar içerisinde de açlık ve yoksulluk sınırında da aynı şekilde seyir etmiştir. Bu durum hanehalkı büyüklüğünün haneyi nasıl etkilediğinin bir göstergesidir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo4: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları

Hanehalkı büyüklüğüne göre yoksulluk sınırları, Türkiye									
Hanehalkı	Açlık sınırı - Food povety line(1) (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ^(*)	2008	2009	2010 ⁽³⁾
1	59	75	81	84	91	105	122	127	141
2	90	113	122	127	138	159	185	192	213
3	113	143	154	161	174	201	233	243	269
4	133	168	182	190	205	237	275	287	318
5	152	192	207	217	235	271	313	328	363
6	170	214	230	242	261	301	350	365	404
7	187	235	253	264	287	331	382	401	444
8	201	253	275	287	311	359	414	435	482
9	215	271	294	306	331	387	446	465	515
10	230	288	315	325	351	404	471	495	548
Hanehalkı	Yoksulluk sınırı - Complete povety line(2) (TL)								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ^(*)	2008	2009	2010 ⁽³⁾
1	137	186	190	216	244	283	341	365	396
2	208	186	190	327	368	428	515	552	599
3	262	280	288	414	466	540	651	699	759
4	310	354	363	487	549	638	767	825	896
5	353	417	429	557	627	728	874	944	1.025
6	395	476	488	620	697	809	976	1.050	1.140
7	433	531	543	679	766	889	1.066	1.153	1.252
8	466	582	597	737	831	965	1.154	1.251	1.358
9	498	629	649	786	884	1.040	1.242	1.336	1.451
10	535	672	692	836	938	1.088	1.313	1.423	1.545

(2) Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırıdır - Poverty line contains both food and non-food expenditures

(3) Gıda yoksulluk sınırı, 2003 temel yıllı Tüketici Fiyat Endeksi'nin gıda ana grup indeksi ile; gıda ve gıda dışı bileşenlerden oluşan yoksulluk sınırı ise genel indeks ile genişletilerek 2010 yılına inflate edilmiştir - The food povety line is inflated with food index while complete povety line is inflated with general index of the year 2003 based Consumer Price Index for 2010.

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Hanehalkının elde ettiği gelire dayalı olarak hazırlanan hanehalkı türüne ilişkin yoksulluk dağılımı Tablo 5'e işlenmiştir. Türkiye'de 2006-2017 dönemlerinde toplam yoksulluk oranının ortalaması yüzde 17.3'tür. Hanehalkı türü içerisinde en fazla yoksul sayısı ve oranına sahip hanehalkı tipinin bağımlı çocuğu olanlar olduğu görülmektedir. Yoksullar içinde en az paya sahip tek kişilik hanehalkı ve bağımlı çocuğu olmayan hanehalkına sahip bireylerden oluşmaktadır. Hane içerisinde yaşayan kişi sayısı arttıkça yoksulluğun attığını ve kişi sayısının yoksulluğu artırıcı bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Tablo 5: Hanehalkı Tipine Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranı, (2006-2015)

Hanehalkı Türü	Yoksul Hanehalkı Sayısı											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Yoksulluk Sınırı	2,351	3,041	3,164	3,522	3,714	4,069	4,515	5,007	5,554	6,246	7,116	7,944
Toplam Yoksul Sayısı	12,548	11,163	11,580	12,097	12,025	11,670	11,998	11,137	11,332	11,219	11,026	10,622
Tek kişilik hanehalkı	84	74	65	109	103	103	167	138	212	256	297	296
Bağımlı çocuğu olmayan hanehalkı	764	671	688	1023	815	772	893	777	778	829	707	714
Bağımlı çocuğu olan hanehalkı	11,663	10,394	10,819	10,960	11,097	10,792	10,915	10,223	10,340	10,133	10,022	9,612
Hanehalkı tipi belirsiz	37	23	8	5	11	3	23	0	2	-	0	0
Yoksul Fert Oranı (%)												
Yoksulluk Sınırı	18,6	16,37	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5
Tek kişilik hanehalkı	8,0	6,5	5,1	7,4	7,0	6,7	9,6	7,5	7,2	8,1	8,9	8,2
Bağımlı çocuğu olmayan hanehalkı	6,5	5,1	4,9	6,5	5,3	5,1	5,5	4,7	4,7	4,8	4,0	3,8
Bağımlı çocuğu olan hanehalkı	21,3	19,2	20,1	20,6	20,3	19,4	19,7	18,3	18,4	18,1	17,9	17,0
Hanehalkı tipi belirsiz	17,3	15,1	6,2	19,3	15,4	10,9	21,3	-	4,0	-	-	-

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Çocuğu tek başına yoksulluk değil yoksulluğun bütün boyutları etkilemektedir. Yoksulluk deyince sadece maddi yönden yoksun kalma değil, maddiyat eksiliğinin getirdiği diğer kaynaklardan da eksik kalmakta ve çocukların refah içerisinde yaşamasına engel olmaktadır. Refah kavramı çocukların sadece maddi durumları değil, aynı zamanda onların eğitimleri, sağlıkları, ebeveynlerle ilişkileri ve arkadaşlar, ev ve yaşam ortamı ve kendi davranışlarını, ne düşündükleri ve kendileri hakkında hissettikleri vb. refahın çok boyutlu etkisidir (Bradshaw, 2012:15).

Çocukların gelişiminin tüm yönlerinde buldukları hanenin ve toplumsal konumlarının etkisi vardır. Çocukları sağlıklı gelişimini sağlayabilmek adına çocuğuna hijyen koşullarına uygun, güvenilir bir ortamda bakması ve beslenme, ısınma gibi ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmalıdır. Çocuğun korunması, eğitimini, sağlığını desteklemesi son derece önemlidir. Bu ebeveynlerin sorumluluğu olduğu kadar maddi anlamda yoksul olan hanelerin desteklenmesi sosyal devletin bir gereğidir.

Gelir Dağılımının ve Yoksulluk Döngüsünün Çocukların Durumuna Etkisi

Yoksulluk temelde gelirin az olmasından kaynaklı bir problem olarak görünmekte ancak problem sadece bu kadarıyla sınırlı değildir. Hizmetlere erişememe, sağlıksız koşullarda yaşama; barınma, sağlık, güvenlik, katılım gibi haklara erişememe veya yetersiz erişim durumudur. Bu ortamda büyüyen ve kendini savunamayacak konumda olan çocuğun ihmal ve istismarla karşılaşma durumu daha yüksek düzeyde olmaktadır. Çocuğun korunması, kötüye kullanılmalarının (bedensel istismar, dilendirme vb.) engellenmesi, eğitim, sağlık, katılım gibi haklarına erişimin sağlanması, sosyal yardımlardan ihtiyaçları doğrultusunda desteklenmeleri gerekir ki hem sosyal devlet olmanın gerekliliği hem çocuğun topluma katılımı ve haklarının kullanımı sağlanabilsin.

Gelirin eşit olmadığı toplumlarda, bebek ölüm oranları, akran zorbalığı artmakta, ilerleyen yaşlarda zihinsel sağlık problemleri yaşanmakta, kötü madde kullanımları yaygınlaşmakta vb. sorunlarla karşılaşmaktadır (Kerry, Pickett & Wilkinson, 2012: 207). Gelir eşitsizliğin giderek artması ve dahası bu problemin kalıcı hale gelmesi (Kahraman & Sallan Gül, 2015: 349), toplumsal hareketliliğin eşitsiz toplumlarda güç olması nesilden nesile çocuk yoksulluğunun devri daimine neden olmakta, çocukların yoksulluk ve yoksulluk döngülerinden kaçmalarını daha da güçleştirmektedir (Kerry, Pickett & Wilkinson, 2012: 207, Kahraman, Sallan Gül, 2015: 349). Yoksulluk, çocukların yukarı doğru hareket edebilme yeteneğini doğrudan kısıtlayabilmekte yetersiz beslenme, okula gidememe/devam edememe gibi. Gelişmiş ülkelerde yoksul insanlar desteklenseler bile tam anlamıyla topluma katılım göstermeleri ve yoksul çocukların yukarıya doğru hareket edebilmeleri güçtür (Portes, 2012:27).

Yoksul çocukların okulda başarılı olma olasılıkları daha düşüktür ve yaşam içerisinde sağlıklarının kötüleşmesi ve suça ve diğer sorunlu davranışlarda bulunma olasılıkları daha yüksektir (Melhuish, 2012:40). Türkiye'deki TÜİK verilerine göre 2017/'18 öğretim yılında ilkökul çağındaki net okullaşma oranı yüzde 91,5 şeklindedir. Eğitim hizmetinde yaşanan en büyük sorun eğitim masrafları konusunda olmuştur (TÜİK, 2018). TÜİK, "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması", 2017 yılı sonuçlarına göre, okur-yazar olmayanlar ve herhangi bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranı yaklaşık yüzde 48'dir. Bu durum eğitim seviyesi ile ters yönde gelişim göstermektedir, eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk düşmekte ve yükseköğretim mezunlarında bu oran yüzde 1,5 olarak gözlenmektedir (TÜİK, 2017). Özellikle yoksul ailelerin çocukların okullaşma oranları düşmektedir. Çocukların okula gidememesi veya eğitim seviyelerinin üst kademelerine erişememesi demek geleceğin işsizlik ordusunu yaratmaktır. Çünkü eğitim seviyesi arttıkça kişinin iş bulabilmesi, istihdam edilebilmesi kolaylaşmaktadır. Bu durum da yoksul hanelerde yaşayan çocuklar yeterince eğitim hizmetinden yararlanamamakta ve yoksulluk döngüsüne süreklilik kazandıran ana faktörlerden biri konumuna gelmektedir. Bundan dolayıdır ki eğitimde fırsat eşitliğinden ziyade pozitif ayrıcalık sağlanırsa döngünün kırılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden öncelikle eğitimin tüm seviyelerinde yoksul çocukların desteklenmesi gereklidir.

Devletin ekonomik anlamda yoksulluk yaşayan tüm kesime hizmet etmesi, koruması ve desteklemesi gereklidir. Bu durum sosyal devlet olmanın bir şartı niteliğindedir ve bu konudaki harcamalar sosyal koruma kalemi harcamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. "Sosyal koruma, hanehalkları veya kişilerin yüklerini, azaltmak amacıyla, belirlenen tehdit veya gereksinimlerini gidermeye yönelik yapılan tüm müdahaleler", olarak tanımlanmıştır. "Şartlı ve şartsız sosyal koruma yardımlarının risk/ihtiyaç gruplarına göre dağılımı" istatistiklerine göre, şartlı ve şartsız yardımlardan biri olan aile/çocuk yardımı yıldıan yıla artış göstermiştir (TÜİK, 2019). Tablo:6'da şartlı/şartsız nakit transferlerine yer verilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ILO ve UNICEF'in raporuna göre de dünyada "Çocukların yüzde 35'i sosyal koruma alıyor" (ILO, 2019). Yaşlı, engelli, çocuk, işsiz vb. grupların güçlendirilmesi ve korunması adına sosyal koruma harcamalarının artırılması önemlidir.

Tablo:6 Şartlı ve Şartsız Yardımlar

Şartlı Yardımlar

Şartlı yardımlar (Milyon TL- Million TL)																		
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ^(r)	2017
Aile/ çocuk	340	516	807	997	1260	1689	1783	2602	2758	3202	3353	4203	5088	6244	6754	7631	10531	12921

Şartsız Yardımlar

Şartsız yardımlar (Milyon TL- Million TL)																		
Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016 ^(r)	2017
Aile/ çocuk	12	21	35	59	83	102	173	167	188	216	328	401	509	655	826	1270	178	197

(r) 2016 yılı verileri idari kayıtların güncellenmesi nedeniyle revize edilmiştir.

Kaynak: (TÜİK, 2019)

Yetersiz gelir, uzun vadeli sağlık ve yaşam beklentisi olmak üzere neredeyse tüm alanlarda daha olumsuz sonuçlarla ilişkilidir. Yoksulluk içerisinde doğan çocuklar, yaşamın ilk yılında ve yetişkinlikte artan ölüm riski, prematüre ve küçük olarak doğma olasılığı ve sonraki yaşamlarda daha fazla sağlık sorunuyla karşı karşıya kalma ihtimalleri oldukça yüksektir (Marmot, 2012:59). Çocuk, sağlıklı ortamda ve iyi şartlarda yaşama hakkına sahiptir. Ancak çoğu zaman bu hakkını tam olarak kullanılmasına engel olan birçok neden ortaya çıkmaktadır. Özellikle yoksul bir ailenin üyesi olmanın yanı sıra, parçalanmış aileye sahip çocukların durumu daha da trajedidir. Çünkü bu çocuklar küçük yaşlardan itibaren sokağa itilmekte, şiddet, sömürü, sosyal dışlanma vb. olaylarla hedef olabilmektedirler. Bu çocukların korunup, kollanması, koruma altına alınması, kayıp nesil haline gelmemesi için devletin daha aktif ve sistemli çalışması gerekmektedir.

Çocuğun yoksul olarak yaşaması tek bir alan ve boyutla sınırlı kalmamakta dışlinin çarkları gibi biri diğerini tetiklemektedir. Ekonomik boyut gibi görünen olay psikolojik, bedensel ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır. Sosyal dışlanmadan, madde bağımlılığına kadar birçok risk unsurunu beraberinde taşımaktadır. Çocukların "korunması, savunulması, katılımının desteklenmesi" gereklidir, çocuğun haklarının elinden alınıp, istismar edilmesi değil. Çocuk yoksulluğu başlı başına bir istismar olgusunu beraberinde getirmektedir. Hak kayıpları, yaşadıkları olumsuz deneyimler, sosyal dışlanma, yoksulluğun getirdiği "ikinci sınıf" insan muamelesi, kaliteli ve iyi hizmet alamama ve daha birçok konuda bilinçli veya bilinçsiz olarak hem aile hem toplum tarafından istismar edilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yoksulluk ve gelir dağılımı arasındaki adaletsizlik hanehalkının geçimini güçleştirmektedir. Hanehalkı içerisindeki savunmasız bireyler olan çocuklar bu durumdan en fazla etkilenen gruptur. Yoksul hane içerisinde yetişen çocuklar, beslenme, sağlık, eğitim, barınma gibi temel hizmetlere yeterince erişememekte ve bu durum çocuğun hak kayıpları yaşamasına neden olmaktadır. Çocuk ailesinin yaşadığı sosyal çevrede büyümekte, onların ekonomik kazançları doğrultusunda yaşamını idame ettirmektedir. Çocuğun şu anki yoksulluk durumu, geleceğinin şekillenmesinde olumsuz rol oynayan yoksulluk nedeni olmamalıdır.

Günümüz şartlarında hanehalkına yapılan sosyal yardımlar yeterli seviyede gelmemektedir. Hanehalkına yapılan yardımların yeterli seviyede olmaması çocuk yoksulluğu sorununu da arttırmakta ve sorunun gerçek boyutunun ne olduğunu görmemizi engellemektedir. Bu yüzden de çocuk yoksulluğu sorunu tüm yönleriyle ortaya konulmalı ve çocuk yoksulluğuna ilişkin özel politikalar uygulanmalıdır. Çünkü çocuk, toplumsal yapının en önemli parçasıdır. Sistemlere erişemeyen çocuğun, sokakta çalışan çocuk, çocuk işçiliği gibi konularla karşımıza farklı toplumsal problemlerle çıkması muhtemeldir. Çocuğa yapılacak yardımlar toplumun tamamını etkileyecek düzeydedir. Çocuk yoksulluğu nesilden nesile aktarılabilen bir sorun olduğundan, bu sorunla baş edebilmek için çocuk yoksulluğu sorunu çözümlenmelidir. Çocuk yoksulluğu sorunu sadece çocuğun veya içinde yaşadığı hanenin problemi değil tüm toplumun ve sosyal devletin çözmesi gereken en önemli sorunlardan biridir. Şimdiki yoksulluk probleminin gelecekte farklı toplumsal problemlerle karşımıza çıkmaması adına ve çocuğun yüksek yararı adına önlenmesi çift yönlü bir gerekliliktir.

Çocuk yoksulluğunun önlenmesi adına; fırsat eşitliğinden ziyade ekonomik açıdan yoksun hanelere pozitif ayrıcalıklı yasalar düzenlenmeli ve hane bu konuda desteklenmelidir. Hane büyüklüğü yoksulluğu etkileyen bir durum olduğundan, yardımların hanenin büyüklüğüyle orantılı yapılması gereklidir. Sosyal koruma sistemlerinin aile/çocuk konusunda artırılması önemlidir.

Çocuk yoksulluğunda sorun sadece ekonomik değildir, eğitimle de desteklenmesi gereklidir. Çocukların sadece okula gitmesi yeterli değildir, okula devam edebilmeleri, ebeveynlerinin onlara rehberlik etmesi de gereklidir. Çocuklara doğru rehberlik ve eğitim sağlanamazsa suça sürüklenme ihtimalleri artacaktır. Ailenin de çocuk konusunda rehberlik ve toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılması önemlidir. Çocuk yoksulluğu için ailenin temelde ekonomik olarak desteklenirken, sosyal ve toplumsal yönlerden de desteklenmesi, toplumsal uyum ve ailenin özgüveni açısından önemlidir.

Türkiye’de hanehalkı ve çocuk üzerine yapılan araştırmalar sınırlı şekildedir. Çalışmalar ya bölgesel yapılmakta ya da Suriyeli çocuklara yönelik yapılmakta ya da tek bir değişken üzerinden ele alınmaktadır. Ülkemizde bu konuda tam ve kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Sokakta yaşayan çocuk ve çocuk işçiliğinin tespit edilmesi konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gereklidir. Bu konuda daha kapsamlı hizmet müdahalelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocuk yoksulluğu konusundaki verilerin hanehalkı çalışmaları üzerinden değil, çocukların baz alınarak yapılması gereklidir. Çocuk ve hanehalkı ihtiyaçları birbirinin aynı olamayacağı gibi çocukların da belirli gelişim dönemlerinde de ihtiyaçları birbirinden farklı olacağından, çocukların gelişim dönemlerine uygun şekilde çalışma yapılması önemlidir. Çocuklara yönelik politikaların sadece ekonomi, eğitim,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

sağlık alanında yapılması yeterli değildir, çocukların karşılaşılabileceği risklerinde ortadan kaldırılabilmesi, toplumsal uyum ve daha nice konuda desteklenmesi gereklidir. Yapılan yardımların adil şekilde ve sürdürülebilir olması da günümüz koşullarında son derece önemlidir. Öncelikle ülkemizde çocuk konusunda daha kapsamlı araştırma yapılması, buna yönelik çalışmalar yürütülmesinin önemli olacağı ve bu konunun çok boyutlu şekilde ele alınıp çözüme yönelik politikaların geliştirilmesinin son derece önemli olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Afandi, A., Wahyuni , D. & Sriyana, J. (2017). Policies to Eliminate Poverty Rate in Indonesia International Journal of Economics and Financial Issues, 7(1), 435-441.
- Aktan, C. C. & Vural İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Arpacioğlu, Ö. & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Aytaç, A. & Hatipler, M. (2013). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele. Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.
- Bradshaw, J. (2012). Child wellbeing in the 2000s. Ed.: Lindsay Judge, Ending child poverty by 2020 Progress made and lessons learned, 15-21.
- Buğra, A. (2018). Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. İletişim Yayıncılık.
- Dal, S. (2013). Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğunu Belirleyen Etmenler. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Dedeoğlu N. (2004). Sağlık ve Yoksulluk, Toplum ve Hekim Dergisi, Ocak- Şubat , 19(1), 51-53.
- Emin, E. (2018).Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu, Retrieved March 20, 2019 from https://insamer.com/tr/kuresel-adaletsizlik-dunya-yoksulluk-ve-esitsizlik-raporu-2018_1682.html/
- Eş, M. & Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 79-93.
- Gordon, D., Irving, M.K., Nandy, S. & Townsend P. (2007). The Extent And Nature Of Absolute Poverty. Final Report to DFID: R8382.
- Foster, J. E. (1998). What is Poverty and Who Are The Poor? Redefinition For The United States in the 1990's, Absolute versus Relative Poverty. The American Economic Review, 88(2), 335-341.
- ILO. Çocuk İşçiliği. Uluslararası Çalışma Örgütü, Retrieved October 07, 2019 from <https://www.ilo.org/>
- Judge, L. (2012). Introduction. Ed.: Lindsay Judge, Ending child poverty by 2020 Progress made and lessons learned, 6-10.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Kahraman, F. & Sallan Gül, S. (2015). Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(1), 339-366.
- Kakwani, N. (2001). On Specifying Poverty Lines. Asia and Pacific Forum on Poverty: Reforming Policies and Institutions for Poverty Reduction, to be held at the Asian Development Bank, Manila, 9(5) February, 1-34.
- Karacan, R. (2017). Kapitalist Ekonomide Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Kerry, B., Pickett, E. K. & Wilkinson, R. (2012). The Spirit Level: Why Greater Equality Makes Societies Stronger, Eds. Isabel Ortiz, Louise Moreira Daniels, Sólrún Engilbertsdóttir, Child Poverty And Inequality New Perspectives, UNICEF 205-211.
- Kurukulasuriya, S. & Engilbertsdóttir, S. (2012). A Multidimensional Approach to Measuring Child Poverty, Eds. Isabel Ortiz, Louise Moreira Daniels, Sólrún Engilbertsdóttir, Child Poverty And Inequality New Perspectives, UNICEF, 23-35.
- Kubar, Y. (2011). Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı: Türkiye Örneği (1994–2007) Analizi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (2). 227-246.
- Kudubeş, E. İ., Akdeniz, A. K., Kudubeş, A. & Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin Yarattığı Yoksulluk: Çocuk Yoksulluğu. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 14(1), 79-85.
- Marmot, M. (2012). The health effects of poverty. Ed.: Lindsay Judge, Ending child poverty by 2020 Progress made and lessons learned, 59-64.
- Melhuish, E. (2012). The impact of poverty on child development and adult outcomes: the importance of early years education . Ed.: Lindsay Judge, Ending child poverty by 2020 Progress made and lessons learned, 40-47.
- Mülteciler. Retrieved May 17, 2019 from <https://multeciler.org.tr/>
- Pınar Ertürk, Ş. (2010). Yoksulluk Olgusu: Elazığ Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Portes, J. (2012). Social mobility, poverty, and inequality: policies and prospects . Ed.: Lindsay Judge, Ending child poverty by 2020 Progress made and lessons learned, 26-32.
- Rowntree, B. S. (1908). Poverty; A Study Of Town Life, Retrieved January 13, 2019 from <https://archive.org/details/povertyastudyto00rowngoog/page/>
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. Çalışma ve Toplum, 3, 51-105.
- Şeker, Aziz (2009). 101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler. Ankara: SABEV Yayınları.
- Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınları.
- OECD. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Retrieved March 09, 2019 from <http://www.oecd.org/social/inequality-and-poverty.htm/>
- Özbudun, Sibel (2002). Küresel Bir Yoksulluk Kültürü’ mü?. Ed.: Yasemin Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, TODAİE Yayını, Ankara, 53-69.
- TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved October 07, 2019 from [www.tuik.gov.tr /](http://www.tuik.gov.tr/)
- UN. United Nations. Retrieved October 03, 2019 from <https://www.un.org/>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(*International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19*)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

UNICEF. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, Retrieved March 20, 2019 from <https://unicef.org.tr>

UNDP. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2018). 2018 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) Sonuçları, Retrieved April 05, 2019 from http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr-home/librari/human_development/2018-kueresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi--cbye--sonuclar.html

Yükseler, Z. & Türkan, E. (2008). Türkiye'nin Üretim ve Dış Yapısında Dönüşüm. TÜSİAD, 1-166.
World Centric. Retrieved April 09, 2019 from <http://www.worldcentric.org/conscious-living/social-and-economic-injustice/>

Gelecek Nesil İş gören ve İşverenleri Sivil Toplum Örgütlerine Katılmaya Motive Eden Faktörler: Üniversite Öğrencileri Örneği

Öğr.Gör.Dr. Mecbure ASLAN¹

Dr.Çiğdem DEMİRCİ²

Prof.Dr. İsmet BOZ³

ÖZET:

Sivil toplum örgütleri, demokrasisi gelişmiş ülkelerde yöneticilerin halka karşı şeffaf olduğu bir kurumlar kültürünü geliştiren ve halkı politika ve karar alma sürecine dahil eden kurumlar olarak değerlendirilir. Demokrasisi gelişmiş ülkelerde halkın karar alma sürecine katılımı politik bir haktır. Yöneticiler herhangi bir politik karar alırken bu karardan etkilenen kişilere danışmalı ve fikirlerini almalıdır. Bu süreci gerçekleştirmenin en uygun yolu ise toplumun sivil toplum kuruluşları şeklinde örgütlenmesidir. Bu çalışmanın temel amacı, gelecek nesil işgören ve işverenleri olarak kabul edilen üniversite öğrencilerini gerek öğrenci toplulukları gerekse diğer sivil toplum örgütlerine katılmaya motive eden etmenleri açıklamaktır. Araştırmanın katılımcıları, Cochran'ın Likert Tipi soruları esas alarak geliştirdiği örnekleme formülü kullanılarak çekilen 384 üniversite öğrencisi olarak belirlenmiştir. Veri toplama işlemi sonucunda 464 katılımcıya erişilmiş olup analizler bu değer üzerinden yapılmıştır. Veri toplamak amacı ile kullanılan anket konu ile ilgili önceki çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Anket kategorik ve Likert tipi sorulardan oluşturulmuştur. Anketin geçerliliği konu ile ilgili bilim insanlarının görüşlerine başvurarak, güvenilirliği ise Cronbach alfa katsayısı hesaplanarak belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre katılımcıların %39.2'si kadın, %84.3'ü bekar, %72.8'i lisans öğrencisi ve yaş ortalamaları 24.37'dir. Katılımcılar sivil toplum örgütlerine katılımı öncelikle kuruma olan güvenin, kurumun vizyonu ve misyonunun önemli göstergeler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının toplum için yararlı örgütler olduğu ve bu örgütlere katılımın önemli olduğu vurgulanmıştır. Araştırma sonuçlarının sivil toplum örgütleri, bilim adamları ve araştırmacılar için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşu, öğrenci toplulukları, motivasyon

JEL Kodu: D23, M12, M54

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Pazarcık Meslek Yüksek Okulu, Kahramanmaraş, Türkiye, mecbureaslan@ksu.edu.tr

² Muğla İl Sağlık Müdürlüğü, Muğla, Türkiye, cigdem_soprano@hotmail.com

³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye, ismet.boz@omu.edu.tr

Factors that Motivate Next Generation Employees and Employers to Participate in Non-Governmental Organizations: The Case of University Students

Öğr.Gör.Dr. Mecbure ASLAN¹

Dr.Çiğdem DEMİRCİ²

Prof.Dr. İsmet BOZ³

ABSTRACT:

Non-governmental organizations in developed countries are considered as organizations that develop a culture of institutions in which the administrators are transparent to the public and involve the public in the policy and decision-making process. Participation of people in decision-making process in advanced democratic countries is a political right. When making any political decision, administrators should consult with those affected and seek their opinions. The most appropriate way to realize this process is to organize the society as non-governmental organizations. The main purpose of this study is to explain the factors that motivate university students who are accepted as employees and employers of the next generation to participate in both student communities and other non-governmental organizations. The participants of the study were identified as 384 university students using the sampling formula developed by Cochran based on Likert Type questions. As a result of the data collection process, 464 participants were reached and analyzes were made on this value. The questionnaire which was used to collect data was prepared by using the previous studies. The questionnaire was composed of categorical and Likert type questions. The validity of the questionnaire was determined by referring to the opinions of the scientists and the reliability of the questionnaire was determined by calculating the Cronbach alpha coefficient. According to the research findings, 39.2% of the participants were women, 84.3% were single, 72.8% were undergraduate students and the average age was 24.37. Respondents stated that trust in the institution by the potential participants, and the vision and mission of the institution were important indicators to participate. In addition, it was emphasized that non-governmental organizations are useful organizations for society and participation in these organizations is important. The results of the research are thought to be beneficial for non-governmental organizations, scientists and researchers.

Keywords: Non-governmental organization, student's organizations, motivation

JEL Code: D23, M12, M54

---

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Pazarcık Meslek Yüksek Okulu, Kahramanmaraş, Türkiye, mecbureaslan@ksu.edu.tr

² Muğla İl Sağlık Müdürlüğü, Muğla, Türkiye, cigdem_soprano@hotmail.com

³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye, ismet.boz@omu.edu.tr

GİRİŞ

Demokratik toplumlarda ya da demokratik toplum olma yolunda ilerleyen toplumlarda halkın yönetimde söz sahibi olması gerekmektedir. Yöneticilerin toplumun beklentilerine ve isteklerine göre hareket etmesi ve yapacağı tüm faaliyetlerde bunu gözetmesi beklenmektedir. Toplumsal demokrasi daha adil ve daha şeffaf bir yönetim tarzı ile daha kolay gelişmektedir. Toplumun istekleri ve beklentileri toplulukların ne istediğiyle ilişkili olup, demokratik toplumlarda ortak amaçlı ve örgütlü topluluklar demokratik yapının en önemli ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivil toplum, hükümetten ve iş dünyasından ayrı, aile ve özel alanı da kapsayan toplumun "üçüncü sektörü" olarak tanımlanabilir. Bu görüşe göre sivil toplum, temel olarak meslek kuruluşları, dini gruplar, işçi sendikaları, vatandaşlık haklarını savunucu kuruluşlar gibi toplumun çeşitli sektörlerine ses getiren ve halkın demokrasilere katılımını zenginleştiren "aracı kurumlar" anlamına gelmektedir (CSI, 2019). Diğer bir tanıma göre "sivil toplum", sivil toplum kuruluşlarının ve vatandaşların çıkarlarını ve iradesini gösteren kurumlar veya bir toplumda hükümetten bağımsız birey ve kuruluşların toplamı anlamında kullanılmaktadır (wikipedia.org, 2019). Örgütlü dernek, girişim, ajans ve sivil toplum kuruluşunu temsil eden sivil toplum kavramı, demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti kavramlarının öne çıkmasıyla birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. (Akçadağ, 2011:1).

"Sivil toplum" terimi, klasik kullanımda devlet ile eşit olmasına rağmen, Cicero ve diğer Romalıların eserleri ile eski Yunan filozoflarına dayanmaktadır. Sivil toplumun modern fikri 18. yüzyılın sonlarında İskoçya ve kıtasal aydınlanmada ortaya çıkmıştır. Thomas Paine'den Georg Hegel'e kadar bir dizi siyaset teorisyeni, sivil toplum kavramını, vatandaşların kendi çıkarlarına ve isteklerine göre ilişkilendirdikleri bir bölgeye paralel fakat devletten ayrı olan bir alan olarak belirlemiştir. Bu yeni düşünce değişen ekonomik gerçekleri, özel mülkiyetin yükselişini, pazar rekabetini ve burjuvaziyi yansıtmaktaydı. Bu düşünce aynı zamanda, Amerikan ve Fransız devrimlerinde açıkça görüldüğü gibi, halkın özgürlüğüne olan talebin artmasından kaynaklanmıştır (Carothers ve Barndt, 1999). Sivil toplum kuruluşları yüzyıllardır çeşitli formlarda varlıklarını sürdürmektedir. Ancak özellikle 1980'ler ve 1990'larda uluslararası kalkınmada yüksek bir çekiciliğe ulaşmışlardır (Lewis, 2011). Ülkemizdeki STK'lar ile ilgili olarak devlet dışı ve gönüllü örgütlenme anlamında eski uygulamalar ve geleneklerin varoluşu doğaldır. Ancak bugünkü fonksiyonu ile ülkemizde sivil toplum olgusu yeni ve az gelişmiştir (Mağa, 2001:8; Talas, 2011:395).

Sivil toplum olgusu gelişmiş toplumlarda sivil toplum kuruluşlarına katılımın ve bu kuruluşların fonksiyonunun etkinliğinin daha fazla olduğu bilinmektedir. Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin ve bu kuruluşlara katılımın geçmişe nazaran arttığı görülmekle birlikte gelişmiş toplumlara göre yeterli olmadığı gözlenmektedir. Toplumsal demokrasinin önemi düşünüldüğünde sivil toplum kuruluşlarına katılımın ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarına katılımı motive eden faktörlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Motive edici faktörlerin neler olduğunun net bir şekilde tespit edilmesi ve bu faktörlerin geliştirilmesi önemli görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına katılım gönüllülük esaslı bir faaliyet olmakla beraber bireylerin beklenti içerisinde olduğu bazı çıkarlar düşünüldüğünde gönüllülüğü arttıracak dışsal faktörlerin de önemli olduğu düşünülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına katılıma motive eden dışsal motive edici faktörler

bir STK'ya katılmakla ilerde iş imkanı elde edebilme olasılığı, dolaylı olarak maddi getiri sağlayacağı veya toplum içerisindeki statüyü arttıracacağı düşüncesi, güçlü ilişkiler kurma vs olabilir. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarda dışsal motive edici faktörlerin de etkili olabileceği, gönüllülük esası düşünülürken bireyleri sivil toplum kuruluşlarına katılıma motive eden faktörlerin daha çok içsel motive edici faktörler olduğu fakat bazı dışsal motive edici faktörlerin de katılımı etkili olabileceği söylenebilir.

Bir örgütsel yapı içerisinde yer alan iş görenler ve işverenlerin STK'lara katılımını etkileyen çeşitli içsel ve dışsal motivasyon faktörleri olabilir. İş yaşamı tüm yaşamımızda önemli bir paya sahiptir. İş yaşamında yer alanların nitelikleri ve yaptıkları faaliyetlerle, üretime olan katkısı ve topluma direk ve dolaylı katkısı toplumsal refaha ve toplumsal demokrasiye katkı olarak görülmektedir. Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan toplumlarda iş gören veya işveren adaylarının ilerde iş yaşamlarındaki STK'lara katılımlarında motive edici faktörlerin neler olabileceğine dair reflekslerini anlayabilmek ve bugünkü algılarını değerlendirmek mevcut durumu analiz etmek ve ilerisi için değerlendirme yapmak konusunda önemli görülmektedir.

Bu noktadan hareketle bu çalışma ile üniversite öğrencilerini sivil toplum örgütlerine veya öğrenci topluluklarına katılmaya motive eden faktörlerin öncelikle neler olduğu araştırılmaktadır. Araştırmanın üniversite öğrencileri örneğinde yapılması ile gençlerin gelecek nesil iş gören ve işverenler olarak STK'lara (Sivil Toplum Kuruluşları) bakışları ve ilerde iş yaşamlarında STK'larla ilgili nasıl bir algıya sahip olabileceği ve iş yaşamının önemi düşünülürken STK'lara katılmaya motive eden faktörlerin neler olabileceği ve bu konuyla ilgili yapılabilecekler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

STK'lar vatandaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep gibi temeller üzerinde gönüllü olarak bir araya gelmesi olarak ifade edilmektedir. Bu kuruluşlar devletin hukuki, ticari, idari ve kültürel organlarının dışındaki alanda meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan yapılar ve etkinlikler olarak ifade edilmektedir (Akçadağ, 2011:1). Araştırmada gelecek nesil iş gören ve işverenlerin STK'lara katılımını motive eden faktörler incelendiğinden "motivasyon" kavramının açıklanmasında yarar vardır.

Luthans (1992) motivasyonu; ihtiyaçla, fiziksel ya da psikolojik bir eksiklikle ortaya çıkan, bir hedefe ya da özendiriciye yönelik bireyi harekete geçiren bir süreç olarak ifade etmektedir. Motivasyonun tanımı kimin tarafından yapılırsa yapılsın, tanımlamada en çok kullanılan unsurlar; ihtiyaçlar, teşvik ediciler ve hedefler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin ihtiyaçlarını, davranışlarını ve davranışlarının nedenlerini bilmek motivasyon için gereklidir. Motivasyon iradi bir davranışın oluşmasında bilinçli bir dürtünün gösterdiği etki olarak ifade edilmektedir. Uygulanan motivasyon yöntemlerinin örgütteki bireylere ve onların ihtiyaçlarına cevap verebilmesinin önemli olduğu bilinmektedir (Güney,2013:370-371). Kullanılan motivasyon yöntemiyle ihtiyaçları karşılanan bireyin motivasyonu sağlanarak örgütsel amaçlara da hizmet edilmiş olacaktır. Motive olmuş bireyler, işlerini daha iyi yapabilecek ve örgütsel amaçlara daha iyi hizmet edebileceklerdir.

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı en önemli motivasyon kuramları arasında yer almaktadır. Bu kurama göre ihtiyaçlar beş gruba ayrılmaktadır (Maslow, 1970; Luthans, 1992). Hiyerarşik basamakların

en alt sırasında fizyolojik ihtiyaçlar gelmektedir. Daha sonra güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, saygı ve statü ihtiyacı ile kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'na göre motivasyon kaynakları bireyin ihtiyaçlarıyla ilgili olup içsel kaynaklardır. Bu ihtiyaçlar bireyin içsel motivasyonunu sağlayabilecektir. Maslow'a (1970) göre bireylerin güdülenmesinin temelinde yatan güç "bireysel ihtiyaçlar"dır. Bireyler ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla harekete geçmekte, eğer ihtiyaç tatmin edilmiş ise bir üst basamaktaki ihtiyaçlara geçilmektedir. Gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda örgütsel bir girişime üye olmak temel ihtiyaçlardan sonraki bir eylem olarak nitelendirilebilir. Gelişmemiş toplumlarda temel ihtiyaçların giderilmesi ön planda olmaktadır. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'nda ki üst basamaklar bireyin içsel motivasyonu ile daha fazla ilgili görülmektedir.

Herzberg'in Çift Faktör Kuramı'na (1959) göre; içsel (motivasyonel) faktörler tatmin sağlarken, dışsal (hijyen) faktörler ise tatminsizliği önlemektedir. İçsel (motivasyonel) faktörler; tanınma, başarı, ilerleme olanakları, sorumluluk, işin kendisi gibi faktörler olup çalışanın tatminini sağlamaktadır. Örgüt politikası ve yönetim, maaş, statü, denetim, kişilerarası ilişkiler, iş güvenliği, çalışma koşulları gibi faktörler ise dışsal (hijyen) faktörler olup tatminsizliği önlemektedir (Herzberg, 1966).

İçsel motivasyon faktörleri, doğrudan işin doğasıyla ve işin içeriğiyle ilgilidir. İlgi çekici ve zorlayıcı iş, işte bağımsızlık, işin çalışan açısından önemi, işe katılım, sorumluluk, çeşitlilik, yaratıcılık, kişinin yeteneklerini ve becerilerini kullanma fırsatları, kişinin performansı ile ilgili tatmin edici geri bildirim olarak sıralanabilir (Mottaz, 1985:366).

Dışsal motivasyon faktörleri iki boyutta da incelenmektedir (Mottaz, 1985:366; Dünder vd., 2007:108). Birinci boyut sosyal motivasyon faktörleri, ikinci boyut örgütsel faktörlerle ilgilidir. Sosyal motivasyon boyutu, arkadaşlık, yardımseverlik, iş arkadaşlarının ve amirin desteği gibi faktörleri içermekte ve kişiler arası ilişkilerin niteliği şeklindedir.

Örgütsel boyutu ise iş performansını artırmak için örgüt tarafından sunulan olanaklarla ilgili olup, bu araçlar somuttur. Çalışma ortamındaki kaynakların yeterliliği, ücret eşitliği, yükselme fırsatı, ek yararlar ve iş güvencesi gibi faktörleri içermektedir.

Bu çalışmada STK'lara katılımı motive eden içsel faktörlerin ve dışsal faktörlerin neler olabileceğine yöntem kısmında yer verilmiş olup, bulgular kısmında irdelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın hedef kitleleri çeşitli üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim gören öğrencilerdir. Araştırma sosyal medya üzerinden yapıldığı için erişilebilir kitle, hedef kitle içerisinde sosyal erişimi olan üniversite öğrencileridir. Erişilebilir kitleden optimum bir örnek hacmi çekimi için, Cochran'ın Likert Tipi Soruları esas alarak geliştirdiği örnekleme formülü kullanılmıştır. Bu formül beşli Likert ölçeğinin (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum) kullanıldığı durumda aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$N_0 = t^2 s^2 / d^2$$

$$N_0 = (1.96)^2 (1.25)^2 / (0.03 \times 5)^2$$

$$N_0 = 3.8416 \times 1.5625 / 0.0225$$

$$N_0 = 266.$$

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Formülde N_0 , minimum örnek büyüklüğünü, "t" kabul edilen alfa düzeyine karşılık gelen "t" tablo değerini ($t = 1.96$), "s" ana kitledeki standart sapmayı (Beşli Likert ölçeğinde dört aralık olup standart sapma $5/4 = 1.25$ olarak hesaplanmıştır), "d" ortalamadan kabul edilen hata sınırını göstermektedir (Cochran, 1977; Bartlett vd, 2001). Beşli Likert ölçeğinin kullanıldığı örnekleme ortalamadan %3 hata sınırı 0.05 alfa düzeyi kabul edilerek ($t = 1.96$) minimum örnek büyüklüğü 266 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü süreçte sosyal medyadan toplam 464 öğrenciye ulaşılmış olduğundan veri analizleri bu rakam üzerinden yapılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı e-anket olarak hazırlanmış ve Türkiye genelindeki önlisans, lisans ve lisansüstü eğitim alan ulaşılabilen öğrencilere sosyal medya araçlarıyla gönderilmiştir. Araştırma soruları temelde iki bölüm olarak tasarlanmıştır. Anket kategorik ve Likert tipi sorulardan oluşturulmuştur. Birinci bölümdeki 15 soru katılımcıların demografik özelliklerini ve herhangi bir sivil toplum kuruluşu ya da öğrenci topluluğuna üye olup olmadıkları ve bu konuyla ilişkili soruları kapsamaktadır. İkinci bölümdeki 22 soru ise katılımcıların herhangi bir sivil toplum kuruluşu ya da öğrenci topluluğuna üye olmayı motive edecek faktörleri belirlemeye yönelik olup, 23. soru konu ile ilgili başka belirtmek istedikleri düşünceleri olup olmadığına yönelik açık uçlu soru olarak belirlenmiştir.

İkinci bölümdeki 22 soruda kuramlardan yararlanılarak içsel motive edici faktörler; 1.,2.,3.,5.,6.,7.,12.,17. inci maddeler olarak öngörülmüştür. Dışsal motive edici faktörler olarak ise 4.,8.,9.,10.,11.,13.,14.,15.,16.,18.,19.,20.,21.,22. inci maddeler öngörülmüştür.

Anketin hazırlanmasında Boz ve Palaz (2007) ve Palaz ve Boz (2008) çalışmalarından geniş ölçüde yararlanılmıştır. Anketin bu son şekli daha sonra bu konuda yapılması planlanan daha geniş bir araştırmanın ilk adımı olarak düşünülmektedir. Anket sorularının geçerliliği konu ile ilgili bilim insanlarının görüşlerine başvurarak, güvenilirliği ise Cronbach alfa katsayısı hesaplanarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada katılımcılara ait bazı demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Ele alınan demografik bilgiler sırasıyla katılımcıların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu ve eğitim düzeyidir.

Araştırma bulgularına göre katılımcıların; yaş ortalamaları 24.37, %39.2'si kadın, %60.8'i erkek, %84.3'ü bekar, %13.8 evli ve en yüksek eğitim düzeyi oranı ise %72.8 olarak lisans öğrencisi olarak tespit edilmiştir. Bu bulguya dayanarak, katılımcıların yaş ortalaması lisans üstü öğrencilerin de dahil edilmesi nedeniyle biraz yükselmiştir. Erkeklerin katılımı kızlara oranla daha yüksektir. Medeni durum açısından bekarlar çoğunlukta olup, eğitim düzeyi olarak lisans öğrencileri en büyük grubu oluşturmuştur.

Bu çalışmada bekarların, erkeklerin ve lisans öğrencilerinin STK'lara katılımının daha fazla olduğu bulgulanmış olmakla birlikte bu durumun örnekleme katılımcıların sayı ve özelliğinden de kaynaklandığı göz ardı edilmemektedir.

Araştırmaya katılan toplam 464 öğrenciden sadece 61 adeti (%13.1) herhangi bir STK veya öğrenci topluluğuna üye olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu Türkiye'de eğitilmiş kişilerde bile STK'lara katılımın oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Her ne kadar STK ve öğrenci topluluklarına katılım öğrencilere birçok yarar sağlamış olsa da katılım oranının oldukça düşük olması yüksek öğretimde sivil toplum

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

ruhunun yeterince yaygınlaşmadığını göstermektedir. Oysa gelişmiş ülkelerde gerek STK sayısı gerekse bunlara üye olan kişi sayısı oldukça fazladır. Üniversite öğrencilerinin STK'lara üye olma konusundaki bu eğilimlerinin mutlaka bazı nedenleri bulunmaktadır. Araştırmada öğrencilere STK ve öğrenci topluluklarına üye olmama nedenleri de sorulmuş ve alınan yanıtlara göre en önemli neden (%37) güven eksikliği olmuştur. Bunu sırasıyla; örgütün yararlı olduğuna dair inancın olmayışı (%19.8), zaman yetersizliği (%19.8) ve kişisel ihmal (%9.3) izlemiştir.

Türkiye'de vatandaşların sivil toplum örgütlerine katılımının düşük olmasının en önemli nedenlerinden biri örgütlenmenin olumsuz bir çağrışım yapması ve örgüte katılımın devlet düzenine ve sivil otoriteye karşı bir itaatsizlik olarak algılanmasıdır. Özellikle devlet ve sivil toplum örgütleri olan sendikalar, vakıflar ve dernekler arasında geçmişte yaşanan ilişkiler, kişileri bu örgütlere katılım konusunda daha temkinli davranmaya itmektedir. Öğrencilerin STK ve öğrenci topluluklarına üye olmamada en önemli rolü oynayan güven eksikliği faktörü; ilgili örgütün siyasi içerikli olabileceği düşüncesi, amaçlarının tam olarak bilinmemesi ve üyeliğin öğrencinin öğrencilik hayatı ve kariyerini olumsuz yönde etkileyebileceği endişesinden kaynaklanmaktadır.

STK ve öğrenci topluluklarına katılmama nedeni olarak ikinci sırada yer alan faktör bu örgütlerin yararlı olmadığı yönündeki inanıştır. Öğrencilerin yaklaşık beşte birinin bu inanca sahip olması, üniversite ortamında bile sivil toplumun ve sivil toplum örgütlerinin tam olarak anlaşılmadığı sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda, gerek örgün eğitim programlarında gerekse yaygın eğitimde sivil toplumun önemi vurgulanmalı, bu tür örgütlerin kurulması ve öğrencilerin katılımı teşvik edilmelidir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Yine öğrencilerin yaklaşık beşte biri STK ve öğrenci topluluklarına zamanlarının sınırlı olması nedeniyle

Değişkenler	N	%
Yaş	100	21,6
20 yaş altı	252	54,3
21-25	60	12,9
26-30	52	11,2
31 ve üzere	464	100,0
TOPLAM	100	21,6
Cinsiyet		
Kadın	182	39,2
Erkek	282	60,8
TOPLAM	464	100,0
Medeni durum		
Bekar	391	84,3
Evli	64	13,8
Boşanmış	8	1,7
Eşi ölmüş	1	,2
TOPLAM	464	100,0
Eğitim düzeyi		
Önlisans	60	12,9
Lisans	338	72,8
Lisans üstü	66	14,2
TOPLAM	464	100,0

katılmadıklarını belirtmiştir. Bu gruba kişisel ihmal nedeni ile katılmayanlar da eklenirse toplam öğrencilerin yaklaşık %30'unun STK ve öğrenci topluluklarına olumlu yaklaştıkları, koşulların elverişli olması halinde bu örgütlere katılabilecekleri düşünülmektedir. STK ve öğrenci topluluğu kurma çalışmalarında bu gruptaki kişilerin belirlenerek işe başlanması yararlı olacaktır. Yine öğrencilerin üye oldukları STK veya öğrenci topluluğuna dair ilk bilgi kaynaklarının kendi arkadaşları olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda STK ve öğrenci topluluklarının yararları ve sivil topluma olan katkılarına medyada yer verilmesi öğrencilerin bu örgütlerden haberdar olma oranını ve ilgilerini artıracaktır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

STK veya öğrenci topluluklarına katılan öğrenci sayılarının artması öğrencilerin bu konuyla ilgili olarak belirli bir bilinç düzeyine ulaşmalarını sağlayarak ileri ki iş yaşamlarında da STK'lara ve çeşitli örgütsel girişimlere katılımları konusunda öncül olabilecektir. Ayrıca iş yaşamında yer alanların STK'lara ve örgütsel girişimlere katılımları hem örgütsel demokrasi hem topluma ve toplumsal demokrasiye katkı sağlayabilecektir.

Aşağıdaki tabloda öğrencilerin STK veya öğrenci topluluklarına katılımını etkileyen faktörlerin neler olduğu ve etki düzeyleri yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin STK veya Öğrenci Topluluklarına Katılımı Etkileyen Faktörler

	STK (Öğrenci Topluluğu) Katılımı Etkileyen Faktörler	Ortalama	Std. Sapma	Kategori
1	STK (öğrenci topluluğu)'na güven çok önemlidir.	4,099	1,1594	Ktl
2	Katılacağım STK (öğrenci topluluğu)'nın vizyonunu öğrenmek isterim.	3,81	1,1216	Ktl
3	Katılacağım STK (öğrenci topluluğu)'nın misyonunu öğrenmek isterim.	3,783	1,1337	Ktl
4	STK (öğrenci toplulukları)'ların toplum için yararlı olduğunu düşünüyorum.	3,622	1,1799	Ktl
5	Başka insanlarla beraber çalışmaktan hoşlanıyorum.	3,602	1,0795	Ktl
6	STK (öğrenci topluluğu)'lara katılımın bir görev ve sorumluluk olduğunu düşünüyorum.	3,58	1,2221	Ktl
7	Kendi bilgi ve deneyimlerimi insanlarla paylaşmak için STK (öğrenci topluluğu)'na katılmak isterim.	3,533	1,1518	Ktl
8	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılımın kendi kişisel gelişimime katkı sağlayacağını düşünüyorum.	3,495	1,1335	Krz
9	Farklı kişilerle çalışabilmeyi öğrenmeme yardımcı olur diye STK (öğrenci topluluğu)'lara katılmak isterim.	3,482	1,1534	Krz
10	Kendimden dezavantajlı olan insanlara yardım etmek istediğimden dolayı STK (öğrenci topluluğu)'lara katılmak isterim.	3,454	1,1532	Krz
11	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılımın kendime olan güvenimi artıracığını düşünüyorum.	3,424	1,1769	Krz
12	STK (öğrenci topluluğu)'lara katılımın bir ahlaki görev olduğunu düşünüyorum.	3,383	1,2988	Krz
13	Kendi kariyerime katkısı olur diye STK (öğrenci topluluğu)'lara katılmak isterim.	3,38	1,141	Krz
14	Başka insanlarla tanışıp kaynaşmak için STK (öğrenci toplulukları)'lara katılmak isterim.	3,357	1,1463	Krz
15	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılarak liderlik özelliklerimi geliştirmek isterim.	3,351	1,1665	Krz
16	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılımın meslek hayatımda bana avantaj sağlayacağını düşünüyorum.	3,238	1,1099	Krz
17	STK (öğrenci topluluğu)'da bana ihtiyaç duyulduğunu hissediyorum.	3,111	1,1176	Krz
18	Yakınlarım bir STK (öğrenci topluluğu)'ya üye olursa ben de üye olmak isterim.	3,106	1,0938	Krz
19	Boş zamanlarım çok olduğundan STK (öğrenci topluluğu)'lara üye olmak isterim.	2,964	1,1437	Krz
20	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılımın ileride bana iş imkanı sağlayacağını düşünüyorum.	2,866	1,1114	Krz
21	Aile bireylerim sivil topluma önem verdiği için ben de üye olmak isterim.	2,804	1,1566	Krz
22	STK (öğrenci topluluğu)'ya katılımın dolaylı olarak maddi getiri sağlayacağını düşünüyorum.	2,342	1,1768	Ktm

Katılımcılar sivil toplum örgütlerine katılımında öncelikle; kuruma olan güvenin, kurumun vizyonu, kurumun misyonunun, önemli göstergeler olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar en son sıradaki

motivasyon faktörlerinin; STK'lara üye olmanın dolaylı olarak maddi getiri sağlayacağı, aile bireylerinin sivil topluma önem vermesi ve üyeliğin iş imkanı sağlama olarak belirtmişlerdir.

STK veya öğrenci topluluklarına üyeliğin oldukça düşük olduğu, STK veya öğrenci topluluklarına güvenin önemli olduğu, STK veya öğrenci topluluklarının misyonun ve vizyonun ne olduğu ve bunları öğrenmenin önemli içsel motivasyon faktörleri olduğu görülmüştür. Maddi getiri sağlama olasılığı, aile bireylerinin sivil topluma önem vermesi ve iş imkanı sağlama olasılığının en düşük dışsal motive edici faktörler arasında yer aldığı görülmüştür.

Amerika Birleşik Devletleri Louisiana Eyaletinde yapmış oldukları çalışmalarda (Boz, 2000; Boz ve Verma, 2001) ilk ve orta öğretim öğretmenlerini 4-H Gençliği Geliştirme Programında gönüllü liderliğe motive eden faktörler başarı güdüsü ve sosyalleşme (%38.5), kuruma olan bağlılık (%11.7) ve özgecilik (%8.7) olarak üç grupta toplanmıştır. Başarı güdüsü ve sosyalleşme faktörü içerisinde yeni arkadaşlar edinme, başka kişilerle uyum içerisinde çalışmayı öğrenebilmek, yeni kişilerle tanışmak, kendini geliştirmek, kendi mesleğinde gelişim sağlamak ve istihdam olanakları sağlamak gibi güdüleyiciler bulunurken; kuruma olan bağlılık faktörü altında kurumdaki gençlerle çalışma isteği, kurumun toplum için yararlı olduğu ve kişinin kendi yeteneklerini kurumdaki kişilerle paylaşma isteği yer almıştır. Özgecilik faktörü altında da başkalarına yardım etmenin bir görev olarak algılandığı güdüler yer almaktadır. Boz ve Palaz (2007) öğrencileri Toplum Gönüllüleri Vakfına üyeliğe motive eden faktörleri inceledikleri çalışmada en önemli faktörlerin özgecilik, sosyalleşme ve kişisel gelişim olduğunu ortaya koymuştur. Yine Palaz ve Boz (2008) üniversite mezunu yetişkinleri gönüllülüğe motive eden faktörleri inceledikleri çalışmada, özgeciliğe dayanan nedenler, başarı güdüsüne dayalı nedenler ve kişileri birleştirmeye dayalı nedenler olarak üç faktör ortaya koymuştur.

SONUÇ ve ÖNERİLER

STK veya öğrenci topluluklarına üye olmak gönüllülük ile ilgilidir. Dolayısıyla katılımcıları bu topluluklara motive edici faktörlerin de daha çok içsel motive edici faktörler olduğu söylenebilir. Fakat içsel motivasyon unsurlarını arttırmak için diğer faktörlerin de önemli olduğu düşünülmektedir. Gelişmiş toplumlarda temel ihtiyaçlar daha rahat karşılanmaktadır. Temel ihtiyaçların karşılandığı, refah düzeyi ve yaşam standartlarının yüksek olduğu toplumlarda bireylerin motivasyonlarının daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu tip toplumlarda dışsal motive edici faktörlerin tatminsizliği önlemesinden dolayı bireylerin içsel motivasyonunun da daha yüksek olabileceği söylenebilir.

Bu çalışmada bireylerin STK'lara katılımında içsel motive edici faktörlerin daha etkili olduğu gözlemlenmiştir. Fakat STK'lara üyeliğin az olması içsel motivasyonun yeterince sağlanmadığını da gösterebilir. Her ne kadar araştırma sonucunda dışsal motive edici faktörler STK'lara katılımında düşük çıksa da yine de bazı dışsal motive edici faktörlerin etkinliğinin artırılması tatminsizliği önleyerek içsel motivasyon faktörlerini daha etkin hale getirebilir. İçsel motivasyonun artırılması toplumsal refahın, istikrarın ve yaşam kalitesinin artırılmasıyla sağlanabilir. Toplumsal refahın, istikrarın ve yaşam standartlarının artmasıyla bazı dışsal motive edici faktörlerin etkinliğini artırarak içsel motivasyon da arttırabilir.

Güven önemli bir motivasyon aracı olmakla birlikte, STK'ların misyon ve vizyonlarının ne olduğunun da önemli olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda üyelik oranının düşük çıkma sebepleri daha detaylı bir araştırma konusu olmakla birlikte ülkemizdeki farklı yapılanmaların da dolaylı olarak güven duygusunu zedelediği düşünülebilir. Ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda yaşadığı sıkıntılar STK'lara üye sayısının az olmasının sebebi olarak görülmekte olup bu sıkıntıların giderildiğinde STK'lara güvenin artacağı, güçlü vizyon ve misyona sahip, amaç ve hedeflerini net bir şekilde ortaya koyabilen STK'ların daha çok üye kazanabileceği söylenebilir.

Gelecek nesil iş gören ve işverenler olarak görülen üniversite öğrencilerin STK ve öğrenci topluluklarına katılımları artırılması, iş yaşamlarında da bu bilinçle hareket etmelerini sağlayabilecektir. İş yaşamında yer alan bireylerin toplumda etkinliği yüksek bir kesim olarak düşünülmektedir. İş görenlerin fazlalığı, eğitim düzeyleri, nitelikleri ve yaptıkları işler düşünüldüğünde örgütsel demokrasiye, üretime, topluma ve toplumsal demokrasiye daha çok katkı sağlayabileceklerdir.

Farklı örneklem ve bağlamlarda, farklı ülkelerdeki üniversite öğrenciler, iş görenler ve işverenler ile nitel ve nicel araştırmalar birlikte yapılarak araştırma zenginleştirilebilir. Bu yolla araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği güçlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akçadağ, E. (2011). Avrupa birliği sürecinde kamu diplomasisi faaliyetlerinde sivil toplum kuruluşlarının rolü. *Politika Dergisi*, 24, 1- 15.
- Bartlett, JE., Kotrlik, JW., Higgins, CC. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 19(1), 43.
- Boz, I. (2000). *Factors influencing the retention of adult volunteer leaders in the Louisiana Cooperative Extension Service 4-H Program*. Ph.D. Dissertation, Louisiana State University. Baton Rouge.
- Boz, I., Verma, S. (2001). Factors influencing adult volunteer 4-H leadership in Louisiana. In *17th Annual Conference of Association for International Agricultural and Extension Education*, Baton Rouge, LA.
- Boz, I., Palaz, S. (2007). Factors influencing the motivation of Turkey's community volunteers. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 36 (4), 643-661.
- Carothers, T., Barndt, W. (1999). Civil society. *Foreign policy*, 117 (117), 18-24.
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). New York: John Wiley & Sons.
- CSI (Civil Society International). (2019). What is civil society?. Civil society international website. <https://web.archive.org/web/20090502111725/http://www.civilsoc.org/whatisCS.htm>.
- Dündar, S., Özutku, H. ve Taşpınar, F. (2007). İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının işgörenlerin motivasyonu üzerindeki etkisi: Ampirik bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 105-119.
- Güney, S. (2013). *Davranış bilimleri*. 7. Basım. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Herzberg, F. (1966). *Work and The Nature of Man*. World Publishing Company.
- Lewis, D. (2010). Nongovernmental organizations, definition and history. In H. Anheier & S. Toepler (Eds.), *International encyclopedia of civil society*. New York: Springer.
- Luthans, F. (1992). *Organizational behavior*. (6. Edition). New York: Mc Graw Hill.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Mağa, İ. (2001). Sivil toplum devletin büyümesidir. *Sivil Toplum Devletin Büyümesi*, YGS Yayınları, İstanbul, 7-17.
- Maslow, A., (1970). *Motivation and personality*. New york: Harper.
- Mottaz, J. C. (1985). The relative importance of intrinsic and extrinsic rewards as determinants of work satisfaction. *The Sociological Quarterly*, 26(3), 365-385.
- Palaz, S., Boz, İ. (2008). Üniversite mezunu yetişkinlerin farklı organizasyonlarda gönüllü hizmet vermesini etkileyen faktörler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 95-106.
- Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *TÜBAR*, XXIX., 387-401.
- Wikipedia.org. (2019). Civil society. https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_society#cite_note-diccom-2

Yerel Kalkınma Bağlamında Kooperatifler ve Belediye Etkileşimi

Doç. Dr. Arman Zafer YALÇIN¹

ÖZET:

Kooperatifler, günümüzde küreselleşme ve buna bağlı olarak meydana gelen eşitsizliklere ve ekonomik krizlere karşı yoksul ve korunmasız çoğunluğun ayakta kalabilmesi için en ciddi alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Kooperatifler yalnızca günümüze özgü örgütsel yapılar değildir, aynı zamanda eskilerden beri kapitalist sistem içinde dayanışmanın en iyi örnekleri olmuştur. Günümüzde alternaif bir ekonomik örgütlenme olarak kooperatiflerin önemi giderek artmaktadır. Kooperatifler, yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında çok önemli bir aktör haline gelmiştir. Toplumsal sorumluluk, katılımcılık, özerklik ve demokratik yönetim gibi ilkelere sahip olan kooperatifler, yerinden yönetim anlayışı doğrultusunda, toplum odaklı, şeffaf ve demokratik nitelikli belediyeler ile birlikte yönetim odaklı bir şekilde çalışma potansiyeline sahiptir. Kooperatiflerden beklenen yerel ve bölgesel kalkınma etkisinin ortaya çıkabilmesi, kuruldukları yerlerdeki sivil toplum ve yerel yönetimlerden alacakları desteklere bağlıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin geliştirdiği belediye-kooperatif etkileşim modeli, Türkiye'nin geri kalanı için örnek bir model niteliğini taşımaktadır. Bu çalışmada, yerel ve bölgesel kalkınmanın sağlanmasında belediyeler ile kooperatifler arasındaki karşılıklı sinerji yaratabilecek bir etkileşim modelinin nasıl kurgulanması gerektiğine yönelik kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar sözcükler: yerel kalkınma, kooperatifler, belediye

JEL Kodu: H75, P13

---

¹ Balıkesir Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, armanzafer2525@gmail.com

Cooperatives and Municipalities in the Context of Local Development Interactions

Associate Prof.Dr. Arman Zafer YALÇIN¹

ABSTRACT:

Today, cooperatives are the most serious alternative for the survival of the poor and vulnerable majority against globalization and related inequalities and economic crises. Cooperatives are not only the present-day organizational structures, but have also been the best examples of solidarity within the capitalist system since ancient times. Today, the importance of cooperatives as an alternative economic organization is increasing. Cooperatives have become a very important actor in ensuring local and regional development. Cooperatives, which have principles such as social responsibility, participation, autonomy and democratic management, have the potential to work in a governance-oriented manner with community-oriented, transparent and democratic municipalities in line with the understanding of decentralization. The expected local and regional development impact of the cooperatives depends on the support they will receive from the civil society and local administrations where they are established. In this context, Izmir Metropolitan Municipality "cooperative interaction model" developed in Turkey, for example, it bears the characteristics of a model for the rest of Turkey. In this study, a comprehensive evaluation is made on how to construct a model of interaction that can create mutual synergy between municipalities and cooperatives in ensuring local and regional development.

Keywords: local development, cooperatives, municipality

JEL Code: H75, P13

---

¹ Balıkesir Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, armanzafer2525@gmail.com

GİRİŞ

Yerel kalkınma için kooperatifler ile belediyelerin işbirliği son derece önemlidir. Artan küresel eşitsizlikler ve gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik artışı ve çevresel sorunlar karşısında birçok gelişmekte olan ülke ve hatta birçok gelişmiş ülke yönetimi çaresiz kalmaktadır. Bu çaresizlik karşısında birçok ülkede ortaya çıkan toplumsal huzursuzluklar toplumsal başkaldırıya ve sokak hareketlerine dönüşmektedir. İşin özü, kapitalist sistem gelir eşitsizliğine ve çevre sorunlarına çözüm üretememektedir. Bu çözümsüzlük, çarelerin tükendiği anlamına gelmemektedir. Tarihin her döneminde ekonomik ve sosyal sorunlar karşısında insanlık, çözüm üretmeyi başarmıştır. İnsanlığın büyük sorunlar karşısında çözüm üretebilmesinin en önemli sebebi, insanoğlunun işbirliği yapabilme becerisidir. İnsanların kendi aralarında işbirliği yapabilmesi, insanı diğer canlılardan üstün kılan özelliğidir. İnsanoğlunun işbirliği yapabilme yeteneği sayesinde bugünkü uygarlık düzeyine erişilmiştir.

Kooperatifler, insanların kendi aralarında işbirliği yapabilmelerinin en somut halidir. İnsanlık tarihi incelendiğinde büyük sermaye sahipleri karşısında güçsüz durumdaki insanlar kooperatifler kurarak bir araya geldiklerinde bir güç oluşturmuşlar ve ayakta kalmayı başarmışlardır. Ekonomide kooperatif tipi örgütlenme, "birlikten kuvvet doğar" veya "bir elin nesi var, iki elin sesi var" gibi günlük hayatta sıkça kullandığımız deyimlerin yaşamda somutlaşmış halidir.

Kooperatifler, aynı zamanda, toplumsal gelişme, bireyler arası güven inşası ve yerel kalkınma için son derece elverişli bir araçtır. Yerel kalkınmanın sağlanmasında temel unsurlar olarak sayılan istihdam olanakları yaratmak, sermayeyi tabana yaymak ve ekonomik krizlere direnmek gibi olumlu özelliklere sahiptir. Bu anlamda yerel kalkınmanın en önemli aktörleri arasında sayılan belediyelerin kurulu oldukları beldelerdeki kooperatiflerin kurulması, işletilmesi ve başarılı olması için çaba göstermesi gerekmektedir.

Bu çalışmada kooperatifler ve belediye ilişkileri bağlamında iki önemli sorunun cevaplanmasına çalışılmaktadır. Birinci soru, yerel kalkınma için kooperatifler neden önemlidir? İkinci soru, belediyeler yerel kalkınma için neden kooperatifleri desteklemelidir? Bu soruların geniş kapsamlı bir şekilde cevaplanması halinde ülkemizde çok yeni olan ve fakat hızla gelişme potansiyeli olan kooperatif-belediye ilişkilerinin doğru bir zemine oturtulması mümkün olabilecektir. Bu amaçla çalışmada öncelikle kooperatiflerin yerel kalkınmada nasıl bir rol üstlenebileceği ele alınacaktır. Daha sonra, kooperatiflerin yerel kalkınma işlevine bağlı olarak Türkiye'de belediyelerin kooperatiflerle nasıl bir ilişki modeli kurması gerektiği, olumlu örneklerle desteklenerek, ortaya konulacaktır.

YEREL KALKINMA İÇİN KOOPERATİFLER NEDEN ÖNEMLİDİR?

Her hangi bir faaliyetin yerel kalkınma olarak değerlendirilebilmesi için bu faaliyetin belirli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özellikleri şu şekilde özetleyebiliriz (Gibson, 2005: 6;akt. Çetin,2009:39);

•

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Girişimin tabandan gelmesi
- Gönüllülüğe dayalı olması
- Demokratik yönetim ilkelerine dayalı olması
- Sosyal sermayeyi güçlendirmesi
- Yeni istihdam alanı yaratması
- Yerelde kapasiteyi arttırması
- İyi bir finansal yönetim planına sahip olması
- Hem eğitsel hem de örgütsel bir girişim olması
- Faaliyetin stratejik bir plan ve analiz dahilinde gelişmesi.

Yukarıdaki özellikler, yerel kalkınmanın hangi araçlarla veya politikalarla geliştirilmesi gerektiği yönünde bize oldukça yön göstericidir. Yerel kalkınma, yerel düzeyde ekonomik faaliyetlerin, kalkınmanın tüm unsurlarını (ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda) kapsayacak şekilde geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir. Dünya Bankası'na göre yerel ekonomik kalkınma; yerel ekonomiyi geliştirmek için yerel yönetimlerin ve özel sektörün birlikte çalışmasına fırsat veren ve yerelin rekabet gücünü arttıran dolayısıyla da bölgeyi kapsayıcı sürdürülebilir bir büyümenin teşvik edilmesi olarak tanımlamıştır (Worldbank and Bertelsmann Stiftung, 2004: 1).

Yerel ekonomik kalkınma politikalarının amaçları, kentsel ve bölgesel düzeyde ekonominin güçlendirilmesi; yeni iş alanlarının yaratılması; işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması; yerel politikaların oluşumunda demokratik ve özerk kurumların ve örgütlerin etkinleştirilmesi olarak sayılabilir. Bir başka deyişle, yerel kalkınma yerel toplumun yaşam kalitesinin sürdürülebilir şekilde yükseltilmesi olarak ifade edilebilir (Sakinç, 2013:26).

Yerel ekonomik kalkınmanın araçları ise, öncelikle yerel yatırımcılar başta olmak üzere, yerel yönetimler, bölgesel planlama, girişimciliğin artması için çeşitli teşvikler, kamusal yatırımlar, organize sanayi bölgelerinin kurulması, bölgesel kalkınma ajansları, teknoparklar, sivil toplum kuruluşları, serbest bölgeler ve çalışmamızın ana eksenini oluşturan kooperatifler şeklinde sıralayabiliriz (Tutar vd., 2014: 503).

Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne (ICA) göre kooperatifin tanımı; demokratik ve ortak girişimlerle ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak amacıyla kişilerin birleşmesinden oluşan özerk bir girişim türüdür (ICA, 2011). ICA'nın 1995 yılında Manchester'deki genel kurulunda kooperatifin günümüz modern şartlarında yeniden tanımlanmış hali şu şekildedir (Mülayim, 2006:17); "bireylerin ortak ekonomik, sosyal, kültürel nitelikteki ihtiyaç ve arzularının müşterek sahip olunan ve demokratik kurallar ile yönetilen bir işletme vasıtasıyla karşılamak için gönüllü olarak oluşturdukları bağımsız bir organizasyondur".

Kooperatifçilik faaliyeti, toplum temelli, demokratik kökleri olan, değişen koşullara kolay uyum sağlayabilen, katılımcı ilişki ağına sahip ve tüm bu özellikleri ile toplum kalkınmasını en etkin bir şekilde

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

temsil edebilecek özelliklere sahiptir. Kooperatifler yerel olarak ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlayabilir, istihdam yaratabilir, para dolasının yerelleştirebilir ve toplumdaki bireylerin sosyal birleşmelerini sağlayabilirler(Gibson, 2005: 6 akt. Çetin, 2009: 40).

Kooperatiflerin yerel kalkınma için neden önemli olduğunu daha açık bir şekilde ifade edebilmek için kooperatiflerin temel ilkelerini belirtmek gerekmektedir. Kooperatiflerin genel ilkeleri şu şekildedir (Mülâyim, 2006: 85) ;

- Gönüllü ve Açık Ortaklık: Kooperatifler cinsiyet, sosyal, ırksal, politik veya dini ayrımcılık olmaksızın, kendi hizmetlerini ve ortaklık sorumluluklarını kabul etmeye istekli olan tüm kişilere açık gönüllü kuruluşlardır.
- Her Ortağın Kooperatifi Demokratik Bir Şekilde Kontrolü: Kooperatifler aktif politikaların belirlenmesinde kendi ortaklarıyla karar verilir bu kararların kontrol edildiği demokratik kuruluşlardır. Seçilmiş olan bay ve bayan temsilciler, ortaklarına karşı görev sorumluluğuna sahiptirler. Birim kooperatif kuruluşlarında kooperatif ortakları eşit oy hakkı (bir üye, bir oy) verilmiştir.
- Ortağın Ekonomik Katılımı: Ortaklar, kooperatif sermayesine adilane bir şekilde ve demokratik kontrol dahilinde katılırlar.
- Özerklik ve Bağımsızlık: Kooperatifler, ortakları tarafından kendi kendilerini kontrol eden özerk ve bağımsız organizasyonlardır. Kooperatifler, devlet ya da diğer kurumlar ile olan ilişkilerini özerkliklerine ve bağımsızlıklarına bir zarar getirmeyecek şekilde yürütürler.
- Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme: Kooperatifler, ortaklarına eğitim hizmeti sunarlar. Böylece kooperatif ortakları, organizasyonlarını büyütecek ve kalkındıracak potansiyele ulaşır ve çevrelerini kooperatifçilik hakkında bilgilendirirler.
- Kooperatiflerarası İşbirliği: Kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir şekilde hizmet edebilmek ve kooperatif hareketini güçlendirebilmek için diğer kooperatifler ile yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yaparlar.
- Toplumsal Sorumluluk İlkesi: Kooperatifler, ortaklarınca onaylanan politikaları aracılığıyla içinde yaşadıkları toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar.

Kooperatiflerin yukarıda sayılan ilkelerinden bir çoğu yerel kalkınma için son derece önem arz etmektedir. Özellikle toplumsal sorumluluk ilkesi, doğrudan yerel kalkınmayı ilgilendirmektedir. Kooperatiflerin sahip oldukları toplumsal sorumlulukları gereği içinde yaşadıkları yerel alandan başlayarak ulusal ve küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınmaya katkı vermeleri gerekmektedir.

Kooperatif ilkelerin bir diğeri de eğitim, öğretim ve bilgilendirmedir. Bu ilke, kooperatif ortaklarına yönelik olarak gözükse de, aslında kooperatif ortaklarının daha çok düşük gelirli ve düşük eğitim düzeyine sahip insanlar arasında daha fazla yaygınlık gösterdiği dikkate alındığında, kooperatiflerin bulunduğu yörelerde eğitim düzeyinin yükselmesine katkı sağladığı açıkça anlaşılmaktadır.

Kooperatif ilkelerinden bir diğeri de, ortağın ekonomik katılımıdır. Bu ilke, sınırlı sermayeye sahip insanların birleşerek dha büyük bir sermaye teşkil edilmesini sağlamaktadır. Daha büyük bir sermaye teşkili ise daha büyük ölçekli yatırım yapılabilmesini veya işletme açılabilmesini sağlayacaktır. Bu durum, sermayenin tekelleşmesini önleyerek, sermayenin tabana yayılmasını sağlayıcı bir işlev görmektedir. Küçük sermaye veya tasarruf sahiplerinin kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları kooperatifler, büyük işletmeler karşısında rekabet gücü elde etmektedirler.

Kooperatiflerin yerel kalkınmaya bir başka etkisi ise, birinci ilkesi kapsamında gönüllü ve açık katılım sayesinde özellikle toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik faaliyetlere katılımının önünü açmasıdır. Gönüllü ve açık katılım sayesinde dışlanmış grupların üretime katılabilmeleri, piyasalara erişebilmeleri mümkün olabilmektedir. Bu ise, dezavantajlı ve dışlanmış grupların hem gelir elde etmelerine hem de özgüvenlerinin artmasına yol açmaktadır.

Kooperatiflerin yerel kalkınmaya olan olumlu etkisini bütünsel açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Kooperatiflerin buldukları bölgelerdeki faaliyetleri sonucu o kentin veya bölgenin sosyal sermaye düzeyini arttırıcı etkide bulunması muhakkaktır. Küçük üreticilerin ve korunmasız tüketicilerin piyasadaki tekeller karşısında zarar görmemeleri için örgütlenmeleri en iyi çözümdür. Kooperatifleşme ise örgütlenerek tekellere karşı çıkmanın en iyi alternatiflerinden biridir.

Ancak, kooperatiflerin yerel kalkınma için sayılan olumlu etkilerini durup dururken kendiliğinden ortaya çıkamaz. Kooperatiflerin yerel kalkınma için beklenen olumlu etkilerini ortaya koyabilmesi için desteğe ihtiyacı vardır. Bu desteğin en önemli adreslerinden biri de kurulu oldukları kentlerdeki belediyelerdir.

BELEDİYELER YEREL KALKINMA İÇİN KOOPERATİFLERİ NEDEN DESTEKLEMELİDİR?

Belediye, “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini” ifade eder (5393 sayılı Belediyeler Kanunu Md. 3). Kooperatifler ise “ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan” işletmelerdir (1163 sayılı Kooperatifler Kanunu Md. 1). İki kavramın kanuni tanımları birlikte ele alındığında, her ikisinin de varlık nedeninin ortak toplumsal fayda üretmek olduğu görülmektedir.

Hem hukuki bakımdan, hem de demokratik sorumluluk açısından belediyeler, yerelde halkın faydası için çalışmak zorundadırlar. Belediyelerin demokratik halk vekaletinden ve hukuktan aldığı bu yetki yine belediye kanuna göre sadece kendileri tarafından kullanılmasını gerektirmez. Bilakis, belediyelerin yurttaş örgütlenmelerini politika yapımına ve yerel faaliyetlere katması salık verilmiştir (5393 sayılı Kanun Md. 24, 41, 76). Anayasamızın 171. maddesi devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri” alacağını taahhüt etmektedir. Yapılan hukuki açıklamalar, Türkiye'de belediyeler ile kooperatifler arasında yerel kalkınmanın sağlanması için son derece uygun bir zemin olduğunu göstermektedir.

Ekonomik krizlerin, darboğazların veya durgunluğun genellikle ilk etkilediği kesimler, dar gelirli kentli kesimler ve kırsalda toğrağa bağımlı olarak yaşayan çiftçilerdir. Ekonomik kriz vb. durumlarda insanlar kendilerine en yakın olarak gördükleri kamu kurumları olarak belediyelere başvurmakta, iş veya gıda temini gibi isteklerde bulunmaktadırlar. Belediyelerin yetersiz gelirleri nedeniyle kendilerine başvuran tüm ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildir. Bu durumda belediyelerin, ekonomik olarak zor durumda olan, iş arayan veya yetersiz sermayeleri olduğu için iş kuramayan insanların kooperatifleşme yoluyla kendi işlerini kurma ve ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlaması en adil ve uygun seçenek olarak durmaktadır. Belediyelerin hemşehrilerine kooperatifleşme konusunda yapacağı bir takım nakdi ve ayni destekler, heşehrilerin daha az kamu kaynağı kullanarak daha fazla üretim yapmalarına yol açabilir. Günümüzde "dayanışma ekonomileri" olarak adlandırılan farklı bir ekonomik örgütlenme anlayışı, en iyi şekilde kooperatifler yoluyla uygulamaya geçirilebilmektedir.

KOOPERATİFLER İLE BELEDİYELER NASIL İŞBİRLİĞİ YAPABİLİR?

İtalya'nın Bologna kentinde kurulu bulunan Piazza Grande Sosyal Kooperatifi Ortağı Carlos Francesco Salmasso kooperatiflerin belediyeler ile 3 farklı şekilde işbirliği yapabileceğini belirtmektedir (www.sosyalekonomi.org);

- Hizmet Sağlayıcı Olarak: Belediyeler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri kooperatiflerden temin edebilir, kooperatiflerin yarattığı toplumsal artı değeri hizmet alım kararlarında göz önünde bulundurabilir. Bu durumda, hizmet veren kooperatif ile hizmet alan belediye dikey ilişki içine girer.

- Ortak Olarak: Çözümü basit bir mal veya hizmet tedarikiyle çözülemeyecek toplumsal sorunlara yanıtlar üretmek için yerel yönetimler ve kooperatifler bir araya gelebilirler. Kurumsal maddi ve fikri kaynaklar paylaşarak mahalli ihtiyaçlara yenilikçi çözümler üretilebilir. Bu durumda, işbirliğinin tarafları yatay ilişki içine girer.

- Belediyelerin Kooperatiflere Lojistik Destek Sağlaması: Yerel yönetimler kooperatiflerin işini kolaylaştırmak için gerekli yasal düzenlemeleri yapar ve sahadaki olası engellerin aşılmasında kooperatife yardımcı olur destek verir. Bu durumda işbirliğinin tarafları yatay ilişki içine girer.

Belediyeler ile Kooperatifler arasında saydığımız işbirliği modellerinin hayata geçirilebilmesi için en önemli faktör, toplumsal taleptir. Şayet toplumda müşterek bir ihtiyacın farkındalığı ve bu ihtiyaca yönelik kooperatif yanıt üretilmesi için bir toplumsal talep yoksa, yerel yönetimin ön ayak olacağı kooperatifleşme hamleleri sonuçsuz kalabilir. Aydın valisi Kâmil Paşa 1900 yılında vilayete bağlı sancaklarda tüccarların spekülatif fiyatlarla işlettiği bakkallara karşı “köy bakkalları” kurulması için Ahenk Gazetesi aracılığıyla bir anket başlatması ve halktan gelen geri bildirimlere göre tüketim kooperatifleri kurarak, savaş nedeniyle piyasalarda oluşan karaborsacılığın önüne geçilmesi girişimi, toplumsal talebin hayata geçirilmesi konusunda ülkemizden son derece ilginç bir örnektir.

Belediyeleri ile Kooperatifler arasındaki işbirliğinde göz önünde bulundurulması gereken temel faktörler şunlardır (www.sosyalekonomi.org);

- Toplumsal talep: Kooperatifler toplumsal ihtiyaçları karşılamak için kurulan işletmelerdir. Ayrıntılı bir toplumsal ihtiyaç analizi yapılmadan, bir gelir modeli oluşturulmadan kooperatif kurulmamalıdır.

- Elverişli Ortam: Belediyeler tüzel kişi olarak kooperatifin kurucu ortakları arasında yer alabilir. Ancak ortaklar arasında ölçek ve maddi güç açısından denklik olmadığında, ortaklar arasındaki dikey ilişki, çıkar birliğini gölgeleyebilir. Belediyeler, kooperatiflerin kurulması için elverişli ortamı yaratmalı, kendisi ise mümkün mertebe sahne arkasında kalmalıdır.

- Belediyeleri ile Kooperatiflerin İşbirliği Düzeyi ve Şekli: Kuruluşa ön ayak olan belediye ile kooperatif işbirliği düzeyini ve şeklini baştan belirlemeli (hizmet sağlayıcı, ortak ya da müttefik), kooperatif özerkliğine hanel getirecek bir tahakküm ortamı yaratılmamalıdır (İlke 4: özerklik ve bağımsızlık).

- Siyasi Patronaj: Kooperatiflerin ortak ve yararlanıcı kitlesi ile belediyenin önceliklendirdiği siyasi kesimler örtüşmeyebilir. Kooperatiflerin kapısı herkese açık kalmak zorundadır (İlke 1: Herkese açık ortaklık). Belediyeler yerel halka, kooperatifler ise ortaklarına karşı sorumludur. Kooperatifte demokratik denetim ortaklar tarafından ifa edilir (İlke 2: Ortakların demokratik denetimi). Ortağı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

olmadığı müddetçe bir belediyenin yasalara uygun faaliyet yürüten bir kooperatifi denetleme yetkisi yoktur.

- Toplumsal Görev ve Sorumlulukların Devri: Belediyeler yerel toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını külliyen kooperatiflere havale edemezler. Bu amaçla kooperatifler ile işbirliği yolu açıktır ancak bu belediyelerin yasayla tanımlanmış kamusal görev ve sorumluluklarını ortadan kaldırmaz.

- Belediyeler Kooperatifler Üzerinden Kendilerine Kaynak Yaratamaz: Kooperatiflerin bağış alıp vermesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Risturn ve kâr payı dağıtımı hariç olmak üzere kooperatiflerden belediyelere doğrudan kaynak aktarımı ancak bağışlarla mümkündür (5393 sayılı Belediyeler Kanunu Md. 59). Ancak evrensel ilkeler kooperatiflerin pozitif gelir gider farkını önceliklendirdiği toplumsal kesimlerle doğrudan paylaşmasını salık vermektedir (ilke 5 ve 7: eğitim, öğrenim, bilgilendirme, topluma karşı sorumluluk).

- Kooperatifler İçin Harcanan Para Bir Batık Maliyet Değil, Uzun Dönemli Yatırımdır: Kooperatifler için bugün harcanan kaynaklar pek çok sosyal harcamadan (aktif işgücü programları, sosyal hizmetler, toplu konut, tarımsal tanzim alım-satım vb.) uzun vadede tasarruf edilmesini sağlayabilir.

Türkiye'de son yıllarda klasik tarım ve konut kooperatifçiliğinin dışında sosyal hizmetler alanında kooperatifleşme hız kazanmaya başlamıştır. Söz konusu sosyal kooperatifleşmenin yayılmaya başlamasının altında internet teknolojisinin sağladığı bilgiye çabuk erişim olgusu yatmaktadır. Özellikle Batı Avrupa'da oldukça yaygın olan sosyal hizmet kooperatifleri, toplumsal yaşamda kentli insanın ihtiyaç duyduğu birçok hizmetin kooperatifler tarafından karşılanmasını sağlamaktadır. Literatürde olmamasına rağmen Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan kadın kooperatifleri, sosyal hizmet sağlayan kooperatiflerde önemli bir yer tutmaktadır.

Kadın Emegini Geliştirme Vakfı tarafından yayınlanan Kadın Kooperatifleri Kılavuzu adlı yayında Türkiye'de sosyal hizmet amaçlı kurulan kadın kooperatiflerinin belediyeler ile olan ilişkilerinde yaşanan sorunlar şöyle sıralanmaktadır(KEİG, 2018: 24-25);

- Belediyelerin verdiği desteğin kısmi ve yetersiz olması,
- Belediyelerin kooperatifleri zamanla yük olarak görmesi ve kira yardımı, satış yeri gibi desteklerini çekmesi,
- Belediye yönetimlerinin değişmesi halinde desteklerin kesilmesi ve desteklerin başka kadın gruplarına verilmesi,
- Kadın kooperatifinin zamanla olgunlaşıp ortaya başarılı bir ürün ve iş çıkardığında belediyelerin bunu devralmak ve kendine mal etmek istemesi. Belediyelerin kadın kooperatiflerini rakip olarak görmeye başlaması,
- Belediyelerin özellikle kalkınma projeleriyle kurulan kadın kooperatiflerini başlangıçta kendisine prestij ve politik görünürlük sağladığı için desteklemesi; proje bitip çalışma görünürlüğünü kaybedince desteği kesmesi,
- Belediyelerin kadın kooperatiflerini önemli bir örgütlenme modeli değil sosyal yardım konusu olarak görmesi, ciddiye almaması; alsa bile himayeci bir tavır sergilemesi,

- Hem yerel yöneticilerin hem de siyasetçilerin, kooperatiflere verdikleri desteği kimi zaman kendi siyasi çıkarları için kullanmaları, bunu iyi bir imaj sergilemek için araca dönüştürmeleri.

Yukarıda Türkiye'de kadın kooperatiflerinin belediyeler ile kurdukları ilişkilerde yaşadığı sorunlar, cinsiyet ayrımı yapılmadan diğer farklı kooperatif yapılanmalarında da pekala yaşanmaktadır. Yine yukarıda da belirtildiği gibi yerel kalkınma odaklı kooperatif- belediye ilişkilerinde yatay bir ilişki kurmaları son derece önemlidir. Çünkü, söz konusu ilişkinin bir süre sonra siyasi patronaj ilişkisine dönme ve doğru zeminden ayrılma riski oldukça yüksektir. Bütün bu tehdit ve risklere karşın Türkiye'de yerel kalkınma amacına yönelik olarak ortaya çıkmış başarılı belediye- kooperatif etkileşim örnekleri mevcuttur.

BELEDİYE- KOOPERATİF İŞBİRLİĞİ İÇİN ÖRNEK MODELLER

Günümüzde Türkiye'de kooperatifler ile belediyeler arasında yerel kalkınmaya dönük ilişkilere model olabilecek tek başarılı örnek İzmir Büyükşehir Belediyesi örneğidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) dışında model olarak gösterilebilecek başka bir örnek bulunmamaktadır. İBB'nin kooperatiflere verdiği destek, özellikle kırsal kalkınma ve sağlıklı gıda üretimine yöneliktir. İzmir Modeli olarak da adlandırılan bu model, sosyal hizmet kooperatifçiliği açısından bir destek ya da bir işbirliği modeli haline dönüşmemiş, sadece kırsal kalkınma, ucuz ve sağlıklı gıda teminine yönelik olarak devam etmektedir. İzmir Modeli, belediye- kooperatif ilişkileri bakımından tek başarılı örnek olması nedeniyle, Türkiye'de bu ilişkileri geliştirmek isteyen kentler ve belediyeler için iyi bir örnektir.

İBB, yerel düzeyde küçük üreticiler, kooperatifler, kentte yaşayan tüketiciler ve belediye arasında eşitlikçi bir bütünleşme modeli oluşturmak için çalışmaktadır. İBB modeli ile, aile emeğine dayalı tarımsal üretimde bulunan küçük üreticilerin güçlendirilerek elde edilen ürünlerin kooperatifler yoluyla tüketiciye en uygun fiyatlarla ulaştırılması hedeflenmektedir. Modelin temel dayanaklarını ise "sosyal belediyecilik" ve "yerelden kalkınma" ilkeleri oluşturmaktadır (Yıldırım, 2017: 60).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kırsal kalkınma projelerini uygulamaya geçirmesi sürecinde örgütlü tarım üreticisi olarak kooperatifler büyük öneme sahip paydaşlar olarak rol oynamıştır. 2007'den itibaren İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin gereksinim duyduğu tarımsal ürünleri kooperatiflerle anlaşmalı olarak temin etmeye başlayarak izlediği politika sonucunda üretici kooperatifleri ortağı sayısında %161, kooperatiflerin çalışan sayısında %616 artış görülmüştür. Kooperatiflerin toplam ürün yelpazesindeki artış %258 olurken toplam satış hasılatları artışı %658 olmuştur (Esen, 2018: 198).

İBB'nin yerel kalkınma ekseninde belediye- kooperatif ilişkileri bağlamındaki en önemli başarılı örneği Tire Süt Kooperatifidir. Tire Süt Kooperatifi, İzmir'de yerel yönetim, kooperatif, küçük üretici ve tüketici arasında işbirliği içinde ve karşılıklı güvene dayalı bir deneyimin modelini temsil etmektedir (Yıldırım, 2017: 61). Tire Süt Kooperatifinin temelleri 1967 yılında Tireli 5 çiftçinin öncülüğünde atılmıştır. İBB ile Tire Süt Kooperatifinin yolları 2007 yılında kesişmiştir. 2007 yılına kadar 550 ortağı olan orta ölçekli bir süt kooperatifi olan Tire Süt Kooperatifi, 2007 yılında İBB ile "Okul Sütü Projesi"ni hayata geçirmesinden sonra hızla büyümeye başlamıştır. İBB ise, kooperatifler aracılığı ile yerel kalkınma girişimlerine yine anılan proje ile başlamıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

İBB, Okul Sütü projesi ile Tire Süt Kooperatifi'nden 2006- 2012 yılları arasında toplamda 33 Milyon TL'lik süt alımı gerçekleştirmiştir. 2012 yılında Okul Sütü Projesi'nin sona ermesinden sonra 2012- 2017 yılları arasında çocuk başına yılda 4 litre olmak üzere toplamda 9.8 milyon litre süt alımı yapılmıştır. Süt Kuzusu projesi halen devam etmektedir (Uysal, 2018: 128). 2019 yılı Ekim ayından itibaren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Halk Süt uygulamasını başlatmıştır. Yoksul kesimlere bedelsiz süt dağıtımını amacını taşıyan Halk Süt projesi, sütü Tire Süt Kooperatifi'nden temin etmeye başlamıştır.

İBB'nin destek verdiği tek kooperatif Tire Süt Kooperatifi değildir. Bayındır Çiçekçilik Kooperatifi, Ödemiş İğdeli tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Ödemiş Gereli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Seferihisar Bademli Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, İBB'nin gerek ürün alımı gerekse de farklı şekillerde desteklediği kooperatiflerden bazılarıdır. İBB'nin 2016 yılı faaliyet raporunda 2004 ile 2015 yılları arasında yerel kalkınma amacıyla kooperatiflere 442 milyon TL doğrudan veya dolaylı yollarla kaynak aktarılmıştır. Bu tutar, Türkiye'de bir belediyenin yerel kalkınma amacıyla yapılan en büyük kaynak transferidir.

Türkiye'de yerel kalkınma amacıyla belediyelerin kooperatifler ile kurduğu ilişkilerin genellikle tarım sektörü üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Ancak tarım sektörü yerel kalkınmanın önemli bir bileşeni olmakla birlikte tek bileşeni değildir. Tarım sektörü dışında üretime ve istihdama dönük olmak üzere belediye- kooperatif işbirliği yapılabilecek birçok potansiyel alan bulunmaktadır. Bu potansiyel alanların başında kent yaşamını temel alan sosyal hizmetler gelmektedir. Belediyeler, gündelik hayatta kent içi sokak ve cadde temizliğinden yaşlı ve kimsesizlerin bakımına kadar birçok hizmet alanında faaliyet göstermektedir. Bu hizmet alanlarında belediyeler ihale yöntemiyle hizmetin sunumunu özel firmalara (taşeron kullanma yöntemi) bırakmaktadır. Bu yöntemde hizmetin sunum standartları ve denetim belediyeler tarafından yapılmaktadır. Bundan başka, son yıllarda belediyeler 5393 ve 5216 sayılı yasaların kendilerine verdiği yetkiyi kullanarak kendi bünyelerinde şirketler kurmaktadır. Kamu ekonomisi literatüründe Belediye İktisadi Teşekkülleri (BİT) olarak bilinen bu şirketler, sermayesi belediyeler tarafından teşekkül ettirilen şirketlerdir. BİT'ler, belediyelerin sunduğu hizmetleri tıpkı özel şirketler gibi piyasa rekabeti şartlarında ihalelere girerek almakta ve bu şekilde belediyeler kendi kendilerine hem kaynak yaratmaya hem de istihdamı arttırmaya çalışmaktadırlar. İşte tam bu noktada, belediyeler özellikle kadın ve gençlerin yoğun olarak çalıştığı kamusal hizmet alanlarında kooperatiflerden hizmet satın alarak farklı bir hizmet sunum yöntemi benimseyebilir.

Belediyelerin sosyal hizmet alanlarında kooperatiflerden hizmet satın alması, bu kooperatiflerin potansiyel ortağı olabilecek işsiz, dışlanmış, kimsesiz, engelli, şiddet gören kadın gibi toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik yaşamda güçlenmesini sağlayacaktır. Yaşlı bakım hizmetleri, çocuk ve bebek bakımı, hasta bakımı gibi özellikle kadınların etkin olduğu hizmet alanlarında kadın ağırlıklı olarak kurulacak kooperatiflerden belediyelerin hizmet satın alması dezavantajlı kadınların ekonomik ve sosyal yönlerden güçlenmesini sağlayarak sosyal sermayenin gelişmesine ve dolayısıyla da yerel kalkınmaya ciddi destek verecektir.

Eğitim ve sağlık, belediyeler ile kooperatiflerin işbirliği yapabilecekleri en uygun alanlardan ikisidir. Belediyelerin ihtiyaç duyduğu eğitim hizmetlerini nitelikli fakat işsiz gençlerin kurduğu kooperatiflerden sağlaması eğitimi ve fakat işsiz gençlerin hayata tutunabilmelerini kolaylaştıracaktır.

Aynı şekilde, sağlık alanında belediyelerin ihtiyaç duyduğu ve sunmak zorunda olduğu hizmetleri sağlık alanında eğitim almış fakat çeşitli nedenlerle iş bulamamış gençlerin kurduğu kooperatiflerden sağlanması durumunda harcanan kamu kaynağının etkili kullanıldığını iddia etmek mümkün olabilecektir.

Sonuç olarak, kooperatifler her kapıyı açan mucizevi bir maymuncuk ilevi görmeyebilir. Ancak, kooperatifçilik modern çağda yaşanan krizler ve yığın işsizliğe çare olabilecek en adil, en eşitlikçi toplumsal ihtiyaçları giderme yöntemlerinden biridir. Kooperatifçiliğe bu gözle bakıldığında belediyelerin yerel kalkınma için kooperatifleri birer mal ve hizmet üretim ortağı olarak görmesi son derece uygun bir kamusal çözüm yöntemi olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kooperatifçilik, çok eski çağlardan beri insanlardan işbirliği içinde üretim yapabilme ve hayatta karşılaştıkları zorlukları aşabilmeleri adına yine insanoğlu tarafından geliştirilmiş en uygun örgütlenme biçimlerinden biridir. Kooperatifler, insanların yaşadığı en küçük birimler olan köy ve mahallelerden başlayarak ulusal ve küresel ölçekteki birçok soruna aktif çözüm üreten gönüllü ve demokratik işletmelerdir. Yerel kalkınma açısından kooperatiflerin işsizliğinden önlenmesinden ucuz ve güvenli gıdaya erişim gibi birçok alanda ciddi olumlu etkileri vardır. Bunun yanında kooperatiflerin yetersiz eğitim, örgütlenme ve birlikte çalışma kültürünün oluşmaması gibi zayıf yönleri de vardır. Yerelde halka en yakın ve demokratik kuruluşlar olan belediyeler, ortak ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılamayı amaçlamaktadır. Halkın ortak nitelikteki ihtiyaçlarının etkin bir şekilde karşılanması, yerel kalkınma için en önemli sonuçtur. Hem kooperatifler, hem de belediyeler toplumun ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak için farklı şelillerde örgütlenmiş kamu yararına çalışan örgütlerdir. Bu iki önemli örgütün, ortak amaç için işbirliği yapması, yerel kalkınma için son derece önemlidir.

Yerel kalkınma için belediyeler ile kooperatiflerin işbirliği yapması için bir takım ilkelerin ve kuralların olması, bu birlikteliğin amacına uygun bir şekilde yürüebilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Konuyla ilgilenen sosyal bilimcilere düşen görev, bu önemli işbirliği modelini etkili bir şekilde devam ettirebilmek için çağa uygun tasarım yapabilmek ve bu tasarımı uygulanabilir ilke ve kurullarla taraflara sunabilmektir.

Türkiye'de belediyeler ile kooperatifler arasında kurulmuş tek ve örnek başarılı ilişki modeli İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) Modelidir. İBB modelinin sadece tarımsal ve kırsal kalkınmaya yönelik olduğunu belirtmemiz gerekir. Oysa, gelişmekte olan kooperatifçilik anlayışında kırsal ve tarımsal kalkınma kooperatifçiliğinin yanı sıra kent yaşamına odaklanan, kentin geri kalmış bölgelerinde ekonomik ihtiyaçlar için örgütlenen, kentin dezavantajlı kesimlerini kapsamına alan sosyal kooperatifçilik modelinin de artık belediyelerin politikalarına dahil edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de belediyelerin birer istihdam kapısı olarak algılandığı toplumsal bir gerçekliktir. Her ne kadar belediye başkanları, belediyelerin iş kapısı olmadığını, topluma hizmet etmek amacıyla kurulmuş olduklarını söyleseler de, yerelde halk belediyeyi potansiyel bir istihdam alanı olarak görmektedir. Tam da bu noktada kooperatifler, belediyeler için istihdam olanakları yaratabilecek en uygun ekonomik girişimlerdir. Özellikle eğitim, sağlık, yaşlı ve çocuk bakımı, gençlik hizmetleri, sanat ve kadın emeği gibi alanlarda kooperatifleşmeyi destekleyerek, bu kooperatiflerden hizmet ve ürün satın alarak gelir ve istihdam olanaklarının adil bir şekilde yerel halkın özellikle en yoksul kesimlerine ulaştırılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Çetin, H. (2009). Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkilerine Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4(2), ss: 35-50.
- Esen, O. (2018). Yerel Kalkınmanın Odağında Mali Yönetim Stratejisi. (Ed.) Ötücü,S. İzmir Modeli Çalışmaları-2. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- ICA. (2011). Cooperative Identity, Values and Principles. <http://ica.coop>
- KEİG. (2018). Kadın Kooperatifleri Kılavuzu. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. www.keig.org
- Mülayim, Z.G. (2006). Kooperatifçilik. Ankara. Yetkin Yayınları.
- Sakınç, S. (2013). Yerel Kalkınma Politikalarında Yerellik ve Katılımcılık, Yerel ve Bölgesel Kalkınma, Küresel Yerel Bakış Açılıarı. Doç. Dr. Süleyman Yaman Koçak'a Armağan, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Manisa, ss: 25-36.
- Tutar, F. Vd. (2014). Türkiye'de Yerel Kalkınmanın Yeni Aktörü Üçüncü Sektör: Kooperatifler. Akademik Sosyal araştırmalar Dergisi, 2(1), ss: 501-524.
- Uysal, Y. (2018). Yerel Odaklı Kalkınma: Yerel Kalkınmaya Verilen Önem. (Ed.) Ötücü,S. <izmir Modeli Çalışmaları-3. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Worldbank and Bertelsmann Stifftung. (2004). Local Economic Development: A Primer Developing and Implementing Local Economic Development Strategies and Action Plans. <http://sitesources.worldbank.org/INTLED/Resources/BackgroundPapersforGwensPresentation>
- Yıldırım, U.D. (2017). Tarımda Alternatif Kamusalılığın Olanakları: Tire Süt Kooperatifi Örneği. Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi, 2, ss: 50-67.
- www.sosyalekonomi.org.
- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu
- 5393 sayılı Belediyeler Kanunu

Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılımın Kuşaklar Açısından İncelenmesi: Bandırma İlçesi Örneği

Dr.Öğr.Üyesi Betül YILMAZ¹

YL Öğrencisi Olcay TÜRKER²

ÖZET

Sivil Toplum Kuruluşları toplumun belirli ve ilgili gruplarını temsil etmek üzere, kalkınma ve yardım kuruluşları olarak etkinliğini sürdüren, devletten bağımsız olarak organize olmuş kurumlardır. Bu kuruluşların ekonomik, kültürel ve sosyal kalkınmaya hizmet etmeleri yanında toplumun maddi ve manevi yardıma ihtiyacı olan kesim için üstlendiği misyonları mevcuttur. Kalkınma ve yardım kuruluşları olarak kabul edilen Sivil Toplum Kuruluşları'na üye olanların sayısı ise ülkemizde arzu edilen seviyede değildir. Ülkemizde ki nüfus oranları incelendiğinde özellikle genç kuşağın çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genç kuşak olarak kabul edilen Y ve Z Kuşağı bireyleri toplumsal olaylara daha duyarlı olarak bilinmektedir. Onların karakteristik yapıları kendinden önce gelen kuşaklara göre farklıdır. Sivil Toplum Kuruluşları'nın misyonu düşünüldüğünde genç kuşakların bu kuruluşlara üye olmaları ve mevcut üye sayıları ise yine arzu edilen seviyede değildir.

Bu çalışmada Bandırma ilçesinde bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olan bireylerin kuşak aralıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda ortaya çıkan sonuçların analiz edilmesi ve yorumlanması ile birlikte Bandırma ilçesinde bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarına yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşları, kuşak, Y ve Z kuşağı

JEL Kodu: J11, L31, J8

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Çalışma Ekon. ve Endüstri İlişk. Bölümü, bsolmaz@bandirma.edu.tr.

² Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, olcayturker104@gmail.com

Investigation of Participation in Non-Governmental Organizations in Terms of Generations: The Case of Bandırma District

PhD. Lecturer Betül YILMAZ¹
Postgraduate Olcay TÜRKER²

ABSTRACT

Non-governmental organizations are organizations that are independent of the state, which carry out their activities as development and relief agencies to represent specific and relevant groups of the society. These organizations serve the economic, cultural and social development as well as the missions undertaken by the society for those in need of material and moral assistance. The number of non-governmental organizations is not yet at the desired level in our country. When the population rates in our country are analyzed, it is seen that especially the young generation is in the majority. Y and Z Generation individuals, who are considered as younger generation, are known to be more sensitive to social events. Their characteristic structures are different from those of the generations that preceded them. Considering the mission of Non-Governmental Organizations in our country, it is not enough for young generations to become members of these organizations and the number of members is still not at the desired level.

In this study, it is aimed to determine the generation interval of individuals who are members of Civil Society Organizations in Bandırma district. At the same time, the analysis and interpretation of the results will be carried out as well as evaluations for Non-Governmental Organizations in Bandırma district.

Keywords: non-Governmental organizations, generation, Y generation, Z generation.

JEL Code: J11, L31, J8

---

¹ Bandırma Onyedi Eylül University, bsolmaz@bandirma.edu.tr.

² Bandırma Onyedi Eylül University, olcayturker104@gmail.com

GİRİŞ

Devletten bağımsız olarak organize olan Sivil Toplum Kuruluşları, toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarına sosyal hizmet imkânlarını sunmada önemli bir aktördür. (Önder, Ayhan, Akın,2019:9). Sivil Toplum Kuruluşları ülkemizde gelişmiş ülkelere oranla henüz üye sayıları ve etkinlikleri yönünden arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır. Özellikle genç nüfusa sahip olan ülkemizde Sivil Toplum Kuruluşlarına üye sayıları açısından incelendiğinde genç nüfusun katılımının yüksek oranda olmadığı söylenilebilir. Özellikle Y ve Z Kuşağı bireylerinden oluşan gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olması ve bu kuruluşlarda aktif olarak görev almaları onların toplumsal meselelere olan duyarlılığının kendinden önce gelen kuşaklara göre daha fazla olmasını kanıtlaması açısından önemlidir. Bu çalışma, Bandırma ilçesinde bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olan bireylerin kuşak aralıklarının belirlenerek onların ihtiyaç duyduğu “sosyal hizmet” alanına giren faaliyetlerin belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

“Devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu”(TDK) olarak tanımlanan sivil toplum kavramı 1960 yılında ilk defa Locke tarafından ele alınmıştır. Sivil toplum kavramı 21.yy’a kadar farklı anlamlarla değişimler göstermiş, Devlet-öncesi, devlet karşıtı ve devlet sonrası olarak dönemsel farklılıklar ve zıtlıklarla kavramsallaştırılmıştır. (Abalı, 2019:6Tez). Sivil toplum “devlet ve aile arasında bir birliktelik alanı olarak kabul edildiğinde, bu alanın devletten ayrı, devletle ilişkisinde özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak veya yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerden oluşmaktadır”.(Tosun, 2000: 54).

Sivil toplum kuruluşları ise bu yapılanmadaki örgütleri oluşturarak, toplum içerisinde var olan problemlerin devletten bağımsız olarak ele almak ve kamuoyunu bilgilendirmekle görevli aynı zamanda bu sorunlara öneri ve çözüm üreten birlik, topluluk ve örgütleri ifade etmektedir.(TDK).

Sivil Toplum Kuruluşları; gönüllülük, devletten bağımsız olma, kar amacı gütmeme, toplumsal fayda, yasallık, sivil davranış ruhu, çeşitlilik, kendiliğindelik özelliklerine sahiptir. (Cengil, 2006, :135-136). Uluslararası literatürde Sivil Toplum Kuruluşları NGO’s (Non Governmental Organizations: Devlet Dışı Örgütler), NPO’S (Public Voluntary Organizations: Gönüllü Kamu Örgütleri) ve NPO’s (Non for Profit Organizations: Kar Amacı Gütmeyen Örgütler) olarak ifade edilmekte iken ülkemizde sivil toplum kuruluşu; sivil toplum örgütleri ya da kar amacı gütmeyen kuruluş olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de Sivil toplum kuruluşlarını (STK) dernekler, vakıflar, sendikalar ve meslek kuruluşları olarak dört şekilde kategorize etmek mümkündür.(Öztürk, 2014:72-77).

Dernek; “dernek az çok kalabalık bir kişi topluluğunun belirli bir amacı sağlamak veya ortak olan bir menfaati gerçekleştirmek üzere oluşturduğu tüzel kişidir”.(Sezer,2008:4).

Türk Medeni Kanununa göre vakıf; “gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır” şeklinde tanımlanır. (T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü)

Sendika: “İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette

bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır".(Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu).

Meslek Kuruluşları; "bir mesleğin gelişimini sağlamak, meslek üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve bunlar gibi o mesleğe ilişkin özel veya kamusal yararları gerçekleştirmek üzere oluşturulan tüzel kişilerdir". (Avcı,2012:47).

Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan istatistikler başlığı altında yayınlanan verilere bakıldığında Dernekler, Yabancı STK lar, Siyasi Partiler ve Sendikalara ilişkin istatistikler şeklindedir. Son verilere göre Türkiye'de faal dernek sayısı, 118845'dir.(T.C. İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü)

Dernekler; Mesleki ve Dayanışma Dernekleri, Spor ve Spor İle İlgili Dernekler, Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler, Eğitim Araştırma Dernekleri, Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri, İnsani Yardım Dernekleri, Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri, Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler, Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri, Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri, İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri, Hak ve Savunuculuk Dernekleri, Engelli Dernekleri, Düşünce Temelli Dernekler, Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler, Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler, Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri, Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri, Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri, Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler, Çocuk Dernekleri şeklinde faaliyet alanlarına göre ayrılmıştır. Ülkemizde derneklerin faaliyet alanlarına göre sayılarına bakıldığında en çok %31,14 ile Mesleki ve Dayanışma Dernekleri, %0,01 oranı ile en az Çocuk Dernekleri yer almaktadır.(T.C. İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü)

Türkiye'de 2016 yılı itibariyle "2,5 milyon kamu görevlisinin yaklaşık 1,6 milyonu (%71,64) herhangi bir kamu sendikasına üye olmuştur. Diğer taraftan 12,6 milyon işçiden yaklaşık 1,5 milyonu (%11,9) herhangi bir işçi sendikasına üye olmuştur".(Önder, Ayhan, Akın,2019:31).

"Vakıf türleri sırasıyla "Yeni Vakıflar" (5158 Vakıf), "Mülhak Vakıflar" (260 Vakıf) ve "Gayrimüslim Cemaatlere Ait Vakıflar"dır (167 Vakıf). "Esnaf Vakıfları" (1 Vakıf) ve "Yabancı Vakıflar"ın (21 Vakıf) sayıları çok düşük olup "Cemaat Vakıfları"nın 3747 üyesi varken "Yabancı Vakıflar"ın 6 üyesi bulunmakta ve diğer vakıf türlerinin üye sayılarına ilişkin resmi bilgilere erişilememektedir".(Önder, Ayhan, Akın,2019:30).

KUŞAK KAVRAMI VE SINIFLANDIRMALARI

Türk Dil Kurumu'na göre kuşak; "yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu, diğer bir tanımda ise; yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon"(TDK) olarak tanımlanmaktadır.

William Strauss ve Neil Howe kuşağı; bireylerin yaşadıkları benzer dönem içinde benzer kişiliklere sahip olduğu topluluklar olarak tanımlamışlardır(Keeling,2003:30). Jean-Claude Lagree ise; "aynı tarihsel olayların içinde bulunmuş, aynı dönemi yaşamış, aynı toplumsal koşullarda sosyalle olmuş ve hatta aynı kolektif kimliğe ait olmuş bireylerin oluşturdukları topluluklar" olarak tanımlamaktadır.(Özmen,2011:34). Kuşaklar yetiştikleri yerin kendine özgü kültürel, sosyal, siyasi yapısı ile şekillenmekte ve bulunduğu dönemin koşullarını yansıtmakla birlikte kendinden önce gelen

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

kuşağın kendisinden sonra gelen kuşak için devamı ya da yansıması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yani "bir önceki kuşak, sonraki kuşağın annesi ya da babasıdır".(Yelkikalan ve Altan, 2010:13).

Kuşak sınıflandırmalarında kuşakların başlangıç ve bitiş yılı kesin olmamakla birlikte genel olarak 15-20 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır.(Stanley,2010:847). Literatürde genel kabul görmüş kuşak sınıflandırmaları beş gruba ayrılmaktadır.

Sessiz Kuşak (1925-1944), Bebek Patlaması Kuşağı (1945-1964), X Kuşağı (1965-1979), Y Kuşağı (1980-2000) şeklindedir.(Cooman ve Dries,2012:44). 2000'li yıllarda yaşanan küresel çapta değişimler, internet kullanımının yaygınlaşması, akıllı telefonlar, dijital medyanın yükselmesi, internet ağlarının serbestçe dolaşımı literatürde beşinci kuşak olan Z Kuşağı olarak yerini almıştır.(Sing ve Dangmei, 2016:3).

Kuşak sınıflandırmalarında doğum yılı aralıkları bireylerin doğup büyüdüğü yere, yaşadıkları dönem içerisinde onları etkileyen sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik olaylara göre şekillenmesi nedeni ile değişebilmektedir. Uluslararası literatürde Z kuşağı 1995, 2000, 2003 yılları olarak kabul edilse de genel kabul gören 2000 ve sonrası doğanlardır.

Türkiye'de ise 1995 ve sonrası dönem içerisinde ülkemizde yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyo kültürel olaylar, onların yetişkinlik döneminde karakterlerinin şekillenmesinde etkili olduğu için aynı zamanda yaşları itibarıyla kendinden önce gelen kuşakların yaş aralıkları ve ülkemizde yapılan analitik çalışmalar ile değerlendirildiğinde Z Kuşağının başlangıcının 1995 olarak kabul edilmesi daha uygun olacaktır. (Solmaz, 2017:171-172).

Uluslararası literatürde yer alan kuşakların karakteristik özellikleri incelendiğinde; 1925-1944 yılları aralığında doğan Sessiz kuşağın bireyleri, "içine kapanık, temkinli olan, yenilik üretmeyen, kayıtsız, maceracı olmayan" olarak tanımlanmaktadır.(Strauss ve Howe,1991:279). İki dünya savaşı arasında doğmuş bu kuşağın bireyleri kadercı, geleneksel, ümitli bir yapıdadırlar. (List of Generations Chart, Çevrimiçi). Onlar; uyumlu, aile odaklı, fedakâr, sorumluluk sahibi, sıkı çalışma, vatansever, hiyerarşiyi kabul eden, sabırlı, önce görev sonra zevkler, yetkiye saygılı, tasarruflu, dengeleyici olarak tanımlanırlar. (Solmaz,2017:109).

1945-1964 yılları arasında doğan Bebek Patlaması kuşağı, doğum oranlarındaki artış ve sayılarının yüksek olması nedeniyle toplumu yeniden şekillendiren kuşak olarak da ifade edilebilir.(Levickate,2010:171). Onlar, Savaş karşıtı, her şeyin mümkün olduğuna inanan, eşit hak ve fırsatlara sahip olmak isteyen, iyimser, kişisel gelişime önem veren, her şeyi sorgulayan, işkolik gibi özelliklere sahiptir. (Generational Differences Chart, Çevrimiçi).

1965-1979 yılları arasında doğan X kuşağı bireylerinin çocukluk ve iş deneyimlerine bağlı olarak kendilerine ait değer ve beklentileri vardır. Onlar kendilerinden önce gelen kuşağın yaşadığı atmosferden farklı olarak yetişmişlerdir. X kuşağındaki pek çok üye "latchkey (evlerinin anahtarına sahip, kapıyı kendisi açan)" çocuklarıydı. Bu onların arkadaşlarına ebeveynlerinden daha fazla güvenmelerine ve evde daha gençken daha fazla zaman geçirdikleri için bireysel davranışlar geliştirmelerine sebep olmuştur. Önceki nesillere göre X kuşağı bilgisayar oyunları ile aynı zamanda televizyon ve video izleyerek büyümüşlerdir. (Love, 2005:77). Onlar, muhafazakâr, şık görünümlü,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

etkileyici, diploma ve belgelerle dolu özgeçmişe sahip, seyahat eden, hoşsohbet ve eğitilmiş(Coupland,Çevrimiçi),şüpheli, mücadeleci, otoriteye saygılı ve işlerine bağlıdır(Fırat ve Akar,2015:116).

1980-2000 yılları arasında doğan Y kuşağı kendine çok güvenmektedir. Bu kuşağın eğitim seviyesi kendinden önce gelen kuşaklara oranla yüksektir. Onlar değişimin bir parçası olmak isterler ve bu değişimden de korkmazlar. Bu kuşak üniversite eğitimi devam ettiren aynı zamanda genç yaşta iş kurar ve girişimci bir yapıdadır.(Carolyn, 2005:39). Y kuşağı bireylerinin öne çıkan karakteristik özellikleri; doyumsuz tüketici, aşırı eğlence, kişisel dikkat, son derece yavaş anlayış, şimdi !, iyimser, vatansever, kendine güvenen, sosyal, çevreci, kendinden emin olarak öne çıkmaktadır.(Solmaz,2017:108-109).

2000 ve sonrası doğanlar olarak literatürde yer alan Z kuşağı bireyleri buldukları dönem içerisinde internetin yaygınlaşması ile birlikte interneti ve sosyal ağları oldukça aktif kullanan, akıllı, hoşgörülü, esnek, farklı kültürlerle açık, çoklu görev kabiliyeti olan, hızlı karar veren aynı zamanda duygusal yetersizliği olan bireylerdir.(Csobanka,2016:66-67). Bu kuşak çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olmasının yanında bireysel, bağımsız, daha talepkâr, anlık düşünen ve karar veren, materyalist yapıdadırlar.(Gaidhani vd., 2019:2807).

Literatürde Z Kuşağının başlangıcı 2000 yılı olarak kabul edilse de, Türkiye’de farklı yazarlara göre farklı başlangıç tarihleri alınmış ve başlangıcı 1995, 2000, 2003 yılı olarak kabul etmişlerdir. Z kuşağının başlangıç yılı bu çalışmada 1995 olarak ele alınacaktır.(Solmaz,2017:191-192).

Tablo 1: Türkiye’de Kuşak Sınıflandırmaları ve Karakteristik Yapıları

Sessiz Kuşak (1925-1945)	Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)	X Kuşağı (1965-1979)	Y Kuşağı (1980-1995)	Z Kuşağı (1995-....)
-İçine Kapanık -Muhafazakâr -Milli ve Ailevi Duyguları Yüksek -Geleneksel -Sabırlı -Dürüst	-Fedakâr -İtaatkâr -Kriz Anlarında Serinkanlı -İyimser -Kuralcı -idealist	-Şüpheli -Sonuç Odaklı	-Süreç Odaklı -Sabretme Eğilimi Zayıf -Depresyona Yatkın -İletişime Açık -Bireyselci Yapı -Özgüveni Yüksek -Aile Odaklı -Şikayetçi	-Özgüveni Yüksek -Bağımsız -İç Dönük -Tatminsiz -İletişimi Sosyal Medya Üzerinden -Ne İstedğini Bilen -Kendini İyi İfade Edebilen -Kontrolü Elinde Tutmak İsteyen

YÖNTEM

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Bu çalışmada Bandırma ilçesinde bulunan Sivil Toplum Kuruluşlarına üye olan bireylerin kuşak aralıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket formu kullanılarak yapılan çalışmada, Bandırma ilçesinde bulunan STK'lara üye olan bireylerle rastgele örneklem yöntemi ile toplamda 140 kişi ile anket yapılmıştır. Anket formu, zaman ve maliyet açısından daha uygun ve erişilebilirliği yüksek olması nedeni ile internet tabanlı anket formu dağıtılarak yapılmıştır. Bandırma ilçesinde bulunan STK'lara üye olan bireylerle rastgele örneklem yöntemi ile toplamda 140 anket ile çalışmanın veri toplama süreci tamamlanmıştır. Anket soruları demografik sorularla birlikte toplam 11 sorudan oluşmaktadır. Sorular anketi cevaplayanlar için STK'lar hakkında genel bilgilerini ölçmek amacıyla sorulmuştur. Çalışmamızın amacını oluşturan Bandırma'da bulunan STK'lara üye olanların yaş aralığını belirlemek üzerine yoğunlaşmaktadır. Bandırma ilçesinde dernek sayısı 217 olup faaliyet alanlarına göre dağılımı **Tablo 2.**'de gösterilmektedir(T.C. İçişleri Bakanlığı).

Tablo 2. Bandırma' da Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

	Frekans	Geçerli yüzde%
Spor ve Spor İle İlgili Dernekler	62	28,44
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	56	25,68
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	36	16,51
Eğitim Araştırma Dernekleri	9	4,12
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	8	3,66
İnsani Yardım Dernekleri	8	3,66
Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri	6	2,75
Engelli Dernekleri	6	2,75
Gıda, Tarım Ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	4	1,83
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	4	1,83
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	3	1,37
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	3	1,37
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	3	1,37
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	3	1,37
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	2	0,91
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	2	0,91
Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri	1	0,45
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	1	0,45
Düşünce Temelli Dernekler	1	0,45
Toplam	218	100,0

Bandırma ilçesinde derneklerin faaliyet alanlarını oranlarına bakıldığında %28,44 oranında Spor ve Spor İle İlgili Dernekler olarak yer almakta, Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği Dernekleri, Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler, Düşünce Temelli Dernekler %0,45 ile en az oranda faaliyete sahiptir.

BULGULAR

Bu bölümde Bandırma ilçesinde STK'lara üye olan bireylerin demografik özellikleri ve Sivil Toplum Kuruluşları hakkındaki görüşlerini belirlemeyi ölçen anket verilerinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3. Anketi Cevaplayanların Cinsiyetlerinin Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli Yüzde%
Erkek	78	55,7
Kadın	62	44,3
Toplam	140	100,0

Araştırma verilerine göre ankete katılanların Cinsiyet Oranları: (%55,7) Erkek, (%44,3) Kadın üyelerden oluşmaktadır. Bu sonuç Türkiye 'de STK'lara üye olanların oranı ile karşılaştırıldığında özellikle katılımın kadınlarda Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Anketi Cevaplayanların Medeni Durum Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli Yüzde%
Bekar	70	55,7
Evli	69	44,3
Kayıp veri	1	
Toplam	140	100,0

Araştırma verilerine göre ankete katılanların %55,7' si bekar olduğunu belirtirken 44,3' ü evli olduğunu beyan etmiştir. 1 kişi ise cevap bildirmemiştir.

Tablo 5. Anketi Cevaplayanların Doğum Yılı Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Sessiz Kuşak(1925-1945)	2	1,4
Bebek Patlaması Kuşağı (1945-1965)	13	9,3
X Kuşağı (1965-1979)	45	32,1
Y Kuşağı (1980-1995)	42	30,0
Z Kuşağı (1995- ..)	38	27,1
Toplam	140	100,0

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Araştırma verilerine göre Tablo 5’de X Kuşağının derneklere katılımının %32,1 oranı ile yüksek olduğu görülmektedir. Y Kuşağı ve Z Kuşağının bireylerinin birbirine çok yakın olması özellikle Z kuşağı bireylerinin Bandırma örneğinde derneklere aktif rol alması gençlerin STK’lara olan ilgileri açısından önemlidir.

Tablo 6. Anketi Cevaplayanların Üye Oldukları Derneklerin Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Bandırma Dağcılık ve Arama Kurtarma Derneği	24	17,1
Bandırma Fotoğraf Sanatı Derneği	6	4,3
Atatürkçü Düşünce Derneği	16	11,4
Bandırma Şubesi		
Tema Vakfı Bandırma Şubesi	17	12,1
Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	4	2,9
Bandırma Bisiklet Grubu	33	23,6
Toplum Gönüllüleri Vakfı Bandırma Şubesi	2	1,4
Tezcan Spor Kulübü	1	,7
Bandırma Engelli Aileleri Derneği	1	,7
Eğitim İş Sendikası	4	2,9
Bandırma İHH Derneği	1	,7
Kızılay Bandırma Şubesi	1	,7
911 Arama Kurtarma Derneği	1	,7
İş ve Meslek Danışmanları Derneği	2	1,4
Bandırma Engelliler Derneği	1	,7
Bandırma İşitme Engelliler Derneği	1	,7
MÜSİAD Bandırma Şubesi	1	,7
Banvit Aktivite Kulübü	2	1,4
Belirtilmemiş	22	15,7
Toplam	140	100,0

Tablo 6 da araştırma sürecinde ulaşılabilen 18 adet Dernek, Vakıf, Sendika oluşmakta, Bandırma Bisiklet Grubu ve Bandırma Dağcılık ve Arama Kurtarma Derneğinin araştırma sürecine en büyük katılı sağladığı görülmektedir.

Tablo 7. Anketi Cevaplayanların Derneğe Üye Olma Sebeplerinin Frekans ve Yüzdeleri

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

	Frekans	Geçerli yüzde%
Yardımseverlik	15	10,7
Sosyalleşme	30	21,4
Spor ve Sağlıklı Yaşam	28	20,0
Doğa Sevgisi	19	13,6
İdeoloji	36	25,7
Mesleki ilgi	3	2,1
Belirtilmemiş	9	6,4
Toplam	140	100,0

Bandırma örneğinde araştırmaya katılan bireylerin Derneklere üye olma sebeplerine bakıldığında, İdeolojik sebebin ön plana çıktığını görülmektedir. Bir diğer önemli sebebin ise Sosyalleşme amaçlı olduğu görülmektedir. %2,1 ile en az Mesleki ilgi en az katılım sebebidir.

Tablo 8. “Üye Olduğunuz STK Amacını Gerçekleştiriyor mu?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Evet	131	93,6
Hayır	8	5,7
Kayıp veri	1	,7
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan bireyler %93,6 ile büyük çoğunluğu üye olduğu STK'nın misyonunun başarıyla gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlarla Bandırma ilçesindeki derneklerin amaçlarını gerçekleştirmedeki başarısının yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 9. “Üye Olduğunuz STK'nın Üye Olmanızdaki Amacı Gerçekleştiriyor mu?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Evet	129	92,1
Hayır	11	7,9

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Toplam	140	100,0
---------------	-----	-------

Araştırmaya katılan bireyler %92,1 ile büyük çoğunluğu üye olduğu STK' nın üye olmasındaki misyonunun başarıyla gerçekleştirdiğini ifade etmektedir.

Tablo 10. “Dernek üyeleri Türkiye’de Bulunan STK’ların Geleceğinden Umutlu mu?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Evet	103	73,6
Hayır	37	26,4
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılanların %73,6’sı Türkiye’ de bulunan STK’ların geleceğinden umutlu olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 11. “Üye olduğunuz kurumun hedef kitlesini nasıl tanımlarsınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Toplumun tüm bireyleri	111	79,3
Gençler	25	17,9
Kadınlar	1	0,7
Engelliler	3	2,1
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin %79,3’ ü üye olduğu STK’nın hedef kitlesini toplumun tüm bireyleri, %17,9 u Gençler, %2,1 i Engelliler, %0,7 si ise kadınlardır. Bu sebeple hedef kitlesinin toplumun tüm bireyleri olması yanı sıra hedef kitlesinin gençlere yönelik olarak da yüksek oranda yer alması ile Bandırma ilçesinde gençlerin STK’lara olan ilgisinin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 12. “Üye olduğunuz STK da üye kitlesinin daha çok gençlerden oluşmasını ister miydiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Evet	114	81,4

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Hayır	26	18,6
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılanlardan %81' i dernek üyelerinin daha çok gençlerden oluşarak, gençlerin derneklerde daha aktif rol oynaması gerektiğini belirtmektedir. Buna göre Bandırma yerel halkının gençlere önem vermek istediği sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 13. “Bir başka STK’ya üye misiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

	Frekans	Geçerli yüzde%
Evet	65	46,4
Hayır	75	53,6
Toplam	140	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin %53,6' sı tek bir STK üyeliğinin olduğunu ifade ederken, %46,4' ü ise birden fazla STK üyeliğinin olduğunu söylemektedir. Bu sonuçlara göre Bandırma örneğinde ki dernek üyelerine, üye olduğu derneğin aktiviteleri yeterli gelmemekte ve diğer çeşitli STK'lara da üye olabileceklerini ifade etmektedirler.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye’de yapılan araştırmalar ve bilimsel veriler ışığında devletin tamamlayıcısı olan STK’ların henüz istenilen seviyede olmadığını söylemek mümkündür. STK’ların özellikle hedef kitlelerini belirlemede ve ülkenin geleceğini oluşturan genç nüfusa ulaşmalarında yetersiz kalmaları onların faaliyetlerini gerçekleştirilmede yaşayacağı zorlukların başında gelmektedir. Çalışmada yer alan sonuçlar değerlendirildiğinde STK'lara üye olma oranlarında X ve Y Kuşağı bireylerinin çoğunluğu oluşturduğu, Z Kuşağı bireylerinin ise Bandırma’da bulunan STK'lara üye olma oranı kendinden önce gelen kuşaklara yakındır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye’de gençlerin STK'lara üye olma oranları istenilen düzeyin oldukça altındadır. Bandırma ilçesinde yer alan derneklerin genç üye oranlarına bakıldığında ise, Türkiye’de genç STK oranlarına göre daha ümit vericidir. Bandırma ilçesinde bulunan STK’ların genç tanımlaması içerisine giren ve teknolojiyi iyi kullanabilen Z Kuşağı bireylerinin talep ve isteklerini dikkate alarak onları sivil toplum kuruluşlarında görev almaları, kişisel yeterliklerine katkı sağlamaları gerekmektedir. STK’ların da faaliyetlerini ve tanıtımlarının daha çok sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirilmesi iletişimini sosyal medya üzerinden kuran Z Kuşağı bireyleri için oldukça önemlidir. STK’ların kendilerine ait bir internet sayfasının olması (mobil uyumlu),kendilerine ait sosyal medya hesaplarının olması, bu hesaplarını aktif bir şekilde kullanmaları, STK’ların genç üye oranlarının

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

artırılmasında ve faaliyetlerini gerçekleştirmesi açısından önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abalı, A. (2019). Sivil Toplum Kuruluşlarında Görev Alan Gençlerin Yaşam Boyu Öğrenme Yeterliklerine Yönelik Görüşleri, Bartın, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Avcı, M. (2012), Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Aktaran, AVŞARBEY A. Dilekci,(2014)., T., Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları İle İlgili Temel Tartışmalar Ve İngiltere’deki Tıp Mesleği İle İlgili Uygulama, Türk İdare Dergisi,478, 323-358.
- Cengil, M. (2006). Yozgat’ta Sosyal ve Dini Hayatın Şekillenmesinde Sivil Toplum Kuruluşları’nın Rolü, <https://bozoksempozyumu.bozok.edu.tr/dosya/cilt3/134-146.pdf>.
- Coupland, D. (2019). The Young and Restless Work Force Following The Baby Boom: Generation X”, 1989, <http://joeclark.org/dossiers/GenerationX.pdf>.
- Csobanka, Z. E.(2016). The Z Generation, Acta Technologica Dubnicae, 6,2, 63-76.
- De Cooman R.& Nicky D. (2012). Attracting Generation Y: How Work Values Predict Organizational Attraction in Graduating Students in Belgium, Ed. Eddy S. Ng, Lyons T.Sean vd., UK, Managing The New Workforce, 42-63.
- Fırat, D. & Akar, Ö.(2015). Y Kuşağının Cep Telefonu Marka Memnuniyetini Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Kocaeli’de Araştırma”, Aksaray, 14. Ulusal İşletmecilik Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Gaidhani, S. & Arora, L. & Sharma, B.K. (2019). Understanding the Attitude of Generation Z Towards Workplace, International Journal of Management, Technology And Engineering, IX, I,2804-2812.
- Generational Differences Chart (2019). <http://www.wmfc.org/uploads/GenerationalDifferencesChart.pdf>.
- Isacosta’site, List of Generations Chart,(2019). <http://www.sophanseng.info/wp-content/uploads/2014/11/Generations-Chart.pdf>.
- Keeling, S.(2003). Advising The Millennial Generation, Nacada Journal, 23, 1, 2003, 30-36.
- Levickaite, R.(2010). Generations X Y Z: How Social Networks Form The Concept Of The World Without Borders The Case Of Lithuania, Limes, 3, 2,170-183.
- Love, K.(2005). Generational Impacts on Organizational Commitment: An Examination of The Baby Boom Generation and Generation X at Work, (Carleton University, Business Administration).
- Martin, C. A.(2005). “From High Maintenance to High Productivity: What Managers Need To Know About Generation Y”, Industrial And Commercial Training, 37,1,39-44.
- Önder, M.& Ayhan, E. & Akin, A.(2019). Türkiye Gençlik Stk’ları Profili, Ankara, Afşar Medya Matbaacılık San. Tic. A.Ş.
- Özmen, A. F.(2011). Alevi Gençliğinin Siyasi ve Sosyo-Kültürel Kimlik Mücadelesi I, Alternatif Politika, 3, 1, 31-54.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Öztürk, A.(2014). Yerel Yönetimlerde Sivil Toplum Kuruluşları ve İlişkileri, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, (2019). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>.
- Sezer , T. D.(2008). Dernek Kurma Özgürlüğünün İçeriği ve Gelişim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, 1, 1-58.
- Singh, A.P. & Dangmei J.(2016). Understanding The Generation Z: The Future Workforce, South -Asian Journal of Multidisciplinary Studies (SAJMS), 3,3, 1-5.
- Solmaz,B.(2017). Kuşaklar ve Çalışma Değerleri: X ve Y Kuşağı Akademik Personelinin Çalışma Değerlerine Bakışı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Stanley, D.(2010). Multigenerational Workforce Issues and Their Implications for Leadership in Nursing, Journal of Nursing Management, 18, 846-852.
- Strauss, W. & Howe N.(1991). Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069, New York: Quill/William/Morrow.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneksayilari><https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>[https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler bandırma](https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarina-gore-dernekler-bandirma).
- T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü, (2019). <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>.
- Tosun, G. E.(2000). Sivil Toplum Örgütleri İçinde Katılım ve Örgüt İçi Demokrasi. Birikim Dergisi, 130, 52-60.
- Yelkikalan, N. & Altın, E.(2010). Farklı Kuşakların Yönetimi, Yönetim Bilimleri Dergisi, 8, 2, 13-17.

Sağlık Turizmi Derneklerinin Sivil Toplum Açısından Önemi ve Üyelerine Verdikleri Hizmetler

Dr. Çiğdem DEMİRCİ¹

Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN²

Prof. Dr. İsmet BOZ³

ÖZET:

Sağlık ve sağlıklı yaşam için seyahat etmek, son yıllarda gittikçe önem kazanan ve sağlık turizmine dönüşen bir olgudur. Ekonomi, teknoloji, bilim ve özellikle tıp alanındaki büyük gelişmeler ile birlikte sağlık turizmi devlet ve özel sektör tarafından teşvik edilen bir turizm sektörü haline gelmiştir. Sağlık turizminin daha etkin olması ve daha çok insanın bu faaliyetlerden yararlanabilmesi için, ilgili Bakanlıklarda, hastanelerde, sağlık merkezlerinde, işin turizm faaliyetleri ile ilgili alanlarıyla ilgili olarak seyahat ve turizm şirketlerinde, sigorta şirketlerinde, üniversitelerde ve çeşitli eğitim kurumlarında çeşitli programlar ve faaliyetler geliştirilmekte, şartnameler, standartlar ve prosedürler uygulanmaktadır. Sağlık turizmi dernekleri, gelişmiş ülkelerde kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları olup, sağlık hizmeti veren kuruluşlar, hükümetler, sigorta şirketleri, işverenler ve diğer sağlık hizmeti satın alan kişi ve kurumlarla ortak çalışmalar yapan derneklerdir. Bu derneklerin gelişimi ve daha çok kişiye hizmet vermeleri, toplum sağlığı açısından son derece önemlidir.

Bu çalışmanın genel amacı sağlık turizmi ile ilgilenen derneklerin sivil toplum içerisindeki yerleri ve üyelerine vermekte oldukları hizmetlerin değerlendirilmesidir. Bir derleme çalışması olarak tasarlanan araştırmada ağırlıklı olarak ikincil veriler, resmi raporlar, kurumsal raporlar, internet siteleri ve basılı kaynaklar kullanılacaktır. Çalışmada öncelikle Türkiye’de sağlık turizminin gelişimi, sağlık turizminin gelişiminde sivil toplum örgütleri ve özellikle derneklerin rolü üzerinde durulacaktır. Daha sonra sağlık turizm derneklerinin üyelerine vermekte oldukları hizmetler değerlendirilecektir. Son olarak, sağlık turizm sektöründe dernekler şeklinde oluşan örgüt faaliyetlerinde yaşanan sorunların belirlenmesi ve bu sorunların çözümü için öneriler geliştirilmesi planlanmaktadır. Araştırma sonuçlarının sağlık turizmi ile ilgilenen kamusal ve özel sektöre ait kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, araştırmacılar ve bilim insanları için yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: sivil toplum kuruluşu, sağlık turizmi, dernek, gönüllülük

JEL Kodu: I1, M10, M19

¹ Muğla İl Sağlık Müdürlüğü Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü, Muğla, Türkiye, cigdem_soprano@hotmail.com

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Pazarcık Meslek Yüksekokulu, Kahramanmaraş, Türkiye, mecbureyardim@gmail.com

³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye, ismet.boz@omu.edu.tr.

The Importance of Health Tourism Associations in Terms of Civil Society and Their Services

Dr. Çiğdem DEMİRCİ¹

Öğr. Gör. Dr. Mecbure ASLAN²

Prof. Dr. İsmet BOZ³

ABSTRACT:

Traveling for health and wellness is a phenomenon that has become increasingly essential recently and has turned into health tourism. Health tourism has become a tourism sector promoted by both public and private sectors with the great developments in economy, technology, science and especially medicine. Various programs and activities are developed in related ministries, hospitals, health centers, travel and tourism companies, insurance companies, universities and various educational institutions in order to make health tourism more effective and more people can benefit from these activities, standards and procedures are implemented. Health tourism associations are non-profit and non-governmental organizations in developed countries and associations that cooperate with governments, healthcare service providers, insurance companies, employers and other stakeholders regarding health issues. The development of these associations and their service to more people are extremely important for public health.

The overall purpose of this paper is to examine the importance of health tourism associations regarding civil society and the services they provide. The research, which is designed as a review study, will mainly use secondary data, official reports, corporate reports, web sites and printed sources. The study begins with a description of health tourism developments in Turkey, and the role of civil society organizations and particularly the role of associations in the development of health tourism. Then, the services provided by health tourism associations to their members will be evaluated. Finally, it is planned to identify the problems experienced in the activities of the organizations formed as associations in the health tourism sector and to develop recommendations for the solution of these problems. The results of the research are thought to be beneficial for public and private sector organizations, non-governmental organizations, researchers and scientists interested in health tourism.

Keywords: non-profit organization, health tourism, association, voluntariness

JEL Kodu: I1, M10, M19

---

¹ Muğla İl Sağlık Müdürlüğü Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü, Muğla, Türkiye, cigdem_soprano@hotmail.com

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Pazarcık Meslek Yüksekokulu, Kahramanmaraş, Türkiye, mecbureyardim@gmail.com

³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, Türkiye, ismet.boz@omu.edu.tr.

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de turizm sektörünün, bilimin ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte ulaşım daha kolay ve ucuz hale gelmeye başlamış daha önce coğrafik açıdan ulaşılabilirliği zor olan çekim merkezleri daha ulaşılabilir hale gelmeye başlamıştır. Söz konusu gelişmelere paralel olarak turizm sektöründe son yıllarda turist varış sayılarında ve turizm gelirlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Dünya Turizm Örgütü’nün (DTÖ) 2019 yılı verilerine bakıldığında 1.4 milyon kişinin uluslar arası seyahatlerde bulunduğu ve bu rakamın 2030 yılında 1.8 milyon kişiye çıkacağı öngörülmektedir. Bu durumla birlikte alternatif turizm seçenekleri gündeme gelmeye, sağlık amaçlı seyahatler yeniden gelişmeye ve çeşitlenmeye başlamıştır. Sağlık turizmi, “alternatif turizm” faaliyetleri arasında stratejik önemi olan, ayrıca ekonomik ve sosyal getirisi bulunan önemli bir turizm şeklidir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra sürekli artmakta olan bir hareketlilikle daha dinamik bir hale dönüşen ve turizm sektörünün ekonomik lokomotiflerinden biri haline dönüşen sağlık turizminin, çok önemli bir pazara dönüştüğü söylenebilir. Uluslararası turizm hareketliliğinin bir sonucu olarak küresel turizm endüstrisinin 3.2 trilyon dolarlık pazar pastasının 50-60 milyar dolarlık payı medikal turizm, 439 milyar dolarlık payı güzellik turizmi olarak yerini almıştır (SRI International,2018). Örneğin güzellik turizminde 2016 yılında elde edilmiş bu gelir payı 678,5 milyar dolara yükselerek %9,1’lik bir büyüme sergilemiştir (SRI International,2018). Türkiye de turizm sektöründe küresel turizm içerisindeki yerini almıştır. DTÖ (UNWTO,2019) istatistiklerine göre dünyada en çok turist çeken altıncı ülke ve turizm gelirleri açısından da on dördüncü ülke olarak dünya sıralamasında önemli bir yere sahiptir.

Çalışma kavramsal bir çalışma niteliğinde olup Türkiye için gerek ekonomik gerekse sosyal ve stratejik açılardan önemli bir yere sahip ve hızla gelişmekte olan sağlık turizmi konusunda yapılan alan yazın taraması ışığında sivil toplum kuruluşlarının konumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle sağlık turizmi kavramı ve Türkiye’de sağlık turizminin gelişimine değinilmiştir. Daha sonra sağlık turizminin gelişiminde sivil toplum kuruluşları (STK) ve özellikle derneklerin rolü ortaya konmuş ve son olarak sağlık turizmi dernek örgütlenmesinde karşılaşılan sorun ve bunlara yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye’de Sağlık Turizminin Gelişimi

Dünyada turizm sektörünün gösterdiği gelişme ve ivme aynı seyirle Türkiye’de de gözlemlenmektedir. Tablo 1.’de de söz konusu gelişmeyi rakamlarla gözlemlemek mümkündür.

Tablo 1. Türkiye’de Son Beş Yılın Uluslararası Turist Sayıları ve Turizm Gelirleri

YILLAR	TURİST SAYISI	TURİZM GELİRİ
2014	36 837 900	27 milyar
2015	36 244 632	25 milyar
2016	25 352 213	15 milyar
2017	32 410 034	20 milyar
2018	39 566 327	29,5 milyar

Kaynak: <https://yigm.ktb.gov.tr/>, 2019.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yine DTÖ verilerine göre (UNWTO,2019) Dünyada 2018 yılında 1,4 milyar turist sayısında 2017 yılına oranla %6 lık bir rakamla büyüme olmuştur ve 2018 yılı 2010 yılından bu yana en güçlü ikinci yıl olmuştur.

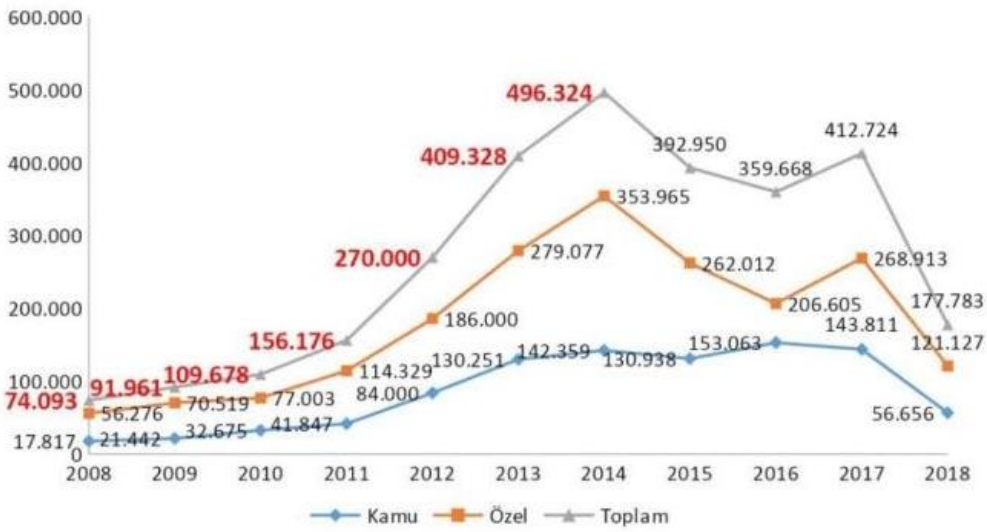
Kaynak: <https://yigm.ktb.gov.tr/>, 2019.

Şekil 1. Türkiye Ocak-Eylül Turizm İstatistikleri

Türkiye de her ne kadar geçen yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında turist sayısında %1.6 oranında bir azalış gözlenirse de dünyada gözlenen bu artışa paralel olarak %5,1 lik bir artış, turizm gelirlerinde de %15,9 oranında yine bir artıştan söz etmek mümkündür.

Türkiye'ye gelen yabancı turistler arasında uluslararası hasta sayıları da Şekil 2.'de görüldüğü üzere genel turizmin gelişimiyle uyumlu olarak bir artış sergilemektedir.

Grafik 1. Yıllara Göre Uluslararası Hasta Sayıları

* 2018 Yılı İlk 6 Aylık Verilerdir.

Kaynak: Tengilimoğlu, 2018.

Şekil 2. Türkiye'de Yıllara göre Uluslararası Hasta Sayıları

Ancak ülkeye giriş yapan bu hastaların hepsi sağlık turizmi hastası değildir. Veriler hem turistin sağlığı hem de sağlık turizmi verilerini toplam olarak kapsamaktadır. Bu ifadeyi daha da geniş anlatmak için öncelikle turist sağlığı ve sağlık turizmi kavramlarına değinmek faydalı olacaktır. Ülkeye tatil amaçlı

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

gelip de rahatsızlanarak tedavi almak zorunda olan hastaların aldığı hizmet turistin sağlığı kapsamına girmektedir. Bu sağlık hizmeti sağlık turizmi olarak tanımlanmamaktadır (Barca vd, 2013:66; Demirci, 2018). Sağlık turizmi kavramı ise birçok araştırmacı tarafından (Theobald, 1998:123; Magablih, 2002; Glinos and Baeten, 2006: 7; Turner, 2008: 553; Weiler and Hall, 1992: 28; Ülker, 1988: 24; Bakar, 1996:121; Yıldırım ve Altunkaya, 2006:1; Kahraman, 1978: 5; Sarıışık 1994:6; Doğan, 2000: 4; Kantar ve Işık, 2014: 15; Aydın, vd. 2012: 13; Topuz, 2012; Kozak ve Bahçe, 2009:189; Tengilimoğlu ve Yalçın, 2009: 66) farklı ve benzer yönlerde çeşitli tanımları yapılmıştır. Bu tanımların değerlendirilmesi sonucu genel bir tanım ortaya koymak gerekirse sağlık turizmi; “Sağlığın korunmasına yönelik önleyici, tedavi edici, rehabilite edici veya destekleyici sağlık hizmetlerinin, bu hizmetleri almak amacıyla seyahat eden insanlara, sunulan bu sağlık bakımının yanında ulaşım, konaklama, yeme-içme, boş zamanı değerlendirme gibi turizm faaliyetleri seçeneklerinin de bir arada sunulduğu ilişkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır” (Taş,2010; Demirci 2018). Sağlık turizmi günümüze kadar çok çeşitli biçimde sınıflandırılmış olmakla birlikte 10. Kalkınma Planında da kabul edildiği üzere son yıllarda yapılan sınıflama aşağıdaki gibidir (Kantar ve Işık, 2014:16; Aydın vd., 2011; SATURK, 2016a; Smith and Puczkó, 2009; Güleç, 2011):

- ✚ Medikal Turizm
- ✚ Termal-SPA ve Güzellik Turizmi
- ✚ Yaşlı Turizmi ve Engelli Turizmi

Magablih (2002), medikal turizmi, “Hastaların iyileşmek, ya da sağlık durumlarını düzenlemek için, 24 saatten az olmamak ve en fazla bir sene sürmek koşulu ile çalışmak ya da yaşamak gibi bir amacı olmadan başka bir ülkeye gitmesi” şeklinde tanımlamıştır. Medikal turizme konu olan turistin öncelikli amacı tıbbi açıdan tedavi olmaktır. Bununla beraber bölgenin turistik yerlerini ziyaret etmek, buralarda hoş vakit geçirmek ve boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmek üzere geleneksel turizm faaliyetlerine de katılma amacı da vardır (Mugomba and Danell, 2007: 1). Her ne kadar alan yazında sağlık turizmi kavramından bahsederken genellikle başka bir ülkeye varış söz konusudur. Aslında alan yazında turizm iç turizm ve dış turizm olarak tanımlandığı üzere sağlık turizminde de iç ve dış sağlık turizmi söz konusudur. Bir diğer ifade ile insanların aynı ülke içinde yaşadığı yerlerden başka yerlere sağlık amaçlı seyahat ederek sağlık, konaklama, yeme-içme faaliyetlerinde bulunması da bir iç sağlık turizmi faaliyetidir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tanımlarına göre (2019) termal turizm; “Termomineral su banyosu, içme, inhalasyon, çamur banyosu gibi çeşitli türdeki yöntemlerin yanında iklim kürü, fizik tedavi, rehabilitasyon, egzersiz, psikoterapi, diyet gibi destek tedavilerinin birleştirilmesi ile yapılan kür (tedavi) uygulamaları yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türüdür.” Bir başka tanıma göre termal turizm; “İnsanların sürekli yaşadıkları yerden geçici olarak ayrılarak, sağlıklarına yeniden kavuşmaları, sağlıklı yaşam için sağlıklı tatil gibi amaçlarla termal turizm hizmeti sunan işletmelere giderek, orada sunulan kür-sağlık, konaklama, yeme-içme gibi turizm hizmetlerinden yararlanmaları sonucu ortaya çıkan bir turizm türüdür” (Sandıkçı, 2008:9).

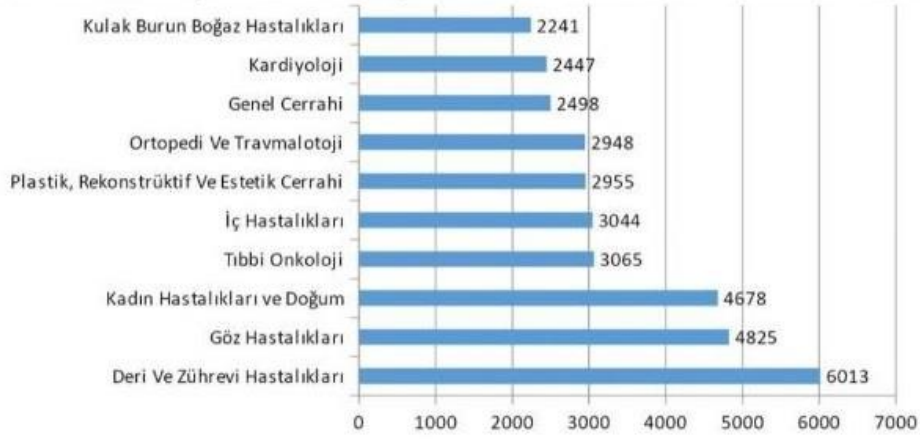
Aydın'a göre (2011:5) ileri yaş turizmi; “Özellikle 65 yaş ve üzeri insanların son 20-30 yılda artan yaş ortalamalarıyla birlikte bakım gerektiren tedavileri kapsayan bir sağlık turizmi çeşididir.” Özellikle Batı Avrupa'da yer alan ülkelerde giderek artmakta olan yaşlı nüfus oranı dikkat çekmektedir. Bu gelişme ile birlikte farklı tedavi süreçleri ve sağlık harcamaları ortaya çıkmaktadır. Yaşlı turizmi ya da üçüncü yaş turizmi kapsamında çeşitli terapiler, rehabilitasyon hizmetleri, gezi turları, yaşlıların bakım evlerinde bakımı ve engelli vatandaşlar için özel gezi programları ve bakım amaçlı tedaviler bu kapsam

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

içerisinde ele alınabilecek konulardır. Özellikle son yıllarda birçok farklı ülkeden binlerce hasta iyileşmek için Türkiye’de bulunan sağlık kuruluşlarında tedavi olmayı tercih etmektedir. Bu duruma yol açan en önemli etmen, dış ülkelerde ileri tekniklerle yapılmakta olan tıbbi ameliyatların Türkiye’de daha düşük fiyatlarla gerçekleştirilmesidir. Başta plastik cerrahi, estetik cerrahi, tüp bebek, saç ekimi, açık kalp ameliyatları, deri hastalıklarının tedavisi, göz ameliyatları, kanser hastalıklarının tedavisi, checkup, diyaliz, kalp-damar cerrahisi, kulak burun boğaz, jinekoloji, diş tedavileri, beyin cerrahisi, SPA, ortopedi, fizik tedavisi ve rehabilitasyon olmak üzere neredeyse bütün branşlarda ülkemize gelen başka ülke vatandaşı hastalar hem düşük maliyetten, hem de üstün kalite ve teknoloji koşullarının uygulanması nedeniyle Türkiye’deki sağlık kuruluşlarını tercih etmektedir (İçöz, 2009: 2271). Şekil 3.’te 2018 yılında medikal turistlerin tercih ettikleri bu klinikler sıralanmıştır.

Grafik 5. 2018 Yılı İlk 6 Ay Medikal Turizm Kapsamında Hizmet Alan Hastaların Geldikleri İlk 10 Klinik

Kaynak: Tengilimoğlu, 2017.

Şekil 3. Türkiye’de 2018 Yılı Medikal Turizm Kapsamında hizmet Alan Medikal Turistlerin Tercih Ettikleri İlk 10 Klinik

Yukarıda yapılan tanımlamalara göre Türkiye’ye gelen turist miktarının yaklaşık %1’ini sağlık turistleri oluşturmaktadır. Türkiye’nin toplam turizm gelirinin yaklaşık %10’unu yine sağlık turizmi oluşturmaktadır. Sağlık Bakanlığının yayınladığı son verilere göre sağlık turizmi bağlamında gelen toplam hasta sayısı 496 324 ve elde edilen gelir ise 5,5 Milyar Dolar’dır (Tengilimoğlu, 2017).

Tablo 2. Medikal Turizmde İlk 10 Destinasyon (2014)

SIRA	ÜLKE	TURİST SAYISI
1	Tayland	1.2 Milyon

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2	Meksika	1 Milyon üzeri
3	ABD	800 000
4	Singapur	610 000
5	Hindistan	400 000
6	Malezya	250 000
7	Brezilya	180 000
8	Türkiye	110 000
9	Tayvan	90 000
10	Kosta Rika	50 000

Kaynak: skift.com, 2013.

Alan yazında yapılan araştırmalarda ve Tablo 2.'de görülen verilere göre Türkiye sağlık turizminde dünya sıralamasında ilk on ülke arasında yer almaktadır. Aynı zamanda gerek sağlık gerekse turizm arzı nedeniyle oldukça önemli bir sağlık turizmi potansiyeli durumundadır.

Topuz (2012: 13), Türkiye'de turizm endüstrisi gelişimini, planlı dönemden önceki dönem (1923-1963) ve planlı dönem (1963'ten günümüze) olarak iki farklı döneme ayırmıştır. Devlet, planlı dönemin 1963-1983 yıllarını içeren periyotunda (birinci dönem) turizmin gelişmesi için gerekli koşulları sağlamış ve lokomotif bir rol oynamıştır. Sonraki dönem 1983'ten günümüze kadarki süreyi içermekte ve "liberalizasyon dönemi" olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye'de sağlık turizmi ile ilgili en önemli kuruluşlardan biri olan Sağlık Turizmi Koordinatörlüğü; T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü çatısı altında 31.03.2010 tarihinde kurulmuştur. Bu kuruluş 05.05.2011 tarihinde Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlanmış olup, 02.11.2011 sayılı Resmi Gazete ile Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü içinde Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı olarak hizmet vermiştir (Kantar ve Işık, 2014:17). Daha sonra Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Kapsamında Sunulacak Sağlık Hizmetleri Hakkındaki 13.06.2011 tarih ve 2011/41 Sayılı Genelge ve sonrasında 2013/11 sayılı genelge yayınlanmış ve başkanlık Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet vermiştir. Sonra da 13 Temmuz 2017 tarih ve 30123 sayılı yönetmelik ile mevzuat geliştirilmiştir. Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı, hizmetlerini T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde devam ettirmektedir (Demirci,2018).

Sağlık Turizminin Gelişiminde Sivil Toplum Örgütleri Ve Özellikle Derneklerin Rolü

Sivil toplum kuruluşları; "Toplum yararına çalışan, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, kâr amacı gütmeyen, devletten bağımsız hareket edebilen, bireylerin ortak amaç ve hedefleri açısından incelendiğinde ise siyasal iradeyi kamuoyu oluşturarak etkileyebilen bir örgütlenme çeşididir" (Akatay ve Harman, 2014: 2). Çaha (2000: 9), bir diğer yandan sivil toplumun esas olarak devletten bağımsız biçimde bireylerin oluşturduğu toplulukların alanını göstermekte olduğunu beyan etmektedir. Sivil toplum kuruluşları, bu konuda yapılan bir çok çalışmada farklı şekillerde isimlendirilmektedir. Örnek vermek gerekirse; gönüllü kuruluşlar (voluntary organizations), vergiden muaf kuruluşlar (taxexempt organizations), hükümet dışındaki kuruluşlar (non-governmental organizations), kâr amacı olmayan kuruluşlar (non-profit organizations) ve üçüncü sektör (third sector) gibi terimler sivil toplum kuruluşlarını ifade eden kavramlar olarak kullanılmaktadır (Özdemir, 2004: 101-102). Sivil toplum kuruluşlarından biri olan derneklerin faaliyet alanlarına incelendiğinde İç İşleri Bakanlığı'nın en güncel verileri değerlendirildiğinde faal dernek sayısı 118.555'tir. Bunlardan ilk üç sırada yer alan faaliyet

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

alanlarından ilk sırayı mesleki ve dayanışma dernekleri, ikinci sırada spor ve sporla ilgili dernekler, üçüncü sırada ise dini hizmetlere yönelik faaliyetler almıştır.

Sağlık turizmi bütün dünyada hızla gelişmekte ve büyümekte olan bir sektör olarak kabul edilmekte ve bu niteliği ile uluslararası platformda çeşitli yönleri ile incelenmektedir. Bu uluslararası platform ve örgütlenmelere genel olarak değinmek gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bu örgütlerin başında yer almaktadır. WHO sağlık turizmi alanında doğrudan çalışmalar yapmamakla beraber konuyu turizm hizmeti alan kişinin sağlığı bakımından değerlendiren uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur. Bu bağlamda WHO, turist veya toplum sağlığına tehdit oluşturabilecek riskli durumlarda turizmin olumsuz yönde etkilenmemesi, sektörün esnekliği ve dayanıklılığının koruması için alınacak önlemleri belirleyen ve Dünya Sağlık Örgütü ile işbirliği halinde yürütülen Uluslararası Sağlık Düzenlemesi (UNWTO;2018) çalışmalarını yürütmektedir. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), turizmin geleceğini şekillendirmek ve turizmle ilgili büyük eğilimleri analiz etmek üzere (OECD,2018) 21 – 22 Haziran 2017 tarihlerinde bir çalıştay organizasyonu yapmıştır. Çalıştayda; günden güne artmakta olan ziyaretçi talepleri, turizm sektörünün sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi, seyahat hareketleri, turizm alanında yeni teknolojiler ve büyük yönelimlere hazırlanma gibi konular yer almıştır. Ayrıca sağlık turizmine konu olan ileri yaş (3. Yaş turisti) turistinin gelecekte en önemli ziyaretçi profili olacağı konusu vurgulanmıştır. Avrupa Komisyonu (EU) da turizm sektörünü canlandırmak için çeşitli fonlar sağlamaktadır. Bu bağlamda Komisyon sağlık turizmini, yüksek katma değer üreten ve yerel kaynakların kullanımını sağlayarak bölgesel kalkınmayı hızlandıran bir turizm çeşidi olarak görülmekte ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu kapsamında desteklemektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı,2019).

İnsanların günlük hayatını yakından etkileyen hizmetleri veren kuruluşlar genellikle yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimlerin yanı sıra topluma yönelik bazı hizmetler, bireyler ya da gönüllü organizasyonlar olarak bilinen sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından yürütülmektedir. Diğer bir anlatımla gönüllü organizasyonlar yerel düzeyde bireylere en yakın örgütler arasında yer almakta olup topluma daha kaliteli hizmet vermek amacıyla yürütülen birçok çalışmada önemli roller üstlenmektedir (Özcan,2016:5).

Sözen ve Alga'ya göre (2009:42) kamu yönetiminin şeffaflığı ve hesap verebilirliğinin artırılması için STK'ların katılımı ve koordinasyonu sağlanmalıdır. Toplum içerisinde daha güçlü ve etkin bir sivil inisiyatifin varlığı, kamu yönetimi faaliyetlerinde gözetleme ve denetleme işlevlerinin artması açısından önemlidir. Ayrıca demokrasisi gelişmiş ülkelerde en önemli stratejik örgütler olarak kabul edilen STK'lar yerel yönetim bağlamında demokrasiyi güçlendirmekte ve toplumsal gelişmeyi önemli düzeyde desteklemektedir (<http://idari.cu.edu.tr>) Bu bağlamda devlet ve özel sektörün beraber hareket ettiği bir ortama üçüncü bir paydaş olarak katılan ve önemi yadsınamayan bu örgütler, gönüllü kuruluşlar olup, bölgesel kalkınma açısından da son derece önemli roller üstlenmektedir (Özcan,2016:5).

Hayatın birçok alanında önemli görevler üstlenen sivil toplum kuruluşlarının (Holden ve Mason, 2005: 421), birçok çok farklı sektörden paydaşları olan turizm sektöründe de gerek paydaşlar arasında iş birliğinin kurulması, gerekse sisteminin işleyişi açısından önemli görevlerinin olduğu söylenebilir (Harman,2014:5).

Özer'e göre (2008:97) sanayileşme ile birlikte artan toplumsal farklılaşmanın belirlediği çeşitli sosyal gruplar, birbiri ile rekabet eden çeşitli sivil toplum örgütlerinin kurulmasına yol açmıştır. Bu örgütler, sosyal ve ekonomik açıdan farklılıklar ve karşıtıklara rağmen toplumsal uzlaşma yolunda önemli katkılar sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle sivil toplum kuruluşları, fonksiyonel oldukları toplumlarda sosyal bütünleşme üzerinde önemli roller oynamaktadır.

Simpson (2008:7) sivil toplum örgütlerinin turizm sektörü içerisinde önemli roller üstlendiğini belirtmektedir. Yazara göre bu roller; gelir düzeyindeki eşitsizliğin giderilmesi, turizm merkezlerinde yerel halkın becerilerinin geliştirilmesi amacıyla çeşitli projelerin planlanması ve yürütülmesi, turizm faaliyetlerinin yerel halkta olumlu etkiler bırakmasının sağlanması ve destinasyon yönetimi konusunda danışmanlık sunulması şeklinde sıralanabilmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının turizm merkezlerinin yönetiminde hesap verebilirlik, saydamlık ve kaynak paylaşımı konularında önemli işlevlere sahip olduğu da ifade edilebilir. Lovelock (2003) turizm sisteminde paydaşlar arası işbirliğinin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının önemini vurgulamaktadır.

Ayrıca Harman'a (2014) göre sivil toplum kuruluşlarının; turizm pazarlaması, turizm politikası ve planlaması, sürdürülebilir turizm kalkınması, turizm araştırmaları ve eğitimi bakımından işlevleri olduğuna detaylı bir biçimde değinmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük önemli özelliklerden biridir. Boz ve Palaz'a göre (2008) topluma gönüllü hizmet veren kişiler olarak tanınmak, gönüllü hizmetten dolayı maddi bir değeri olmazsa da çeşitli ödüller alabilmek, hem hizmet verilen örgüt hem de toplum yararına önemli hizmetlerde bulunabilmek gibi amaçlar bireyleri güdüleyen en önemli etmenlerdir. Dolayısıyla bu güdüler de bireyleri sivil toplum kuruluşlarına yöneltmiştir.

Devletin yakın geçmişte gerek sağlık gerekse turizm sektörlerinde uyguladığı olumlu politikalar ve uygulamaya koyduğu projeler, özellikle alternatif turizm türlerinin çoğalması ülkemize önemli kazanımlar sağlamıştır. Konu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgisi bulunan Bakanlıklar, STK'lar, yüksek öğretim kurumları ve sağlık turizmi konusunda hizmet veren özel sektör işletmeleri ülkemizde yeni bir faaliyet alanı açılmasına katkı sağlamıştır (Balkanat, 2013). Ülkemizde STK sayısının yetersiz olmasına rağmen, bu konu sağlık turizmi bakımından ele alındığında son derece önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilir (Özcan,2016:90).

Sağlık turizm derneklerinin üyelerine vermekte oldukları hizmetler

Sağlık turizmi alanında faaliyet gösteren derneklerin internet siteleri ya da tüzükleri incelendiğinde yapmış oldukları faaliyetler genel olarak şöyle sıralanabilmektedir (TUROB,2019):

- “Kamu ve özel sağlık sektöründe ülkemizdeki sağlık turizmi ile ilgili tüm tesislerin tanıtımını eşit şekilde yapmak, bu sürece katkı sağlayacak tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde bulunmak, yapılan tüm çalışmalarını konunun taraflarıyla paylaşmak.
- ülkemizi cazibe merkezi haline getirecek her türlü fuar, kongre, çalıştay, sempozyum gibi organizasyonları yapmak,
- sağlık turizmi alanında çalışacak ara elemanların yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi konusunda öncülük etmek
- ülkemizde sağlık turizmi ile ilgili oluşturulacak politikalarda doğru karar verilmesini sağlayacak süreçleri tanımlamak, konuya taraf olan herkes ile işbirliğinde bulunarak çalışmalarını ve faaliyetlerini sürdürmek
- turizmle ilgili konular, sorunlar ve çözümler üzerinde bilimsel ve pratik çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmalara katkıda bulunmak, turizmin ve turizm tesislerinin turizmin gereklerine ve değişen eğilimlere uygun gelişmesini sağlamak, üyeleri arasında ve turizmle doğrudan/dolaylı ilgisi bulunan daire, kurum, kuruluş ve kişilerle irtibatı ve koordinasyonu sağlamak olarak belirtmektedir.”

Bunların yanı sıra üyelerini sektör içinde ve dışında temsil etmek, küresel gelişmeleri yakından takip ederek, gerekli tedbir, planlama ve projeler üzerinde çalışmaktır. Değişen dinamikler doğrultusunda,

TÜROB tarafından basta eğitim, yatırım, tanıtım & pazarlama, sektör standartların geliştirilmesi, denetim, yenilik, bilgi-veri-analiz-raporlama, sürdürülebilirlik, hukuk ve mali danışmanlık olmak üzere birçok alanda sürekli ve güncel bilgi akışı sağlanmakta, sektör çıkarlarını korumak üzere yurtiçi ve yurt dışında lobi faaliyetleri yapılmaktadır (TUROB,2019). Türkiye'nin sağlık turizmi faaliyetlerini güçlendirmek ve dünyanın dört bir yanından Türkiye'ye daha fazla hasta getirmek ve ulusal çabaları birleştirmek amacıyla kurulmuştur. Tanıtım, network, çalıştaylar, forumlar, kongre ve sempozyumlar, işbirliği, projeler geliştirmek. Onuncu yılında Konsey; 347 üyesi ve 87 farklı ülkede 146 network ofisleri ile Türkiye ve Dünyanın en büyük Sağlık Turizm Konseyi haline gelmişti (THCT, 2019) .

YÖNTEM

Çalışmanın amacı sağlık turizmi derneklerinin sivil toplum açısından önemi ve vermekte oldukları hizmetlerin değerlendirilmesidir. Bir derleme çalışması olarak tasarlanan araştırmada ağırlıklı olarak ikincil veriler, resmi raporlar, kurumsal raporlar, internet siteleri ve basılı kaynaklar kullanılmıştır.

SAĞLIK TURİZMİ SEKTÖRÜNDE DERNEK SORUNLARI

STK'lar örgütlenmenin güçlü olduğu toplumlarda oldukça yaygındır. Dernekler ve vakıflar STK'ların en bilinen yapılarıdır. Sivil toplum kuruluşlarının sundukları hizmetler, istihdam ettikleri kişi sayısı, gönüllü sayıları, yararlanıcılar, vakıf ve derneklerin sayısı, bu kuruluşların ölçekleri ve sundukları hizmetler hakkında bilgi vermektedir. Harman'a göre (2014) bu kuruluşların sayısının artması toplumun daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayacaktır.

Devlet ve STK'lar farklı ilişkiler geliştirmektedir. Bu ilişkilerden en yapıcı olanı iş birliğidir. Ancak iş birliğinin önünde birçok zorluk ve engel vardır. Bu engeller STK'lardan, devletten veya bunların dışındaki etkenlerden kaynaklanabilir. Ek olarak iki aktör arasında birtakım gerilimler de meydana gelebilir. Devlet gücünü paylaşma konusunda genelde geri durur. STK'lar ise çoğu zaman iş birliğine hazır ancak yeterli değildir. Böyle bir iş birliğinde malesef karşılıklı güvensizlik ve kıskançlık işin doğasında bulunmaktadır. STK'ların devletin gücüne bir seçenek olarak görülmesi de iş birliğini zorlaştırmaktadır. İş birliği tehditler, çatışmalar ve riskleri de beraberinde sürükleyebilir (Kalkınma Raporu,2018).

Kurumların kendi misyonlarıyla iş birliğinin misyonları çatışabilir. Ancak başarılı bir iş birliği için iş birliğinin doğasının, güçlü ve zayıf yönlerinin ve zorluklarının açıkça bilinmesi, prensiplerinin, uygun stratejiler ve etkili bir yönetim sürecinin uygulanması, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumu, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımı gereklidir.

STK ve yerel yönetimler iş birliğinin önündeki engeller şu başlıklar altında toplanmaktadır: Çok fazla bürokrasi, rakip olarak görme, yeterince güçlü olmayan ilişki, personel ve zaman kısıtlılığı, STK'ların bağımsızlığını koruyamaması, STK'ların zararlı çıkma kaygısı, STK'ların bağışları kaybetmesi, STK'ların gönüllülerini kaybetmesi, Bağımsız kalma tercihi, Devletten kaynaklanan negatif tutumlar, , Devletin işi sürdürmeyeceği inancı, Sorumluluk hakkındaki kaygılar, Ortaklık özellikleri, İş birliği süresinin uzunluğu bu sorunlar arasında yer alabilir (Kalkınma Raporu,2018).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Gönüllüler ve gönüllü kuruluşlar varlıklarını birbirlerine bağlı olarak sürdürürler. Bu nedenle gönüllülüğün güçlenmesi için gönüllü kuruluşların nicelik ve niteliğinin artması gereklidir. 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de dernek ve vakıf sayısında artış olmakla birlikte kişi başına düşen dernek ve vakıf sayısının gelişmiş ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. STK'ların sayısının az olması gönüllü sayısını da etkilemektedir. Türkiye'de vakıflar ve derneklere ilişkin toplanılan verilerin kuvvetlendirilmesi ve kontrol edilmesi rakamlarda yanılmamak adına önemlidir. Karmaşık sosyal problemleri çözmek için birçok aktör ve kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. STK ve devlet ilişkisi tekdüze değildir. Ülkelerin politik ve idari kültürü ile sosyal ve ekonomik değişimler STK ve devlet ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu ilişkiler rekabetçi, tamamlayıcı ve iş birliği temelli olabilir. Bu ilişkileri açıklamak için farklı modeller geliştirilmiştir.

Kurumların kendi misyonlarıyla iş birliğinin misyonları çatışabilir. Ancak başarılı bir iş birliği için iş birliğinin doğasının, prensiplerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin ve zorluklarının açıkça bilinmesi, uygun stratejiler ve etkili bir yönetim sürecinin uygulanması, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumu, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımı gereklidir. STK ve devlet iş birliğinde en çok dikkat çeken hususlardan birisi finansman konusudur. STK'ların finansmanı üyelerin katkısı ve bağışlarla birlikte, kurulan işletmelerden ve devlet katkılarından sağlanabilir (Kalkınma Raporu,2018).Yaşadığımız seçenekler çağında STK'lar kişiler ve kurumların tercih ve beklentilerini dikkate almalıdır. STK'lar sundukları hizmetleri çeşitlendirmeye ve sundukları hizmetlerde vatandaşların ve hedef kitlelerinin tercihlerini dikkate almaya çalışmaktadır. Sağlık turizmi alanı da bu çeşitlenmelere en güzel örneklerden biridir. STK'ların kalkınma sürecinde vatandaşlar için birçok seçenek sunan yapılar haline dönüşmesi Türkiye'nin kalkınma sürecine güçlü bir destek sağlayacaktır.

Küreselleşme ile birlikte kamu yönetiminde ortaya çıkmış olan bu değişimlerle birlikte kamu-özel sektör ve STK gibi aktörler sağlık turizminin yapılanması ve istenilen sonuçların elde edilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir(Özcan,2016:90). Sağlık turizmi açısından çok yüksek potansiyele sahip olan Türkiye'de somut sonuçlar almak ve verimli çalışmalar için devlet ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği oldukça büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

Akatay, A., & Harman, S. (2014). Sivil Toplum Kuruluşları.

Aydın, D., Aypek, N., Aktepe, C., Şahbaz, R.P. ve Arslan, S., (2011).Türkiye'de Medikal Turizmin Geleceği, Ankara.

Aydın D, Constantinides C, Mike C, Yılmaz C, Genç A ve Lanyı A. (2012). *Sağlık Turizminde Süreçler ve Aracı Kuruluşlar Araştırma Raporu*. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Balkanat S.(2013) "Sağlık Bakanlığı'nın Sağlık Turizmi Alanında Üniversite-Sivil Toplum Kuruluşları ile İşbirlikleri", [http://astd.org.tr/uploads/files/Serhan %20BALKANAL%204_STK.pdf](http://astd.org.tr/uploads/files/Serhan%20BALKANAL%204_STK.pdf), 05.04.2013.

Barca, M., Akdeve,E. ve Gedik Balay, İ. (2013). Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*,5(3), 64-92.

Bakar, İ. (1996). *Turizm Sözlüğü*, 1. Baskı. İstanbul: Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayını, No:40.

Çaha, Ö. (2000), Aşkın Devletten Sivil Topluma, Gendaş Kültür, İstanbul.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Demirci, Ç. (2018). *Sağlık Turizminde Algılanan Değerin Müşteri Tatmini Ve Sadakatine Etkisi: Sağlık Turistlerine Yönelik Bir Araştırma*, Adnan Menderes Üniversitesi, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Aydın.
- Doğan, C. (2000). *Ankara'da Termal Turizm Potansiyeli*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Glinos, I.A. and Baetan, R. (2006). *A Literature Review of Cross-Border Patient Mobility in the European Union*, Observatoire Social European, Brussels p.18.
- Güleç, D. (2011). *Sağlık Turizmi Kapsamında Antiaging (Sağlıklı Yaşlanma) Uygulamaları ve Yaşlı Bakımı: Türkiye Değerlendirmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Holden, A., ve Mason, P. (2005). Special issue: NGOs and sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, (13), 421-519.
- Harman, S. (2014). Sivil Toplum Kuruluşlarının Turizm Sistemindeki İşlevleri Üzerine Bir İnceleme/A Theoretical Review On Functions Of Non-Governmental Organizations In The Tourism System. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 343-360.
- İçöz, O.(2009). Sağlık Turizmi Kapsamında Medikal (Tıbbi) Turizm ve Türkiye'nin Olanakları, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 4(14), 2257-2279.
- Kahraman, N. (1978). *Türkiye'de Sağlık Turizmi*. T.C. Turizm Bankası A.S. Proje Değerlendirme Gurup Başkanlığı, Ankara.
- Kantar, G. ve Işık, E. (2014). Türkiye'de Sağlık Turizmi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. 1(1), 15-20.
- Kozak, M.A. ve Bahçe, S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kurt, S., & Taş, H. (2015). Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel Ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler Ve Fırsatlar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 199-214.
- Lovelock, B. (2003). A comparative study of environmental NGOS' perspectives of the tourism industry and modes of action in the South and South-East Asia and Oceania regions". *Asia pacific journal of tourism research*, (8), 1-14.
- Magablih, K. (2002). Inbound Health Tourism in Jordan, *Irbid Journal for Research and Studies*, 4 (2), 147, 178.
- Mugomba C.and Danell S. C. (2007). *Medical Tourism, Its Opportunities A Conceptual Framework For Entry Into The Industry Tourism and Hospitality Managemet*, Master Thesis, Göteborg: School Of Bussiness, Economics and Law Göteborg University.
- Özcan, Z. K. (2016). The actor's point of view in terms of governance tendency to the health tourism: The case of Antalya Yönetişim eğilimleri çerçevesinde sağlık turizmüne aktörlerin bakış açısı: Antalya örneği. *Journal of Human Sciences*, 13(2), 2885-2904.
- Özdemir, S. (2004). *Kar Gütmeyen Kuruluşlar (KGK) Ve Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Artan Rolü, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi: Küresel Serhat Demokrasinin Gelişmesi Ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları*, Çanakkale, 4-6 Haziran 2004.
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Palaz, S. ve Boz, İ. (2008). Üniversite Mezunu Yetişkinlerin Farklı Organizasyonlarda Gönüllü Hizmet Vermesini Etkileyen Faktörler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 95-106.
- SATURK, (2016a). <http://www.saturk.gov.tr/images/pdf/tyst/02.pdf> (E.T. 29.03.2016)
- Sandıkçı, M. (2008). *Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri ve Müşteri Memnuniyeti*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıışık, M. (1994). Sandıklı Hüdai Kaplıcası'nın Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Anotolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 5(3).
- Simpson, M. C. (2008). Community benefit tourism initiatives—A conceptual oxymoron?. *Tourism Management*, (29), 1-18.
- Smith, M., Puczko, L., and Rätz, T. (2009). Twenty-Three Districts In Search Of A City: Budapest—The Capitaless Capital. *City Tourism: National Capital Perspectives*, 201-213.
- Sözen S., Alga B., (Nisan 2009). .İyi Yönetişim, İçişleri Bakanlığı Genel Yayın No: 654, Pozitif Matbaacılık, Ankara.
- Taş İ., (2010). *Avrupa Birliği'nde Sağlık Turizmi Kapsamında Sınır Ötesi Hasta Hareketliliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tengilimoğlu, D. (2017). *Sağlık Turizmi*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Tengilimoğlu D. ve Yalçın B. P. (2009). What Should Turkey"S Marketing Strategy Be In Health Tourism?, *Proceedings of the Annual Meeting of the Association of Collegiate Marketing Educators*.66 – 81.
- Theobald, W.F. (1998). *Global Tourism 2nd Edition*, Butterworth - Heinemann.
- THCT (2019). <https://thtcd.org/>
- Turner L., (2008). *Cross-border Dental Care: Dental Tourism and Patient Mobility*, British Dental Journal, Vol. 204 (10):553-554.
- TUROB, (2019). www.turob.com
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Turizm İstatistikleri
- Ülker, İ. (1988). *Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması*, , 1006 (129), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları s.24.
- Weiler, B. ve Hall, C.M. (1992). *Special Interest Tourism*, Belhaven, London.
- Yıldırım H.H. ve Altunkaya Ü. (2006), Türkiye'nin Sağlık Turizmi Potansiyeli ve Güçlükler, (http://www.saglik.org.tr/upload/dosyalar/saglik_turizmi_turkiye.pdf) (E.T. 06.04.2016).
- Çukurova Üniversitesi, (2016). <http://idari.cu.edu.tr>
- OECD, (2018). <https://www.oecd.org/cfe/tourism/Tourism-meeting-Issues-Paper-on-Analysing-Megatrends-to-Better-Shape-the-Future-of-Tourism.pdf>
- UNWTO - Dünya Turizm Örgütü (2019), <http://www2.unwto.org/publication/unwto-world-tourism-barometer-and-statistical-annex-january-2019>
- SRI International, 2018
- <https://yigm.ktb.gov.tr> E.T. 10.11.2019
- <http://skift.com/2013/6/24/top-10-hospitals-for-medical-tourism-worldwide-asia-dominates>

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

World Tourism Organization Web Sitesi <http://rcm.unwto.org/risk-crisis-management/international-health-regulations> erişim tarihi:19.02.2018

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). (<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11475/genel-tanimlar.html>) E.T. 10.11.2019

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2019). Issues Paper <https://www.oecd.org/cfe/tourism/Tourism-meeting-Issues-Paper-on-Analysing-Megatrends-to-Better-Shape-the-Future-of-Tourism.pdf> erişim tarihi:15.09.2019

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11478/saglik-turizmine-yonelik-uluslararasi-calisma-egilim-ve-.html>

T.C. İç İşleri Bakanlığı, (2019). <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>

EU(2019).

<file:///C:/Users/elcin.barin/Downloads/EC%20%20Guide%20EU%20funding%20for%20tourism%20-%202016%20April%20ver%203%203%20-%20EN.pdf>

11. Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu (2018) *Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları* <http://onbirinciplan.gov.tr/wp-content/uploads/2018/01/Kalk%C4%B1nma-S%C3%BCrecinde-Sivil-Toplum-Kurulu%C5%9Flar%C4%B1-%C3%96n-Rapor.pdf> Erişim Tarihi:15.09.2019

Siviltoplum.gov.tr.

İşçi Kuruluşlarına Üyelik Koşulları ve E-Devlet Üzerinden Üyeliliğin Kazanılma Prosedürü

Doç. Dr. Yusuf Yiğit¹

Arş. Gör. Mehdi Can ÖZKIR²

ÖZET:

Sendikal özgürlükler, kuruluşlara serbestçe üyelik ve faaliyette bulunma hakkı ile bir anlam ifade eder. Aynı zamanda demokrasi ilkesinin uygulama alanı olan sendikaların hem kuruluşu hem üyelik ile ilgili düzenlemeleri ve hem de faaliyetlerinin bu ilkeye uygun olması gerekir. İşçi kuruluşlarına üyelik, sendikal faaliyetlerin en önemli aşamasıdır. Dolayısıyla kuruluşa üyelik, katılımı zorlaştırıcı veya onu neredeyse imkânsız hale getiren koşullara bağlanmamalı, mümkün olduğunca kolay ve güvenli bir sistem içinde gerçekleşmelidir. Günümüz teknolojileri bu imkânı artık kolaylıkla sunabilmektedir. Türk Sendikalar Hukukunda, başlangıçta kuruluşlara üyelikler zor koşullara bağlanmış bu durum sendikalaşma açısından önemli engellerden biri olmuş aynı zamanda işçi kuruluşlarının üyelik bilgilerinin gerçeklikten uzaklaşmasına neden olmuştur. Ancak 2012'de yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu işçi kuruluşlarına üyeliği e-devlet üzerinden başvuru kuralına bağlamış ve önceki kanun dönemindeki noter kanalıyla üyelik şartını kaldırmıştır. Çalışmamızda, önce işçi kuruluşlarına üye olmanın koşulları ele alınacak, ardından da e-üyelik sistemi üzerinden üyeliğin kazanılması ve bunu sonuçları üzerinde durulacaktır. E-üyelik sisteminin sendikal işçi sayısı ve sendikalaşma oranına etkilerini görebilmek adına e-üyelik sistemi öncesi ve sonrasına ait istatistikler birbirleriyle karşılaştırılacaktır.

Anahtar sözcükler: işçi, işçi kuruluşları, özgürlük, üyelik, e-Devlet

JEL Kodu: J01, J51, J7

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, yusufyigit@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mehdicanozkir@comu.edu.tr

Membership Conditions of Unions and the Procedure for Acquiring Membership by Means of e-Government

Assoc. Prof. Dr. Yusuf YİĞİT¹

Res. Asst. Mehdi Can ÖZKİR²

ABSTRACT:

Trade Union freedoms are only meaningful when the right of freely join into a union and acting on its way is guaranteed. At the same time, trade unions are practice fields of democracy principles. For this reason trade unions are supposed to comply with democratic basis in terms of their establishment or membership rules and actings they apply. Among the stages of union acts, membership of union is the most important activity. Therefore, membership rules of union shouldn't contain difficulties for workers who wants to join in. In contrast, they should be include as possible as easy and reliable ways so that membership is easily performed. By means of recent technologies, that kind of facilities are easily presented. In Turkish Trade Union Law, initially, trade union membership had been conditioned so difficult provisions and this kind of circumstance was one of the important obstacle in terms of unionization and at the same time caused the membership information of workers' organizations to become distant from reality. However, the Law No. 6356 on Trade Unions and Collective Bargaining, which entered into force in 2012, stipulated that membership to workers' organization is performed via e-government and abolished the membership requirement through the notary public in the previous law period. In our study, firstly the conditions of being a member of the workers' organizations will be discussed and then gaining membership system and its results will be discussed. For seeing affects of e-government system on the number of union member and rate of unionization, there will be a comparing between statistics that belongs to pre e-government period and post e-government period.

Keywords: worker, worker organization, freedom, membership, e-Government

JEL Code: J01, J51, J7

---

¹ Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Biga Economics and Administrative Science, Department of Labor Economics and Industrial Relations, yusufyigit@comu.edu.tr

² Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Biga Economics and Administrative Science, Department of Labor Economics and Industrial Relations, mehdicanozkir@comu.edu.tr

GİRİŞ

İşçi sendikaları, çalışanların ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini etkili korumanın önemli bir aracıdır. Bireysel anlamda işverenle hak mücadelesinde etkisi ya zayıf ya da hiç olmayan bir işçinin çalıştığı işkolunda kurulu bir sendikaya üye olması bu gücünü şüphesiz ki artırmaktadır. İşçi statüsünde çalışanların üyeliği ile ilgili faaliyetlerde bulunan sendikalar açısından da üyelik oldukça önemlidir. Sendikaların genel kabul gören tanımına bakıldığında ise; İşçilerin ya da işverenlerin iş ilişkilerinde, sosyal ve ekonomik açıdan ortak hak ve çıkarlarını korumak adına serbestçe kurulan ve demokratik kurullarla uyumlu bir şekilde işleyen ve faaliyette bulunan bağımsız özel hukuk tüzel kişisine *sendika* denir.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu¹ (STİSK) 1. Maddesine göre işçi ve işveren kuruluşlarının amacı *“işçi ve işveren sendikaları ile konfederasyonların kuruluşu, yönetimi, işleyişi, denetlenmesi, çalışma ve örgütlenmesine ilişkin usul ve esaslar ile işçilerin ve işverenlerin karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumları ile çalışma şartlarını belirlemek üzere toplu iş sözleşmesi yapmalarına, uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözümlenmelerine, grev ve lokavta başvurmalarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek”* biçiminde düzenlenmiştir (Tuncay ve Kutsal, 2017: 31 vd).

Mevzuat ile faaliyet alanı belirlenmiş olan sendikalar açısından bazılarını yerine getirebilmek üyelik gücü ile yakından ilgilidir. Özellikle toplu pazarlık ve grev hakkı, toplu iş sözleşmesi imzalamak gibi sosyal ve ekonomik hak ve menfaatlerle doğrudan ilgili faaliyetler belirli bir sayıda işçiyi üye kaydetmiş işçi sendikaları açısından yerine getirilebilmektedir (Mahiroğulları, 2001: 161-191). Şüphesiz ki işçi sendikalarının toplu pazarlığa dönük faaliyetleri dışında, üyelerini temsilen dava açmaya, açılmış davaları takip etme, nakit varlıkları ile belirli bir orana kadar yatırım yapma, grev ve lokavt süresince üyelerine yardım veya eğitim amaçlı yardımlar yapma ve ayrıca üyeleri için nakit mevcutlarının belirli bir oranına kadar karşılıksız yardıma dayalı dayanışma fonu oluşturma yetkileri de bulunmaktadır (Tuncay ve Kutsal, 2017: 135 vd).

İşçi kuruluşlarına üyelik kadar bunun şeklinin nasıl olacağı da önem arz etmektedir. Üyelik yazılı başvuru ile mi yapılacağı, resmi bir şekilde mi olacağı, açık mı yoksa gizli mi gerçekleştirileceği üyeliğe ilişkin başlıca soruları oluşturmaktadır. Bu sorulardan daha önemlisi üyelik başvurusunun izne bağlı olup olmadığı yani işçinin serbest iradesi ile bunu yerine getirip getirmeyeceği ile ilgilidir (Şekerbay, 2013: 114-132).

---

¹ RG., 07.11.2012, 28460; 6356 sayılı Kanun'un 81. maddesine göre, *“(1) 5/5/1983 tarihli ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu, 5/5/1983 tarihli ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu ve 30/1/1950 tarihli ve 5521 sayılı İş Mahkemeleri Kanununun 1 inci maddesinin ikinci fıkrasının (A) bendi yürürlükten kaldırılmıştır. (2) Diğer mevzuatta 2821 ve 2822 sayılı kanunlara yapılan atıflar bu Kanuna yapılmış sayılır”*. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nu tek bir başlık altında birleştirmiştir.

Üyeliğe ilişkin başvurunun serbestlik esasına dayalı olduğunu önemle belirtmek gerekir. Hiç kimsenin bir sendikaya üye olmaya zorlanması mümkün olmadığı gibi üye olmamaya zorlanması da mümkün değildir. Üye olmanın özgürlüğüne ilişkin esasları üyeliğin şekline de yansır. Bir başka deyişle işçi kuruluşlarına üyelik için getirilen yasal koşulların zorluk içermemesi, pahalı olmaması önemlidir. Türk hukuk sistemi açısından uzun bir süre geçerli olan noter kanalıyla üyelik şartı, ulusal ve uluslararası alanda yoğun eleştirilere maruz kalması nedeniyle kaldırılmış, bunun yerine 2013 Kasım ayından itibaren E-Devlet üzerinden üyelik sistemine geçilmiştir (Tuncay ve Kutsal, 2017: 99 vd).

Çalışmamızda 6356 sayılı Kanun'un 17. Maddesinde ifade edilen, *işçi sendikasına* üyelik ve üyeliğin kazanılması konusu ele alınacak ve E-üyelik sisteminin üyelik yapısına ve üye sayılarına olan etkileri tartışılacaktır.

E-Devlet Kavramı

E-Devlet, merkezi otoriteler ya da bir başka deyişle devletler tarafından yurttaşlara tanınan hizmetlerin elektronik ortam üzerinden sunulduğu ve yurttaşların da bu hizmetlerden elektronik ortamda faydalandığı sisteme verilen addır. Günümüz kamu hizmetlerinin etkin, şeffaf, hızlı ve verimli şekilde sunulması açısından e-Devlet sistemi oldukça önemli hale gelmiştir. Sistemin en önemli unsurlarından biri de hiç şüphesiz maliyet yönünden tasarruf sağlamasıdır (Şekerbay, 2017, s.318).

E-Devlet sisteminin kullanılmasına ilişkin başlıca eleştiriler uzun süren alışkanlıkların değişmesindeki güçlükler, hizmeti alacak kesimdeki eğitim ve bilgi eksikliği, gizliliğe ilişkin tereddütler olmakla birlikte, kamu hizmetlerinden bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlar çerçevesinde yararlanma göz önüne alındığında bu tereddüdün de zamanla ortadan kalkacağı sonuçlarına ulaşılmıştır (Tuncay/Kutsal, 2017, s.90). Zira bu sayede gündelik yaşam kolaylaşmış, işlemlerde şeffaflık sağlanarak sorunların hızlı bir şekilde çözülebileceği mekanizmalar geliştirilmiştir. Öte yandan işçi kuruluşları açısından da e-Devlet sistemine geçilmek suretiyle hem itirazlara konu olan hususların önüne geçilmiş hem de üyelik işlemlerinde tasarruf sağlanmıştır. Zira geleneksel sistemde vatandaşın talepleri dilekçe yazma, form doldurma, noter sürecinden geçme gibi esaslar üzerinden yürütülürken, bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kamu yönetiminde de anlayış değişikliğine sebep olmuş, ayrıca bu değişim toplumsal yaşamda da değişikliklere yol açmıştır (Çarıkçı, 2010: 95-122). Teknolojik değişiklikler bunu kullanan ülkelerde uluslararası alanda rekabette avantajlar sağlamış, zaman ve süre sınırlaması olmaksızın kamu hizmetlerinden yararlanmada e-Devlet niteliğindeki uygulama tüm ülkelerde kabul görmeye başlamıştır (Çelen, 2011: 69).

Kuruluş Kavramı

Kuruluşlar, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ve kişi topluluğu şeklinde kurulan, üyelerinin çalışma koşullarını, sosyal ve ekonomik hak ve çıkarlarını iyileştirme amacı taşıyan ve işçi ve işverenler tarafından kurulan örgütlerdir (Demir, 2018, s.474). Yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu (SK) sendika kavramını; *"İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzelkişiliğe sahip*

kuruluşlara denilir” şeklinde tanımlamıştı. 6356 sayılı Kanun ise bir önceki kanundan farklı olarak sendika kavramını şu şekilde tanımlamıştır; “İşçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşları... ifade eder” (STİSK, m.2/1-ğ).

6356 sayılı Kanun, işçi ve işveren sendikalarının kuruluşunda bir araya gelecek asgari kişi sayısına da yer vermiştir. Kanundaki hükme göre hem işçi hem de işveren sendikalarının kuruluşu açısından *en az yedi işçi veya işverenin* bir araya gelmesi gerekmektedir. Hükümden anlaşılacağı üzere işçi sendikalarının kurulabilmesi için bir araya gelmesi gereken kişilerin *gerçek kişi* olması gerekir. Ancak işveren sendikaları gerçek kişiler tarafından kurulabileceği gibi işveren vekilleri ya da tüzel kişiliği temsil eden gerçek kişiler tarafından da kurulabilir. (Demir, 2013: 4-30).

6356 Sayılı Kanun’da “*işkolunda faaliyette bulunmak üzere*” ifadesine yer verilerek *işkolu esasına göre sendikalaşma* ilkesine vurgu yapılmıştır (Demir, 2013: 21-22). Bunun anlamı sendikaların eskiden olduğu gibi işyeri ve işletme düzeyinde faaliyette bulunamayacağını hükme bağlanmış olmasıdır. Ayrıca kanuna göre, “*Sendikalar, Kanundaki kuruluş usul ve esaslarına uyararak önceden izin almaksızın kurulur. Sendikalar kuruldukları işkolunda faaliyette bulunur*” (STİSK, m.3/1).

Şunu belirtmek gerekir ki sendikalar kuruluş aşamalarında, çalışma hayatında gerçekleştirdikleri faaliyetlerde ya da işleyişlerinde sosyal taraflara, siyasi partilere ve devlete karşı bağımlı değildirler. Buna ek olarak sendikaların endüstriyel demokraside önemli bir aktör olmalarından dolayı tüzüklerinde yer alan hükümlerin demokratik ilkelere aykırı olmaması da gerekmektedir. (1982 Anayasası (AY), m.51/son).

İşçi Kuruluşlarına E – Devlet Üzerinden Üyelik

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması tüm dünya genelinde geleneksel kağıt ve evrak usulü bilgi sistemlerinden elektronik kayda dayalı bilgi sistemlerine geçilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Elektronik kayıt sistemlerinin uygulanışı tüm kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi işçi kuruluşlarını da etkisi altına almış, sendikalar üyelerini e-devlet sistemi üzerinden gerçekleştirilen talepler ile bünyelerine kaydetmeye başlamışlardır.

Bu kısımda öncelikle sendika üyeliğinin kavramsal çerçevesi ve üyelik için gerekli koşullardan bahsedilecek ardından da üyeliğin nasıl kazanılacağına ilişkin genel bilgiler sunulacaktır.

Üyeliğin Anlamı

Üye ile sendika arasında karşılıklı hak ve borçlar meydana getiren hukuksal ilişkiye *sendika üyeliği* adı verilir (Demir, 2018, s.474). Üyelik, sendikalar için bir gelir kaynağı olan *aidat* borcunu da beraberinde getirmektedir. Sendikalar üyelerin ödediği aidat borcuna karşılık onlara çeşitli hizmetler vermektedir.

Üyelik ilişkisi aslında *sürekli* ve *çift taraflı* bir ilişkidir (Aydın, 2012, s.73). Bu yönüyle üyelik ilişkisi, sendika ile üye arasında karşılıklı hak ve borç doğuran bir niteliğe sahiptir. Üyelik ilişkisi, kişiler hukukuna özgü bir ilişki olarak, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak niteliğindedir. Sendika ile üye arasındaki sözleşme ilişkisinin kurulması sırasında Türk Borçlar Kanunu (TBK)'nun sözleşmenin kurulmasına (öneri ve kabule) ilişkin genel hükümlerinin uygulanması gerekir (Okur, 2005, s.549).

Kural olarak *öğretide* bu ilişkinin bir *kişiler hukuku* ilişkisi niteliğinde olduğu, üyelik aidatının varlığı söz konusu olsa da bir malvarlığı ilişkisi olarak sayılmaması gerektiği vurgulanmıştır (Tuncay/Kutsal, 2017, s.82).

Üyeliğin Koşulları

6356 sayılı Kanun kapsamında, işçi sendikasına üye olabilecek kimseler için STİSK'nun 17. maddesinde belirtilen koşulların varlığı aranır. Hükümde sendika üyeliği için aranan koşulları değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, başvuru ile ilgili koşulların sağlanmasının yanı sıra, üyeliğin kazanılması için belirtilen koşulların da gerçekleşmiş olması gerekir.

6356 Sayılı Kanun kapsamında işçi sendikasına üye olabilmek için Kanun kapsamında işçi olmak (STİSK, m.17/1), yaş koşulunu sağlamış olmak (STİSK, m.17/1) ve sendikanın kurulu bulunduğu iş kolunda çalışıyor olmak (STİSK, m.17/4) gerekmektedir. Bu koşulları 6356 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde getirilen yenilikler doğrultusunda aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür.

İşçi Sifatına Sahip Olmak

İşçi kuruluşlarına üye olmanın en temel şartı işçi sıfatına sahip olmaktır. Ancak işçi sıfatının genel çerçevesini çizilebilir, kuruluşlara üye olabilecek kişilerin hangi şartları taşıması gerektiğinin bilinmesi açısından önemlidir. Bu kısımda kanun anlamında işçi sıfatının hangi özellikleri taşıma yoluyla sağlanacağına ilişkin bilgiler aktarılacaktır.

Genel Olarak

İşçi sendikaları, işçiler tarafından meydana getirilmiş tüzel kişiliğe sahip kuruluşlar olduğundan, doğal olarak bu kuruluşlara yalnızca işçi statüsünde çalışan kimselerin üye olabileceğini belirtmek gerekir. Ancak, işçi kavramı hakkında, Türk İş Hukuku mevzuatı içerisinde yer alan iş kanunları, her biri kendi kapsamında olmak üzere tanımlamalar getirilmiştir.

STİSK'nun 2. maddesinin 3. ve 4. fıkralarında, *"Bu Kanunun uygulanması bakımından işçi, işveren ve işyeri kavramları 22/5/2003 tarihli ve 4857 sayılı İş Kanununda tanımlandığı gibidir. İş sözleşmesi dışında ücret karşılığı iş görmeyi taşıma, eser, vekâlet, yayın, komisyon ve adi şirket sözleşmesine göre bağımsız olarak meslekî faaliyet olarak yürüten gerçek kişiler de bu Kanunun ikinci ila altıncı bölümleri bakımından işçi sayılır"* ifadelerine yer verilmiştir. STİSK'nun 2. maddesinde, işçi tanımına ilişkin olarak 4857 sayılı Kanun'a atıf yapılmış olsa da, bu ifade tarzına göre yalnızca 4857 sayılı Kanun kapsamında işçi sayılanların, 6356 sayılı Kanun'a göre işçi sayılacağı sonucu da çıkarılmamalıdır. Yani Basın İş

Kanunu, Deniz İş Kanunu ve Türk Borçlar Kanunu kapsamında işçi olanların da, 6356 sayılı Kanun'a göre işçi kabul edilmeleri ve 6356 sayılı Kanun hükümlerine göre sendika kurabilmeleri veya kurulmuş sendikalara üye olabilmeleri mümkündür (Akyiğit, 2013: 43).

Önemle belirtelim ki, STİSK'nun 17. maddesinde düzenlenen ve aşağıda belirteceğimiz koşulların varlığı yanında, işçi sendikasına üye olmak isteyen çalışanların medeni hakları kullanma ehliyetine de sahip olması gerekir. Bir başka deyişle, ayırt etme gücüne sahip olmak, reşit olmak ve kısıtlı olmamak da gerekir (4721 sayılı Türk Medeni Kanunu-TMK¹, m.11-16).

İş Sözleşmesine Göre Çalışıyor Olmak

STİSK'nun 2. maddesinin 3. fıkrasına göre işçi olmak kural olarak iş sözleşmesine dayalı olarak çalışmayı gerektirmektedir. İş sözleşmesi, işçi ile işveren arasında iş ilişkisinin kurulmasını sağlayan hukuki bağıdır. İş sözleşmesi, her iki tarafa da karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerdendir. İş sözleşmeleri bireysel iş ilişkisinin temelini oluşturmakta ve bu ilişkide uygulanacak çalışma koşullarını belirleyen başlıca kaynak niteliğini taşımaktadır. TBK'nun 393. maddesinin 1. fıkrası "Genel Hizmet Sözleşmesi" başlığı altında hizmet sözleşmesinin tanımını yapmıştır. Tanıma göre, "Hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir". İK'nun 8. maddesinin 1. fıkrasında iş sözleşmesi tanımlanmış bulunmaktadır. Tanıma göre, "İş sözleşmesi, bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir" (Güneş ve Mutlay, 2011: 231-288).

BİK'nun 4. maddesi, gazeteci (işçi) ile işveren arasındaki "iş akdi" kavramından söz ederek, bu alandaki çalışma ilişkisinin de iş sözleşmesinden doğduğunu kabul etmiştir. BİK'nun 1. maddesinin 2. fıkrasına göre; "Bu Kanunun şümülüne giren fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanlara gazeteci denir". Önemle ifade etmek gerekir ki, 4857 sayılı Kanun'un fikren çalışanların dâhil bulunduğu kapsamına, Basın İş Kanunu'nun kapsamındaki fikir işçileri girmemektedir (Köme Akpulat, 2019: 224-230). DİK'nun 2. maddesinin (B) bendi hükmünde, "Bir hizmet aktine dayanarak gemide çalışan kaptan, zabıt ve tayfalarla diğer kimselere "gemiadamı" denir" ifadelerine yer verilmiştir. Buna göre iş sözleşmesine dayanarak Deniz İş Kanunu'nun kapsamına giren bir gemide yapılmak şartıyla her türlü iş için alınan kimseler *gemi adamı* yani işçi sayılacaklardır (Karaman, 2019: 114-132). 6356 sayılı Kanun'a göre yukarıda belirtmiş olduğumuz iş kanunlarının kapsamına giren ve iş sözleşmesine göre çalışanlar da kanun kapsamında *işçi* niteliğine sahiptir. Yani iş sözleşmesi ile çalışan herkes, 6356 sayılı Kanun'a göre işçi olarak kabul edilecektir (Akyiğit, 2013: 43). Önemle ifade edelim ki, iş sözleşmesine göre çalışıyor olsalar bile, işletmenin bütününe yönetenler STİSK'nun 1. maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre, *işveren vekili* olarak tanımlanmış, yine STİSK'nun 2. maddesinin 2. fıkrasına göre de, "İşveren vekilleri, bu Kanunun uygulanması bakımından işveren sayılır" ifadesi kullanılmıştır. 6356 sayılı Kanun'a göre işletmenin bütününe yöneten işveren vekilleri, işçi sendikalarına değil işveren sendikalarına üye olmaktadır (Dereli, 2013: 41-65).

¹ RG., 08.12.2001, 24607.

Belirtelim ki, 2821 sayılı Kanun döneminde işçi sendikasına üye olamayan çalışanlar bulunmaktaydı. 2821 sayılı Kanun'un 21. maddesine göre¹ askeri şahısların (Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına bağlı işyerlerinde bu Kanun anlamında işçi olarak çalışanlar hariç), işçi sendikalarına üye olması yasaktı (Aydın, 2006: 1-34). Dolayısıyla bunlar herhangi bir sendikaya üye olamamakta, bir şekilde üye olmuşlar ise üyelikleri geçersiz sayılmaktaydı. Belirtmiş olduğumuz çalışanların üyelik yasağına ilişkin hüküm, 6356 sayılı Kanun kapsamına alınmamıştır.

İş Sözleşmesi Dışında Kanunda Öngörülen Diğer Hukuksal İlişkiler İçinde Çalışıyor Olmak

6356 sayılı Kanun, iş sözleşmesi ile çalışanlar dışında, ücret karşılığı olarak iş görmeyi diğer bazı hukuki ilişkiler ile yürüten gerçek kişileri de işçi olarak kabul etmiştir (Başbuğ, 2015, s.176). Nitekim Kanun'un 2. maddesinin 4. fıkrasına göre, "İş sözleşmesi dışında ücret karşılığı iş görmeyi taşıma, eser, vekâlet, yayın, komisyon ve adi şirket sözleşmesine göre bağımsız olarak meslekî faaliyet olarak yürüten gerçek kişiler de bu Kanunun ikinci ila altıncı bölümleri bakımından işçi sayılır" (STİSK, m.2/4).

Yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu bu düzenlemeyi, "Bu Kanun bakımından araç sahibi hariç nakliye mukavelesine göre esas itibariyle bedeni hizmet arzı suretiyle çalışmayı veya neşir mukavelesine göre eserini naşire terk etmeyi meslek edinmiş bulunanlar ve adi şirket mukavelesine göre ortaklık payı olarak esas itibariyle fiziki veya fikri emek arzı suretiyle - bu mukavelenin aynı durumdaki herkese fiilen açık olması kaydıyla bir işyerinde çalışanlar da işçi sayılırlar" şeklinde ele almıştı (SK, m.2/2) (Şahlanan, 1995: 1 vd).

Görüldüğü üzere yeni Kanun önceki hükmü değiştirmiş ve sayılan kategorileri genişletmiştir. Önceki düzenlemede yer alan "taşıma" (6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu – TTK, m.850 vd), "yayım" (TBK, m.487-501) ve "adi şirket" (TBK, m.620-645) sözleşmelerine göre işçi sayılanlar yanında; diğer iş görme sözleşmeleri olan ve "eser sözleşmesi" (TBK, m.470-486), "vekâlet sözleşmesi" (TBK, m.502-514), "komisyon sözleşmesi" (TBK, m.532-546) hükümlerine göre çalışanlar da 6356 sayılı Kanun anlamında işçi olarak kabul edilmiş ve işçi sendikalarına üye olmalarının yolu açılmıştır (Yenisey, 2013: 47).

Daha önceki kanunda adi şirket sözleşmesine göre bedenen çalışmayı sermaye payı olarak koymak yeterli olmayıp, bu şekildeki çalışmanın herkese açık olması şartı öngörülmüştü. Uygulamada böyle bir adi ortaklık olmamasına rağmen, hüküm uzun yıllar yürürlükte kalmıştı. 6356 sayılı Kanunda böyle bir

---

¹ 2821 sayılı Kanun'un 21. maddesi 25.05.1988 tarih ve 3449 sayılı yasa ile değiştirilerek, öğrencilere ve Din ve ibadet işlerinde çalışanlara ilişkin üye olma yasağı kaldırılmıştır. RG., 08.06.1988, 19830; 2821 sayılı Kanun'un mülga (RG., 08.06.1988, 19830) 21/2. maddesi hükmünde "Genel ve katma bütçeli idarelerle mahalli idareler ve bunlara bağlı sabit ve döner sermayeli kurumlar, sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi kuruluş ve kurumlarla sermayelerinde Devletin iştiraki bulunan bankalar, sigorta şirketleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları dahil olmak üzere özel kanunlarla kurulan bankalar ve kuruluşlar bu fıkra da sözü geçen idare, kuruluş ve bankalar tarafından ödenmiş sermayesinin en az yarısına katılmak suretiyle kurulan kuruluşlarla bunların aynı oranda katılması ile kurulan kurumlar" da görev yapan müfettiş, kontrolör ile müdür ve buna eşit ve bunların üst kademesindeki yöneticilerin de işçi ve işveren sendikalarına üye olamayacağı öngörülmüştü. Ayrıca 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (RG., 08.02.2007, 26434) ile yürürlükten kaldırılan 625 sayılı Kanun da, bu kanuna tabi okullarda öğretmenlik yapanları sendikaya üye olamayacak kimseler arasında saymıştı. 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun (RG., 26.06.2004, 25504) ile de özel güvenlik görevlilerine getirilen yasak kaldırılmıştır.

düzenlemeye yer verilmemiştir. Ayrıca taşıma sözleşmesine göre çalışanların sınırı da genişletilmiş, yalnızca bedenen çalışan hamallar değil, kendi aracı ile nakliyecilik yapanlar da işçi olarak kabul edilmiştir. Böylece, sürekli ve bağımlı biçimde işçi statüsünde çalışanlar yanında; iş sözleşmesi dışında bağımsız olarak ücret karşılığı iş görmeyi taşıma, eser, vekâlet, tellallık, yayın, komisyon ve adi şirket sözleşmesine göre mesleki faaliyet olarak yürüten gerçek kişilerin de sendikaya üye olmaları sağlanmıştır (Yenisey, 2013: 47).

Yaş Koşulunu Sağlamış Olmak

İşçi sendikasına üye olabilmek için belli bir yaşın doldurulmuş olması koşulu aranmıştır. STİSK'nun 17. maddesinin 1. fıkrasına göre, "On beş yaşını dolduran ve bu Kanun hükümlerine göre işçi sayılanlar, işçi sendikalarına üye olabilir". İK'nun 71. maddesinin 1. fıkrasına göre, "Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler" (İK, m.71/1). 6356 sayılı Kanun'da 14 yaşını doldurmuş olan işçilerin, sendika üyelik hakları ile ilgili herhangi bir hükme yer verilmemiştir (Tuncay/Kutsal, 2017: 97).

Sendikanın Kurulu Bulunduğu İş Kolunda Çalışmak

6356 sayılı Kanun, sendikaların işkolu esasına göre faaliyette bulunacaklarını hükme bağlamıştır. İşkolu esasına göre sendikalaşma, 2821 sayılı Kanun döneminde de benimsenmişti.

STİSK'nun 3. maddesinin 1. fıkrasında, "...Sendikalar kuruldukları işkolunda faaliyette bulunur" ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca STİSK'nun 17. maddesinin 3. fıkrasına göre, "İşçi veya işverenler aynı işkolunda ve aynı zamanda birden çok sendikaya üye olamaz" denilmiştir. Ancak 2821 sayılı Kanun döneminden farklı olarak, belirtmiş olduğumuz hükümden hemen sonra, 1982 Anayasası'nda 5982 sayılı Kanun¹ ile gerçekleştirilen değişiklik gereği, "Ancak aynı işkolunda ve aynı zamanda farklı işverenlere ait işyerlerinde çalışan işçiler birden çok sendikaya üye olabilir" (STİSK, m.17/3) cümlesi eklenmiştir. Aynı anda birden fazla sendikaya üyelik, farklı iş kollarında çalışan işçiler için de geçerlidir (Yenisey, 2013: 43-68). Şüphesiz ki, farklı iş kollarında birden çok sendikaya üye olunması da özellikle kısmi süreli iş sözleşmesiyle çalışan kimseler açısından kabul edilebilecek bir olgudur. İşçi sendikası üyesi olmak isteyen bir çalışanın, çalıştığı asıl işyerinin bağlı olduğu işkolunda kurulu bir sendikaya üye olması STİSK'nun 17. maddesinin 4. fıkrasının bir gereğidir. Hükme göre, "Bir işyerinde yardımcı işlerde çalışan işçiler de, işyerinin girdiği işkolunda² kurulu bir sendikaya üye olabilir".

¹ 07.05.2010, 5982 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun". Bu Kanun 12.09.2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve buna ilişkin Yüksek Seçim Kurulu kararı 23.09.2010 tarihli ve 27708 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

² 2821 sayılı Kanun'da işkolu sayısı 28'dir. İşkolları ise: 1. Tarım ve ormanlık, avcılık ve balıkçılık; 2. Madencilik; 3. Petrol, kimya ve lastik, 4. Gıda sanayi; 5. Şeker; 6. Dokuma; 7. Deri; 8. Ağaç; 9. Kağıt; 10. Basın ve yayın; 11. Banka ve sigorta; 12. Çimento, toprak ve cam; 13. Metal; 14. Gemi; 15. İnşaat; 16. Enerji, 17. Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar; 18. Kara taşımacılığı; 19. Demiryolu taşımacılığı; 20. Deniz taşımacılığı; 21. Hava taşımacılığı; 22. Ardiye ve antrepoculuk; 23. Haberleşme; 24. Sağlık; 25. Konaklama ve eğlence yerleri; 26. Milli savunma; 27. Gazetecilik; 28. Genel işler, şeklinde düzenlenmiştir. **6356 sayılı**

İşçi Sendikası Tüzüğünde Benimsenen Koşullar

Sendikalar, sendika özgürlüğü çerçevesinde, tüzüklerini serbestçe düzenleyebilirler. İşçi sendikasına üyelik hakkına ilişkin olarak, sendika hazırladığı tüzüğünde üyelik için başka şartlar da benimseyebilir (Akyiğit, 2013: 46). Zira sendikalar, 87 sayılı Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin ILO Sözleşmesine göre, tüzüklerinde üyeliğe kabul edecekleri kişilerde belli özellik ve koşullar arayabileceklerdir. Sendikalar tüzüklerinde öngörebilecekleri koşullar hakkında sınırsız davranma yetkisine sahip değildir. Bir başka deyişle sendikalar üyeliğe giriş şartlarını tüzükte öngörülen koşullar ile güçleştiremez veya imkânsız hale getiremezler. STİSK'nun 8. maddesinin (d) bendinde, kuruluşların tüzüklerinde sendikaya “*üye olma, üyelikten çıkma ve çıkarılmanın şartları*”nın düzenlenebileceği kabul edilmiştir. Dolayısıyla tüzükte belirtilen koşullara aykırılık durumunda, işçi sendikasına üyelik talebi reddedilebilecektir. Örneğin yüz kızartıcı bir suçtan mahkûm olanlara, üye olma yasağı getirmek mümkündür (Sümer, 2019, s.192). Ancak 1982 Anayasası'nın 10. maddesine aykırı düşecek şekilde, kişiler arasında cins, renk, ırk, din, mezhep ayrımını ortaya koyan; ahlaka ve adaba aykırı düşen veya sendika özgürlüğünü ortadan kaldıran veya önemli ölçüde sınırlayan tüzük hükümleri geçerli olmayacaktır. Ayrıca yüz kızartıcı suçtan mahkûm olanları üyeliğe kabul etmemek geçerli bir tüzük hükmü olarak kabul edilebilirken, mahkûmiyet ile ilgili hükmü sınırsız düzenlemek de sendika üyeliğine kabulü ağırlaştıracak bir koşul olması sebebiyle geçersiz kabul edilecektir (Aydın, 2016: 38). Sendikaların tüzüklerinde 6356 sayılı Kanun'da düzenlenmiş olan ve üyeliğin şekli olarak kazanılması usulünü düzenleyen hükme (STİSK, m.17/5) aykırı düzenleme kabul etmeleri de mümkün değildir.

Üyeliğin Kazanılması

İşçi sendikası üyeliğinin kazanılmasına ilişkin şekli koşullar, STİSK'nun 17. maddesinin 5. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hüküm, üye olmanın *şekli* koşulları ile ilgili olarak yürürlükten kaldırılan 2821 sayılı Sendikalar Kanunu'na nazaran oldukça yeni hükümler içermektedir. Önceki hükme göre, “*İşçi sendikasına üyelik, işçinin beş nüsha olarak doldurup imzaladığı ve notere tasdik ettirdiği üye kayıt fişini sendikaya vermesi ve sendika tüzüğünde belirlenen yetkili organın kabulü ile*” kazanılmakta idi (SK, m.22/3).

STİSK'nun 17. maddesinin 5. fıkrasında ise sendikaya üyeliğin “*Bakanlıkça sağlanacak elektronik başvuru sistemine e-Devlet kapısı üzerinden üyelik başvurusunda bulunulması ve sendika tüzüğünde belirlenen yetkili organın kabulü ile e-Devlet kapısı üzerinden*” kazanılacağı hükme bağlanmıştır. Böylece üyeliğin kazanılması için aranan noter şartı kaldırılarak, e-Devlet üzerinden kaydın yapılması ve üyeliğe kabul işleminin bu sistem üzerinden gerçekleştirilmesi ile sendika üyeliğinde önemli bir

---

Kanun'da ise işkolu sayısı 20'dir. İşkolları ise şu şekildedir: 1. Avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık; 2. Gıda sanayi; 3. Madencilik ve taş ocakları; 4. Petrol, kimya, lastik, plastik ve ilaç; 5. Dokuma, hazır giyim ve deri; 6. Ağaç ve kağıt; 7. İletişim; 8. Basın, yayın ve gazetecilik; 9. Banka, finans ve sigorta; 10. Ticaret, büro, eğitim ve güzel sanatlar; 11. Çimento, toprak ve cam; 12. Metal; 13. İnşaat; 14. Enerji; 15. Taşımacılık; 16. Gemi yapımı ve deniz taşımacılığı, ardiye ve antrepoculuk; 17. Sağlık ve sosyal hizmetler; 18. Konaklama ve eğlence işleri; 19. Savunma ve güvenlik; 20. Genel işler.

kolaylık sağlanmıştır (Şekerbay, 2017: 319). Ancak uygulamada sistemin sahtecilik uygulamalarına karşı sağlıklı işlemesi için sağlam bir denetim sistemi ile donatılması gerekir.

Önemle belirtilmelidir ki; Sendikalar Kanunu'nun 17. maddesinin 5. fıkrasında geçen düzenleme, kuruluşlara üyelik için e-Devlet kapısının kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Yani artık kuruluşlara üye olabilmek için ayrıca notere gitme veya evrak doldurma zorunluluğu kalmamıştır. Dolayısıyla işçinin kendisinden istenen kişisel bilgiler ve üyelik talep dilekçesini internet ortamında oluşturması ve başvuru onayını vermesi, üyelik talebinin yetkili makama iletilmesinde yeterli olacaktır. Ancak sendika üyeliği e-Devlet sistemi üzerinden değil de ayrı bir üye kayıt fişi doldurmak suretiyle yapıldığında, 6356 sayılı STİSK hükümlerine aykırılık teşkil edecektir.

Genel olarak değerlendirildiğinde sendika üyeliğine ilişkin işlemlerin elektronik ortama aktarılması *olumlu* bir uygulamadır. Sistemin alışlagelen birtakım uygulamalar karşısında bazı *olumsuzluklar* üretmesi mümkündür (Şekerbay, 2013: 319-320). Ancak bu olumsuzlukların önemli bir kısmının, uygulamanın başlaması ile ortaya çıkan deneyimler ve denetim sistemi sayesinde aşılması mümkün olabilir.

E-Devlet Üzerinden Gerçekleştirilen Üyeliğin Değerlendirilmesi

Daha önceki kısımlarda ifade edildiği gibi Türkiye'de 2013 yılı Kasım ayından itibaren sendika üyeliklerine ilişkin işlemler e-devlet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Üyelik işlemlerinin elektronik sisteme aktarılmasının pratik ve kullanışlı olma, evrak yığınlarından ve uzun süren noter işlemlerinden kurtulma gibi birçok avantajı olduğu gibi özellikle eğitimsiz işçilerce anlaşılama, sadece tek bir şifre ile ciddi değişiklikler yapabilme gibi çeşitli risk ve dezavantajları da bulunmaktadır. İşte bu risklerin ve avantajların bir arada bulunduğu e-devlet üzerinden üyelik sisteminin sendikalı üye sayısında nasıl bir değişime sebep olduğunu öğrenebilmek için eski ve yeni sistemin yürürlükte olduğu dönemleri birbiriyle kıyaslamak yerinde olacaktır.

2009 ve Öncesinde Sendika Üyelerine İlişkin Veriler

Her ne kadar Türkiye'de sendika üyeliğine ilişkin işlemlerde e-devlet sistemine geçişin miladı 2013 yılı olsa da bazı sebeplerden dolayı 2009-2012 yılları arasında sendika üye sayılarına ilişkin veriler resmi kurum ve makamlarca ilan edilmemiştir. Dolayısıyla uygulama açısından eski sistem ve yeni sistem olarak kabul edilecek dönemlerin 2009 öncesi ve 2012 sonrası olarak alınması gerekli olmuştur.

Türkiye'deki sendikalı üye sayılarına ilişkin veriler 2009 yılına kadar bir hayli tartışmalı ve güvenilirliği şüpheli bir özellik taşımakta idi. Bu şüpheli durumun nedeni ise emekli olan, ölen ve işsiz kalan işçilerin sendika üyeliklerinin düşürülmesi gerekliliğine rağmen hala daha sendikalara üye olarak gözükmekte olduklarıydı (Şekerbay, 2013: 321). İlgili yıllarda Bakanlık da bu hatalı verilerden hareketle istatistikler yayınlamakta ve ortaya güvenilir olmayan bir tablo çıkmaktaydı (Uçkan ve Kağnıcıoğlu, 2009: 40-41).

2009 Yılında çıkartılan bir torba yasayla birlikte sektörlere ilişkin sendikalı işçi sayılarının SGK verilerinden hareketle belirlenmesi öngörülmüştür. Ancak Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yapmış olduğu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

çalışma sonucunda toplam sendikalı işçi sayılarının mevcut verilerle hiçbir şekilde örtüşmediği görülmüştür. Bunun üzerine 2010 Yılından sonra yapılan yasal değişiklik ile Bakanlık, kendisine gönderilen üyelik ve istifa bildirimleri ile Sosyal Güvenlik Kurumu'na yapılan işçi bildirimlerini veri tabanı eşleştirilmesi yoluyla tek kalemde toplayarak ilgili istatistikleri yayınlamaya başlamıştır. 2013 yılında yürürlüğe giren e-sendika üyeliği sistemi ile SGK veritabanı da eşleştirildiğinde artık sendika üyeliğine ilişkin sahte ve gerçektışı kayıtların neredeyse tamamen önüne geçilmiştir (Erol ve Aytur, 2017: 119).

Tablo 1'de 2003-2009 yılları arasında Türkiye'de toplam işçi sayıları ve toplam sendika üye sayıları verilmiştir. Başlangıç yılı olarak 2003 yılının alınmasının sebebi ise veri ve istatistikleri yayınlamakla görevli olan Bakanlığın sitesinde en erken 2003 yılına ulaşılabilmiş olmasıdır.

Tablo 1. Sendikalı ve Toplam İşçi Sayıları (2003-2009)

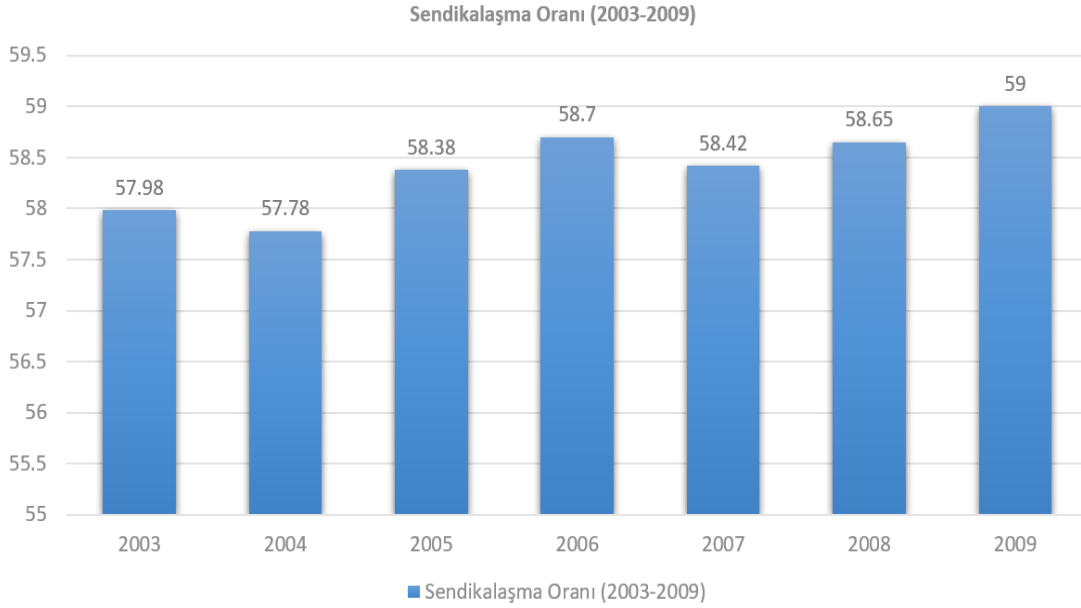
YILLAR	SENDİKA ÜYE SAYISI	TOPLAM İŞÇİ SAYISI
2003	2.717.326	4.686.618
2004	2.806.927	4.857.792
2005	2.901.943	4.970.784
2006	2.987.431	5.088.515
2007	3.043.732	5.210.046
2008	3.137.819	5.349.828
2009	3.205.662	5.434.433

Kaynak: <<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>> Erişim Tarihi: 24.11.2019
Tabloya bakıldığında 2003-2009 yılları arasında sendika üye sayılarına ilişkin rakamlar toplam işçi sayılarının oransal olarak büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Ancak daha önceden de ifade edildiği gibi ilgili yıllarda sendikalı üye sayılarına ilişkin kayıtlar çok sağlıklı bir biçimde tutulmamış, bunun sonucunda istatistikler de gerçekte olduğundan farklı gözükmiştir. Fakat yine de bu durum ilgili dönemin tamamını kapsadığından dolayı yanlış kayıtlar dışında üye sayısında meydana gelecek gerçek bir farklılığın sendikalaşma oranına da yansımaları beklenirdi. Şekil 1'de aynı döneme ait olan sendikalaşma oranının seyri verilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Şekil 1. Türkiye’de Sendikalaşma Oranı (2003-2009)

Kaynak: <<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>> Erişim Tarihi: 24.11.2019
Grafığe bakıldığında incelenen dönemde sendikalaşma oranı çok küçük ve istikrarsız bir biçimde değişimler göstermiştir. İlgili dönemde istatistikler çok güvenilir olmadığından aslında bu döneme ilişkin sayısal bir analiz yapmak bilimsel açıdan çok doğru olmayabilir. Ancak incelenen dönemde üye sayısını gerçekten artıracak anlamlı bir farklılık olmuş olsa idi hem grafiğeye bakıldığında bariz bir fark görünebilirdi hem de onun nedeni ayrıca çalışmaya dahil edilebilirdi. Oysaki bu yedi yıllık dönemde sendikalaşma oranına ilişkin değişimler sadece virgüllerle ifade edilmekte, yani kayıtlar sağlıklı olmasa da sendikalaşma oranını değiştirecek anlamlı bir etki gözükmemektedir.

2012 ve Sonrasında Sendika Üyelerine İlişkin Veriler

2013 yılı Türkiye’de sendika üyeliklerine ilişkin işlemlerin e-devlet üzerinden gerçekleştirildiği tarihin başlangıç yılıdır. Ancak sendika üye sayısı istatistiklerinin baz alındığı veriler 2012’den sonra sağlıklı bir yapıya kavuşturulmuştur. Dolayısıyla 2012’den günümüze kadar olan dönemin verilerini incelemek daha sağlıklı bir çıkarım yapmayı sağlayacaktır. Tablo 2’de 2012-2019 yılları arasında Türkiye’de toplam işçi sayıları ve işçi sendikalarına üye sayılarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 2. Sendikalı ve Toplam İşçi Sayıları (2012-2019)

YILLAR	SENDİKA ÜYE SAYISI	TOPLAM İŞÇİ SAYISI
2012	937.810	11.110.104
2013	1.001.671	10.881.618
2014	1.096.540	11.001.671
2015	1.297.464	12.185.945
2016	1.514.053	12.663.783
2017	1.546.565	12.699.769

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

2018	1.714.397	13.844.196
2019	1.859.038	13.411.983

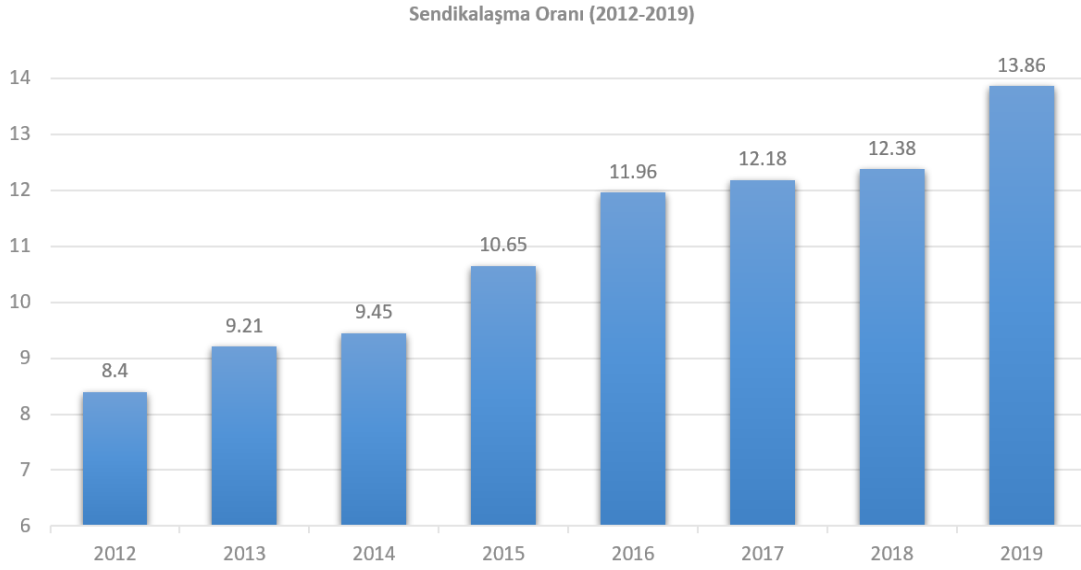
Kaynak: <<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>> Erişim Tarihi: 24.11.2019

Tablodaki veriler incelendiğinde ve 2009 öncesindeki dönem ile kıyaslandığında göze çarpan en önemli bulgu gerek toplam işçi sayıları gerekse sendikalı üye sayılarındaki anormal değişikliklerdir. Örneğin toplam işçi sayısı, ilgili dönemin başlangıç yılı olan 2012’de, bir önceki dönemin bitiş yılı olan 2009’a göre 2 kattan daha fazla bir artış göstermiştir. Oysaki bu artış miktarının sadece üçte biri bir önceki dönemin tamamında dahi gerçekleşmemiştir. Sadece bu gösterge bile elektronik kayıt sistemine geçmeyişi ne kadar hayati bir durumu gözden kaçırmaya neden olduğu yorumunu ortaya çıkarabilir. Dönemler arası kıyaslamaya sendikalı işçi sayıları açısından bakıldığında ise çok daha ilginç bir durum göze çarpmaktadır. Bir önceki dönemin bitiş yılı olan 2009 yılında 3.2 milyon olarak gözükken sendikalı işçi sayısı ilgili dönemin başlangıcı olan 2012 yılında 1 milyonu bile görememiştir¹. Dahası, ilgili dönemin sonuna kadar sendikalı işçi sayısının artması ve 2019 yılında 1.8 milyona ulaşması bile bir önceki dönemin başlangıcı olan 2002 yılında ortaya çıkan sayının yalnızca %60’ına tekabül etmektedir.

İncelemeye konu olan iki dönem arasında bu kadar büyük farklılıkların oluşması şüphesiz ki ara dönemde tespit edilen usulsüzlüklerin ve ihmallerin fark edilip özellikle 2013’ten itibaren elektronik verilerden hareketle daha sağlıklı ve gerçekçi istatistiklerin hazırlanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede bir önceki dönem için geçerli olan sağlıklı ve denetimsiz hazırlanmış veri ve istatistik sorunu 2012 ve sonrası dönem için geçerli olmamaktadır. Dolayısıyla bu dönemde sendikalı üye sayısının, daha da önemlisi sendikalaşma oranının ülke genelinde artıyor olması gerçekten de böyle bir artışın yaşandığına ilişkin bir bilgiyi en az hata payı ile sunmaktadır.

Grafik 2’de ise 2012’den 2019’a kadar olan yıllara ilişkin Türkiye’de sendikalaşma oranının seyri gösterilmiştir. Bu grafik, sendika üyeliğine ilişkin bilgilerin daha sağlıklı ve elverişli bir şekilde işlendiği bir dönemi ifade etmesi açısından bir hayli önemlidir. Diğer bir ifadeyle sendika üyeliğine ilişkin gerçekleştirilen işlemlerin e-devlet sistemi üzerinden yürütülmeye başlanmasının sendikalaşma oranında anlamlı bir etkiye sahip olup olmadığı bu grafik sayesinde daha net bir şekilde görülebilecektir.

¹ Sosyal taraflarca Bakanlığa, il müdürlüklerine, Sosyal Güvenlik Kurumuna ve Türkiye İş Kurumu’na yapılan bildirimler arasında çapraz sorgu yapılamaması, bildirimlerin zamanında ya da hiç yapılamaması gibi durumlar, yayımlanan istatistiklere ve yetki tespit işlemlerine itirazların yaşanmasına neden olmuş ve sonuç olarak yetki tespit süreçleri uzamış, toplu iş sözleşmelerinden elde edilmesi umulan hak ve menfaatlerde gecikmeler yaşanmıştır. (Şekerbay, 2013: 322).

Şekil 2. Türkiye’de Sendikalaşma Oranı (2012-2019)

Kaynak: <<https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/sendikal-istatistikler/isci-sayilari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-hakkinda-tebligler/>> Erişim Tarihi: 24.11.2019

Grafikte görüldüğü üzere 2012 sonrası dönemdeki sendikalaşma oranları 2009 öncesi döneme göre bir hayli düşmüştür. 2009 yılında neredeyse %60 olan sendikalaşma oranının sadece 3 yılda %10’un altına inmiş olması daha önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi sendika üye sayılarına ilişkin tüm istatistiklerin hazırlanmasında daha düzenli ve gerçekçi bir şekilde oluşturulan verilerden yararlanılması ile ilgilidir.

Türkiye’de 2012-2019 dönemine ilişkin sendikalaşma oranı diğer dönemden bağımsız olarak kendi içinde değerlendirildiğinde ise her yıla ait değer bir önceki yılın üzerine çıktığı net bir biçimde görülmektedir. Dönemin başlangıcı olan 2012’de sendikalaşma oranı %8,4 iken 2019’a gelindiğinde bu oran iki kata yakın bir şekilde artış göstererek %13,86 olmuştur. Sadece 7 yılda gerçekleşen %65’lik artış, sendika üyelik işlemlerinde e-devlet sistemine geçişin toplam sendikalaşma oranında önemli ölçüde iyileşmeye sebep olduğuna dair bir yorumu beraberinde getirebilir.

SONUÇ

7 Kasım 2013 tarihinde uygulamaya konulan 6356 Sayılı STİSK ile sendika üyeliğinin kazanılması ve kaybedilmesine ilişkin tüm işlemler elektronik ortama aktarılmıştır. E-devlet uygulaması ile artık daha hızlı ve etkin bir şekilde sendikaya üye olmak veya üyelikten çekilebilmek mümkün hale gelmiştir. Sendika üyelik işlemlerinin böylesine pratik ve hızlı hale getirilmesiyle birlikte sendikal özgürlüklerin güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.

Çalışmamızda işçi sendikalarına üyeliğin e-Devlet sistemi üzerinden kazanılması prosedürünün hukuki boyutunun aktarılması yanında ayrıca 2013 yılında başlatılan elektronik ortamda üyelik uygulamasının sendikal işçi sayılarında ve sendikalaşma oranında önemli bir değişikliğe neden olup olmadığı da

istatistiksel veriler yardımı ile inceleme konusu yapılmıştır. 2009 ve öncesindeki yıllarda sendikalı üye sayıları ve sendikalaşma oranı verileri sağlıklı olmadığından gerçeği yansıtmıyıp yansıtmadığı tartışmalı idi. Ancak e-devlet uygulamasına geçiş ve üye sayılarının elektronik sistem aracılığı ile tespit edilmesinin başlangıç yılı olan 2013'ten itibaren gerek sendikalı işçi sayıları gerekse sendikalaşma oranlarında gözle görülür bir artışlar meydana gelmiştir. Sonuç olarak 6356 Sayılı STİSK'da öngörülen e-Devlet üzerinden üyelik uygulamasının, ülke genelinde hem sendikalı işçi sayıları hem de sendikalaşma oranlarında meydana gelen kayda değer artışların belirleyicisi olduğu söylenilebilir.

KAYNAKLAR

- Akyiğit, E. (2013). Yeni Sistemde Sendika Üyeliği ve Güvencesi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2). 41-90.
- Aydın, M. (2006). Anayasa Mahkemesi Kararlarında Sendika Özgürlüğü. *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(1-2). 1-34.
- Aydın, M. (2016). Sendika İçi Demokrasinin Sağlanmasında 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanununun Yeri. *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4). 9-59.
- Başbuğ, A. (2012). Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na Göre Sendika Üyeliği. *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 7(28). 173-185.
- Çarıkçı, O. (2010). Türkiye'de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12). 95-122.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). Türkiye'deki e-Devlet Uygulamalarının Değerlendirilmesi. M. Akgül, E. Derman, A. Özgüt, U. Çağlayan, M. Ertürkler, & M. Karakaplan (Dü) içinde, *XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. 63-71.
- Demir, F. (2013). Sendikaların Kuruluşu ve İşleyişi. *Çalışma ve Toplum*, (4). 4-30.
- Demir, F. (2018). *En Son Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması*. İzmir: Albi Yayınları.
- Dereli, T. (2013). 6356 Sayılı Yeni Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu: Genel Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (1). 41-65.
- Erol, H. (2017). Türkiye'de İşsizlik ve Sendikalaşma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2). 116-127.
- Güneş, B., & Mutlay, F.B. (2011). Yeni Borçlar Kanunu'nun "Genel Hizmet Sözleşmesi"ne İlişkin Hükümlerinin İş Kanunu ve 818 sayılı Kanunla Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (3). 231-288.
- Karaman, M.H. (2018). Deniz İş Kanunu Kapsamında Çalışan İşçilerin Yıllık Ücretli İzin Hakkı. *Sicil İş Hukuku Dergisi*, (40). 114-132.
- Köme Akpulat, A. (2019). Gazetecinin Başka İşte Çalışma Serbestisi ve Sınırları: Basın İş Kanunu'nun 13. Maddesi Kapsamında Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1). 224-236.
- Mahiroğulları, A. (2001). Türkiye'de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (2) 1. 161-191.
- Okur, Z. (2005). İşçinin Sendikaya Üye Olma Hakkının Üye Olmak İstedığı Sendikaya Karşı Korunması. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, (6). 545-558.
- Sümer, H. H. (2019). *İş Hukuku*, 24.B, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Şahlanan, F. (1995). *Sendikalar Hukuku*. İstanbul: Yılmaz Ajans.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Şekerbay, H. (2017). E-Üyelik ve Toplu İş Sözleşmesi Yetki Tespit Otomasyon Sistemi. *İş ve Hayat*, (5). 317-355.
- Tuncay A.C., & Savaş Kutsal F.B. (2019). *Toplu İş Hukuku*. 6.B, İstanbul: .
- Uçkan, B., & Kağnıcıoğlu, D. (2009). İşçilerin Sendikalara İlişkin Algı ve Tutumları: Eskişehir Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 22(3). 35-56.
- Yenisey, K. D. (2013). Sendikal Örgütlenmede İşkolu Esası ve İşkolunun Belirlenmesi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (4). 43-69.

Ülkelere Göre Sağlık İnsan Gücünün İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Sevim¹

Arş. Gör. Canser Boz²

Doç. Dr. Emrah Önder³

ÖZET:

Uygulanan sağlık politikalarının başarıya ulaşabilmesinin ve sağlık hizmetlerinin sunumu ile amaçlanan hedeflerin yakalanabilmesinin en önemli unsuru sağlık insan kaynağıdır. Hizmet sektörünün en temel alanlarından birisi olan sağlık hizmetlerinin sunumunda ise insan kaynağının önemi çok önemlidir. İnsan kaynağının nicelik ve niteliksel yönden gerekli standartlarda bulunması, sunulacak sağlık hizmetini de etkileyecektir. Sağlık insan gücünün iyi planlanmaması sonucunda, ihtiyaç fazlası ya da yetersiz insan gücü sorunlarıyla karşı karşıya kalınması durumu da söz konusu olabilir. Bu gibi sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla, özellikle gelişmiş ülkelerde her bir nüfus için istihdam edilmesi gereken sağlık insan gücü oranı hedef alınarak bir hesaplama yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle, toplumda hali hazırda var olan sağlık insan gücü ve mevcut ihtiyaç göz önünde bulundurularak, ileride ihtiyaç duyulması muhtemel sağlık hizmetlerinin tahmin edilmesinden yola çıkılarak, gereken insan gücünün hesaplanması ve planlanması sürecidir. Çalışmanın amacı; Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) üye ülkeleri, sahip oldukları sağlık insan gücü kapasitelerine göre kümelemektir. Çalışma kapsamında Dünya Sağlık Örgütüne üye 191 ülke verisi incelenmiştir. Bu ülkeler içerisinde verileri tam olan 155 ülke değerlendirmeye alınmıştır. Analiz yöntemi olarak R ile makine öğrenimi yöntemlerinden k-means yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında ülkelerin sağlık insan gücünün tespiti için; hekim, diş hekimi, hemşire ve eczacı sayılarına dair dört değişken kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda değerlendirmeye tabii tutulan ülkeler kendi aralarında kümelenebilir. Çalışma sonuçları incelendiğinde; ülkelerin beş küme içerisinde toplandığı görülmüştür. Türkiye'nin yirmi yedi ülkenin yer aldığı dördüncü grupta yer aldığı görülmektedir. Bu ülkeler arasında; Ermenistan, Azerbaycan, Bahamalar, Belize, Bolivya, Bosna Hersek, Brunei Sultanlığı, Çin, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Ekvador, Grenada, İran (İslam Cumhuriyeti), Kırgızistan, Mauritius, Meksika, Moğolistan, Karadağ, Nauru, Umman, Polonya, Singapur, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkmenistan, Tuvalu ve Özbekistan bulunmaktadır. On iki ülkenin yer aldığı birinci grupta en gelişmiş ülkeler sıralamasında ilk sıralarda yer alan; Avustralya, Belçika, Finlandiya, Almanya, İzlanda, İrlanda, Japonya, Lüksemburg, Monako, Norveç, İsveç ve İsviçre'nin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, yapılan inceleme sonucunda genel olarak benzer ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerin aynı grupta yer aldıkları görülmektedir.

Anahtar sözcükler: dünya sağlık örgütü, sağlık insan gücü, makine öğrenimi, kümeleme analizi

JEL Kodu: C60, I10

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, Türkiye, esevim@bandirma.edu.tr

² İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye, canser.boz@istanbul.edu.tr

³ İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul, Türkiye, emrah@istanbul.edu.tr

Examination of Health Labor Force of Countries

Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Sevim¹

Arş. Gör. Canser Boz²

Doç. Dr. Emrah Önder³

ABSTRACT:

The most important element in achieving the success of the health policies implemented and achieving the targets with the provision of health services is the health human resources. Human resources are very important in the provision of health services, which is one of the most fundamental areas of the service sector. The availability of human resources to the required standards in terms of quantity and quality will also affect the health service to be provided. If health manpower is not well planned, surplus or insufficient manpower problems may be faced. In order to overcome such problems, a calculation is made by targeting the proportion of health manpower that should be employed for each population, especially in developed countries. In other words, health is the process of calculating and planning the required manpower based on the estimation of the possible health services in the future, taking into consideration the existing manpower and the current need in the society. The aim of the study is to cluster the member states of the World Health Organization (WHO) according to their health manpower capacity. Data from 191 member countries of the World Health Organization were analyzed. Among these countries, 155 countries with full data were evaluated. Analysis method was used with R and k-means method which is one of the machine learning methods. Four variables related to the number of physicians, dentists, nurses and pharmacists were used to determine the health manpower of the countries. As a result of the analyzes, the countries that were evaluated were clustered among themselves. According to the results of the study, it is seen that the countries are gathered in five clusters. Turkey is located on the fourth group, which includes twenty-seven of the country. These countries; Armenia, Azerbaijan, Bahamas, Belize, Bolivia, Bosnia and Herzegovina, Brunei Darussalam, China, Democratic People's Republic of Korea, Ecuador, Grenada, Iran (Islamic Republic), Kyrgyzstan, Mauritius, Mexico, Mongolia, Montenegro, Nauru, Oman, Poland, Singapore, Trinidad and Tobago, Tunisia, Turkmenistan, Tuvalu and Uzbekistan. In the first group (12 countries); Australia, Belgium, Finland, Germany, Iceland, Ireland, Japan, Luxembourg, Monaco, Norway, Sweden and Switzerland. As a result of the study, it is seen that countries with similar economic development levels are generally in the same group.

Keywords: world health organization, health labor force, machine learning, clustering analysis

JEL Code: C60, I10

---

¹ Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Balıkesir, Türkiye, esevim@bandirma.edu.tr

² İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye, canser.boz@istanbul.edu.tr

³ İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul, Türkiye, emrah@istanbul.edu.tr

GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinin toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde sunulabilmesinin en temel unsuru sağlık insan gücüdür. Uygulanan sağlık politikalarının başarıya ulaşabilmesinin ve sağlık hizmetlerinin sunumu ile amaçlanan hedeflerin yakalanabilmesinin de en önemli unsuru olarak sağlık insan kaynağı gösterilebilir (Özkan ve Uydacı, 2014).

İnsan kaynağının nicelik ve niteliksel yönden gerekli standartlarda bulunması sunulacak sağlık hizmetini de etkileyecektir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan sağlık insan gücünü istatistikleri incelendiğinde, sağlık insan gücü 29 başlık altında toplamıştır. Bu meslek gruplarından bazıları; hekimler, hemşireler, diş hekimleri, eczacılar, veteriner hekimler, fizyoterapistler ve laboratuvar teknisyenleri olarak sayılabilir.

Sağlık insan gücü ile ilgili planlamalar; makro ve mikro ölçekli planları, insan gücü dağılımı ve ihtiyacını, personelde bulunması gereken standartları, görevlere dair tanımları kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir. Her ülkenin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre bu planlamaları yapması beklenmektedir. Türkiye de ilk kurulduğu dönemden bu yana imkânlar ölçüsünde planlamalar yapmaktadır. Türkiye cumhuriyeti tarihine bakıldığında, ilk kapsamlı planlamanın 1963 yılında ilki ilan edilen beş yıllık kalkınma planında yer aldığı söylenebilir. Sonraki bütün planlarda ve son olarak da, 2019 yılına gelindiğinde onbirincisi ilan edilen kalkınma planında, sağlık insan gücüne dair planlamaların yer aldığı söylenebilir (TC. Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Sağlık insan gücü planlamasında en sık kullanılan hesaplama yöntemlerinden birisi, belli bir nüfus başına düşen insan gücü oranıdır. Bu çalışmada; hekim, hemşire, diş hekimi ve eczacı sayıları incelenmiştir.

Literatür

Sağlık hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde sunulmasında insan kaynağının önemi oldukça büyüktür. Sağlık insan gücünün iyi planlanmaması sonucunda, ihtiyaç fazlası ya da yetersiz insan gücü sorunlarıyla karşı karşıya kalınabilir.

Dünya Sağlık Örgütü sağlık insan gücü planlamasını; önceden belirlenmiş olan sağlık hedef ve amaçlarını başarmak için gerekli tutum, beceri ve bilgiye sahip insan gücü sayısını tahmin etme süreci olarak tanımlamaktadır. Sağlık insan gücü planlaması; “doğru yerde, doğru zamanda, doğru beceride ve doğru sayıda insanı bulundurmak” şeklinde ifade edilebilir (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2010).

Sağlık insan gücü planlamasının, öncelikle hizmetin sunulacağı nüfusun ve çalışılacak kurumların dikkate alınması gereklidir. Sonrasında ise, planlamayı yapan kurumların uygun bir dağılım, zamanlama ve tam olarak istihdam koşullarını sağlaması gereklidir (Kılıç ve diğ., 2015).

Sağlık insan gücü planlamalarının gelişimi II. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Sağlık insan gücü planlaması ile ilgili konular incelendiğinde, savaşın sonundan 1960’lı yılların sonuna kadarki dönemde, daha çok sağlık insan gücünün sayısını artırma üzerinde yoğunlaşmıştır. Sağlık insan gücü planlamasıyla ilgili gerçek anlamda yapılan ilk çalışmaların sosyalist blokta yer alan ülkelerde başladığı görülmektedir. Bu ülkelerde 1970’li yıllardan itibaren sağlık sektörünün ihtiyaçları ile ilgili bir dizi sağlık eğitim

planlarının araştırıldığı ve değerlendirildiği görülmektedir. Örneğin eski Sovyetler Birliği, sağlık insan gücü planlaması konusunda zamanına göre oldukça tecrübelidir (Şantaş ve diğ., 2012).

Türkiye’de ise sağlık insan gücü planlaması ile ilgili çalışmaların 1923’lerde Refik Saydam dönemine kadar uzandığı söylenebilir. Ancak, konuyla ilgili yapılan çalışmaların iş yükü ve hizmet kullanımından ziyade, nüfus ve yatak sayılarına dayalı bir hesaplama ve planlama yapılmıştır. Dolayısıyla bu planlarda sağlık insan gücüne yönelik hedefler çok genel kalmış ve planlamadan çok politika belirleme niteliğinde olmuştur (İşlek, 2005:13). Türkiye cumhuriyeti tarihine bakıldığında, ilk kapsamlı planlamanın 1963 yılında ilki ilan edilen beş yıllık kalkınma planında yer aldığı söylenebilir. Sonraki bütün planlarda ve son olarak da, 2019 yılına gelindiğinde onbirincisi ilan edilen kalkınma planında, sağlık insan gücüne dair planlamaların yer aldığı söylenebilir (TC. Cumhurbaşkanlığı, 2019).

Genellikle gelişmiş ülkelerde, her bir nüfus için istihdam edilmesi gereken sağlık insan gücü sayısı hedef alınarak bir hesaplama yapılmaktadır. Bu hesaplamalarda genellikle 1.000 ya da 10.000 kişi başına sağlık insan gücü planlamaları kullanılmaktadır. Planlamalarda yapılması gereken ilk iş, mevcut durumda var olan sağlık insan gücünün tespitidir. Sonrasında, amaçlanan oranlara göre ulaşılmak istenen hedefler belirlenebilir. Bu sayede yetiştirilmesi gereken sağlık insan gücü sayısı, nüfus artışı oranı da dikkate alınarak tahmin edilmeye çalışılır. (Hayran, 2019).

Hekim, hemşire, diş hekimi ve eczacı sayısı sağlık insan kaynağının temelini oluşturmaktadır. Türkiye her 10.000 kişi başına düşen hekim sayısında 17,6 ile Avrupa’nın en gerisindeki ülkelerden biridir. Bu durum diğer sağlık meslek grupları için de söylenebilir. 10.000 kişi başına düşen hemşire sayısında AB ülkelerinin ortalaması 8’dir. Bu oran Türkiye’de 1,8 olarak gösterilmektedir (OECD, 2019). Bunun yanında Türkiye, hemşire sayısını % 4,7 ve hekim sayısını % 3 oranıyla en fazla artıran ülkelerden biridir. (Balçık ve Nangır, 2016).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri bu planlamalarda ne kadar başarılı oldukları ile de ilgilidir. Ülke verileri incelendiğinde gelişmiş ülkelerin bu konuda planlı adımlar attığı ve planlamalarını daha isabetli yaptıkları söylenebilir.

YÖNTEM

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı; Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) üye ülkeleri, sahip oldukları sağlık insan gücü kapasitelerine göre kümelemektir.

Evren ve Örneklem

Çalışma kapsamında örnekleme yoluna gidilmemiş olup, Dünya Sağlık Örgütüne üye 191 ülke verisi incelenmiştir. Bu ülkeler içerisinde verileri tam olan 155 ülke değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında ülkelerin sağlık insan gücünün tespiti için; hekim, diş hekimi, hemşire ve eczacı sayılarına dair dört değişken kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak R ile makine öğrenimi yöntemlerinden, k-means yöntemi kullanılmıştır.

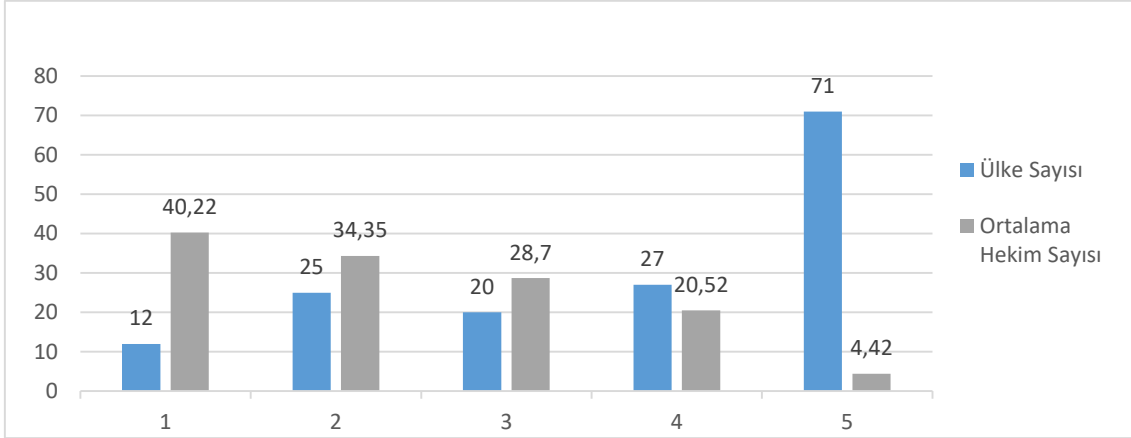
BULGULAR

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

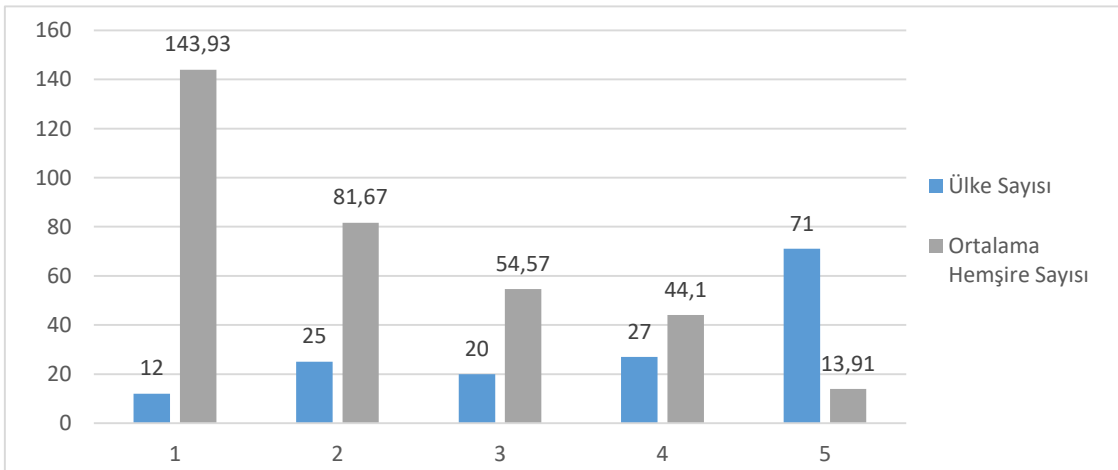
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yapılan çalışmaya dair bulgular incelendiğinde (şekil 1); on iki ülkenin yer aldığı birinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 40,22 hekim düşmektedir. Yirmi beş ülkenin yer aldığı ikinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 34,35 hekim düşmektedir. Yirmi ülkenin yer aldığı üçüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 28,70 hekim düşmektedir. Yirmi yedi ülkenin yer aldığı dördüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 20,52 hekim düşmektedir. Yetmiş bir ülkenin yer aldığı beşinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 4,42 hekim düşmektedir.

Şekil 1. Ülke Kümelerine Göre Hekim Sayıları

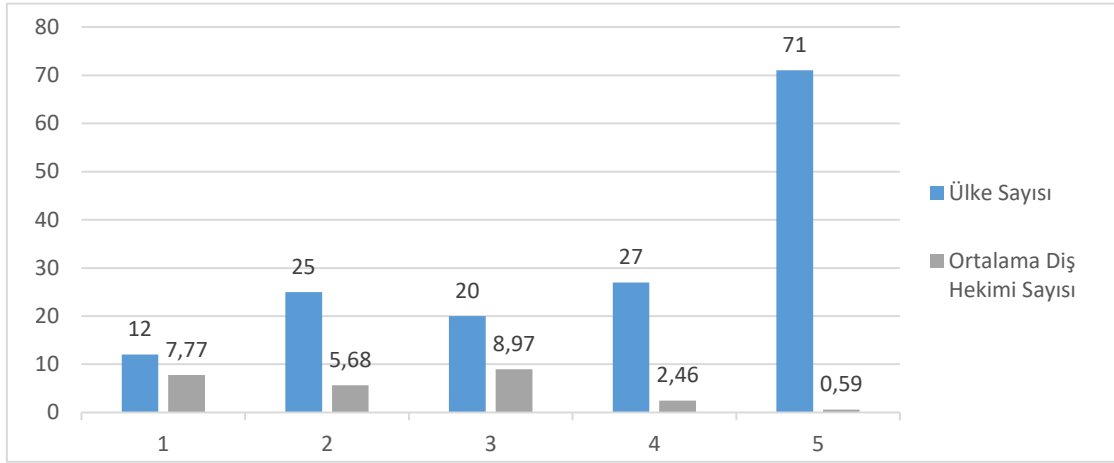
Yapılan çalışmaya dair bulgular incelendiğinde (şekil 2); on iki ülkenin yer aldığı birinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 143,93 hemşire düşmektedir. Yirmi beş ülkenin yer aldığı ikinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 81,67 hemşire düşmektedir. Yirmi ülkenin yer aldığı üçüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 54,57 hemşire düşmektedir. Yirmi yedi ülkenin yer aldığı dördüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 44,10 hemşire düşmektedir. Yetmiş bir ülkenin yer aldığı beşinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 13,91 hemşire düşmektedir.

Şekil 2. Ülke Kümelerine Göre Hemşire Sayıları

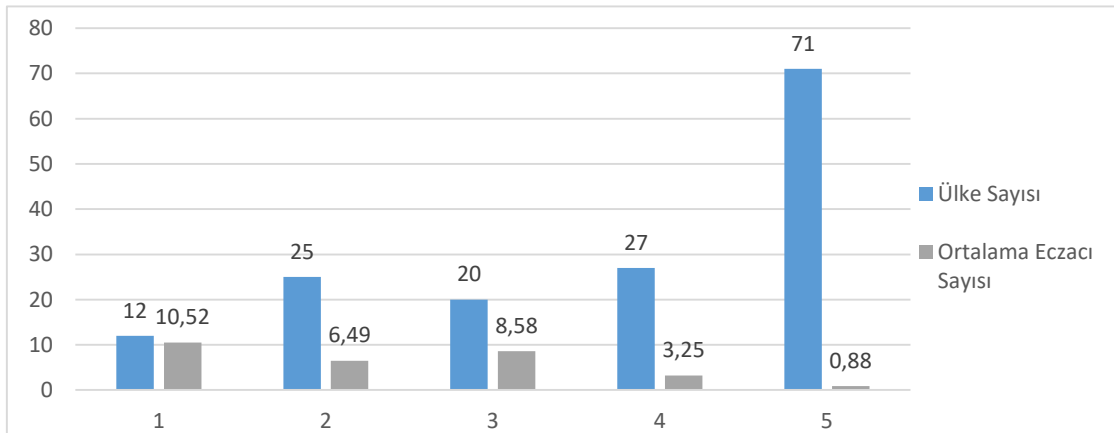
10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

Yapılan çalışmaya dair bulgular incelendiğinde (şekil 3); on iki ülkenin yer aldığı birinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 7,77 diş hekimi düşmektedir. Yirmi beş ülkenin yer aldığı ikinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 5,68 diş hekimi düşmektedir. Yirmi ülkenin yer aldığı üçüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 8,97 diş hekimi düşmektedir. Yirmi yedi ülkenin yer aldığı dördüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 2,46 diş hekimi düşmektedir. Yetmiş bir ülkenin yer aldığı beşinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 0,59 diş hekimi düşmektedir.

Şekil 3. Ülke Kümelerine Göre Diş Hekimi Sayıları

Yapılan çalışmaya dair bulgular incelendiğinde (şekil 4); on iki ülkenin yer aldığı birinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 10,52 eczacı düşmektedir. Yirmi beş ülkenin yer aldığı ikinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 6,49 eczacı düşmektedir. Yirmi ülkenin yer aldığı üçüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 8,58 eczacı düşmektedir. Yirmi yedi ülkenin yer aldığı dördüncü grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 3,25 eczacı düşmektedir. Yetmiş bir ülkenin yer aldığı beşinci grup ülkelerde her 10.000 kişi için ortalama 0,88 eczacı düşmektedir.

Şekil 4. Ülke Kümelerine Göre Eczacı Sayıları

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sağlık hizmetlerinin; etkin, verimli, hakkaniyetli ve insancıl bir şekilde sunulmasının en temel unsuru sağlık insan gücüdür. Dolayısıyla uygulanan sağlık politikalarının başarıya ulaşabilmesinin ve sağlık hizmetlerinin sunumu ile amaçlanan hedeflerin yakalanabilmesinin de en önemli unsuru olarak sağlık insan kaynağı gösterilebilir.

Çalışma sonuçlarına göre; sağlık insan gücü açısından benzer özellikler gösteren ülkelerin aynı kümeye dâhil edilmeleri yoluyla, toplamda beş küme elde edilmiştir. Oluşan kümelerin birbirleri arasında heterojen, kendi içlerinde ise homojen özellikler gösterdikleri söylenebilir. Ayrıca, ülkelerin sağlık insan gücü konusundaki kümelenmelerinin de, gelişmişlik düzeyleri ile doğrudan ilgili olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin birinci ve nadiren ikinci küme içerisinde yer aldıkları dikkat çekicidir. Türkiye'nin dördüncü küme içerisinde yer alması, sağlık insan gücü açısından en azından niceliksel olarak ciddi eksikliklerinin olduğunun açık göstergesidir.

Türkiye'nin sahip olduğu hekim, hemşire, diş hekimi ve eczacı sayılarının, özellikle gelişmiş AB ülkelerine göre ortalamanın altında kalması çalışanların iş yükünü artırmaktadır. Son yıllarda sağlık insan gücündeki artışın devam ettirilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca bu alanda açılan okulların nicelik ve nitelik anlamında gelişim göstermesi hem ülke vatandaşları için, hem de sağlık turizmi kavramı düşünülerek tüm dünya için önemli bir durumdur. Farklı meslek grupları da değerlendirmeye alınarak başka çalışmalar yapılabilir ve sonuçlar karşılaştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Balçık, P. Y. ve Nangır, Ö. F. (2016). Avrupa ve Türkiye'de Sağlık İnsan Gücü ve Sağlık Teknolojileri. Ankara Med J, 16(1):90-7. DOI: 10.17098/amj.55126
- OECD. (2019). OECD Health Statistics 2019. <http://www.oecd.org/els/health-systems/health-statistics.htm>.
- Kılıç, B., Şahan, C., Bahadır, H. (2015). Türkiye'de Halk Sağlığı Uzmanları İçin İnsan gücü Planlaması (2013-2023). Turk J Public Health,13(1).
- Hayran, O. (2019). Sağlık İnsan Gücü Araştırmalarında Yöntem. SD Platform. Sayı:49. <http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/574/Saglik-insan-gucu-arastirmalarinda-yontem.aspx>.
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2010). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- Özkan, Ş. ve Uydacı, M. (2014). İşyüküne Dayalı Sağlık İnsan Kaynakları İhtiyacı Belirlenmesi: Kocaeli İli Radyoloji Teknisyenleri Üzerine Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 36(2), ss:237-250. Doi No: 10.14780/iibd.41690

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Şantaş, F., Özer, Ö. ve Çıraklı, Ü. (2012). Türk Kalkınma Planlarında Sağlık İnsan Gücü Planlaması. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt: 2, Sayı: 2, ss.45-59.
- TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.
- Wegener, D. T., & Petty, R. E. (1994). Mood management across affective states: The hedonic contingency hypothesis. *Journal of Personality & Social Psychology*, 66, 1034-1048.

Dijital Platform Çalışanları ve Yeni Örgütlenme Modelleri

Öğr.Gör.Dr. Serpil ÇİĞDEM¹

Öğr.Gör.İsmail KOÇ²

ÖZET:

Son yıllarda iş dünyasında yaşanan büyük dönüşümlerden biri gig ekonomisinin ortaya çıkışı olmuştur. Dijital işgücü piyasası olarak tanımlanan gig ekonomisinde dijital emek platformları özellikle kritik rol oynamaktadır. Çevrimiçi platformlar aracılığıyla sağlanan veya çevrim içi platformların aracılık ettiği tüm emeğe gönderme yapan ve esnek çalışma düzenlemeleri/ilişkileri dizisini içeren bir “çevrimiçi platform çalışması” ortaya çıkmıştır. Gig ve platform tabanlı çalışma, talep üzerine, teknoloji ve dijital pazarlar aracılığıyla gerçekleştirilen standart dışı çalışmalardan biridir. Dijital emek platformlarındaki çalışanlar, yasal engellerden dolayı toplu olarak örgütlenme ve pazarlık yapma hakkına sahip değildir.

Bu çalışmanın amacı ekonomisi ve dijital platform çalışanları hakkında bilgi vererek gig çalışanların örgütlenme modelleri hakkında değerlendirme yapmaktır. Bu kapsamda 15 dijital olatform çalışanı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin 8'i yüz yüze gerçekleşirken, 7'si çevrimiçi ortamda gerçekleşmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Ayrıca “Ofissizler” adı altında oluşturulan dijital dayanışma platformunda konuyla ilgili paylaşılan haberler ve bu haberlere yapılan yorumların analizi çalışmaya katkı sağlamıştır. Araştırmanın sonucunda çalışanların geleneksel örgütlenme deneyimlerinden bağımsız olarak yeni dayanışma odaklı örgütlenme modellerine sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Gig ekonomisi, platform ekonomisi, freelance çalışanlar, dijital platform çalışanları
JEL Kodu: J88

---

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, serpilcigdem@sakarya.edu.tr

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, serpilcigdem@sakarya.edu.tr

Digital Platform Workers and New Organization Models

Öğr.Gör.Dr. Serpil ÇİĞDEM¹

Öğr.Gör.İsmail KOÇ²

ABSTRACT:

One of the major transformations in the business world in recent years has been the emergence of the gig economy. Digital labor platforms play a particularly critical role in the gig economy, which is defined as the digital labor market. An “online platform work” has emerged, which includes a range of flexible work arrangements / relationships, referring to all labor provided through online platforms or mediated by online platforms. Gig and platform-based work is one of the non-standard employment done on demand through technology and digital markets. Workers on digital platforms are not entitled to organize or bargain collectively due to legal barriers.

The aim of this study is to give information about gig economy and digital platform workers and to evaluate the platform worker's organization models. In this context, in-depth interviews were made with 15 gig employees. 8 of these interviews took place face-to-face and 7 were online. The data obtained from the interviews were analyzed with descriptive analysis technique. In addition, the shared news and the analysis of the comments made on the subject in the digital cooperaitons platform named of Ofissizler contributed to the study. As a result of the research, it was seen that gig workers have organization models focused on new cooperation.

Keywords: Gig economy, platform economy, freelancers, digital platform workers

JEL Code: J88

---

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, serpilcigdem@sakarya.edu.tr

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, serpilcigdem@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

Son birkaç on yılda, esnek ve güvencesiz istihdamın yaygınlaşması, kendi hesabına çalışanların sayısındaki artış ve uzaktan çalışma teknoloji kapasitesinin gelişmesi bir dizi araştırmacı ve yazarın, yeni çalışma koşullarının geçmişle radikal bir kopuşa yol açtığına yönelik iddialarını güçlendirmektedir. Değişime olumlu yaklaşanlar, gig ekonomisi olarak tanımladıkları yeni ekonomik sistemde, kendine güvenen, risk alma cesaretine ve girişimci vizyona sahip, sınırların ötesinde bir kariyer yolculuğuna çıkabilen yeni işgücü profiline ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir (McRobbie, 2002: 98; Brown, 2009). Bu yaklaşıma göre, dijital teknolojileri kullanan çalışanlarla müşteriler görev odaklı, kısa süreli işler için gig ekonomi platformlarında buluşmaktadır. Bu, işçilere ve iş yerlerine ihtiyaç duyulan esnekliği sağladığı için bir nimet olarak görülmektedir. Diğer yaklaşım ise gig ekonomisi platformlarının hızlı yükselişinin, düzenleyici ve yasal boşlukların sömürülmesini ve işçilere üst düzey iş modelleri yerine tek taraflı esnekliğin dayatıldığını iddia etmektedir (Burtch, Carnahan ve Greenwood, 2016 : 498; Graham ve Anwar, 2019 :2 Moore, 2018; Wood ve ark., 2019:57).

Dijital teknolojilerin çalışma hayatıyla kesişimi, yeni iş modellerinin ortaya çıkmasına yol açarak aynı zamanda literatürde bir terminoloji bolluğuna yol açmıştır. Yazarlar konuyu ele aldıkları yaklaşıma bağlı olarak farklı terimleri kullanmaktadır. Çalışma ve emek odağında ele alan yazarların daha çok 'dijital işçi', 'dijital çalışma', 'kalabalık (crowd) çalışma' terimlerini kullandıkları görülürken (Graham ve Hjorth, 2017; Fuchs, 2018; Kittur ve ark., 2013; Gandini, 2016), işveren/müşteri odağında ele alan yazarların online dış kaynak kullanımı (online outsourcing), kitle kaynak kullanımı (crowdsourcing) terimlerini kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir (World Bank, 2015; Taeihagh, 2017). Konuyu genel bir yaklaşımla ele alan yazarlar ise platform ekonomisi ya da gig ekonomisi terimlerini kullanmaktadır (Dosen ve Graham, 2018; Eurofound, 2018; EY Global, 2018; Friedman, 2014; Heeks, 2017; Muntaner, 2018; Schmidt, 2017; Tawny, 2017; Todoli ´-Signes, 2017; Wood, Graham, Lehdonvirta ve Hjorth, 2018; Wright, Wailes, Bamber, ve Lansbury, 2017; PwC, 2019; Garben, 2017).

Çok çeşitli çalışma biçimlerine ve terminolojiye rağmen birkaç önemli özellik, çoğu gig çalışmasının karakteristiğini yansıtmaktadır. Öncelikle gig çalışanlar, genellikle düzensiz çalışma programlarına sahiptir. İş aldıklarında yoğun bir çalışma programına sahip iken iş alamadıkları dönemlerde çalışmamaktadırlar. Talep durumlarına göre değişen bir çalışma programına sahiptirler. Çoğu durumda, gig çalışan iş yapmak için gerekli olan sermaye ekipmanının bir kısmını veya tamamını kendisi karşılamaktadır. Örneğin yiyecek dağıtımı için bir bisiklet tedarik etmesi gerekmektedir. Ya da daha karmaşık ve pahalı nakliye veya bilgi işlem ekipmanına ihtiyaç duyabilmektedir. Pek çok gig çalışan, aynı zamanda kendi iş yerlerini de sağlamaktadır. Bu ev olabileceği gibi bir kafe ya da başka yerler de olabilmektedir. Gig çalışanların yaptığı işlerin çoğu parça başı, kısa süreli olmaktadır. Ödemeler, çalışılan zaman birimi başına değil belirli görevlere göre tanımlanmaktadır. Son olarak, gig işlerinin genellikle web tabanlı bir platformlarda organize edildiği görülmektedir (Stewart ve Stanford, 2017:2; Green ve ark., 2018: 105).

Gig ve platform çalışmalarının işverenler, çalışanlar ve toplum için yararları ve maliyetleri tartışmalıdır. Dijital çalışma platformlarının işsiz, coğrafi olarak yalıtılmış ve mülteciler dahil olmak üzere sosyal olarak marjinalleşmiş gruplara ekonomik olarak fayda sağlayabileceğini düşünenler olduğu gibi (De Stefano, 2016:8), şirketler için gig çalışanlar, teknolojik yenilik sayesinde üretim ve işçilik maliyetlerini azaltabilecek, değişken talep karşısında "sayısal esneklik" sağlayacak yeni bir işgücü (Peck ve Theodore, 2012) anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, diğer standart dışı istihdam biçimlerinde olduğu gibi gig

ekonomisi, muhtemel faydalar yanında, çalışanlar açısından belirsiz çalışma programları, istikrarsız kazanç, sosyal haklardan faydalanamama, sosyal güvenceden yoksunluk ve örgütlenme sorunları gibi çalışanlar açısından birçok olumsuzluklara da sahiptir (De Stefano, 2015; De Stefano, 2016:7; Garben, 2017:3; Waas, Liebman, Lyubarsky ve Kezuka, 2017:18).

Bu çalışmanın amacı, dijital platform çalışanlarının yaşadıkları zorlukları ve bu zorluklarla kolektif bir biçimde baş edebilmek için gerçekleştirdikleri yeni örgütlenme modellerini analiz etmektir. Bu kapsamda 15 dijital platform çalışanı ile derinlemesine bire bir görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin 8'i yüz yüze gerçekleşirken, 7'si çevrimiçi ortamda gerçekleşmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. "Ofisizler" adı altında oluşturulan dijital dayanışma platformunda konuyla ilgili paylaşılan haberler ve bu haberlere yapılan yorumların analizi çalışmaya katkı sağlamıştır. Araştırmanın sonucunda gig çalışanlarda özellikle bireysel çalışmaları dolayısıyla bir araya gelme ve kolektif güç oluşturma eğiliminin düşük olmasına rağmen geleneksel örgütlenme deneyimlerinden bağımsız olarak yeni dayanışma temelli çeşitli örgütlenme pratiklerine sahip oldukları anlaşılmıştır.

DİJİTAL EMEK PLATFORMLARINA GENEL BAKIŞ

Horowitz (2011), The Atlantic'de "Günümüzün Endüstri Devrimi Freelance Çalışma Dalgasıdır" başlığıyla bir yazı yayımlamıştır. Gig ekonomisinin yükselişini, tarımdan endüstriyel ekonomiye geçiş yaptığımız zamanki kadar önemli bir değişim olduğunu vurgulamakla kalmamış devrimden başka bir şey olmadığını da belirtmiştir.

Dokuz yıl önce oldukça iddialı bir biçimde atılmış bu başlığın günümüzde hiç de abartılı olmadığına tanık olmaktayız. Zira, gig ekonomisi giderek genişlemektedir. Dijital emek platformlarının yaygınlaşması yeni iş modelleri ve yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Berg ve ark., 2018:5; Todoli -Signes, 2017:195).

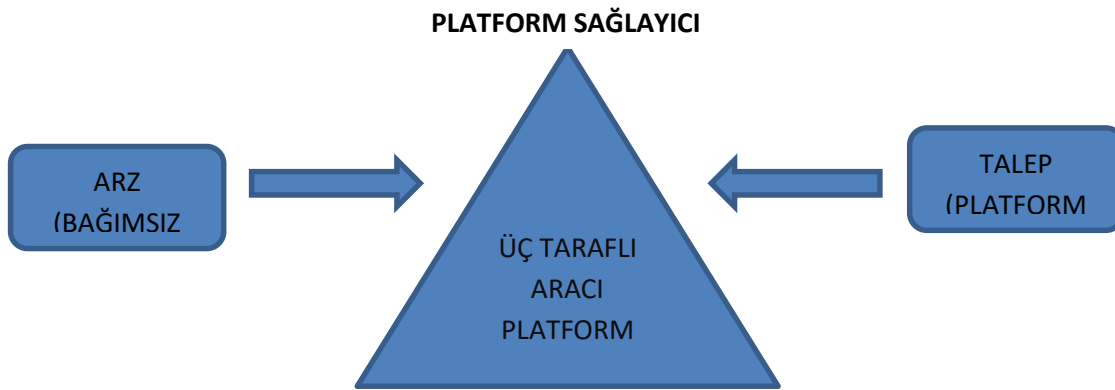
Tipik olarak bu platformlar, potansiyel olarak müşterileri ve çalışanları küresel olarak birbirine bağlamaya izin veren internet üzerinden bir araya getirerek belirsiz sayıda kuruluş ve kişiyle iletişim kurmalarını olanaklı hale getirmektedir. Platform ekonomisinin ortaya çıkışında üç yeni gelişmenin etkisi görülmektedir. Bunlar (Degryse, 2017:7):

- İnternet ve yüksek hızlı ağların geliştirilmesi;
- Büyük Veri, yani internet, uydu, cep telefonu gibi dijital ağlarda mevcut olan kişisel, ticari, coğrafi, davranışsal verilerin toplamı. Özellikle mobil uygulamalar çerçevesinde ham veri olarak kullanılabilir.
- Tüketicilere, çalışanlara ve servis sağlayıcılarına mobil internete her zaman ve her yerde erişebilmelerini sağlayan yeni mobil cihaz biçimlerinin patlamasıdır.

2000'li yılların başında ortaya çıkan "platform ekonomisi", internetin büyümesinin yanı sıra çevrimiçi pazarlar (platformlar) aracılığıyla sunulan bir dizi hizmetin üretimi ve teslimatının olanaklı hale gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Dijital çalışma platformları çok çeşitli biçimlerde olsa da, De Stefano, (2016) bu çalışma biçimlerini kalabalık (crowd) çalışma ve talep üzerine çalışma uygulamaları olarak iki kategoride sınıflandırmıştır. Kalabalık çalışma, bulunduğu yere bakılmaksızın çevrimiçi gerçekleştirilen etkinlikleri veya hizmetleri ifade etmektedir. Genellikle çevrimiçi platformlar aracılığıyla bir dizi görevi tamamlamayı gerektiren çalışma faaliyetlerine atıfta bulunmaktadır. Bu işlerin bazıları, işin çevrimdışı ortamdaki çevrimiçi ekonomiye geçişini gerektirse de birçok durumda sosyal medya sitelerinde içerik

düzenleme, çevrimiçi ürünlerin kataloglanması gibi web tabanlı endüstrilerin sorunsuz çalışmasını sağlayan yeni görevlerden oluşmaktadır. Talep üzerine uygulamalar üzerinden çalışma ise, yerel olarak gerçekleştirilen fiziksel aktiviteler veya hizmetleri kapsamaktadır. Tipik olarak ulaşım, teslimat ve ev hizmetlerini içermektedir. Bu durumlarda, bir uygulama genellikle coğrafi olarak tanımlanan bir alanda, işgücü talebini ve arzını eşleştirmek için kullanılmaktadır (De Stefano, 2016:1-2).

Kalabalık (crowd) çalışmada bir kişinin yaptığı bir iş, çeşitli görevlere bölünmekte ve her bir görev farklı kişilere dağıtılmaktadır. Çalışanlar, kendi BT altyapılarını kullanarak veya platform sağlayıcısı tarafından sağlanan internet üzerinden çalışmalarını yürütmektedir. Ayrıca, bazı platform sağlayıcı firmalar çalışanlara eğitim vermektedir (Bergvall- Kåreborn ve Howcroft, 2014:214; Eurofound, 2015; Felstiner, 2011:145). Talep üzerine uygulamalar üzerinden çalışmada ise yerel olarak gerçekleştirilen fiziksel aktiviteler veya hizmetler söz konusudur. Tipik faaliyetler ulaşım, teslimat, ev ve büro hizmetlerini içermektedir. Bu durumlarda dijital uygulama, genellikle, coğrafi olarak tanımlanan bir alanda, işgücü talebini ve arzını karşılamak için kullanılmaktadır (ILO, 2018:1). Ayrıca, talep üzerine çalışma uygulamaları homojen değildir. En uygun ayırım temizlik, çalışma işleri, ev onarımları ve ulaşım hatta yasal hizmetler veya danışmanlık gibi bazı büro işleri türleri gibi daha özel hizmetler sunan uygulamalar arasında çizilebilir (Aloisi, 2015). Aslında, hem kalabalık hem de uygulamalar üzerinden talep üzerine çalışma, “karmaşık işletmeler” yerine, talep halinde “ personel dış kaynak kullanımına” izin vermektedir (De Stefano, 2016:4).

Şekil 5. Üç Taraflı Platform İlişkisi

Kaynak: Schmidt, Florian A. (2017). “Digital Labour Markets in the Platform Economy. Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work, Freidrich Ebert Stiftungs.s.10

Dijital platformlar; servis sağlayıcılar ve müşteriler arasında sunulan iş veya hizmetlere aracılık etmektedir. Bu nedenle, ilişkide tipik olarak üç taraf vardır: müşteriler, aracı kurum (platform) ve çalışanlar. Pratikte dijital çalışma platformları büyük farklılıklar gösterirken, hepsinde ortak üç işlev bulunmaktadır. Bunlar (ILO, 2018:2):

- (1) Çalışanları müşteriler ile eşleştirilmektedir;
- (2) Komisyon karşılığında iş teslim edilmesini sağlayan dijital bir platform aracılık etmektedir;
- (3) İyi aktörlerin ödüllendirildiği ve kötü davranışların teşvik edilmediği yönetim kuralları belirlenmektedir.

Tipik olarak, ticari platformların arkasındaki yazılım bulut teknoloji ile çalışmaktadır. Kullanıcılar arz ve talep durumuna göre kendilerine sunulan ara yüzü görmektedir. Bununla birlikte, platform sağlayıcıları, iki kullanıcı grubu arasındaki tüm etkileşimler hakkında kapsamlı bir büyük veri genel bakışı sağlayabilmektedir. Ayrıca diğer ikisi arasındaki alışverişi etkileme gücüne de sahip olmaktadır. Platform sağlayıcı, kimin neyi ne zaman ne gördüğünü, diğer ikisi arasında ne gibi etkileşimlerin mümkün olduğunu ve hangi koşullar altında olduğunu kontrol etmektedir (Schmidt, 2017:10). Dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilen çalışma, tipik olarak aşağıdaki süreçleri kapsamaktadır (Stanford, 2017:385):

- 1) İş, talep üzerine veya ihtiyaç halinde yapılır. Kişiler hizmetleri o an gerekli olduğunda çalışırlar ve iş almanın hiçbir garantisi yoktur.
- 2) İş, parça esasına göre yapılır. Kişilere de yaptıkları görevlerin karşılığında ödeme yapılır. Bu görevler için harcadıkları zaman ödeme için bir ölçüt değildir. Üretilen iş üzerinden değer biçilir.
- 3) Gig çalışanlar kendi sermaye ekipmanlarını sağlamak zorundadır. Bu doğrudan üretimde kullanılan araç ve gereçleri kapsamaktadır. Gigl işçilerin mali kapasitesi sınırlı olduğundan platform çalışmasının sermaye gereksinimleri nispeten küçüktür.
- 4) Dijital emek platformları, son kullanıcı veya son tüketiciden farklıdır. Yani gig çalışan , müşteri ve aracı platform sağlayıcı arasında üçgen bir ilişki vardır.
- 5) Çalışmayı başlatmak, denetlemek için bir çeşit dijital araçlar kullanılmaktadır.

Dijital emeğin muazzam esnekliği, bir zamanlar mümkün olan en küçük parçalara bölünmesi prensibine dayanan Tayloristik bozulmayı da beraberinde getirmektedir. Bu sistemde önce işler proje haline getirilmektedir. Daha sonra gigler yani kısa süreli işler, görevler ve sonunda mikro görevler oluşmaktadır. Zaman ve ödeme birimleri saniyelere bölünmektedir. Müşteriler ve bağımsız müteahhitler görevlerin tamamlanmasının ardından bir müşteriden diğerine geçmektedir (Schmidt, 2017:13). Bazı araştırmacılar "büyük veri" ve yapay zeka temelinde gelecekte daha fazla dönüşümlerin gerçekleşeceğini öngörmekte olup temelde değiştirilmiş bir dünyanın zirvesinde olduğumuzu ifade etmektedir. Bu değişikliklerin genellikle radikal olarak yeni olduğu düşünülmektedir. Fakat Valenduc ve Vendramin (2016) ' e göre mevcut değişiklikler, 20. yüzyılın son yirmi yılında ortaya çıkan teknolojik, ekonomik ve sosyal eğilimlerin bazı sonuçlarına işaret etmektedir (Valenduc ve Vendramin, 2016: 122). İş ilişkileri bağlamında ortaya çıkan sonuçların bir kısmının aslında eski sanayi dönemi fenomenlerine çok yakın olduğu görülmektedir. Dijital çalışma platformlarında sunulan çalışmanın yapısı 19. yüzyıl işgücü ilişkilerini hatırlatmaktadır (Fabo ve Dukova , 2017: 168). Öncelikle platformların neredeyse tamamen bir laissez-faire durumunda olduğunu anlamak önemlidir. Herhangi bir düzenleyici çerçeveye tabi olmayan platform sahipleri, kural koymada sorumlu olan tek kişidir (Agrawal, Catalini ve Goldfarb, 2014:64). Dolayısıyla gig çalışmasının temel özellikleri aslında yeni değildir. Bu özelliklerin her biri kapitalizmin en eski günlerine kadar uzanmaktadır. İşin koordine edilmesi ve yönetilmesi teknoloji sayesinde gerçekleşiyor olsa da durum değişmemektedir. Var olan mesleklerin birçoğu düzensiz çalışma saatlerine, parça başı çalışmaya veya çalışanların iş yapmak için gerekli sermaye ekipmanını kendilerinin sağlamasına dayanmaktadır (Stanford, 2017:383). Günümüzde bu işler şekil değiştirmiştir. Modern gig işleri organize etmek için dijital teknikler hızla gelişmektedir. Fakat, birçok yönden gig çalışması diğer güvencesiz çalışma biçimlerine benzemektedir (Lewchuk, 2017:404).

DİJİTAL EMEK PLATFORMLARINDA YENİ KENDİ HESABINA ÇALIŞANLAR

Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı, Avrupa'da gelişen ve işveren ile çalışanlar arasındaki geleneksel ilişkileri radikal bir şekilde dönüştüren yeni istihdam biçimlerine yönelik bir analiz gerçekleştirmiştir. Bir vaka çalışmasına dayanarak gerçekleştirilen analizde, çalışma koşulları ve işgücü piyasası açısından önemli etkileri olan dokuz yeni istihdam biçimi arasında yer alan portföy çalışma ve kalabalık (crowd) çalışma, platform çalışma kapsamında ele alınmıştır (Eurofound, 2015). Bu iki çalışma biçiminin bazı diğer standart dışı çalışma biçimlerinde olduğu gibi, özellikle gündelik işler, belirsiz ve eksik istihdam ilişkileri gibi bazı ortak noktaları bulunmaktadır (ILO, 2016:39). Kalabalık çalışanlar, “bağımsız müteahhitler” ya da “kendi hesabına çalışanlar” olarak sınıflandırılmakta ve müşteri tarafından kabul edildiği sürece tamamladıkları görev için ücret almaktadır. Platformun kurallarına bağlı olarak ve güvenilir bir internet bağlantısına sahip oldukları sürece dünyanın her yerinden çalışabilmektedirler (Harris ve Krueger, 2015). Portföy çalışanlar ise farklı müşteriler için çeşitli sayıda işler yapan kişilerden oluşmaktadır (Handy, 1995:175). Uzun vadeli bir çalışma anlayışı yerine müşteri ya da işverenlerle parça başı işler karşılığında çalışmayı ve üretilen çıktı ya da gerçekleştirilen performans karşılığında gelir elde etmeyi amaçlamaktadırlar (Clinton ve Totterdell, 2006:179). Çevrimiçi bir platformda çalışan yeni nesil çalışanlar, iş için gerekli araç ve malzemelere sahip olmakta, ne zaman (serbest zaman çizelgesi), ne kadar süreyle (çalışma saati serbestliği) çalışacağını genellikle kendisi belirlemektedir (Todolı -Signes, 2017: 197).

Son yıllarda gerçekleşen standart dışı çalışma biçimlerinin yaygınlaştığına yönelik söylemler (ILO, 2016) özellikle dijital ve mobil teknolojilerin çevrimiçi dış kaynak kullanımını olanaklı hale getirmesiyle artmıştır (Corporaal ve Lehdonvirta, 2017). Fabo, Karanoviç ve Dukavo, (2017:172) platform ekonomisindeki mevcut durumu “büyük vaat ama korkunç gerçeklik” olarak tanımlamaktadır. Dijital emek platformları, işgücü piyasasındaki dezavantajlı ve cesaretsiz gruplar için iş yaratma vaadi sunarken, çalışanları kötü ve eşit olmayan çalışma koşullarına mahkum etmektedir. Platform ekonomisinin işçileri, kendi hesabına çalışan ya da bağımsız yükleniciler olarak sınıflandırıldığından dolayı tam zamanlı bir iş ilişkisine dayalı çalışanların sahip oldukları haklardan yoksun bırakılmaktadır. İşletmeler ve müşterilerin, çoğu durumda, sosyal güvenlik primleri, hastalık ve doğum ücreti ve yasal asgari ücretler gibi maliyetleri karşılamadıkları görülmektedir. Dahası, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık veya ayrımcılığa karşı korunma gibi temel ilke ve haklardan mahrum olma riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar (ILO, 2016:39).

İstihdam, farklı çalışma biçimlerinin yasal sınırlarını ve ekonomik güvenlik düzeylerini belirleyen son derece önemli bir kavramdır. İstihdam statüsü; ticari ilişkilerin, girişimcilik ve rekabetin yer aldığı bir ekonomik alan ile emek koruma düzenlemelerinin arasındaki sınırı tayin etmektedir (Tucker ve ark., 2002:1). Geleneksel ya da standart istihdam olarak adlandırılan tam zamanlı istihdam, belirli bir zaman ve mekâna bağlı olarak gerçekleştirilen sürekli bir faaliyete dayanmaktaydı (ILO, 2016:11). 20. yüzyılın bir çok sanayileşen ülkesinde bir norm olarak görülmüş ve iş hukuku, toplu pazarlık ve sosyal güvenlik sistemleri çerçevesinde temellendirilmiştir (Kalleberg, 2000:342). Geleneksel tam zamanlı çalışma, kültürel bir hafızaya sahiptir. Bir işçinin pozisyonu ve kazancı iş süresine bağlı iken, gelecekteki pozisyonları ve ödülleri mevcut performansına bağlıdır. Fakat gig ekonomisi zamansızdır ve bir hafızaya sahip değildir. Gig işçiler, geçmiş deneyimlerine bakılmaksızın görev odaklı işlerde yer almaktadır. Belirli bir maaş veya tazminat vaadi yoktur. Bu nedenle gig çalışanlar, uzun vadeli sözleşmeler ve işçileri işverenlerine bağlayan resmi düzenlemeler ile oluşturulan bir ekonomiye esneklik kazandırmaktadır. İşverenler, onları çalışan olarak şirketin bir parçası haline getirmek yerine, talep koşullarına göre onlarla geçici olarak iş üzerinde anlaşmakta ve hatta ücretleri de ayarlamaktadır. Dolayısıyla istihdamın ve ücretlerin daha esnek hale getirilmesi işverenlerin ekonomik dalgalanma riskini işçilere yüklemektedir

(Friedman, 2014:172). Dijital platformlar ultra esnek bir işgücü piyasası geliştirmektedir. Gig ekonomisinde iş ilişkisi artık bir iş sözleşmesine dayalı olarak kurulmamaktadır. Ücret standartları veya çalışma saatleri, yıllık izin, eğitim, sendikalara erişim veya toplu pazarlıkla ilgili çalışma düzenlemeleri veya standartları mevcut değildir. Bu sanal topluluğa ait olan kişiler, kendi sosyal korumasını (işsizlik, emeklilik maaşı, meslek hastalığı sağlama) ve iş sağlığını yönetme sorumluluğuna sahiptir (Degryse, 2017:35).

YÖNTEM

Dijital emek platformlarında çalışanların sorunlarını tespit etmek ve yaşadıkları zorluklarla kolektif olarak baş etmek amacıyla oluşturdukları yeni örgütlenme modellerini analiz etmek için nitel veri toplama tekniklerinden biri olan görüşme tekniği tercih edilmiştir. Yeni örgütlenme pratiklerini derinlemesine analiz edebilmek için uygulanabilecek en doğru tekniğin görüşme olduğuna karar verilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların görüş ve deneyimlerini ifade etme özgürlüğü veren yarı yapılandırılmış sorularla bire bir görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen nitel veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir (Yin, 2010:7). Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, önceden yapılan literatür taramaları sonucunda elde edilen verilere dayanmaktadır. Görüşmelerde sorular önceden hazırlanmış olsa da araştırmacı, görüşme yapılan kişinin açıklamalarına dayalı yeni sorular da sorarak görüşme sürecini yönetmiştir. Yanıtlayan kişinin soruları detaylı biçimde açıklaması, araştırmacının katılımcıların verdikleri yoğun açıklamalardan yeni fikirler sahip olmasını sağlamıştır. Zaten bu tür röportajların amacı, bir kişinin yaşadığı deneyimden ve bakış açısından yola çıkarak derin bilgi elde etmektir (Johnson ve Rowlands, 2012:100). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği bazı kısıtlamalara da sahiptir. Soruların çoğu açık uçlu olduğundan görüşme yapılan kişilerin cevaplarını çoğu zaman doğru oran veya rakamlarla hesaplamak zordur. Bu nedenle, sorulara verilen yanıtlar çalışmada alıntı olarak gösterilmiştir.

Araştırmada görüşme yapılacak katılımcılar kartopu örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Ana kütlenin belirlenmesinin mümkün olmadığı durumlarda (Fellegi, 2010:115) ve ana kütlenin homojen olmaması durumunda olasılık dışı örnekleme yöntemleri tercih edilmektedir (Brick, 2014:1-2). Araştırmada öncelikle evrene dahil bir gig çalışan ile temas kurulmuştur. Sonra zincirleme olarak her birinin temas halinde olduğu diğer kişilere ulaşılarak örnek kütle çoğaltılmıştır. Daha önceki araştırma süreçlerinde Dünyada Mekân topluluğunun gerçekleştirdiği etkinliklere katılım sağlanarak çeşitli freelance çalışanlarla iletişim kurulmuş ve bir network oluşturulmuştur. Bu araştırmada mevcut network üzerinden 15 kişi ile temas kurulmuştur. 2019 yılı Eylül-Ekim aylarında İstanbul ilinde sekiz freelance çalışan ile görüşmeler yapılmıştır. Yedi freelance çalışan ile ise telefon ve sosyal ağlar üzerinden iletişim kurularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kişilere iki kategoride sorular sorulmuştur.

1. Sendikaya üyelik durumu nedir? Sendikaların faaliyetlerine yönelik görüşler nelerdir? Sendikalardan beklentiler nelerdir?
- 2- Freelancer çalışanlarla bir araya gelen platformlar var mı? Bu tür platformlara yönelten sebepler nelerdir?

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen işlenmemiş veri seti, araştırmanın amacına uygun olarak ayıklanmış, özetlenmiş ve dönüştürme işleminden geçirilmiştir. Veri setinin daha görsel hale gelmesini sağlamak için araştırma sorularından ve araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkılarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Görüşme gerçekleştirilen kişilerin yaş ortalaması 18-35 yaş aralığındadır. En küçük katılımcı 18 yaşında bir üniversite öğrencisidir. Özel bir üniversitede bilişim alanında lisans eğitimini sürdürürken aynı zamanda çeşitli platformlarda web tasarımı temelli işler yapmaktadır. Görüşme yapılan 10 katılımcı lisans eğitim düzeyine sahiptir. Katılımcıların 3'ü yüksek lisans, 2'si ise ön lisans mezunudur ya da bir üniversitede lisans düzeyinde eğitim almaktadır. Katılımcıların 8'i kadın 7'si erkektir. Kadın katılımcıların 3'ü evli, erkek katılımcıların ise 2'si evlidir. Diğerleri bekârdır. Katılımcıların 7'si bilişim, 3'ü medya, 2'si yazarlık ve 3'ü ise sanat alanında çalışmaktadır. Düzenli bir işe sahip olmadıkları için aylık geliriniz nedir sorusuna net yanıtlar alınamamıştır. Yaptıkları işe ve çalıştıkları müşterinin özelliklerine göre elde edilen gelir değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların üçü hariç diğerleri dijital platformlar haricinde farklı işlerde de kısmi zamanlı ya da kendi hesabına çalışmaktadır. Tam zamanlı freelance çalışan 6 katılımcı, sektörde oluşturdukları network dolayısıyla kurumsal bir yerde çalıştıklarından daha yüksek kazanç elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Platform çalışanların kolektif bir güç oluşturma ve zorluklarla birlikte mücadele etme hususunda yapısal ve kurumsal engeller söz konusudur. Görüşme yapılan kişilere öncelikle sendikaya üye misiniz sorusu sorulmuştur. Bu soruya hiç biri evet yanıtı vermemiştir. Sendikaya neden üye olmadıkları sorulduğunda yine benzer yanıtlar alınmıştır. Görüşme yapılan kişilerden bazıları bu soruya şöyle yanıtlar vermiştir:

KG3: "Hiç sendikaya üye olmayı düşünmedim. Zaten sendikaya gitsem bana nerede çalışıyorsun diye soracaklar. Benim bir işyerim olmadığı gibi düzenli bir çalışma programım da yok. Sendikanın bana ne faydası olacak ki?"

KG5: "Ben sendikaların kadrolu çalışanlar için bile çözüm üretemediğini görüyorum. Benim için nasıl çözüm üretsin. Zaten sendikaya üye olma hakkımız yok."

KG7: "Sendikalar bizi temsil etmiyor. Arkadaşım kurumsal bir yerde çalışıyor. Onunla sendikada yöneticilik yapan bir arkadaşın yanına gittik. Ona yaptığım işi anlattığımda güldü. Sendika yöneticilerinin gelişmeleri takip etmesi gerekir. Bana gülen adam bana ne fayda sunar ki?"

KG12: " Bizi sektörde işsiz olarak tanımlıyorlar. Sendikalar nasıl tanımlar bilmiyorum ama biz işsiz değiliz. Bu benim tercih ettiğim bir çalışma şekli ve ülkemizde sendikalar da dahil bizi henüz anlayabilecek olgunluğa erişmiş bir piyasa yok bence".

Gig çalışanlar, işverenlerle iş ilişkilerini, belirli bir işyeri ve düzenli bir çalışma programı olmadan kurmaktadır. Aslında gig çalışma, kapitalizmin daha önce ürettiği esnek çalışma biçimlerinin bir türüdür. Girişimcilik, özerklik, özgürlük, kendi patronu olma gibi aldatmacalarla yeni nesil işgücüne cazip hale getirilen, temelde sermayenin maliyetlerini düşürme amacına hizmet eden bir çalışma biçimidir. Öyle ki bir kurumdan bağımsız olarak SGK kaydı olmadan çalıştıkları için sendikalara üye dahi olamamaktadırlar. Zaten katılımcılardan alınan yanıtlara dayanarak onların sendikal kültüre sahip olmadıklarını da söyleyebiliriz. "Sendika" temelli sorulara verilen yanıtlara ek olarak gösterilen reaksiyonlar, yeni nesil işgücünün geleneksel kurumlara bir bağlılığının ya da güvenlerinin olmadığını yansıtmaktadır. Sendika ile ilgili sorulara benzer ve kısa yanıtlar verildiği için çalışma hayatlarında yaşadıkları zorluklarla nasıl başa çıktıkları ve mücadele yöntemlerinin neler olduğunu öğrenmeye yönelik sorulara geçilmiştir.

Katılımcıların iş bulmak için kullandıkları dijital platformlar çeşitlidir. Aynı anda birden fazla platformda üyelikleri söz konusudur. Her platformun işleyişi ve işlevi farklı olduğu için katılımcıların bu tür platformlarda karşılaştıkları sorunlar da farklılaşmaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların Dijital Platformlardaki Dağılımı

Dijital Platformlar	Katılımcı Sayısı (kişi)
Freelancer. Com	7
Upwork	5
Bionluk	13
Armut.com	10
Amazon M. Turk	9

Katılımcıların çalışma hayatına ilişkin belirttikleri sorunlar yine benzer niteliktedir. Katılımcıların tümü ücretlerin düşük olmasından, platformlarda standart bir ücret uygulamasının olmayışından, ücretin zamanında ödenmemesinden ve bazen ödemelerin başta anlaşılan ücret üzerinden yapılmamasından bahsetmiştir. Ücret konusu platform çalışanlarının en temel sorunlarından biridir. Katılımcıların vurguladığı diğer husus ise yalnızlık duygusuyla baş etme sorunudur. Bir kurumda ofis ortamında çalışmanın hiç kuşkusuz olumsuzlukları vardır. Fakat, sosyalleşme ve bilgiye erişim gibi konularda iş arkadaşlarıyla aynı ortamda çalışmanın çalışanlara katkısı da büyüktür. Ofisler, sosyalleşmenin gerçekleştiği en uygun ortamlardan biridir. Aynı zamanda çalışanlar, işle ilgili yaşadıkları sorunları ofiste diğer çalışanlarla konuşarak daha kolay çözüm yolu bulmaktadır. İhtiyaç duydukları bilgilere erişim de daha kolaydır. Çalışan, iş arkadaşlarının benzer sorunlara nasıl çözüm yolu bulduklarını ofiste onları gözlemleyerek ya da onlara soru sorarak öğrenebilir. Oysaki görüşmelerde, katılımcılar, özellikle evde ya da kafede tek başına çalıştıkları için bütün bu olanaklardan mahrum kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunla ilgili bazı katılımcıların açıklamaları şöyledir:

KG4: “ ...evde pijama ile çalışmak birçok kişiye cazip geliyor. Çünkü ne yaşadığımızı bilmiyorlar. Pijama, eğer evde uyumak için ya da tv karşısında uzanıp cips yemek için giyiliyorsa cazip OK. Fakat pijama ile bilgisayar başında tek başına iş yapıyorsan artık özelliğini kaybediyor. Duvarlarla konuşmaya başlıyorsun. İşle ya da müşteri ile ilgili sorun yaşadığında kiminle konuşacağını bilmiyorsun. Genellikle telefonda konuşuyorum”.

KG9: “ Gün içerisinde evde tek başına çalışmaktan bunalıyorum. Arkadaşım hiç yok diyebilirim. İşle ilgili sorun yaşadığımda bunu düşünüp durmaktan zihnen yorgun hissediyorum. Acaba bu sorunu benim gibi yaşayan var mıdır diye soruyorum”.

KG11: “ Evde çalışmanın en kötü yönü tek başına olmak. Ara verdiğinde tv karşısına geçiyorum ya da internette takılıyorum. Bazen gün boyunca hiç konuşmadığımı fark ediyorum”.

KG13: “Evde çalışmak başlarda hoşuma gitti. Fakat zamanla çok yalnızlaştığımı hissettim. O yüzden laptopu alıp kafeye gitmeye başladım. Belli başlı kafeler freelance çalışanların uğrak yeri oldu. Zaten ondan sonra bu dijital platformlar oluşmaya başladı. Aslında temeli yalnızlık ve sosyalleşme ya da bilgi edinme ihtiyacı bence”.

Katılımcıların olumsuz çalışma koşullarına karşı kolektif bir mücadele verebilmek için, dijital platformlar ya da oluşturdukları topluluklar üzerinden bir araya geldikleri görülmektedir. Genellikle coğrafi olarak dağınık ve izole halde çalışan dijital platform çalışanları arasında özellikle yaygın olan dijital forumlar, çalışanların kazançlarını en üst düzeye çıkarmak ve deneyimlerini paylaşmak için kullanılmaktadır. Bu forumlarda güvenilir ve güvenilmez müşteriler ayırt edilerek gig çalışanlar arasında bir dayanışma ruhu oluşmaktadır. Mikro görevlerden oluşan bir dijital çalışma platformu olan Amazon Mechanical Turk (AMT), çalışanları için bu tür amaçlara hizmet etmesi çok sayıda çevrimiçi forum oluşturmuştur. Aynı zamanda gig çalışanlar ve işverenler için belirli derecelendirme ölçütleri bulunmaktadır. Ücretin ödenmemesi durumunda o kişilerle ilgili olumsuz yorumlar yazılarak ve kişilere düşük puanlar verilerek

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

gig çalışanlar arasında bir bilgi akışı sağlanmaktadır. Bu şekilde suiistimler engellenmektedir. Ofisizler çatısı altında kurulan “baloncuk” freelance çalışanların anlık olarak mesajlaşarak deneyimlerini paylaştıkları ve sorunlarına çözüm üretebildikleri dijital bir ortamdır. Bu tür dijital ortamlar, gig çalışanların örgütlenme girişimlerinde etkili bir iletişim kanalı işlevine sahip olmaktadır. Bu tür dijital forumlar ve ortamlarla ilgili katılımcıların görüşleri şöyledir:

KG7: “...Bu forumlara katılmadan önce dijital platformlarda yaşadığım sorunların sadece benim başıma geldiğinin düşünüyordum. Oysa forumlarda bir çok kişinin benimle aynı sorunlara sahip olduğunu gördüm. Bu beni hem rahatlatı hem cesaretlendirdi. Çünkü yalnız olmadığımı hissettim”.

KG10: “...Forumlar ve freelancerların oluşturdukları etkinliklere katıldığımdan beri kendimi daha iyi hissediyorum. Çünkü yaptığım işin freelance çalışma olduğunun farkında değildim. Evet ben işsiz değilim diyorum artık. Benim gibi çok sayıda kişi var. Bizler bu forumlarda ve etkinliklerde sorunlarımızı paylaşıyoruz. Hatta birbirimize iş sağlıyoruz.”

KG11: “Dünyada Mekan topluluğunun etkinliğine katıldığımda bizim artık sorunlarımızla ilgilenen birileri var diye düşünmeye başladım. Bu beni cesaretlendirdi. Çünkü tam zamanlı çalışan biri bizi anlamıyor. Oya bu tür topluluklarda hepimiz benzer sorunları yaşıyoruz ve sorunlarımıza çare arıyoruz.”

KG13: “..Belirli haklara sahip olmam gerektiğini bu tür forumlara ve etkinliklere katıldıktan sonra fark ettim. Evet ben çalışıyorum ve haklarım var. Özellikle ücret konusunda ciddi sorunlarımız var. Yurt dışında freelance çalışanlar daha örgütlü durumdadır. Onlarla ilgili araştırmalar yapıyoruz ve biz burada ne yapabiliriz diye düşünüyoruz”.

KG15: “..Örgütlü hareket etmek için sadece sendikalara ihtiyacımız yok ki. Yurt dışında freelance çalışanların kendi aralarında oluşturdukları kooperatifler var. Dijital platformlar üzerinden bir araya geliyorlar. Bu sistemi biz de kurmak istiyoruz. Bir arkadaş grubumuz bu konular üzerinde araştırmalar yapıyor”.

Gig çalışanları bir araya getirip topluluklar ya da dijital forumlar oluşturmaya iten şey yalnızlık duygusudur diyebiliriz. Ofis ortamında çalışan biri için ev bir dinlenme mekânıdır. Ailesiyle ya da arkadaşlarıyla hoş vakit geçirebildiği, pijamalarını giyip TV izleyebildiği bir mekândır. Hatta çoğu ofis çalışanı için ev, yalnız kalabildiği kişisel bir alandır. Oysaki freelance çalışanlar için ev ortamı artık bu özelliğinden uzaklaşmaktadır. Evde iş ve özel yaşam iç içedir. Bu durum, freelance çalışanları sosyalleşebilecekleri ya da bilgi sağlayabilecekleri ortamlara yöneltmiştir. Başlarda popüler kahve mekânları freelance çalışanları ağırlarken, zamanla freelance çalışanlar için özel kafe ya da toplanma mekânları oluşmaya başlamıştır. Öyle ki Kadıköy Belediyesi çatısında Moda’da freelance çalışanlar ve diğer ofisizler için IDEA KADIKÖY adında ortak bir çalışma alanı oluşturulmuştur. Burada freelance çalışanlar için ortak çalışma mekânları, ofisler ve sosyalleşme amaçlı açık mekanlar yer almaktadır. Yine benzer kafeler Levent ve Taksim’de de serbest çalışanlara ve öğrencilere çeşitli hizmetler sunmaktadır. Görüşme yapılan kişiler, özellikle, ücret ve yalnızlık ile ilgili sorunlara vurgu yapmıştır. Sosyal güvenlik, sosyal haklar, iş güvenliği, sendikal temsil konularında yaşadıkları zorlukları şimdilik büyük sorun olarak görmediklerini anlıyoruz. Katılımcıların hiç biri prim ödemelerini düzenli olarak gerçekleştiremediklerini belirtmelerine rağmen, bunu özgürlüğün bir bedeli olarak kanıksadıklarını görüyoruz. Katılımcılar bir kurumda sigortalı olarak çalışmadıkları için prim ödemelerini isteğe bağlı olarak kendileri yapmaktadır. Fakat zaten düzensiz ve düşük düzeyde gelirleri olduğu için prim ödemelerini zamanında ödeyememektedirler. Zira, yaptıkları işlerden aldıkları ücretin kira ve fatura ödemelerini ve diğer temel ihtiyaçlarını karşıladığını ifade etmişlerdir. Ellerinde fazladan para kalsa bile onu iş bulamama riskine karşı muhafaza ettiklerini belirtmişlerdir. Bütün bu zorluklara rağmen onları motive eden faktörler bulunmaktadır. Bunlar: Özgür olmak, özerk çalışmak ve kendi kendinin patronu

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

olmaktır. Katılımcıların tümü sorulara yanıtlar verirken defalarca kez bu hususlara vurgu yapmıştır. Öyle ki gig çalışma biçimleri özellikle bu kavramlar üzerinden yeni nesil işgücü için cazip hale getirilmektedir. Bu konuda katılımcıların görüşleri şöyledir:

KG15: “Benim için freelance çalışma bir yaşam biçimidir. Bütün kuralları reddedip kendi kurallarına göre yaşamaktır. Güvencem yok ama yarın ölmeyeceğimi nereden bileceğim. Şimdiden 65 yaşın planlamasını yapmak istemiyorum. Bugünü yaşamak istiyorum”.

KG 6: “Ben aslında yaşamak istediğim hayatı freelance çalışmada buldum. Birinin bana hangi işi nasıl yapacağımı söylemesine tahammül edemiyorum. Ve yanlış olmasına rağmen ısrar ediyorlar. Çok kazanmıyorum. Kiramı bile bazen borçla ödüyorum. Ama mutluyum. Kimsenin kölesi değilim. Dört duvar arasında hayatını tüketenlere acıyorum”.

KG 4: “...Pazartesi sendromu yaşamıyorum. Ne zaman çalışmak istiyorsam o zaman çalışıyorum. Çalışma saatlerimi kendim düzenliyorum”

KG 11: “Donanımlı bir insanım. Niye patronumu daha çok zengin edeyim ki. Kendi potansiyelimi kendim kullanırım. Freelance çalışma bu imkânı sundu bana”.

Bu tür açıklamalar katılımcılar tarafından sıkça yapılmıştır. Katılımcıların hayata farklı bir çerçeveden baktıklarını ve çalışma olgusuna farklı bir anlam yüklediklerini söyleyebiliriz. Çalışma hayatında yaşadıkları sorunlara ilişkin farkındalıkları yeni yeni oluşmaktadır. Freelance çalışmanın motive edici unsurlarını kaybetmeden kendileri için belli konularda güvence arayışı içerisindedirler. Bunları bir araya getiren temel itici güç yalnızlık duygusundan kurtulup sosyalleşme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. “Ofissizler” dayanışma ağı da bu amaçla oluşturulmuş dijital forumlardan biridir. Gig çalışanlar bu tür dijital forumlarda bir araya gelerek hem yaşadıkları sorunları paylaşmakta hem de birbirlerine destek olmaktadır.

Gig ekonomisinin yeni örgütlenme pratikleri endüstri devriminin kötü çalışma koşullarına karşı işçilerin gerçekleştirdikleri kolektif harekettten farklı bir biçimde şekillenmektedir. Dijital platform çalışanlarının oluşturdukları örgütlenme modelleri yine dijital ortamlar üzerinden gerçekleşmekte ve temelinde bilgi sağlama ihtiyacı bulunmaktadır. Gig çalışanlar, bu tür dijital forumlarda ya da toplulukların gerçekleştirdiği etkinliklerde hem kendi kimliklerini konumlandırmaya hem de sosyalleşerek network oluşturmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

SONUÇ

Hızlı teknolojik ilerleme ve kalıcı dijital internet bağlantısı ile birlikte dijital emek platformlarının yükselişi, özellikle çalışma hayatına birçok yeni ve radikal değişiklik getirmektedir. Dijital çalışma platformlarının ve dijital işçilerin ortaya çıkışının temelinde toplumun ve ekonominin dijitalleşmesi yatmaktadır. Dijitalleşmenin ve sonuçlarının, elektriğin icadına benzer bir “devrim” oluşturduğu ve bu nedenle toplumsal, politik ve yasal sorunlar açısından gerçekten keşfedilmemiş bir bölgeye yol açtığı tartışmaya açıktır. Dijitalleşme, geleneksel toplumsal ve ekonomik yapıları giderek daha 'yıkıcı' bir biçimde etkilemektedir. Bu geleneksel yapılardan biri de sendikalardır. Yeni nesil işgücü yükselişini sürdürürken, yaşadıkları sorunlara kolektif çözümler bulmaya yönelik girişimlerde bulunmaya başladıkları da görülmektedir. Esasen gig ekonomisinin ünlü Roma tanrısı Janus'un sahip olduğu gibi iki yüzü bulunmaktadır. Dijital emek platformları, bir yandan çalışanların çeşitli iş fırsatları ile eşleşmesini ve esnek çalışma programlarına sahip olmalarını sağlayarak girişimciliği teşvik etmektedir. Diğer yandan ise işin ağır bir şekilde metalaştırılmasına yol açmaktadır. Yeni iş modellerinin çalışanlar açısından riskleri özgürlük, esneklik, özerk olma, girişimci ruh gibi terimlerle gizlenmektedir. Kendi hesabına çalışma, girişimcilik ile bağdaştırılan net bir yasal tanımlaması yapılamayan bir çalışma

şeklidir. Kolektif pazarlık mevzuatının kapsamına dahil olabilmek için de istihdam statüsü önemli bir ön koşuldur. Gig ekonomisinde bireysel bir çalışma ilişkisi söz konusudur. Freelance çalışma atipik çalışma normlarının doğasına uygun olarak kolektif bilincin ve hareketin uzak olduğu bir alandır. Buna rağmen freelance çalışanların dayanışma temelli yeni örgütlenme modelleri oluşturdukları görülmektedir. Yeni örgütlenme pratikleri dijital forumlar ve topluluklar üzerinden gerçekleşmektedir. Ücret başta olmak üzere yalnızlık duygusuyla baş edip sosyalleşmek amacıyla bir araya gelerek kimliklerini konumlandırmaya ve kolektif bir güç oluşturmaya yönelik çalışmalara başlamışlardır. Bu kapsamda, sendikaların yükselişe geçen bu yeni nesil işgücünün beklentilerini karşılayacak ve bilgi sağlama ya da danışmanlık hizmeti vermeye yönelik girişimlerde bulunmaları gelecekteki misyonları açısından da faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Agrawal, A., Catalini, C. ve Goldfarb, A. (2014). Some Simple Economics Of Crowdfunding. *Innovation Policy and the Economy*, 14(1), 63-97.
- Berg, J. M., Furrer, M., Harmon, E., Rani, U. ve Silberman, M. S. (2018). Digital Labour Platforms and The Future of Work: Towards Decent Work in the Online World. International Labour Office. R https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_645337.pdf
- Bergvall-Kåreborn, B., Howcroft, D. (2014) Amazon Mechanical Turk and the Commodification of Labour. *New Technology, Work and Employment* 29(3): 213–223.
- Brick, J. M. (2014). Explorations in Non-Probability Sampling Using the Web. Proceedings of Statistics Canada Symposium. <http://www.statcan.gc.ca/sites/default/files/media/14252-eng.pdf>
- Broughton, A., Gloster, R., Marvell, R., Green, M., Langley, J. ve Martin, A. (2018). The Experiences of Individuals in the Gig Economy.
- Brown, T. (2009, December 1). The Gig Economy. The Dealybeast. <http://www.thedailybeast.com/the-gig-economy>.
- Burtch, G., Carnahan, S. ve Greenwood, B. N. (2016). Can You Gig It? An Empirical Examination of the Gig-Economy and Entrepreneurial Activity. *Management Science*, 64(12), 5497-5520.
- Corporaal, G. F. ve Lehdonvirta, V. (2017). Platform Sourcing:How Fortune 500 Firms Are Adopting Online Freelancing Platforms. Oxford Internet Institute.
- De Stefano, V. (2015). Crowdsourcing, the Gig-Economy, and the Law. *Comparative Labor Law & Policy Journal*, 37.
- De Stefano, V. (2016). The Rise of the « Just-in-time Workforce »: On-demand Work , Crowdwork and Labour Protection in the « Gig-Economy ». Geneva.
- Degryse, C. (2017). Digitalisation of the Economy and its Impact on Labour Markets (No. Working Paper: 2016.02). Brussel.
- Dosen, I. ve Graham, M. (2018). Labour Rights in the Gig Economy.
- Eurofound. (2015). New Forms of Employment Eurofound New Forms of Employment. European Foundation For The Improvement Of Living And Working Conditions. Dublin.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Eurofound.(2018). Gig Economy. <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/gig-economy>
- EY Global. (2018). How the Gig Economy is Changing the Workforce. https://www.ey.com/en_gl/tax/how-the-gig-economy-is-changing-the-workforce. E.T. 10/10/2019
- Fabo, B., Karanovic, J. ve Dukova, K. (2017). In Search of an Adequate Policy Response to the Platform Economy. *Transfer*, 23(2), 163–175. <http://doi.org/10.1177/1024258916688861>
- Fellegi, I. (2010). Survey Methods and Practices. Statistics Canada. <http://doi.org/12-587-X>
- Felstiner, A (2011) Working the Crowd: Employment And Labor Law In The Crowdsourcing Industry. *Berkeley Journal of Employment & Labor Law* 32: 143–203.
- Friedman, G. C. (2014). Workers Without Employers : Shadow Corporations and the Rise of the Gig Economy. *Review of Keynesian Economics*, 2(2), 171–88. <http://doi.org/10.4337/roke.2014.02.03>
- Fuchs, C. (2018). Digital Labour And Karl Marx. *Krisis* (3rd ed.). New York: Routledge.
- Fudge, J., Tucker, E. ve Vosko, L. (2002). The Legal Concept of Employment: Marginalizing Workers.
- Gandini, A. (2016). Digital Work: Self-branding and Social Capital in the Freelance Knowledge Economy. *Marketing Theory*, 16(1), 123–141. <http://doi.org/10.1177/1470593115607942>
- Garben, S. (2017). Protecting Workers in the Online Platform Economy : An Overview of Regulatory And Policy Developments in the EU. Luxembourg.
- Graham, M., ve Anwar, M. A. (2019). The global Gig Economy: Towards a Planetary Labour Market? *First Monday*, 24(4). <http://doi.org/10.5210/fm.v24i4.9913>
- Graham, M., ve Hjorth, I. (2017). Digital Labour and Development : Impacts of Global Digital Labour Platforms and the Gig Economy on Worker Livelihoods. *Sage Publications*, 23(2), 135–162. <http://doi.org/10.1177/1024258916687250>
- Green, D. D., Walker, C., Alabulththim, A., Smith, D., & Phillips, M. (2018). Fueling the Gig Economy: A Case Study Evaluation of Upwork.com. *Management and Economics Research Journal*, 04(April), 104. <http://doi.org/10.18639/merj.2018.04.523634>
- Handy, C. B. (1995). The Empty Raincoat. Arrow Business.
- Heeks, R. (2017). Digital Economy and Digital Labour Terminology: Making Sense of the “Gig Economy”, “Online Labour”, “Crowd Work”, “Microwork”, “Platform Labour”, Etc. Paper No. 70 Digital. <http://www.gdi.manchester.ac.uk/research/publications/di/>
- Horowitz, Sara (2011), “The Freelance Surge is the Industrial Revolution of Our Time, <https://www.theatlantic.com/business/archive/2011/09/the-freelance-surge-is-the-industrial-revolution-of-our-time/244229/> E.T. 08/09/2019
- ILO. (2016). Non-Standard Employment Around The World:Understanding Challenges, Shaping Prospects. Geneva.
- ILO.(2018). Job Quality in the Platform Economy. https://www.ilo.org/global/topics/future-of-work/publications/issue-briefs/WCMS_618167/lang--en/index.htm

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Johnson, J. M. ve Rowlands, T. (2012). The Interpersonal Dynamics of in-Depth Interviewing. In J. F. Gubrium, J. A. Holstein, K. D. McKinney, & A. B. Marvasti (Eds.), *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft* (99–114). SAGE Publications, Inc. <http://doi.org/10.4135/9781452218403.n7>
- Kalleberg, A. L. (2000). Nonstandard Employment Relations: Part-Time, Temporary and Contract Work. *Annual Review of Sociology*, 26, 341–365. R
- Kittur, A., Nickerson, J. V, Bernstein, M. S., Gerber, E. M., Shaw, A., Zimmerman, J. ve Horton, J. J. (2013). The Future of Crowd Work. *Proceedings of the 2013 Conference on Computer Supported Cooperative Work*. ACM, 130–1318.
- Lewchuk, W. (2017). Precarious Jobs: Where are They, And How Do They Affect Well-Being? *Economic and Labour Relations Review*, 28(3), 402–419. <http://doi.org/10.1177/1035304617722943>
- McRobbie, A. (2002). Cultural Economy : Cultlura Analysis And Commercial Life. P. Du Gay & M. Pryke (Eds.), *Cultural Economy : Cultural Analysis and Commercial Life* (97–114). London: SAGE. Retrieved from <http://research.gold.ac.uk/14560/>
- Moore, A. (2018). Gig ? Sharing ? The Changing Workplace And The New Self-Employed Economy. <https://reason.org/wp-content/uploads/2018/05/sharing-gig-self-employed-economy-workplace.pdf>
- Muntaner, C. (2018). Digital Platforms, Gig Economy, Precarious Employment, and the Invisible Hand of Social Class. *International Journal of Health Services*, 48(4), 597–600. <http://doi.org/10.1177/0020731418801413>
- Peck, J.; Theodore, N. 2012. "Politicizing Contingent Work: Countering Neoliberal Labor Market Regulation...from the bottom up?", *South Atlantic Quarterly* 111 (4): 741–61
- PwC. (2019). Gig economy Employment status.
- Schmidt, F. A. (2017). Digital Labour Markets in the Platform Economy. Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work. Freidrich Ebert Stiftung.
- Stewart, A. ve Stanford, J. (2017). Regulating Work in the Gig Economy: What are The Options? *Economic and Labour Relations Review* (2–19). <http://doi.org/10.1177/1035304617722461>
- Taeihagh, A. (2017). Crowdsourcing, Sharing Economies and Development. *Journal of Developing Societies*, 33(2), 191–222. <http://doi.org/10.1177/0169796X17710072>
- Tawny, P. (2017). The Gig Economy of the 18th Century., from <http://www.bbc.com/capital/story/20170721-the-gig-economy-of-the-18th-century>. E.T. 11.10.2019
- Todolı ´-Signes, A. (2017). The " Gig Economy ": Employee , Self-employed or the Need for a Special Employment Regulation ? *Sage Publications*, 23(2), 193–205. <http://doi.org/10.1177/1024258917701381>
- Valenduc G. and Vendramin P. (2016) Work in the Digital Economy: Sorting the Old from the New. European Trade Union Institute Working Paper 2016.03. <https://www.etui.org/Publications2/Working-Papers/Work-in-the-digital-economy-sorting-the-old-from-the-new>. E.T. 15.09.2019

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

- Waas, B., Liebman, W. B., Lyubarsky, A. ve Kezuka, K. (2017). *Crowdwork – A Comparative Law Perspective*. Stuttgart: Bund-Verlag. http://www.hugo-sinzheimer-institut.de/fileadmin/user_data_hsi/Veroeffentlichungen/HSI_Schriftenreihe/Waas_Liebman_Lyubarsky_Kezuka_Crowdwork.pdf
- Wood, A. J., Graham, M., Lehdonvirta, V. ve Hjorth, I. (2018). Good Gig, Bad Big: Autonomy and Algorithmic Control in the Global Gig Economy. *Work, Employment and Society*. <http://doi.org/10.1177/0950017018785616>
- Wood, A. J., Graham, M., Lehdonvirta, V. ve Hjorth, I. (2019). Good Gig, Bad Gig: Autonomy and Algorithmic Control in the Global Gig Economy. *Work, Employment and Society*, 33(1), 56–75. <http://doi.org/10.1177/0950017018785616>
- World Bank. (2015). Global Opportunity in Online Outsourcing. <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/06/24702763/global-opportunity-online-outsourcing>
- Wright, C. F., Wailes, N., Bamber, G. J. ve Lansbury, R. D. (2017). Beyond National Systems, Towards a “Gig Economy”? A Research Agenda for International and Comparative Employment Relations. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 29(4). <http://doi.org/10.1007/s10672-017-9308-2>
- Yin, R. K. (2010). *Qualitative Research From Start To Finish*. Newyork: Guilford Press.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)
November 1-3, 2019 / Bandırma - TURKEY

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ
(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Ağ Toplumu'nda Sivil Toplum Kuruluşları

Öğr. Gör. Dr. Selahattin ÖZBERK¹

ÖZET

Çalışmanın amacı, endüstriyel ilişkilerde meydana gelen değişimlerin toplumsal yapıda ve ilişkilerde meydana getirdiği değişimleri analiz etmektir. Bu bağlamda çalışmada endüstriyel ilişkilerin; üretim teknolojisinin, üretim faktörlerinin ve üretim araçlarının toplumsal yapıyı ve ilişkileri dönüştürme kapasitesi sivil toplum kuruluşları nezdinde incelenmiştir. Çalışmada tarihsel karşılaştırma ve yapılandırılmamış gözlem yöntemleri kullanılmıştır.

Sanayi Devrimi, üretim sürecine makinenin dâhil olmasıyla başlayan durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. On sekizinci yüzyılda buharlı makinenin icat edilmesi ve üretim sürecinde kullanılması ile başlayan süreç önemli ve kritik aşamalardan geçerek ve dönüşerek bugünkü seviyesine gelebildi. Bu anlamda sanayi devrimi üç aşamalı bir evrimsel süreç geçirdi. Birinci Sanayi Devrimi (Endüstri 1.0), başta İngiltere ve diğer bazı Avrupa ülkelerinde buhar makinelerinin önce tekstil dokuma tezgâhlarında sonra ise üretimin bütün aşamalarında kullanılmasıyla ortaya çıktı. İkinci Sanayi Devrimi (Endüstri 2.0), elektrik gücünün on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren mezbahanelerde, ardından otomobil sanayinde ve sistemin diğer alanlarında kullanılması süreciydi. Uzmanlaşma ve seri üretimin artması Batı'da sermaye birikimine yol açtı. Sermayenin birikmesi ve yayılması kapitalizmin gerçek görünümü olan sanayi kapitalizmini ortaya çıkardı. Ama asıl sıçrama ve dönüşüm Üçüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 3.0) ile birlikte otomasyon ve dijital devrimin etkilerini göstermeye başladığı 1970'lerden sonra oldu. Sanayi devriminin geldiği son aşama Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılmaktadır. Endüstri 4.0 olarak adlandırılan bu yeni aşamanın temel kavramı *yapay zekâ*'dır.

Bilim ve teknolojideki değişimin üretim biçiminde ve ilişkilerinde meydana getirdiği değişikliklerin biçimlendirdiği toplumsal yapı Sanayi Toplumu olarak adlandırılmaktadır. Sivil toplum ve onun örgütlü biçimi olan Sivil Toplum Kuruluşları esas olarak bu süreçte ortaya çıkmış ve üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişime paralel olarak değişip gelişmiştir. Sivil toplum, en geniş anlamıyla bireylerin ve grupların devletten kaynaklanmayan ve devletçe yönetilmeyen her türlü gönüllü toplumsal faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Demokratikleşme ve sivil toplum, birbirini besleyen ve birbirinden beslenen alanlardır. Demokratikleşmenin temel göstergelerinden biri ise katılımdır. Vatandaşların yaşam süreleri içinde birlikte yaşadıkları insanlarla beraber, karar alma süreçlerine katılması bir toplumun demokratikleşmesindeki temel göstergelerden biridir. Sivil toplum alanında mal ve hizmetlerin dolaşım biçimleri, piyasanın dışında ve devletin yeniden dağıtımından bağımsız; bir başka deyişle tamamıyla gönüllü ve kendiliğindedir. Süreci tanımlayan temel kavramlardan biri de küreselleşmedir ve aslında sürecin kendisi olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme olgusu, Sivil Toplum Kuruluşlarının ve çözmeye odaklandıkları sorunların da küresel boyut kazanmasına yol açmaktadır. Bu da uzmanlaşmayı ve profesyonelleşmeyi zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: sanayi devrimi, sivil toplum kuruluşları, demokratikleşme, katılım, gönüllülük, küreselleşme

Jel Kodu: Z10

---

¹ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, sel_ozberk@hotmail.com

The Non-Governmental Organisations in The Networks Society

Öğr. Gör. Dr. Selahattin ÖZBERK²

ABSTRACT

The aim of the study is to analyze the changes in the social structure and relations of the changes in industrial relations. In this context, industrial relations; The capacity of production technology, factors of production and the means of production to transform social structure and relations were examined by non-governmental organizations. Historical comparison and unstructured observation methods were used in the study.

The Industrial Revolution is used to express the situation that began with the inclusion of machinery in the production process. The process, which started with the invention and use of the steam engine in the eighteenth century, was able to reach its present level by passing through important and critical phases and transforming it. In this sense, the industrial revolution underwent a three-stage evolutionary process. The First Industrial Revolution (Industry 1.0) emerged with the use of steam machines in textile looms and then in all stages of production, primarily in the UK and some other European countries. The Second Industrial Revolution (Industry 2.0) was the process of using electric power in slaughterhouses, then in the automobile industry and other areas of the system from the last quarter of the nineteenth century. The increase in specialization and mass production led to capital accumulation in the West. The accumulation and expansion of capital revealed industrial capitalism, the real appearance of capitalism. But the real leap and transformation happened after the 1970s, when the Third Industrial Revolution (Industry 3.0) began to show the effects of automation and digital revolution. The last stage of the industrial revolution is called the Fourth Industrial Revolution. The basic concept of this new phase, called Industry 4.0, is artificial intelligence.

The social structure shaped by the changes brought about by changes in production and relations of science and technology is called as Industrial Society. Civil society and its organized form, Non-Governmental Organizations, have emerged mainly in this process and have changed and developed in parallel with the change in the mode of production and relations. Civil society can be defined in the broadest sense as any kind of voluntary social activities of individuals and groups that do not originate from the state and are not governed by the state. Democratization and civil society are areas that nourish and nourish each other. One of the main indicators of democratization is participation. Participation of citizens in decision-making processes together with the people they live with during their lifetime is one of the main indicators of democratization of a society. The forms of circulation of goods and services in the field of civil society are outside the market and independent of the redistribution of the state; in other words, it is completely voluntary and spontaneous. One of the basic concepts defining the process is globalization and in fact it is defined as the process itself. The phenomenon of globalization leads to the global dimension of the non-governmental organizations and the problems they focus on solving. This necessitates specialization and professionalization.

Keywords: industrial revolution, non-governmental organizations, democratization, participation, volunteering, globalization

Jel Code: Z10

---

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, sel_ozberk@hotmail.com

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

1. SANAYİ DEVRİMİ; TARIM TOPLUMUNDAN SANAYİ TOPLUMA GEÇİŞ

Sanayi Devrimi terimi ilk olarak, Fransız elçisi Louis-Guillaume Otto'nun Fransa'nın sanayileşmek için yarışa girdiğini açıkladığı 6 Temmuz 1799 tarihli mektubunda yer almıştır. Kavram bu tarihten itibaren sık olmasa da kullanılmıştır (Ashton, 1948; 10). Friedrich Engels 1844'te İngiltere'deki İşçi Sınıfının Durumu'nda, "aynı zamanda sivil toplumun tamamını değiştiren bir devrim, bir sanayi devrimi," ifadesini kullanmasına rağmen kitabı 1800'lerin sonlarına kadar İngilizceye çevrilmemiş ve ifadesi o zamana kadar günlük dile girmemiştir. Terimin popülerleşmesine sağlayan, 1881'de terimin ayrıntılı bir açıklamasını yapan Arnold Toynbee olmuştur (Aron, 2006; 178).

Sıklıkla devrim kavramıyla ifade edilmesine rağmen *sanayi devrimi* akşamdan sabaha gerçekleşmiş bir devrim değildir. Uzun yılları alan süreç farklı aşamalardan oluştuğu gibi aşamalar da yılların birikimini ve değişimini ifade etmektedir. John Clapham ve Nicholas Crafts gibi bazı tarihçiler, ekonomik ve sosyal değişimlerin kademeli olarak gerçekleştiğini ve devrim teriminin yanlış bir isim olduğunu ileri sürmüştür (Allen, 2007; 17).

1.1. Birinci Sanayi Devrimi ; Sınıflı Toplum ve Proleteryanın Doğuşu

Daha sonra Birinci Sanayi Devrimi (Endüstri 1.0) olarak adlandırılan Sanayi Devrimi, önce İngiltere arkasından Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yeni üretim süreçlerine geçişi ifade etmektedir ve yaklaşık olarak 1760 - 1840 arasında kapsamaktadır. Bu geçiş, üretimde insan ve hayvan gücünün yerine makinelerin kullanılması, yeni kimyasalların ve çeliğin üretilmesi, buhar ve su gücünün artan kullanımı, takım tezgahlarının gelişimi ve makineleştirilmiş fabrika sisteminin yükselişini içermektedir. Sanayi Devrimi'nin kesin başlangıcı ve sonu, tarihçiler arasında ekonomik ve sosyal değişimlerin hızı gibi hala tartışılmaktadır. Eric Hobsbawm, Endüstri Devrimi'nin 1780'lerde Britanya'da başladığını ve 1830'lara veya 1840'lara kadar tam olarak hissedilmediğini, T.S. Ashton ise 1760-1830 arasında kabaca gerçekleştiğini belirtmektedir (Ashton, 1948; 43)

Sanayi Devrimine yol açan sebeplerden birisi de uluslararası ticaretin gelişmesidir. Gerçekten de Sanayi Devrimi Büyük Britanya'da başlamıştır ve teknolojik yeniliklerin çoğu İngiliz kökenlidir (Brich, 2006; 87). 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde İngiltere, Doğu Hindistan Şirketi'nin faaliyetleri aracılığıyla Kuzey Amerika ve Karayipler'deki sömürgelerle ve Hint alt kıtası üzerinde, özellikle Bengal Subah'ta siyasi etkiye sahip küresel bir ticaret imparatorluğunu kontrol eden dünyanın önde gelen ticaret ülkesiydi.

Tıp alanında meydana gelen gelişmeler sanayi devriminin başka bir boyutunu ortaya koymuştur. Bazı salgın hastalıklara karşı etkili tedavi yöntemlerinin bulunması ölüm oranlarının hızla düşmesine bu da nüfus artışı oranında görülmemiş bir artışa yol açmıştır.

Tekstil, Sanayi Devrimi'nin istihdam, üretim değeri ve yatırılan sermaye açısından baskın endüstrisidir. Tekstil endüstrisi aynı zamanda modern üretim yöntemlerini kullanan ilk alan olmuştur.

Sanayi Devrimi ve kapitalist ekonomik sistemin ortaya çıkmasından önce kişi başına GSYİH büyük ölçüde istikrarlıyken, Sanayi Devrimi kapitalist ekonomilerde toplam ve kişi başına milli gelirin hızlı büyüme dönemini başlatmıştır. İktisat tarihçileri, Sanayi Devrimi'nin başlangıcının, hayvanların evcilleştirilmesinden ve tarımın başlamasından bu yana, insanlık tarihindeki en önemli olay olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar. Tarımda modernleşme yani tarımdan sanayiye yapısal değişim, Sanayi Devrimi ile yaygın bir şekilde ilişkilendirilse de, Birleşik Krallık'ta, neredeyse 1760 yılına kadar tamamlanmıştır. Bu açıdan tarımda makineleşme Sanayi devriminin sonuçlarından biri ya da onunla paralel yürüyen bir gelişme olmaktan çok birçok yönden Sanayi Devrimi'ne yol açan sebepler arasında sayılmaktadır. Tarımda modernleşme bir

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

tarafından artan verimle birlikte Sanayi Devrimi için gerekli olan sermaye birikimine katkı yaparken diğer taraftan büyük fabrikalar için gerekli olan emeğin kırsal kesimde işsiz kalarak kentlere yığılmasına yol açmıştır.

1.1.1. Önemli teknolojik gelişmeler

Sanayi Devrimi'nin başlaması, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı teknolojik yenilikle doğrudan ilişkilidir. Tekstil teknolojisindeki gelişmeler bunların en önemlileri arasındadır. Buhar veya su ile çalışan mekanize pamuk iplikçiliği, bir işçinin verimini yaklaşık beş yüz kat artırmıştır. Benzer şekilde buhar gücüyle çalışan tezgahlar, bir işçinin verimini kırk katın üzerinde artırmıştır. Aynı biçimde yün ve keten iplikçiliği ve dokunmasında da verimlilikte büyük artışlar olmuştur.

Buhar motorunun icadı ve buhar gücünün kullanılması yakıt maliyetinin onda bire kadar düşmesine yol açmıştır. Sabit buhar motorlarının döner harekete adapte edilmesi, buhar motorlarını endüstriyel kullanım için uygun hale getirmiştir. Yüksek basınçlı motor yüksek bir güce sahipti ve buhar motorlarının gemilerde ve trenlerde ve dolayısıyla da demir yolu ve deniz taşımacılığında kullanılmasını mümkün kıldı.

Sanayi devrimi sürecinin en önemli gelişmelerden birisi demirin yüksek ısıda ısıtılarak dayanıklı çeliklerin elde edilmesidir. Isıtma için kok kömürünün kullanılması bu süreci hızlandırmıştır. Kok kömürünün kullanılması pik ve dövme demir üretiminin yakıt maliyetini büyük ölçüde düşürmüştür. Kok kullanımı, daha büyük ve yüksek ısılı fırınlara izin vererek, ölçek ekonomisinden yararlanılmasına imkan sağlamıştır. Buhar motoru 1750'lerin ortalarında su pompalamak ve patlama havasını güçlendirmek için kullanılmaya başlanmış ve demir üretiminde büyük bir artış sağlamıştır. Dökme demir üfleme silindiri ilk kez 1760'da kullanılmıştır. Daha sonra yüksek fırın sıcaklıklarına izin veren çift etkili yapılar geliştirilmiştir. Sıcak hava akımı (1828), sonraki on yılda demir üretiminde yakıt verimliliğini önemli ölçüde arttırmıştır.

Sanayi devriminin bir diğer önemli buluşu takım tezgahlarının icat edilmesidir. İlk takım tezgahları arasında vidalı kesme torna tezgahı, silindir delme makinesi ve freze tezgahı vardı. Takım tezgahları üretiminde etkili tekniklerin geliştirilmesi birkaç on yıl sürmesine rağmen hassas metal parçaların ekonomik üretimini mümkün kılmıştır.

İngiliz Tarım Devrimi, Sanayi Devrimi'nin sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir, çünkü tarımdaki makineleşme, tarım işçilerini ekonominin diğer sektörlerinde çalışmaya yöneltmiştir (Brown, 1991; 32-33). Tarımı etkileyen endüstriyel teknolojiler arasında ekim makinası, demir parçaları içeren Hollanda sabanı ve harman makinesi bulunmaktadır. 1784'de İskoç mühendis Andrew Meikle tarafından icat edilen harman makinesi harmanda kullanılan tarım işçiliğinin dörtte üç oranında düşmesine yol açtı. Yayılması birkaç on yıl aldı ve açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan tarım işçilerinin Salıncak İsyanları olarak bilinen 1830 tarımsal isyanına yol açtı. Bunun yanında, Endüstri Devrimi sırasında geliştirilen tezgahlar ve metal işleme teknikleri, 19. yüzyılın sonlarında, orak makinası, bağlayıcı ve biçerdöverler gibi tarım ekipmanları için gelişmiş üretim teknikleriyle sonuçlandı.

Sanayi Devrimi taşımacılık alanında da önemli gelişmelere sahne oldu. Sürecin başlangıcında, iç taşımacılık, ağır malları deniz yoluyla taşımak için kullanılan kıyı gemileriyle gezilebilir nehirler ve karayolları yoluyla yapılmaktaydı. Vagonlar, kömürün nehirlere taşınması amacıyla daha çok kullanıldı, ancak henüz geniş çaplı bir kullanıma sahip değildi. Karadaki tüm hareket gücü hayvanlardan, denizdeki hareket gücününün büyük kısmı yelkenlerden sağlanıyordu. Atlar tarafından çekilen trenler ilk olarak 19. yüzyılın başlarında, buharlı lokomotifler ise aynı yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlandı. Yelkenli teknolojilerinin iyileştirilmesi sayesinde, 1750-1830 arasında ortalama yelken hızı % 50 arttı. Sanayi Devrimi, İngiltere'nin ulaşım altyapısını, en gelişmiş kara yolu, kanal ve su yolu ağı ve demiryolu ağı ile geliştirdi. Hammaddeler ve nihai ürünler öncekinden daha hızlı ve ucuz bir şekilde taşınabilir hale geldi. Ulaşımındaki gelişme aynı zamanda

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

yeni fikirlerin hızla yayılmasını sağladı. İngiltere'nin su kanalı ağı, ayakta kalan değirmenlerle birlikte, İngiltere'de görülen ilk Endüstri Devrimi'nin en kalıcı özelliklerinden biridir.

Demiryolları, 1800'den sonra rayların yapılması ve yüksek basınçlı buhar motorunun geliştirilmesiyle yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Madencilik alanında kömür taşımak için vagonlar 17. yüzyılda kullanılmaya başladı ve daha fazla kömür nakli için kanal veya nehir sistemleriyle bağlantılılandırıldı. 1800 yılında Boulton ve Watt patentinin sona ermesinden sonra yüksek basınçlı buhar motorlarının kullanılmasını takiben buharlı lokomotifler kullanılmaya başlandı. Demiryollarının hızlı bir şekilde yaygınlaşması, Robert Stephenson'un başarılı lokomotif tasarımı ve 1828 Hot Blast'ın gelişimi, demir üretiminin yakıt maliyetini önemli ölçüde azaltan ve yüksek fırın kapasitesini artıran 1829 Rainhill Trials'ı takip etti (Tylecote, 1992; 123-125)

1.1.2. Fabrika Sistemi ve İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı

Sanayi Devrimi'nden önce, işgücünün çoğu tarımda, toprak sahibi veya kiracı olarak serbest meslek sahibi çiftçiler ya da topraksız tarım işçileri olarak çalışıyordu. Dünyanın çeşitli bölgelerinde aileler daha çok kendi ihtiyaçları için iplik üretiyor, kumaş dokuyor ve giysi dikiyorlardı. Zaman içinde aileler pazarlamak için de eğirme, dokuma yapmaya başladılar. Sanayi Devrimi'nin başlangıcında Hindistan, Çin, Irak ve başka bazı bölgeler dünyanın pamuklu bezlerinin çoğunu üretirken, Avrupalılar yün ve keten ürünleri üretiyorlardı (Ponting, 2011; 603-611).

16. yüzyılda İngiltere'de çiftçilerin ve kasaba halkının evlerinde pazar için mal ürettiği, genellikle kır evi endüstrisi olarak tanımlanan dışa açılma sistemi uygulanıyordu. Sistem eğirmeyi, dokumayı ve üretmeyi içeriyordu. Ticari sermayedarlar genellikle hammadde sağlıyorlar, parça başına işçilere ödeme yapıyorlar ve malların satıyorlardı. Sanayi Devrimi sırasında tekstil fabrikasında çalışan işçilerin çoğunluğu evli olmayan kadınlar ve çoğu yetim olmak üzere çocuklardı. Genellikle sadece pazar günleri kapalıyken günde 12 ila 14 saat çalıştırılıyorlardı. Tarım işlerinin durgun dönemlerinde kadınların mevsimsel olarak fabrika işlerine gitmeleri yaygındı. Yeterli eksikliği, uzun saatler ve düşük ücret, işçi alımını ve bakımını zorlaştırdı. Yerinden edilmiş çiftçiler ve tarım işçileri gibi satmak için emeğinden başka hiçbir şeyi olmayan pek çok işçi, zorunluluktan fabrika işçileri haline geldi. Karl Marx, teknolojinin verimlilik artışına yol açtığını kabul etmesine rağmen "proloterya" olarak adlandırdığı emeğini satarak çalışan kesimin sosyo-ekonomik şartlarındaki değişimin çiftçilere ve ev sahiplerine kıyasla olumsuz olduğunu ileri sürmesine rağmen bazı iktisatçılar, Endüstri Devrimi'nin, tarihte ilk kez, sıradan insan kitlelerinin yaşam standartlarının sürekli arttırdığını iddia etmektedir (Ponting, 2011; 618).

Yine de Sanayi Devrimi sırasında, çocukların yaşam beklentisi çarpıcı biçimde artmıştır. Londra'da doğan ve beş yaşından önce ölen çocukların yüzdesi, 1730-1749'da % 74.5'ten 1810-1829'da % 31.8'e düşmüştür (Brown, 1991, 135).

Açlık ve yetersiz beslenme 19. yüzyılın sonlarına kadar İngiltere ve Fransa da dahil olmak üzere dünya nüfusunun çoğunluğunun gerçeğiydi. 1750 yılına kadar, büyük ölçüde yetersiz beslenmeden dolayı, Fransa'da ortalama yaşam beklentisi yaklaşık 35 yıl ve İngiltere'de yaklaşık 40 yıldır. Amerika Birleşik Devletleri nüfusu yeterli beslendiği için ortalama yaşam beklentisi 19. yüzyılın ortalarında birkaç yıl azalsa da, 45-50 yıldır (Brown, 1991, 143).

19. yüzyılda şehirlerde nüfusun çok hızlı artması, yeni sanayi ve imalat şehirlerinin yanı sıra Edinburgh ve Londra gibi hizmet merkezlerini de kapsıyordu. İnsanlar o kadar hızlı bir şekilde göç etti ki, herkesin konut ihtiyacını karşılayacak yeterli sermaye yoktu. Bunun bir sonucu olarak düşük gelirli yeni gelenler giderek artan kalabalık mahalleler oluşturdular. Temiz su, temizlik ve hızsızlık tesisleri yetersizdi; ölüm oranı, özellikle bebek ölümleri ve genç erişkinlerde tüberküloz oranı yüksekti. Kirli su ve tifo kaynaklı kolera yaygındı. Yine de kırsal kesimlerin aksine, 1840'larda İrlanda'daki gibi açlıklar meydana gelmedi.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

19. yüzyılın başından itibaren sağlıksız koşulları çok açık şekilde eleştiren bir literatür gelişti. Sosyalist hareketin kurucularından Friedrich Engels'ın 1844'te yayınladığı 'İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu', bunların en ünlülerinden biriydi. Engels, insanların barakalar içinde yaşadığı Manchester ve diğer değirmen kasabalarının arka sokaklarının bölümlerini anlattı. Sıhhi tesisatın olmadığı, nüfus yoğunluğu çok yüksek olduğu bu gecekondu kasabalarında insanlar sağlıksız şartlar altında yaşıyordu. Ne var ki herkes böyle kötü koşullarda yaşamıyordu. Sanayi Devrimi ayrıca, daha iyi koşullarda yaşayan orta sınıf bir iş adamları, katipler, ustabaşı ve mühendisler yarattı. Engels 1892 yılında yazdığı yazılarda, 1844'te yazdığı koşulların çoğunun büyük ölçüde iyileştirildiğini belirtmektedir. Bazı sanayiciler kendileri işçilerinin fabrika ve yaşam koşullarını iyileştirmeye çalıştılar. Bu tür ilk reformlardan biri, New Lanark fabrikalarındaki işçilerin koşullarını iyileştirme konusundaki öncü çabalarıyla bilinen ve genellikle erken sosyalist hareketin kilit düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Robert Owen'dı. Ayrıca Britanya'da 1842 ve 1844'te kabul edilen kanunlar maden çalışma koşullarını iyileştirmiştir (Hopkins, 2000; 153).

Sanayi Devrimi'nin sosyal hayatta meydana getirdiği en önemli değişimlerden birisi de okuryazar nüfusun artması ve kitlesel yayıncılığın gelişmesidir. Matbaanın icadı ve buhar gücünün endüstriyel baskı işlemlerine uygulanması, artan okuryazarlığa ve kitlesel siyasi katılım taleplerine katkıda bulunan büyük bir gazete ve popüler kitap yayıncılığını destekledi.

Sanayi Devrimi'nin ve kitlesel üretimin önemli sosyal sonuçlarından birisi de sanayi ürünlerine erişim imkanının yaygınlaşmasıdır. Tüketiciler, çelik pişirme kaplarının, giysilerin, ev eşyalarının ucuzlamasından ve takip eden yıllarda pişirme ve ısıtma amaçlı sobalardan yararlandılar. Kahve, çay, şeker, tütün ve çikolata Avrupa'da çoğu insan için ekonomik hale geldi. Saatler popüler tüketici ürünleri halini aldılar.

Büyüyen bir tüketici kültürü, insanların eğlence için daha fazla para harcamaya başladığını da gösterdi. Artan okuryazarlık oranları, sanayileşme ve demiryolunun icadı, gazete, dergi ve kitapların pazarlanmasını ve satışını kolaylaştırdı ve yaygınlaştırdı. Örneğin erkeklere yönelik dergilerin haftalık satış miktarı bir milyonu geçti.

1861'de, Galli girişimci Pryce Pryce-Jones, ilk posta siparişi işini kurdu; bu, perakendenin doğasını değiştirecek bir fikirdi. Welsh pazenini satarak posta siparişi katalogları hazırladı, müşterileri ilk kez postayla sipariş verebildiler. Bunun ardından 1840'ta Üniforma Penny Post ve bunun için bir kuruş ücretin alındığı posta pulu (Penny Black) icat edildi. Malların taşıma ve teslimatı İngiltere genelinde yeni oluşturulan demiryolu sistemi aracılığıyla yapıldı. Demiryolu ağı yurt dışına yayıldıkça, malların taşıma ve teslimat işleri de yurt dışına yayıldı.

Sanayi Devrimi, tarihte hem nüfusun hem de kişi başına gelirin eşzamanlı bir artış gösterdiği ilk dönemdi. 1700'den 1740'a kadar altı milyonda sabit kalan İngiltere ve Galler'in nüfusu 1740'tan sonra çarpıcı bir şekilde arttı. İngiltere'nin nüfusu 1801'de 1850'ye kadar yaklaşık iki kat artarak 16 milyonun üstüne yine 1850'den ve 1901'e tekrar iki kat artarak 30 milyonun üstüne çıktı. Benzer şekilde Avrupa'nın nüfusu 1700'den 1900'e kadar 100 milyondan 400 milyona çıktı.

Sanayi devriminin yol açtığı en önemli sonuçlardan birisi kentleşmedir. Modern endüstrinin 18. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmesi, kentleşmeye ve yeni büyük şehirlerin kuruluşuna neden oldu; ilk önce Avrupa'da ve sonra diğer bölgelerde, iş bulma ve daha iyi şartlarda yaşama arayışıyla kırsal bölgelerden kentsel alanlara yönelik göçe yol açtı. Öyleki 19. yüzyılın başında dünya nüfusunun yalnızca % 3'ü şehirlerde yaşıyorken iki yüzyıl içinde bu oran % 50'yi geçti. *Cottonopolis* olarak adlandırılan Manchester'ın nüfusu 1771-1831 arasında altı kat arttı. Manchester'ın nüfusu 1717'de 10.000 civarındayken 1911'de 2.3 milyona yükseldi. Bradford, 1811-1851 arasında her on yılda bir % 50 büyüdü ve 1851 yılında Bradford nüfusunun yalnızca % 50'si orada doğanlardan oluşuyordu (Chambliss, 1973; 97).

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Sanayi Devrimi'nin yol açtığı göç sadece ulusal boyutta kalmadı, uluslararası hatta kıtalar arası bir boyuta taşındı. 1815 ve 1939 arasında, Avrupa nüfusunun yüzde 20'si, yoksulluk, hızla büyüyen bir nüfus ve tarım işçilerinin, küçük çiftçilerin ve küçük esnafın işsiz kalmasından kaynaklı olarak evlerinden ayrıldılar. Yurtdışı kaynaklı emek talebi, uygun tarım arazisi ve ucuz ulaşım sayesinde yurtdışına akin ettiler. Yine de çoğu, yeni yerlerinde rahat bir yaşam bulamadı ve 7 milyon göçmen yeniden Avrupa'ya döndü. Bu kitlesel göçün büyük demografik etkileri oldu: 1800'de dünya nüfusunun yüzde birinden azı denizaşırı Avrupalılar ve onların soyundan oluşurken; 1930'a kadar bu oran yüzde 11'e ulaştı (Chambliss, 1973; 103).

1.1.2.1. Sanayi Devrimi'nin Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Sivil Çözüm Arayışları: Emeğin Sömürüsü ve Sendikalar

Sanayi devrimi toplumsal yapı üzerindeki en önemli etkisini Marx'ın *burjuvazi* olarak adlandırdığı yeni kentli-zengin sınıfın ortaya çıkması üzerinde gösterdi. Vasıfsız insanlar burjuvaziye ait yeni fabrikalarda istihdam için artan fırsatlar buldular, ancak bunlar genellikle makinelerin ayarladığı hızın hakim olduğu uzun çalışma saatleri ile sıkı çalışma koşulları altındaydı. Günlük çalışma saati 12 saattir ve yalnızca Pazar günü tatildi. Sanayi Devrimi'nin öncü sektörü olan tekstil endüstrisinde çalışanların çoğu çocuk ve kadınlardan oluşuyordu ve bunlara aynı işi yapan yetişkin erkeklerden daha düşük ücret ödeniyordu. Sağlıksız ve zor şartlarda emeğini kullanarak çalışan işçi sınıfı için, endüstriyel yaşam ancak kendi çabalarıyla yaşanabilir hale getirmek zorunda oldukları taşlı bir çöldü. Sanayi Toplumunun en örgütlü sivil toplum kuruluşları olan işçi sendikaları bu zorunluluktan doğdu.

Endüstri Devrimi emeği değirmenlere, fabrikalara ve madenlere yoğunlaştırdı, böylece çalışanların çıkarlarını savunmaya yardım edecek kombinasyonların ya da sendikaların örgütlenmesine imkan sağladı. Sendika, tüm emeği geri çekerek ve bunun sonucunda üretimin durmasına neden olarak daha iyi şartlar talep edebilecek güce sahipti. İşverenler, sendikanın taleplerini kabul etmek veya kaybedilen üretimin maliyetine katlanmak arasında karar vermek zorunda kaldılar. Sendikalar pazarlık yoluyla işçi sınıfının koşullarını iyileştiren ilk sivil toplum kuruluşlarıdır. 20. yüzyıl çalışma yaşamının anayasalarla düzenlendiği, sendikal haklar başta pekçok sosyal ve siyasal hakların geliştiği bir yüz yıl olmuştur.

İngiliz ekonomisinin hızlı sanayileşmesi birçok zanaat işçisinin işine mal oldu. İşini kaybeden zanaat işçileri sorumluluğu Sanayi Devrimi'nin makinelerine yüklediler. Makine Kırıcılar olarak adlandırılan hareket ilk önce Nottingham yakınlarındaki dantel ve çorap işçileriyle başladı ve erken sanayileşme nedeniyle tekstil endüstrisinin diğer alanlarına yayıldı. Birçok dokumacı da aniden işsiz kaldı, çünkü nispeten sınırlı (ve vasıfsız) işgücü gerektiren makinelerle rekabet edememiştir. Bu tür işsiz kalan birçok işçi, işlerini yapan ve fabrikaları ve makineleri yok etmeye başlayan makinelere karşı düşmanlık geliştirdiler. Bu saldırganlar, bir folklor figürü olan Ned Ludd'un takipçisi olduğu iddia edilen Luddites olarak adlandırıldı. Luddite hareketinin ilk saldırıları 1811'de başladı. Luddites hızla popülerlik kazandı ve İngiliz hükümeti sanayiye korumak için orduyu kullanarak sert önlemler aldı. Yakalanan isyancılar yargılandı, asıldı ya da ömür boyu sürüldü.

1830'larda, Güney İngiltere'nin büyük bölümü tarım işçilerinin katıldığı Salıncak eylemlerinden etkilendiği gibi, sanayileşen diğer sektörlerde de huzursuzluk devam etti. Harman makineleri belirli bir hedefti ve harman makinesi yakma popüler bir etkinlikti. İsyanlar ilk sendika oluşumuna ve reform için daha fazla baskıya neden oldu.

1.1.2.2. Sanayi Devrimi'nin Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Sivil Çözüm Arayışları: Çevre Kirliliği ve Çevreci Hareketler

Endüstri Devrimi sırasında hava kirliliği çok yükseldi ve 19. yüzyılın ortalarında geçirilecek olan ilk modern çevre yasalarını tetikledi.

Çevresel hareketin kökenleri, Sanayi Devrimi sırasında atmosferdeki artan hava kirliliği seviyelerine tepkiye kadar götürülebilir. Büyük fabrikaların ortaya çıkması ve eşlik eden kömür tüketimindeki muazzam artış,

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

sanayi merkezlerinde benzeri görülmemiş bir hava kirliliği seviyesine yol açtı; 1900'den sonra, arıtılmamış kanalizasyonların artan yüküne büyük hacimli endüstriyel kimyasal atıklar da eklendi. İlk büyük ölçekli, modern çevre yasaları, Leblanc işleminde çıkan soda ve soda külü üretmek için kullanılan zararlı hava kirliliğini (gazlı hidroklorik asit) düzenlemek için 1863'te kabul edilen İngiltere'nin Alkali Yasası oldu. Bu kirliliği azaltmak için bir Alkali müfettişi ve dört alt müfettiş atandı. Müfettişliğin sorumlulukları kademeli olarak genişledi ve duman, kum, toz ve duman yayan tüm büyük ağır sanayileri gözetim altına alan Alkali Talimatı 1958'te çıktı.

Gaz endüstrisi 1812-1820'de İngiliz şehirlerinde başladı. Kullanılan teknik, lağımlara ve nehirlere atılan yüksek oranda toksik atık üretti. Gaz şirketlerine karşı defalarca dava açıldı. Şirketler çoğunu kaybettiler ve uygulamalarını değiştirdiler. Londra Şehri, 1820'lerde Thames'i kirlettiği ve balığını zehirlediği için defalarca gaz şirketlerini suçladı. Son olarak, Parlamento, toksisiteyi düzenlemek için şirket bildirimleri hazırladı. Gaz endüstrisi, ABD'ye 1850'lerde ulaştı ve aynı biçimde kirlenmelere ve davalara yol açtı.

Sanayi kentlerinde, yerel uzmanlar ve reformcular, özellikle 1890'dan sonra, çevresel bozulma ve kirliliğin tanımlanmasında ve reformlar yapılması için köklü hareketler başlatmaya öncülük ettiler. En yüksek öncelik su ve hava kirliliğine verildi. 1898'de kurulan Kömür Dumanı Azaltma Topluluğu, Britanya'nın en eski çevre STK'larından biri olmasını sağladı. Topluluk, kömür dumanının solgunluğundan etkilenen sanatçı Sir William Blake Richmond tarafından kuruldu. Daha önce yasal düzenlemeler yapılmasına rağmen, 1875 Halk Sağlığı Yasası tüm fırın ve şöminelerin kendi dumanlarını filtrelemelerini zorunlu kılıyordu. Ayrıca, büyük miktarda siyah duman yayan fabrikalara yönelik yaptırımlar da sağladı. Bu kanunun hükümleri, 1926'da, Duman Azaltma Yasası ile, kurum, kül ve kumlu tanecikler gibi diğer emisyonları içerecek ve yerel yetkilileri kendi düzenlemelerini uygulamak için yetkilendirecek şekilde genişletildi.

1.2. İkinci Sanayi Devrimi; Demokratik Toplum ve Sosyal Devlet

1830'lardan itibaren lokomotiflerin, buharlı botların ve buharlı gemilerin artan şekilde kullanılması, sıcak demirin eritilerek dayanıklı çeliğin elde edilmesi, 1840'larda ve 1850'lerde yaygın olarak kullanılmaya başlanan elektrik ve telgraf gibi yenilikler, hızlı ekonomik büyüme, 1870'ten sonra, İkinci Endüstri Devrimi olarak adlandırılan yeni bir grup inovasyondan doğmaya başladı. Bu yeni yenilikler arasında yeni çelik üretim süreçleri, seri üretim, montaj hatları, elektrik şebekesi sistemleri, büyük ölçekli takım tezgahı üretimi ve buharla çalışan fabrikalarda gittikçe daha gelişmiş makinelerin kullanımı yer aldı (Hull, 1999; 81-90)

Teknolojik Devrim olarak da bilinen İkinci Endüstri Devrimi, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar hızlı bir sanayileşme aşamasıydı. Takım tezgahı endüstrisinde, değiştirilebilir parçalar üretmek için yeni yöntemlerin geliştirilmesi ve çelik üretiminde Bessemer Süreci'nin icat edilmesi, İkinci Endüstri Devrimi'nin başlangıcı olarak kabul edilmekte ve genellikle 1870 ile 1914 arasında (I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı) tarihlenmektedir (Birch, 2006; 98).

Üretim ve üretim teknolojisindeki gelişmeler telgraf ve demiryolu ağları, gaz ve su temini ve daha önce birkaç seçilmiş şehre yoğunlaşmış olan kanalizasyon sistemleri gibi teknolojik sistemlerin yaygın olarak benimsenmesini sağlamıştır. Demiryolları ve telgraf hatlarının 1870'den sonra gerçekleşen muazzam genişlemesi, yeni bir küreselleşme dalgasıyla sonuçlanan, benzeri görülmemiş bir insan ve fikir hareketine imkan verdi. Aynı dönemde, en önemlisi elektrik gücü ve telefon olan yeni teknolojik sistemler tanıtıldı. İkinci Endüstri Devrimi 20. yüzyılda, fabrika elektrifikasyonu ve üretim hattı ile devam etti.

İkinci Sanayi Devrimi, öncelikle İngiltere, Almanya ve ABD'de, aynı zamanda Fransa, İtalya ve Japonya'da da hızlı bir endüstriyel gelişme dönemidir. 18. yüzyılın sonlarında İngiltere'de başlayan ve ardından Batı Avrupa'ya ve daha sonra Kuzey Amerika'ya yayılan ilk Endüstri Devrimi'ni izlemiştir. İkinci Endüstri Devrimi büyük ölçekli demir üretimi, çelikten yapıma demiryolları, makinelerin imalatta yaygın kullanımı, buhar gücünün büyük oranda artması, telgrafın yaygın kullanımı, petrol kullanımı ve elektrifikasyonun başlaması ile karakterize edilmektedir. Aynı zamanda, büyük ölçekli işletmeleri geniş alanlarda işletmek için modern

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

örgütsel yöntemlerin de kullanıldığı dönemi ifade etmektedir. İlk olarak Patrick Geddes tarafından Evrimdeki Şehirler (1910) adlı eserinde tanımlandı. Erick Zimmerman (1951) gibi ekonomistler tarafından yaygınlaştırıldı. Terimin David Landes tarafından 1966 yılında The Unbound Prometheus'ta ve 1972 yılında Alfred Chandler tarafından kullanılması bilimsel tanımlarını standartlaştırdı. Landes (2003) yeni teknolojilerin, özellikle içten yanmalı motor ve petrolün, alaşımlar ve kimyasallar, elektrik ve iletişim teknolojilerinin (telgraf, telefon ve radyo gibi) dahil olduğu yeni malzemeler ve maddelerin önemini vurgulamaktadır (Hull, 1999; 81-90).

İkinci Sanayi Devrimi'nin başında demir-çelik, demiryolları ve kömür arasında bir sinerji gelişti. Demiryolları, malzemelerin ve ürünlerin ucuz bir şekilde taşınmasını sağladı ve bu da daha fazla yol inşa etmek için ucuz raylara yol açtı. Demiryolları ayrıca buharlı lokomotifleri için ucuz kömürden de faydalandı. Bu sinerji, 1880'lerde ABD'de 75.000 mil uzunlukta dünya tarihinin herhangi bir yerindeki en uzun demiryolunun yapılmasına yol açtı.

Ucuz çeliğin mevcudiyeti daha büyük köprüler, demiryolları, gökdelenler ve gemiler inşa etmeyi mümkün kıldı. Diğer önemli çelik ürünleri de -çelik kablo, çelik çubuk, büyük ve yüksek basınçlı kazanlar, daha önce mümkün olandan çok daha güçlü motorlar, dişliler ve dingiller üreten makineler- çeliği yaygınlaştırdı. Daha çok miktarda çelikle çok daha güçlü silahlar, vagonlar, tanklar, zırhlı savaş araçları ve gemiler inşa etmek mümkün oldu.

1860'lı yıllardan itibaren çelik üretimindeki artış, demiryollarının nihayetinde çelikten rekabetçi bir maliyetle yapılabileceği anlamına geliyordu. Çok daha dayanıklı bir malzeme olan çelik, demiryolunun rayı için standart olarak sabit bir şekilde yerini aldı ve daha fazla kuvveti nedeniyle artık daha uzun raylar haddelenebildi. Çelik raylarının ilki Derby Midland tren istasyonuna gönderildi. Demir raylarının en az altı ayda bir üçte bir oranında yenilenmesi gereken istasyon yaklaşımının bir parçası olarak yerleştirildiler. Altı yıl sonra, 1863 yılında, demiryolu her gün yaklaşık 700 tren geçmesine rağmen, her zamanki gibi mükemmel görünüyordu. Bu, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında dünya genelinde demiryolu taşımacılığının hızlandırılmasının temelini oluşturdu. Çelik raylar demirden on kat daha uzun ömürlüydü ve düşen çelik maliyeti ile daha ağır ağırlık rayları kullanıldı. Bu, daha uzun trenleri ve daha uzun vagonları çekebilecek daha güçlü lokomotiflerin kullanımına izin verdi; Demiryolu, endüstrileşmiş dünyada baskın bir ulaşım altyapısı haline geldi ve yüzyılın geri kalanında görülen nakliye maliyetinde istikrarlı bir düşüş sağladı.

Elektrik gücünün kullanımı için teorik ve pratik temel bilim adamı ve deneyci Michael Faraday tarafından atıldı. Faraday, doğru akım taşıyan bir iletken etrafındaki manyetik alan üzerine yaptığı araştırmalarla, fizikteki elektromanyetik alan kavramının temelini oluşturdu. Elektromanyetik döner cihaz icatları, elektriğin teknolojide pratik kullanımının temelidir.

1881'de, ilk uygulanabilir akkor ampulün mucidi Sir Joseph Swan, ilk tiyatro olan Londra'daki Westminster City'deki Savoy Tiyatrosu'na ve dünyadaki ilk kamu binalarına tamamen elektrikle aydınlatmak için yaklaşık 1.200 Swan akkor lamba tedarik etti. Swan'ın ampülü 1879'da, dünyanın ilk elektrikli sokak aydınlatma tesisatı olan Newcastle üzerindeki Tyne'de, Mosley Caddesi'ni aydınlatmak için kullanılmıştı. Bu, endüstrinin ve evin elektrifikasyonu için zemin hazırladı. İlk büyük ölçekli merkezi dağıtım tedarik tesisi, 1882'de Londra'daki Holborn Viyadüğü'nde ve daha sonra New York'taki Pearl Street İstasyonunda açıldı.

Dünyadaki ilk modern elektrik santrali, Deptford'da İngiliz elektrik mühendisi Sebastian de Ferranti tarafından yapıldı. Eşi görülmemiş bir ölçekte inşa edilmiş ve yüksek voltajlı (10.000V) alternatif akım kullanımına öncülük eden santral 800 kilovatlık üretimle Londra'nın merkezinin elektriğini tedarik etti. 1891'de tamamlandığında, her caddede tüketici kullanımı için transformatörlerle "indirilmiş" olan yüksek voltajlı AC gücü sağladı. Ulusal Mühendislik Akademisi tarafından "20. yüzyılın en önemli mühendislik başarısı" olarak adlandırılan elektrifikasyon, İkinci Sanayi Devrimi'nin üretim yöntemlerinde, yani montaj hattında ve seri üretimde son önemli gelişmelere imkan sağladı.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Fabrikalardaki elektrik aydınlatması çalışma koşullarını büyük ölçüde iyileştirdi, gaz aydınlatmasının neden olduğu ısı ve kirliliği ortadan kaldırdı ve yangın tehlikesini aydınlatma sigortası primlerindeki düşüşle birlikte azalttı. Frank J. Sprague, ilk başarılı DC motorunu 1886'da geliştirdi. 1889'da 110 demiryolu elektrikli sokak ekipmanı kullanıyordu veya kullanmayı planlıyordu. Elektrikli demiryolu caddeleri 1920'den önce büyük bir altyapı haline geldi. AC (İndüksiyon motoru) 1890'larda geliştirildi ve kısa zamanda sanayinin elektrifikasyonunda kullanılmaya başlandı. Hane elektrifikasyonu 1920'lere kadar yaygınlaşmamıştı ve sonrasında sadece şehirlerde yaygınlaştı. Floresan aydınlatma, 1939 Dünya Fuarı'nda ticari olarak tanıtıldı.

Elektrifikasyon ayrıca alüminyum, klor, sodyum hidroksit ve magnezyum gibi ucuz elektrokimyasalların üretilmesini de sağladı.

Bu çağ, modern geminin doğumunu, teknolojik gelişmelerin bir araya gelmesiyle gördü. Aaron Manby adlı ilk denize açılan buharlı motorlu demir gemi Horseley Ironworks tarafından inşa edildi. Bunu takiben, kazanların tuzlu su yerine artırmış su ile çalışmasına izin veren ve uzun deniz yolculuklarında temizlemeyi durdurma ihtiyacını ortadan kaldıran yüzey kondansatörünün icadı da dahil olmak üzere diğer teknolojik gelişmeler izledi. Mühendis Isambard Kingdom Brunel tarafından inşa edilen Büyük Batı, 250 metrelik (76 metre) bir omurgayla dünyanın en uzun gemisiydi. Gemi esas olarak tahtadan inşa edildi, ancak Brunel, omurganın gücünü korumak için civatalar ve demir çapraz takviyeler ekledi. Buharla çalışan kanat çarklarına ek olarak, gemi yelkenler için dört direk taşıyordu. Brunel gemi teknolojisindeki yeniliklere, 1843'te başlatılan ve odun yerine metalden yapılmış, rüzgar veya kürekler yerine bir motorla çalışan ve kürek çarkından ziyade pervane ile tahrik edilen ilk modern gemi olarak kabul edilen England ile devam etti. Brunel'in vizyonu ve mühendislik yenilikleri, büyük ölçekli, pervane tahrikli, tamamen metal buharlı gemilerin inşa edilmesini pratik bir gerçeğe dönüştürdü.

Salınımlı motoru mükemmelleştiren Kraliyet Donanması mühendisi John Penn oldu. En eski motorlarından biri çekirge giriş motoruydu. 1844 yılında, Admiralty yat ve HMS Black Eagle'in motorlarını güç ya da kullanılan alanı artırmadan güçlerini iki katına çıkaran salınımlı motorlarla değiştirdi. Penn ayrıca, savaş gemilerinde vida pervanelerini döndürmek için ana motoru da tanıttı. HMS Encounter (1846) ve HMS Arrogant (1848), bu tür motorlarla donatılan ilk gemilerdi. Deniz tasarımıdaki devrim, 1870'lerde ilk modern savaş gemilerin yapımına imkan verdi.

İkinci Sanayi Devrimi'nin önemli buluşlarından biri de otomobilin icadı ve kullanılmasıdır. Alman mucit Karl Benz, 1886'da dünyanın ilk otomobil patentini aldı. Benz, 1888 yazının sonlarında aracı (Benz Motorwagen olarak reklamını yaptı) satmaya ve tarihte ticari olarak piyasada bulunan ilk otomobil haline getirmeye başladı. Henry Ford ilk arabasını 1896'da yaptı ve 1903'te Ford Motor Company'nin kuruluşuna kadar nihayetinde kendi şirketlerini kurarak sektörde öncü olarak yer aldı. Ford Motor'un geliştirdiği çözüm, iş sırasına göre sistematik olarak yerleştirilmiş takım tezgahları ve özel amaçlı tezgahlarla tamamen yeniden tasarlanmış bir fabrikaydı. Tüm iş ve araçları kolay ulaşılabilecek bir yere yerleştirerek ve konveyörlerde pratik olarak montaj hattını oluşturarak tüm süreç seri üretim olarak adlandırıldı ve gereksiz tüm insan hareketleri ortadan kaldırıldı. Tam zamanlı üretim bandı modeli ile tarihte ilk kez 5000 parçadan oluşan geniş ve karmaşık bir ürünün yılda yüzbinlerce ölçekte üretilebiliyordu. 1924'de 2 milyon T-Ford üretildi ve her biri 290 dolara satıldı.

Petrolün ve petrol ürünlerinin bulunması ve kullanılması, kauçuğun ve lastiğin icadı ve geliştirilmesi, uygulamalı bilimlerdeki gelişmeler İkinci Sanayi Devrimi'ni karakterize eden diğer gelişmelerdir (Vassiliou, 2009; 75).

İkinci Sanayi Devrimi'nin sonu genellikle Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına tarihlense de sanayi devriminin bu evresi bilgisayarın icadına kadar götürülmektedir. Atom bombasının icadı ve kullanılması ile başladığı iddia edilen ve Atom Çağı olarak adlandırılan ve Ay'a ayak basılmasıyla başladığı söylene Uzak Çağı da esasında İkinci Endüstri Devrimi içinde yer almaktadır. Atom Çağı'nın tehlikeleri ve yararları üzerindeki

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

heyecan ve tartışma, Uzay çağındakilere göre daha yoğun ve uzun sürdü, ancak ikisinin de başka bir sanayi devrimine yol açacağı tahmin edildi. 21. yüzyılın başında "ikinci sanayi devrimi" terimi, hipotetik moleküler nanoteknoloji sistemlerinin toplum üzerindeki beklenen etkilerini tanımlamak için kullanıldı.

1.3. Üçüncü Sanayi Devrimi; Küreselleşme ve Ağ Toplumu

Enformatik yüzyıl ya da bilgi çağı, bilginin üretim için temel kaynak olduğu, bilgi üretimi ve iletiminin yaygınlaştığı, bilgi üretimi ve dağıtımında çalışanların çoğunlukta olduğu, sürekli öğrenme ve bilgilenme yoluyla değişme ve gelişmenin kaçınılmaz hale geldiği yeni toplumsal ve ekonomik örgütlenme dönemini işaret etmektedir. Bilgi çağı, öğrenmeyi herkes için olanaklı kılan yeni eğitim teknolojilerinin gelişmesine yol açtığı için, Sanayi Devriminden sonra insanlığın bugüne dek tanık olduğu en önemli olay olarak nitelendirilmektedir. Bir çok akademik yayında, "Enformasyon Devrimi"nin ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda ve ilişkilerde köklü değişimlere yol açacağı ileri sürülmektedir (Bell, 1976; Bell, 1996; Castell, 2011)

Üçüncü Sanayi Devrimi veya Endüstri 3.0 olarak adlandırılan dönem 1970'li yıllarda bilgisayarın icadı ve kullanımı ile başlatılmaktadır. Bilgisayarın icadına internetin icadı eşlik etmiştir. Bilgi deposu olarak kullanılan ve sürecin temel icatlarından biri olan *chip*'in icadı Bilgi Çağı veya Bilişim Çağı olarak adlandırılan dönemin kritik buluşlarından birini oluşturmaktadır. Bilgisayar ve internet için kritik öneme sahip olan fiber optik kablunun icat edilmesi ve ağ iletişiminde kullanılması bu dönemin bir başka önemli gelişmesidir (Castell, 2011; 72-159).

Mikro biyoloji ve genetik bilimi alanındaki gelişmeler dönemi tanımlayan diğer gelişme alanları olarak öne çıkmaktadır. Bilginin kritik önemine vurgu yapan Daniel Bell üçüncü sanayi devriminin meydana getirdiği toplumu bilgi toplumu olarak tanımlamaktadır. Manuel Castell ise internetin icat edilmesinin ve dünya çapında kullanılmasının dönemi karakterize eden esas gelişme olduğu için ağ toplumu olarak adlandırmaktadır (Castell, 2011; 232-238).

İletişim, ulaşım ve taşıma teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve özellikle İnternetin dünya çapında kullanılması dünyanın birbirine yaklaşmasına, benzeşmesine imkan sağlamaktadır. Bu durum *küreselleşme* kavramı ile ifade edilmektedir. Küreselleşme, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları olan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik küreselleşme, üretim faktörlerinden hammaddenin ve sermayenin ve bu arada malların (ve hizmetlerin) serbest dolaşımını ifade etmektedir. Emeğin serbest dolaşımını savunmaması veya sağlamaması küreselleşmenin ekonomik boyutuna yöneltilen en önemli eleştiri olarak göze çarpmaktadır. Küreselleşmenin siyasal boyutu ise demokrasinin ve demokratik değerlerin yayılmasını ifade etmektedir. 21. yüzyılın başında daha büyük heyecan yaratan siyasal küreselleşme beklentisi takip eden yıllardaki gelişmeler yüzünden heyecanını kaybetmiş görünmektedir. Küreselleşmenin üçüncü boyutu *kültürel küreselleşme* olarak tanımlanmaktadır. Kültürel küreselleşme, dünyadaki dominant kültürlerin diğer kültürleri asimile etmesi olarak ifade edilmesidir. Yemekten eğlenceye, giyimden sanata kadar kültürün her alanında, hemen tamamı Batı'ya ait olan belli dominant kültürlerin iletişim teknolojileri aracılığıyla dünyanın geri kalan bölgelerinde de benimsenmesi beklentisi kültürel küreselleşme olarak açıklanmaktadır. Ne varki kültürel benzeşme konusundaki akımın tek yönlü olmadığı da süreç içinde gözlemlenmektedir. İletişim teknolojisinin imkanlarını sadece dominant kültürel unsurlar kullanmamakta, bazı yerel/ulusal kültürel unsurlar da aynı imkanları kullanarak küresel çapta tanınabilmekte, benimsenebilmektedir. Küreselleşmenin bu yönünü ifade etmek için küyerelleşme (glocalisation) terimi kullanılmaktadır. Yine de küreselleşme Bilgi Toplumu, Ağ Toplumu gibi kavramlarla ifade edilen günümüz toplumunu ve sonrasını tanımlamak için kullanılacak en önemli kavramlardan biri olma vasfını korumaktadır. Toplumsal yapı büyük oranda üretim teknolojisi ve üretim ilişkileri tarafından şekillendirilmektedir. Üretim ilişkileri ve üretim teknolojisi bir taraftan yeni toplumsal sorunlar ortaya çıkarırken diğer taraftan bu sosyal sorunların çözümüne yönelik imkanlar sunmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte var olan sosyal sorunlar küreselleşmiş veya küresel boyutta algılanır hale gelmiştir. İnsanlığın yüzyüze olduğu küresel sorunlar; dünyanın her

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

tarafında devam eden savaşlar ve bu savaşların yol açtığı sorunlar, dünya gelirin eşitsiz dağılımının yol açtığı sorunlar, nükleer silahların varlığının ve kötü niyetli kullanımının yarattığı tehlikeler, hızlı büyümenin ve hızlı nüfus artışının yol açtığı çevresel felaketler olarak sınıflandırılabilir. Bu sorunların hepsi küresel sorunlar olarak kabul edilmekte ve bunlara karşı mücadelenin de küresel çapta verilmesi gerektiği kanaati giderek yaygınlaşmaktadır. Bu küresel çaplı sorunlarla mücadele etmek için de ya başlangıçta küresel olmayan bazı sivil toplum kuruluşları küreselleşmekte ya da küresel çapta faaliyet yürütecek yeni sivil toplum kuruluşları kurulmaktadır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde küresel sorunlara karşı çapta küresel çapta mücadele eden sivil toplum kuruluşları incelenmiştir.

2. SİVİL TOPLUMUN EVRİMİ: KÜRESELLEŞEN SORUNLARA KÜRESEL SİVİL ÇÖZÜMLER: KÜRESELLEŞEN SİVİL TOPLUM KURUMLARI

2.1. Greenpeace

2.1.1. Tarihçe

Greenpeace, 1971 yılında, Kuzey Kutbu'ndaki bir adaya bir nükleer bombayı durdurmak için yelken açanlar tarafından kuruldu. 1971'de küçük bir aktivist grubu, ABD nükleer silah testini durdurmak için Alaska'daki Amchitka adasına yelken açtı. İhtiyaç duyulan para bir konserle toplandı ve yolculuk yapılan eski balıkçı teknelerine "The Greenpeace" adı verildi. Greenpeace'in kurucularından Irving Stowe "Yaşam ve barış için bir yolculuk" adlandırdığı nükleer bomba testini önlemek için Arktik Okyanusu'na bir tekne ile yelken açma planını anlattı. Irving'in bu planı on yıllar içinde küresel bir harekete dönüşecekti (Greenpeace, <https://www.greenpeace.org/international/> 05.11.2019)³.

2.1.2. Faaliyet Alanları

Greenpeace ilk eylemini nükleer silaha karşı yapmış olmasına karşın zaman içinde eylem çeşitliliği artmış ve neredeyse küresel bütün sorunlara karşı eylem yapar hale gelmiştir.

Bu bağlamda enerji kullanımından, özellikle de katı enerji kaynağı kullanımından kaynaklanan iklim değişikliğinin önüne geçmeyi en temel faaliyet alanlarından biri olarak görmektedir. Bunun için herkes için güvenlik ve refahın anahtarı olarak gördüğü yüzde yüz temiz yenilenebilir enerji ile güçlendirilmiş bir geleceğe geçişi hızlandırmak için çalışmakta ve gönüllülerden yardım beklemektedir.

Greenpeace'in bir diğer amacı ve faaliyet alanı ormanları korumaya yöneliktir. Greenpeace çoğu zaten tahrip olmuş veya bozulmuş dünya ormanlarının kalanları korumayı ve yeni orman alanları oluşturmayı amaçlamakta ve bunun için çalışmaktadır.

Greenpeace'in bir diğer faaliyet alanı okyanuslardır. Okyanusların önemine vurgu yapan Greenpeace, okyanusları korumak ve okyanuslardaki kirlenmeyi azaltmak için ciddi ve etkili kampanyalar organize etmektedir.

Greenpeace, sağlıklı gıdanın ve gıdaya erişimin insanlığın geleceği ve adil yaşamı olduğuna inararak *gıdamız geleceğimizdir* sloganıyla çalışmalar yapmaktadır.

Greenpeace'in bir diğer faaliyet alanı toksik maddelerin kullanımının önlenmesi ve dünyanın toksik atıklardan temizlenmesidir.

³ Greenpeace ile ilgili olarak diğer bölümlerde de <https://www.greenpeace.org/international/> sitesinden yararlanılmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Greenpeace'in ilk eylemi ve en önemli faaliyet alanı nükleer karşıtı çalışmalardır. Bu yöndeki çağrısı *nükleer çağın* sona erdirilmesidir. Çünkü nükleer enerjiyi çevre ve insanlık için kabul edilemez bir risk olarak görmektedir.

2.1.3. Çalışma Yöntemi ve İlkeleri

Greenpeace'in çalışması bir dizi kilit ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkelere tüm kampanyalarına yansıtılmaya çalışılmaktadır. Greenpeace, küresel çevre sorunlarını ortaya çıkarmak ve yeşil ve barışçıl bir gelecek için gerekli olan çözümleri zorlamak için şiddet içermeyen, yaratıcı yüzleşmeyi kullanan bağımsız bir kampanya kuruluşudur. Greenpeace'in amacı, dünyanın tüm çeşitliliğiyle hayatı besleyebilme yeteneğini sağlamaktır.

Kişisel Sorumluluk ve Şiddetsizlik: Greenpeace, eylemleri için aktivistler şiddet içermeyen eylemlerde kişisel sorumluluk alırlar. Greenpeace eylemindeki herkes şiddet içermeyen doğrudan eylem konusunda eğitilmektedir.

Bağımsızlık: Greenpeace, şirketlerden ya da hükümetlerden para, yardım, bağış adı altında herhangi bir destek kabul etmemektedir. Bireysel katkılar, vakıf hibeleri ile birlikte fonun tek kaynağıdır.

Greenpeace'in Kalıcı Dostları veya Düşmanları Yok: Greenpeace'in çevreye yönelik tehditleri ortaya çıkarmak ve çözüm bulmak için kalıcı müttefikleri veya rakipleri yok. Bu yüzden geri adım atan veya uzlaşmaya yanaşan şirketler veya hükümetlerle birlikte çalışmayı kabul etmektedir.

Önemli olan, kelimeler değil, eylemler ve ilgilendiğimiz kadarıyla, bunun için tek bir standart var: Ortamın faydalanması gerekiyor.

Çözüm Teşvikleri: greenpeace toplumun çevresel seçimleri hakkında açık ve bilinçli tartışmalar için çözümler arar ve teşvik eder. Çevre sorunlarını yönetmek için çalışmaz, sorunları ortadan kaldırmak için çalışır. İnsanların çevreyle ve birbiriyle uyumlu bir şekilde yaşayabileceğine inanarak iyimserliğin bir çeşit cesaret olduğuna ileri sürer. Yeşil ve barışçıl bir geleceği görev olarak kabul etmektedir. Daha iyi bir dünyanın sadece ulaşılabilir değil, bugün inşa edildiğine inanmaktadır. Greenpeace bugün 5 milyonun üzerinde gönüllüsüyle dünyayı her yerinde düzeltileceğine, durdurulacağına inandığı sorunlarla mücadele etmektedir.

2.2. Doğal Hayatı Koruma Vakfı

Doğal Hayatı Koruma Vakfı yüzden fazla ülkede, altı kıtada, beş milyonu aşkın destekçi ile insanların doğayla uyumlu yaşadığı bir gelecek inşa etmek amacıyla çalışan bir sivil toplum kuruluşudur (Doğal Hayatı Koruma Vakfı, <http://wwf.org/> 05.11.2019).⁴

2.2.1. Tarihçe

World Wildlife Foundation (WWF), 29 Nisan 1961'de, tutkulu ve kararlı bireylerden oluşan küçük bir grubunun Morges Manifestosu olarak bilinen bir bildiri imzaladığında ortaya çıktı. Bu görünüşte basit olan hareket, dünyanın en büyük bağımsız koruma organizasyonunun temelini oluşturdu. 50 yıldan fazla bir süre sonra, siyah ve beyaz panda birçok ülkede iyi bilinen bir sembol haline geldi. Yalnızca 1985'ten bu yana 12.000'den fazla koruma girişimi için 1 milyar ABD dolarının üzerinde bir yatırım yapmış olan WWF, sürekli olarak insanlığın dünyadan talepleri ile yanyana yaşadığı yaşam çeşitliliği arasında bir denge sağlamak için çalışmaktadır.

2.2.2. Faaliyet Alanları

WWF'nin kuruluş amacı vahşi yaşamı korumak olmakla birlikte doğayı ve doğal yaşamı tehdit eden sorunlarla da etkin mücadele etmeyi amaçlamaktadır.

⁴ Doğal Hayatı Koruma Vakfı ile ilgili olarak devam eden bölümlerde de <http://wwf.org/> adresinden yararlanılmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Bunların başında iklim ve enerji gelmektedir. WWF, iklim değişikliğini, insanlığın karşılaştığı en büyük zorlukların başında görmektedir. Bunun için, iklim değişikliğinin en büyük nedeni olan fosil yakıtları kullanmaktan vazgeçilmesi, yenilenebilir ve temiz enerji kullanımının artırılması gerektiğine inanmaktadır. Bu bağlamda ormanları korumanın ve restore etmenin ve daha sürdürülebilir bir şekilde yiyecek üretmenin ve tüketmenin de doğa kaybını tersine çevirmede önemli bir katkı sağlayacağını savunmaktadır.

WWF'nin bir diğer faaliyet alanı gıdadır. WWF'ye göre gıda sistemi bugün doğaya açılan en büyük tehdittir. Gıda sanayi tüm doğal kaynakların çoğunu, suyun % 69'unu ve arazinin % 34'ünü kullanıyor. Ormansızlaşmanın % 75'ine, üst toprak erozyonunun % 30'una ve sera gazı emisyonlarının en az % 24'üne etki etmektedir. Bugün, 821 milyon insan açken, 1,9 milyar kilolu veya obez var. Gıda sistemi biyolojik çeşitlilik kaybının % 70'ine neden olmuş ve tüm balık stoklarının % 93'ünün sınırında veya ötesine avlanmasına neden olmuştur.

WWF, paydaşlarını gıda sisteminden toparlamak ve insan ve gezegen sağlığını sağlayacak kararları entegre etmek istiyor.

WWF'nin bir diğer faaliyet alanı ve amacı orman varlıklarının korunması ve geliştirilmesidir. Daha iyi koruma ile ormanlar, yerli halk ve yerel topluluklar için vahşi yaşam ve kaynaklar için bir barınma imkanı sunmaya ve küresel olarak, temiz hava ve temiz su gibi herkes için gerekli şartları sağlamaya devam edebilir. Daha iyi yönetim ile, yerel çevreye zarar vermeden kereste üretimini artırılabilir. Ve daha iyi planlama ile, ormanları tarım alanlarına dönüştürmek zorunda kalmadan artan nüfus için yeterli gıda üretilebilir. Dahası yıkılmış veya bozulmuş ormanlar tekrar dikilerek ve restore ederek daha da ileri gidilebilir.

WWF'nin amaçlarından birisi de temiz sudur. WWF'ye göre su onsuz yaşanılması mümkün olmayan en değerli kaynaktır. Suyun yerine geçecek bir şey yok. Dünyadaki tüm suların sadece % 2,5'i tatlı sudur ve çoğu buz altında ya da derin yeraltında kilitlidir. Nehirler ve göller sadece küçük bir kesir tutar ki ancak bu, tarım, sanayi, yedi milyar insan ve karadaki tüm yaşamın bağlı olduğu sudur.

WWF' okyanusların korunmasını amaç edinmektedir. WWF'ye göre, evlerimiz okyanuslara yakın ya da uzak olsa da, yaşamlarımız onlara bağlıdır. Çünkü okyanuslar soluduğumuz oksijenin yarısını sağlarlar ve bir milyardan fazla insana yiyecek ve geçim sağlarlar. Ayrıca, küçük planktonlardan şimdiki kadar var olan en büyük yaratığa, mavi balınaya kadar çok çeşitli vahşi türlere de ev sahipliği yapıyorlar. Ancak yüzyılların aşırı kullanımı ve ihmali, okyanuslarımızın krize girmesine yol açmıştır.

WWF'nin kuruluş amacı ve esas faaliyet alanı yaban hayatıdır. WWF'ye göre gezegenimizin vahşi yaşamı krizde - sayılar 1970'den bu yana yarıdan fazla düştü ve türler endişe verici bir hızla tükeniyor.

2.2.3. Çalışma Yöntemi ve İlkeleri

WWF, işbirliğinin ve ortaklığın başarının anahtarı olduğuna inanarak hareket etmektedir. Bir kuruluşun tek başına ihtiyaç duyulan değişikliği gerçekleştiremeyeceğini bilerek yerel ve küresel kurum ve kuruluşlarla ortaklık yapmayı tercih etmektedir. WWF'ye göre dünyada görmek istediğimiz değişiklikler ancak birçok aktörün çabalarıyla gerçekleşebilir: yerel topluluklar ve çokuluslu şirketler, hükümetler ve STK'lar, finans kuruluşları ve kalkınma ajansları, tüketiciler ve araştırmacılar.

2.3. Sınır Tanımayan Doktorlar

Médecins Sans Frontières özel, uluslararası bir dernektir. Dernek, çoğunlukla doktorlardan ve sağlık sektörü çalışanlarından oluşur ve aynı zamanda amaçlarına ulaşmada yardımcı olabilecek diğer tüm mesleklere açıktır (Sınır Tanımayan Doktorlar, <https://www.msf.org/>, 05.11.2019).⁵

⁵ Sınır Tanımayan Doktorlar ile ilgili bilgiler <https://www.msf.org/> sayfasından alınmıştır.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

2.3.1. Tarihçe

Fransızca adı Médecins Sans Frontières (MSF) olan Sınır Tanımayan Doktorlar, 1971 yılında Fransa'nın Biafra kentinde, Nijerya'daki savaş ve kıtlığın ardından bir grup doktor ve gazeteci tarafından kuruldu. Amaçları, acil tıp yardımını hızlı, etkin ve tarafsız bir şekilde sağlamaya odaklanan bağımsız bir organizasyon oluşturmaktı. Kuruluşu sağlayan üç yüz gönüllü; 13 kurucu doktor ve gazeteci de dahil olmak üzere doktorlar, hemşireler ve diğer çalışanlardan oluşuyordu. Bugün 67.000'den fazla gönüllünün yer aldığı dünya çapında bir hareket durumunda.

MSF'nin 1972'deki ilk görevi şehrin çoğunu tahrip eden ve 10.000 ila 30.000 arasında insanı öldüren bir depremin arkasından Nikaragua'nın başkenti Managua'da gerçekleşti. 1974'te MSF, Honduras halkına Fifi Kasırgası'nın büyük sel baskınlarına neden olması ve binlerce insanın ölümü üzerine bir yardım görevi başlattı. 1975 yılında MSF, ilk büyük ölçekli tıbbi programını, mülteci krizi sırasında kurdu ve Pol Pot'un baskıcı kurallarından kaçan Kamboçyalı dalgalarına tıbbi bakım sağladı. 1976'dan 1984'e kadar MSF, tüm savaş yaralılarını tedavi etmek için Beyrut'ta ve Lübnan'daki diğer şehirlerde bulundu. Ekip her gün şarapnel veya kurşunla yaralanan hastaları tedavi ederek, kırık uzuv ve yanıklara bakarak savaş ortamında kısıtlı imkanlarla çalışmayı öğrendi. 1979'da kurucu ortak Dr. Bernard Kouchner, MSD'yi Médecins du Monde adlı başka bir organizasyon başlatmak üzere bıraktı. Bu noktadan sonra, Claude Malhuret ve Rony Brauman'ın öncülüğünde MSF'nin yeni "gerçekçi" liderliği, MSF'yi bugünkü profesyonel organizasyona dönüştürmeye yardımcı oldu. 1999 yılında, kuruluş Nobel Barış Ödülü ile onurlandırıldı.

2003 yılında MSF ihmal edilen hastalıklar için (DNDi) ilaç geliştirme çalışmaları altında yeni bir girişimde kurucu bir ortak olarak yer aldı. 2004 yılında Afganistan'da beş MSF çalışanı öldürüldü. Sonuç olarak, MSF, 20 yıllık bir sürenin ardından ülkeden tamamen ayrıldı. Ancak 2009 yılında Afganistan'a geri döndü. 2016 yılında MSF, AB ve Üye Devletlerin fon sağlamasını durdurdu.

2.3.2. Faaliyet Alanları

Sınır Tanımayan Doktorlar örgütü, dünyanın her bölgesinde yaşanan çatışmalarda öncelik çocuk ve kadınlarda olmak üzere yaralılara ve çatışmadan zarar görenlere tıbbi yardım yapmaktadır. Médecins Sans Frontières, tehlike altındaki nüfuslara, doğal ya da insan kaynaklı felaket mağdurlarına ve silahlı çatışma mağdurlarına ırk, din, inanç veya siyasi düşünce ayrımı yapmadan sağlamaktadır.

Acil durumlara hızlı ve etkin bir şekilde cevap vermek esas faaliyet alanıdır. MSF önceden paketlenmiş kitlere sahiptir, böylece ekipler cerrahi kitleler, şişirilebilir hastanelerden kolera kitlelerine hızlı hayat kurtarıcı yardım sunabilir. Acil durumlardaki nakit rezervi, ihtiyacın ne zaman ve nerede en büyük olduğu konusunda hızlı bir şekilde yardım sağlayabileceği anlamına gelir.

Tıbbi uygulamaları geliştirmek, devam eden faaliyetlerin bir parçasıdır. Medikal inovasyon, kriz altındaki insanlara MSF dışında da sunulan bakımda önemli gelişmelere yol açmıştır. Örneğin, sıtma tedavisi için ilaç rejimlerinde değişiklikler, salgına etkin yanıt için kolera tedavi merkezleri oluşturulması veya kullanıma hazır gıdaların kullanılması ve yetersiz beslenmeyle mücadele için yeni tedavi modelleri kullanılması bunlar arasındadır.

MSF; çalışmaları sağlam bir tedarik ve lojistik ağı ile desteklendiği için her yıl milyonlarca hastayı tedavi edebiliyor. Bir kriz çıktığında, bölgede bulunan MSF personeli yardım sağlamak için harekete geçer. Gerekirse bölgeden veya yurtdışından daha fazla personel gönderilir. Sağlık ekibine ek olarak, ekibin diğer üyeleri arasında lojistik, su uzmanları ve yöneticiler bulunur. Bazı ülkelerde acil durum birimleri kurulmuştur. Örneğin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde, ülke genelindeki krizlere cevap veren altı farklı acil durum birimi var.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

2.3.3. Çalışma Yöntemi ve İlkeleri

Médecins Sans Frontières, evrensel tıp etiği ve insani yardım hakkı adına tarafsızlık ve tarafsızlığı gözlemler ve işlevlerini yerine getirirken tam ve engelsiz bir özgürlük talep eder. Üyeler mesleki etik kurallarına saygı duymayı ve tüm siyasi, ekonomik veya dini güçlere karşı tam bağımsızlıklarını sürdürmeyi taahhüt ederler. Gönüllüler olarak, üyeler yürüttükleri misyonların risklerini ve tehlikelerini anlarlar ve kendileri veya derneklerin karşılayabilecekleri dışındaki herhangi bir tazminat formu için talepte bulunmazlar.

Eylemleri tıbbi etik ve tarafsızlık, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri tarafından yönlendirilen kar amacı gütmeyen, üyeleri aracılığıyla kendi kendini yöneten bir kuruluştur. 2016 yılında AB'den ve üye devletlerden yardım almaya son vermiştir.

MSF'nin geliri gönüllü bağışçılardan sağlanmaktadır. 2018'de 6,3 milyondan fazla bireysel bağışçı ve özel kuruluş (özel şirketler ve vakıflar) 1,54 milyar Avro'luk gelirin yüzde 95'ini sağladı. Finansmanı büyük ölçüde küçük miktarlarda bağış yapan kişilere dayanmaktadır. Bu, operasyonel bağımsızlığın ve en acil krizlere yanıt verme esnekliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca, temel faaliyetleri doğrudan çelişkili olabilecek şirketlerden ve sektörlerden gelen katkıları kabul etmiyor veya tıbbi insani çalışma sağlama kabiliyetini sınırlamıyor. Dolayısıyla, ilaç ve biyoteknoloji şirketlerinden, özütleme endüstrilerinden (petrol, doğal gaz, altın veya elmas gibi), tütün şirketlerinden ve silah üreticilerinden para kabul etmiyor. Bu bağlamda, 1999 yılında MSF Erişim Kampanyasını başlatıldı ve projeler ve ötesindeki hastalar için gerekli ilaçlara, tanılama testlerine ve aşılarla erişim sağladı. Bu girişimi, MSF'nin 1999'da aldığı Nobel Barış Ödülü'nün para ödülü ile finanse etti.

MSF'nin çalışma ilkeleri; tarafsızlık (impartiality), bağımsızlık (independence), yansızlık (neutrality), tanıklık etmek (bearing witness), saydamlık ve hesapverebilirlik olarak özetlenebilir.

2.4. Uluslararası AF Örgütü

Uluslararası Af Örgütü, bireysel adaletsizliğe karşı 7 milyondan fazla insanın yer aldığı küresel bir harekettir. Bir mum yakmak karanlığa küfretmekten daha iyidir sloganıyla insan haklarından herkesin yararlandığı bir dünya için kampanya yürütmektedir. Gönüllüler tarafından finanse edilmektedir. Herhangi bir politik ideolojiden, ekonomik çıkardan veya dinden bağımsız çalışmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, insan haklarına saygı gösterilmesi, insan hakları ihlallerinin engellenmesi ve bu hakların korunması için çalışan insanların oluşturduğu, uluslararası alanda tanınan küresel bir harekettir. Vizyonu, her insanın İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si tarafından kabul edilen insan haklarına ve diğer tüm uluslararası insan hakları standartlarına erişebilmesini sağlamaktır.

Uluslararası Af Örgütü dünyanın dört bir yanında 216 ülke ve bölgede faaliyet gösteren, 7 milyondan fazla insanın, herkesin insan haklarını kullanabilmesi için mücadele ettiği küresel bir harekettir. Farklı kültürlere, farklı dini ve ideolojik inançlara sahip bu insanlar, temel insan haklarına herkesin sahip olduğu, insan haklarının herkes tarafından benimsendiği, uygulandığı ve korunduğu bir dünya için çalışma kararlılığında birleşiyorlar. Uluslararası Af Örgütü, aktivist, üye ve destekçileriyle birlikte, uluslararası dayanışma temelinde kampanyalar yürüterek, insan haklarını geliştirmek için yılmadan mücadele vermektedir.

2.4.1. Tarihçe

1961'de, İngiliz avukat Peter Benenson, iki Portekizli öğrencinin sadece özgürlüğe kadeh kaldırdıkları için hapsedilmesi üzerine Observer gazetesinde olaya ilişkin tepkisini dile getirdiği bir makale yazarak insan hakları için küresel bir harekete dönüşecek olan "Af Örgütü"nü hareketini başlatmış oldu. Makale inanılmaz boyutta tepki uyandırdı ve bir kampanyaya yol açtı. Dünyanın dört bir çok bölgesindeki gazetelerde yeniden basılan eylem çağrısı, insanların her yerde adalet ve özgürlük için dayanışma içinde birleşebilecekleri fikrine yol açtı. Bu ilham verici an olağanüstü bir sosyal değişimin başlangıcını oluşturdu.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

1963 yılında, düşünce mahkumu Ukraynalı Başpiskopos Josyf Slipyi Sibiry'a'da serbest bırakıldı. 1972 yılında, Af, işkenceye karşı ilk kampanyasını başlattı. 12 yıl sonra, BM 1984'te İşkenceye Karşı Sözleşme ile dünya çapında işkenceyle mücadelede onay verdi. 1977 yılında, Af Örgütü, özgürlük, adalet ve böylece dünyadaki barış için zemin oluşturmaya katkıda bulunduğu için Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. 1980 yılında, Af, ölüm cezasına karşı ilk kampanyasını başlattı. 1961'de idam cezası olmayan ülke sayısı yalnızca 9 iken 2014 itibarıyla, bu rakam 140'a yükseldi. 1993 yılında Af Örgütü soykırımlardan ve savaş suçlarından sorumlu olanların yargılanmasını sağlamak için Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (ICC) yönelik kampanyalar başlattı. ICC nihayet 2002 yılında kuruldu. 1962'de Güney Afrika'daki duruşmasını gözlemlemek için bir avukat gönderdiği Nelson Mandela 2006 yılında Uluslararası Af Örgütü Vicdan Elçisi oldu. Uluslararası Af Örgütü destekçilerinin 20 yıl süren çabalarından sonra, 24 Aralık 2014'te Dünya Silah Ticareti Antlaşması (ATT) yürürlüğe girdi.

50 yılın üstünde çığır açan başarıların ardından, Af Örgütü dünyanın yaşadığı dönüşüme uyum sağlayarak büyük bir dönüşüm geçirdi. Büyük bir Londra üssünden Afrika, Asya-Pasifik, Orta ve Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Orta Doğu'daki çok sayıda ülkede bölgesel ofisler açtı.

2.4.2. Faaliyet Alanları

Af, 70'ten fazla ülkede ulusal düzeyde çalışan bir insan hakları koruma örgütüdür. Ölüm cezasının kaldırılmasından cinsel ve üreme haklarını korumaya, ayrımcılıkla mücadeleden mültecileri ve göçmen haklarını korumaya kadar farklı alanlarda faaliyet yürütmektedir. Yerinde ve ayrıntılı araştırmalar ve kararlı kampanyalar yoluyla, dünya genelindeki insan hakları ihlalleriyle mücadeleye yardımcı olmaya çalışmaktadır. İşkencecilerin adalete teslim edilmesini sağlamak, baskıcı yasaların değiştirilmesini temin etmek ve sadece düşüncelerini dile getirdikleri için hapse atılanları özgürlüklerine kavuşturmak diğer çalışma alanlarıdır.

Af'ın temel amaçlarından ve faaliyet alanlarından biri, ölümlere, yerinden edilmelere ve acılara sebep olmaya devam eden silahlı çatışmaları/savaşları sonlandırabilmektir. İç çatışmalar (tek bir devlette savaşan tarafları içeren, uluslararası olmayan silahlı çatışmalar) ve uluslararası silahlı çatışmalar (iki veya daha fazla devletin/aktörün taraf olduğu çatışmalar) olmak üzere, dünya genelinde sayısız silahlı çatışma yaşanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, silahlı çatışmalar sırasında, kim tarafından veya nerede olduğuna bakmaksızın uluslararası hukuka aykırı ihlallere karşı kampanya yürütmekte ve bunları belgeleriyle raporlaştırmaktadır.

Af örgütünün bir başka amacı silahların kontrolünün sağlanmasıdır. Bu bağlamda 24 Aralık 2014 tarihinde uluslararası hukukun bir parçası haline gelen ve silah ticaretini katı kurallara bağlayan Küresel Silah Ticareti Antlaşması (ATT)'nin uygulanmasını önemsemektedir.

Uluslararası Af Örgütü'nün faaliyet alanlarından birisi de iklim değişikliği ve yol açtığı sorunlardır. Af'a göre iklim değişikliği sebep olduğu yıkımlar yüzünden acil insan hakları konusu durumuna gelmiştir. Gezegenin iklimi, küresel ortalama sıcaklıktaki önemli dalgalanmalarla birlikte, jeolojik zaman içerisinde sürekli değişmektedir. Bununla birlikte, mevcut ısınma süresi geçmiş olaylardan daha hızlı gerçekleşmektedir. Sera gazları, son 800.000 yıldan beri en yüksek seviyelerdedir. Bu hızlı yükseliş bir sorundur, çünkü iklimi canlıların uyum sağlayamayacağı kadar hızlı bir biçimde değiştirmektedir. İklim değişikliği, yalnızca artan sıcaklıkları değil, aynı zamanda aşırı hava olaylarını, deniz seviyesinin yükselmesini, vahşi yaşam popülasyonlarını ve yaşam alanlarını ve diğer çeşitli etkileri de içermektedir ve iklim değişikliğine yol açan sera gazı ve onun yol açtığı küresel ısınma büyük oranda insan faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. 1992'de 165 ülke tarafından imzalanan ve bugün katılan ülke sayısı 197 olan, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini (UNFCCC) önemsemektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Af Örgütü'nün temel faaliyet alanlarından biri de ölüm cezasına karşı mücadeledir. Uluslararası Af Örgütü, ölüm cezasının insan haklarını, özellikle de yaşam hakkını ve işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezadan uzak durma hakkını ihlal ettiğini ileri sürmektedir. Her iki hak da, BM tarafından 1948'de kabul edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi altında korunmaktadır. 2018 sonu itibariyle 106 ülke idam cezasını mevzuatından çıkarmıştır.

Af Örgütü, haksız ve uzun gözaltılara ve tutuklu yargılamalara karşı da mücadele etmektedir. Bu konularda uluslararası evrensel hukuk kurallarının gözetilmesini temine ilişkin çalışmalar yapmaktadır.

Af Örgütü'nün ilgi odağında olan bir başka sorun zorla kaybetme veya ortadan kaybolma vakalarıdır. Zorla kaybetme mağdurları kelimenin tam anlamıyla sevdiklerinden veya ailelerinden zorla alınarak ortadan kaybolan insanlardır. Zorla kaybedilen insanlar keyfi gözaltılara, işkencelere maruz kalabilmekte, akibetlerinden haber alınamamaktadır. Devlet memurları (veya devlet izni ile hareket eden birileri) onları sokaktan veya evlerinden aldıklarında ve sonra inkar ettiklerinde ya da nerede olduklarını söylemeyi reddettiklerinde kaybolurlar. Bazen ortadan kaybolmalar, silahlı muhalif gruplar gibi silahlı devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilebilir. Ve bu her zaman uluslararası hukuk uyarınca bir suçtur.

Uluslararası Af Örgütü'nün bir başka faaliyet alanı ayrımcılığa karşı mücadeledir. Ayrımcılık, birine, basitçe kim oldukları veya inandıkları şey yüzünden farklı davranılmasıdır. Af Örgütü'nün çalışmaları ayrımcılık yapmama ilkesine dayanmaktadır. Tüm dünyadaki dezavantajlı topluluklarla çalışarak ayrımcı yasaları değiştirmeye ve insanları korumaya çalışmaktadır.

Af Örgütü, ifade özgürlüğüne önem vermektedir. İnsanların ne düşündüklerini söylemeye, bilgiyi paylaşmaya ve daha iyi bir dünya talep etmeye hakları olduğunu savunmaktadır. İnsan aynı zamanda, iktidardakilerle aynı fikirde olma ya da katılmama ve bu görüşleri barışçıl protestolarda ifade etme hakkına da sahiptirler. Bu hakların korku veya yasadışı müdahale olmadan kullanılması açık ve dürüst bir toplumda yaşamının merkezindedir.

Af Örgütü'nün savunduğu bir başka hak basın özgürlüğüdür. Basın özgürlüğü insan haklarına saygılı bir toplumun temel yapı taşıdır. Oysa bugün dünyanın birçok ülkesinde gazeteciler medya organlarının hükümetin yayınlamalarını veya yayınlamamalarını belirleyen bir medya yasasının sıkı sınırları içinde faaliyet gösteriyor.

Dijital dünya bugün ifade ve basın özgürlüğünün önemli bir aracı haline gelmiştir. Af bu yüzden dijital dünyanın sınırlandırılmasına karşı da mücadele etmektedir. Dijital dünya hükümetlere ve şirketlere meydan okumak da dahil olmak üzere ihtiyaç duyduğumuz bilgilere daha fazla erişebilmemizi sağlamaktadır. Bilgi güçtür ve internet dünyanın yedi milyar insanını önemli ölçüde güçlendirme potansiyeline sahiptir.

Af Örgütü'nün hassasiyet alanlarından birisi de yerli halklar ve onların kültürleridir. Bugün dünyada 90'dan fazla ülkeye yayılmış vaziyette 370 milyon yerli insan var. Bunlar 5.000'den fazla farklı yerli halkına dahildirler ve 4.000'den fazla dil konuşurlar. Yerli insanlar dünya nüfusunun yaklaşık% 5'ini temsil ediyor. Bunların % 70'i Asya'da yaşıyor. Yerli halklar genellikle marjinalleşmekte ve ülkelerin hukuk sistemlerinde ayrımcılığa maruz kalmakta, bu da onları şiddete ve istismara daha açık hale getirmektedir. Konuşan yerli insan hakları savunucuları, çoğu zaman devlet tarafından desteklenen korkutma ve şiddete maruz kalıyorlar. Buna ek olarak, sadece bir yerli halkına ait oldukları için bireyler fiziksel olarak saldırıya uğrayabilmekte ve öldürülebilmektedirler. Ayrımcılık, yerli halkların dünyanın aşırı yoksulluğunun % 15'ini oluşturmasının nedenidir. Küresel olarak, aynı zamanda diğer gruplardan daha fazla topraksızlık, yetersiz beslenme ve iç yer değiştirme oranlarına maruz kalıyorlar.

Af Örgütü'nün temel amaçlarından birisi de soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, işkence ve zorla kaybetme gibi bazı suçların faillerinin uluslararası bir ceza mahkemesinde yargılanmasını sağlamaktır. Bunun için 123 ülkenin yargılama yetkisini Kabul ettiği Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC)'nin aktif olarak

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

yargılama yapmasını önemsemektedir. Bu tür suçların faillerinin yargılanması için başka bazı karma ve özel mahkemeler de vardır.

Bu mahkemeler tarafından yargılaması yapılması gereken suçlar; soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları, zorla ortadan kaybolma, yargısız infaz, cezasızlık suçlarıdırç

Af Örgütü'nün önem verdiği konulardan biri de insan haysiyeti ve onudurur. Birçok insan hala açlık içinde, su ve tuvaletler gibi temel hizmetlerden mahrum şekilde fakir bir evde yaşaöakta ve eğitimsiz bir şekilde büyümektedir. Af'ın amacı bunlara onurlu ve haysiyetli bir bir yaşam sunulmasını sağlamaktır.

Af Örgütü'nün çalışma alanlarından bir diğeri mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler ve maruz kaldıkları insan hakları ihlalleridir. Her gün, dünyanın her yerinde insanlar yaşamlarında en zor kararlardan birini alarak daha güvenli ve daha iyi bir yaşam arayışı içinde evlerini terk etmek zorunda kalmaktadır.

Af Örgütü'nün insan hakkı olarak kabul ettiği ve faaliyet alanı içine aldığı bir diğere alan cinsel ve üreme haklarıdır. Af insanların kendi bedenleri ile ilgili sadece kendilerinin karar alma hakkına sahip olduğundan hareket ederek cinsel tercihleri ve üreme haklarını faaliyet alanı içine almıştır.

2.4.3. Çalışma Yöntemi ve İlkeleri

Af Örgütü, insan hakları ihlallerin ve suistimaller ile ilgili gerçekleri araştırır ve deşifre eder. Bu amaçla hükümetler, şirketler ve diğere etkili gruplar nezdinde lobi çalışması yapar.

Uluslararası Af Örgütü, silahlı çatışmalar sırasında uluslararası hukuk ihlallerine ilişkin yerinde ve uzaktan soruşturmalarda bulunuyor. Af araştırmacıları, çatışmadan etkilenen bölgelerde her yıl binlerce saat harcıyor, tanıklar ve hayatta kalanlarla görüşüyor ve askeri ve kolluk kuvvetleri de dahil olmak üzere çok çeşitli yerel kuruluş ve görevlilerden bilgi toplamak için çalışıyorlar. Uluslararası Af Örgütü'nün silahları ve askeri danışmanları silah ve mühimmatı tespit ediyor ve etkilerini analiz ediyor. Doğrudan çatışma bölgelerinden rapor vermenin yanı sıra, Uluslararası Af Örgütü, etrafındaki silahlı çatışmaları izlemek için uydu görüntülerinin analizi ve tanıklar tarafından yüklenen videolar ve fotoğraflar gibi mevcut dijital kanıtların doğrulanması da dahil olmak üzere çeşitli modern uzaktan algılama teknikleri kullanmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, çatışmada sivilleri korumaya ve hayatta kalanların adalet taleplerini desteklemeye, özellikle de yerel mahkemelerin, hibrid mahkemelerin ve ICC'nin çalışmalarına destek vererek, üst düzey savunuculuk ve taban kampanyaları düzenliyor.

2.5. OXFAM

İnsanların yoksulluğa karşı gücü sloganını kullanan Oxfam, dünya genelinde 67 ülkede çalışmaktadır. Oxfam, yoksulluğun adaletsizliğini sona erdirmek için birlikte çalışmayı benimseyen küresel bir halk hareketidir. Oxfam, birlikte yoksulluğu yenmek için eşitsizlikle mücadele eden insanların küresel bir hareketidir. 90'ın üzerinde ülkede, acil durumlarda hayat kurtarmak ve korumak için binlerce ortak, müttefik ve toplulukla birlikte çalışmalar yürütmektedir.

Oxfam International konfederasyonunun Avustralya, Belçika, Brezilya, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İngiltere, Hong Kong, İrlanda, Hindistan, İtalya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Quebec, Güney Afrika, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 19 üye kuruluşu bulunmaktadır. Ayrıca, çalışmaları hakkında fon yaratmaya ve farkındalığa odaklanan Güney Kore'deki Oxfam ve İsveç'teki Oxfam olmak üzere iki kamu idaresi var.

Oxfam Uluslararası Sekreteryası Kenya'nın başkenti Nairobi'de bulunmaktadır. Sekreteryası, Addis Ababa, Oxford, Brüksel, Cenevre, New York, Moskova ve Washington DC'de ofisler işletmektedir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

2017-18 yıllarında dünya çapındaki programlarında doğrudan 22,3 milyon kişi ile birlikte çalışmıştır (Oxfam, <https://www.oxfam.org/en> Erişim 05.11.2019).⁶

2.5.1. Tarihçe

'Oxfam' adı, 1942'de İngiltere'de kurulan Oxford Famine Relief Komitesi'nden geliyor. Grup, İkinci Dünya Savaşı sırasında işgal altındaki Yunanistan'da açlık yüzünden ölüm tehlikesi kadınları ve çocukları müttefik bir deniz ablukası yoluyla kurtarmak üzere kampanya düzenledi. Savaşın sonuna Oxfam çalışmalarına devam etti ve Avrupa'daki fakir insanlara yardım eden gruplara malzeme ve maddi yardım gönderdi. Avrupa'daki durum düzeliyor, Oxfam'ın dikkati gelişmekte olan ülkelerdeki insanların ihtiyaçlarına yönelmiştir.

Oxfam International ise 1995 yılında küresel yoksulluk ve adaletsizliği azaltmak için verimliliği en üst düzeye çıkarmak ve daha fazla etki sağlamak amacıyla bir konfederasyon olarak bir araya gelen bir grup bağımsız sivil toplum kuruluşu tarafından kuruldu.

2.5.2. Faaliyet Alanları

OXFAM'ın faaliyet alanlarının başında su ve sanitasyon gelmektedir. Su, Oxfam'ın çalışmalarının hemen hemen her noktasında merkezi yer teşkil etmektedir. Çalışmalarının amacı, suya hem miktar hem de nitelikte eşit erişimin sağlanması; sanitasyonun güvenli ve saygın bir şekilde yönetilmesi ile çevresel sağlık risklerinin azaltılması; kadınların ve erkeklerin, toplum yararını en üst düzeye çıkarmak için su ve sıhhi tesisat kaynaklarının ve güvenli hijyen uygulamalarının yönetimine katılımlarının sağlanmasıdır.

Oxfam'ın küresel yoksullukla mücadelede önemsendi diğer bir konu gıda, iklim ve doğal kaynaklar üzerindeki kontrolün sağlanması ve adil bir dağılımın mümkün kılınmasıdır.

Oxfam'ın bir diğer faaliyet alanı giderek artan ve çeşitlenen çatışmaların ve felaketlerin yol açtığı sorunları azaltmaya çalışmaktır. 2008'den beri her yıl dünya daha az barışçıl hale geldi. İklimle ilgili felaketlerden uzun süren çatışmalara ve güvensizliğe kadar, insani krizlerin ölçeğinde ve sıklığında bir artışa var. Paralel olarak savunmasız, yerinden edilmiş, risk altında veya yardıma muhtaç insan sayısı artmış durumda. Gelişmeler Oxfam'ın bu insancıl krizlerin etkilediği nüfusun dayanıklılığını arttırmaya ve ulusal ve yerel müdahale kapasitesini ve sahipliğini arttırmaya daha fazla önem vermesini sağlamıştır.

Oxfam bütün çalışmalarında, kadınların haklarını ve cinsiyet adaletini desteklemek adına, genellikle ayrımcılığa uğrayan veya acil durumlarla yüzleşmek ve iyileşmek için daha az kaynağa sahip olan kadınların ve kızların ihtiyaçlarına öncelik vermektedir. İnsani yardım programlarında kadınlar ve kızlar tarafından güvenli ve erişilebilir kullanımını teşvik etmekte, kadın örgütlerinin acil durumlara hazırlık, risk azaltma ve müdahalede bulunmalarına destek olmaktadır.

2.5.3. Çalışma Yöntemi ve İlkeleri

Oxfam, kampanyalarının amacı sadece ihtiyacı olan insanlar adına konuşmak değil, aynı zamanda onların kendileri adına konuşma yolunu açmaktır. İnsani yardım çalışmalarının önemli bir kısmı, kadınlara, erkeklere ve çocuklara ihtiyaç duydukları yardımı elde etmelerini ve haklarına saygı gösterilmesini sağlamaktır. Bunun için; Vergi adaleti ve yerel kaynakların mobilizasyonu üzerine çalışmaya yatırım yapılmasını ve daha adil, fakir yarıları vergi politikalarını savunulmasını, Sivil toplumun kamu maliyesini izlemek ve hükümetleri ücretsiz kaliteli hizmet sunmaktan sorumlu tutmak için desteklenmesini, Sağlık ve eğitim kampanyalarının desteklenmesini ve kadınlara ve kızlara yönelik yenilikçi yollarla çalışan hükümetlere ve kuruluşlara destek verilmesini, Yoksullukla mücadele için cinsiyet adaletinin sağlanmasını, Yapılan her çalışmada kadınların

⁶ Oxfam'la ilgili bundan sonraki bilgiler de Oxfam, <https://www.oxfam.org/en> adresinden elde edilmiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

haklarını işin merkezine konulmasını, Kadınların kaynaklara erişiminin desteklenmesini, Kadınların seslerinin yükseltilmesini, Kadınlara ve kızlara yönelik şiddete son verilmesini ve Acil müdahalede cinsiyet eşitliği için çaba gösterilmesini çalışmalarının temel ilkeleri olarak kabul etmekte ve uygulamaya çalışmaktadır.

Oxfam'a göre cinsiyet adaletinin sağlanması sadece temel haklar meselesi değildir. Aynı zamanda daha adil toplumlara ulaşmanın ve yoksulluğun üstesinden gelmenin önemli bir yoludur. Ve herkesin bunun gerçekleşmesi için oynayacak eşit bir rolü vardır.

SONUÇ

Dünya 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojik anlamda hızlı ve etkili bir yenilik sürecine girmiştir. Bu süreç Sanayi Devrimi olarak adlandırılmaktadır. Bu teknolojik hamle insanlığın yerleşik düzene geçmesiyle başlayan ve onbinlerce yıl devam eden toplumsal yapısı olan tarım toplumu aşamasından sanayi toplumu aşamasına geçmesine yol açmıştır. Üretim teknolojisinin ve üretim ilişkilerinin değişmesi yeni bir toplumsal yapıyı şekillendirirken yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Sivil toplum esas olarak bu sosyal sorunların çözümüne yönelik sivil sivil girişimlerin bir sonucu olarak doğmuştur. Bu dönemin sosyal sorunları büyük fabrikaların ihtiyaç duyduğu emeğin yığıldığı kentlerde ortaya çıkan sorunlardır. Kentleşme ve beraberinde gelen sorunlar başta gelmektedir. Örgütlü olmayan ve daha çok kar için aşırı şekilde kullanılan emeğin yaşadığı sorunlar bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Makinaların özellikle kırsal kesimdeki küçük çiftçileri ve tarım işçilerini işsiz bırakması sanayi devriminin yol açtığı bir başka önemli sorun olarak göze çarpmaktadır. Çarpık kentleşmenin ve çevre kirliliğinin yol açtığı sorunların çözümü hükümetlerin ve sivil toplumun öncelik verdiği sorunların başında gelmektedir. Hava kirliliği, temiz su ve kanalizasyon hizmeti alamadığı ve yetersiz beslenme, sağlıksız ortamlarda uzun süre çalışmadan kaynaklı hastalıklar bu dönem sivil toplum kuruluşlarının çalışma alanlarını oluşturmuştur.

Sanayi Devriminin sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal sorunların başında yeni ortaya çıkan işçi sınıfının çalışma şartlarıyla ve ücretle ilgili maruz kaldığı sorunlar gelmektedir. Düşük ücret, uzun çalışma süresi, kadınların ve çocukların istihdamı ve sömürülmesi gibi sorunlar işçilerin dayanışmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk 20. yüzyılın en etkili ve büyük sivil toplum kuruluşları olan sendikacılığın ve sendikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Yoksulluk sanayi devriminin belirginleştirdiği başka bir sorundur. Dolayısıyla sivil toplumun ve devletin ilgi alanına giren sorunlardan birisi de yoksulluk olmuştur.

19. yüzyılın ortalarından itibaren başladığı kabul edilen ve 20. yüzyılın son çeyreğine kadar devam eden İkinci Sanayi Devrimi üretimde ve tüketimde köklü değişiklikleri ifade etmektedir. Bu süreçte petrol keşfedilmiş ve işlenmeye başlanmıştır. Elektrik bulunmuş, iletilebilmiş ve kullanılabilmiştir. Kauçuk ve plastik icat edilmiş ve sanayide ve günlük yaşamda kullanılır hale gelmiştir. Bütün bunlar Birinci Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu sosyal sorunların daha etkili yaşanmasına yol açmıştır. Sivil toplumun hedefi de bu sorunları çözmek veya etkisini azaltmak yönünde olmuştur. İkinci Sanayi Devrimi yaklaşık elli milyon insanın öldüğü, milyonlarcasının sakat kaldığı, gelişmiş dünyanın neredeyse tamamının birden çok kere işgale maruz kaldığı iki büyük savaşın yaşanmasına sahne olmuştur. Savaşlar ve yol açtığı yıkımlar hükümetlerin ve sivil toplumun çözmeye çalıştığı önemli sorunlar arasında yer almıştır.

Bu dönemlerin sivil toplum kuruluşlarının belirleyici özelliklerinin başında sorunların ve çözümlerinin yerel düzeyde algılanması ve çözülmeye çalışılmasıdır. Sosyalist hareketin sendikaları küreselleştirmeye çalışmaları, bunun için Enternasyonelin kurulması bile 19. ve 20. yüzyıl sivil toplum kuruluşlarının yerel/ulusal olma niteliğini değiştirememiştir.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

Bilgisayarın ve bileşenlerinin icat edilip kullanılmasıyla başladığı kabul edilen Üçüncü Sanayi Devrimi, internet kullanımının da devreye girmesiyle birlikte üretim teknolojisinde, üretim ilişkilerinde ve tümüden tüketim biçiminde ve ilişkilerinde yeni bir evreyi ifade etmektedir. Bir defa bilgi bu yeni dönemde en önemli üretim girdisi haline gelmiştir. İnternetin yaygın kullanımı ve bu bilginin önemli ölçüde internet kullanımı ile ilgili olması mülkiyetinin korunmasını neredeyse imkansız hale sokmaktadır. Üretim ve tüketim süreçleri ağ üzerinden organize edilmekte ve bilginin yenilenme hızı baş döndürücü hal almaktadır. Bütün bunlar bir taraftan küreselleşme olgusunu beraberinde getirirken diğer taraftan küreselleşme sayesinde daha etkili işlemektedir. Ağ toplumu sorunların küresel boyutta algılanmasını ve çözümlerinin de küresel boyutta düşünülmesini sağlamaktadır. Üçüncü Sanayi Devrimi'nin yol açtığı toplumsal yapı Bilgi Toplumu veya Ağ Toplumu olarak adlandırılmaktadır. Bu yeni toplumsal aşamanın sorunları küresel düzeyde algılandığı için hükümetler/hükümetler üstü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları da sorunları küresel bir bakış açısıyla çözmeye odaklanmaktadır. Ağ Toplumu'nun sivil toplum kuruluşları küresel boyuta ulaşmış sorunları çözebilmek için küresel organizasyonlar haline gelmiş bulunmaktadırlar. Milyonlarca destekçi ve gönüllüyle çalışan küresel sivil toplum kuruluşları faaliyetlerini büyük oranda "ağ" üzerinden organize etmektedir. Küresel çapta etkili faaliyet yürütme zorunluluğu, Ağ Toplumu sivil toplum kuruluşlarını profesyonelleşmeye zorlayarak dünyanın birçok yerinde onbinlerce ücretli çalışandan yararlanmalarını zorunlu kılmaktadır.

Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan evre yapay zeka aracılığıyla insanın üretim sürecinden büyük oranda çekilmesini ifade etmektedir. Bu yeni dönemin toplumsal yapısı Akıllı Toplum olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu tanımlama bu dönem toplumunu açıklamak için yeterli görünmemektedir. Robotlar yüzünden milyonlarca insanın işsiz kaldığı bir toplumu akıllı toplum olarak değil de Aylak Toplum veya İşsiz Toplum diye tanımlamak daha yerinde bir tanımlama gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA:

- Allen, R. C. (2007). *The Industrial Revolution: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press,
- Aron, R. (2006). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Ashton, T. S. (1948). *The Industrial Revolution (1760–1830)*. Oxford University Press
- Barry, N. (1988). Klasik Liberalizm ve Sivil Toplum. *Liberal Düşünce Dergisi*. Bahar-Yaz 1998, C. 3, Sy. 10-11 Liberte Yayınları, Ankara 1998, ss. 49-52
- Bell, D. (1976). *In The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Basic Books; Reissue edition
- Bell, D. (1996). *In The Cultural Contradictions of Capitalism*. Basic Books; Anniversary edition
- Birch, A. (2006). *Economic History of the British Iron and Steel Industry, 1784-1879*, Published. Abingdon : Routledge
- Bolay, H. (1997). Sivil Toplum ve Manası. *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık 1997, Y. 3, Sy. 18, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları, Ankara 1997, ss.7-9
- Brown, R. (1991). *Society and Economy in Modern Britain 1700-1850*. Routledge.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, I. Cilt: Ağ Toplumu'nun Yükselişi*. (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Chambliss, W. J. (1973), *Problems of Industrial Society*, Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Co
- Doğal Hayatı Koruma Vakfı, <https://wwf.panda.org/>
- Engelman, R. *The Second Industrial Revolution. 1870-1914*, <http://ushistoryscene.com/article/second-industrial-revolution/>
- Greenpeace, <https://www.greenpeace.org/international/>
- Gümüş, A. T. (2014). Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet–Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII, Y. 2014, Sa. 529-572*
- Hopkins, E. (2000). *Industrialization and Society*. London: Routledge.

10. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KONGRESİ

(10. International Non-Governmental Organisations Conference - NGO'19)

November 1-3, 2019 / Bandırma – Balıkesir / TURKEY

- Hull, J. (1999) The Second Industrial Revolution: The History of a Concept, *Storia Della Storiografia*, Issue 36, pp 81–90
- Jacob, M. C. (1997). *Scientific Culture and the Making of the Industrial West*. Oxford: Oxford University Press.
- Keane, J. (1993), Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850, *Sivil Toplum ve Devlet –Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar*, (Der. Jhon Keane, Çev. Erkan Akın, Aksu Bora ve Ahmet Çiğdem vd.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Mandel, E. (1983). The Role of the Proletariat, *International*, January-April 1983, Vol.8 No.1 & 2, pp.14-18.
- Neuman, W. L. (2014a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I.* (Çev. Sedef Özge), Yayınodası
- Neuman, W. L. (2014b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II.* (Çev. Sedef Özge), Yayınodası
- Oxfam, <https://www.oxfam.org/en>
- Ökmen, M. ve Baştan, S (2010). Sanayi Toplumundan Enformasyon Toplumuna Uluslararası İletişim Düzeninin Dönüşümü ve Küreselleşme: Etkileşimler, Sorunlar ve Eleştiriler. *Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme*, (Ed. Osman Tekir, Şerif Öner), s. 25-53, Gazi Kitabevi, Ankara
- Ponting, C. (2011). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi.* (Çev.: Eşref Bengi Özbilen), Alfa Tarih, İstanbul 2011.
- Rosen, W. (2010). *The Most Powerful Idea in the World: A Story of Steam, Industry, and Invention.* New York: Random House
- Sınır Tanımayan Doktorlar, <https://www.msf.org/>
- Tekir, O. (2010). Küreselleşen Sivil Toplumun Demokratikleşme Sürecindeki İşlevi, Katkileri ve Temel Sorunlar. *Tartışılan Boyutlarıyla Küreselleşme.* (Ed. Osman Tekir, Şerif Öner), s. 87-104, Gazi Kitabevi, Ankara
- Tylecote, R. F. (1992). *A History of Metallurgy.* London: Maney Publishing
- Vassiliou, M. S. (2009). *Historical Dictionary of the Petroleum Industry.* Lanham, MD: Scarecrow Press (Rowman & Littlefield).
- Weightman, G. (2007). *The Industrial Revolutionaries: The Making of the Modern World, 1776-1914.* New York: Grove Press